www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.ir

تفسیر اهل البیت علیهم‌السلام

(جلد ۷)

سوره‌های مبارکه فاطر، یس، صافات، ص، زمر، غافر،
فصلت، شوری، زخرف، دخان، جاثیه، احقاف

ترجمه و تدوین
سید محمد باقر حسینی همدانی

بسم الله الرحمن الرحیم

تفسير اهل البيت عليهم السلام

نويسنده:

سيد محمد حسينى بهارانچى

ناشر چاپي:

مطيع

ناشر ديجيتالي:

مركز تحقيقات رايانه‌اي قائميه اصفهان

فهرست

فهرست ----- ۵

تفسیر اهل البیت علیهم السلام جلد ۷ ----- ۱۵

مشخصات کتاب ----- ۱۵

اشاره ----- ۱۶

فهرست مطالب ----- ۲۲

سوره ی فاطر (ملائکه) ----- ۲۷

اشاره ----- ۲۷

سوره ی فاطر، آیات ۱ تا ۱۱ ----- ۲۹

متن: ----- ۲۹

لغات: ----- ۳۰

ترجمه: ----- ۳۰

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ----- ۳۲

سوره ی فاطر، آیات ۱۲ تا ۲۸ ----- ۴۶

متن: ----- ۴۶

لغات: ----- ۴۷

ترجمه: ----- ۴۷

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ----- ۴۹

سوره ی فاطر، آیات ۲۹ تا ۴۵ ----- ۵۳

متن: ----- ۵۳

لغات: ----- ۵۴

ترجمه: ----- ۵۵

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ----- ۵۷

سوره ی یس ----- ۷۸

اشاره ----- ۷۸

سوره ی یس، آیات ۱ تا ۳۲ ---- ۸۲
متن: ---- ۸۲
لغات: ---- ۸۳
ترجمه: ---- ۸۴
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۸۶
سوره ی یس، آیات ۳۳ تا ۵۹ ---- ۱۰۹
متن: ---- ۱۰۹
لغات: ---- ۱۱۰
ترجمه: ---- ۱۱۱
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۱۱۳
سوره ی یس، آیات ۶۰ تا ۸۳ ---- ۱۲۵
متن: ---- ۱۲۵
لغات: ---- ۱۲۶
ترجمه: ---- ۱۲۷
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۱۲۸
سوره ی صافّات ---- ۱۴۵
اشاره ---- ۱۴۵
سوره ی صافّات، آیات ۱ تا ۲۱ ---- ۱۴۷
متن: ---- ۱۴۷
لغات: ---- ۱۴۸
ترجمه: ---- ۱۴۸
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۱۴۹
سوره ی صافّات، آیات ۲۲ تا ۸۲ ---- ۱۵۳
متن: ---- ۱۵۳
لغات: ---- ۱۵۴
ترجمه: ---- ۱۵۵

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ----- ۱۵۷
سوره ی صافّات، آیات ۸۳ تا ۱۱۳ ----- ۱۶۴
متن: ----- ۱۶۴
لغات: ----- ۱۶۵
ترجمه: ----- ۱۶۵
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ----- ۱۶۷
سوره ی صافّات، آیات ۱۱۴ تا ۱۴۸ ----- ۲۰۰
متن: ----- ۲۰۰
لغات: ----- ۲۰۰
ترجمه: ----- ۲۰۱
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ----- ۲۰۲
معنای آل و عترت و اهل بیت و ذرّیه و امّت پیامبر(صلی الله علیه و آله) ----- ۲۰۷
سوره ی صافّات، آیات ۱۴۹ تا ۱۸۲ ----- ۲۱۴
متن: ----- ۲۱۴
لغات: ----- ۲۱۵
ترجمه: ----- ۲۱۶
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ----- ۲۱۷
سوره ی ص ----- ۲۲۲
اشاره ----- ۲۲۲
سوره ی ص، آیات ۱ تا ۱۶ ----- ۲۲۴
متن: ----- ۲۲۴
لغات: ----- ۲۲۵
ترجمه: ----- ۲۲۵
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ----- ۲۲۶
سوره ی ص، آیات ۱۷ تا ۲۶ ----- ۲۳۱
متن: ----- ۲۳۱

لغات: ---- ۲۳۲
ترجمه: ---- ۲۳۲
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۲۳۳
سوره ی ص، آیات ۲۷ تا ۴۰ ---- ۲۴۰
متن: ---- ۲۴۰
لغات: ---- ۲۴۱
ترجمه: ---- ۲۴۱
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۲۴۲
سوره ی ص، آیات ۴۱ تا ۴۴ ---- ۲۵۸
متن: ---- ۲۵۸
لغات: ---- ۲۵۸
ترجمه: ---- ۲۵۸
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۲۵۹
سوره ی ص، آیات ۴۵ تا ۶۴ ---- ۲۷۴
متن: ---- ۲۷۴
لغات: ---- ۲۷۵
ترجمه: ---- ۲۷۶
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۲۷۷
سوره ی ص، آیات ۶۵ تا ۸۸ ---- ۲۸۰
متن: ---- ۲۸۰
لغات: ---- ۲۸۱
ترجمه: ---- ۲۸۱
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۲۸۲
سوره ی زُمَر (غُرف) ---- ۲۹۴
اشاره ---- ۲۹۴
سوره ی زمر، آیات ۱ تا ۹ ---- ۲۹۶

متن: ---- ۲۹۶
لغات: ---- ۲۹۷
ترجمه: ---- ۲۹۷
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۲۹۹
سوره ی زمر، آیات ۱۰ تا ۲۳ ---- ۳۱۰
متن: ---- ۳۱۰
لغات: ---- ۳۱۱
ترجمه: ---- ۳۱۱
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۳۱۳
سوره ی غافر ---- ۳۲۵
اشاره ---- ۳۲۵
سوره ی غافر، آیات ۱ تا ۲۰ ---- ۳۳۰
متن: ---- ۳۳۰
لغات: ---- ۳۳۱
ترجمه: ---- ۳۳۲
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۳۳۴
سوره ی غافر، آیات ۲۱ تا ۵۰ ---- ۳۴۲
متن: ---- ۳۴۲
لغات: ---- ۳۴۴
ترجمه: ---- ۳۴۴
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۳۴۷
سوره ی غافر، آیات ۵۱ تا ۶۸ ---- ۳۶۷
متن: ---- ۳۶۷
لغات: ---- ۳۶۸
ترجمه: ---- ۳۶۹
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۳۷۰

سوره ی غافر، آیات ۶۹ تا ۸۵ ---- ۳۷۸
متن: ---- ۳۷۸
لغات: ---- ۳۷۹
ترجمه: ---- ۳۷۹
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۳۸۱
سوره ی فصّلت ---- ۳۹۰
اشاره ---- ۳۹۰
سوره ی فصّلت، آیات ۱ تا ۲۹ ---- ۳۹۲
متن: ---- ۳۹۲
لغات: ---- ۳۹۴
ترجمه: ---- ۳۹۴
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۳۹۷
سوره ی فصّلت، آیات ۳۰ تا ۴۴ ---- ۴۱۹
متن: ---- ۴۱۹
لغات: ---- ۴۲۰
ترجمه: ---- ۴۲۰
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۴۲۲
سوره ی فصّلت، آیات ۴۵ تا ۵۴ ---- ۴۴۰
متن: ---- ۴۴۰
لغات: ---- ۴۴۱
ترجمه: ---- ۴۴۲
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۴۴۳
سوره ی شوری ---- ۴۴۹
اشاره ---- ۴۴۹
سوره ی شوری، آیات ۱ تا ۱۸ ---- ۴۵۱
متن: ---- ۴۵۱

لغات: ---- ۴۵۲
ترجمه: ---- ۴۵۳
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۴۵۵
اساس دین و شرایع اسلام ---- ۴۷۸
سوره ی شوری، آیات ۱۹ تا ۴۰ ---- ۴۸۳
متن: ---- ۴۸۳
لغات: ---- ۴۸۴
ترجمه: ---- ۴۸۵
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۴۸۷
معنای اقتراف حسنه ---- ۴۹۸
سوره ی شوری، آیات ۴۱ تا ۵۳ ---- ۵۰۷
متن: ---- ۵۰۷
لغات: ---- ۵۰۸
ترجمه: ---- ۵۰۹
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۵۱۰
سوره ی زُخرف ---- ۵۲۶
اشاره ---- ۵۲۶
سوره ی زخرف، آیات ۱ تا ۲۵ ---- ۵۲۸
متن: ---- ۵۲۸
ترجمه: ---- ۵۲۹
لغات: ---- ۵۳۱
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۵۳۱
سوره ی زخرف، آیات ۲۶ تا ۴۵ ---- ۵۴۰
متن: ---- ۵۴۰
لغات: ---- ۵۴۱
ترجمه: ---- ۵۴۱

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ----- ۵۴۳
لطیفهٔ فی فضل امیرالمؤمنین علی الأنبیاء(علیهم السلام) ----- ۵۷۷
سوره ی زخرف، آیات ۴۶ تا ۶۲ ----- ۵۷۸
متن: ----- ۵۷۸
لغات: ----- ۵۷۹
ترجمه: ----- ۵۷۹
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ----- ۵۸۰
سوره ی زخرف، آیات ۶۳ تا ۸۹ ----- ۵۹۸
متن: ----- ۵۹۸
لغات: ----- ۵۹۹
ترجمه: ----- ۶۰۰
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ----- ۶۰۲
سوره ی دُخان ----- ۶۲۵
اشاره ----- ۶۲۵
سوره ی دخان، آیات ۱ تا ۳۳ ----- ۶۲۷
متن: ----- ۶۲۷
لغات: ----- ۶۲۸
ترجمه: ----- ۶۲۸
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ----- ۶۳۰
سوره ی دخان، آیات ۵۱ تا ۵۹ ----- ۶۴۸
متن: ----- ۶۴۸
لغات: ----- ۶۴۹
ترجمه: ----- ۶۴۹
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ----- ۶۵۰
سوره ی جاثیه ----- ۶۵۴
اشاره ----- ۶۵۴

سوره ی جاثیه، آیات ۱ تا ۱۵ ۶۵۶
متن: ۶۵۶
لغات: ۶۵۷
ترجمه: ۶۵۷
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ۶۵۸
سوره ی جاثیه، آیات ۱۶ تا ۲۶ ۶۷۱
متن: ۶۷۱
لغات: ۶۷۱
ترجمه: ۶۷۲
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ۶۷۳
سوره ی جاثیه، آیات ۲۷ تا ۳۷ ۶۷۸
متن: ۶۷۸
لغات: ۶۷۸
ترجمه: ۶۷۹
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ۶۸۰
پاسخ به منکرین خداوند از زبان معصومین(علیهم السلام) ۶۸۲
سوره ی احقاف ۶۸۶
اشاره ۶۸۶
سوره ی احقاف، آیات ۱ تا ۱۵ ۶۸۸
متن: ۶۸۸
لغات: ۶۸۹
ترجمه: ۶۸۹
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ۶۹۱
سوره ی احقاف، آیات ۱۶ تا ۲۸ ۶۹۹
متن: ۶۹۹
لغات: ۶۹۹

ترجمه: ---- ۷۰۰
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۷۰۲
سوره ی احقاف، آیات ۲۹ تا ۳۵ ---- ۷۰۸
متن: ---- ۷۰۸
لغات: ---- ۷۰۹
ترجمه: ---- ۷۰۹
تفسیر اهل البیت(علیهم السلام): ---- ۷۱۰
یادآوری ها: ---- ۷۱۷
درباره مرکز ---- ۷۱۸

تفسیر اهل البیت علیهم السلام جلد 7

مشخصات کتاب

سرشناسه:حسینی بهارانچی، سید محمد، 1323 -

عنوان و نام پدیدآور:تفسیر اهل البیت علیهم السلام/ تالیف سیدمحمد حسینی بهارانچی.

مشخصات نشر:قم: انتشارات مطیع، 1393 -

مشخصات ظاهری:9ج.

شابک:280000 ریال: ج.1 978-600-7107-24-9 : ؛ ج.3 978-600-7107-56-0 : ؛ ج.4 978-600-7107-51-5 : ؛ 500000 ریال: ج.5 978-600-7107-83-6 : ؛ ج.6 978-600-9900-04-6 : ؛ ج.7 978-600-9900-08-4 : ؛ 1200000 : ج.8 978-600-9900-09-1 : ؛ ج.9 978-600-990014-5 :

یادداشت:ج. 4 و 6 - 8 (چاپ اول: 1397) (فیپا).

یادداشت:ج.5 (چاپ اول: 1397).

یادداشت:ج.8 (چاپ اول: 1399)

یادداشت:ج.9 (چاپ اول: 1398) (فیپا).

یادداشت:کتابنامه.

مندرجات:ج.1. سوره مبارکه حمد و بقره.- ج.4. سوره های مبارکه یونس- هود - یوسف - رعد - ابراهیم - حجر- نحل و اسراء.- ج.5. سوره های مبارکه کهف - مریم سلام الله علیها- طه - انبیاء - حج - مومنون و نور.- ج.6. سوره های فرقان - شعراء - نمل - قصص - عنکبوت - روم - لقمان - سجده - احزاب و سبأ.- ج.7. سوره های فاطر - یس - صافات - ص - زمر - غافر - فصلت - شوری - زخرف - دخان - جاثیه -احقاف.- ج.8. سوره های مبارکه محمد صلی الله علیه و آله - فتح - حجرات - ق- ذاریات - طور- نجم - قمر - الرحمن- واقعه - حدید - مجادله - حشر - ممتحنه - صف - جمعه - منافقین - تغابن - طلاق - تحریم

موضوع:تفاسیر شیعه -- قرن 14

Qur'an -- Shiite hermeneutics -- 20th century

رده بندی کنگره:BP98/ح3ت7 1393

رده بندی دیویی:297/179

شماره کتابشناسی ملی:4922990

خیراندیش دیجیتالی : انجمن مددکاری امام زمان (عج) اصفهان

اشاره

بسم الله الرحمن الرحيم

ص: 2

تفسير اهل البيت(عليهم السلام) (جلد 7)

سوره هاي مباركه فاطر، يس، صافات، ص، زمر، غافر، فصلت، شوري، زخرف، دخان، جاثيه، احقاف

تاليف خادم اهل البيت عليهم السلام

سيّد محمّد (سيّد قاسم) حسينى بهارانچى

ص: 4

الحمد لله ربّ العالمين وصلواته الدآئمّة على خاتم النّبيّين و على اله الائمّة الميامين و الاوصيآء المرضيّين، سيّما الامام المنتظر و الحجّة الثّانى عشر روحى و ارواح العالمين لتراب مقدّمه الفدآء، سمىّ المصطفى و كنىّ المرتضى، الّذى يملاء الله به الارض قسطًا وعدلًا، كما ملئت ظلمًا و جورًا،

و لعنة الله الدآئمّة على اعدآئهم و مخالفيهم

و منكرى فضآئلهم و امامتهم اجمعين

الى يوم الدّين.

ص: 5

فهرست مطالب

سوره ی فاطر (ملائکه)

سوره ی فاطر، آیات 1 تا 11 13

سوره ی فاطر، آیات 12 تا 28 30

سوره ی فاطر، آیات 29 تا 45 37

سوره ی یس

سوره ی یس، آیات 1 تا 32 65

سوره ی یس، آیات 33 تا 59 90

سوره ی یس، آیات 60 تا 83 106

سوره ی صافّات

سوره ی صافّات، آیات 1 تا 21 127

سوره ی صافّات، آیات 22 تا 82 133

سوره ی صافّات، آیات 83 تا 113 144

سوره ی صافّات، آیات 114 تا 148 179

سوره ی صافّات، آیات 149 تا 182 193

سوره ی ص

سوره ی ص، آیات 1 تا 16 203

سوره ی ص، آیات 17 تا 26 210

سوره ی ص، آیات 27 تا 40 218

سوره ی ص، آیات 41 تا 44 234

سوره ی ص، آیات 45 تا 64 247

سوره ی ص، آیات 65 تا 88 253

سوره ی زُمَر (غُرف)

سوره ی زمر، آیات 1 تا 9 269

سوره ی زمر، آیات 10 تا 23 281

سوره ی غافر

سوره ی غافر، آیات 1 تا 20 299

سوره ی غافر، آیات 21 تا 50 311

سوره ی غافر، آیات 51 تا 68 334

سوره ی غافر، آیات 69 تا 85 345

سوره ی فصّلت

سوره ی فصّلت، آیات 1 تا 29 359

سوره ی فصّلت، آیات 30 تا 44 385

سوره ی فصّلت، آیات 45 تا 54 405

سوره ی شوری

سوره ی شوری، آیات 1 تا 18 415

سوره ی شوری، آیات 19 تا 40 444

سوره ی شوری، آیات 41 تا 53 467

سوره ی زُخرف

سوره ی زخرف، آیات 1 تا 25 487

سوره ی زخرف، آیات 26 تا 45 499

سوره ی زخرف، آیات 46 تا 62 532

سوره ی زخرف، آیات 63 تا 89 550

سوره ی دُخان

سوره ی دخان، آیات 1 تا 33 577

سوره ی دخان، آیات 51 تا 59 597

سوره ی جاثیه

سوره ی جاثیه، آیات 1 تا 15 605

سوره ی جاثیه، آیات 16 تا 26 618

سوره ی جاثیه، آیات 27 تا 37 625

سوره ی احقاف

سوره ی احقاف، آیات 1 تا 15 635

ص: 9

سوره ی احقاف، آیات 16 تا 28 645

سوره ی احقاف، آیات 29 تا 35 655

ص: 10

سوره ی فاطر (ملائکه)

اشاره

محلّ نزول: مکّی.

ترتیب نزول: بعد از سوره ی فرقان نازل شده است.

موضوع آیات: درباره ی قدرت، وحدانیّت و توحید ذات مقدّس خداوند است.

تعداد آیات: 45 آیه و یا 46 آیه.

ثواب قرائت سوره ی فاطر

مؤلّف گوید:

برخی از فضائل و پاداش های قرائت این سوره در ابتدای سوره ی «سبأ» گذشت.

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل شده که فرمود: کسی که برای خدا این سوره را قرائت کند

روز قیامت درهای هشتگانه بهشت هر کدام به او می گویند: «از این در داخل

بهشت شود» و او از هر دری می خواهد وارد بهشت می شود....(1)

1- 1.. من (خواص القرآن): روی عن النّبی(صلی الله علیه و آله) أنه قال: «من قرأ هذه السورة یرید بها ما عند الله تعالی نادته یوم القیامة ثمانیة أبواب الجنة، و کل باب یقول: هلم ادخل منی إلی الجنة، فیدخل من أیها شاء، و من کتبها فی قارورة، و جعلها فی حجر من شاء من الناس، لم یقدر أن یقوم من مکانه حتی ینزعها من حجره، بإذن الله تعالی». [تفسیر برهان، ج 4، ص 533، ح 1]

معاویة بن وهب گوید:

شخصی از اهل مرو با فرزند خود نزد امام صادق(علیه السلام) بودند و آن فرزند سر دردی

پیدا کرده بود و پدر او به آن حضرت خبر داد و امام(علیه السلام) دست مبارک خود را بر سر

او کشید و سپس این آیه را از سوره فاطر را خواند: «إِنَّ اللَّهَ یُمْسِکُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ

أَن تَزُولَا وَ لَئِن زَالَتَا إِنْ أَمْسَکَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّن بَعْدِهِ إِنَّهُ کَانَ حَلِیمًا غَفُورًا.»(1)

و از آن حضرت نقل شده:

اگر کسی آیه فوق را تلاوت کند زلزله به او آسیبی نمی رساند، و اگر هنگام خواب

بخواند سقف بر سر او فرود نمی آید. إن شاء الله.(2)

1- 2.. الشیخ فی (مجالسه): بإسناده عن معاویة بن وهب، قال: کنت عند أبی عبد الله(علیه السلام)، قال: فصدع ابن لرجل من أهل مرو و هو عنده جالس. قال: فشکا ذلک إلی أبی عبد الله(علیه السلام)، قال: «أدنه منی» قال: فمسح علی رأسه، ثم تلا: إِنَّ اللَّهَ یُمْسِکُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ أَنْ تَزُولا وَ لَئِنْ زالَتا إِنْ أَمْسَکَهُما مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ کانَ حَلِیماً غَفُوراً «فاطر 35: 41». [تفسیر برهان، ج 4، ص 533، ح 4]

2- 3.. و عنه، فی (التهذیب): بإسناده عن محمّد بن علی بن محبوب، عن محمّد بن حماد الکوفی، عن محمّد بن خالد، عن عبید الله بن الحسین، عن علی بن الحسین، عن علی بن أبی حمزة، عن ابن یقطین، قال: قال أبو عبد الله(علیه السلام): «من أصابته زلزلة فلیقرأ: یا من یمسک السماوات و الأرض أن تزولا، و لئن زالتا إن أمسکهما من أحد من بعده إنه کان حلیما غفورا، صل علی محمّد و آل محمّد، و أمسک عنی السوء إنک علی کل شی ء قدیر». قال: «من قرأها عند النوم لم یسقط علیه البیت، إن شاء الله تعالی». [تفسیر برهان، ج 4، ص 533، ح 5]

سوره ی فاطر، آیات 1 تا 11

متن:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ فاطِرِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ جاعِلِ الْمَلائِكَةِ رُسُلاً أُولى أَجْنِحَةٍ مَثْنى وَ ثُلاثَ وَ رُباعَ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ ما يَشاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ 1 ما يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلا مُمْسِكَ لَها وَ ما يُمْسِكْ فَلا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ وَ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ 2 يا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّماءِ وَ الْأَرْضِ لا إِلهَ إِلاَّ هُوَ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ 3 وَ إِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَ إِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ 4 يا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَياةُ الدُّنْيا وَ لا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللَّهِ الْغَرُورُ 5 إِنَّ الشَّيْطانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّما يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحابِ السَّعِيرِ 6 الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذابٌ شَدِيدٌ وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَ أَجْرٌ كَبِيرٌ 7 أَ فَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَناً فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشاءُ وَ يَهْدِي مَنْ يَشاءُ فَلا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَراتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِما يَصْنَعُونَ 8 وَ اللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّياحَ فَتُثِيرُ

سَحاباً فَسُقْناهُ إِلى بَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَحْيَيْنا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها كَذلِكَ النُّشُورُ 9 مَنْ كانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلّهِ الْعِزَّةُ جَميعاً إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَ الَّذينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئاتِ لَهُمْ عَذابٌ شَديدٌ وَ مَكْرُ أُولئِكَ هُوَ يَبُورُ 10 وَ اللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْواجاً وَ ما تَحْمِلُ مِنْ أُنْثى وَ لا تَضَعُ إِلاَّ بِعِلْمِهِ وَ ما يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَ لا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلاَّ فى كِتابٍ إِنَّ ذلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسيرٌ 11

لغات:

«فطر» به معنای شَقّ و جدا کردن و شکافتن چیزی است، و «فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ» به معنای خالق سماوات است، و «أَنَّى تُؤْفَكُونَ» یعنی أنّى تُصْرفون عن توحید الله فتشرکون به، و «غَرور» به معنای شیطان است و او فراوان انسان ها را فریب می دهد، و «سعیر» آتش شعله ور را گویند، و «يُضِلُّ مَن يَشَاء وَ يَهْدِي مَن يَشَاء» یعنی یخذل من لا ینفعه اللطف و یلطف بمن ینفعه و یلیق به، و «فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ» یعنی لا تهلک نفسک علیهم بکفرهم و غیّهم، و «تُثِيرُ سَحَابًا» یعنی تهیّجه، و «الْكَلِمُ الطَّيِّبُ» هو التوحید، و «هُوَ يَبور» یعنی یبطل و لا یؤثّر شیئاً. و «نطفة» به آب زیاد و آب کم گفته می شود و از اضداد است، و «عُمر» به معنای بقا و طول مدّت است.

ترجمه:

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر

ستایش مخصوص خداوندی است آفریننده آسمانها و زمین، که فرشتگان را رسولانی قرار داد دارای بالهای دوگانه و سه گانه و چهارگانه، او هر چه بخواهد در

آفرینش می افزایـد، و او بر هر چیزی تواناست! (1) هر رحمتی را خـدا به روی مردم بگشاید، کسـی نمی تواند جلو آن را بگیرد و هر چه را امساک کند، کسی غیر از او قادر به فرستادن آن نیست و او عزیز و حکیم است! (2) ای مردم! به یاد آورید نعمت خدا را بر شما آیا آفریننده ای جز خـدا هست که شـما را از آسـمان و زمین روزی دهـد؟! هیـچ معبودی جز او نیست بـا این حـال چگونه به سوی باطل منحرف می شوید؟! (3) اگر تو را تکذیب کنند (غم مخور، موضوع تازه ای نیست) پیامبران پیش از تو نیز تکذیب شدند و همه کارها بسوی خدا بازمی گردد. (4) ای مردم! وعده خداوند حقّ است مبادا زندگی دنیا شما را بفریبد، و مبادا شیطان شما را فریب دهد و به (کرم) خدا مغرور سازد! (5) البتّه شـیطان دشـمن شماست، پس او را دشمن بدانید او فقط حزبش را به این دعوت می کند که اهل آتش سوزان (جهنّم) باشند! (6) کسانی که راه کفر پیش گرفتنـد، برای آنان عـذابی سـخت است و کسانی که ایمان آوردند و کارهای شایسـته انجام دادند، آمرزش و پاداش بزرگ از آن آنهاست! (7) آیا کسـی که عمل بدش برای او آراسته شده و آن را خوب و زیبا می بیند (همانند کسی است که واقع را آن چنان که هست می یابد)؟! خداوند هر کس را بخواهد گم راه می سازد و هر کس را بخواهد هدایت می کند پس جانت به خاطر شدّت تأسف بر آنان از دست نرود خداونـد به آنچه انجام می دهنـد داناست! (8) خداونـد کسـی است که بادها را فرسـتاد تا ابرهایی را به حرکت درآورند سپس ما این ابرها را به سوی زمین مرده ای راندیم و به وسـیله آن، زمین را پس از مردنش زنده می کنیم رسـتاخیز نیز همین گونه است! (9) کسـی که خواهان عزّت است (بایـد از خـدا بخواهـد چرا که) تمام عزّت برای خداست سـخنان پاکیزه به سوی او صـعود می کند، و عمل صالح را بالا می برد و آنها که نقشه های بد می کشند، عذاب سختی برای آنهاست

و مکر (و تلاش افسادگرانه) آنان نابود می شود (و به جایی نمی رسد)! (10) خداوند شما را از خاکی آفرید، سپس از نطفه ای سپس شما را بصورت زوجهایی قرار داد هیـچ جنس ماده ای باردار نمی شود و وضع حمل نمی کنـد مگر به علم او، و هیچ کس عمر طولانی نمی کند، یا از عمرش کاسته نمی شود مگر اینکه در کتاب (علم خداوند) ثبت است اینها همه برای خداوند آسان است. (11)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«الْحَمْدُ لِلَّهِ فاطِرِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ جاعِلِ الْمَلائِکَةِ رُسُلاً أُولی أَجْنِحَةٍ مَثْنی وَ ثُلاثَ وَ رُباعَ یَزیدُ فِی الْخَلْقِ ما یَشاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدیرٌ»(1)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

هیچ مخلوقی بیش از ملائکه آفریده نشده، و در هر شبی هفتاد هزار ملک از آسمان فرود می آیند و در آن شب گرد کعبه طواف می کنند، و در هر روزی نیز همین اندازه می آیند [و تا آخر دنیا بیش از یک نوبت سهم آنان نیست.](2)

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

برخی از ملائکه دو بال، و برخی سه بال و برخی چهار بال دارند.(3)

1- 4.. سوره ی فاطر، آیه ی 1.

2- 5.. محمّد بن یعقوب: عن عدة من أصحابنا، عن سهل بن زیاد، و علی بن إبراهیم بن هاشم، عن أبیه، جمیعا، عن ابن محبوب، عن داود الرقی، عن أبی عبد الله(علیه السـلام)، قال: «لیس خلق أکثر من الملائکة، إنه لینزل کل لیلة من السـماء سبعون ألف ملک فیطوفون بالبیت الحرام لیلتهم، و کذلک فی کل یوم». [تفسیر برهان، ج 4، ص 535، ح 1]

3- 6.. و عنه: عن عـدة من أصـحابنا، عن سـهل بن زیاد، و علی بن إبراهیم، عن أبیه، قالا: حدثنا ابن محبوب، عن عبد الله بن طلحة رفعه، قال: قال النّبی(صـلی الله علیه و آله): «الملائکة علی ثلاثة أجزاء: جزء له جناحان، و جزء له ثلاثة أجنحة، و جزء له أربعة أجنحة». [تفسیر برهان، ج 4، ص 535، ح 2]

امام باقر(علیه السلام) فرمود:

در بهشت نهری است که جبرئیل(علیه السلام) هر صبحگاه در آن وارد می شود و چون خارج می گردد و بال های خود را تکان می دهد و از هر قطره آبی که از او می ریزد خداوند ملکی را خلق می نماید.(1)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

خداوند ملکی را خلق کرده که فاصله بین گوش و گردن او به اندازه پرواز پانصد سال پرنده است.(2)

امام باقر(علیه السلام) می فرماید:

خداوند خروسی آفریده که پاهای او در طبقه هفتم زمین قرار دارد و گردن او زیر عرش و بال های او در هوا می باشد، چون نصف شب و یا ثلث دوّم آخر شب فرا می رسد بال های خود را بر هم می زند و فریاد می کند: «سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ، رَبُّنَا اللَّهُ الْمَلِکُ الْحَقُّ الْمُبِینُ، فَلَا إِلهَ غَیْرُهُ رَبُّ الْمَلَائِکَةِ وَ الرُّوحِ» و در آن هنگام خروس زمینی [نیز بال بر هم می زند و به زبان خود خداوند را تسبیح می نماید و] می خواند.(3)

---

1 - 7.. و عنه: عن عدة من أصحابنا، عن أحمد بن محمّد، عن علی بن الحکم، عن معاویة بن میسرة، عن الحکم بن عتیبة، عن أبی جعفر(علیه السلام)، قال: «إن فی الجنة نهرا یغتمس فیه جبرئیل(علیه السلام) کل غداة، ثم یخرج منه فینتفض، فیخلق الله؟عز؟ من کل قطرة تقطر منه ملکا». [تفسیر برهان، ج 4، ص 535، ح 3]

2- 8.. ثم قال محمّد بن یعقوب: عنه، عن بعض أصحابه، عن زیاد القندی، عن درست بن أبی منصور، عن رجل، عن أبی عبد الله(علیه السلام)، قال: «إن لله؟عز؟ ملکا ما بین شحمة اذنه إلی عاتقه مسیرة خمسمائة عام خفقان الطیر». [تفسیر برهان، ج 4، ص 535، ح 4]

3- 9.. و عنه: عن الحسین بن محمّد، عن معلی بن محمّد، عن الوشاء، عن محمّد بن الفضیل، عن أبی جعفر(علیه السلام)، قال: «إن لله؟عز؟ دیکا رجلاه فی الأرض السابعة، و عنقه مثنیة تحت العرش، و جناحاه فی الهواء، إذا کان فی نصف اللیل، أو الثلث الثانی من آخر اللیل ضرب بجناحیه، و صاح: سبوح، قدوس، ربنا الله الملک الحق المبین، فلا إله غیره، رب الملائکة و الروح. فتضرب الدیکة، بأجنحتها و تصیح». [تفسیر برهان، ج 4، ص 536، ح 5]

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

خداوند ملائکه را به اشکال مختلفی آفریده است، از این رو رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روزی جبرئیل(علیه السلام) را دید که ششصد بال داشت و بر ساق او دانه های درّ بود مانند قطره آب هایی که بر روی سبزی قرار دارد و او بین آسمان و زمین را پر کرده بود.

سپس فرمود:

هنگامی که خداوند میکائیل را امر به هبوط به زمین می کند، پای راست او در آسمان هفتم و پای دیگر او در طبقه هفتم پایین زمین است، و خداوند را ملائکه ای است که نصف بدن آنان یخ و نصف دیگر آنان آتش است و سخن شان این است که می گویند: «ای خدایی که بین یخ و آتش را الفت دادی قلب های ما را بر طاعت خود ثابت بفرما...».

تا این که فرمود:

ملائکه نمی خورند و نمی آشامند و نکاحی ندارند و غذای آنان نسیم عرش الهی است، و خداوند را ملائکه ای است که تا قیامت در حال رکوع اند، و ملائکه ای است که تا قیامت در حال سجده اند.

سپس امام صادق(علیه السلام) می فرماید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

خداوند هیچ مخلوقی را بیش از ملائکه خلق نکرده است و در هر روز و در هر شب هفتاد هزار نفر آنان گرد کعبه می آیند و طواف می کنند و سپس

نزد رسول خدا(صلی الله علیه و آله) و نزد امیرالمؤمنین(علیه السلام) می آیند و بر آنان سلام می کنند و سپس نزد قبر امام حسین(علیه السلام) می آیند و اقامت می کنند و چون سحر فرا می رسد به آسمان عروج می نمایند و پس از آن هرگز به زمین باز نمی گردند.(1)

مؤلّف گوید:

در تفسیر قمّی از امیرالمؤمنین(علیه السلام) سخنانی درباره ی احوال ملائکه آمده که در پاورقی ملاحظه می کنید.(2)

1- 10.. قال الصّادق(علیه السلام) خلق الله الملائکة مختلفة و قد رأی رسول الله(صلی الله علیه و آله) جبرئیل و له ستمائة جناح علی ساقه الدر مثل القطر علی البقل قد ملأ ما بین السماء و الأرض و قال: إذا أمر الله میکائیل بالهبوط إلی الدنیا صارت رجله الیمنی فی السماء السابعة و الأخری فی الأرض السابعة و إن لله ملائکة أنصافهم من برد و أنصافهم من نار یقولون یا مؤلفا بین البرد و النار ثبت قلوبنا علی طاعتک، و قال: إن لله ملکا بعد ما بین شحمة أذنیه إلی عینیه مسیرة خمسمائة عام خفقان الطیر، و قال: إن الملائکة لا یأکلون و لا یشربون و لا ینکحون و إنّما یعیشون بنسیم العرش، و إن لله ملائکة رکعا إلی یوم القیامة، و إن لله ملائکة سجدا إلی یوم القیامة، ثم قال أبو عبد الله(علیه السلام) قال رسول الله(صلی الله علیه و آله) ما من شی ء مما خلق الله أکثر من الملائکة و إنه لیهبط فی کل یوم أو فی کل لیلة سبعون ألف ملک فیأتون البیت الحرام فیطوفون به ثم یأتون رسول الله(صلی الله علیه و آله) ثم یأتون أمیر المؤمنین(علیه السلام) فیسلمون علیه ثم یأتون الحسین(علیه السلام) فیقیمون عنده، فإذا کان عند السحر وضع لهم معراج إلی السماء ثم لا یعودون أبدا. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 206]

2- 11.. و قال أمیر المؤمنین(علیه السلام) فی خلقة الملائکة: «و ملائکة خلقتهم و أسکنتهم سماواتک فلیس فیهم فترة و لا عندهم غفلة و لا فیهم معصیة، هم أعلم خلقک بک، و أخوف خلقک منک، و أقرب خلقک إلیک و أعملهم بطاعتک، لا یغشاهم نوم العیون و لا سهو العقول و لا فترة الأبدان، لم یسکنوا الأصلاب و لم تتضمنهم الأرحام و لم تخلقهم من ماء مهین، أنشأتهم إنشاء فأسکنتهم سماواتک و أکرمتهم بجوارک و ائتمنتهم علی وحیک و جنبتهم الآفات و وقیتهم البلیات و طهرتهم من الذنوب و لو لا قوتک لم یقووا و لو لا تثبیتک لم یثبتوا و لو لا رحمتک لم یطیعوا و لو لا أنت لم یکونوا، أما إنهم علی مکانتهم منک و طواعیتهم إیاک و منزلتهم عندک و قلة غفلتهم عن أمرک لو عاینوا ما خفی عنهم منک لاحتقروا أعمالهم و لازروا علی أنفسهم و لعلموا أنهم لم یعبدوک حق عبادتک سبحانک خالقا و معبودا ما أحسن بلاءک عند خلقک. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 207]

در ذیل آیه «أَ لَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ یُسَبِّحُ لَهُ مَن فِی السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ الطَّیْرُ صَافَّاتٍ» روایاتی درباره ی عظمت پروردگار و خلقت ملائکه و غیره گذشت مراجعه شود.(1)

«مَا یَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِن رَّحْمَةٍ فَلَا مُمْسِکَ لَهَا وَ مَا یُمْسِکْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِن بَعْدِهِ وَ هُوَ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ»(2)

امام صادق(علیه السلام) در تفسیر آیه فوق می فرماید:

«ازدواج موقّت و متعه» از این قبیل است. [یعنی متعه یکی از گشایش های خداوند برای مردم است، و کسی حق ندارد از آن جلوگیری نماید.](3)

و در سخن دیگری فرمود:

مقصود از «مَا یَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ ...» هر حکمی است که خداوند بر زبان امام جاری می کند.(4)

1- 12.. سوره ی نور، آیه ی 41.

2- 13.. سوره ی فاطر، آیه ی 2.

3- 14.. أخبرنا أحمد بن إدریس عن أحمد بن محمّد عن مالک بن عبد الله بن أسلم عن أبیه عن رجل من الکوفیین عن أبی عبد الله(علیه السلام) فی قول الله: ما یَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلا مُمْسِکَ لَها قال: و المتعة من ذلک. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 207]

4- 15.. قال محمّد بن العبّاس؟ره؟ حدثنا أبو محمّد أحمد بن محمّد بن النوفلی عن یعقوب بن یزید عن ابن أبی عمیر عن مرازم عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال قول الله؟عز؟ ما یَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلا مُمْسِکَ لَها قال هی ما أجری الله علی لسان الإمام. یعنی أن الذی یجریه الله علی لسان الإمام(علیه السلام) من الکلام هو رحمة منه فتح بها علی الناس لأنه لا ینطق عن الهوی و ما ینطق إلّا عن الله و کل ما یکون من الله فهو رحمة و منه قوله تعالی وَ ما أَرْسَلْناکَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعالَمِینَ و کذلک أهل بیته الطیبین صلوات الله علیهم أجمعین. [تأویل الآیات، ص 478]

«إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ»(1)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

شیطان قدرت بر وسوسه بنده مؤمن پیدا نمی کند مگر این که او از یاد خدا غافل

و از امر او اعراض و به نهی او روی آورده و فراموش کرده باشد که خداوند از باطن

و سرّ او آگاه است. سپس فرمود: وسوسه اشاره ی شیطان است از خارج قلب و امّا

اگر بر قلب مسلّط شود سبب گم راهی و کفر خواهد بود، از این رو خداوند -- از راه لطف -- بندگان خود را از پیروی شیطان منع کرده و شیطان را دشمن آنان معرّفی نموده و می فرماید: «إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا.»(2)

«أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ»(3)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

روایت شده که این آیه درباره ی «زُرَیق وَ حَبتَر» نازل شده است.(4)

1- 16.. سوره ی فاطر، آیه ی 6.

2- 17.. فی (مصباح الشریعة): قال الصّادق(علیه السلام): «لا یتمکن الشیطان بالوسوسة من العبد إلّا و قد أعرض عن ذکر الله تعالی، و استهان و سکن إلی نهیه، و نسی اطلاعه علی سره، فالوسوسة ما تکون من خارج القلب بإشارة معرفة العقل و مجاورة الطبع، و أما إذا تمکن فی القلب فذلک غی و ضلالة و کفر، و الله؟عز؟ دعا عباده بلطف دعوته و عرفهم عداوة إبلیس، فقال تعالی: إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا». [تفسیر برهان، ج 4، ص 558]

3- 18.. سوره ی فاطر، آیه ی 8.

4- 19.. و عنه عن أحمد بن محمّد عن علی بن الحکم عن سیف بن عمیرة عن حسان عن هاشم بن عمار یرفعه فی قوله: أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَناً فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشاءُ وَ يَهْدِي مَنْ يَشاءُ فَلا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَراتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِما يَصْنَعُونَ قال: نزلت فی زریق و حبتر. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 207]

مرحوم طبرسی از امام هادی(علیه السلام) نقل نموده که آن حضرت در نامه خود به اهل اهواز که از جبر و تفویض سؤال کرده بودند نوشت:

اگر بگویند: معنای آیه «فَیُضِلُّ اللّهُ مَن یَشَاء وَ یَهْدِی مَن یَشَاء» و امثال این آیه چیست؟ در پاسخ آنان می گوییم: این آیه دو معنا دارد، 1. خبر می دهد که خداوند قادر بر هدایت و ضلالت هر که را بخواهد می باشد، و اگر آنان را بر یکی از این دو اجبار کند نه ثوابی لازم می شود و نه عقابی، 2. هدایت خداوند، تعریف و راهنمایی است چنان که می فرماید: «وَ أَمَّا ثَمُودُ فَهَدَیْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَی عَلَی الْهُدَی».

سپس فرمود:

همه آیات قرآن این گونه نیست که مردم بتوانند طبق آن حکم کنند و از آن پیروی نمایند [چرا که برخی از آن ها آیات متشابه و یا مجمل است و علم آن ها نزد «وَ الرَّاسِخُونَ فِی الْعِلْمِ» می باشد]. چنان که خداوند می فرماید: «هُوَ الَّذِی أَنزَلَ عَلَیْکَ الْکِتَابَ مِنْهُ آیَاتٌ مُّحْکَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْکِتَابِ وَ أُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِینَ فی قُلُوبِهِمْ زَیْغٌ فَیَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاء الْفِتْنَةِ وَ ابْتِغَاء تَأْوِیلِهِ»، و یا می فرماید: «فَبَشِّرْ عِبَادِ * الَّذِینَ یَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَیَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُوْلَئِکَ الَّذِینَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَ أُوْلَئِکَ هُمْ أُوْلُوا الْأَلْبَابِ.»(1)

1- 20.. الطبرسی، فی (الاحتجاج): عن أبی الحسن علی بن محمّد العسکری؟سهما؟، فی رسالته إلی أهل الأهواز حین سألوه عن الجبر و التفویض -- و ذکر الرسالة إلی أن قال(علیه السلام): -- «[فإن قالوا ما الحجة فی قول الله تعالی:] فَیُضِلُّ اللَّهُ مَنْ یَشاءُ وَ یَهْدِی مَنْ یَشاءُ «إبراهیم 14: 4»، و ما أشبه ذلک؟ قلنا: فعلی مجاز هذه الآیة یقتضی معنیین: أحدهما: أنه إخبار عن کونه تعالی قادرا علی هدایة من یشاء و ضلالة من یشاء، و لو أجبرهم علی أحدهما لم یجب لهم ثواب، و لا علیهم عقاب، علی ما شرحناه. و المعنی الآخر: أن الهدایة منه: التعریف، کقوله تعالی: وَ أَمَّا ثَمُودُ فَهَدَیْناهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمی عَلَی الْهُدی «فصلّت 41: 17». و لیس کل آیة مشتبهة فی القرآن کانت الآیة حجة علی حکم الآیات اللاتی امر بالأخذ بها و تقلیدها، و هی قوله: هُوَ الَّذِی أَنْزَلَ عَلَیْکَ الْکِتابَ مِنْهُ آیاتٌ مُحْکَماتٌ هُنَّ أُمُّ الْکِتابِ وَ أُخَرُ مُتَشابِهاتٌ فَأَمَّا الَّذِینَ فِی قُلُوبِهِمْ زَیْغٌ فَیَتَّبِعُونَ ما تَشابَهَ مِنْهُ ابْتِغاءَ الْفِتْنَةِ وَ ابْتِغاءَ تَأْوِیلِهِ «آل عمران 3: 17» الآیة، و قال: فَبَشِّرْ عِبادِ الَّذِینَ یَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَیَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولئِکَ الَّذِینَ هَداهُمُ اللَّهُ وَ أُولئِکَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبابِ «الزمر 39: 17 و 18»». [تفسیر برهان، ج 4، ص 538، ح 2]

«وَ اللّٰهُ الّذِی أَرْسَلَ الرِّیَاحَ فَتُثِیرُ سَحَابًا فَسُقْنَاهُ إِلَی بَلَدٍ مَیِّتٍ فَأَحْیَیْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا کَذَلِکَ النُّشُورُ»(1)

از امیرالمؤمنین(علیه السلام) سؤال شد: ابر، از کجا به وجود می آید؟ فرمود:

ابر، بر روی درختی که بر روی تپّه شنی بر ساحل دریاست قرار دارد، و هنگامی که خداوند

می خواهد آن ابر را بفرستد بادی را امر می کند تا آن ابر را حرکت دهد، و آن ابر را به فرشتگان می سپارد، و آنان آن ابر را با مخاریق یعنی رعد و آذرخش می زنند و ابر اوج می گیرد و بالا می رود، چنان که خداوند می فرماید: «وَ اللّٰهُ الَّذِی أَرْسَلَ الرِّیَاحَ فَتُثِیرُ سَحَابًا فَسُقْنَاهُ إِلَی بَلَدٍ مَیِّتٍ» و آن ملک فرمانروا، نامش رعد است.(2)

1- 21.. سوره ی فاطر، آیه ی 9.

2- 22.. محمّد بن یعقوب: عن محمّد بن یحیی، عن أحمد بن محمّد بن عیسی، عن الحسین بن سعید، عن ابن العرزمی، رفعه، قال: قال أمیر المؤمنین(علیه السلام)، و سئل عن السحاب، أین یکون؟ قال: «یکون علی شجر علی کثیب علی شاطئ البحر یأوی إلیه، فإذا أراد الله؟عز؟ أن یرسله أرسل ریحا فأثارته، و وکل به ملائکة یضربونه بالمخاریق -- و هو البرق -- فیرتفع». ثم قرأ هذه الآیة: «وَ اللّٰهُ الَّذِی أَرْسَلَ الرِّیاحَ فَتُثِیرُ سَحاباً فَسُقْناهُ إِلی بَلَدٍ مَیِّتٍ الآیة، و الملک اسمه (الرعد)». [تفسیر برهان، ج 4، ص 539، ح 1]

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

خداوند در این آیه بر زنادقه و منکرین خدا و معاد و مادیّین استدلال نموده و می فرماید: خداوند به وسیله باد ابرها را به سرزمین های مرده می فرستد و به وسیله باران آن زمین ها زنده می شوند [و گیاه ها و درخت ها و میوه ها از آن ها می روید] و در قیامت نیز مردم همین گونه زنده می شوند.(1)

«مَن کَانَ یُرِیدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِیعًا إِلَیْهِ یَصّ عَدُ الْکَلِمُ الطَّیِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ یَرْفَعُهُ وَ الَّذِینَ یَمْکُرُونَ السَّیِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِیدٌ وَ مَکْرُ أُوْلَئِکَ هُوَ یَبُورُ»(2)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

کلام طیّب و عمل صالح ولایت ما اهل بیت است. و سپس با دست مبارک خود به سینه مبارک اشاره نمود و فرمود: هر کس ولایت ما را نپذیرفته باشد، خداوند عملی را برای او بالا نمی برد و از او نمی پذیرد.(3)

حضرت رضا(علیه السلام) می فرماید:

کلام طیّب سخن مؤمن است که می گوید: «لَاإِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ عَلِیٌّ وَلِیُّ اللَّهِ». و امیرالمؤمنین(علیه السلام) را خلیفة الله و خلیفه به حق پیامبر خدا(صلی الله علیه و آله)

1- 23.. و قال علی بن إبراهیم: ثم احتج؟عز؟ علی الزنادقة، و الدهریة، فقال: وَ اللَّهُ الَّذِی أَرْسَلَ الرِّیاحَ فَتُثِیرُ سَحاباً فَسُقْناهُ إِلی بَلَدٍ مَیِّتٍ، و هو الذی لا نبات فیه فَأَحْیَیْنا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها، أی بالمطر، ثم قال: کَذلِکَ النُّشُورُ. [تفسیر برهان، ج 4، ص 539، ح 2]

2- 24.. سوره ی فاطر، آیه ی 10.

3- 25.. محمّد بن یعقوب: عن علی بن محمّد، و غیره، عن سهل بن زیاد، عن یعقوب بن یزید، عن زیاد القندی، عن عمار الأسدی، عن أبی عبد الله(علیه السلام)، فی قول الله؟عز؟: إِلَیْهِ یَصْعَدُ الْکَلِمُ الطَّیِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ یَرْفَعُهُ، قال: «ولایتنا أهل البیت -- و أهوی بیده إلی صدره -- فمن لم یتولنا لم یرفع الله له عملا». [تفسیر برهان، ج 4، ص 539، ح 3]

می دانـد و امامـان بعـد از او را نیز جانشـینان او و خلفاء الله می دانـد، و خداونـد عمل صالـح او را بالا می برد، چرا که امام من عنـد الله راهنمای اوست، و عمل

او اعتقاد قلبی اوست که به زبان جاری می کند.(1)

ابان بن تغلب گوید: امام صادق(علیه السلام) به من فرمود:

ای ابان هنگامی که داخل کوفه شـدی این حـدیث را نقل کن: «هر کس با اخلاص، شـهادت به «لا إله الّا الله»، و یگانگی خداوند بدهد، بهشت برای او واجب می شود» گفتم: افراد مختلفی نزد من می آیند آیا برای همه آن ها این حدیث را نقل کنم؟ فرمود: آری. سپس فرمود: چون روز قیامت می شود و خداونـد اوّلین و آخرین را جمع می کند، آنان از گفتن «لا إله الّا الله»، ممنوع می شوند، جز کسانی که ولایت ما را پذیرفته باشند.(2)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

کلام طیّب گفتن: «لا إله الّا الله»، و اقرار به واجباتی است که از ناحیه خداوند

1- 26.. عن الإمام علی بن موسـی(علیه السـلام) فی قوله تعالی إِلَیْهِ یَصْعَدُ الْکَلِمُ الطَّیِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ یَرْفَعُهُ قال الکلم الطیب هو قول لا إله إلّا الله محمّـد رسول الله علی ولی الله و خلیفته حقا و خلفاؤه خلفاء الله وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ یَرْفَعُهُ فهو دلیله و عمله اعتقاده الـذی فی قلبه بأن هذا الکلام صحیح کما قلته بلسانی. [تأویل الآیات، ص 469]

2- 27.. محمّد بن یعقوب: عن الحسین بن محمّد، عن معلی بن محمّد، و عدة من أصحابنا، عن أحمد ابن محمّد جمیعا، عن الوشاء، عن أحمـد بن عائـذ، عن أبی الحسن السواق، عن أبـان بن تغلب، عن أبی عبـد الله(علیه السـلام)، قـال: «یـا أبان، إذا قـدمت الکوفـة فارو هـذا الحدیث: من شهد أن لا إله إلّا الله مخلصا وجبت له الجنة». قال: قلت له: إنه یأتینی من کل صنف، أ فأروی لهم هذا الحدیث؟ قال: «نعم -- یا أبان -- إنه إذا کان یوم القیامة، و جمع الله الأولین و الآخرین، فتسلب لا إله إلّا الله منهم إلّا من کان علی هذا الأمر». [تفسیر برهان، ج 4، ص 541، ح 5]

[بر پیامبر او(صلی الله علیه و آله)] نازل شده است، و ولایت [محمّد و آل محمّد(صلی الله علیه و آله)] عمل صالح را بالا می برد [و به درگاه خداوند پذیرفته می شود.](1)

سپس علی بن ابراهیم گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

کلام طیّب، سخن مؤمن است که می گوید: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ عَلِیٌّ وَلِیُّ اللَّهِ وَ خَلِیفَةُ رَسُولِ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله)». سپس فرمود: عمل صالح اعتقاد قلبی مؤمن است به این که آنچه گفته شد، حق من عند الله است و شکّی نیست که از ناحیه خدای ربّ العالمین نازل شده است.(2)

امام باقر(علیه السلام) از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل نموده که فرمود:

برای هر سخنی مصداقی از عمل پیدا می شود که یا آن سخن را تصدیق می کند و یا آن را تکذیب می نماید، پس اگر عمل فرزند آدم سخن او را تأیید و تصدیق نماید، عمل او بالا می رود و پذیرفته می شود، و اگر عمل او سخن او را تأیید و تصدیق نکند، سخن او همراه عمل او به آتش می رود.(3)

1- 28.. علی بن إبراهیم: قوله تعالی: إِلَیْهِ یَصْعَدُ الْکَلِمُ الطَّیِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ یَرْفَعُهُ، قال: کلمة الإخلاص، و الإقرار بما جاء من عند الله من الفرائض، و الولایة ترفع العمل الصالح إلی الله. [تفسیر برهان، ج 4، ص 541، ح 6]

2- 29.. ثم قال: و عن الصّادق(علیه السلام) أنه قال: «الکلم الطیب: قول المؤمن: لا إله إلّا الله، محمّد رسول الله، علی ولی الله و خلیفة رسول الله(صلی الله علیه و آله). و قال: «العمل الصالح: الاعتقاد بالقلب أن هذا هو الحق من عند الله لا شک فیه من رب العالمین». [تفسیر برهان، ج 4، ص 541، ح 7]

3- 30.. قال: و فی روایة أبی الجارود، عن أبی جعفر(علیه السلام)، قال: «قال رسول الله(صلی الله علیه و آله): إن لکل قول مصداقا من عمل یصدقه، أو یکذبه، فإذا قال ابن آدم و صدق قوله بعمل رفع قوله بعمله إلی الله، و إذا قال و خالف عمله قوله رد قوله علی عمله الخبیث، و هوی فی النار». [تفسیر برهان، ج 4، ص 541، ح 8]

«وَ اللّهُ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا وَ مَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَى وَ لَا تَضَعُ

إِلَّا بِعِلْمِهِ وَ مَا يُعَمَّرُ مِن مُّعَمَّرٍ وَ لَا يُنقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ»(1)

حضرت رضا(علیه السلام) فرمود:

بسا، مردی سه سال از عمر او باقی مانـده و چون صـله رحم می کنـد خداونـد آن سه سال را برای او تبدیل به سـی سال می نماید و هر چه مشیّت او باشد انجام میردهد.(2)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

من چیزی را سـراغ ندارم که عمر را زیاد کند مگر صـله رحم، تا جایی که مردی سه سال به عمر او مانده و چون صله رحم می کند خداوند سی سال به عمر او می افزایـد و عمر او سـی و سه سال می شود و بسا مردی سـی و سه سال از عمر او باقیست و چون قطع رحم می نماید سی سال از عمر او کم می شود، و سه سال باقی می ماند.(3)

1- 31.. سوره ی فاطر، آیه ی 11.

2- 32.. محمّـد بن یعقوب: عن محمّـد بن یحیی، عن أحمد بن محمّد بن عیسـی، عن أحمد بن محمّد ابن أبی نصـر، عن محمّد بن عبید الله، قال: قال أبو الحسن الرّضا(علیه السـلام): «یکون الرجل یصل رحمه، فیکون قد بقی من عمره ثلاث سنین، فیصیرها الله ثلاثین سنة، و یفعل الله ما یشاء». [تفسیر برهان، ج 4، ص 541، ح 2]

3- 33.. و عنه: عن علی بن إبراهیم، عن أبیه، عن صفوان بن یحیی، عن إسحاق بن عمار، قال: قال أبو عبد الله(علیه السلام): «ما نعلم شیئا یزید فی العمر إلّا صلة الرحم، حتی أن الرجل یکون أجله ثلاث سنین فیکون وصولا للرحم، فیزید الله فی عمره ثلاثین سنة، فیجعلها ثلاثا و ثلاـثین سـنة، و یکون أجله ثلاثـا و ثلاثین سـنة فیکون قاطعا للرحم، فینقصه الله ثلاثین سـنة، و یجعل أجله إلی ثلاث سـنین». [تفسـیر برهان، ج 4، ص 542، ح 3]

مرحوم علی بن ابراهیم در تفسیر آیه فوق گوید:

«إِلَّا فِی کِتَابٍ» یعنی عمر هر کسی در کتابی نوشته می شود، و این آیه پاسخ به کسانی است که منکر بدا هستند.(1)

مرحوم جعفر بن قولویه با سند خود از محمّد بن مسلم از امام باقر(علیه السلام) نقل نموده که فرموده:

به شیعیان ما بگویید به زیارت قبر امام حسین(علیه السلام) بروند، چرا که زیارت او رزق را زیاد می کند، و عمر را طولانی می نماید، و از پیش آمدهای بد جلوگیری می کند، و زیارت قبر او بر هر مؤمنی که اقرار به امامت او دارد واجب است.(2)

منصور بن حازم گوید: از امام باقر(علیه السلام) شنیدم که می فرمود:

کسی که یک سال بر او بگذرد و به زیارت امام حسین(علیه السلام) نرود، یک سال از عمر او

کاسته می شود، و اگر من بگویم: برخی از شما سی سال قبل از اجل خود می میرد، راست گفته ام، چرا که شما زیارت امام حسین(علیه السلام) را ترک می کنید.

سپس فرمود:

بر شما باد به زیارت او تا خداوند عمر و روزی شما را زیاد کند، و اگر زیارت

1- 34.. و قال علی بن إبراهیم فی قوله: وَ ما یُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَ لا یُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِی کِتابٍ یعنی یکتب فی کتاب و هو رد علی من ینکر البداء. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 208]

2- 35.. أبو القاسم جعفر بن محمّد بن قولویه، فی (کامل الزیارات)، قال: حدثنی أبی؟ره؟، و جماعة مشایخی رحمهم الله، عن سعد بن عبد الله، و محمّد بن یحیی العطار، و عبد الله بن جعفر الحمیری، جمیعا، عن أحمد بن محمّد بن عیسی، عن محمّد بن إسماعیل بن بزیع، عن أبی أیوب، عن محمّد بن مسلم، عن أبی جعفر(علیه السلام)، قال: «مروا شیعتنا بزیارة قبر الحسین بن علی؟سهما؟، فإن إتیانه یزید فی الرزق، و یمد فی العمر، و یدفع السوء، و إتیانه مفروض علی کل مؤمن یقر للحسین بالإمامة من الله تعالی». [تفسیر برهان، ج 4، ص 542، ح 4]

او را ترک کنید خداوند روزی و عمر شما را کم خواهد نمود، پس بشتابید به زیارت او چرا که او نزد خدا و رسول او و علیّ و فاطمه(علیهم السلام) شهادت به زیارت شما می دهد.(1)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

هر کس به زیارت قبر امام حسین(علیه السلام) نرود، از خیر فراوانی محروم شده و یک سال از عمر او کاسته می شود.(2)

مؤلّف گوید:

در اهمیّت زیارت امام حسین(علیه السلام) همین بس که در روایت معروفی آمده: «مَنْ زَارَ قَبْرَ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ(علیه السلام) عَارِفاً بِحَقِّهِ کَانَ کَمَنْ زَارَ اللَّهَ فِی عَرْشِهِ». و سفارش به زیارت امام حسین(علیه السلام) بیش از سفارش به زیارت های معصومین دیگر شده، و برکات زیارت و خطر ترک زیارت او بزرگ است، تا جایی که زیارت او در حال تقیّه و خطر نیز سفارش شده است.

1- 36.. و عنه، قال: حدثنی محمّد بن عبد الله بن جعفر الحمیری، عن أبیه، عن محمّد بن عبد الحمید، عن سیف بن عمیرة، عن منصور بن حازم، قال: سمعناه یقول: «من أتی علیه حول لم یأت قبر الحسین(علیه السلام) أنقض الله من عمره حولا، و لو قلت أن أحدکم یموت قبل أجله بثلاثین سنة لکنت صادقا، و ذلک أنکم تترکون زیارته، فلا تدعوا زیارته یمد الله فی أعمارکم و یزید فی أرزاقکم، و إذا ترکتم زیارته نقص الله من أعمارکم و أرزاقکم، فسابقوا فی زیارته، و لا تدعوا ذلک فإن الحسین بن علی؟سهما؟ شاهد لکم فی ذلک عند الله، و عند رسوله، و عند علی و فاطمة(علیهم السلام)». [تفسیر برهان، ج 4، ص 542، ح 5]

2- 37.. و عنه، قال: حدثنی أبی؟ره؟، عن سعد بن عبد الله، عن أحمد بن محمّد، عن محمّد بن إسماعیل، عمن حدثه، عن عبد الله بن وضاح، عن داود الحمار، عن أبی عبد الله(علیه السلام)، قال: «من لم یزر قبر الحسین(علیه السلام) فقد حرم خیرا کثیرا، و نقص من عمره سنة». [تفسیر برهان، ج 4، ص 542، ح 6]

سوره ی فاطر، آیات 12 تا 28

متن:

وَ ما يَسْتَوِي الْبَحْرانِ هذا عَذْبٌ فُراتٌ سائِغٌ شَرابُهُ وَ هذا مِلْحٌ أُجاجٌ وَ مِنْ كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْماً طَرِيًّا وَ تَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَها وَ تَرَى الْفُلْكَ فيهِ مَواخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ 12 يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهارِ وَ يُولِجُ النَّهارَ فِي اللَّيْلِ وَ سَخَّرَ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى ذلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَ الَّذينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ ما يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْميرٍ 13 إِنْ تَدْعُوهُمْ لا يَسْمَعُوا دُعاءَكُمْ وَ لَوْ سَمِعُوا ما اسْتَجابُوا لَكُمْ وَ يَوْمَ الْقِيامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ وَ لا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبيرٍ 14 يا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَراءُ إِلَى اللَّهِ وَ اللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَميدُ 15 إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَ يَأْتِ بِخَلْقٍ جَديدٍ 16 وَ ما ذلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزيزٍ 17 وَ لا تَزِرُ وازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرى وَ إِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلى حِمْلِها لا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَ لَوْ كانَ ذا قُرْبى إِنَّما تُنْذِرُ الَّذينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَ أَقامُوا الصَّلاةَ وَ مَنْ تَزَكَّى فَإِنَّما يَتَزَكَّى لِنَفْسِهِ وَ إِلَى اللَّهِ الْمَصيرُ 18 وَ ما يَسْتَوِي الْأَعْمى وَ الْبَصيرُ 19 وَ لاَ الظُّلُماتُ وَ لاَ النُّورُ 20 وَ لاَ الظِّلُّ وَ لاَ الْحَرُورُ 21 وَ ما يَسْتَوِي الْأَحْياءُ وَ لاَ الْأَمْواتُ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشاءُ وَ ما أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ 22 إِنْ أَنْتَ إِلاَّ نَذيرٌ 23 إِنَّا أَرْسَلْناكَ بِالْحَقِّ بَشيراً وَ نَذيراً وَ إِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلاَّ خَلا فيها نَذيرٌ 24 وَ إِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّناتِ وَ بِالزُّبُرِ وَ بِالْكِتابِ الْمُنيرِ 25 ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كانَ نَكيرِ 26 أَ لَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فَأَخْرَجْنا بِهِ ثَمَراتٍ مُخْتَلِفاً أَلْوانُها وَ مِنَ الْجِبالِ جُدَدٌ بيضٌ وَ حُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوانُها وَ غَرابيبُ سُودٌ 27 وَ مِنَ النَّاسِ وَ الدَّوَابِّ وَ الْأَنْعامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوانُهُ كَذلِكَ إِنَّما يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ إِنَّ اللَّهَ عَزيزٌ غَفُورٌ 28

لغات:

«قِطمیر» پوست نازک اطراف هسته خرما و یا نخ وسط آن را گویند، و «جدید» قریب العهد و امر تازه را گویند، و اصل لغت به معنای قطع است، و «حَرور» و «سَموم» به معنای باد آتشین است، و سَموم اختصاص به شب دارد، و حرور مطلق است، و «استواء» مساوی بودن چیزی با چیز دیگر است، و «اِعوِجاج» خلاف آن است، و «اِسماع» به معنای شنواندن است، و آن نزدیک کردن مسموع به سامع است، و «جُدَد» جمع جُدَّة و جُدُد جمع جدید است، و «جُدَد» به معنای طرائق و خطوط است، مانند خط های سیاه بر پشت حمار وحشی، و هر طریقی را جُدّة و جادّة گویند، و طرائق در کوه ها، مانند عروق اند و آن ها سیاه و یا سفید و یا سرخ است، و غربیب

جمع آن غرابیب به معنای سیاهی شدید همانند غراب است.

ترجمه:

دو دریا یکسان نیستند: این یکی دریایی است که آبش گوارا و شیرین و نوشیدنش خوشگوار است، و آن یکی شور و تلخ و گلوگیر (امّا) از هر دو گوشتی تازه می خورید و وسایل زینتی استخراج کرده می پوشید و کشتیها را در آن می بینی که آنها را می شکافند (و به سوی مقصد پیش می روند) تا از فضل خداوند بهره گیرید، و شاید شکر (نعمتهای او را) بجا آورید! (12) او شب را در روز داخل می کند و روز را در شب و خورشید و ماه را مسخّر (شما) کرده، هر یک تا سرآمد معیّنی به حرکت خود ادامه می دهد این است خداوند، پروردگار شما حاکمیّت (در سراسر عالم) از آن اوست: و کسانی را که جز او می خوانید (و می پرستید) حتی به اندازه پوست نازک هسته خرما مالک نیستند! (13) اگر آنها را بخوانید صدای شما را نمی شنوند، و اگر بشنوند به شما پاسخ نمی گویند و روز قیامت، شرک (و پرستش) شما را منکر می شوند، و

هیـچ کس ماننـد (خداونـد آگاه و) خبیر تو را (از حقایق) با خبر نمی سازد! (14) ای مردم شـما (همگی) نیازمنـد به خدائید تنها خداوند است که بی نیاز و شایسـته هر گونه حمـد و سـتایش است! (15) اگر بخواهـد شـما را می برد و خلق جدیـدی می آورد (16) و این برای خداوند مشکل نیست! (17) هیچ گنهکاری بار گناه دیگری را بر دوش نمی کشد و اگر شخص سنگین باری دیگری را برای حمل گناه خود بخوانـد، چیزی از آن را بر دوش نخواهـد گرفت، هر چند از نزدیکان او باشد! تو فقط کسانی را بیم می دهی که از پروردگار خود در پنهانی می ترسـند و نمـاز را برپـا می دارنـد و هر کس پـاکی (و تقوا) پیشه کنـد، نتیجه آن به خودش بـازمی گردد و بـازگشت (همگـان) به سوی خداست! (18) و نابینا و بینا هرگز برابر نیستند، (19) و نه ظلمتها و روشنایی، (20) و نه سایه (آرامبخش) و باد داغ و سوزان! (21) و هرگز مردگان و زندگان یکسان نیسـتند! خداوند پیام خود را به گوش هر کس بخواهد می رساند، و تو نمی توانی سخن خود را به گوش آنان که در گور خفته اند برسانی! (22) تو فقط انذارکننده ای، (اگر ایمان نیاورند نگران نباش، وظیفه ات را انجام ده.) (23) ما تو را بحق برای بشارت و انذار فرستادیم و هر امّتی در گذشته انذارکننده ای داشته است! (24) اگر تو را تکذیب کنند (عجیب نیست) کسانی که پیش از آنان بودند (نیز پیامبران خود را) تکذیب کردند آنها با دلایل روشن و کتاب های پند و موعظه و کتب آسـمانی روشـنگر (مشتمل بر معارف و احکام) به سـراغ آنان آمدنـد (امّا کوردلان ایمان نیاوردنـد). (25) سـپس من کـافران را (بعـد از اتمـام حجّت) گرفتم (و سـخت مجازات کردم) مجازات من نسـبت به آنان چگونه بود؟! (26) آیا ندیـدی خداوند از آسـمان آبی فرو فرسـتاد که بوسـیله آن میوه هایی رنگارنگ (از زمین) خارج ساختیم و از کوه ها نیز (به لطف پروردگار) جاده هایی آفریده شده سفید و سرخ و به رنگهای مختلف و گاه

به رنگ کاملًا سیاه! (27) و از انسانها و جنبندگان و چهارپایان انواعی با رنگهای مختلف، (آری) حقیقت چنین است: از میان بندگان خدا، تنها دانشمندان از او

می ترسند خداوند عزیز و غفور است! (28)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«وَ ما یَسْتَوِی الْبَحْرانِ هذا عَذْبٌ فُراتٌ سائِغٌ شَرابُهُ وَ هذا مِلْحٌ أُجاجٌ وَ مِنْ کُلٍّ تَأْکُلُونَ لَحْماً طَرِیًّا وَ تَسْتَخْرِجُونَ حِلْیَةً تَلْبَسُونَها وَ تَرَی الْفُلْکَ فیهِ مَواخِرَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَ لَعَلَّکُمْ تَشْکُرُونَ ... وَ غَرابِیبُ سُودٌ»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی در توضیح آیات فوق گوید:

«مِلْحٌ أُجَاجٌ» یعنی دریای شور و تلخ، و «وَ تَرَی الْفُلْکَ فِیهِ مَوَاخِرَ» یعنی کشتی به وسیله باد از این سو و آن سو حرکت می کند.

سپس گوید:

و تفسیر «یُولِجُ اللَّیْلَ فِی النَّهَارِ وَ یُولِجُ النَّهَارَ فِی اللَّیْلِ ...» در سوره لقمان گذشت. و «قطمیر» آن پوست نازکی است که اطراف هسته خرما وجود دارد.(2)

و از ابن عبّاس نقل شده که گوید:

مقصود از «الْأَعْمَی وَ الْبَصِیرُ» ابوجهل و امیرالمؤمنین(علیه السلام) است. و مقصود از «وَ لَا الظُّلُمَاتُ وَ لَا النُّورُ» نیز ظلمات ابوجهل است و نور امیرالمؤمنین(علیه السلام)

1- 38.. سوره ی فاطر، آیات 27-12.

2- 39.. و فی روایة أبی الجارود عن أبی جعفر(علیه السلام) فی قوله: وَ ما یَسْتَوِی الْبَحْرانِ هذا عَذْبٌ فُراتٌ سائِغٌ شَرابُهُ وَ هذا مِلْحٌ أُجاجٌ فالأجاج المُرّ قوله وَ تَرَی الْفُلْکَ فِیهِ مَواخِرَ یقول الفلک مقبلة و مدبرة بریح واحدة. و قال علی بن إبراهیم فی قوله: وَ الَّذِینَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ ما یَمْلِکُونَ مِنْ قِطْمِیرٍ قال: الجلدة الرقیقة التی علی ظهر النواة. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 208]

است. و مقصود از «وَ لَا الظِّلُّ وَ لَا الْحَرُورُ» ظل سایه امیرالمؤمنین(علیه السلام) در بهشت است، و «حرور» جهنّم ابی جهل است، و سپس خداوند یکجا فرموده است: «وَ مَا یَسْتَوِی الْأَحْیَاءُ وَ لَا الْأَمْوَاتُ» و مقصود از «أحیاء» علیّ و حمزة و جعفر و حسن و حسین و فاطمه و خدیجه(علیهم السلام) هستند و مقصود از «أموات» کفّار مکّه اند.(1)

«إِنَّمَا یَخْشَی اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِیزٌ غَفُورٌ»(2)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

مقصود از این آیه علمایی هستند که عمل آنان گفته ها یشان را تصدیق نماید، و کسی که عملش گفته اش را تصدق نکند عالم نخواهد بود.(3)

و در سخن دیگری فرمود:

شدّت خوف، عبادت محسوب می شود چنان که خداوند می فرماید: «إِنَّمَا

1- 40.. و قوله تعالی وَ ما یَسْتَوِی الْأَعْمی وَ الْبَصِیرُ وَ لَا الظُّلُماتُ وَ لَا النُّورُ وَ لَا الظِّلُّ وَ لَا الْحَرُورُ وَ ما یَسْتَوِی الْأَحْیاءُ وَ لَا الْأَمْواتُ.... تأویله من طریق العامة ما روی عن أنس بن مالک عن أبی شهاب عن أبی صالح عن ابن عبّاس قال قوله؟عز؟ وَ ما یَسْتَوِی الْأَعْمی وَ الْبَصِیرُ قال الأعمی أبو جهل و البصیر أمیر المؤمنین وَ لَا الظُّلُماتُ وَ لَا النُّورُ فالظلمات أبو جهل و النور أمیر المؤمنین وَ لَا الظِّلُّ وَ لَا الْحَرُورُ الظل ظل أمیر المؤمنین(علیه السلام) فی الجنة و الحرور یعنی جهنّم لأبی جهل ثم جمعهم جمیعا فقال وَ ما یَسْتَوِی الْأَحْیاءُ وَ لَا الْأَمْواتُ فالأحیاء علی و حمزة و جعفر و الحسن و الحسین و فاطمة و خدیجة(علیه السلام) و الأموات کفار مکة. [تأویل الآیات، ص 469]

2- 41.. سوره ی فاطر، آیه ی 28.

3- 42.. محمّد بن یعقوب: عن علی بن إبراهیم، عن محمّد بن عیسی، عن یونس، عن حماد بن عثمان، عن الحارث بن المغیرة النصری، عن أبی عبد الله(علیه السلام)، فی قول الله؟عز؟: إِنَّما یَخْشَی اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ، قال: «یعنی بالعلماء من صدق فعله قوله، و من لم یصدق فعله قوله فلیس بعالم». [تفسیر برهان، ج 4، ص 544، ح 2]

یَخْشَی اللّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاء» و نیز می فرماید: «فَلاَ تَخْشَوُاْ النَّاسَ وَ اخْشَوْنِ»، «وَ مَن یَتَّقِ اللّهَ یَجْعَل لّهُ مَخْرَجًا»، سپس امام صادق(علیه السلام) فرمود: «به راستی حبّ شرف و تمایل به ثناگویی مردم، در قلب مؤمن خائف ترسا، وجود ندارد.(1)

ابوحمزه گوید:

من از احدی از مردم نشنیدم که کسی زاهدتر از علیّ بن الحسین(علیه السلام) باشد، مگر امیرالمؤمنین(علیه السلام). سپس ابوحمزه گوید: حضرت علیّ بن الحسین(علیهم السلام)، هنگامی که درباره ی زهد سخن می گفت و مردم را نصیحت می کرد، مردم گریه می کردند.

ابوحمزه سپس گوید:

من کتابی را درباره زهد امام سجّاد خواندم، و آنچه در آن کتاب بود را نوشتم و سپس نزد آن حضرت رفتم و آن مکتوب را بر او عرضه کردم، و آن حضرت آن را شناخت و تصحیح نمود و در آن نوشته شده بود: «بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ»، هیچ انسانی دنیا را بر آخرت مقدّم نداشت مگر آن که بازگشت او به خدا، و مسیر او به طرف خدا، ناگوار شد، [و گرفتار عذاب گردید].

سپس فرمود:

به عتم و دانش الهی راه پیدا نمی شود مگر با عمل، و علم و عمل با همدیگر

1- 43.. و عنه: عن عدة من أصحابنا، عن أحمد بن محمّد بن خالد، عن بعض أصحابه، عن صالح بن حمزة، رفعه، قال: قال أبو عبد الله(علیه السلام): «إن من العبادة شدة الخوف من الله؟عز؟، یقول الله؟عز؟: إِنَّما یَخْشَی اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ، و قال جل ثناؤه: فَلا تَخْشَوُا النَّاسَ وَ اخْشَوْنِ «المائدة 5: 44»، و قال تبارک و تعالی: وَ مَنْ یَتَّقِ اللَّهَ یَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً «الطلاق 65: 2»». قال: و قال أبو عبد الله(علیه السلام): «إن حب الشرف و الذکر لا یکونان فی قلب الخائف الراهب». [تفسیر برهان، ج 4، ص 544، ح 3]

الفت دارند، پس کسی که خدا را بشناسد، از او می ترسد، و این ترس او را وادار به عمل و اطاعت از خداوند می کند، چنان که خداوند می فرماید: «إِنَّمَا یَخْشَی اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاء.»(1)

ابن عبّاس در تفسیر آیه «إِنَّمَا یَخْشَی اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاء» گوید:

علیّ(علیه السلام) همواره از خدا می ترسید، و مراقب رضای او بود، و به واجبات خود

عمل می کرد، و در راه خداوند جهاد می نمود، و چون در صفّ قتال قرار می گرفت

بنیان مرصوص بود چنان که خداوند می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ یُحِبُّ الَّذِینَ یُقَاتِلُونَ فِی

سَبِیلِهِ صَفًّا کَأَنَّهُم بُنیَانٌ مَّرْصُوصٌ»، و او همواره در جمیع امور خود به دنبال رضای خدا و رسول او بود، و قبل از او کسی مشرکان را نکشته بود.(2)

1- 44.. و عنه: عن محمّد بن یحیی، عن أحمد بن محمّد بن عیسی، و علی بن إبراهیم، عن أبیه، جمیعا، عن الحسن بن محبوب، عن مالک بن عطیة، عن أبی حمزة قال: ما سمعت بأحد من الناس کان أزهد من علی بن الحسین؟سهما؟ إلّا ما بلغنی عن علی بن أبی طالب(علیه السلام). قال أبو حمزة: کان الإمام علی بن الحسین؟سهما؟ إذا تکلم فی الزهد و وعظ أبکی من بحضرته. قال أبو حمزة: و قرأت صحیفة فیها کلام زهد من کلام علی بن الحسین؟سهما؟، و کتبت ما فیها، ثم أتیت علی بن الحسین؟سهما؟، فعرضت ما فیها علیه، فعرفه و صححه، و کان فیها: «بسم الله الرحمن الرحیم -- و ذکر الصحیفة، و کان مما فیها-: و ما آثر قوم قط الدنیا علی الآخرة إلّا ساء منقلبهم و ساء مصیرهم، و ما العلم بالله و العمل إلّا إلفان مؤتلفان، فمن عرف الله خافه، و حثه الخوف علی العمل بطاعة الله، و إن أرباب العلم و أتباعهم الذین عرفوا الله، فعملوا له و رغبوا إلیه، قال الله: إِنَّما یَخْشَی اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ». [تفسیر برهان، ج 4، ص 545، ح 3]

2- 45.. ابن الفارسی، فی (روضة الواعظین) قال: قال ابن عبّاس: إِنَّما یَخْشَی اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ، قال: کان علی(علیه السلام) یخشی الله و یراقبه، و یعمل بفرائضه، و یجاهد فی سبیله، و کان إذا صف فی القتال کأنه بنیان مرصوص، یقول الله: إِنَّ اللَّهَ یُحِبُّ الَّذِینَ یُقاتِلُونَ فِی سَبِیلِهِ صَفًّا کَأَنَّهُمْ بُنْیانٌ مَرْصُوصٌ «الصف 61: 4»، یتبع فی جمیع أمره مرضاة الله و رسوله، و ما قتل المشرکین قبله أحد. [تفسیر برهان، ج 4، ص 545، ح 5]

سوره ی فاطر، آیات 29 تا 45

متن:

إِنَّ الَّذینَ یَتْلُونَ کِتابَ اللَّهِ وَ أَقامُوا الصَّلاةَ وَ أَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْناهُمْ سِرًّا وَ عَلانِیَةً یَرْجُونَ تِجارَةً لَنْ تَبُورَ 29 لِیُوَفِّیَهُمْ أُجُورَهُمْ وَ یَزیدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَکُورٌ 30 وَ الَّذی أَوْحَیْنا إِلَیْکَ مِنَ الْکِتابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقاً لِما بَیْنَ یَدَیْهِ إِنَّ اللَّهَ بِعِبادِهِ لَخَبیرٌ بَصیرٌ 31 ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْکِتابَ الَّذینَ اصْطَفَیْنا مِنْ عِبادِنا فَمِنْهُمْ ظالِمٌ لِنَفْسِهِ وَ مِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَ مِنْهُمْ سابِقٌ بِالْخَیْراتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذلِکَ هُوَ الْفَضْلُ الْکَبیرُ 32 جَنَّاتُ عَدْنٍ یَدْخُلُونَها یُحَلَّوْنَ فیها مِنْ أَساوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَ لُؤْلُؤاً وَ لِباسُهُمْ فیها حَریرٌ 33 وَ قالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذی أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنا لَغَفُورٌ شَکُورٌ 34 الَّذی أَحَلَّنا دارَ الْمُقامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لا یَمَسُّنا فیها نَصَبٌ وَ لا یَمَسُّنا فیها لُغُوبٌ 35 وَ الَّذینَ کَفَرُوا لَهُمْ نارُ جَهَنَّمَ لا یُقْضی عَلَیْهِمْ فَیَمُوتُوا وَ لا یُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذابِها کَذلِکَ نَجْزی کُلَّ کَفُورٍ 36 وَ هُمْ یَصْطَرِخُونَ فیها رَبَّنا أَخْرِجْنا نَعْمَلْ صالِحاً غَیْرَ الَّذی کُنَّا نَعْمَلُ أَ وَ لَمْ نُعَمِّرْکُمْ ما یَتَذَکَّرُ فیهِ مَنْ تَذَکَّرَ وَ جاءَکُمُ النَّذیرُ فَذُوقُوا فَما لِلظَّالِمینَ مِنْ نَصیرٍ 37 إِنَّ اللَّهَ عالِمُ غَیْبِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ إِنَّهُ عَلیمٌ بِذاتِ الصُّدُورِ 38 هُوَ الَّذی جَعَلَکُمْ خَلائِفَ فِی الْأَرْضِ فَمَنْ کَفَرَ فَعَلَیْهِ کُفْرُهُ وَ لا یَزیدُ الْکافِرینَ کُفْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِلاَّ مَقْتاً وَ لا یَزیدُ الْکافِرینَ کُفْرُهُمْ إِلاَّ خَساراً 39 قُلْ أَ رَأَیْتُمْ شُرَکاءَکُمُ الَّذینَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونی ما ذا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْکٌ فِی السَّماواتِ أَمْ آتَیْناهُمْ کِتاباً فَهُمْ عَلی بَیِّنَةٍ مِنْهُ بَلْ إِنْ یَعِدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً إِلاَّ غُرُوراً 40 إِنَّ اللَّهَ یُمْسِکُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ أَنْ تَزُولا وَ لَئِنْ زالَتا إِنْ أَمْسَکَهُما مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ کانَ حَلیماً غَفُوراً 41 وَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَیْمانِهِمْ لَئِنْ جاءَهُمْ نَذیرٌ

لَيَكُونُنَّ أَهْدى مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ فَلَمَّا جاءَهُمْ نَذيرٌ ما زادَهُمْ إِلاّ نُفُوراً 42 اسْتِكْباراً فِي الْأَرْضِ وَ مَكْرَ السَّيِّئِ وَ لا يَحيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلاّ بِأَهْلِهِ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلاَّ سُنَّتَ الْأَوَّلينَ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْديلاً وَ لَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْويلاً 43 أَ وَ لَمْ يَسيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كانَ عاقِبَةُ الَّذينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ كانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَ ما كانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْ ءٍ فِي السَّماواتِ وَ لا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كانَ عَليماً قَديراً 44 وَ لَوْ يُؤاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِما كَسَبُوا ما تَرَكَ عَلى ظَهْرِها مِنْ دَابَّةٍ وَ لكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى فَإِذا

جاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كانَ بِعِبادِهِ بَصيراً 45

لغات:

«تِجَارَةً لَّن تَبُورَ) يعنى لن تكسد و لن تفسد و لن تهلک، مردى به رسول خدا(صلى الله عليه و آله) گفت: چه شده كه من مرگ را دوست نمى دارم؟ فرمود: آيا مالى دارى؟ گفت: آرى. فرمود: آن را در راه خدا بده. آن مرد گفت: نمى توانم. رسول خدا(صلى الله عليه و آله) فرمود: قلب مرد با مال اوست، پس اگر مال خود را پيش بفرستد، دوست مى دارد كه به آن ملحق شود، و اگر نگهدارد، دوست مى دارد كه با مال خود باشد. [از اين رو افراد صالح و انفاق كننده دوست مى دارند به تجارت خود -- كه كسادى در آن نيست -- برسند، و «دَارَ الْمُقَامَةِ» يعنى دار الإقامة، و اگر با فتح ميم خوانده شود به معناى قيام و موضع قيام است، و «نُصب» به معناى تَعَب و رنج است، و «نَصَب» نيز خوانده شده مانند رُشد و رَشَد و حُزن و حَزَن، و «لُغوب» به معناى ناتوانى و خستگى و رنج است، و «اِصطِراخ» به معناى فرياد استغاثه است، و «اصطراخ» از افتعال است و تاء بدل به طاء شده است به خاطر صاد ساكن، و «مَقت» به معناى بغض و خشم است، و مَقَتَه يمقُتُه و هو ممقوت و مُقيت، مشتقات آن است، و «وَ مَكْرَ

السَّيِّئِ» یعنی فریب و اضـرار به مؤمنین، و «وَ مَکر حَسَن» مکر مؤمنین به کفّار در جنگ است، و در حدیث آمده: «الحرب خدعة» و تقدیر آن، «و مکروا مَکْرَ السَّیِّئِ» است، چرا که پس از آن می فرمایـد: «وَ لا ـ یَحِیقُ الْمَکْرُ السَّیِّئُ إِلَّا بِـأَهْلِه» یعنی لا ینزال جزاء المکر السـیّئ إلّا بمن فَعَله، و «تبدیل» چیزی را به جای دیگر قرار دادن است و «تحویل» تغییر حال است.

ترجمه:

کسانی که کتاب الهی را تلاوت می کننـد و نماز را برپا می دارنـد و از آنچه به آنان روزی داده ایم پنهان و آشـکار انفاق می کننـد، تجارتی (پرسود و) بی زیان و خالی از کساد را امیـد دارنـد. (29) (آنها این اعمال صالـح را انجام می دهنـد) تا خداوند اجر و پاداش کامل به آنها دهـد و از فضـلش بر آنها بیفزایـد که او آمرزنده و شـکرگزار است! (30) و آنچه از کتـاب به تـو وحی کردیم حق است و تصـدیق کننـده و هماهنگ با کتب پیش از آن خداونـد نسـبت به بندگانش خبیر و بیناست! (31) سـپس این کتاب (آسمانی) را به گروهی از بندگان برگزیده خود به میراث دادیم (امّا) از میان آنها عده ای بر خود ستم کردند، و عده ای میانه رو بودند، و گروهی به اذن خدا در نیکیها (از همه) پیشی گرفتنـد، و این، همان فضـیلت بزرگ است! (32) (پـاداش آنـان) باغهـای جاویـدان بهشت است که در آن وارد می شونـد در حالی که با دستبندهایی از طلا و مروارید آراسته اند، و لباس شان در آنجا حریر است! (33) آنها می گویند: «حمد (و ستایش) برای خداوندی است که انـدوه را از مـا برطرف ساخت پروردگار ما آمرزنـده و سپاسـگزار است! (34) همـان کسـی که با فضل خود ما را در این سـرای اقامت (جاویدان) جای داد که نه در آن رنجی به ما می رسد و نه سستی و واماندگی! (35) و کسانی که کافر شدند، آتش دوزخ برای آنهاست هرگز

فرمـان مرگ شـان صـادر نمی شود تا بمیرنـد، و نه چیزی از عـذابش از آنان تخفیف داده می شود این گونه هر کفران کننـده ای را کیفر می دهیم! (36) آنها در دوزخ فریاد می زنند: «پروردگارا! ما را خارج کن تا عمل صالحی انجام دهیم غیر از آنچه انجام می دادیم!» (در پاسـخ به آنان گفته می شود:) آیا شـما را به انـدازه ای که هر کس اهل تذکّر است در آن متذکّر می شود عمر ندادیم، و انذارکننده (الهی) به سـراغ شما نیامـد؟! اکنون بچشـید که برای ظالمان هیـچ یاوری نیست! (37) خداونـد از غیـب آسـمانها و زمین آگـاه است، و آنچه را در درون دلهاست می داند! (38) اوست که شـما را جانشـینانی در زمین قرار داد هر کس کافر شود، کفر او به زیان خودش خواهـد بود، و کافران را کفرشـان جز خشم و غضب در نزد پروردگـار چیزی نمی افزایـد، و (نیز) کفرشان جز زیان و خسـران چیزی بر آنها اضافه نمی کنـد! (39) بگو: «این معبودانی را که جز خـدا می خوانیـد به من نشان دهیـد چه چیزی از زمین را آفریده اند، یا اینکه شـرکتی در (آفرینش و مالکیّت) آسـمانها دارند؟! یا به آنان کتابی (آسـمانی) داده ایم و دلیلی از آن برای (شرک) خود دارند؟!» نه هیچ یک از اینها نیست، ظالمان فقط وعده های دروغین به یکـدیگر می دهند! (40) خداونـد آسـمانها و زمین را نگاه می دارد تا از نظام خود منحرف نشوند و هر گاه منحرف گردند، کسی جز او نمی تواند آنها را نگاه دارد، او بردبار و غفور است! (41) آنان با نهایت تأکید به خدا سوگند خوردند که اگر پیامبری انذارکننده به سراغ شان آید، هدایت یافته ترین امّتها خواهند بود امّا چون پیامبری برای آنان آمد، جز فرار و فاصله گرفتن از (حق) چیزی بر آنها نیفزود! (42) اینهـا همه بخاطر اسـتکبار در زمین و نیرنگهای بـدشان بود امّا این نیرنگها تنها دامان صاحبانش را می گیرد آیا آنها چیزی جز سـنّت پیشینیان و (عذابهای دردناک آنان) را انتظار دارند؟! هرگز برای سنّت خدا تبدیل نخواهی یافت، و هرگز برای

سنّت الهی تغییری نمی یابی! (43) آیا آنان در زمین نگشتند تا ببینند عاقبت کسانی که پیش از آنها بودند چگونه بود؟! همانها که از اینان قویتر (و نیرومندتر) بودند نه چیزی در آسمانها و نه چیزی در زمین از حوزه قدرت او بیرون نخواهد رفت او داناو توانا است! (44) اگر خداوند مردم را به سبب کارهایی که انجام داده اند مجازات کند، جنبنده ای را بر پشت زمین باقی نخواهد گذاشت! ولی (به لطفش) آنها را تا سرآمد معیّنی تأخیر می اندازد (و مهلت اصلاح می دهد) امّا هنگامی که اجل آنان فرا رسد، (خداوند هر کس را به مقتضای عملش جزا می دهد) او نسبت به بندگانش بیناست (و از اعمال و نیّات همه آگاه است)! (45)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَ مِنْهُم مُّقْتَصِدٌ وَ مِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ»(1)

امام باقر(علیه السلام) فرمود:

«سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ» امام است، و «مُّقْتَصِدٌ» عارف به مقام امام است، و «ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ» کسی است که معرفت به امام ندارد.(2)

سلیمان بن خالد گوید: امام صادق(علیه السلام) به من فرمود:

شما درباره ی این آیه چه می گویید؟ گفتم: «این آیه درباره ی فرزندان

1- 46.. سوره ی فاطر، آیه ی 32.

2- 47.. محمّد بن یعقوب: عن الحسین بن محمّد، عن معلی بن محمّد، عن محمّد بن جمهور، عن حماد بن عیسی، عن عبد المؤمن، عن سالم، قال: سألت أبا جعفر(علیه السلام) عن قول الله؟عز؟: ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنا مِنْ عِبادِنا فَمِنْهُمْ ظالِمٌ لِنَفْسِهِ وَ مِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَ مِنْهُمْ سابِقٌ بِالْخَيْراتِ بِإِذْنِ اللَّهِ، قال: «السابق بالخیرات: الإمام، و المقتصد: العارف بالإمام، و الظالم لنفسه: الذی لا یعرف الإمام». [تفسیر برهان، ج 4، ص 546، ح 1]

فاطمه(علیها السلام) است» فرمود: «اشتباه کرده اید، این آیه شامل کسی نمی شود که شمشیر به دست بگیرد و مردم را بر خلاف مسیر امام دعوت نماید.» گفتم: پس مقصود از «الظَّالِمٌ لِّنَفْسِهِ» کیست؟ فرمود: او کسی است که در خانه می نشیند و حق امام را نمی شناسد، و «مُّقْتَصِدٌ» کسی است که عارف به حقّ امام است، و «سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ» شخص امام است.(1)

امام کاظم(علیه السلام) فرمود:

«رسول خدا(صلی الله علیه و آله) وارث همه پیامبران است و خداوند هیچ پیامبری را مبعوث به رسالت نکرده، مگر آن که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) اعلم از او می باشد» راوی گوید: گفتم: عیسی بن مریم با اذن خداوند اموات را زنده می کرد؟ فرمود: آری و سلیمان نیز زبان پرندگان را می دانست و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) همه این ها را می دانست. سپس فرمود:

سلیمان هنگامی که هدهد را ندید درباره ی او شک نمود و گفت: «لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ»(2)، و خشم او بر هدهد، به خاطر این بود که هدهد، سلیمان را در آسمان راهنمایی به آب می نمود، و خداوند به این پرنده دانشی داده بود و آن را به سلیمان نداده بود، در حالی که باد و

1- 48.. و عنه: عن الحسین بن محمّد، عن معلی، عن الوشاء، عن عبد الکریم، عن سلیمان بن خالد، عن أبی عبد الله(علیه السلام)، قال: سألته عن قوله تعالی: ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا، فقال: «أی شی ء تقولون أنتم؟» قلت: نقول: إنها فی الفاطمیین. قال: «لیس حیث تذهب، لیس یدخل فی هذا من أشار بسیفه، و دعا الناس إلی الخلاف». فقلت: فأی شی ء الظالم لنفسه؟ قال: «الجالس فی بیته لا یعرف حق الإمام، و المقتصد: العارف بحق الإمام، و السابق بالخیرات: الإمام». [تفسیر برهان، ج 4، ص 546، ح 2]

2- 49.. سوره ی نمل، آیه ی 21.

مورچه و جنّ و انس و شیاطین مطیع او بودند، و او آب را از بالا نمی شناخت و آن پرنده می شناخت، در حالی که خداوند درباره ی قرآن می فرماید: «وَ لَوْ أَنَّ قُرْآناً سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتَى»(1)، و ما وارث چنین قرآنی هستیم که به وسیله آن کوه ها حرکت می کند و شهرها در هم نوردیده می شود و مرده ها زنده می شوند و ما آب را تحت هوا می شناسیم، و در کتاب خدا آیاتی است که هنوز خداوند اجازه افشای معانی آن ها را نداده است و آن آیات را برای ما در «أمّ الكتاب» قرار داده و می فرماید: «وَ مَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ»(2)، و سپس می فرماید: «ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا» و برگزیدگان او ما هستیم و ماییم وارث کتابی که خداوند می فرماید: «تِبْيَاناً لِكُلِّ شَيْءٍ.»(3)و(4)

ص: 43

1- 50.. سوره ی رعد، آیه ی 31.

2- 51.. سوره ی نمل، آیه ی 75.

3- 52.. سوره ی نحل، آیه ی 89.

4- 53.. و عنه: عن محمّد بن يحيى، عن أحمد بن أبي زاهر، أو غيره، عن محمّد بن حماد، عن أخيه أحمد بن حماد، عن إبراهيم، عن أبيه، عن أبي الحسن الأول(عليه السلام)، قال: قلت له: جعلت فداك، أخبرني عن النّبي(صلى الله عليه و آله)، ورث النّبيين كلهم؟ قال: «نعم». قلت: من لدن آدم حتى انتهى إلى نفسه؟ قال: «ما بعث الله نبيا إلّا و محمّد(صلى الله عليه و آله) أعلم منه». قال: قلت: و إن عيسى بن مريم كان يحيي الموتى بإذن الله تعالى! قال: «صدقت، و سليمان بن داود كان يفهم منطق الطير، و كان رسول الله(صلى الله عليه و آله) يقدر على هذه المنازل». قال: فقال: «إن سليمان بن داود قال للهدهد حين فقده و شك في أمره، فقال: ما لِيَ لا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كانَ مِنَ الْغائِبِينَ «النمل 27: 20»، حين فقده فغضب عليه، فقال: لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذاباً شَدِيداً أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطانٍ مُبِينٍ «النمل 27: 21»، و إنّما غضب لأنه كان يدله على الماء، فهذا و هو طائر قد اعطى ما لم يعط سليمان، و كانت الريح و النمل و الجن و الإنس و الشياطين و المردة له طائعين، و لم يكن يعرف الماء تحت الهواء، و كان الطير يعرفه. و إن الله يقول في كتابه: وَ لَوْ أَنَّ قُرْآناً سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتى «الرعد 13: 31»، و قد ورثنا نحن هذا القرآن الذي فيه ما تسير به الجبال، و تقطع به البلدان، و تحيى به الموتى، و نحن نعرف الماء تحت الهواء، و إن في كتاب الله لآيات ما يراد بها أمر إلّا أن يأذن الله به، مع ما قد يأذن الله مما كتبه الماضون و جعله لنا في أم الكتاب، إن الله يقول: وَ ما مِنْ غائِبَةٍ فِي السَّماءِ وَ الْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتابٍ مُبِينٍ «النمل 27: 75»، ثم قال: ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنا مِنْ عِبادِنا، فنحن الذين اصطفانا الله؟عز؟، ثم أورثنا هذا الذي فيه تبيان كل شي ء». [تفسير برهان، ج 4، ص 546، ح 4؛ كافي، ج 1، ص 176، ح 7]

امام صادق(علیه السلام) در تفسیر آیه فوق فرمود:

«الظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ» کسی است که به خود فکر می کند «یَحُومُ حَوْمَ نَفْسِهِ» و «مُّقْتَصِدٌ»

کسی است که به قلب خود مراجعه می کند «یَحُومُ حَوْمَ قَلْبِهِ» و «سَابِقٌ بِالْخَیْرَاتِ»

کسی است که به رضای خدای خود می اندیشد «یَحُومُ حَوْمَ رَبِّهِ؟عز؟.»(1)

ریّان بن صلت گوید:

حضرت رضا(علیه السلام) -- در مرو -- وارد مجلس مأمون شد و جماعتی از علمای خراسان و عراق در آن مجلس جمع شده بودند، پس مأمون به آن حضرت گفت: معنای آیه «ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْکِتَابَ الَّذِینَ اصْطَفَیْنَا مِنْ عِبَادِنَا ...» چیست؟ علمای خراسان و عراق گفتند: «مقصود، همه امّت است» مأمون گفت:

1- 54.. ابن بابویه، قال: حدثنا أبو جعفر محمّد بن علی بن نصر البخاری المقرئ، قال: حدثنا أبو عبد الله الکوفی العلوی الفقیه بفرغانة، بإسناد متصل إلی الصّادق جعفر بن محمّد؟سهما؟، أنه سئل عن قول الله؟عز؟: ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْکِتابَ الَّذِینَ اصْطَفَیْنا مِنْ عِبادِنا فَمِنْهُمْ ظالِمٌ لِنَفْسِهِ وَ مِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَ مِنْهُمْ سابِقٌ بِالْخَیْراتِ بِإِذْنِ اللَّهِ، فقال: «الظالم یحوم حوم نفسه، و المقتصد یحوم حوم قلبه، و السابق یحوم حوم ربه؟عز؟». [تفسیر برهان، ج 4، ص 547، ح 7]

یا اباالحسن شما چه می گویید؟ حضرت رضا(علیه السلام) فرمود: «من می گویم: مقصود خداوند عترت طاهره ی رسول خدا(صلی الله علیه و آله) است» مأمون گفت: برای چه همه امّت مقصود نیست؟ حضرت رضا(علیه السلام) فرمود: اگر چنین باشد باید همه امّت اهل بهشت باشند، و خداوند می فرماید: «فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَ مِنْهُم مُقْتَصِدٌ وَ مِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ» از سویی خداوند پس از آن، همه آنان را اهل بهشت دانسته و می فرماید: «جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ» از این رو وراثت در این آیه مخصوص به عترت طاهره پیامبر(صلی الله علیه و آله) است و مربوط به دیگران نیست.

مأمون گفت: عترت طاهره کیانند؟ حضرت رضا(علیه السلام) فرمود: آنان که خداوند در قرآن توصیف شان نموده و می فرماید: «إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ يُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا»(1)، و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نیز درباره ی آنان فرموده است: «إِنِّی مُخَلِّفٌ فِيكُمُ الثَّقلين كِتَابَ اللَّهِ وَ عِتْرَتِی أَهْلَ بَيْتِی أَلَا وَ إِنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا

عَلَيَّ الْحَوْضَ فَانْظُرُوا كَيْفَ تَخْلُفُونی فِيهِمَا أَيُّهَا النَّاسُ لَا تُعَلِّمُوهُمْ فَإِنَّهُمْ أَعْلَمُ مِنْكُمْ». پس علما گفتند: آیا عترت همان آل است و یا غیر آل است؟ حضرت رضا(علیه السلام) فرمود: «عترت همان آل است» علما گفتند: از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل شده که فرمود: «أمّتی آلی» و اکنون اصحاب او در خبر مستفیض که راهی برای ردّ آن نیست گویند: آل همان امّت است؟ حضرت رضا(علیه السلام) فرمود: آیا صدقه بر آل پیامبر حرام نیست؟ گفتند: آری. فرمود: آیا بر امّت او نیز حرام است؟ گفتند: بر امّت او حرام نیست. فرمود: پس امّت آل پیامبر نیستند....(2)

1- 55.. سوره ی احزاب، آیه ی 33.

2- 56.. و عنه، قال: حدثنا علی بن الحسین بن شاذویه المؤدب، و جعفر بن محمّد بن مسرور (رضی الله عنهما)، قالا: حدثنا محمّد بن عبد الله بن جعفر الحمیری، عن أبیه، عن الریان بن الصلت، قال: حضر الرّضا(علیه السلام) مجلس المأمون بمرو و قد اجتمع إلیه فی مجلسه جماعة من علماء أهل العراق و خراسان، فقال المأمون: أخبرونی عن معنی هذه الآیة: ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنا مِنْ عِبادِنا، فقالت العلماء: أراد الله؟عز؟ بذلک الامة کلها. فقال المأمون: ما تقول، یا أبا الحسن؟ فقال الرّضا(علیه السلام): «لا أقول کما قالوا، و لکن أقول: أراد الله؟عز؟ بذلک العترة الطاهرة». فقال المأمون: و کیف عنی العترة من دون الامة؟ فقال له الرّضا(علیه السلام): «لو أراد الامة لکانت بأجمعها فی الجنة لقول الله تبارک و تعالی: فَمِنْهُمْ ظالِمٌ لِنَفْسِهِ وَ مِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَ مِنْهُمْ سابِقٌ بِالْخَيْراتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذلِکَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ، ثم جمعهم کلهم فی الجنة، فقال؟عز؟: جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَها يُحَلَّوْنَ فِيها مِنْ أَساوِرَ مِنْ ذَهَبٍ، فصارت الوراثة للعترة الطاهرة لا لغیرهم». فقال المأمون: من العترة الطاهرة؟ فقال الرّضا(علیه السلام): «الذین وصفهم الله فی کتابه، فقال؟عز؟: إِنَّما يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ يُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً «الأحزاب 33: 33»، و هم الذین قال رسول الله(صلی الله علیه و آله): إنّی مخلف فیکم الثّقلین: کتاب الله، و عترتی أهل بیتی، ألا و إنهما لن یفترقا حتی یردا علی الحوض، فانظروا کیف تخلفونی فیهما. أیها الناس، لا تعلموهم، فإنهم أعلم منکم». قالت العلماء: أخبرنا -- یا أبا الحسن -- عن العترة: هم الآل، أم غیر الآل؟ فقال الرّضا(علیه السلام): «هم الآل». قالت العلماء: و هذا رسول الله(صلی الله علیه و آله) یؤثر عنه أنه قال: «امتی آلی» و هؤلاء أصحابه یقولون بالخبر المستفاض الذی لا یمکن دفعه: الآل أمته. فقال أبو الحسن(علیه السلام): «أخبرونی: هل تحرم الصدقة علی الآل؟». قالوا: نعم. قال: «فتحرم علی الامة؟» قالوا: لا. قال: «هذا فرق بین الآل و الامة. ویحکم، أین یذهب بکم، أ ضربتم عن الذکر صفحا، أم أنتم قوم مسرفون، أما علمتم أنه وقعت الوراثة و الطهارة علی المصطفین المهتدین دون سائرهم؟!» قالوا: من أین، یا أبا الحسن؟ قال: «من قول الله؟عز؟: وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا نُوحاً وَ

إِبْراهِيمَ وَ جَعَلْنا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَ الْكِتابَ فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَ كَثِيرٌ مِنْهُمْ فاسِقُونَ «الحديد 57/ 26»، فصارت وراثة [النبوة و] الكتاب للمهتدين دون الفاسقين، أما علمتم أن نوحا(عليه السلام) حين سأل ربه؟عز؟، فقال: إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَ إِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَ أَنْتَ أَحْكَمُ الْحاكِمِينَ «هود 11: 45، 46» و ذلک أن الله؟عز؟ و عده أن ينجيه و أهله، فقال له: يا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صالِحٍ فَلا تَسْئَلْنِ ما لَيْسَ لَکَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُکَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجاهِلِينَ «هود 11: 45، 46»؟». [تفسير برهان، ج 4، ص 548، ح 10]

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

«الظّالِمٌ لِّنَفْسِهِ» از ماست و او کسی است که حق امام را نمی شناسد، و «مُّقْتَصِدٌ» نیز از ماست و او کسی است که عارف به حق امام است، و «سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ»

شخص امام است و همه این سه گروه مورد عفو و غفران خدا هستند.(1)

مؤلّف گوید:

روایات در ذیل این آیه فراوان است و باید به تفسیر برهان(2) مراجعه شود.

«وَ قَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ...»(3)

ابوذرّ گوید:

سلمان و بلال را دیدم که وارد بر رسول خدا(صلی الله علیه و آله) شدند، سلمان خود را بر قدم های رسول خدا(صلی الله علیه و آله) انداخت و قدم های او را بوسه زد، و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) او را ازین کار منع نمود و فرمود: ای سلمان کاری که عجم ها مقابل پادشاهان خود انجام می دهند را انجام مده، چرا که من بنده ای از بندگان خدا هستم و همانند عبد غذا می خورم و همانند عبد می نشینم.

سلمان گفت: ای مولای من! شما را به خدا مقام فاطمه(علیها السلام) را در قیامت

---

1 - 57.. الطبرسی: روی أصحابنا، عن میسر بن عبد العزیز، عن الصّادق(علیه السلام)، أنه قال: «الظالم لنفسه منا: من لا یعرف حق الإمام، و المقتصد منا: العارف بحق الإمام، و السابق بالخیرات: هو الإمام، و هؤلاء کلهم مغفور لهم». [تفسیر برهان، ج 4، ص 551، ح 16]

2- 58.. ج 6، ص 364.

3- 59.. سوره ی فاطر، آیه ی 34.

برای من بیان فرمایید؟ پس رسول خدا(صلی الله علیه و آله) با تبّسم و شادی رو به سلمان کرد و فرمود: سوگند به خدایی که جان من به دست اوست فاطمه(علیها السلام) در قیامت بر شتری سوار می شود که سر او از «خشیة الله» و دو چشم او از «نور الله» و گام های او از «جلال الله» و گردن او از «بهاء الله» و کوهان او از «رضوان الله» و دم او از «قدس الله» و قدم های او از «مجد الله» است، و چون آن ناقه حرکت می کند....

جبرئیل در سمت راست او، و میکائیل در سمت چپ او و علیّ(علیه السلام) از مقابل او و حسن و حسین پشت سر او خواهند بود، و آنان در پناه و حفظ خداوند در عرصه قیامت حرکت می کنند.

ناگهان ندایی از ناحیه خداوند؟ج؟ می رسد، و گفته می شود: «ای مردم چشمان خود را ببندید و سرهای خود را به زیر اندازید، این فاطمه دختر محمّد پیامبر شما و همسر علیّ امام شما و مادر حسن و حسین می باشد، پس فاطمه(علیها السلام) از صراط عبور می کند در حالی که دو رشته سفید از چادر او بر صراط قرار می گیرد، و چون داخل بهشت می شود و نگاه او به نعمت هایی که خداوند برای او آماده نموده می افتد می گوید: «بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ * الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَکُورٌ * الَّذِی أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِن فَضْلِهِ لَا یَمَسُّنَا فِیهَا نَصَبٌ وَ لَا یَمَسُّنَا فِیهَا لُغُوبٌ».

پس خداوند به او وحی می کند: «ای فاطمه! سؤال کن تا به تو عطا کنم، و آرزو کن تا تو را خشنود نمایم». فاطمه(علیها السلام) عرضه می دارد: «خدایا تو خود آرزوی من و فوق خواسته منی، از تو می خواهم که دوستان من و دوستان عترت من را به آتش نبری» پس به او وحی می شود: «ای فاطمه! به عزّت و

جلال و مقام عالی من سوگند، که من دو هزار سال قبل از خلقت آسمان ها و زمین سوگند یاد نموده ام که دوستان تو و دوستان عترت تو را به آتش عذاب نکنم.»(1)

ص: 49

1- 60.. حدثنا عبد الله بن محمّد بن عبد الوهاب عن أبی الحسن أحمد بن محمّد الشعرانی عن أبی محمّد عبد الباقی عن عمرو بن سنان المینحی عن حاجب بن سلیمان عن وکیع بن الجراح عن سلیمان الأعمش عن ابن ظبیان عن أبی ذر؟ره؟ قال رأیت سلمان و بلالا یقبلان إلی النّبی(صلی الله علیه و آله) إذ انکب سلمان علی قدم رسول الله(صلی الله علیه و آله) یقبلها فزجره النّبی(صلی الله علیه و آله) عن ذلک ثم قال له یا سلمان لا تصنع بی ما تصنع الأعاجم بملوکها أنا عبد من عبید الله آکل مما یأکل العبید و أقعد کما یقعد العبید فقال له سلمان یا مولای سألتک بالله إلّا أخبرتنی بفضل فاطمة یوم القیامة قال فأقبل النّبی(صلی الله علیه و آله) ضاحکا مستبشرا ثم قال و الذی نفسی بیده إنها الجاریة التی تجوز فی عرصة القیامة علی ناقة رأسها من خشیة الله و عیناها من نور الله و خطامها من جلال الله و عنقها من بهاء الله و سنامها من رضوان الله و ذنبها من قدس الله و قوائمها من مجد الله إن مشت سبحت و إن رغت قدست علیها هودج من نور فیه جاریة إنسیة حوریة عزیزة جمعت فخلقت و صنعت و مثلت ثلاثة أصناف فأولها من مسک أذفر و أوسطها من العنبر الأشهب و آخرها من الزعفران الأحمر عجنت بماء الحیوان لو تفلت تفلة فی سبعة أبحر مالحة لعذبت و لو أخرجت ظفر خنصرها إلی دار الدنیا لغشی الشمس و القمر جبرئیل عن یمینها و میکائیل عن شمالها و علی أمامها و الحسن و الحسین وراءها و الله یکلؤها و یحفظها فیجوزون فی عرصة القیامة فإذا النداء من قبل الله؟ج؟ معاشر الخلائق غضوا أبصارکم و نکسوا رءوسکم هذه فاطمة بنت محمّد نبیکم زوجة علی إمامکم أم الحسن و الحسین فتجوز الصراط و علیها ریطتان بیضاوتان فإذا دخلت إلی الجنة و نظرت إلی ما أعد الله لها من الکرامة قرأت بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ الْحَمْدُ لِلهِ الَّذِی أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنا لَغَفُورٌ شَکُورٌ الَّذِی أَحَلَّنا دارَ الْمُقامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لا یَمَسُّنا فِیها نَصَبٌ وَ لا یَمَسُّنا فِیها لُغُوبٌ قال فیوحی الله؟عز؟ إلیها یا فاطمة سلینی أعطک و تمنی علی أرضک فتقول إلهی أنت المنی و فوق المنی أسألک أن لا تعذب محبی و محب عترتی بالنار فیوحی الله إلیها یا فاطمة و عزتی و جلالی و ارتفاع مکانی لقد آلیت علی نفسی من قبل أن أخلق السماوات و الأرض بألفی عام أن لا أعذب محبیک و محبی عترتک بالنار. [تأویل الآیات، ص 472]

«وَ الَّذِینَ کَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا یُقْضَی عَلَیْهِمْ فَیَمُوتُوا وَ لَا یُخَفَّفُ عَنْهُم مِّنْ عَذَابِهَا کَذَلِکَ نَجْزِی کُلَّ کَفُورٍ * وَ هُمْ یَصْطَرِخُونَ فِیهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَیْرَ الَّذِی کُنَّا نَعْمَلُ أَ وَ لَمْ نُعَمِّرْکُم مَّا یَتَذَکَّرُ فِیهِ مَن تَذَکَّرَ ...»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

خداوند پس از بیان نعمت های خود، برای محمّد و آل محمّد(علیهم السلام)، به عذاب هایی که برای دشمنان آنان آماده نموده می پردازد و می فرماید: «وَ الَّذِینَ کَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ ...» یعنی، کسانی که کافر شدند، جهنّم برایشان آماده شده است، و آنان را در دوزخ مرگی نیست، و همواره فریاد آنان بلند است و می گویند: «خدایا ما را از دوزخ خارج کن تا به دنیا بازگردیم و عمل صالح و شایسته انجام بدهیم» و خداوند در ردّ سخنان آنان می فرماید: آیا ما، در دنیا به شما عمر و مهلت ندادیم، و آیا شما همه امور را ندانستید، و پیامبر نذیر(صلی الله علیه و آله) به شما بیدار باش نکرد، و شما را از چنین روزی نترساند؟(2)

امیرالمؤمنین(علیه السلام) می فرماید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به من فرمود:

یا علیّ! بین دوستان تو و رسیدن آنان به نعمت های بهشتی -- که چشم آنان

1- 61.. سوره ی فاطر، آیات 36 و 37.

2- 62.. ثم ذکر ما أعده لأعدائهم و من خالفهم و ظلمهم فقال وَ الَّذِینَ کَفَرُوا لَهُمْ نارُ جَهَنَّمَ لا یُقْضی عَلَیْهِمْ فَیَمُوتُوا إلی قوله وَ هُمْ یَصْطَرِخُونَ فِیها أی یصیحون و ینادون رَبَّنا أَخْرِجْنا نَعْمَلْ صالِحاً غَیْرَ الَّذِی کُنَّا نَعْمَلُ فرد الله علیهم فقال: أَ وَ لَمْ نُعَمِّرْکُمْ ما یَتَذَکَّرُ فِیهِ مَنْ تَذَکَّرَ أی عمرتم حتی عرفتم الأمور کلها وَ جاءَکُمُ النَّذِیرُ یعنی رسول الله(صلی الله علیه و آله) فَذُوقُوا فَما لِلظَّالِمِینَ مِنْ نَصِیرٍ. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 209]

را روشن می کند -- جز مرگ فاصله نیست. سپس این آیه را تلاوت نمود: «رَبَّنا أَخْرِجْنا نَعْمَلْ صالِحاً غَيْرَ الَّذِی كُنَّا نَعْمَلُ». مرحوم علیّ بن ابراهیم گوید: عمل صالح ولایت امیرالمؤمنین(علیه السلام) است، و مقصود از «غَيْرَ الَّذِی كُنَّا نَعْمَلُ» دشمنی با آن حضرت است، و در پاسخ آنان گفته می شود: «أَ وَ لَمْ نُعَمِّرْكُمْ ما يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَ جاءَكُمُ النَّذِيرُ» و مقصود از «نَّذِيرُ» پیامبر خدا(صلی الله علیه و آله) است، و مقصود از «فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ» ظالمین به آل محمّد(صلی الله علیه و آله) هستند که در آن عالم یار و یاوری ندارند تا از عذاب الهی نجات شان بدهد.(1)

ابو بصیر گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

بنده تا چهل سال در گشایش است و به او سخت گیری نمی شود، و چون چهل سال او تمام می شود، خداوند به ملائکه می گوید: من عمر بنده خود را به چهل سال رساندم، و شما از این به بعد با او مسامحه نکنید و هر عمل کم و زیاد و بزرگ و کوچکی را بر او بنویسید، سپس گوید:

از امام صادق(علیه السلام) درباره ی آیه «أَ وَ لَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ» سؤال شد فرمود:

این توبیخ به جوانان هیجده ساله است.(2)

1- 63.. قال محمّد بن العبّاس؟ره؟ حدثنا محمّد بن سهل العطار عن عمر بن عبد الجبار عن أبيه عن علی بن جعفر عن أخيه موسی بن جعفر عن أبيه عن جده عن علی بن الحسين عن أبيه عن جده أمير المؤمنين(علیه السلام) قال قال لی رسول الله(صلی الله علیه و آله) يا علی ما بين من يحبک و بين أن يری ما تقر به عيناه إلّا أن يعاين الموت ثم تلا- رَبَّنا أَخْرِجْنا نَعْمَلْ صالِحاً غَيْرَ الَّذِی كُنَّا نَعْمَلُ. [تأويل الآيات، ص 474]

2- 64.. و عنه، قال: حدثنا أبی؟رض؟، قال: حدثنا سعد بن عبد الله، عن أحمد بن محمّد بن عيسی، عن علی بن الحكم، عن داود بن النعمان، عن سيف التمار، عن أبی بصير، قال: قال الصّادق أبو عبد الله(علیه السلام): «إن العبد لفی فسحة من أمره ما بينه و بين أربعين سنة، فإذا بلغ أربعين سنة أوحی الله؟عز؟ إلی ملائكته: أنی قد عمرت عبدی عمرا، فغلظا و شددا و تحفظا و اكتبا عليه قليل عمله و كثيره، و صغيره و كبيره». و سئل الصّادق(علیه السلام) عن قول الله؟عز؟: أَ وَ لَمْ نُعَمِّرْكُمْ ما يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ فقال: «توبيخ لابن ثمانی عشرة سنة». [تفسير برهان، ج 4، ص 554، ح 4]

«وَ أَقْسَمُوا بِاللّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن جَاءهُمْ نَذِيرٌ لّيَكُونُنَّ أَهْدَى مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ فَلَمَّا جَاءهُمْ نَذِيرٌ مَّا زَادَهُمْ إِلّا نُفُورًا ...»(1)

مرحوم علیّ بن ابراهیم گوید:

قریش قبل از مبعوث شدن رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به پیامبری، سوگندهای شدیدی یاد می کردند که «اگر پیامبری بین آنان بیاید، همانند امّت های پیشین خود را به هلاکت نیندازند و از او اطاعت کنند» و چون رسول خدا(صلی الله علیه و آله) بین آنان مبعوث به رسالت شد، به خاطر تکبّر و بزرگ منشی که داشتند از او دوری جستند و عوض پذیرفتن دعوت او، شروع به مکر و خیانت نمودند، البتّه مکر و خیانت، به صاحبش باز می گردد.(2)

سپس علی بن ابراهیم گوید: امیرالمؤمنین(علیه السلام) در نامه خود به شیعیانش درباره ی خروج عایشه از مدینه به بصره و خطای بزرگ طلحه و زبیر می فرماید:

چه خطایی بالاتر از این بود که طلحه و زبیر عایشه همسر رسول خدا(صلی الله علیه و آله) را از خانه خویش بیرون بردند و حجاب و پوشش الهی را نسبت به او -- که در خانه خود محترم بود -- گرفتند و زن های خود را در خانه های شان محفوظ نگهداشتند، حقّاً که به خدا و رسول او خیانت نمودند.

1- 65.. سوره ی فاطر، آیات 42 و 43.

2- 66.. ثم حکی الله؟عز؟ قول قریش فقال: وَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمانِهِمْ لَئِنْ جاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدى مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ یعنی الذین هلکوا فَلَمَّا جاءَهُمْ نَذِيرٌ یعنی رسول الله(صلی الله علیه و آله) ما زادَهُمْ إِلَّا نُفُوراً اسْتِكْباراً فِي الْأَرْضِ وَ مَكْرَ السَّيِّئِ وَ لا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 210]

سپس امیرالمؤمنین(علیه السلام) می فرماید:

سه خصلت ناپسند در قرآن ذکر شده که آثار زشت آن ها به صاحبانش باز می گردد، 1. بغی و ظلم و تجاوز به حق دیگران، 2. پیمان شکنی، 3. مکر و حیله، و طلحه و زبیر این سه خصلت زشت را درباره ی من انجام دادند، در حالی که خداوند می فرماید: «یَا أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْیُکُمْ عَلَی أَنفُسِکُم»(1)، و می فرماید: «فَمَن نَّکَثَ فَإِنَّمَا یَنکُثُ عَلَی نَفْسِهِ»(2)، و می فرماید: «وَ لا یَحِیقُ الْمَکْرُ السَّیِّئُ إِلَّا بِأَهْلِه.»(3)

«أَ وَ لَمْ یَسِیرُوا فِی الْأَرْضِ فَیَنظُرُوا کَیْفَ کَانَ عَاقِبَةُ الَّذِینَ مِن قَبْلِهِمْ وَ کَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَ مَا کَانَ اللَّهُ لِیُعْجِزَهُ مِن شَیْءٍ فِی السَّمَاوَاتِ وَ لَا فِی الْأَرْضِ إِنَّهُ کَانَ عَلِیمًا قَدِیرًا»(4)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

مقصود از سیر در زمین، سیر در قرآن و اخبار امّت های هلاک شده است که سبب تنبّه و بیداری انسان می شود.(5)

1- 67.. سوره ی یونس، آیه ی 23.

2- 68.. سوره ی فتح، آیه ی 10.

3- 69.. قال أمیر المؤمنین(علیه السلام) فی کتابه الذی کتبه إلی شیعته یذکر فیه خروج عائشة إلی البصرة و عظم خطإ طلحة و الزبیر فقال: «و أی خطیئة أعظم مما أتیا أخرجا زوجة رسول الله(صلی الله علیه و آله) من بیتها و کشفا عنها حجابا ستره الله علیها و صانا حلائلهما فی بیوتهما، ما أنصفا لا لله و لا لرسوله من أنفسهما، ثلاث خصال مرجعها علی الناس فی کتاب الله البغی و المکر و النکث، قال الله: یا أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّما بَغْیُکُمْ عَلی أَنْفُسِکُمْ و قال: فَمَنْ نَکَثَ فَإِنَّما یَنْکُثُ عَلی نَفْسِهِ و قال: وَ لا یَحِیقُ الْمَکْرُ السَّیِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ و قد بغیا علینا و نکثا بیعتی و مکرا بی. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 210]

4- 70.. سوره ی فاطر، آیه ی 44.

5- 71.. و قوله: أَ وَ لَمْ یَسِیرُوا فِی الْأَرْضِ قال: أ و لم ینظروا فی القرآن و فی أخبار الأمم الهالکة فَیَنْظُرُوا کَیْفَ کانَ عاقِبَةُ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ قوله: وَ لَوْ یُؤاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِما کَسَبُوا ما تَرَکَ عَلی ظَهْرِها مِنْ دَابَّةٍ وَ لکِنْ یُؤَخِّرُهُمْ إِلی أَجَلٍ مُسَمًّی قال: لا یأخذهم عند المعاصی و عند اغترارهم بالله. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 210]

امام صادق(علیه السلام) در تفسیر آیه «قُلْ سِیرُوا فِی الْأَرْضِ فَانظُرُوا کَیْفَ کَانَ عَاقِبَةُ الَّذِینَ مِن قَبْلُ»، فرمود:

یعنی به قرآن بنگرید و ببینید عاقبت کار امّت های پیشین و اخبار آنان چگونه بوده است؟![(1)]

«إِنَّ اللَّهَ یُمْسِکُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ أَن تَزُولَا وَ لَئِن زَالَتَا إِنْ أَمْسَکَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّن بَعْدِهِ إِنَّهُ کَانَ حَلِیمًا غَفُورًا»[(2)]

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در وصایای خود به امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود:

این آیه برای امّت من، امان از فرو ریختن سقف، و زیر آوار رفتن است.

سپس مرحوم صدوق از حضرت رضا از پدرش موسی بن جعفر(علیه السلام) نقل نموده که فرمود:

هر کس هنگام خواب این آیه را بخواند، سقف بر سر او فرود نخواهد آمد.[(3)]

1- 72.. محمّد بن یعقوب: عن محمّد بن یحیی، عن أحمد بن محمّد بن عیسی، عن محمّد بن خالد، و الحسین بن سعید جمیعا، عن النضر بن سوید، عن یحیی الحلبی، عن عبد الله بن مسکان، عن بدر بن الولید الخثعمی، عن أبی الربیع الشامی، قال: سألت أبا عبد الله(علیه السلام) عن قول الله عز؟: قُلْ سِیرُوا فِی الْأَرْضِ فَانْظُرُوا کَیْفَ کانَ عاقِبَةُ الَّذِینَ مِنْ قَبْلُ «الروم 30: 42»، فقال: «عنی بذلک: أی انظروا فی القرآن، فاعلموا کیف کان عاقبة الذین من قبلکم، و ما أخبرکم عنه». [تفسیر برهان، ج 4، ص 555، ح 4]

2- 73.. سوره ی فاطر، آیه ی 41.

3- 74.. فی من لا یحضره الفقیه فی وصیة النّبی(صلی الله علیه و آله) لعلی(علیه السلام): یا علی أمان لامتی من الهدم إِنَّ اللَّهَ یُمْسِکُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ أَنْ تَزُولا- وَ لَئِنْ زالَتا إِنْ أَمْسَکَهُما مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ کانَ حَلِیماً غَفُوراً و روی العبّاس بن هلال عن أبی الحسن الرّضا(علیه السلام) عن أبیه قال: لم یقل أحد إذا أراد ان ینام: «إِنَّ اللَّهَ یُمْسِکُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ أَنْ تَزُولا وَ لَئِنْ زالَتا إِنْ أَمْسَکَهُما مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ کانَ حَلِیماً غَفُوراً» فیسقط علیه البیت. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 368، ح 111]

جـاثلیق نصـرانی به امیرالمؤمنین(علیه السـلام) گفت: آیا عرش حامل خداونـد است، و یا خداونـد حامل عرش است؟ امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود:

خداوند حامل عرش و آسمان ها و آنچه در آن ها و آنچه بین آن هاست می باشد، چنان که می فرماید «إِنَّ اللَّهَ یُمْسِکُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ أَن تَزُولَا ....»(1)

حضرت رضا(علیه السلام) ضمن حدیثی فرمود:

به واسطه ما خانواده خداوند آسمان ها و زمین را از فروپاشی حفظ می نماید.(2)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

اگر زمین ساعتی بدون امام باشد، اهل خود را فرو می برد.(3)

1- 75.. عـدة من أصـحابنا عن أحمد بن محمّد البرقی رفعه قال: جاء الجاثلیق أمیر المؤمنین(علیه السـلام) فقال له: أخبرنی عن الله؟عز؟ یحمل العرش أم العرش یحمله؟ فقال أمیر المؤمنین(علیه السـلام): الله؟عز؟ حامل العرش و السـموات و ما فیهما و ما بینهما و ذلک قول الله: «إِنَّ اللَّهَ یُمْسِکُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ أَنْ تَزُولا وَ لَئِنْ زالَتا إِنْ أَمْسَکَهُما مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ کانَ حَلِیماً غَفُوراً». [تفسـیر نورالثّقلین، ج 4، ص 369، ح 113]

2- 76.. فی کتـاب کمـال الـدین و تمام النعمـة باسـناده الی أبی إبراهیم بن أبی محمود عن الرّضا(علیه السـلام) حـدیث طویل و فیه: بنا یمسک الله السموات و الأرض ان تزولا. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 369]

3- 77.. -- و باسـناده الی محمّد بن الفضـیل عن أبی الحسن الرّضا(علیه السلام) قال: قلت له: أ تبقی الأرض بغیر امام؟ فقال: لا، قلت: فانا نروی عن أبی عبد الله(علیه السـلام) انها لا تبقی بغیر امام الا ان یسخط الله علی أهل الأرض أو علی العباد فقال: لو تبقی إذا لساخت. -- و باسـناده الی أحمد بن عمر الحلال قال: قلت لأبی الحسن الرّضا(علیه السـلام): انا روینا عن أبی عبد الله(علیه السـلام) ان الأرض لا تبقی بغیر امام أو تبقی و لا امام فیها؟ فقال: معاذ الله لا تبقی ساعة إذا لساخت. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 369، ح 116 و 117]

امام باقر(علیه السلام) فرمود:

اگر زمین یک روز بـدون امام -- از ما اهل البیت -- بماند اهل خود را فرو می برد و خداوند سـخت ترین عذاب را بر اهل آن وارد خواهد نمود. سـپس فرمود: خداونـد -- تبـارک و تعالی -- ما را حجّت و امان برای اهل زمین قرار داده، و تا زمانی که ما بین مردم هستیم، زمین اهل خود را فرو نمی برد، و هر گاه خداونـد بخواهـد مردم را هلاک کنـد و به آنان مهلت ندهـد، ما را از بین آنان خارج می کند، و به سوی خود می برد، و سپس آنچه می خواهد بر اهل زمین وارد می نماید.(1)

هشام بن حکم گوید: امام صادق(علیه السلام) به یکی از منکرین خداوند فرمود:

ای برادر مصـری آنچه شـما به نام دهر و طبیعت فکر کرده ایـد، و آن را عامل پدیـده ها و نابود کننده آن ها می دانید، چگونه است که وقتی نابود می کند، باز نمی گرداند و هنگامی که به وجود می آورد نابود نمی کند؟! سـپس فرمود: ای برادر مصری مردم را چاره ای از اعتراف به خالق [قادر حکیم و علیم] نیست، اکنون تو آسمان را بالای سر خود مشاهده می کنی و زمین را ثابت می بینی، بگو بدانم: برای چه آسمان بر زمین فرود نمی آید، و زمین به بالا نمی رود، و آسمان بر زمین و اهل آن فرود نمی آید؟ پس آن زیدیق دهری

---

1 - 78.. و باسـناده الی عمرو بن ثـابت عن أبیه عن أبی جعفر(علیه السـلام) قـال: سـمعته یقول لو بقیت الأرض یوما بلا امام منا لساخت بأهلها، و لعـذبهم الله بأشـد عـذابه ان الله تبارک و تعالی جعلنا حجـة فی أرضه و أمانا فی الأرض لأهل الأرض، لن یزالوا فی أمان من أن تسـیخ بهم الأـرض ما دمنا بین أظهرهم فاذا أراد الله ان یهلکهم ثم لا یمهلهم و لا ینظرهم ذهب بنا من بینهم، و رفعنا الیه ثم یفعل الله ما شاء و أحب. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 370، ح 119]

گفت: «پروردگارشان آن ها را برقرار نموده و نگاه داشته است» و سپس به دست امام(علیه السلام) مسلمان شد.(1)

مؤلّف گوید:

راه های خداشناسی در قرآن و سخنان معصومین(علیه السلام) فراوان بیان شده است و ما برخی از آن ها را در کتاب «راه خداشناسی» بیان نموده ایم، مراجعه شود.

«وَ لَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِن دَابَّةٍ وَ لَكِن يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى فَإِذَا جَاء أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا»(2)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی با سند خود از امام باقر(علیه السلام) و از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل نموده که فرمود:

در علم خداوند و قلم لوح و قضا و تقدیر الهی و تحقیق کتاب و تصدیق پیامبران گذشته آمده که اهل ایمان و تقوا سعادتمند هستند، و اهل کذب و دروغ و کفر و انکار ولایت الهیّه ائمّه معصومین(علیهم السلام) و عدم برائت از مشرکین، اهل شقاوت خواهند بود.

1- 79.. فی أصول الکافی أخبرنا ابو جعفر محمّد بن یعقوب قال: حدثنی علی بن إبراهیم بن هاشم عن أبیه عن الحسن بن إبراهیم عن یونس بن عبد الرحمان عن علی بن منصور عن هشام بن الحکم عن أبی عبد الله(علیه السلام) انه قال لبعض الزنادقة: یا أخا أهل مصر ان الذی تذهبون الیه و تظنون انه الدهر ان کان الدهر یذهب بهم لم لا یردهم و ان کان یزدهم لم لا یذهب بهم القوم مضطرون یا أخا أهل مصر، السماء مرفوعة و الأرض موضوعة، لم لا ینحدر السماء علی الأرض، لم لا ینحدر الأرض فوق طباقها، و لا یتماسکان و لا یتماسک من علیها قال الزندیق: أمسکهما الله ربهما و سیدهما، قال: فآمن الزندیق علی یدی أبی عبد الله(علیه السلام). [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 368، ح 112]

2- 80.. سوره ی فاطر، آیه ی 45.

سپس رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: خداوند؟عز؟ می فرماید:

ای فرزنـد آدم تو با مشـیّت من، هر کاری را می خواهی می کنی، و با اراده و خواست من، اراده می کنی، و با نعمت من، بر معصـیت من قـدرت پیـدا می کنی، و بـا قوّت و عصـمت و عـافیت من، واجبات مرا انجام می دهی، و من به حسـنات تو سـزاوارتر از تو هسـتم، و تو به گناهانت سـزاوارتر از من هستی، خیر من [همواره]، به تو می رسـد، و شـرّ تو به خاطر خیانتت به خودت باز می گردد، و تو با نیرویی که از من به تو می رسد، مرا اطاعت می کنی، و به خاطر سوء ظنّ و گمان بدی که به من داری، از رحمت من ناامید می شوی، و من با بیان خود، حجّت را بر تو تمـام کرده ام، و تو بایـد مرا سـتایش کنی، و بـدانی که به خاطر گناهی که می کنی، زیر سـلطه من قرار گرفته ای، و به خاطر احسانی که می کنی نزد من حق احسان داری، من همواره به تو بیدار باش گفته ام، و هنگام غرور تو را مؤاخذه نکرده ام».

چنان که می فرماید:

«وَ لَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِن دَابَّةٍ» یعنی ای فرزند آدم، من تو را بیش از طاقت، تکلیف نکردم و همان چیزی که به آن اقرار نمودی -- از امانت -- بر دوش تو گذاردم، و از تو برای خود همان اندازه راضی شدم که تو را به آن تکلیف نمودم.(1)

---

1 - 81.. قال: و حدثنی أبی عن النوفلی عن السـکونی عن جعفر عن أبیه؟سـهما؟ قال: قال رسول الله(صـلی الله علیه و آله): سبق العلم و جف القلم و مضـی القضاء و تم القـدر بتحقیق الکتاب و تصـدیق الرسل و بالسـعادة من الله لمن آمن و اتقی و بالشـقاء لمن کذب و کفر بالولایة من الله؟عز؟ للمؤمنین و بالبرائة منه للمشرکین: ثم قال رسول الله(صلی الله علیه و آله) ان الله؟عز؟ یقول: یا ابن آدم! بمشیتی کنت أنت الـذی تشاء لنفسک ما تشاء، و بإرادتی کنت أنت الـذی تریـد لنفسک ما ترید، و بفضل نعمتی علیک قویت علی معصـیتی و بقوتی و عصـمتی و عافیتی أدیت الی فرائضـی و انا اولی بحسـناتک منک، و أنت اولی بـذنبک منی، الخیر منی إلیک واصل بما أولیتک به، و الشـر منک إلیک بما جنیت جزاء، و بکثیر من تسـلطی لک انطویت علی طاعتی، و بسوء ظنک بی قنطت من رحمتی فلی الحمد و الحجة علیک بالبیان، و لی السبیل علیک بالعصیان و لک الجزاء الحسن عندی بالإحسان، لم ادع تحذیرک و لم آخذک عند غرتک، و هو قوله؟عز؟: وَ لَوْ يُؤاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمـا كَسَبُوا مـا تَرَكَ عَلى ظَهْرِها مِنْ دَابَّةٍ لم أکلفک فوق طاقتک و لم أحملک من الامانـة الا ما أقررت بها علی نفسک و رضـیت لنفسـی منک ما رضـیت به لنفسک منی، ثم قال؟عز؟: وَ لكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى فَإِذا جاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كانَ بِعِبادِهِ بَصِيراً. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 370، ح 122]

سوره ی یس

اشاره

محلّ نزول: مکّه.

جز آیه 45 «وَ إِذَا قِیلَ لَهُمْ أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقَکُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِینَ کَفَرُوا...».

ترتیب نزول: بعد از سوره ی جِنْ نازل شده است.

تعداد آیات: 83 آیه به نظر قرّاء کوفی و 82 آیه به نظر دیگران.

ثواب قرائت سوره ی یس

مرحوم صدوق در کتاب ثواب الاعمال با سند خود از امام صادق(علیه السلام) نقل نموده

که می فرماید:

برای هر چیزی قلبی است و قلب قرآن سوره ی «یس» است و هر کس قبل از

خواب، و یا در روز آن را بخواند در آن روز از محفوظین و مرزوقین خواهد بود، و کسی

که قبل از خواب آن را بخواند، خداوند هزار ملک را مأمور می کند تا او را از شرّ

هر شیطان رجیم و هر آفتی حفظ نمایند، و اگر در آن روز از دنیا برود خداوند او را

داخل بهشت می نماید، و سی هزار ملک برای غسل او حاضر می شوند، و همه

آنان برای او استغفار می نمایند و تا نزدیک قبر، او را تشییع می کنند.

و چون داخل قبر می شود، آن ملائکه در کنار او عبادت می کنند، و ثواب

عبادت شان برای او خواهد بود، و قبر او به اندازه ی دید چشم وسعت پیدا

می کند، و از فشار قبر ایمن می شود، و همواره از قبر او نوری به آسمان بالا می رود،

و چون خداوند برای قیامت او را از قبر خارج می نماید، ملائکه همواره او را

مشایعت می کنند و با او سخن می گویند و در صورت او می خندند و او را به هر

خیری بشارت می دهند، و از صراط و میزان او را می گذرانند، و در موقف و مقامی

او را قرار می دهند که از هر کسی به خدا نزدیک تر است، مگر ملائکه مقرّبین

و انبیاء مرسلین، تا این که در کنار پیامبران قرار می گیرد، و حزن و اندوه و اضطراب

و جزعی برای او نخواهد بود.

و خداونـد به او می فرمایـد: «بنده من شـفاعت کن تا شـفاعت تو را برای هر کس بخواهی بپذیرم و هر سؤالی می خواهی بکن تا به تو عطا کنم» پس او سؤال می کند و به او عطا می شود، و شفاعت می نماید، و پذیرفته می شود، و در موقف حساب قرار نمی گیرد، و حسابی برای او نخواهـد بود، و ذلّتی پیـدا نمی کند، و خطاها و اعمال بد او نوشـته نمی شود، و نامه سـرگشاده ای از طرف خداوند به او داده می شود، به گونه ای که همه مردم می گویند: «سـبحان الله» آیا این بنده یک گناه نکرده بوده؟! و سـپس از رفقا و همنشـینان حضـرت محمّد(صلی الله علیه و آله)

خواهد بود.(1)

1- 82.. ابن بابویه: بإسناده عن أبی بصیر، عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال: «إن لکل شی ء قلبا، و إن قلب القرآن یس، فمن قرأها قبل أن ینـام، أو فی نهاره قبل أن یمسـی کان فی نهاره من المحفوظین و المرزوقین حتی یمسـی. و من قرأها فی لیلـة قبل أن ینام و کل الله به ألف ملـک یحفظونه من شـر کـل شـیطان رجیم، و من کل آفـة، و إن مات فی یومه أدخله الله الجنـة، و حضـر غسـله ثلاثون ألف ملک، کلهم یسـتغفرون له، و یشـیعونه إلی قبره بالاستغفار له. فإذا دخل فی لحده کانوا فی جوف قبره یعبدون الله، و ثواب عبادتهم له، و فسح له فی قبره مد بصـره، و أؤمن من ضـغطة القبر، و لـم یزل له فی قبره نور ساطع إلی عنان السـماء إلی أن یخرجه الله من قبره، فإذا أخرجه لـم تزل ملائکة الله یشـیعونه، و یحـدثونه، و یضـحکون فی وجهه، و یبشـرونه بکـل خیر حتی یجوزوا به علی الصـراط و المیزان، و یوقفونه من الله موقفا لا یکون عنـد الله خلق أقرب منه إلّا ملائکة الله المقربون، و أنبیاؤه المرسـلون، و هو مع النّبیین واقف بین یدی الله، لا یحزن مع من یحزن، و لا یهتم مع من یهتم، و لا یجزع مع من یجزع. ثم یقول له الرب تبارک و تعالی: اشـفع -- عبدی -- أشـفعک فی جمیع ما تشفع، و سلنی أعطک -- عبـدی -- جمیع ما تسأل. فیسأل فیعطی، و یشـفع فیشـفع، و لا یحاسب فیما یحاسب، و لا یوقف مع من یوقف، و لا یـذل من یذل، و لا یکتب بخطیئته، و لا بشی ء من سوء عمله، و یعطی کتابا منشورا حتی یهبط من عند الله، فیقول الناس بأجمعهم: سبحان الله، ما کان لهذا العبد من خطیئة واحدة! و یکون من رفقاء محمّد(صلی الله علیه و آله)». [تفسیر برهان، ج 4، ص 561، ح 1]

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

به فرزندانتان سوره «یس» را یاد بدهید، چرا که آن «رَیْحَانَةُ الْقُرْآنِ» است.(1)

و از جابر جعفی از امام باقر(علیه السلام) نقل شده که فرمود:

کسی که سوره ی «یس» را در عمر خود یک مرتبه بخواند، خداوند به عدد آنچه در دنیا و در آخرت خلق نموده، و به عدد آنچه در آسمان خلق نموده، دو هزار هزار حسنه به او می دهد، و به همین اندازه گناهان او را محو می نماید، و هرگز گرفتار فقر و دین و هدم و سختی و جنون و جذام و وسواس و بیماری نمی شود، و خداوند سکرات و سختی های مرگ را از او برطرف می کند، و به دست خود او را قبض روح می کند، و در دنیا از کسانی خواهد بود، که خداوند وسعت

1- 83.. الشیخ فی (مجالسه): بإسناده، قال: قال أبو عبد الله(علیه السلام): «علموا أولادکم (یس)، فإنها ریحانة القرآن». [تفسیر برهان، ج 4، ص 562، ح 3]

روزی، و شادی هنگام مرگ، و خشنودی از ثواب آخرت را برای او تضمین نموده است، و خداوند به همه ملائکه خود در آسمان و زمین می فرماید:

«من از فلانی راضی شدم و شما برای او استغفار کنید.»(1)

1- 84.. و عنه، قال: حدثنی محمّد بن الحسن، قال: حدثنی محمّد بن الحسن الصفار، عن محمّد بن الحسین بن أبی الخطاب، عن علی بن أسباط، عن یعقوب بن سالم، عن أبی الحسن العبدی، عن جابر الجعفی، عن أبی جعفر(علیه السلام) قال: «من قرأ سورة یس فی عمره مرة کتب الله له بکل خلق فی الدنیا، و بکل خلق فی الآخرة، و فی السماء، و بکل واحد ألفی ألف حسنة، و محا عنه مثل ذلک، و لم یصبه فقر، و لا غرم، و لا هدم، و لا نصب، و لا جنون، و لا جذام، و لا وسواس، و لا داء یضره، و خفف الله عنه سکرات الموت و أهواله، و ولی قبض روحه، و کان ممن یضمن الله له السعة فی معیشته، و الفرح عند لقائه، و الرّضا بالثواب فی آخرته، و قال الله تعالی لملائکته أجمعین، من فی السماوات و من فی الأرض: قد رضیت عن فلان، فاستغفروا له». [تفسیر برهان، ج 4، ص 561، ح 2]

سوره ی یس، آیات 1 تا 32

متن:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحيمِ

یس 1 وَ الْقُرْآنِ الْحَكيمِ 2 إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلينَ 3 عَلى صِراطٍ مُسْتَقيمٍ 4 تَنْزيلَ الْعَزيزِ الرَّحيمِ 5 لِتُنْذِرَ قَوْماً ما أُنْذِرَ آباؤُهُمْ فَهُمْ غافِلُونَ 6 لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلى أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لا يُؤْمِنُونَ 7 إِنَّا جَعَلْنا فى أَعْناقِهِمْ أَغْلالاً فَهِيَ إِلَى الْأَذْقانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ 8 وَ جَعَلْنا مِنْ بَيْنِ أَيْديهِمْ سَدًّا وَ مِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْناهُمْ فَهُمْ لا يُبْصِرُونَ 9 وَ سَواءٌ عَلَيْهِمْ أَ أَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لا يُؤْمِنُونَ 10 إِنَّما تُنْذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَ خَشِيَ الرَّحْمنَ بِالْغَيْبِ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَ أَجْرٍ كَريمٍ 11 إِنَّا نَحْنُ نُحْيِ الْمَوْتى وَ نَكْتُبُ ما قَدَّمُوا وَ آثارَهُمْ وَ كُلَّ شَيْ ءٍ أَحْصَيْناهُ فى إِمامٍ مُبينٍ 12 وَ اضْرِبْ لَهُمْ مَثَلاً أَصْحابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جاءَهَا الْمُرْسَلُونَ 13 إِذْ أَرْسَلْنا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُما فَعَزَّزْنا بِثالِثٍ فَقالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ 14 قالُوا ما أَنْتُمْ إِلاَّ بَشَرٌ مِثْلُنا وَ ما أَنْزَلَ الرَّحْمنُ مِنْ شَيْ ءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلاَّ تَكْذِبُونَ 15 قالُوا رَبُّنا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُونَ 16 وَ ما عَلَيْنا إِلاَّ الْبَلاغُ الْمُبينُ 17 قالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنا بِكُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا

لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَ لَيَمَسَّنَّكُمْ مِنَّا عَذابٌ أَلِيمٌ 18 قالُوا طائِرُكُمْ مَعَكُمْ أَ إِنْ ذُكِّرْتُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ 19 وَ جاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعى قالَ يا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ 20 اتَّبِعُوا مَنْ لا يَسْئَلُكُمْ أَجْراً وَ هُمْ مُهْتَدُونَ 21 وَ ما لِيَ لا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ 22 أَ أَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً إِنْ يُرِدْنِ الرَّحْمنُ بِضُرٍّ لا تُغْنِ عَنِّي شَفاعَتُهُمْ شَيْئاً وَ لا يُنْقِذُونِ 23 إِنِّي إِذاً لَفِي ضَلالٍ مُبِينٍ 24 إِنِّي آمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمَعُونِ 25 قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قالَ يا لَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ 26 بِما غَفَرَ لِي رَبِّي وَ جَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ 27 وَ ما أَنْزَلْنا عَلى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّماءِ وَ ما كُنَّا مُنْزِلِينَ 28 إِنْ كانَتْ إِلاَّ صَيْحَةً واحِدَةً فَإِذا هُمْ خامِدُونَ 29 يا حَسْرَةً عَلَى الْعِبادِ ما يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلاَّ كانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ 30 أَ لَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لا يَرْجِعُونَ 31

وَ إِنْ كُلٌّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنا مُحْضَرُونَ 32

لغات:

«مُقْمَح» کسی را گویند که در حال انکار، سر بالا می اندازد و چشم می بندد، و بعضی گفته اند: او کسی است که برای انکار چانه به زیر می اندازد و سپس بالا می برد، و «قَمَح البعیر» إذا رفع رأسه و لم یشرب الماء، و «غُلّ» زنجیر مخصوصی است که به وسیله آن دست های مرد به گردن آویخته می شود، و خداوند مشرکین را به خاطر اصرار در شرک تشبیه به کسی نموده که دست او را به گردن آویخته باشند و نتواند دست های خود را رها کند، و «ذِکر» به معنای قرآن و به معنای رسول خدا(صلی الله علیه و آله) آمده، و «إِمَامٍ مُبِینٍ» نیز به معنای لوح محفوظ و به معنای علیّ(علیه السلام) آمده است، و مقصود از «قَرِیة» به کسر قاف و فتح آن روستای انطاکیه است، و «تَطَیَّرُ» به معنای تشؤّم و فال بد زدن است، و مقصود از «وَ جَاء رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ» حبیب نجّار

و روستای انطاکیه است، و خداوند به خاطر حبیب نجّار که مؤمن بود. آن را شهر نامیده است، و مقصود از «صَیْحَةً وَاحِدَةً» صحیه جبرئیل(علیه السلام) است، و «خامدون» یعنی میّتون، و «وَ إِن کُلٌّ لَّمَّا» اِن محفّفه است و «لمّا» اگر به معنای إلّا باشد، إن نافیه خواهد بود وگرنه لام فارقه و میم زائده است و معنای أوّل أوضح است.

ترجمه:

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر

یس. (1) سوگند به قرآن حکیم. (2) که تو قطعاً از رسولان (خداوند) هستی، (3) بر راهی راست (قرار داری) (4) این قرآنی است که از سوی خداوند عزیز و رحیم نازل شده است (5) تا قومی را بیم دهی که پدرانشان انذار نشدند، از این رو آنان غافلند! (6) فرمان (الهی) درباره بیشتر آنها تحقق یافته، به همین جهت ایمان نمی آورند! (7) ما در گردنهای آنان غلهایی قرار دادیم که تا چانه ها ادامه دارد و سرهای آنان را به بالا نگاه داشته است! (8) و در پیش روی آنان سدّی قرار دادیم، و در پشت سرشان سدّی و چشمانشان را پوشانده ایم، لذا نمی بینند! (9) برای آنان یکسان است: چه انذارشان کنی یا نکنی، ایمان نمی آورند! (10) تو فقط کسی را انذار می کنی که از این یادآوری (الهی) پیروی کند و از خداوند رحمان در نهان بترسد چنین کسی را به آمرزش و پاداشی پرارزش بشارت ده! (11) به یقین ما مردگان را زنده می کنیم و آنچه را از پیش فرستاده اند و تمام آثار آنها را می نویسیم و همه چیز را در کتاب آشکار کننده ای برشمرده ایم! (12) و برای آنها، اصحاب قریه (انطاکیه) را مثال بزن هنگامی که فرستادگان خدا به سوی آنان آمدند (13) هنگامی که دو نفر از رسولان را بسوی آنها فرستادیم، امّا آنان رسولان (ما) را تکذیب کردند پس برای تقویت آن دو، شخص سوّمی فرستادیم، آنها همگی گفتند: «ما فرستادگان

(خدا) به سوی شـما هستیم!» (14) امّا آنان (در جواب) گفتنـد: «شـما جز بشـری همانند ما نیستید، و خداوند رحمان چیزی نازل نکرده، شما فقط دروغ می گویید!» (15) (رسولان ما) گفتند: «پروردگار ما آگاه است که ما قطعاً فرستادگان (او) به سوی شما هستیم، (16) و بر عهده ما چیزی جز ابلاغ آشـکار نیست!» (17) آنان گفتنـد: «ما شـما را به فال بد گرفته ایم (و وجود شـما را شوم می دانیم)، و اگر (از این سخنان) دست برندارید شما را سنگسار خواهیم کرد و شکنجه دردناکی از ما به شما خواهد رسید! (18) (رسولان) گفتند: «شومی شما از خودتان است اگر درست بیندیشـید، بلکه شـما گروهی اسرافکارید!» (19) و مردی (با ایمان) از دورترین نقطه شـهر با شـتاب فرا رسـید، گفت: «ای قوم من! از فرسـتادگان (خدا) پیروی کنید! (20) از کسانی پیروی کنیـد که از شـما مزدی نمی خواهند و خود هدایت یافته اند! (21) من چرا کسـی را پرسـتش نکنم که مرا آفریده، و همگی به سوی او بازگشت داده می شوید؟! (22) آیا غیر از او معبودانی را انتخاب کنم که اگر خداوند رحمان بخواهد زیانی به من برساند، شفاعت آنها کمترین فایده ای برای من ندارد و مرا (از مجازات او) نجات نخواهند داد! (23) اگر چنین کنم، من در گم راهی آشـکاری خواهم بود! (24) (به همین دلیل) من به پروردگارتان ایمان آوردم پس به سـخنان من گوش فرا دهید!» (25) (سـرانجام او را شـهید کردند و) به او گفته شد: «وارد بهشت شو!» گفت: «ای کاش قوم من می دانستند... (26) که پروردگارم مرا آمرزیده و از گرامی داشتگان قرار داده است!» (27) و ما بعد از او بر قومش هیچ لشکری از آسمان نفرستادیم، و هرگز سنت ما بر این نبود (28) (بلکه) فقط یک صیحه آسمانی بود، ناگهان همگی خاموش شدند! (29) افسوس بر این بندگان که هیچ پیامبری

برای هدایت آنان نیامد مگر اینکه او را استهزا می کردند! (30) آیا ندیدند چقدر از اقوام

پیش از آنان را (بخاطر گناهانشان) هلاک کردیم، آنها هرگز به سوی ایشان بازنمی گردند

(و زنده نمی شوند)! (31) و همه آنان (روز قیامت) نزد ما احضار می شوند! (32)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«یس * وَ الْقُرْآنِ الْحَکِیمِ * إِنَّکَ لَمِنَ الْمُرْسَلِینَ * عَلَی صِرَاطٍ مُسْتَقِیمٍ * تَنزِیلَ الْعَزِیزِ الرَّحِیمِ * لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أُنذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ...»(1)

امام باقر(علیه السلام) فرمود:

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) را، ده نام است، پنج نام در قرآن و پنج نام در غیر قرآن و امّا نام های او در قرآن عبارت است از: محمّد، احمد، عبدالله، یس و ن.(2)

امیرالمؤمنین(علیه السلام) ضمن حدیث طولانی می فرماید:

و امّا آنچه جاهل و عالم از فضل رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در قرآن می داند این است که خداوند در یک آیه می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ وَ مَلَائِکَتَهُ یُصَلُّونَ عَلَی النَّبِیِّ یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَیْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْلِیمًا» و برای این آیه ظاهری است و باطنی است، ظاهر آن «صَلُّوا عَلَیْهِ» است یعنی: بر رسول خدا(صلی الله علیه و آله) صلوات بفرستید، و باطن آن «وَ سَلِّمُوا تَسْلِیمًا» است، یعنی «سَلِّمُوا لِمَنْ وَصَّاهُ وَ اسْتَخْلَفَهُ وَ فَضَّلَهُ عَلَیْکُمْ وَ مَا عَهِدَ بِهِ إِلَیْهِ تَسْلِیماً» یعنی صلوات بر پیامبر [و آل او](صلی الله علیه و آله) بفرستید و تسلیم وصیّ و خلیفه او باشید، و فضل او و آنچه پیامبر به او سپرده است را کاملاً پذیرا باشید، و این همان تأویل و معنایی است

1- 85.. سوره ی یس، آیات 8-1.

2- 86.. فی کتاب الخصال عن أبی جعفر(علیه السلام) قال: ان لرسول الله(صلی الله علیه و آله) عشرة أسماء، خمسة فی القرآن و خمسة لیست فی القرآن، فأما التی فی القرآن فمحمّد و أحمد و عبد الله و یس و ن. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 374، ح 10]

که جز افراد دارای حسّ لطیف و صفای ذهن و صحّت تمیز نمی دانند، و از ظرافت قرآن این است که خداوند می فرماید: «سَلَامٌ عَلَی آلِ یَاسِینَ» و در اوّل سوره ی یس می فرماید: «یس * وَ الْقُرْآنِ الْحَکِیمِ» و نام پیامبر خود را «یس» معرّفی می کند و نتیجه این می شود که سلام بر آل پیامبر(صلی الله علیه و آله) نیز باید بکنید، و به این خاطر خداوند این گونه سخن گفته که می دانسته اگر بگوید: بر آل پیامبر(صلی الله علیه و آله) سلام بفرستید، مخالفین آن را از کتاب خود حذف می کنند چنان که چیزهای دیگری را نیز حذف نمودند.(1)

انس بن مالک گوید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

کسی که وارد قبرستانی شود و سوره ی «یس» را برای اهل آن بخواند خداوند عذاب را در آن روز از اهل آن قبرستان بر می دارد، و برای قاری این سوره به عدد آن اموات حسنات نوشته می شود.(2)

اصبغ بن نباته گوید: امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود:

«سوگند به خدایی که حضرت محمّد(صلی الله علیه و آله) را به نبوّت مبعوث نمود و

1- 87.. فی کتاب الاحتجاج للطبرسی؟ره؟ عن أمیر المؤمنین(علیه السلام) حدیث طویل و فیه: فأما ما علمه الجاهل و العالم من فضل رسول الله(صلی الله علیه و آله) من کتاب الله فهو قول الله سبحانه: «إِنَّ اللَّهَ وَ مَلائِکَتَهُ یُصَلُّونَ عَلَی النَّبِیِّ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَیْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْلِیماً» و لهذه الآیة ظاهر و باطن، فالظاهر قوله «صَلُّوا عَلَیْهِ» و الباطن قوله: «وَ سَلِّمُوا تَسْلِیماً» ای سلموا لمن وصاه و استخلفه علیکم فضله، و ما عهد به الیه تسلیما، و هذا ما أخبرتک انه لا یعلم تأویله الا من لطف حسه، و صفا ذهنه و صح تمیزه، و کذلک قوله: «سلام علی آل یاسین» لان الله سمی النّبی(صلی الله علیه و آله) بهذا الاسم، حیث قال: یس وَ الْقُرْآنِ الْحَکِیمِ إِنَّکَ لَمِنَ الْمُرْسَلِینَ لعلمه انهم یسقطون سلام علی آل محمّد(صلی الله علیه و آله) کما أسقطوا غیره. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 374]

2- 88.. و عنه عن النّبی(صلی الله علیه و آله) قال: من دخل المقابر فقرأ سورة یس خفف الله عنهم یومئذ، و کان له بعدد من فیها حسنات. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 373، ح 6]

اهل بیت او را گرامی داشت، آنچه وسیله نجات از آتش سوزی و غرق شدن و سرقت اموال و پیدا شدن چهارپا و گم شده دیگر و بازگشت عبد فراری است، در قرآن موجود است، هر کس می خواهد از من سؤال کند تا به او بگویم» اصبغ گوید: مردی برخاست و گفت: یا امیرالمؤمنین از گم شده ی من خبر بدهید؟ امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود: سوره ی «یس» را در دو رکعت نماز بخوان و بگو: «یَا هَادِیَ الضَّالَّةِ رُدَّ عَلَیَّ ضَالَّتِی» یعنی خدایا! تو راهنمای گم شده ای، گم شده ی من را به من بازگردان پس آن مرد به این دستور عمل نمود و خداوند گم شده ی او را به او بازگرداند.(1)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

«یس» نامی از نام های پیامبر خدا(صلی الله علیه و آله) است و معنای آن «یا أیها السامع الوحی، و القرآن الحکیم، إنک لمن المرسلین علی صراط مستقیم» است.(2)

1- 89.. فی أصول الکافی محمّد بن یحیی عن عبد الله بن جعفر عن السیاری عن محمّد بن بکر عن أبی الجارود عن الأصبغ بن نباته عن أمیر المؤمنین(علیه السلام) انه قال: و الذی بعث محمّدا(صلی الله علیه و آله) بالحق و أکرم أهل بیته ما من شی ء یطلبونه من حرز، من حرق أو غرق أو سرق أو إفلات دابة من صاحبها أو ضالة أو آبق الا و هو فی القرآن، فمن أراد ذلک فلیسألنی عنه، قال: فقام الیه رجل فقال: یا أمیر المؤمنین أخبرنی عن الضالة؟ فقال: اقرء یس فی رکعتین و قل: یا هادی الضالة رد علی ضالتی، ففعل فرد الله علیه ضالته. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 373، ح 7]

2- 90.. ابن بابویه، قال: أخبرنا أبو الحسن محمّد بن هارون الزنجانی، فیما کتب إلی علی یدی علی بن أحمد البغدادی الوراق، قال: حدثنا معاذ بن المثنی العنبری، قال: حدثنا عبد الله بن أسماء، قال: حدثنا جویریة، عن سفیان بن سعید الثوری، عن الصّادق(علیه السلام) قال له: یا ابن رسول الله، ما معنی قول الله؟عز؟: یس؟ قال: «اسم من أسماء النّبی(صلی الله علیه و آله)، و معناه: یا أیها السامع الوحی، و القرآن الحکیم، إنک لمن المرسلین علی صراط مستقیم». [تفسیر برهان، ج 4، ص 563، ح 2]

مرحوم شیخ طوسی در کتاب امالی از ابن عبّاس نقل نموده که گوید:

مشرکین در «دار الندوة» جمع شدند تا درباره ی رسول خدا(صلی الله علیه و آله) [و از بین بردن او] مشورت کنند، پس جبرئیل نزد رسول خدا(صلی الله علیه و آله) آمد و قصّه آنان را به آن حضرت خبر داد و گفت: در آن شب در بستر خود نخوابد، از این رو رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به علیّ(علیه السلام) فرمود تا در آن شب در بستر او بخوابد، و علیّ(علیه السلام) در آن شب در بستر رسول خدا(صلی الله علیه و آله) خوابید و آن بُرد حَضرمی را که آن حضرت روی خود می کشید بر روی خود انداخت و شمشیر خود را در کنار خویش قرار داد، و چون مشرکین در آن شب آمدند و گرد خانه آن حضرت دور زدند تا نیمه شب او را بکشند، رسول خدا(صلی الله علیه و آله) از خانه خود خارج شد، و آن بیست و پنج نفر او را ندیدند، و آن حضرت مشتی از خاک برداشت و بر سر و صورت آنان پاشید و این آیات را قرائت نمود: «یس * وَ الْقُرْآنِ الْحَکِیمِ ... تا فَأَغْشَیْنَاهُمْ فَهُمْ لاَ یُبْصِرُونَ». و گوینده ای به آنان گفت: منتظر چه هستید؟ گفتند: «منتظر محمّد(صلی الله علیه و آله) هستیم» آن گوینده گفت: «زیان کردید، به خدا سوگند او از بین شما رفت و مشت خاکی بر صورت و سرهای شما پاشید» مشرکین گفتند: «به خدا سوگند ما او را ندیدیم». پس این آیه نازل شد: «وَ إِذْ یَمْکُرُ بِکَ الَّذِینَ کَفَرُواْ لِیُثْبِتُوکَ أَوْ یَقْتُلُوکَ أَوْ یُخْرِجُوکَ وَ یَمْکُرُونَ وَ یَمْکُرُ اللّهُ وَ اللّهُ خَیْرُ الْمَاکِرِینَ.»(1)

1- 91.. -- الشیخ فی (أمالیه)، قال: أخبرنا جماعة، منهم: الحسین بن عبید الله، و أحمد بن عبید الله، و أحمد بن عبدون، و أبو طالب بن غرور، و أبو الحسن الصفار، و أبو علی الحسن بن إسماعیل بن أشناس، قالوا: حدثنا أبو المفضل محمّد بن عبد الله بن المطلب الشیبانی، قال: حدثنا أحمد بن الحسن بن العبّاس النحوی، قال: حدثنا أحمد بن عبید بن ناصح، قال: حدثنا محمّد بن عمر بن واقد الأسلمی قاضی الشرقیة، قال: حدثنا إبراهیم بن إسماعیل بن أبی حبیبة -- یعنی الأشهلی -- عن داود بن الحصین، عن أبی غطفان، عن ابن عبّاس، قال: اجتمع المشرکون فی دار الندوة لیتشاوروا فی أمر رسول الله(صلی الله علیه و آله)، فأتی جبرئیل رسول الله(صلی الله علیه و آله) فأخبره الخبر، و أمره أن لا ینام فی مضجعه تلک اللیلة، فلما أراد رسول الله(صلی الله علیه و آله)، المبیت أمر علیا(علیه السلام) أن یبیت فی مضجعه تلک اللیلة، فبات علی(علیه السلام)، و تغشی ببرد أخضر حضرمی، کان رسول الله(صلی الله علیه و آله) ینام فیه، و جعل السیف إلی جنبه، فلما اجتمع أولئک النفر من قریش یطوفون به و یرصدونه، یریدون قتله، فخرج رسول الله(صلی الله علیه و آله) و هم جلوس علی الباب، خمسة و عشرون رجلا فأخذ حفنة من البطحاء، ثم جعل یذرها علی رؤوسهم، و هو یقرأ: یس وَ الْقُرْآنِ الْحَکِیمِ حتی بلغ فَأَغْشَیْنَاهُمْ فَهُمْ لا یُبْصِرُونَ. فقال لهم قائل: ما تنتظرون؟ قالوا: محمّدا؟ قال: خبتم و خسرتم، قد و الله مر بکم، فما منکم رجل إلّا و قد جعل علی رأسه ترابا. قالوا: و الله ما أبصرناه، قال: فأنزل الله؟عز؟: وَ إِذْ یَمْکُرُ بِکَ الَّذِینَ کَفَرُوا لِیُثْبِتُوکَ أَوْ یَقْتُلُوکَ أَوْ یُخْرِجُوکَ وَ یَمْکُرُونَ وَ یَمْکُرُ اللَّهُ وَ اللَّهُ خَیْرُ الْماکِرِینَ «الأنفال 8: 30». [تفسیر برهان، ج 4، ص 565، ح 8]

در تفسیر قمّی از امام باقر(علیه السلام) نقل شده که در تفسیر آیه «وَ جَعَلْنَا مِن بَیْنِ أَیْدِیهِمْ سَدًّا وَ مِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَیْنَاهُمْ فَهُمْ لاَ یُبْصِرُونَ» فرمود:

یعنی خداوند مشرکین را [به خاطر لجاجت ها و خیانت هایشان] از راه هدایت و حق کور نمود و گوش و چشم و قلب آنان را از پذیرفتن هدایت مسدود کرد. سپس فرمود: این آیه درباره ی ابوجهل و تعدادی از خانواده ی او نازل شد،

چرا که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) برای نماز برخاست و ابوجهل ملعون سوگند یاد نمود که اگر او را در حال نماز ببیند، سنگی بر سر او بکوبد، پس روزی رسول خدا(صلی الله علیه و آله)

را در حال نماز دید و سنگی را به آن حضرت پرتاب نمود و خداوند دست او را به طرف گردنش بازگرداند و نتوانست آن سنگ را پرتاب نماید و چون نزد یارانش

بازگشت سنگ از دست او افتاد، پس دیگری از یاران او برخاست و گفت: «من محمّد(صلی الله علیه و آله) را می کشم» و چون نزدیک به آن بزرگوار شد، و صدای قرآن را

از او شـنید، مرعوب و مبهوت شـد، و نزد رفقـای خود بازگشت و گفت: حیوان فحلی بین من و او مانع شـد و من از جلو رفتن هراس پیـدا کردم.(1)

«وَ جَعَلْنَا مِن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَ مِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لاَ يُبْصِرُونَ»(2)

امام حسین(علیه السلام) می فرماید:

یکی از احبار و علمای یهود شام نزد امیرالمؤمنین(علیه السـلام) آمـد و گفت: «خداوند ابراهیم را به سه حجاب از نمرود محجوب نمود؟» امیرالمؤمنین(علیه السـلام) فرمود: آنچه گفتی حق است و لکن خداوند حضـرت محمّد(صـلی الله علیه و آله) را با پنج حجاب، نسبت به کسـی که اراده کشـتن او را نموده بود، منع نمود، چرا که خداونـد می فرمایـد: «وَ جَعَلْنَا مِن بَيْنِ أَيْـدِيهِمْ سَدًّا وَ مِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا ...» این دو حجـاب، «فَأَغْشَـيْنَاهُمْ فَهُمْ لاَ يُبْصِـرُونَ». حجاب سوّم، و «وَ إِذَا قَرَأْتَ الْقُرآنَ جَعَلْنَا بَيْنَکَ وَ بَيْنَ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ حِجَابًا مَّسْـتُورًا». حجاب چهارم، و آیه «فَهِيَ إِلَى الأَذْقَانِ فَهُم مُّقْمَحُونَ» حجاب پنجم می باشد.(3)

1- 92.. علی بن إبراهیم، قـال: و فی روایـة أبی الجارود، عن أبی جعفر(علیه السـلام)، فی قوله تعالی: وَ جَعَلْنا مِنْ بَيْنِ أَيْـدِيهِمْ سَـدًّا وَ مِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَـيْناهُمْ، یقول: «فأعمیناهم فَهُمْ لا يُبْصِـرُونَ الهدی، أخذ الله بسمعهم، و أبصارهم، و قلوبهم، فأعماهم عن الهدی، نزلت فی أبی جهل بن هشام و نفر من أهل بیته، و ذلک أن النّبی(صـلی الله علیه و آله) قام یصـلی و قد حلف أبو جهل (لعنه الله) لئن رآه یصلی لیـدمغنه، فجاء و معه حجر، و النّبی قائم یصـلی، فجعل کلما رفع الحجر لیرمیه أثبت الله یـده إلی عنقه، و لا یـدور الحجر بیده، فلما رجع إلی أصـحابه سـقط الحجر من یده، ثم قام رجل آخر، و هو من رهطه أیضا، و قال: أنا أقتله. فلما دنا منه فجعل یسـمع قراءة رسول الله(صلی الله علیه و آله) فارعب، فرجع إلی أصـحابه، فقال: حال بینی و بینه کهیئـة الفحل، یخطر بذنبه، فخفت أن أتقدم». [تفسـیر برهان، ج 4، ص 565، ح 9]

2- 93.. سوره ی یس، آیه ی 9.

3- 94.. فی کتاب الاحتجاج للطبرسی؟ره؟ روی عن موسی بن جعفر عن أبیه عن آبائه عن الحسین بن علی(علیهم السلام) قال: ان یهودیا من یهود الشـام و أحبـارهم قـال لأمیر المؤمنین(علیه السـلام): فان إبراهیم(علیه السـلام) حجب عن نمرود بحجب ثلاث؟ قال علی(علیه السلام) لقد کان کذلک و محمّد(صلی الله علیه و آله) حجب عمن أراد قتله بحجب خمس، ثلاث بثلاثة و اثنان فضل، فان الله؟عز؟ و هو یصف محمّـدا قال: «وَ جَعَلْنا مِنْ بَيْنِ أَيْـدِيهِمْ سَـدًّا» فهـذا الحجاب الأول «وَ مِنْ خَلْفِهِمْ سَـدًّا» فهـذا الحجاب الثانی «فَأَغْشَـيْناهُمْ فَهُمْ لا يُبْصِـرُونَ» فهـذا الحجـاب الثالث، ثم قال: «وَ إِذا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنا بَيْنَکَ وَ بَيْنَ الَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِالآخِرَةِ حِجاباً مَسْـتُوراً» فهـذا الحجاب الرابع، ثم قال: «فَهِيَ إِلَى الْأَذْقانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ» فهذه خمس حجب. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 377، ح 20]

«وَ سَوَاء عَلَيْهِمْ أَ أَنـذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ * إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَ خَشِىَ الرَّحْمَن بِالْغَيْبِ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَ أَجْرٍ كَرِيمٍ * ... وَ كُلَّ شَىْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِى إِمَامٍ مُبِينٍ»(1)

ابن عبّاس گوید: امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود:

به خدا سوگند من امام مبین هستم، و من هستم که حقّ را از باطل جدا می کنم

و حقایق را بر مردم آشکار می سازم، و این را از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) ارث برده ام.(2)

موسی بن جعفر(علیه السلام) گوید:

به پدرم امام صادق گفتم: مگر امیرالمؤمنین(علیه السلام) کاتب وصیّت رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نبوده و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) برای او املاء می نموده و جبرئیل و ملائکه مقرّب خدا(علیه السلام) شاهد بوده اند؟

پس پـدرم مدّتی سـر مبارک به زیر انداخت و سـپس فرمود: یا ابالحسن همین گونه است که شـما می گویی، و لکن هنگامی که جبرئیل بر رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نازل شد، آن وصیّت نامه را از ناحیه خداوند با ملائکه مقرّب الهی برای آن

1- 95.. سوره ی یس، آیات 12-10.

2- 96.. و ذکر ابن عبّاس عن أمیر المؤمنین(علیه السلام) أنه قال أنا و الله الإمام المبین أبین للحق من الباطل و ورثته من رسول الله(صلی الله علیه و آله) و هو محکم. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 212]

حضـرت آورد و گفت: «ای محمّـد همه کسـانی که نزد تو هسـتند را خارج کن جز وصـیّ خود را تا این وصـیّت نامه الهی را از ما تحویل بگیری و ما را شاهد و گواه بگیری که به علیّ تحویل دادی و او آن را ضمانت نماید».

پس رسول خدا(صلی الله علیه و آله) دستور داد تا هر که در اطاق بود خارج شد، جز علیّ، و فاطمه

نیز پشت در و پرده باقی ماند و جبرئیل گفت: «ای محمّد پروردگارت تو را سلام

می رساند و می فرماید: این کتاب و نامه ای است که من به دست تو می دهم، و بر

اجرای آن بر تو شرط می کنم و خود شاهد بر آن هستم و ملائکه خود را نیز بر آن

گواه می گیرم، گرچه شهادت و گواهی من بی نیاز از گواهی آنان است.»

امـام صـادق(علیه السـلام) می فرمایـد ناگهان رسول خـدا(صـلی الله علیه و آله) به خود لرزیـد و فرمود: «یَا جَبْرَئِیلُ رَبِّی هُوَ السَّلَامُ وَ مِنْهُ السَّلَامُ وَ إِلَیْهِ یَعُودُ السَّلَامُ» سـپس فرمود: پروردگارم صادق و نیکوست، کتاب او را به من بده پس جبرئیل کتاب را تحویل داد و گفت: شما آن را به امیرالمؤمنین(علیه السـلام) تحویـل بدهیـد و آن حضـرت تحویل امیرالمؤمنین(علیه السـلام) داد و فرمود: «بخوان و او همه آن را خوانـد، و رسول خدا(صـلی الله علیه و آله) فرمود: یا علیّ این عهد خداوند است بر من و امانت اوست، و من آن را به تو ابلاغ نمودم و در ادای آن خیرخواهی کردم»

پس علیّ(علیه السلام) گفت: «پدر و مادرم فدای شما باد من شهادت می دهم که شما وظیفه خود را ابلاغ نمودی، و خیرخواهی کردی، و من آنچه شـما فرمودیـد را تصـدیق می نمـایم، و با گوش و چشم و گوشت و خون خود بر آن گواهی می دهم» پس جبرئیل گفت: «من نیز برای شما گواهی می دهم.»

سپس رسول خدا(صـلی الله علیه و آله) فرمود: یا علیّ آیا وصـیّت من را گرفتی و شـناختی و برای خدا و من ضـمانت بر انجام آن نمودی؟ علی(علیه السلام) فرمود: «آری -- پدر و

مادرم فدای شـما باد -- بر من باد ضمانت آن و بر خدا باد که به من کمک کند و توفیق انجام آن را بدهد» رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: «یا علیّ من می خواهم در قیامت شاهد و گواه داشـته باشم که آن را تحویل تو داده ام» علیّ(علیه السـلام) فرمود: آری شـما شاهد بگیر. رسول خدا(صـلی الله علیه و آله) فرمود: «اکنون جبرئیل و میکائیل بین من و تو حاضـرند و ملائکه مقرّب الهی نیز حاضرند و شاهد بر تو می باشند» علی(علیه السلام) فرمود: آری -- پدر و مادرم فدای شما باد -- آنان نیز گواه باشند و من نیز آنان را گواه می گیرم.

و از چیزهایی که رسول خدا(صـلی الله علیه و آله) به امر جبرئیل بر علی(علیه السـلام) شرط نمود این بود که به او فرمود: «یا علیّ! تو باید دوسـتان خـدا و رسول او را دوست بـداری، و از دشـمنان خـدا و رسول او بیزار باشـی، و بر کظم غیـظ، و از بین رفتن حقّ خود، و غصـب خمس، و هتک حرمت خود صبر کنی» و علیّ(علیه السلام) فرمود: یا رسول الله چنین خواهم نمود.

سپس امیرالمؤمنین(علیه السـلام) فرمود: سوگنـد به خـدایی که دانه را می شـکافد و انسـان را خلق می کنـد از جبرئیل شـنیدم که به رسول خـدا(صـلی الله علیه و آله) می گفت: «ای محمّـد! به علیّ بگو که به او هتک حرمت خواهـد شـد در حالی که حرمت او حرمت خـدا و حرمت رسول خدا(صلی الله علیه و آله) است، و به او بگو که محاسن او با خون سرش خضاب خواهد شد».

سپس امیرالمؤمنین(علیه السـلام) فرمود: من چون آن کلمـات را از جبرئیـل شـنیدم فریاد کشـیدم و به رو افتادم و گفتم: آری یا رسول الله پذیرفتم و راضی شدم، گرچه حرمت من شکسته شود، و سنّت ها تعطیل گردد، و کتاب خدا پاره پاره گردد، و کعبه خراب شود، و محاسن من با خون سرم خضاب گردد،

برای خدا همه را صبر خواهم نمود، تا بر تو در قیامت وارد شوم.

سپس رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فاطمه و حسن و حسین را نیز صدا زد، و همین سخنان را به آنان تفهیم کرد و آنان نیز مانند امیرالمؤمنین(علیه السلام) پاسخ دادند، پس آن وصیّت نامه را به مهرهایی از طلا ممهور نمود که آتش به آن سرایت نخواهد نمود و تحویل امیرالمؤمنین(علیه السلام) داد.

راوی حدیث فوق عیسی بن مستفاد گوید:

من به امام کاظم(علیه السلام) گفتم: پدر و مادرم فدای شما باد آیا به من خبر نمی دهید

که در آن وصیّت نامه چه بود؟ فرمود: سنّت های خدا و رسول او بود.

گفتم: آیا در آن وصیّت نامه ماجرای هجوم به خانه امیرالمؤمنین(علیه السلام) و مخالفت با او نبود؟ فرمود: آری همه این ماجراها در آن نوشته شده بود. سپس فرمود: مگر تو سخن خدا را نشنیده ای که می فرماید: «إِنَّا نَحْنُ نُحْیِی الْمَوْتَی وَ نَکْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَ آثَارَهُمْ وَ کُلَّ شَیْءٍ أَحْصَیْنَاهُ فِی إِمَامٍ مُبِینٍ؟» به خدا سوگند رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به امیرالمؤمنین(علیه السلام) و فاطمه(علیها السلام) فرمود: آیا دانستید آنچه را

که من به شما تفهیم نمودم؟ و آیا آن ها را پذیرفتید؟ و آن دو بزرگوار فرمودند: آری دانستیم و بر آنچه بر سر ما می آید و ما را به خشم می آورد صبر کردیم.(1)

1- 97.. محمّد بن یعقوب: عن الحسین بن محمّد الأشعری، عن معلی بن محمّد، عن أحمد بن محمّد، عن الحارث بن جعفر، عن علی بن إسماعیل بن یقطین، عن عیسی بن المستفاد أبی موسی الضریر، قال: حدثنی موسی بن جعفر؟سهما؟، قال: «قلت لأبی عبد الله(علیه السلام): ألیس کان أمیر المؤمنین(علیه السلام) کاتب الوصیة، و رسول الله(صلی الله علیه و آله) المملی علیه، و جبرئیل و الملائکة المقربون (علیهم سلام الله) شهود؟ قال: فأطرق طویلا، ثم قال: یا أبا الحسن، قد کان ما قلت، و لکن حین نزل برسول الله(صلی الله علیه و آله) الأمر نزلت الوصیة من عند الله کتابا مسجلا، نزل به جبرئیل(علیه السلام) مع أمناء الله تبارک و تعالی من الملائکة، فقال جبرئیل(علیه السلام): یا محمّد، مر بإخراج من عندک إلّا وصیک، لتقبضها منا، و لتشهدنا بدفعک إیاها إلیه ضامنا لها -- یعنی علیا(علیه السلام) -- فأمر النّبی(صلی الله علیه و آله) بإخراج من کان فی البیت ما خلا علیا(علیه السلام)، و فاطمة فیما بین الستر و الباب، فقال جبرئیل: یا محمّد، ربک یقرئک السلام، و یقول: هذا کتاب ما کنت عهدت إلیک، و شرطت علیک، و شهدت به علیک، و أشهدت به علیک ملائکتی، و کفی بی -- یا محمّد -- شهیدا. قال: فارتعدت مفاصل النّبی(صلی الله علیه و آله)، و قال: یا جبرئیل، ربی هو السلام، و منه [السلام]، و إلیه یعود السلام، صدق-؟عز؟ -- و بر، هات الکتاب. فدفعه إلیه و أمره، بدفعه إلی أمیر المؤمنین(علیه السلام)، فقال له: اقرأ. فقرأه حرفا حرفا، فقال: یا علی هذا عهد ربی تبارک و تعالی إلی، و شرطه علی، و أمانته، و قد بلغت، و نصحت، و أدیت. فقال علی(علیه السلام): و أنا أشهد لک -- بأبی أنت و أمی -- بالبلاغ، و النصیحة، و التصدیق علی ما قلت، و یشهد لک به سمعی، و بصری، و لحمی، و دمی. فقال جبرئیل(علیه السلام): و أنا لکما علی ذلک من الشاهدین. فقال رسول الله(صلی الله علیه و آله): یا علی، أخذت وصیتی، و عرفتها، و ضمنت لله ولی الوفاء بما فیها؟ فقال علی(علیه السلام): نعم -- بأبی أنت و امی -- علی ضمانها، و علی الله عونی و

توفیقی علی أدائها. فقال رسول الله(صلی الله علیه و آله): یا علی، إنّی أرید أن اشهد علیک بموافاتی بها یوم القیامة. فقال علی: نعم أشهد. فقال النّبی(صلی الله علیه و آله): إن جبرئیل و میکائیل فیما بینی و بینک الآن، و هما حاضران، معهما الملائکة المقربون، لأشهدهم علیک. فقال: نعم، لیشهدوا، و أنا -- بأبی أنت و أمی -- اشهدهم. فأشهدهم رسول الله(صلی الله علیه و آله). و کان فیما اشترط علیه النّبی(صلی الله علیه و آله) بأمر جبرئیل(علیه السلام) فیما أمر الله؟عز؟، أن قال له: یا علی، تفی بما فیها من موالاة من والی الله و رسوله، و البراءة و العداوة لمن عادی الله و رسوله، و البراءة منهم، و الصبر منک علی کظم الغیظ، و علی ذهاب حقک، و غصب خمسک، و انتهاک حرمتک. فقال: نعم، یا رسول الله. فقال أمیر المؤمنین(علیه السلام): و الذی فلق الحبة، و برأ النسمة، لقد سمعت جبرئیل(علیه السلام) یقول للنبی(صلی الله علیه و آله): یا محمّد، عرفه، أنه ینتهک الحرمة -- و هی حرمة الله، و حرمة رسول الله(صلی الله علیه و آله) -- و علی أن تخصب لحیته من رأسه بدم عبیط. قال أمیر المؤمنین(علیه السلام): فصعقت حین سمعت الکلمة من الأمین جبرئیل، حتی سقطت علی وجهی، و قلت: نعم، قبلت و رضیت، و إن انتهکت الحرمة، و عطلت السنن، و مزق الکتاب، و هدمت الکعبة، و خضبت لحیتی من رأسی بدم عبیط، صابرا محتسبا أبدا حتی أقدم علیک. ثم دعا رسول الله(صلی الله علیه و آله) فاطمة، و الحسن، و الحسین(علیهم السلام)، و أعلمهم مثل ما أعلم أمیر المؤمنین(علیه السلام)، فقالوا مثل قوله، فختمت الوصیة بخواتیم من ذهب لم تمسه النار، و دفعت إلی أمیر المؤمنین(علیه السلام)». فقلت لأبی الحسن(علیه السلام): بأبی أنت و أمی، ألا تذکر ما کان فی الوصیة؟ فقال: سنن الله، و سنن رسوله. فقلت: أ کان فی الوصیة توثبهم، و خلافهم علی أمیر المؤمنین(علیه السلام)؟ فقال: نعم، شیئا شیئا، و حرفا حرفا، أما سمعت قول الله؟عز؟: إِنَّا نَحْنُ نُحْیِ الْمَوْتی وَ نَکْتُبُ ما قَدَّمُوا وَ آثارَهُمْ وَ کُلَّ شَیْ ءٍ أَحْصَیْناهُ فِی إِمامٍ مُبِینٍ؟ و الله لقد قال رسول الله(صلی الله علیه و آله) لأمیر المؤمنین و فاطمة؟سهما؟: ألیس قد فهمتما ما تقدمت به إلیکما، و قبلتماه فقالا: بلی، و صبرنا علی ما ساءنا و غاظنا». [تفسیر برهان، ج 4، ص 566، ح 12]

ابو بصیر گوید: از امام باقر(علیه السلام) شنیدم که می فرمود:

از گناهانی که کوچک شمرده می شود بترسید، چرا که آن ها را طالبی است، و نباید یکی از شما بگوید: «گناه می کنم و استغفار می نمایم» چرا که خداوند می فرماید: «وَ نَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَ آثَارَهُمْ وَ كُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ» و نیز می فرماید: «إِنَّهَا إِن تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُن فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ.»(1)و(2)

1- 98.. سوره ی لقمان، آیه ی 16.

2- 99.. الحسین بن محمّد عن معلی بن محمّد عن الوشاء عن علی بن أبی حمزة عن أبی بصیر عن أبی جعفر(علیه السلام) قال: سمعته یقول: اتقوا المحقرات من الذنوب فان لها طالبا یقول أحدکم أذنب و استغفر ان الله؟عز؟ یقول: نَكْتُبُ ما قَدَّمُوا وَ آثَارَهُمْ وَ كُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمامٍ مُبِينٍ و قال؟عز؟: «إِنَّها إِنْ تَكُ مِثْقالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّماواتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ». [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 378، ح 24]

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در بیابانِ بدون درخت و گیاهی به اصحاب خود فرمود: «هیزم جمع آوری کنید» اصحاب گفتند: «یا رسول الله این بیابان را درخت و گیاهی نیست» فرمود: «هر کس هر چه می تواند بیاورد» پس هر کسی مقداری جمع آوری نمود و آن ها را نزد رسول خدا(صلی الله علیه و آله) ریختند و آن حضرت فرمود: «این گونه گناهان جمع می شود» سپس فرمود: از گناهانی که کوچک شمرده می شود بترسید، چرا که هر چیزی را طالبی است، و شما بدانید که طالب [و مأمور الهی] هر چه را مردم انجام داده باشند و هر آثاری را از آنان می نویسد «وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ.»(1)

زید شحّام گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

از گناهانی که کوچک شمرده می شود بترسید، چرا که آن ها آمرزیده نمی شود. زید شحّام گوید: گفتم: گناهانی که کوچک شمرده می شود

1- 100.. ابو علی الأشعری عن محمّد بن عبد الجبار عن ابن فضال و الحجال جمیعا عن ثعلبة عن زیاد قال ابو عبد الله(علیه السلام): ان رسول الله(صلی الله علیه و آله) نزل بأرض قرعاء فقال لأصحابه: ائتوا بحطب فقالوا: یا رسول الله نحن بأرض قرعاء ما بها من حطب، قال: فلیأت کل إنسان بما قدر علیه، فجاؤا به حتی رموا بین یدیه بعضه علی بعض، فقال رسول الله(صلی الله علیه و آله): هکذا تجمع الذنوب، ثم قال: إیاکم و المحقرات من الذنوب فان لکل شی ء طالبا، الا و أن طالبها یکتب ما قدموا و آثارهم و کل شی ء أحصیناه فی امام مبین. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 378، ح 25]

کدامند؟ فرمود: آن این است که کسی گناهی بکند و بگوید: خوشا به حال من اگر گناه من این باشد [و گناه دیگری نداشته باشم.](1)

امام باقر از پدر خود از جدّ خود نقل می نماید که فرمود:

هنگامی که آیه «وَ کُلَّ شَیْءٍ أَحْصَیْنَاهُ فِی إِمَامٍ مُبِینٍ» نازل شد، ابوبکر و عمر برخاستند و گفتند: یا رسول الله! آیا مقصود از امام، تورات است؟ فرمود: نه، گفتند:

آیا مقصود انجیل است؟ فرمود: نه، گفتند: آیا مقصود قرآن است؟ فرمود: نه، و چون امیرالمؤمنین(علیه السلام) وارد شد، رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: امام مبین این آقاست که خداوند علم و دانش هر چیزی را در او جمع نموده است.(2)

1- 101.. و عنه: عن علی بن إبراهیم، عن أبیه، و محمّد بن إسماعیل، عن الفضل بن شاذان جمیعا، عن ابن أبی عمیر، عن إبراهیم بن عبد الحمید، عن أبی اسامة زید الشحام، قال: قال أبو عبد الله(علیه السلام): «اتقوا المحقرات من الذنوب، فإنها لا تغتفر» قلت: و ما المحقرات؟ قال: «الرجل یذنب الذنب، فیقول: طوبی لی لو لم یکن لی غیر ذلک». [تفسیر برهان، ج 4، ص 568، ح 15]

2- 102.. ابن بابویه، قال: حدثنا أحمد بن محمّد بن الصقر الصائغ، قال: حدثنا عیسی بن محمّد العلوی، قال: حدثنا أحمد بن سلام الکوفی، قال: حدثنا الحسین بن عبد الواحد، قال: حدثنا حرب بن الحسن، قال: حدثنا أحمد بن إسماعیل بن صدقة، عن أبی الجارود، عن أبی جعفر محمّد بن علی الباقر، عن أبیه، عن جده(علیهم السلام)، قال: «لما نزلت هذه الآیة علی رسول الله(صلی الله علیه و آله): وَ کُلَّ شَیْ ءٍ أَحْصَیْنَاهُ فِی إِمامٍ مُبِینٍ قام أبو بکر و عمر من مجلسیهما، فقالا: یا رسول الله، هو التوراة؟ قال: لا. قالا: فهو الإنجیل؟ قال: لا. قالا: فهو القرآن؟ قال: لا -- قال -- فأقبل أمیر المؤمنین(علیه السلام)، فقال رسول الله(صلی الله علیه و آله): هو هذا، إنه الإمام الذی أحصی الله تبارک و تعالی فیه علم کل شی ء». [تفسیر برهان، ج 4، ص 568، ح 16]

«وَ اضْرِبْ لَهُم مَّثَلاً أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءهَا الْمُرْسَلُونَ * إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُم مُّرْسَلُونَ»(1)

ابوحمزه ی ثمالی گوید: از امام باقر(علیه السلام) درباره ی آیه «وَ اضْرِبْ لَهُم مَّثَلاً أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءهَا الْمُرْسَلُونَ ...» سؤال کردم فرمود:

خداوند دو پیامبر را به قریه انطاکیه فرستاد و آنان چیزهایی را با آن مردم مطرح کردند که خلاف اعتقادات شان بود، از این رو اهل انطاکیه آن دو پیامبر را در بت خانه ها حبس کردند تا این که خداوند پیامبر سوّمی را فرستاد و او داخل شهر انطاکیه شد و به سراغ پادشاه رفت و گفت: «من در بیابان مشغول عبادت هستم و دوست می دارم که خدای پادشاه را پرستش نمایم» و چون سخن او را به سمع پادشاه رساندند پادشاه گفت: او را به بت خانه ببرید» پس او را به بت خانه بردند و یک سال نزد آن دو پیامبر پیشین ماند و به آنان گفت: آیا شما با درشتی می خواهید مردم را از دینی به دین دیگر دعوت کنید؟ برای چه با آنان با ملایمت و ارفاق و نرمی سخن نگفتید؟! سپس گفت:

«مبادا [مقابل پادشاه] با من اظهار آشنایی بکنید» تا این که وارد بر پادشاه شد، و پادشاه به او گفت: من شنیده ام که تو خدای مرا می پرستی؟ اکنون تو برادر منی و هر حاجتی داری بگو. پس آن پیامبر گفت: مرا حاجتی نیست ولکن دو نفر را در بت خانه دیدم و می خواهم بپرسم آنان چه خلافی کرده اند؟ پادشاه گفت: «این دو نفر آمده بودند که مرا از دینی که دارم گم راه نمایند و به پروردگار آسمان ها مرا دعوت کنند» آن پیامبر گفت: «زیباست که با آنان

1- 103.. سوره ی یس، آیات 13 و 14.

منـاظره کنیم و اگر سـخن آنان حق بود از آن ها پیروی نماییم و اگر حق با ما بود آنان داخل دین ما شونـد و هماننـد ما باشـند.» پس به امر پادشاه آنان را حاضر کردند، و آن پیامبر سوّم به آنان گفت:

دعوت شـما چیست؟ آنان گفتند: «ما آمده ایم تا مردم را به عبادت و پرسـتش آفریننده آسـمان ها و زمین دعوت نماییم، آن پروردگاری که خالق فرزنـدان در رحم هاست و هر گونه بخواهـد فرزنـدان را خلق می کنـد و شـکل می دهد و درختان و میوه ها را او خلق می کند و او باران را فرود می فرسـتد» پس آن پیامبر سوّم گفت: آیا خـدای شـما قـدرت دارد که نابینایی را بینایی و صـحت بدهد؟ گفتند: «اگر ما از او سؤال کنیم هر چه بخواهد انجام می دهد» پس آن پیامبر سوّم رو به پادشاه نمود و گفت:

دستور بدهید یک نابینایی که هرگز بینایی نداشته است را بیاورند و چون آوردند گفت: «شما خدای خود را بخوانید تا او را بینایی بدهد» پس آنان برخاسـتند و دو رکعت نماز خواندند و دعا کردند و آن نابینا چشمان خود را باز کرد و به آسمان نگاه کرد، و باز آن پیامبر سوّم به پادشاه گفت: دسـتور بدهید نابینای دیگری را بیاورند، پس نابینای دیگری را آوردند و پیامبر سوّم در پیشگاه خداوند سجده نمود، و نابینا، بینا گردید و پیامبر سوّم به پادشاه گفت: معجزه ی من مقابل معجزه آنان، اکنون بگو: زمین گیری را بیاورنـد و چون آوردنـد به آن دو پیامبر گفت: برای او از خـدای خود درخواست شـفا بکنید، و آنان نماز خواندند و دعا کردند و آن زمین گیر شـفا یافت و حرکت نمود، پس گفت: ای پادشاه زمین گیر دیگری را بگو بیاورند، و چون آوردند خود دست به دعا بلند کرد و او نیز شفا یافت، سپس به پادشاه گفت:

آنان دو معجزه آوردند ما نیز دو معجزه آوردیم، و لکن یک کار مهمّی باقیمانده است و آن این است که ما شنیده ایم پادشاه را فرزندی بوده و از دنیا رفته است، و اگر خدای این دو نفر او را زنده کند من داخل دین آنان می شوم، پس پادشاه گفت: اگر چنین کاری بشود من نیز داخل دین آنان می شوم، سپس به آن دو گفت: «اگر شما بتوانید از خدای خود بخواهید که فرزند پادشاه زنده شود، ما به دین شما وارد می شویم» پس آن دو نفر سر به سجده گذاردند و سجده خود را در پیشگاه خداوند طولانی نمودند، و سپس سر از سجده برداشتند و گفتند: «ای پادشاه فرزند تو زنده شده و از قبر خارج گردیده است إن شاء الله». و مردم نزد قبر او رفتند و دیدند او از قبر خارج شده و خاک از سر و صورت خود برطرف می کند، پس او را نزد پادشاه آوردند و پادشاه فرزند خود را شناخت و به او گفت:

فرزندم حال تو چگونه است؟ فرزند پادشاه گفت: «من مرده بودم و دیدم دو نفر در این ساعت در حال سجده، پروردگار مرا می خوانند و از او می خواهند که مرا زنده نماید و خداوند مرا زنده نمود» پادشاه گفت: آیا اگر آن دو نفر را ببینی می شناسی؟ گفت: «آری.» پادشاه مردم را در صحرایی جمع کرد و به فرزند خود گفت: ببین آن دو کدامند؟ پس فرزند پادشاه آن دو نفر را از بین جمعیّت فراوان نشان داد، و آن پیامبر سوّم به آن دو پیامبر گفت: «اکنون من به خدای شما ایمان آوردم و یقین کردم که آیین شما حق است» و پادشاه گفت: «من نیز به خدای شما ایمان آوردم» و سپس همه اهل مملکت او نیز ایمان آوردند و مسلمان شدند.(1)

1- 104.. قال: فإنه حدثنی أبی عن الحسن بن محبوب عن مالک بن عطیة عن أبی حمزة الثمالی عن أبی جعفر(علیه السلام) قال سألته عن تفسیر هذه الآیة فقال: بعث الله رجلین إلی أهل مدینة أنطاکیة فجاءهم بما لا یعرفون فغلظوا علیهما فأخذوهما و حبسوهما فی بیت الأصنام، فبعث الله الثالث فدخل المدینة فقال: أرشدونی إلی باب الملک قال: فلما وقف علی باب الملک قال: أنا رجل کنت أتعبد فی فلاة من الأرض و قد أحببت أن أعبد إله الملک فأبلغوا کلامه الملک، فقال: أدخلوه إلی بیت الآلهة فأدخلوه فمکث سنة مع صاحبیه، فقال بهذا ینقل قوم من دین إلی دین بالحذق [بالحرف] أ فلا رفقتما ثم قال لهما: لا تقران بمعرفتی ثم أدخل علی الملک، فقال له الملک بلغنی أنک کنت تعبد إلهی فلم أزل و أنت أخی فاسألنی حاجتک! قال: ما لی حاجة أیها الملک و لکن رأیت رجلین فی بیت الآلهة فما بالهما قال الملک: هذان رجلان أتیانی ببطلان دینی و یدعوانی إلی إله سماوی، فقال أیها الملک فمناظرة جمیلة فإن یکن الحق لهما اتبعناهما و إن یکن الحق لنا دخلا معنا فی دیننا، فکان لهما ما لنا و ما علیهما ما علینا قال فبعث الملک إلیهما فلما دخلا إلیه قال لهما صاحبهما ما الذی جئتما به قالا جئنا ندعو إلی عبادة الله الذی خلق السماوات و الأرض و یخلق فی الأرحام ما یشاء و یصور کیف یشاء و أنبت الأشجار و الأثمار و أنزل القطر من السماء. قال فقال لهما أ إلهکما هذا الذی تدعوان إلیه و إلی عبادته إن جئنا بأعمی یقدر أن یرده صحیحا قالا إن سألناه أن یفعل فعل إن شاء، قال أیها الملک علی بأعمی لم یبصر قط قال فأتی به، فقال لهما ادعوا إلهکما أن یرد بصر هذا، فقاما و صلیا رکعتین فإذا عیناه مفتوحتان و هو ینظر إلی السماء، فقال أیها الملک علی بأعمی آخر، قال فأتی به قال فسجد سجدة ثم رفع رأسه فإذا الأعمی الآخر بصیر، فقال أیها الملک حجة بحجة علی بمقعد، فأتی به فقال لهما مثل ذلک فصلیا و دعوا الله فإذا المقعد قد أطلقت رجلاه و قام یمشی، فقال أیها الملک علی بمقعد آخر فأتی به فصنع به کما صنع أول مرة فانطلق المقعد، فقال أیها الملک قد أوتینا بحجتین و أتینا بمثله و لکن بقی شی ء واحد فإن هما فعلاه دخلت معهما فی دینهما ثم قال: أیها الملک بلغنی أنه کان للملک ابن واحد و مات فإن أحیاه إلههما دخلت معهما فی دینهما، فقال له الملک: و أنا أیضا معک، ثم قال لهما قد بقیت هذه الخصلة الواحدة قد مات ابن الملک فادعوا إلهکما فیحییه، قال فخرا إلی الأرض ساجدین لله و أطالا السجود ثم رفعا رأسیهما و قالا للملک ابعث إلی قبر ابنک تجده قد قام من قبره إن شاء الله، قال فخرج الناس ینظرون فوجدوه قد خرج من قبره ینفض رأسه من التراب، قال فأتی به الملک فعرف أنه ابنه، فقال له ما حالک یا بنی قال کنت میتا فرأیت رجلین من بین یدی ربی الساعة ساجدین یسألانه أن یحیینی فأحیانی، قال تعرفهما إذا رأیتهما قال نعم، قال: فأخرج

الناس جملة إلى الصحراء فكان يمر عليه رجل رجل فيقول له أبوه انظر فيقول لا لا ثم مروا عليه بأحدهما بعد جمع كثير، فقال هذا أحدهما و أشار بيده إليه ثم مروا أيضا بقوم كثيرين حتى رأى صاحبه الآخر فقال و هذا الآخر، قال فقال النّبى صاحب الرجلين أما أنا فقد آمنت بإلهكما و علمت أن ما جئتما به هو الحق قال فقال الملک و أنا أيضا آمنت بإلهكما ذلک و آمن أهل مملكته كلهم. [تفسير قمّى، ج 2، ص 212]

مؤلّف گوید:

در بعضی از روایات آمده که حضرت عیسی(علیه السلام) به امر خداوند آن دو پیامبر را به انطاکیه فرستاد و سپس وصیّ خود شمعون را فرستاد تا آنان را از دست آن پادشاه نجات بدهد، و نیز آن مرده ای که آنان دعا کردند و زنده شد، همان فرزند پادشاه بود.(1)

ص: 87

1- 105.. و قد روی مثل ذلک العیاشی بإسناده عن الثمالی و غیره عن أبی جعفر و أبی عبد الله(علیه السلام) إلا أن فی بعض الروایات بعث الله الرسولین إلی أهل أنطاکیة ثم بعث الثالث و فی بعضها أن عیسی أوحی الله إلیه أن یبعثهما ثم بعث وصیه شمعون لیخلصهما و إن المیت الذی أحیاه الله تعالی بدعائهما کان ابن الملک و أنه قد خرج من قبره ینفض التراب عن رأسه فقال له یا بنی ما حالک قال کنت میتا فرأیت رجلین ساجدین یسألان الله تعالی أن یحیینی قال یا بنی فتعرفهما إذا رأیتهما قال نعم فأخرج الناس إلی الصحراء فکان یمر علیه رجل بعد رجل فمر أحدهما بعد جمع کثیر فقال هذا أحدهما ثم مر الآخر فعرفهما و أشار بیده إلیهما فآمن الملک و أهل مملکته و قال ابن إسحاق بل کفر الملک و أجمع هو و قومه علی قتل الرسل فبلغ ذلک حبیبا و هو علی باب المدینة الأقصی فجاء یسعی إلیهم یذکرهم و یدعوهم إلی طاعة الرسل. [مجمع البیان، ج 8، ص 656]

«وَ جَاء مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ * اتَّبِعُوا مَن لاّ يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَ هُم مُّهْتَدُونَ ...»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

این آیه تا «وَ جَعَلَنِی مِنَ الْمُكْرَمِينَ» درباره ی حبیب نجّار نازل شده است، و جمله «فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ» یعنی میّتون.(2)

جابر از امام صادق از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل نموده که فرمود:

سه نفر از مؤمنان هستند که به اندازه چشم بر هم زدن به وحی الهی کافر نشدند،

و آنان: مؤمن آل یس و علیّ بن ابی طالب(علیه السلام) و آسیه همسر فرعون بودند.(3)

و در سخن دیگری فرمود:

صدّیقون سه نفرند: حبیب نجّار، مؤمن آل یس -- که می گفت: «اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ»،

-- حزقیل مؤمن آل فرعون و علیّ بن ابی طالب و او افضل آنان است.(4)

و از طریق مخالفین نیز از عبدالرحمان بن ابی لیلی از پدرش نقل شده که گوید:

سابقین و پیشروان امّت ها سه نفر هستند که طرفة العینی به خدا کافر

1- 106.. سوره ی یس، آیات 29-20.

2- 107.. و قوله إِنْ كانَتْ إِلَّا صَيْحَةً واحِدَةً فَإِذا هُمْ خامِدُونَ أی میتون. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 214]

3- 108.. فی کتاب الخصال عن جابر بن عبد الله قال: قال رسول الله(صلی الله علیه و آله): ثلاثة لم یکفروا بالوحی طرفة عین: مؤمن آل یاسین، و علی بن أبی طالب، و آسیة امرأة فرعون. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 383، ح 38]

4- 109.. فی أمالی الصدوق باسناده الی عبد الرحمان بن أبی لیلی رفعه قال: قال رسول الله(صلی الله علیه و آله): الصدیقون ثلاثة: حبیب النجار مؤمن آل یاسین الذی یقول: «اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ اتَّبِعُوا مَنْ لا يَسْئَلُكُمْ أَجْراً وَ هُمْ مُهْتَدُونَ» و حزقیل مؤمن آل فرعون، و علی ابن أبی طالب و هو أفضلهم. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 384، ح 41]

نشـده انـد: علیّ بن ابی طـالب، صـاحب یس، و مؤمن آل فرعون. و اینـان معروف به «صـدّیقون»انـد، و علیّ(علیه السـلام) افضـل آنـان است.(1)

«یَا حَسْرَةً عَلَی الْعِبَادِ مَا یَأْتِیهِم مِّن رَّسُولٍ إِلاَّ کَانُوا بِهِ یَسْتَهْزِؤُون»(2)

مفضّل گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

یک حدیثی که معنای آن را بفهمی، بهتر از ده حدیث است که روایت کنی و معنای آن ها را نفهمی و ندانی، و هر حقّی را حقیقتی است و هر صواب و عمل درستی را نوری است.

سپس فرمود:

به خدا سوگند ما خانواده هیچ کدام از شـیعیان خود را فقیه نمی دانیم تا وقتی که در اختلاف ها و اختلاط حق و باطل حق را بشـناسد، چرا که امیرالمؤمنین(علیه السـلام) بالای منبر کوفه فرمود: «در آینـده فتنه های تاریک و کوری خواهـد بود و احدی جز «نُوَمَة» از آن ها نجات نمی یابند» گفته شد: یا امیرالمؤمنین! «نُوَمَة» کیانند؟ فرمود: «نُوَمَة» کسانی اند که مردم را می شناسند و مردم آنان را نمی شناسند.

سپس فرمود:

بدانیـد که زمین خالی از حجّت الهی نیست و لکن زود است که خداونـد مردم را از شـناخت [و رؤیت] او محروم نماید، به خاطر ظلم و جور و اسرافشان، و اگر زمین یک ساعت خالی از حجّت الهی باشد اهل خود را فرو می برد، و

1- 110.. فی جوامع الجامع و عن النّبی(صلی الله علیه و آله): سباق الأمم ثلاثة لم یکفروا بالله طرفة عین: علی بن أبی طالب، و صاحب یاسین، و مؤمن آل فرعون، فهم الصدیقون و علی أفضلهم. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 383، ح 39]

2- 111.. سوره ی یس، آیه ی 30.

لکن حجّت الهی مردم را می شناسد و مردم او را نمی شناسند، چنان که یوسف برادر خود را شناخت و آنان او را نشناختند. سپس این آیه را تلاوت نمود: «یَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا یَأْتِیهِم مِّن رَّسُولٍ إِلاَّ کَانُوا بِهِ یَسْتَهْزِؤُون.»(1)

سوره ی یس، آیات 33 تا 59

متن:

وَ آیَةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ الْمَیْتَةُ أَحْیَیْناها وَ أَخْرَجْنا مِنْها حَبًّا فَمِنْهُ یَأْکُلُونَ 33 وَ جَعَلْنا فیها جَنَّاتٍ مِنْ نَخیلٍ وَ أَعْنابٍ وَ فَجَّرْنا فیها مِنَ الْعُیُونِ 34 لِیَأْکُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ وَ ما عَمِلَتْهُ أَیْدیهِمْ أَ فَلا یَشْکُرُونَ 35 سُبْحانَ الَّذی خَلَقَ الْأَزْواجَ کُلَّها مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَ مِمَّا لا یَعْلَمُونَ 36 وَ آیَةٌ لَهُمُ اللَّیْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهارَ فَإِذا هُمْ مُظْلِمُونَ 37 وَ الشَّمْسُ تَجْری لِمُسْتَقَرٍّ لَها ذلِکَ تَقْدیرُ الْعَزیزِ الْعَلیمِ 38 وَ الْقَمَرَ قَدَّرْناهُ مَنازِلَ حَتَّی عادَ کَالْعُرْجُونِ

1- 112.. أخبرنا محمّد بن همام، و محمّد بن الحسن بن محمّد بن جمهور، جميعا، عن الحسن بن محمّد بن جمهور، قال: حدثنا أبی، عن بعض رجاله، عن المفضل بن عمر، قال: قال أبو عبد الله(علیه السلام): «خبر تدریه خیر من عشر ترویه، إن لکل حق حقیقة، و لکل صواب نورا». ثم قال: «إنا و الله لا نعد الرجل من شیعتنا فقیها حتی یلحن له فیعرف اللحن، إن أمیر المؤمنین(علیه السلام) قال علی منبر الکوفة: إن من ورائکم فتنا مظلمة عمیاء منکسفة، لا ینجو منها إلّا النومة، قیل: یا أمیر المؤمنین، و ما النومة؟ قال: الذی یعرف الناس و لا یعرفونه. و اعلموا أن الأرض لا تخلو من حجة لله؟عز؟، و لکن الله سیعمی خلقه عنها بظلمهم و جورهم و إسرافهم علی أنفسهم، و لو خلت الأرض ساعة واحدة من حجة لله، لساخت بأهلها، و لکن الحجة یعرف الناس و لا یعرفونه، کما کان یوسف یعرف الناس و هم له منکرون، ثم تلا: یا حَسْرَةً عَلَى الْعِبادِ ما یَأْتِیهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا کانُوا بِهِ یَسْتَهْزِؤُنَ. [تفسیر برهان، ج 4، ص 585، ح 1]

الْقَديمِ 39 لاَ الشَّمْسُ يَنْبَغى لَها أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَ لاَ اللَّيْلُ سابِقُ النَّهارِ وَ كُلٌّ فى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ 40 وَ آيَةٌ لَهُمْ أَنَّا حَمَلْنا ذُرِّيَّتَهُمْ فِى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ 41 وَ خَلَقْنا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ ما يَرْكَبُونَ 42 وَ إِنْ نَشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلا صَريخَ لَهُمْ وَ لا هُمْ يُنْقَذُونَ 43 إِلاَّ رَحْمَةً مِنَّا وَ مَتاعاً إِلى حينٍ 44 وَ إِذا قيلَ لَهُمُ اتَّقُوا ما بَيْنَ أَيْديكُمْ وَ ما خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ 45 وَ ما تَأْتيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آياتِ رَبِّهِمْ إِلاَّ كانُوا عَنْها مُعْرِضينَ 46 وَ إِذا قيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قالَ الَّذينَ كَفَرُوا لِلَّذينَ آمَنُوا أَ نُطْعِمُ مَنْ لَوْ يَشاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلاَّ فى ضَلالٍ مُبينٍ 47 وَ يَقُولُونَ مَتى هذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صادِقينَ 48 ما يَنْظُرُونَ إِلاَّ صَيْحَةً واحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَ هُمْ يَخِصِّمُونَ 49 فَلا يَسْتَطيعُونَ تَوْصِيَةً وَ لا إِلى أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ 50 وَ نُفِخَ فِى الصُّورِ فَإِذا هُمْ مِنَ الْأَجْداثِ إِلى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ 51 قالُوا يا وَيْلَنا مَنْ بَعَثَنا مِنْ مَرْقَدِنا هذا ما وَعَدَ الرَّحْمنُ وَ صَدَقَ الْمُرْسَلُونَ 52 إِنْ كانَتْ إِلاَّ صَيْحَةً واحِدَةً فَإِذا هُمْ جَميعٌ لَدَيْنا مُحْضَرُونَ 53 فَالْيَوْمَ لا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئاً وَ لا تُجْزَوْنَ إِلاَّ ما كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ 54 إِنَّ أَصْحابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فى شُغُلٍ فاكِهُونَ 55 هُمْ وَ أَزْواجُهُمْ فى ظِلالٍ عَلَى الْأَرائِكِ مُتَّكِؤُنَ 56 لَهُمْ فيها فاكِهَةٌ وَ لَهُمْ ما يَدَّعُونَ 57 سَلامٌ قَوْلاً مِنْ رَبٍّ رَحيمٍ 58

وَ امْتازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ 59

لغات:

«نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ»، سَلخ اخراج چيزى از لباس آن است، مانند اخراج حيوان از پوست او، و «فَانسَلَخَ مِنْهَا»، يعنى خرج منها خروج الشئ ممّا هو لابسه، و «عُرجُون» شاخه اى را گويند كه خوشه هايى بر آن باشد، و عرجون قديم شاخه خرمايى است كه در اثر بى آبى خشك و خميده شده باشد، و «حَمل» جلوگيرى چيزى از پايين آمدن است، و «فُلْك» جمع فلك به معناى كشتى مى باشد مانند «سُفُن» كه جمع سفينة

است، و فلک از فَلَک و فلکة است چرا که کشتی در آب دور می زند همانند فَلَک

که اطراف ستاره ها می گردد، و «مَشحون» به معنای مملوّ و پر بودن است، و «صُوَر» جمع صورت است -- مانند بُسْرة و بُسر -- و «صارَهُ یصوره صَوراً» إذا أماله و الصورة تمیل إلی مثلها بالمشاهدة، و «أجداث» جمع جَدَثَ به معنای قبر است و «جَدَف» نیز به

همین معناست، و «ینسلون» از نُسول به معنای اسراع در خروج است.

ترجمه:

زمین مرده برای آنها آیتی است، ما آن را زنده کردیم و دانه های (غذایی) از آن خارج ساختیم که از آن می خورند (33) و در آن باغهایی از نخلها و انگورها قرار دادیم و چشمه هایی از آن جاری ساختیم، (34) تا از میوه آن بخورند در حالی که دست آنان هیچ دخالتی در ساختن آن نداشته است! آیا شکر خدا را بجا نمی آورند؟! (35) منزه است کسی که تمام زوجها را آفرید، از آنچه زمین می رویاند، و از خودشان، و از آنچه نمی دانند! (36) شب (نیز) برای آنها نشانه ای است (از عظمت خدا) ما روز را از آن برمی گیریم، ناگهان تاریکی آنان را فرا می گیرد! (37) و خورشید (نیز برای آنها آیتی است) که پیوسته بسوی قرارگاهش در حرکت است این تقدیر خداوند قادر و داناست. (38) و برای ماه منزلگاه هایی قرار دادیم، (و هنگامی که این منازل را طی کرد) سرانجام بصورت «شاخه کهنه قوسی شکل و زرد رنگ خرما» در می آید. (39) نه خورشید را سزاست که به ماه رسد، و نه شب بر روز پیشی می گیرد و هر کدام در مسیر خود شناورند. (40) نشانه ای (دیگر از عظمت پروردگار) برای آنان است که ما فرزندانشان را در کشتیهایی پر (از وسایل و بارها) حمل کردیم. (41) و برای آنها مرکبهای دیگری همانند آن آفریدیم. (42) و اگر بخواهیم آنها را غرق می کنیم بطوری که نه فریادرسی داشته باشند و نه نجات

داده شوند! (43) مگر اینکه رحمت ما شامل حال آنان شود، و تا زمان معیّنی از این زندگی بهره گیرند! (44) و هر گاه به آنها گفته شود: «از آنچه پیش رو و پشت سر شماست [از عذابهای الهی] بترسید تا مشمول رحمت الهی شوید!» (اعتنا نمی کنند). (45) و هیچ آیه ای از آیات پروردگارشان برای آنها نمی آید مگر اینکه از آن روی گردان می شوند. (46) و هنگامی که به آنان گفته شود: «از آنچه خدا به شما روزی کرده انفاق کنید!»، کافران به مؤمنان می گویند: «آیا ما کسی را اطعام کنیم که اگر خدا می خواست او را اطعام می کرد؟! (پس خدا خواسته است او گرسنه باشد)، شما فقط در گم راهی آشکارید»! (47) آنها می گویند: «اگر راست می گویید، این وعده (قیامت) کی خواهد بود؟! (48) (امّا) جز این انتظار نمی کشند که یک صیحه عظیم (آسمانی) آنها را فراگیرد، در حالی که مشغول جدال (در امور دنیا) هستند. (49) (چنان غافلگیر می شوند که حتّی) نمی توانند وصیّتی کنند یا به سوی خانواده خود بازگردند! (50) (بار دیگر) در «صور» دمیده می شود، ناگهان آنها از قبرها، شتابان به سوی (دادگاه) پروردگارشان می روند! (51) می گویند: «ای وای بر ما! چه کسی ما را از خوابگاهمان برانگیخت؟! (آری) این همان است که خداوند رحمان وعده داده، و فرستادگان (او) راست گفتند!» (52) صیحه واحدی بیش نیست، (فریادی عظیم برمی خیزد) ناگهان همگی نزد ما احضار می شوند! (53) (و به آنها گفته می شود:) امروز به هیچ کس ذرّه ای ستم نمی شود، و جز آنچه را عمل می کردید جزا داده نمی شوید! (54) بهشتیان، امروز به نعمتهای خدا مشغول و مسرورند. (55) آنها و همسرانشان در سایه های (قصرها و درختان بهشتی) بر تختها تکیه زده اند. (56) برای آنها در بهشت میوه بسیار لذّت بخشی است، و هر چه بخواهند در اختیار آنان خواهد بود! (57) بر آنها سلام (و درود الهی) است این

سخنی است از سوی پروردگاری مهربان! (58) (و به آنها می گویند:) جدا شوید امروز ای گنهکاران! (59)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«سُبْحَانَ الَّذِی خَلَقَ الْأَزْوَاجَ کُلَّهَا مِمَّا تُنبِتُ الْأَرْضُ وَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَ مِمَّا لَا یَعْلَمُونَ»(1)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

نطفه -- یعنی آب باران -- از آسمان به زمین و بر روی گیاه و درخت و میوه فرود می آید و مردم و چهارپایان -- و حیوانات -- از آن استفاده می کنند و در بین آنان جاری می شود.

سپس فرمود:

انسان از ضعیف ترین مخلوق یعنی نطفه خلق شده، و سپس نطفه تبدیل به خون بسته و علقه می شود و سپس تبدیل به گوشت و مضغه می شود، و سپس تبدیل به استخوان غلیظ و سپس بر آن استخوان گوشت می روید، «فَتَبَارَکَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِینَ.»(2)

1- 113.. سوره ی یس، آیه ی 36.

2- 114.. -- علی بن إبراهیم، قال: حدثنی أبی، عن النضر بن سوید، عن الحلبی، عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال: «إن النطفة تقع من السماء إلی الأرض علی النبات و الثمر و الشجر، فتأکل الناس منه و البهائم، فتجری فیهم». -- عن أبی الربیع، قال: سألت أبا عبد الله(علیه السلام) عن قول الله؟عز؟: سُبْحانَ الَّذِی خَلَقَ الْأَزْواجَ کُلَّها مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَ مِمَّا لا یَعْلَمُونَ، فقال: «إن النطفة -- یعنی الماء -- تقع من السماء إلی الأرض علی النبات و الثمار و الشجر، فتأکل الناس منها، و البهائم، فتجری فیهم». ثم قال أبو عبد الله(علیه السلام): «إن الإنسان خلق من أضعف ما یکون خلقا، من نطفة قطرت، ثم جعلت علقة، ثم جعلت مضغة، ثم جعلت عظاما غلیظة، ثم کسی العظام لحما، فتبارک الله أحسن الخالقین». [تفسیر برهان، ج 4، ص 574، ح 1 و 2]

«وَ آیَةٌ لَّهُمُ اللَّیْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُم مُّظْلِمُونَ»(1)

در کتاب کافی از امام باقر(علیه السلام) نقل شده که فرمود:

مقصود از «نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ» رحلت حضرت محمّد(صلی الله علیه و آله) است، و چون آن حضرت از دنیا رحلت می نماید ظلمت پیدا می شود و مردم فضیلت و مقام اهل بیت او را نمی شناسند [و در ضلالت و گم راهی واقع می شوند] و خداوند خورشید را مَثَل محمّد، و ماه را مَثَل علیّ(علیه السلام) قرار داده است.(2)

مؤلّف گوید:

آنچه در روایت آمده تأویل آیه است و منافاتی با ظاهر آن ندارد که می فرماید: از آیات خداشناسی این است که خداوند با گذشت روز، شب را پدید می آورد و با گذشت شب، روز را پدید می آورد، چنان که در آیات دیگری به این معنا تصریح شده است و این از نشانه های قدرت و علم الهی است.

«وَ الشَّمْسُ تَجْرِی لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ذَلِکَ تَقْدِیرُ الْعَزِیزِ الْعَلِیمِ * وَ الْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّی عَادَ کَالْعُرْجُونِ الْقَدِیمِ»(3)

مرحوم صدوق در کتاب توحید از ابوذرّ نقل نموده که گوید:

من با رسول خدا(صلی الله علیه و آله) راه می رفتیم و دست آن حضرت در دست من بود و

1- 115.. سوره ی یس، آیه ی 37.

2- 116.. فی الکافی عن الباقر(علیه السلام) یعنی قبض محمّد صلّی اللّه علیه و آله و ظهرت الظلمة فلم یبصروا فضل اهل بیته. وَ الشَّمْسُ تَجْرِی لِمُسْتَقَرٍّ لَها لحدّ معیّن ینتهی الیه دورها. [تفسیر صافی، ج 4، ص 253]

3- 117.. سوره ی یس، آیات 38 و 39.

همواره به خورشید نگاه می کردیم تا خورشید غروب نمود، پس من گفتم: یا رسول الله خورشید کجا غروب می کند؟ فرمود: در آسمان، و آسمان ها را طیّ می کند تا به آسمان هفتم و زیر عرش می رسد و در پیشگاه خداوند سجده می نماید، و ملائکه نیز همراه او سجده می کنند و سپس به خدای خود می گوید:

«از کجا امر می کنی طلوع نمایم، از مغرب و یا از مشرق؟» چنان که خداوند می فرماید: «وَ الشَّمْسُ تَجْرِی لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ذَلِکَ تَقْدِیرُ الْعَزِیزِ الْعَلِیمِ» یعنی حرکت خورشید اندازه گیری پروردگار است و او عزیز در ملک و علیم به خلق خود می باشد. سپس فرمود: «جبرئیل برای خورشد حلّه ای از نور عرش به مقدار ساعات روزها می آورد و او می پوشد، همان گونه که شما لباس خود را می پوشید، و سپس خورشید حرکت می کند، و از مطلع خود طلوع می نماید». تا این که فرمود: «مثل این که می بینیم زمانی خورشید سه روز لباس نور نمی پوشد، و طلوع نمی کند، تا به او امر می شود که از مغرب طلوع نماید، چنان که خداوند می فرماید: «إِذَا الشَّمْسُ کُوِّرَتْ * وَ إِذَا النُّجُومُ انکَدَرَتْ» و ماه نیز همین احوال گذشته را طیّ می نماید، چنان که خداوند می فرماید: «هُوَ الَّذِی جَعَلَ الشَّمْسَ ضِیَاء وَ الْقَمَرَ نُورًا»(1)، ابوذرّ گوید: سپس در کناری با رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نماز مغرب را خواندیم.(2)

1- 118.. سوره ی یونس، آیه ی 5.

2- 119.. فی کتاب التوحید باسناده الی أبی ذر الغفاری رحمة الله علیه قال: کنت آخذا بید النّبی(صلی الله علیه و آله) و نحن نتماشی جمیعا، فما زلنا ننظر الی الشمس حتی غابت، فقلت: یا رسول الله أین تغیب؟ قال: فی السماء، ثم ترفع من سماء الی سماء حتی ترفع الی السماء السابغة العلیا حتی تکون تحت العرش فتخر ساجدة فتسجد معها الملائکة الموکلون بها، ثم تقول: یا رب من أین تأمرنی أن اطلع؟ امن مغربی أم من مطلعی؟ فذلک قوله؟عز؟: وَ الشَّمْسُ تَجْرِی لِمُسْتَقَرٍّ لَها ذلِکَ تَقْدِیرُ الْعَزِیزِ الْعَلِیمِ یعنی بذلک صنع الرب العزیز فی ملکه بخلقه قال: فیأتیها جبرئیل بحلة ضوء من نور العرش علی مقادیر ساعات النهار فی طوله فی الصیف، و فی قصره فی الشتاء أو ما بین ذلک فی الخریف و الربیع، قال: فتلبس تلک الحلة کما یلبس أحدکم ثیابه ثم تنطلق بها فی جو السماء حتی تطلع من مطلعها، قال النّبی(صلی الله علیه و آله): کأنی بها قد حبست مقدار ثلاث لیال، ثم لا تکسی ضوءا و تؤمر ان تطلع من مغربها، فذلک قوله؟عز؟: «إِذَا الشَّمْسُ کُوِّرَتْ وَ إِذَا النُّجُومُ انْکَدَرَتْ» و القمر کذلک من مطلعه و مجراه فی أفق السماء و مغربه، و ارتفاعه الی السماء السابعة، و یسجد تحت العرش ثم یأتیه جبرئیل بالحلة من نور الکرسی، فذلک قوله؟عز؟: «جَعَلَ الشَّمْسَ ضِیاءً وَ الْقَمَرَ نُوراً». [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 385، ح 47]

مرحوم کلینی از ابن ابی سعید مکاری نقل نموده که او وارد بر حضرت رضا(علیه السلام) شد و [با بی ادبی] گفت: آیا شما نیز همان ادّعاهای پدرت را می کنی؟ پس حضرت رضا(علیه السلام) به او فرمود:

خدا نور تو را خاموش کند، و فقر را به خانه ات وارد نماید، آیا نمی دانی که خداوند به عمران وحی نمود: «من فرزند پسری به تو خواهم داد، و به او مریم را عطا نمود و به مریم عیسی(علیه السلام) را عطا کرد؟ بنابراین، عیسی از مریم است و مریم از عیسی است و عیسی و مریم یک چیزند، و من نیز از پدرم هستم، و پدرم از من است، و من و پدرم شئ واحدیم.

پس ابن ابی سعید گفت: مسأله ای دارم؟ حضرت رضا(علیه السلام) فرمود:

من گمان ندارم که تو از من چیزی را بپذیری، چرا که تو از گروه ما نیستی، و لکن سؤال خود را بگو، پس او گفت: شخصی هنگام مرگ گفته است: «من همه غلامان قدیمی خود را آزاد نمودم» غلام قدیمی به کدام غلام گفته می شود؟ حضرت رضا(علیه السلام) فرمود: خداوند می فرماید: «حَتَّی عادَ کَالْعُرْجُونِ

الْقَدِیمِ» و شاخه خرما پس از شش ماه خمیده می شود، و غلامان او هر کدام شش ماه بر آنان گذشته باشد آزاد خواهد بود. و چون از نزد امام خارج شد [نفرین آن حضرت اجابت گردید و] کور و فقیر گردید تا جایی که تا آخر عمر مالک غذای یک شب خود نبود.(1)

«لَا الشَّمْسُ یَنبَغِی لَهَا أَن تُدْرِکَ الْقَمَرَ وَ لَا اللَّیْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَ کُلٌّ فِی فَلَکٍ یَسْبَحُونَ»(2)

امام باقر(علیه السلام) در تفسیر این آیه می فرماید:

خورشید سلطان روز است، و ماه سلطان شب است، و سزاوار نیست که خورشید

با نور ماه همراه باشد، و یا شب سبقت بر روز بگیرد، چرا که به دنبال شب روز خواهد آمد، [و به دنبال روز شب خواهد آمد]. «وَ کُلٌّ فِی فَلَکٍ یَسْبَحُونَ» یعنی هر کدام از خورشید و ماه بالای فلک استداره جریان دارند.(3)

1- 120.. فی تفسیر علی بن إبراهیم حدثنی أبی عن داود بن محمّد النهدی قال: دخل ابو سعید المکاری علی أبی الحسن الرّضا(علیه السلام) فقال له: أبلغ من قدرک ان تدعی ما ادعاه أبوک؟ فقال له الرّضا(علیه السلام): ما لک اطفأ الله نورک و ادخل الفقر بیتک، أما علمت ان الله؟عز؟ أوحی الی عمران انی واهب لک ذکرا، فوهب له مریم و وهب لمریم عیسی فعیسی من مریم و مریم من عیسی، و مریم و عیسی واحد، و أنا من أبی و أبی منی و انا و أبی شی ء واحد، فقال له أبو سعید: فاسئلک عن مسئلة؟ قال: سل و لا إخالک تقبل منی و لست من غنمی و لکن هاتها، فقال له: ما تقول فی رجل قال عند موته کل مملوک لی قدیم فهو حر لوجه الله؟ قال: نعم ما کان لستة أشهر فهو قدیم حر، لان الله؟عز؟ یقول وَ الْقَمَرَ قَدَّرْناهُ مَنازِلَ حَتَّی عادَ کَالْعُرْجُونِ الْقَدِیمِ فما کان لستة أشهر فهو قدیم حر، قال: فخرج من عنده و افتقر و ذهب بصره ثم مات لعنه الله و لیس عنده مبیت لیلة. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 386، ح 50]

2- 121.. سوره ی یس، آیه ی 40.

3- 122.. فی تفسیر علی بن إبراهیم و فی روایة أبی الجارود عن أبی جعفر(علیه السلام) فی قوله؟عز؟: لَا الشَّمْسُ یَنْبَغِی لَها أَنْ تُدْرِکَ الْقَمَرَ وَ لَا اللَّیْلُ سابِقُ النَّهارِ وَ کُلٌّ فِی فَلَکٍ یَسْ بَحُونَ یقول: الشمس سلطان النهار، و القمر سلطان اللیل، لا ینبغی للشمس ان تکون مع ضوء القمر، و لا یسبق اللیل النهار، یقول: لا یذهب اللیل حتی یدرکه النهار «وَ کُلٌّ فِی فَلَکٍ یَسْ بَحُونَ» یقول یجی ء وراء (یجری ذاخ ل) الفلک الاستدارة. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 387، ح 52]

اشـعث بن حاتم گوید: هنگامی که حضـرت رضا(علیه السـلام) با فضل بن سـهل و مأمون در ایوان جمع بودند و سفره ی غذا آماده شد، امام(علیه السلام) فرمود:

یکی از بنی اسـرائیل در مـدینه از من سؤال کرد و گفت: «آیـا روز، اوّل خلق شـده، و یا شب؟» اشـعث گویـد: این سؤال بین اهل مجلس گردش کرد و کسی سخنی نداشت که بگوید، پس فضل بن سهل به امام(علیه السلام) گفت: «شما بفرمایید» امام(علیه السلام) فرمود: «از قرآن بگویم یا از حساب؟» فضل گفت: «از راه حساب بگویید.» امام(علیه السـلام) فرمود: طالع دنیا سـتاره سـرطان است و سـتاره های دیگر در مواضع خود هستند، چنان که «زُحَل» در میزان است، و مُشتری در سرطان است، و خورشید در حَمَل است، و ماه در ثور است، و این دلالت می کند که خورشید در دهم طالع است و در حمل است، و در وسط آسمان می باشد، بنابراین روز، قبل از شب آفریده شده است.(1)

1- 123.. روی العیاشـی فی تفسـیره بالإسـناد عن الأشـعث بن حاتم قال کنت بخراسان حیث اجتمع الرّضا(علیه السـلام) و الفضل بن سهل و المأمون فی إیوان الحبری بمرو فوضـعت المائدة فقال الرّضا(علیه السلام) إن رجلا من بنی إسرائیل سألنی بالمدینة فقال النهار خلق قبل أم اللیل فما عندکم قال فأداروا الکلام فلم یکن عندهم فی ذلک شی ء فقال الفضل للرضا أخبرنا بها أصلحک الله قال نعم من القرآن أم من الحسـاب قال له الفضل من جهـة الحساب فقال قـد علمت یا فضل إن طالع الـدنیا السـرطان و الکواکب فی مواضع شـرفها فزحل فی المیزان و المشتری فی السـرطان و الشمس فی الحمل و القمر فی الثور فذلک یدل علی کینونة الشمس فی الحمل فی العاشر من الطالع فی وسط السماء فالنهار خلق قبل اللیل. [مجمع البیان، ج 8، ص 664]

«وَ آیَةٌ لَّهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّیَّتَهُمْ فِی الْفُلْکِ الْمَشْحُونِ * وَ خَلَقْنَا لَهُم مِّن مِّثْلِهِ مَا یَرْکَبُونَ»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

مقصود از «فِی الْفُلْکِ الْمَشْحُونِ» کشتی نوح است که پر از جمعیّت بوده، و مقصود از «مَا یَرْکَبُونَ» حیوانات چهارپا و غیره بوده.(2)

امیرالمؤمنین(علیه السلام) می فرماید:

نوح(علیه السلام) در کشتی خود، نود خانه برای حیوانات قرار داده بود.(3)

«وَ إِذَا قِیلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَیْنَ أَیْدِیکُمْ وَ مَا خَلْفَکُمْ لَعَلَّکُمْ تُرْحَمُونَ»(4)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

یعنی، «اتَّقُوا مَا بَیْنَ أَیْدِیکُمْ مِنَ الذُّنُوبِ وَ مَا خَلْفَکُمْ مِنَ الْعُقُوبَةِ». یعنی از گناهان پیش رو و عقوبت و عذاب آینده خود بترسید.(5)

«وَ إِذَا قِیلَ لَهُمْ أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقَکُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِینَ کَفَرُوا لِلَّذِینَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَن لَّوْ یَشَاء اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِی ضَلَالٍ مُّبِینٍ»(6)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید: امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود:

در شب صدقه بدهید که صدقه شب خشم خداوند را خاموش می کند،و

1- 124.. سوره ی یس، آیات 41 و 42.

2- 125.. و قوله: وَ آیَةٌ لَهُمْ أَنَّا حَمَلْنا ذُرِّیَّتَهُمْ فِی الْفُلْکِ الْمَشْحُونِ قال السفن الملیة. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 215]

3- 126.. فی کتاب الخصال عن أمیر المؤمنین(علیه السلام) حدیث طویل و فیه قال: فما التسعون؟ قال: الفلک المشحون، اتخذ نوح(علیه السلام) فیه تسعین بیتا للبهائم. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 387، ح 56]

4- 127.. سوره ی یس، آیه ی 45.

5- 128.. روی الحلبی عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال معناه اتقوا ما بین أیدیکم من الذنوب و ما خلفکم من العقوبة. [مجمع البیان، ج 8، ص 667]

6- 129.. سوره ی یس، آیه ی 47.

سخنان خود را از اعمالی خویش بدانید، تا جز به خیر سخن نگویید، و از آنچه

خداوند روزی شما نموده انفاق کنید، چرا که انسانِ انفاق کننده مانند مجاهد

فی سبیل الله است، و کسی که یقین داشته باشد خداوند انفاق او را جایگزین می کند، نفس او سخّی می شود و مال خود را در راه خداوند انفاق می نماید.(1)

«وَ یَقُولُونَ مَتَی هَذَا الْوَعْدُ إِن کُنتُمْ صَادِقِینَ * مَا یَنظُرُونَ إِلَّا صَیْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَ هُمْ یَخِصِّمُونَ * فَلَا یَسْتَطِیعُونَ تَوْصِیَةً وَ لَا إِلَی أَهْلِهِمْ یَرْجِعُونَ»(2)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

این آیات مربوط به آخرالزمان است که مردم در بازارها مشغول به خرید و فروش و سرگرم به چون و چرا هستند و یکباره صیحه و فریادی بلند می شود و همگی در همان حال می میرند و احدی از آنان نمی تواند به خانه بازگردد و وصیّتی بکند!(3)

1- 130.. ابن بابویه فی کتاب (الخصال)، قال: حدثنا أبی، قال: حدثنی سعد بن عبد الله، قال: حدثنی محمّد بن عیسی بن عبید الیقطینی، عن القاسم بن یحیی، عن جده الحسن بن راشد، عن أبی بصیر، و محمّد بن مسلم، عن أبی عبد الله(علیه السلام) -- فی حدیث -- قال: «إن أمیر المؤمنین(علیه السلام) قال: تصدقوا باللیل، فإن الصدقة باللیل تطفئ غضب الرب؟ج؟، احسبوا کلامکم من أعمالکم، یقل کلامکم إلّا فی خیر، أنفقوا مما رزقکم الله؟عز؟، فإن المنفق بمنزلة المجاهد فی سبیل الله، فمن أیقن بالخلف جاد و سخت نفسه بالنفقة». [تفسیر برهان، ج 4، ص 586، ح 1]

2- 131.. سوره ی یس، آیات 50-48.

3- 132.. و قوله وَ یَقُولُونَ مَتی هذَا الْوَعْدُ إِنْ کُنْتُمْ صادِقِینَ ما یَنْظُرُونَ إِلَّا صَیْحَةً واحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَ هُمْ یَخِصِّمُونَ قال ذلک فی آخر الزمان یصاح فیهم صیحة و هم فی أسواقهم یتخاصمون فیموتون کلهم فی مکانهم لا یرجع أحد منهم إلی منزله و لا یوصی بوصیة و ذلک قوله فَلا یَسْتَطِیعُونَ تَوْصِیَةً وَ لا إِلی أَهْلِهِمْ یَرْجِعُونَ. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 215]

مرحوم طبرسی گوید:

در حدیثی آمده که دو نفر در بازار پارچه و لباس خود را برای خرید و فروش باز کرده اند و هنوز بر نچیده اند که قیامت بر پا می شود، و مردی لقمه ای را بالا- برده تا به دهان گذارد و هنوز لقمه به دهان او نرسیده که قیامت بر پا می شود، و دیگری برای آب دادن حیوان خود حوضی را آماده می کند و قبل از آب دادن به حیوان قیامت بر پا می شود.(1)

مؤلّف گوید:

روایت فوق مربوط به نفخ صور اوّل است و بین نفخ صور اوّل و دوم پانصد سال فاصله است و خداوند درباره ی نفخ صور دوّم می فرماید:

«وَ نُفِخَ فِی الصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَی رَبِّهِمْ یَنسِلُونَ * قَالُوا یَا وَیْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَ صَدَقَ الْمُرْسَلُونَ *إِن کَانَتْ إِلَّا صَیْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِیعٌ لَّدَیْنَا مُحْضَرُونَ * فَالْیَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَیْئًا وَ لَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا کُنتُمْ تَعْمَلُونَ»(2)

امام باقر(علیه السلام) در تفسیر «یَا وَیْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا» می فرماید:

مردم هنگامی که با نفخ صور دوم یکباره از قبرها خارج می شوند گمان می کنند که خواب بوده اند و می گویند: «وای بر ما که از خوابگاه خود بیرون آورده شدیم» پس ملائکه به آنان می گویند: این همان وعده ی خدای رحمان است، و پیامبران راست می گفتند.

1- 133.. فی مجمع البیان و فی الحدیث تقوم الساعة و الرجلان قد نشرا ثوبهما یتبایعان فما یطویانه حتی تقوم الساعة و الرجل یرفع أکلته الی فیه فما تصل الی فیه حتی تقوم، و الرجل یلیط حوضه لیسقی ماشیته فما یسقیها حتی تقوم. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 388، ح 59]

2- 134.. سوره ی یس، آیات 54-51.

در تفسیر جوامع از امیرالمؤمنین(علیه السلام) روایت شده که آن حضرت این آیه را «یَا وَیْلَنَا مِن بَعثِنَا» قرائت نموده است». [همان گونه که ما ترجمه نمودیم.][(1)]

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

ابوذرّ؟ره؟ در خطبه خود به مردم می گفت: «فاصله بین مرگ و قیامت مانند این است که تو، به خواب بروی و سپس بیدار شوی....(2)

«إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْیَوْمَ فِی شُغُلٍ فَاکِهُونَ»(3)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

«فِی شُغُلٍ فَاکِهُونَ» یعنی اهل بهشت در طول زمان قیامت در بهشت، از همسران باکره ی بهشتی خود بهره مند می شوند و با آنان مجامعت و شیرین زبانی و ملاعبه می نمایند.(4)

1- 135.. -- فی تفسیر علی بن إبراهیم و قوله؟عز؟: وَ نُفِخَ فِی الصُّورِ فَإِذا هُمْ مِنَ الْأَجْداثِ إِلی رَبِّهِمْ یَنْسِلُونَ قال: من القبور، و فی روایة أبی الجارود عن أبی -- جعفر(علیه السلام) فی قوله: یا وَیْلَنا مَنْ بَعَثَنا مِنْ مَرْقَدِنا فان القوم کانوا فی القبور فلما قاموا حسبوا أنهم کانوا نیاما، «قالُوا یا وَیْلَنا مَنْ بَعَثَنا مِنْ مَرْقَدِنا» قالت الملائکة هذا ما وَعَدَ الرَّحْمنُ وَ صَدَقَ الْمُرْسَلُونَ. -- فی جوامع الجامع و روی عن علی(علیه السلام) انه قرأ «من بعثنا» علی من الجارة و المصدر. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 388، ح 60 و 61]

2- 136.. فی أصول الکافی باسناده الی أبی بصیر عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال: کان أبو ذر،؟ره؟ یقول فی خطبته و ما بین الموت و البعث الا کنومة نمتها ثم استیقظت منها. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 388، ح 63]

3- 137.. سوره ی یس، آیه ی 55.

4- 138.. و قوله إِنَّ أَصْحابَ الْجَنَّةِ الْیَوْمَ فِی شُغُلٍ فاکِهُونَ قال فی افتضاض العذاری فاکهون، قال یفاکهون النساء و یلاعبونهن. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 216]

مرحوم طبرسی نیز از امام صادق(علیه السلام) نقل نموده که فرمود:

اهل بهشت در مدّتی که مردم در قیامت گرفتار حسابند، مشغول به مجامعت با همسران باکره بهشتی هستند.(1)

«هُمْ وَ أَزْوَاجُهُمْ فِی ظِلَالٍ عَلَی الْأَرَائِکِ مُتَّکِؤُونَ * لَهُمْ فِیهَا فَاکِهَةٌ وَ لَهُم مَّا یَدَّعُونَ * سَلَامٌ قَوْلًا مِن رَّبٍّ رَّحِیمٍ * وَ امْتَازُوا الْیَوْمَ أَیُّهَا الْمُجْرِمُونَ»(2)

امام باقر(علیه السلام) در تفسیر «فِی ظِلَالٍ عَلَی الْأَرَائِکِ مُتَّکِؤُونَ» می فرماید:

مقصود از «أَرَائِکِ» تخت هایی است که بر روی آن ها، حجله ها قرار دارد، [و اهل بهشت در طول مدّت قیامت در آن حجله ها در کنار همسران بهشتی خود هستند.](3)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی در تفسیر «سَلَامٌ قَوْلًا مِن رَّبٍّ رَّحِیمٍ» گوید:

سلام از ناحیه خداوند [بر اهل بهشت] همان امان الهی است.(4)

و در تفسیر «وَ امْتَازُوا الْیَوْمَ أَیُّهَا الْمُجْرِمُونَ» گوید:

هنگامی که خداوند مردم را در قیامت جمع می کند آنقدر معطّل می شوند و بر روی پاهای خود می ایستند، که غرق عرق می شوند، و می گویند: «خدایا حساب ما را تمام کن، گرچه به دوزخ روانه شویم».

1- 139.. شغلوا بافتضاض العذاری عن ابن عبّاس و ابن مسعود و هو المروی عن الصّادق(علیه السلام). [مجمع البیان، ج 8، ص 670]

2- 140.. سوره ی یس، آیات 59-56.

3- 141.. و فی روایة أبی الجارود عن أبی جعفر(علیه السلام) فی قوله: فِی ظِلَالٍ عَلَی الْأَرَائِکِ مُتَّکِؤُنَ الأرائک السرر علیها الحجال. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 216]

4- 142.. و قال علی بن إبراهیم فی قوله سَلامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِیمٍ قال السلام منه تعالی هو الأمان. [همان]

تا این که خداوند بادی را می فرستد تا بر آنان بوزد و ندا می رسد: «وَ امْتَازُوا الْیَوْمَ أَیُّهَا الْمُجْرِمُونَ» یعنی ای مجرمان امروز از بین مردم جدا شوید، پس آن باد آنان را جدا می کند، و مجرمان به طرف آتش می روند، و هر کس در قلب او ایمان باشد، به طرف بهشت می رود.(1)

امام باقر(علیه السلام) ضمن حدیث مفصّلی از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل نموده که فرمود:

... هنگامی که مؤمن داخل بهشت می شود و بر تخت خود می نشیند، تخت او از خوشحالی به اهتزاز در می آید و چون مؤمن در منازل بهشتی خود مستقّر می گردد و ملک مؤکّل به بهشت و باغستان های او می آید تا او را به کرامت الهی تبریک بگوید، خدّام او گویند:

«منتظر بمان، چرا که ولیّ خدا تکیه بر اریکه های عزّت و کرامت الهی نموده و همسر حورای مخصوص او با او خلوت کرده است و تو باید صبر کنی تا او فارغ گردد» پس همسر او از خیمه خود خارج می شود و خدّام او اطراف اویند، و او را می پوشانند، در حالی که هفتاد حلّه منسوج از یاقوت و لؤلؤ و زبرجد بر او قرار دارد، و معطّر به مشک و عنبر می باشد، و تاجی از کرامت بر سر اوست و کفش هایی از طلا به پا دارد که با یاقوت و لؤلؤ مزیّن شده، و بندهای آن ها از یاقوت احمر است، و چون نزدیک به ولیّ خدا می شود و ولیّ خدا از شوق به طرف او می رود، او می گوید:

ای ولیّ خدا امروز روز تعب و زحمت نیست به جای خود باش، همانا من

1- 143.. و قوله وَ امْتازُوا الْیَوْمَ أَیُّهَا الْمُجْرِمُونَ قال إذا جمع الله الخلق یوم القیامة بقوا قیاما علی أقدامهم حتی یلجمهم العرق فینادوا یا رب حاسبنا و لو إلی النار فیبعث الله ریاحا فتضرب بینهم و ینادی مناد وَ امْتازُوا الْیَوْمَ أَیُّهَا الْمُجْرِمُونَ فیمیز بینهم فصار المجرمون إلی النار و من کان فی قلبه إیمان صار إلی الجنة. [همان]

برای تو هستم و تو برای من هستی پس به اندازه ی پانصد سال دنیا همدیگر را در آغوش می گیرند و ملالتی پیدا نمی کنند....(1)

سوره ی یس، آیات 60 تا 83

متن:

أَ لَمْ أَعْهَدْ إِلَیْکُمْ یا بَنی آدَمَ أَنْ لا تَعْبُدُوا الشَّیْطانَ إِنَّهُ لَکُمْ عَدُوٌّ مُبینٌ 60 وَ أَنِ اعْبُدُونی هذا صِراطٌ مُسْتَقیمٌ 61 وَ لَقَدْ أَضَلَّ مِنْکُمْ جِبِلاًّ کَثیراً أَ فَلَمْ تَکُونُوا تَعْقِلُونَ 62 هذِهِ جَهَنَّمُ الَّتی کُنْتُمْ تُوعَدُونَ 63 اصْلَوْهَا الْیَوْمَ بِما کُنْتُمْ تَکْفُرُونَ 64 الْیَوْمَ نَخْتِمُ عَلی أَفْواهِهِمْ وَ تُکَلِّمُنا أَیْدیهِمْ وَ تَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِما کانُوا یَکْسِبُونَ 65 وَ لَوْ نَشاءُ لَطَمَسْنا

1- 144.. حدثنی أبی عن الحسن بن محبوب عن محمّد بن اسحق عن أبی جعفر(علیه السلام) قال: قال رسول الله(صلی الله علیه و آله) و ذکر حدیثا طویلا یذکر فیه حال المؤمن إذا دخل الجنة: فاذا جلس المؤمن علی سریره اهتز سریره فرحا، فاذا استقرت بولی الله منازله فی الجنة استأذن علیه الملک الموکل بجنانه لیهنئه بکرامة الله إیاه، فیقول له خدام المؤمن و وصفاؤه: مکانک فان ولی الله قد اتکی علی أرائکه فزوجته الحوراء العیناء قد هیئت فاصبر لولی الله حتی یفرغ من شغله، قال: فتخرج علیه زوجته الحوراء من خیمتها تمشی مقبلة و حولها وصفائها تحجبنها، علیها سبعون حلة منسوجة بالیاقوت و اللؤلؤ و الزبرجد صبغن بمسک و عنبر، و علی رأسها تاج الکرامة، و فی رجلها نعلان من ذهب مکللان بالیاقوت و اللؤلؤ، شراکهما یاقوت أحمر، فاذا دنت من ولی الله و هم یقوم إلیها شوقا تقول له: یا ولی الله لیس هذا یوم تعب و لا نصب، لا تقم، انا لک و أنت لی، فیعتنقان قدر خمسمائة عام من أعوام الدنیا لا یملها و لا تمله، قال: فینظر الی عنقها فاذا علیها قلادة من قضیب یاقوت أحمر، وسطها لوح مکتوب: أنت یا ولی الله حبیبی و انا الحوراء حبیبتک إلیک تتأهب نفسی و الی تتأهب نفسک، ثم یبعث الله ألف ملک یهنونه بالجنة و یزوجونه بالحوراء. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 390، ح 67]

عَلى أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّراطَ فَأَنَّى يُبْصِرُونَ 66 وَ لَوْ نَشاءُ لَمَسَخْناهُمْ عَلى مَكانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطاعُوا مُضِيًّا وَ لا يَرْجِعُونَ 67 وَ مَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَ فَلا يَعْقِلُونَ 68 وَ ما عَلَّمْناهُ الشِّعْرَ وَ ما يَنْبَغي لَهُ إِنْ هُوَ إِلاَّ ذِكْرٌ وَ قُرْآنٌ مُبِينٌ 69 لِيُنْذِرَ مَنْ كانَ حَيًّا وَ يَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكافِرِينَ 70 أَ وَ لَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدينا أَنْعاماً فَهُمْ لَها مالِكُونَ 71 وَ ذَلَّلْناها لَهُمْ فَمِنْها رَكُوبُهُمْ وَ مِنْها يَأْكُلُونَ 72 وَ لَهُمْ فيها مَنافِعُ وَ مَشارِبُ أَ فَلا يَشْكُرُونَ 73 وَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَعَلَّهُمْ يُنْصَرُونَ 74 لا يَسْتَطيعُونَ نَصْرَهُمْ وَ هُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُحْضَرُونَ 75 فَلا يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ ما يُسِرُّونَ وَ ما يُعْلِنُونَ 76 أَ وَ لَمْ يَرَ الْإِنْسانُ أَنَّا خَلَقْناهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذا هُوَ خَصيمٌ مُبينٌ 77 وَ ضَرَبَ لَنا مَثَلاً وَ نَسِيَ خَلْقَهُ قالَ مَنْ يُحْيِ الْعِظامَ وَ هِيَ رَميمٌ 78 قُلْ يُحْييهَا الَّذي أَنْشَأَها أَوَّلَ مَرَّةٍ وَ هُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَليمٌ 79 الَّذي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ ناراً فَإِذا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ 80 أَ وَ لَيْسَ الَّذي خَلَقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ بِقادِرٍ عَلى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلى وَ هُوَ الْخَلاَّقُ الْعَليمُ 81 إِنَّما أَمْرُهُ إِذا أَرادَ شَيْئاً أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ 82 فَسُبْحانَ الَّذي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ

كُلِّ شَيْ ءٍ وَ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ 83

لغات:

«طَمْس» محو چيزى است، به گونه اى كه اثر آن برطرف شود، و طَمس بر چشم و طَمس مال، از بين بردن آن هاست، و كور مطموس كورى است كه به كلّى چشم او از بين رفته باشد، و «مَسخ» دگرگون شدن صورت و مبدّل شدن آن به شكل ديگر است چنان كه برخى از اقوام را خداوند به شكل ميمون و خوک قرار داده است.

ترجمه:

آیا با شما عهد نکردم ای فرزندان آدم که شیطان را نپرستید، که او برای شما دشمن

آشکاری است؟! (60) و اینکه مرا بپرستید که راه مستقیم این است؟! (61) او گروه زیادی

از شما را گم راه کرد، آیا اندیشه نکردید؟! (62) این همان دوزخی است که به شما وعده داده می شد! (63) امروز وارد آن شوید و به خاطر کفری که داشتید به آتش آن بسوزید! (64) امروز بر دهانشان مُهر می نهیم، و دستهای شان با ما سخن می گویند و پاهای شان کارهایی را که انجام می دادند شهادت می دهند! (65) و اگر بخواهیم چشمانشان را محو کنیم سپس برای عبور از راه، می خواهند بر یکدیگر پیشی بگیرند، امّا چگونه می توانند ببینند؟! (66) و اگر بخواهیم آنها را در جای خود مسخ می کنیم (و به مجسمه هایی بی روح مبدّل می سازیم) تا نتوانند راه خود را ادامه دهند یا به عقب برگردند! (67) هر کس را طول عمر دهیم، در آفرینش واژگونه اش می کنیم (و به ناتوانی کودکی باز می گردانیم) آیا اندیشه نمی کنند؟! (68) ما هرگز شعر به او [پیامبر] نیاموختیم، و شایسته او نیست (شاعر باشد) این (کتاب آسمانی) فقط ذکر و قرآن مبین است! (69) تا افرادی را که زنده اند بیم دهد (و بر کافران اتمام حجّت شود) و فرمان عذاب بر آنان مسلّم گردد! (70) آیا ندیدند که از آنچه با قدرت خود به عمل آورده ایم چهارپایانی برای آنان آفریدیم که آنان مالک آن هستند؟! (71) و آنها را رام ایشان ساختیم، هم مرکب آنان از آن است و هم از آن تغذیه می کنند (72) و برای آنان بهره های دیگری در آن (حیوانات) است و نوشیدنی هایی گوارا آیا با این حال شکرگزاری نمی کنند؟! (73) آنان غیر از خدا معبودانی برای خویش برگزیدند به این امید که یاری شوند! (74) ولی آنها قادر به یاری ایشان نیستند، و این (عبادت کنندگان در قیامت) لشکری برای آنها خواهند

بود که در آتش دوزخ احضار می شوند! (75) پس سـخنانشان تو را غمگین نسازد، ما آنچه را پنهان می دارند و آنچه را آشکار می کنند می دانیم! (76) آیا انسان نمی دانـد که ما او را از نطفه ای بی ارزش آفریدیم؟! و او (چنان صاحب قدرت و شـعور و نطق شد که) به مخاصـمه آشکار (با ما) برخاست! (77) و برای ما مثالی زد و آفرینش خود را فراموش کرد و گفت: «چه کسی این استخوانها را زنده می کند در حالی که پوسیده است؟!» (78) بگو: «همان کسـی آن را زنده می کند که نخستین بار آن را آفرید و او به هر مخلوقی داناست! (79) همان کسی که برای شما از درخت سبز، آتش آفرید و شما بوسیله آن، آتش می افروزید!» (80) آیا کسی که آسمانها و زمین را آفرید، نمی تواند همانند آنان [انسانهای خاک شـده] را بیافریند؟! آری (می تواند)، و او آفریدگار داناست! (81) فرمان او چنین است که هر گاه چیزی را اراده کند، تنها به آن می گویـد: «موجود باش!»، آن نیز بی درنگ موجود می شود! (82) پس منزّه است خداونـدی که مالکیّت و حاکمیّت همه چیز در دست اوست و شما را به سوی او بازمی گردانند! (83)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«أَ لَمْ أَعْهَدْ إِلَیْکُمْ یَا بَنِی آدَمَ أَن لَّا تَعْبُدُوا الشَّیْطَانَ إِنَّهُ لَکُمْ عَدُوٌّ مُّبِینٌ»(1)

مرحوم صدوق در کتاب اعتقادات از امام صادق(علیه السلام) نقل نموده که فرمود:

«مَنْ أَصْغَی إِلَی نَاطِقٍ فَقَدْ عَبَدَهُ فَإِنْ کَانَ النَّاطِقُ عَنِ اللَّهِ فَقَدْ عَبَدَ اللَّهَ وَ إِنْ کَانَ النَّاطِقُ یَنْطِقُ عَنْ لِسَانِ إِبْلِیسَ فَقَدْ عَبَدَ إِبْلِیسَ» یعنی هر کس به سخن گوینده ای گوش فرا دهد، او را پرستش نموده، پس اگر گوینده از ناحیه

1- 145.. سوره ی یس، آیه ی 60.

خداوند سخن گفته باشد، او خدا را پرستش نموده، و اگر از ناحیه ابلیس سخن گفته باشد، او ابلیس را پرستش کرده است.(1)

مؤلّف گوید:

در برخی از روایات آمده که اطاعت از شیطان نیز پرستش شیطان محسوب می شود، و روایت فوق نیز به این معنا دلالت دارد، و شیطان برای گم راه کردن بنی آدم سوگند یاد نموده است و راهی برای نجات از شرّ او نیست، مگر پناه بردن به خداوند، چنان که می فرماید: «وَ إِمَّا يَنزَغَنَّکَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ.»(2)

«الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَ تُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَ تَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ»(3)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

هنگامی که خداوند مردم را در قیامت جمع می کند، به دست هر انسانی نامه

عمل اوست و [گروهی] چون در نامه عمل خود می نگرند می گویند: «ما چنین

کارهایی را نکرده ایم» پس ملائکه بر اعمال آنان گواهی می دهند، و آنان می گویند:

«خدایا ملائکه به نفع تو شهادت می دهند» و سپس سوگند یاد می کنند و می گویند:

«ما هیچ کدام از این کارها را نکرده ایم» چنان که خداوند می فرماید: «يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ

اللَّهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ»، در این هنگام خداوند بر زبان های آنان

مهر می زند، و اعضای بدن های شان اعتراف به اعمال آنان می کنند!(4)

1- 146.. فی کتاب الاعتقادات الامامیة للصدوق؟ره؟ و قال(علیه السلام): من أصغی الی ناطق فقد عبده، فان کان الناطق عن الله فقد عبد الله، و ان کان الناطق عن إبلیس فقد عبد إبلیس. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 391، ح 70]

2- 147.. سوره ی اعراف، آیه ی 200.

3- 148.. سوره ی یس، آیه ی 65.

4- 149.. علی بن إبراهیم، فی قوله تعالی: الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلى أَفْواهِهِمْ -- إلی قوله تعالی -- بِما كانُوا يَكْسِبُونَ، قال: إذا جمع الله الخلائق یوم القیامة دفع إلی کل إنسان کتابه، فینظرون فیه، فینکرون أنهم عملوا من ذلک شیئا، فتشهد علیهم الملائکة، فیقولون: یا رب، ملائکتک یشهدون لک. ثم یحلفون أنهم لم یفعلوا من ذلک شیئا، و هو قوله: يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعاً فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَما يَحْلِفُونَ لَكُمْ «المجادلة 58: 18» فإذا فعلوا ذلک ختم الله علی ألسنتهم، و تنطق جوارحهم بما کانوا یکسبون. [تفسیر برهان، ج 4، ص 580، ح 2]

امام صادق(علیه السلام) ضمن حدیث مفصّلی می فرماید:

خداونـد بر هر عضوی از اعضـای بـدن انسـان واجبی را قرار داده است و... تا این که می فرمایـد: بر پاهای انسان واجب نموده که به سوی آنچـه مـوجب خشـنودی اوسـت قـدم بردارد، و فرمـوده است: «وَ لاـ تَمْشِ فِی الأَـرْضِ مَرَحـًا إِنَّکَ لَن تَخْرِقَ الأَـرْضَ وَ لَن تَبْلُـغَ الْجِبَـالَ طُولاً»(1)، و نیز فرموده است: «وَ اقْصِـدْ فِی مَشْـیِکَ وَ اغْضُـضْ مِن صَوْتِـکَ إِنَّ أَنکَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِیرِ»(2)، و درباره ی شـهادتِ دست ها و پاها علیه صاحبانشان -- نسبت به گناهانی که کرده اند و منکر می شوند -- گوید: «الْیَوْمَ نَخْتِمُ عَلَی أَفْوَاهِهِمْ وَ تُکَلِّمُنَا أَیْدِیهِمْ وَ تَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَـا کَـانُوا یَکْسِـبُونَ» و این آیه نیز دلالت دارد بر آنچه خداونـد بر دست ها و پاها واجب نموده است، و این مقتضای ایمان است.(3)

ص: 111

1- 150.. سوره ی اسراء، آیه ی 37.

2- 151.. سوره ی لقمان، آیه ی 19.

3- 152.. عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ بَکْرِ بْنِ صَالِحٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ بُرَیْـدٍ قَالَ حَـدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو الزُّبَیْرِیُّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السـلام) قَالَ قُلْتُ لَهُ أَیُّهَا الْعَالِمُ أَخْبِرْنِی أَیُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ عِنْدَ اللَّهِ قَالَ مَا لَا یَقْبَلُ اللَّهُ شَـیْئاً إِلَّا بِهِ قُلْتُ وَ مَا هُوَ قَالَ: الْإِیمَانُ بِاللَّهِ الَّذِی لَاإِلَهَ إِلَّا هُوَ أَعْلَی الْأَعْمَالِ دَرَجَـةً... قَالَ لِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی فَرَضَ الْإِیمَانَ عَلَی جَوَارِحِ ابْنِ آدَمَ... وَ فَرَضَ عَلَی الرِّجْلَیْنِ أَنْ لَا یَمْشِـیَ بِهِمَا إِلَی شَـیْ ءٍ مِنْ مَعَاصِی اللَّهِ وَ فَرَضَ عَلَیْهِمَا الْمَشْیَ إِلَی مَا یُرْضِی اللَّهَ؟عز؟ فَقَالَ وَ لا تَمْشِ فِی الْأَرْضِ مَرَحاً إِنَّکَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَ لَنْ تَبْلُغَ الْجِبالَ طُولًا وَ قَالَ وَ اقْصِدْ فِی مَشْـیِکَ وَ اغْضُـضْ مِنْ صَوْتِکَ إِنَّ أَنْکَرَ الْأَصْواتِ لَصَوْتُ الْحَمِیرِ وَ قَالَ فِیمَا شَـهِدَتِ الْأَیْدِی وَ الْأَرْجُلُ عَلَی أَنْفُسِهِمَا وَ عَلَی أَزْوَاجِهِمَا مِنْ تَضْـییعِهِمَا لِمَا أَمَرَ اللَّهُ؟عز؟ بِهِ وَ فَرَضَهُ عَلَیْهِمَا الْیَوْمَ نَخْتِمُ عَلی أَفْواهِهِمْ وَ تُکَلِّمُنا أَیْدِیهِمْ وَ تَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِما کانُوا یَکْسِبُونَ فَهَذَا أَیْضاً مِمَّا فَرَضَ اللَّهُ عَلَی الْیَدَیْنِ وَ عَلَی الرِّجْلَیْنِ وَ هُوَ عَمَلُهُمَا وَ هُوَ مِنَ الْإِیمَانِ.... [کافی، ج 2، ص 33، ح 1]

مؤلّف گوید:

حدیث فوق با تفصیل در ذیل آیه «وَ إذا ما أُنزلت سورة» گذشت.

امام باقر(علیه السلام) ضمن حدیث مفصّلی می فرماید:

در قیامت اعضا و جوارح مؤمن بر علیه او شهادت نمی دهند و آنچه در قرآن آمده، مربوط به کسانی است که عذاب الهی بر آنان حتم شده است، و امّا مؤمن، نامه عمل او به دست راستش داده می شود [و این نشانه نجات اوست] چنان که خداوند می فرماید: «فَمَنْ أُوتِیَ کِتَابَهُ بِیَمِینِهِ فَأُوْلَئِکَ یَقْرَؤُونَ کِتَابَهُمْ وَ لاَ یُظْلَمُونَ فَتِیلاً.»(1)و(2)

«وَ لَوْ نَشَاء لَطَمَسْنَا عَلَی أَعْیُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّی یُبْصِرُونَ * وَ لَوْ نَشَاء لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَی مَکَانَتِهِمْ ...»(3)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

«فَأَنَّی یُبْصِرُونَ» یعنی کیف یبصرون؟ سپس گوید: مقصود از «لَمَسَخْنَاهُمْ

1- 153.. سوره ی اسراء، آیه ی 71.

2- 154.. علی بن محمّد عن بعض أصحابه عن آدم بن إسحاق عن عبد الرزاق بن مهران عن الحسین بن میمون عن محمّد بن سالم عن أبی جعفر(علیه السلام) و ذکر حدیثا طویلا یقول فیه(علیه السلام): و لیست تشهد الجوارح علی مؤمن انما تشهد علی من حقت علیه کلمة العذاب فأما المؤمن فیعطی کتابه بیمینه قال الله؟عز؟: «فَمَنْ أُوتِیَ کِتابَهُ بِیَمِینِهِ فَأُولئِکَ یَقْرَؤُنَ کِتابَهُمْ وَ لا یُظْلَمُونَ فَتِیلًا ». [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 391، ح 72]

3- 155.. سوره ی یس، آیات 66 و 67.

عَلَی مَکَانَتِهِمْ» مسخ در دنیا می باشد.(1)

«وَ مَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَکِّسْهُ فِی الْخَلْقِ أَفَلَا یَعْقِلُونَ»(2)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

این آیه ردّ بر زنادقه و منکرین توحید و معاد است که می گویند: «مرد چون با زن همبستر می شود و نطفه در رحم زن قرار می گیرد آن نطفه از ناحیه ی غذاها اشکالی به خود می گیرد و با مرور و گذشت زمان و گردش فلک و شب و روز انسانی

به وجود می آید، مطابق طبیعت غذاهایی که پدر و مادر خورده اند» و خداوند در این آیه با یک جمله سخن آنان را ابطال نموده و می فرماید: «وَ مَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَکِّسْهُ

فِی الْخَلْقِ أَفَلَا یَعْقِلُونَ» یعنی اگر آنچه آنان می گویند صحیح باشد، باید همواره انسان در حال رشد و افزونی باشد، مادامی که اشکال و شب و روز و جریان

فلک برقرار است، پس چگونه انسان با کهولت و پیری رو به نقصان می رود، تا به حدّ طفولیّت و نقصان و ناتوانی گوش و چشم و قدرت و علم و منطق و... می رسد؟

و مانند شاخه درخت سرازیر می شود؟ و این نیست مگر به خاطر این که خالق او عزیز و علیم و حکیم و مدّبر است [و آنان تعقّل نمی کنند.](3)

1- 156.. و قوله وَ لَوْ نَشاءُ لَطَمَسْنا عَلی أَعْیُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّراطَ فَأَنَّی یُبْصِرُونَ یقول کیف یبصرون. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 216]

2- 157.. سوره ی یس، آیه ی 68.

3- 158.. و قوله وَ مَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَکِّسْهُ فِی الْخَلْقِ أَ فَلا یَعْقِلُونَ فإنه رد علی الزنادقة الذین یبطلون التوحید و یقولون إن الرجل إذا نکح المرأة و صارت النطفة فی رحمها تلقته الأشکال من الغذاء و دار علیه الفلک و مر علیه اللیل و النهار فیولد الإنسان بالطبائع من الغذاء و مرور اللیل و النهار فنقض الله علیهم قولهم فی حرف واحد فقال: وَ مَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَکِّسْهُ فِی الْخَلْقِ أَ فَلا یَعْقِلُونَ قال لو کان هذا کما یقولون لکان ینبغی أن یزید الإنسان أبدا ما دامت الأشکال قائمة و اللیل و النهار قائمین و الفلک یدور فکیف صار یرجع إلی النقصان کلما ازداد فی الکبر إلی حد الطفولیة و نقصان السمع و البصر و القوة و العلم و المنطق حتی ینتکس و لکن ذلک من خلق العزیز العلیم و تقدیره. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 217]

«وَ مَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَ مَا يَنبَغِی لَهُ إِنْ هُوَ إِلّا ذِكْرٌ وَ قُرْآنٌ مُّبِينٌ * لِيُنذِرَ مَن كَانَ حَيًّا وَ يَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ»(1)

مرحوم علیّ بن ابراهیم قمّی گوید:

قریش مکّه، می گفتند: «آنچه محمّد(صلی الله علیه و آله) می گوید شعر است» و خداوند سخن آنان را ردّ نمود و فرمود: «وَ مَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَ مَا يَنبَغِی لَهُ ...» از این رو رسول خدا(صلی الله علیه و آله) هیچ گاه شعری نسرود.

سپس گوید:

مقصود از «مَن كَانَ حَيًّا»: مؤمن زنده دل است که قلب او سالم باشد.(2)

و این معنا در سوره انعام که می فرماید: «يُخْرِجُ الْحَیَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَ مُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَیِّ» با ذکر حدیثی در تفسیر آن گذشت.(3)

صاحب مجمع البیان از امیرالمؤمنین(علیه السلام) نقل نموده که فرمود:

مقصود از «مَن كَانَ حَيًّا»: من کان عاقلاً می باشد.(4)

1- 159.. سوره ی یس، آیات 69 و 70.

2- 160.. و قوله: وَ ما عَلَّمْناهُ الشِّعْرَ وَ ما يَنْبَغِی لَهُ قال: كانت قريش تقول إن هذا الذی يقول محمّد شعر فرد الله عليهم فقال وَ ما عَلَّمْناهُ الشِّعْرَ وَ ما يَنْبَغِی لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَ قُرْآنٌ مُبِينٌ و لم يقل رسول الله(صلی الله علیه و آله) شعرا قط و قوله: لِيُنْذِرَ مَنْ كانَ حَيًّا يعنی مؤمنا حی القلب. [همان]

3- 161.. سوره ی انعام، آیه ی 95 و 96.

4- 162.. فی مجمع البيان و يجوز ان يكون المراد بمن كان حيا عاقلا و روی ذلک عن علی(علیه السلام). [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 394، ح 81]

مؤلّف گوید:

در آیات قرآن و سخنان معصومین(علیهم السلام) دستور العمل هایی برای حیات قلب آمده که به برخی از آن ها به خاطر اهمیّت موضوع اشاره می شود: مانند تقوا، صداقت در عمل، باطن و ظاهر یکی بودن و بین خوف و رجا بودن.

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

خوف و رجاء دو بال ایمان هستند، و بنده به وسیله آن ها به رضوان الهی می رسد، و دو چشم عقل او هستند، و به وسیله آن ها وعده و وعید الهی را می بیند. تا این می فرماید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: برای مؤمن دو خوف است، خوف نسبت به گذشته و خوف نسبت به آینده، و با مرگ نفس [امّاره بالسوء] قلب حیات پیدا می کند، و با حیات قلب، بنده به استقامت می رسد، و کسی که بر اساس خوف و رجاء خدا را عبادت کند، گم راه نمی شود و به آرزوی خود می رسد، و چگونه می تواند بنده خائف نباشد، در حالی که نمی داند پایان نامه عمل او به کجا ختم خواهد شد، و به هیچ عملی نیز نمی تواند برای نجات خود تکیه نماید، از سویی نیز نمی تواند از رحمت الهی ناامید باشد....(1)

1- 163.. [مصباح الشریعة] قَالَ الصّادق(علیه السلام) الْخَوْفُ رَقِیبُ الْقَلْبِ وَ الرَّجَاءُ شَفِیعُ النَّفْسِ وَ مَنْ کَانَ بِاللَّهِ عَارِفاً کَانَ مِنَ اللَّهِ خَائِفاً وَ إِلَیْهِ رَاجِیاً وَ هُمَا جَنَاحَا الْإِیمَانِ یَطِیرُ الْعَبْدُ الْمُحَقِّقُ بِهِمَا إِلَی رِضْوَانِ اللَّهِ وَ عَیْنَا عَقْلِهِ یُبْصِرُ بِهِمَا إِلَی وَعْدِ اللَّهِ وَ وَعِیدِهِ وَ الْخَوْفُ طَالِعُ عَدْلِ اللَّهِ نَاهِی وَعِیدِهِ وَ الرَّجَاءُ دَاعِی فَضْلِ اللَّهِ وَ هُوَ یُحْیِی الْقَلْبَ وَ الْخَوْفُ یُمِیتُ النَّفْسَ قَالَ النَّبِیُّ(صلی الله علیه و آله) الْمُؤْمِنُ بَیْنَ خَوْفَیْنِ خَوْفِ مَا مَضَی وَ خَوْفِ مَا بَقِیَ وَ بِمَوْتِ النَّفْسِ یَکُونُ حَیَاةُ الْقَلْبِ وَ بِحَیَاةِ الْقَلْبِ الْبُلُوغُ إِلَی الِاسْتِقَامَةِ وَ مَنْ عَبَدَ اللَّهَ عَلَی مِیزَانِ الْخَوْفِ وَ الرَّجَاءِ لَا یَضِلُّ وَ یَصِلُ إِلَی مَأْمُولِهِ وَ کَیْفَ لَا یَخَافُ الْعَبْدُ وَ هُوَ غَیْرُ عَالِمٍ بِمَا تُخْتَمُ صَحِیفَتُهُ وَ لَا لَهُ عَمَلٌ یَتَوَسَّلُ بِهِ اسْتِحْقَاقاً وَ لَا قُدْرَةَ لَهُ عَلَی شَیْءٍ وَ لَا مَفَرَّ وَ کَیْفَ لَا یَرْجُو وَ هُوَ یَعْرِفُ نَفْسَهُ بِالْعَجْزِ وَ هُوَ غَرِیقٌ فِی بَحْرِ آلَاءِ اللَّهِ وَ نَعْمَائِهِ مِنْ حَیْثُ لَا تُحْصَی وَ لَا تُعَدُّ فَالْمُحِبُّ یَعْبُدُ رَبَّهُ عَلَی الرَّجَاءِ بِمُشَاهَدَةِ أَحْوَالِهِ بِعَیْنِ سِرِّهِ وَ الزَّاهِدُ یَعْبُدُ عَلَی الْخَوْفِ قَالَ أُوَیْسٌ لِهَرِمِ بْنِ حَیَّانَ قَدْ عَمِلَ النَّاسُ عَلَی رَجَاءٍ فَقَالَ بَلْ نَعْمَلُ عَلَی الْخَوْفِ وَ الْخَوْفُ خَوْفَانِ ثَابِتٌ وَ عَارِضٌ فَالثَّابِتُ مِنَ الْخَوْفِ یُورِثُ الرَّجَا وَ الْعَارِضُ مِنْهُ یُورِثُ خَوْفاً ثَابِتاً وَ الرَّجَاءُ رَجَاءَانِ عَاکِفٌ وَ بَادٍ فَالْعَاکِفُ مِنْهُ یُقَوِّی نِسْبَةَ الْعَبْدِ وَ الْبَادِی مِنْهُ یُصَحِّحُ أَمَلَ الْعَجْزِ وَ التَّقْصِیرِ وَ الْحَیَاءِ. [بحار الانوار، ج 67، ص 390]

«وَ ضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَ نَسِیَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ یُحْیِی الْعِظَامَ وَ هِیَ رَمِیمٌ * قُلْ یُحْیِیهَا الَّذِی أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ ...»(1)

مرحوم شیخ طوسی در کتاب امالی با سند خود از تعداد زیادی از روات امامیه نقل نموده:

که گروهی از قریش مانند عتبة بن ربیعه، و ابیّ بن خلف، و ولید بن مغیرة، و عاص بن سعید، به رسول خدا(صلی الله علیه و آله) برخورد نمودند، و ابیّ بن خلف استخوان پوسیده ای را در دست گرفت و آن را در دست خود نرم کرد و سپس با دهان خود بر آن دمید و گفت: ای محمّد گمان می کنی که پروردگارت این ذرّات را زنده می کند؟! پس این آیه نازل شد: «وَ ضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَ نَسِیَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ یُحْیِی الْعِظَامَ وَ هِیَ رَمِیمٌ ...» تا آخر سوره.(2)

1- 164.. سوره ی یس، آیات 83-85.

2- 165.. الشیخ فی (أمالیه)، قال: أخبرنا محمّد بن محمّد، قال: أخبرنی أبو محمّد بن عبد الله بن أبی شیخ إجازة، قال: أخبرنا أبو عبد الله محمّد بن أحمد الحکیمی، قال: أخبرنا عبد الرحمن بن عبد الله أبو سعید البصری، قال: حدثنا وهب بن جریر، عن أبیه، قال: حدثنا محمّد بن إسحاق بن یسار المدنی، قال: حدثنا سعید بن میناء، عن غیر واحد من أصحابنا: أن نفرا من قریش اعترضوا رسول الله(صلی الله علیه و آله)، منهم، عتبة بن ربیعة، و أبی بن خلف، و الولید بن المغیرة، و العاص بن سعید، فمشی إلیه أبی بن خلف بعظم رمیم، ففته فی یده، ثم نفخه، و قال: أ تزعم أن ربک یحیی هذا بعد ما تری؟! فأنزل الله تعالی: وَ ضَرَبَ لَنا مَثَلًا وَ نَسِیَ خَلْقَهُ قالَ مَنْ یُحْیِ الْعِظامَ وَ هِیَ رَمِیمٌ قُلْ یُحْیِیهَا الَّذِی أَنْشَأَها أَوَّلَ مَرَّةٍ وَ هُوَ بِکُلِّ خَلْقٍ عَلِیمٌ، إلی آخر السورة. [تفسیر برهان، ج 4، ص 582، ح 2]

امام عسکری(علیه السلام) می فرماید: امام صادق(علیه السلام) درباره ی جدال احسن -- که به آن امر شده -- و جدال غیر احسن -- که از آن نهی شده است -- فرمود:

و امّا جدالی که امر به آن شده، همان جدالی است که خداوند به پیامبر خود(صلی الله علیه و آله)

امر نموده تا با منکرین بعث و قیامت انجام بدهد چنان که می فرماید: «وَ ضَرَبَ

لَنَا مَثَلًا وَ نَسِیَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ یُحْیِی الْعِظَامَ وَ هِیَ رَمِیمٌ» و در پاسخ آن به پیامبر خود(صلی الله علیه و آله) می فرماید: به آنان بگو: «یُحْیِیهَا الَّذِی أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَ هُوَ بِکُلِّ خَلْقٍ عَلِیمٌ ...» تا آخر سوره، یعنی از پیامبر خود خواسته که در پاسخ منکر بعث و قیامت بگوید: آیا آن خدایی که آن استخوان را از اول خلق نمود و سابقه خلقتی برای آن نبود، عاجز است که باز آن را خلق نماید، در حالی که خلقت اوّل نزد شما سخت تر می باشد؟! سپس فرمود: خدایی که از درخت سبز آتش خارج می نماید، بر چنین کاری قادر خواهد بود، یعنی خدایی که آتش را در باطن درخت سبز پنهان نموده و از آن خارج می نماید قدرت دارد که استخوان پوسیده را اعاده خلقت نماید، و سپس می فرماید: آیا خدایی که آسمان ها و زمین را خلق نموده قدرت ندارد که باز مثل آن ها را خلق نماید؟ یعنی نزد

شما خلقت آسمان ها و زمین بزرگتر و مهم تر از اعاده استخوان پوسیده است، و شما خلقت آسمان ها و زمین را از خدا می دانید و اعاده خلقت این استخوان

پوسیده را از ناحیه خداوند نمی دانید....(1)

---

1 - 166.. و قال الصّادق(علیه السلام) و قد ذکرنا عنده الجدال فی الدین، و أن رسول الله و الأئمة(علیه السلام) قد نهوا عنه -- فقال الصّادق ع: لم ینه عنه مطلقا، و لکنه نهی عن الجدال بغیر التی هی أحسن -- أ ما تسمعون الله؟عز؟ یقول: «وَ لا تُجادِلُوا أَهْلَ الْکِتابِ إِلَّا بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ» «العنکبوت: 46» و قوله تعالی: «ادْعُ إِلی سَبِیلِ رَبِّکَ بِالْحِکْمَةِ وَ الْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ -- وَ جادِلْهُمْ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ» «النحل: 125».فالجدال بالتی هی أحسن قد قرنه العلماء بالدین، و الجدال بغیر التی هی أحسن محرم حرمه الله تعالی علی شیعتنا، و کیف یحرم الله الجدال جملة و هو یقول: «وَ قالُوا لَنْ یَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ کانَ هُوداً أَوْ نَصاری» و قال الله تعالی: «تِلْکَ أَمانِیُّهُمْ -- قُلْ هاتُوا بُرْهانَکُمْ إِنْ کُنْتُمْ صادِقِینَ» فجعل علم الصدق و الإیمان بالبرهان، و هل یؤتی بالبرهان إلّا فی الجدال بالتی هی أحسن فقیل: یا ابن رسول الله فما الجدال بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ، و التی لیست بأحسن قال: أما الجدال بغیر التی هی أحسن، فأن تجادل مبطلا، فیورد علیک باطلا فلا ترده بحجة قد نصبها الله، و لکن تجحد قوله أو تجحد حقا -- یرید ذلک المبطل أن یعین به باطله، فتجحد ذلک الحق -- مخافة أن یکون له علیک فیه حجة، لأنک لا تدری کیف التخلص منه، فذلک حرام علی شیعتنا أن یصیروا فتنة علی ضعفاء إخوانهم و علی المبطلین. أما المبطلون فیجعلون ضعف الضعیف منکم -- إذا تعاطی مجادلته و ضعف ما فی یده حجة له علی باطله. و أما الضعفاء فتغم قلوبهم -- لما یرون من ضعف المحق فی ید المبطل. و أما الجدال بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ فهو ما أمر الله تعالی به نبیه أن یجادل به -- من جحد البعث بعد الموت و إحیاءه له، فقال الله تعالی حاکیا عنه: وَ ضَرَبَ لَنا مَثَلًا وَ نَسِیَ خَلْقَهُ -- قالَ مَنْ یُحْیِ الْعِظامَ وَ هِیَ رَمِیمٌ. فقال الله فی الرد علیه: قُلْ یا محمّد یُحْیِیهَا الَّذِی أَنْشَأَها أَوَّلَ مَرَّةٍ وَ هُوَ بِکُلِّ خَلْقٍ عَلِیمٌ -- الَّذِی جَعَلَ لَکُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ ناراً -- فَإِذا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ «سورة یس: 78. 80». فأراد الله من نبیه أن یجادل المبطل الذی قال: کیف یجوز أن یبعث هذه العظام و هی رمیم قال الله تعالی: قُلْ یُحْیِیهَا الَّذِی أَنْشَأَها أَوَّلَ مَرَّةٍ أ فیعجز من ابتدأ به لا من شی ء أن یعیده بعد أن یبلی بل ابتداؤه أصعب عندکم من إعادته. ثم قال: الَّذِی جَعَلَ

لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ ناراً أی إذا کان قد کمن النار الحارة -- فی الشجر الأخضر الرطب یستخرجها، فعرفکم أنه علی إعادة ما بلی أقدر». ثم قال: أَ وَ لَیْسَ الَّذِی خَلَقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ -- بِقادِرٍ عَلی أَنْ یَخْلُقَ مِثْلَهُمْ -- بَلی وَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِیمُ أی إذا کان خلق السماوات و الأرض أعظم و أبعد فی أوهامکم -- و قدرکم أن تقدروا علیه من إعادة البالی فکیف جوزتم من الله خلق هذا الأعجب عندکم -- و الأصعب لدیکم و لم تجوزوا ما هو أسهل عندکم -- من إعادة البالی فقال الصّادق ع: فهذا الجدال بالتی هی أحسن، لأن فیها قطع عذر الکافرین و إزالة شبههم. و أما الجدال بغیر التی هی أحسن -- فأن تجحد حقا لا یمکنک -- أن تفرق بینه و بین باطل من تجادله، و إنّما تدفعه عن باطله بأن تجحد الحق، فهذا هو المحرم لأنک مثله، جحد هو حقا، و جحدت أنت حقا آخر. قال [أبو محمّد الحسن العسکری ع]: فقام إلیه رجل و قال: یا ابن رسول الله أ فجادل رسول الله(صلی الله علیه و آله) فقال الصّادق ع: مهما ظننت برسول الله من شی ء فلا- تظن به مخالفة الله، أ و لیس الله تعالی قد قال: «وَ جادِلْهُمْ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ» و قال: «قُلْ یُحْیِیهَا الَّذِی أَنْشَأَها أَوَّلَ مَرَّةٍ» لمن ضرب الله مثلا- أ فتظن أن رسول الله(صلی الله علیه و آله) خالف ما أمره الله، فلم یجادل بما أمره الله به، و لم یخبر عن الله بما أمره أن یخبر به!. [تفسیر امام عسکری(علیه السلام)، ص 527، ح 322]

در کتاب احتجاج نقل شده که مردی از یهود به امیرالمؤمنین(علیه السلام) گفت:

ابراهیم(علیه السلام) کافری را با دلیل و برهان مغلوب و مبهوت نمود آیا پیامبر شما نیز چنین کاری را انجام داده است؟ امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود: آری پیامبر ما نیز در پاسخ ابیّ بن خلف که استخوان پوسیده ای رادر دست گرفته بود و می گفت: چه کسی این استخوان پوسیده را زنده می کند؟ فرمود: «یُحْیِیهَا الَّذِی أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَ هُوَ بِکُلِّ خَلْقٍ عَلِیمٌ» و او را مغلوب و مبهوب نمود.(1)

ص: 119

1- 167... ... قَالَ لَهُ الْیَهُودِیُّ فَإِنَّ هَـذَا إِبْرَاهِیمُ قَدْ بَهَتَ الَّذِی کَفَرَ بِبُرْهَانِ نُبُوَّتِهِ قَالَ عَلِیٌّ(علیه السلام) لَقَدْ کَانَ کَذَلِکَ وَ مُحَمَّدٌ(صلی الله علیه و آله) أَتَاهُ مُکَذِّبٌ بِالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ وَ هُوَ أُبَیُّ بْنُ خَلَفٍ الْجُمَحِیُّ مَعَهُ عَظْمٌ نَخِرٌ فَفَرَکَهُ ثُمَّ قَالَ یَا مُحَمَّدُ مَنْ یُحْیِ الْعِظَامَ وَ هِیَ رَمِیمٌ فَأَنْطَقَ مُحَمَّداً بِمُحْکَمِ آیَاتِهِ وَ بَهَتَهُ بِبُرْهَانِ نُبُوَّتِهِ فَقَالَ -- یُحْیِیهَا الَّذِی أَنْشَأَها أَوَّلَ مَرَّةٍ وَ هُوَ بِکُلِّ خَلْقٍ عَلِیمٌ فَانْصَرَفَ مَبْهُوتاً ... [احتجاج، ص 213]

ابوحمزه گوید: از امام سجّاد(علیه السلام) شنیدم که می فرمود:

بسیار تعجّب است از کسی که در هر شب و روز می بیند مردم می میرند، و مرگ را انکار می کند!! و بسیار تعجّب است از کسی که قیامت و آخرت را انکار می کند، و دنیا را مشاهده می نماید!(1)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی در تفسیر «الَّذِی جَعَلَ لَکُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنتُم مِّنْهُ تُوقِدُونَ» گوید:

در بلاد مغرب دو درخت هست، به نام های: مَرخ و عَفار [که شاخه های آن ها گیرانه آتش است] و چون مردم می خواهند آتش روشن کنند شاخه ای از آن ها را به چوب های دیگر می مالند و از آن ها آتش روشن می شود.(2)

مفضّل گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

قوام و بقاء انسان به چهار چیز است: آتش، نور، باد و آب، و انسان به وسیله آتش، می خورد و می آشامد، و به وسیله نور، می بیند و تعقّل می کند، و به وسیله باد، می شنود و می بوید، و به وسیله آب لذّت آب و طعام را می یابد.

1- 168.. عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی حَمْزَةَ قَالَ سَمِعْتُ عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ(علیه السلام) یَقُولُ عَجَبٌ کُلُّ الْعَجَبِ لِمَنْ أَنْکَرَ الْمَوْتَ وَ هُوَ یَرَی مَنْ یَمُوتُ کُلَّ یَوْمٍ وَ لَیْلَةٍ وَ الْعَجَبُ کُلُّ الْعَجَبِ لِمَنْ أَنْکَرَ النَّشْأَةَ الْأُخْرَی وَ هُوَ یَرَی النَّشْأَةَ الْأُولَی. [کافی، ج 3، ص 258، ح 28]

2- 169.. قوله الَّذِی جَعَلَ لَکُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ ناراً فَإِذا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقِدُونَ و هو المرخ و العفار «1» و یکون فی ناحیة بلاد الغرب فإذا أرادوا أن یستوقدوا أخذوا من ذلک الشجر ثم أخذوا عودا فحرکوه فیه فیستوقدون منه النار. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 218]

سپس فرمود:

اگر حرارت و آتش معـده نباشد، غذا هضم نمی شود، و اگر نور چشم نباشد انسان بینایی و تعقّل ندارد، و اگر باد نباشد آتش معده افروخته نمی شود، و اگر آب نباشـد، انسان لذّت آب و طعام را نمی یابد. مفضّل گوید: سـپس درباره ی آتش از آن حضـرت سؤال نمودم؟ فرمود: آتش چهار قسم است:

آتشی که می خورد و می آشامد؛

آتشی که می خورد و نمی آشامد؛

آتشی که می آشامد و نمی خورد؛

آتشی که نمی خورد و نمی آشامد.

و آتشی که می خورد و می آشامد، آتش [معده] انسان و حیوان است، و آتشی

که می خورد و نمی آشامد آتش وقود [و گیرانه آتش] است، و آتشی که می آشامد

و نمی خورد، آتش آن درخت است، و آتشی که نمی خورد و نمی آشامد، آتش آن

سنگ قدّاحه و آتش حُباحب است. [و حُباحب مگسی است که در شب پرواز

می کند و مانند آتش و چراغ نور دارد.](1)

1- 170.. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ بْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قِوَامُ الْإِنْسَانِ وَ بَقَاؤُهُ بِأَرْبَعَةٍ بِالنَّارِ وَ النُّورِ وَ الرِّیحِ وَ الْمَاءِ فَبِالنَّارِ یَأْکُلُ وَ یَشْرَبُ وَ بِالنُّورِ یُبْصِرُ وَ یَعْقِلُ وَ بِالرِّیحِ یَسْمَعُ وَ یَشَمُّ وَ بِالْمَاءِ یَجِدُ لَذَّةَ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ فَلَوْ لَا النَّارُ فِی مَعِدَتِهِ لَمَا هَضَمَتِ الطَّعَامَ وَ الشَّرَابَ وَ لَوْ لَا أَنَّ النُّورَ فِی بَصَرِهِ لَمَا أَبْصَرَ وَ لَا عَقَلَ وَ لَوْ لَا الرِّیحُ لَمَا الْتَهَبَتْ نَارُ الْمَعِدَةِ وَ لَوْ لَا الْمَاءُ لَمْ یَجِدْ لَذَّةَ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ قَالَ وَ سَأَلْتُهُ عَنِ النِّیرَانِ فَقَالَ النِّیرَانُ أَرْبَعَةٌ نَارٌ تَأْکُلُ وَ تَشْرَبُ وَ نَارٌ تَأْکُلُ وَ لَا تَشْرَبُ وَ نَارٌ تَشْرَبُ وَ لَا تَأْکُلُ وَ نَارٌ لَا تَأْکُلُ وَ لَا تَشْرَبُ فَالنَّارُ الَّتِی تَأْکُلُ وَ تَشْرَبُ فَنَارُ ابْنِ آدَمَ وَ جَمِیعِ الْحَیَوَانِ وَ الَّتِی تَأْکُلُ وَ لَا تَشْرَبُ فَنَارُ الْوَقُودِ وَ الَّتِی تَشْرَبُ وَ لَا تَأْکُلُ فَنَارُ الشَّجَرَةِ وَ الَّتِی لَا تَأْکُلُ وَ لَا تَشْرَبُ فَنَارُ الْقَدَّاحَةِ وَ الْحُبَاحِبِ. [خصال، ج 1، ص 227، ح 62]

«أَ وَ لَیْسَ الَّذِی خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَی أَنْ یَخْلُقَ مِثْلَهُم بَلَی وَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِیمُ * إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَیْئًا أَنْ یَقُولَ لَهُ کُنْ فَیَکُونُ * فَسُبْحَانَ الَّذِی بِیَدِهِ مَلَکُوتُ کُلِّ شَیْءٍ وَ إِلَیْهِ تُرْجَعُونَ»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

خزائن الهی در کاف و نون یعنی «کُنْ فَیَکُونُ» است.(2)

صفوان بن یحیی گوید: به امام کاظم(علیه السلام) گفتم: معنای اراده ی خداوند و اراده ی مردم چیست؟ فرمود:

اراده ی مردم آن فکر درونی و تصمیم عملی آنان است، و امّا اراده خداوند تنها ایجاد و احداث است چرا که خداوند نیاز به فکر و تصمیم عملی ندارد و او از این گونه صفات منزّه است، بنابراین اراده خداوند مساوی با انجام کار است، چنان که می فرماید: «کُنْ فَیَکُونُ» و نیاز به نطق و زبان و فکر و کوشش ندارد، «فَسُبْحَانَ الَّذِی بِیَدِهِ مَلَکُوتُ کُلِّ شَیْءٍ وَ إِلَیْهِ تُرْجَعُونَ.»(3)

1- 171.. سوره ی یس، آیات 83-81.

2- 172.. ثم قال؟عز؟ أَ وَ لَیْسَ الَّذِی خَلَقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ بِقادِرٍ إلی قوله کُنْ فَیَکُونُ قال خزائنه فی کاف و نون. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 218]

3- 173.. أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِیسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی قَالَ قُلْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ(علیه السلام) أَخْبِرْنِی عَنِ الْإِرَادَةِ مِنَ اللَّهِ وَ مِنَ الْخَلْقِ قَالَ فَقَالَ الْإِرَادَةُ مِنَ الْخَلْقِ الضَّمِیرُ وَ مَا یَبْدُو لَهُمْ بَعْدَ ذَلِکَ مِنَ الْفِعْلِ وَ أَمَّا مِنَ اللَّهِ تَعَالَی فَإِرَادَتُهُ إِحْدَاثُهُ لَا غَیْرُ ذَلِکَ لِأَنَّهُ لَا یُرَوِّی وَ لَا یَهُمُّ وَ لَا یَتَفَکَّرُ وَ هَذِهِ الصِّفَاتُ مَنْفِیَّةٌ عَنْهُ وَ هِیَ صِفَاتُ الْخَلْقِ فَإِرَادَةُ اللَّهِ الْفِعْلُ لَا غَیْرُ ذَلِکَ یَقُولُ لَهُ کُنْ فَیَکُونُ بِلَا لَفْظٍ وَ لَا نُطْقٍ بِلِسَانٍ وَ لَا هِمَّةٍ وَ لَا تَفَکُّرٍ وَ لَا کَیْفَ لِذَلِکَ کَمَا أَنَّهُ لَا کَیْفَ لَهُ. [کافی، ج 1، ص 109، ح 3]

مقاتل بن سلیمان گوید: امام صادق(علیه السلام) می فرمود:

هنگامی که موسـی(علیه السـلام) به کوه طور رفت با خدای خود مناجات نمود و گفت: «خدایا خزائن خود را به من نشان ده» و خداوند به او فرمود: ای موسـی خزائن من این است که هر چه را اراده کنم، بگویم: «کُنْ، فَیَکُونُ»، [یعنی با اراده ی خداونـد آن کار انجام می گیرد و نیاز به چیز دیگری ندارد.](1)

1- 174.. حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْرُورٍ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ عَمِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُقَاتِلِ بْنِ سُلَیْمَانَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الصّادق(علیه السـلام) لَمَّا صَعِدَ مُوسَی(علیه السلام) إِلَی الطُّورِ فَنَادَی رَبَّهُ؟عز؟ قَالَ یَا رَبِّ أَرِنِی خَزَائِنَکَ فَقَالَ یَا مُوسَی إِنَّمَا خَزَائِنِی إِذَا أَرَدْتُ شَیْئاً أَنْ أَقُولَ لَهُ کُنْ فَیَکُونُ. [توحید صدوق، ص 133]

سوره ی صافّات

اشاره

محلّ نزول: مکّه.

ترتیب نزول: بعد از سوره ی انعام نازل شده است.

تعداد آیات: 182 آیه.

ثواب قرائت سوره ی صافّات

مرحوم صدوق در کتاب ثواب الأعمال از امام صادق(علیه السلام) نقل نموده که فرمود:

کسی که در هر جمعه ای سوره صافّات را بخواند، از هر آفت و بلایی محفوظ

می ماند و رزق او وسیع می شود و شیطان از مال و فرزند و بدن او دور می گردد و آزاری

به او نمی رساند و هیچ جبّار ستمگری نیز به او آسیب نمی رساند و اگر در آن روز

و آن شب بمیرد شهید می میرد و خداوند او را شهید مبعوث می کند و او را در

بهشت همراه شهدا در عالی ترین درجه بهشت قرار می دهد.(1)

1- 175.. أَبِی ره قَالَ حَدَّثَنِی أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِیسَ قَالَ حَدَّثَنِی مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَسَّانَ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مِهْرَانَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبِی الْعَلَاءِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الصَّافَّاتِ فِی کُلِّ یَوْمِ جُمُعَةٍ لَمْ یَزَلْ مَحْفُوظاً مِنْ کُلِّ آفَةٍ مَدْفُوعاً عَنْهُ کُلُّ بَلِیَّةٍ فِی الْحَیَاةِ الدُّنْیَا مَرْزُوقاً فِی الدُّنْیَا فِی أَوْسَعِ مَا یَکُونُ مِنَ الرِّزْقِ وَ لَمْ یُصِبْهُ اللَّهُ فِی مَالِهِ وَ وُلْدِهِ وَ لَا بَدَنِهِ بِسُوءٍ مِنْ شَیْطَانٍ رَجِیمٍ وَ لَا مِنْ جَبَّارٍ عَنِیدٍ وَ إِنْ مَاتَ فِی یَوْمِهِ أَوْ فِی لَیْلَتِهِ بَعَثَهُ اللَّهُ شَهِیداً وَ أَمَاتَهُ شَهِیداً وَ أَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ مَعَ الشُّهَدَاءِ فِی دَرَجَةٍ مِنَ الْجَنَّةِ. [ثواب الأعمال، ص 112]

امام کاظم(علیه السلام) به فرزند خود قاسم فرمود:

«برخیز و در بالین برادر خود سوره ی صافّات را تا آخر بخوان»

چون قاسم سوره ی صافات را تا آیه «أهم أشدّ خلقاً أم مّن خلقنا» قرائت نمود، آن جوان

جان سپرد. پس یعقوب بن جعفر به آن حضرت گفت:

ما همواره بر این باور بودیم که سوره ی «یس» را کنار محتضر بخوانیم و شما

می فرمایید: «سوره ی صافّات را بخوانیم؟»

امام(علیه السلام) فرمود:

ای فرزندم! سوره ی صافّات کنار هیچ محتضری خوانده نمی شود مگر آن که

خداوند در راحتی او از مرگ تسریع می نماید.(1)

و از خواصّ القرآن نقل شده که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

کسی که این سوره را قرائت کند، خداوند به عدد هر جنّ و شیطانی به او پاداش

می دهد و....(2)

1- 176.. مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ مُوسَى بْنِ الْحَسَنِ عَنْ سُلَيْمَانَ الْجَعْفَرِيِّ قَالَ رَأَيْتُ أَبَا الْحَسَنِ يَقُولُ لِابْنِهِ الْقَاسِمِ قُمْ يَا بُنَيَّ فَاقْرَأْ عِنْدَ رَأْسِ أَخِيكَ -- وَ الصَّافَّاتِ صَفًّا حَتَّى تَسْتَتِمَّهَا فَقَرَأَ فَلَمَّا بَلَغَ -- أَ هُمْ أَشَدُّ خَلْقاً أَمْ مَنْ خَلَقْنا قَضَى الْفَتَى فَلَمَّا سُجِّيَ وَ خَرَجُوا أَقْبَلَ عَلَيْهِ يَعْقُوبُ بْنُ جَعْفَرٍ فَقَالَ لَهُ كُنَّا نَعْهَدُ الْمَيِّتَ إِذَا نُزِلَ بِهِ يُقْرَأُ عِنْدَهُ يس. وَ الْقُرْآنِ الْحَكِيمِ وَ صِرْتَ تَأْمُرُنَا بِالصَّافَّاتِ فَقَالَ يَا بُنَيَّ لَمْ يُقْرَأْ عِنْدَ مَكْرُوبٍ مِنْ مَوْتٍ قَطُّ إِلَّا عَجَّلَ اللَّهُ رَاحَتَهُ. [كافى، ج 3، ص 126، ح 5]

2- 177.. و من (خواص القرآن): روى عن النّبى(صلى الله عليه و آله) أنه قال: «من قرأ هذه السورة أعطاه الله عشر حسنات بعدد كل جنى و شيطان، و من كتبها فى إناء زجاج، و جعلها فى صندوق رأى الجن يهرعون إليه، و يأتون أفواجا، و لا يضرون أحدا من الناس بشى ء». [تفسير برهان، ج 4، ص 589، ح 3]

سوره ی صافّات، آیات 1 تا 21

متن:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحيمِ

وَ الصَّافَّاتِ صَفًّا 1 فَالزَّاجِراتِ زَجْراً 2 فَالتَّالِياتِ ذِكْراً 3 إِنَّ إِلهَكُمْ لَواحِدٌ 4 رَبُّ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما بَيْنَهُما وَ رَبُّ الْمَشارِقِ 5 إِنَّا زَيَّنَّا السَّماءَ الدُّنْيا بِزِينَةٍ الْكَواكِبِ 6 وَ حِفْظاً مِنْ كُلِّ شَيْطانٍ مارِدٍ 7 لا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلى وَ يُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جانِبٍ 8 دُحُوراً وَ لَهُمْ عَذابٌ واصِبٌ 9 إِلاَّ مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهابٌ ثاقِبٌ 10 فَاسْتَفْتِهِمْ أَ هُمْ أَشَدُّ خَلْقاً أَمْ مَنْ خَلَقْنا إِنَّا خَلَقْناهُمْ مِنْ طينٍ لازِبٍ 11 بَلْ عَجِبْتَ وَ يَسْخَرُونَ 12 وَ إِذا ذُكِّرُوا لا يَذْكُرُونَ 13 وَ إِذا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ 14 وَ قالُوا إِنْ هذا إِلاَّ سِحْرٌ مُبينٌ 15 أَ إِذا مِتْنا وَ كُنَّا تُراباً وَ عِظاماً أَ إِنَّا لَمَبْعُوثُونَ 16 أَ وَ آباؤُنَا الْأَوَّلُونَ 17 قُلْ نَعَمْ وَ أَنْتُمْ داخِرُونَ 18 فَإِنَّما هِيَ زَجْرَةٌ واحِدَةٌ فَإِذا هُمْ يَنْظُرُونَ 19 وَ قالُوا يا وَيْلَنا هذا يَوْمُ الدِّينِ 20 هذا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذى كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ 21

لغات:

«صَّافَّاتِ» جمع الجمع است و جمع اوّل آن صافّة است، و «زَجر» کناره گیری از چیزی است به خاطر ترس و مزمّت و عقوبت، و «مارد» به کسی گویند که برای فساد عظیمی خارج می شود و این وصف شیاطین است و لذا به آنان «مَرَدة» گفته می شود، و اصل «مارد» به معنای مجرّد است و «امرد» به همین معناست و خلاصه «مارد» مجرّد از خیر و خبیث است، و «دُحور» دفع با شدّت و عنف است، و «واصب» به معنای دائم و ثابت است، و «خَطفَة» استلاب با سرعت است، و «شهاب» شعله آتش فروزان است، و «ثاقب» به معنای مضیّ و گذرا می باشد کأنّه با نور خود تاریکی ها را سوراخ می کند و عبور می نماید، و «حَسَب ثاقب» یعنی حسب شریف، و «لازِب» به معنای لازم است.

ترجمه:

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر

سوگند به (فرشتگان) صف کشیده (و منظّم) (1) و به نهی کنندگان و (بازدارندگان) (2) و تلاوت کنندگان پیاپی آیات الهی... (3) که معبود شما یگانه است (4) پروردگار آسمانها و زمین و آنچه میان آنهاست، و پروردگار مشرقها! (5) ما آسمان نزدیک [پایین] را با ستارگان آراستیم، (6) تا آن را از هر شیطان خبیثی حفظ کنیم! (7) آنها نمی توانند به (سخنان) فرشتگان عالم بالا گوش فرادهند، (و هر گاه چنین کنند) از هر سو هدف قرار می گیرند! (8) آنها به شدّت به عقب رانده می شوند و برای آنان مجازاتی دائم است! (9) مگر آنها که در لحظه ای کوتاه برای استراق سمع به آسمان نزدیک شوند، که «شهاب ثاقب» آنها را تعقیب می کند! (10) از آنان بپرس: «آیا آفرینش (و معاد) آنان سخت تر است یا آفرینش فرشتگان (و آسمانها و

زمین)؟! ما آنان را از گل چسبنده ای آفریدیم! (11) تو از انکارشان تعجّب می کنی،

ولی آنها مسخره می کنند! (12) و هنگامی که به آنان تذکّر داده شود، هرگز متذکّر نمی شوند! (13) و هنگامی که معجزه ای را ببینند، دیگران را نیز به استهزا دعوت می کنند! (14) و می گویند: «این فقط سحری آشکار است! (15) آیا هنگامی که ما مُردیم

و به خاک و استخوان مبدّل شدیم، بار دیگر برانگیخته خواهیم شد؟! (16) یا پدران نخستین ما (بازمی گردند)؟!» (17) بگو: «آری، همه شما زنده می شوید در حالی که خوار

و کوچک خواهید بود! (18) تنها یک صیحه عظیم واقع می شود، ناگهان همه (از قبرها

برمی خیزند و) نگاه می کنند! (19) و می گویند: «ای وای بر ما، این روز جزاست!» (20) (آری)

این همان روز جدایی (حقّ از باطل) است که شما آن را تکذیب می کردید! (21)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«وَ الصَّافَّاتِ صَفًّا * فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا * فَالتَّالِيَاتِ ذِكْرًا * إِنَّ إِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ ...»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

مقصود از «صَّافَّاتِ» ملائکه و پیامبران و هر کسی است که برای خدا و پرستش او در صفّ بندگی و اطاعت و عبادت قرار می گیرد، و مقصود از «و التَّالِيَاتِ ذِكْرًا» کسانی هستند که کتاب خدا را قرائت می کنند و مقصود از «فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا» ملائکه ای هستند که مردم را از گناه باز می دارند و خداوند به این ها سوگند یاد نموده که پروردگار شما یکتا و واحد است، و اوست پروردگار آسمان ها و زمین و آنچه بین آن هاست، و اوست پروردگار مشارق [خورشید چرا که برای خورشید در هر روزی مشرق و مغربی است.](2)

1- 178.. سوره ی صافّات، آیات 5-1.

2- 179.. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ وَ الصَّافَّاتِ صَفًّا قال: الملائکة و الأنبیاء و من صف لله و عبده فَالزَّاجِراتِ زَجْراً الذین یزجرون الناس فَالتَّالِياتِ ذِكْراً الذین یقرءون الکتاب من الناس فهو قسم و جوابه إِنَّ إِلهَكُمْ لَواحِدٌ رَبُّ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما بَيْنَهُما وَ رَبُّ الْمَشارِقِ إِنَّا زَيَّنَّا السَّماءَ الدُّنْيا بِزِينَةٍ الْكَواكِبِ. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 218]

«إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاء الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ * وَ حِفْظًا مِّن كُلِّ شَيْطَانٍ مَّارِدٍ * لَا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَى وَ يُقْذَفُونَ مِن كُلِّ جَانِبٍ * دُحُورًا وَ لَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ * إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ»(1)

امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود:

این ستاره های آسمان، مدائن و شهرهایی است همانند شهرهایی که در روی زمین است، و هر شهری بر عمودی از نور بسته شده و طول آن عمود در آسمان مسیر دویست و پنجاه سال است.(2)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

خداوند ستاره ها را برای زینت آسمان و حفظ از شرّ شیطان های خبیث آفریده،

چرا که شیاطین از استماع اسرار ملأ اعلی ممنوعند و به واسطه ستارگان از هر سو

هدف تیر قرار می گیرند و برای آنان عذابی واجب و ثابت و دائم است.(3)

1- 180.. سوره ی صافّات، آیات 10-6.

2- 181.. قال و حدثنی أبی و یعقوب بن یزید عن ابن أبی عمیر عن بعض أصحابنا عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال قال أمیر المؤمنین(علیه السلام) لهذه النجوم التی فی السماء مدائن مثل المدائن التی فی الأرض مربوطة کل مدینة بعمود [إلی عمود] من نور طول ذلک العمود فی السماء مسیرة مائتین و خمسین سنة. [همان]

3- 182.. و قوله وَ حِفْظاً مِنْ کُلِّ شَیْطانٍ مارِدٍ قال المارد الخبیث لا یَسَّمَّعُونَ إِلَی الْمَلَإِ الْأَعْلی وَ یُقْذَفُونَ مِنْ کُلِّ جانِبٍ دُحُوراً یعنی الکواکب التی یرمون بها وَ لَهُمْ عَذابٌ واصِبٌ أی واجب و قوله إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ یعنی یسمعون الکلمة فیحفظونها فَأَتْبَعَهُ شِهابٌ ثاقِبٌ و هو ما یرمون به فیحرقون. [همان]

سپس مرحوم علی بن ابراهیم از امام صادق(علیه السلام) حدیث معراج را نقل می کند... تا این که امام صادق(علیه السلام) می فرماید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

سپس من با جبرئیل به آسمان دنیا صعود نمودیم و در آسمان دنیا ملکی بود به نام اسماعیل و او مأمور به دور کردن شیاطین بود چنان که خداوند می فرماید: «إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِ هَابٌ ثَاقِبٌ» و پائین تر از اسماعیل هفتاد هزار ملک بود، و پائین تر از هر کدام آنان هفتاد هزار ملک دیگر بود.(1)

مؤلّف گوید:

حدیث معراج در اوّل سوره اسراء گذشت.

«فَاسْتَفْتِهِمْ أَ هُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَم مَّنْ خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُم مِّن طِينٍ لَّازِبٍ * بَلْ عَجِبْتَ وَ يَسْخَرُونَ *

وَ إِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ * وَ إِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ * وَ قَالُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ...»(2)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

«طِينٍ لَّازِبٍ» یعنی گِل چسبنده.(3)

مرحوم کلینی با سند خود از امام صادق(علیه السلام) نقل نموده که فرمود:

خداوند؟عز؟ مؤمن را از خاک بهشت آفریده، و کافر را از خاک آتش آفریده است، و هر گاه خداوند به بنده ای اراده ی خیر بکند روح و جَسَد او را پاک و پاکیزه می نماید، از این رو هر خیری را بشنود می شناسد، و هر منکری

1- 183.. ... قال فصعد جبرئیل و صعدت معه إلی سماء الدنیا و علیها ملک یقال له إسماعیل و هو صاحب الخطفة التی قال الله؟عز؟ «إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهابٌ ثاقِبٌ» و تحته سبعون ألف ملک تحت کل ملک سبعون ألف ملک ... [تفسیر قمّی، ج 2، ص 4]

2- 184.. سوره ی صافات، آیات 15-11.

3- 185.. و قال علی بن إبراهیم فی قوله: «فَاسْتَفْتِهِمْ أَ هُمْ أَشَدُّ خَلْقاً أَمْ مَنْ خَلَقْنا إِنَّا خَلَقْناهُمْ مِنْ طِينٍ لازِبٍ» یعنی یلزق بالید. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 222]

را می شـنود انکـار می کنـد. سـپس فرمود: طینت هـا سه نوع است: طینت پیامبران، و طینت مؤمن نیز از طینت پیامبران است، جز آن که طینت پیامبران اصل و خالص و فضل بیشتری دارد، و طینت مؤمنین فرع طینت پیامبران می باشد، و از طین لازب است، از این رو خداوند بین پیامبران و شیعیانشان جدایی نمی اندازد.

تا این که فرمود:

و طینت ناصبی [یعنی دشـمن اهل بیت(علیهم السلام)] از «حَمَإٍ مَسْنُونٍ» است، و امّا مستضعفون از خاک آفریده شدند، از این رو مؤمن از ایمان خود باز نمی گردد و ناصبی نیز از دشمنی خود باز نمی گردد و البتّه خداوند را در آنان مشیّت و اراده ای است.(1)

مرحوم علی بن ابراهیم در تفسیر «بَلْ عَجِبْتَ وَ یَسْخَرُونَ ...» گوید:

مقصـود از این آیـات قریش انـد که می گفتنـد: «أَ إِذا مِتْنـا وَ کُنَّا تُراباً وَ عِظاماً أَ إِنَّا لَمَبْعُوثُـونَ * أَ وَ آباؤُنَـا الْأَوَّلُونَ ...»، و «داخرون» یعنی مطروحون فی النار. و «یَوْمِ الدِّینِ» یعنی یوم الحساب و المجازات.(2)

---

1 - 186.. مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنِ النَّضْرِ بْنِ شُعَیْبٍ عَنْ عَبْدِ الْغَفَّارِ الْجَازِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ إِنَّ اللَّهَ؟عز؟ خَلَقَ الْمُؤْمِنَ مِنْ طِینَةِ الْجَنَّةِ وَ خَلَقَ الْکَافِرَ مِنْ طِینَةِ النَّارِ وَ قَالَ إِذَا أَرَادَ اللَّهُ؟عز؟ بِعَبْدٍ خَیْراً طَیَّبَ رُوحَهُ وَ جَسَدَهُ فَلَا یَسْمَعُ شَیْئاً مِنَ الْخَیْرِ إِلَّا عَرَفَهُ وَ لَا یَسْمَعُ شَیْئاً مِنَ الْمُنْکَرِ إِلَّا أَنْکَرَهُ قَالَ وَ سِمْعُتُهُ یَقُولُ الطِّینَاتُ ثَلَاثٌ طِینَةُ الْأَنْبِیَاءِ وَ الْمُؤْمِنُ مِنْ تِلْکَ الطِّینَةِ إِلَّا أَنَّ الْأَنْبِیَاءَ هُمْ مِنْ صَفْوَتِهَا هُمُ الْأَصْلُ وَ لَهُمْ فَضْلُهُمْ وَ الْمُؤْمِنُونَ الْفَرْعُ مِنْ طِینٍ لَازِبٍ کَذَلِکَ لَا یُفَرِّقُ اللَّهُ؟عز؟ بَیْنَهُمْ وَ بَیْنَ شِیعَتِهِمْ وَ قَالَ طِینَةُ النَّاصِبِ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ* وَ أَمَّا الْمُسْتَضْعَفُونَ فَ مِنْ تُرابٍ* لَا یَتَحَوَّلُ مُؤْمِنٌ عَنْ إِیمَانِهِ وَ لَا نَاصِبٌ عَنْ نَصْبِهِ وَ لِلهِ الْمَشِیئَةُ فِیهِمْ. [کافی، ج 2، ص 4، ح 6]

2- 187.. علی بن إبراهیم: بَلْ عَجِبْتَ وَ یَسْخَرُونَ وَ إِذا ذُکِّرُوا لا یَذْکُرُونَ وَ إِذا رَأَوْا آیَةً یَسْتَسْخِرُونَ یعنی قریشا. ثم حکی قول الدهریة من قریش، فقال: أَ إِذا مِتْنا وَ کُنَّا تُراباً وَ عِظاماً إلی قوله تعالی: داخِرُونَ أی مطروحون فی النار فَإِنَّما هِیَ زَجْرَةٌ واحِدَةٌ فَإِذا هُمْ یَنْظُرُونَ، و قوله: وَ قالُوا یا وَیْلَنا هذا یَوْمُ الدِّینِ، قال: یوم الحساب و المجازاة. [تفسیر برهان، ج 4، ص 592، ح 7]

امام صادق(علیه السلام) در تفسیر «وَ قالُوا یا وَیْلَنا هَذَا یَوْمُ الدِّینِ» فرمود:

یعنی یوم الحساب.(1)

سوره ی صافّات، آیات 22 تا 82

متن:

احْشُرُوا الَّذینَ ظَلَمُوا وَ أَزْواجَهُمْ وَ ما کانُوا یَعْبُدُونَ 22 مِنْ دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلی صِراطِ الْجَحیمِ 23 وَ قِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ 24 ما لَکُمْ لا تَناصَرُونَ 25 بَلْ هُمُ الْیَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ 26 وَ أَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلی بَعْضٍ یَتَساءَلُونَ 27 قالُوا إِنَّکُمْ کُنْتُمْ تَأْتُونَنا عَنِ الْیَمینِ 28 قالُوا بَلْ لَمْ تَکُونُوا مُؤْمِنینَ 29 وَ ما کانَ لَنا عَلَیْکُمْ مِنْ سُلْطانٍ بَلْ کُنْتُمْ قَوْماً طاغینَ 30 فَحَقَّ عَلَیْنا قَوْلُ رَبِّنا إِنَّا لَذائِقُونَ 31 فَأَغْوَیْناکُمْ إِنَّا کُنَّا غاوینَ 32 فَإِنَّهُمْ یَوْمَئِذٍ فِی الْعَذابِ مُشْتَرِکُونَ 33 إِنَّا کَذلِکَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمینَ 34 إِنَّهُمْ کانُوا إِذا قیلَ لَهُمْ لا إِلهَ إِلاَّ اللَّهُ یَسْتَکْبِرُونَ 35 وَ یَقُولُونَ أَ إِنَّا لَتارِکُوا آلِهَتِنا لِشاعِرٍ مَجْنُونٍ 36 بَلْ جاءَ بِالْحَقِّ وَ صَدَّقَ الْمُرْسَلینَ 37 إِنَّکُمْ لَذائِقُوا الْعَذابِ الْأَلیمِ 38 وَ ما تُجْزَوْنَ إِلاَّ ما کُنْتُمْ تَعْمَلُونَ 39 إِلاَّ عِبادَ اللَّهِ الْمُخْلَصینَ 40 أُولئِکَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ 41 فَواکِهُ وَ هُمْ مُکْرَمُونَ 42 فی جَنَّاتِ النَّعیمِ 43 عَلی سُرُرٍ مُتَقابِلینَ 44 یُطافُ عَلَیْهِمْ بِکَأْسٍ مِنْ مَعینٍ 45 بَیْضاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبینَ 46 لا فیها غَوْلٌ وَ لا هُمْ عَنْها یُنْزَفُونَ 47 وَ عِنْدَهُمْ قاصِراتُ الطَّرْفِ عینٌ 48 کَأَنَّهُنَّ

1- 188.. علی بن إبراهیم، قال: حدثنی أبی، عن محمّد بن أبی عمیر، عن النضر بن سوید، عن أبی بصیر، عن أبی عبد الله(علیه السلام)، فی قوله: وَ قالُوا یا وَیْلَنا هذا یَوْمُ الدِّینِ: «یعنی یوم الحساب». [تفسیر برهان، ج 4، ص 593، ح 1]

بَيْضٌ مَكْنُونٌ 49 فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلى بَعْضٍ يَتَساءَلُونَ 50 قالَ قائِلٌ مِنْهُمْ إِنِّي كانَ لي قَرينٌ 51 يَقُولُ أَ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقينَ 52 أَ إِذا مِتْنا وَ كُنَّا تُراباً وَ عِظاماً أَ إِنَّا لَمَدينُونَ 53 قالَ هَلْ أَنْتُمْ مُطَّلِعُونَ 54 فَاطَّلَعَ فَرَآهُ في سَواءِ الْجَحيمِ 55 قالَ تَاللَّهِ إِنْ كِدْتَ لَتُرْدينِ 56 وَ لَوْ لا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرينَ 57 أَ فَما نَحْنُ بِمَيِّتينَ 58 إِلاَّ مَوْتَتَنَا الْأُولى وَ ما نَحْنُ بِمُعَذَّبينَ 59 إِنَّ هذا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظيمُ 60 لِمِثْلِ هذا فَلْيَعْمَلِ الْعامِلُونَ 61 أَ ذلِكَ خَيْرٌ نُزُلاً أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ 62 إِنَّا جَعَلْناها فِتْنَةً لِلظَّالِمينَ 63 إِنَّها شَجَرَةٌ تَخْرُجُ في أَصْلِ الْجَحيمِ 64 طَلْعُها كَأَنَّهُ رُؤُسُ الشَّياطينِ 65 فَإِنَّهُمْ لَآكِلُونَ مِنْها فَمالِؤُنَ مِنْهَا الْبُطُونَ 66 ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْها لَشَوْباً مِنْ حَميمٍ 67 ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى الْجَحيمِ 68 إِنَّهُمْ أَلْفَوْا آباءَهُمْ ضالِّينَ 69 فَهُمْ عَلى آثارِهِمْ يُهْرَعُونَ 70 وَ لَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلينَ 71 وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا فيهِمْ مُنْذِرينَ 72 فَانْظُرْ كَيْفَ كانَ عاقِبَةُ الْمُنْذَرينَ 73 إِلاَّ عِبادَ اللَّهِ الْمُخْلَصينَ 74 وَ لَقَدْ نادانا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجيبُونَ 75 وَ نَجَّيْناهُ وَ أَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظيمِ 76 وَ جَعَلْنا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْباقينَ 77 وَ تَرَكْنا عَلَيْهِ في الْآخِرينَ 78 سَلامٌ عَلى نُوحٍ في الْعالَمينَ 79 إِنَّا كَذلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنينَ 80 إِنَّهُ مِنْ عِبادِنَا الْمُؤْمِنينَ 81 ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرينَ 82

لغات:

«احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَ أَزْوَاجَهُمْ»مقصود از «ازواج» یا پیروان آنان از بت پرستان و ستاره پرستانند، و یا همتاهای شان از شیاطین، و یا همسرانشان هستند، که هم کیش آنانند، و «فاهدوهم» یعنی آنان را به دوزخ سوق دهید، و «مستسلمون» یعنی منقادون و یا متسالمون یعنی أسلم بعضهم بعضاً و خذله، «بِكَأْسٍ مِن مَّعِينٍ» یعنی خمراً طاهرةً بیضاءَ «لَا فِيهَا غَوْلٌ» یعنی فساد کما فی خمر الدنیا، و «قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ» یعنی زن های گشاده چشمی که به غیر شوهرانشان نظر نمی کنند، و

در صفا مانند «بَيْضٌ مَّكْنُونٌ»اند و «فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ» یعنی فی وسط الجحیم، و «إِنْ كِدتَّ لَتُرْدِينِ» یعنی لتهلکنی بإغوائک، و «إن» مخفّفه و لام فارقه است، و «شَجَرَةُ الزَّقُّومِ» یعنی آن درخت تلخ بدبو که در منطقه یمامه می روید، و بعضی گفته اند: «شَجَرَةُ الزَّقُّومِ» در دنیا وجود ندارد، و «فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ» یعنی فی قعر جهنّم، و «شَوْبًا بالحَمِيمِ» یعنی مشوباً بماءٍ حمیم، و «صراط الْجَحِيمِ» یعنی طریق الجحیم.

ترجمه:

(در این هنگام به فرشتگان دستور داده می شود:) ظالمان و همردیفانشان و آنچه را می پرستیدند... (22) (آری آنچه را) جز خدا می پرستیدند جمع کنید و بسوی راه دوزخ هدایت شان کنید! (23) آنها را نگهدارید که باید بازپرسی شوند! (24) شما را چه شده که از هم یاری نمی طلبید؟! (25) ولی آنان در آن روز تسلیم قدرت خداوندند! (26) (و در این حال) رو به یکدیگر کرده و از هم می پرسند... (27) گروهی (می گویند: «شما رهبران گم راهی بودید که به ظاهر) از طریق خیرخواهی و نیکی وارد شدید امّا جز فریب چیزی در کارتان نبود)!» (28) (آنها در جواب) می گویند: «شما خودتان اهل ایمان نبودید (تقصیر ما چیست)؟! (29) ما هیچ گونه سلطه ای بر شما نداشتیم، بلکه شما خود قومی طغیانگر بودید! (30) اکنون فرمان پروردگارمان بر همه ما مسلّم شده، و همگی از عذاب او می چشیم! (31) ما شما را گم راه کردیم، همان گونه که خود گم راه بودیم! (32) (آری) همه آنها [پیشوایان و پیروان گم راه] در آن روز در عذاب الهی مشترکند! (33) ما این گونه با مجرمان رفتار می کنیم! (34) چرا که وقتی به آنها گفته می شد: «معبودی جز خدا وجود ندارد»، تکبّر و سرکشی می کردند... (35) و پیوسته می گفتند: «آیا ما معبودان خود را بخاطر شاعری دیوانه رها کنیم؟!» (36) چنین نیست، او حقّ را آورده و پیامبران پیشین را

تصدیق کرده است! (37) اما شـما (مستکبران کوردل) بطور مسلّم عذاب دردناک (الهی) را خواهید چشید! (38) و جز به آنچه انجام می دادیـد کیفر داده نمی شوید، (39) جز بنـدگان مخلص خـدا (که از این کیفرها برکنارند)! (40) برای آنان [بنـدگان مخلص] روزی معیّن و ویژه ای است، (41) میوه ها (ی گوناگون پر ارزش)، و آنها گرامی داشته می شوند... (42) در باغهای پر نعمت بهشت (43) در حالی که بر تختهـا رو بـه روی یکـدیگر تکیه زده انـد، (44) و گرداگردشـان قـدحهای لـبریز از شـراب طهور را می گردانند (45) شـرابی سفید و درخشنده، و لذّتبخش برای نوشندگان (46) شرابی که نه در آن مایه تباهی عقل است و نه از آن مست می شوند! (47)

و نزد آنها همسـرانی زیبا چشم است که جز به شوهران خود عشق نمی ورزنـد. (48) گویی از (لطافت و سـفیدی) همچون تخم مرغهایی هسـتند که (در زیر بال و پر مرغ) پنهان مانده (و دست انسانی هرگز آن را لمس نکرده است)! (49) (در حالی که آنها غرق گفتگو هستند) بعضـی رو به بعضـی دیگر کرده می پرسند... (50) کسـی از آنها می گوید: «من همنشـینی داشتم... (51) که پیوسـته می گفت: آیا (به راستی) تو این سـخن را باور کرده ای... (52) که وقتی ما مُردیم و به خاک و اسـتخوان مبـدّل شدیم، (بار دیگر) زنده می شویم و جزا داده خواهیم شد؟!» (53) (سـپس) می گوید: «آیا شـما می توانید از او خبری بگیرید؟» (54) اینجـاست که نگاهی می کنـد، ناگهان او را در میان دوزخ می بیند. (55) می گوید: «به خدا سوگند نزدیک بود مرا (نیز) به هلاکت بکشانی! (56) و اگر نعمت پروردگارم نبود، من نیز از احضارشدگان (در دوزخ) بودم! (57) (سـپس به یاران خود می گوید: ای دوسـتان!) آیا ما هرگز نمی میریم (و در بهشت جاودانه خواهیم بود)، (58) و جز همان مرگ اول، مرگی به سـراغ ما نخواهـد آمـد، و ما هرگز عـذاب نخواهیم شد. (59) راستی این همـان پیروزی بزرگ است! (60) آری،

برای مثل این، باید عمل کنندگان عمل کنند! (61) آیا این (نعمتهای جاویـدان بهشتی) بهتر است یا درخت (نفرت انگیز) زقّوم؟! (62) ما آن را مایه درد و رنـج ظالمان قرار دادیم! (63) آن درختی است که از قعر جهنّم می رویـد! (64) شـکوفه آن مانند سرهای شیاطین است! (65) آنها [مجرمان] از آن می خورند و شکمها را از آن پر می کنند! (66) سپس روی آن آب داغ متعفّنی می نوشند! (67) سپس بازگشت آنها به سوی جهنّم است! (68) چرا که آنها پدران خود را گم راه یافتند، (69) با این حال به سرعت بدنبال آنان کشانده می شوند! (70) و قبل از آنها بیشتر پیشـینیان (نیز) گم راه شدند! (71) ما در میان آنها انذارکنندگانی فرستادیم، (72) ولی بنگر عاقبت انذارشوندگان چگونه بود! (73) مگر بندگان مخلص خدا! (74) و نوح، ما را خوانـد (و ما دعای او را اجابت کردیم) و چه خوب اجابت کننده ای هستیم! (75) و او و خاندانش را از اندوه بزرگ رهایی بخشیدیم، (76) و فرزندانش را همان بازماندگان (روی زمین) قرار دادیم، (77) و نام نیک او را در میان امّتهای بعد باقی نهادیم. (78) سـلام بر نوح در میان جهانیان باد! (79) ا این گونه نیکوکـاران را پاداش می دهیم! (80) چرا که او از بندگان باایمان ما بود! (81) سپس دیگران [دشمنان او]

را غرق کردیم! (82)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«وَ قِفُوهُمْ إِنَّهُم مَّسْئُولُونَ * مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ * بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ»(1)

مرحوم صدوق در کتاب عیون با سند خود از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل نموده که آن حضرت در تفسیر آیه «إِنَّ السَّمْعَ وَ الْبَصَرَ وَ الْفُؤَادَ كُلُّ أُولئِکَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُولاً»(2)، فرمود:

مقصود از «السَّمْعَ وَ الْبَصَرَ وَ الْفُؤَادَ» ابوبکر و عمر و عثمان هستند و از آنان در

1- 189.. سوره ی صافّات، آیات 26-24.

2- 190.. سوره ی اسراء، آیه ی 36.

قیامت نسبت به ولایت علیّ بن ابی طالب(علیه السلام) سؤال خواهد شد؛ سپس فرمود: به عزّت پروردگارم سوگند، جمیع امّت من در قیامت بازداشت می شوند و از آنان نسبت به ولایت امیرالمؤمنین سؤال خواهد شد و دلیل آن سخن خداوند است که می فرماید: «وَ قِفُوهُمْ إِنَّهُم مَّسْئُولُونَ.»(1)

و در معانی الأخبار از آن حضرت در تفسیر آیه فوق نقل شده که فرمود:

روز قیامت مردم را نگه می دارند و از ولایت علیّ(علیه السلام) و آنچه نسبت به او انجام داده اند سؤال می کنند، در حالی که خداوند آنان را نسبت به خلافت او بعد از رسول خود(صلی الله علیه و آله) آگاه نموده است.(2)

1- 191.. حَدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَّاقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ زِيَادٍ الآدَمِيُّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَسَنِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي سَيِّدِي عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الرِّضَا عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ(علیه السلام) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) إِنَّ أَبَا بَكْرٍ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ السَّمْعِ وَ إِنَّ عُمَرَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ الْبَصَرِ وَ إِنَّ عُثْمَانَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ الْفُؤَادِ قَالَ فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ دَخَلْتُ إِلَيْهِ وَ عِنْدَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ(علیه السلام) وَ أَبُو بَكْرٍ وَ عُمَرُ وَ عُثْمَانُ فَقُلْتُ لَهُ يَا أَبَتِ سَمِعْتُكَ تَقُولُ فِي أَصْحَابِكَ هَؤُلَاءِ قَوْلًا فَمَا هُوَ فَقَالَ(صلی الله علیه و آله) نَعَمْ ثُمَّ أَشَارَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ هُمُ السَّمْعُ وَ الْبَصَرُ وَ الْفُؤَادُ وَ سَيُسْأَلُونَ عَنْ وَصِيِّي هَذَا وَ أَشَارَ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ(علیه السلام) ثُمَّ قَالَ إِنَّ اللَّهَ؟عز؟ يَقُولُ إِنَّ السَّمْعَ وَ الْبَصَرَ وَ الْفُؤَادَ كُلُّ أُولئِكَ كانَ عَنْهُ مَسْؤُلًا ثُمَّ قَالَ(علیه السلام) وَ عِزَّةِ رَبِّي إِنَّ جَمِيعَ أُمَّتِي لَمَوْقُوفُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ مَسْئُولُونَ عَنْ وَلَايَتِهِ وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ؟عز؟ وَ قِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ. [عیون اخبار الرّضا(علیه السلام)، ج 1، ص 313، ح 86]

2- 192.. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ الْحَافِظُ الْجِعَابِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ زِيَادٍ مِنْ أَصْلِ كِتَابِ أَبِيهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ الْعَمْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عِصَامُ بْنُ طَلِيقٍ عَنْ أَبِي هَارُونَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ(صلی الله علیه و آله) فِي قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ وَ قِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ قَالَ عَنْ وَلَايَةِ عَلِيٍّ مَا صَنَعُوا فِي أَمْرِهِ وَ قَدْ أَعْلَمَهُمُ اللَّهُ؟عز؟ أَنَّهُ الْخَلِيفَةُ بَعْدَ رَسُولِهِ. [معانی الأخبار، ص 67، ح 7]

ابوسعید خُدری گوید: از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) شنیدم که می فرمود:

هنگامی که قیامت بر پا می شود خداوند به ملائکه امر می کند تا بر صراط بنشینند و هر کس که از ناحیه علیّ بن ابی طالب دارای برائت از دوزخ نباشد او را از صورت به دوزخ افکنند چنان که خداوند می فرماید: «وَ قِفُوهُمْ إِنَّهُم مَّسْئُولُونَ».

ابوسعید گوید: گفتم: پدر و مادرم فدای شما یا رسول الله، معنای برائت علیّ(علیه السلام) از دوزخ چیست؟ فرمود:

آن نامه ای است که در آن نوشته شده: «لَاإِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ، وَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ

عَلِيٌّ بن ابیطالب وَصِيُّ رَسُولِ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله).»(1)

امام باقر(علیه السلام) در تفسیر آیه فوق فرمود:

مردم را در قیامت نگه می دارند، و به آنان می گویند: شما را چه می شود که در آخرت در دشمنی با علیّ به همدیگر کمک نمی کنید، همان گونه که در دنیا کمک می کردید؟ پس خداوند می فرماید: «بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ» یعنی در

1- 193.. حدثنا أبو عبد الله محمّد بن وهبان الهناد؟ره؟ قال حدثنی أحمد بن إبراهیم قال حدثنی الحسین بن عبد الله الزعفرانی قال حدثنی إبراهیم بن محمّد الثقفی قال حدثنی یحیی بن عبد القدوس قال حدثنی علی بن محمّد الطیالسی قال حدثنی محمّد بن وکیع الجراح قال حدثنی فضیل بن مرزوق عن عطیة العوفی عن أبی سعید الخدری قال سمعت رسول الله(صلی الله علیه و آله) یقول إذا کان یوم القیامة أمر الله تعالی ملکین یقعدان علی الصراط فلا یجوز بهما أحد إلّا ببراءة علی بن أبی طالب و من لم تکن له براءة أمر الله تعالی الملکین الموکلین علی الجواز أن یوقفاه و یسألاه فلما عجز عن جوابهما فیکباه علی منخریه فی النار و ذلک قوله تعالی وَ قِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ قلت فداک أبی و أمی یا رسول الله و ما معنی البراءة التی أعطاها علی فقال مکتوب بالنور الساطع لا إله إلّا الله محمّد رسول الله علی ولی الله. [مأة منقبة لأمیرالمؤمنین(علیه السلام)، ص 36، ح 16]

آن روز آنـان تسـلیم عـذاب الهی هسـتند، سـپس خداونـد از قول آنـان می فرمایـد: «وَ أَقْبَـلَ بَعْضُـهُمْ عَلَی بَعْضٍ یَتَسَـاءلُونَ -- إلی قوله: بِالْمُجْرِمِینَ.»(1)

عبدالله بن عبّاس گوید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

هنگامی که قیامت بر پا می شود من و علی بر صـراط قرار می گیریم، و به دست هر کدام از ما شمشـیری است، و احدی از خلق خدا عبور نمی کنـد، مگر آن که ما درباره ی ولایت علیّ بن ابی طالب از او سؤال می کنیم، پس هر کس دارای ولایت او باشـد، نجات پیـدا می کند وگرنه با شمشیر گردن او را می زنیم و او را در آتش می اندازیم و سپس این آیه را تلاوت نمود «وَ قِفُوهُمْ إِنَّهُم مَّسْئُولُونَ * مَا لَکُمْ لَا تَنَاصَرُونَ * بَلْ هُمُ الْیَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ.»(2)

صاحب مناقب گوید:

مضمون آنچه گذشت در روایات اهل سنّت نیز آمده است، برای نمونه:

محمّد بن اسحاق، و شعبی، و أعمش، و سعید بن جبیر، و ابوسعید خدری، و ابن عبّاس، و ابونعیم اصفهانی، و حاکم ابوالقاسم حسکانی و نطنزی، و

1- 194.. و سئل الباقر(علیه السلام) عن هذه الآیة قال یقفون فیسألون ما لکم لا تناصرون فی الآخرة کما تعاونتم فی الدنیا علی علی(علیه السلام) قال یقول الله بَلْ هُمُ الْیَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ وَ أَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلی بَعْضٍ یَتَساءَلُونَ إلی قوله بِالْمُجْرِمِینَ. [مناقب ابن شهر آشوب، ج 2، ص 152]

2- 195.. الشـیخ فی (مصباح الأنوار): بإسناده عن عبد الله بن عبّاس، قال: قال رسول الله(صلی الله علیه و آله): «إذا کان یوم القیامة أقف أنا و علی علی الصراط، بید کل واحد منا سیف، فلا یمر أحد من خلق الله إلّا سألناه عن ولایة علی بن أبی طالب، فمن کان معه شی ء منها نجا، و إلّا ضـربنا عنقه و ألقیناه فی النار». ثم تلا قوله تعالی: وَ قِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ ما لَکُمْ لا تَناصَرُونَ بَلْ هُمُ الْیَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ. [تفسـیر برهان، ج 4، ص 595، ح 8]

جماعتی از روات اهل البیت(علیهم السلام) گویند: روز قیامت از مردم درباره ی ولایت علیّ بن ابی طالب و محبّت اهل البیت(علیهم السلام) سؤال خواهد شد.(1)

امام باقر(علیه السلام) می فرماید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

قدم هیچ بنده ای روز قیامت در پیشگاه خداوند حرکت نمی کند، تا خداوند از چهار چیز از او سؤال نماید،

عمر خود را در چه راهی تمام کردی؟

بدن خود را در چه راهی کهنه کردی؟

مال خود را از چه راهی به دست آوردی و در چه راهی مصرف نمودی؟

از محبّت و ولایت ما نیز از او سؤال می شود.

پس مردی [عمر بن خطاب] گفت: یا رسول الله نشانه محبّت شما چیست؟ فرمود:

«محبّت این آقا» و دست خود را بر روی سر علیّ بن ابی طالب(علیه السلام) گذارد.(2)

«أَ فَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ * إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُولَى وَ مَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ * إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ * لِمِثْلِ هَذَا فَلْيَعْمَلْ الْعَامِلُونَ * أَ ذَلِكَ خَيْرٌ نُزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ...»(3)

در تفسیر آیه «وَ انْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ ...»(4)، و آیات پیشین گذشت که روز قیامت

1- 196.. محمّد بن إسحاق و الشعبی و الأعمش و سعید بن جبیر و ابن عبّاس و أبو نعیم الأصفهانی و الحاکم الحسکانی و النطنزی و جماعة أهل البیت(علیه السلام) وَ قِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ عن ولایة علی بن أبی طالب و حب أهل البیت(علیهم السلام). [مناقب ابن شهر آشوب، ج 2، ص 152]

2- 197.. و بهذا الإسناد، قال قال رسول الله(صلی الله علیه و آله) لا تزول قدم عبد مؤمن یوم القیامة من بین یدی الله؟عز؟ حتی یسأله عن أربع خصال عمرک فیما أفنیته، و جسدک فیما أبلیته، و مالک من أین اکتسبته و أین وضعته، و عن حبنا أهل البیت. فقال رجل من القوم و ما علامة حبکم، یا رسول الله فقال محبة هذا، و وضع یده علی رأس علی بن أبی طالب(علیه السلام). [امالی طوسی، ج 1، ص 124]

3- 198.. سوره ی صافّات، آیات 70-58.

4- 199.. سوره ی مریم، آیه ی 39.

مرگ را به صورت گوسفندی می آورند، و به اهل بهشت و دوزخ نشان می دهند و آن را ذبح می کنند و این برای اهل بهشت بزرگ ترین شادی و برای اهل دوزخ بزرگ ترین اندوه خواهد بود.(1)

«وَ لَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ * وَ نَجَّيْنَاهُ وَ أَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ * وَ جَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ * وَ تَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ»(2)

مرحوم صدوق در کتاب کمال الدین از امام صادق(علیه السلام) نقل نموده که فرمود:

حضرت نوح(علیه السلام) پس از هلاکت قوم خود، و پیاده شدن از کشتی، پنجاه سال زندگی کرد و سپس جبرئیل(علیه السلام) نزد او آمد، و گفت: پیامبری تو به پایان رسید، و باید اسم اکبر و میراث علم و آثار نبوّت را تحویل فرزند خود سام بدهی و خداوند می فرماید: «من زمین را بدون عالم و رهبری که به وسیله او راه طاعت من روشن شود، و در فاصله بین پیامبری تا پیامبر دیگر سبب نجات مردم گردد، رها نخواهم نمود و مردم را بدون حجّت و راهنما و هادی و عارف به امر خود رها نمی کنم، تا اهل سعادت هدایت شوند، و برای اشقیا حجّتی باشد».

پس نوح(علیه السلام)، اسم اکبر، و میراث علم، و آثار نبوّت را تحویل فرزند خود سام

1- 200.. فإنه حدثنی أبی عن الحسن بن محبوب عن أبی ولاد الحناط عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال سئل عن قوله «وَ أَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ» قال: ینادی مناد من عند الله و ذلک بعد ما صار أهل الجنة فی الجنة و أهل النار فی النار یا أهل الجنة و یا أهل النار هل تعرفون الموت فی صورة من الصور فیقولون لا فیؤتی بالموت فی صورة کبش أملح فیوقف بین الجنة و النار ثم ینادون جمیعا أشرفوا و انظروا إلی الموت فیشرفون ثم یأمر الله به فیذبح ثم یقال یا أهل الجنة خلود فلا موت أبدا یا أهل النار خلود فلا موت أبدا. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 50]

2- 201.. سوره ی صافّات، آیات 78-75.

داد، و امّا نزد دو فرزند دیگر او، حام و یافث دانشی سپرده نشد، تا از آن بهره مند شوند، و نوح به آنان بشارت آمدن هود(علیه السلام) را داد و فرمان داد تا از او پیروی کنند، و همه ساله در روز عید، همگی وصیّت نامه او را باز کنند و در آن نظر نمایند، پس در فرزندان حام و یافث جبریّه پیدا شدند، و فرزندان سام دانش خود را پنهان نمودند، و پس از نوح دولت و حکومت به دست حام و یافث

قرار گرفت چنان که خداوند می فرماید: «وَ تَرَکْنَا عَلَیْهِ فِی الآخِرِینَ ....»(1)

1- 202.. حدثنا محمّد بن علی ماجیلویه و محمّد بن موسی بن المتوکل و أحمد بن محمّد بن یحیی العطار رضی الله عنهم قالوا حدثنا محمّد بن یحیی العطار عن الحسین بن الحسن بن أبان عن محمّد بن أورمة عن محمّد بن سنان عن إسماعیل بن جابر و عبد الکریم بن عمرو عن عبد الحمید بن أبی الدیلم عن أبی عبد الله الصّادق(علیه السلام) قال عاش نوح بعد النزول من السفینة خمسین سنة ثم أتاه جبرئیل(علیه السلام) فقال له یا نوح قد انقضت نبوتک و استکملت أیامک فانظر الاسم الأکبر و میراث العلم و آثار علم النبوة التی معک فادفعها إلی ابنک سام فإنی لا أترک الأرض إلّا و فیها عالم تعرف به طاعتی و یکون نجاة فیما بین قبض النّبی و مبعث النّبی الآخر و لم أکن أترک الناس بغیر حجة و داع إلی و هاد إلی سبیلی و عارف بأمری فإنی قد قضیت أن أجعل لکل قوم هادیا أهدی به السعداء و یکون حجة علی الأشقیاء قال فدفع نوح(علیه السلام). الاسم الأکبر و میراث العلم و آثار علم النبوة إلی ابنه سام فأما حام و یافث فلم یکن عندهما علم ینتفعان به قال و بشرهم نوح بهود و أمرهم باتباعه و أن یفتحوا الوصیة کل عام فینظروا فیها و یکون عیدا لهم کما أمرهم آدم(علیه السلام) قال فظهرت الجبریة فی ولد حام و یافث فاستخفی ولد سام بما عندهم من العلم و جرت علی سام بعد نوح الدولة لحام و یافث و هو قول الله؟عز؟ وَ تَرَکْنا عَلَیْهِ فِی الآخِرِینَ یقول ترکت علی نوح دولة الجبارین و یعز الله محمّدا(صلی الله علیه و آله) بذلک قال و ولد لحام السند و الهند و الحبش و ولد لسام العرب و العجم و جرت علیهم الدولة و کانوا یتوارثون الوصیة عالم بعد عالم حتی بعث الله؟عز؟ هودا(علیه السلام). [کمال الدین، ج 1، ص 134، ح 3]

امیرالمؤمنین(علیه السلام) در حدیث «الأربعمأة باب» (یعنی چهارصد حدیثی که آن حضرت برای خیر دنیا و آخرت مسلمانان بیان نمود) فرمود:

هر کس از شما از عقرب هراس دارد باید این آیات را بخواند: «سَلامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ * إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ * إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ.»(1)

سوره ی صافّات، آیات 83 تا 113

متن:

وَ إِنَّ مِنْ شيعَتِهِ لَإِبراهيمَ 83 إِذْ جاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَليمٍ 84 إِذْ قالَ لِأَبيهِ وَ قَوْمِهِ ما ذا تَعْبُدُونَ 85 أَ إِفْكاً آلِهَةً دُونَ اللَّهِ تُريدُونَ 86 فَما ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعالَمينَ 87 فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ 88 فَقالَ إِنِّي سَقيمٌ 89 فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرينَ 90 فَراغَ إِلى آلِهَتِهِمْ فَقالَ أَ لا تَأْكُلُونَ 91 ما لَكُمْ لا تَنْطِقُونَ 92 فَراغَ عَلَيْهِمْ ضَرْباً بِالْيَمينِ 93 فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزِفُّونَ 94 قالَ أَ تَعْبُدُونَ ما تَنْحِتُونَ 95 وَ اللَّهُ خَلَقَكُمْ وَ ما تَعْمَلُونَ 96 قالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْياناً فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحيمِ 97 فَأَرادُوا بِهِ كَيْداً فَجَعَلْناهُمُ الْأَسْفَلينَ 98 وَ قالَ إِنِّي ذاهِبٌ إِلى رَبِّي سَيَهْدينِ 99 رَبِّ هَبْ لي مِنَ الصَّالِحينَ 100 فَبَشَّرْناهُ بِغُلامٍ حَليمٍ 101 فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قالَ يا بُنَيَّ إِنِّي أَرى فِي الْمَنامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ ما ذا تَرى قالَ يا أَبَتِ افْعَلْ ما تُؤْمَرُ سَتَجِدُني إِنْ شاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرينَ 102 فَلَمَّا أَسْلَما وَ تَلَّهُ لِلْجَبينِ 103 وَ نادَيْناهُ أَنْ يا إِبْراهيمُ 104 قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيا إِنَّا كَذلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنينَ 105 إِنَّ هذا لَهُوَ الْبَلاءُ الْمُبينُ 106 وَ فَدَيْناهُ بِذِبْحٍ عَظيمٍ 107 وَ تَرَكْنا عَلَيْهِ فِي الْآخِرينَ 108 سَلامٌ عَلى إِبْراهيمَ 109 كَذلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنينَ 110 إِنَّهُ مِنْ

1- 203.. فی کتاب الخصال فیما علم أمیر المؤمنین(علیه السلام) أصحابه من الاربعمأة باب مما یصلح للمسلم فی دینه و دنیاه: من خاف منکم العقرب فلیقرأ هذه الآیات: سَلامٌ عَلى نُوحٍ فِي الْعالَمِينَ إِنَّا كَذلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ إِنَّهُ مِنْ عِبادِنَا الْمُؤْمِنِينَ. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 405، ح 38]

عِبادِنَا الْمُؤْمِنينَ 111 وَ بَشَّرْناهُ بِإِسْحاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحينَ 112 وَ بارَكْنا عَلَيْهِ وَ عَلى إِسْحاقَ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِما مُحْسِنٌ وَ ظالِمٌ لِنَفْسِهِ مُبينٌ 113

لغات:

«شیعه» گروهی را گویند که تابع و پیرو رئیس خود می باشند، و در عرف مسلمانان شیعه پیروان علیّ بن ابی طالب(علیه السلام)اند، که با دشمنان امام در کنار آن حضرت جنگیدند، و سپس پیرو فرزندان او شدند، و از امام باقر(علیه السلام) نقل شده که به ابوبصیر فرمود: «لقب شیعه بر شما مبارک باد» ابوبصیر گفت: مردم ما را به خاطر این لقب سرزنش می کنند؟! امام باقر(علیه السلام) فرمود: مگر سخن خدا را نشنیده ای که می فرماید: «وَ إِنَّ مِن شِیعَتِهِ لَإِبْرَاهِیمَ» و یا می فرماید: «فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِی مِن شِیعَتِهِ عَلَى الَّذِی مِنْ عَدُوِّهِ» و «رَوغ» تمایل به چیزی را گویند، و «راغَ یرُوغُ رَوْغاً و رَوَغاناً» یعنی با تندی با او روبرو شد، و «تَلّ» به معنای صرع و به زمین زدن است، و «جبین» طرف راست و چپ

پیشانی را گویند، و صورت، دو جبین دارد و بین آن دو را جبهة گویند، و «ذِبح» و ذبیح حیوان مهیّای برای کشته شدن را گویند، و «ذَبح» با فتح ذال مصدر است.

ترجمه:

و از پیروان او ابراهیم بود (83) (به خاطر بیاور) هنگامی را که با قلب سلیم به پیشگاه پروردگارش آمد (84) هنگامی که به پدر و قومش گفت: «اینها چیست که می پرستید؟! (85) آیا غیر از خدا به سراغ این معبودان دروغین می روید؟! (86) شما درباره پروردگار عالمیان چه گمان می برید؟! (87) (سپس) نگاهی به ستارگان افکند... (88) و گفت: «من بیمارم (و با شما به مراسم جشن نمی آیم)!»

(89) آنها از او روی برتافته و به او پشت کردند (و بسرعت دور شدند.) (90) (او وارد بتخانه شد) مخفیانه نگاهی به معبودانشان کرد و از روی تمسخر گفت: «چرا (از این غذاها) نمی خورید؟! (91) (اصلًا) چرا سخن نمی گویید؟!» (92) سپس بسوی آنها رفت و ضربه ای محکم با دست راست بر پیکر آنها فرود آورد (و جز بت بزرگ، همه را درهم شکست). (93) آنها با سرعت به او روی آوردند. (94) گفت: «آیا چیزی را می پرستید که با دست خود می تراشید؟! (95) با اینکه خداوند هم شما را آفریده و هم بتهایی که می سازید!» (96) (بت پرستان) گفتند: «بنای مرتفعی برای او بسازید و او را در جهنّمی از آتش بیفکنید!» (97) آنها طرحی برای نابودی ابراهیم ریخته بودند، ولی ما آنان را پست و مغلوب ساختیم! (98) (او از این مهلکه بسلامت بیرون آمد) و گفت: «من به سوی پروردگارم می روم، او مرا هدایت خواهد کرد! (99) پروردگارا! به من از صالحان [فرزندان صالح] ببخش!» (100) ما او [ابراهیم] را به نوجوانی بردبار و صبور بشارت دادیم! (101) هنگامی که با او به مقام سعی و کوشش رسید، گفت: «پسرم! من در خواب دیدم که تو را ذبح می کنم، نظر تو چیست؟» گفت «پدرم! هر چه دستور داری اجرا کن، به خواست خدا مرا از صابران خواهی یافت!» (102) هنگامی که هر دو تسلیم شدند و ابراهیم جبین او را بر خاک نهاد... (103) او را ندا دادیم که: «ای ابراهیم! (104) آن رؤیا را تحقق بخشیدی (و به مأموریت خود عمل کردی)!» ما این گونه، نیکوکاران را جزا می دهیم! (105) این مسلّماً همان امتحان آشکار است! (106) ما ذبح عظیمی را فدای او کردیم، (107) و نام نیک او را در امّتهای بعد باقی نهادیم! (108) سلام بر ابراهیم! (109) این گونه نیکوکاران را پاداش می دهیم! (110) او از بندگان باایمان ما است! (111) ما او را به اسحاق -- پیامبری از شایستگان -- بشارت دادیم! (112) ما به

او و اسحاق برکت دادیم و از دودمان آن دو، افرادی بودند نیکوکار و افرادی آشکارا به خود ستم کردند! (113)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«وَ إِنَّ مِن شِیعَتِهِ لَإِبْرَاهِیمَ»(1)

ابوبصیر گوید: امام باقر(علیه السلام) به من فرمود:

«نام شیعه بر شما مبارک باد» پس یکی از شیعیان گفت: مردم به خاطر این کلمه ما را ملامت می کنند! امام باقر(علیه السلام) فرمود: مگر تو سخن خدا را نشنیده ای که می فرماید: «وَ إِنَّ مِن شِیعَتِهِ لَإِبْرَاهِیمَ» و یا می فرماید: «فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِی

مِن شِیعَتِهِ عَلَی الَّذِی مِنْ عَدُوِّهِ»(2)، بنابراین، نام شیعه بر شما مبارک باد.(3)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

مقصود از «وَ إِنَّ مِن شِیعَتِهِ» شیعه پیامبر(صلی الله علیه و آله) است؛ یعنی ابراهیم(علیه السلام) از شیعیان رسول خداست، و شیعه ی علیّ(علیه السلام) نیز شیعه ی پیامبر(صلی الله علیه و آله) است.(4)

1- 204.. سوره ی صافات، آیه ی 83.

2- 205.. سوره ی قصص، آیه ی 15.

3- 206.. حدثنا [أبو العبّاس] محمّد بن أحمد عن محمّد بن عیسی عن النضر بن سوید عن سماعة عن أبی بصیر عن أبی جعفر(علیه السلام) أنه قال لیهنئکم الاسم قلت و ما هو جعلت فداک قال الشیعة قیل إن الناس یعیروننا بذلک قال أ ما تسمع قول الله وَ إِنَّ مِنْ شِیعَتِهِ لَإِبْراهِیمَ و قوله «فَاسْتَغاثَهُ الَّذِی مِنْ شِیعَتِهِ عَلَی الَّذِی مِنْ عَدُوِّهِ لیهنئکم الاسم. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 223]

4- 207.. و روی عن مولانا الصّادق جعفر بن محمّد(علیه السلام) أنه قال قوله؟عز؟ وَ إِنَّ مِنْ شِیعَتِهِ لَإِبْراهِیمَ أی أن إبراهیم(علیه السلام) من شیعة علی ع و الخبران متوافقان لأن کل من کان من شیعة النّبی(صلی الله علیه و آله) فهو من شیعة علی و کل من کان من شیعة علی فهو من شیعة النّبی صلی الله علیهما و علی ذریتهما الطیبین. و یؤیده هذا التأویل أن إبراهیم(علیه السلام) من شیعة أمیر المؤمنین(علیه السلام). [تأویل الآیات، ص 485]

سپس صاحب تأویل الأیات گوید:

دلیل این که ابراهیم(علیه السلام) از شیعیان علیّ(علیه السلام) است، روایت جابر جعفی است که گوید: امام صادق(علیه السلام) در تفسیر آیه «وَ إِنَّ مِن شِیعَتِهِ لَإِبْرَاهِیمَ» فرمود: خداوند هنگامی که ابراهیم(علیه السلام) را خلق نمود، پرده از مقابل چشم او برداشت، و او نوری را در کنار عرش مشاهده نمود و گفت: خدایا این نور چیست؟ به او گفته شد: «این نور برگزیده ی من محمّد(صلی الله علیه و آله) است» و نور دیگری را در کنار آن نور دید، و گفت: این نور چیست؟ به او گفته شد: این نور ناصر دین من علیّ بن ابیطالب(علیه السلام) است، پس در کنار آن دو نور سه نور دیگر را دید و گفت: خدایا این انوار چیست؟ و به او گفته شد: این ها نور فاطمه(علیها السلام) است – – که دوستان او از آتش جدا خواهند بود –– و نور حسن و حسین؟سهما؟ است، و سپس نه نور دیگر را دید که آن پنج نور را احاطه نموده بودند، ابراهیم(علیه السلام) گفت: خدایا این انوار نه گانه چیست؟ خطاب شد: ای ابراهیم اینها

امامان از فرزندان علیّ و فاطمه؟سهما؟اند.

ابراهیم(علیه السلام) گفت:

خدایا به حقِّ آن پنج نور اوّل، مرا به این انوار نه گانه آگاه کن خطاب شد: ای ابراهیم اوّل آن ها علی بن الحسین است، و سپس فرزند او محمّد و فرزند او جعفر و فرزند او موسی و فرزند او علیّ و فرزند او محمّد و فرزند او علیّ و فرزند او حسن و فرزند حسن حجّت قائم؟عج؟ است.

ابراهیم گفت:

خدایا من انوار دیگری را نیز می بینم که قابل شماره نیستند و آنان را احاطه نموده اند؟! خطاب شد: ای ابراهیم آن ها شیعیان آنان هستند که شیعیان

امیرالمؤمنین علیّ بن ابیطالب(علیه السلام) نامیده می شوند، ابراهیم گفت: نشانه شیعیان علیّ چیست؟

خطاب شد: «نشانه آنان چهار چیز است:

پنجاه و یک رکعت نماز [در شبانه روز]،

بلند گفتن «بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ»،

قنوت قبل از رکوع،

انگشتر در دست راست نمودن.

در این هنگام ابراهیم(علیه السلام) گفت:

«خدایا مرا از شیعیان امیرالمؤمنین قرار ده» از این رو خداوند در قرآن فرمود: «وَ إِنَّ مِن شِیعَتِهِ لَإِبْرَاهِیمَ.»(1)

1- 208.. ما رواه الشیخ محمّد بن الحسین؟ره؟ عن محمّد بن وهبان عن أبی جعفر محمّد بن علی بن رحیم عن العبّاس بن محمّد قال حدثنی أبی عن الحسن بن علی بن أبی حمزة قال حدثنی أبی عن أبی بصیر یحیی بن القاسم قال سأل جابر بن یزید الجعفی جعفر بن محمّد الصّادق(علیه السلام) عن تفسیر هذه الآیة وَ إِنَّ مِنْ شِیعَتِهِ لَإِبْراهِیمَ فقال(علیه السلام) إن الله سبحانه لما خلق إبراهیم کشف له عن بصره فنظر فرأی نورا إلی جنب العرش فقال إلهی ما هذا النور فقیل له هذا نور محمّد صفوتی من خلقی و رأی نورا إلی جنبه فقال إلهی و ما هذا النور فقیل له هذا نور علی بن أبی طالب(علیه السلام) ناصر دینی و رأی إلی جنبهم ثلاثة أنوار فقال إلهی و ما هذه الأنوار فقیل له هذا نور فاطمة فطمت محبیها من النار و نور ولدیها الحسن و الحسین فقال إلهی و أری تسعة أنوار قد أحدقوا بهم قیل یا إبراهیم هؤلاء الأئمة من ولد علی و فاطمة فقال إبراهیم إلهی بحق هؤلاء الخمسة إلّا عرفتنی من التسعة قیل یا إبراهیم أولهم علی بن الحسین و ابنه محمّد و ابنه جعفر و ابنه موسی و ابنه علی و ابنه محمّد و ابنه علی و ابنه الحسن و الحجة القائم ابنه فقال إبراهیم إلهی و سیدی أری أنوارا قد أحدقوا بهم لا یحصی عددهم إلّا أنت قیل یا إبراهیم هؤلاء شیعتهم شیعة أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب(علیه السلام) فقال إبراهیم و بما تعرف شیعته قال بصلاة إحدی و خمسین و الجهر ب بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ و القنوت قبل الرکوع و التختم فی الیمین فعند ذلک قال إبراهیم اَللَّهُمَّ اجعلنی من شیعة أمیر المؤمنین قال فأخبر الله تعالی فی کتابه فقال وَ إِنَّ مِنْ شِیعَتِهِ لَإِبْراهِیمَ. [تأویل الآیات، ج 2، ص 486، ح 9]

شرف الدین نجفی گوید:

از چیزهـایی که دلاـلت دارد حضـرت ابراهیم و جمیع پیـامبران و مرسـلین شـیعیان اهـل البیت(علیهم السـلام) می باشـند، سـخن امام صادق(علیه السلام) است که فرمود: حق،

جز خدا و رسول او و ما و شیعیان ما نیستند و بقیّه در آتش خواهند بود.(1)

«إِذْ جَاء رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ»(2)

امام عسکری(علیه السلام) در تفسیر آیه «بَلَى مَن كَسَبَ سَيِّئَةً وَ أَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ»، فرمود:

گناهانی که انسان را احاطه می کند، و او را از دین و از ولایت خداوند خارج می نماید و در سـخط و خشم خداوند قرار می گیرد، شـرک و کفر به خـدا و نبوّت رسول خدا حضـرت محمّد(صـلی الله علیه و آله) و کفر به ولایت علیّ بن ابیطالب(علیه السـلام) است، و هر کدام از این گناهان انسان را احاطه می نماید، و اعمال او را باطل و نابود می کند، و کسانی که این گونه اعمال را انجام می دهند، در آتش جاوید

و مخلّد خواهند بود.

سپس فرمود: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

ولایت علیّ(علیه السلام) عمل نیک و حسنه ای است که هیچ گناهی گرچه بزرگ باشد

1- 209.. ما روی عن الصّادق(علیه السـلام) أنه قال لیس إلّا الله و رسوله و نحن و شـیعتنا و الباقی فی النار. فتعین أن جمیع أهل الإیمان من الأنبیاء و الرسل و أتباعهم من شیعتهم. [تأویل الآیات، ص 486، ح 10]

2- 210.. سوره ی صافّات، آیه ی 84.

به آن آسیب نمی رساند، جز آسیبی مانند گرفتاری های دنیا و برخی از عذاب آخرت که سبب تطهیر صاحب آن خواهد شد، تا در قیامت با شفاعت اولیا و پاکان درگاه خداوند نجات پیدا کند، چنان که پذیرفتن ولایت دشمنان علیّ(علیه السلام) و مخالفت با آن حضرت گناهی است که با بودن آن هیچ عبادتی برای صاحبش فایده ای نخواهد داشت، جز بهره هایی که از دنیا به خاطر طاعات شان به آنان می رسد، مانند سلامت بدن و وسعت مال، تا چون وارد

قیامت شوند، چیزی جز عذاب دائم برای آنان نباشد....(1)

---

1 - 211.. الإمام أبو محمّد العسکری(علیه السلام) فی تفسیر قوله تعالی: بَلی مَنْ کَسَبَ سَیِّئَةً وَ أَحاطَتْ بِهِ خَطِیئَتُهُ «البقرة 2: 81». قال(علیه السلام): «السیئة المحیطة به: هی التی تخرجه من جملة دین الله، و تنزعه عن ولایة الله، و ترمیه فی سخط الله، و هی الشرک بالله، و الکفر به، و الکفر بنبوة محمّد رسول الله(صلی الله علیه و آله)، و الکفر بولایة علی بن أبی طالب(علیه السلام)، کل واحدة من هذه سیئة محیطة به، أی تحیط بأعماله فتبطلها، و تمحقها، فأولئک، الذین عملوا هذه السیئة المحیطة، أصحاب النار هم فیها خالدون. ثم قال رسول الله(صلی الله علیه و آله): إن ولایة علی حسنة لا تضر معها سیئة من السیئات و إن جلت، إلّا ما یصیب أهلها من التطهیر منها بمحن الدنیا، و ببعض العذاب فی الآخرة إلی أن ینجو منها بشفاعة موالیه الطیبین الطاهرین، و إن ولایة أضداد علی، و مخالفة علی سیئة لا ینفع معها شی ء إلّا ما ینفعهم بطاعاتهم فی الدنیا بالنعم، و الصحة، و السعة، فیردون الآخرة و لا یکون لهم إلّا دائم العذاب. ثم قال: إن من جحد ولایة علی لا یری الجنة بعینه أبدا، إلّا ما یراه بما یعرف به أنه لو کان یوالیه لکان ذلک محله و مأواه و منزله، فیزداد حسرات و ندامات، و أن من توالی علیا و بری ء من أعدائه، و سلم لأولیاء الله، لا یری النار بعینه أبدا، إلّا ما یراه فیقال له: لو کنت علی غیر هذا لکان ذلک مأواک، و إلّا ما یباشره منها إن کان مسرفا علی نفسه بما دون الکفر إلی أن ینظف بجهنّم کما ینظف القدر من بدنه بالحمام الحامی، ثم ینتقل عنها بشفاعة موالیه. ثم قال رسول الله(صلی الله علیه و آله): اتقوا الله -- معاشر الشیعة -- فإن الجنة لن تفوتکم و إن أبطأت بکم عنها قبائح أعمالکم، فتنافسوا فی درجاتها. قیل: فهل یدخل جهنّم أحد من محبیک، و محبی علی(علیه السلام)؟ قال: من قذر نفسه بمخالفة محمّد و علی، و واقع المحرمات و ظلم المؤمنین و المؤمنات، و خالف ما رسم له من الشرعیات جاء یوم القیامة قذرا، طفسا، یقول له محمّد و علی: یا فلان، أنت قذر طفس، لا تصلح لمرافقة موالیک الأخیار، و لا لمعانقة الحور الحسان، و لا لملائکة الله المقربین، و لا تصل إلی ما هناک إلّا أن یطهر منک ما هناک -- یعنی ما علیه من الذنوب -- فیدخل إلی الطبق الأعلی من نار جهنّم، فیعذب ببعض ذنوبه. و منهم من تصیبه الشدائد فی المحشر ببعض ذنوبه، ثم یلقطه من هنا و من هنا من یبعثهم إلیه موالیه من خیار شیعتهم کما یلقط الطیر الحب. و منهم من تکون ذنوبه أقل و أخف، فیطهر منها بالشدائد و النوائب من السلاطین و غیرهم، و من الآفات فی الأبدان فی الدنیا لیدلی فی قبره و هو طاهر من ذنوبه. و منهم من یقرب موته و قد بقیت علیه، فیشتد نزعه، و یکفر به عنه، فإن بقی شی ء و قویت علیه یکون له بطن أو اضطراب فی یوم موته، فیقل من یحضره، فیلحقه به الذل، فیکفر عنه، فإن بقی شی ء أتی به و لما یلحد فیوضع، فیتفرقون عنه، فیطهر. فإن کانت ذنوبه أعظم و أکثر طهر منها بشدائد عرصات القیامة، فإن کانت أکثر و أعظم طهر منها فی الطبق الأعلی من جهنّم، و هؤلاء أشد محبینا عذابا، و أعظمهم ذنوبا، و لیس هؤلاء یسمون بشیعتنا، و لکنهم یسمعون محبینا، و الموالین لأولیائنا، و المعادین لأعدائنا. إن شیعتنا من شایعنا، و اتبع آثارنا، و اقتدی بأعمالنا». [تفسیر برهان، ج 4، ص 601، ح 5]

مؤلّف گوید:

روایت فوق بسیار طولانی است و در سوره ی بقره ذیل آیه 81 این روایت بیان شد، مراجعه شود. در بخشی از روایت فوق آمده که امام عسکری(علیه السلام) می فرماید:

مردی به همسر خود گفت: نزد فاطمه دختر پیامبر خدا(صلی الله علیه و آله) می روی و از او

سؤال می کنی: آیا من از شیعیان شما هستم؟ پس آن زن نزد فاطمه(علیها السلام) آمد و سؤال شوهر خود را مطرح نمود و فاطمه(علیها السلام) فرمود: «به او بگو: اگر تو به آنچه ما امر کرده ایم عمل می کنی و از آنچه نهی نموده ایم دوری می کنی، از شیعیان ما هستی وگرنه، نه».

و چون آن زن این خبر را به شوهر خود داد او گفت: «وای بر من، چه کسی می تواند از گناهان و خطاها دور باشد؟! و با این معیار من در آتش مخلّد خواهم بود» و چون این خبر به گوش فاطمه(علیها السلام) رسید فرمود: این گونه نیست، چرا که شیعیان و دوستان ما از خوبان اهل بهشت هستند، و کسانی که با قلب و زبان خود تسلیم ما می باشند و از دستورات ما سرپیچی می کنند و گناهانی را مرتکب می شوند، نیز اهل بهشت خواهند بود، پس از آن که به وسیله بلاها و سختی ها، از گناهان خود پاک شوند، و یا در عرصه قیامت گرفتار انواع سختی ها بشوند، و یا در طبقه بالای دوزخ مدّتی در عذاب بمانند تا به واسطه

محبّتی که به ما دارند ما آنان را نجات بدهیم و نزد خود ببریم....(1)

1- 212.. و قال رجل لامرأته: اذهبی إلی فاطمة(علیها السلام) بنت رسول الله(صلی الله علیه و آله) فاسألیها عنی: أنا من شیعتکم، أو لست من شیعتکم؟ فسألتها، فقالت(علیها السلام): قولی له: إن کنت تعمل بما أمرناک، و تنتهی عما زجرناک، فأنت من شیعتنا، و إلّا فلا. فرجعت، فأخبرته، فقال: یا ویلی، و من ینفک من الذنوب و الخطایا؟ فأنا إذن خالد فی النار، فإن من لیس من شیعتهم فهو خالد فی النار. فرجعت المرأة، فقالت لفاطمة(علیها السلام) ما قال لها زوجها، فقالت فاطمة(علیها السلام): لیس هکذا، إن شیعتنا من خیار أهل الجنة، و کل محبینا، و موالی أولیائنا، و معادی أعدائنا، و المسلم بقلبه و لسانه لنا، لیسوا من شیعتنا إذا خالفوا أوامرنا و نواهینا فی سائر الموبقات، و هم مع ذلک فی الجنة، و لکن بعد ما یطهرون، من ذنوبهم بالبلایا و الرزایا أو فی عرصات القیامة بأنواع شدائدها، أو فی الطبق الأعلی من جهنّم بعذابها، إلی أن نستنقذهم بحبنا منها، و ننقلهم إلی حضرتنا. (تفسیر برهان، ج 4، ص 602، ح 6]

یوسف بن زیاد و علیّ بن سیّار گویند:

شبی خدمت امام حسن عسکری(علیه السلام) رسیدیم -- و در آن زمان پادشاه وقت و اطرافیان او به آن حضرت احترام و تعظیم می نمودند -- ناگهان دیدیم که والی شهر وارد شد در حالی که مردی را دست بسته با خود آورده بود، و چون چشم والی به امام(علیه السلام) افتاد به احترام آن حضرت از مرکب خود پیاده شد و امام(علیه السلام) به او فرمود: در جایگاه خود بازگرد، و او در حالی که احترام به امام می کرد گفت: «من این مرد را در این شب از درب دکّان صرّافی دستگیر کرده ام، که می خواسته آن دکّان را سوراخ کند و مال مردم را سرقت نماید و چون خواستم پانصد شلّاق به او بزنم، به من گفت: «از خدا بترس و متعرّض سخط الهی مشو، چرا که من از شیعیان امیرالمؤمنین علیّ بن ابیطالب(علیه السلام) و از شیعیان پدر امام غایب(علیه السلام) هستم». پس من از مجازات او خودداری نمودم و او را نزد شما آوردم تا اگر شما او را از شیعیان خود می دانید او را رها کنم وگرنه هزار تازیانه به او بزنم و دست و پای او را نیز قطع نمایم، آیا او راست می گوید، که من از شیعیان علیّ(علیه السلام) هستم؟» پس امام عسکری(علیه السلام) فرمود: معاذ الله که او از شیعیان علیّ(علیه السلام) باشد، و خداوند به خاطر همین اعتقاد و ادعایی که کرده او را مبتلا نموده است!

پس والی گفت: فهمیدم که چه باید بکنم الآن پانصد ضربه شلّاق به او می زنم. سپس دستور داد تا او را خواباندند و جلّادین آمدند، و هر چه کردند که ضربه ای به او بزنند به بدن او اصابت نکرد و بر زمین اصابت نمود، و والی به جلّادان گفت: وای بر شما آیا ضربه های خود را بر زمین وارد می کنید؟ پس آنان باز شروع کردند و به جای این که به او بزنند بر همدیگر می زدند و ناله می کردند،

و والی گفت: آیا شـما دیوانه شـده ایـد که همـدیگر را می زنیـد؟! آنان گفتند: ما می خواهیم او را بزنیم و لکن دست های ما باز می گردد و همدیگر را می زنیم.

پس والی چهار نفر دیگر را گفت تا با آن دو نفر همدست شوند و ضربه های خود را بر او وارد نمایند و لکن دست های آنان باز می گشت و ضربه های خود را بر والی وارد می کردند، پس والی از اسب خود سـقوط کرد و گفت: مرا کشتید خدا شـما را بکشد، چرا چنین می کنید؟! جلّادان گفتند: ما جز او را نمی زنیم، پس والی گروه دیگری را به جای آنان قرار داد، و آنان نیز ضـربه های خود را به والی وارد می کردند، و والی گفت: وای بر شـما آیا مرا می زنید؟! گفتند: به خدا سوگند ما جز او را نمی زنیم، والی گفت: پس این ضـربه هایی که بر سـر و صورت من وارد شد از کجا بود؟ جلّادان گفتند: ای امیر دست های ما بشکند که اگر تو را قصد کرده باشیم.

پس آن مرد متهّم گفت: «ای والی آیا با آنچه دیدی -- از الطاف الهی -- عبرت نگرفتی؟ اکنون مرا نزد امام عسکری(علیه السلام) ببر تا هر چه او می فرماید من امتثال کنم» پس والی او را نزد امام(علیه السـلام) آورد و گفت: شما فرمودید: او از شیعیان ما نیست، و اگر از شیعیان شما نیست بایـد شـیعه ابلیس باشـد، در حالی که من از او معجزات پیامبران را دیـدم! امام عسـکری(علیه السـلام) فرمود: بگو: «معجزات اوصـیا را از او دیـدم» سـپس فرمود: «ای والی او از روی خطا ادعای شـیعه بودن ما را کرد که چنین شد، و اگر از روی عمد ادّعا کرده بود، شکنجه های شـما بر او وارد می شد، و سـی سال در زندان باقی می ماند، از این رو خداوند او را نجات داد و او از دوستان و موالیان ما می باشد، و از شیعیان ما نیست» والی گفت: چه فرقی است بین شیعیان شما و دوستان شما؟ امام(علیه السلام) فرمود:

فرق این است که شیعیان ما در جمیع اوامر و نواهی ما از ما پیروی می کنند، و کسانی که در زیادی از واجبات خداوند از ما پیروی نمی کنند شیعیان ما نیستند. [بلکه دوستان ما هستند]....(1)

ص: 156

1- 213.. قال أبو یعقوب یوسف بن زیاد و علی بن سیار؟رض؟ حضرنا لیلة علی غرفة الحسن بن علی بن محمّد(علیه السلام) و قد کان ملک الزمان له معظما، و حاشیته له مبجلین، إذ مر علینا والی البلد -- والی الجسرین -- و معه رجل مکتوف، و الحسن بن علی(علیه السلام) مشرف من روزنته. فلما رآه الوالی ترجل عن دابته إجلالا له. فقال الحسن بن علی ع: عد إلی موضعک. فعاد، و هو معظم له، و قال: یا ابن رسول الله، أخذت هذا، فی هذه اللیلة، علی باب حانوت صیرفی، فاتهمته بأنه یرید نقبه و السرقة منه. فقبضت علیه، فلما هممت أن أضربه خمسمائة [سوط] و هذا سبیلی فیمن أتهمه ممن آخذه لیکون قد شقا ببعض ذنوبه -- قبل أن یأتینی [و یسألنی فیه] من لا أطیق مدافعته. فقال لی: اتق الله و لا تتعرض لسخط الله -- فإنی من شیعة أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب(علیه السلام) و شیعة هذا الإمام [أبی] القائم بأمر الله؟عج؟. فکففت عنه، و قلت: أنا مار بک علیه، فإن عرفک بالتشیع أطلقت عنک، و إلّا قطعت یدک و رجلک، بعد أن أجلدک ألف سوط، و قد جئتک [به] یا ابن رسول الله فهل هو من شیعة علی(علیه السلام) کما ادعی فقال الحسن بن علی(علیه السلام): معاذ الله، ما هذا من شیعة علی(علیه السلام)، و إنّما ابتلاه الله فی یدک، لاعتقاده فی نفسه أنه من شیعة علی(علیه السلام). فقال الوالی: الآن کفیتنی مئونته، الآن أضربه خمسمائة [ضربة] لا حرج علی فیها. فلما نحاه بعیدا، قال: ابطحوه، فبطحوه و أقام علیه جلادین، واحدا عن یمینه، و آخر عن شماله، و قال: أوجعاه. فأهویا إلیه بعصیهما فکانا لا یصیبان استه شیئا إنّما یصیبان الأرض. فضجر من ذلک، و قال: ویلکما تضربان الأرض اضربا استه. [فذهبا یضربان استه] فعدلت أیدیهما فجعلا یضرب بعضهما بعضا و یصیح و یتأوه. فقال: ویحکما، أ مجنونان أنتما -- یضرب بعضکما بعضا! اضربا الرجل. فقالا: ما نضرب إلّا الرجل، و ما نقصد سواه، و لکن تعدل أیدینا حتی یضرب بعضنا بعضا. قال: فقال: یا فلان و یا فلان حتی دعا أربعة -- و صاروا مع الأولین ستة، و قال: أحیطوا به. فأحاطوا به، فکان یعدل بأیدیهم، و ترفع عصیهم إلی فوق، فکانت لا تقع إلّا بالوالی فسقط عن دابته، و قال: قتلتمونی، قتلکم الله، ما هذا)! فقالوا: ما ضربنا إلّا إیاه! ثم قال لغیرهم: تعالوا فاضربوا هذا. فجاءوا، فضربوه بعد فقال: ویلکم إیای تضربون! فقالوا: لا و الله، ما نضرب إلّا الرجل! قال الوالی: فمن أین لی هذه الشجات برأسی و وجهی و بدنی، إن لم تکونوا تضربونی! فقالوا: شلت أیماننا إن کنا [قد] قصدناک بضرب. فقال الرجل للوالی: یا عبد الله -- أ ما تعتبر بهذه الألطاف التی بها یصرف عنی هذا الضرب، ویلک ردنی إلی الإمام، و امتثل فی أمره. قال: فرده الوالی بعد [إلی] بین یدی الحسن بن علی؟سهما؟. فقال: یا ابن رسول الله، عجبنا لهذا، أنکرت أن یکون من شیعتکم و من لم یکن من شیعتکم، فهو من شیعة إبلیس، و هو فی النار، و قد رأیت له من المعجزات ما لا یکون إلّا للأنبیاء. فقال الحسن بن علی(علیه السلام): قل: أو للأوصیاء. [فقال: أو للأوصیاء]. فقال الحسن بن علی(علیه السلام) للوالی: یا عبد الله -- إنه کذب فی دعواه -- أنه من شیعتنا کذبة -- لو عرفها ثم تعمدها لابتلی بجمیع عذابک له، و لبقی فی المطبق ثلاثین سنة، و لکن الله تعالی رحمه لإطلاق کلمة علی ما عنی لا علی تعمد کذب و أنت یا عبد الله، فاعلم أن الله؟عز؟ قد خلصه من یدیک، خل عنه فإنه من موالینا و محبینا، و لیس من شیعتنا. فقال الوالی: ما کان هذا کله عندنا إلّا سواء، فما الفرق قال له الإمام ع: الفرق أن شیعتنا هم الذین یتبعون آثارنا، و یطیعونا فی جمیع أوامرنا و نواهینا، فأولئک [من] شیعتنا. فأما من خالفنا فی کثیر مما فرضه الله علیه -- فلیسوا من شیعتنا. قال الإمام(علیه السلام) للوالی: و أنت قد کذبت کذبة لو تعمدتها و کذبتها -- لابتلاک الله؟عز؟ بضرب ألف سوط، و سجن ثلاثین سنة فی المطبق. قال: و ما هی یا ابن رسول الله قال: بزعمک أنک رأیت له معجزات، إن المعجزات لیست له إنّما هی لنا أظهرها الله تعالی فیه إبانة لحجتنا و إیضاحا لجلالتنا و شرفنا، و لو قلت: شاهدت فیه معجزات، لم أنکره علیک، أ لیس إحیاء عیسی(علیه السلام) المیت معجزة أ هی للمیت أم لعیسی أ و لیس خلق من الطین کهیئة الطیر -- فصار طیرا بإذن الله [معجزة] أ هی للطائر أو لعیسی أ و لیس الذین جعلوا قردة خاسئین معجزة، أ هی للقردة أو لنبی ذلک الزمان فقال

الوالی: أستغفر الله [ربی] و أتوب إلیه. ثم قال الحسن بن علی(علیه السلام) للرجل الذی قال إنه من شیعة علی(علیه السلام): یا عبد الله لست من شیعة علی(علیه السلام)، إنّما أنت من محبیه، و إنّما شیعة علی(علیه السلام) الذین قال؟عز؟ فیهم: وَ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ -- أُولئِکَ أَصْحابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِیها خالِدُونَ. هم الذین آمنوا بالله و وصفوه بصفاته، و نزهوه عن خلاف صفاته، و صدقوا محمّدا فی أقواله، و صوبوه فی کل أفعاله، و رأوا علیا بعده سیدا إماما، و قرما هماما لا یعدله من أمة محمّد أحد، و لا کلهم إذا اجتمعوا فی کفة یوزنون بوزنه، بل یرجح علیهم -- کما ترجح السماء و الأرض علی الذرة. و شیعة علی(علیه السلام) هم الذین لا یبالون فی سبیل الله -- أ وقع الموت علیهم، أو وقعوا علی الموت. و شیعة علی(علیه السلام) هم الذین یؤثرون إخوانهم علی أنفسهم، وَ لَوْ کانَ بِهِمْ خَصاصَةٌ و هم الذین لا یراهم الله حیث نهاهم، و لا یفقدهم من حیث أمرهم. و شیعة علی(علیه السلام) هم الذین یقتدون بعلی فی إکرام إخوانهم المؤمنین. ما عن قولی أقول لک هذا، بل أقوله عن قول محمّد ص، فذلک قوله تعالی: وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ قضوا الفرائض کلها، بعد التوحید و اعتقاد النبوة و الإمامة و أعظمها [فرضا] قضاء حقوق الإخوان فی الله، و استعمال التقیة من أعداء الله؟عز؟. [تفسیر امام عسکری(علیه السلام)، ص 316، ح 161]

«إِذْ جَاء رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

مقصود از این آیه سلامت از شکّ است.(2)

ص: 158

1- 214.. سوره ی صافّات، آیه ی 84.

2- 215.. و قال علی بن إبراهیم فی قوله إِذْ جاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِیمٍ قال القلب السلیم من الشک و قد کتبنا خبره فی سورة الأنبیاء. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 223]

مرحوم طبرسی از امام صادق(علیه السلام) نقل نموده که فرمود:

مقصود از قلب سلیم قلبی است که به غیر خداوند تعلّق نداشته باشد.(1)

سفیان بن عیینه گوید: امام صادق(علیه السلام) در تفسیر «إِلَّا مَنْ أَتَی اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِیمٍ» فرمود:

قلب سلیم آن قلبی است که چون پروردگار خود را ملاقات می کند، جز خدا، احدی در آن نباشد، و هر قلبی که در آن شرک و یا شکّی باشد ساقط [و بی ارزش] خواهد بود، و هدف از زهد در دنیا این است که قلوب مردم برای آخرت [و خواسته های خداوند] فارغ باشد [و به چیزهای دنیایی تعلّق پیدا نکند.](2)

مرحوم قطب راوندی در کتاب «لبّ اللباب» از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل نموده که فرمود:

قلب سلیم آن قلبی است که در آن: دیانتی بدون شکّ و بدون هوای نفس باشد، و صاحب آن دارای عمل بدون سمعه و ریا باشد.

سپس گوید:

و از آن حضرت نقل شده که فرمود: در قیامت ندا می شود: کجایند کسانی که مردم را می پرستیده اند؟ به پا خیزند و پاداش خود را از مردم بگیرند، چرا که من عملی که هدف دنیایی با آن مخلوط باشد را نمی پذیرم.(3)

1- 216.. بقلب سلیم من کل ما سوی الله تعالی لم یتعلق بشی ء غیره عن أبی عبد الله(علیه السلام).[مجمع البیان، ج 8، ص 701]

2- 217.. وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- إِلَّا مَنْ أَتَی اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِیمٍ قَالَ الْقَلْبُ السَّلِیمُ الَّذِی یَلْقَی رَبَّهُ وَ لَیْسَ فِیهِ أَحَدٌ سِوَاهُ قَالَ وَ کُلُّ قَلْبٍ فِیهِ شِرْکٌ أَوْ شَکٌّ فَهُوَ سَاقِطٌ وَ إِنَّمَا أَرَادُوا الزُّهْدَ فِی الدُّنْیَا لِتَفْرُغَ قُلُوبُهُمْ لِلآخِرَةِ. [کافی، ج 2، ص 16]

3- 218.. الْقُطْبُ الرَّاوَنْدِیُّ فِی لُبِّ اللُّبَابِ، عَنِ النَّبِیِّ(صلی الله علیه و آله) أَنَّهُ سُئِلَ مَا الْقَلْبُ السَّلِیمُ فَقَالَ دِینٌ بِلَا شَکٍّ وَ هَوًی وَ عَمَلٌ بِلَا سُمْعَةٍ وَ رِیَاءٍ. [مستدرک الوسائل، ج 1، ص 113]

«فَنَظَرَ نَظْرَةً فِی النُّجُومِ * فَقَالَ إِنِّی سَقِیمٌ ...»(1)

ابوبصیر گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

«تقیّه از دین خداست» گفتم: آیا راستی تقیّه از دین خداست؟! فرمود: «آری به خدا سوگند، از دین خداست» سپس فرمود: یوسف(علیه السلام) که گفت: «أَیَّتُهَا الْعِیرُ إِنَّکُمْ لَسَارِقُونَ»(2)، به خدا سوگند آنان [یعنی فرزندان یعقوب(علیه السلام)] سرقتی نکرده بودند [و یوسف تقیّه نمود] و ابراهیم(علیه السلام) نیز که گفت: «إِنِّی سَقِیمٌ» به خدا سوگند او سقیم و مریض نبود بلکه تقیّه نمود.(3)

امام صادق(علیه السلام) در سخن دیگری می فرماید:

ابراهیم(علیه السلام) که گفت: «إِنِّی سَقِیمٌ» او سقیم و مریض نبود و دروغ نیز نگفت و مقصود او این بود که در دین خود سقیم است.(4)

مرحوم صدوق پس از نقل حدیث فوق گوید:

روایت شده که ابراهیم(علیه السلام) از «إِنِّی سَقِیمٌ» اراده کرد که من به خاطر مصیبتی که بر امام حسین(علیه السلام) وارد می شود سقیم و مریض هستم.(5)

1- 219.. سوره ی صافّات، آیات 88 و 89.

2- 220.. سوره ی یوسف، آیه ی 70.

3- 221.. عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی عَنْ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) التَّقِیَّةُ مِنْ دِینِ اللَّهِ -- قُلْتُ مِنْ دِینِ اللَّهِ قَالَ إِی وَ اللَّهِ مِنْ دِینِ اللَّهِ وَ لَقَدْ قَالَ یُوسُفُ(علیه السلام) -- أَیَّتُهَا الْعِیرُ إِنَّکُمْ لَسارِقُونَ وَ اللَّهِ مَا کَانُوا سَرَقُوا شَیْئاً وَ لَقَدْ قَالَ إِبْرَاهِیمُ(علیه السلام) إِنِّی سَقِیمٌ وَ اللَّهِ مَا کَانَ سَقِیماً. [کافی، ج 2، ص 271، ح 3]

4- 222.. فَقُلْتُ قَوْلُهُ إِنِّی سَقِیمٌ قَالَ مَا کَانَ إِبْرَاهِیمُ سَقِیماً وَ مَا کَذَبَ إِنَّمَا عَنَی سَقِیماً فِی دِینِهِ مُرْتَاداً. [معانی الأخبار، ص 210، ح 1]

5- 223.. و قد روی أنه عنی أنی سقیم بما یفعل بالحسین بن علی؟سهما؟. [همان]

«فَرَاغَ إِلَى آلِهَتِهِمْ فَقَالَ أَ لَا تَأْكُلُونَ * مَا لَكُمْ لَا تَنطِقُونَ *فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ * فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزِفُّونَ * قَالَ أَ تَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ * وَ اللَّهُ خَلَقَكُمْ وَ مَا تَعْمَلُونَ»(1)

ابوبصیر گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

آزر پدر ابراهیم(علیه السلام) منجّم نمرود بود، و نمرود بدون نظر آزر کاری نمی کرد، پس شبی آزر در نجوم نظر کرد و چون روز شد به نمرود گفت: «من در شب گذشته چیز عجیبی را دیدم» نمرود گفت: چه دیدی؟ آزر گفت: از ستارگان یافتم که فرزندی در سرزمین ما به دنیا می آید و هلاکت و نابودی ما به دست اوست، و در آینده نزدیکی مادر به او باردار می شود، پس نمرود شگفت زده شد و گفت: آیا تا کنون مادری به او باردار شده است؟ آزر گفت: هنوز مادری به او باردار نشده است.

پس نمرود دستور داد تا زن ها را از مردها جدا کنند، و زن ها در شهر بمانند و مردها از شهر خارج شوند و دسترسی به همسران خود نداشته باشند، تا این که آزر با همسر خود آمیزش کرد و او به ابراهیم باردار شد، و آزر گمان برد که خود صاحب آن فرزند شود؟ از این رو قابله ها را گفت تا بررسی کنند -- و آنان به خوبی می فهمیدند که زن باردار شده و یا باردارنشده است -- پس خداوند حمل ابراهیم را به پشت رحم فرستاد و قابله ها گفتند: ما چیزی را نیافتیم، و در دانش او رقم خورده بود که آن فرزند موعود در آتش قرار می گیرد، و لکن رقم نخورده بود که خداوند او را نجات می دهد، و چون مادر ابراهیم فرزند خود را به دنیا آورد، آزر خواست او را تحویل نمرود بدهد تا کشته شود، ولکن همسر او گفت: چنین مکن، و من او را در بعضی از غارها پنهان خواهم نمود، تا اجل او فرا رسد. و تو قاتل فرزند خود نباشی، پس مادر، ابراهیم(علیه السلام) را در غار برد و او را شیر داد و سنگی بر درب غار گذارد و برگشت و خداوند روزی ابراهیم را در انگشت او قرار داد و او ابهام خود را می مکید و شیر از آن

1- 224.. سوره ی صافّات، آیات 96-91.

جاری می شـد، و ابراهیم در هر روز به انـدازه ی یک هفته و در هر هفته به انـدازه ی یک ماه و در هر ماه به اندازه ی یکسال رشد می کرد و مدّتی این گونه گذشت تا این که روزی مادر ابراهیم به آزر گفت: اگر اجازه بدهی سـری به آن فرزندمان می زنم، آزر گفت: مانعی نیست و مادر به سـراغ فرزند خود آمد و دید او رشد نموده و چشـمانش مانند دو چراغ نور می دهد پس او را برگرفت و به سـینه چسبانید و به او شیر داد و چون بازگشت به آزر گفت:

او را در زیر خاک دفن کردم، و از آن به بعد، گاه به گاهی به بهانه کار دیگری نزد ابراهیم می آمد، و او را بر می گرفت و شیر می داد و باز می گشت تا این که ابراهیم بزرگ شـد و چون مادر خواست از او جدا شود لباس او را گرفت و گفت: مرا با خود ببر، مادر گفت: باید از پدرت اجازه بگیرم، پس نزد آزر آمد و قصّه او را بازگو کرد و آزر گفت: او را بیاورد و در کنار راه بگذارد تا هنگام عبور برادرانش، همراه آنان برود و شناخته نشود.

از سویی برادران ابراهیم به کار بت سازی مشـغول بودنـد، و بت ها را به بازار می بردند و می فروختند و ابراهیم بین آنان قرار گرفت و چون پـدر او آزر او را دیـد به او علاقه منـد شـد، پس روزی ابراهیم نیز مانند برادران خود بتی را ساخت که زیباتر از همه بت ها بود و آزر گفت: «من امیدوارم که از این فرزند خیری به ما برسد» در این هنگام ابراهیم طبر را گرفت و بر سـر بت کوبید و آن را شـکست و آزر از دیدن این منظره وحشت نمود و گفت: چه کردی فرزندم؟

ابراهیم(علیه السلام) گفت:

شما را از این بت چه سودی است؟ آزر گفت: ما او را می پرستیم، ابراهیم فرمود: «أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ؟» یعنی آیا بتی که با دست خود می تراشید را می پرستید؟! پس آزر به همسر خود گفت: این همان کسی است که مُلک و قدرت ما، به دست او تباه خواهد شد.(1)

ص: 163

1- 225.. عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْخَزَّازِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) أَنَّ آزَرَ أَبَا إِبْرَاهِيمَ ع كَانَ مُنَجِّماً لِنُمْرُودَ وَ لَمْ يَكُنْ يَصْدُرُ إِلَّا عَنْ أَمْرِهِ فَنَظَرَ لَيْلَةً فِي النُّجُومِ فَأَصْبَحَ وَ هُوَ يَقُولُ لِنُمْرُودَ لَقَدْ رَأَيْتُ عَجَباً قَالَ وَ مَا هُوَ قَالَ رَأَيْتُ مَوْلُوداً يُولَدُ فِي أَرْضِنَا يَكُونُ هَلَاكُنَا عَلَى يَدَيْهِ وَ لَا يَلْبَثُ إِلَّا قَلِيلًا حَتَّى يُحْمَلَ بِهِ قَالَ فَتَعَجَّبَ مِنْ ذَلِكَ وَ قَالَ هَلْ حَمَلَتْ بِهِ النِّسَاءُ قَالَ لَا قَالَ فَحَجَبَ النِّسَاءَ عَنِ الرِّجَالِ فَلَمْ يَدَعِ امْرَأَةً إِلَّا جَعَلَهَا فِي الْمَدِينَةِ لَا يُخْلَصُ إِلَيْهَا وَ وَقَعَ آزَرُ بِأَهْلِهِ فَعَلِقَتْ بِإِبْرَاهِيمَ(علیه السلام) فَظَنَّ أَنَّهُ صَاحِبُهُ فَأَرْسَلَ إِلَى نِسَاءٍ مِنَ الْقَوَابِلِ فِي ذَلِكَ الزَّمَانِ لَا يَكُونُ فِي الرَّحِمِ شَيْ ءٌ إِلَّا عَلِمْنَ بِهِ فَنَظَرْنَ فَأَلْزَمَ اللَّهُ؟عز؟ مَا فِي الرَّحِمِ إِلَى الظَّهْرِ فَقُلْنَ مَا نَرَى فِي بَطْنِهَا شَيْئاً وَ كَانَ فِيمَا أُوتِيَ مِنَ الْعِلْمِ أَنَّهُ سَيُحْرَقُ بِالنَّارِ وَ لَمْ يُؤْتَ عِلْمَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى سَيُنْجِيهِ قَالَ فَلَمَّا وَضَعَتْ أُمُّ إِبْرَاهِيمَ أَرَادَ آزَرُ أَنْ يَذْهَبَ بِهِ إِلَى نُمْرُودَ لِيَقْتُلَهُ فَقَالَتْ لَهُ امْرَأَتُهُ لَا تَذْهَبْ بِابْنِكَ إِلَى نُمْرُودَ فَيَقْتُلَهُ دَعْنِي أَذْهَبْ بِهِ إِلَى بَعْضِ الْغِيرَانِ أَجْعَلْهُ فِيهِ حَتَّى يَأْتِيَ عَلَيْهِ أَجَلُهُ وَ لَا تَكُونَ أَنْتَ الَّذِي تَقْتُلُ ابْنَكَ فَقَالَ لَهَا فَامْضِي بِهِ قَالَ فَذَهَبَتْ بِهِ إِلَى غَارٍ ثُمَّ أَرْضَعَتْهُ ثُمَّ جَعَلَتْ عَلَى بَابِ الْغَارِ صَخْرَةً ثُمَّ انْصَرَفَتْ عَنْهُ قَالَ فَجَعَلَ اللَّهُ؟عز؟ رِزْقَهُ فِي إِبْهَامِهِ فَجَعَلَ يَمَصُّهَا فَيَشْخُبُ لَبَنُهَا وَ جَعَلَ يَشِبُّ فِي الْيَوْمِ كَمَا يَشِبُّ غَيْرُهُ فِي الْجُمُعَةِ وَ يَشِبُّ فِي الْجُمُعَةِ كَمَا يَشِبُّ غَيْرُهُ فِي الشَّهْرِ وَ يَشِبُّ فِي الشَّهْرِ كَمَا يَشِبُّ غَيْرُهُ فِي السَّنَةِ فَمَكَثَ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَمْكُثَ ثُمَّ إِنَّ أُمَّهُ قَالَتْ لِأَبِيهِ لَوْ أَذِنْتَ لِي حَتَّى أَذْهَبَ إِلَى ذَلِكَ الصَّبِيِّ فَعَلْتُ قَالَ فَافْعَلِي فَذَهَبَتْ فَإِذَا هِيَ بِإِبْرَاهِيمَ(علیه السلام) وَ إِذَا عَيْنَاهُ تَزْهَرَانِ كَأَنَّهُمَا سِرَاجَانِ قَالَ فَأَخَذَتْهُ فَضَمَّتْهُ إِلَى صَدْرِهَا وَ أَرْضَعَتْهُ ثُمَّ انْصَرَفَتْ عَنْهُ فَسَأَلَهَا آزَرُ عَنْهُ فَقَالَتْ قَدْ وَارَيْتُهُ فِي التُّرَابِ فَمَكَثَتْ تَفْعَلُ فَتَخْرُجُ فِي الْحَاجَةِ وَ تَذْهَبُ إِلَى إِبْرَاهِيمَ(علیه السلام) فَتَضُمُّهُ إِلَيْهَا وَ تُرْضِعُهُ ثُمَّ تَنْصَرِفُ فَلَمَّا تَحَرَّكَ أَتَتْهُ كَمَا كَانَتْ تَأْتِيهِ فَصَنَعَتْ بِهِ كَمَا كَانَتْ تَصْنَعُ فَلَمَّا أَرَادَتِ الِانْصِرَافَ أَخَذَ بِثَوْبِهَا فَقَالَتْ لَهُ مَا لَكَ فَقَالَ لَهَا اذْهَبِي بِي مَعَكِ فَقَالَتْ لَهُ حَتَّى آمُرَ أَبَاكَ قَالَ فَأَتَتْ أُمُّ إِبْرَاهِيمَ(علیه السلام) آزَرَ فَأَعْلَمَتْهُ الْقِصَّةَ فَقَالَ لَهَا ائْتِينِي بِهِ فَأَقْعِدِيهِ عَلَى الطَّرِيقِ فَإِذَا مَرَّ بِهِ إِخْوَتُهُ دَخَلَ مَعَهُمْ وَ لَا يُعْرَفُ قَالَ وَ كَانَ إِخْوَةُ إِبْرَاهِيمَ(علیه السلام) يَعْمَلُونَ الْأَصْنَامَ وَ يَذْهَبُونَ بِهَا إِلَى الْأَسْوَاقِ وَ يَبِيعُونَهَا قَالَ فَذَهَبَتْ إِلَيْهِ فَجَاءَتْ بِهِ حَتَّى أَقْعَدَتْهُ عَلَى الطَّرِيقِ وَ مَرَّ إِخْوَتُهُ فَدَخَلَ مَعَهُمْ فَلَمَّا رَآهُ أَبُوهُ وَقَعَتْ عَلَيْهِ الْمَحَبَّةُ مِنْهُ فَمَكَثَ مَا شَاءَ اللَّهُ قَالَ فَبَيْنَمَا إِخْوَتُهُ يَعْمَلُونَ يَوْماً مِنَ الْأَيَّامِ الْأَصْنَامَ إِذَا أَخَذَ إِبْرَاهِيمُ(علیه السلام) الْقَدُومَ وَ أَخَذَ خَشَبَةً فَنَجَرَ مِنْهَا صَنَماً لَمْ يَرَوْا قَطُّ مِثْلَهُ فَقَالَ آزَرُ لِأُمِّهِ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ نُصِيبَ خَيْراً بِبَرَكَةِ ابْنِكِ هَذَا قَالَ فَبَيْنَمَا هُمْ كَذَلِكَ إِذَا أَخَذَ إِبْرَاهِيمُ الْقَدُومَ فَكَسَرَ الصَّنَمَ الَّذِي عَمِلَهُ فَفَزِعَ أَبُوهُ مِنْ ذَلِكَ فَزَعاً شَدِيداً فَقَالَ لَهُ أَيَّ شَيْ ءٍ عَمِلْتَ فَقَالَ لَهُ إِبْرَاهِيمُ(علیه السلام) وَ مَا تَصْنَعُونَ بِهِ فَقَالَ آزَرُ نَعْبُدُهُ فَقَالَ لَهُ إِبْرَاهِيمُ(علیه السلام) أَ تَعْبُدُونَ ما تَنْحِتُونَ فَقَالَ آزَرُ لِأُمِّهِ هَذَا الَّذِي يَكُونُ ذَهَابُ مُلْكِنَا عَلَى يَدَيْهِ. [كافى، ج 8، ص 366، ح 558]

امام صادق(علیه السلام) در سخن دیگری می فرماید:

ابراهیم(علیه السلام) در بین قوم خود از بت ها و بت پرستی ها بدگویی می نمود، تا این که او را نزد نمرود بردند و نمرود به او گفت: پروردگار تو کیست؟ ابراهیم(علیه السلام) فرمود: «رَبِّیَ الَّذِی یُحْیِی وَ یُمِیتُ» یعنی پروردگار من کسی است که زنده می کند و می میراند. نمرود گفت: من نیز می میرانم و زنده می کنم «قالَ أَنَا أُحْیِی وَ أُمِیت» ابراهیم(علیه السلام) فرمود: «فَإِنَّ اللَّهَ یَأْتِی بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِها مِنَ الْمَغْرِبِ» یعنی خدای من خورشید را از مشرق طلوع می دهد و اکنون تو آن را از مغرب طلوع بده «فَبُهِتَ الَّذِی کَفَرَ وَ اللَّهُ لا یَهْدِی الْقَوْمَ الظَّالِمِین»(1) یعنی نمرود مبهوت و متحیّر شد و خداوند مردم ستمکار را هدایت نمی نماید.(2)

1- 226.. سوره ی بقره، آیه ی 258.

2- 227.. عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ حُجْرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ خَالَفَ إِبْرَاهِیمُ(علیه السلام) قَوْمَهُ وَ عَابَ آلِهَتَهُمْ حَتَّی أُدْخِلَ عَلَی نُمْرُودَ فَخَاصَمَهُ فَقَالَ إِبْرَاهِیمُ(علیه السلام) رَبِّیَ الَّذِی یُحْیِی وَ یُمِیتُ قالَ أَنَا أُحْیِی وَ أُمِیتُ قَالَ إِبْرَاهِیمُ فَإِنَّ اللَّهَ یَأْتِی بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِها مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِی کَفَرَ وَ اللَّهُ لا یَهْدِی الْقَوْمَ الظَّالِمِینَ. [کافی، ج 8، ص 368، ح 559]

امام باقر(علیه السلام) می فرماید:

ابراهیم(علیه السلام) از بت ها بدگویی کرد و از این رو نگاه به ستاره ای نمود و گفت: «إِنِّی سَقِیمٌ» و به خدا سوگند او مریض و سقیم نبود و دروغ نیز نگفت، و چون مردم [در روز عید خود] از شهر بیرون رفتند ابراهیم طبری برداشت و بت های نمرودیان را شکست و طبر را به دوش بت بزرگ قرار داد و آن را نشکست و چون مردم بازگشتند و بت های خود را چنین دیدند گفتند: «به خدا سوگند جز آن جوانی که از آن ها بدگویی می کرد آنان را نشکسته است» و مجازاتی برای او سخت تر از آتش ندانستند از این رو هیزم جمع کردند تا او را آتش بزنند و در آن روز نمرود با لشکر خود جای بلندی را فراهم کردند تا سوختن ابراهیم(علیه السلام) را ببینند، و چون ابراهیم را در منجنیق قرار دادند، زمین گفت: خدایا در پشت من کسی جز او تو را نمی پرستد، آیا باید به آتش بسوزد؟! خطاب شد او اگر مرا بخواند من او را نجات می دهم.

راوی حدیث ابان عثمان گوید: زراره از امام باقر(علیه السلام) نقل نمود که آن حضرت فرمود:

دعای ابراهیم(علیه السلام) در آن روز چنین بوده است: «یَا وَاحِدُ یَا أَحَدُ یَا صَمَدُ یَا مَنْ لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُواً أَحَدٌ» سپس فرمود: «توکّلت علی الله» و پروردگار او فرمود: نجات یافتی و به آتش گفت: «کُونِی بَرْداً» پس دندان های ابراهیم از سرما لرزید، تا این که خداوند فرمود: «وَ سَلاماً عَلی إِبْراهِیمَ»(1)، و جبرئیل(علیه السلام) فرود آمد و در بین آتش با ابراهیم سخن گفت، و چون نمرود این

1- 228.. سوره ی انبیاء، آیه ی 69.

منظره را دید گفت: هر که می خواهد خدایی انتخاب کند، باید خدایی مثل خدای ابراهیم را انتخاب نماید.

در این هنگام یکی از بزرگان نمرودیان گفت: «من آتش را سوگنـد دادم که ابراهیم را نسوزانـد» پس شـعله ای از آتش به طرف او آمد و او را سوزاند، و لوط(علیه السلام) به ابراهیم ایمان آورد، و ابراهیم و ساره و لوط به شام مهاجرت نمودند.(1)

ص: 166

1- 229.. وَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ(علیه السلام) عَابَ آلِهَتَهُمْ فَنَظَرَ نَظْرَةً فِی النُّجُومِ فَقَالَ إِنِّی سَقِیمٌ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ(علیه السلام) وَ اللَّهِ مَا کَانَ سَقِیماً وَ مَا کَذَبَ فَلَمَّا تَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِینَ إِلَی عِیدٍ لَهُمْ دَخَلَ إِبْرَاهِیمُ(علیه السلام) إِلَی آلِهَتِهِمْ بِقَدُومٍ فَکَسَّرَهَا إِلَّا کَبِیراً لَهُمْ وَ وَضَعَ الْقَدُومَ فِی عُنُقِهِ فَرَجَعُوا إِلَی آلِهَتِهِمْ فَنَظَرُوا إِلَی مَا صُنِعَ بِهَا فَقَالُوا لَا وَ اللَّهِ مَا اجْتَرَأَ عَلَیْهَا وَ لَا کَسَرَهَا إِلَّا الْفَتَی الَّذِی کَانَ یَعِیبُهَا وَ یَبْرَأُ مِنْهَا فَلَمْ یَجِدُوا لَهُ قِتْلَةً أَعْظَمَ مِنَ النَّارِ فَجُمِعَ لَهُ الْحَطَبُ وَ اسْتَجَادُوهُ حَتَّی إِذَا کَانَ الْیَوْمُ الَّذِی یُحْرَقُ فِیهِ بَرَزَ لَهُ نُمْرُودُ وَ جُنُودُهُ وَ قَدْ بُنِیَ لَهُ بِنَاءٌ لِیَنْظُرَ إِلَیْهِ کَیْفَ تَأْخُذُهُ النَّارُ وَ وُضِعَ إِبْرَاهِیمُ(علیه السلام) فِی مَنْجَنِیقٍ وَ قَالَتِ الْأَرْضُ یَا رَبِّ لَیْسَ عَلَی ظَهْرِی أَحَدٌ یَعْبُدُکَ غَیْرُهُ یُحْرَقُ بِالنَّارِ قَالَ الرَّبُّ إِنْ دَعَانِی کَفَیْتُهُ فَذَکَرَ أَبَانٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَمَّنْ رَوَاهُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ(علیه السلام) أَنَّ دُعَاءَ إِبْرَاهِیمَ(علیه السلام) یَوْمَئِذٍ کَانَ -- یَا أَحَدُ [یَا أَحَدُ یَا صَمَدُ] یَا صَمَدُ یَا مَنْ لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُواً أَحَدٌ ثُمَّ قَالَ تَوَکَّلْتُ عَلَی اللَّهِ فَقَالَ الرَّبُّ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی کَفَیْتُ -- فَقَالَ لِلنَّارِ کُونِی بَرْداً قَالَ فَاضْطَرَبَتْ أَسْنَانُ إِبْرَاهِیمَ(علیه السلام) مِنَ الْبَرْدِ حَتَّی قَالَ اللَّهُ؟عز؟ وَ سَلاماً عَلی إِبْرَاهِیمَ وَ انْحَطَّ جَبْرَئِیلُ(علیه السلام) وَ إِذَا هُوَ جَالِسٌ مَعَ إِبْرَاهِیمَ(علیه السلام) یُحَدِّثُهُ فِی النَّارِ قَالَ نُمْرُودُ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهاً فَلْیَتَّخِذْ مِثْلَ إِلَهِ إِبْرَاهِیمَ قَالَ فَقَالَ عَظِیمٌ مِنْ عُظَمَائِهِمْ إِنِّی عَزَمْتُ عَلَی النَّارِ أَنْ لَا تُحْرِقَهُ قَالَ فَأَخَذَ عُنُقٌ مِنَ النَّارِ نَحْوَهُ حَتَّی أَحْرَقَهُ قَالَ فَآمَنَ لَهُ لُوطٌ وَ خَرَجَ مُهَاجِراً إِلَی الشَّامِ هُوَ وَ سَارَةُ وَ لُوطٌ. [کافی، ج 8، ص 368، ح 559]

«وَ قَالَ إِنِّی ذَاهِبٌ إِلَی رَبِّی سَیَهْدِینِ * رَبِّ هَبْ لِی مِنَ الصَّالِحِینَ * فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِیمٍ * فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْیَ قَالَ یَا بُنَیَّ إِنِّی أَرَی فِی الْمَنَامِ أَنِّی أَذْبَحُکَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَی قَالَ یَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِی إِن شَاء اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِینَ ...»(1)

مرحوم کلینی در کتاب کافی با سند خود از ابراهیم بن ابی زیاد کرخی نقل نموده که گوید: از امام صادق(علیه السلام) شنیدم که می فرمود:

ابراهیم(علیه السلام) در عراق در محلّی به نام «کُوثَی رَبّی» زادگاه پدرش به دنیا آمد و همسر او ساره بود و همسر لوط ورقه بود و ساره و ورقه خواهر همدیگر و دختران لاحج بودند و لاحج پیامبر «مُنذِر» بود و لکن رسول نبود و در سرشت ابراهیم فطرت خداشناسی بود از این رو خداوند او را به دین خود هدایت نمود و به پیامبری برگزید، او با ساره دختر لاحج که دختر خاله او بود ازدواج کرد، و ساره دارای گوسفندان فراوان و زمین وسیعی بود و همه اموال خود را به ابراهیم(علیه السلام) تملیک نمود و ابراهیم(علیه السلام) مشغول به اصلاح اموال ساره شد و دام و زراعت فراوانی پیدا کرد و کسی در «کُوثَی رَبّی» مانند او نبود....(2)

1- 230.. سوره ی صافّات، آیات 113-99.

2- 231.. عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ وَ عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِیَادٍ جَمِیعاً عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ أَبِی زِیَادٍ الْکَرْخِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) یَقُولُ إِنَّ إِبْرَاهِیمَ(علیه السلام) کَانَ مَوْلِدُهُ بِکُوثَی رُبَا وَ کَانَ أَبُوهُ مِنْ أَهْلِهَا وَ کَانَتْ أُمُّ إِبْرَاهِیمَ وَ أُمُّ لُوطٍ سَارَةَ وَ وَرَقَةَ -- وَ فِی نُسْخَةٍ رُقَیَّةَ أُخْتَیْنِ وَ هُمَا ابْنَتَانِ لِلَاحِجِ وَ کَانَ اللَّاحِجُ نَبِیّاً مُنْذِراً وَ لَمْ یَکُنْ رَسُولًا وَ کَانَ إِبْرَاهِیمُ(علیه السلام) فِی شَبِیبَتِهِ عَلَی الْفِطْرَةِ الَّتِی فَطَرَ اللَّهُ؟عز؟ الْخَلْقَ عَلَیْهَا حَتَّی هَدَاهُ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی إِلَی دِینِهِ وَ اجْتَبَاهُ وَ إِنَّهُ تَزَوَّجَ سَارَةَ ابْنَةَ لَاحِجٍ وَ هِیَ ابْنَةُ خَالَتِهِ وَ کَانَتْ سَارَةُ صَاحِبَةَ مَاشِیَةٍ کَثِیرَةٍ وَ أَرْضٍ وَاسِعَةٍ وَ حَالٍ حَسَنَةٍ وَ کَانَتْ قَدْ مَلَّکَتْ إِبْرَاهِیمَ(علیه السلام) جَمِیعَ مَا کَانَتْ تَمْلِکُهُ فَقَامَ فِیهِ وَ أَصْلَحَهُ وَ کَثُرَتِ الْمَاشِیَةُ وَ الزَّرْعُ حَتَّی لَمْ یَکُنْ بِأَرْضِ کُوثَی رُبَا رَجُلٌ أَحْسَنُ حَالًا مِنْهُ .... [کافی، ج 8، ص 370، ح 560]

مؤلّف گوید:

در این امّت نیز نمونه ساره حضرت خدیجه(علیها السلام) بود که دارای اموال فراوانی بود و چون با رسول خدا(صلی الله علیه و آله) ازدواج نمود همه اموال خود را در اختیار آن حضرت قرار داد.

«رَبِّ هَبْ لِی مِنَ الصَّالِحِینَ * فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِیمٍ * فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْیَ»(1)

ابوبصیر گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

جبرئیل روز ترویه [یعنی هشتم ذی حجّه] به ابراهیم(علیه السلام) گفت: [برای منا و عرفات] «آب بردار» از این رو روز هشتم ذی حجّه روز ترویه نامیده شد، سپس جبرئیل ابراهیم(علیه السلام) را به منا آورد و ابراهیم(علیه السلام) شب را در آنجا خوابید، و پس از آن او را به طرف عرفات برد و خیمه او را در نزدیکی مسجد «نَمِرة» قرار داد، و ابراهیم در آنجا با سنگ ها مسجدی بنا کرد، و الآن مسجد او داخل مسجد نمره است و در آن مسجد ابراهیم نماز ظهر و عصر خود را خواند و سپس جبرئیل او را به عرفات آورد و گفت:

ای ابراهیم این محلّ، عرفات است پس مناسک خود را بشناس و به گناه خود اعتراف کن -- و به همین خاطر این محل عرفات نامیده شد، و سپس ابراهیم(علیه السلام) به مزدلفه و مشعر آمد و خداوند او را امر کرد تا فرزند خود را ذبح [و قربانی] کند، در حالی که شمایل و جمال و خُلق زیبای او را دید و محبّت و علاقه خود را به او احساس نمود، و چون صبح روز عید قربان فرا رسید از مشعر به منا آمد و به مادر اسماعیل گفت: تو به زیارت خانه خدا باید بروی، و اسماعیل را با خود نگاه داشت و به او گفت: حمار و کارد را بیاور تا من

1- 232.. سوره ی صافّات، آیات 102-100.

قربـانی کنم و مقصود او ذبـح اسـماعیل و تجهیز و دفن او بود، پس اسـماعیل الاـغ و کـارد را آماده کرد و گفت: قربانی کجاست؟ ابراهیم فرمود:

خـدایت می دانـد او کجاست. سـپس گفت: فرزنـد عزیزم به خـدا سوگند او تو هستی و خداوند مرا امر کرده تا تو را قربانی کنم، تو چه می گویی؟ اسـماعیل گفت: پدر جان به آنچه امر شده ای عمل کن، إن شاءالله، مرا از صابران خواهی یافت، و چون ابراهیم خواست که فرزند خود را قربـانی کنـد اسـماعیل گفت: چشـمان من را ببنـد و پاهـایم را در طناب کن [تا چشم تو در آن حال بر من نیفتـد، و از امر الهی باز نمانی، و من در حال جان دادن پایی حرکت نـدهم و خلاف ادبی انجام نـدهم] ابراهیم فرمود: به خـدا سوگند چنین نخواهم کرد و سـپس قُرطان حمار [یعنی پارچه ای که به پشت حیوان می اندازنـد] را روی زمین پهن کرد و اسـماعیل را بر روی آن خواباند و کارد را به گلوی او گـذارد، ناگهـان پیرمردی آمـد و گفت: از این جـوان چه می خواهی؟ ابراهیم(علیه السـلام) فرمود: «می خواهم او را قربـانی کنم» پیرمرد گفت: سبحان الله جوانی که طرفة العینی خدا را معصیت نکرده است را می خواهی بکشی؟! ابراهیم فرمود: «آری خداوند به من چنین امر نمـوده است» پیرمرد گفت: «بلکه خداونـد تـو را از این کـار نهی نموده، و آنچه در خواب دیـده ای امر شـیطان بوده است» ابراهیم فرمود: «وای بر تو به خدا سوگند آنچه در خواب شـنیدم سـخن خدا بود، و تو دروغ می گویی، و به خدا سوگند با تو سـخن نخواهم گفت» و چون خواست که اسماعیل را ذبح کند، آن پیرمرد [یعنی ابلیس] به او گفت:

«ای ابراهیم تو پیشوای مردم هستی و اگر فرزنـد خود را قربانی کنی مردم نیز به تو اقتـدا خواهند نمود، پس از این کار خودداری کن» و لکن ابراهیم(علیه السلام)

با او سخن نگفت و اسماعیل را کنار جمره ی وسطی خوابانید و کارد را بر گلوی او گذارد و سر به آسمان بلند کرد و کارد را فشار داد و جبرئیل(علیه السلام) آمدو کارد را به پشت برگرداند، و چون ابراهیم دید که کارد به پشت برگشته، کارد را به طرف دیگر برگرداند و جبرائیل نیز آن را به پشت بازگرداند، و این عمل چندین بار تکرار شد، و ندایی از طرف مسجد خیف بلند شد و خداوند فرمود:

«یا إِبْراهِیمُ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْیا» یعنی «ای ابراهیم تو خواب خود را تصدیق کردی» و اسماعیل از زیر دست پدر برخاست و جبرئیل گوسفندی را به جای او قرار داد، سپس آن پیرمرد خبیث خود را به مادر اسماعیل که در کنار کعبه بود رساند و گفت: «من پیرمردی را دیدم که اوصاف او چنین و چنان بود» و اوصاف ابراهیم(علیه السلام) را بیان کرد، مادر اسماعیل گفت: او شوهر من ابراهیم است، و سپس اوصاف اسماعیل را برشمرد و مادر اسماعیل گفت: او فرزند من است، پس آن خبیث گفت:

من دیدم که آن پیرمرد یعنی ابراهیم آن جوان را خوابانده بود و می خواست او را سر ببرّد. مادر اسماعیل گفت: «هرگز ابراهیم چنین نمی کند، چرا که او از همه مردم مهربان تراست» پیرمرد خبیث گفت: «به پروردگار آسمان و زمین و پروردگار این کعبه سوگند که من چنین دیدم، مادر گفت: برای چه؟ ابلیس گفت: «او گمان کرده بود که پروردگارش چنین دستوری به او داده است، مادر اسماعیل گفت: «حق بوده که از پروردگار خود اطاعت کند».

امام باقر(علیه السلام) در پایان این قصّه می فرماید:

مادر اسماعیل یعنی ساره با شنیدن این سخنان رقّت پیدا کرد و ترسید

که درباره ی فرزند او دستوری از آسمان آمده باشد، از این رو پس از انجام مناسک دست بر روی سر گذارد و به طرف منا حرکت کرد در حالی که می گفت: «خدایا مرا نسبت به آنچه با مادر اسماعیل کردم، مؤاخذه مکن و چون ساره خود را به اسماعیل رساند و اثر کارد را در گلوی او دید ناله کرد و بیمار شد و از آن بیماری از دنیا رحلت نمود....(1)

ص: 171

1- 233.. عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدَوَيْهِ بْنِ عَامِرٍ جَمِيعاً عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي نَصْرٍ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا جَعْفَرٍ وَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ(عليه السلام) يَذْكُرَانِ أَنَّهُ لَمَّا كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ قَالَ جَبْرَئِيلُ لِإِبْرَاهِيمَ(عليه السلام) تَرَوَّهْ مِنَ الْمَاءِ فَسُمِّيَتِ التَّرْوِيَةَ ثُمَّ أَتَى مِنًى فَأَبَاتَهُ بِهَا ثُمَّ غَدَا بِهِ إِلَى عَرَفَاتٍ فَضَرَبَ خِبَاهُ بِنَمِرَةَ دُونَ عَرَفَةَ فَبَنَى مَسْجِداً بِأَحْجَارٍ بِيضٍ وَ كَانَ يُعْرَفُ أَثَرُ مَسْجِدِ إِبْرَاهِيمَ حَتَّى أُدْخِلَ فِي هَذَا الْمَسْجِدِ الَّذِي بِنَمِرَةَ حَيْثُ يُصَلِّي الْإِمَامُ يَوْمَ عَرَفَةَ فَصَلَّى بِهَا الظُّهْرَ وَ الْعَصْرَ ثُمَّ عَمَدَ بِهِ إِلَى عَرَفَاتٍ فَقَالَ هَذِهِ عَرَفَاتٌ فَاعْرِفْ بِهَا مَنَاسِكَكَ وَ اعْتَرِفْ بِذَنْبِكَ فَسُمِّيَ عَرَفَاتٍ ثُمَّ أَفَاضَ إِلَى الْمُزْدَلِفَةِ فَسُمِّيَتِ الْمُزْدَلِفَةَ لِأَنَّهُ ازْدَلَفَ إِلَيْهَا ثُمَّ قَامَ عَلَى الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ فَأَمَرَهُ اللَّهُ أَنْ يَذْبَحَ ابْنَهُ وَ قَدْ رَأَى فِيهِ شَمَائِلَهُ وَ خَلَائِقَهُ وَ أَنِسَ مَا كَانَ إِلَيْهِ فَلَمَّا أَصْبَحَ أَفَاضَ مِنَ الْمَشْعَرِ إِلَى مِنًى فَقَالَ لِأُمِّهِ زُورِي الْبَيْتَ أَنْتِ وَ أَحْتَبِسُ الْغُلَامَ فَقَالَ يَا بُنَيَّ هَاتِ الْحِمَارَ وَ السِّكِّينَ حَتَّى أُقَرِّبَ الْقُرْبَانَ فَقَالَ أَبَانٌ فَقُلْتُ لِأَبِي بَصِيرٍ مَا أَرَادَ بِالْحِمَارِ وَ السِّكِّينِ قَالَ أَرَادَ أَنْ يَذْبَحَهُ ثُمَّ يَحْمِلَهُ فَيُجَهِّزَهُ وَ يَدْفِنَهُ قَالَ فَجَاءَ الْغُلَامُ بِالْحِمَارِ وَ السِّكِّينِ فَقَالَ يَا أَبَتِ أَيْنَ الْقُرْبَانُ قَالَ رَبُّكَ يَعْلَمُ أَيْنَ هُوَ يَا بُنَيَّ أَنْتَ وَ اللَّهِ هُوَ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَمَرَنِي بِذَبْحِكَ فَانْظُرْ ما ذا تَرى قالَ يا أَبَتِ افْعَلْ ما تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ قَالَ فَلَمَّا عَزَمَ عَلَى الذَّبْحِ قَالَ يَا أَبَتِ خَمِّرْ وَجْهِي وَ شُدَّ وَثَاقِي قَالَ يَا بُنَيَّ الْوَثَاقُ مَعَ الذَّبْحِ وَ اللَّهِ لَا أَجْمَعُهُمَا عَلَيْكَ الْيَوْمَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ(عليه السلام) فَطَرَحَ لَهُ قُرْطَانَ الْحِمَارِ ثُمَّ أَضْجَعَهُ عَلَيْهِ وَ أَخَذَ الْمُدْيَةَ فَوَضَعَهَا عَلَى حَلْقِهِ قَالَ فَأَقْبَلَ شَيْخٌ فَقَالَ مَا تُرِيدُ مِنْ هَذَا الْغُلَامِ قَالَ أُرِيدُ أَنْ أَذْبَحَهُ فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ غُلَامٌ لَمْ يَعْصِ اللَّهَ طَرْفَةَ عَيْنٍ تَذْبَحُهُ فَقَالَ نَعَمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَمَرَنِي بِذَبْحِهِ فَقَالَ بَلْ رَبُّكَ نَهَاكَ عَنْ ذَبْحِهِ وَ إِنَّمَا أَمَرَكَ بِهَذَا الشَّيْطَانُ فِي مَنَامِكَ قَالَ وَيْلَكَ الْكَلَامُ الَّذِي سَمِعْتُ هُوَ الَّذِي بَلَغَ بِي مَا تَرَى لَا وَ اللَّهِ لَا أُكَلِّمُكَ ثُمَّ عَزَمَ عَلَى الذَّبْحِ فَقَالَ الشَّيْخُ يَا إِبْرَاهِيمُ إِنَّكَ إِمَامٌ يُقْتَدَى بِكَ فَإِنْ ذَبَحْتَ وَلَدَكَ ذَبَحَ النَّاسُ أَوْلَادَهُمْ فَمَهْلًا فَأَبَى أَنْ يُكَلِّمَهُ قَالَ أَبُو بَصِيرٍ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ(عليه السلام) يَقُولُ فَأَضْجَعَهُ عِنْدَ الْجَمْرَةِ الْوُسْطَى ثُمَّ أَخَذَ الْمُدْيَةَ فَوَضَعَهَا عَلَى حَلْقِهِ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ انْتَحَى عَلَيْهِ فَقَلَبَهَا جَبْرَئِيلُ(عليه السلام) عَنْ حَلْقِهِ فَنَظَرَ إِبْرَاهِيمُ فَإِذَا هِيَ مَقْلُوبَةٌ فَقَلَبَهَا إِبْرَاهِيمُ عَلَى خَدِّهَا وَ قَلَبَهَا جَبْرَئِيلُ عَلَى قَفَاهَا فَفَعَلَ ذَلِكَ مِرَاراً ثُمَّ نُودِيَ مِنْ مَيْسَرَةِ مَسْجِدِ الْخَيْفِ يَا إِبْرَاهِيمُ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا وَ اجْتَرَّ الْغُلَامَ مِنْ تَحْتِهِ وَ تَنَاوَلَ جَبْرَئِيلُ الْكَبْشَ مِنْ قُلَّةِ ثَبِيرٍ -- فَوَضَعَهُ تَحْتَهُ وَ خَرَجَ الشَّيْخُ الْخَبِيثُ حَتَّى لَحِقَ بِالْعَجُوزِ حِينَ نَظَرَتْ إِلَى الْبَيْتِ وَ الْبَيْتُ فِي وَسَطِ الْوَادِي فَقَالَ مَا شَيْخٌ رَأَيْتُهُ بِمِنًى فَنَعَتَ نَعْتَ إِبْرَاهِيمَ قَالَتْ ذَاكَ بَعْلِي قَالَ فَمَا وَصِيفٌ رَأَيْتُهُ مَعَهُ وَ نَعَتَ نَعْتَهُ قَالَتْ ذَاكَ ابْنِي قَالَ فَإِنِّي رَأَيْتُهُ أَضْجَعَهُ وَ أَخَذَ الْمُدْيَةَ لِيَذْبَحَهُ قَالَتْ كَلَّا مَا رَأَيْتُ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا أَرْحَمَ النَّاسِ وَ كَيْفَ رَأَيْتَهُ يَذْبَحُ ابْنَهُ قَالَ وَ رَبِّ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ وَ رَبِّ هَذِهِ الْبَنِيَّةِ لَقَدْ رَأَيْتُهُ أَضْجَعَهُ وَ أَخَذَ الْمُدْيَةَ لِيَذْبَحَهُ قَالَتْ لِمَ قَالَ زَعَمَ أَنَّ رَبَّهُ أَمَرَهُ بِذَبْحِهِ قَالَتْ فَحَقٌّ لَهُ أَنْ يُطِيعَ رَبَّهُ قَالَ فَلَمَّا قَضَتْ مَنَاسِكَهَا فَرِقَتْ أَنْ يَكُونَ قَدْ نَزَلَ فِي ابْنِهَا شَيْءٌ فَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهَا مُسْرِعَةً فِي الْوَادِي وَاضِعَةً يَدَهَا عَلَى رَأْسِهَا وَ هِيَ تَقُولُ رَبِّ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا عَمِلْتُ بِأُمِّ إِسْمَاعِيلَ قَالَ فَلَمَّا جَاءَتْ سَارَةُ فَأُخْبِرَتِ الْخَبَرَ قَامَتْ إِلَى ابْنِهَا تَنْظُرُ فَإِذَا أَثَرُ السِّكِّينِ خُدُوشاً فِي حَلْقِهِ فَفَزِعَتْ وَ اشْتَكَتْ وَ كَانَ بَدْءُ مَرَضِهَا الَّذِي هَلَكَتْ فِيهِ وَ ذَكَرَ أَبَانٌ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ(عليه السلام) قَالَ أَرَادَ أَنْ يَذْبَحَهُ فِي الْمَوْضِعِ الَّذِي حَمَلَتْ أُمُّ رَسُولِ اللَّهِ(صلى الله عليه و آله) عِنْدَ الْجَمْرَةِ الْوُسْطَى فَلَمْ يَزَلْ مِصْرُ يَتَوَارَثُونَ بِهِ كَابِراً عَنْ كَابِرٍ حَتَّى كَانَ آخِرَ مَنِ ارْتَحَلَ مِنْهُ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ(عليه السلام) فِي شَيْءٍ كَانَ بَيْنَ بَنِي هَاشِمٍ وَ بَيْنَ بَنِي أُمَيَّةَ فَارْتَحَلَ فَضَرَبَ بِالْعَرِينِ. [كافى، ج 4، ص 207، ح 9]

مؤلّف گوید:

طبق قانون تکرار جریان حوادث امّت های پیشین در این امّت باید گفت: حضرت عبدالله پدر پیامبر(صلی الله علیه و آله) نیز در معرض قربانی قرار گرفت و عبدالمطّلب نذر کرد تا او را قربانی کند، جز این که «ذبح عظیم» به قربانی شدن امام حسین(علیه السلام) تفسیر شده و چقدر فرق است بین

قربانی شدن اسماعیل و قربانی شدن امام حسین علیهما السلام؟!!!

فضل بن شاذان گوید: از حضرت رضا(علیه السلام) شنیدم که می فرمود:

هنگامی که خداوند ابراهیم(علیه السلام) را امر نمود تا به جای ذبح اسماعیل گوسفندی را ذبح کند، ابراهیم(علیه السلام) آرزو کرد که ای کاش به دست خود اسماعیل را ذبح می کرد تا پاداش کسی را پیدا کند که با دست خود عزیزترین فرزند خویش را برای خدا ذبح می کند، تا به درجات بالای ثواب و پاداش برسد.

پس خداوند به او فرمود:

ای ابراهیم! محبوب ترین خلق من نزد تو کیست؟ ابراهیم گفت: خدایا هیچ کدام از مخلوق تو نزد من محبوب تر از حبیب تو محمّد(صلی الله علیه و آله) نیست، خطاب شد: آیا او را بیش از خود دوست می داری؟ ابراهیم گفت: آری. خطاب شد: آیا فرزند او را بیشتر دوست می داری یا فرزند خود را؟ ابراهیم گفت: فرزند او را. خطاب شد: آیا کشته شدن فرزند او از روی ظلم به دست دشمنان برای تو سخت تر است یا کشته شدن فرزند تو به دست تو در راه طاعت من؟ ابراهیم گفت: کشته شدن فرزند او برای من سخت تر است. خطاب شد: ای ابراهیم! گروهی که خود را از امّت محمّد(صلی الله علیه و آله) می دانند، فرزند او حسین را بعد از او همانند گوسفندی سر می برّند و غضب و خشم مرا بر خود

واجب می کنند!!

پس ابراهیم(علیه السلام) پریشان شد و قلب او به درد آمد و گریان شد، و خداوند به او وحی نمود: ای ابراهیم! من جزع و پریشانی تو را برای کشته شدن حسین، به جای جزع و پریشانی تو برای فرزندت اسماعیل پذیرفتم و بالاترین ثواب و

درجات را برای تو واجب نمودم.

سپس حضرت رضا(علیه السلام) فرمود:

این است معنای «وَ فَدَیْناهُ بِذِبْحٍ عَظِیمٍ.»(1)

و فرمود: مقصود رسول خدا(صلی الله علیه و آله) که فرمود:

«أَنَا ابْنُ الذَّبِیحَیْنِ» اسماعیل و عبدالله است.(2)

1- 234.. فی عیون الاخبار حدثنا عبد الواحد بن محمّد بن عبدوس النیشابوری العطار بنیشابور فی شعبان سنة اثنین و خمسین و ثلاثمأة، قال: حدثنا محمّد بن علی ابن قتیبة النیشابوری عن الفضل بن شاذان قال: سمعت الرّضا(علیه السلام) یقول: لما أمر الله تعالی إبراهیم(علیه السلام) ان یذبح مکان ابنه إسماعیل الکبش الذی أنزل علیه، تمنی إبراهیم(علیه السلام) أن یکون قد ذبح ابنه إسماعیل بیده و أنه لم یؤمر بذبح الکبش مکانه لیرجع إلی قلبه ما یرجع إلی قلب الوالد الذی یذبح أعز ولده بیده فیستحق بذلک أرفع درجات أهل الثواب علی المصائب، فأوحی الله؟عز؟ الیه: یا إبراهیم من أحب خلقی إلیک؟ قال: یا رب ما خلقت خلقا هو أحب إلی من حبیبک محمّد(صلی الله علیه و آله)، فأوحی الله؟عز؟: یا إبراهیم هو أحب إلیک أو نفسک؟ قال: بل هو أحب إلی من نفسی، قال: فولده أحب إلیک أو ولدک؟ قال: بل ولده، قال: فذبح ولده ظلما علی یدی أعدائه أوجع لقلبک أو ذبح ولدک بیدک فی طاعتی؟ قال: یا رب بل ذبحه علی أیدی أعدائه أوجع لقلبی قال: یا إبراهیم ان طائفة تزعم انها من أمة محمّد(صلی الله علیه و آله) ستقتل الحسین(علیه السلام) ابنه من بعده ظلما و عدوانا کما یذبح الکبش، و یستوجبون بذلک سخطی، فجزع إبراهیم(علیه السلام) لذلک فتوجع قلبه و أقبل یبکی، فأوحی الله تعالی الیه: یا إبراهیم قد فدیت جزعک علی ابنک إسماعیل لو ذبحته بیدک بجزعک علی الحسین و قتله، و أوجبت لک أرفع درجات أهل الثواب علی المصائب، و ذلک قول الله؟عز؟ وَ فَدَیْناهُ بِذِبْحٍ عَظِیمٍ و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم. [کافی، ج 4، ص 207، ح 94]

2- 235.. حدثنا أحمد بن الحسن القطان قال: أخبرنا أحمد بن محمّد بن سعید الکوفی قال: حدثنا علی بن الحسن بن علی بن فضال عن أبیه قال: سألت أبا الحسن علی بن موسی الرّضا(علیه السلام) عن معنی قول النّبی(صلی الله علیه و آله): انا ابن الذبیحین؟ قال: یعنی إسماعیل بن إبراهیم الخلیل علیهما السلام و عبد الله بن عبد المطلب، اما إسماعیل فهو الغلام الحلیم الذی بشر الله تعالی به إبراهیم(علیه السلام) «فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْیَ» و هو لما عمل مثل عمله «قالَ یا بُنَیَّ إِنِّی أَری فِی الْمَنامِ أَنِّی أَذْبَحُکَ فَانْظُرْ ما ذا تَری قالَ یا أَبَتِ افْعَلْ ما تُؤْمَرُ و لم یقل: یا أبت افعل ما رأیت «سَتَجِدُنِی إِنْ شاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِینَ» فلما عزم علی ذبحه فداه الله تعالی بذبح عظیم، بکبش أملح یأکل فی سواد و یشرب فی سواد و ینظر فی سواد و یمشی فی سواد و یبول و یبعر فی سواد، و کان یرتع قبل ذلک فی ریاض الجنة أربعین عاما و ما خرج من رحم أنثی، و انما قال الله تعالی له: کن فکان لیفتدی به إسماعیل، فکل ما یذبح فی منی فدیة لإسماعیل إلی یوم القیامة، فهذا أحد الذبیحین، إلی قوله(علیه السلام): و العلة التی من أجلها دفع الله؟عز؟ الذبح عن إسماعیل هی العلة التی من أجلها دفع الله الذبح عن عبد الله، و هی کون النّبی(صلی الله علیه و آله) و الائمة صلوات الله علیهم أجمعین فی صلبهما، فببرکة النّبی و الائمة صلوات الله علیهم دفع الله الذبح عنهما، فلم تجر السنة فی الناس تقتل أولادهم، و لولا ذلک لوجب علی الناس کل أضحی التقرب إلی الله تعالی ذکره یقتل أولادهم، و کلما یتقرب به الناس إلی الله؟عز؟ من أضحیة فهو فداء لإسماعیل إلی یوم القیامة. [کافی، ج 4، ص 207، ح 95]

مؤلّف گوید:

از روایت فوق استفاده می شود که شهادت امام حسین(علیه السلام) قلوب همه پیامبران و اوصیا و ملائکه مقرّب خدا را به درد آورده و مصیبت او برای همه آنان و هر بنده ای از بندگان خداوند سخت تر از هر مصیبتی می باشد بلکه مصیبت او عالم را پریشان نموده است، پس باید گفت: «أَللَّهُمَّ الْعَنْ أَوَّلَ ظَالِمٍ ظَلَمَ حَقَ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ آخِرَ تَابِعٍ لَهُ عَلَى ذَلِکَ اَللَّهُمَّ الْعَنِ الْعِصَابَةَ الَّتِی جَاهَدَتِ الْحُسَیْنَ وَ شَایَعَتْ وَ بَایَعَتْ وَ تَابَعَتْ عَلَى قَتْلِهِ اَللَّهُمَّ الْعَنْهُمْ جَمِیعاً، بِعَدَدِ مَا أَحَاطَ بِهِ عِلْمک.»

«فَلَمَّا أَسْلَمَا وَ تَلَّهُ لِلْجَبِينِ * وَ نَادَيْنَاهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ * قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَلِکَ نَجْزِی الْمُحْسِنِينَ»(1)

در تفسیر برهان از عمر بن ابراهیم اَوسی نقل شده که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روزی به جبرئیل(علیه السلام) فرمود:

آیا تو با آن قدرتی که داری تا کنون شده است که در کار خود به زحمت و مشـقّت افتاده باشی؟ جبرئیل گفت: آری ای محمّد در سه جا به مشقّت و سختی افتادم:

روزی که ابراهیم(علیه السـلام) را در آتش انداختنـد، خداونـد به من وحی نمـود: خود را به او برسـان، که به عزّت و جلاـلم اگر او قبـل از رسیدن تو در آتش قرار بگیرد من نام تو را از دیوان ملائکه محو خواهم نمود، پس من با سرعت فرود آمدم و او را بین آتش و هوا یافتم و به او گفتم: آیا حاجتی داری؟ او گفت: به خدای خود حاجت دارم و به تو حاجتی ندارم!

روزی که ابراهیم(علیه السـلام) مأمور به ذبح فرزند خود اسماعیل شد، خداوند به من وحی نمود: «خود را به او برسان که به عزّت و جلالم اگر او کـارد را به گلوی اسـماعیل برسانـد، من نام تو را از دیوان ملائکه محو خواهم نمود» پس من با سـرعت خود را رسانـدم و کارد را در دست او برگرداندم و گوسفندی را به جای اسماعیل قرار دادم،

هنگـامی که برادران یوسف، یوسف را در چـاه انداختنـد، خداونـد به من وحی نمود: «خود را به او برسـان، که به عزّت و جلالم اگر قبل از رسیدن تو او در قعر چاه قرار بگیرد، من نام تو را از دیوان ملائکه محو خواهم نمود» پس من

1- 236.. سوره ی صافّات، آیات 105-103.

با سرعت فرود آمدم و او را در فضای چاه یافتم و او را سالم روی صخره و سنگی که در قعر چاه بود قرار دادم و آن چاه دارای مارها و افعی ها بود، و مارها حرمت او را دانستند و گفتند: پیامبر کریمی بر ما وارد شده است و احدی از آنان به او آسیبی نرساندند، ولکن افعی ها خواستند به او نیش بزنند و من فریادی بر آنان زدم که تا قیامت کر شدند.(1)

مرحوم طبرسی از مرحوم عیّاشی از برید عجلی نقل کرده که گوید: به امام صادق(علیه السلام) گفتم: چه مقدار بین

بشارت ابراهیم نسبت به اسماعیل و بشارت او نسبت به اسحاق فاصله بوده است؟ فرمود:

پنج سال و «فَبَشَّرْناهُ بِغُلامٍ حَلِيمٍ» مربوط به اسماعیل است و آن نخستین

---

1 - 237.. عمر بن إبراهيم الأوسی، قال: قال: رسول الله(صلی الله علیه و آله) لجبرئيل(علیه السلام): «أنت مع قوتک هل تعبت قط؟» يعنی أصابک تعب و مشقة. قال: «نعم -- يا محمّد -- ثلاث مرات: يوم القی إبراهيم فی النار أوحی الله إلی: أن أدرکه، فوعزتی و جلالی لئن سبقک إلی النار لأمحون اسمک من ديوان الملائكة. فنزلت إليه بسرعة، و أدرکته بين النار و الهواء، فقلت: يا إبراهيم، هل لک حاجة؟ قال: إلی الله نعم، أما إليک فلا. و الثانية: يوم امر إبراهيم بذبح ولده إسماعيل أوحی الله إلی: أن أدرکه، فوعزتی و جلالی لئن سبقتک السكين إلی حلقه لأمحون اسمک من ديوان الملائكة. فنزلت إليه بسرعة، حتی حولت السكين و قلبتها فی يده، و أتيته بالفداء. و الثالثة: حين رمی يوسف(علیه السلام) فی الجب أوحی الله تعالی إلی: أدرکه -- يا جبرئيل -- فوعزتی و جلالی إن سبقک إلی قعر الجب لأمحون اسمک من ديوان الملائكة، فنزلت بسرعة، و أدرکته إلی الفضاء، و رفعته إلی الصخرة التی كانت فی قعر الجب، و أنزلته عليها سالما، فعييت، و كان الجب مأوی الحيات و الأفاعی، فلما حست به قالت كل واحدة لصاحبتها: إياک أن تتحركی، فإن نبيا كريما نزل بنا، و حل بساحتنا فلم تخرج واحدة من وكرها، إلّا الأفاعی، فإنها خرجت و أرادت لدغه، فصحت بهن صيحة صمت آذانهن إلی يوم القيامة». [تفسير برهان، ج 4، ص 422، ح 16]

بشارت به ابراهیم نسبت به فرزند بوده است و چون ابراهیم از ساره اسحاق را پیدا کرد و اسحاق سه ساله شده بود روزی اسماعیل دید اسحاق در دامن ابراهیم است پس او را دور کرد و خود در دامن پدر نشست و ساره این منظره را دید و گفت: آیا فرزند هاجر فرزند مرا از دامن تو دور می کند و خود به جای او می نشیند؟! به خدا سوگند از این پس نباید هاجر و اسماعیل اینجا بمانند و به ابراهیم گفت: آنان را از من دور کن....(1)

ص: 178

1- 238.. روی العیاشی بإسناده عن بریدة بن معاویة العجلی قال قلت لأبی عبد الله(علیه السلام) کم کان بین بشارة إبراهیم(علیه السلام) بإسماعیل(علیه السلام) و بین بشارته بإسحاق قال کان بین البشارتین خمس سنین قال الله سبحانه فَبَشَّرْناهُ بِغُلامٍ حَلِیمٍ یعنی إسماعیل و هی أول بشارة بشر الله بها إبراهیم فی الولد و لما ولد لإبراهیم إسحاق من سارة و بلغ إسحاق ثلاث سنین أقبل إسماعیل(علیه السلام) إلی إسحاق و هو فی حجر إبراهیم فنحاه و جلس فی مجلسه فبصرت به سارة فقالت یا إبراهیم ینحی ابن هاجر ابنی من حجرک و یجلس هو فی مکانه لا- و الله لا تجاورنی هاجر و ابنها فی بلاد أبدا فنحهما عنی و کان إبراهیم مکرما لسارة یعزها و یعرف حقها و ذلک لأنها کانت من ولد الأنبیاء و بنت خالته فشق ذلک علی إبراهیم و اغتم لفراق إسماعیل(علیه السلام) فلما کان فی اللیل أتی إبراهیم آت من ربه فأراه الرؤیا فی ذبح ابنه إسماعیل بموسم مکة فأصبح إبراهیم حزینا للرؤیا التی رآها فلما حضر موسم ذلک العام حمل إبراهیم هاجر و إسماعیل فی ذی الحجة من أرض الشام فانطلق بهما إلی مکة لیذبحه فی الموسم فبدأ بقواعد البیت الحرام فلما رفع قواعده خرج إلی منی حاجا و قضی نسکه بمنی و رجع إلی مکة فطافا بالبیت أسبوعا ثم انطلقا إلی السعی فلما صارا فی المسعی قال إبراهیم(علیه السلام) لإسماعیل(علیه السلام) یا بنی إنّی أری فی المنام أنی أذبحک فی موسم عامی هذا فما ذا تری قال یا أبت افعل ما تؤمر فلما فرغا من سعیهما انطلق به إبراهیم إلی منی و ذلک یوم النحر فلما انتهی به إلی الجمرة الوسطی و أضجعه لجنبه الأیسر و أخذ الشفرة لیذبحه نودی أَنْ یا إِبْراهِیمُ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْیا إلی آخره و فدی إسماعیل بکبش عظیم فذبحه و تصدق بلحمه علی المساکین. [مجمع البیان، ج 8، ص 710]

سوره ی صافّات، آیات 114 تا 148

متن:

وَ لَقَدْ مَنَنَّا عَلی مُوسی وَ هارُونَ 114 وَ نَجَّیْناهُما وَ قَوْمَهُما مِنَ الْکَرْبِ الْعَظیمِ 115 وَ نَصَرْناهُمْ فَکانُوا هُمُ الْغالِبینَ 116 وَ آتَیْناهُمَا الْکِتابَ الْمُسْتَبینَ 117 وَ هَدَیْناهُمَا الصِّراطَ الْمُسْتَقیمَ 118 وَ تَرَکْنا عَلَیْهِما فِی الْآخِرینَ 119 سَلامٌ عَلی مُوسی وَ هارُونَ 120 إِنَّا کَذلِکَ نَجْزِی الْمُحْسِنینَ 121 إِنَّهُما مِنْ عِبادِنَا الْمُؤْمِنینَ 122 وَ إِنَّ إِلْیاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلینَ 123 إِذْ قالَ لِقَوْمِهِ أَ لا تَتَّقُونَ 124 أَ تَدْعُونَ بَعْلاً وَ تَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخالِقینَ 125 اللَّهَ رَبَّکُمْ وَ رَبَّ آبائِکُمُ الْأَوَّلینَ 126 فَکَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ 127 إِلاَّ عِبادَ اللَّهِ الْمُخْلَصینَ 128 وَ تَرَکْنا عَلَیْهِ فِی الْآخِرینَ 129 سَلامٌ عَلی إِلْ یاسینَ 130 إِنَّا کَذلِکَ نَجْزِی الْمُحْسِنینَ 131 إِنَّهُ مِنْ عِبادِنَا الْمُؤْمِنینَ 132 وَ إِنَّ لُوطاً لَمِنَ الْمُرْسَلینَ 133 إِذْ نَجَّیْناهُ وَ أَهْلَهُ أَجْمَعینَ 134 إِلاَّ عَجُوزاً فِی الْغابِرینَ 135 ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرینَ 136 وَ إِنَّکُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَیْهِمْ مُصْبِحینَ 137 وَ بِاللَّیْلِ أَ فَلا تَعْقِلُونَ 138 وَ إِنَّ یُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلینَ 139 إِذْ أَبَقَ إِلَی الْفُلْکِ الْمَشْحُونِ 140 فَساهَمَ فَکانَ مِنَ الْمُدْحَضینَ 141 فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَ هُوَ مُلیمٌ 142 فَلَوْ لا أَنَّهُ کانَ مِنَ الْمُسَبِّحینَ 143 لَلَبِثَ فی بَطْنِهِ إِلی یَوْمِ یُبْعَثُونَ 144 فَنَبَذْناهُ بِالْعَراءِ وَ هُوَ سَقیمٌ 145 وَ أَنْبَتْنا عَلَیْهِ شَجَرَةً مِنْ یَقْطینٍ 146 وَ أَرْسَلْناهُ إِلی مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ یَزیدُونَ 147 فَآمَنُوا فَمَتَّعْناهُمْ إِلی حینٍ 148

لغات:

اصل «مَنّ» و منّت به معنای قطع است و «أَجْرٌ غَیْرُ مَمْنُونٍ» یعنی غیر مقطوع، و «نصر و معونة» به یک معناست جز آن که نَصر یاری جستن برای مبارزه ی با دشمنان است و معونه عام است، و «غابرین» جمع غابر است و غابر به معنای چیز کمی

است که بـاقی می مانـد، و «غبار» نیز به همین معناست، چرا که آن باقیمانـده از خاک است، و «تـدمیر» به معنای اِهلاک از روی عقوبت است، و «آبِق» عبد فراری را گویند

که صاحب آن دسترسـی به او ندارد، و آن از «اَبَقَ یَأبَق إباقاً» می باشد، و «مشـحون» به معنای مملّو است، و «مساهمه» به معنای قرعه زدن است، و آن مأخوذ از القای سهام

است، و «مدحضین» از دَحض به معنای جای لغزنده است که عابر در آنجا می لغزد،

و «مُدحَضین» به معنای مسقطین است، و «التقام» بلعیدن لقمه و ابتلاع آن است، و «لَقَمه و اِلتَقَمه و تَلقَّمه» به یک معناست، و «مُلیم» از أَلام الرجل فهو ملیم به معنای أَتی بما

یُلام علیه است یعنی کاری کرد که سبب ملامت او شد، و «عَراء» به معنای فضای خالی

از درخت و گیاه است، و یا به معنای مطلق سطح زمین است، و «یقطین» به معنای درخت کِدو و یا خود کِدو می باشد و یا مطلق میوه ای که از تابستان به زمستان می رسد است، و «قَطَن بالمکان» إذا أقام به إقامة زائلٍ لا إقامة راسخٍ.

ترجمه:

ما به موسی و هارون نعمت بخشیدیم! (114) و آن دو و قوم شان را از اندوه بزرگ نجات دادیم! (115) و آنها را یاری کردیم تا بر دشمنان خود پیروز شدند! (116) ما به آن دو،

کتاب روشنگر دادیم، (117) و آن دو را به راه راست هـدایت نمودیم! (118) و نام نیکشان را در اقوام بعـد باقی گذاردیم! (119) سلام بر موسی و هارون! (120) ما این گونه نیکوکاران را پاداش می دهیم! (121) آن دو از بندگان مؤمن ما بودند! (122) و الیاس

از رسولان (ما) بود! (123) به خاطر بیاور هنگامی را که به قومش گفت: «آیا تقوا پیشه

نمی کنید؟! (124) آیا بت «بعل» را می خوانید و بهترین آفریدگارها را رها می سازید؟! (125) خدایی که پروردگار شما و پروردگار نیاکان شماست!» (126) امّا آنها او را تکذیب

کردند ولی به یقین همگی (در دادگاه عدل الهی) احضار می شوند! (127) مگر بندگان

مخلص خدا! (128) ما نام نیک او را در میان امّتهای بعد باقی گذاردیم! (129) سلام

بر الیاسین! (130) ما این گونه نیکوکاران را پاداش می دهیم! (131) او از بندگان مؤمن

ما است! (132) و لوط از رسولان (ما) است! (133) و به خاطر بیاور زمانی را که او و خانـدانش را همگی نجات دادیم، (134) مگر پیر زنی که از بازماندگان بود (و به سرنوشت

آنان گرفتار شد)! (135) سپس بقیه را نابود کردیم! (136) و شما پیوسته صبحگاهان

از کنار (ویرانه های شـهرهای) آنها می گذریـد... (137) و (همچنین) شـبانگاه آیا نمی اندیشید؟! (138) و یونس از رسولاـن (ما) است! (139) به خاطر بیاور زمانی را که به

سـوی کشـتی پر (از جمعیّت و بـار) فرار کرد. (140) و بـا آنهـا قرعه افکنـد، (و قرعه به نـام او افتاد و) مغلوب شـد! (141) (او را بـه دریا افکندند) و ماهی عظیمی او را بلعید، در حالی که مستحقّ سرزنش بود! (142) و اگر او از تسبیح کنندگان نبود... (143) تا روز قیامت در شکم ماهی می ماند! (144) (به هر حال ما او را رهایی بخشـیدیم و) او را در یک سرزمین خشک خالی از گیاه افکندیم در حالی که بیمار بود! (145) و بوته کـدویی بر او رویانـدیم (تا در سایه برگهای پهن و مرطوبش آرامش یابـد)! (146) و او را به سوی جمعیّت یکصـد هزار نفری -- یا بیشتر -- فرستادیم! (147) آنها ایمان آوردند، از این رو تا مدّت معلومی آنان را از مواهب زندگی بهره مند ساختیم! (148)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«وَ إِنَّ إِلْیَاسَ لَمِنْ الْمُرْسَلِینَ *إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَ لَا تَتَّقُونَ * أَ تَدْعُونَ بَعْلًا وَ تَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَالِقِینَ»(1)

مفضّل گوید:

ما [یعنی گروهی از اصحاب امام صادق(علیه السلام)] درب خانه حضرت صادق(علیه السلام)

رفتیم، و چون خواستیم اجازه دخول بگیریم، صدایی از او شـنیدیم که عربی نبود و گمان کردیم که او با زبان سـریانی حرف می زند، سپس صدای گریه او را شنیدیم و ما نیز گریان شدیم تا این که غلام آن حضرت آمد و به ما اجازه دخول داد و چون وارد شدیم من گفتم: أصلحک الله، ما از شما کلامی را

1- 239.. سوره ی صافّات، آیات 125-123.

شنیـدیم که عربی نبود و فکر کردیم لغت سـریانی باشد و سـپس شـما گریان شدی و ما نیز از گریه شـما گریان شدیم؟ امام(علیه السـلام) فرمود: آری من به یاد الیاس پیغمبر(علیه السـلام) افتادم و او از عبّاد پیامبران بنی اسـرائیل بود و من همان دعایی که او در سـجده خود می خواند را به زبان سریانی خواندم [و گریان شدم.]

مفضّل می گوید:

سپس امام صادق(علیه السـلام) شروع کرد و آن دعا را با لغت سریانی خواند و به خدا سوگند من هیچ قسّیس و جاثلیقی را ندیده بودم که به این زیبایی و فصاحب با لغت سریانی سخن بگوید، سپس آن حضرت دعای الیاس را به عربی برای ما ترجمه و تفسیر نمود و فرمود: الیاس در سجده خود با خداوند می گفت:

«أتُراکَ مُعَذّبی وَ قَدْ أظْمَاتُ لک هواجزی؟ أتراک معذّبی و قد عفّرتُ لک فی التراب وجهی؟ أتراک معذّبی و قد اجتنبتُ لک المعاصـی؟ أتراک معذّبی و قد أسهرتُ لک لیلی؟» پس خداوند به او وحی نمود: «سر خود را بالا کن، من تو را عذاب نخواهم نمود» الیاس گفت: اگر بگویی تو را عـذاب نمی کنم و سـپس عـذابم کنی چه کنم؟ مگر این نیست که من بنـده توأم و تو پروردگـار منی؟ پس خداونـد به او وحی نمود: «سر خود را بالا کن، من تو را عذاب نخواهم

نمود، چرا که من هنگامی که وعده ای بکنم به وعده ی خود وفا خواهم کرد.»(1)

انس بن مالک گوید:

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) از قلّه کوهی صدایی را شنید که گوینده ای می گوید: «اَللَّهُمَّ اجْعَلْنِی مِنَ الْأُمَّةِ الْمَرْحُومَةِ الْمَغْفُورَةِ» پس رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نزد او رفت و دید او پیرمرد سفیدمویی است و قامت او سیصد ذراع است و چون او رسول خدا(صلی الله علیه و آله) را دید با او معانقه نمود و سپس گفت: «من در هر سال یک مرتبه غذا می خورم و الآن وقت آن است» پس مائده ای از آسمان فرود آمد و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) با او از آن مائده خوردند و او الیاس(علیه السلام) بود.(2)

1- 240.. محمّد بن یعقوب: عن علی بن محمّد، و محمّد بن الحسن، عن سهل بن زیاد، عن بکر بن صالح، عن محمّد بن سنان، عن مفضل بن عمر، قال: أتینا باب أبی عبد الله(علیه السلام) و نحن نرید الإذن علیه، فسمعناه یتکلم بکلام لیس بالعربیة، فتوهمنا أنه بالسریانیة، ثم بکی، فبکینا لبکائه، ثم خرج إلینا الغلام فأذن لنا، فدخلنا علیه، فقلت: أصلحک الله، أتیناک نرید الإذن علیک، فسمعناک تتکلم بکلام لیس بالعربیة، فتوهمنا أنه بالسریانیة، ثم بکیت فبکینا لبکائک. فقال: «نعم، ذکرت إلیاس النّبی(علیه السلام)، و کان من عباد أنبیاء بنی إسرائیل، فقلت کما کان یقول فی سجوده». ثم اندفع فیه بالسریانیة، فلا و الله ما رأیت قسیسا، و لا جاثلیقا أفصح لهجة منه فیه، ثم فسره لنا بالعربیة، فقال: «کان یقول فی سجوده: أتراک معذبی و قد أظمأت لک هواجری؟ أتراک معذبی و قد عفرت لک فی التراب وجهی؟ أتراک معذبی و قد اجتنبت لک المعاصی؟ أتراک معذبی و قد أسهرت لک لیلی؟ قال: فأوحی الله إلیه: أن ارفع رأسک، فإنی غیر معذبک. قال: فقال: إن قلت لا أعذبک ثم عذبتنی ماذا؟ أ لست عبدک و أنت ربی؟ فأوحی الله إلیه: أن ارفع رأسک، فإنی غیر معذبک، إنّی إذا وعدت وعدا وفیت به». [تفسیر برهان، ج 4، ص 423، ح 2]

2- 241.. و روی عن أنس أن النّبی(علیه السلام) سمع صوتا من قلّة جبل اَللَّهُمَّ اجعلنی من الأمة المرحومة المغفورة فأتی رسول الله(صلی الله علیه و آله) فإذا بشیخ أشیب قامته ثلاثمائة ذراع فلما رأی رسول الله(صلی الله علیه و آله) عانقه ثم قال إننی آکل فی کل سنة مرة واحدة و هذا أوانه فإذا هو بمائدة أنزل من السماء فأکلا و کان إلیاس(علیه السلام). [مناقب ابن شهر آشوب، ج 1، ص 137]

«سَلَامٌ عَلَى إِلْ يَاسِينَ * إِنَّا كَذَلِکَ نَجْزِی الْمُحْسِنِينَ ...»(1)

مرحوم صدوق در چندین روایت از کتب شیعه و اهل تسنّن نقل کرده که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) و ائمه طاهرین(علیهم السلام) فرموده اند:

مقصود از «یس» حضرت محمّد(صلی الله علیه و آله) است و آل یاسین آل محمّد(صلی الله علیه و آله)

هستند.

مرحوم طبرسی در کتاب احتجاج از امیرالمؤمنین(علیه السلام) نقل نموده که فرمود:

خداوند به این خاطر پیامبر خود را «یس» نامید و فرمود: «یس * وَ الْقُرْآنِ الْحَكِيمِ * إِنَّکَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ» که می دانست اگر بگوید: «سَلَامٌ عَلَى آل مُحَمَّد»

مخالفین آن را حذف خواهند نمود چنان که امثال آن را حذف نمودند.(2)

امام صادق(علیه السلام) در تفسیر آیه «سَلَامٌ عَلَى إِلْ يَاسِينَ» فرمود:

مقصود از «یس» محمّد(صلی الله علیه و آله) است. و ما آل «یس» هستیم.(3)

1- 242.. سوره ی صافّات، آیات 130 و 131.

2- 243.. الطبرسی فی (الاحتجاج): عن أمیر المؤمنین(علیه السلام)، قال: سَلامٌ عَلی إِلْ یاسِینَ إن الله سمی النّبی(صلی الله علیه و آله) بهذا الاسم، حیث قال: یس وَ الْقُرْآنِ الْحَکِیمِ إِنَّکَ لَمِنَ الْمُرْسَلِینَ، لعلمه بأنهم یسقطون قوله: سلام علی آل محمّد، کما أسقطوا غیره». [تفسیر برهان، ج 4، ص 626]

3- 244.. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الطَّالَقَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ يَحْيَى بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عِيسَى الْجَلُودِيُّ الْبَصْرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَهْلٍ قَالَ حَدَّثَنَا الْخَضِرُ بْنُ أَبِي فَاطِمَةَ الْبَلْخِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ نَافِعٍ قَالَ حَدَّثَنِي كَادِحٌ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ(علیه السلام) فِي قَوْلِهِ؟عز؟ سَلَامٌ عَلَى آلِ يَاسِينَ قَالَ يَاسِينُ مُحَمَّدٌ(صلی الله علیه و آله) وَ نَحْنُ آلُ يَاسِينَ. [معانی الأخبار، ص 122، ح2]

در کتب اهل سنّت نیز از ابن عبّاس نقل شده که در تفسیر «سَلَامٌ عَلَى إِلْ يَاسِينَ» گوید:

یعنی سلام خداوند ربّ العالمین بر محمّد و آل او(صلی الله علیه و آله)، و سلامت برای دوستان آنان در قیامت.(1)

حضرت رضا(علیه السلام) در مجلس مأمون به علمای اهل سنّت فرمود:

معنای «یس * وَ الْقُرْآنِ الْحَكِيمِ * إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ * عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ» چیست؟ علمای اهل سنّت گفتند: «احدی شک ندارد که مقصود از ««یس» حضرت محمّد(صلی الله علیه و آله) است» حضرت رضا(علیه السلام) فرمود: خداوند در این آیات مقام و منزلتی به حضرت محمّد و آل او عطا نموده که کنه آن را تنها افراد عاقل درک می کنند، چرا که خداوند در قرآن بر احدی جز پیامبران (صلوات الله علیهم أجمعین) سلام نفرستاده چنان می فرماید: «سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ» وَ می فرماید: «سَلَامٌ عَلَى إِبْرَاهِيمَ» و یا می فرماید: «سَلَامٌ عَلَى مُوسَى وَ هَارُونَ» و نفرموده: «سَلَامٌ عَلَى آلِ نُوحٍ» و یا «سَلَامٌ عَلَى آلِ مُوسَى» و یا «سَلَامٌ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ» و لکن فرموده: «سَلَامٌ عَلَى آلْ يَاسِينَ» یعنی آل محمّد(صلی الله علیه و آله).(2)

1- 245.. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الْبَاقِي قَالَ حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ الْغَنِيِّ قَالَ الْمُغَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَنْدَلٍ عَنِ الْكَلْبِيِّ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ‌عز؟ سَلَامٌ عَلَى آلِ يَاسِينَ قَالَ السَّلَامُ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ(صلی الله علیه و آله) وَ السَّلَامَةُ لِمَنْ تَوَلَّاهُمْ فِي الْقِيَامَةِ. [معانی الأخبار، ص 122، ح 1]

2- 246.. ... وَ أَمَّا الْآيَةُ السَّابِعَةُ فَقَوْلُ اللَّهِ‌عز؟ إِنَّ اللَّهَ وَ مَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْلِيماً قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ عَرَفْنَا التَّسْلِيمَ عَلَيْكَ فَكَيْفَ الصَّلَاةُ عَلَيْكَ فَقَالَ تَقُولُونَ اَللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ فَهَلْ بَيْنَكُمْ مَعَاشِرَ النَّاسِ فِي هَذَا خِلَافٌ فَقَالُوا لَا فَقَالَ الْمَأْمُونُ هَذَا مِمَّا لَا خِلَافَ فِيهِ أَصْلًا وَ عَلَيْهِ إِجْمَاعُ الْأُمَّةِ فَهَلْ عِنْدَكَ فِي الْآلِ شَيْ‌ءٌ أَوْضَحُ مِنْ هَذَا فِي الْقُرْآنِ فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ نَعَمْ أَخْبِرُونِي عَنْ قَوْلِ اللَّهِ‌عز؟ يس وَ الْقُرْآنِ الْحَكِيمِ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ عَلى صِراطٍ مُسْتَقِيمٍ فَمَنْ عَنَى بِقَوْلِهِ يس قَالَتِ الْعُلَمَاءُ يس مُحَمَّدٌ(صلی الله علیه و آله) لَمْ يَشُكَّ فِيهِ أَحَدٌ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ فَإِنَّ اللَّهَ‌عز؟ أَعْطَى مُحَمَّداً وَ آلَ مُحَمَّدٍ مِنْ ذَلِكَ فَضْلًا لَا يَبْلُغُ أَحَدٌ كُنْهَ وَصْفِهِ إِلَّا مَنْ عَقَلَهُ وَ ذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ‌عز؟ لَمْ يُسَلِّمْ عَلَى أَحَدٍ إِلَّا عَلَى الْأَنْبِيَاءِ(علیهم السلام) فَقَالَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى سَلامٌ عَلى نُوحٍ فِي الْعالَمِينَ وَ قَالَ سَلامٌ عَلى إِبْراهِيمَ وَ قَالَ سَلامٌ عَلى مُوسى وَ هارُونَ وَ لَمْ يَقُلْ سَلَامٌ عَلَى آلِ نُوحٍ وَ لَمْ يَقُلْ سَلَامٌ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ وَ لَا قَالَ سَلَامٌ عَلَى آلِ مُوسَى وَ هَارُونَ وَ قَالَ؟عز؟ سَلامٌ عَلى آلِ يس يَعْنِي آلَ مُحَمَّدٍ(صلی الله علیه و آله) فَقَالَ الْمَأْمُونُ لَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّ فِي مَعْدِنِ النُّبُوَّةِ شَرَحَ هَذَا وَ بَيَانَهُ فَهَذِهِ السَّابِعَةُ ... [عیون اخبار الرّضا(علیه السلام)، ج 1، ص 236]

معنای آل و عترت و اهل بیت و ذریّه و امّت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ابوبصیر گوید: به امام صادق(علیه السلام) گفتم: آل پیامبر(صلی الله علیه و آله) کیانند؟ فرمود:

ذریّه اویند. گفتم: اهل بیت او کیانند؟ فرمود: اوصیای او ائمّه(علیهم السلام)اند. گفتم: عترت او کیانند؟ فرمود: اصحاب کسا و عبایند. گفتم: امّت او کیانند؟ فرمود: مؤمنانی هستند که به آنچه از طرف خداوند بر او نازل شده است ایمان دارند و به ثقلین او یعنی قرآن و عترت و اهل بیت او -- یعنی «الَّذِینَ أَذْهَبَ اللَّهُ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَ طَهَّرَهُمْ تَطْهِیراً» -- که دو خلیفه و دو جانشین او می باشند تمسّک می نمایند.(1)

1- 247.. وَ حَدَّثَنَا أَبِی؟رض؟ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَةَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) مَنْ آلُ مُحَمَّدٍ(صلی الله علیه و آله) قَالَ ذُرِّیَّتُهُ فَقُلْتُ أَهْلُ بَیْتِهِ قَالَ الْأَئِمَّةُ الْأَوْصِیَاءُ فَقُلْتُ مَنْ عِتْرَتُهُ قَالَ أَصْحَابُ الْعَبَاءِ فَقُلْتُ مَنْ أُمَّتُهُ قَالَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِینَ صَدَقُوا بِمَا جَاءَ بِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ؟عز؟ الْمُتَمَسِّکُونَ بِالثَّقَلَیْنِ اللَّذَیْنِ أُمِرُوا بِالتَّمَسُّکِ بِهِمَا کِتَابِ اللَّهِ؟عز؟ وَ عِتْرَتِهِ أَهْلِ بَیْتِهِ الَّذِینَ أَذْهَبَ اللَّهُ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَ طَهَّرَهُمْ تَطْهِیراً وَ هُمَا الْخَلِیفَتَانِ عَلَی الْأُمَّةِ بَعْدَهُ (علیهم السلام). [معانی الأخبار، ص 94]

امام صادق(علیه السلام) در تفسیر «وَ إِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِم مُّصْبِحِينَ * وَ بِاللَّيْلِ أَ فَلَا تَعْقِلُونَ» فرمود:

یعنی شما [هر صبح و شام] که قرآن می خوانید می یابید که خداوند قصّه آنان را بیان نموده است [تا شما از احوال پیامبران پیشین(علیهم السلام) و امّت های آنان عبرت بگیرید.](1)

«وَ إِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ * إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ * فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ * فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَ هُوَ مُلِيمٌ * فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ * لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ...»(2)

مؤلّف گوید:

تفصیل قصّه یونس در سوره ی یونس گذشت و ما در اینجا خلاصه ی آن را بیان می کنیم.

1- 248.. مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ وَ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ جَمِيعاً عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ يَحْيَى الْحَلَبِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ زَيْدِ بْنِ الْوَلِيدِ الْخَثْعَمِيِّ عَنْ أَبِي الرَّبِيعِ الشَّامِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) عَنْ قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلهِ وَ لِلرَّسُولِ إِذا دَعاكُمْ لِما يُحْيِيكُمْ قَالَ نَزَلَتْ فِي وَلَايَةِ عَلِيٍّ(علیه السلام) قَالَ وَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- وَ ما تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُها وَ لا حَبَّةٍ فِي ظُلُماتِ الْأَرْضِ وَ لا رَطْبٍ وَ لا يابِسٍ إِلَّا فِي كِتابٍ مُبِينٍ قَالَ فَقَالَ الْوَرَقَةُ السِّقْطُ وَ الْحَبَّةُ الْوَلَدُ وَ ظُلُماتُ الْأَرْضِ الْأَرْحَامُ وَ الرَّطْبُ مَا يَحْيَى مِنَ النَّاسِ وَ الْيَابِسُ مَا يُقْبَضُ وَ كُلٌّ ذَلِكَ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ -- قَالَ وَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كانَ عاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَ عَنَى بِذَلِكَ أَيِ انْظُرُوا فِي الْقُرْآنِ فَاعْلَمُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَ مَا أَخْبَرَكُمْ عَنْهُ قَالَ فَقُلْتُ فَقَوْلُهُ؟عز؟ -- وَ إِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ وَ بِاللَّيْلِ أَ فَلا تَعْقِلُونَ قَالَ تَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ فِي الْقُرْآنِ إِذَا قَرَأْتُمُ الْقُرْآنَ تَقْرَأُ مَا قَصَّ اللَّهُ؟عز؟ عَلَيْكُمْ مِنْ خَبَرِهِمْ. [کافی، ج 8، ص 248، ح 349]

2- 249.. سوره ی صافّات، آیات 148-139.

در کتاب فقیه از امام باقر(علیه السلام) نقل شده که فرمود:

هنگـامی که یونس [بر قوم خود خشم نمود و از بین آنـان خارج شـد و] داخل کشتی قرار گرفت، در لجّه دریا کشتی متوقّف شـد و یونس به صـدر کشتی آمد و دید آن ماهی بزرگ [یعنی حوت] دهن باز کرده، پس اهل کشتی برای طعمه ماهی سه مرتبه قرعه زدند و به نام یونس در آمد و یونس(علیه السلام) خود را در دهان آن ماهی انداخت.(1)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

مردم هیچ گاه با قرعه کار خود را به خدا واگذار نمی کنند، مگر آن که سهم حق از آن خارج خواهد شد، و فرمود: هیچ قضیّه ای عادل تر از قرعه نیست که مردم کار خود را به خدا واگذار نمایند چرا که خداوند می فرماید: «فَساهَمَ فَکانَ مِنَ الْمُدْحَضِینَ.»(2)

امیرالمؤمنین(علیه السلام) می فرماید:

حوت [یعنی آن ماهی بزرگ] یونس را در اطراف زمین و دریا گرداند تا به قارون برخورد نمود [و قارون از او احوال موسی و بستگان خود را پرسید، و چون یونس به او گفت: همگی مرده اند، قارون به آنان ترحّم نمود و به این خاطر خداوند در مدّت دنیا عذاب را از او برداشت].

1- 250.. فی الفقیه عن الباقر(علیه السـلام) فی حـدیث قال انّه لمّا رکب مع القوم فوقفت السـفینة فی اللّجة و اسـتهموا فوقع السّـهم علی یونس ثلاث مرّات قال فمضی یونس الی صدر السفینة فإذا الحوت فاتح فاه فرمی بنفسه. [تفسیر صافی، ج 4، ص 283]

2- 251.. و عن الصّادق(علیه السـلام) ما تقارع قوم ففوّضوا أمرهم الی اللّه؟عز؟ الّا خرج سهم المحقّ و قال ایّ قضیّة اعدل من القرعة إذا فوّضوا الامر الی اللّه أ لیس اللّه؟عز؟ یقول فَساهَمَ فَکانَ مِنَ الْمُدْحَضِینَ. [همان]

سپس فرمود:

و چون یونس در شکم ماهی گفت: «لا إِلهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحانَکَ إِنِّی کُنْتُ مِنَ الظَّالِمِینَ» خداوند توبه او را پذیرفت و فرمود: «فَاسْتَجَبْنا لَهُ وَ نَجَّیْناهُ مِنَ الْغَمِ وَ کَذلِکَ نُنْجِی الْمُؤْمِنِینَ» و به آن ماهی امر کرد تا یونس را در ساحل دریا رها کند، در حالی که پوست و گوشت بدن او از بین رفته بود و خداوند درخت کدو را برای او سبز نمود تا از سایه و میوه آن استفاده کند، و سپس خداوند آن درخت کدو را از بین برد و خورشید بر یونس تابش نمود و بی تاب شد و خداوند به او فرمود: ای یونس تو از خشکیدن این درخت و تابش خورشید هراس پیدا کردی، و بر بیش از یکصد هزار نفر رحم نکردی؟! پس یونس گفت: «یا ربّ عفوک عفوک» و خداوند بدن او را سلامت بخشید، و او روانه قوم خود شد.(1)

امیرالمؤمنین(علیه السلام) در سخن دیگری فرمود:

خداوند ولایت مرا بر اهل آسمان ها و اهل زمین عرضه نمود و گروهی به آن

1- 252.. القمّی عن امیر المؤمنین(علیه السلام) انّ الحوت قد طاف به فی أقطار الأرض و البحار و مرّ بقارون الی ان قال فَنادی فِی الظُّلُماتِ أَنْ لا إِلهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحانَکَ إِنِّی کُنْتُ مِنَ الظَّالِمِینَ کما سبق ذکره فی سورة القصص قال فَاسْتَجابَ لَهُ و أمر الحوت ان یلفظه فلفظه علی ساحل البحر و قد ذهب جلده و لحمه و أنبت اللَّه عَلَیْهِ شَجَرَةً مِنْ یَقْطِینٍ و هی الدّبا فأظلّته من الشمس فسکن ثم امر اللَّه الشجرة فتنحّت عنه و وقعت الشمس علیه فجزع فأوحی اللَّه الیه یا یونس لِمَ لَمْ ترحم مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ یَزِیدُونَ و انت تجزع من الم ساعة قال یا ربّ عفوک عفوک فردّ اللَّه علیه بدنه و رجع الی قومه و آمنوا به. [تفسیر صافی، ج 4، ص 284]

اقرار نمودند و گروهی انکار کردند، و یونس ولایت مرا انکار کرد و خداوند او را در شکم ماهی حبس نمود تا به ولایت من اقرار کرد.(1)

ابوحمزه ی ثمالی گوید:

عبدالله بن عمر خدمت حضرت زین العابدین(علیه السلام) رسید و گفت: ای فرزند حسین آیا شما می گویی که یونس بن متا چون ولایت جدّ شما بر او عرضه شد و نپذیرفت گرفتار شکم ماهی شد؟ فرمود: آری، -- مادرت به عزایت بنشیند -- من گفته ام. عبدالله عمر گفت: اگر راست می گویی دلیل آن را به من نشان بده؟ ابوحمزه گفت: امام سجّاد(علیه السلام) دستور داد تا چشمان او و چشمان من را بستند، و پس از ساعتی فرمود تا باز کردند و ما خود را در کنار دریا دیدیم و امواج آب دریا متلاطم بود، پس عبدالله وحشت کرد و گفت: ای مولای من، خون من به گردن شماست، خدا را درباره ی من به یاد بیاورید.

امام(علیه السلام) فرمود:

تو از من دلیل و برهان آن مسأله را خواستی؟ عبدالله گفت: آری اگر راست می گویید دلیل آن را نشان بدهید. پس امام سجّاد(علیه السلام) فرمود: «ای حوت یونس بیا» ناگهان آن حوت سر خود را از آب بیرون کرد و مانند کوه عظیمی بود و گفت: «لبیّک لبیّک یا ولیّ الله» امام(علیه السلام) فرمود: تو کیستی؟ حوت گفت: «ای مولای من، من حوت یونس هستم» امام(علیه السلام) فرمود: «قصّه یونس را بیان کن» پس حوت گفت: ای مولای من! خداوند متعال هیچ پیامبری را از آدم

---

1 - 253.. حدثنا العبّاس بن معروف عن سعدان بن مسلم عن صباح المزنی عن الحرث بن حصیرة عن حبة العرنی قال قال أمیر المؤمنین(علیه السلام) إن الله عرض ولایتی علی أهل السماوات و علی أهل الأرض أقر بها من أقر و أنکرها من أنکر أنکرها یونس فحبسه الله فی بطن الحوت حتی أقر بها. [بصائر الدرجات، ص 75، باب 10، ح 1]

تا جدّ شما حضرت محمّد(صلی الله علیه و آله) به نبوّت و پیامبری مبعوث نفرمود مگر آن که ولایت شما اهل بیت را بر آنان عرضه نمود، پس هر کدام از پیامبران که ولایت شما را پذیرفت خلاصی و سلامت پیدا کرد و هر کدام که توقّف نمود و ار قبول آن خودداری کرد، همان گرفتاری آدم را نسبت به گناه و گرفتاری نوح را نسبت به غرق شدن و گرفتاری ابراهیم را نسبت به آتش و گرفتاری یوسف را نسبت به چاه و گرفتاری ایوّب را نسبت به بلا و گرفتاری داود را نسبت به خطاء پیدا کردند تا این که خداوند یونس را مبعوث به رسالت کرد و به او وحی نمود: «ولایت امیرالمؤمنین علیّ و امامان از صلب او را بپذیرد» و یونس گفت: چگونه ولایت کسانی را بپذیرم که آنان را ندیده و نشناخته ام «وَ ذَهَبَ مُغاضِباً»، پس خداوند من را امر کرد و فرمود: «یونس را ببلع امّا استخوان او را سست مکن» پس یونس چهل روز در شکم من بود و در تاریکی شکم من و تاریکی دریا و تاریکی شب قرار گرفت و صدا زد: «لا إِلهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحانکَ إِنِّی کُنْتُ مِنَ الظَّالِمِینَ» سپس گفت: «من ولایت علیّ بن ابیطالب و امامان از فرزندان او را پذیرفتم» و چون ایمان به ولایت شما پیدا کرد، مرا امر کرد تا او را به ساحل دریا انداختم.(1)

1- 254.. و فی حدیث أبی حمزة الثمالی أنه دخل عبد الله بن عمر علی زین العابدین و قال یا ابن الحسین(علیه السلام) أنت الذی تقول إن یونس بن متی إنّما لقی من الحوت ما لقی لأنه عرضت علیه ولایة جدی فتوقّف عندها قال بلی ثکلتک أمک قال فأرنی آیة ذلک إن کنت من الصّادقین فأمر بشد عینیه بعصابة و عینی بعصابة ثم أمر بعد ساعة بفتح أعیننا فإذا نحن علی شاطئ البحر تضرب أمواجه فقال ابن عمر یا سیدی دمی فی رقبتک الله الله فی نفسی فقال هیه و أریه إن کنت من الصّادقین ثم قال یا أیتها الحوت قال فأطلع الحوت رأسه من البحر مثل الجبل العظیم و هو یقول لبیک لبیک یا ولی الله فقال من أنت قال أنا حوت یونس یا سیدی قال أنبئنا بالخبر قال یا سیدی إن الله تعالی لم یبعث نبیا من آدم إلی أن صار جدک محمّد إلّا و قد عرض علیه ولایتکم أهل البیت فمن قبلها من الأنبیاء سلم و تخلص و من توقّف عنها و تتعتع فی حملها لقی ما لقی آدم من المعصیة و ما لقی نوح من الغرق و ما لقی إبراهیم من النار و ما لقی یوسف من الجب و ما لقی أیوب من البلاء و ما لقی داود من الخطیئة إلی أن بعث الله یونس فأوحی الله إلیه أن یا یونس تول أمیر المؤمنین علیا و الأئمة الراشدین من صلبه فی کلام له قال فکیف أتولی من لم أره و لم أعرفه و ذهب مغتاظا فأوحی الله تعالی إلی أن التقم یونس و لا توهن له عظما فمکث فی بطنی أربعین صباحا یطوف معی البحار فی ظلمات مئات ینادی أنه لا إله إلّا أنت سبحانک إنّی کنت من الظالمین قد قبلت ولایة علی بن أبی طالب و الأئمة الراشدین من ولده فلما آمن بولایتکم أمرنی ربی فقذفته علی ساحل البحر فقال زین العابدین ارجع أیها الحوت إلی وکرک و استوی الماء. [مناقب، ج 4، ص 138]

مؤلّف گوید:

روایات فراوانی درباره ی یونس در سوره ی یونس و سوره ی انبیاء گذشت مراجعه شود.

«وَ أَرْسَلْنَاهُ إِلَی مِئَةِ أَلْفٍ أَوْ یَزِیدُونَ * فَآمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَی حِینٍ»(1)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

پیامبران و مرسلین چهار طبقه اند:

طبقه ای که پیامبر خودشان هستند و وظیفه ای برای دیگران ندارند، و در خواب و بیداری چیزی نمی بینند و نمی شنوند،

طبقه ای که خواب می بینند و صدایی را می شنوند، و در بیداری چیزی را نمی بینند و مبعوث بر احدی نیستند و خود مأموم امام دیگری هستند مثل لوط نسبت به ابراهیم؟سهما؟،

1- 255.. سوره ی صافّات، آیات 147 و 148.

طبقه ای که در خواب امین وحی را می بینند و صدای او را می شـنوند و در بیداری نیز او را مشاهده می کنند، و مبعوث به طائفه ای هسـتند کم یا زیاد ماننـد یونس که خداونـد درباره ی او می فرمایـد: «وَ أَرْسَلْناهُ إِلی مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ یَزِیدُونَ» و مقصود از «یَزِیدُونَ» سـیصدهزار می باشد، و خود امامی دارند،

طبقه ای که در خواب امین وحی را می بینند و صدای او را می شـنوند، و در بیداری نیز او را مشاهده می نمایند، و امام هستند و مأموم امام دیگری نیسـتند ماننـد پیامبران أولوالعزم، و ابراهیم(علیه السـلام) نخست پیامبر بود و امام نبود تا این که خداوند به او فرمود: «إِنِّی جَاعِلُکَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَ مِن ذُرِّیَّتِی قَالَ لاَ یَنَالُ عَهْدِی الظَّالِمِینَ»(1)، یعنی کسی که بت پرست بوده نمی تواند امام باشد.(2)

سوره ی صافّات، آیات 149 تا 182

متن:

فَاسْتَفْتِهِمْ أَ لِرَبِّکَ الْبَناتُ وَ لَهُمُ الْبَنُونَ 149 أَمْ خَلَقْنَا الْمَلائِکَةَ إِناثاً وَ هُمْ شاهِدُونَ 150

1- 256.. سوره ی بقرهن آیه ی 124.

2- 257.. مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی یَحْیَی الْوَاسِطِیِّ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ وَ دُرُسْتَ بْنِ أَبِی مَنْصُورٍ عَنْهُ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) الْأَنْبِیَاءُ وَ الْمُرْسَلُونَ عَلَی أَرْبَعِ طَبَقَاتٍ فَنَبِیٌّ مُنَبَّأٌ فِی نَفْسِهِ لَا یَعْدُو غَیْرَهَا وَ نَبِیٌّ یَرَی فِی النَّوْمِ وَ یَسْمَعُ الصَّوْتَ وَ لَا یُعَایِنُهُ فِی الْیَقَظَةِ وَ لَمْ یُبْعَثْ إِلَی أَحَدٍ وَ عَلَیْهِ إِمَامٌ مِثْلُ مَا کَانَ إِبْرَاهِیمُ عَلَی لُوطٍ(علیه السلام) وَ نَبِیٌّ یَرَی فِی مَنَامِهِ وَ یَسْمَعُ الصَّوْتَ وَ یُعَایِنُ الْمَلَکَ وَ قَدْ أُرْسِلَ إِلَی طَائِفَةٍ قَلُّوا أَوْ کَثُرُوا کَیُونُسَ قَالَ اللَّهُ لِیُونُسَ -- وَ أَرْسَلْناهُ إِلی مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ یَزِیدُونَ قَالَ یَزِیدُونَ ثَلَاثِینَ أَلْفاً وَ عَلَیْهِ إِمَامٌ وَ الَّذِی یَرَی فِی نَوْمِهِ وَ یَسْمَعُ الصَّوْتَ وَ یُعَایِنُ فِی الْیَقَظَةِ وَ هُوَ إِمَامٌ مِثْلُ أُولِی الْعَزْمِ وَ قَدْ کَانَ إِبْرَاهِیمُ(علیه السلام) نَبِیّاً وَ لَیْسَ بِإِمَامٍ حَتَّی قَالَ اللَّهُ -- إِنِّی جاعِلُکَ لِلنَّاسِ إِماماً قالَ وَ مِنْ ذُرِّیَّتِی فَقَالَ اللَّهُ لا یَنالُ عَهْدِی الظَّالِمِینَ مَنْ عَبَدَ صَنَماً أَوْ وَثَناً لَا یَکُونُ إِمَاماً. [کافی، ج 1، ص 174، ح 1]

أَلا إِنَّهُمْ مِنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ 151 وَلَدَ اللّهُ وَ إِنَّهُمْ لَكاذِبُونَ 152 أَصْطَفَى الْبَناتِ عَلَى الْبَنِينَ 153 ما لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ 154 أَ فَلا تَذَكَّرُونَ 155 أَمْ لَكُمْ سُلْطانٌ مُبِينٌ 156 فَأْتُوا بِكِتابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صادِقِينَ 157 وَ جَعَلُوا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَباً وَ لَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ 158 سُبْحانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ 159 إِلاَّ عِبادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ 160 فَإِنَّكُمْ وَ ما تَعْبُدُونَ 161 ما أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفاتِنِينَ 162 إِلاَّ مَنْ هُوَ صالِ الْجَحِيمِ 163 وَ ما مِنَّا إِلاَّ لَهُ مَقامٌ مَعْلُومٌ 164 وَ إِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ 165 وَ إِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ 166 وَ إِنْ كانُوا لَيَقُولُونَ 167 لَوْ أَنَّ عِنْدَنا ذِكْراً مِنَ الْأَوَّلِينَ 168 لَكُنَّا عِبادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ 169 فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ 170 وَ لَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنا لِعِبادِنَا الْمُرْسَلِينَ 171 إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ 172 وَ إِنَّ جُنْدَنا لَهُمُ الْغالِبُونَ 173 فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ 174 وَ أَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ 175 أَ فَبِعَذابِنا يَسْتَعْجِلُونَ 176 فَإِذا نَزَلَ بِساحَتِهِمْ فَساءَ صَباحُ الْمُنْذَرِينَ 177 وَ تَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ 178 وَ أَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ 179 سُبْحانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ 180 وَ سَلامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ 181

وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ 182

لغات:

«فَاسْتَفْتِهِمْ» استفهام توبيخى است يعنى از قوم خود سؤال كن، و «الجِنَّة» الملائكة لإجتنانهم و اختفائهم عن العيون، و «فاتنين» يعنى مغوين و «فاتن» داعى به ضلالت است، و اصل فتنه از فتّت الذهب بالنار است، يعنى طلا را در آتش قرار دادم تا خالص شود، و «صال الجحيم» اى المتّصل بالنار بسوء اختياره، و «و ما منّا» سخن ملائكه است، و «إن كَانُوا ليَقُولُونَ» إن مخفّفه است، «وَ أَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ» يعنى أنظرهم و أبصر ما ضيّعوا من أمر الله.

ترجمه:

از آنـان بپرس: آیا پروردگارت دخترانی دارد و پسـران از آن آنهاست؟! (149) آیا ما فرشـتگان را مؤنث آفریدیم و آنها ناظر بودند؟! (150) دانیـد آنها با این تهمت بزرگ شان می گوینـد: (151) «خداونـد فرزنـد آورده!» ولی آنها به یقین دروغ می گویند! (152) آیا دختران را بر پسران ترجیح داده است؟! (153) شـما را چه شـده است؟! چگونه حکم می کنیـد؟! (هیچ می فهمید چه می گویید؟!) (154) آیا متذکّر نمی شوید؟! (155) یا شما دلیل روشنی در این باره دارید؟ (156) کتابتان را بیاورید اگر راست می گویید! (157) آنها [مشرکان] میان او [خداونـد] و جنّ، (خویشاونـدی و) نسـبتی قائل شدند در حالی که جنّیان بخوبی می دانند که این بت پرسـتان در دادگاه الهی احضار می شوند! (158) منزّه است خداونـد از آنچه توصـیف می کنند، (159) مگر بنـدگان مخلص خدا! (160)شـما و آنچه را پرستش می کنید، (161) هرگز نمی توانید کسی را (با آن) فریب دهید، (162) مگر آنها که در آتش دوزخ وارد می شوند! (163) و هیچ یک از ما نیست جز آنکه مقـام معلومی دارد (164) و مـا همگی (برای اطاعت فرمان خداونـد) به صف ایسـتاده ایم (165) و ما همه تسبیـح گوی او هستیم! (166) آنها پیوسته می گفتند: (167) «اگر یکی از کتاب های پیشینیان نزد ما بود، (168) به یقین، ما بندگان مخلص خدا بودیم!» (169) (امّا هنگامی که این کتاب بزرگ آسـمانی بر آنها نازل شد،) به آن کافر شدند ولی بزودی (نتیجه کار خود را) خواهند دانست! (170) وعده قطعی ما برای بندگان فرسـتاده ما از پیش مسلّم شده... (171) که آنان یاری شدگانند، (172) و لشکر ما پیروزند! (173) از آنها [کافران] روی بگردان تا زمان معیّنی (که فرمان جهاد فرارسد)! (174) و وضع آنها را بنگر (چه بی محتواست) اما بزودی (نتیجه اعمال خود را) می بینند!

(175) آیا آنها برای عذاب ما شتاب می کنند؟! (176) امّا هنگامی که عذاب ما در آستانه خانه های شان فرود آید، انذارشدگان صبحگاه بدی خواهند داشت! (177) از آنان روی بگردان تا زمان معیّنی! (178) و وضع کارشان را ببین آنها نیز به زودی (نتیجه اعمال خود را) می بینند! (179) منزّه است پروردگار تو، پروردگار عزّت (و قدرت) از آنچه آنان توصیف می کنند. (180) و سلام بر رسولان! (181) حمد و ستایش مخصوص خداوندی است که پروردگار جهانیان است! (182)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«فَاسْتَفْتِهِمْ أَ لِرَبِّکَ الْبَنَاتُ وَ لَهُمُ الْبَنُونَ * أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِکَةَ إِنَاثًا وَ هُمْ شَاهِدُونَ ...»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

قریش می گفتند: «ملائکه دختران خدا هستند» و خداوند این سخن را ردّ نموده و می فرماید: «فَاسْتَفْتِهِمْ ...» یعنی از آنان سؤال کن، آیا شما فرزندان پسر را برای خود انتخاب می کنید و فرزندان دختر را به خدا نسبت می دهید؟! چه حجّتی بر این سخن دارید؟!

سپس گوید:

«وَ جَعَلُوا بَیْنَهُ وَ بَیْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا» یعنی قریش می گفتند: «جنیّان دختران خدایند» و خداوند این سخن را نیز ردّ نموده و فرمود: جنیّان خود می دانند که در آتش حاضر خواهند شد.(2)

1- 258.. سوره ی صافّات، آیات 149 و 150.

2- 259.. ... قال الدباء ثم خاطب الله نبیه فقال فَاسْتَفْتِهِمْ أَ لِرَبِّکَ الْبَناتُ وَ لَهُمُ الْبَنُونَ قال قالت قریش إن الملائکة هم بنات الله فرد الله علیهم فَاسْتَفْتِهِمْ الآیة إلی قوله سُلْطانٌ مُبِینٌ أی حجة قویة علی ما یزعمون و قوله تعالی: وَ جَعَلُوا بَیْنَهُ وَ بَیْنَ الْجِنَّةِ نَسَباً یعنی أنهم قالوا إن الجن بنات الله فقال: وَ لَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ یعنی أنهم فی النار. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 227]

مرحوم علی بن ابراهیم گوید: امام باقر(علیه السلام) در تفسیر آیه «لَوْ أَنَّ عِنْدَنا ذِکْراً مِنَ الْأَوَّلِینَ لَکُنَّا عِبادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِینَ» فرمود:

کفّار قریش می گفتند: «خدا یهود و نصارا را بکشد که پیامبران خود را تکذیب نمودند، و به خدا سوگند اگر نزد ما دانش پیشین [یعنی علم به تورات و انجیل] می بود، ما بندگان خالص خدا می شدیم] و لکن هنگامی که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) بین آنان مبعوث شد، به او کافر شدند...(1)

سپس گوید: امام صادق(علیه السلام) در تفسیر «وَ ما مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقامٌ مَعْلُومٌ» فرمود:

این آیه درباره ی ائمّه و اوصیای از آل محمّد(صلی الله علیه و آله) نازل شده است.(2)

«وَ إِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ * وَ إِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ»(3)

ربیع بن عبدالله هاشمی -- از بزرگان آل علیّ بن ابیطالب(علیه السلام) -- نقل نموده که علیّ(علیه السلام) در بعضی از خطبه های خود فرمود:

«ما آل محمّد قبلاً در اطراف عرش خدا بودیم، و خداوند ما را به تسبیح امر

---

1 - 260.. و فی روایة أبی الجارود عن أبی جعفر(علیه السلام) فی قوله وَ إِنْ کانُوا لَیَقُولُونَ لَوْ أَنَّ عِنْدَنا ذِکْراً مِنَ الْأَوَّلِینَ لَکُنَّا عِبادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِینَ فهم کفار قریش کانوا یقولون قاتل الله الیهود و النصاری کیف کذبوا أنبیاءهم أما و الله لو کان عندنا ذکرا من الأولین لکنا عباد الله المخلصین یقول الله فکفروا به حین جاءهم محمّد(صلی الله علیه و آله) یقول الله فَسَوْفَ یَعْلَمُونَ فقال جبرئیل یا محمّد إِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ وَ إِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 227]

2- 261.. حدثنا محمّد بن جعفر قال حدثنا عبد الله بن محمّد بن خالد عن العبّاس بن عامر عن الربیع بن محمّد عن یحیی بن مسلم عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال سمعته یقول وَ ما مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقامٌ مَعْلُومٌ قال نزلت فی الأئمة و الأوصیاء من آل محمّد(علیهم السلام). [همان]

3- 262.. سوره ی صافّات، آیات 165 و 166.

نمود، و ما تسبیح خدا را کردیم و ملائکه با تسبیح ما خدا را تسبیح نمودند، و سپس ما به زمین آمدیم و خداوند ما را امر به تسبیح کرد، و چون ما خدا را تسبیح نمودیم، اهل زمین نیز با تسبیح ما خدا را تسبیح نمودند. سپس فرمود: «وَ إِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ * وَ إِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ.»(1)

عبدالله بن عبّاس گوید: ما خدمت رسول خدا(صلی الله علیه و آله) بودیم که علیّ بن ابیطالب(علیه السلام) وارد شد و چون رسول خدا(صلی الله علیه و آله) او را دید در صورت او تبسّم نمود و فرمود:

«مرحباً به کسی که خداوند او را چهل هزار سال قبل از آدم خلق نمود» پس من گفتم: یا رسول الله آیا فرزند قبل از پدر آفریده شد؟ فرمود: آری، خداوند من و علی را چهل هزار سال قبل از آدم آفرید، او قبل از هر چیزی نوری را آفرید و آن را دو نصف نمود و از نصف آن مرا آفرید، و از نصف دیگر علیّ را آفرید.

و سپس چیزهای دیگر را آفرید و در آن وقت عالم تاریک بود، و خداوند از نور من و نور علیّ آن را روشن نمود و سپس ما را در سمت راست عرش خود قرار داد و پس از ما ملائکه را آفرید، و ما خدا را تسبیح نمودیم و از تسبیح ما ملائکه خدا را تسبیح کردند، و ما خدا را به یگانگی یاد کردیم، و ملائکه نیز به واسطه ما خدا را به یگانگی یاد نمودند، و ما خدا را تکبیر گفتیم، و ملائکه نیز خدا را تکبیر گفتند، و تکبیر و تهلیل و تسبیح ملائکه از تعلیم من و علیّ

1- 263.. قال محمّد بن العبّاس حدثنا عبد العزیز بن یحیی عن أحمد بن محمّد عن عمرو بن یونس الحنفی الیمانی عن داود بن سلیمان المروزی عن الربیع بن عبد الله الهاشمی عن أشیاخ من آل علی بن أبی طالب(علیه السلام) قالوا قال علی(علیه السلام) فی بعض خطبته إنا آل محمّد کنا أنوارا حول العرش فأمرنا الله بالتسبیح فسبحنا فسبحت الملائکة بتسبیحنا ثم أهبطنا إلی الأرض فأمرنا الله بالتسبیح فسبحنا فسبحت أهل الأرض بتسبیحنا ف إِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ وَ إِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ. [تأویل الآیات، ص 487، ح 19]

بود و در علم خداوند گذشته بود که دوست من و دوست علیّ داخل آتش نشوند، و دشمن من و دشمن علی داخل بهشت نشوند.

سپس فرمود:

آگاه باشید که خداوند ملائکه ای را خلق نمود، و به دست آنان ظرف هایی از نقره قرار داد، که مملّو از آب حیات فردوس بود از این رو هر شیعه ای از شیعیان علیّ طاهر الوالدین و تقّی و نقیّ و مؤمن به خداوند است، و هر گاه پدر یکی از آنان بخواهد با اهل خود همبستر شود، ملکی از آن ملائکه که ظرف های آب حیات به دست آنان است می آید و از آب حیات در ظرف آب او می ریزد و چون او از آن آب می نوشد ایمان در قلب او همانند زرع می روید، از این رو شیعیان ما دارای بیّنهٔ الهی از ناحیه خداوند و پیامبر و وصی او و دخترم فاطمه زهرا و سپس حسن و حسین و امامان از فرزندان حسین(علیهم السلام) می باشند.

پس من گفتم: یا رسول الله! ائمّه بعد از حسین کیانند؟ فرمود: «آنان یازده امام اند

و پدرشان علیّ بن ابیطالب است». سپس فرمود: حمد و سپاس خدای را که ایمان و محبّت علیّ را سبب دخول در بهشت و نجات از آتش قرار داد.(1)

1- 264.. و من ذلک ما روی مرفوعا إلی محمّد بن زیاد قال سأل ابن مهران عبد الله بن العبّاس رضی الله عنه عن تفسیر قوله تعالی وَ إِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ وَ إِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ فقال ابن عبّاس إنا کنا عند رسول الله(صلی الله علیه و آله) فأقبل علی بن أبی طالب(علیه السلام) فلما رآه النّبی(صلی الله علیه و آله) تبسم فی وجهه و قال مرحبا بمن خلقه الله قبل آدم بأربعین ألف عام فقلت یا رسول الله أ کان الابن قبل الأب قال نعم إن الله تعالی خلقنی و خلق علیا قبل أن یخلق آدم بهذه المدة خلق نورا فقسمه نصفین فخلقنی من نصفه و خلق علیا من النصف الآخر قبل الأشیاء کلها ثم خلق الأشیاء فکانت مظلمة فنورها من نوری و نور علی ثم جعلنا عن یمین العرش ثم خلق الملائکة فسبحنا فسبحت الملائکة و هللنا فهللت الملائکة فکبرنا فکبرت الملائکة فکان ذلک من تعلیمی و تعلیم علی و کان ذلک فی علم الله السابق أن لا یدخل النار محب لی و لعلی و لا یدخل الجنة مبغض لی و لعلی إلّا و أن الله؟عز؟ خلق من الملائکة ملائکة بأیدیهم أباریق اللجین مملوة من ماء الحیاة من الفردوس فما أحد من شیعة علی إلّا و هو طاهر الوالدین تقی نقی مؤمن بالله فإذا أراد أب واحدهم أن یواقع أهله جاء ملک من الملائکة الذین بأیدیهم أباریق ماء الجنة فیطرح من ذلک الماء فی آنیته التی یشرب منها فیشرب به ذلک الماء فینبت الإیمان فی قلبه کما ینبت الزرع فهم علی بینة من ربهم و من نبیهم و من وصیة علی و من ابنتی الزهراء ثم الحسن ثم الحسین ثم الأئمة من ولد الحسین فقلت یا رسول الله و من هم الأئمة قال أحد عشر منی و أبوهم علی بن أبی طالب ثم قال النّبی(صلی الله علیه و آله) الحمد لله الذی جعل محبة علی و الإیمان سببین یعنی سببا لدخول الجنة و سببا للفوز من النار. [تأویل الآیات، ص 488، ح 2]

«سُبْحَانَ رَبِّکَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا یَصِفُونَ * وَ سَلَامٌ عَلَی الْمُرْسَلِینَ * وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ»(1)

امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود:

هر کس بخواهد ترازوی اعمال او سنگین و پربار باشد، هنگام حرکت از مجلس خود این سه آیه را بخواند.(2)

1- 265.. سوره ی صافّات، آیات 182-180.

2- 266.. و فی الکافی عن امیر المؤمنین(علیه السلام) من أراد ان یکتال بالمکیال الأوفی فلیقل إذا أراد ان یقوم من مجلسه سُبْحانَ رَبِّکَ الآیات الثلاث. [تفسیر صافی، ج 4، ص 288]

سوره ی ص

اشاره

محلّ نزول: مکّه.

ترتیب نزول: بعد از سوره ی قمر نازل شده است.

تعداد آیات: 88 آیه در قرائت اهل کوفه، و 86 آیه در قرائت

حجازی، بصری و شامی.

ثواب قرائت سوره ی ص

امام باقر(علیه السلام) می فرماید:

کسی که در شب جمعه سوره ی «ص» را قرائت کند، خداوند از دنیا و آخرت

عطایی به او می کند که به احدی جز نبیّ مرسل و یا ملک مقرّب عطا ننموده

باشد، و او و هر که را از اهل بیت خود دوست داشته باشد حتّی خادم خود را

-- گرچه در حدّ عیال و در حدّ شفاعت نباشد -- به بهشت خواهد برد.(1)

و در مجمع البیان از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل شده که فرمود:

کسی که سوره ی «ص» را قرائت کند، پاداش او ده برابر هر کوهی است که خداوند

1- 267.. بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ عَمْرِو بْنِ جُبَيْرٍ الْعَرْزَمِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ(علیه السلام) قَالَ مَنْ قَرَأَ سُورَةَ ص فِي لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ أُعْطِيَ مِنْ خَيْرِ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ مَا لَمْ يُعْطَ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ إِلَّا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ أَوْ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ وَ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ وَ كُلَّ مَنْ أَحَبَّ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ حَتَّى خَادِمَهُ الَّذِي يَخْدُمُهُ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ فِي حَدِّ عِيَالِهِ وَ لَا فِي حَدِّ مَنْ يَشْفَعُ فِيهِ. [ثواب الأعمال، ص 112]

برای داود مسخّر نمود، و خداوند او را از اصرار به گناه کبیره و صغیره حفظ خواهد

نمود....(1)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

«ص» چشمه ای است در زیر عرش و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) هنگام معراج از آن وضو

گرفت، و جبرئیل در هر روز داخل آن می شود و چون خارج می شود و بال های خود را

تکان می دهد از هر قطره ی آبی که از بال های او می ریزد خداوند ملکی را خلق

می کند که تا قیامت خدا را تسبیح و تقدیس و تکبیر و تحمید نماید.(2)

از امام کاظم(علیه السلام) سؤال شد:

نهر «ص» کدام نهر است که در معراج رسول خدا(صلی الله علیه و آله) مأمور شد تا در آن غسل

نماید؟ امام کاظم(علیه السلام) فرمود: آن نهری است که از یکی از ارکان عرش می جوشد

و آن را آب حیات گویند چنان که خداوند می فرماید: «ص وَ الْقُرْآنِ ذِی الذِّکْرِ.»(3)

و از امام صادق(علیه السلام) نقل شده که فرمود:

«ص» نامی از نام های خداوند است و خداوند به آن سوگند خورده است.(4)

1- 268.. أبی بن کعب عن النّبی(صلی الله علیه و آله) قال من قرأ سورة ص أعطی من الأجر بوزن کل جبل سخره الله لداود حسنات و عصمه الله أن یصر علی ذنب صغیرا أو کبیرا. [مجمع البیان، ج 8، ص 723]

2- 269.. و فی المعانی عن الصّادق(علیه السلام) و امّا ص فعین تنبع من تحت العرش و هی التی توضّأ منها النّبیّ صلّی اللَّه علیه و آله لمّا عرج به و یدخلها جبرئیل کلّ یوم دخلة فینغمس فیها ثمّ یخرج منها فینفض أجنحته فلیس من قطرة تقطر من أجنحته الّا خلق اللَّه تبارک و تعالی منها ملکاً یسبّح اللَّه و یقدّسه و یکبّره و یحمده الی یوم القیامة. [تفسیر صافی، ج 4، ص 290]

3- 270.. و فی العلل عن الکاظم(علیه السلام) فی حدیث انّه سئل و ما صاد الذی امر ان یغتسل منه یعنی النّبیّ صلّی اللَّه علیه و آله لمّا اسری به فقال عین تنفجر من رکن من ارکان العرش یقال لها ماء الحیاة و هو ما قال اللَّه؟عز؟ ص وَ الْقُرْآنِ ذِی الذِّکْرِ. [تفسیر صافی، ج 4، ص 290]

4- 271.. و فی المجمع عن الصّادق(علیه السلام) انّه اسم من اسماء اللَّه تعالی اقسم به. [همان]

سوره ی ص، آیات 1 تا 16

متن:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحيمِ

ص وَ الْقُرْآنِ ذِی الذِّکْرِ 1 بَلِ الَّذینَ کَفَرُوا فی عِزَّةٍ وَ شِقاقٍ 2 کَمْ أَهْلَکْنا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنادَوْا وَ لاتَ حینَ مَناصٍ 3 وَ عَجِبُوا أَنْ جاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَ قالَ الْکافِرُونَ هذا ساحِرٌ کَذَّابٌ 4 أَ جَعَلَ الْآلِهَةَ إِلهاً واحِداً إِنَّ هذا لَشَیْءٌ عُجابٌ 5 وَ انْطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَ اصْبِرُوا عَلی آلِهَتِکُمْ إِنَّ هذا لَشَیْءٌ یُرادُ 6 ما سَمِعْنا بِهذا فِی الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هذا إِلاَّ اخْتِلاقٌ 7 أَ أُنْزِلَ عَلَیْهِ الذِّکْرُ مِنْ بَیْنِنا بَلْ هُمْ فی شَکٍّ مِنْ ذِکْری بَلْ لَمَّا یَذُوقُوا عَذابِ 8 أَمْ عِنْدَهُمْ خَزائِنُ رَحْمَةِ رَبِّکَ الْعَزیزِ الْوَهَّابِ 9 أَمْ لَهُمْ مُلْکُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما بَیْنَهُما فَلْیَرْتَقُوا فِی الْأَسْبابِ 10 جُنْدٌ ما هُنالِکَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزابِ 11 کَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَ عادٌ وَ فِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتادِ 12 وَ ثَمُودُ وَ قَوْمُ لُوطٍ وَ أَصْحابُ الْأَیْکَةِ أُولئِکَ الْأَحْزابُ 13 إِنْ کُلٌّ إِلاَّ کَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقابِ 14 وَ ما یَنْظُرُ هؤُلاءِ إِلاَّ صَیْحَةً واحِدَةً ما لَها مِنْ فَواقٍ 15 وَ قالُوا رَبَّنا عَجِّلْ لَنا قِطَّنا قَبْلَ یَوْمِ الْحِسابِ 16

لغات:

«شِقاق و مشاقّة» به معنای خلاف و جدایی است، و «شقّ فلان العصا» اذا خالف، و «مناص» از نوص به معنای تأخّر است، و «ناص ینوص» إذا تأخّر، و «باصَ یَبوصُ» إذا تقدّم، و «انطلاق» به معنای ذهاب و رفتن است، و به همین معناست طلاقة الوجه، و «خَلق و اِختلاق» به یک معناست، و «فَری و افتراء» نیز متقارب است، و «اِرتقاء» به معنای صعود از پایین به بالاست به صورت درجه درجه، و فرق بین سبب و علّت در عرف متکلّمین این است که سبب ایجاب ذاتی است و علّت ایجاب وصفی است، و «قِطّ» به معنای کتاب و سهمی است که نوشته شده است، و اصل آن از قطع است، چرا که آن کتاب سهم هر کسی را از دیگری قطع می کند، و قِطّ به معنای نصیب نیز آمده است، و در معانی الأخبار از امیرالمؤمنین(علیه السلام) نقل شده که فرمود: «عجّل لنا قطّنا» یعنی نصیبنا من العذاب، و «و ما رأیته قطّ» یعنی تاکنون او را ندیده ام.

ترجمه:

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر

ص، سوگند به قرآنی که دارای ذکر است (که این کتاب، معجزه الهی است). (1) ولی کافران گرفتار غرور اختلافند! (2) چه بسیار اقوامی را که پیش از آنها هلاک کردیم و به هنگام نزول عذاب فریاد می زدند (و کمک می خواستند) ولی وقت نجات گذشته بود! (3) آنها تعجّب کردند که پیامبر بیم دهنده ای از میان آنان به سویشان آمده و کافران گفتند: این ساحر بسیار دروغگویی است! (4) آیا او بجای اینهمه خدایان، خدای واحدی قرار داده؟! این براستی چیز عجیبی است!» (5) سرکردگان آنها بیرون آمدند و گفتند: «بروید و خدایانتان را محکم بچسبید، این

چیزی است که خواسته اند (شما را گم راه کنند)! (6) مـا هرگز چنین چیزی در آیین دیگری نشـنیده ایم این تنها یک آئین ساختگی است! (7) آیا از میان همه ما، قرآن تنها بر او [محمّـد] نازل شده؟!» آنها در حقیقت در اصل وحی من تردید دارند، بلکه آنان هنوز عذاب الهی را نچشـیده اند (که این چنین گستاخانه سخن می گویند)! (8) مگر خزاین رحمت پروردگـار توانا و بخشـنده ات نزد آنهاست (تا به هر کس میل دارند بدهند)؟! (9) یـا اینکه مـالکیّت و حاکمیّت آسـمانها و زمین و آنچه میان این دو است از آن آنهاست؟! (اگر چنین است) با هر وسـیله ممکن به آسـمانها بروند (و جلو نزول وحی را بر قلب پاک محمّد بگیرند)! (10) (آری) اینها لشـکر کوچک شکست خورده ای از احزابند! (11) پیش از آنان قوم نوح و عاد و فرعون صاحب قـدرت (پیامبران ما را) تکذیب کردند! (12) و (نیز) قوم ثمود و لوط و اصحاب الأیکه [قوم شـعیب]، اینها احزابی بودند (که به تکذیب پیامبران برخاسـتند)! (13) هر یک (از این گروه ها) رسولان را تکـذیب کردنـد، و عذاب الهی درباره آنان تحقق یافت! (14)

اینها (با این اعمالشان) جز یک صـیحه آسـمانی را انتظار نمی کشـند که هیچ مهلت و بازگشتی برای آن وجود ندارد (و همگی را نابود می سازد)! (15) آنها (از روی خیره سری) گفتند: «پروردگارا! بهره ما را از عذاب هر چه زودتر قبل از روز حساب

به ما ده!» (16)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«ص وَ الْقُرْآنِ ذِی الذِّکْرِ * بَلِ الَّذِینَ کَفَرُوا فِی عِزَّةٍ وَ شِقَاقٍ *... إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ ...»(1)

امام باقر(علیه السلام) فرمود:

ابوجهل و گروهی از مشرکین قریش نزد ابوطالب آمدند و گفتند: «فرزند برادر

1- 272.. سوره ی ص، آیات 8-1.

شما به ما و بت های ما آزار و توهین نموده، و شما او را بخواهید و دستور بدهید که به خدایان ما توهین نکند، تا ما نیز به خدای او توهین نکنیم».

پس ابوطالب رسول خدا(صلی الله علیه و آله) را خواست و چون آن حضرت وارد شد، دید همه آنان از مشرکین اند از این رو فرمود: «السَّلامُ عَلی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدی» و سپس نشست و ابوطالب(علیه السلام) سخنان آنان را به او خبر داد، و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: آیا این مردم راضی نمی شوند که سخن خیری را بگویند و بر عرب قدرت و سیادت پیدا کنند؟! ابوجهل گفت: آری آن کلمه چیست؟ رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: این که بگویید: «لا إله إلّا الله». امام باقر(علیه السلام) می فرماید: آن ها با شنیدن این سخن انگشتان خود را در گوش های شان کردند و از مجلس گریختند، در حالی که می گفتند: «مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِی الْمِلَّةِ الآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ». و خداوند این آیات را نازل نمود: «ص وَ الْقُرْآنِ ذِی الذِّکْرِ» إلی قوله:«إِلَّا اخْتِلَاقٌ.»(1)

مرحوم صدوق در کتاب عیون از محمّد بن جهم نقل کرده که حضرت رضا(علیه السلام) در مجلس مأمون در تفسیر آیه «لِیَغْفِرَ لَکَ اللَّهُ ما تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِکَ وَ ما تَأَخَّرَ»، فرمود:

نزد مشرکین مکه، گناه کسی بزرگ تر از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نبود، چرا که آنان

1- 273.. أَبُو عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ(علیه السلام) قَالَ أَقْبَلَ أَبُو جَهْلِ بْنُ هِشَامٍ وَ مَعَهُ قَوْمٌ مِنْ قُرَیْشٍ فَدَخَلُوا عَلَی أَبِی طَالِبٍ فَقَالُوا إِنَّ ابْنَ أَخِیکَ قَدْ آذَانَا وَ آذَی آلِهَتَنَا فَادْعُهُ وَ مُرْهُ فَلْیَکُفَّ عَنْ آلِهَتِنَا وَ نَکُفُّ عَنْ إِلَهِهِ قَالَ فَبَعَثَ أَبُو طَالِبٍ إِلَی رَسُولِ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) فَدَعَاهُ فَلَمَّا دَخَلَ النَّبِیُّ(صلی الله علیه و آله) لَمْ یَرَ فِی الْبَیْتِ إِلَّا مُشْرِکاً فَقَالَ السَّلامُ عَلی مَنِ اتَّبَعَ الْهُدی ثُمَّ جَلَسَ فَخَبَّرَهُ أَبُو طَالِبٍ بِمَا جَاءُوا لَهُ فَقَالَ أَ وَ هَلْ لَهُمْ فِی کَلِمَةٍ خَیْرٍ لَهُمْ مِنْ هَذَا یَسُودُونَ بِهَا الْعَرَبَ وَ یَطَئُونَ أَعْنَاقَهُمْ فَقَالَ -- أَبُو جَهْلٍ نَعَمْ وَ مَا هِیَ بِهَذِهِ الْکَلِمَةُ فَقَالَ تَقُولُونَ لَاإِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَالَ فَوَضَعُوا أَصَابِعَهُمْ فِی آذَانِهِمْ وَ خَرَجُوا هُرَّاباً وَ هُمْ یَقُولُونَ -- ما سَمِعْنا بِهذا فِی الْمِلَّةِ الآخِرَةِ إِنْ هذا إِلَّا اخْتِلاقٌ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَی فِی قَوْلِهِمْ -- ص وَ الْقُرْآنِ ذِی الذِّکْرِ إِلَی قَوْلِهِ إِلَّا اخْتِلاقٌ. [کافی، ج 2، ص 649، ح 5]

سیصدوشصت بت را می پرستیدند، و خدای خود را نمی پرستیدند، و چون رسول خدا(صلی الله علیه و آله) آنان را به کلمه اخلاص و توحید و خداپرستی دعوت نمود، برای آنان سخت و ناگوار آمد و گفتند: «أَ جَعَلَ الآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَیْءٌ عُجَابٌ * وَ انطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَ اصْبِرُوا عَلَى آلِهَتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَیْءٌ يُرَادُ * مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِی الْمِلَّةِ الآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ» و چون خداوند مکّه را فتح نمود، به پیامبر خود فرمود: ای محمّد «إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا * لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَ مَا تَأَخَّرَ»(1)، و آن حضرت نزد مشرکین مکّه -- به خاطر دعوت به توحید -- گناهکار بود، تا این که مشرکین مکّه، برخی ایمان آوردند، و برخی از مکّه خارج شدند، و برخی که در مکّه مانده بودند، قدرت بر انکار توحید و مقابله با رسول خدا(صلی الله علیه و آله) را نداشتند، از این رو گناه آن حضرت نزد آنان آمرزیده شد، چرا که بر آنان قدرت پیدا کرد، پس مأمون گفت: «لله درّک یا أباالحسن.»(2)

1- 274.. سوره ی فتح، آیات 1 و 2.

2- 275.. ... فَأَخْبِرْنِی عَنْ قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ ما تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَ ما تَأَخَّرَ قَالَ الرِّضَا(علیه السلام) لَمْ يَكُنْ أَحَدٌ عِنْدَ مُشْرِكِی أَهْلِ مَكَّةَ أَعْظَمَ ذَنْباً مِنْ رَسُولِ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) لِأَنَّهُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ثَلَاثَمِائَةٍ وَ سِتِّينَ صَنَماً فَلَمَّا جَاءَهُمْ ص بِالدَّعْوَةِ إِلَى كَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ كَبُرَ ذَلِكَ عَلَيْهِمْ وَ عَظُمَ وَ قَالُوا أَ جَعَلَ الْآلِهَةَ إِلهاً واحِداً إِنَّ هذا لَشَیْ ءٌ عُجابٌ وَ انْطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَ اصْبِرُوا عَلى آلِهَتِكُمْ إِنَّ هذا لَشَیْ ءٌ يُرادُ ما سَمِعْنا بِهذا فِی الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هذا إِلَّا اخْتِلاقٌ فَلَمَّا فَتَحَ اللَّهُ؟عز؟ عَلَى نَبِيِّهِ(صلی الله علیه و آله) مَكَّةَ قَالَ لَهُ يَا مُحَمَّدُ إِنَّا فَتَحْنا لَكَ مَكَّةَ فَتْحاً مُبِيناً لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ ما تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَ ما تَأَخَّرَ عِنْدَ مُشْرِكِی أَهْلِ مَكَّةَ بِدُعَائِكَ إِلَى تَوْحِيدِ اللَّهِ فِيمَا تَقَدَّمَ وَ مَا تَأَخَّرَ لِأَنَّ مُشْرِكِی مَكَّةَ أَسْلَمَ بَعْضُهُمْ وَ خَرَجَ بَعْضُهُمْ عَنْ مَكَّةَ وَ مَنْ بَقِیَ مِنْهُمْ لَمْ يَقْدِرْ عَلَى إِنْكَارِ التَّوْحِيدِ عَلَيْهِ إِذَا دَعَا النَّاسَ إِلَيْهِ فَصَارَ ذَنْبُهُ عِنْدَهُمْ فِی ذَلِكَ مَغْفُوراً بِظُهُورِهِ عَلَيْهِمْ فَقَالَ الْمَأْمُونُ لِلهِ دَرُّكَ يَا أَبَا الْحَسَنِ .... [عیون اخبارالرّضا(علیه السلام)، ج 1، ص 202، ح 1]

«وَ عَجِبُوا أَن جَاءهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ وَ قَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ * أَ جَعَلَ الآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا ...»(1)

امیرالمؤمنین(علیه السلام) در خطبه ی قاصعة می فرماید:

من خدمت رسول خدا(صلی الله علیه و آله) بودم هنگامی که گروهی از سران قریش آمدند و گفتند: «ای محمّد! تو ادّعای بزرگی کرده ای، و پدران تو و احدی از اهل بیت تو چنین ادعایی را نکرده اند، و ما از تو سؤالی می کنیم و اگر به خواسته ما پاسخ دادی ما می دانیم که تو پیامبر و رسول خدا هستی وگرنه معلوم می شود که تو ساحر و کذّاب هستی».

پس رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به آنان فرمود:

خداوند بر هر چیزی قادر و تواناست، آیا اگر او خواسته شما را انجام بدهد، به او ایمان می آورید، و شهادت به حقانیّت من می دهید؟ گفتند: آری. فرمود:

من خواسته شما را برآورده می کنم، ولکن می دانم که شما به ایمان باز نمی گردید،

و در بین شما کسانی هستند که احزابی را تشکیل می دهند [و در بدر به جنگ

من خواهند آمد] و در چاه بدر قرار خواهند گرفت. سپس فرمود: خواسته شما

چیست؟ گفتند: «به این درخت بگو از ریشه از زمین کنده شود و مقابل تو قرار

بگیرد» رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: «ای درخت! اگر ایمان به خدا و قیامت و رسالت

من داری، از ریشه از زمین جدا شو، و با اذن پروردگارت مقابل من قرار بگیر.»

امیرالمؤمنین(علیه السلام) می فرماید:

سوگند به آن خدایی که او را به نبوّت معبوث نمود آن درخت با ریشه از زمین کنده شد و مانند پرنده ای با صدای خاصّی پرواز نمود، و مقابل رسول

1- 276.. سوره ی ص، آیات 4 و 5.

خدا(صلی الله علیه و آله) قرار گرفت، و شاخه اعلای خود را بالای سر آن حضرت قرار داد و برخی از شاخه های خود را نیز بر شانه های من سرازیر نمود، و من در سمت راست رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نشسته بودم، و چون مشرکین این معجزه را دیدند -- از روی تکبّر و سرکشی -- گفتند: «بگو [به جای خود بازگردد و] نصف آن نزد تو بیاید و نصف دیگر آن به جای خود بماند» پس رسول خدا(صلی الله علیه و آله) او را امر کرد تا چنین کند، و آن درخت اجابت نمود، و به صورت اعجاب آمیزی، نصف آن با صدای عجیبی جدا شد، و بالای سر رسول خدا(صلی الله علیه و آله) قرار گرفت، و باز مشرکین از آن کفر و سرکشی که داشتند گفتند: بگو این نصف به آن نصف دیگر بازگردد و متصّل شود و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) او را امر کرد و او به جای خود بازگشت پس من گفتم: «لا إله إلّا الله»، من اوّل مؤمن به تو هستم و اوّل کسی هستم که ایمان آوردم و دانستم که این درخت به امر خدا برای تصدیق به نبوّت و اجلال و تعظیم به تو از جای خود کنده شد.

و مشرکین گفتند: «چنین نیست، بلکه تو ساحر و کذّاب هستی، و در سحر، مهارت عجیبی داری، و آیا جز این یک نفر کسی تو را تصدیق می کند؟» و مقصودشان من بودم.(1)

1- 277.. و عن أمیر المؤمنین(علیه السلام) فی خطبته القاصعة، قال: «لقد کنت معه(صلی الله علیه و آله) لما أتاه الملأ من قریش، فقالوا له: یا محمّد، إنک قد ادعیت عظیما لم یدعه آباؤک و لا أحد من أهل بیتک، و نحن نسألک أمرا إن أجبتنا إلیه و أریتناه علمنا أنک نبی و رسول، و إن لم تفعل علمنا أنک ساحر کذاب. فقال لهم: و ما تسألون؟ قالوا: تدعو لنا هذه الشجرة حتی تنقلع بعروقها، و تقف بین یدیک. فقال لهم(صلی الله علیه و آله): إن الله علی کل شی ء قدیر، فإن فعل ذلک بکم تؤمنون، و تشهدون بالحق؟ قالوا: نعم. قال: فإنی سأریکم ما تطلبون، و إنّی لأعلم أنکم لا- تفیئون إلی خیر، و أن فیکم من یطرح فی القلیب، و من یحزب الأحزاب. ثم قال: أیتها الشجرة، إن کنت تؤمنین بالله و الیوم الآخر، و تعلمین أنی رسول الله فانقلعی بعروقک حتی تقفی بین یدی بإذن الله. و الذی بعثه بالحق لانقلعت بعروقها، و جاءت و لها دوی شدید، و قصف کقصف أجنحة الطیر حتی وقفت بین یدی رسول الله(صلی الله علیه و آله) مرفوعة، و ألقت بغصنها الأعلی علی رسول الله(صلی الله علیه و آله)، و ببعض أغصانها علی منکبی، و کنت عن یمینه(صلی الله علیه و آله)، فلما نظر القوم إلی ذلک قالوا علوا و استکبارا: فمرها، فلیأتک نصفها و یبقی نصفها. فأمرها بذلک، فأقبل إلیه نصفها کأعجب إقبال، و أشده دویا، فکادت تلتف برسول الله، فقالوا کفرا و عتوا. فمر هذا النصف یرجع إلی نصفه. فأمره(صلی الله علیه و آله)، فرجع، فقلت أنا: لا إله إلّا الله، إنّی أول مؤمن بک یا رسول الله، و أول من آمن بأن الشجرة فعلت ما فعلت بأمر الله، تصدیقا لنبوتک، و إجلالا لکلمتک. فقال القوم: بل ساحر کذاب، عجیب السحر، خفیف فیه، و هل یصدقک فی أمرک غیر هذا؟ یعنوننی». [تفسیر برهان، ج 4، ص 644، ح 8]

سوره ی ص، آیات 17 تا 26

متن:

اصْبِرْ عَلى ما يَقُولُونَ وَ اذْكُرْ عَبْدَنا داوُدَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ 17 إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَ الْإِشْراقِ 18 وَ الطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ 19 وَ شَدَدْنا مُلْكَهُ وَ آتَيْناهُ الْحِكْمَةَ وَ فَصْلَ الْخِطابِ 20 وَ هَلْ أَتاكَ نَبَأُ الْخَصْمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْمِحْرابَ 21 إِذْ دَخَلُوا عَلى داوُدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قالُوا لا تَخَفْ خَصْمانِ بَغى بَعْضُنا عَلى بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنا بِالْحَقِّ وَ لا تُشْطِطْ وَ اهْدِنا إِلى سَواءِ الصِّراطِ 22 إِنَّ هذا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَ تِسْعُونَ نَعْجَةً وَ لِيَ نَعْجَةٌ واحِدَةٌ فَقالَ أَكْفِلْنِيها وَ عَزَّنِي فِي الْخِطابِ 23 قالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤالِ نَعْجَتِكَ إِلى نِعاجِهِ وَ إِنَّ كَثِيراً مِنَ الْخُلَطاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلى بَعْضٍ إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ وَ قَلِيلٌ ما هُمْ وَ ظَنَّ داوُدُ أَنَّما فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَ خَرَّ راكِعاً وَ أَنابَ 24 فَغَفَرْنا لَهُ ذلِكَ وَ إِنَّ لَهُ عِنْدَنا لَزُلْفى وَ حُسْنَ مَآبٍ 25 يا داوُدُ إِنَّا جَعَلْناكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَ

لا تَتَّبِعِ الْهَوى فَيُضِلَّکَ عَنْ سَبيلِ اللّهِ إِنَّ الَّذينَ يَضِلّونَ عَنْ سَبيلِ اللّهِ

لَهُمْ عَذابٌ شَديدٌ بِما نَسُوا يَوْمَ الْحِسابِ 26

لغات:

«أوّاب» به معنای دعّاء یعنی کثیر الدعاء است، و «یَد» در کلام عرب به معنای قوّت و نعمت آمده است و «اِشراق» هنگام طلوع خورشید است و «خَصم» کسی را گویند که حقّی از حقوق را بر دیگری ادّعا می کند، و با او نزاع می نماید، و مفرد و تثنیه و جمع آن یکسان است، چرا که اصل آن مصدر است، از این رو گفته می شود: رجل خصم، و رجلان خصم، و رجال خصم، و «تَسَوُّر» وارد شدن از سور و حصار است، و «محراب» مجلس اشراف است و به این خاطر مصلّا را و محلّ قبله را محراب گویند، و «اَشَطَ الرجل فی حکمه» إذا جار فی حکمه، و «خلیفه» کسی را گویند که به جای دیگری تدبیر امور می کند و «فلان خلیفة الله فی أرضه» یعنی جعله الله من عنده لتدبیر امور عباده.

ترجمه:

در برابر آنچه می گویند شکیبا باش، و به خاطر بیاور بنده ما داوود صاحب قدرت را، که او بسیار توبه کننده بود! (17) ما کوه ها را مسخّر او ساختیم که هر شامگاه و صبحگاه با او تسبیح می گفتند! (18) پرندگان را نیز دسته جمعی مسخّر او کردیم (تا همراه او تسبیح خدا گویند) و همه اینها بازگشت کننده به سوی او بودند! (19) و حکومت او را استحکام بخشیدیم، (هم) دانش به او دادیم و (هم) داوری عادلانه! (20) آیا داستان شاکیان هنگامی که از محراب (داوود) بالا رفتند به

تو رسیده است؟! (21) در آن هنگام که (بی مقدمه) بر او وارد شدند و او از دیدن آنها وحشت کرد گفتند: «نترس، دو نفر شاکی هستیم که یکی از ما بر دیگری ستم کرده اکنون در میان ما بحق داوری کن و ستم روا مدار و ما را به راه راست هدایت کن! (22) این برادر من است و او نود و نه میش دارد و من یکی بیش ندارم امّا او اصرار می کند که: این یکی را هم به من واگذار و در سخن بر من غلبه کرده است!» (23) (داوود) گفت: «مسلّماً او با درخواست یک میش تو برای افزودن آن به میشهایش، بر تو ستم نموده و بسیاری از شریکان (و دوستان) به یکدیگر ستم می کنند، مگر کسانی که ایمان آورده و اعمال صالح انجام داده اند امّا عدّه آنان کم است!» داوود دانست که ما او را (با این ماجرا) آزموده ایم، از این رو از پروردگارش طلب آمرزش نمود و به سجده افتاد و توبه کرد. (24) ما این عمل را بر او بخشیدیم و او نزد ما دارای مقامی والا و سرانجامی نیکوست! (25) ای داوود! ما تو را خلیفه و (نماینده خود) در زمین قرار دادیم پس در میان مردم بحق داوری کن، و از هوای نفس پیروی مکن که تو را از راه خدا منحرف سازد کسانی که از راه خدا گم راه شوند، عذاب شدیدی بخاطر فراموش کردن روز حساب دارند! (26)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«اصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَ اذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ * إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَ الْإِشْرَاقِ * وَ الطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ * وَ شَدَدْنَا مُلْكَهُ وَ آتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَ فَصْلَ الْخِطَابِ»(1)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

هنگامی که خداوند داود را روی زمین خلیفه خود قرار داد، و زبور را بر او نازل نمود، به کوه ها و پرندگان وحی نمود تا همراه با او خدا را تسبیح نمایند، و علّت آن این بود که هر گاه او بر بنی اسرائیل امامت جماعت می کرد، وزیر او بعد از

نماز خدا را حمد و تسبیح و تهلیل و تکبیر می گفت و سپس یکایک پیامبران را

1- 278.. سوره ی ص، آیات 20-17.

می ستود، و یادی از فضائل و افعال و شکر و صبر و عبادت آنان می نمود و نامی

از داود(علیه السلام) نمی برد، از این رو داود به خدای خود گفت: خدایا بر پیامبران انعام نمودی و از آنان ستایش و ثنا گفتی و مرا ستایش و ثنایی نگفتی؟

پس خداوند به او وحی نمود:

«آنان بندگانی هستند که من آن ها را گرفتار بلا نمودم و صبر کردند از این رو من آنان را ستایش می کنم» داود گفت: «مرا نیز به بلایی مبتلا کن تا صبر کنم» خطاب شد: آیا تو بلا را بر عافیت ترجیح می دهی؟ من آنان را مبتلا نمودم و به آنان خبر ندادم و تو را مبتلا می کنم و به تو خبر می دهم و می گویم که در چه سالی و در چه ماهی و در چه روزی به تو بلا می رسد...

سپس فرمود:

هنگامی که داود در محراب عبادت خود نشسته بود، دو ملک از سقف خانه بر او وارد شدند، و مقابل او نشستند، و چون داود(علیه السلام) از آنان هراس پیدا کرد گفتند: هراس مکن ما با همدیگر نزاعی داریم و تو بین ما حکم کن. و بر ما ستم مکن و ما را به راه مستقیم هدایت نما -- و داود را در آن زمان نود و نه زن آزاد و کنیز بود -- پس یکی از آن دو ملک گفت:

«این برادر من دارای نود و نه گوسفند است، و مرا جز یک گوسفند نیست، و باز به من می گوید: این یک گوسفند را نیز به من بده،و با من درشتی می کند» پس داود همان گونه که خداوند می فرماید گفت: «لَقَدْ ظَلَمَکَ بِسُؤالِ نَعْجَتِکَ

إِلی نِعاجِهِ ...» پس آن ملکی که شکایت از برادر خود می کرد خندید و گفت: او خود را محکوم نمود [چرا که خود نود و نه زن دارد و می خواهد زن اوریا را نیز پس از کشته شدن بگیرد] پس داود گفت: «آیا گناه کرده ای و می خندی نزدیک است که من دهن تو را خورد کنم» آن ملک شاکی گفت:

داود اگر به یاد داشت، خود را سزاوارتر به این مجازات می دانست، پس آن دو ملک رفتند و داود(علیه السلام) از خطای خود آگاه شد و چهل شبانه روز در حال سجده گریه می کرد، و جز اوقات نماز سر از سجده بر نمی داشت....(1)

---

1 - 279.. حدثنی أبی عن ابن أبی عمیر عن هشام عن الصّادق(علیه السلام) قال إن داود(علیه السلام) لما جعله الله؟عز؟ خلیفة فی الأرض و أنزل علیه الزبور أوحی الله؟عز؟ إلی الجبال و الطیر أن یسبحن معه و کان سببه أنه إذا صلی ببنی إسرائیل یقوم وزیره بعد ما یفرغ من الصلاة فیحمد الله و یسبحه و یکبره و یهلله ثم یمدح الأنبیاء(علیه السلام) نبیا نبیا و یذکر من فضلهم و أفعالهم و شکرهم و عبادتهم لله سبحانه و تعالی و الصبر علی بلائه و لا یذکر داود، فنادی داود ربه فقال: یا رب قد أنعمت علی الأنبیاء بما أثنیت علیهم و لم تثن علی، فأوحی الله؟عز؟ إلیه هؤلاء عباد ابتلیتهم فصبروا و أنا أثنی علیهم بذلک فقال یا رب فابتلنی حتی أصبر، فقال یا داود تختار البلاء علی العافیة إنّی ابتلیت هؤلاء و أنا لم أعلمهم و أنا أبتلیک و أعلمک أن بلائی فی سنة کذا و شهر کذا و فی یوم کذا، و کان داود(علیه السلام) یفرغ نفسه لعبادته یوما و یقعد فی محرابه یوما و یقعد لبنی إسرائیل فیحکم بینهم، فلما کان الیوم الذی وعده الله؟عز؟ اشتدت عبادته و خلا فی محرابه و حجب الناس عن نفسه و هو فی محرابه یصلی فإذا طائر قد وقع بین یدیه جناحاه من زبرجد أخضر و رجلاه من یاقوت أحمر و رأسه و منقاره من لؤلؤ و زبرجد فأعجبه جدا و نسی ما کان فیه، فقام لیأخذه فطار الطائر فوقع علی حائط بین داود و بین أوریا بن حنان و کان داود قد بعث أوریا فی بعث فصعد داود(علیه السلام) الحائط لیأخذ الطیر و إذا امرأة أوریا جالسة تغتسل فلما رأت ظل داود نشرت شعرها و غطت به بدنها، فنظر إلیها داود فافتتن بها و رجع إلی محرابه، و نسی ما کان فیه و کتب إلی صاحبه فی ذلک البعث لما أن یصیروا إلی موضع کیت و کیت یوضع التابوت بینهم و بین عدوهم، و کان التابوت فی بنی إسرائیل کما قال الله؟عز؟ «فِیهِ سَکِینَةٌ مِنْ رَبِّکُمْ وَ بَقِیَّةٌ مِمَّا تَرَکَ آلُ مُوسی وَ آلُ هارُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلائِکَةُ» و قد کان رفع بعد موسی(علیه السلام) إلی السماء لما عملت بنو إسرائیل بالمعاصی، فلما غلبهم جالوت و سألوا النّبی أن یبعث إلیهم ملکا یقاتل فی سبیل الله بعث إلیهم طالوت و أنزل علیهم التابوت و کان التابوت إذا وضع بین بنی إسرائیل و بین أعدائهم و رجع عن التابوت إنسان کفر و قتل و لا یرجع أحد عنه إلّا و یقتل. فکتب داود إلی صاحبه الذی بعثه أن ضع التابوت بینک و بین عدوک و قدم أوریا بن حنان بین یدی التابوت فقدمه و قتل، فلما قتل أوریا دخل علیه الملکان و قعدا و لم یکن تزوج امرأة أوریا و کانت فی عدتها و داود فی محرابه یوم عبادته فدخلا علیه الملکان من سقف البیت و قعدا بین یدیه ففزع داود منهما فقالا: لا تَخَفْ خَصْمانِ بَغی بَعْضُنا عَلی بَعْضٍ فَاحْکُمْ بَیْنَنا بِالْحَقِّ وَ لا تُشْطِطْ وَ اهْدِنا إِلی سَواءِ الصِّراطِ و لداود حینئذ تسع و تسعون امرأة ما بین مهیرة إلی جاریة، فقال أحدهما لداود: إِنَّ هذا أَخِی لَهُ تِسْعٌ وَ تِسْعُونَ نَعْجَةً وَ لِیَ نَعْجَةٌ واحِدَةٌ فَقالَ أَکْفِلْنِیها وَ عَزَّنِی فِی الْخِطابِ أی ظلمنی و قهرنی، فقال داود کما حکی الله؟عز؟: لَقَدْ ظَلَمَکَ بِسُؤالِ نَعْجَتِکَ إِلی نِعاجِهِ إلی قوله وَ خَرَّ راکِعاً وَ أَنابَ قال: فضحک المستعدی علیه من الملائکة و قال: قد حکم الرجل علی نفسه فقال داود: أ تضحک و قد عصیت لقد هممت أن أهشم فاک، قال: فعرجا و قال الملک المستعدی علیه لو علم داود أنه أحق بهشم فیه منی. ففهم داود الأمر و ذکر الخطیئة فبقی أربعین یوما ساجدا یبکی لیله و نهاره و لا یقوم إلّا وقت الصلاة حتی انخرق جبینه و سال الدم من عینیه فلما کان بعد أربعین یوما نودی یا داود ما لک أ جائع أنت فنشبعک أم ظمآن فنسقیک أم عریان فنکسوک أم خائف فنؤمنک فقال: أی رب و کیف لا أخاف و قد عملت ما عملت و أنت الحکم العدل الذی لا یجوزک ظلم ظالم، فأوحی الله إلیه تب یا داود، فقال أی رب و أنی لی بالتوبة قال: صر إلی قبر أوریا حتی أبعثه إلیک و أسأله أن یغفر لک، فإن غفر لک

غفرت لک قال: یا رب فإن لم یفعل قال: أستوهبک منه، قال: فخرج داود(علیه السلام) یمشی علی قدمیه و یقرأ الزبور و کان إذا قرأ الزبور لا یبقی حجر و لا شجر و لا جبل و لا طائر و لا سبع إلّا یجاوبه حتی انتهی إلی جبل و علیه نبی عابد یقال له حزقیل، فلما سمع دوی الجبال و صوت السباع علم أنه داود فقال: هذا النّبی الخاطئ فقال داود: یا حزقیل تأذن لی أن أصعد إلیک قال: لا فإنک مذنب. فبکی داود(علیه السلام) فأوحی الله؟عز؟ إلی حزقیل یا حزقیل لا تعیر داود بخطیئته و سلنی العافیة فنزل حزقیل و أخذ بید داود و أصعده إلیه فقال له داود: یا حزقیل هل هممت بخطیئة قط قال: لا: قال: فهل دخلک العجب مما أنت فیه من عبادة الله؟عز؟ قال: لا قال: فهل رکنت إلی الدنیا فأحببت أن تأخذ من شهواتها و لذاتها قال: بلی ربما عرض ذلک بقلبی قال: فما تصنع قال: أدخل هذا الشعب فأعتبر بما فیه، قال: فدخل داود(علیه السلام) الشعب فإذا بسریر من حدید علیه جمجمة بالیة و عظام نخرة و إذا لوح من حدید و فیه مکتوب فقرأه داود، فإذا فیه: أنا أروی بن سلمة ملکت ألف سنة و بنیت ألف مدینة، و افتضضت ألف جاریة و کان آخر أمری أن صار التراب فراشی و الحجار وسادی و الحیات و الدیدان جیرانی فمن رآنی فلا یغتر بالدنیا. و مضی داود حتی أتی قبر أوریا فناداه فلم یجبه ثم ناداه ثانیة فلم یجبه ثم ناداه ثالثة فقال أوریا: ما لک یا نبی الله لقد شغلتنی عن سروری و قرة عینی قال یا أوریا اغفر لی و هب لی خطیئتی فأوحی الله؟عز؟ إلیه یا داود بین له ما کان منک، فناداه داود فأجابه فقال: یا أوریا فعلت کذا و کذا و کیت و کیت فقال أوریا: أ یفعل الأنبیاء مثل هذا فناداه فلم یجبه فوقع داود علی الأرض باکیا فأوحی الله إلی صاحب الفردوس لیکشف عنه فکشف عنه فقال أوریا لمن هذا فقال: لمن غفر لداود خطیئته، فقال یا رب قد وهبت له خطیئته، فرجع داود(علیه السلام) إلی بنی إسرائیل و کان إذا صلی وزیره یحمد الله و یثنی علی الأنبیاء(علیه السلام) ثم یقول: کان من فضل نبی الله داود قبل الخطیئة کیت و کیت، فاغتم داود(علیه السلام) فأوحی الله؟عز؟ إلیه یا داود قد وهبت لک خطیئتک و ألزمت عار ذنبک ببنی إسرائیل، قال: یا رب کیف و أنت الحکم العدل الذی لا تجور، قال: لأنه لم یعاجلوک بالنکیرة و تزوج داود(علیه السلام) بامرأة أوریا بعد ذلک فولد له منها سلیمان(علیه السلام) ثم قال؟عز؟: فَغَفَرْنا لَهُ ذلِکَ وَ إِنَّ لَهُ عِنْدَنا لَزُلْفی وَ حُسْنَ مَآبٍ. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 229]

مؤلّف گوید:

ماجرای امتحان و ابتلای داود(علیه السلام) را برخی از اهل سنّت به گونه ی دیگری نقل کرده اند که با عصمت و مقام نبوّت داود(علیه السلام) سازگار نیست، از این رو حضرت رضا(علیه السلام) در مجلس مأمون روایت اهل سنّت را مطرود دانسته و با بیان مفصّلی حقیقت را بیان نموده است که در پاورقی می خوانید.(1)

ص: 217

1- 280... ... وَ أَمَّا دَاوُدُ(علیه السلام) فَمَا يَقُولُ مَنْ قِبَلَكُمْ فِيهِ فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْجَهْمِ يَقُولُونَ إِنَّ دَاوُدَ(علیه السلام) كَانَ فِي مِحْرَابِهِ يُصَلِّي فَتَصَوَّرَ لَهُ إِبْلِيسُ عَلَى صُورَةِ طَيْرٍ أَحْسَنَ مَا يَكُونُ مِنَ الطُّيُورِ فَقَطَعَ دَاوُدُ صَلَاتَهُ وَ قَامَ لِيَأْخُذَ الطَّيْرَ فَخَرَجَ الطَّيْرُ إِلَى الدَّارِ فَخَرَجَ الطَّيْرُ إِلَى السَّطْحِ فَصَعِدَ فِي طَلَبِهِ فَسَقَطَ الطَّيْرُ فِي دَارِ أُورِيَا بْنِ حَنَانٍ فَأَطْلَعَ دَاوُدُ فِي أَثَرِ الطَّيْرِ فَإِذَا بِامْرَأَةِ أُورِيَا تَغْتَسِلُ فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيْهَا هَوَاهَا وَ كَانَ قَدْ أَخْرَجَ أُورِيَا فِي بَعْضِ غَزَوَاتِهِ فَكَتَبَ إِلَى صَاحِبِهِ أَنْ قَدِّمْ أُورِيَا أَمَامَ التَّابُوتِ فَقُدِّمَ فَظَفِرَ أُورِيَا بِالْمُشْرِكِينَ فَصَعُبَ ذَلِكَ عَلَى دَاوُدَ فَكَتَبَ إِلَيْهِ ثَانِيَةً أَنْ قَدِّمْهُ أَمَامَ التَّابُوتِ فَقُدِّمَ فَقُتِلَ أُورِيَا فَتَزَوَّجَ دَاوُدُ بِامْرَأَتِهِ قَالَ فَضَرَبَ الرِّضَا(علیه السلام) بِيَدِهِ عَلَى جَبْهَتِهِ وَ قَالَ إِنَّا لِلهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ لَقَدْ نَسَبْتُمْ نَبِيّاً مِنْ أَنْبِيَاءِ اللَّهِ إِلَى التَّهَاوُنِ بِصَلَاتِهِ حَتَّى خَرَجَ فِي أَثَرِ الطَّيْرِ ثُمَّ بِالْفَاحِشَةِ ثُمَّ بِالْقَتْلِ فَقَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَمَا كَانَ خَطِيئَتُهُ فَقَالَ وَيْحَكَ إِنَّ دَاوُدَ إِنَّمَا ظَنَّ أَنَّ مَا خَلَقَ اللَّهُ؟عز؟ خَلْقاً هُوَ أَعْلَمُ مِنْهُ فَبَعَثَ اللَّهُ؟عز؟ إِلَيْهِ الْمَلَكَيْنِ فَتَسَوَّرَا الْمِحْرَابَ فَقَالا خَصْمانِ بَغى بَعْضُنا عَلى بَعْضٍ فَاحْكُمْ بَيْنَنا بِالْحَقِّ وَ لا تُشْطِطْ وَ اهْدِنا إِلى سَواءِ الصِّراطِ إِنَّ هذا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَ تِسْعُونَ نَعْجَةً وَ لِيَ نَعْجَةٌ واحِدَةٌ فَقالَ أَكْفِلْنِيها وَ عَزَّنِي فِي الْخِطابِ فَعَجَّلَ دَاوُدُ(علیه السلام) عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ فَقَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤالِ نَعْجَتِكَ إِلى نِعاجِهِ وَ لَمْ يَسْأَلِ الْمُدَّعِيَ الْبَيِّنَةَ عَلَى ذَلِكَ وَ لَمْ يُقْبِلْ عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ فَيَقُولَ لَهُ مَا تَقُولُ فَكَانَ هَذَا خَطِيئَةَ رَسْمِ الْحُكْمِ لَا مَا ذَهَبْتُمْ إِلَيْهِ أَ لَا تَسْمَعُ اللَّهَ؟عز؟ يَقُولُ يا داوُدُ إِنَّا جَعَلْناكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَ لا تَتَّبِعِ الْهَوى إِلى آخِرِ الآيَةِ. [عیون اخبار الرّضا(علیه السلام)، ج 1، ص 193، باب 14، ح 1]

در پایان حدیث فوق حضرت رضا(علیه السلام) در پاسخ علی بن محمّد بن جهم که گفت: ای فرزند رسول خدا قصّه داود با اُوریا چه بوده است؟ فرمود:

در زمان داود(علیه السلام) اگر شوهر زنی کشته می شد، و یا می مرد، آن زن هرگز با دیگری

ازدواج نمی کرد، و نخستین کسی که خداوند به دست او این سنّت غلط

را شکست، داود(علیه السلام) بود و چون اُوریا کشته شد و عدّه ی همسر او گذشت داود(علیه السلام)

با او ازدواج نمود از این رو این عمل برای بستگان اُوریا سخت آمد. [همانند

ازدواج رسول خدا(صلی الله علیه و آله) با عیال پسر خوانده خود زید بن حارثه، چرا که مردم قبل

از اسلام پسر خوانده را فرزند خود می دانستند، و ازدواج با او را حرام می پنداشتند.](1)

سوره ی ص، آیات 27 تا 40

متن:

وَ ما خَلَقْنَا السَّماءَ وَ الْأَرْضَ وَ ما بَيْنَهُما باطِلاً ذلِکَ ظَنُّ الَّذينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذينَ كَفَرُوا

مِنَ النَّارِ 27 أَمْ نَجْعَلُ الَّذينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ كَالْمُفْسِدينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقينَ

كَالْفُجَّارِ 28 كِتابٌ أَنْزَلْناهُ إِلَيْکَ مُبارَکٌ لِيَدَّبَّرُوا آياتِهِ وَ لِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبابِ 29 وَ وَهَبْنا

لِداوُدَ سُلَيْمانَ نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ 30 إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِناتُ الْجِيادُ 31 فَقالَ إِنِّي

أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوارَتْ بِالْحِجابِ 32 رُدُّوها عَلَيَّ فَطَفِقَ مَسْحاً بِالسُّوقِ

وَ الْأَعْناقِ 33 وَ لَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمانَ وَ أَلْقَيْنا عَلى كُرْسِيِّهِ

1- 281.. فَقَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَمَا قِصَّتُهُ مَعَ أُورِيَا فَقَالَ الرِّضَا(علیه السلام) إِنَّ الْمَرْأَةَ فِي أَيَّامِ دَاوُدَ(علیه السلام) كَانَتْ إِذَا مَاتَ بَعْلُهَا أَوْ قُتِلَ لَا تَتَزَوَّجُ بَعْدَهُ أَبَداً وَ أَوَّلُ مَنْ أَبَاحَ اللَّهُ لَهُ أَنْ يَتَزَوَّجَ بِامْرَأَةٍ قُتِلَ بَعْلُهَا كَانَ دَاوُدُ(علیه السلام) فَتَزَوَّجَ بِامْرَأَةِ أُورِيَا لَمَّا قُتِلَ وَ انْقَضَتْ عِدَّتُهَا مِنْهُ فَذَلِکَ الَّذِي شَقَّ عَلَى النَّاسِ مِنْ قِبَلِ أُورِيَا .... [همان]

جَسَداً ثُمَّ أَنابَ 34 قالَ رَبِّ اغْفِرْ لی

وَ هَبْ لی مُلْکاً لا یَنْبَغی لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدی إِنَّکَ أَنْتَ الْوَهَّابُ 35 فَسَخَّرْنا لَهُ الرِّیحَ تَجْری بِأَمْرِهِ

رُخاءً حَیْثُ أَصابَ 36 وَ الشَّیاطینَ کُلَّ بَنَّاءٍ وَ غَوَّاصٍ 37 وَ آخَرینَ مُقَرَّنینَ فِی الْأَصْفادِ 38

هذا عَطاؤُنا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِکْ بِغَیْرِ حِسابٍ 39 وَ إِنَّ لَهُ عِنْدَنا لَزُلْفی وَ حُسْنَ مَآبٍ 40

لغات:

«صافِنات» جمع صافنة، به معنای اسب هایی است که یک دست خود را بالا

می گیرند و بر یک دست و دو پا می ایستند، و «جِیاد» جمع جَواد است، و یا منقلب از

واو است، و اصل آن جَواد بوده و جِیاد به معنای اسب های تندرو می باشد، و بعضی

گفته اند: «جِیاد» جمع جود مانند سوط و سیاط است، و «کرسیّ» به معنای سریر و تخت

است، و «رُخاء» باد ملایم را گویند، و آن از رِخوة و رِخاوة المرور است، و «أصفاد» جمع

صَفد به معنای غلّ است.

ترجمه:

ما آسمان و زمین و آنچه را میان آنهاست بیهوده نیافریدیم این گمان کافران است

وای بر کافران از آتش (دوزخ)! (27) آیا کسانی را که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام

داده اند همچون مفسدان در زمین قرار می دهیم، یا پرهیزگاران را همچون فاجران؟! (28)

این کتابی است پربرکت که بر تو نازل کرده ایم تا در آیات آن تدبّر کنند و خردمندان متذکّر

شوند! (29) ما سلیمان را به داوود بخشیدیم چه بنده خوبی! زیرا همواره به سوی

خدا بازگشت می کرد (و به یاد او بود)! (30) به خاطر بیاور هنگامی را که عصرگاهان

اسبان چابک تندرو را بر او عرضه داشتند، (31)

گفت: «من این اسبان را بخاطر

پروردگارم دوست دارم (و می خواهم از آنها در جهاد استفاده کنم»، او هم چنان به آنها

نگاه می کرد) تا از دیدگانش پنهان شدند. (32) (آنها به قدری جالب بودند که گفت:)

بار دیگر آنها را نزد من بازگردانید! و دست به ساقها و گردنهای آنها کشید (و آنها را نوازش

داد). (33) ما سلیمان را آزمودیم و بر تخت او جسدی افکندیم سپس او به درگاه خداوند

توبه کرد. (34) گفت: پروردگارا! مرا ببخش و حکومتی به من عطا کن که بعد از من

سزاوار هیچ کس نباشد، که تو بسیار بخشنده ای! (35) پس ما باد را مسخّر او ساختیم

تا به فرمانش بنرمی حرکت کند و به هر جا او می خواهد برود! (36) و شیاطین را مسخّر

او کردیم، هر بنّا و غوّاصی از آنها را! (37) و گروه دیگری (از شیاطین) را در غل و زنجیر

(تحت سلطه او) قرار دادیم، (38) (و به او گفتیم:) این عطای ما است، به هر کس

می خواهی (و صلاح می بینی) ببخش، و از هر کس می خواهی امساک کن، و حسابی

بر تو نیست (تو امین هستی)! (39) و برای او [سلیمان] نزد ما مقامی ارجمند و سرانجامی

نیکوست! (40)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«وَ مَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَ الْأَرْضَ وَ مَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ذَلِکَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ»(1)

امام صادق(علیه السلام) از پدران خود(علیهم السلام) نقل نموده، که مردی از اهل عراق خدمت امیر

المؤمنین(علیه السلام) آمد و گفت: به من خبر بدهید؛ آیا خروج ما برای جنگ با اهل شام [یعنی

معاویه و یاران او] مطابق قضا و تقدیر خدا بود؟ امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود:

آری ای شیخ! به خدا سوگند شما قدمی در بلندی و یا پستی بیابان نگذارید، مگر

آن که با قضا و تقدیر خدا بود.

1- 282.. سوره ی ص، آیه ی 27.

پیرمرد گفت: «یا امیرالمؤمنین! پس من هر رنجی کشیدم را به حساب خدا

می گذارم». امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود: ای پیرمرد گمان مکن که مقصود من قضای

حتم و تقدیر لازم و واجب باشد [و ما مجبور در این حرکت بوده باشیم] و اگر

چنین باشد، ثواب و عقاب و امر و نهی و وعده و وعید باطل و ساقط خواهد بود،

و گناهکار را ملامتی نیست، و نیکوکار را ستایشی نیست، بلکه محسن سزاوارتر

به ملامت، گنهکار سزاوارتر به احسان خواهد بود، و این تفکّر بت پرستان

و دشمنان خدای رحمان، و قدریّه [و جبریّه] و مجوس این امّت است.

سپس فرمود:

ای پیرمرد! خداوند تکلیف خود را همراه با اختیار، و نهی خود را به صورت تحذیر

و وعده عذاب بیان نموده، و برای عمل ناچیزی پاداش فراوان قرار داده است،

و معصیت خداوند به معنای مغلوب شدن خدا نیست، و اطاعت او نیز به اجبار

و اکراه نیست [بلکه او به مردم اختیار و انتخاب داده، و هرگز آنان را اجبار به

اطاعت و ترک حرام نکرده است] و آسمان ها و زمین و آنچه بین آن هاست را

باطل و بیهوده نیافریده و این گمان کافران است، «فَوَیْلٌ لِّلَّذِینَ کَفَرُوا مِنَ النَّارِ».(1)

پس آن پیرمرد برخاست و این اشعار را خواند:

أَنْتَ الْإِمَامُ الَّذِی نَرْجُو بِطَاعَتِهِ

یَوْمَ النَّجَاةِ مِنَ الرَّحْمَنِ غُفْرَاناً

أَوْضَحْتَ مِنْ دِینِنَا مَا کَانَ مُلْتَبِساً

جَزَاکَ رَبُّکَ عَنَّا فِیهِ إِحْسَاناً

فَلَیْسَ مَعْذِرَةٌ فِی فِعْلِ فَاحِشَةٍ

قَدْ کُنْتُ رَاکِبَهَا فِسْقاً وَ عِصْیَاناً

لَا لَا وَ لَا قَائِلًا نَاهِيهِ أَوْقَعَهُ

فِيهَا عَبَدْتُ إِذاً يَا قَوْمِ شَيْطَاناً

وَ لَا أَحَبَّ وَ لَا شَاءَ الْفُسُوقَ وَ لَا

قَتْلَ الْوَلِيِّ لَهُ ظُلْماً وَ عُدْوَاناً

أَنَّى يُحِبُّ وَ قَدْ صَحَّتْ عَزِيمَتُهُ

ذُو الْعَرْشِ أَعْلَنَ ذَاکَ اللَّهُ إِعْلَاناً(2)

1- 283.. ترجمه تفسير الميزان، ج 7، ص 152.

2- 284.. اصول كافى، ج 1، ص 155.

«أَمْ نَجْعَلُ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ کَالْمُفْسِدِینَ فِی الْأَرْضِ...»(1)

عبدالرحمان بن کثیر گوید: امام صادق(علیه السلام) در تفسیر «الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ» فرمود:

مقصود امیرالمؤمنین(علیه السلام) و اصحاب و یاران اویند، و در تفسیر «کَالْمُفْسِدِینَ فِی الْأَرْضِ» فرمود: مقصود حَبتَر و زُرَیق و اصحاب و یاران آنان هستند، و در تفسیر «أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِینَ» فرمود: مقصود امیرالمؤمنین(علیه السلام) و یاران اویند، و در تفسیر «کَالْفُجَّارِ» فرمود: مقصود حَبتَر و دِلام و یاران آنان هستند.(2)

ابن عبّاس نیز گوید:

مقصود از «الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ» امیرالمؤمنین(علیه السلام) و حمزه و عبیدة است، و مقصود از «کَالْمُفْسِدِینَ فِی الْأَرْضِ» عتبة و شیبة و ولید است، و مقصود از «أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِینَ» علیّ(علیه السلام) و یاران اوست، و مقصود از «کَالْفُجَّارِ» فلانی و یاران اویند.(3)

1- 285.. سوره ی ص، آیه ی 28.

2- 286.. حدثنا محمّد بن جعفر قال حدثنا یحیی بن زکریا اللؤلؤی عن علی بن حنان عن عبد الرحمن بن کثیر قال سألت الصّادق(علیه السلام) عن قوله أَمْ نَجْعَلُ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ قال أمیر المؤمنین(علیه السلام) و أصحابه کَالْمُفْسِدِینَ فِی الْأَرْضِ حبتر و زریق و أصحابهما أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِینَ أمیر المؤمنین(علیه السلام) و أصحابه کَالْفُجَّارِ حبتر و دلام و أصحابهما. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 234]

3- 287.. قال محمّد بن العبّاس حدثنا علی بن عبید و محمّد بن القاسم بن سلام قال حدثنا حسین بن حکم عن حسن بن حسین عن حبان بن علی عن الکلبی عن أبی صالح عن ابن عبّاس فی قوله؟عز؟ أَمْ نَجْعَلُ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ علی و حمزة و عبیدة(علیه السلام) کَالْمُفْسِدِینَ فِی الْأَرْضِ عتبة و شیبة و الولید أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِینَ علی(علیه السلام) و أصحابه کَالْفُجَّارِ فلان و أصحابه. [تأویل الآیات، ص 493]

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

اهل حق نبایـد خود را در منزلت اهل باطل قرار بدهنـد، چرا که خداوند می فرماید: «أَمْ نَجْعَلُ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ کَالْمُفْسِدِینَ فِی الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِینَ کَالْفُجَّارِ؟»(1)

امام باقر(علیه السلام) می فرماید: امیرالمؤمنین(علیه السلام) همواره می فرمود:

اهل تقوا را نشانه هایی است که به آن ها شناخته می شوند،

راستگویی،

ادای امانت،

وفای به عهد و پیمان،

دوری از فخر و تجمّل گرایی،

1- 288... ... ثُمَّ نَهَی اللَّهُ أَهْلَ النَّصْرِ بِالْحَقِّ أَنْ یَتَّخِذُوا مِنْ أَعْدَاءِ اللَّهِ وَلِیّاً وَ لَا نَصِیراً فَلَا یُهَوِّلَنَّکُمْ وَ لَا یَرُدَّنَّکُمْ عَنِ النَّصْرِ بِالْحَقِّ الَّذِی خَصَّکُمُ اللَّهُ بِهِ مِنْ حِیلَةِ شَیَاطِینِ الْإِنْسِ وَ مَکْرِهِمْ مِنْ أُمُورِکُمْ تَدْفَعُونَ أَنْتُمُ السَّیِّئَةَ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ -- فِیمَا بَیْنَکُمْ وَ بَیْنَهُمْ تَلْتَمِسُونَ بِذَلِکَ وَجْهَ رَبِّکُمْ بِطَاعَتِهِ وَ هُمْ لَا خَیْرَ عِنْدَهُمْ لَا یَحِلُّ لَکُمْ أَنْ تُظْهِرُوهُمْ عَلَی أُصُولِ دِینِ اللَّهِ فَإِنَّهُمْ إِنْ سَمِعُوا مِنْکُمْ فِیهِ شَیْئاً عَادَوْکُمْ عَلَیْهِ وَ رَفَعُوهُ عَلَیْکُمْ -- وَ جَهَدُوا عَلَی هَلَاکِکُمْ وَ اسْتَقْبَلُوکُمْ بِمَا تَکْرَهُونَ وَ لَمْ یَکُنْ لَکُمُ النَّصَفَةُ مِنْهُمْ فِی دُوَلِ الْفُجَّارِ فَاعْرِفُوا مَنْزِلَتَکُمْ فِیمَا بَیْنَکُمْ وَ بَیْنَ أَهْلِ الْبَاطِلِ -- فَإِنَّهُ لَا یَنْبَغِی لِأَهْلِ الْحَقِّ أَنْ یُنْزِلُوا أَنْفُسَهُمْ مَنْزِلَةَ أَهْلِ الْبَاطِلِ -- لِأَنَّ اللَّهَ لَمْ یَجْعَلْ أَهْلَ الْحَقِّ عِنْدَهُ بِمَنْزِلَةِ أَهْلِ الْبَاطِلِ أَ لَمْ یَعْرِفُوا وَجْهَ قَوْلِ اللَّهِ فِی کِتَابِهِ إِذْ یَقُولُ أَمْ نَجْعَلُ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ کَالْمُفْسِدِینَ فِی الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِینَ کَالْفُجَّارِ أَکْرِمُوا أَنْفُسَکُمْ عَنْ أَهْلِ الْبَاطِلِ وَ لَا تَجْعَلُوا اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی وَ لَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَی -- وَ إِمَامَکُمْ وَ دِینَکُمُ الَّذِی تَدِینُونَ بِهِ عُرْضَةً لِأَهْلِ الْبَاطِلِ فَتُغْضِبُوا اللَّهَ عَلَیْکُمْ فَتَهْلِکُوا فَمَهْلًا مَهْلًا یَا أَهْلَ الصَّلَاحِ لَا تَتْرُکُوا أَمْرَ اللَّهِ وَ أَمْرَ مَنْ أَمَرَکُمْ بِطَاعَتِهِ فَیُغَیِّرَ اللَّهُ ما بِکُمْ مِنْ نِعْمَةٍ .... [کافی، ج 8، ص 12]

صله رحم،

ترحّم به ضعفا و فقرا،

کمتر رفت و آمد کردن و آمیزش با زن ها،

احسان و صله به مردم،

حسن خلق،

حلم فراوان،

جستجوی علم و دانشی که سبب تقرّب به خداوند شود.(1)

«کِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَیْکَ مُبَارَکٌ لِّیَدَّبَّرُوا آیَاتِهِ وَ لِیَتَذَکَّرَ أُوْلُوا الْأَلْبَابِ»(2)

علی بن ابراهیم قمی؟ره؟ گوید:

مقصود از «لِّیَدَّبَّرُوا آیَاتِهِ» امیرالمؤمنین و ائمّه(علیهم السلام)اند، و مقصود از «وَ لِیَتَذَکَّرَ أُوْلُوا الْأَلْبَابِ» صاحبان عقول ثاقب و راسخ اند، و امیرالمؤمنین(علیه السلام) همواره به این آیه افتخار می نمود، و می فرمود: «به هیچ کس قبل از من، و بعد از من، چنین چیزی که به من داده شد، داده نشد.»(3)

1- 289.. عن أبی بصیر عن أبی جعفر محمّد بن علی الباقر(علیه السلام) قال: کان أمیر المؤمنین(علیه السلام) یقول: ان لأهل التقوی علامات یعرفون بها، صدق الحدیث، و أداء الامانة و الوفاء بالعهد، و قلة الفخر و التجمل و صلة الأرحام، و رحمة الضعفاء، و قلة المواتاة للنساء و بذل المعروف و حسن الخلق و سعة الحلم و اتباع العلم فیما یقرب الی الله تعالی. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 453، ح 40]

2- 290.. سوره ی ص، آیه ی 29.

3- 291.. وَ لِیَتَذَکَّرَ أُولُوا الْأَلْبابِ فهم أهل الألباب الثاقبة، قال: و کان أمیر المؤمنین(علیه السلام) یفتخر بها و یقول ما أعطی أحد قبلی و لا بعدی مثل ما أعطیت. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 234]

و نیز امام صادق(علیه السلام) نقل نموده که فرمود:

مقصود از «لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ» امیرالمؤمنین و ائمّه(علیهم السلام) هستند، و آنان «أُوْلُوا الْأَلْبَابِ» می باشند.(1)

«وَ وَهَبْنَا لِدَاوُودَ سُلَيْمَانَ نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ * إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ * فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَن ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ * رُدُّوهَا عَلَيَّ فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَ الْأَعْنَاقِ»(2)

امیرالمؤمنین(علیه السلام) می فرماید:

«رُدُّوهَا عَلَيَّ» کنایه از برگشت خورشید است.(3)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

حضرت سلیمان اسب ها را دوست می داشت، روزی خواست تا اسب ها را نزد او

آوردند، و به آن ها مشغول شد، تا خورشید غروب نمود، و نماز عصر از او فوت شد،

از این رو بسیار غمگین شد، و از خداوند خواست تا خورشید را برای او برگرداند،

و او نماز عصر خود را بخواند، و خداوند خورشید را برگرداند و سلیمان نماز عصر

خود را خواند، و سپس گفت: اسب ها را بیاورید، و چون آوردند سلیمان شروع

کرد با شمشیر گردن و پاهای اسب ها را زد و همه آن ها را کشت، چنان که خداوند

از قول او می فرماید: «رُدُّوهَا عَلَيَّ فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَ الْأَعْنَاقِ.»(4)

1- 292.. كِتابٌ أَنْزَلْناهُ إِلَيْکَ مُبارَکٌ لِيَدَّبَّرُوا آياتِهِ أمير المؤمنين و الأئمة صلوات الله عليه و عليهم أجمعين. [همان]

2- 293.. سوره ی ص، آیات 33-30.

3- 294.. قيل معناه أنه سأل الله تعالى أن يرد الشمس عليه فردها عليه حتى صلى العصر فالهاء في ردوها كناية عن الشمس عن علي بن أبي طالب(عليه السلام). [مجمع البيان، ج 8، ص 741]

4- 295.. و ذلک أن سليمان كان يحب الخيل و يستعرضها فعرضت عليه يوما إلى أن غابت الشمس و فاتته صلاة العصر فاغتم من ذلک غما شديدا فدعا الله؟عز؟ أن يرد عليه الشمس حتى يصلي العصر فرد الله عليه الشمس إلى وقت العصر حتى صلاها ثم دعا بالخيل فأقبل يضرب أعناقها و سوقها بالسيف حتى قتلها كلها و هو قوله؟عز؟ رُدُّوها عَلَيَّ فَطَفِقَ مَسْحاً بِالسُّوقِ وَ الْأَعْناقِ. [تفسير قمّی، ج 2، ص 234]

زرارة و فضیل گویند: به امام باقر(علیه السلام) گفتیم: معنای «کِتاباً مَوْقُوتاً»، در آیه «إِنَّ الصَّلاةَ کانَتْ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ کِتاباً مَوْقُوتاً»(1)، چیست؟ فرمود:

یعنی «کتاباً مفروضاً» و مقصود این نیست که نماز تنها در وقت خود صحیح است، و اگر چنین باشد نباید نماز سلیمان صحیح باشد و باید او به خاطر ترک نماز در وقت خود هلاک شده باشد، و لکن مقصود این است که چون نماز را به یاد بیاورد بخواند.

سپس مرحوم صدوق می فرماید:

«جهّال از اهل خلاف گمان کرده اند که سلیمان(علیه السلام) روزی مشغول به بررسی اسب ها بود و خورشید غروب نمود و نماز عصر از او فوت شد، پس نماز خود را خواند و دستور داد تا گردن ها و ساق های آنان را زدند و کشتند، و گفت: این ها مرا از یاد خدا غافل نمودند، در حالی که سلیمان(علیه السلام) از چنین عملی دور است، چرا که اسب ها گناهی نداشته اند و مکلّف به تکلیفی نبوده اند که سلیمان(علیه السلام) آنان را مجازات نماید.

سپس گوید: فرموده ی امام صادق(علیه السلام) صحیح است که فرمود:

عصر گاهی اسب ها را نزد سلیمان(علیه السلام) آوردند و او به آن ها مشغول شد، و خورشید غروب نمود و سلیمان(علیه السلام) به ملائکه مأمور به خورشید فرمود: خورشید را باز گردانید تا من نماز خود را در وقت آن بخوانم، و چون خورشید را برگرداندند سلیمان وضو گرفت -- و وضوی او مسح گردن و ساق بود -- و

1- 296.. سوره ی نساء، آیه ی 103.

سپس سلیمان و یاران او که نماز نخوانده بودند، نماز خود را در وقت خود خواندند، و چون فارغ شدند، خورشید غروب نمود، و ستاره ها ظاهر شدند، سپس امام صادق(علیه السلام) آیات فوق را تلاوت نمود.(1)

مؤلّف گوید:

نظیر این قصّه برای امیرالمؤمنین(علیه السلام) نیز رخ داد، هنگامی که سر مبارک پیامبر خدا(صلی الله علیه و آله) در حال وحی در دامن آن حضرت بود و نماز عصر از او فوت شد،

1- 297.. -- وَ قَالَ زُرَارَةُ وَ الْفُضَيْلُ قُلْنَا لِأَبِي جَعْفَرٍ(علیه السلام) أَ رَأَيْتَ قَوْلَ اللَّهِ؟عز؟ -- إِنَّ الصَّلاةَ كانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتاباً مَوْقُوتاً قَالَ يَعْنِي كِتَاباً مَفْرُوضاً وَ لَيْسَ يَعْنِي وَقْتَ فَوْتِهَا إِنْ جَازَ ذَلِكَ الْوَقْتَ ثُمَّ صَلَّاهَا لَمْ تَكُنْ صَلَاةً مُؤَدَّاةً وَ لَوْ كَانَ ذَلِكَ كَذَلِكَ لَهَلَكَ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ -- حِينَ صَلَّاهَا بِغَيْرِ وَقْتِهَا وَ لَكِنَّهُ مَتَى مَا ذَكَرَهَا صَلَّاهَا قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ إِنَّ الْجُهَّالَ مِنْ أَهْلِ الْخِلَافِ يَزْعُمُونَ أَنَّ سُلَيْمَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ اشْتَغَلَ ذَاتَ يَوْمٍ بِعَرْضِ الْخَيْلِ حَتَّى تَوَارَتِ الشَّمْسُ بِالْحِجَابِ ثُمَّ أَمَرَ بِرَدِّ الْخَيْلِ وَ أَمَرَ بِضَرْبِ سُوقِهَا وَ أَعْنَاقِهَا وَ قَتْلِهَا وَ قَالَ إِنَّهَا شَغَلَتْنِي عَنْ ذِكْرِ رَبِّي وَ لَيْسَ كَمَا يَقُولُونَ جَلَّ نَبِيُّ اللَّهِ سُلَيْمَانُ(علیه السلام) عَنْ مِثْلِ هَذَا الْفِعْلِ لِأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِلْخَيْلِ ذَنْبٌ فَيَضْرِبَ سُوقَهَا وَ أَعْنَاقَهَا لِأَنَّهَا لَمْ تَعْرِضْ نَفْسَهَا عَلَيْهِ وَ لَمْ تَشْغَلْهُ وَ إِنَّمَا عُرِضَتْ عَلَيْهِ وَ هِيَ بَهَائِمُ غَيْرُ مُكَلَّفَةٍ وَ الصَّحِيحُ فِي ذَلِكَ -- مَا رُوِيَ عَنِ الصَّادِقِ(علیه السلام) أَنَّهُ قَالَ إِنَّ سُلَيْمَانَ بْنَ دَاوُدَ(علیه السلام) عُرِضَ عَلَيْهِ ذَاتَ يَوْمٍ بِالْعَشِيِّ الْخَيْلُ فَاشْتَغَلَ بِالنَّظَرِ إِلَيْهَا حَتَّى تَوَارَتِ الشَّمْسُ بِالْحِجَابِ فَقَالَ لِلْمَلَائِكَةِ رُدُّوا الشَّمْسَ عَلَيَّ حَتَّى أُصَلِّيَ صَلَاتِي فِي وَقْتِهَا فَرَدُّوهَا فَقَامَ فَمَسَحَ سَاقَيْهِ وَ عُنُقَهُ وَ أَمَرَ أَصْحَابَهُ الَّذِينَ فَاتَتْهُمُ الصَّلَاةُ مَعَهُ بِمِثْلِ ذَلِكَ وَ كَانَ ذَلِكَ وُضُوءَهُمْ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى فَلَمَّا فَرَغَ غَابَتِ الشَّمْسُ وَ طَلَعَتِ النُّجُومُ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ؟عز؟ -- وَ وَهَبْنا لِداوُدَ سُلَيْمانَ نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِناتُ الْجِيادُ فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوارَتْ بِالْحِجابِ رُدُّوها عَلَيَّ فَطَفِقَ مَسْحاً بِالسُّوقِ وَ الْأَعْناقِ. [فقیه، ج 1، ص 202، ح 606 و 607]

و خورشید بازگشت و امیرالمؤمنین(علیه السلام) نماز خود را خواند و یک باره هوا

تاریک شد.(1)

«وَ لَقَدْ فَتَنَّا سُلَیْمَانَ وَ أَلْقَیْنَا عَلَی کُرْسِیِّهِ جَسَداً ثُمَّ أَنَابَ * قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِی وَ هَبْ لِی مُلْکاً لَا یَنْبَغِی لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِی إِنَّکَ أَنْتَ الْوَهَّابُ * فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّیحَ تَجْرِی بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَیْثُ أَصَابَ ...»(2)

مرحوم طبرسی در مجمع البیان گوید: از امام صادق(علیه السلام) روایت شده:

هنگامی که سلیمان فرزندی پیدا کرد اجنّه و شیاطین به همدیگر گفتند: اگر فرزند سلیمان زنده بماند ما باز به همان بلایی که از ناحیه سلیمان پیدا کردیم از ناحیه او نیز پیدا خواهیم نمود، پس سلیمان از آنان هراس پیدا کرد و از ابرها

خواست تا فرزند او را شیر بدهند و از شرّ شیاطین محفوظ بماند، و ناگهان دید میّتی روی کرسیّ او قرار دارد [و آن فرزند او بود] و این برای سلیمان(علیه السلام) عقوبت و بلایی بود تا بداند حذر و احتیاط از تقدیر خداوند نمی تواند جلوگیری کند، و هراس از شیاطین با توکّل به خداوند سازگار نیست.(3)

ابوهریرة گوید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

روزی سلیمان در مجلس خود گفت: «امشب به هفتاد نفر از همسران خود سر می زنم و هر کدام آنان فرزند پسری به دنیا می آورد و در راه خدا جهاد

1- 298.. ارشاد مفید، ج 1، ص346.

2- 299.. سوره ی ص، آیات 40-34.

3- 300.. روی أن الجن و الشیاطین لما ولد لسلیمان ابن قال بعضهم لبعض إن عاش له ولد لنلقین منه ما لقینا من أبیه من البلاء فأشفق منهم علیه فاسترضعه فی المزن و هو السحاب فلم یشعر إلّا و قد وضع علی کرسیه میتا تنبیها علی أن الحذر لا ینفع عن القدر فإنما عوتب علی خوفه من الشیاطین عن الشعبی و هو المروی عن أبی عبد الله(علیه السلام). [مجمع البیان، ج 8، ص 741]

می کننـد» و «إن شـاء الله» نگفت، از این رو در آن شب بـا هفتـاد نفر از همسـران خود آمیزش نمود و از آنـان جز یک دختر ناقص به دنیا نیامد.

سپس رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

سوگنـد به آن خـدایی که جان محمّد در دست اوست اگر «إن شاء الله» گفته بود، آن پسـران بر اسب ها سوار می شدند و در راه خدا جهاد می کردند.(1)

علیّ بن یقطین گوید:

به امام کاظم(علیه السـلام) گفتم: آیا امکان دارد پیامبری بخیل باشد؟ فرمود: خیر. گفتم: پس سخن سلیمان که گفت: «وَ هَبْ لِی مُلْکًا لَّا یَنبَغِی لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِی»، چه معنایی دارد؟ فرمود: «قدرت و پادشاهی دو قسم است:

پادشاهی و سلطنت با غلبه و ظلم و [یا] انتخاب مردم،

پادشاهی از ناحیه خداوند متعال، مانند پادشاهی ابراهیم و طالوت و ذی القرنین.

و سـلیمان که گفت: «وَ هَبْ لِی مُلْکًا لَّا یَنبَغِی لِأَحَـدٍ مِّنْ بَعْدِی»، و معنای سـخن سـلیمان این است که خدایا مُلکی به من بده که احدی نگویـد: «از روی ظلم و جور و غلبه و انتخاب مردم به دست آمده است» پس خداوند متعال باد را در اختیار او گذارد تا به اختیار او باشد، و هر صـبحگاه و شـبانگاه او را به هر سو می خواهد -- به اندازه یک ماه حرکت معمولی -- به این سو و آن سو حرکت دهد، و شـیاطین را نیز در اختیار او گذارد تا برای او بنّایی و غوّاصی و... انجام بدهند و زبان پرندگان را به او آموخت و در روی زمین قدرتی به او عطا نمود

1- 301.. أن سـلیمان قال یوما فی مجلسه لأطوفن اللیلة علی سـبعین امرأة تلد کل امرأة منهن غلاما یضـرب بالسـیف فی سبیل الله و لـم یقل إن شاء الله فطاف علیهن فلم تحمل منهن إلّا امرأة واحدة جاءت بشق ولد رواه أبو هریرة عن النّبی(صـلی الله علیه و آله) قال ثم قال فو الذی نفس محمّد بیده لو قال إن شاء الله لجاهدوا فی سبیل الله فرسانا. [مجمع البیان، ج 8، ص 741]

که مردم آن زمان و زمان های پس از او دانستند که ملک و پادشاهی سلیمان شباهتی به پادشاهی و سلطنت پادشاهان منتخب مردم، و پادشاهانی که با قدرت و غلبه بر سر کار می آیند ندارد.»

علیّ بن یقطین گوید:

گفتم: پس معنای سخن رسول خدا(صلی الله علیه و آله) که فرمود: «خدا رحمت کند برادرم سلیمان را، او چقدر بخیل بود!» چیست؟ امام کاظم(علیه السلام) فرمود: این سخن دارای دو معناست: یک این که سلیمان نسبت به آبروی خود و بدگویی های مردم بخیل بوده است، و معنای دوّم این که چقدر او بخیل بوده که در حکومت خود به روش جهّال و افراد نادان عمل نماید.

سپس امام کاظم(علیه السلام) فرمود:

به خدا سوگند آنچه به سلیمان داده شد و آنچه به او داده نشد و آنچه به احدی از مردم عالم داده نخواهد شد را، خداوند به ما داد، چرا که خداوند درباره سلیمان می فرماید: «هَذا عَطاؤُنا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِکْ بِغَیْرِ حِسابٍ» و درباره ی حضرت محمّد(صلی الله علیه و آله) می فرماید: «وَ مَا آتَاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ مَا نَهَاکُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا.»(1)و(2)

1- 302.. سوره ی حشر، آیه ی 7.

2- 303.. حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ یَحْیَی الْمُکَتِّبُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْوَرَّاقُ أَبُو الطَّیِّبِ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِیُّ بْنُ هَارُونَ الْحِمْیَرِیُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ النَّوْفَلِیُّ قَالَ حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ یَقْطِینٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ(علیه السلام) أَ یَجُوزُ أَنْ یَکُونَ نَبِیُّ اللَّهِ؟عز؟ بَخِیلًا فَقَالَ لَا فَقُلْتُ لَهُ فَقَوْلُ سُلَیْمَانَ(علیه السلام) رَبِّ اغْفِرْ لِی وَ هَبْ لِی مُلْکاً لا یَنْبَغِی لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِی مَا وَجْهُهُ وَ مَا مَعْنَاهُ فَقَالَ الْمُلْکُ مُلْکَانِ مُلْکٌ مَأْخُوذٌ بِالْغَلَبَةِ وَ الْجَوْرِ وَ إِجْبَارِ النَّاسِ وَ مُلْکٌ مَأْخُوذٌ مِنْ قِبَلِ اللَّهِ تَعَالَی ذِکْرُهُ کَمُلْکِ آلِ إِبْرَاهِیمَ وَ مُلْکِ طَالُوتَ وَ مُلْکِ ذِی الْقَرْنَیْنِ فَقَالَ سُلَیْمَانُ(علیه السلام) هَبْ لِی مُلْکاً لا یَنْبَغِی لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِی أَنْ یَقُولَ إِنَّهُ مَأْخُوذٌ بِالْغَلَبَةِ وَ الْجَوْرِ وَ إِجْبَارِ النَّاسِ فَسَخَّرَ اللَّهُ؟عز؟ لَهُ الرِّیحَ تَجْرِی بِأَمْرِهِ رُخاءً حَیْثُ أَصابَ وَ جَعَلَ غُدُوُّهَا شَهْراً وَ رَوَاحُهَا شَهْراً وَ سَخَّرَ اللَّهُ؟عز؟ لَهُ الشَّیاطِینَ کُلَّ بَنَّاءٍ وَ غَوَّاصٍ وَ عُلِّمَ مَنْطِقَ الطَّیْرِ وَ مُکِّنَ فِی الْأَرْضِ فَعَلِمَ النَّاسُ فِی وَقْتِهِ وَ بَعْدَهُ أَنَّ مُلْکَهُ لَا یُشْبِهُ مُلْکَ الْمُلُوکِ الْمُخْتَارِینَ مِنْ قِبَلِ النَّاسِ وَ الْمَالِکِینَ بِالْغَلَبَةِ وَ الْجَوْرِ قَالَ فَقُلْتُ لَهُ فَقَوْلُ رَسُولِ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) رَحِمَ اللَّهُ أَخِی سُلَیْمَانَ بْنَ دَاوُدَ مَا کَانَ أَبْخَلَهُ فَقَالَ لِقَوْلِهِ(علیه السلام) مَا أَبْخَلَهُ وَجْهَانِ أَحَدُهُمَا مَا کَانَ أَبْخَلَهُ بِعِرْضِهِ وَ سُوءِ الْقَوْلِ فِیهِ وَ الْوَجْهُ الْآخَرُ یَقُولُ مَا کَانَ أَبْخَلَهُ إِنْ کَانَ أَرَادَ مَا یَذْهَبُ إِلَیْهِ الْجُهَّالُ ثُمَّ قَالَ(علیه السلام) قَدْ وَ اللَّهِ أُوتِینَا مَا أُوتِیَ سُلَیْمَانُ وَ مَا لَمْ یُؤْتَ سُلَیْمَانُ وَ مَا لَمْ یُؤْتَ أَحَدٌ مِنَ الْأَنْبِیَاءِ مِنَ الْعَالَمِینَ قَالَ اللَّهُ؟عز؟ فِی قِصَّةِ سُلَیْمَانَ هذا عَطاؤُنا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِکْ بِغَیْرِ حِسابٍ وَ قَالَ؟عز؟ فِی قِصَّةِ مُحَمَّدٍ(صلی الله علیه و آله) ما آتاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا. [علل الشرایع، ج 1، ص 71، ح 1]

ابوخالد قمّاط گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

بنی اسرائیل به سلیمان(علیه السلام) گفتند: «فرزند خود را جانشین خویش قرار بده» سلیمان(علیه السلام) فرمود: او صلاحیّت این مقام را ندارد، و چون مردم اصرار کردند، سلیمان گفت: «من مسائلی را از او می پرسم اگر جواب صحیح داد او را خلیفه خود قرار می دهم».

سپس به فرزند خود فرمود:

فرزندم! طعم آب چیست؟ و طعم نان چیست؟ و شدّت و ضعف سخن از چیست؟ و عقل در کجای بدن قرار دارد؟ و قساوت قلب و رقّت قلب از کجاست؟ و خستگی و ناتوانی بدن از چیست؟ و بهره مندی و محرومیّت بدن از کجاست؟ پس فرزند سلیمان به هیچ کدام از سؤالات پدر پاسخ صحیح ندارد.

ص: 231

سپس امام صادق(علیه السلام) فرمود:

طعم آب، طعم حیات و زندگی است، و طعم نان قوّت است، و ضعف و شدّت صوت به خاطر پی کلیه هاست، و محل عقل دماغ است، از این رو به کسی که ضعیف العقل است می گویند دماغ او سبک است، و قساوت و رقّت از ناحیه قلب است چنان که خداوند می فرماید: «فَوَیْلٌ لِّلْقَاسِیَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِکْرِ اللَّهِ»(1)، و خستگی بدن و ناتوانی آن از ناحیه پاها می باشد و اگر پاها به خاطر راه رفتن خسته شود، بدن نیز خسته خواهد شد، و کسب و درآمد بدن از ناحیه دست هاست، و اگر انسان دست ها را به کار بگیرد، بدن بهره مند می شود، و اگر به کارشان نگیرد، چیزی نصیب بدن نمی شود.(2)

1- 304.. سوره ی زمر، آیه ی 22.

2- 305.. و حدثنی أبی عن أحمد بن محمّد عن أبی نصر [بصیر] عن عبد الله بن القاسم عن أبی خالد القماط عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال قالت بنو إسرائیل لسلیمان استخلف علینا ابنک، فقال لهم إنه لا یصلح لذلک فألحوا علیه فقال: إنّی أسائله عن مسائل فإن أحسن الجواب فیها أستخلفه ثم سأله فقال یا بنی ما طعم الماء و طعم الخبز، و من أی شی ء ضعف الصوت و شدته و أین موضع العقل من البدن و من أی شی ء القساوة و الرقة و مم تعب البدن و دعته و مم تکسب البدن و حرمانه فلم یجبه بشی ء منها، فقال أبو عبد الله ع: طعم الماء الحیاة و طعم الخبز القوة و ضعف الصوت و شدته من شحم الکلیتین و موضع العقل الدماغ، أ لا تری أن الرجل إذا کان قلیل العقل قیل له ما أخف دماغک و القسوة و الرقة من القلب و هو قوله: فَوَیْلٌ لِلْقاسِیَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِکْرِ اللَّهِ، و تعب البدن و دعته من القدمین إذا تعبا فی المشی یتعب البدن و إذا أودعا أودع البدن و تکسب البدن و حرمانه من الیدین إذا عمل بهما ردتا علی البدن و إذا لم یعمل بهما لم تردا علی البدن شیئا. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 238]

اصبغ بن نباته گوید: امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود:

روزی حضرت سلیمان(علیه السلام) از بیت المقدّس خارج شد در حالی که سیصد هزار

کرسی از انسان ها در طرف راست او بود، و سیصد هزار کرسی از جنیّان در طرف

چپ او بود، و پرندگان را امر کرد تا بر آنان سایه افکندند، و باد را امر کرد تا آنان را

به دوش گرفت، تا این که به ایوان کسرا و مدائن وارد شد، و سپس از آنجا حرکت

نمود تا در شهری به نام اصطخر در فارس بیتوته کرد، و چون صبح شد به شهر بَرکاوان در نواحی فارس وارد شد، و سپس به باد دستور داد تا آنـان را بر روی دریا سـیر داد به گونه ای که پاهای آنان به آب می رسـید، و در آن حال سـلیمان بر جای بلنـد و عمودی قرار گرفته بود، پس برخی از همراهان او گفتنـد: آیا سـلطنتی بزرگ تر از این دیـده و شـنیده اید؟ و بقیه گفتند: «ما چنین سـلطنتی را ندیده و نشـنیده ایم» پس ملکی از آسمان صدا زد: ثواب یک «سبحان الله» در پیشگاه خداوند بزرگ تر از آنچه است که شما از ملک سلیمان دیدید!(1)

مؤلّف گوید:

در ذیل آیات گذشته روایات عجیبی وارد شده که با اصول مسلّمه اعتقادی

1- 306.. قال: و حدثنی أبی عن أبی بصیر عن أبان عن أبی حمزة عن الأصبغ بن نباتة عن أمیر المؤمنین(علیه السلام) قال خرج سلیمان بن داود من بیت المقدس و معه ثلاثمائة ألف کرسی عن یمینه علیها الإنس و ثلاثمائة ألف کرسی عن یساره علیها الجن و أمر الطیر فأظلتهم و أمر الریـح فحملتهم حتی ورد إیوان کسـری فی المـدائن ثم رجع فبات فاضـطجع ثم غـدا فانتهی إلی مدینة ترکاوان [برکاوان] ثم أمر الریح فحملتهم حتی کادت أقدامهم یصـیبها الماء و سـلیمان علی عمود منها فقال بعضـهم لبعض هل رأیتم ملکا قط أعظم من هذا و سمعتم به فقالوا ما رأینا و لا سمعنا بمثله فنادی ملک من السماء ثواب تسبیحة واحدة فی الله أعظم مما رأیتم. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 238]

و مقام پیامبران(علیهم السلام) سازگار نیست، از این رو ما از نقل آن ها صرف نظر نمودیم، و الله العالم.

سوره ی ص، آیات 41 تا 44

متن:

وَ اذْكُرْ عَبْدَنا أَيُّوبَ إِذْ نادى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطانُ بِنُصْبٍ وَ عَذابٍ 41 ارْكُضْ بِرِجْلِكَ هذا مُغْتَسَلٌ بارِدٌ وَ شَرابٌ 42 وَ وَهَبْنا لَهُ أَهْلَهُ وَ مِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَ ذِكْرى لِأُولِي الْأَلْبابِ 43 وَ خُذْ بِيَدِكَ ضِغْثاً فَاضْرِبْ بِهِ وَ لا تَحْنَثْ إِنَّا وَجَدْناهُ صابِراً

نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ 44

لغات:

«رَکض» به معنای پرت کردن چیزی با پا را گویند، و «رکض الفرس» سرعت دادن اسب است با پا، و «ضِغث» پُر بودن کف دست است از گیاه و امثال آن، و «حَنث» شکستن

قسم است، و «أوّاب» به معنای کثیرالدعا و یا کثیرالرجوع به خداوند برای توبه است، بنابراین اَوّاب و توّاب به یک معناست، و «نُصُب» و نَصْب، به معنای تعب است.

ترجمه:

و به خاطر بیاور بنده ما ایّوب را، هنگامی که پروردگارش را خواند (و گفت: پروردگارا!) شیطان مرا به رنج و عذاب افکنده است. (41) (به او گفتیم:) پای خود را بر زمین بکوب! این چشمه آبی خنک برای شستشو و نوشیدن است! (42) و خانواده اش را به او بخشیدیم، و همانند آنها را بر آنان افزودیم، تا رحمتی از سوی ما

باشد و تذکّری برای اندیشمندان. (43) (و به او گفتیم:) بسته ای از ساقه های گندم (یا مانند آن) را برگیر و با آن (همسرت را) بزن و سوگند خود را مشکن! ما او را شکیبا یافتیم چه بنده خوبی که بسیار بازگشت کننده (به سوی خدا) بود! (44)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«وَ اذْکُرْ عَبْدَنَا أَیُّوبَ إِذْ نَادَی رَبَّهُ أَنِّی مَسَّنِیَ الشَّیْطَانُ بِنُصْبٍ وَ عَذَابٍ * ارْکُضْ بِرِجْلِکَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَ شَرَابٌ * وَ وَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَ مِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنَّا وَ ذِکْرَی لِأُوْلِی الْأَلْبَابِ ...»(1)

مؤلّف گوید:

روایات درباره ی بلای ایّوب(علیه السلام) فراوان و مفصّل است و برخی از آن ها با اصول و معتقدات شیعه سازگار نیست و لکن در برخی از آن ها توضیح لازم آمده

و حقیقت روشن شده و نسبت هایی که به ساحت مقدّس پیامبر خدا و مقام

عصمت او داده شده است برطرف گردیده و الله الموفّق للصواب و السداد.

قبل از بیان روایات، خلاصه ای از وضعیّت نسب و شرافت و همسر و فرزندان و اموال

حضرت ایّوب(علیه السلام) را مطابق روایت «تحفة الإخوان» از امام صادق(علیه السلام) یادآور می شویم.

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

«حضرت ایّوب(علیه السلام) فرزند موص بن رعویل بن عیص بن اسحاق بن ابراهیم(علیه السلام) بود و پدرش دارای اموال فراوانی مانند گوسفند و شتر و گاو و مزارع و باغات بود، و همه این اموال را ایّوب بعد از پدر خود مالک شد، تا این که سی سال از عمر او گذشت، و عیال او «رحمة» دختر افرائیم بن یوسف(علیه السلام) بود و در زیبایی شبیه ترین مردم به یوسف بود، و پدرش در

1- 307.. سوره ی ص، آیات 44-41.

خواب دید که یوسف پیراهن خود را به «رحمة» پوشانید و «رحمة» در شام ساکن بود و ایّوب(علیه السلام) اموال فراوانی را نزد پدر او برد و از «رحمة» خواستگاری نمود و با او ازدواج کرد و خداوند از «رحمة» به ایّوب دوازده پسر و دوازده دختر داد و در هر نوبت یک فرزند پسر و یک فرزند دختر آورد، و مردم به خاطر اخلاق نیک ایّوب و رفتار او با ایتام و ضعفا و فقرا به او روی آوردند و از محضر او استفاده می کردند و احکام الهی را از او می آموختند، ولکن خداوند هر بنده ای را امتحان می کند تا منزلت و ثبات قدم و صبر و استقامت او ظاهر شود، و خداوند ایّوب را امتحان سختی نمود تا ....»(1)

---

1 - 308.. (تحفة الإخوان): بحذف الإسناد، عن أبی بصیر، عن أبی عبد الله جعفر بن محمّد؟سهما؟، قال: سألته عن بلیة أیوب(علیه السلام) التی ابتلیها فی الدنیا، لأی شی ء علته؟ قال: «لنعمة أنعم الله علیه بها فی الدنیا، و أدی شکرها، و ذلک أنه لم یکن بعد یوسف بن یعقوب بن إسحاق ابن إبراهیم(علیه السلام) إلّا أیوب بن موص بن رعویل بن العیص بن إسحاق بن إبراهیم خلیل الله، و کان أیوب رجلا عاقلا، حلیما، نظیفا، حکیما، و کان أبوه رجلا مثریا کثیر المال، یملک الماشیة من الإبل، و البقر، و الغنم، و الحمیر، و البغال، و الخیل، و لم یکن فی أرض الشام من کان فی غنائه، فلما مات ورث ذلک أیوب، و کان أیوب یومئذ عمره ثلاثین سنة، فأحب أن یتزوج، فوصفت له رحمة بنت إفرائیم بن یوسف(علیه السلام)، و کانت رحمة عند أبیها بأرض مصر، و کان أبوها شدید الفرح بها، و کان یحبها حبا عظیما، لأنه رأی فی المنام أن جدها یوسف(علیه السلام) نزع قمیصا کان علیه فألبسها إیاه، و قال: یا رحمة، هذا حسنی و جمالی و بهائی قد وهبته لک. و کانت رحمة أشبه الخلق بیوسف(علیه السلام)، و کانت زاهدة عابده، فلما سمع بها أیوب رغب فیها، فخرج إلی بلدها و معه مال جزیل و هدایا، و سار حتی وصل إلی أبیها، فخطب منه ابنته رحمة، فزوجه إیاها لزهده و ماله، و جهزها إلیه، فحملها أیوب إلی بلاده، فرزقه الله منها اثنی عشر بطنا، فی کل بطن ذکر و أنثی. ثم بعثه الله إلی قومه رسولا، و هم أهل حوران و البثنة، و أعطاه الله من حسن الخلق و الرفق ما لم یعطه أحد، و لم یخالفه أحد، و لا یکذبه أحد لشرفه و شرف أبیه، فشرع لهم الشرائع، و بنی لهم المساجد، و کانت له موائد یضعها للفقراء و المساکین و الأضیاف یضیفهم و یکرمهم، و کان للیتیم کالأب الرحیم، و للأرملة کالزوج العطوف، و للضعیف کالأب الودود، و کان قد أمر وکلاءه و أمناءه أن لا یمنعوا أحدا من زرعه و أثماره، و کان الطیر و الوحوش و جمیع الأنعام ترعی فی کسبه، و برکة الله تعالی تزداد لأیوب(علیه السلام) صباحا و مساء، و کانت جمیع مواشیه تحمل فی کل سنة توأمین، و لم یکن أیوب(علیه السلام) یفرح بشی ء من ذلک، لکنه یقول: إلهی و سیدی و مولای و سندی، هذه الدنیا علی هذه الحالة، فکیف بالآخرة و الجنة التی خلقتها لأهل کرامتک؟ و کان إذا جاء اللیل یجمع من یلوذ به فی مسجده، یصلون بصلاته، و یسبحون بتسبیحه، حتی إذا أصبح أمر باتخاذ الطعام لهم، و لجمیع الضعفاء، و کان یذهب له فی ذلک مال لا یحصی، و کان له من الخیل ألف فرس، و ألف رمکة، و ألف بغل و بغلة، و ثلاثة آلاف بعیر، و ألف و خمس مائة ناقة، و ألف ثور، و ألف بقرة، و عشرة آلاف شاة، و خمس مائة فدان، و ثلاث مائة أتان، و خلف کل رمکة مهران أو ثلاثة، و کل ناقة فصیل، و کذلک جمیع مواشیه، و علی کل خمسین رأسا من هذه راع مملوک لأیوب، و لکل عبد منهم أهل و ولد. و کان إبلیس اللعین لا یمر علی شی ء من مال أیوب إلّا رآه مختوما بخاتم الشکر، مطهرا بالزکاة، فحسده، و لم یقدر له علی ضرر، و کان إبلیس فی ذلک الزمان یصعد إلی السماوات السبع، و یحجب من دون العرش، و یقف فی أی مکان منها شاء، حتی رفع عیسی بن مریم(علیه السلام)، فحجب عن أربع سماوات، و یصعد إلی ثلاثة منها، حتی بعث النّبی(صلی الله علیه و آله)، فحجب إبلیس عن جمیعها، و کان یسترق السمع بعد ذلک، و منه تعجبت الإنس و الجن، و ذلک معنی قوله تعالی: وَ أَنَّا لَمَسْنَا السَّماءَ فَوَجَدْناها مُلِئَتْ حَرَساً شَدِیداً وَ شُهُباً وَ أَنَّا کُنَّا نَقْعُدُ مِنْها مَقاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَنْ یَسْتَمِعِ الآنَ یَجِدْ لَهُ شِهاباً رَصَداً. فصعد إبلیس اللعین فی زمان أیوب(علیه السلام) إلی ما دون العرش کما کان یصعد، و وقف فی الموضع الذی کان یقف فیه، و فی قلبه من النّبی أیوب ما فیه، و الله مطلع علی السر و العلانیة، فنودی: یا ملعون، من أین أقبلت؟ فقال: إلهی، طفت الأرض لأفتن من أطاعنی، ففتنتهم إلّا عبادک منهم المخلصین. فنودی: یا لعین، ما فی قلبک من نعمة أیوب؟ فقال إبلیس: یا

رب، إنک ذکرته فصلت علیه ملائکتک. فنودی: یا لعین، هل نلت منه شیئا مع طول عبادته، فهل تستطیع أن تغویه عن عبادتی؟ فقال: إلهی و مولای، إن أیوب لم یؤد شکر هذه النعمة، و نظرت فی أمره و إذا هو عبد عافیته فقبل عافیتک، و رزقته فشکرک، و لم تجربه فی البلاء و المصائب، فلو ابتلیته لوجدته بخلاف ما هو علیه، و لو سلطنتی -- یا رب -- علی ماله لرأیته کیف ینساک. فنودی: یا ملعون، قد سلطتک علی ماله لتعلم أنک کاذب فیما تعتقده فیه». قال: «فانقض من السماوات حتی وقف علی الصخرة التی رضخ علیها قابیل رأس أخیه هابیل(علیه السلام)، و هی صخرة سوداء ینبع منها صدید اللعنة، فوقف إبلیس علیها، و رن رنة حتی اجتمع علیه العفاریت المتمردون من المشرق و المغرب، فقالوا: یا أبانا، و ما وراءک، و ما دهاک؟ فقال: إنّی مکنت من فرصة ما تمکنت من مثلها منذ أخرجت آدم من الجنة، و ذلک أنی سلطت علی مال أیوب لافقره، و اعطب ماله. فقال بعضهم: سلطنی علی أشجاره، فإنی أتحول نارا، و لا أمر علی شی ء إلّا أحرقته، و صیرته رمادا. فقال إبلیس: أنت لذلک. و قال آخر: سلطنی علی مواشیه حتی أصیح صیحة تخرج أرواحها. فقال أنت لذلک. فأقبل الأول، و تحول نارا، حتی أحرق تلک الأشجار و الآجام. و أقبل الآخر علی المواشی، فصاح بها صیحة خرجت کلها میتة مع رعاتها. فرأی أهل القریة دخانا عظیما، و صیحة عظیمة، ففزعوا فزعا شدیدا، فأقبل اللعین إلی أیوب و هو فی صلاته، و خیل إلی أیوب أنه أصابه وهج ذلک الحریق، و قد اسود وجهه، و تمعط شعره، و هو لعنه الله ینادی: یا أیوب، أدرکنی، فأنا الناجی من دون غیری، فما رأیت نارا أقبلت من السماء فیها دخان فأحرقت ما لک -- یا أیوب -- و أصابتنی نفحة من نفحاتها، و سمعت منادیا من السماء یقول: هذا جزاء من کان مرائیا فی عبادته، یرید بها الناس دون الله تعالی. و قال إبلیس: و سمعت النار تقول: أنا نار الغضب، أنا نار السخط. قال: فلما سمع أیوب ذلک أقبل علی صلاته، و لم یلتفت إلیه حتی فرغ من صلاته تامة کاملة، فقال: یا هذا، لیست هی أموالی، و إنّما هی أموال الله تعالی یفعل بها ما شاء. فقال إبلیس لعنه الله: صدقت. و ماج الناس، فقال بعضهم: هذا ما قبضه قبض العجب. و قال آخرون: ما کان أیوب صادقا فی توبته، فلهذا جازاه بهذا الجزاء. فشق ذلک علی أیوب من قولهم، و لم یجبهم، غیر أنه قال: الحمد لله علی قضائه و قدره. فأقبل النّبی أیوب علی اللعین إبلیس، و قال له: من أنت أیها العبد؟ کأنک ممن أخرجه الله من رحمته، و سلب عنه نعمته، و لو علم فیک خیرا لأخبرنی بک، و لقبض روحک مع أرواح الرعاة، و لکنه علم فیک شرا فخلصک منها کما یخلص الزوان من القمح، فسر عنی -- أیها العبد -- مذموما مدحورا. فقال إبلیس: صدق من قال: لا تخدموا المتکبرین. یا أیوب، الآن علمت أنک کنت مرائیا فی صلاتک، ألم أکن لک عبدا شفیقا من عبیدک، ألم أکن حریصا علی أموالک، فما جزائی منک إلّا أن تعیرنی بما نالنی من وهج الحریق، دون أن تقول ما تقوله؟ فلم یکلم إبلیس، و أقبل أیوب علی صلاته. ... قال: فانقض عدو الله إلی قصر أیوب الذی فیه أولاده، فأما البنون: فحزقل، و هو أکبرهم، و مقبل، و رشد، و رشید، و بهارون، و بشیر، و أقرون، و الباقی من الذکور، لم نجد لهم أسماء فی الکتب و القصص. و أما البنات: فمرجانة، و عبیدة، و صالحة، و عافیة، و تقیة، و مؤمنة. قال: «فزلزل علیهم القصر بنفسه حتی سقط بعضه علی بعض، و جعل یشد أفواههم بالخشب، و الخرق، و یقذفهم بالجندل، حتی مثل بهم أقبح مثلة، و أوحی الله تعالی إلی الأرض: أن احفظی أولاد النّبی أیوب، فإنی بالغ مشیئتی فیهم، و لأجزینهم بذلک الثواب. فأقبل إبلیس إلی أیوب، و قال: یا أیوب، لو رأیت قصورک و أولادک کیف صاروا، و لقد صارت قصورهم لهم قبورا، و طینها صار لهم حنوطا، و ثیابهم و فرشهم صارت لهم أکفانا، و لو أبصرت کیف تغیرت تلک الوجوه الحسان بالدماء و التراب، و العظام کیف تهشمت، و اللحوم کیف رصعت، و الجلود کیف تمزقت. و لم یزل إبلیس اللعین یعد علیه مثل هذا بافتجاع و انکسار و انتحاب حتی بکی أیوب(علیه السلام)، و ساعده إبلیس علی البکاء، فندم أیوب علی بکائه، و أخذ قبضة من التراب، و وضعها علی رأسه، و استغفر الله تعالی، و خر ساجدا، ثم أقبل علی إبلیس، و قال له: یا ملعون، انصرف عنی خائبا ذلیلا مدحورا، فإن أولادی کانوا عاریة لله تعالی عندی، و لا بد من اللحاق بهم». قال: «فانصرف إبلیس و لم ینل منه، و صعد إلی السماء کما کان یصعد، و وقف کما کان یقف، فأتاه النداء: یا ملعون، کیف رأیت عبدی أیوب و توبته و استغفاره بعد بکائه؟ فقال إبلیس: إلهی و سیدی، إنک متعته بعافیة نفسه، و فیها عوض عن المال و الولد، فلو سلطنتی علی بدنه لرأیته کیف ینسی ذکرک، و یترک شکرک. فنودی: یا لعین، اذهب، فقد سلطتک علی بدنه، ما خلا: عینیه، و عقله، و لسانه الذی لا یفتر عن ذکری، و أذنیه». قال: «فانقض إلیه اللعین، فوجد أیوب فی مسجده متضرعا إلی الله تعالی

بأنواع الثناء، داعيا إليه بأعظم الـدعاء، و يشـكره على جميع النعماء، و يحمده على جميع البلاء، و هو يقول: و عزتک و جلالک، لا ازددت على بلائک إلّا شكرا، و لو ألبستنى ثوب البلاء سرمدا لا ازددت على بلائک إلّا صبرا. قال: فلما سمع إبليس اغتاظ من قوله.... قال: «فبينما هى ذات يوم راجعـة من القريـة إلى أيوب، و معها شـى ء من الطعام، فاعترض لها إبليس اللعين فى صورة رجل بهى الصورة، حسن الوجه، على حمار أحمر، فقال اللعين لها: كأنى أعرفک، أ لست رحمة بنت أفرائيم نبى الله، و زوجة المبتلى أيوب نبى الله؟ قالت: بلى. قال اللعين لها: إنّى أعرفكم و أنتم أهل غناء و ثروة، فما الـذى غير حالكم؟ فقالت له: إنا بلينا بـذهاب المال جميعه، و الولـد، ثم البلاء الأعظم ما نزل بصاحبى أيوب، فقال لها الملعون: لأى شـى ء أصابتكم هـذه المصائب؟ قالت: لأن الله تعالى أراد أن يجرب صبرنا على بلائه. قال اللعين: بئسـما قلت، و لكن إله السـماء هو الله، و إله الأـرض أنـا، فأردتكم لنفسـى، فعبـدتم إليه السـماء و لـم تعبـدونى، ففعلت بكم ما فعلت، و سلبتكم أموالكم، و أمت أولادكم و عبيـدكم و مواشـيكم، فها هى كلها عنـدى. فإن أردت ذلک فاتبعينى حتى أريک أولادک، و عبيدک، و مواشـيک، فإنهم عندى فى وادى كذا و كذا. قال: فلما سـمعت بذلک بقيت متعجبة و هى متحيرة، و اتبعته غير بعيد حتى أوقفها على ذلک الوادى، و سحر عينيها حتى رأت جميع ما فقدته هناک. فقال لها: أنا صادق عندک الآن، أم كاذب؟ فقالت رحمة: لا أدرى ما أقول لک حتى أرجع إلى أيوب». قـال: «فرجعت إلى أيوب، فـأخبرته بمـا رأته جميعه. فقـال أيوب: إنـا لله و إنـا إليه راجعون، ويحـک -- يا رحمـة -- أما تعلمين أن ليس مع الله إله آخر، و أن الذى أماته الله فلا يقدر أحد أن يحييه! قالت: نعم. قال أيوب(عليه السلام): فلو كنت عاقلة ما أصغيت إلى كلامه، [و لا اتبعتيه] حتى سحر عينيک. فقالت رحمة: يا نبى الله، اغفر لى هذه الخطيئة، فإنى لا أعود إلى مثلها أبدا. فقال لها أيوب: قد نهيتک عن هذا اللعين مرة، و هذه ثانية، فلله على نذر لئن عافانى الله مما أنا فيه لأجلدنک مائة جلدة على ما كان من مكالمتک لإبليس لعنه الله. و كانت رحمة تقول: ليته قام من بلائه و جلدنى مائة و مائة». [تفسير برهان، ج 4، ص 664، ح 11]

امام باقر(علیه السلام) می فرماید:

حضـرت ایّوب بدون هیچ گناهی مبتلای به بلا شد، چرا که پیامبران معصوم و پاکند و گناه و لغزش پیدا نمی کنند، چه گناه کبیره و چه گناه صغیره، و ایّوب(علیه السـلام) با همه بلایی که پیـدا کرد، [مورد نفرت مردم واقع نشـد و] بدن او بدبو نشد، و صورت او زشت نگردید، و از بدن او چرک و خونی خارج نشد که کسی از او وحشت و تنفّر پیدا کند و نیز بدن او کرم نگرفت و خداوند با بلاهایی که بر پیامبران و اولیای خود وارد می کند، آنان [را ذلّت و خواری نمی دهد و] مورد کرامت او هستند، سپس فرمود:

علّت کنـاره گیری مردم از ایّوب ناتوانی و فقر ظاهری او بود، و مردم نمی دانسـتند که ایّوب نزد خداونـد مورد رضایت و تأییـد است [و این بلاهـا سـبب بالاـ رفتن مقـام اوست] از این رو رسول خـدا(صـلی الله علیه و آله) فرمود: «بزرگ ترین بلاهـا برای پیامبران و نزدیکان آنان است.» و خداونـد ایّوب را به این بلاهـا مبتلاـ نمود، تـا مردم دربـاره ی او غلوّ نکننـد، و بـا دیـدن نعمت های الهی در دست او، اعتقاد به ربوبیّت او پیدا نکنند، و بدانند که پاداش و ثواب الهی دو قسم است برخی اختصاصی و برخی استحقاقی است، تا هیچ ضعیفی را به خاطر ضعف، و هیچ فقیری را به خاطر فقر، و هیچ مریضی را به خاطر مرض، تحقیر نکنند،

و بداننـد که خداونـد [مطـابق حکمت خود] هر که را بخواهـد مریض می کنـد، و هر که را بخواهـد شـفا می دهـد، و این را سـبب عبرت گروهی، و شقاوت گروهی، و سعادت گروهی دیگر قرار می دهد، و او در جمیع افعال خود حکیم، و در همه تقدیرات خود عادل است، و در باره بندگان خود تقدیری نمی کند جز آن که اصلح به حال آنان خواهد بود، و لاقوّة لهم إلّا به.(1)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

خداونـد مؤمن را به هر بلایی مبتلا می کنـد و به هر گونه ای می میرانـد و لکن عقل او را نمی گیرد چنان که شـیطان را بر مال و فرزنـدان و خانواده و همه چیز

1- 309.. حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ السُّكَّرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زَكَرِيَّا الْجَوْهَرِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَارَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ(علیه السلام) قَالَ إِنَّ أَيُّوبَ(علیه السلام) ابْتُلِيَ مِنْ غَيْرِ ذَنْبٍ وَ إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَا يُذْنِبُونَ لِأَنَّهُمْ مَعْصُومُونَ مُطَهَّرُونَ لَا يُذْنِبُونَ وَ لَا يَزِيغُونَ وَ لَا يَرْتَكِبُونَ ذَنْباً صَغِيراً وَ لَا كَبِيراً وَ قَالَ(علیه السلام) إِنَّ أَيُّوبَ(علیه السلام) مَعَ جَمِيعِ مَا ابْتُلِيَ بِهِ لَمْ يُنْتَنْ لَهُ رَائِحَةٌ وَ لَا قَبُحَتْ لَهُ صُورَةٌ وَ لَا خَرَجَتْ مِنْهُ مِدَّةٌ مِنْ دَمٍ وَ لَا قَيْحٍ وَ لَا اسْتَقْذَرَهُ أَحَدٌ رَآهُ وَ لَا اسْتَوْحَشَ مِنْهُ أَحَدٌ شَاهَدَهُ وَ لَا يُدَوَّدُ شَيْ ءٌ مِنْ جَسَدِهِ وَ هَكَذَا يَصْنَعُ اللَّهُ؟عز؟ بِجَمِيعِ مَنْ يَبْتَلِيهِ مِنْ أَنْبِيَائِهِ وَ أَوْلِيَائِهِ الْمُكَرَّمِينَ عَلَيْهِ وَ إِنَّمَا اجْتَنَبَهُ النَّاسُ لِفَقْرِهِ وَ ضَعْفِهِ فِي ظَاهِرِ أَمْرِهِ لِجَهْلِهِمْ بِمَا لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ تَعَالَى ذِكْرُهُ مِنَ التَّأْيِيدِ وَ الْفَرَجِ وَ قَدْ قَالَ النَّبِيُّ(صلی الله علیه و آله) أَعْظَمُ النَّاسِ بَلَاءً الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَالْأَمْثَلُ وَ إِنَّمَا ابْتَلَاهُ اللَّهُ؟عز؟ بِالْبَلَاءِ الْعَظِيمِ الَّذِي يَهُونُ مَعَهُ عَلَى جَمِيعِ النَّاسِ لِئَلَّا يَدَّعُوا لَهُ الرُّبُوبِيَّةَ إِذَا شَاهَدُوا مَا أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يُوصِلَ لَهُ إِلَيْهِ مِنْ عَظَائِمِ نِعَمِهِ مَتَى شَاهَدُوهُ لَيَسْتَدِلُّوا بِذَلِكَ عَلَى أَنَّ الثَّوَابَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى ذِكْرُهُ عَلَى ضَرْبَيْنِ اسْتِحْقَاقٍ وَ اخْتِصَاصٍ وَ لِئَلَّا يَحْتَقِرُوا ضَعِيفاً لِضَعْفِهِ وَ لَا فَقِيراً لِفَقْرِهِ وَ لَا مَرِيضاً لِمَرَضِهِ وَ لِيَعْلَمُوا أَنَّهُ يُسْقِمُ مَنْ يَشَاءُ وَ يَشْفِي مَنْ يَشَاءُ مَتَى شَاءَ كَيْفَ شَاءَ بِأَيِّ سَبَبٍ شَاءَ وَ يَجْعَلُ ذَلِكَ عِبْرَةً لِمَنْ يَشَاءُ وَ شَقَاوَةً لِمَنْ يَشَاءُ وَ سَعَادَةً لِمَنْ يَشَاءُ وَ هُوَ فِي جَمِيعِ ذَلِكَ عَدْلٌ فِي قَضَائِهِ وَ حَكِيمٌ فِي أَفْعَالِهِ لَا يَفْعَلُ بِعِبَادِهِ إِلَّا الْأَصْلَحَ لَهُمْ وَ لَا قُوَّةَ لَهُمْ إِلَّا بِهِ. [خصال، ص 399، ح 108]

ایّوب مسلّط نمود، و لکن او را بر عقل ایّوب مسلّط نکرد، تا بتواند موحّد و خداشناس باشد.(1)

امام صادق(علیه السلام) نیز می فرماید:

روز قیامت زن زیبایی که در دنیا فریب زیبایی خود را خورده می آورند و او می گوید: «خدایا تو مرا زیبا آفریدی، و من گرفتار شدم» پس مریم(علیه السلام) را می آورند، و می گویند: تو زیباتری یا مریم؟ ما او را زیبا آفریدیم و او فریب نخورد، سپس مرد زیبایی را می آورند که مفتون زیبایی خود شده، او نیز می گوید: «خدایا تو مرا زیبا آفریدی، و من گرفتار زن ها شدم» پس یوسف(علیه السلام) را می آورند و به او می گویند: «تو زیباتر بودی یا یوسف؟ در حالی که ما او را زیبا آفریدیم و مفتون زیبایی خود نشد، سپس یکی از اهل بلا را می آورند که به خاطر بلا انحراف پیدا کرده است، و او می گوید: «خدایا تو بلا را بر من سخت کردی و من انحراف پیدا کردم» پس ایّوب(علیه السلام) را می آورند، و می گویند: آیا بلای تو سخت تر بود یا بلای ایّوب؟ و ایّوب با آن همه بلا انحراف پیدا نکرد.(2)

1- 310.. مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عُثْمَانَ النَّوَّاءِ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ إِنَّ اللَّهَ‌عز؟ يَبْتَلِي الْمُؤْمِنَ بِكُلِّ بَلِيَّةٍ وَ يُمِيتُهُ بِكُلِّ مِيتَةٍ وَ لَا يَبْتَلِيهِ بِذَهَابِ عَقْلِهِ أَ مَا تَرَى أَيُّوبَ كَيْفَ سُلِّطَ إِبْلِيسُ عَلَى مَالِهِ وَ عَلَى وُلْدِهِ وَ عَلَى أَهْلِهِ وَ عَلَى كُلِّ شَيْ ءٍ مِنْهُ وَ لَمْ يُسَلَّطْ عَلَى عَقْلِهِ تُرِكَ لَهُ لِيُوَحِّدَ اللَّهَ بِهِ. [کافی، ج 2، ص 256، ح 22]

2- 311.. حُمَيْدُ بْنُ زِيَادٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْكِنْدِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ الْمِيثَمِيِّ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى مَوْلَى آلِ سَامٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ تُؤْتَى بِالْمَرْأَةِ الْحَسْنَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّتِي قَدِ افْتُتِنَتْ فِي حُسْنِهَا فَتَقُولُ يَا رَبِّ حَسَّنْتَ خَلْقِي حَتَّى لَقِيتُ مَا لَقِيتُ فَيُجَاءُ بِمَرْيَمَ(علیه السلام) فَيُقَالُ أَنْتِ أَحْسَنُ أَوْ هَذِهِ قَدْ حَسَّنَّاهَا فَلَمْ تُفْتَتَنْ وَ يُجَاءُ بِالرَّجُلِ الْحَسَنِ الَّذِي قَدِ افْتُتِنَ فِي حُسْنِهِ فَيَقُولُ يَا رَبِّ حَسَّنْتَ خَلْقِي حَتَّى لَقِيتُ مِنَ النِّسَاءِ مَا لَقِيتُ فَيُجَاءُ بِيُوسُفَ(علیه السلام) فَيُقَالُ أَنْتَ أَحْسَنُ أَوْ هَذَا قَدْ حَسَّنَّاهُ فَلَمْ يُفْتَتَنْ وَ يُجَاءُ بِصَاحِبِ الْبَلَاءِ الَّذِي قَدْ أَصَابَتْهُ الْفِتْنَةُ فِي بَلَائِهِ فَيَقُولُ يَا رَبِّ شَدَّدْتَ عَلَيَ الْبَلَاءَ حَتَّى افْتُتِنْتُ فَيُؤْتَى بِأَيُّوبَ(علیه السلام) فَيُقَالُ أَ بَلِيَّتُكَ أَشَدُّ أَوْ بَلِيَّةُ هَذَا فَقَدِ ابْتُلِيَ فَلَمْ يُفْتَتَنْ. [کافی، ج 8، ص 228، ح 291]

«ارْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَ شَرَابٌ * وَ وَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَ مِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنَّا وَ ذِكْرَى لِأُوْلِى الْأَلْبَابِ * وَ خُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِب بِّهِ وَ لَا تَحْنَثْ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ»(1)

امام صادق(علیه السلام) در پایان روایتی پس از بیان بلاهای ایّوب می فرماید:

«فَقَالَ أَيُّوبُ: يَا رَبِّ لَوْ جَلَسْتُ مَجْلِسَ الْحَكَمِ مِنْكَ لَأَدْلَيْتُ بِحُجَّتِي» یعنی یعقوب به خدای خود گفت: «اگر من مقابل محکمه قضاوت قرار بگیرم در مقابل تو حجّت خویش را بیان خواهم نمود» پس خداوند ابری را مقابل او فرستاد و فرمود: «ای ایّوب تو در محکمه حکم قرار داری اکنون حجّت خود را بیان کن و من به تو نزدیک هستم» ایّوب گفت: «خدایا تو می دانی که هر گاه من در اطاعت از تو بین دو چیز مردّد می شدم، سخت تر آن ها را انتخاب می کردم» سپس گفت: خدایا آیا من تو را ستایش نکردم و شاکر تو نبودم و تو را تسبیح نکردم؟» ناگهان از لابلای آن ابر -- باده هزار لغت -- خطاب شد: «ای ایّوب! چه کسی به تو توفیق عبادت داد، در حالی که مردم از عبادت من غافل بودند، و تو تسبیح و تحمید و تکبیر گفتی؟ آیا نسبت به آنچه خدا به تو داده است بر او منّت می گذاری؟» پس ایّوب مشتی از خاک را برداشت و در دهان خود گذارد، و سپس گفت: «خدایا تو بر من منّت داری و تو توفیق عبادت را به من دادی».

پس خداوند مَلَکی را بر او نازل کرد، و او پای خود را بر زمین زد و آب جاری شد،

1- 312.. سوره ی ص، آیات 44-42.

و ایّوب را در آن آب غسل داد، و بدن او به بهترین وضع پیشین خود بازگشت،

و خداوند باغستان سبز و خرّمی را برای او آماده نمود، و همه اهل و مال و فرزندان

و مزارع او، به او بازگشت، و با آن ملک مشغول سخن بود که همسر او «رحمة» با پاره

نان هایی نزد او آمد و چون موضع خانه خود را متغیّر یافت و دو نفر را دید که در کنار

همدیگر نشسته اند، گریان شد و فریاد کرد، و ایّوب را صدا زد، و چون ایّوب

پاسخ او را داد و «رحمة» دید که خداوند نعمت های خود را به ایّوب بازگردانده

است، سجده ی شکر نمود. پس ایّوب دید موهای سر «رحمة» را چیده اند --

و علّت آن این بود که «رحمة» از گروهی [از زنان] درخواست کمک کرد تا

برای ایّوب طعامی بگیرد، آنان موهای زیبا و بلند او را دیدند و گفتند: «موهای

خود را به ما بده تا [به موهای عروس خود وصل کنیم و] به تو طعامی بدهیم» پس

موهای خود را داد و برای ایّوب طعام گرفت، و چون ایّوب دید که موهای او قطع

شده، غضب کرد، و سوگند یاد نمود که یکصد تازیانه به او بزند، و چون «رحمة»

علّت آن را بیان نمود، ایّوب غمگین شد، و خداوند به او فرمود: «وَ خُذْ بِیَدِکَ

ضِغْثًا ...»، یعنی دسته صدتایی ساقه های گیاه را بگیر و به او بزن تا به قسم خود

عمل کرده باشی».

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

از آن پس خداوند اهل و فرزندان ایّوب -- که قبل از بلا و بعد از بلا مرده بودند --

را به او بازگرداند، و آنان با ایّوب مشغول به زندگی شدند. و از ایّوب سؤال شد:

کدام بلا بر تو سخت تر بود؟ ایّوب گفت: شماتت دشمنان.(1)

1- 313.. فی تفسیر القمّی: حدثنی أبی عن ابن فضال عن عبد الله بن بحر [محبوب] عن ابن مسکان عن أبی بصیر عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال سألته عن بلیة أیوب(علیه السلام) التی ابتلی بها فی الدنیا لأی علة کانت قال لنعمة أنعم الله علیه بها فی الدنیا و أدی شکرها و کان فی ذلک الزمان لا یحجب إبلیس من دون العرش فلما صعد و رأی شکر نعمة أیوب حسده إبلیس و قال یا رب إن أیوب لم یؤد إلیک شکر هذه النعمة إلّا بما أعطیته من الدنیا و لو حرمته دنیاه ما أدی إلیک شکر نعمة أبدا فسلطنی علی دنیاه حتی تعلم أنه لا یؤدی إلیک شکر نعمة أبدا، فقیل له قد سلطتک علی ماله و ولده قال فانحدر إبلیس فلم یبق له مالا و ولدا إلّا أعطبه فازداد أیوب شکرا لله و حمدا قال فسلطنی علی زرعه، قال قد فعلت فجاء مع شیاطینه فنفخ فیه فاحترق فازداد أیوب لله شکرا و حمدا فقال یا رب! سلطنی علی غنمه، فسلطه علی غنمه فأهلکها فازداد أیوب لله شکرا و حمدا و قال یا رب سلطنی علی بدنه فسلطه علی بدنه ما خلا عقله و عینه فنفخ فیه إبلیس فصار قرحة واحدة من قرنه إلی قدمه فبقی فی ذلک دهرا طویلا یحمد الله و یشکره... فقال أیوب: یا رب لو جلست مجلس الحکم منک لأدلیت بحجتی فبعث الله إلیه غمامة فقال: أیوب أدلنی بحجتک فقد أقعدتک مقعد الحکم و ها أنا ذا قریب و لم أزل فقال یا رب إنک لتعلم أنه لم یعرض لی أمران قط کلاهما لک طاعة إلّا أخذت بأشدهما علی نفسی أ لم أحمدک أ لم أشکرک أ لم أسبحک قال فنودی من الغمامة بعشرة ألف لسان یا أیوب من صیرک تعبد الله و الناس عنه غافلون و تحمده و تسبحه و تکبره و الناس عنه غافلون أ تمن علی الله بما لله فیه المنة علیک قال: فأخذ أیوب التراب فوضعه فی فیه ثم قال لک العتبی یا رب أنت فعلت ذلک بی، فأنزل الله علیه ملکا فرکض برجله فخرج الماء فغسله بذلک الماء فعاد أحسن ما کان و أطرأ و أنبت الله علیه روضة خضراء و رد علیه أهله و ماله و ولده و زرعه و قعد معه الملک یحدثه و یؤنسه. فأقبلت امرأته معها الکسر، فلما انتهت إلی الموضع إذ الموضع متغیر و إذا رجلان جالسان فبکت و صاحت و قالت یا أیوب ما دهاک فناداها أیوب، فأقبلت فلما رأته و قد رد الله علیه بدنه و نعمته سجدت لله شکرا فرأی ذوابتها مقطوعة و ذلک أنها سألت قوما أن یعطوها ما تحمله إلی أیوب من الطعام و کانت حسنة الذوائب فقالوا لها تبیعینا ذوائبک هذه حتی نعطیک فقطعتها و دفعتها إلیهم و أخذت منهم طعاما لأیوب، فلما رآها مقطوعة الشعر غضب و حلف علیها أن یضربها مائة سوط فأخبرته أنه کان سببه کیت و کیت فاغتم أیوب من ذلک فأوحی الله إلیه وَ خُذْ بِیَدِکَ ضِغْثاً فَاضْرِبْ بِهِ وَ لا تَحْنَثْ فأخذ مائة شمراخ فضربها ضربة واحدة فخرج من یمینه ثم قال: وَ وَهَبْنا لَهُ أَهْلَهُ وَ مِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَ ذِکْری لِأُولِی الْأَلْبابِ. قال: فرد الله علیه أهله الذین ماتوا قبل البلاء و رد علیه أهله الذین ماتوا بعد ما أصابه البلاء کلهم أحیاهم الله تعالی، فعاشوا معه، و سئل أیوب بعد ما عافاه الله أی شی ء کان أشد علیک مما مر علیک قال: شماتة الأعداء قال فأمطر الله علیه فی داره فراش الذهب و کان یجمعه فإذا ذهب الریح منه بشی ء عدا خلفه فرده، فقال له جبرئیل: أ ما تشبع یا أیوب قال: و من یشبع من رزق ربه ثم قال: وَ اذْکُرْ یا محمد عِبادَنا إِبْراهِیمَ وَ إِسْحاقَ وَ یَعْقُوبَ أُولِی الْأَیْدِی وَ الْأَبْصارِ یعنی أولی القوة. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 239]

امام صادق(علیه السلام) در سخن دیگری می فرماید:

ایّوب بدون گناه هفت سال گرفتار بلا بود.(1)

و در برخی از روایات آمده که ایّوب هفده سال گرفتار بلا بوده است، و الله العالم.

مؤلّف گوید:

برخی از روایات درباره ی بلای ایّوب قابل قبول نبود و ما از آن ها صرف نظر نمودیم

و تنها روایات صحیحی که از اهل بیت(علیهم السلام) نقل شده بود را ایراد نمودیم.

سوره ی ص، آیات 45 تا 64

متن:

وَ اذْكُرْ عِبادَنا إِبْراهِيمَ وَ إِسْحاقَ وَ يَعْقُوبَ أُولِي الْأَيْدِي وَ الْأَبْصارِ 45 إِنَّا أَخْلَصْناهُمْ بِخالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ 46 وَ إِنَّهُمْ عِنْدَنا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيارِ 47 وَ اذْكُرْ إِسْماعِيلَ وَ

1- 314.. وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْوَشَّاءِ عَنْ فَضْلٍ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْمُخْتَارِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ ابْتُلِيَ أَيُّوبُ(علیه السلام) سَبْعَ سِنِينَ بِلَا ذَنْبٍ. [علل الشرایع، ج 1، ص 75، باب 65، ح 3]

الْيَسَعَ وَ ذَا الْكِفْلِ وَ كُلٌّ مِنَ الْأَخْيارِ 48 هذا ذِكْرٌ وَ إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَآبٍ 49 جَنَّاتِ عَدْنٍ مُفَتَّحَةً لَهُمُ الْأَبْوابُ 50 مُتَّكِئِينَ فيها يَدْعُونَ فيها بِفاكِهَةٍ كَثيرَةٍ وَ شَرابٍ 51

وَ عِنْدَهُمْ قاصِراتُ الطَّرْفِ أَتْرابٌ 52 هـذا ما تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسابِ 53 إِنَّ هـذا لَرِزْقُنا ما لَهُ مِنْ نَفادٍ 54 هذا وَ إِنَّ لِلطَّاغينَ لَشَرَّ مَآبٍ 55 جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَها فَبِئْسَ الْمِهادُ 56

هذا فَلْيَذُوقُوهُ حَميمٌ وَ غَسَّاقٌ 57 وَ آخَرُ مِنْ شَكْلِهِ أَزْواجٌ 58 هذا فَوْجٌ مُقْتَحِمٌ مَعَكُمْ لا مَرْحَباً

بِهِمْ إِنَّهُمْ صالُوا النَّارِ 59 قالُوا بَلْ أَنْتُمْ لا مَرْحَباً بِكُمْ أَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنا فَبِئْسَ الْقَرارُ 60

قالُوا رَبَّنا مَنْ قَدَّمَ لَنا هذا فَزِدْهُ عَذاباً ضِعْفاً فِي النَّارِ 61 وَ قالُوا ما لَنا لا نَرى رِجالاً كُنَّا

نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرارِ 62 أَتَّخَذْناهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصارُ 63

إِنَّ ذلِكَ لَحَقٌّ تَخاصُمُ أَهْلِ النَّارِ 64

لغات:

«أُولِي الْأَيْدِي»، قبلاً گذشت که يد به معنای قوّت آمده است، و «أُولِي الْأَبْصَارِ»، صاحبان بصيرت در دين و يا علم و دانش هستند، و «ذِكْرَى الدَّارِ» يعنی ذكر الدار الآخرة لقوله: و الآخرة هی دارالقرار، و «وَ ذَا الْكِفْلِ» پيامبر مرسل بوده، چنان كه امام باقر(عليه السلام) می فرمايد: «إنّه نبیّ مرسل سمّی به لتكلّفه بصيام نهاره و قيام ليله» و «أتراب» جمع تَرَب به معنای قرينات و امثال -- در سنّ -- است، و «نَفاد» به معنای انقطاع است، و «مهاد» به معنای فراش ممهّد است، و «غَسّاق» چرک و خونی است كه از اهل دوزخ خارج می شود، و «أزواج» به معنای انواع است، و «فَوْجٌ مُقْتَحِمٌ» گروهی را گويند كه به سختی وارد آتش می شوند، أعاذنا الله من النار.

ترجمه:

و به خاطر بیاور بندگان ما ابراهیم و اسحاق و یعقوب را، صاحبان دستها (ی نیرومند) و چشم ها (ی بینا)! (45) ما آنها را با خلوص ویژه ای خالص کردیم، و آن یادآوری سرای آخرت بود! (46) و آنها نزد ما از برگزیدگان و نیکانند! (47) و به خاطر بیاور «اسماعیل» و «الیسع» و «ذا الکفل» را که همه از نیکان بودند! (48) این یک یادآوری است، و برای پرهیزکاران فرجام نیکویی است: (49) باغهای جاویدان بهشتی که درهایش به روی آنان گشوده است، (50) در حالی که در آن بر تختها تکیه کرده اند و میوه های بسیار و نوشیدنیها در اختیار آنان است! (51) و نزد آنان همسرانی است که تنها چشم به شوهرانشان دوخته اند، و همسن و سالند! (52) این همان است که برای روز حساب به شما وعده داده می شود (وعده ای تخلّف ناپذیر)! (53) این روزی ما است که هرگز آن را پایانی نیست! (54) این (پاداش پرهیزگاران است)، و برای طغیانگران بدترین محل بازگشت است: (55) دوزخ، که در آن وارد می شوند و چه بستر بدی است! (56) این نوشابه «حمیم» و «غسّاق» است [دو مایع سوزان و تیره رنگ] که باید از آن بچشند! (57) و جز اینها کیفرهای دیگری همانند آن دارند! (58) (به آنان گفته می شود:) این گروهی است که همراه شما وارد دوزخ می شوند (اینها همان سران گم راهند) خوشامد بر آنها مباد، همگی در آتش خواهند سوخت! (59) آنها (به رؤسای خود) می گویند: «بلکه خوشامد بر شما مباد که این عذاب را شما برای ما فراهم ساختید! چه بد قرارگاهی است اینجا!» (60) (سپس) می گویند: «پروردگارا! هر کس این عذاب را برای ما فراهم ساخته، عذابی مضاعف در آتش بر او بیفزا!» (61) آنها می گویند: «چرا مردانی را که ما از اشرار می شمردیم (در اینجا، در آتش دوزخ) نمی بینیم؟! (62) آیا ما آنان را به

مسخره گرفتیم یا (به اندازه ای حقیرند که) چشم ها آنها را نمی بیند؟! (63) این یک واقعیت است گفتگوهای خصمانه دوزخیان! (64)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید: امام باقر(علیه السلام) در تفسیر «أُوْلِی الْأَیْدِی وَ الْأَبْصَارِ» فرمود:

یعنی، أولی القوّة فی العبادة و البصیرة فیها، و در تفسیر «أَخْلَصْنَاهُم بِخَالِصَةٍ ذِکْرَی الدَّارِ» فرمود: یعنی، «إن الله اصطفاهم بذکر الآخرة، و اختصهم بها.»(1)

سپس در تفسیر «غَسّاق» گوید:

غسّاق بیابانی است در جهنّم که در آن سیصد و سی قصر وجود دارد، و در هر قصری سیصد خانه است، و در هر خانه ای چهل زاویه است، و در هر زاویه ای مار خطرناکی است و در هر ماری سیصد و سی عقرب وجود دارد، و در جمجمه هر عقربی سیصد و سی قلّه از سَمّ است، و اگر یکی از آن عقرب ها سَمِّ خود را بر اهل دوزخ بپاشد به همه آنان می رسد.

سپس گوید:

مقصود از «وَ إِنَّ لِلطَّاغِینَ لَشَرَّ مَآبٍ» گروه اوّل [یعنی غاصبین خلافت] و بنی امیّه هستند.(2)

---

1 - 315.. و فی روایة أبی الجارود عن أبی جعفر(علیه السلام) فی قوله: أُولِی الْأَیْدِی وَ الْأَبْصارِ یعنی أولی القوة فی العبادة و الصبر [البصر] فیها و قوله: إِنَّا أَخْلَصْناهُمْ بِخالِصَةٍ ذِکْرَی الدَّارِ یقول إن الله اصطفاهم بذکر الآخرة و اختصهم بها. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 242]

2- 316.. قال الغساق واد فی جهنّم فیه ثلاثمائة و ثلاثون قصرا فی کل قصر ثلاثمائة بیت فی کل بیت أربعون زاویة فی کل زاویة شجاع فی کل شجاع ثلاثمائة و ثلاثون عقربا فی جمجمة کل عقرب ثلاثمائة و ثلاثون قلة من سم لو أن عقربا منها نضحت سمها علی أهل جهنّم لوسعتهم بسمها هذا وَ إِنَّ لِلطَّاغِینَ لَشَرَّ مَآبٍ و هم زریق و حبتر و بنو أمیة ثم ذکر من کان من بعدهم ممن غصب آل محمّد حقهم. [همان]

«وَ قَالُوا مَا لَنَا لَا نَرَى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُم مِّنَ الْأَشْرَارِ * أَ تَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصَارُ * إِنَّ ذَلِکَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ»(1)

مرحوم کلینی با سند خود از مُیَسِّر نقل نموده که گوید: خدمت امام صادق(علیه السلام) رسیدم و آن حضرت به من فرمود:

احوال دوستان ما چگونه است؟ گفتم: فدای شما شوم، ما شیعیان نزد مخالفین بدتر از یهود و نصارا و مجوس و مشرکین هستیم! پس امام صادق(علیه السلام) که تکیه نموده بود مستقیم نشست و فرمود: چه گفتی؟ گفتم: به خدا سوگند ما نزد آنان بدتر از یهود و نصارا و مجوس و مشرکین هستیم!

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

آگاه باش، به خدا سوگند، از شما شیعیان دو نفر داخل آتش نمی شود، بلکه به خدا سوگند یک نفر شما داخل آتش نخواهد شد. سپس فرمود: به خدا سوگند، شما همان کسانی هستید که خداوند درباره ی آنان می فرماید: «وَ قَالُوا مَا لَنَا لَا نَرَى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُم مِّنَ الْأَشْرَارِ * أَ تَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصَارُ * إِنَّ ذَلِکَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ». سپس فرمود: به خدا سوگند آنان در

دوزخ شما را جستجو می کنند، و به خدا سوگند یک نفر از شما را نمی یابند.(2)

1- 317.. سوره ی ص، آیات 64-62.

2- 318.. عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ مُيَسِّرٍ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) فَقَالَ كَيْفَ أَصْحَابُکَ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ لَنَحْنُ عِنْدَهُمْ أَشَرُّ مِنَ الْيَهُودِ وَ النَّصَارَى وَ الْمَجُوسِ وَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا قَالَ وَ كَانَ مُتَّكِئاً فَاسْتَوَى جَالِساً ثُمَّ قَالَ كَيْفَ قُلْتَ قُلْتُ وَ اللَّهِ لَنَحْنُ عِنْدَهُمْ أَشَرُّ مِنَ الْيَهُودِ وَ النَّصَارَى وَ الْمَجُوسِ وَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا فَقَالَ أَمَا وَ اللَّهِ لَا تَدْخُلُ النَّارَ مِنْكُمُ اثْنَانِ لَا وَ اللَّهِ وَ لَا وَاحِدٌ وَ اللَّهِ إِنَّكُمُ الَّذِينَ قَالَ اللَّهُ؟عز؟ -- وَ قالُوا ما لَنا لا نَرى رِجالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرارِ أَتَّخَذْناهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصارُ إِنَّ ذلِکَ لَحَقٌّ تَخاصُمُ أَهْلِ النَّارِ ثُمَّ قَالَ طَلَبُوكُمْ وَ اللَّهِ فِي النَّارِ فَمَا وَجَدُوا مِنْكُمْ أَحَداً. [کافی، ج 8، ص 78، ح 32]

سماعة بن مهران گوید: امام صادق(علیه السلام) به من فرمود:

ای سماعة بدترین مردم کیانند؟ گفتم: ای فرزند رسول بدترین مردم ما شیعیان هستیم! ناگهان امام(علیه السلام) خشمگین شد، به گونه ای که دو طرف پیشانی مبارک او قرمز گردید، و نشست و فرمود: ای سماعة چه کسی پیش این مردم بدترین مردم است؟ گفتم: «من به شما دروغ نگفتم به خدا سوگند ما نزد این مردم بدترین مردم هستیم، چرا که آنان ما را کفّار، و رافضی می دانند» پس امام صادق(علیه السلام) نگاهی به من نمود، و فرمود:

چگونه خواهید بود هنگامی که شما را به طرف بهشت می برند، و آنان را به طرف دوزخ می برند، و آنان به شما نگاه می کنند و می گویند: «مَا لَنَا لَا نَرَی رِجَالًا کُنَّا نَعُدُّهُم مِّنَ الْأَشْرَارِ»، سپس فرمود: ای سماعة هر کدام از شما گناه کرده باشید ما روز قیامت به درگاه خداوند برای او شفاعت می کنیم و شفاعت ما پذیرفته می شود. تا این که فرمود:

به خدا سوگند از شما ده نفر، به دوزخ نمی روند، بلکه به خدا سوگند پنج نفر از شما به دوزخ نمی روند، بلکه به خدا سوگند سه نفر از شما به دوزخ نمی روند، بلکه به خدا سوگند یک نفر شما هم به دوزخ نمی رود، پس شما بکوشید و خود را به درجات بهشتی برسانید، و با زهد و پارسایی دشمنان خود را در اندوه قرار بدهید، و به خدا سوگند مقصود خداوند از آیه فوق جز شما نیستید، و شما نزد مردم این عالم بدترین هستید، و در آن عالم به خدا

سوگند شما در بهشت متنعّم و خشنودید، و آنان در دوزخ به جستجوی شما هستند.(1)

سوره ی ص، آیات 65 تا 88

متن:

قُلْ إِنَّما أَنَا مُنْذِرٌ وَ ما مِنْ إِلهٍ إِلاَّ اللَّهُ الْواحِدُ الْقَهَّارُ 65 رَبُّ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ 66 قُلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ 67 أَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ 68 ما كانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلى إِذْ يَخْتَصِمُونَ 69 إِنْ يُوحى إِلَيَّ إِلاَّ أَنَّما أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ 70 إِذْ قالَ رَبُّكَ لِلْمَلائِكَةِ إِنِّي خالِقٌ بَشَراً مِنْ طِينٍ 71 فَإِذا سَوَّيْتُهُ وَ نَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ ساجِدِينَ 72 فَسَجَدَ الْمَلائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ 73 إِلاَّ إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَ كانَ مِنَ الْكافِرِينَ 74 قالَ يا إِبْلِيسُ ما مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِما خَلَقْتُ بِيَدَيَّ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعالِينَ 75 قالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ 76 قالَ فَاخْرُجْ مِنْها فَإِنَّكَ رَجِيمٌ 77 وَ إِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلى يَوْمِ الدِّينِ 78 قالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلى يَوْمِ يُبْعَثُونَ 79 قالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ 80

1- 319.. وَ بِالْإِسْنَادِ، قَالَ: دَخَلَ سَمَاعَةُ بْنُ مِهْرَانَ عَلَى الصَّادق(عليه السلام)، فَقَالَ لَهُ: يَا سَمَاعَةُ، مَنْ شَرُّ النَّاسِ قَالَ: نَحْنُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ. قَالَ: فَغَضِبَ حَتَّى احْمَرَّتْ وَجْنَتَاهُ، ثُمَّ اسْتَوَى جَالِساً، وَ كَانَ مُتَّكِئاً، فَقَالَ: يَا سَمَاعَةُ، مَنْ شَرُّ النَّاسِ فَقُلْتُ: وَ اللَّهِ مَا كَذَبْتُكَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ، نَحْنُ شَرُّ النَّاسِ عِنْدَ النَّاسِ، لِأَنَّهُمْ سَمَّوْنَا كُفَّاراً وَ رَفَضَةً، فَنَظَرَ إِلَيَّ ثُمَّ قَالَ: كَيْفَ بِكُمْ إِذَا سِيقَ بِكُمْ إِلَى الْجَنَّةِ، وَ سِيقَ بِهِمْ إِلَى النَّارِ، فَيَنْظُرُونَ إِلَيْكُمْ فَيَقُولُونَ: «ما لَنا لا نَرى رِجالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرارِ» يَا سَمَاعَةَ بْنَ مِهْرَانَ، إِنَّهُ وَ اللَّهِ مَنْ أَسَاءَ مِنْكُمْ إِسَاءَةً مَشَّيْنَا إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَقْدَامِنَا فَنَشْفَعُ فِيهِ فَنُشَفَّعُ، وَ اللَّهِ لَا يَدْخُلُ النَّارَ مِنْكُمْ عَشَرَةُ رِجَالٍ، وَ اللَّهِ لَا يَدْخُلُ النَّارَ مِنْكُمْ خَمْسَةُ رِجَالٍ، وَ اللَّهِ لَا يَدْخُلُ النَّارَ مِنْكُمْ ثَلَاثَةُ رِجَالٍ، وَ اللَّهِ لَا يَدْخُلُ النَّارَ مِنْكُمْ رَجُلٌ وَاحِدٌ، فَتَنَافَسُوا فِي الدَّرَجَاتِ وَ أَكْمِدُوا عَدُوَّكُمْ بِالْوَرَعِ. [امالی طوسی، ج 1، ص 295]

إِلى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ 81 قالَ فَبِعِزَّتِکَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ 82 إِلاّ عِبادَکَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ 83 قالَ فَالْحَقُّ وَ الْحَقَّ أَقُولُ 84 لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْکَ وَ مِمَّنْ تَبِعَکَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ 85 قُلْ ما أَسْئَلُکُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَ ما أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ 86 إِنْ هُوَ إِلاَّ ذِكْرٌ لِلْعالَمِينَ 87

وَ لَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ 88

لغات:

«نَبَأٌ عَظِيمٌ»، خبر مهم را گويند و آن تطبيق بر قيامت، و بر اميرالمؤمنين(عليه السلام) شده است، چنان كه در تفسير آيه «عَمَّ يَتَساءلُونَ * عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ» خواهد آمد، و بر امامت ائمه اهل البيت(عليهم السلام) نيز تطبيق شده است، و «مَلَإِ الْأَعْلَى» به معناى ملائكه و يا اسرار و علوم الهى است، و «خَلَقْتُ بِيَدَيَّ»، يعنى بقدرتى و قوّتى، و «متكلّف» يعنى متصنّع و كسى كه با زحمت خود را به كارى وا بدارد و خويش را اهل آن بداند، و «ذِكر» به معناى موعظه است، و «نَبَأ» به معناى خبر از وعد و يا وعيد است.

ترجمه:

بگو: «من تنها يک بيم دهنده ام و هيچ معبودى جز خداوند يگانه قهّار نيست! (65) پروردگار آسمانها و زمين و آنچه ميان آن دو است، پروردگار عزيز و غفّار!» (66) بگو: «اين خبرى بزرگ است، (67) كه شما از آن روى گردانيد! (68) من از ملأ اعلى (و فرشتگان عالم بالا) به هنگامى كه (درباره آفرينش آدم) مخاصمه مى كردند خبر ندارم! (69) تنها چيزى كه به من وحى مى شود اين است كه من انذاركننده آشكارى هستم!» (70) و به خاطر بياور هنگامى را كه پروردگارت به فرشتگان گفت: «من بشرى را از گل مى آفرينم! (71) هنگامى كه آن را نظام بخشيدم و از روح خود

در آن دمیدم، برای او به سجده افتید!» (72) در آن هنگام همه فرشتگان سجده کردند، (73) جز ابلیس که تکبّر ورزید و از کافران بود! (74) گفت: «ای ابلیس! چه چیز مانع تو شد که بر مخلوقی که با قدرت خود او را آفریدم سجده کنی؟! آیا تکبّر کردی یا از برترینها بودی؟! (برتر از اینکه فرمان سجود به تو داده شود!)» (75) گفت: «من از او بهترم مرا از آتش آفریده ای و او را از گل!» (76) فرمود: «از آسمانها (و صفوف ملائکه) خارج شو، که تو رانده درگاه منی! (77) و مسلّماً لعنت من بر تو تا روز قیامت خواهد بود! (78) گفت: «پروردگارا! مرا تا روزی که انسانها برانگیخته می شوند مهلت ده!» (79) فرمود: «تو از مهلت داده شدگانی، (80) ولی تا روز و زمان معیّن!» (81) گفت: «به عزّتت سوگند، همه آنان را گم راه خواهم کرد، (82) مگر بندگان خالص تو، از میان آنها!» (83) فرمود: «به حق سوگند، و حق می گویم، (84) که جهنّم را از تو و هر کدام از آنان که از تو پیروی کند، پر خواهم کرد!» (85) (ای پیامبر!) بگو: «من برای دعوت نبوّت هیچ پاداشی از شما نمی طلبم، و من از متکلّفین نیستم! (سخنانم روشن و همراه با دلیل است!)» (86) این (قرآن) تذکّری برای همه جهانیان است (87) و خبر آن را بعد از مدّتی می شنوید! (88)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«قُلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ * أَنتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ * مَا كَانَ لِي مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَى إِذْ يَخْتَصِمُونَ * إِن يُوحَى إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ»(1)

ابوحمزه گوید: به امام باقر(علیه السلام) گفتم: فدای شما شوم شیعیان، از شما درباره ی آیه «عَمَّ يَتَسَاءلُونَ * عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ» سؤال می کنند؟ فرمود:

این در اختیار من است، اگر بخواهم خبر می دهم و اگر نخواهم خبر نمی دهم، و لکن اگر بخواهی من تو را از تفسیر آن خبر خواهم داد. سپس فرمود: این آیه درباره ی امیرالمؤمنین(علیه السلام) نازل شده است، او می فرمود: خداوند هیچ آیه ای بزرگ تر از من ندارد، و هیچ نبأ و خبری بزرگ تر از من نیست.(2)

سدیر گوید: امام صادق(علیه السلام) در تفسیر آیه «بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ»(3)، و آیه «قُلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ * أَنتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ»، فرمود:

مقصود از «الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ»، ائمّه(علیهم السلام)اند، و مقصود از «نَبَأٌ عَظِيمٌ» امامت است.(4)

مرحوم علیّ بن ابراهیم قمّی گوید:

«قُلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ» یعنی امیرالمؤمنین(علیه السلام)، و مقصود از «أَنتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ» اعراض مردم از ولایت اوست، و سخن ملإ اعلی و ملائکه پروردگار نیز درباره ی اوست.(5)

1- 320.. سوره ی ص، آیات 70-67.

2- 321.. مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ أَوْ غَيْرِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَيْلِ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ(علیه السلام) قَالَ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّ الشِّيعَةَ يَسْأَلُونَكَ عَنْ تَفْسِيرِ هَذِهِ الْآيَةِ -- عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ قَالَ ذَلِكَ إِلَيَّ إِنْ شِئْتُ أَخْبَرْتُهُمْ وَ إِنْ شِئْتُ لَمْ أُخْبِرْهُمْ ثُمَّ قَالَ لَكِنِّي أُخْبِرُكَ بِتَفْسِيرِهَا قُلْتُ عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ قَالَ فَقَالَ هِيَ فِي أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ كَانَ أَمِيرُ

الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَقُولُ مَا لِلَّهِ؟عز؟ آيَةٌ هِيَ أَكْبَرُ مِنِّي وَ لَا لِلهِ مِنْ نَبَإٍ أَعْظَمُ مِنِّي. [كافى، ج 1، ص 207، ح 3]

3- 322.. سوره ى عنكبوت، آيه ى 49.

4- 323.. حدثنا عباد بن سليمان عن أبيه سليمان عن سدير عن أبى عبد الله(عليه السلام) قال قلت له قول الله تبارک و تعالى بَلْ هُوَ آياتٌ بَيِّناتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ قال هم الأئمة و قوله تعالى قُلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ أَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ قال الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الأئمة و النبأ الإمامة. [بصائر الدرجات، ص 207، ح 1]

5- 324.. ثم قال؟عز؟: يا محمّد قُلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ يعنى أمير المؤمنين(عليه السلام) أَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ما كانَ لِي مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلى إلى قوله مُبِينٌ. [تفسير قمّى، ج 2، ص 243]

امام باقر(علیه السلام) می فرماید: خداوند در معراج به رسول خود فرمود:

... ای محمّد! مدّت نبوّت و پیامبری تو پایان یافت، و اجل تو فرا رسید، آیا وصیّ تو کیست؟ رسول خدا(صلی الله علیه و آله) عرضه داشت: خدایا من خلق تو را آزمودم، و احدی از آنان را ندیدم که مانند علیّ از من اطاعت کند، پس خداوند فرمود: علی نسبت به من نیز چنین است. رسول خدا(صلی الله علیه و آله) گوید: سپس گفتم: «خدایا من خلق تو را آزمودم و احدی را نیافتم که محبّت او نسبت به من بیش از محبّت علیّ باشد» خداوند فرمود: او نسبت به من نیز چنین است، پس تو او را بشارت ده ای محمّد که او پرچم هدایت و پیشوای اولیای من است، و او نور است برای کسانی که از من اطاعت می کنند، و او کلمه ای است که من متّقین را ملزم به پذیرفتن آن نمودم، پس هر کس او را دوست بدارد، مرا دوست داشته، و هر کس او را دشمن بدارد، مرا دشمن داشته است و ....(1)

1- 325.. قال فإنه حدثنی خالد عن الحسن بن محبوب عن محمّد بن یسار [سیار] عن مالک الأسدی عن إسماعیل الجعفی قال کنت فی المسجد الحرام قاعدا و أبو جعفر(علیه السلام) فی ناحیة فرفع رأسه فنظر إلی السماء مرة و إلی الکعبة مرة ثم قال: سُبْحانَ الَّذِی أَسْری بِعَبْدِهِ لَیْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ إِلَی الْمَسْجِدِ الْأَقْصَی و کرر ذلک ثلاث مرات ثم التفت إلی فقال: أی شی ء یقولون أهل العراق فی هذه الآیة یا عراقی قلت یقولون أسری به من المسجد الحرام إلی البیت المقدس فقال: لا لیس کما یقولون، و لکنه أسری به من هذه إلی هذه و أشار بیده إلی السماء و قال ما بینهما حرم، قال فلما انتهی به إلی سدرة المنتهی تخلف عنه جبرئیل فقال رسول الله(صلی الله علیه و آله): یا جبرئیل فی هذا الموضع تخذلنی فقال تقدم أمامک فو الله لقد بلغت مبلغا لم یبلغه أحد من خلق الله قبلک فرأیت من نور ربی و حال بینی و بینه السبخة [التسبیحة]، قلت: و ما السبخة جعلت فداک فأومی بوجهه إلی الأرض و أومی بیده إلی السماء و هو یقول جلال ربی ثلاث مرات، قال یا محمّد! قلت: لبیک یا رب قال فیم اختصم الملأ الأعلی قال قلت سبحانک لا علم لی إلّا ما علمتنی قال فوضع یده أی ید القدرة بین ثدیی فوجدت بردها بین کتفی قال فلم یسألنی عما مضی و لا عما بقی إلّا علمته قال: یا محمّد فیم اختصم الملأ الأعلی قال قلت: یا رب فی الدرجات و الکفارات و الحسنات فقال: یا محمّد قد انقضت نبوتک و انقطع أکلک فمن وصیک فقلت یا رب قد بلوت خلقک فلم أر من خلقک أحدا أطوع لی من علی فقال و لی یا محمّد فقلت یا رب إنّی قد بلوت خلقک فلم أر فی خلقک أحدا أشد حبا لی من علی بن أبی طالب(علیه السلام) قال: و لی یا محمّد فبشره بأنه رایة الهدی و إمام أولیائی و نور لمن أطاعنی و الکلمة التی ألزمتها المتقین، من أحبه فقد أحبنی و من أبغضه فقد أبغضنی، مع ما أنی أخصه بما لم أخص به أحدا، فقلت یا رب أخی و صاحبی و وزیری و وارثی، فقال إنه أمر قد سبق أنه مبتلی و مبتلی به مع ما أنی قد نحلته و نحلته و نحلته و نحلته أربعة أشیاء عقدها بیده و لا یفصح بها عقدها. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 243]

مؤلّف گوید:

تفصیل آیه فوق در سوره «نبأ» ذیل آیه «عَمَّ یَتَسَاءلُونَ» خواهد آمد، إن شاء الله.

«إِذْ قَالَ رَبُّکَ لِلْمَلَائِکَةِ إِنِّی خَالِقٌ بَشَرًا مِن طِینٍ * فَإِذَا سَوَّیْتُهُ وَ نَفَخْتُ فِیهِ مِن رُّوحِی فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِینَ * فَسَجَدَ الْمَلَائِکَةُ کُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ * إِلَّا إِبْلِیسَ اسْتَکْبَرَ وَ کَانَ مِنْ الْکَافِرِینَ ...»(1)

مؤلّف گوید:

ماجرای خلقت آدم و دستور خداوند به ملائکه و ابلیس نسبت به سجده بر آدم(علیه السلام) در آیات گذشته بارها تکرار شده است، و اسرار آن از روایات در سوره ی حجر بیان شد، مراجعه شود.

1- 326.. سوره ی ص، آیات 75-67.

از امام صادق(علیه السلام) سؤال شد: معنای «وَ نَفَخْتُ فِیهِ مِن رُّوحِی فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِینَ» چیست؟ امام(علیه السلام) فرمود:

این روح، مخلوق خداوند است، همانند روحی که خداوند در عیسی(علیه السلام) خلق نمود.(1)

محمّد بن مسلم گوید: امام باقر(علیه السلام) در تفسیر «خَلَقْتُ بِیَدَیَّ» فرمود:

«ید» در کلام عرب به معنای قوّت و نعمت آمده، چنان که خداوند می فرماید: «وَ اذْکُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ ذَا الْأَیْدِ»(2)، و یا می فرماید: «وَ السَّمَاء بَنَیْنَاهَا بِأَیْدٍ»(3)، یعنی بقوّةٍ، و یا می فرماید: «وَ أَیَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ»(4)، یعنی قوّاهم، و نیز گفته می شود: «لِفُلَانٍ عِنْدِی أَیَادٍ کَثِیرَةٌ یعنیْ فَوَاضِلُ وَ إِحْسَانٌ وَ لَهُ عِنْدِی یَدٌ بَیْضَاءُ أَیْ نِعْمَةٌ.»(5)

1- 327.. عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنِ ابْنِ أُذَیْنَةَ عَنِ الْأَحْوَلِ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) - عَنِ الرُّوحِ الَّتِی فِی آدَمَ(علیه السلام) قَوْلِهِ فَإِذا سَوَّیْتُهُ وَ نَفَخْتُ فِیهِ مِنْ رُوحِی قَالَ هَذِهِ رُوحٌ مَخْلُوقَةٌ وَ الرُّوحُ الَّتِی فِی عِیسَی مَخْلُوقَةٌ. [کافی، ج 1، ص 133، ح 1]

2- 328.. سوره ی ص، آیه ی 17.

3- 329.. سوره ی ذاریات، آیه ی 47.

4- 330.. سوره ی مجادله، آیه ی 22.

5- 331.. -- حَدَّثَنَا عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَّاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْکُوفِیُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِیلَ الْبَرْمَکِیُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَیْنُ بْنُ الْحَسَنِ قَالَ حَدَّثَنَا بَکْرٌ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَحْرٍ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ الْخَزَّازِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ(علیه السلام) فَقُلْتُ قَوْلُهُ؟عز؟ -- یا إِبْلِیسُ ما مَنَعَکَ أَنْ تَسْجُدَ لِما خَلَقْتُ بِیَدَیَّ فَقَالَ الْیَدُ فِی کَلَامِ الْعَرَبِ الْقُوَّةُ وَ النِّعْمَةُ قَالَ وَ اذْکُرْ عَبْدَنا داوُدَ ذَا الْأَیْدِ وَ قَالَ وَ السَّماءَ بَنَیْناها بِأَیْدٍ أَیْ بِقُوَّةٍ وَ قَالَ وَ أَیَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ أَیْ قَوَّاهُمْ وَ یُقَالُ لِفُلَانٍ عِنْدِی أَیَادٍ کَثِیرَةٌ أَیْ فَوَاضِلُ وَ إِحْسَانٌ وَ لَهُ عِنْدِی یَدٌ بَیْضَاءُ أَیْ نِعْمَةٌ -- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِصَامٍ الْکُلَیْنِیُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ الْکُلَیْنِیُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِیسَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ سَیْفٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَیْدَةَ قَالَ سَأَلْتُ الرِّضَا(علیه السلام) عَنْ قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ لِإِبْلِیسَ ما مَنَعَکَ أَنْ تَسْجُدَ لِما خَلَقْتُ بِیَدَیَّ أَسْتَکْبَرْتَ قَالَ یَعْنِی بِقُدْرَتِی وَ قُوَّتِی. [توحید صدوق، ص 153، ح 1 و 2]

ابوسعید خُدری گوید:

مـا خـدمت رسول خـدا(صـلی الله علیه و آله) نشسـته بودیم که شخصـی وارد شـد، و گفت: یـا رسول الله! مقصود از «عـالِینَ» در آیه «أَسْتَکْبَرْتَ أَمْ کُنتَ مِنَ الْعَالِینَ» کیاننـد که مقام شان از ملائکه مقرّبین خداونـد بالاتر است؟ رسول خدا(صـلی الله علیه و آله) فرمود: من و علی و فاطمه و حسن و حسـین هستیم، و ما دو هزار سال قبل از خلقت آدم در سـرادق عرش، خدا را تسبیح می کردیم، و ملائکه با تسبیح ما، خدا را تسبیح می نمودند، و چون خداوند؟عز؟ آدم(علیه السـلام) را خلق نمود، به ملائکه دستور داد تا به او سجده کنند، و سجده آنان به آدم(علیه السلام) تنها به خاطر ما بود، و همه ملائکه سجده کردند جز ابلیس که از سجده ی به آدم امتناع نمود و خداوند به او فرمود: «یَا إِبْلِیسُ مَا مَنَعَکَ أَن تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِیَدَیَّ أَسْتَکْبَرْتَ أَمْ کُنتَ مِنَ الْعَالِینَ» یعنی ای ابلیس تو را چه مانع شد که به آنچه من با دست قدرت خود آفریدم سجده کنی؟ آیا تکبّر نمودی و یا خود را از عالین یعنی آن پنج نفری که نام شان را در سرادق عرش دیدی دانستی؟

سپس رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

ماییم «باب الله» که مردم از آن باید وارد شوند، و به وسـیله ما مردم هدایت می شوند، و کسـی که ما را دوست بدارد، خدا او را دوست می دارد، و داخل بهشت می شود، و کسی که با ما دشمنی کند، خداوند او را دشمن می دارد،

و داخل آتش می شود، و ما را دوست نمی دارد، مگر کسی که نطفه ی او

پاک باشد.(1)

«قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِی مِن نَّارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِن طِينٍ * قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّکَ رَجِيمٌ»(2)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

ابلیس خود را با آدم(علیه السلام) مقایسه کرد، و گفت: «خَلَقْتَنِی مِن نَّارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِن طِينٍ» و اگر جوهری که آدم از آن آفریده شده بود را با آتش مقایسه می کرد، نور جوهر آدم و شرافت آن، از آتش ارزشمندتر بود.(3)

1- 332.. ابن بابویه: عن عبد الله بن محمّد بن عبد الوهاب، عن أبی الحسن محمّد بن أحمد القواریری، عن أبی الحسن محمّد بن عمار، عن إسماعیل بن توبة، عن زیاد بن عبد الله البکائی، عن سلیمان الأعمش، عن أبی سعید الخدری، قال: کنا جلوسا عند رسول الله(صلی الله علیه و آله) إذ أقبل إلیه رجل، فقال: یا رسول الله، أخبرنی عن قول الله؟عز؟ لإبلیس: أَسْتَکْبَرْتَ أَمْ کُنْتَ مِنَ الْعالِینَ من هم یا رسول الله الذین هم أعلی من الملائکة المقربین؟ فقال رسول الله(صلی الله علیه و آله): «أنا و علی و فاطمة و الحسن و الحسین، کنا فی سرادق العرش نسبح الله، فسبحت الملائکة بتسبیحنا قبل أن یخلق الله آدم(علیه السلام) بألفی عام. فلما خلق الله؟عز؟ آدم(علیه السلام)، أمر الملائکة أن یسجدوا له، و لو یؤمروا بالسجود إلّا لأجلنا، فسجدت الملائکة کلهم أجمعون إلّا إبلیس فإنه أبی أن یسجد. فقال الله تبارک و تعالی: یا إِبْلِیسُ ما مَنَعَکَ أَنْ تَسْجُدَ لِما خَلَقْتُ بِیَدَیَّ أَسْتَکْبَرْتَ أَمْ کُنْتَ مِنَ الْعالِینَ قال: من هؤلاء الخمسة المکتوبة أسماؤهم فی سرادق العرش، فنحن باب الله الذی یؤتی منه، بنا یهتدی المهتدون، فمن أحبنا أحبه الله، و أسکنه جنته، و من أبغضنا أبغضه الله، و أسکنه ناره، و لا یحبنا إلّا من طاب مولده». [تفسیر برهان، ج 4، ص 483]

2- 333.. سوره ی ص، آیات 76 و 77.

3- 334.. مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ یَقْطِینٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مَیَّاحٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ إِنَّ إِبْلِیسَ قَاسَ نَفْسَهُ بِآدَمَ فَقَالَ خَلَقْتَنِی مِنْ نَارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِینٍ وَ لَوْ قَاسَ الْجَوْهَرَ الَّذِی خَلَقَ اللَّهُ مِنْهُ آدَمَ بِالنَّارِ کَانَ ذَلِکَ أَکْثَرَ نُوراً وَ ضِیَاءً مِنَ النَّارِ. [کافی، ج 1، ص 58، ح 18]

امام صادق(علیه السلام) به ابوحنیفه فرمود:

شنیده ام تو قیاس می کنی؟ ابوحنیفه گفت: آری. امام(علیه السلام) فرمود: قیاس مکن، چرا که اوّل کسی که قیاس کرد ابلیس بود، هنگامی که گفت: «خَلَقْتَنِی مِن نَّارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِن طِینٍ»، سپس فرمود: او بین آتش و گِل مقایسه کرد، و اگر نورانیّت آدم را با نور آتش مقایسه می کرد، فضیلت نور آدم را بر نور آتش می فهمید.(1)

عبدالعظیم حسنی گوید: امام عسکری(علیه السلام) فرمود:

رجیم به معنای مرجوم به لعن و مطرود از خیر است، و هیچ مؤمنی او را یاد نمی کند مگر آن که او را لعنت می نماید، و در علم سابق خداوند گذشته که چون حضرت قائم؟عج؟ قیام کند، هر مؤمنی در زمان او ابلیس را با سنگ رجم می کند، همان گونه که قبل از آن با لعنت رجم می شده است.(2)

1- 335.. عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعَقِیلِیِّ عَنْ عِیسَی بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْقُرَشِیِّ قَالَ دَخَلَ أَبُو حَنِیفَةَ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) فَقَالَ لَهُ یَا أَبَا حَنِیفَةَ بَلَغَنِی أَنَّکَ تَقِیسُ قَالَ نَعَمْ قَالَ لَا تَقِسْ فَإِنَّ أَوَّلَ مَنْ قَاسَ إِبْلِیسُ حِینَ قَالَ خَلَقْتَنِی مِنْ نارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِینٍ* فَقَاسَ مَا بَیْنَ النَّارِ وَ الطِّینِ وَ لَوْ قَاسَ نُورِیَّةَ آدَمَ بِنُورِیَّةِ النَّارِ عَرَفَ فَضْلَ مَا بَیْنَ النُّورَیْنِ وَ صَفَاءَ أَحَدِهِمَا عَلَی الْآخَرِ. [کافی، ج 1، ص 58، ح 20]

2- 336.. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الشَّیْبَانِیُّ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْکُوفِیُّ قَالَ حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ زِیَادٍ عَنْ عَبْدِ الْعَظِیمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَسَنِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِیَّ بْنَ مُحَمَّدٍ الْعَسْکَرِیَّ(علیه السلام) یَقُولُ مَعْنَی الرَّجِیمِ أَنَّهُ مَرْجُومٌ بِاللَّعْنِ مَطْرُودٌ مِنْ مَوَاضِعِ الْخَیْرِ لَا یَذْکُرُهُ مُؤْمِنٌ إِلَّا لَعَنَهُ وَ إِنَّ فِی عِلْمِ اللَّهِ السَّابِقِ أَنَّهُ إِذَا خَرَجَ الْقَائِمُ(علیه السلام) لَا یَبْقَی مُؤْمِنٌ فِی زَمَانِهِ إِلَّا رَجَمَهُ بِالْحِجَارَةِ کَمَا کَانَ قَبْلَ ذَلِکَ مَرْجُوماً بِاللَّعْنِ. [معانی الأخبار، ص 139، ح 1]

«قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِی إِلَی یَوْمِ یُبْعَثُونَ * قَالَ فَإِنَّکَ مِنَ الْمُنظَرِینَ * إِلَی یَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ...»(1)

مؤلّف گوید:

روایات در تفسیر این آیه در سوره حجر گذشت.

«قُلْ مَا أَسْأَلُکُمْ عَلَیْهِ مِنْ أَجْرٍ وَ مَا أَنَا مِنَ الْمُتَکَلِّفِینَ * إِنْ هُوَ إِلَّا ذِکْرٌ لِّلْعَالَمِینَ * وَ لَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِینٍ»(2)

مؤلّف گوید:

ظاهر آیه همان گونه که علیّ بن ابراهیم قمّی؟ره؟ بیان نموده این است که خداوند به پیامبر خود(صلی الله علیه و آله) می فرماید: به مردم بگو: من از شما برای دعوت خود پاداش مالی نمی خواهم و از پیش خود باری به دوش شما نمی گذارم، و دعوت من موعظه ای است برای همه مردم، و شما ای مشرکین حقانیّت سخن من را هنگام مرگ و بعد از آن خواهید دانست.(3)

و در تأویل آیه فوق روایاتی وارد شده که مشاهده می کنید:

امام باقر(علیه السلام) می فرماید:

مقصود از «إِنْ هُوَ إِلَّا ذِکْرٌ لِّلْعَالَمِینَ» امیرالمؤمنین(علیه السلام) است، و مقصود از «وَ لَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِینٍ»، زمان قیام حضرت مهدی(علیه السلام) است.(4)

1- 337.. سوره ی ص، آیات 85-79.

2- 338.. سوره ی ص، آیات 88-86.

3- 339.. حدثنا سعید بن محمّد عن بکر بن سهل عن عبد الغنی عن موسی بن عبد الرحمن عن ابن جریح عن عطا عن ابن عبّاس فی قوله: قُلْ یا محمّد ما أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ مِنْ أَجْرٍ أی علی ما أدعوکم إلیه من مال تعطونیه وَ ما أَنَا مِنَ الْمُتَکَلِّفِینَ یرید ما أتکلف هذا من عندی إِنْ هُوَ إِلَّا ذِکْرٌ یرید موعظة لِلْعالَمِینَ یرید الخلق أجمعین وَ لَتَعْلَمُنَّ یا معشر المشرکین نَبَأَهُ بَعْدَ حِینٍ یرید عند الموت و بعد الموت یوم القیامة. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 245]

4- 340.. وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ(علیه السلام) فِی قَوْلِهِ؟عز؟ -- قُلْ ما أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ مِنْ أَجْرٍ وَ ما أَنَا مِنَ الْمُتَکَلِّفِینَ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِکْرٌ لِلْعالَمِینَ قَالَ هُوَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ(علیه السلام) -- وَ لَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِینٍ قَالَ عِنْدَ خُرُوجِ الْقَائِمِ؟عج؟. [کافی، ج 8، ص 287، ح 432]

جابر گوید: امام باقر(علیه السلام) فرمود:

«دشمنان خدا همان دوستان شیطان و اهل تکذیب و انکاراند، و هنگامی که آیه «قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَ مَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ» نازل شد، منافقین به همدیگر گفتند: «محمّد به این اکتفا نکرد که بیست سال ما را مقهور خود نمود، و اکنون می خواهد اهل بیت خود را بر گردن ما سوار کند، و خداوند چنین چیزی را نازل نکرده، و او از پیش خود می خواهد اهل بیت خویش را بر ما حاکم نماید.

سپس گفتند: «اگر محمّد کشته شود، و یا بمیرد، ما لباس خلافت را از اهل بیت او بیرون خواهیم نمود و هرگز به آنان باز نخواهیم گرداند» امام باقر(علیه السلام) سپس فرمود: خداوند از باطن، و اسرار آنان پرده برداشت، و فرمود: «أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا فَإِنْ يَشَإِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَى قَلْبِكَ»(1)، یعنی اگر می خواستم وحی را از تو قطع می کردم تا تو سخن از فضل اهل بیت خود و دوستی و مودّت آنان به میان نیاوری [و چنین کاری نخواهم کرد.](2)

1- 341.. سوره ی شوری، آیه ی 24.

2- 342.. عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ(علیه السلام) فِي قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- وَ مَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْناً قَالَ مَنْ تَوَلَّى الْأَوْصِيَاءَ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اتَّبَعَ آثَارَهُمْ فَذَاكَ يَزِيدُهُ وَلَايَةَ مَنْ مَضَى مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الْمُؤْمِنِينَ الْأَوَّلِينَ حَتَّى تَصِلَ وَلَايَتُهُمْ إِلَى آدَمَ(علیه السلام) وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ؟عز؟ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا يَدْخِلُهُ الْجَنَّةَ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ؟عز؟ -- قُلْ ما سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ يَقُولُ أَجْرُ الْمَوَدَّةِ الَّذِي لَمْ أَسْأَلْكُمْ غَيْرَهُ فَهُوَ لَكُمْ تَهْتَدُونَ بِهِ وَ تَنْجُونَ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ قَالَ لِأَعْدَاءِ اللَّهِ أَوْلِيَاءِ الشَّيْطَانِ أَهْلِ التَّكْذِيبِ وَ الْإِنْكَارِ قُلْ ما أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَ ما أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ يَقُولُ مُتَكَلِّفاً أَنْ أَسْأَلَكُمْ مَا لَسْتُمْ بِأَهْلِهِ فَقَالَ الْمُنَافِقُونَ عِنْدَ ذَلِكَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ أَ مَا يَكْفِي مُحَمَّداً أَنْ يَكُونَ قَهَرَنَا عِشْرِينَ سَنَةً حَتَّى يُرِيدُ أَنْ يُحَمِّلَ أَهْلَ بَيْتِهِ عَلَى رِقَابِنَا فَقَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ هَذَا وَ مَا هُوَ إِلَّا شَيْءٌ يَتَقَوَّلُهُ يُرِيدُ أَنْ يَرْفَعَ أَهْلَ بَيْتِهِ عَلَى رِقَابِنَا وَ لَئِنْ قُتِلَ مُحَمَّدٌ أَوْ مَاتَ لَنَنْزِعَنَّهَا مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ ثُمَّ لَا نُعِيدُهَا فِيهِمْ أَبَداً وَ أَرَادَ اللَّهُ؟عز؟ أَنْ يُعْلِمَ نَبِيَّهُ(صلی الله علیه و آله) الَّذِي أَخْفَوْا فِي صُدُورِهِمْ وَ أَسَرُّوا بِهِ فَقَالَ فِي كِتَابِهِ؟عز؟ -- أَمْ يَقُولُونَ افْتَرى عَلَى اللَّهِ كَذِباً فَإِنْ يَشَإِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلى قَلْبِكَ يَقُولُ لَوْ شِئْتُ حَبَسْتُ عَنْكَ الْوَحْيَ فَلَمْ تَكَلَّمْ بِفَضْلِ أَهْلِ بَيْتِكَ وَ لَا بِمَوَدَّتِهِمْ وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ؟عز؟ -- وَ يَمْحُ اللَّهُ الْباطِلَ وَ يُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِماتِهِ يَقُولُ الْحَقُّ لِأَهْلِ بَيْتِكَ الْوَلَايَةَ .... [کافی، ج 8، ص 379، ح 574]

سوره ی زُمَ-ر (غُرف)

اشاره

محلّ نزول: مکّه.

به جز آیات 52، 53 و 54 که در مدینه نازل شده است.

ترتیب نزول: بعد از سوره ی سبأ نازل شده است.

تعداد آیات: 75 آیه.

ثواب قرائت سوره ی زُمَر

مرحوم صدوق در کتاب ثواب الأعمال از امام صادق(علیه السلام) نقل نموده که فرمود:

کسی که سوره ی زمر را قرائت کند، و آن را به آسانی بر زبان جاری نماید، خداوند

به او سربلندی در دنیا و آخرت، و عزّت بدون ثروت و خویشاوندی می دهد، به

گونه ای که هر کس او را ببیند بزرگش می دارد، و بدن او را بر آتش حرام می نماید،

و در بهشت برای او هزار شهر بنا می کند، و در هر شهری هزار قصر و در هر قصری

یکصد حوریّه به او می دهد، و افزون بر این، دو چشمه جاری و دو چشمه جوشان

برای او خواهد بود، و افزون بر این ها، خداوند دو باغ بسیار سرسبز، و حوریان سیاه

چشم پرده نشین در خیمه ها، و باغستان های وسیعی -- که از هر میوه دارای

دو نوع باشد را -- به او عطا می نماید.(1)

---

1 - 343.. بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ صَنْدَلٍ عَنْ هَارُونَ بْنِ خَارِجَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الزُّمَرِ استحقها [اسْتَخَفَّهَا] مِنْ لِسَانِهِ أَعْطَاهُ اللَّهُ مِنْ شَرَفِ الدُّنْیَا وَ الْآخِرَةِ وَ أَعَزَّهُ بِلَا مَالٍ وَ لَا عَشِیرَةٍ حَتَّی یَهَابُهُ مَنْ یَرَاهُ وَ حَرَّمَ جَسَدَهُ عَلَی النَّارِ وَ بَنَی لَهُ فِی الْجَنَّةِ أَلْفَ مَدِینَةٍ فِی کُلِّ مَدِینَةٍ أَلْفُ قَصْرٍ فِی کُلِّ قَصْرٍ مِائَةُ حَوْرَاءَ وَ لَهُ مَعَ هَذَا عَیْنَانِ تَجْرِیَانِ وَ عَیْنَانِ نَضَّاخَتَانِ -- وَ عَیْنَانِ مُدْهامَّتانِ وَ حُورٌ مَقْصُوراتٌ فِی الْخِیامِ -- ذَوَاتا أَفْنانٍ وَ مِنْ کُلِّ فاکِهَةٍ زَوْجانِ. [ثواب الأعمال، ص 112]

امام سجّاد(علیه السلام) می فرماید:

مردی نزد پدرم امام حسین(علیه السلام) آمد، و گفت: «ای فرزند رسول خدا من بیماری

نخاع دارم و از حرکت باز مانده ام، و نمی توانم به جنگ بروم» پدرم به او فرمود:

برا چه خود را تعویذ نمی کنی؟ آن مرد گفت: تعویذ چیست؟ فرمود: هر گاه

احساس درد کردی، دست خود را برروی محل درد قرار بده و بگو: «بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ

وَ السَّلَامُ عَلَی رَسُولِ اللَّهِ؟ص؟» و سپس این آیه را قرائت کن «وَ مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ

وَ الْأَرْضُ جَمِیعًا قَبْضَتُهُ یَوْمَ الْقِیَامَةِ وَ السَّماوَاتُ مَطْوِیَّاتٌ بِیَمِینِهِ سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَی عَمَّا

یُشْرِکُونَ»(1)، پس آن مرد به دستور امام(علیه السلام) عمل کرد، و خداوند متعال او را شفا

داد.(2)

1- 344.. سوره ی زمر، آیه ی 67.

2- 345.. فی کتاب طب الائمة(علیهم السلام) أبو عتاب عبد الله بن بسطام قال: حدثنا إبراهیم بن محمّد الأزدی عن صفوان الجمال عن جعفر بن محمّد عن أبیه عن علی بن الحسین(علیهم السلام) ان رجلا شکی إلی أبی عبد الله الحسین بن علی علیهما السلام فقال: یا بن رسول الله انی أجد وجعا فی عراقیبی قد منعنی عن النهوض إلی الغزو، قال: فما یمنعک من العوذة؟ قال: لست أعلمها، قال: فاذا احست بها فضع یدک علیها و قل بسم الله و بالله و السلام علی رسول الله(صلی الله علیه و آله) ثم اقرأ علیه: «وَ ما قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَ الْأَرْضُ جَمِیعاً قَبْضَتُهُ یَوْمَ الْقِیامَةِ وَ السَّماواتُ مَطْوِیَّاتٌ بِیَمِینِهِ سُبْحانَهُ وَ تَعالی عَمَّا یُشْرِکُونَ» ففعل الرجل ذلک فشفاه الله تعالی. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 501، ح 114]

سوره ی زمر، آیات 1 تا 9

متن:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحیمِ

تَنْزیـلُ الْکِتابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزیزِ الْحَکیمِ 1 إِنَّا أَنْزَلْنا إِلَیْکَ الْکِتابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُـدِ اللَّهَ مُخْلِصاً لَهُ الدِّینَ 2 أَلا لِلَّهِ الـدِّینُ الْخالِصُ وَ الَّذینَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِیاءَ ما نَعْبُـدُهُمْ إِلاَّ لِیُقَرِّبُونا إِلَی اللَّهِ زُلْفی إِنَّ اللَّهَ یَحْکُمُ بَیْنَهُمْ فی ما هُمْ فیهِ یَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لا یَهْدی مَنْ هُوَ کاذِبٌ کَفَّارٌ 3 لَوْ أَرادَ اللَّهُ أَنْ یَتَّخِذَ وَلَداً لاَصْـطَفی مِمَّا یَخْلُقُ ما یَشاءُ سُـبْحانَهُ هُوَ اللَّهُ الْواحِدُ الْقَهَّارُ 4 خَلَقَ السَّمـاواتِ وَ الْأَرْضَ بِالْحَقِّ یُکَوِّرُ اللَّیْلَ عَلَی النَّهارِ وَ یُکَوِّرُ النَّهـارَ عَلَی اللَّیْـلِ وَ سَـخَّرَ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ کُـلٌّ یَجْری لِأَجَلٍ مُسَـمًّی أَلا هُوَ الْعَزیزُ الْغَفَّارُ 5 خَلَقَکُمْ مِنْ نَفْسٍ واحِـدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْها زَوْجَهـا وَ أَنْزَلَ لَکُمْ مِنَ الْأَنْعامِ ثَمانِیَـةَ أَزْواجٍ یَخْلُقُکُمْ فی بُطُونِ أُمَّهاتِکُمْ خَلْقاً مِنْ بَعْـدِ خَلْقٍ فی ظُلُماتٍ ثَلاثٍ ذلِکُمُ اللَّهُ رَبُّکُمْ لَهُ الْمُلْکُ لا إِلهَ إِلاَّ هُوَ فَأَنَّی تُصْرَفُونَ 6 إِنْ تَکْفُرُوا فَـإِنَّ اللَّهَ غَنِیٌّ عَنْکُمْ وَ لا یَرْضـی لِعِبادِهِ الْکُفْرَ وَ إِنْ تَشْـکُرُوا یَرْضَهُ لَکُمْ وَ لا تَزِرُ وازِرَةٌ وِزْرَ أُخْری ثُمَّ إِلی رَبِّکُمْ مَرْجِعُکُمْ فَیُنَبِّئُکُمْ بِما کُنْتُمْ تَعْمَلُونَ إِنَّهُ عَلیمٌ بِذاتِ الصُّدُورِ 7 وَ إِذا مَسَّ الْإِنْسانَ ضُرٌّ دَعا رَبَّهُ مُنیباً إِلَیْهِ ثُمَّ إِذا

خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نَسِیَ ما کانَ یَدْعُوا إِلَیْهِ مِنْ قَبْلُ وَ جَعَلَ لِلَّهِ أَنْداداً لِیُضِلَّ عَنْ سَبِیلِهِ قُلْ تَمَتَّعْ بِکُفْرِکَ قَلِیلاً إِنَّکَ مِنْ أَصْحابِ النَّارِ 8 أَمَّنْ هُوَ قانِتٌ آناءَ اللَّیْلِ ساجِداً وَ قائِماً یَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَ یَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ یَسْتَوِی الَّذِینَ یَعْلَمُونَ وَ الَّذِینَ لا یَعْلَمُونَ

إِنَّما یَتَذَکَّرُ أُولُوا الْأَلْبابِ 9

لغات:

«عزیز» صاحب سلطنت و قدرتی است که لا یعجزه أحد، و «کَفّار» کثیر الکفران و کسی است که با نعمت های خداوند غیر او را می پرستد، و «تکویر» این است که چیزی را بر روی چیز دیگر قرار دهند، و «کوّر الطعام» یعنی بعضی از طعام را روی بعض دیگر قرار داد، و منه «کوّر العمامة» و «تخویل» عطیّه بزرگ را گویند که به آن «مِنحَة» گفته می شود، و «خَوَّلَه اللهُ مالاً» از این قبیل است، و به همین معناست حدیث «کان یَتَخَوَّلُهم بالمَوْعِظةِ مَخافةَ السآمَةِ عَلیهِم»، ای یتعبّدهم لله بالموعظة، و به همین معناست حدیث «إِذَا بَلَغَ بَنُو أَبِی الْعَاصِ ثَلَاثِینَ رَجُلًا، اتَّخَذُوا دین اللَّهِ دَخَلًا وَ عِبَادَ اللَّهِ خَوَلًا وَ مَالَ اللَّهِ دُوَلًا»، یعنی یجعلون عباد الله عبیدهم و یظنّون بأنّه اعطاهم الله ذلک، و دُوَل جمع دولة است و دولت چیزی است که بین مردم دست به دست می شود، و «دَخَل» به معنای عیب و غِشّ و فساد است، و «دین اللَّهِ دَخَلًا» یعنی چیزهایی را بر خلاف سنّت وارد دین کردن.

ترجمه:

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر

این کتابی است که از سوی خداوند عزیز و حکیم نازل شده است. (1) ما

این کتـاب را بحـقّ بر تو نـازل کردیم پس خـدا را پرسـتش کن و دین خود را برای او خـالص گردان! (2) آگـاه باشـید که دین خالص از آن خداست، و آنها که غیر خدا را اولیای خود قرار دادند و دلیل شان این بود که: «اینها را نمی پرستیم مگر بخاطر اینکه ما را به خداوند نزدیک کننـد»، خداونـد روز قیامت میان آنان در آنچه اختلاف داشـتند داوری می کنـد خداونـد آن کس را که دروغگو و کفران کننـده است هرگز هدایت نمی کند! (3) اگر (بفرض محال) خـدا می خواست فرزنـدی انتخاب کنـد، از میان مخلوقاتش آنچه را می خواست برمیگزید منزّه است (از اینکه فرزندی داشـته باشد)! او خداوند یکتای پیروز است! (4) آسـمانها و زمین را بحقّ آفرید شب را بر روز می پیچد و روز را بر شب و خورشـید و ماه را مسـخّر فرمان خویش قرار داد هر کـدام تا سـرآمد معیّنی به حرکت خود ادامه می دهنـد آگاه باشـید که او قادر و آمرزنده است! (5) او شـما را از یک نفس آفرید، و همسـرش را از (باقیمانده گِل) او خلق کرد و برای شـما هشت زوج از چهارپایان ایجاد کرد او شـما را در شـکم مادرانتان آفرینشـی بعد از آفرینش دیگر، در میان تاریکیهای سه گانه، می بخشد! این است خداوند، پروردگار شما که حکومت (عالم هستی) از آن اوست هیچ معبودی جز او نیست پس چگونه از راه حق منحرف می شوید؟! (6) اگر کفران کنید، خداوند از شـما بی نیاز است و هرگز کفران را برای بندگانش نمی پسـندد و اگر شکر او را بجا آورید آن را برای شما می پسندد! و هیچ گنهکاری گناه دیگری را بر دوش نمی کشد! سـپس بازگشت همه شـما به سوی پروردگارتان است، و شما را از آنچه انجام می دادید آگاه می سازد چرا که او به آنچه در سینه هاست آگاه است! (7) هنگامی که انسان را زیانی رسد، پروردگار خود را می خواند و بسوی او باز می گردد امّا هنگامی که نعمتی از خود به او عطا کند، آنچه را به خاطر آن قبلًا خدا را می خواند از یاد می برد و برای

خداونـد همتایانی قرار می دهد تا مردم را از راه او منحرف سازد بگو: «چند روزی از کفرت بهره گیر که از دوزخیانی!» (8) (آیا چنین کسی بـا ارزش است) یـا کسـی که در ساعـات شب به عبادت مشـغول است و در حال سـجده و قیام، از عـذاب آخرت می ترسـد و به رحمت پروردگارش امیدوار است؟! بگو: «آیا کسانی که می دانند با کسانی که نمی دانند یکسانند؟! تنها خردمندان متذکّر می شوند!» (9)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«أَلَا لِلَّهِ الـدِّینُ الْخَالِصُ وَ الَّذِینَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِیَاء مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِیُقَرِّبُونَا إِلَی اللَّهِ زُلْفَی إِنَّ اللَّهَ یَحْکُمُ بَیْنَهُمْ فِی مَا هُمْ فِیهِ یَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا یَهْدِی مَنْ هُوَ کَاذِبٌ کَفَّارٌ»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

لفظ این آیات خبر است، و لکن معنای آن ها حکایت حال مشرکین قریش است

که می گفتنـد: «ما این بت ها را به این خاطر عبادت می کنیم که آن ها ما را به خـدا نزدیک کننـد، چرا که ما نمی توانیم حق عبادت خدا را انجام بدهیم» و خداوند در پاسخ آنان می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ لَا یَهْدِی مَنْ هُوَ کَاذِبٌ کَفَّارٌ.»(2)

مرحوم حمیری در کتاب قرب الإسناد از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل نموده که فرمود:

خداوند متعال در قیامت هر چه را مردم پرستیده اند -- مانند خورشـید و ماه و... -- حاضر می کند، و سپس به کسانی که آن ها را عبادت و پرستش کرده اند

1- 346.. سوره ی زمر، آیه ی 3.

2- 347.. و هذا مما ذکرناه أن لفظه خبر و معناه حکایة و ذلک أن قریشا قالت إنّما نعبد الأصـنام لیقربونا إلی الله زلفی فإنا لا نقدر أن نعبد الله حق عبادته، فحکی الله قولهم علی لفظ الخبر و معناه حکایة عنهم فقال الله: إِنَّ اللَّهَ یَحْکُمُ بَیْنَهُمْ فِی ما هُمْ فِیهِ یَخْتَلِفُونَ. [تفسـیر قمّی، ج 2، ص 245]

می گویـد: برای چه این ها را پرسـتش نمودید؟ و آنان می گویند: خدایا ما آنان را پرسـتش کردیم تا ما را به تو نزدیک کنند» پس خداوند به ملائکه می فرماید: عابدین و معبودین را به دوزخ ببرید، جز آن هایی که من استثنا کرده ام و آنان از عذاب دور می باشند.(1)

مرحوم طبرسی در کتاب احتجاج از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل نموده که آن حضرت، روزی در مکّه به مشرکین عرب فرمود:

«برای چه شـما به جای پرسـتش خداونـد این بت ها را پرسـتش می کنیـد؟!» آنان گفتند: «ما با این عمل به خدای خود تقرّب می جوییم» رسول خـدا(صـلی الله علیه و آله) فرمود: آیا این ها شـنوا و مطیع و اهل پرسـتش هسـتند، تا شـما با تعظیم و احترام به آن ها به خدا تقرّب بجویید؟ گفتند: خیر، این ها اهل پرسـتش خدا نیستند» پس رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: شما با دست خود این ها را تراشیده و ساخته ایـد، و خداوند حکیم که عارف به مصالح و عواقب امور شـماست به شـما دسـتوری نداده که این ها را پرسـتش کنید، و اگر این ها شایسـته عبادت و پرسـتش می بودنـد خداونـد به شـما دسـتور می داد تا شـما آن ها را پرسـتش کنید و او چنین دسـتوری را به شـما نداده است.(2)

1- 348.. و عنه عن مسـعدة بن زیـاد قال و حـدثنی جعفر عن أبیه أن رسول الله(صـلی الله علیه و آله) قال إن الله تبارک و تعالی یأتی یوم القیامة بکل شـی ء یعبد من دونه من شـمس أو قمر أو غیر ذلک ثم یسأل کل إنسان عما کان یعبد فیقول کل من عبد غیره ربنا إنا کنا نعبدها لیقربنـا إلیـک زلفی قـال فیقول الله تبارک و تعالی للملائکـة اذهبوا بهم و بما کانوا یعبـدون إلی النار ما خلا من اسـتثنیت فإن أولئک عنها مبعدون. [قرب الإسناد، ص 41]

2- 349.. فی کتاب الاحتجاج للطبرسـی عن النّبی(صـلی الله علیه و آله) حدیث طویل و فیه ثم اقبل(صلی الله علیه و آله) علی مشرکی العرب فقال: و أنتم فلم عبـدتم الأصـنام من دون الله؟ فقالوا: نتقرب بـذلک إلی الله تعالی فقال: أ و هی سامعـة مطیعة لربها عابدة له حتی تتقربوا بتعظیمها إلی الله؟ قالوا: لا، قال: فأنتم الذین نحتموها بأیدیکم، فلان تعبدکم هی لو کان یجوز منها العبادة أحری من ان تعبدوها إذا لم یکن أمرکم بتعظیمها من هو العارف بمصالحکم و عواقبکم و الحکیم فیما یکلفکم. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 475، ح 3]

«لَوْ أَرَادَ اللّهُ أَنْ یَتَّخِذَ وَلَدًا لّاصْطَفَی مِمَّا یَخْلُقُ مَا یَشَاء سُبْحَانَهُ هُوَ اللّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ * ... خَلَقَکُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَ أَنزَلَ لَکُم مِّنْ الْأَنْعَامِ ثَمَانِیَةَ أَزْوَاجٍ یَخْلُقُکُمْ فِی بُطُونِ أُمَّهَاتِکُمْ ...»(1)

جابر گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

حضرت نوح(علیه السلام) کشتی خود را در مدّت یکصد سال ساخت، و خداوند به او فرمود: از هشت جفت حیوانات حلال گوشت که آدم از بهشت آورد از هر کدام دو عدد داخل کشتی ببرد، تا وسیله معاش فرزندان نوح در روی زمین باشند، همان گونه که برای فرزندان آدم(علیه السلام) وسیله معاش بودند، چرا که اهل زمین بعد از طوفان نوح همگی غرق شدند، از این رو نوح(علیه السلام) همان گونه که خداوند می فرماید: «وَ أَنزَلَ لَکُم مِّنْ الْأَنْعَامِ ثَمَانِیَةَ أَزْوَاجٍ» از گوسفند دو عدد، و از بُز دو عدد، و از شتر دو عدد، و از گاو دو عدد، داخل کشتی برد، و زوجین از هر کدام، یکی اهلی بود و یکی وحشی بود که آن را صید می کردند، و از هر پرنده ای نیز یک عدد اهلی و یک عدد وحشی داخل کشتی نمود، و سپس اهل زمین غرق شدند.(2)

1- 350.. سوره ی زمر، آیات 6-4.

2- 351.. عن إسماعیل بن جابر الجعفی عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال صنعها فی مائة سنة، ثم أمره أن یحمل فیها من کل زوجین اثنین الأزواج الثمانیة [الحلال] التی خرج بها آدم من الجنة لیکون معیشة لعقب نوح فی الأرض، کما عاش عقب آدم، فإن الأرض تغرق و ما فیها إلّا ما کان معه فی السفینة، قال: فحمل نوح فی السفینة من الأزواج الثمانیة التی قال الله: «وَ أَنْزَلَ لَکُمْ مِنَ الْأَنْعامِ ثَمانِیَةَ أَزْواجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَیْنِ وَ مِنَ الْمَعْزِ اثْنَیْنِ وَ مِنَ الْإِبِلِ اثْنَیْنِ وَ مِنَ الْبَقَرِ اثْنَیْنِ» فکان زوجین من الضأن زوج یربیها الناس و یقومون بأمرها و زوج من الضأن التی تکون فی الجبال الوحشیة أحل لهم صیدها، و من المعز اثنین یکون زوج یربیه الناس، و زوج من الظباء [سمی الزوج الثانی] و من البقر اثنین زوج یربیه الناس، و زوج هو البقر الوحشی و من الإبل زوجین و هی البخاتی و العراب و کل طیر وحشی أو إنسی ثم غرقت الأرض. [تفسیر عیّاشی، ج 2، ص 147، ح 26]

مؤلّف گوید:

تفسیر آیه فوق در آخر سوره ی انعام گذشت تکرار نمی شود.

و در تفسیر آیه «وَ لَا یَرْضَی لِعِبَادِهِ الْکُفْرَ وَ إِن تَشْکُرُوا یَرْضَهُ لَکُمْ» صاحب محاسن روایت نموده که مقصود از شکر معرفت به امام است، و مقصود از کفر خلاف و انکار امامت و ولایت امام است.(1)

«وَ إِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِیبًا إِلَیْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِیَ مَا کَانَ یَدْعُو إِلَیْهِ مِن

قَبْلُ وَ جَعَلَ لِلَّهِ أَندَادًا لِّیُضِلَّ عَن سَبِیلِهِ قُلْ تَمَتَّعْ بِکُفْرِکَ قَلِیلًا إِنَّکَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ»(2)

عمّار ساباطی گوید: امام صادق(علیه السلام) در تفسیر آیه فوق فرمود:

این آیه درباره ابی الفصیل [یعنی ابی بکر] نازل شد که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) را ساحر می دانست؛ و هر گاه بیمار می شد، به درگاه خدا توبه و انابه می کرد از نسبتی که به رسول خدا(صلی الله علیه و آله) داده بود، و چون خداوند او را شفا می داد و نعمت عافیت پیدا می کرد، توبه خود را فراموش می نمود و باز رسول خدا(صلی الله علیه و آله) را ساحر می پنداشت، از این رو خداوند به او فرمود: «تَمَتَّعْ بِکُفْرِکَ قَلِیلًا إِنَّکَ

1- 352.. عنه عن بعض أصحابنا رفعه فی قول الله تبارک و تعالی وَ لِتُکَبِّرُوا اللَّهَ عَلی ما هَداکُمْ وَ لَعَلَّکُمْ تَشْکُرُونَ قال الشکر المعرفة و فی قوله وَ لا یَرْضی لِعِبادِهِ الْکُفْرَ وَ إِنْ تَشْکُرُوا یَرْضَهُ لَکُمْ فقال الکفر هاهنا الخلاف و الشکر الولایة و المعرفة. [محاسن، ج 1، ص 149، ح 65]

2- 353.. سوره ی زمر، آیه ی 8.

مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ» یعنی چند روزی از حاکمیّت و امارت خود بر مردم بدون حقّ، بهره مند باش، که از اصحاب نار و دوزخ خواهی بود.

«أَ مَّنْ هُوَ قانِتٌ آناءَ اللَّیْلِ ساجِداً وَ قائِماً یَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَ یَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ یَسْتَوِی الَّذِینَ یَعْلَمُونَ وَ الَّذِینَ لَا یَعْلَمُونَ إِنَّمَا یَتَذَکَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ»(1)

امام صادق(علیه السلام) در پایان روایت فوق می فرماید:

خداوند این آیه را در احوال امیرالمؤمنین(علیه السلام) و فضیلت و مقام او نزد خود نازل نمود، و مقصود از «الَّذِینَ یَعْلَمُونَ» ایمان و علم علی(علیه السلام) به رسالت پیامبر خدا(صلی الله علیه و آله) است، و مقصود از «وَ الَّذِینَ لَا یَعْلَمُونَ» منکرین رسالت آن حضرت هستند. سپس امام صادق(علیه السلام) به عمّار ساباطی فرمود: این تأویل آیه است ای عمّار.(2)

1- 354.. سوره ی زمر، آیه ی 9.

2- 355.. مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ عَمَّارٍ السَّابَاطِیِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) -- عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی -- وَ إِذا مَسَّ الْإِنْسانَ ضُرٌّ دَعا رَبَّهُ مُنِیباً إِلَیْهِ قَالَ نَزَلَتْ فِی أَبِی الْفَصِیلِ إِنَّهُ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) عِنْدَهُ سَاحِراً فَکَانَ إِذَا مَسَّهُ الضُّرُّ یَعْنِی السُّقْمَ دَعَا رَبَّهُ مُنِیباً إِلَیْهِ یَعْنِی تَائِباً إِلَیْهِ مِنْ قَوْلِهِ فِی رَسُولِ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) مَا یَقُولُ -- ثُمَّ إِذا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ یَعْنِی الْعَافِیَةَ -- نَسِیَ ما کانَ یَدْعُوا إِلَیْهِ مِنْ قَبْلُ یَعْنِی نَسِیَ التَّوْبَةَ إِلَی اللَّهِ؟عز؟ مِمَّا کَانَ یَقُولُ فِی رَسُولِ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) إِنَّهُ سَاحِرٌ وَ لِذَلِکَ قَالَ اللَّهُ؟عز؟ -- قُلْ تَمَتَّعْ بِکُفْرِکَ قَلِیلًا إِنَّکَ مِنْ أَصْحابِ النَّارِ یَعْنِی إِمْرَتَکَ عَلَی النَّاسِ بِغَیْرِ حَقٍّ مِنَ اللَّهِ؟عز؟ وَ مِنْ رَسُولِهِ(صلی الله علیه و آله) قَالَ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) ثُمَّ عَطَفَ الْقَوْلَ مِنَ اللَّهِ؟عز؟ فِی عَلِیٍّ(علیه السلام) یُخْبِرُ بِحَالِهِ وَ فَضْلِهِ عِنْدَ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی فَقَالَ أَمَّنْ هُوَ قانِتٌ آناءَ اللَّیْلِ ساجِداً وَ قائِماً یَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَ یَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ یَسْتَوِی الَّذِینَ یَعْلَمُونَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ -- وَ الَّذِینَ لا یَعْلَمُونَ أَنْ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ وَ أَنَّهُ سَاحِرٌ کَذَّابٌ -- إِنَّما یَتَذَکَّرُ أُولُوا الْأَلْبابِ قَالَ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) هَذَا تَأْوِیلُهُ یَا عَمَّارُ. [کافی، ج 8، ص 204، ح 246]

زراره گوید: به امام باقر(علیه السلام) گفتم: مقصود از «آنَاء اللَّیْلِ سَاجِدًا وَ قَائِمًا یَحْذَرُ الآخِرَةَ وَ یَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ» چیست؟ فرمود:

مقصود نماز شب است، و مقصود از «وَ أَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّکَ تَرْضَی»(1). نوافل روز است، و مقصود از «وَ إِدْبَارَ النُّجُومِ»(2)، دو رکعت نافله صبح است، و مقصود از «وَ أَدْبَارَ السُّجُودِ»(3)، دو رکعت بعد از نماز مغرب است.(4)

محمّد بن سلیمان از پدر خود نقل کرده که گوید: من خدمت امام صادق(علیه السلام) بودم که ابوبصیر وارد شد، و امام(علیه السلام) به او فرمود:

ای ابا محمّد، خداوند؟عز؟ ما و شیعیان ما، و دشمنان ما را در آیه ای از کتاب خود یاد نموده و می فرماید: «هَلْ یَسْتَوِی الَّذِینَ یَعْلَمُونَ وَ الَّذِینَ لَا یَعْلَمُونَ ...» سپس فرمود: مقصود از «یَعْلَمُونَ» ما هستیم، و مقصود از «لَا یَعْلَمُونَ» دشمنان ما هستند، و مقصود از «أُوْلُوا الْأَلْبَابِ» شیعیان ما هستند.(5)

1- 356.. سوره ی طه، آیه ی 130.

2- 357.. سوره ی طور، آیه ی 49.

3- 358.. سوره ی ق، آیه ی 40.

4- 359.. عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ حَرِیزٍ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ(علیه السلام) قَالَ قُلْتُ لَهُ آنَاءَ اللَّیْلِ سَاجِداً وَ قَائِماً یَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَ یَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قَالَ یَعْنِی صَلَاةَ اللَّیْلِ قَالَ قُلْتُ لَهُ وَ أَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّکَ تَرْضَی قَالَ یَعْنِی تَطَوُّعٌ بِالنَّهَارِ قَالَ قُلْتُ لَهُ وَ إِدْبَارَ النُّجُومِ قَالَ رَکْعَتَانِ قَبْلَ الصُّبْحِ قُلْتُ وَ أَدْبَارَ السُّجُودِ قَالَ رَکْعَتَانِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ. [کافی، ج 3، ص 444، ح 11]

5- 360.. عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِیَادٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ أَبِیهِ قَالَ کُنْتُ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) إِذْ دَخَلَ عَلَیْهِ أَبُو بَصِیرٍ وَ قَدْ خَفَرَهُ النَّفَسُ فَلَمَّا أَخَذَ مَجْلِسَهُ قَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) یَا أَبَا مُحَمَّدٍ مَا هَذَا النَّفَسُ الْعَالِی فَقَالَ جُعِلْتُ فِدَاکَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ کَبِرَ سِنِّی وَ دَقَّ عَظْمِی وَ اقْتَرَبَ أَجَلِی مَعَ أَنَّنِی لَسْتُ أَدْرِی مَا أَرِدُ عَلَیْهِ مِنْ أَمْرِ آخِرَتِی فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) یَا أَبَا مُحَمَّدٍ وَ إِنَّکَ لَتَقُولُ هَذَا قَالَ جُعِلْتُ فِدَاکَ وَ کَیْفَ لَا أَقُولُ هَذَا فَقَالَ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَی یُکْرِمُ الشَّبَابَ مِنْکُمْ -- وَ یَسْتَحْیِی مِنَ الْکُهُولِ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ فَکَیْفَ یُکْرِمُ الشَّبَابَ وَ یَسْتَحْیِی مِنَ الْکُهُولِ فَقَالَ یُکْرِمُ اللَّهُ الشَّبَابَ أَنْ یُعَذِّبَهُمْ وَ یَسْتَحْیِی مِنَ الْکُهُولِ أَنْ یُحَاسِبَهُمْ قَالَ قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاکَ هَذَا لَنَا خَاصَّةً أَمْ لِأَهْلِ التَّوْحِیدِ قَالَ فَقَالَ لَا وَ اللَّهِ إِلَّا لَکُمْ خَاصَّةً دُونَ الْعَالَمِ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ فَإِنَّا قَدْ نُبِزْنَا نَبْزاً انْکَسَرَتْ لَهُ ظُهُورُنَا وَ مَاتَتْ لَهُ أَفْئِدَتُنَا وَ اسْتَحَلَّتْ لَهُ الْوُلَاةُ دِمَاءَنَا فِی حَدِیثٍ رَوَاهُ لَهُمْ فُقَهَاؤُهُمْ قَالَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) الرَّافِضَةُ قَالَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ لَا وَ اللَّهِ مَا هُمْ سَمَّوْکُمْ وَ لَکِنَّ اللَّهَ سَمَّاکُمْ بِهِ أَ مَا عَلِمْتَ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ أَنَّ سَبْعِینَ رَجُلًا مِنْ بَنِی إِسْرَائِیلَ رَفَضُوا فِرْعَوْنَ وَ قَوْمَهُ لَمَّا اسْتَبَانَ لَهُمْ ضَلَالُهُمْ فَلَحِقُوا بِمُوسَی(علیه السلام) لَمَّا اسْتَبَانَ لَهُمْ هُدَاهُ فَسُمُّوا فِی عَسْکَرِ مُوسَی الرَّافِضَةَ لِأَنَّهُمْ رَفَضُوا فِرْعَوْنَ وَ کَانُوا أَشَدَّ أَهْلِ ذَلِکَ الْعَسْکَرِ عِبَادَةً وَ أَشَدَّهُمْ حُبّاً لِمُوسَی وَ هَارُونَ وَ ذُرِّیَّتِهِمَا(علیه السلام) فَأَوْحَی اللَّهُ؟عز؟ إِلَی مُوسَی(علیه السلام) أَنْ أَثْبِتْ لَهُمْ هَذَا الِاسْمَ فِی التَّوْرَاةِ فَإِنِّی قَدْ سَمَّیْتُهُمْ بِهِ وَ نَحَلْتُهُمْ إِیَّاهُ فَأَثْبَتَ مُوسَی(علیه السلام) الِاسْمَ لَهُمْ ثُمَّ ذَخَرَ اللَّهُ؟عز؟ لَکُمْ هَذَا الِاسْمَ حَتَّی نَحَلَکُمُوهُ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ رَفَضُوا الْخَیْرَ وَ رَفَضْتُمُ الشَّرَّ افْتَرَقَ النَّاسُ کُلَّ فُرْقَةٍ وَ تَشَعَّبُوا کُلَّ شُعْبَةٍ فَانْشَعَبْتُمْ مَعَ أَهْلِ بَیْتِ نَبِیِّکُمْ(صلی الله علیه و آله) وَ ذَهَبْتُمْ حَیْثُ ذَهَبُوا وَ اخْتَرْتُمْ مَنِ اخْتَارَ اللَّهُ لَکُمْ وَ أَرَدْتُمْ مَنْ أَرَادَ اللَّهُ فَأَبْشِرُوا ثُمَّ أَبْشِرُوا فَأَنْتُمْ وَ اللَّهِ الْمَرْحُومُونَ الْمُتَقَبَّلُ مِنْ مُحْسِنِکُمْ وَ الْمُتَجَاوَزُ عَنْ مُسِیئِکُمْ مَنْ لَمْ یَأْتِ اللَّهَ؟عز؟ بِمَا أَنْتُمْ عَلَیْهِ یَوْمَ الْقِیَامَةِ لَمْ یُتَقَبَّلْ مِنْهُ حَسَنَةٌ وَ لَمْ یُتَجَاوَزْ لَهُ عَنْ سَیِّئَةٍ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی -- فَقَالَ: یَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ لِلَّهِ؟عز؟ مَلَائِکَةً یُسَقِّطُونَ الذُّنُوبَ عَنْ ظُهُورِ شِیعَتِنَا کَمَا یُسَقِّطُ الرِّیحُ الْوَرَقَ فِی أَوَانِ

سُقُوطِهِ وَ ذَلِکَ قَوْلُهُ؟عز؟ -- الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَ يَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا اسْتِغْفَارُهُمْ وَ اللَّهِ لَكُمْ دُونَ هَذَا الْخَلْقِ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی قَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَكَرَكُمُ اللَّهُ فِی كِتَابِهِ فَقَالَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجالٌ صَدَقُوا ما عاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضى نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِيلًا إِنَّكُمْ وَفَيْتُمْ بِمَا أَخَذَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِيثَاقَكُمْ مِنْ وَلَايَتِنَا وَ إِنَّكُمْ لَمْ تُبَدِّلُوا بِنَا غَيْرَنَا وَ لَوْ لَمْ تَفْعَلُوا لَعَيَّرَكُمُ اللَّهُ كَمَا عَيَّرَهُمْ حَيْثُ يَقُولُ جَلَّ ذِكْرُهُ -- وَ ما وَجَدْنا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَ إِنْ وَجَدْنا أَكْثَرَهُمْ لَفاسِقِينَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی فَقَالَ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَكَرَكُمُ اللَّهُ فِی كِتَابِهِ فَقَالَ إِخْواناً عَلى سُرُرٍ مُتَقابِلِينَ وَ اللَّهِ مَا أَرَادَ بِهَذَا غَيْرَكُمْ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ -- الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ وَ اللَّهِ مَا أَرَادَ بِهَذَا غَيْرَكُمْ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَكَرَنَا اللَّهُ؟عز؟ وَ شِيعَتَنَا وَ عَدُوَّنَا فِی آيَةٍ مِنْ كِتَابِهِ فَقَالَ؟عز؟ -- هَلْ يَسْتَوِی الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ إِنَّما يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبابِ فَنَحْنُ الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ عَدُوُّنَا الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ وَ شِيعَتُنَا هُمْ أُولُوا الْأَلْبابِ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی فَقَالَ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ وَ اللَّهِ مَا اسْتَثْنَى اللَّهُ؟عز؟ بِأَحَدٍ مِنْ أَوْصِيَاءِ الْأَنْبِيَاءِ وَ لَا أَتْبَاعِهِمْ مَا خَلَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ(عليه السلام) وَ شِيعَتَهُ فَقَالَ فِی كِتَابِهِ وَ قَوْلُهُ الْحَقُّ -- يَوْمَ لا يُغْنِی مَوْلًى عَنْ مَوْلًى شَيْئاً وَ لا هُمْ يُنْصَرُونَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ يَعْنِی بِذَلِکَ عَلِيّاً(عليه السلام) وَ شِيعَتَهُ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی قَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَكَرَكُمُ اللَّهُ تَعَالَى فِی كِتَابِهِ إِذْ يَقُولُ -- يا عِبادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلى أَنْفُسِهِمْ لا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ وَ اللَّهِ مَا أَرَادَ بِهَذَا غَيْرَكُمْ فَهَلْ سَرَرْتُکَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَكَرَكُمُ اللَّهُ فِی كِتَابِهِ فَقَالَ إِنَّ عِبادِی لَيْسَ لَکَ عَلَيْهِمْ سُلْطانٌ وَ اللَّهِ مَا أَرَادَ بِهَذَا إِلَّا الْأَئِمَّةَ(عليه السلام) وَ شِيعَتَهُمْ فَهَلْ سَرَرْتُکَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی فَقَالَ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَكَرَكُمُ اللَّهُ فِی كِتَابِهِ فَقَالَ فَأُولئِکَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الصِّدِّيقِينَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصَّالِحِينَ وَ حَسُنَ أُولئِکَ رَفِيقاً فَرَسُولُ اللَّهِ(صلى الله عليه و آله) فِی الْآيَةِ النَّبِيُّونَ وَ نَحْنُ فِی هَذَا الْمَوْضِعِ الصِّدِّيقُونَ وَ الشُّهَدَاءُ وَ أَنْتُمُ الصَّالِحُونَ فَتَسَمَّوْا بِالصَّلَاحِ كَمَا سَمَّاكُمُ اللَّهُ؟عز؟ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی قَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَكَرَكُمُ اللَّهُ إِذْ حَكَى عَنْ عَدُوِّكُمْ فِی النَّارِ بِقَوْلِهِ -- وَ قالُوا ما لَنا لا نَرى رِجالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرارِ أَتَّخَذْناهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصارُ وَ اللَّهِ مَا عَنَى وَ لَا أَرَادَ بِهَذَا غَيْرَكُمْ صِرْتُمْ عِنْدَ أَهْلِ هَذَا الْعَالَمِ شِرَارَ النَّاسِ وَ أَنْتُمْ وَ اللَّهِ فِی الْجَنَّةِ تُحْبَرُونَ وَ فِی النَّارِ تُطْلَبُونَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی قَالَ: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ مَا مِنْ آيَةٍ نَزَلَتْ تَقُودُ إِلَى الْجَنَّةِ وَ لَا تَذْكُرُ أَهْلَهَا بِخَيْرٍ إِلَّا وَ هِیَ فِينَا وَ فِی شِيعَتِنَا وَ مَا مِنْ آيَةٍ نَزَلَتْ تَذْكُرُ أَهْلَهَا بِشَرٍّ وَ لَا تَسُوقُ إِلَى النَّارِ إِلَّا وَ هِیَ فِی عَدُوِّنَا وَ مَنْ خَالَفَنَا فَهَلْ سَرَرْتُکَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَيْسَ عَلَى مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا نَحْنُ وَ شِيعَتُنَا وَ سَائِرُ النَّاسِ مِنْ ذَلِکَ بُرَآءُ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ وَ فِی رِوَايَةٍ أُخْرَى فَقَالَ حَسْبِی. [كافی، ج 8، ص 35، ح 6]

در کتاب کافی از هشام بن حکم نقل شده که گوید: امام کاظم(علیه السلام) از امام حسن بن علیّ(علیه السلام) نقل نمود که فرمود:

اگر حاجتی داشتید از اهل آن طلب کنید. گفته شد: ای فرزند رسول خدا اهل آن کیانند؟ فرمود: کسانی هستند که خداوند درباره ی آنان می فرماید: «إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُوا الْأَلْبَابِ»، و آنان صاحبان عقل اند.(1)

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

خداوند بین بندگان خود چیزی بهتر از عقل را، تقسیم نکرده است، از این رو خواب عاقل بهتر از قیام جاهل [به عبادت] است، و افطار عاقل بهتر از روزه ی جاهل است، و ماندن عاقل در وطن بهتر از حرکت جاهل است [برای جهاد] و خداوند هیچ پیامبر و هیچ رسولی را مبعوث به رسالت نکرده مگر وقتی که عقل او کامل شده باشد و از عقول دیگران برتر باشد، و آنچه در باطن پیامبر خدا می گذرد، بهتر از اجتهاد مجتهدین است، و هیچ کس فرائض خدا را انجام نمی دهد، مگر آن که آن را تعقّل نموده باشد، و اهل عبادت به جایی نمی رسند، مگر آن که عاقل باشند، و عقلا همان «أُوْلُوا الْأَلْبَابِ» هستند که خداوند درباره ی آنان می فرماید: «إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُوْلُوا الْأَلْبَابِ.»(2)

1- 361.. فی أصول الکافی بعض أصحابنا رفعه عن هشام بن الحکم قال: قال لی أبو الحسن موسی بن جعفر(علیه السلام) قال الحسن بن علی علیهما السلام: إذا طلبتم الحوائج فاطلبوها من أهلها، قیل: یا بن رسول الله من أهلها؟ قال: الذین قص الله فی کتابه و ذکرهم فقال: «إِنَّما يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبابِ» قال: هم أولوا العقول. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 479، ح 19]

2- 362.. فی محاسن البرقی عنه عن بعض أصحابنا رفعه قال: قال رسول الله(صلی الله علیه و آله) ما قسم الله لعباده شیئا أفضل من العقل، فنوم العاقل أفضل من سهر الجاهل، و إفطار العاقل أفضل من صوم الجاهل، و اقامة العاقل أفضل من شخوص الجاهل، و لا بعث الله رسولا- و لا- نبیا حتی یستکمل العقل و یکون عقله أفضل من عقول جمیع أمته، و ما یضمر النّبی فی نفسه أفضل من اجتهاد جمیع المجتهدین، و ما ادی العقل فرائض الله حتی عقل منه و لا بلغ جمیع العابدین فی فضل عبادتهم ما بلغ العاقل من عقلائهم، هم أولوا الألباب الذین قال الله؟عز؟ «إِنَّما يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبابِ». [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 480، ح 23]

سوره ی زمر، آیات 10 تا 23

متن:

قُلْ یا عِبادِ الَّذینَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّکُمْ لِلَّذینَ أَحْسَنُوا فی هذِهِ الدُّنْیا حَسَنَةٌ وَ أَرْضُ اللَّهِ واسِعَةٌ إِنَّما یُوَفَّی الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَیْرِ حِسابٍ 10 قُلْ إِنِّی أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصاً لَهُ الدِّینَ 11 وَ أُمِرْتُ لِأَنْ أَکُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمینَ 12 قُلْ إِنِّی أَخافُ إِنْ عَصَیْتُ رَبِّی عَذابَ یَوْمٍ عَظیمٍ 13 قُلِ اللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصاً لَهُ دینی 14 فَاعْبُدُوا ما شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ قُلْ إِنَّ الْخاسِرینَ الَّذینَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَ أَهْلیهِمْ یَوْمَ الْقِیامَةِ أَلا ذلِکَ هُوَ الْخُسْرانُ الْمُبینُ 15 لَهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِنَ النَّارِ وَ مِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ذلِکَ یُخَوِّفُ اللَّهُ بِهِ عِبادَهُ یا عِبادِ فَاتَّقُونِ 16 وَ الَّذینَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ یَعْبُدُوها وَ أَنابُوا إِلَی اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْری فَبَشِّرْ عِبادِ 17 الَّذینَ یَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَیَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولئِکَ الَّذینَ هَداهُمُ اللَّهُ وَ أُولئِکَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبابِ 18 أَ فَمَنْ حَقَّ عَلَیْهِ کَلِمَةُ الْعَذابِ أَ فَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِی النَّارِ 19 لکِنِ الَّذینَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِها غُرَفٌ مَبْنِیَّةٌ تَجْری مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهارُ وَعْدَ اللَّهِ لا یُخْلِفُ اللَّهُ الْمیعادَ 20 أَ لَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فَسَلَکَهُ یَنابیعَ فِی الْأَرْضِ ثُمَّ یُخْرِجُ بِهِ زَرْعاً مُخْتَلِفاً أَلْوانُهُ ثُمَّ یَهیجُ فَتَراهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ یَجْعَلُهُ حُطاماً إِنَّ فی ذلِکَ لَذِکْری لِأُولِی الْأَلْبابِ 21 أَ فَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ

لِلْإِسْلامِ فَهُوَ عَلى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ فَوَيْلٌ لِلْقاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللّهِ أُولئِکَ فی ضَلالٍ مُبینٍ 22 اللّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدیثِ کِتاباً مُتَشابِهاً مَثانِیَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذینَ یَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلینُ جُلُودُهُمْ وَ قُلُوبُهُمْ إِلی ذِکْرِ اللَّهِ ذلِکَ هُدَی اللَّهِ یَهْدی بِهِ مَنْ یَشاءُ

وَ مَنْ یُضْلِلِ اللَّهُ فَما لَهُ مِنْ هادٍ 23

لغات:

«ظُلَل» جمع ظُلّة به معنای سَتر و پوشش عالیه است، و «اِنقاذ» به معنای نجات دادن است، و «غُرَف» جمع غُرفة به معنای منازل عالیه و طبقات بالای ساختمان است، و «ینابیع» جمع ینبوع محل جوشش آب است که به آن چشمه گفته می شود، و «نَبَع الماء من موضع کذا» إذا فار، و «زَرع» گیاه بدون ساق است، و «شَجَر» گیاه دارای ساق و شاخه است که به آن درخت گفته می شود، و «نبات» شامل گیاه و درخت می شود، و «هاجَ النبت» یعنی گیاه خشکید و به نهایت رسید، و «حُطام» از حَطم به معنای کسر است، و مقصود پاره های چوب و گیاه است که خشکیده باشد، و دوزخ را «حُطَمه» گویند، چرا که هر چیزی را می شکند، و «حطیم» بین درب کعبه و حجرالأسود را گویند که مردم در آنجا همدیگر را لِه می کنند، و حطیم به معنای محطوم است.

ترجمه:

بگو: «ای بندگان من که ایمان آورده اید! از (مخالفت) پروردگارتان بپرهیزید! برای کسانی که در این دنیا نیکی کرده اند پاداش نیکی است! و زمین خدا وسیع است، (اگر تحت فشار سران کفر بودید مهاجرت کنید) که صابران اجر و پاداش خود را

بی حساب دریافت می دارنـد! (10) بگو: «من مـأمورم که خـدا را پرسـتش کنم در حـالی که دینم را برای او خـالص کرده باشم، (11) و مأمورم که نخستین مسلمان باشم! (12) بگو: «من اگر نافرمانی پروردگارم کنم، از عذاب روز بزرگ (قیامت) می ترسم!» (13) بگو: «من تنهـا خـدا را می پرسـتم در حالی که دینم را برای او خالص می کنم. (14) شـما هر چه را جز او می خواهیـد بپرستید!» بگو: «زیانکاران واقعی آنانند که سـرمایه وجود خویش و بسـتگانشان را در روز قیامت از دست داده اند! آگاه باشـید زیان آشـکار همین است!» (15) برای آنـان از بالای سـرشان سایبانهایی از آتش، و در زیر پایشان نیز سایبانهایی از آتش است این چیزی است که خداونـد با آن بنـدگانش را می ترساند! ای بندگان من! از نافرمانی من بپرهیزید! (16) و کسانی که از عبادت طاغوت پرهیز کردند و به سوی خداوند بازگشـتند، بشارت از آن آنهاست پس بندگان مرا بشارت ده! (17) همان کسانی که سخنان را می شنوند و از نیکوترین آنها پیروی می کنند آنان کسانی هستند که خـدا هـدایت شان کرده، و آنها خردمندانند. (18) آیـا تو می توانی کسـی را که فرمان عـذاب درباره او قطعی شـده رهایی بخشـی؟! آیا تو میتوانی کسی را که در درون آتش است برگیری و نجات دهی؟! (19) ولی آنها که تقوای الهی پیشه کردند، غرفه هایی در بهشت دارند که بر فراز آنها غرفه های دیگری بنا شده و از زیر آنها نهرها جاری است این وعده الهی است، و خداوند در وعده خود تخلّف نمی کند! (20) آیا ندیدی که خداوند از آسمان آبی فرستاد و آن را بصورت چشمه هایی در زمین وارد نمود، سپس با آن زراعتی را خارج می سازد که رنگهای مختلف دارد بعـد آن گیاه خشک می شود، بگونه ای که آن را زرد و بی روح می بینی سـپس آن را در هم می شـکند و خرد می کند در این مثال تـذکّری است برای خردمندان (از ناپایداری دنیا)! (21) آیا کسـی که خدا سـینه اش را برای اسلام گشاده است و بر فراز مرکبی از نور الهی قرار گرفته (همچون کوردلان گم راه است؟!) وای بر آنان که قلبهایی سخت در برابر ذکر خدا دارند! آنها در گم راهی آشکاری هستند! (22) خداونـد بهترین سـخن را نازل کرده، کتابی که آیاتش (در لطف و زیبایی و عمق و محتوا) هماننـد یکدیگر است آیاتی مکرّر دارد (با تکراری شوق انگیز) که از شنیدن آیاتش لرزه بر اندام کسانی که از پروردگارشان می ترسند می افتد سپس برون و درونشان نرم و متوجّه ذکر خـدا می شود این هـدایت الهی است که هر کس را بخواهـد با آن راهنمایی می کنـد و هر کس را خداونـد گم راه سازد، راهنمایی برای او نخواهد بود! (23)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«قُلْ یَا عِبَادِ الَّذِینَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّکُمْ لِلَّذِینَ أَحْسَنُوا فِی هَذِهِ الدُّنْیَا حَسَنَةٌ وَ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا یُوَفَّی الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَیْرِ حِسَابٍ»(1)

هشام بن حکم گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

هنگـامی که قیامت بر پا می شود گروهی از مردم حرکت می کننـد، و نزد درب بهشت می آینـد، و درب بهشت را می کوبنـد، پس به آنان گفته می شود: شـما چه کسـانی هستیـد؟ می گوینـد: ما اهل صبر می باشـیم» به آنان گفته می شود: بر چه چیزی صبر می کرده ایـد؟ می گوینـد: «ما بر طاعت خـدا و معاصـی و گناهان صبر می کردیم» پس خداونـد؟عز؟ می فرماید: «راست می گویند، آنان را داخل بهشـت کنید» و این معنای آیه «إِنَّمَا یُوَفَّی الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَیْرِ حِسَابٍ» است.(2)

1- 363.. سوره ی زمر، آیه ی 10.

2- 364.. عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِیلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ إِذَا کَانَ یَوْمُ الْقِیَامَةِ یَقُومُ عُنُقٌ مِنَ النَّاسِ فَیَأْتُونَ بَابَ الْجَنَّةِ فَیَضْرِبُونَهُ فَیُقَالُ لَهُمْ مَنْ أَنْتُمْ فَیَقُولُونَ نَحْنُ أَهْلُ الصَّبْرِ فَیُقَالُ لَهُمْ عَلَی مَا صَبَرْتُمْ فَیَقُولُونَ کُنَّا نَصْبِرُ عَلَی طَاعَةِ اللَّهِ وَ نَصْبِرُ عَنْ مَعَاصِی اللَّهِ فَیَقُولُ اللَّهُ؟عز؟ صَدَقُوا أَدْخِلُوهُمُ الْجَنَّةَ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ؟عز؟ -- إِنَّما یُوَفَّی الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَیْرِ حِسابٍ. [کافی، ج 2، ص 75]

امیرالمؤمنین(علیه السلام) در نامه خود به محمّد بن ابی بکر و اهل مصر در تفسیر «لِلَّذِینَ أَحْسَنُوا فِی هَذِهِ الدُّنْیَا حَسَنَةٌ ... أَجْرَهُم بِغَیْرِ حِسَابٍ»، فرمود:

خداوند آنچه در دنیا به اهل احسان و صبر داده است را در قیامت مورد حساب قرار نمی دهد.(1)

ص: 285

---

1 - 365.. حدثنا أبو عبد الله محمّد بن محمّد بن النعمان؟ره؟، قال أخبرنی أبو الحسن علی بن محمّد بن حبیش الکاتب، قال أخبرنی الحسن بن علی الزعفرانی، قال أخبرنی أبو إسحاق إبراهیم بن محمّد الثقفی، قال حدثنی عبد الله بن محمّد بن عثمان، قال حدثنا علی بن محمّد بن أبی سعید، عن فضیل بن الجعد، عن أبی إسحاق الهمدانی، قال لما ولی أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب (صلوات الله علیه) محمّد بن أبی بکر مصر و أعمالها کتب له کتابا، و أمره أن یقرأه علی أهل مصر، و لیعمل بما وصاه به فیه، و کان الکتاب «بسم الله الرحمن الرحیم من عبد الله أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب إلی أهل مصر و محمّد بن أبی بکر. سلام علیکم، فإنی أحمد إلیکم الله الذی لا إله إلّا هو. أما بعد فإنی أوصیکم بتقوی الله فیما أنتم عنه مسئولون و إلیه تصیرون، فإن الله تعالی یقول کُلُّ نَفْسٍ بِما کَسَبَتْ رَهِینَةٌ و یقول وَ یُحَذِّرُکُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَ إِلَی اللَّهِ الْمَصِیرُ و یقول فَوَ رَبِّکَ لَنَسْئَلَنَّهُمْ أَجْمَعِینَ عَمَّا کانُوا یَعْمَلُونَ. فاعلموا عباد الله أن الله؟عز؟ سائلکم عن الصغیر من عملکم و الکبیر فإن یعذب فنحن أظلم، و إن یعف فهو أرحم الراحمین. یا عباد الله، إن أقرب ما یکون العبد إلی المغفرة و الرحمة حین یعمل لله بطاعته و ینصحه بالتوبة، علیکم بتقوی الله، فإنها تجمع الخیر و لا خیر غیرها، و یدرک بها من الخیر ما لا یدرک بغیرها من خیر الدنیا و خیر الآخرة، قال الله (عز و جل) وَ قِیلَ لِلَّذِینَ اتَّقَوْا ما ذا أَنْزَلَ رَبُّکُمْ قالُوا خَیْراً لِلَّذِینَ أَحْسَنُوا فِی هذِهِ الدُّنْیا حَسَنَةٌ وَ لَدارُ الْآخِرَةِ خَیْرٌ وَ لَنِعْمَ دارُ الْمُتَّقِینَ. اعلموا یا عباد الله أن المؤمن یعمل لثلاث من الثواب إما لخیر [الدنیا] فإن الله یثیبه بعمله فی دنیاه، قال الله (سبحانه) لإبراهیم وَ آتَیْناهُ أَجْرَهُ فِی الدُّنْیا وَ إِنَّهُ فِی الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِینَ فمن عمل لله تعالی أعطاه أجره فی الدنیا و الآخرة و کفاه المهم فیهما، و قد قال الله (تعالی) یا عِبادِ الَّذِینَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّکُمْ لِلَّذِینَ أَحْسَنُوا فِی هذِهِ الدُّنْیا حَسَنَةٌ وَ أَرْضُ اللَّهِ واسِعَةٌ إِنَّما یُوَفَّی الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَیْرِ حِسابٍ فما أعطاهم الله فی الدنیا لم یحاسبهم به فی الآخرة. قال الله تعالی لِلَّذِینَ أَحْسَنُوا الْحُسْنی وَ زِیادَةٌ و الحسنی هی الجنة و الزیادة هی الدنیا، [و إما لخیر الآخرة] فإن الله تعالی یکفر بکل حسنة سیئة، قال الله؟عز؟ إِنَّ الْحَسَناتِ یُذْهِبْنَ السَّیِّئاتِ ذلِکَ ذِکْری لِلذَّاکِرِینَ حتی إذا کان یوم القیامة حسبت لهم حسناتهم، ثم أعطاهم بکل واحدة عشر أمثالها إلی سبعمائة ضعف، قال الله؟عز؟ جَزاءً مِنْ رَبِّکَ عَطاءً حِساباً و قال فَأُولئِکَ لَهُمْ جَزاءُ الضِّعْفِ بِما عَمِلُوا وَ هُمْ فِی الْغُرُفاتِ آمِنُونَ فارغبوا فی هذا رحمکم الله ...». [امالی طوسی، ج 1، ص 24]

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

«هنگامی که در قیامت نامه ها باز می شود، و میزان ها نصب می گردد، برای اهل بلا میزان و دیوانی باز نمی شود» سپس این آیه را تلاوت نمود «إِنَّمَا یُوَفَّی الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَیْرِ حِسَابٍ.»(1)

«وَ الَّذِینَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَن یَعْبُدُوهَا وَ أَنَابُوا إِلَی اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَی فَبَشِّرْ عِبَادِ * الَّذِینَ یَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَیَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُوْلَئِکَ الَّذِینَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَ أُوْلَئِکَ هُمْ أُوْلُوا الْأَلْبَابِ»(2)

ابوبصیر گوید: امام صادق(علیه السلام) در تفسیر آیه فوق فرمود:

تنها شما شیعیان هستید که از طاغوت ها اطاعت نمی کنید، و هر کس از

1- 366.. روی العیاشی بالإسناد عن عبد الله بن سنان عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال قال رسول الله(صلی الله علیه و آله) إذا نشرت الدواوین و نصبت الموازین لم ینصب لأهل البلاء میزان و لم ینشر لهم دیوان ثم تلا هذه الآیة «إِنَّما یُوَفَّی الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَیْرِ حِسابٍ». [مجمع البیان، ج 8، ص 767]

2- 367.. سوره ی زمر، آیات 17 و 18.

طاغوت جبّاری اطاعت کند، او را پرستش نموده است.(1)

و نیز گوید: امام صادق(علیه السلام) در تفسیر آیه «الَّذِینَ یَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَیَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ...»

فرمود:

مقصود از این آیه کسانی هستند که تسلیم آل محمّد(صلی الله علیه و آله) می باشند، و چون

حدیث و سخنی را از آنان می شنوند، تغییری در آن نمی دهند، و همان گونه

که شنیده اند نقل می کنند.(2)

«لَکِنِ الَّذِینَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِّن فَوْقِهَا غُرَفٌ مَّبْنِیَّةٌ تَجْرِی مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَعْدَ اللَّهِ

لَا یُخْلِفُ اللَّهُ الْمِیعَادَ»(3)

امام باقر(علیه السلام) می فرماید: امیرالمؤمنین(علیه السلام) از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) درباره ی آیه «غُرَفٌ مِّن

فَوْقِهَا غُرَفٌ مَّبْنِیَّةٌ» سؤال نمود و عرضه داشت:

این غرفه ها بر چه چیزی قرار دارد؟ رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: یا علی! این ها غرفه ها

و طبقاتی است که خداوند برای اولیای خود از درّ و یاقوت و زبرجد بنا کرده و سقف های آن ها از طلا می باشد، و هر غرفه ای هزار درب از طلا دارد، و بر هر دربی ملکی گماشته شده، و در آن غرفه ها، بسترهایی از حریر و دیباج با رنگ های

گوناگون معطّر به مشک و کافور و عنبر خواهد بود، چنان که خداوند می فرماید:

1- 368.. روی أبو بصیر عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال أنتم هم و من أطاع جبارا فقد عبده. [مجمع البیان، ج 8، ص 770]

2- 369.. أَحْمَدُ بْنُ مِهْرَانَ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ عَبْدِ الْعَظِیمِ الْحَسَنِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عُقْبَةَ عَنِ الْحَکَمِ بْنِ أَیْمَنَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عز؟ -- الَّذِینَ یَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَیَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ إِلَی آخِرِ الْآیَةِ قَالَ هُمُ الْمُسَلِّمُونَ لِآلِ مُحَمَّدٍ الَّذِینَ إِذَا سَمِعُوا الْحَدِیثَ لَمْ یَزِیدُوا فِیهِ وَ لَمْ یَنْقُصُوا مِنْهُ جَاءُوا بِهِ کَمَا سَمِعُوهُ. [کافی، ج 1، ص 391، ح 8]

3- 370.. سوره ی زمر، آیه ی 20.

«وَ فُرُشٍ مَرْفُوعَةٍ.»(1)و(2)

1- 371.. سوره ی واقعه، آیه ی 34.

2- 372.. عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ الْمَدَنِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ(علیه السلام) قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) سُئِلَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمنِ وَفْداً فَقَالَ يَا عَلِيُّ إِنَّ الْوَفْدَ لَا يَكُونُونَ إِلَّا رُكْبَاناً أُولَئِكَ رِجَالٌ اتَّقَوُا اللَّهَ فَأَحَبَّهُمُ اللَّهُ وَ اخْتَصَّهُمْ وَ رَضِيَ أَعْمَالَهُمْ فَسَمَّاهُمُ الْمُتَّقِينَ ثُمَّ قَالَ لَهُ يَا عَلِيُّ أَمَا وَ الَّذِي فَلَقَ الْحَبَّةَ وَ بَرَأَ النَّسَمَةَ إِنَّهُمْ لَيَخْرُجُونَ مِنْ قُبُورِهِمْ وَ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَسْتَقْبِلُهُمْ بِنُوقٍ مِنْ نُوقِ الْعِزِّ عَلَيْهَا رَحَائِلُ الذَّهَبِ مُكَلَّلَةً بِالدُّرِّ وَ الْيَاقُوتِ وَ جَلَائِلُهَا الْإِسْتَبْرَقُ وَ السُّنْدُسُ وَ خُطُمُهَا جُدُلُ الْأُرْجُوَانِ تَطِيرُ بِهِمْ إِلَى الْمَحْشَرِ مَعَ كُلِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ أَلْفُ مَلَكٍ مِنْ قُدَّامِهِ وَ عَنْ يَمِينِهِ وَ عَنْ شِمَالِهِ يَزُفُّونَهُمْ زَفّاً حَتَّى يَنْتَهُوا بِهِمْ إِلَى بَابِ الْجَنَّةِ الْأَعْظَمِ. وَ عَلَى بَابِ الْجَنَّةِ شَجَرَةٌ إِنَّ الْوَرَقَةَ مِنْهَا لَيَسْتَظِلُّ تَحْتَهَا أَلْفُ رَجُلٍ مِنَ النَّاسِ وَ عَنْ يَمِينِ الشَّجَرَةِ عَيْنٌ مُطَهِّرَةٌ مُزَكِّيَةٌ قَالَ فَيُسْقَوْنَ مِنْهَا شَرْبَةً فَيُطَهِّرُ اللَّهُ بِهَا قُلُوبَهُمْ مِنَ الْحَسَدِ وَ يُسْقِطُ مِنْ أَبْشَارِهِمُ الشَّعْرَ وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ؟عز؟ -- وَ سَقاهُمْ رَبُّهُمْ شَراباً طَهُوراً مِنْ تِلْكَ الْعَيْنِ الْمُطَهِّرَةِ قَالَ ثُمَّ يَنْصَرِفُونَ إِلَى عَيْنٍ أُخْرَى عَنْ يَسَارِ الشَّجَرَةِ فَيَغْتَسِلُونَ فِيهَا وَ هِيَ عَيْنُ الْحَيَاةِ فَلَا يَمُوتُونَ أَبَداً. قَالَ: ثُمَّ يُوقَفُ بِهِمْ قُدَّامَ الْعَرْشِ وَ قَدْ سَلِمُوا مِنَ الْآفَاتِ وَ الْأَسْقَامِ وَ الْحَرِّ وَ الْبَرْدِ أَبَداً قَالَ فَيَقُولُ الْجَبَّارُ جَلَّ ذِكْرُهُ لِلْمَلَائِكَةِ الَّذِينَ مَعَهُمُ احْشُرُوا أَوْلِيَائِي إِلَى الْجَنَّةِ وَ لَا تُوقِفُوهُمْ مَعَ الْخَلَائِقِ فَقَدْ سَبَقَ رِضَايَ عَنْهُمْ وَ وَجَبَتْ رَحْمَتِي لَهُمْ وَ كَيْفَ أُرِيدُ أَنْ أُوقِفَهُمْ مَعَ أَصْحَابِ الْحَسَنَاتِ وَ السَّيِّئَاتِ قَالَ فَتَسُوقُهُمُ الْمَلَائِكَةُ إِلَى الْجَنَّةِ فَإِذَا انْتَهَوْا بِهِمْ إِلَى بَابِ الْجَنَّةِ الْأَعْظَمِ ضَرَبَ الْمَلَائِكَةُ الْحَلْقَةَ ضَرْبَةً فَتَصِرُّ صَرِيراً يَبْلُغُ صَوْتُ صَرِيرِهَا كُلَّ حَوْرَاءَ أَعَدَّهَا اللَّهُ؟عز؟ لِأَوْلِيَائِهِ فِي الْجِنَانِ فَيَتَبَاشَرْنَ بِهِمْ إِذَا سَمِعْنَ صَرِيرَ الْحَلْقَةِ فَيَقُولُ بَعْضُهُنَّ لِبَعْضٍ: قَدْ جَاءَنَا أَوْلِيَاءُ اللَّهِ فَيُفْتَحُ لَهُمُ الْبَابُ فَيَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَ تُشْرِفُ عَلَيْهِمْ أَزْوَاجُهُمْ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ وَ الْآدَمِيِّينَ فَيَقُلْنَ مَرْحَباً بِكُمْ فَمَا كَانَ أَشَدَّ شَوْقَنَا إِلَيْكُمْ وَ يَقُولُ لَهُنَّ أَوْلِيَاءُ اللَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ -- فَقَالَ عَلِيٌّ(علیه السلام) يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنَا عَنْ قَوْلِ اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ بِمَا ذَا بُنِيَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ يَا عَلِيُّ تِلْكَ غُرَفٌ بَنَاهَا اللَّهُ؟عز؟ لِأَوْلِيَائِهِ بِالدُّرِّ وَ الْيَاقُوتِ وَ الزَّبَرْجَدِ سُقُوفُهَا الذَّهَبُ مَحْبُوكَةٌ بِالْفِضَّةِ لِكُلِّ غُرْفَةٍ مِنْهَا أَلْفُ بَابٍ مِنْ ذَهَبٍ عَلَى كُلِّ بَابٍ مِنْهَا مَلَكٌ مُوَكَّلٌ بِهِ فِيهَا فُرُشٌ مَرْفُوعَةٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ مِنَ الْحَرِيرِ وَ الدِّيبَاجِ بِأَلْوَانٍ مُخْتَلِفَةٍ وَ حَشْوُهَا الْمِسْكُ وَ الْكَافُورُ وَ الْعَنْبَرُ وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ؟عز؟: «وَ فُرُشٍ مَرْفُوعَةٍ» إِذَا أُدْخِلَ الْمُؤْمِنُ إِلَى مَنَازِلِهِ فِي الْجَنَّةِ وَ وُضِعَ عَلَى رَأْسِهِ تَاجُ الْمُلْكِ وَ الْكَرَامَةِ أُلْبِسَ حُلَلَ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ وَ الْيَاقُوتِ وَ الدُّرِّ الْمَنْظُومِ فِي الْإِكْلِيلِ تَحْتَ التَّاجِ قَالَ وَ أُلْبِسَ سَبْعِينَ حُلَّةَ حَرِيرٍ بِأَلْوَانٍ مُخْتَلِفَةٍ وَ ضُرُوبٍ مُخْتَلِفَةٍ مَنْسُوجَةً بِالذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ وَ اللُّؤْلُؤِ وَ الْيَاقُوتِ الْأَحْمَرِ فَذَلِكَ قَوْلُهُ؟عز؟ يُحَلَّوْنَ فِيها مِنْ أَساوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَ لُؤْلُؤاً وَ لِباسُهُمْ فِيها حَرِيرٌ فَإِذَا جَلَسَ الْمُؤْمِنُ عَلَى سَرِيرِهِ اهْتَزَّ سَرِيرُهُ فَرَحاً فَإِذَا اسْتَقَرَّ لِوَلِيِّ اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ مَنَازِلُهُ فِي الْجِنَانِ اسْتَأْذَنَ عَلَيْهِ الْمَلَكُ الْمُوَكَّلُ بِجِنَانِهِ لِيُهَنِّئَهُ بِكَرَامَةِ اللَّهِ؟عز؟ إِيَّاهُ فَيَقُولُ لَهُ خُذْ مَا شِئْتَ مِنَ الْوُصَفَاءِ وَ الْوَصَائِفِ مَكَانَكَ فَإِنَّ وَلِيَّ اللَّهِ قَدِ اتَّكَأَ عَلَى أَرِيكَتِهِ وَ زَوْجَتُهُ الْحَوْرَاءُ تَهَيَّأُ لَهُ فَاصْبِرْ لِوَلِيِّ اللَّهِ قَالَ فَتَخْرُجُ عَلَيْهِ زَوْجَتُهُ الْحَوْرَاءُ مِنْ خَيْمَةٍ لَهَا تَمْشِي مُقْبِلَةً وَ حَوْلَهَا وَصَائِفُهَا وَ عَلَيْهَا سَبْعُونَ حُلَّةً مَنْسُوجَةً بِالْيَاقُوتِ وَ اللُّؤْلُؤِ وَ الزَّبَرْجَدِ وَ هِيَ مِنْ مِسْكٍ وَ عَنْبَرٍ وَ عَلَى رَأْسِهَا تَاجُ الْكَرَامَةِ وَ عَلَيْهَا نَعْلَانِ مِنْ ذَهَبٍ مُكَلَّلَتَانِ بِالْيَاقُوتِ وَ اللُّؤْلُؤِ شِرَاكُهُمَا يَاقُوتٌ أَحْمَرُ فَإِذَا دَنَتْ مِنْ وَلِيِّ اللَّهِ فَهَمَّ أَنْ يَقُومَ إِلَيْهَا شَوْقاً فَتَقُولُ لَهُ: يَا وَلِيَّ اللَّهِ لَيْسَ هَذَا يَوْمَ تَعَبٍ وَ لَا نَصَبٍ فَلَا تَقُمْ أَنَا لَكَ وَ أَنْتَ لِي قَالَ فَيَعْتَنِقَانِ مِقْدَارَ خَمْسِ مِائَةِ عَامٍ مِنْ أَعْوَامِ الدُّنْيَا لَا يُمِلُّهَا وَ لَا تُمِلُّهُ قَالَ فَإِذَا فَتَرَ بَعْضَ الْفُتُورِ مِنْ غَيْرِ مَلَالَةٍ نَظَرَ إِلَى عُنُقِهَا فَإِذَا عَلَيْهَا قَلَائِدُ مِنْ قَصَبٍ مِنْ يَاقُوتٍ أَحْمَرَ وَسَطُهَا لَوْحٌ صَفْحَتُهُ دُرَّةٌ مَكْتُوبٌ فِيهَا أَنْتَ يَا وَلِيَّ اللَّهِ حَبِيبِي وَ أَنَا الْحَوْرَاءُ حَبِيبَتُكَ إِلَيْكَ تَنَاهَتْ نَفْسِي وَ إِلَيَّ تَنَاهَتْ نَفْسُكَ ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ إِلَيْهِ أَلْفَ مَلَكٍ يُهَنِّئُونَهُ بِالْجَنَّةِ وَ يُزَوِّجُونَهُ بِالْحَوْرَاءِ قَالَ فَيَنْتَهُونَ إِلَى أَوَّلِ بَابٍ مِنْ جِنَانِهِ فَيَقُولُونَ لِلْمَلَكِ الْمُوَكَّلِ بِأَبْوَابِ جِنَانِهِ اسْتَأْذِنْ لَنَا عَلَى وَلِيِّ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ بَعَثَنَا إِلَيْهِ نُهَنِّئُهُ فَيَقُولُ لَهُمُ الْمَلَكُ: حَتَّى أَقُولَ لِلْحَاجِبِ فَيُعْلِمَهُ بِمَكَانِكُمْ قَالَ فَيَدْخُلُ الْمَلَكُ إِلَى الْحَاجِبِ وَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْحَاجِبِ ثَلَاثُ جِنَانٍ حَتَّى يَنْتَهِيَ إِلَى أَوَّلِ بَابٍ فَيَقُولُ لِلْحَاجِبِ إِنَّ عَلَى بَابِ الْعَرْصَةِ أَلْفَ مَلَكٍ أَرْسَلَهُمْ رَبُّ الْعَالَمِينَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لِيُهَنِّئُوا وَلِيَّ اللَّهِ وَ قَدْ سَأَلُونِي أَنْ آذَنَ لَهُمْ عَلَيْهِ فَيَقُولُ

الْحَاجِبُ إِنَّهُ لَيَعْظُمُ عَلَيَّ أَنْ أَسْتَأْذِنَ لِأَحَدٍ عَلَى وَلِيِّ اللَّهِ وَ هُوَ مَعَ زَوْجَتِهِ الْحَوْرَاءِ قَالَ وَ بَيْنَ الْحَاجِبِ وَ بَيْنَ وَلِيِّ اللَّهِ جَنَّتَانِ قَالَ فَيَدْخُلُ الْحَاجِبُ إِلَى الْقَيِّمِ فَيَقُولُ لَهُ إِنَّ عَلَى بَابِ الْعَرْصَةِ أَلْفَ مَلَكٍ أَرْسَلَهُمْ رَبُّ الْعِزَّةِ يُهَنِّئُونَ وَلِيَّ اللَّهِ فَاسْتَأْذِنْ لَهُمْ فَيَتَقَدَّمُ الْقَيِّمُ إِلَى الْخُدَّامِ فَيَقُولُ لَهُمْ: إِنَّ رُسُلَ الْجَبَّارِ عَلَى بَابِ الْعَرْصَةِ وَ هُمْ أَلْفُ مَلَكٍ أَرْسَلَهُمُ اللَّهُ يُهَنِّئُونَ وَلِيَّ اللَّهِ فَأَعْلِمُوهُ بِمَكَانِهِمْ قَالَ فَيُعْلِمُونَهُ فَيُؤْذَنُ لِلْمَلَائِكَةِ فَيَدْخُلُونَ عَلَى وَلِيِّ اللَّهِ وَ هُوَ فِي الْغُرْفَةِ وَ لَهَا أَلْفُ بَابٍ وَ عَلَى كُلِّ بَابٍ مِنْ أَبْوَابِهَا مَلَكٌ مُوَكَّلٌ بِهِ -- فَإِذَا أُذِنَ لِلْمَلَائِكَةِ بِالدُّخُولِ عَلَى وَلِيِّ اللَّهِ فَتَحَ كُلُّ مَلَكٍ بَابَهُ الْمُوَكَّلَ بِهِ قَالَ فَيُدْخِلُ الْقَيِّمُ كُلَّ مَلَكٍ مِنْ بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ الْغُرْفَةِ قَالَ فَيُبَلِّغُونَهُ رِسَالَةَ الْجَبَّارِ جَلَّ وَ عَزَّ وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى -- وَ الْمَلائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بابٍ مِنْ أَبْوَابِ الْغُرْفَةِ -- سَلامٌ عَلَيْكُمْ إِلَى آخِرِ الآيَةِ قَالَ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ جَلَّ وَ عَزَّ «وَ إِذا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيماً وَ مُلْكاً كَبِيراً» يَعْنِي بِذَلِكَ وَلِيَّ اللَّهِ وَ مَا هُوَ فِيهِ مِنَ الْكَرَامَةِ وَ النَّعِيمِ وَ الْمُلْكِ الْعَظِيمِ الْكَبِيرِ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ مِنْ رُسُلِ اللَّهِ عَزَّ ذِكْرُهُ يَسْتَأْذِنُونَ [فِي الدُّخُولِ] عَلَيْهِ فَلَا يَدْخُلُونَ عَلَيْهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَلِذَلِكَ الْمُلْكُ الْعَظِيمُ الْكَبِيرُ قَالَ وَ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِ مَسَاكِنِهِمْ وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ؟عز؟: «تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهارُ» وَ الثِّمَارُ دَانِيَةٌ مِنْهُمْ وَ هُوَ قَوْلُهُ؟عز؟ -- وَ دانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلالُها وَ ذُلِّلَتْ قُطُوفُها تَذْلِيلًا مِنْ قُرْبِهَا مِنْهُمْ يَتَنَاوَلُ الْمُؤْمِنُ مِنَ النَّوْعِ الَّذِي يَشْتَهِيهِ مِنَ الثِّمَارِ بِفِيهِ وَ هُوَ مُتَّكِئٌ وَ إِنَّ الْأَنْوَاعَ مِنَ الْفَاكِهَةِ لَيَقُلْنَ لِوَلِيِّ اللَّهِ يَا وَلِيَّ اللَّهِ كُلْنِي قَبْلَ أَنْ تَأْكُلَ هَذَا قَبْلِي قَالَ وَ لَيْسَ مِنْ مُؤْمِنٍ فِي الْجَنَّةِ إِلَّا وَ لَهُ جِنَانٌ كَثِيرَةٌ مَعْرُوشَاتٌ وَ غَيْرُ مَعْرُوشَاتٍ وَ أَنْهارٌ مِنْ خَمْرٍ وَ أَنْهارٌ مِنْ مَاءٍ وَ أَنْهارٌ مِنْ لَبَنٍ وَ أَنْهارٌ مِنْ عَسَلٍ فَإِذَا دَعَا وَلِيُّ اللَّهِ بِغِذَائِهِ أُتِيَ بِمَا تَشْتَهِي نَفْسُهُ عِنْدَ طَلَبِهِ الْغِذَاءَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُسَمِّيَ شَهْوَتَهُ قَالَ ثُمَّ يَتَخَلَّى مَعَ إِخْوَانِهِ وَ يَزُورُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً وَ يَتَنَعَّمُونَ فِي جَنَّاتِهِمْ فِي ظِلِّ مَمْدُودٍ فِي مِثْلِ مَا بَيْنَ طُلُوعِ الْفَجْرِ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ وَ أَطْيَبُ مِنْ ذَلِكَ لِكُلِّ مُؤْمِنٍ سَبْعُونَ زَوْجَةً حَوْرَاءَ وَ أَرْبَعُ نِسْوَةٍ مِنَ الْآدَمِيِّينَ وَ الْمُؤْمِنُ سَاعَةً مَعَ الْحَوْرَاءِ وَ سَاعَةً مَعَ الْآدَمِيَّةِ وَ سَاعَةً يَخْلُو بِنَفْسِهِ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئاً يَنْظُرُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ وَ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَغْشَاهُ شُعَاعُ نُورٍ وَ هُوَ عَلَى أَرِيكَتِهِ وَ يَقُولُ لِخُدَّامِهِ: مَا هَذَا الشُّعَاعُ اللَّامِعُ لَعَلَّ الْجَبَّارَ لَحَظَنِي فَيَقُولُ لَهُ خُدَّامُهُ قُدُّوسٌ قُدُّوسٌ جَلَّ جَلَالُ اللَّهِ بَلْ هَذِهِ حَوْرَاءُ مِنْ نِسَائِكَ مِمَّنْ لَمْ تَدْخُلْ بِهَا بَعْدُ قَدْ أَشْرَفَتْ عَلَيْكَ مِنْ خَيْمَتِهَا شَوْقاً إِلَيْكَ وَ قَدْ تَعَرَّضَتْ لَكَ وَ أَحَبَّتْ لِقَاءَكَ فَلَمَّا أَنْ رَأَتْكَ مُتَّكِئاً عَلَى سَرِيرِكَ تَبَسَّمَتْ نَحْوَكَ شَوْقاً إِلَيْكَ فَالشُّعَاعُ الَّذِي رَأَيْتَ وَ النُّورُ الَّذِي غَشِيَكَ هُوَ مِنْ بَيَاضِ ثَغْرِهَا وَ صَفَائِهِ وَ نَقَائِهِ وَ رِقَّتِهِ قَالَ فَيَقُولُ وَلِيُّ اللَّهِ ائْذَنُوا لَهَا فَتَنْزِلَ إِلَيَّ فَيَبْتَدِرُ إِلَيْهَا أَلْفُ وَصِيفٍ وَ أَلْفُ وَصِيفٍ يُبَشِّرُونَهَا بِذَلِكَ فَتَنْزِلُ إِلَيْهِ مِنْ خَيْمَتِهَا وَ عَلَيْهَا سَبْعُونَ حُلَّةً مَنْسُوجَةً بِالذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ مُكَلَّلَةً بِالدُّرِّ وَ الْيَاقُوتِ وَ الزَّبَرْجَدِ صِبْغُهُنَّ الْمِسْكُ وَ الْعَنْبَرُ بِأَلْوَانٍ مُخْتَلِفَةٍ يُرَى مُخُّ سَاقِهَا مِنْ وَرَاءِ سَبْعِينَ حُلَّةً طُولُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعاً وَ عَرْضُ مَا بَيْنَ مَنْكِبَيْهَا عَشَرَةُ أَذْرُعٍ فَإِذَا دَنَتْ مِنْ وَلِيِّ اللَّهِ أَقْبَلَ الْخُدَّامُ بِصَحَائِفِ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ فِيهَا الدُّرُّ وَ الْيَاقُوتُ وَ الزَّبَرْجَدُ فَيَنْثُرُونَهَا عَلَيْهَا ثُمَّ يُعَانِقُهَا وَ تُعَانِقُهُ فَلَا يَمَلُّ وَ لَا تَمَلُّ قَالَ: ثُمَّ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ(عليه السلام) أَمَّا الْجِنَانُ الْمَذْكُورَةُ فِي الْكِتَابِ فَإِنَّهُنَّ جَنَّةُ عَدْنٍ وَ جَنَّةُ الْفِرْدَوْسِ وَ جَنَّةُ نَعِيمٍ وَ جَنَّةُ الْمَأْوَى قَالَ وَ إِنَّ لِلَّهِ؟عز؟ جِناناً مَحْفُوفَةً بِهَذِهِ الْجِنَانِ وَ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَكُونُ لَهُ مِنَ الْجِنَانِ مَا أَحَبَّ وَ اشْتَهَى يَتَنَعَّمُ فِيهِنَّ كَيْفَ يَشَاءُ وَ إِذَا أَرَادَ الْمُؤْمِنُ شَيْئاً أَوِ اشْتَهَى إِنَّمَا دَعْوَاهُ فِيهَا إِذَا أَرَادَ أَنْ يَقُولَ سُبْحَانَكَ اَللَّهُمَّ فَإِذَا قَالَهَا تَبَادَرَتْ إِلَيْهِ الْخَدَمُ بِمَا اشْتَهَى مِنْ غَيْرِ أَنْ يَكُونَ طَلَبَهُ مِنْهُمْ أَوْ أَمَرَ بِهِ وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ؟عز؟ -- دَعْواهُمْ فِيها سُبْحانَكَ اَللَّهُمَّ وَ تَحِيَّتُهُمْ فِيها سَلامٌ يَعْنِي الْخُدَّامَ قَالَ وَ آخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعالَمِينَ يَعْنِي بِذَلِكَ عِنْدَ مَا يَقْضُونَ مِنْ لَذَّاتِهِمْ مِنَ الْجِمَاعِ وَ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ يَحْمَدُونَ اللَّهَ؟عز؟ عِنْدَ فَرَاغَتِهِمْ وَ أَمَّا قَوْلُهُ أُولئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ قَالَ يَعْلَمُهُ الْخُدَّامُ فَيَأْتُونَ بِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ قَبْلَ أَنْ يَسْأَلُوهُمْ إِيَّاهُ وَ أَمَّا قَوْلُهُ؟عز؟ -- فَواكِهُ وَ هُمْ مُكْرَمُونَ قَالَ فَإِنَّهُمْ لَا يَشْتَهُونَ شَيْئاً فِي الْجَنَّةِ إِلَّا أُكْرِمُوا بِهِ. [كافى، ج 8، ص 97، ح 69]

مؤلّف گوید:

حدیث فوق در تفسیر آیه «یَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِینَ إِلَی الرَّحْمَنِ وَفْدًا»(1)، گذشت.

ص: 291

1- 373.. سوره ی مریم، آیه ی 85.

ابوالسلام عبدی گوید: خدمت امام صادق(علیه السلام) رسیدم و به آن حضرت گفتم: چه می فرمایید درباره ی کسی که نماز عصر را عمداً تأخیر می اندازد؟ فرمود:

چنین کسی روز قیامت بی کس و کار است. گفتم: فدای شما شوم گرچه اهل بهشت باشد؟ فرمود: گرچه اهل بهشت باشد. گفتم: منزل او در بهشت چگونه است؟ فرمود: در آنجا جایی ندارد، و مال و اهلی برای او نیست،

و میهمان اهل بهشت خواهد بود.(1)

«أَ فَمَن شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِّن رَّبِّهِ فَوَيْلٌ لِّلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ اللَّهِ أُوْلَئِکَ فِی ضَلَالٍ مُبِينٍ»(2)

واحدی در اسباب النزول گوید:

صدر آیه فوق درباره علیّ و حمزه(علیه السلام) نازل شده، و پایان آیه یعنی «فَوَيْلٌ لِّلْقَاسِيَةِ

قُلُوبُهُم» درباره ی ابوجهل و فرزندان او نازل شده است.(3)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید: خداوند به موسی(علیه السلام) وحی نمود:

ای موسی، به زیادی مال شاد مشو، و از یاد من در هیچ حالی غافل مباش،

1- 374.. فی کتاب ثواب الأعمال باسناده إلی أبی سلام العبدی قال: دخلت علی أبی عبد الله(علیه السلام) فقلت له: ما تقول فی رجل یؤخر العصر متعمدا؟ قال: یأتی یوم القیامة موترا اهله و ماله قال: قلت: جعلت فداک و ان کان من أهل الجنة؟ قال: و ان کان من أهل الجنة قال: قلت: و ما منزله فی الجنة؟ قال: موترا اهله و ما له یتضیف أهلها لیس له فیها منزل. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 484، ح 37]

2- 375.. سوره ی زمر، آیه ی 22.

3- 376.. الواحدی فی الوسیط و فی أسباب النزول قال عطاء فی قوله تعالی أَ فَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلامِ فَهُوَ عَلی نُورٍ مِنْ رَبِّهِ نزلت فی علی و حمزة فَوَيْلٌ لِلْقاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ فی أبی جهل و ولده. [مناقب ابن شهرآشوب، ج 3، ص 80]

چرا که مال زیاد سبب فراموشی گناهان می شود، و غافل شدن از یاد من قلب ها را قسّی و سخت می کند.(1)

مرحوم شیخ مفید روایت کرده که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) آیه «أَ فَمَن شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِّن رَّبِّهِ» را قرائت نمود و فرمود:

هنگامی که نور در قلب وارد می شود، قلب باز و منشرح می گردد. گفته شد:

آیا نشانه ای برای آن هست؟ فرمود: نشانه آن، تجافی و دوری از دنیای فریبنده،

و انابه و توجّه به آخرت، و آماده شدن برای مرگ قبل رسیدن اجل است.(2)

«اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُّتَشَابِهًا مَّثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ

تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَ قُلُوبُهُمْ إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاء وَ مَن يُضْلِلْ اللَّهُ

فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ»(3)

جابر گوید:

به امام باقر(علیه السلام) گفتم: گروهی از این مردم، هنگامی که چیزی از آیات قرآن را به یاد می آورند، و یا از کسی می شنوند، نعره ای می کشند که اگر دست و پای آنان را قطع کنند احساس نمی کنند؟!

1- 377.. عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ أَوْحَى اللَّهُ؟عز؟ إِلَى مُوسَى(علیه السلام) يَا مُوسَى(علیه السلام) لَا تَفْرَحْ بِكَثْرَةِ الْمَالِ وَ لَا تَدَعْ ذِكْرِي عَلَى كُلِّ حَالٍ فَإِنَّ كَثْرَةَ الْمَالِ تُنْسِي الذُّنُوبَ وَ إِنَّ تَرْكَ ذِكْرِي يُقْسِي الْقُلُوبَ. [کافی، ج 2، ص 497، ح 7]

2- 378.. فی روضة الواعظین للمفید؟ره؟ و روی ان النّبی(صلی الله علیه و آله) قرأ: «أَ فَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلامِ فَهُوَ عَلى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ» فقال: ان النور إذا وقع فی القلب انفسخ له و انشرح، قالوا: یا رسول الله فهل لذلک علامة یعرف بها؟ قال: التجافی عن دار الغرور، و الانابة إلی دار الخلود، و الاستعداد للموت قبل نزول الموت. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 485، ح 40]

3- 379.. سوره ی زمر، آیه ی 23.

امام باقر(علیه السلام) فرمود:

سبحان الله این حالت از ناحیه شیطان است، و چنین چیزی از آنان خواسته نشده، و چیزی که از آنان خواسته شده نرمی و رقّت قلب و اشک و هراس [از عذاب] است.(1)

مؤلّف گوید:

آیه فوق مرادف آیه «وَ هُم مِّنْ خَشْیَتِهِ مُشْفِقُونَ» و آیه «الَّذِینَ آمَنُواْ وَ تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم

بِذِکْرِ اللّهِ أَلاَ بِذِکْرِ اللّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ»(2) است، و به همین علّت همواره مؤمن بین

خوف و رجا به سر می برد.

1- 380.. سبحان اللّه! ذلک من الشّیطان ما بهذا نعتوا، انّما هو اللیّن و الوقة و الدمعة و الوجل. [اصول کافی، ج 2، ص 617]

2- 381.. سوره ی رعد، آیه ی 28.

سوره ی غافر

اشاره

محلّ نزول: مکّه.

به جز آیات 56 و 57 که در مدینه نازل شده است.

ترتیب نزول: بعد از سوره ی زُمَر نازل شده است.

تعداد آیات: 85 آیه.

نام سوره: به این سوره، غافر و مؤمن گفته می شود؛ و از حوامیم قرآن است.

ثواب قرائت سوره ی غافر

امام باقر(علیه السلام) می فرماید:

کسی که سوره ی «حم مؤمن» را در هر شب قرائت کند خداوند گناهان گذشته

و آینده ی او را می آمرزد، و کلمه ی تقوا را ملازم او می نماید، و آخرت را برای او بهتر

از دنیا قرار می دهد.(1)

و در خواصّ القرآن از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل شده که فرمود:

کسی که این سوره را قرائت کند، خداوند در قیامت او را ناامید نخواهد نمود،

1- 382.. بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ جُوَيْرِيَةَ بْنِ أَبِي الْعَلَاءِ عَنْ أَبِي الصَّبَّاحِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ(علیه السلام) قَالَ مَنْ قَرَأَ حم الْمُؤْمِنَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَ مَا تَأَخَّرَ وَ أَلْزَمَهُ كَلِمَةَ التَّقْوى وَ جَعَلَ الآخِرَةَ خَيْراً لَهُ مِنَ الدُّنْيَا. [ثواب الأعمال، ص 113]

و پاداش خائفین را به او عطا خواهد نمود، و کسی که آن را بنویسد و در باغستانی

آویزان کند، آن باغستان سبز و خرّم و پربار خواهد شد، و اگر در خانات و دکّان ها

گذارند، خیر و برکت و خرید و فروش آن ها فراوان می شود.(1)

از امام صادق(علیه السلام) نقل شده که فرمود:

کسی که سوره ی غافر را در شب بنویسد، و در خانه و یا باغستان خود قرار بدهد،

برکت آن فراوان، و سبز و خرّم خواهد شد، و اگر در دکّانی قرار بدهد خرید و فروش

آن زیاد می شود، و اگر برای صاحب «أدرة» نوشته شود بیماری او برطرف گردد.

[و اُدرَة بیماری «باد فتق» و یا نوعی از «سوداء» است و الله العالم.](2)

سفیان بن سعید ثوری گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

«حم» به معنای حمید مجید است و «حم عسق» به معنای، حلیم، مشیب،

عالم، سمیع، قادر، قوّی است....(3)

1- 383.. من (خواص القرآن): روی عن النّبی(صلی الله علیه و آله) أنه قال: «من قرأ هذه السورة لم یقطع الله رجاءه یوم القیامة، و یعطی ما یعطی الخائفون الذین خافوا الله فی الدنیا و من کتبها و علقها فی حائط بستان اخضر و نما، و إن کتبت فی خانات، أو دکان، کثر الخیر فیه و کثر البیع و الشراء». [تفسیر برهان، ج 4، ص 741]

2- 384.. قال الصّادق(علیه السلام): «من کتبها لیلا و جعلها فی حائط أو بستان کثرت برکته و أخضر و أزهر و صار حسنا فی وقته، و إن ترکت فی حائط دکان کثر فی البیع و الشراء و إن کتبت لإنسان فیه الادرة، زال عنه ذلک و برئ ء». [تفسیر برهان، ج 4، ص 741]

3- 385.. أَخْبَرَنَا أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ الزَّنْجَانِیُّ فِیمَا کَتَبَ إِلَیَّ عَلَی یَدَیْ عَلِیِّ بْنِ أَحْمَدَ الْبَغْدَادِیِّ الْوَرَّاقِ قَالَ حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ الْمُثَنَّی الْعَنْبَرِیُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَسْمَاءَ قَالَ حَدَّثَنَا جُوَیْرِیَةُ عَنْ سُفْیَانَ بْنِ السَّعِیدِ الثَّوْرِیِّ قَالَ قُلْتُ لِجَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ(علیه السلام) یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا مَعْنَی قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ الم وَ المص وَ الر وَ المر وَ کهیعص وَ طه وَ طس وَ طسم وَ یس وَ ص وَ حم وَ حم عسق وَ ق وَ ن قَالَ(علیه السلام): أَمَّا الم فِی أَوَّلِ الْبَقَرَةِ فَمَعْنَاهُ أَنَا اللَّهُ الْمَلِکُ وَ أَمَّا الم فِی أَوَّلِ آلِ عِمْرَانَ فَمَعْنَاهُ أَنَا اللَّهُ الْمَجِیدُ وَ المص فَمَعْنَاهُ أَنَا اللَّهُ الْمُقْتَدِرُ الصّادق وَ الر فَمَعْنَاهُ أَنَا اللَّهُ الرَّءُوفُ وَ المر فَمَعْنَاهُ أَنَا اللَّهُ الْمُحْیِی الْمُمِیتُ الرَّازِقُ وَ کهیعص فَمَعْنَاهُ أَنَا الْکَافِی الْهَادِی الْوَلِیُّ الْعَالِمُ الصّادق الْوَعْدِ وَ أَمَّا طه فَاسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ النَّبِیِّ(صلی الله علیه و آله) وَ مَعْنَاهُ یَا طَالِبَ الْحَقِّ الْهَادِی إِلَیْهِ ما أَنْزَلْنا عَلَیْکَ الْقُرْآنَ لِتَشْقی بَلْ لِتَسْعَدَ بِهِ وَ أَمَّا طس فَمَعْنَاهُ أَنَا الطَّالِبُ السَّمِیعُ وَ أَمَّا طسم فَمَعْنَاهُ أَنَا الطَّالِبُ السَّمِیعُ الْمُبْدِئُ الْمُعِیدُ. وَ أَمَّا یس فَاسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ النَّبِیِّ(صلی الله علیه و آله) وَ مَعْنَاهُ یَا أَیُّهَا السَّامِعُ لِلْوَحْیِ -- وَ الْقُرْآنِ الْحَکِیمِ إِنَّکَ لَمِنَ الْمُرْسَلِینَ. عَلی صِراطٍ مُسْتَقِیمٍ وَ

أَمَّا ص فَعَيْنٌ تَنْبُعُ مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ وَ هِيَ الَّتِي تَوَضَّأَ مِنْهَا النَّبِيُّ(صلى الله عليه و آله) لَمَّا عُرِجَ بِهِ وَ يَدْخُلُهَا جَبْرَئِيلُ(عليه السلام) كُلَّ يَوْمٍ دَخْلَةً فَيَغْتَمِسُ فِيهَا ثُمَّ يَخْرُجُ مِنْهَا فَيَنْفُضُ أَجْنِحَتَهُ فَلَيْسَ مِنْ قَطْرَةٍ تَقْطُرُ مِنْ أَجْنِحَتِهِ إِلَّا خَلَقَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مِنْهَا مَلَكاً يُسَبِّحُ اللَّهَ وَ يُقَدِّسُهُ وَ يُكَبِّرُهُ وَ يُحَمِّدُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ أَمَّا حم فَمَعْنَاهُ الْحَمِيدُ الْمَجِيدُ وَ أَمَّا حم عسق فَمَعْنَاهُ الْحَلِيمُ الْمُثِيبُ الْعَالِمُ السَّمِيعُ الْقَادِرُ الْقَوِيُّ وَ أَمَّا ق فَهُوَ الْجَبَلُ الْمُحِيطُ بِالْأَرْضِ وَ خُضْرَةُ السَّمَاءِ مِنْهُ وَ بِهِ يُمْسِكُ اللَّهُ الْأَرْضَ أَنْ تَمِيدَ بِأَهْلِهَا وَ أَمَّا ن فَهُوَ نَهَرٌ فِي الْجَنَّةِ قَالَ اللَّهُ؟عز؟ اجْمُدْ فَجَمُدَ فَصَارَ مِدَاداً. ثُمَّ قَالَ؟عز؟ لِلْقَلَمِ اكْتُبْ فَسَطَرَ الْقَلَمُ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ مَا كَانَ وَ مَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَالْمِدَادُ مِدَادٌ مِنْ نُورٍ وَ الْقَلَمُ قَلَمٌ مِنْ نُورٍ وَ اللَّوْحُ لَوْحٌ مِنْ نُورٍ وَ قَالَ سُفْيَانُ فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ بَيِّنْ لِي أَمْرَ اللَّوْحِ وَ الْقَلَمِ وَ الْمِدَادِ فَضْلَ بَيَانٍ وَ عَلِّمْنِي مِمَّا عَلَّمَكَ اللَّهُ فَقَالَ يَا ابْنَ سَعِيدٍ لَوْ لَا أَنَّكَ أَهْلٌ لِلْجَوَابِ مَا أَجَبْتُكَ فَنُونٌ مَلَكٌ يُؤَدِّي إِلَى الْقَلَمِ وَ هُوَ مَلَكٌ وَ الْقَلَمُ يُؤَدِّي إِلَى اللَّوْحِ وَ هُوَ مَلَكٌ وَ اللَّوْحُ يُؤَدِّي إِلَى إِسْرَافِيلَ وَ إِسْرَافِيلُ يُؤَدِّي إِلَى مِيكَائِيلَ وَ مِيكَائِيلُ يُؤَدِّي إِلَى جَبْرَئِيلَ وَ جَبْرَئِيلُ يُؤَدِّي إِلَى الْأَنْبِيَاءِ وَ الرُّسُلِ(عليهم السلام) قَالَ ثُمَّ قَالَ لِي قُمْ يَا سُفْيَانُ فَلَا آمَنُ عَلَيْكَ. [معانى الأخبار، ص 22]

سوره ی غافر، آیات 1 تا 20

متن:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

حم 1 تَنْزِيلُ الْكِتابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ 2 غافِرِ الذَّنْبِ وَ قابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقابِ ذِي الطَّوْلِ لا إِلهَ إِلاَّ هُوَ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ 3 ما يُجادِلُ فِي آياتِ اللَّهِ إِلاَّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَلا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلادِ 4 كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَ الْأَحْزابُ مِنْ بَعْدِهِمْ وَ هَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَ جادَلُوا بِالْباطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كانَ عِقابِ 5 وَ كَذلِكَ حَقَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحابُ النَّارِ 6 الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَ يَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْ ءٍ رَحْمَةً وَ عِلْماً فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تابُوا وَ اتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَ قِهِمْ عَذابَ الْجَحِيمِ 7 رَبَّنا وَ أَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَ مَنْ صَلَحَ مِنْ آبائِهِمْ وَ أَزْواجِهِمْ وَ ذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ 8 وَ قِهِمُ السَّيِّئاتِ وَ مَنْ تَقِ السَّيِّئاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَ ذلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ 9 إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنادَوْنَ لَمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ

إِلَى الْإِيمانِ فَتَكْفُرُونَ 10 قالُوا رَبَّنا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَ أَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنا بِذُنُوبِنا فَهَلْ إِلى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ 11 ذلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَ إِنْ يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ 12 هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آياتِهِ وَ يُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّماءِ رِزْقاً وَ ما يَتَذَكَّرُ إِلاَّ مَنْ يُنِيبُ 13 فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَ لَوْ كَرِهَ الْكافِرُونَ 14 رَفِيعُ الدَّرَجاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلى مَنْ يَشاءُ مِنْ عِبادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلاقِ 15 يَوْمَ هُمْ بارِزُونَ لا يَخْفى عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْواحِدِ الْقَهَّارِ 16 الْيَوْمَ تُجْزى كُلُّ نَفْسٍ بِما كَسَبَتْ لا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسابِ 17 وَ أَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَناجِرِ كاظِمِينَ ما لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَ لا شَفِيعٍ يُطاعُ 18 يَعْلَمُ خائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَ ما تُخْفِي الصُّدُورُ 19 وَ اللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ وَ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ

لا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ 20

لغات:

«عزیز» به معنای قادر غالب شکست ناپذیر است، و «تَوب» یا جمع توبة است، مانند دَوم و دَومة، و یا مصدر تابَ یَتوبُ تَوباً است، و «طَول» به معنای انعام طولانی است چنان که «تفضّل» به معنای انعام با تکریم است، وگرنه به آن تفضّل نمی گویند، و «آزِفَة» به معنای دانیه و نزدیک است، و «أَزِفَ الأمر» إذا دنی وقته، و «حَناجِر» جمع حنجره به معنای حلقوم است، و «کاظم» کسی را گویند که غیظ خود را فرو می برد، و «لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ» یعنی یبطلوه و یدفعوه.

ترجمه:

به نام خداوند بخشنده و بخشایشگر

حم. (1) این کتابی است که از سوی خداوند قادر و دانا نازل شده است. (2) خداوندی که آمرزنده گناه، پذیرنده توبه، دارای مجازات سخت، و صاحب نعمت فراوان است هیچ معبودی جز او نیست و بازگشت (همه شما) تنها بسوی اوست. (3) تنها کسانی که در آیات ما مجادله می کنند که (از روی عناد) کافر شده اند پس مبادا رفت و آمد آنان در شهرها (و قدرت نمایی آنان) تو را بفریبد! (4) پیش از آنها قوم نوح و اقوامی که بعد از ایشان بودند (پیامبرانشان را) تکذیب کردند و هر امّتی در پی آن بود که توطئه کند و پیامبرش را بگیرد (و آزار دهد)، و برای محو حق به مجادله باطل دست زدند امّا من آنها را گرفتم (و سخت مجازات کردم) ببین که مجازات من چگونه بود! (5) و این گونه فرمان پروردگارت درباره کسانی که کافر شدند مسلّم شده که آنها همه اهل آتشند! (6) فرشتگانی که حاملان عرشند و آنها که گرداگرد آن (طواف می کنند) تسبیح و حمد پروردگارشان را می گویند و به او ایمان دارند و برای مؤمنان استغفار می کنند (و می گویند:) پروردگارا! رحمت و علم تو همه چیز را فراگرفته است پس کسانی را که توبه کرده و راه تو را پیروی می کنند بیامرز، و آنان را از عذاب دوزخ نگاه دار! (7) پروردگارا! آنها را در باغهای جاویدان بهشت که به آنها وعده فرموده ای وارد کن، همچنین از پدران و همسران و فرزندانشان هر کدام که صالح بودند، که تو توانا و حکیمی! (8) و آنان را از بدیها نگاه دار، و هر کس را که در آن روز از بدیها نگاه داری، مشمول رحمتت ساخته ای و این است همان رستگاری عظیم! (9) کسانی را که کافر شدند روز قیامت صدا می زنند که عداوت و خشم خداوند نسبت به شما از عداوت و خشم خودتان

نسبت به خودتان بیشتر است، چرا که بسوی ایمان دعوت می شدید، ولی انکار می کردید! (10) آنها می گویند: «پروردگارا! ما را دو بار میراندی و دو بار زنده کردی اکنون به گناهان خود معترفیم آیا راهی برای خارج شدن (از دوزخ) وجود دارد؟» (11) این بخاطر آن است که وقتی خداوند به یگانگی خوانده می شد انکار می کردید، و اگر برای او همتایی می پنداشتند ایمان می آوردید اکنون داوری مخصوص خداوند بلندمرتبه و بزرگ است (و شما را مطابق عدل خود کیفر می دهد). (12) او کسی است که آیات خود را به شما نشان می دهد و از آسمان برای شما روزی (با ارزشی) می فرستد تنها کسانی متذکّر این حقایق می شوند که بسوی خدا باز می گردند. (13) (تنها) خدا را بخوانید و دین خود را برای او خالص کنید، هر چند کافران ناخشنود باشند! (14) او درجات (بندگان صالح) را بالا می برد، او صاحب عرش است، روح (مقدّس) را به فرمانش بر هر کس از بندگانش که بخواهد القاء می کند تا (مردم را) از روز ملاقات [روز رستاخیز] بیم دهد! (15) روزی که همه آنان آشکار می شوند و چیزی از آنها بر خدا پنهان نخواهد ماند (و گفته می شود:) حکومت امروز برای کیست؟ برای خداوند یکتای قهّار است! (16) امروز هر کس در برابر کاری که انجام داده است پاداش داده می شود امروز هیچ ظلمی نیست خداوند سریع الحساب است! (17) و آنها را از روز نزدیک بترسان، هنگامی که از شدّت وحشت دلها به گلوگاه می رسد و تمامی وجود آنها مملوّ از اندوه می گردد برای ستمکاران دوستی وجود ندارد، و نه شفاعت کننده ای که شفاعتش پذیرفته شود. (18) او چشم هایی را که به خیانت می گردد و آنچه را سینه ها پنهان می دارند، می داند. (19) خداوند بحقّ داوری می کند، و معبودهایی را که غیر از او می خوانند هیچ گونه داوری ندارند خداوند شنوا و بیناست! (20)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«غافِرِ الذَّنبِ وَقابِلِ التَّوْبِ شَدِیدِ الْعِقابِ ذِی الطَّوْلِ لَاإِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَیْهِ الْمَصِیرُ * مَا یُجَادِلُ فِی آیَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِینَ کَفَرُوا فَلَا یَغْرُرْکَ تَقَلُّبُهُمْ فِی الْبِلَادِ»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

غفران و توبه خداوند مخصوص شیعیان امیرالمؤمنین(علیه السلام) است. سپس گوید: مقصود از «آیَاتِ اللَّهِ» ائمّه(علیهم السلام) اند و مجادله کنندگان مخالفین ائمّه اهل البیت(علیهم السلام) هستند و خداوند در پایان این آیات به آنان وعده ی عذاب داده و می فرماید: «فَأَخَذْتُهُمْ فَکَیْفَ کَانَ عِقَابِ» و پس از آن، آنان را کافر دانسته و عذاب خود را بر آنان واجب نموده و می فرماید: «وَ کَذَلِکَ حَقَّتْ کَلِمَتُ رَبِّکَ عَلَی الَّذِینَ کَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ.»(2)

1- 386.. سوره ی غافر، آیات 3 و 4.

2 - 387.. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ حم تَنْزِیلُ الْکِتابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِیزِ الْعَلِیمِ غافِرِ الذَّنْبِ وَ قابِلِ التَّوْبِ و ذلک خاصة لشیعة أمیر المؤمنین(علیه السلام) ذِی الطَّوْلِ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ إِلَیْهِ الْمَصِیرُ و قوله ما یُجادِلُ فِی آیاتِ اللَّهِ و هم الأئمة(علیه السلام) إِلَّا الَّذِینَ کَفَرُوا فَلا یَغْرُرْکَ تَقَلُّبُهُمْ فِی الْبِلادِ کَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَ الْأَحْزابُ مِنْ بَعْدِهِمْ أصحاب الأنبیاء الذین تحزبوا وَ هَمَّتْ کُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِیَأْخُذُوهُ یعنی یقتلوه وَ جادَلُوا بِالْباطِلِ أی خاصموا لِیُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ أی یبطلوه و یدفعوه فَأَخَذْتُهُمْ فَکَیْفَ کانَ عِقا. -- حدثنا محمّد بن عبد الله الحمیری عن أبیه عن محمّد بن الحسین و محمّد بن عبد الجبار جمیعا عن محمّد بن سنان عن المنخل بن خلیل الرقی عن جابر عن أبی جعفر(علیه السلام) فی قوله: وَ کَذلِکَ حَقَّتْ کَلِمَةُ رَبِّکَ عَلَی الَّذِینَ کَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحابُ النَّارِ یعنی بنی أمیة. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 254]

«الّذِینَ یَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ یُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَ یُؤْمِنُونَ بِهِ وَ یَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِینَ آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ کُلَّ شَیْءٍ رَحْمَةً وَ عِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِینَ تَابُوا وَ اتَّبَعُوا سَبِیلَکَ وَ قِهِمْ عَذَابَ الْجَحِیمِ * رَبَّنَا وَ أَدْخِلْهُمْ ...»(1)

ابوبصیر گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

«خداوند را ملائکه ای است که برای شیعیان ما استغفار می کنند و گناهان آنان را

همانند برگ خزان از پشت آنان می ریزند.» و سپس آیه فوق را تلاوت نمود و فرمود:

به خدا سوگند استغفار ملائکه فقط برای شماست، و برای این مردم نیست.(2)

اصبغ بن نباته گوید: امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود:

آیه «الَّذِینَ یَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ ...» در فضیلت من نازل شده و در آن زمان روی زمین جز رسول خدا(صلی الله علیه و آله) و من کسی ایمان نیاورده بود، از این رو ملائکه هفت سال و هشت ماه فقط برای من استغفار می کردند، چرا که مردم هنوز ایمان نیاورده بودند.(3)

1- 388.. سوره ی غافر، آیات 9-7.

2- 389.. مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّلْتِ عَنْ یُونُسَ عَمَّنْ ذَکَرَهُ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) یَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ لِلَّهِ؟عز؟ مَلَائِکَةً یُسَقِّطُونَ الذُّنُوبَ عَنْ ظُهُورِ شِیعَتِنَا کَمَا تُسْقِطُ الرِّیحُ الْوَرَقَ مِنَ الشَّجَرِ فِی أَوَانِ سُقُوطِهِ وَ ذَلِکَ قَوْلُهُ؟عز؟ -- یُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ... وَ یَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِینَ آمَنُوا وَ اللَّهِ مَا أَرَادَ بِهَذَا غَیْرَکُمْ. [کافی، ج 8، ص 304، ح 470]

3- 390.. قال محمّد بن العبّاس؟ره؟ حدثنا أحمد بن محمّد بن سعید بإسناد یرفعه إلی الأصبغ بن نباته قال إن علیا(علیه السلام) قال إن رسول الله(صلی الله علیه و آله) أنزل علیه فضلی من السماء و هی هذه الآیة الَّذِینَ یَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ یُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَ یُؤْمِنُونَ بِهِ وَ یَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِینَ آمَنُوا و ما فی الأرض یومئذ مؤمن غیر رسول الله(صلی الله علیه و آله) و أنا و هو قوله(صلی الله علیه و آله) لقد استغفرت لی الملائکة قبل جمیع الناس من أمة محمّد(صلی الله علیه و آله) سبع سنین و ثمانیة أشهر. [تأویل الآیات، ج 2، ص 515، ح 1]

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

سال هایی ملائکه فقط بر من و علیّ درود می فرستادند، چرا که فقط ما نماز می خواندیم، و جز ما کسی نماز نمی خواند.(1)

از امام صادق(علیه السلام) سؤال شد: آیا ملائکه بیشترند یا بنی آدم؟ امام(علیه السلام) فرمود:

سوگند به خدایی که جان من به دست قدرت اوست، تعداد ملائکه در آسمان ها بیش از خاک های زمین است، و در آسمان جای قدمی نیست مگر آن که ملکی در آن، خدا را تسبیح و تقدیس می نماید، و در روی زمین نیز هیچ درخت و کلوخی نیست، مگر آن که ملکی بر آن موکّل است، و عمل هر کسی را به درگاه خداوند بالا می برد گرچه خداوند خود بهتر می داند، و احدی از آنان نیست، مگر آن که در هر روزی با ولایت ما به درگاه خداوند تقرّب می جوید، و برای دوستان ما استغفار می کند، و به دشمنان ما لعنت می نماید و برای آنان از خداوند درخواست عذاب فوری می کند.(2)

1- 391.. و قال أیضا حدثنا علی بن عبد الله عن إبراهیم بن محمّد عن محمّد بن علی عن حسین الأشقر عن علی بن هاشم عن محمّد بن عبید الله عن أبی رافع عن أبی أیوب عن عبد الله بن عبد الرحمن عن أبیه قال قال رسول الله(صلی الله علیه و آله) لقد صلت الملائکة علی علی سنتین لأنا کنا نصلی و لیس معنا أحد غیرنا. [تأویل الآیات، ج 2، ص 516، ح 3]

2- 392.. قال: فحدثنی أبی عن القاسم بن محمّد عن سلیمان بن داود المنقری عن حماد عن أبی عبد الله(علیه السلام) أنه سئل هل الملائکة أکثر أم بنو آدم فقال: و الذی نفسی بیده لعدد ملائکة الله فی السماوات أکثر من عدد التراب فی الأرض، و ما فی السماء موضع قدم إلّا و فیها ملک یسبحه و یقدسه و لا فی الأرض شجرة و لا مدر إلّا و فیها ملک موکل بها یأتی الله کل یوم بعملها و الله أعلم بها، و ما منهم أحد إلّا و یتقرب کل یوم إلی الله بولایتنا أهل البیت و یستغفر لمحبینا و یلعن أعداءنا و یسأل الله أن یرسل علیهم العذاب إرسالا. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 255]

امام باقر(علیه السلام) می فرماید:

آیه «وَ كَذَلِکَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّکَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ» درباره ی بنی امیّه نازل شده است، و «الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ» رسول خدا(صلی الله علیه و آله) و اوصیای بعد از او هستند، که حامل علم خدا می باشند، و «وَ مَنْ حَوْلَهُ» ملائکه اند و «وَ يَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا» درباره ی شیعیان آل محمّد(صلی الله علیه و آله) است، و «فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا» توبه از ولایت فلان و فلان و بنی امیّه است، و «وَ اتَّبَعُوا سَبِيلَکَ» پذیرفتن ولایت علیّ(علیه السلام) است، و «رَبَّنَا وَ أَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدتَّهُم

وَ مَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ ...» مربوط به اهل ولایت علیّ(علیه السلام) است، و معنای «وَ مَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ» صلاحیّت، به خاطر ولایت آن حضرت است، و «الْفَوْزُ الْعَظِيمُ»

نجات از ولایت فلان و فلان است.(1)

---

1 - 393.. حدثنا محمّد بن عبد الله الحمیری عن أبیه عن محمّد بن الحسین و محمّد بن عبد الجبار جمیعا عن محمّد بن سنان عن المنخل بن خلیل الرقی عن جابر عن أبی جعفر(علیه السلام) فی قوله: وَ كَذلِکَ حَقَّتْ كَلِمَةُ رَبِّکَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحابُ النَّارِ یعنی بنی أمیة و قوله: الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ یعنی رسول الله(صلی الله علیه و آله) و الأوصیاء من بعده یحملون علم الله وَ مَنْ حَوْلَهُ یعنی الملائکة يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَ يَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا یعنی شیعة آل محمّد رَبَّنا وَسِعْتَ كُلَّ شَیْ ءٍ رَحْمَةً وَ عِلْماً فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تابُوا من ولایة فلان و فلان و بنی أمیة وَ اتَّبَعُوا سَبِيلَکَ أی ولایة علی ولی الله وَ قِهِمْ عَذابَ الْجَحِيمِ رَبَّنا وَ أَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَ مَنْ صَلَحَ مِنْ آبائِهِمْ وَ أَزْواجِهِمْ وَ ذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّکَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ یعنی من تولی علیا(علیه السلام) فذلک صلاحهم وَ قِهِمُ السَّيِّئاتِ وَ مَنْ تَقِ السَّيِّئاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ یعنی یوم القیامة وَ ذلِکَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ لمن نجاه الله من ولایة فلان و فلان. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 255]

«رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَ أَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ ...»(1)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

این آیه درباره رجعت است.(2)

امام باقر(علیه السلام) می فرماید:

آیه فوق مخصوص به منحرفینی است که در رجعت به دنیا باز می گردنـد و باز از دنیا می روند و در قیامت می گویند: «رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ ...» و درخواست بازگشت به دنیا را می کنند، و به آنان گفته می شود: «فَبُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ.»(3)

«رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَن يَشَاء مِنْ عِبَادِهِ لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ»(4)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

مقصود از روح در این آیه، روح القدس است که مخصوص به رسول خدا(صلی الله علیه و آله) و ائمّه(علیهم السلام) می باشد.(5)

ابوبصیر گوید: امام باقر(علیه السلام) در تفسیر «يُنَزِّلُ الْمَلآئِكَةَ بِالْرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ ...» فرمود:

مقصود از روح جبرئیل است.(6)

1- 394.. سوره ی غافر، آیه ی 11.

2- 395.. و قـال علی بن إبراهیم فی قوله: رَبَّنا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَ أَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ إلی قوله مِنْ سَبِيلٍ قال الصّادق(علیه السـلام) ذلک فی الرجعـة. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 256]

3- 396.. رجعة المعاصـر: عن الحسن بن محبوب، عن محمّد بن سلام، عن أبی جعفر(علیه السلام)، فی قوله تعالی: قالُوا رَبَّنا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَ أَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنا بِـذُنُوبِنا فَهَلْ إِلی خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ، قال: «هو خاص لأقوام فی الرجعـة بعـد الموت، فتجری فی القیامـة، فبعدا للقوم الظالمین». [تفسیر برهان، ج 4، ص 749]

4- 397.. سوره ی غافر، آیه ی 15.

5- 398.. قال روح القدس و هو خاص لرسول الله(صلی الله علیه و آله) و الأئمة(علیهم السلام). [تفسیر قمّی، ج 2، ص 256]

6- 399.. حدثنا محمّد بن عیسـی عن عبید بن أسـباط عن علی بن أبی حمزة عن أبی بصیر عن أبی جعفر(علیه السلام) قال سألته عن قول الله؟عز؟ يُنَزِّلُ الْمَلائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلی مَنْ يَشاءُ مِنْ عِبادِهِ فقال جبرئیل الذی نزل علی الأنبیاء و الروح تکون معهم و مع الأوصـیاء لا تفارقهم تفقههم و تسددهم من عند الله و أنه لا إله إلّا الله محمّد رسول الله(صـلی الله علیه و آله) و بهما عبد الله و استعبده الخلق و علی هـذا الجن و الإنس و الملائکـة و لـم یعبـد الله ملک و لا نبی و لا إنسان و لا جان إلّا بشـهادة أن لا إله إلّا الله و أن محمّـدا رسول الله و ما خلق الله خلقا إلّا للعبادة. [بصائرالدرجات، ص 463]

مؤلّف گوید:

حدیث فوق در اوّل سوره ی نحل گذشت، و در سوره ی شوری(1) و در تفسیر «وَ کَذَلِکَ أَوْحَیْنَا إِلَیْکَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا» روایاتی درباره روح خواهد آمد.

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

«یَوْمَ التَّلَاقِ»، روزی است که اهل آسمان و اهل زمین همدیگر را ملاقات می کنند، و «یَوْمَ التَّنَادِ» روزی است که اهل دوزخ اهل بهشت را صدا می زنند و می گویند: «أَفِیضُواْ عَلَیْنَا مِنَ الْمَاء أَوْ مِمَّا رَزَقَکُمُ اللّهُ»(2)، و «یَوْمُ التَّغَابُنِ» روزی است که اهل بهشت وارث اهل دوزخ می شوند و جایگاه های بهشتی آنان را تصاحب می کنند، و «یَوْمَ الْحَسْرَةِ» روزی است که مرگ را به صورت گوسفندی بین بهشت و دوزخ ذبح می کنند و اهل دوزخ به شدّت

حسرت می خورند.(3)

1- 400.. آیه ی 52.

2- 401.. سوره ی اعراف، آیه ی 50.

3- 402.. أَبِی رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَصْبَهَانِیِّ عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ دَاوُدَ عَنْ حَفْصِ بْنِ غِیَاثٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ یَوْمَ التَّلَاقِ یَوْمُ یَلْتَقِی أَهْلُ السَّمَاءِ وَ أَهْلُ الْأَرْضِ وَ یَوْمَ التَّنَادِ یَوْمُ یُنَادِی أَهْلُ النَّارِ أَهْلَ الْجَنَّةِ -- أَنْ أَفِیضُوا عَلَیْنا مِنَ الْماءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَکُمُ اللَّهُ وَ یَوْمُ التَّغابُنِ یَوْمُ یَغْبِنُ أَهْلُ الْجَنَّةِ أَهْلَ النَّارِ وَ یَوْمَ الْحَسْرَةِ یَوْمُ یُؤْتَی بِالْمَوْتِ فَیُذْبَحُ. [معانی الأخبار، ص 156، ح 1]

از امام صادق(علیه السلام) سؤال شد: آیا روح پس از خروج از بدن متلاشی و نابود می شود و یا به حال خود باقی می ماند؟ امام(علیه السلام) فرمود:

به حال خود باقی می ماند، تا به هنگام نفخ صور، و در آن هنگام همه چیزها فانی می شوند، و نه حسّی می ماند و نه محسوسی، و سپس [با نفخ صور دوّم] همه چیزها به حال اوّل باز می گردند، و بین دو نفخه چهارصد سال است و سکوت و آرامش همه جا را گرفته است.(1)

در تفسیر «فَصَعِقَ مَن فِی السَّمَاوَاتِ وَ مَن فِی الْأَرْضِ إِلَّا مَن شَاء اللَّهُ» در مجمع البیان

روایت شده که مقصود از استثناء، جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل هستند.(2)

و از ابوهریره نقل نموده که گوید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) از جبرئیل درباره «فَصَعِقَ مَن فِی السَّمَاوَاتِ ...» سؤال نمود و جبرئیل گفت:

مقصود از استثناء شهدا هستند که با شمشیرهای خود در اطراف عرش قرار دارند.(3)

1- 403.. فی کتاب الاحتجاج للطبرسی؟ره؟ عن أبی عبد الله(علیه السلام) حدیث طویل و فیه قال السائل: أ فتتلاشی الروح بعد خروجه عن قالبه أم هو باق؟ قال: بل هو باق إلی وقت ینفخ فی الصور، فعند ذلک تبطل الأشیاء و تفنی فلا حس و لا محسوس. ثم أعیدت الأشیاء کما بداها مدبرها، و ذلک اربعمأة سنة تسبت فیها الخلق و ذلک بین النفختین. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 502، ح 117]

2- 404.. فی مجمع البیان فَصَعِقَ مَنْ فِی السَّماواتِ وَ مَنْ فِی الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شاءَ اللَّهُ اختلف فی المستثنی فقیل: هم جبرئیل و میکائیل و إسرافیل و ملک الموت و هو المروی فی حدیث مرفوع. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 503، ح 118]

3- 405.. و عن أبی هریرة عن النّبی(صلی الله علیه و آله) انه سأل جبرئیل عن هذه الآیة من ذا الذی لم یشأ الله ان یصعقهم؟ قال: هم الشهداء متقلدون أسیافهم حول العرش. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 502، ح 119]

مؤلّف گوید:

این دو روایت با روایات دیگری که می گوید: احدی باقی نمی ماند و خداوند می فرماید: «لِّمَنِ الْمُلْکُ الْیَوْمَ» سازگار نیست، و الله العالم.

«وَ أَنذِرْهُمْ یَوْمَ الآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَی الْحَنَاجِرِ کَاظِمِینَ مَا لِلظَّالِمِینَ مِنْ حَمِیمٍ وَ لَا شَفِیعٍ یُطَاعُ»(1)

«یَوْمَ الآزِفَةِ» یعنی یوم الدانیة، و اَزف و دُنُوّ به یک معناست، و نزدیک بودن قیامت به خاطر قطعیّت آن و مقایسه زمان دنیا با زمان آخرت است، چنان که خداوند می فرماید:

«إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ * لَیْسَ لِوَقْعَتِهَا کَاذِبَةٌ) و یا می فرماید: (إِنَّهُمْ یَرَوْنَهُ بَعِیدًا * وَ نَرَاهُ قَرِیبًا»(2)، و یا می فرماید: «إِنَّا أَنذَرْنَاکُمْ عَذَابًا قَرِیبًا»(3)، و مرادف «إِذِ الْقُلُوبُ لَّدَی الْحَنَاجِرِ کَاظِمِینَ»، آیه «فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ * وَ أَنتُمْ حِینَئِذٍ تَنظُرُونَ» و آیه «کَلَّا إِذَا بَلَغَتْ التَّرَاقِیَ * وَ قِیلَ مَنْ رَاقٍ * وَ ظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ» است. و مفاد این آیات بیان بیچارگی و جان به لب آمدن و جان در گلو ماندن است، به گونه ای که نه بازگردد، تا راحت شود، و نه خارج شود که نجات یابد.

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

کاظمین به معنای مغمومین و مکروبین است، و «حمیم» به معنای قریب مشفق است، و شفیع به معنای شافع است.

1- 406.. سوره ی غافر، آیه ی 18.

2- 407.. سوره ی معارج، آیات 6 و 7.

3- 408.. سوره ی نبأ، آیه ی 40.

«يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَ مَا تُخْفِي الصُّدُورُ»(1)

«خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ» زيرچشمى نگاه كردن است، امام صادق(عليه السلام) فرمود:

آيا نديده اى كه مردى به چيزى نگاه مى كند و مانند كسى است كه نگاه نمى كند،

اين همان «خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ» است.(2)

آيه فوق مرادف آيه «يَعْلَمُ السِّرَّ وَ أَخْفَى»(3)، و آيه «أَ لَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى»(4)، مى باشد.

سوره ى غافر، آيات 21 تا 50

متن:

أَ وَ لَمْ يَسيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كانَ عاقِبَةُ الَّذينَ كانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ كانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَ آثاراً فِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَ ما كانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ واقٍ 21 ذلِكَ بِأَنَّهُمْ كانَتْ تَأْتيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّناتِ فَكَفَرُوا فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَديدُ الْعِقابِ 22 وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا مُوسى بِآياتِنا وَ سُلْطانٍ مُبينٍ 23 إِلى فِرْعَوْنَ وَ هامانَ وَ قارُونَ فَقالُوا ساحِرٌ كَذَّابٌ 24 فَلَمَّا جاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنا قالُوا اقْتُلُوا أَبْناءَ الَّذينَ آمَنُوا مَعَهُ وَ اسْتَحْيُوا نِساءَهُمْ وَ ما كَيْدُ الْكافِرينَ إِلاَّ فِي ضَلالٍ 25 وَ قالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسى وَ لْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخافُ أَنْ يُبَدِّلَ دينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسادَ 26 وَ قالَ مُوسى إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَ رَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسابِ 27 وَ قالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ

1- 409.. سوره ى غافر، آيه ى 19.

2- 410.. حَدَّثَنَا أَبِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مَسْلَمَةَ الْجَرِيرِيِّ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ(عليه السلام) عَنْ قَوْلِهِ‌عز؟ -- يَعْلَمُ خائِنَةَ الْأَعْيُنِ فَقَالَ أَ لَمْ تَرَ إِلَى الرَّجُلِ يَنْظُرُ إِلَى الشَّيْ ءِ وَ كَأَنَّهُ لَا يَنْظُرُ إِلَيْهِ فَذَلِكَ خَائِنَةُ الْأَعْيُنِ. [معانى الأخبار، ص 147، ح 1]

3- 411.. سوره ى طه، آيه ى 7.

4- 412.. سوره ى علق، آيه ى 14.

فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إيمانَهُ أَ تَقْتُلُونَ رَجُلاً أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَ قَدْ جاءَكُمْ بِالْبَيِّناتِ مِنْ رَبِّكُمْ وَ إِنْ يَكُ كاذِباً فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَ إِنْ يَكُ صادِقاً يُصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ 28 يا قَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ يَنْصُرُنا مِنْ بَأْسِ اللَّهِ إِنْ جاءَنا قالَ فِرْعَوْنُ ما أُرِيكُمْ إِلاَّ ما أَرى وَ ما أَهْدِيكُمْ إِلاَّ سَبِيلَ الرَّشادِ 29 وَ قالَ الَّذِي آمَنَ يا قَوْمِ إِنِّي أَخافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْأَحْزابِ 30 مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَ عادٍ وَ ثَمُودَ وَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ وَ مَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْماً لِلْعِبادِ 31 وَ يا قَوْمِ إِنِّي أَخافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنادِ 32 يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ ما لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عاصِمٍ وَ مَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَما لَهُ مِنْ هادٍ 33 وَ لَقَدْ جاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّناتِ فَما زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا جاءَكُمْ بِهِ حَتَّى إِذا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولاً كَذلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتابٌ 34 الَّذِينَ يُجادِلُونَ فِي آياتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطانٍ أَتاهُمْ كَبُرَ مَقْتاً عِنْدَ اللَّهِ وَ عِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ 35 وَ قالَ فِرْعَوْنُ يا هامانُ ابْنِ لِي صَرْحاً لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبابَ 36 أَسْبابَ السَّماواتِ فَأَطَّلِعَ إِلى إِلهِ مُوسى وَ إِنِّي لَأَظُنُّهُ كاذِباً وَ كَذلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَ صُدَّ عَنِ السَّبِيلِ وَ ما كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلاَّ فِي تَبابٍ 37 وَ قالَ الَّذِي آمَنَ يا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشادِ 38 يا قَوْمِ إِنَّما هذِهِ الْحَياةُ الدُّنْيا مَتاعٌ وَ إِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دارُ الْقَرارِ 39 مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلا يُجْزى إِلاَّ مِثْلَها وَ مَنْ عَمِلَ صالِحاً مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثى وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيها بِغَيْرِ حِسابٍ 40 وَ يا قَوْمِ ما لِي أَدْعُوكُمْ إِلَى النَّجاةِ وَ تَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ 41 تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَ أُشْرِكَ بِهِ ما لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَ أَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ 42 لا جَرَمَ أَنَّما تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيا وَ لا فِي الْآخِرَةِ وَ أَنَّ مَرَدَّنا إِلَى اللَّهِ وَ أَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحابُ النَّارِ 43 فَسَتَذْكُرُونَ ما أَقُولُ لَكُمْ وَ أُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبادِ 44 فَوَقاهُ اللَّهُ سَيِّئاتِ ما مَكَرُوا وَ حاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذابِ 45 النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْها غُدُوًّا وَ عَشِيًّا وَ يَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ

الْعَذابِ 46 وَ إِذْ يَتَحاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعاً فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَصِيباً مِنَ النَّارِ 47 قالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيها إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبادِ 48 وَ قالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْماً مِنَ الْعَذابِ 49 قالُوا أَ وَ لَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّناتِ قالُوا بَلى قالُوا فَادْعُوا

وَ ما دُعاءُ الْكافِرِينَ إِلاَّ فِي ضَلالٍ 50

لغات:

«جبّار» به کسی گویند که از روی غَضَب و خشم می زند و می کشد، و «صَرح» بنای بزرگی است که از دور دیده می شود، و «سَبَب» هر چیزی را گویند که وسیله رسیدن به مقصود باشد، و جمع آن اسباب است، و «تَباب» خسارت و هلاکت به خاطر جدایی را می گویند، و «تَبَع» یا جمع تابع است و یا مصدر «تَبَعَ یَتبَعُ» می باشد، مانند خادم و خَدَم و خائل و خَوَل و غائب و غَیَب.

ترجمه:

آیا آنها روی زمین سیر نکردند تا ببینند عاقبت کسانی که پیش از آنان بودند چگونه بود؟! آنها در قدرت و ایجاد آثار مهمّ در زمین از اینها برتر بودند ولی خداوند ایشان را به گناهانشان گرفت، و در برابر عذاب او مدافعی نداشتند! (21) این برای آن بود که پیامبرانشان پیوسته با دلایل روشن به سراغ شان می آمدند، ولی آنها انکار می کردند خداوند هم آنان را گرفت (و کیفر داد) که او قویّ و مجازاتش شدید است! (22) ما موسی را با آیات خود و دلیل روشن فرستادیم... (23) بسوی فرعون و هامان و قارون ولی آنها گفتند: «او ساحری بسیار دروغگو است!» (24) و

هنگـامی که حقّ را از سوی ما برای آنها آورد، گفتنـد: «پسـران کسانی را که با موسـی ایمان آورده انـد بکشـید و زنانشان را (برای اسارت و خدمت) زنده بگذارید!» امّا نقشه کافران جز در گم راهی نیست (و نقش بر آب می شود). (25) و فرعون گفت: «بگذارید موسی را بکشم، و او پروردگارش را بخوانـد (تا نجاتش دهـد)! زیرا من می ترسم که آیین شـما را دگرگون سازد، و یا در این سـرزمین فساد بر پا کند!» (26) موسـی گفت: «من به پروردگارم و پروردگار شـما پناه می برم از هر متکبّری که به روز حساب ایمان نمی آورد!» (27) و مرد مؤمنی از آل فرعون که ایمـان خود را پنهـان می داشت گفت: «آیا می خواهیـد مردی را بکشـید بخاطر اینکه می گویـد: پروردگار من «اللَّه» است، در حـالی که دلایـل روشـنی از سوی پروردگارتان برای شـما آورده است؟! اگر دروغگو باشـد، دروغش دامن خودش را خواهـد گرفت و اگر راسـتگو باشد، (لا اقل) بعضـی از عذابهایی را که وعده می دهد به شـما خواهد رسـید خداوند کسـی را که اسرافکار و بسیار دروغگوست هدایت نمی کند. (28) ای قوم من! امروز حکومت از آن شماست و در این سرزمین پیروزید اگر عذاب خدا به سراغ ما آید، چه کسی ما را یاری خواهد کرد؟!» فرعون گفت: «من جز آنچه را معتقدم به شـما ارائه نمی دهم، و شما را جز به راه صحیح راهنمایی نمی کنم! (دستور، همان قتل موسی است!)» (29) آن مرد باایمان گفت: «ای قوم من! من بر شـما از روزی همانند روز (عذاب) اقوام پیشین بیمناکم! (30) و از عادتی همچون عادت قوم نوح و عاد و ثمود و کسانی که بعد از آنان بودند (از شرک و کفر و طغیان) می ترسم و خداوند ظلم و ستمی بر بندگانش نمی خواهد. (31) ای قوم من! من بر شـما از روزی که مردم یکـدیگر را صـدا می زننـد (و از هم یاری می طلبنـد و صدایشان به جایی نمی رسد) بیمناکم! (32) همان روزی که روی می گردانید و فرار می کنید

امّا هیچ پناهگاهی در برابر عذاب خداوند برای شما نیست و هر کس را خداوند

(بخاطر اعمالش) گم راه سازد، هدایت کننده ای برای او نیست! (33) پیش از این

یوسف دلایل روشن برای شما آورد، ولی شما هم چنان در آنچه او برای شما آورده بود

تردید داشتید تا زمانی که از دنیا رفت، گفتید: هرگز خداوند بعد از او پیامبری مبعوث نخواهد کرد! این گونه خداوند هر اسرافکار تردیدکننده ای را گم راه می سازد! (34) همانها

که در آیات خدا بی آنکه دلیلی برایشان آمده باشد به مجادله برمی خیزند (این کارشان) خشم عظیمی نزد خداوند و نزد آنان که ایمان آورده اند به بار می آورد این گونه

خداوند بر دل هر متکبّر جبّاری مُهر می نهد!» (35) فرعون گفت: «ای هامان! برای من

بنای مرتفعی بساز، شاید به وسایلی دست یابم، (36) وسایل (صعود به) آسمانها تا از خدای موسی آگاه شوم هر چند گمان می کنم او دروغگو باشد!» اینچنین اعمال بد فرعون در نظرش آراسته جلوه کرد و از راه حق باز داشته شد و توطئه فرعون (و همفکران

او) جز به نابودی نمی انجامد! (37) کسی که (از قوم فرعون) ایمان آورده بود گفت: «ای قوم

من! از من پیروی کنید تا شما را به راه درست هدایت کنم. (38) ای قوم من! این زندگی

دنیا، تنها متاع زودگذری است و آخرت سرای همیشگی است! (39) هر کس بدی کند،

جز بمانند آن کیفر داده نمی شود ولی هر کس کار شایسته ای انجام دهد -- خواه مرد یا زن

-- در حالی که مؤمن باشد آنها وارد بهشت می شوند و در آن روزی بی حسابی به آنها داده

خواهد شد. (40) ای قوم من! چرا من شما را به سوی نجات دعوت می کنم، امّا شما مرا

بسوی آتش فرا می خوانید؟! (41) مرا دعوت می کنید که به خداوند یگانه کافر شوم و همتایی که به آن علم ندارم برای او قرار دهم، در حالی که من شما را بسوی خداوند عزیز غفّار دعوت می کنم! (42) قطعاً آنچه مرا بسوی آن می خوانید، نه دعوت (و حاکمیّتی)

در دنیا دارد و نه در آخرت و تنها بازگشت ما در قیامت بسوی خداست و مسرفان اهل

آتشند! (43) و بزودی آنچه را به شما می گویم به خاطر خواهید آورد! من کار خود را به خدا

واگذارم که خداوند نسبت به بندگانش بیناست!» (44) خداوند او را از نقشه های سوء

آنها نگه داشت، و عذاب شدید بر آل فرعون وارد شد! (45) عذاب آنها آتش است که هر

صبح و شام بر آن عرضه می شوند و روزی که قیامت برپا شود (می فرماید:) «آل فرعون

را در سخت ترین عذابها وارد کنید!» (46) به خاطر بیاور هنگامی را که در آتش دوزخ

با هم محاجّه می کنند ضعیفان به مستکبران می گویند: «ما پیرو شما بودیم، آیا شما (امروز) سهمی از آتش را بجای ما پذیرا می شوید؟!» (47) مستکبران می گویند: «ما همگی در آن هستیم، زیرا خداوند در میان بندگانش (بعدالت) حکم کرده است!» (48)

و آنها که در آتشند به مأموران دوزخ می گویند: «از پروردگارتان بخواهید یک روز عذاب را از ما بردارد!» (49) آنها می گویند: «آیا پیامبران شما دلایل روشن برایتان نیاوردند؟!»

می گویند: «آری!» آنها می گویند: «پس هر چه می خواهید (خدا را) بخوانید ولی دعای کافران (به جایی نمی رسد و) جز در ضلالت نیست!» (50)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«وَ قَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِی أَقْتُلْ مُوسَی وَ لْیَدْعُ رَبَّهُ إِنِّی أَخَافُ أَن یُبَدِّلَ دِینَکُمْ أَوْ أَن یُظْهِرَ فِی الْأَرْضِ الْفَسَادَ»(1)

نهایت استکبار فرعون، یکی در این آیه بیان شده و دیگری در آیه ی «أَنَا رَبُّکُمُ الْأَعْلَی» بیان شده است. امام صادق(علیه السلام) فرمود:

چیزی مانع فرعون از کشتن موسی(علیه السلام) نبود، مگر آن که او زنازاده نبود چرا که پیامبران خدا، و فرزندان آنان را جز زنازادگان نمی کشند.(2)

1- 413.. سوره ی غافر، آیه ی 26.

2- 414.. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِیدِ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ بْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مَنْصُورٍ أَبِی زِیَادٍ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) فِی قَوْلِ فِرْعَوْنَ ذَرُونِی أَقْتُلْ مُوسَی مَنْ کَانَ یَمْنَعُهُ قَالَ مَنَعَتْهُ رِشْدَتُهُ وَ لَا یَقْتُلُ الْأَنْبِیَاءَ وَ أَوْلَادَ الْأَنْبِیَاءِ إِلَّا أَوْلَادُ الزِّنَا. [علل الشرایع، ج 1، ص 75، ح 1]

یونس بن ظبیان گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

موسی و هارون هنگامی که وارد بر فرعون شدند، در مجلس او زنازاده ای نبود وگرنه به فرعون می گفتند: آنان را بکشد، و لکن او را امر به صبر و تأنّی کردند و گفتند: «أَرْجِهْ وَ أَخَاهُ»(1)، سپس امام صادق(علیه السلام) دست مبارک خود را بر سینه گذارد و فرمود: ما را نیز نمی کشد مگر زنازاده ی «خبیث الولادة.»(2)

امام سجّاد(علیه السلام) به یزید ملعون فرمود:

اطرافیان تو بدتر از اطرافیان فرعون اند، چرا که آنان به خاطر این که ولدالزنا نبودند، به فرعون نگفتند موسی و هارون؟سهما؟ را بکشد، بلکه او را امر به صبر و تأنّی کردند و گفتند: «أَرْجِهْ وَ أَخاهُ» و لکن اطرافیان تو امر به قتل ما می کنند.(3)

1- 415.. سوره ی اعراف، آیه ی 111.

2- 416.. عن یونس بن ظبیان قال: قال إن موسی و هارون حین دخلا علی فرعون لم یکن فی جلسائه یومئذ ولد سفاح کانوا ولد نکاح کلهم، و لو کان فیهم ولد سفاح لأمر بقتلهما، فقالوا: «أَرْجِهْ وَ أَخاهُ» و أمروه بالتأنی و النظر، ثم وضع یده علی صدره قال: و کذلک نحن لا ینزع إلینا إلّا کل خبیث الولادة. [تفسیر عیاشی، ج 2، ص 24، ح 62]

3- 417.. فی اثبات الوصیّة: فلما استشهد [الحسین(علیه السلام)] حمل علی بن الحسین مع الحرم و أدخل علی اللعین یزید و کان لابنه أبی جعفر علیه السّلام سنتان و شهور، فأدخل معه. فلما رآه یزید قال له: کیف رأیت یا علی بن الحسین [صنع اللّه؟] قال: رأیت ما قضاه اللّه-؟عز؟ -- قبل أن یخلق السماوات و الأرض. فشاور یزید جلساءه فی أمره. فأشاروا بقتله و قالوا له: لا تتخذ من کلب سوء جروا. فابتدر أبو محمّد الکلام، فحمد اللّه و أثنی علیه ثم قال لیزید (لعنه اللّه): لقد أشار علیک هؤلاء بخلاف ما أشار جلساء فرعون علیه، حیث شاورهم فی موسی و هارون، فانّهم قالوا له: أرجه و أخاه، و قد أشار هؤلاء علیک بقتلنا، و لهذا سبب. فقال یزید: و ما السبب؟ فقال: ان أولئک کانوا لرشدة و هؤلاء لغیر رشدة. و لا یقتل الأنبیاء و أولادهم إلّا أولاد الأدعیاء. فأمسک یزید مطرقا ثم أمر بإخراجهم -- علی ما قص -... [اثبات الوصیة، ص 170]

«وَ قَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَ تَقْتُلُونَ رَجُلًا أَن يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَ قَدْ جَاءكُم بِالْبَيِّنَاتِ مِن رَّبِّكُمْ وَ إِن يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَ إِن يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُم بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ ...»(1)

امام باقر(علیه السلام) می فرماید:

خازن فرعون یعنی رئیس دارایی او، به موسی(علیه السلام) ایمان آورد و ایمان خود را ششصد سال پنهان نمود، و خداوند درباره ی او آیه فوق را نازل نمود.(2)

حضرت رضا(علیه السلام) می فرماید:

مؤمن آل فرعون، پسر دایی فرعون بود، از این رو خداوند از جهت نسب او را منسوب به فرعون نمود و از جهت دین و آیین او را منسوب به فرعون نکرد.(3)

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

«صدّیقون» سه نفرند، 1. حبیب نجّار، معروف به مومن آل یس، که خداوند از قول

1- 418.. سوره ی غافر، آیه ی 28.

2- 419.. و کان خازن فرعون مؤمنا بموسی قد کتم إیمانه ستمائة سنة و هو الذی قال الله: «وَ قالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ یَکْتُمُ إِیمانَهُ أَ تَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ یَقُولَ رَبِّیَ اللَّهُ». [تفسیر قمّی، ج 2، ص 137]

3- 420.. وَ أَمَّا الْحَادِیَةَ عَشْرَةَ فَقَوْلُ اللَّهِ عز؟ فِی سُورَةِ الْمُؤْمِنِ حِکَایَةً عَنْ قَوْلِ رَجُلٍ مُؤْمِنٍ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ وَ قالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ یَکْتُمُ إِیمانَهُ أَ تَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ یَقُولَ رَبِّیَ اللَّهُ وَ قَدْ جاءَکُمْ بِالْبَیِّناتِ مِنْ رَبِّکُمْ إِلَی تَمَامِ الآیَةِ فَکَانَ ابْنَ خَالِ فِرْعَوْنَ فَنَسَبَهُ إِلَی فِرْعَوْنَ بِنَسَبِهِ وَ لَمْ یُضِفْهُ إِلَیْهِ بِدِینِهِ وَ کَذَلِکَ خُصِّصْنَا نَحْنُ إِذْ کُنَّا مِنْ آلِ رَسُولِ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) بِوِلَادَتِنَا مِنْهُ وَ عَمَّمَنَا النَّاسُ بِالدِّینِ فَهَذَا فَرْقٌ بَیْنَ الآلِ وَ الْأُمَّةِ فَهَذِهِ الْحَادِیَةَ عَشَرَةَ. [عیون اخبار الرّضا(علیه السلام)، ج 1، ص 240، ح 1]

او می فرماید: «اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ اتَّبِعُوا مَنْ لا يَسْئَلُكُمْ أَجْراً وَ هُمْ مُهْتَدُونَ»(1)، 2. حزقیل

مومن آل فرعون، 3. علی بن ابی طالب(علیه السلام)، و علیّ افضل آنان است.(2)

به امام باقر(علیه السلام) گفته شد: حسن بصری معتقد است که «هر کس علم و اعتقاد خود را پنهان کند، بوی بد شکم او اهل آتش را آزار می دهد» امام باقر(علیه السلام) فرمود:

اگر چنین باشد، باید مؤمن آل فرعون هلاک شده باشد، چرا که او دانش و اعتقاد خود را تا زمان نوح(علیه السلام) پنهان نمود. سپس فرمود: حسن بصری اگر به شرق و غرب عالم برود، به خدا سوگند به چیزی دست نمی یابد، چرا که علم و دانش تنها نزد ما نهفته است.(3)

مرحوم علیّ بن ابراهیم قمّی گوید:

مؤمن آل فرعون شش صد سال ایمان خود را پنهان نمود، و او اهل جُزام و

1- 421.. سوره ی یس، آیات 20 و 21.

2- 422.. حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادِ بْنِ جَعْفَرٍ الْهَمَدَانِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سَلَمَةَ الْأَهْوَازِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عِمْرَانَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي لَيْلَى الْأَنْصَارِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ خَالِدِ بْنِ عِيسَى الْأَنْصَارِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى رَفَعَهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ الصِّدِّيقُونَ ثَلَاثَةٌ حَبِيبٌ النَّجَّارُ مُؤْمِنُ آلِ يَاسِينَ الَّذِي يَقُولُ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ. اتَّبِعُوا مَنْ لا يَسْئَلُكُمْ أَجْراً وَ هُمْ مُهْتَدُونَ وَ حِزْقِيلُ مُؤْمِنُ آلِ فِرْعَوْنَ وَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ(علیه السلام) وَ هُوَ أَفْضَلُهُمْ. [امالی الصدوق، ص 476]

3- 423.. الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ(علیه السلام) يَقُولُ وَ عِنْدَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ يُقَالُ لَهُ عُثْمَانُ الْأَعْمَى وَ هُوَ يَقُولُ إِنَّ الْحَسَنَ الْبَصْرِيَّ يَزْعُمُ أَنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ الْعِلْمَ يُؤْذِي رِيحُ بُطُونِهِمْ أَهْلَ النَّارِ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ(علیه السلام) فَهَلَكَ إِذَنْ مُؤْمِنُ آلِ فِرْعَوْنَ مَا زَالَ الْعِلْمُ مَكْتُوماً مُنْذُ بَعَثَ اللَّهُ نُوحاً(علیه السلام) فَلْيَذْهَبِ الْحَسَنُ يَمِيناً وَ شِمَالًا فَوَ اللَّهِ مَا يُوجَدُ الْعِلْمُ إِلَّا هَاهُنَا. [کافی، ج 1، ص 51، ح 15]

تشنّج بود، و انگشتان او به خاطر جذام افتاده بود، و با دست قطع شده خود اشاره می کرد و می گفت: «يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ.»(1)و(2)

«وَ لَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِن قَبْلُ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِّمَّا جَاءَكُم بِهِ حَتَّى إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَن يَبْعَثَ اللَّهُ مِن بَعْدِهِ رَسُولًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ»(3)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

یوسف بن یعقوب(علیه السلام) هنگام مرگ، آل یعقوب را که هشتاد نفر بودند جمع نمود و فرمود: «زود است که قبطی ها بر شما مسلّط شوند، و سخت ترین عذاب را بر شما وارد کنند، و خداوند شما را به دست مردی از فرزندان لاوی بن یعقوب نجات خواهد داد، و نام او موسی بن عمران است و او جوانی بلند قامت و دارای موهای پیچیده و گندم گون می باشد».

پس بنی اسرائیل از شوق موسی(علیه السلام) نام فرزندان خود را عمران گذاردند، و عمران ها نام فرزند خود را موسی گذاردند.

سپس راوی حدیث ابان بن عثمان از ابوبصیر از امام باقر(علیه السلام) نقل نموده که فرمود:

موسی(علیه السلام) قیام نکرد تا پنجاه کذّاب قبل از او از بنی اسرائیل ادّعا کردند، و هر کدام آنان می گفت: «من موسی بن عمران هستم» از سویی به فرعون خبر رسید که مردم می خواهند به جنگ با او برخیزند و به جستجوی موسی هستند، و کاهنان و ساحران به فرعون گفتند: «هلاکت دین و پیروان تو به دست مردی خواهد بود که در این سال در بین بنی اسرائیل به دنیا می آید»

1- 424.. سوره ی غافر، آیه ی 38.

2- 425.. علی بن إبراهیم: قال: کتم إیمانه ست مائة سنة، و کان مجذوما مکنعا، و هو الذی قد وقعت أصابعه، و کان یشیر إلی قومه بیده المقطوعة، و یقول: یا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ. [تفسیر برهان، ج 4، ص 755]

3- 426.. سوره ی غافر، آیه ی 34.

از این رو فرعون قابله هایی را بر زن ها گماشت تا هر فرزند پسری به دنیا می آید را بکشند، و بر مادر موسی، نیز قابله ای گماشت....(1)

مولّف گوید:

حدیث فوق بطور کامل در اول سوره قصص گذشت.

«مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَأُوْلَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ»(2)

به امام صادق(علیه السلام) گفته شد: ابوالخطّاب از شما نقل کرده که فرموده اید: «حقّ را که شناختی، هر کاری می خواهی بکن زیانی به تو نمی رساند» فرمود:

خدا او را لعنت کند، به خدا سوگند من این گونه نگفتم و لکن گفتم: هنگامی که

1- 427.. حَدَّثَنَا أَبِی وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِیدِ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالا حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحِمْیَرِیُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی الْعَطَّارُ وَ أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِیسَ جَمِیعاً قَالُوا حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ مُحَمَّدٍ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ إِنَّ یُوسُفَ بْنَ یَعْقُوبَ(علیه السلام) حِینَ حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ جَمَعَ آلَ یَعْقُوبَ وَ هُمْ ثَمَانُونَ رَجُلًا فَقَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ الْقِبْطَ سَیَظْهَرُونَ عَلَیْکُمْ وَ یَسُومُونَکُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَ إِنَّمَا یُنْجِیکُمُ اللَّهُ مِنْ أَیْدِیهِمْ بِرَجُلٍ مِنْ وُلْدِ لَاوِی بْنِ یَعْقُوبَ اسْمُهُ مُوسَی بْنُ عِمْرَانَ(علیه السلام) غُلَامٌ طُوَالٌ جَعْدٌ آدَمُ فَجَعَلَ الرَّجُلُ مِنْ بَنِی إِسْرَائِیلَ یُسَمِّی ابْنَهُ عِمْرَانَ وَ یُسَمِّی عِمْرَانُ ابْنَهُ مُوسَی فَذَکَرَ أَبَانُ بْنُ عُثْمَانَ عَنْ أَبِی الْحُسَیْنِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ(علیه السلام) أَنَّهُ قَالَ مَا خَرَجَ مُوسَی حَتَّی خَرَجَ قَبْلَهُ خَمْسُونَ کَذَّاباً مِنْ بَنِی إِسْرَائِیلَ کُلُّهُمْ یَدَّعِی أَنَّهُ مُوسَی بْنُ عِمْرَانَ فَبَلَغَ فِرْعَوْنَ أَنَّهُمْ یُرْجِفُونَ بِهِ وَ یَطْلُبُونَ هَذَا الْغُلَامَ وَ قَالَ لَهُ کَهَنَتُهُ وَ سَحَرَتُهُ إِنَّ هَلَاکَ دِینِکَ وَ قَوْمِکَ عَلَی یَدَیْ هَذَا الْغُلَامِ الَّذِی یُولَدُ الْعَامَ مِنْ بَنِی إِسْرَائِیلَ فَوَضَعَ الْقَوَابِلَ عَلَی النِّسَاءِ وَ قَالَ لَا یُولَدُ الْعَامَ وَلَدٌ إِلَّا ذُبِحَ وَ وَضَعَ عَلَی أُمِّ مُوسَی قَابِلَةً .... [کمال الدین، ج 1، ص 147، باب 6، ح 13]

2- 428.. سوره ی غافر، آیه ی 40.

حق را شناختی هر عمل خیری انجام بدهی از تو پذیرفته خواهد شد، چرا که خداوند می فرماید: «مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَأُوْلَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ»(1)، و نیز می فرماید: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَى وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً.»(2)و(3)

آیه فوق و آیات قبل از آن و بعد از آن مقاله حزقیل، مؤمن آل فرعون است، که چون دید مردم، موسی(علیه السلام) را تکذیب نمودند گفت:

«وَ قَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ»(4)، تا آیه ی «فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَ أُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ»(5).

«فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا وَ حَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ»(6)

امام صادق(علیه السلام) در تفسیر این آیه می فرماید:

به خدا سوگند آل فرعون، حزقیل را قطعه قطعه کردند، و لکن خداوند دین او را حفظ نمود، و آن ها نتوانستند اعتقاد او را از بین ببرند.(7)

1- 429.. سوره ی غافر، آیه ی 40.

2- 430.. سوره ی نحل، آیه ی 97.

3- 431.. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ قِيلَ لَهُ إِنَّ أَبَا الْخَطَّابِ يَذْكُرُ عَنْكَ أَنَّكَ قُلْتَ لَهُ إِذَا عَرَفْتَ الْحَقَّ فَاعْمَلْ مَا شِئْتَ فَقَالَ لَعَنَ اللَّهُ أَبَا الْخَطَّابِ وَ اللَّهِ مَا قُلْتُ لَهُ هَكَذَا وَ لَكِنِّي قُلْتُ إِذَا عَرَفْتَ الْحَقَّ فَاعْمَلْ مَا شِئْتَ مِنْ خَيْرٍ يُقْبَلْ مِنْكَ إِنَّ اللَّهَ؟عز؟ يَقُولُ -- مَنْ عَمِلَ صالِحاً مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثى -- وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيها بِغَيْرِ حِسابٍ وَ يَقُولُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مَنْ عَمِلَ صالِحاً مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثى وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَياةً طَيِّبَةً. [معانی الأخبار، ص 388]

4- 432.. سوره ی غافر، آیه ی 38.

5- 433.. سوره ی غافر، آیه ی 44.

6- 434.. سوره ی غافر، آیه ی 45.

7- 435.. مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ الْحُرِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) فِي قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- فَوَقاهُ اللَّهُ سَيِّئاتِ ما مَكَرُوا فَقَالَ أَمَا لَقَدْ بَسَطُوا عَلَيْهِ وَ قَتَلُوهُ وَ لَكِنْ أَ تَدْرُونَ مَا وَقَاهُ وَقَاهُ أَنْ يَفْتِنُوهُ فِي دِينِهِ. [کافی، ج 2، ص 215، ح 1]

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

حزقیل همواره مردم را دعوت به توحید و نبوّت موسی و برتری رسول خدا(صلی الله علیه و آله) و علیّ بن ابیطالب(علیه السلام) و ائمّه اطهار(علیهم السلام) بر جمیع پیامبران و اوصیا و خلق الهی،

و به بیزاری از خدایی فرعون می کرد، از این رو سخن چینان به فرعون گفتند: حزقیل مردم را بر علیه تو دعوت می کند، و دشمنان تو را بر ضدّ تو می شوراند» و فرعون در پاسخ آنان گفت: «حزقیل پسر عمو و خلیفه من بر مُلک من است،

و او ولیعهد من می باشد، و اگر او آنچه شما می گویید را انجام داده باشد، کافر

به نعمت من شده و مستحق عذاب من خواهد بود، و اگر شما دروغگو باشید،

مستحق سخت ترین کیفر من خواهید بود، چرا که او را آزار کرده اید».

سپس فرعون حزقیل و سعایت کنندگان را احضار نمود، و آنان مقابل فرعون به حزقیل گفتند: «تو خدایی فرعون را انکار کردی، و نعمت های او را کفران نمودی»

و حزقیل به فرعون گفت: ای پادشاه! آیا تا کنون تو از من دروغی شنیده ای؟ فرعون

گفت: خیر. حزقیل گفت: از این ها بپرس پروردگارشان کیست؟ پس آنان گفتند:

پروردگار ما فرعون است. حزقیل گفت: رازق و کافل معاش شما کیست؟

گفتند: فرعون است. حزقیل گفت: آن کسی که مشکلات شما را برطرف می کند

کیست؟ گفتند: فرعون است. حزقیل گفت:

«ای پادشاه من تو را و همه حاضرین را گواه می گیرم، که خدای آنان همان خدای

من است، و خالق آنان همان خالق من است، و رازق آنان همان رازق من است،

و مصلح معاش آنان همان مصلح معاش من است، و مرا خالقی و پروردگاری

و رازقی جز خالق و پروردگار و رازق آنان نیست، و من تو را و همه حاضرین را گواه

می گیرم که از هر پروردگار و خالق و رازق دیگری جز پروردگار و خالق و رازق

این ها بیزار هستم و به ربوبیّت او کافر می باشم».

و مقصود حزقیل از پروردگار و خالق و رازق پروردگار عالم بود، و این معنا را فرعون و اطرافیان او درک نکردند، از این رو فرعون سعایت کنندگان را به میخ کشید و با شانه های آهنین بدن های شان را تراشید، و گوشت بدن های شان را جدا نمود، چنان که خداوند می فرماید: «فَوَقَاهُ اللَّهُ سَیِّئَاتِ مَا مَکَرُوا وَ حَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ»، یعنی خداوند، حزقیل را از سعایتِ سعایت کنندگان حفظ نمود، و عذاب سختی را بر آنان وارد کرد.(1)

1- 436.. و قال بعض المخالفین بحضرة الصّادق(علیه السلام) لرجل من الشیعة: ما تقول فی العشرة من الصحابة قال: أقول فیهم الخیر الجمیل الذی یحط الله به سیئاتی و یرفع به درجاتی. قال السائل: الحمد لله علی ما أنقذنی من بغضک -- کنت أظنک رافضیا تبغض الصحابة. فقال الرجل: ألا من أبغض واحدا من الصحابة، فعلیه لعنة الله. قال: لعلک تتأول ما تقول (قل: فمن) أبغض العشرة من الصحابة. فقال: من أبغض العشرة فعلیه لَعْنَةُ اللَّهِ -- وَ الْمَلائِکَةِ وَ النَّاسِ أَجْمَعِینَ. فوثب الرجل فقبل رأسه، و قال: اجعلنی فی حل مما قذفتک به -- من الرفض قبل الیوم. قال: [الیوم] أنت فی حل و أنت أخی. ثم انصرف السائل. فقال له الصّادق ع: جودت لله درک -- لقد عجبت الملائکة فی السماوات من حسن توریتک، و تلطفک بما خلصک، و لم تثلم دینک، و زاد الله فی مخالفینا غما إلی غم، و حجب عنهم مراد منتحلی مودتنا فی تقیتهم. فقال بعض أصحاب الصّادق(علیه السلام): یا ابن رسول الله ما عقلنا من کلام هذا إلّا موافقة صاحبنا -- لهذا المتعنت الناصب فقال الصّادق ع: لئن کنتم لم تفهموا ما عنی فقد فهمناه نحن، و قد شکر الله له. إن ولینا الموالی لأولیائنا -- المعادی لأعدائنا إذا ابتلاه الله بمن یمتحنه من مخالفیه وفقه لجواب یسلم معه دینه و عرضه، و یعظم الله بالتقیة ثوابه إن صاحبکم هذا قال: من عاب واحدا منهم فعلیه لعنة الله. أی من عاب واحدا منهم -- هو أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب؟سهما؟. و قال فی الثانیة: من عابهم أو شتمهم فعلیه لعنة الله. و قد صدق لأن من عابهم فقد عاب علیا ع، لأنه أحدهم، فإذا لم یعب علیا(علیه السلام) و لم یذمه فلم یعبهم، و إنّما عاب بعضهم. و لقد کان لحزقیل المؤمن مع قوم فرعون الذین وشوا به إلی فرعون مثل هذه التوریة، کان حزقیل یدعوهم إلی توحید الله و نبوة موسی و تفضیل محمّد رسول الله(صلی الله علیه و آله) علی جمیع رسل الله و خلقه، و تفضیل علی بن أبی طالب(علیه السلام) و الخیار من الأئمة علی سائر أوصیاء النّبیین -- و إلی البراءة من ربوبیة فرعون. فوشی به الواشون إلی فرعون، و قالوا: إن حزقیل یدعو إلی مخالفتک، و یعین أعداءک علی مضادتک. فقال لهم فرعون: إنه ابن عمی -- و خلیفتی علی ملکی و ولی عهدی، إن فعل ما قلتم، فقد استحق أشد العذاب علی کفره لنعمتی، و إن کنتم علیه کاذبین، فقد استحققتم أشد العذاب لإیثارکم الدخول فی مساءته فجاء بحزقیل و جاء بهم، فکاشفوه، و قالوا: أنت تجحد ربوبیة فرعون الملک و تکفر نعماءه فقال حزقیل: أیها الملک -- هل جربت علی کذبا قط قال: لا. قال: فسلهم من ربهم قالوا: فرعون [هذا]. قال لهم: و من خالقکم قالوا: فرعون هذا. قال لهم: و من رازقکم، الکافل لمعایشکم، و الدافع عنکم مکارهکم قالوا: فرعون هذا. قال حزقیل: أیها الملک فأشهدک، و [کل] من حضرک: أن ربهم هو ربی و خالقهم هو خالقی، و رازقهم هو رازقی، و مصلح معایشهم هو مصلح معایشی، لا- رب لی و لا- خالق و لا رازق غیر ربهم -- و خالقهم و رازقهم. و أشهدک و من حضرک أن کل رب و خالق و رازق -- سوی ربهم و خالقهم و رازقهم فأنا بری ء منه و من ربوبیته، و کافر بإلهیته. یقول حزقیل هذا، و هو یعنی أن ربهم هو الله ربی» و هو لم یقل: إن الذی قالوا: هو أنه ربهم هو ربی -- و خفی هذا المعنی علی فرعون و من حضره -- و توهموا

أنه يقول: فرعون ربی و خالقی و رازقی.فقال لهم: یا رجال السوء -- و یا طلاب الفساد فی ملکی، و مریدی الفتنة بینی و بین ابن عمی، و هو عضـدی، أنتم المسـتحقون لعـذابی لإرادتکم فساد أمری -- و هلاک ابن عمی، و الفت فی عضـدی. ثم أمر بالأوتاد، فجعل فی ساق کل واحـد منهم وتد، و فی صدره وتد، و أمر أصـحاب أمشاط الحدید، فشـقوا بها لحومهم من أبدانهم. فذلک ما قال الله تعالی: فَوَقاهُ اللَّهُ یعنی حزقیل سَـ یِّئاتِ ما مَکَرُوا [به لما وشوا به إلی فرعون لیهلکوه] وَ حاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ [حل بهم] سُوءُ الْعَـ ذابِ و هم الـذین وشوا بحزقیل إلیه -- لما أوتد فیهم الأوتاد -- و مشط عن أبدانهم لحومها بالأمشاط. [تفسیر منسوب به امام عسکری(علیه السلام)، ص 355، ح 247]

«النَّارُ یُعْرَضُونَ عَلَیْهَا غُدُوًّا وَ عَشِیًّا وَ یَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی از امام صادق(علیه السلام) نقل نموده:

که شخصی به آن حضرت گفت: نظر شما درباره ی آیه فوق چیست؟ امام(علیه السلام) فرمود: مخالفین چه می گویند؟ او گفت: آنان می گویند: «عذاب، هر صبح و شام، مربوط به قیامت است، و آل فرعون در برزخ عذاب نمی شوند.»

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

«پس باید آنان از سعدا و نیکان باشند» گفته شد: فدای شما شوم معنای آیه چیست؟ فرمود: عذاب هر صبح و شام، مربوط به دنیاست، و برای آن عالم خداوند می فرماید: «وَ یَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ.»(2)

1- 437.. سوره ی غافر، آیه ی 46.

2- 438.. قال و قال رجل لأبی عبد الله(علیه السلام). ما تقول فی قول الله؟عز؟: النَّارُ یُعْرَضُونَ عَلَیْها غُدُوًّا وَ عَشِیًّا فقال أبو عبد الله ع: ما تقول الناس فیها فقال یقولون: إنها فی نار الخلد و هم لا یعذبون فیما بین ذلک فقال(علیه السلام) فهم من السعداء فقیل له جعلت فداک فکیف هذا فقال إنّما هذا فی الدنیا و أما فی نار الخلد فهو قوله: «وَ یَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذابِ» ثم ذکر قول أهل النار فقال وَ إِذْ یَتَحاجُّونَ فِی النَّارِ فَیَقُولُ الضُّعَفاءُ لِلَّذِینَ اسْتَکْبَرُوا إلی قوله مِنَ النَّارِ فردوا علیهم فقالوا إِنَّا کُلٌّ فِیها إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَکَمَ بَیْنَ الْعِبادِ و قوله وَ ما دُعاءُ الْکافِرِینَ إِلَّا فِی ضَلالٍ أی فی بطلان و قوله إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنا وَ الَّذِینَ آمَنُوا فِی الْحَیاةِ الدُّنْیا و هو فی الرجعة إذا رجع رسول الله(صلی الله علیه و آله) و الأئمة(علیه السلام). [تفسیر قمّی، ج 2، ص 258]

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در حدیث معراج فرمود:

... سپس من به مردمی برخورد نمودم که برخی از آنان چون می خواست برخیزد از بس شکم او بزرگ بود نمی توانست، پس من به جبرئیل گفتم: این ها کیانند؟ جبرئیل گفت: این ها رباخوارانند که خداوند درباره ی آنان می فرماید: «لا یَقُومُونَ إِلَّا کَما یَقُومُ الَّذِی یَتَخَبَّطُهُ الشَّیْطانُ مِنَ الْمَسِ» ناگهان دیدم آنان نیز مانند آل فرعون هستند، و هر صبح و شام بر آتش عرضه می شوند، و همواره می گویند: «خدایا قیامت کی بر پا می شود؟»(1)

عبدالله بن عمر گوید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

هر کدام شما که از دنیا برود، جایگاه او در هر صبح و شام به او نشان داده می شود، اگر او اهل بهشت باشد، در بهشت و اگر اهل دوزخ باشد، در دوزخ، و به او گفته می شود: این جایگاه تو است، تا زمانی که قیامت برپا شود.

مرحوم طبرسی پس از نقل روایت فوق گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

این در دنیاست، و قبل از قیامت است، چرا که عذاب قیامت، «غُدُوًّا وَ عَشِیًّا»

نیست، و اگر مربوط به قیامت باشد همه باید بین مردن و قیامت از سعدا و نیکان باشند....(2)

[أقول: و فی ذیل الآیة روایات عجیبة من عذاب البرزخ و السؤال عمّن مَحَضَ الْإِیمَانَ أَوْ مَحَضَ الْکُفْرَ و یُلهی عن غیرهم، راجع تفسیر نورالثقیلن.](3)

1- 439.. ... ثم مضیت فإذا أنا بأقوام یرید أحدهم أن یقوم فلا یقدر من عظم بطنه فقلت من هؤلاء یا جبرئیل قال هؤلاء الَّذِینَ یَأْکُلُونَ الرِّبا لا یَقُومُونَ إِلَّا کَما یَقُومُ الَّذِی یَتَخَبَّطُهُ الشَّیْطانُ مِنَ الْمَسِّ فإذا هم مثل آل فرعون یعرضون علی النار غُدُوًّا وَ عَشِیًّا یقولون ربنا متی تقوم الساعة .... [تفسیر قمّی، ج 2، ص 7]

2- 440.. عن نافع عن ابن عمر أن رسول الله(صلی الله علیه و آله) قال إن أحدکم إذا مات عرض علیه مقعده بالغداة و العشی أن کان من أهل الجنة فمن الجنة و إن کان من أهل النار فمن النار یقال هذا مقعدک حین یبعثک الله یوم القیامة. أورده البخاری و مسلم فی الصحیحین. [مجمع البیان، ج 8، ص 818]

3- 441.. -- فی الکافی علی بن إبراهیم عن أبیه عن ابن أبی عمیر عن محمّد بن عثمان عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال: سئلته عن أرواح المشرکین فقال: فی النار یعذبون یقولون: ربنا لا تقم الساعة و لا تنجز لنا وعدتنا و لا تلحق آخرنا بأولنا. -- عدة من أصحابنا عن سهل بن زیاد عن عبد الرحمان بن أبی نجران عن مثنی عن أبی بصیر عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال: ان أرواح الکفار فی نار جهنّم یعرضون علیها یقولون ربنا لا تقم لنا الساعة، و لا تنجز لنا ما وعدتنا، و لا تلحق آخرنا بأولنا. -- محمّد بن یحیی عن محمّد بن احمد بإسناد له قال: قال أمیر المؤمنین(علیه السلام): شر بئر فی النار برهوت الذی فیه أرواح الکفار. -- علی بن إبراهیم عن أبیه عن النوفلی عن السکونی عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال: قال رسول الله(صلی الله علیه و آله): شر ماء علی وجه الأرض ماء برهوت، و هو واد بحضر موت یرد علیه هام الکفار و صداهم. -- محمّد بن یحیی عن احمد بن محمّد عن محمّد بن سنان عن عمار بن مروان قال: حدثنی من سمع أبا عبد الله(علیه

السلام) يقول: إذا احتضر الكافر حضره رسول الله(صلى الله عليه و آله) و على(عليه السلام) و جبرئيل و ملک الموت عليهما السلام فيدنو منه على(عليه السلام) فيقول: يا رسول الله ان هذا كان يبغضنا أهل البيت فأبغضه [و يقول رسول الله(صلى الله عليه و آله): يا جبرئيل ان هذا كان يبغض الله و رسوله و أهل بيت رسوله فأبغضه] فيقول جبرئيل لملک الموت: ان هذا كان يبغض الله و رسوله و أهل بيت رسوله فأبغضه و اعنف عليه، فيدنو منه ملک الموت فيقول: يا عبد الله أخذت فكاک رهانک، أخذت أمان برائتک تمسكت بالعصمة الكبرى فى الحيوة الدنيا، فيقول: لا فيقول أبشر يا عدو الله بسخط الله؟عز؟ و عذابه و النار، اما الذى كنت تحذره فقد نزل بک، ثم يسل نفسه سلا عنيفا، ثم يوكل بروحه ثلاثمأة شيطان كلهم يبزق فى وجهه و يتأذى بروحه، فاذا وضع فى قبره فتح له باب من أبواب النار فيدخل عليه من قيحها و لهبها -- محمّد بن يحيى عن احمد بن محمّد عن محمّد بن عيسى عن الحسن بن على عن غالب بن عثمان عن بشير الدهان عن أبى عبد الله(عليه السلام) قال: يجى ء الملكان منكر و نكير إلى الميت حين يدفن إلى ان قال: و إذا كان الرجل كافرا دخلا عليه و أقيم الشيطان بين يديه عيناه من نحاس، فيقولون له: من ربک و ما دينک و ما تقول فى هذا الرجل الذى قد خرج من بين ظهرانيكم؟ فيقول: لا أدرى، فخليا بينه و بين الشيطان، فيسلط عليه فى قبره تسعة و تسعين تنينا لو ان تنينا واحدا منها نفخ فى الأرض ما أنبتت شجرا أبدا، و يفتح له باب إلى النار و يرى مقعده فيها. -- عدة من أصحابنا عن سهل بن زياد عن محمّد بن الحسن بن شمعون عن عبد الله بن عبد الرحمان عن عبد الله بن القاسم عن أبى بكر الحضرمى قال: قلت لأبى جعفر أصلحک الله من المسئولون فى قبورهم؟ قال: من محض الايمان و من محض الكفر، قال: قلت: فبقية هذا الخلق؟ قال: يلهى و الله عنهم و ما يعبأ بهم قال: قلت و عما يسئلون؟ قال: عن الحجة القائمة بين أظهركم، فيقال للمؤمن، ما تقول فى فلان بن فلان؟ فيقول: ذلک امامى فيقول: نم أنام الله عينک و يفتح له باب من الجنة، فما يزال يتحفه من روحها إلى يوم القيامة، و يقال للكافر: ما تقول فى فلان بن فلان؟ قال: فيقول: قد سمعت به و ما أدرى ما هو، قال: فيقال له: لا دريت قال: و يفتح له باب من النار فلا يزال يتحفه من حرها إلى يوم القيامة. -- محمّد بن يحيى عن احمد بن محمّد عن الحسين بن سعيد عن إبراهيم بن أبى البلاد عن بعض أصحابه عن أبى الحسن موسى(عليه السلام) قال: يقال للمؤمن فى قبره: من ربک؟ إلى ان قال و يقال للكافر من ربک؟ فيقول: الله ربى، فيقال: من نبيک؟ فيقول: محمّد(صلى الله عليه و آله)، فيقال: ما دينک؟ فيقول: الإسلام، فيقال: من اين علمت ذلک؟ فيقول: سمعت الناس يقولون فقلت، فيضربانه بمرزبة لو اجتمع عليها الثقلان الانس و الجن لم يطيقوها، قال: فيذوب كما يذوب الرصاص، ثم يعيدان فيه الروح فيوضع قلبه بين لوحين من نار، فيقول: يا رب أخر قيام الساعة. -- عدة من أصحابنا عن احمد بن محمّد و سهل بن زياد و على بن إبراهيم عن أبيه جميعا عن ابن محبوب عن على بن رئاب عن ضريس الكناسى قال: قال أبو جعفر(عليه السلام): ان لله تعالى نارا فى المشرق خلقها ليسكنها أرواح الكفار و يأكلون من زقومها و يشربون من حميمها ليلهم، فاذا طلع الفجر هاجت إلى واد باليمن يقال له برهوت أشد حرا من نيران الدنيا كانوا فيه يتلاقون و يتعارفون، فاذا كان السما عادوا إلى النار، فهم كذلک إلى يوم القيامة. [تفسير نورالثقيلن، ج 4، ص 523]

«وَ إِذْ يَتَحَاجُّونَ فِی النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفَاء لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِّنَ النَّارِ * قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ * وَ قَالَ الَّذِينَ فِی النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ * قَالُوا أَ وَ لَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُم بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَی قَالُوا فَادْعُوا وَ مَا دُعَاء الْكَافِرِينَ إِلَّا فِی ضَلَالٍ»(1)

شیخ طوسی؟ره؟ در کتاب مصباح، خطبه امیرالمؤمنین(علیه السلام) را در روز غدیر نقل کرده و آن حضرت در بخشی از آن خطبه می فرماید:

ای مردم به وسیله توحید و اطاعت از کسانی که خداوند امر به اطاعت از آنان نموده است، به خدای خود تقرّب بجویید، و به کافران تمسّک نجویید، و از آنان پیروی نکنید، چرا که آنان گم راه و گم راه کننده اند، و شما را از راه سعادت و رشد دور می کنند، و به یاد بیاورید سخن خداوند را که از قول پیروان آنان می فرماید: آن ها در قیامت می گویند: «إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَ كُبَرَاءنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا» و نیز می فرماید: «وَ إِذْ يَتَحَاجُّونَ فِی النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعَفَاء لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِّنَ النَّارِ» یعنی ضعفا در

1- 442.. سوره ی غافر، آیات 50-47.

آتش، به طاغوت ها می گویند: ما در دنیا از شما پیروی کردیم، آیا شما بخشی از عذاب ما را تحمّل می کنید؟ و مستکبران و طاغوت ها می گویند: «اگر خدا ما را هدایت کرده بود، ما نیز شما را هدایت می نمودیم».

سپس فرمود:

آیا می دانید استکبار چیست؟ استکبار اطاعت نکردن از رهبران الهی است و تکبّر نمودن از پیروی آنان است، و اگر کسی در قرآن تدبّر کند، قرآن این موضوع را فراوان به او یادآوری می کند و از این خطر او را دور می دارد.(1)

مرحوم سیّد بن طاوس در کتاب «الدروع الواقیة» گوید: روایتی از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل شده که می فرماید:

اهل آتش هنگامی که داخل آتش می شوند، سختی ها و وحشت های آن را می بینند، و به عذاب و عقاب [اعمال خود] پی می برند.

سپس گوید:

همان گونه که امام زین العابدین(علیه السلام) به شخصی می فرماید: «تو، چه گمان

می بری به آتشی که هر کس به او التماس کند، او را باقی نمی گذارد، و نمی تواند

1- 443.. فی مصباح شیخ الطائفة قدس سره خطبة لأمیر المؤمنین(علیه السلام) خطب بها یوم الغدیر و فیها یقول(علیه السلام): و تقربوا إلی الله بتوحیده و طاعة من أمرکم ان تطیعوه وَ لا تُمْسِکُوا بِعِصَمِ الْکَوافِرِ، و لا یخلج بکم الغی فتضلوا عن سبیل الرشاد باتباع أولئک الذین ضلوا و أضلوا، قال الله عز من قائل فی طائفة ذکرهم بالذم فی کتابه: «إِنَّا أَطَعْنا سادَتَنا وَ کُبَراءَنا فَأَضَلُّونَا السَّبِیلَا» إلی قوله و قال تعالی: وَ إِذْ یَتَحاجُّونَ فِی النَّارِ فَیَقُولُ الضُّعَفاءُ لِلَّذِینَ اسْتَکْبَرُوا إِنَّا کُنَّا لَکُمْ تَبَعاً فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَصِیباً مِنَ النَّارِ من عذاب الله من شی ء «قالُوا لَوْ هَدانَا اللَّهُ لَهَدَیْناکُمْ» أفتدرون الاستکبار ما هو؟ هو ترک الطاعة لمن أمروا بطاعته، و الترفع علی من ندبوا إلی متابعته، و القرآن ینطق من هذا کثیر ان تدبره متدبر زجره و وعظه. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 526، ح 68]

به او تخفیفی بدهد، و سخت ترین عذاب را به سکّان خود وارد می نماید، این

در حالی است که اهل آتش اهل بهشت را در ثواب عظیم و نعمت های پایدار

می بینند، و آرزو می کنند که اهل بهشت آب و غذایی به آنان بدهند تا از عذاب

دردناک آنان کاسته شود، چنان که خداوند در قرآن می فرماید: «وَ نَادَی أَصْحَابُ

النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُواْ عَلَيْنَا مِنَ الْمَاء أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّهُ ...»، و تا چهل سال

به آنان پاسخ داده نمی شود، و سپس با زبان تحقیر و اهانت به آنان گفته می شود:

«إِنَّ اللّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ»

سپس به مأمورین آتش که وضع آنان را مشاهده می کنند -- توجّه می کنند و امیدوار می شوند که از ناحیه آنان فرجی برای نجات خود پیدا کننـد، چنان که خداونـد می فرماید: «وَ قَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ». پس تا چهل سال به آنان پاسخ داده نمی شود، و پس از ناامیدی به آنان گفته می شود: «فَادْعُوا وَ مَا دُعَاء الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ» و چون از مأمورین

دوزخ ناامید می شوند، به مالک و رئیس دوزخ مراجعه می کنند، و امیدوار می شوند که او آنان را از عذاب و خواری نجات بدهد، چنان که خداوند می فرماید: «وَ نَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ»، پس چهل سال به آنان پاسخ داده نمی شود، و در عذاب می مانند، و سپس به آنان گفته می شود: «إِنَّكُم مَّاكِثُونَ» و چون از مولای ربّ العالمین خود -- که در دنیا کم ترین توجّهی به او نمی کردند -- ناامید می شوند...

خداوند به آنان می فرماید:

«أَ لَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَى عَلَيْكُمْ فَكُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ * قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَ كُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ * رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ»، پس چهل سال

در ذلّت و خواری در عـذاب می ماننـد و به آنان پاسـخی داده نمی شود، و پس از چهل سال خداوند به آنان می فرماید: «اخْسَؤُوا فِيهَا وَ لَا تُكَلِّمُونِ»، و پس از آن کلّاً از نجات و فرج ناامید می شوند، و درهای دوزخ بر آنان قفل می شود، و همواره در ماتم و هلاکت و فریاد و ناله خواهند ماند.(1)

ص: 333

1- 444.. ابن طاوس فی (الـدروع الواقیـة)، قال: ذکر أبو جعفر أحمد القمّی فی کتاب (زهد النّبی)، عن النّبی(صـلی الله علیه و آله)، و قد نزل علیه جبرئیل، و هو متغیر اللون -- و ذکر حـدیثا طویلا، قال: و فی الحدیث-: أن أهل النار إذا دخلوها و رأوا أنکالها و أهوالها، و علموا عـذابها و عقابها، و رأوها کما قال زین العابـدین(علیه السـلام): «ما ظنک بنار لا تبقی علی من تضـرع إلیها، و لا تقدر علی التخفیف عمن خشع لهـا، و استسـلم إلیها، تلقی سـکانها بأحر ما لـدیها من ألیم النکال، و شدیـد الوبال». یعرفون أن أهل الجنـة فی ثواب عظیم، و نعیم مقیم، فیؤملون أن یطعموهم أو یسـقوهم لیخفف عنهم بعض العـذاب الأـلیم، کمـا قـال الله؟ج؟ فی کتـابه العزیز: وَ نادی أَصْحابُ النَّارِ أَصْحابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنـا مِنَ الْماءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ «الأعراف 7: 50». قال: فیحبس عنهم الجواب إلی أربعین سـنة، ثم یجیبونهم بلسـان الاحتقـار و التهوین: إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهُما عَلَى الْكافِرِينَ «الأعراف 7: 50»، قال: فیرون الخزنـة عنـدهم و هم یشاهدون ما نزل بهم من المصاب فیؤملون أن یجدوا عندهم فرحا بسـبب من الأسـباب، کما قال الله؟ج؟: وَ قالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْماً مِنَ الْعَذابِ، قال: فیحبس عنهم الجواب أربعین سـنة، ثم یجیبونهم بعد خیبة الآمال قالُوا فَادْعُوا وَ ما دُعاءُ الْكافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلالٍ، قال: فإذا یئسوا من خزنـة جهنّم، رجعوا إلی مالک مقدم الخزان، و أملوا أن یخلصـهم من ذلک الهوان، کما قال الله؟ج؟: وَ نادَوْا يا مالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنـا رَبُّكَ «الزخرف 43: 77» قـال: فیحبس عنهم الجواب أربعین سـنة، و هم فی العـذاب، ثم یجیبهم، کمـا قـال الله تعـالی فی کتـابه المکنون: قالَ إِنَّكُمْ ماكِثُونَ «الزخرف 43: 77» قال: فإذا یئسوا من مولاهم رب العالمین الذی کان أهون شـی ء عندهم فی دنیاهم، و کان قد آثر کل واحد منهم علیه هواه مدة الحیاة، و کان قد قرر عندهم بالعقل و النقل أنه واضح لهم علی ید الهداة سـبل النجاة، و عرفهم بلسان الحال أنهم الملقون بأنفسـهم إلی دار النکال و الأهوال، و أن باب القبول یغلق عن الکفار بالممات أبـد الآبـدین، و کان یقول لهم فی أوقات کـانوا فی الحیـاة الـدنیا من المکلفین بلسـان الحـال الواضـح المبین: هب إنکم مـا صـدقتمونی فی هـذا المقال، أما تجوزون أن أکون مع الصّادقین؟ فکیف أعرضـتم عنی و شـهدتم بتکذیبی و تکذیب من صدقنی من المرسلین و المؤمنین؟ فهلا تحرزتم من هذا الضرر المحذر الهائـل؟ أما سـمعتم بکثرة المرسـلین، و تکرار الرسائل. ثم کرر؟ج؟ مواقفهم و هم فی النار ببیان المقال، فقال: أَ لَمْ تَكُنْ آياتِي تُتْلى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِها تُكَذِّبُونَ قالُوا رَبَّنا غَلَبَتْ عَلَيْنا شِقْوَتُنا وَ كُنَّا قَوْماً ضالِّينَ رَبَّنا أَخْرِجْنا مِنْها فَإِنْ عُدْنا فَإِنَّا ظالِمُونَ «المؤمنون 23: 105. 107». قال: فیبقون أربعین سـنة فی ذل الهوان لا یجابون، و فی عذاب النیران لا یکلمون، ثم یجیبهم الله؟ج؟: اخْسَؤُا فِيها وَ لا تُكَلِّمُونِ «المؤمنون 23: 108»، قال: فعند ذلک ییأسون من کل فرج و راحة، و تغلق أبواب جهنّم علیهم، و تدوم لدیهم مآتم الهلاک و الشـهیق و الزفیر و الصراخ و النیاحة. [تفسیر برهان، ج 4، ص 762، ح 2]

سوره ی غافر، آیات 51 تا 68

متن:

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنا وَ الَّذينَ آمَنُوا فِي الْحَياةِ الدُّنْيا وَ يَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهادُ 51 يَوْمَ لا يَنْفَعُ الظَّالِمينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَ لَهُمْ سُوءُ الدَّارِ 52 وَ لَقَدْ آتَيْنا مُوسَى الْهُدى وَ أَوْرَثْنا بَني إِسْرائيلَ الْكِتابَ 53 هُدىً وَ ذِكْرى لِأُولِي الْأَلْبابِ 54 فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَ سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَ الْإِبْكارِ 55 إِنَّ الَّذينَ يُجادِلُونَ في آياتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطانٍ أَتاهُمْ إِنْ في صُدُورِهِمْ إِلاَّ كِبْرٌ ما هُمْ بِبالِغيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّميعُ الْبَصيرُ 56 لَخَلْقُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَ لكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ 57 وَ ما يَسْتَوِي الْأَعْمى وَ الْبَصيرُ وَ الَّذينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ وَ لاَ الْمُسيءُ قَليلاً ما تَتَذَكَّرُونَ 58 إِنَّ السَّاعَةَ لآتِيَةٌ لا رَيْبَ فيها وَ لكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يُؤْمِنُونَ 59 وَ قالَ رَبُّكُمُ ادْعُوني أَسْتَجِبْ

لَكُمْ إِنَّ الّذينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبادَتى سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ داخِرينَ 60 اللّهُ الّذى جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فيهِ وَ النَّهارَ مُبْصِراً إِنَّ اللّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَ لكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَشْكُرُونَ 61 ذلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خالِقُ كُلِّ شَىْ ءٍ لا إِلهَ إِلاَّ هُوَ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ 62 كَذلِكَ يُؤْفَكُ الَّذينَ كانُوا بِآياتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ 63 اللَّهُ الَّذى جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَراراً وَ السَّماءَ بِناءً وَ صَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَ رَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّباتِ ذلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَتَبارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعالَمينَ 64 هُوَ الْحَىُّ لا إِلهَ إِلاَّ هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمينَ 65 قُلْ إِنِّى نُهيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جاءَنِى الْبَيِّناتُ مِنْ رَبِّى وَ أُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعالَمينَ 66 هُوَ الَّذى خَلَقَكُمْ مِنْ تُرابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخاً وَ مِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى مِنْ قَبْلُ وَ لِتَبْلُغُوا أَجَلاً مُسَمًّى وَ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ 67 هُوَ الَّذى يُحْيى وَ يُميتُ فَإِذا

قَضى أَمْراً فَإِنَّما يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ 68

لغات:

«أشهاد» جمع شاهد است، و مقصود، پيامبران و ملائكه و مؤمنين و... هستند، و «سُوءُ الدَّارِ» اشاره به دوزخ و عذاب قيامت است، و «آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَى» يعنى معجزات

و كتاب تورات، و «بِالْعَشِيِّ وَ الْإِبْكَارِ» يعنى بالصباح و المساء، يعنى على الدوام او فى اوقات الصلاة، و «وَ مَا هُم بِبَالِغِيهِ» يعنى ببالغى مراد هم من الكبر، و «دَاخِرِينَ» يعنى صاغرين و ذليلين، و «وَ السَّمَاء بِنَاءً» يعنى سقفاً مبنيّاً له عمد لا ترونها.(1)

1- 445.. تفسير شبّر.

ترجمه:

ما به یقین پیامبران خود و کسانی را که ایمان آورده اند، در زندگی دنیا و (در آخرت) روزی که گواهان به پا می خیزند یاری می دهیم! (51) روزی که عـذرخواهی ظالمان سودی به حال شان نمی بخشـد و لعنت خدا برای آنها، و خانه (و جایگاه) بد نیز برای آنان است. (52) و ما به موسـی هدایت بخشیدیم، و بنی اسرائیل را وارثان کتاب (تورات) قرار دادیم. (53) کتابی که مایه هدایت و تذکّر برای صاحبان عقل بود! (54) پس (ای پیامبر!) صبر و شـکیبایی پیشه کن که وعـده خـدا حقّ است، و برای گناهت اسـتغفار کن، و هر صـبح و شام تسبیح و حمد پروردگارت را بجا آور! (55) کسانی که در آیات خداوند بدون دلیلی که برای آنها آمده باشد ستیزه جویی می کنند، در سینه های شان فقط تکبّر (و غرور) است، و هرگز به خواسـته خود نخواهنـد رسـید، پس به خدا پناه بر که او شـنوا و بیناست! (56) آفرینش آسـمانها و زمین از آفرینش انسانها مهمتر است، ولی بیشتر مردم نمی داننـد. (57) هرگز نابینـا و بینا یکسان نیسـتند همچنین کسانی که ایمان آورده، و اعمال صالح انجام داده اند با بدکاران یکسان نخواهند بود امّا کمتر متذکّر می شوید! (58) روز قیامت به یقین آمدنی است، و شکّی در آن نیست ولی اکثر مردم ایمان نمی آورند! (59) پروردگار شـما گفته است: «مرا بخوانید تا (دعای) شـما را بپذیرم! کسانی که از عبادت من تکبّر می ورزنـد به زودی با ذلّت وارد دوزخ می شونـد!» (60) خداونـد کسـی است که شب را برای شـما آفرید تا در آن بیاسایید، و روز را روشـنی بخش قرار داد خداوند نسـبت به مردم صاحب فضل و کرم است ولی بیشتر مردم شـکرگزاری نمی کنند! (61) این است خداوند، پروردگار شما که آفریننده همه چیز است هیچ معبودی جز او نیست با این حال چگونه از راه حق منحرف می شوید؟! (62)

اینچنین کسانی که آیات خـدا را انکار می کردنـد (از راه راست) منحرف می شوند! (63) خداوند کسـی است که زمین را برای شما جایگاه امن و آرامش قرار داد و آسـمان را همچون سقفی (بالای سرتان) و شما را صورتگری کرد، و صورتتان را نیکو آفرید و از چیزهایی پاکیزه به شما روزی داد این است خداونـد پروردگار شـما! جاوید و پربرکت است خداوندی که پروردگار عالمیان است! (64) زنده (واقعی) اوست معبودی جز او نیست پس او را بخوانیـد در حالی که دین خود را برای او خالص کرده اید! سـتایش مخصوص خداوندی است که پروردگار جهانیان است! (65)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَ الَّذِینَ آمَنُوا فِی الْحَیَاةِ الدُّنْیَا وَ یَوْمَ یَقُومُ الْأَشْهَادُ * یَوْمَ لَا یَنفَعُ الظَّالِمِینَ مَعْذِرَتُهُمْ وَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَ لَهُمْ سُوءُ الدَّارِ»(1)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

به خـدا سوگند، این آیه مربوط به رجعت است، مگر نمی دانید که پیامبران زیادی را مردم یاری نکردند و کشـته شدند، و با امامان بعد از آن ها جنگیدند و آنان را به قتل رساندند؟!(2)

امام باقر(علیه السلام) فرمود:

[آیه فوق [درباره ی رجعت و قیامت است و] حسین بن علیّ(علیه السلام) کشته

1- 446.. سوره ی غافر، آیات 51 و 52.

2- 447.. أخبرنا أحمد بن إدریس عن أحمد بن محمّد عن عمر بن عبد العزیز عن جمیل عن أبی عبد الله(علیه السـلام) قال قلت قول الله تبارک و تعالی إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنا وَ الَّذِینَ آمَنُوا فِی الْحَیاةِ الـدُّنْیا وَ یَوْمَ یَقُومُ الْأَشْهادُ قال ذلک و الله فی الرجعة، أ ما علمت أن أنبیاء کثیرة لم ینصروا فی الدنیا و قتلوا و الأئمة بعدهم قتلوا و لم ینصروا ذلک فی الرجعة. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 258]

شد، و به خدا سوگند، کسی او را یاری نکرد، و تاکنون برای او انتقام گرفته

نشده است![(1)]

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

مقصود از «راجِفَةُ» در آیه «یَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ * تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ»، حسین بن علیّ(علیه السلام) است، و مقصود از «رادِفَةُ» علیّ بن ابیطالب(علیه السلام) است، و نخستین کسی که رجعت می کند و سر از خاک بیرون می نماید، حسین بن علیّ(علیه السلام) با هفتاد و پنج هزار از یاران اوست چنان که خداوند می فرماید: «إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا ....»[(2)]

1- 448.. وَ حَدَّثَنِی أَبِی رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَةَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ(علیه السلام) قَالَ تَلَا هَذِهِ الآیَةَ إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنا وَ الَّذِینَ آمَنُوا فِی الْحَیاةِ الدُّنْیا وَ یَوْمَ یَقُومُ الْأَشْهادُ قَالَ الْحُسَیْنُ بْنُ عَلِیٍّ مِنْهُمْ وَ لَمْ یُنْصَرْ بَعْدُ ثُمَّ قَالَ وَ اللَّهِ لَقَدْ قُتِلَ قَتَلَةُ الْحُسَیْنِ(علیه السلام) وَ لَمْ یُطْلَبْ بِدَمِهِ بَعْدُ. [کامل الزیارات، ص 63، باب 18، ح 2]

2- 449.. رجعة السید المعاصر: عن جعفر بن محمّد بن مالک، قال: حدثنا محمّد بن القاسم بن إسماعیل، عن علی بن خالد العاقولی، عن عبد الکریم بن عمرو الخثعمی، عن سلیمان بن خالد، قال: قال أبو عبد الله(علیه السلام)، فی قوله تعالی: یَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ «النازعات 79: 6 و 7»، قال: «الراجفة: الحسین بن علی؟سهما؟، و الرادفة: علی بن أبی طالب(علیه السلام)، و أول من ینشق عنه القبر و ینفض عن رأسه التراب الحسین ابن علی؟سهما؟ فی خمسة و سبعین ألفا، و هو قوله تعالی: إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنا وَ الَّذِینَ آمَنُوا فِی الْحَیاةِ الدُّنْیا وَ یَوْمَ یَقُومُ الْأَشْهادُ یَوْمَ لا یَنْفَعُ الظَّالِمِینَ مَعْذِرَتُهُمْ وَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَ لَهُمْ سُوءُ الدَّارِ». [تفسیر برهان، ج 4، ص 764، ح 6]

«وَ قَالَ رَبُّکُمُ ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ إِنَّ الَّذِینَ یَسْتَکْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِی سَیَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِینَ»(1)

زرارة گوید: امام باقر(علیه السلام) فرمود:

مقصود از عبادت در این آیه دعا است، و بهترین عبادت دعاست، زرارة گوید: گفتم: معنای «إِنَّ إِبْرَاهِیمَ لَأَوَّاهٌ حَلِیمٌ»(2)، چیست؟ فرمود: «أوّاه» کسی را گویند که فراوان دعا می کند.(3)

حمّاد بن عیسی گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

دعا کن و نگو؛ تقدیر هر کسی گذشته است، چرا که دعا خود عبادت است و خداوند می فرماید: «ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ إِنَّ الَّذِینَ یَسْتَکْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِی سَیَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِینَ.»(4)

معاویة بن عمّار گوید:

به امام صادق(علیه السلام) گفتم: دو نفر در یک ساعت نماز خود را شروع کردند و در یک ساعت فارغ شدند و لکن یکی از آنان دعایش بیشتر بود، و دیگری قرآنش بیشتر بود، عمل کدام یک از آنان بهتر بوده؟ فرمود: هر دو دارای فضیلت

1- 450.. سوره ی غافر، آیه ی 60.

2- 451.. سوره ی توبه، آیه ی 114.

3- 452.. عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ حَرِیزٍ عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ(علیه السلام) قَالَ إِنَّ اللَّهَ؟عز؟ یَقُولُ -- إِنَّ الَّذِینَ یَسْتَکْبِرُونَ عَنْ عِبادَتِی سَ یَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ داخِرِینَ قَالَ هُوَ الدُّعَاءُ وَ أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ الدُّعَاءُ قُلْتُ إِنَّ إِبْرَاهِیمَ لَأَوَّاهٌ حَلِیمٌ قَالَ الْأَوَّاهُ هُوَ الدَّعَّاءُ. [کافی، ج 2، ص 466، ح 1]

4- 453.. عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ سَ مِعْتُهُ یَقُولُ ادْعُ وَ لَا تَقُلْ قَدْ فُرِغَ مِنَ الْأَمْرِ فَإِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ إِنَّ اللَّهَ؟عز؟ یَقُولُ -- إِنَّ الَّذِینَ یَسْتَکْبِرُونَ عَنْ عِبادَتِی سَیَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ داخِرِینَ وَ قَالَ ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ. [کافی، ج 2، ص 467]

بوده انـد. گفتم: می دانم که کار هر دو خوب بوده و لکن می خواهم بـدانم عمل کدام یک افضل از دیگری بوده است؟ فرمود: دعا افضـل است. سـپس فرمود: مگر نشـنیده ای که خداوند می فرماید: «وَ قَالَ رَبُّکُمُ ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ إِنَّ الَّذِینَ یَسْتَکْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِی سَیَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِینَ؟»، سـپس فرمود: به خدا سوگند، مقصود از عبادت در این آیه دعا است تا این که فرمود: «هِیَ وَ اللَّهِ الْعِبَادَةُ هِیَ وَ اللَّهِ أَفْضَلُ هِیَ وَ اللَّهِ أَفْضَلُ أَ لَیْسَتْ هِیَ الْعِبَادَةَ هِیَ وَ اللَّهِ الْعِبَادَةُ هِیَ وَ اللَّهِ الْعِبَادَةُ أَ لَیْسَتْ هِیَ أَشَدَّهُنَّ هِیَ وَ اللَّهِ أَشَدُّهُنَّ هِیَ وَ اللَّهِ أَشَدُّهُنَّ.»(1)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

«فضـیلت دعای بعـد از نمازهای واجب، نسـبت به دعای بعد از نمازهای مسـتحّب، مانند فضـیلت نماز واجب بر نماز مسـتحب است» سپس فرمود: دعـا کن و مگو: تقـدیر گذشـته است، چرا که دعـا عبـادت است، و خداونـد می فرمایـد: «إِنَّ الَّذِینَ یَسْ تَکْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِی سَیَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِینَ»، و نیز می فرماید: «ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ».

1- 454.. وَ عَنْهُ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَ ی عَنْ مُعَاوِیَ ةَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السـلام) رَجُلَیْنِ افْتَتَحَا الصَّلَاةَ فِی سَاعَةٍ وَاحِدَةٍ فَتَلَا هَذَا الْقُرْآنَ فَکَانَتْ تِلَاوَتُهُ أَکْثَرَ مِنْ دُعَائِهِ وَ دَعَا هَذَا أَکْثَرَ فَکَانَ دُعَاؤُهُ أَکْثَرَ مِنْ تِلَاوَتِهِ ثُمَّ انْصَرَفَا فِی سَاعَةٍ وَاحِدَةٍ أَیُّهُمَا أَفْضَلُ قَالَ کُلٌّ فِیهِ فَضْلٌ کُلٌّ حَسَنٌ قُلْتُ إِنِّی قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ کُلًّا حَسَنٌ وَ أَنَّ کُلًّا فِیهِ فَضْلٌ فَقَالَ الدُّعَاءُ أَفْضَلُ أَ مَا سَمِعْتَ قَوْلَ اللَّهِ؟عز؟ -- وَ قالَ رَبُّکُمُ ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ إِنَّ الَّذِینَ یَسْ تَکْبِرُونَ عَنْ عِبادَتِی سَیَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ داخِرِینَ هِیَ وَ اللَّهِ الْعِبَادَةُ هِیَ وَ اللَّهِ أَفْضَلُ هِیَ وَ اللَّهِ أَفْضَلُ أَ لَیْسَتْ هِیَ الْعِبَادَةَ هِیَ وَ اللَّهِ الْعِبَادَةُ هِیَ وَ اللَّهِ الْعِبَادَةُ أَ لَیْسَتْ هِیَ أَشَدَّهُنَّ هِیَ وَ اللَّهِ أَشَدُّهُنَ. [تهذیب، ج 2، ص 104، ح 394]

سپس فرمود:

هنگامی که خواستی دعا بکنی نخست خدا را ستایش و تحمید و تسبیح و تهلیل کن، و ثنای او را به جای آور، و بر پیامبر او(صلی الله علیه و آله) درود بفرست و سپس سؤال کن، تا به تو عطا شود.(1)

هشام بن سالم گوید: به امام صادق(علیه السلام) گفتم: ای فرزند رسول خدا، علّت چیست که دعا بسا مستجاب می شود و بسا مستجاب نمی شود، در حالی که خداوند می فرماید: «ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ»؟ فرمود:

بنده مؤمن اگر با نیّت صادق و قلب مخلص دعا کند دعای او مستجاب می شود، اگر به عهد و پیمان خداوند وفا نموده باشد، وگرنه مستجاب نمی شود، چرا که خداوند می فرماید: «وَ أَوْفُواْ بِعَهْدِی أُوفِ بِعَهْدِکُمْ»(2)، بنابراین کسی که با خداوند وفادار باشد، خداوند نیز با او وفادار است.(3)

1- 455.. الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّی بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْمُغِیرَةِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) یَقُولُ إِنَّ فَضْلَ الدُّعَاءِ بَعْدَ الْفَرِیضَةِ عَلَی الدُّعَاءِ بَعْدَ النَّافِلَةِ کَفَضْلِ الْفَرِیضَةِ عَلَی النَّافِلَةِ قَالَ ثُمَّ قَالَ ادْعُهْ وَ لَا تَقُلْ قَدْ فُرِغَ مِنَ الْأَمْرِ فَإِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ إِنَّ اللَّهَ؟عز؟ یَقُولُ إِنَّ الَّذِینَ یَسْتَکْبِرُونَ عَنْ عِبادَتِی سَیَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ داخِرِینَ وَ قَالَ ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ وَ قَالَ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَدْعُوَ اللَّهَ فَمَجِّدْهُ وَ احْمَدْهُ وَ سَبِّحْهُ وَ هَلِّلْهُ وَ أَثْنِ عَلَیْهِ وَ صَلِّ عَلَی النَّبِیِّ(صلی الله علیه و آله) ثُمَّ سَلْ تُعْطَ. [کافی، ج 3، ص 341، ح 4]

2- 456.. سوره ی بقره، آیه ی 40.

3- 457.. مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ قَالَ قُلْتُ لِلصَّادِقِ(علیه السلام) یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا بَالُ الْمُؤْمِنِ إِذَا دَعَا رُبَّمَا اسْتُجِیبَ لَهُ وَ رُبَّمَا لَمْ یُسْتَجَبْ لَهُ وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ؟عز؟ وَ قالَ رَبُّکُمُ ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ فَقَالَ(علیه السلام) إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا دَعَا اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی بِنِیَّةٍ صَادِقَةٍ وَ قَلْبٍ مُخْلِصٍ اسْتُجِیبَ لَهُ بَعْدَ وَفَائِهِ بِعَهْدِ اللَّهِ؟عز؟ وَ إِذَا دَعَا اللَّهَ؟عز؟ لِغَیْرِ نِیَّةٍ وَ إِخْلَاصٍ لَمْ یُسْتَجَبْ لَهُ أَ لَیْسَ اللَّهُ تَعَالَی یَقُولُ أَوْفُوا بِعَهْدِی أُوفِ بِعَهْدِکُمْ فَمَنْ وَفَی أُوفِیَ لَهُ. [اختصاص شیخ مفید، ص 242]

در برخی از روایات آداب دعا و جهت دعا و... ذکر شده است، که در پاورقی مشاهده می کنید.(1)

و در روایتی نیز آمـده که خداونـد در روز قیامت مشـرف بر بنده ی خود می شود، و به او می فرماید: آیا من دعای تو را در فلان کار و فلان کار مسـتجاب نکردم؟ و او اعتراف می کنـد و می گویـد: خدایا من از تو درخواست بهشت نمودم، و خداوند به او می فرماید: «الجنة لک مباحا، أرضیت؟ ...»(2)

ص: 342

---

1 - 458.. عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ قُلْتُ آیَتَانِ فِی کِتَابِ اللَّهِ؟عز؟ أَطْلُبُهُمَا فَلَا أَجِدُهُمَا قَالَ وَ مَا هُمَا قُلْتُ قَوْلُ اللَّهِ؟عز؟ -- ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ فَنَدْعُوهُ وَ لَا نَرَی إِجَابَةً قَالَ أَ فَتَرَی اللَّهَ؟عز؟ أَخْلَفَ وَعْدَهُ قُلْتُ لَا قَالَ فَمِمَّ ذَلِکَ قُلْتُ لَا أَدْرِی قَالَ لَکِنِّی أُخْبِرُکَ مَنْ أَطَاعَ اللَّهَ؟عز؟ فِیمَا أَمَرَهُ ثُمَّ دَعَاهُ مِنْ جِهَةِ الدُّعَاءِ أَجَابَهُ قُلْتُ وَ مَا جِهَةِ الدُّعَاءِ قَالَ -- تَبْدَأُ فَتَحْمَدُ اللَّهَ وَ تَذْکُرُ نِعَمَهُ عِنْدَکَ ثُمَّ تَشْکُرُهُ ثُمَّ تُصَلِّی عَلَی النَّبِیِّ(صلی الله علیه و آله) ثُمَّ تَذْکُرُ ذُنُوبَکَ فَتُقِرُّ بِهَا ثُمَّ تَسْتَعِیذُ مِنْهَا فَهَذَا جِهَةُ الدُّعَاءِ ثُمَّ قَالَ وَ مَا الْآیَةُ الْأُخْرَی قُلْتُ قَوْلُ اللَّهِ؟عز؟ -- وَ ما أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَهُوَ یُخْلِفُهُ وَ هُوَ خَیْرُ الرَّازِقِینَ وَ إِنِّی أُنْفِقُ وَ لَا أَرَی خَلَفاً قَالَ أَ فَتَرَی اللَّهَ؟عز؟ أَخْلَفَ وَعْدَهُ قُلْتُ لَا قَالَ فَمِمَّ ذَلِکَ قُلْتُ لَا أَدْرِی قَالَ لَوْ أَنَّ أَحَدَکُمُ اکْتَسَبَ الْمَالَ مِنْ حِلِّهِ وَ أَنْفَقَهُ فِی حِلِّهِ لَمْ یُنْفِقْ دِرْهَماً إِلَّا أُخْلِفَ عَلَیْهِ. [کافی، ج 2، ص 486، ح 8]

2- 459.. یا فاطمـة إن الله أعطانی فی علی سـبع خصال: هو أول من ینشق عنه القبر معی، و أول من یقف معی علی الصـراط فیقول للنار خذی ذا و ذری ذا، و أول من یکسـی إذا کسـیت، و أول من یقف معی علی یمین العرش و أول من یقرع معی باب الجنة، و أول من یسـکن معی علیین، و أول من یشرب معی من الرحیق المختوم خِتامُهُ مِسْکٌ وَ فِی ذلِکَ فَلْیَتَنافَسِ الْمُتَنافِسُونَ. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 337]

«هُوَ الْحَیُّ لَاإِلَهَ إِلّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِینَ لَهُ الدِّینَ الْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ»(1)

شخصی نزد امام سجّاد(علیه السلام) آمد و از مسائلی سؤال نمود، و سپس بازگشت که از مسائل دیگری سؤال کند، و امام(علیه السلام) به او فرمود:

در انجیل نوشته شده: تا به آنچه می دانسته اید عمل نکرده اید از آنچه نمی دانید سؤال نکنید، چرا که عالم اگر به علم خود عمل نکند، دانش او سبب دوری او از خداوند می شود.

سپس فرمود:

بر تو باد به قرآن... چرا که خداوند درجات بهشت را به اندازه ی آیات قرآن قرار داده است، و به قاری قرآن گفته می شود: قرآن را بخوان و به درجات بهشتی صعود کن، و قاریان قرآن چون داخل بهشت می شوند، احدی در بهشت مقامش بالاتر از آنان نیست، جز پیامبران و صدّیقین... تا این که آن مرد گفت: «لَاإِلَهَ إِلَّا الله» و امام(علیه السلام) فرمود: من نیز می گویم: «لَاإِلَهَ إِلَّا الله» سپس فرمود: هنگامی که یکی از شما می گوید: «لَاإِلَهَ إِلَّا الله» باید پس از آن بگوید: «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ» چرا که خداوند می فرماید: «هُوَ الْحَیُّ لَاإِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِینَ لَهُ الدِّینَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ.»(2)

1- 460.. سوره ی غافر، آیه ی 65.

2- 461.. فإنه حدثنی أبی عن القاسم بن محمّد عن سلیمان بن داود رفعه قال جاء رجل إلی علی بن الحسین(علیه السلام) فسأله عن مسائل ثم عاد لیسأل عن مثلها فقال علی بن الحسین(علیه السلام) مکتوب فی الإنجیل لا تطلبوا علم ما لا تعلمون و لما عملتم بما علمتم، فإن العالم إذا لم یعمل به لم یزده من الله إلّا بعدا، ثم قال علیک بالقرآن فإن الله خلق الجنة بیده لبنة من ذهب و لبنة من فضة و جعل ملاطها المسک و ترابها الزعفران و حصاها اللؤلؤ و جعل درجاتها علی قدر آیات القرآن فمن قرأ القرآن قال له اقرأ و ارق و من دخل منهم الجنة لم یکن أحد فی الجنة أعلی درجة منه ما خلا النّبیین و الصدیقین، فقال له الرجل: فما الزهد قال: الزهد عشرة أجزاء فأعلی درجات الزهد أدنی درجات الرضی ألا و إن الزهد فی آیة من کتاب الله «لِکَیْلا تَأْسَوْا عَلی ما فاتَکُمْ وَ لا تَفْرَحُوا بِما آتاکُمْ» فقال الرجل: «لا إله إلّا الله» فقال علی بن الحسین؟سهما؟. و أنا أقول لا إله إلّا الله فإذا قال أحدکم لا إله إلّا الله فلیقل الْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعالَمِینَ، فإن الله یقول: «هُوَ الْحَیُّ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِینَ لَهُ الدِّینَ الْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعالَمِینَ. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 259]

ابوالصلت هروی گوید: هنگامی که حضـرت رضا(علیه السلام) داخل نیشابور شد، من خدمت آن حضرت بودم که حدیث سلسلة الذهب را نقل نمود شخصی سؤال کرد: اخلاص شهادت به توحید و «لَاإِلَهَ إِلَّا الله» چیست؟ امام(علیه السلام) فرمود:

اخلاص آن به اطاعت از خدا و رسول او، و پذیرفتن ولایت اهل بیت او (صلوات الله علیهم أجمعین) است.(1)

ص: 344

1- 462.. وَ عَنْهُ، قَالَ: أَخْبَرَنَا جَمَاعَةٌ، عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرٍ اللَّیْثُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ اللَّیْثِ الْعَنْبَرِیُّ إِمْلَاءً مِنْ أَصْلِ کِتَابِهِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ مُزَاحِمٍ الْهَرَوِیُّ سَنَةَ إِحْدَی وَ سِتِّینَ وَ مِائَتَیْنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِی أَبُو الصَّلْتِ عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ صَالِحٍ الْهَرَوِیُّ، قَالَ: کُنْتُ مَعَ الرِّضَا(علیه السلام) لَمَّا دَخَلَ نَیْسَابُورَ وَ هُوَ رَاکِبٌ بَغْلَةً شَهْبَاءَ، وَ قَدْ خَرَجَ عُلَمَاءُ نَیْسَابُورَ فِی اسْتِقْبَالِهِ، فَلَمَّا سَارَ إِلَی الْمَرْتَعَةِ تَعَلَّقُوا بِلِجَامِ بَغْلَتِهِ، وَ قَالُوا: یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ، حَدِّثْنَا بِحَقِّ آبَائِکَ الطَّاهِرِینَ، حَدِّثْنَا عَنْ آبَائِکَ (صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ أَجْمَعِینَ)، فَأَخْرَجَ رَأْسَهُ مِنَ الْهَوْدَجِ وَ عَلَیْهِ مِطْرَفُ خَزٍّ، فَقَالَ: حَدَّثَنِی أَبِی مُوسَی بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِیهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِیهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ، عَنْ أَبِیهِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ، عَنْ أَبِیهِ الْحُسَیْنِ سَیِّدِ شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، عَنْ أَبِیهِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله)، قَالَ: أَخْبَرَنِی جَبْرَئِیلُ الرُّوحُ الْأَمِینُ، عَنِ اللَّهِ (تَقَدَّسَتْ أَسْمَاؤُهُ وَ جَلَّ وَجْهُهُ)، قَالَ: إِنِّی أَنَا اللَّهُ، لا إِلهَ إِلَّا أَنَا وَحْدِی فَاعْبُدُونِی، وَ لْیَعْلَمْ مَنْ لَقِیَنِی مِنْکُمْ بِشَهَادَةِ أَنْ لَاإِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصاً بِهَا، أَنَّهُ قَدْ دَخَلَ حِصْنِی، وَ مَنْ دَخَلَ حِصْنِی أَمِنَ عَذَابِی. قَالُوا: یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ، وَ مَا إِخْلَاصُ الشَّهَادَةِ لِلهِ قَالَ: طَاعَةُ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ، وَ وَلَایَةِ أَهْلِ بَیْتِهِ(علیهم السلام). [امالی شیخ طوسی، ج 2، ص 588]

ابان بن تغلب گوید: امام صادق(علیه السلام) به من فرمود:

هنگامی که وارد کوفه شدی این حدیث را برای مردم روایت کن: «مَنْ شَهِدَ أَنْ لَاإِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصاً وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ» گفتم: آیا برای همه طبقات مردم روایت کنم؟ فرمود: آری. سپس فرمود: روز قیامت چون خداوند اوّلین و آخرین را جمع می کند، جز اهل ولایت ما، همه مردم «لَاإِلَهَ إِلَّا الله» را فراموش می کنند.(1)

سوره ی غافر، آیات 69 تا 85

متن:

أَ لَمْ تَرَ إِلَى الَّذينَ يُجادِلُونَ فى آياتِ اللَّهِ أَنَّى يُصْرَفُونَ 69 الَّذينَ كَذَّبُوا بِالْكِتابِ وَ بِما أَرْسَلْنا بِهِ رُسُلَنا فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ 70 إِذِ الْأَغْلالُ فى أَعْناقِهِمْ وَ السَّلاسِلُ يُسْحَبُونَ 71 فِى الْحَميمِ ثُمَّ فِى النَّارِ يُسْجَرُونَ 72 ثُمَّ قيلَ لَهُمْ أَيْنَ ما كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ 73 مِنْ دُونِ اللَّهِ قالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَلْ لَمْ نَكُنْ نَدْعُوا مِنْ قَبْلُ شَيْئاً كَذلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكافِرينَ 74 ذلِكُمْ بِما كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِى الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَ بِما كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ 75 ادْخُلُوا أَبْوابَ جَهَنَّمَ خالِدينَ فيها فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرينَ 76 فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذى نَعِدُهُمْ أَوْ

1- 463.. الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ وَ عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ جَمِيعاً عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَائِذٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ السَّوَّاقِ عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ يَا أَبَانُ إِذَا قَدِمْتَ الْكُوفَةَ فَارْوِ هَذَا الْحَدِيثَ مَنْ شَهِدَ أَنْ لَاإِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصاً وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ قَالَ قُلْتُ لَهُ إِنَّهُ يَأْتِينِي مِنْ كُلِّ صِنْفٍ مِنَ الْأَصْنَافِ أَ فَأَرْوِي لَهُمْ هَذَا الْحَدِيثَ قَالَ نَعَمْ يَا أَبَانُ إِنَّهُ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ وَ جَمَعَ اللَّهُ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ فَتُسْلَبُ لَاإِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِنْهُمْ إِلَّا مَنْ كَانَ عَلَى هَذَا الْأَمْرِ. [کافی، ج 2، ص 520، ح 1]

نَتَوَفَّيَنَّکَ فَإِلَيْنا يُرْجَعُونَ 77 وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلاً مِنْ قَبْلِکَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنا عَلَيْکَ وَ مِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْکَ وَ ما کانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلاَّ بِإِذْنِ اللَّهِ فَإِذا جاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَ خَسِرَ هُنالِکَ الْمُبْطِلُونَ 78 اللَّهُ الَّذی جَعَلَ لَکُمُ الْأَنْعامَ لِتَرْکَبُوا مِنْها وَ مِنْها تَأْکُلُونَ 79 وَ لَکُمْ فيها مَنافِعُ وَ لِتَبْلُغُوا عَلَيْها حاجَةً فی صُدُورِکُمْ وَ عَلَيْها وَ عَلَی الْفُلْکِ تُحْمَلُونَ 80 وَ يُرِيکُمْ آياتِهِ فَأَیَّ آياتِ اللَّهِ تُنْکِرُونَ 81 أَ فَلَمْ يَسيرُوا فِی الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا کَيْفَ کانَ عاقِبَةُ الَّذينَ مِنْ قَبْلِهِمْ کانُوا أَکْثَرَ مِنْهُمْ وَ أَشَدَّ قُوَّةً وَ آثاراً فِی الْأَرْضِ فَما أَغْنی عَنْهُمْ ما کانُوا يَکْسِبُونَ 82 فَلَمَّا جاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّناتِ فَرِحُوا بِما عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَ حاقَ بِهِمْ ما کانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ 83 فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنا قالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَ کَفَرْنا بِما کُنَّا بِهِ مُشْرِکينَ 84 فَلَمْ يَکُ يَنْفَعُهُمْ إِيمانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنا

سُنَّتَ اللَّهِ الَّتی قَدْ خَلَتْ فی عِبادِهِ وَ خَسِرَ هُنالِکَ الْکافِرُونَ 85

لغات:

«اَغلال» جمع غُلّ است و آن طوقی است که برای شکنجه و خوار کردن به گردن اسیر می اندازند، و «غَلول» به معنای خیانت است و خیانت نیز به گردن صاحبش مانند

غلّ آویخته می شود، و «سلاسل» جمع سلسله به معنای زنجیر است که به گردن مجرم

می اندازند و او را می کِشند، و «سَحب» به معنای کشیدن روی زمین است، و «سَجر» در اصل به معنای القای هیزم در بین آتش است، مانند تنّوری که با هیزم شعله ور می شود، و «فَرَح و بَطَر و اَشَر» به یک معناست، و «مَرَح» شدّت شادی و فرح است.

ترجمه:

آیا ندیدی کسانی را که در آیات خدا مجادله می کنند، چگونه از راه حقّ

منحرف می شوند؟! (69) همان کسانی که کتاب (آسـمانی) و آنچه رسولان خود را بدان فرسـتاده ایم تکذیب کردند امّا بزودی (نتیجه کار خود را) می دانند! (70) در آن هنگام که غل و زنجیرها بر گردن آنان قرار گرفته و آنها را می کشـند... (71) و در آب جوشان وارد می کنند سپس در آتش دوزخ افروختـه می شونـد! (72) سـپس به آنهـا گفته می شود: «کجاینـد آنچه را همتـای خـدا قرار می دادیـد، (73) همان معبودهـایی را که جز خـدا پرسـتش می کردیـد؟!» آنها می گوینـد: «همه از نظر ما پنهان و گم شدنـد بلکه ما اصـلًا پیش از این چیزی را پرستش نمی کردیم»! این گونه خداوند کافران را گم راه می سازد! (74) این (عذاب) بخاطر آن است که بناحقّ در زمین شادی می کردید و از روی غرور و مستی به خوشحالی می پرداختید! (75) از درهای جهنّم وارد شوید و جاودانه در آن بمانید و چه بد است جایگاه متکبّران! (76) پس (ای پیامبر) صبر کن که وعـده خـدا حقّ است و هر گاه قسـمتی از مجازاتهایی را که به آنها وعـده داده ایم در حال حیاتت به تو ارائه دهیم، یـا تو را (پیش از آن) از دنیـا ببریم (مهمّ نیست) چرا که همه آنان را تنها بسوی ما باز می گردانـد! (77) ما پیش از تو رسولانی فرسـتادیم سـرگذشت گروهی از آنـان را برای تو بـازگفته، و گروهی را برای تو بـازگو نکرده ایم و هیـچ پیامبری حق نـداشت معجزه ای جز بفرمان خـدا بیاورد و هنگامی که فرمان خداونـد (برای مجازات آنها) صادر شود، بحق داوری خواهـد شـد و آنجا اهل باطل زیان خواهند کرد! (78) خداوند کسـی است که چهارپایان را برای شـما آفرید تا بعضی را سوار شوید و از بعضی تغذیه کنید. (79) و برای شما در آنها منافع بسـیاری (جز اینها) است، تا بوسـیله آنها به مقصدی که در دل دارید برسـید و بر آنها و بر کشتیها سوار می شوید. (80) او آیاتش را همواره به شما نشان می دهد پس کدام یک از آیات او را انکار می کنید؟! (81) آیا روی زمین سیر نکردند

تا ببیننـد عاقبت کسانی که پیش از آنها بودنـد چه شـد؟! همانها که نفرات شان از اینها بیشتر، و نیرو و آثارشان در زمین فزونتر بود امّا هرگز آنچه را به دست می آوردنـد نتوانست آنها را بی نیاز سازد (و عـذاب الهی را از آنان دور کند)! (82) هنگامی که رسولانشان دلایل روشنی برای آنان آوردند، به دانشـی که خود داشـتند خوشـحال بودند (و غیر آن را هیچ می شـمردند) ولی آنچه را (از عذاب) به تمسخر می گرفتند آنان را فراگرفت! (83) هنگامی که عـذاب (شدیـد) ما را دیدند گفتند: «هم اکنون به خداوند یگانه ایمان آوردیم و به معبودهایی که همتای او می شمردیم کافر شدیم!» (84) امّا هنگامی که عذاب ما را مشاهده کردند، ایمانشان برای آنها سودی نداشت! این سـنّت خداوند است که همواره در میان بندگانش اجرا شده، و آنجا کافران زیانکار شدند! (85)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«الَّذِینَ کَذَّبُوا بِالْکِتَابِ وَ بِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا فَسَوْفَ یَعْلَمُونَ * إِذِ الْأَغْلَالُ فِی أَعْنَاقِهِمْ وَ السَّلَاسِلُ یُسْحَبُونَ * فِی الْحَمِیمِ ثُمَّ فِی النَّارِ یُسْجَرُونَ * ثُمَّ قِیلَ لَهُمْ أَیْنَ مَا کُنتُمْ تُشْرِکُونَ * مِن دُونِ اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَل لَّمْ نَکُن نَّدْعُو مِن قَبْلُ شَیْئًا کَذَلِکَ یُضِلُّ اللَّهُ الْکَافِرِینَ»(1)

امام باقر(علیه السلام) در تفسیر آیه فوق می فرماید:

خداونـد کسانی که کتاب خـدا و معانی و تأویل آن را انکار و تکـذیب نمودنـد را کافر و مشـرک نامیده است، بنابراین هر کس کتاب خدا و آنچه از معانی و تأویل آیاتی که پیامبران آورده اند را انکار و تکذیب نماید مشرک خواهد بود.(2)

1- 464.. سوره ی غافر، آیات 74-70.

2- 465.. علی بن إبراهیم: و فی روایة أبی الجارود، عن أبی جعفر(علیه السلام)، فی قوله تعالی: الَّذِینَ کَذَّبُوا بِالْکِتابِ وَ بِما أَرْسَلْنا بِهِ رُسُلَنا -- إلی قوله تعالی -- کَذلِکَ یُضِلُّ اللَّهُ الْکافِرِینَ فقـد سـماهم الله کافرین مشـرکین بأن کذبوا بالکتاب، و قد أرسل الله رسـله بالکتاب، و بتأویل الکتاب، فمن کذب بالکتاب، أو کذب بما أرسل به رسله من تأویل الکتاب، فهو مشرک. [تفسیر برهان، ج 4، ص 769، ح 2]

ضُریس کناسی گوید: به امام باقر(علیه السلام) گفتم: فدای شما شوم! وضعیّت اهل توحید که اقرار به نبوّت حضرت محمّد(صلی الله علیه و آله) داشته و اهل گناه بوده و بدون معرفت به امام زمان خود از دنیا رفته اند چگونه خواهد بود؟ فرمود:

آن ها در قبور خود می مانند، و اگر عمل صالحی داشته اند و اهل عداوت و دشمنی با ما نبوده اند، از آن بهشتی که خداوند در مغرب آفریده تا قیامت نسیمی به قبور آنان می رسد، تا خداوند اعمال آنان را در قیامت محاسبه کند و به بهشت یا دوزخ رهسپار شوند، و اینان همان «مَوْقُوفُونَ عِندَ رَبِّهِمْ»(1)، هستند،

و همین گونه هستند مستضعفین و افراد کم عقل و اطفال و فرزندان مسلمانان که قبل از بلوغ از دنیا رفته اند، و امّا نصّاب و دشمنان اهل بیت(علیهم السلام) که مسلمان بوده اند و با دشمنی ما از دنیا رفته اند، از آتشی که خداوند در مشرق خلق نموده همواره به سوی آنان می آید و تا قیامت شعله آتش و فوران و دود آن و جوشش آب جوشان دوزخ بر آنان وارد می شود، و پس از آن در قیامت به عذاب جحیم دوزخ می رسند و به آنان گفته می شود: «أَيْنَ مَا كُنتُمْ تُشْرِكُونَ * مِن دُونِ اللَّهِ؟» یعنی کجاست آن امامی که شما او را امام خود قرار دادید و امامی که خدا برای مردم قرار داده بود را نپذیرفتید؟ [و مشرک شدید؟.](2)

1- 466.. سوره ی سبأ، آیه ی 31.

2- 467.. قال: حدثنی أبی عن الحسن بن محبوب عن علی بن رئاب عن ضریس الکنانی عن أبی جعفر(علیه السلام) قال قلت له جعلت فداک ما حال الموحدین المقرین بنبوة محمّد(صلی الله علیه و آله) من المسلمین المذنبین الذین یموتون و لیس لهم إمام و لا یعرفون ولایتکم فقال: أما هؤلاء فإنهم فی حفرهم لا یخرجون منها فمن کان له عمل صالح و لم یظهر منه عداوة فإنه یخد له خدا إلی الجنة التی خلقها الله بالمغرب فیدخل علیه الروح فی حفرته إلی یوم القیامة حتی یلقی الله فیحاسبه بحسناته و سیئاته فإما إلی الجنة و إما إلی النار فهؤلاء الموقوفون لأمر الله قال: و کذلک یفعل بالمستضعفین و البله و الأطفال و أولاد المسلمین الذین لم یبلغوا الحلم، و أما النصاب من أهل القبلة فإنهم یخد لهم خدا إلی النار التی خلقها الله فی المشرق فیدخل علیهم اللهب و الشرر و الدخان و فورة الحمیم إلی یوم القیامة ثم بعد ذلک مصیرهم إلی الجحیم و فِی النَّارِ یُسْجَرُونَ ثُمَّ قِیلَ لَهُمْ أَیْنَ ما کُنْتُمْ تُشْرِکُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أی أین إمامکم الذی اتخذتموه دون الإمام الذی جعله الله للناس إماما. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 260]

بشیر نبّال گوید: امام باقر(علیه السلام) فرمود:

من پشت سر پدرم امام سجّاد بودم که استر آن حضرت فرار کرد، ناگهان شیخی را دیدم که زنجیر به گردن او بسته بودند و شخصی او را دنبال می کرد، پس پدرم را صدا زد و گفت: «ای علی بن الحسین به من آب بده» ناگهان مردی که او را دنبال می کرد گفت: به او آب ندهید خدا او را سیراب نکند، و آن شیخ معاویه بود.(1)

و از امام صادق(علیه السلام) نقل شده که می فرماید:

من با پدرم به طرف مکّه می رفتیم و چون به ضجنان رسیدیم ناگهان دیدم مردی به طرف ما می آید و در گردن او زنجیری قرار دارد و او را می کِشند، پس او به من گفت: «به من آب بده، به من آب بده» ناگهان پدرم فریاد کرد:

1- 468.. فی بصائر الدرجات علی بن عبّاس بن عامر بن أبان عن بشیر النبال عن أبی جعفر(علیه السلام) قال: کنت خلف أبی و هو علی بغلة فنفرت بغلته فاذا شیخ فی عنقه سلسلة و رجل یتبعه، فقال: یا علی بن الحسین اسقنی، فقال الرجل: لا تسقه لا سقاه الله و کان الشیخ م(علیه السلام) ا و ی ه [یعنی معاویة]. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 535، ح 110]

به او آب نده، خدا او را سیراب نکند، پس مردی زنجیر او را کشید، و در پایین ترین دوزخ او را پرتاب نمود.(1)

علی بن مغیره گوید: امام باقر(علیه السلام) چون به ضجنان رسید، سه مرتبه فرمود:

«لاغفر الله لک» سپس به اصحاب خود فرمود: آیا می دانید برای چه چنین گفتم؟ اصحاب گفتند: «فدای شما شویم ندانستیم» فرمود: معاویه به من برخورد نمود و زبان خود را بیرون آورده بود و از من خواست که برای او استغفار کنم، سپس فرمود: این مکان گودالی از گودال های جهنّم است.(2)

«ذَلِکُم بِمَا کُنتُمْ تَفْرَحُونَ فِی الْأَرْضِ بِغَیْرِ الْحَقِّ وَ بِمَا کُنتُمْ تَمْرَحُونَ * ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِینَ فِیهَا فَبِئْسَ مَثْوَی الْمُتَکَبِّرِینَ * فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَإِمَّا نُرِیَنَّکَ بَعْضَ الَّذِی نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّیَنَّکَ فَإِلَیْنَا یُرْجَعُونَ»(3)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید: خداوند به پیامبر خود(صلی الله علیه و آله) می فرماید:

صبر کن، وعده های خدا حق است، یا ما برخی از کیفرهای آنان را به تو نشان خواهیم

1- 469.. الحجال عن الحسن بن الحسین عن ابن سنان عن عبد الملک القمّی عن إدریس أخیه قال: سمعت أبا عبد الله(علیه السلام) یقول: بینا انا و أبی متوجهان إلی مکة و أبی قد تقدمنی فی موضع یقال له ضجنان، إذا جاء رجل فی عنقه سلسلة یجرها فقال له: اسقنی اسقنی، قال: فصاح بی أبی: لا تسقه لا سقاه الله، و رجل یتبعه حتی جذب سلسلته و طرحه فی أسفل درک من النار. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 535، ح 111]

2- 470.. احمد بن محمّد عن الحسین بن سعید عن إبراهیم بن أبی البلاد عن علی بن المغیرة قال: نزل أبو جعفر(علیه السلام) ضجنان فقال ثلاث مرات: لا غفر الله لک ثم قال لأصحابه: أ تدرون لم قلت ما قلت؟ فقالوا: لم قلت جعلنا الله فداک؟ قال: مر م(علیه السلام) و ی ه یجر سلسلة قد ادلی لسانه یسألنی ان استغفر له، و انه یقال: ان هذا واد من اودیة جهنّم. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 535، ح 112]

3- 471.. سوره ی غافر، آیات 77-75.

داد، و یا تو را نزد خود می بریم و به سوی ما باز خواهی گشت. سپس گوید: امام باقر(علیه السلام)

می فرماید: «فَرَحَ وَ مَرَحَ و خَیلاء» در مورد شرک و گناه استعمال می شود.(1)و(2)

«أَ فَلَمْ یَسِیرُوا فِی الْأَرْضِ فَیَنْظُرُوا کَیْفَ کَانَ عَاقِبَةُ الَّذِینَ مِن قَبْلِهِمْ کَانُوا أَکْثَرَ مِنْهُمْ وَ أَشَدَّ قُوَّةً وَ آثَارًا فِی الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَی عَنْهُم مَّا کَانُوا یَکْسِبُونَ»(3)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

مقصود از آیات در «وَ یُرِیکُمْ آیَاتِهِ» امیرالمؤمنین و ائمّه(علیهم السلام) در رجعت می باشند،

و مقصود از «وَ آثَارًا فِی الْأَرْضِ» اعمالی است که روی زمین انجام می گیرد.(4)

«وَ لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِکَ مِنْهُم مَّن قَصَصْنَا عَلَیْکَ ...»(5)

امام باقر(علیه السلام) فرمود:

بین آدم و نوح پیامبرانی بوده اند که در پنهانی تبلیغ می کرده اند، از این رو نام آنان در قرآن نیز نیامده، و همانند پیامبران دیگر (صلوات الله علیهم أجمعین) نامی از آنان ذکر نشده است، از این رو خداوند می فرماید: «وَ رُسُلاً قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَیْکَ مِن قَبْلُ وَ رُسُلاً لَّمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَیْکَ.»(6)و(7)

1- 472.. ثم قال الله لنبیه فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَإِمَّا نُرِیَنَّکَ بَعْضَ الَّذِی نَعِدُهُمْ أی من العذاب أَوْ نَتَوَفَّیَنَّکَ فَإِلَیْنا یُرْجَعُونَ. و فی روایة أبی الجارود عن أبی جعفر(علیه السلام) قال إن الفرح و المرح و الخیلاء کل ذلک فی الشرک و العمل فی الأرض بالمعصیة. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 261]

2- 473.. «مَرَحَ الرجل: اشتدّ فرحه و نشاطه حتّی جاوز القدر و تَبَختَر و اختال، و الخَیلاء: العجب و الکبر»

3- 474.. سوره ی غافر، آیه ی 82.

4- 475.. و قوله: وَ آثاراً فِی الْأَرْضِ یقول أعمالا فی الأرض و قال علی بن إبراهیم فی قوله: یُرِیکُمْ آیاتِهِ یعنی أمیر المؤمنین و الأئمة(علیه السلام) فی الرجعة. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 261]

5- 476.. سوره ی غافر، آیه ی 78.

6- 477.. سوره ی نساء، آیه ی 164.

7- 478.. وَ کَانَ مَنْ بَیْنَ آدَمَ وَ نُوحٍ مِنَ الْأَنْبِیَاءِ مُسْتَخْفِینَ وَ لِذَلِکَ خَفِیَ ذِکْرُهُمْ فِی الْقُرْآنِ فَلَمْ یُسَمَّوْا کَمَا سُمِّیَ مَنِ اسْتَعْلَنَ مِنَ الْأَنْبِیَاءِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ أَجْمَعِینَ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ؟عز؟ -- وَ رُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَیْکَ مِنْ قَبْلُ وَ رُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَیْکَ یَعْنِی لَمْ أُسَمِّ الْمُسْتَخْفِینَ کَمَا سَمَّیْتُ الْمُسْتَعْلِنِینَ مِنَ الْأَنْبِیَاءِ(علیهم السلام). [کافی، ج 8، ص 115، ح 92]

در تفسیر مجمع از امیرالمؤمنین(علیه السلام) نقل شده که فرمود:

خداوند پیامبر سیاه چهره ای را مبعوث نمود و قصّه او را برای ما بیان نکرد.(1)

«فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَ كَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ * فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ وَ خَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ»(2)

ابراهیم بن محمّد همدانی گوید: به حضرت رضا(علیه السلام) گفتم: برای چه خداوند فرعون را غرق نمود، در حالی که او به خدا ایمان آورد و به یگانگی او اقرار کرد؟ امام(علیه السلام) فرمود:

به خاطر این که او هنگام دیدم عذاب ایمان آورد و در چنین حالی ایمان پذیرفته نیست، و این قانون خداست برای گذشتگان و آیندگان، چنان که می فرماید: «فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَ كَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ * فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ....»(3)

1- 479.. و فی المجمع عن علیّ بعث اللّه نبیّاً اسود لم یقصّ علینا قصّته. [تفسیر صافی، ج 4، ص 349]

2- 480.. سوره ی غافر، آیات 84 و 85.

3- 481.. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُبْدُوسٍ النَّيْسَابُورِيُّ الْعَطَّارُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ قُتَيْبَةَ عَنْ جذان [حَمْدَانَ] بْنِ سُلَيْمَانَ النَّيْسَابُورِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْهَمَدَانِيُّ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا(علیه السلام) لِأَيِّ عِلَّةٍ أَغْرَقَ اللَّهُ؟عز؟ فِرْعَوْنَ وَ قَدْ آمَنَ بِهِ وَ أَقَرَّ بِتَوْحِيدِهِ قَالَ لِأَنَّهُ آمَنَ عِنْدَ رُؤْيَةِ الْبَأْسِ وَ الْإِيمَانُ عِنْدَ رُؤْيَةِ الْبَأْسِ غَيْرُ مَقْبُولٍ وَ ذَلِكَ حُكْمُ اللَّهِ تَعَالَى فِي السَّلَفِ وَ الْخَلَفِ قَالَ اللَّهُ؟عز؟: فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنا قالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَ كَفَرْنا بِما كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنا وَ قَالَ؟عز؟ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آياتِ رَبِّكَ لا يَنْفَعُ نَفْساً إِيمانُها لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمانِها خَيْراً وَ هَكَذَا فِرْعَوْنُ لَمَّا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُوا إِسْرائِيلَ وَ أَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَقِيلَ لَهُ آلْآنَ وَ قَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَ كُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً وَ قَدْ كَانَ فِرْعَوْنُ مِنْ قَرْنِهِ إِلَى قَدَمِهِ فِي الْحَدِيدِ وَ قَدْ لَبِسَهُ عَلَى بَدَنِهِ فَلَمَّا أُغْرِقَ أَلْقَاهُ اللَّهُ عَلَى نَجْوَةٍ مِنَ الْأَرْضِ بِبَدَنِهِ لِتَكُونَ لِمَنْ بَعْدَهُ عَلَامَةً فَيَرَوْنَهُ مَعَ تَثَقُّلِهِ بِالْحَدِيدِ عَلَى مُرْتَفِعٍ مِنَ الْأَرْضِ وَ سَبِيلُ الثَّقِيلِ أَنْ يَرْسُبَ وَ لَا يَرْتَفِعَ وَ كَانَ ذَلِكَ آيَةً وَ عَلَامَةً وَ لِعِلَّةٍ أُخْرَى أَغْرَقَ اللَّهُ؟عز؟ فِرْعَوْنَ وَ هِيَ أَنَّهُ اسْتَغَاثَ بِمُوسَى لَمَّا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ وَ لَمْ يَسْتَغِثْ بِاللَّهِ فَأَوْحَى اللَّهُ؟عز؟ إِلَيْهِ يَا مُوسَى لَمْ تُغِثْ فِرْعَوْنَ لِأَنَّكَ لَمْ تَخْلُقْهُ وَ لَوِ اسْتَغَاثَ بِي لَأَغَثْتُهُ. [عیون اخبار الرّضا(علیه السلام)، ج 2، ص 77، ح 7]

در زمان متوکّل مردی از نصـرانی ها به زن مسـلمانی تجاوز نمود و چون متوکّل خواست که حدّ خدا را بر او جاری کند او مسـلمان شد و یحیی بن اکثم گفت: حدّ از او برداشته شد... پس متوکّل نامه ای به امام هادی(علیه السلام) نوشت و آن حضرت در جواب او فرمود: «باید او را بزنند تا بمیرد» و لکن یحیی بن اکثم و دیگران این نظر را نپذیرفتند و گفتند: «چنین حکمی در کتاب خدا و سنّت رسول الله(صلی الله علیه و آله) نیامده است» و متوکّل باز نامه ای به امام(علیه السـلام) نوشت و از آن حضـرت درخواست دلیل نمود، و امام(علیه السلام) در پاسخ او نوشت:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ * فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنا قالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَ کَفَرْنَا بِمَا کُنَّا بِهِ مُشْرِکِینَ * فَلَمْ یَکُ یَنفَعُهُمْ إِیمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِی قَدْ خَلَتْ فِی عِبَادِهِ

وَ خَسِرَ هُنَالِکَ الْکَافِرُونَ». و متوکّل دستور داد تا آن نصرانی را زدند تا مرد.(1)

1- 482.. مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رِزْقِ اللَّهِ أَوْ رَجُلٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رِزْقِ اللَّهِ قَالَ قُدِّمَ إِلَی الْمُتَوَکِّلِ رَجُلٌ نَصْرَانِیٌّ فَجَرَ بِامْرَأَةٍ مُسْلِمَةٍ فَأَرَادَ أَنْ یُقِیمَ عَلَیْهِ الْحَدَّ فَأَسْلَمَ فَقَالَ یَحْیَی بْنُ أَکْثَمَ قَدْ هَدَمَ إِیمَانُهُ شِرْکَهُ وَ فِعْلَهُ وَ قَالَ بَعْضُهُمْ یُضْرَبُ ثَلَاثَةَ حُدُودٍ وَ قَالَ بَعْضُهُمْ یُفْعَلُ بِهِ کَذَا وَ کَذَا فَأَمَرَ الْمُتَوَکِّلُ بِالْکِتَابِ إِلَی أَبِی الْحَسَنِ الثَّالِثِ(علیه السلام) وَ سُؤَالِهِ عَنْ ذَلِکَ فَلَمَّا قَرَأَ الْکِتَابَ کَتَبَ یُضْرَبُ حَتَّی یَمُوتَ فَأَنْکَرَ یَحْیَی بْنُ أَکْثَمَ وَ أَنْکَرَ فُقَهَاءُ الْعَسْکَرِ ذَلِکَ وَ قَالُوا یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ سَلْ عَنْ هَذَا فَإِنَّهُ شَیْءٌ لَمْ یَنْطِقْ بِهِ کِتَابٌ وَ لَمْ تَجِئْ بِهِ سُنَّةٌ فَکَتَبَ إِلَیْهِ أَنَّ فُقَهَاءَ الْمُسْلِمِینَ قَدْ أَنْکَرُوا هَذَا وَ قَالُوا لَمْ یَجِئْ بِهِ سُنَّةٌ وَ لَمْ یَنْطِقْ بِهِ کِتَابٌ فَبَیِّنْ لَنَا لِمَ أَوْجَبْتَ عَلَیْهِ الضَّرْبَ حَتَّی یَمُوتَ فَکَتَبَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ [فَلَمَّا أَحَسُّوا] فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنا قالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَ کَفَرْنا بِما کُنَّا بِهِ مُشْرِکِینَ فَلَمْ یَکُ یَنْفَعُهُمْ إِیمانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنا سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِی قَدْ خَلَتْ فِی عِبادِهِ وَ خَسِرَ هُنالِکَ الْکافِرُونَ قَالَ فَأَمَرَ بِهِ الْمُتَوَکِّلُ فَضُرِبَ حَتَّی مَاتَ. [کافی، ج 7، ص 238، ح 2]

و در روایتی آمده که حضرت رضا(علیه السلام) برای قبول نشدن ایمان فرعون به این آیه نیز استدلال نمود:

«یَوْمَ یَأْتِی بَعْضُ آیَاتِ رَبِّکَ لاَ یَنفَعُ نَفْساً إِیمَانُهَا لَمْ تَکُنْ آمَنَتْ مِن قَبْلُ أَوْ کَسَبَتْ فِی إِیمَانِهَا خَیْرًا» و فرمود: فرعون و پیروان او در چنین وقتی ایمان آوردند و فرعون گفت: «آمَنتُ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلاَّ الَّذِی آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِیلَ وَ أَنَاْ مِنَ الْمُسْلِمِینَ» و به او گفته شد: «آلآنَ وَ قَدْ عَصَیْتَ ....»(1)

ص: 355

---

1 - 483.. فی عیون الاخبار فی باب ما جاء عن الرّضا(علیه السلام) من العلل باسناده إلی إبراهیم بن محمّد الهمدانی قال: قلت لأبی الحسن الرّضا(علیه السلام): لأی علة غرق الله تعالی فرعون و قد آمن به و أقر بتوحیده؟ قال لأنه آمن عند رؤیة البأس و الایمان عند رؤیة البأس غیر مقبول، و ذلک حکم الله تعالی ذکره فی السلف و الخلف، قال الله؟عز؟: فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنا قالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَ کَفَرْنا بِما کُنَّا بِهِ مُشْرِکِینَ فَلَمْ یَکُ یَنْفَعُهُمْ إِیمانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنا و قال؟عز؟: «یَوْمَ یَأْتِی بَعْضُ آیاتِ رَبِّکَ لا یَنْفَعُ نَفْساً إِیمانُها لَمْ تَکُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ کَسَبَتْ فِی إِیمانِها خَیْراً» و هکذا فرعون و ملأه لما أدرکه الغرق «قالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا الَّذِی آمَنَتْ بِهِ بَنُوا إِسْرائِیلَ وَ أَنَا مِنَ الْمُسْلِمِینَ» فقیل له: «آلآنَ وَ قَدْ عَصَیْتَ قَبْلُ وَ کُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِینَ». [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 537، ح 119]

سوره ی فصّلت

اشاره

محلّ نزول: مکّه.

ترتیب نزول: بعد از سوره ی غافر نازل شده است.

تعداد آیات: 54 آیه.

نام های دیگر: حم سجده -- حم مؤمن

ثواب قرائت سوره ی فصّلت

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

کسی که سوره ی حم سجده را قرائت کند، برای او تا چشم کار می کند نور و شادی

خواهد بود، و در دنیا مورد ستایش و غبطه مردم می باشد.(1)

و از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل شده که فرمود:

کسی که این سوره را قرائت کند، خداوند به عدد حروف آن، ده حسنه و پاداش

به او می دهد، و کسی که آن را در ظرفی بنویسد و بشوید و با آب آن معجونی درست

1- 484.. ابن بابویه: بإسناده، عن أبی المغرا، عن ذریح المحاربی، قال: قال أبو عبد الله(علیه السلام): «من قرأ حم السجدة کانت له نورا یوم القیامة مد بصره و سرورا، و عاش فی الدنیا محمودا مغبوطا». [تفسیر برهان، ج 4، ص 775، ح 1]

کند و آن را آرد نماید و به کسی که بیماری فؤاد داشته باشد بدهد، با اذن خدا

شفا می یابد.(1)

مضمون روایت فوق از امام صادق(علیه السلام) نیز نقل شده است.(2)

---

1 - 485.. و من (خواص القرآن): روی عن النّبی(صلی الله علیه و آله)، أنه قال: «من قرأ هذه السورة أعطاه الله بعدد حروفها عشر حسنات و من کتبها فی إناء و غسله، و عجن به عجینا ثم سحقه، و أسفه کل من به وجع الفؤاد، زال عنه و برئ بإذن الله تعالی». [تفسیر برهان، ج 4، ص 775، ح 2]

2- 486.. و قال الصّادق(علیه السلام): «من کتبها فی إناء و محاها بماء المطر، و سحق بذلک الماء کحلا، و تکحل به من فی عینه بیاض أو رمد، زال عنه ذلک الوجع، و لم یرمد بها أبدا، و إن تعذر الکحل فلیغسل عینیه بذلک الماء، یزول عنه الرمد بإذن الله تعالی». [تفسیر برهان، ج 4، ص 775، ح 4]

سوره ی فصّلت، آیات 1 تا 29

متن:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحيمِ

حم 1 تَنْزيلٌ مِنَ الرَّحْمنِ الرَّحيمِ 2 كِتـابٌ فُصِّلَتْ آياتُهُ قُرْآناً عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ 3 بَشـيراً وَ نَذيراً فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لا يَسْمَعُونَ 4 وَ قالُوا قُلُوبُنا فى أَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونا إِلَيْهِ وَ فى آذانِنا وَقْرٌ وَ مِنْ بَيْنِنا وَ بَيْنِکَ حِجابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنا عامِلُونَ 5 قُلْ إِنَّما أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحى إِلَىَّ أَنَّما إِلهُكُمْ إِلهٌ واحِدٌ فَاسْتَقيمُوا إِلَيْهِ وَ اسْتَغْفِرُوهُ وَ وَيْلٌ لِلْمُشْرِكينَ 6 الَّذينَ لا يُؤْتُونَ الزَّكاةَ وَ هُمْ بِالآخِرَةِ هُمْ كافِرُونَ 7 إِنَّ الَّذينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحـاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ 8 قُلْ أَ إِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِالَّذى خَلَقَ الْأَرْضَ فى يَوْمَيْنِ وَ تَجْعَلُونَ لَهُ أَنْدادا ذلِکَ رَبُّ الْعالَمينَ 9 وَ جَعَلَ فيها رَواسِىَ مِنْ فَوْقِها وَ بارَکَ فيها وَ قَدَّرَ فيها أَقْواتَها فى أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَواءً لِلسَّائِلينَ 10 ثُمَّ اسْتَوى إِلَى السَّماءِ وَ هِىَ دُخانٌ فَقالَ لَها وَ لِلْأَرْضِ ائْتِيا طَوْعاً أَوْ كَرْهاً قالَتا أَتَيْنا طائِعينَ 11 فَقَضاهُنَّ سَبْعَ سَماواتٍ فى يَوْمَيْنِ وَ أَوْحى فى كُلِّ سَماءٍ أَمْرَها وَ زَيَّنَّا السَّماءَ الدُّنْيا بِمَصابيحَ وَ حِفْظاً ذلِکَ تَقْديرُ الْعَزيزِ الْعَليمِ 12

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صاعِقَةً مِثْلَ صاعِقَةِ عادٍ وَ ثَمُودَ 13 إِذْ جاءَتْهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْديهِمْ وَ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلاَّ تَعْبُدُوا إِلاَّ اللَّهَ قالُوا لَوْ شاءَ رَبُّنا لَأَنْزَلَ مَلائِكَةً فَإِنَّا بِما أُرْسِلْتُمْ بِهِ كافِرُونَ 14 فَأَمَّا عادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَ قالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أَ وَ لَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَ كانُوا بِآياتِنا يَجْحَدُونَ 15 فَأَرْسَلْنا عَلَيْهِمْ ريحاً صَرْصَراً فِي أَيَّامٍ نَحِساتٍ لِنُذيقَهُمْ عَذابَ الْخِزْيِ فِي الْحَياةِ الدُّنْيا وَ لَعَذابُ الْآخِرَةِ أَخْزى وَ هُمْ لا يُنْصَرُونَ 16 وَ أَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْناهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمى عَلَى الْهُدى فَأَخَذَتْهُمْ صاعِقَةُ الْعَذابِ الْهُونِ بِما كانُوا يَكْسِبُونَ 17 وَ نَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَ كانُوا يَتَّقُونَ 18 وَ يَوْمَ يُحْشَرُ أَعْداءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ 19 حَتَّى إِذا ما جاؤُها شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَ أَبْصارُهُمْ وَ جُلُودُهُمْ بِما كانُوا يَعْمَلُونَ 20 وَ قالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنا قالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْ ءٍ وَ هُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ 21 وَ ما كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَ لا أَبْصارُكُمْ وَ لا جُلُودُكُمْ وَ لكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لا يَعْلَمُ كَثيراً مِمَّا تَعْمَلُونَ 22 وَ ذلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْداكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخاسِرِينَ 23 فَإِنْ يَصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوىً لَهُمْ وَ إِنْ يَسْتَعْتِبُوا فَما هُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ 24 وَ قَيَّضْنا لَهُمْ قُرَناءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ ما بَيْنَ أَيْديهِمْ وَ ما خَلْفَهُمْ وَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ إِنَّهُمْ كانُوا خاسِرِينَ 25 وَ قالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لا تَسْمَعُوا لِهذَا الْقُرْآنِ وَ الْغَوْا فيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ 26 فَلَنُذيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذاباً شَديداً وَ لَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كانُوا يَعْمَلُونَ 27 ذلِكَ جَزاءُ أَعْداءِ اللَّهِ النَّارُ لَهُمْ فيها دارُ الْخُلْدِ جَزاءً بِما كانُوا بِآياتِنا يَجْحَدُونَ 28 وَ قالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلاَّنا مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ

نَجْعَلْهُما تَحْتَ أَقْدامِنا لِيَكُونا مِنَ الْأَسْفَلِينَ 29

لغات:

«ریح صَرصَر» باد شدید را گویند، و صَرصَر در اصل صَرَّر بوده و «راء» قلب به «صاد» شده است، و «خِزی» به معنای هَوان و خواری است که صاحب آن از رسوایی هراس دارد، و «هَوْن» به معنای هوان و خواری است، و «یُزَعّون» به معنای یُمنَعون است، و «وَرَع» به معنای منع و کفّ است، و «اِنطاق» وادار کردن به سخن است، و «نُطق» گرداندن زبان در دهان برای سخن گفتن است، از این رو خدا را ناطق نمی گویند، و «متکلّم» می گویند، چرا که خداوند ایجاد کلام می کند و نیاز به گرداندن زبان ندارد، و «أرداکم» از إرداء به معنای اِهلاک است، و «استعتاب» طلب عُتبی و رضایت است، بنابراین «استعتاب» به معنای استرضاء است و «اِعتاب» به معنای ارضا و راضی کردن است، و «تقییض» به معنای تبدیل است، و «مُغایَضَة» به معنای مُبادَلَة مال به مال است، و «لَغو» کلام بی معنا را گویند، و «اِلغاء کلمة» لغو و اسقاط عمل آن است.

ترجمه:

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر

حم (1) این کتابی است که از سوی خداوند رحمان و رحیم نازل شده است (2) کتابی که آیاتش هر مطلبی را در جای خود بازگو کرده، در حالی که فصیح و گویاست برای جمعیّتی که آگاهند! (3) قرآنی که بشارت دهنده و بیم دهنده است ولی بیشتر آنان روی گردان شدند از این رو چیزی نمی شنوند! (4) آنها گفتند: «قلبهای ما نسبت به آنچه ما را به آن دعوت می کنی در پوششهایی قرار گرفته و در گوشهای ما سنگینی است، و میان ما و تو حجابی وجود دارد پس تو بدنبال عمل خود باش، ما هم برای خود عمل می کنیم!» (5) بگو: من فقط انسانی مثل شما

هستم این حقیقت بر من وحی می شود که معبود شما معبودی یگانه است پس تمام توجّه خویش را به او کنید و از وی آمرزش طلبید وای بر مشرکان! (6) همانها که زکات را نمی پردازند، و آخرت را منکرند! (7) امّا کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام دادند، پاداشی دائمی دارند! (8) بگو: آیا شما به آن کس که زمین را در دو روز آفرید کافر هستید و برای او همانندهایی قرار می دهید؟! او پروردگار جهانیان است! (9) او در زمین کوه های استواری قرار داد و برکاتی در آن آفرید و موادّ غذایی آن را مقدّر فرمود، -- اینها همه در چهار روز بود -- درست به اندازه نیاز تقاضا کنندگان! (10) سپس به آفرینش آسمان پرداخت، در حالی که بصورت دود بود به آن و به زمین دستور داد: «به وجود آیید (و شکل گیرید)، خواه از روی اطاعت و خواه اکراه!» آنها گفتند: «ما از روی طاعت می آییم (و شکل می گیریم)!» (11) در این هنگام آنها را بصورت هفت آسمان در دو روز آفرید، و در هر آسمانی کار آن (آسمان) را وحی (و مقرّر) فرمود، و آسمان پایین را با چراغهایی [ستارگان] زینت بخشیدیم، و (با شهابها از رخنه شیاطین) حفظ کردیم، این است تقدیر خداوند توانا و دانا! (12) اگر آنها روی گردان شوند، بگو: من شما را از صاعقه ای همانند صاعقه عاد و ثمود می ترسانم! (13) در آن هنگام که رسولان از پیش رو و پشت سر (و از هر سو) به سراغ شان آمدند (و آنان را دعوت کردند) که جز خدا را نپرستید آنها گفتند: «اگر پروردگار ما می خواست فرشتگانی نازل می کرد از این رو ما به آنچه شما مبعوث به آن هستید کافریم!» (14) امّا قوم عاد بناحق در زمین تکبّر ورزیدند و گفتند: «چه کسی از ما نیرومندتر است؟!» آیا نمی دانستند خداوندی که آنان را آفریده از آنها قویتر است؟ و (به خاطر این پندار) پیوسته آیات ما را انکار می کردند. (15) سرانجام تندبادی شدید و هول انگیز و سرد و سخت در روزهایی شوم و پرغبار

بر آنها فرستادیم تا عذاب خوارکننده را در زندگی دنیا به آنها بچشانیم و عذاب آخرت از آن هم خوارکننده تر است، و (از هیچ طرف) یاری نمی شوند! (16) امّا ثمود را هدایت کردیم، ولی آنها نابینایی را بر هدایت ترجیح دادند به همین جهت صاعقه -- آن عذاب خوارکننده -- به خاطر اعمالی که انجام می دادند آنها را فروگرفت! (17) و کسانی را که ایمان آوردند و پرهیزگار بودند نجات بخشیدیم! (18) به خاطر بیاورید روزی را که دشمنان خدا را جمع کرده به سوی دوزخ می برند، و صفوف پیشین را نگه می دارند (تا صفهای بعد به آنها ملحق شوند!) (19) وقتی به آن می رسند، گوشها و چشم ها و پوستهای تنشان به آنچه می کردند گواهی می دهند. (20) آنها به پوستهای تنشان می گویند: «چرا بر ضدّ ما گواهی دادید؟!» آنها جواب می دهند: «همان خدایی که هر موجودی را به نطق درآورده ما را گویا ساخته و او شما را نخستین بار آفرید، و بازگشتتان بسوی اوست! (21) شما اگر گناهانتان را مخفی می کردید نه بخاطر این بود که از شهادت گوش و چشم ها و پوستهای تنتان بیم داشتید، بلکه شما گمان می کردید که خداوند بسیاری از اعمالی را که انجام می دهید نمی داند! (22) آری این گمان بدی بود که درباره پروردگارتان داشتید و همان موجب هلاکت شما گردید، و سرانجام از زیانکاران شدید! (23) اگر صبر کنند (یا نکنند، به هر حال) دوزخ جایگاه آنهاست و اگر تقاضای عفو کنند، مورد عفو قرار نمی گیرند! (24) ما برای آنها همنشینانی (زشت سیرت) قرار دادیم که زشتیها را از پیش رو و پشت سر آنها در نظرشان جلوه دادند و فرمان الهی در باره آنان تحقق یافت و به سرنوشت اقوام گم راهی از جنّ و انس که قبل از آنها بودند گرفتار شدند آنها مسلّماً زیانکار بودند! (25) کافران گفتند: «گوش به این قرآن فراندهید و به هنگام تلاوت آن جنجال کنید، شاید پیروز شوید!» (26) به یقین به کافران

عـذاب شدیدی می چشانیم، و آنها را به بدترین اعمالی که انجام می دادند کیفر می دهیم! (27) این آتش کیفر دشمنان خدا است، سرای جاویـدشان در آن خواهـد بود، کیفری است بخاطر اینکه آیات ما را انکار می کردند. (28) کافران گفتنـد: «پروردگارا! آنهایی که از جنّ و انس ما را گم راه کردند به ما نشان ده تا زیر پای خود نهیم (و لگدمال شان کنیم) تا از پست ترین مردم باشند!» (29)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«حم * تَنزِیلٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ * کِتَابٌ فُصِّلَتْ آیَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِیًّا لِّقَوْمٍ یَعْلَمُونَ ...»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

«فُصِّلَتْ آیَاتُهُ»، یعنی حلال و حرام و سنّت های آن روشن و مبیّن است، و «فِی أَکِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَیْهِ»، یعنی فی غشاوةٍ، و «وَ فِی آذَانِنَا وَقْرٌ وَ مِن بَیْنِنَا وَ بَیْنِکَ حِجَابٌ» یعنی گوش های ما نسبت به آنچه تو ما را به آن دعوت می کنی کر و سنگین است و حجابی بین ما و تو قرار دارد و ما سخن تو را نمی فهمیم و تعقّل نمی کنیم.

مرحوم محمّد بن العبّاس صاحب کتاب تأویل الآیات در تفسیر «وَ وَیْلٌ لِّلْمُشْرِکِینَ * الَّذِینَ لَا یُؤْتُونَ الزَّکَاةَ وَ هُم بِالآخِرَةِ هُمْ کَافِرُونَ»، از ابان بن تغلّب روایت نموده که گوید: امام صادق(علیه السلام) این آیه را تلاوت نمود و فرمود:

ای ابان آیا تو فکر می کنی که خداونـد از مشـرکین که غیر خدا را می پرسـتند طلب زکات می کند؟ گفتم: پس مقصود از مشـرکین کیانند؟ فرمود: مقصود کسانی هستند که برای امام اوّل [یعنی امیرالمؤمنین(علیه السلام)] شریک قرار دادند،

1- 487.. سوره ی فصّلت، آیات 7-1.

و امامت را به ائمّه بعد از امیرالمؤمنین(علیه السلام) منتقل نکردند و به امامت آنان کافر شدند.(1)

صاحب تأویل الآیات پس از نقل حدیث فوق گوید:

معنای زکات در این آیه زکات انفس است و مقصود پاکی نفس ها از شرک در امامت است، و خداوند مشرکین را به نجاست توصیف نموده و می فرماید: «إِنَّمَا الْمُشْرِکُونَ نَجَسٌ»(2)، و کسی که برای امام شریک قائل شود، نسبت به پیامبر(صلی الله علیه و آله) نیز مشرک شده است و کسی که نسبت به پیامبر مشرک شده باشد نسبت به خداوند نیز مشرک شده است....(3)

«قُلْ أَ ئِنَّکُمْ لَتَکْفُرُونَ بِالَّذِی خَلَقَ الْأَرْضَ فِی یَوْمَیْنِ وَ تَجْعَلُونَ لَهُ أَنْدَادًا ذَلِکَ رَبُّ الْعَالَمِینَ * وَ جَعَلَ فِیهَا رَوَاسِیَ مِن فَوْقِهَا وَ بَارَکَ فِیهَا وَ قَدَّرَ فِیهَا أَقْوَاتَهَا فِی أَرْبَعَةِ أَیَّامٍ سَوَاء لِّلسَّائِلِینَ»(4)

1- 488.. قال محمّد بن العبّاس؟ره؟ حدثنا الحسین بن أحمد المالکی عن محمّد بن عیسی عن یونس بن عبد الرحمن عن سعدان بن مسلم عن أبان بن تغلب قال قال أبو عبد الله(علیه السلام) و قد تلا هذه الآیة یا أبان هل تری الله سبحانه طلب من المشرکین زکاة أموالهم و هم یعبدون معه إلها غیره قال قلت فمن هم قال وَیْلٌ لِلْمُشْرِکِینَ الذین أشرکوا بالإمام الأول و لم یردوا إلی الآخر ما قال فیه الأول و هم به کافرون. [تأویل الآیات، ص 521، ح 2]

2- 489.. سوره ی توبه، آیه ی 28.

3- 490.. فمعنی الزکاة هاهنا زکاة الأنفس و هی طهارتها من الشرک المشار إلیه و قد وصف الله سبحانه المشرکین بالنجاسة بقوله إِنَّمَا الْمُشْرِکُونَ نَجَسٌ و من أشرک بالإمام فقد أشرک بالنّبی(صلی الله علیه و آله) و من أشرک بالنّبی فقد أشرک بالله و قوله تعالی لا یُؤْتُونَ الزَّکَاةَ أی أعمال الزکاة و هی ولایة أهل البیت(علیه السلام) لأن بها تزکی زکاة الأعمال یوم القیامة. [تأویل الآیات، ص 521، ح 3]

4- 491.. سوره ی فصّلت، آیات 9 و 10.

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

«فِی یَوْمَیْنِ» یعنی فی وقتین، ابتداء الخلق و انقضاؤه، سپس گوید: مقصود از «وَ قَدَّرَ فِیهَا أَقْوَاتَهَا فِی أَرْبَعَةِ أَیَّامٍ» یعنی برکات زمین را در چهار وقت و چهار فصل قرار داد و در این چهار فصل خداوند قوت و نیاز موجودات عالم را از انسان و حیوان و پرنده و حشرات زمینی و دریایی -- قرار داده است، و آن چهار فصل بهار و تابستان و پاییز و زمستان است، و در زمستان خداوند باران و ژاله را از آسمان می فرستد تا زمین و درختان را آبیاری کند، و پس از آن بهار فرا می رسد که در آن هوا معتدل [و گاهی گرم و گاهی سرد] است، و در این فصل درختان میوه می دهند، و گیاهان می رویند، و میوه ها در ابتدا، سبز و نارس می باشند، و پس از آن تابستان می آید و هوا گرم خواهد بود و در این فصل میوه ها می رسد، و دانه ها و حبوبات که غذای مردم و جانداران است خشک می شوند، و سپس پاییز فرا می رسد، و هوا مطبوع و خنک خواهد بود.

و اگر همیشه جهان یکنواخت و دارای یک فصل می بود، گیاهان نمی رویید، و میوه ها نمی رسید، و اگر همیشه تابستان می بود، گیاهان و درختان و... می سوختند، و هیچ قوتی روی زمین نمی ماند، و جانداران قادر به زندگی نمی بودند، و اگر طول سال پاییز می بود، و فصل دیگری وجود نداشت، چیزی از زمین نمی رویید، تا جهانیان بتوانند زندگی کنند، بنابراین خداوند غذای جانداران را در چهار فصل قرار داده، تا جهان بر اساس آن باقی و استوار بماند، و خداوند این اوقات و فصول را «أَیَّامٍ سَوَاء لِّلسَّائِلِینَ» نامیده است، و سائلین به معنای نیازمندان است، چرا که نیازمند درخواست می کند، گرچه برخی از نیازمندان به زبان درخواست نمی کنند و لکن همه آنان نیازمند هستند و اگر به زبان درخواست نکنند، به زبان حال درخواست می کنند.(1)

1- 492.. قال علی بن إبراهیم ثم ذکر الله المؤمنین فقال: إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَیْرُ مَمْنُونٍ أی بلا منٍّ من الله علیهم بما یأجرهم به ثم خاطب نبیه فقال قُلْ لهم یا محمّد أَ إِنَّکُمْ لَتَکْفُرُونَ بِالَّذِی خَلَقَ الْأَرْضَ فِی یَوْمَیْنِ و معنی یومین أی وقتین ابتداء الخلق و انقضائه وَ جَعَلَ فِیها رَواسِیَ مِنْ فَوْقِها وَ بارَکَ فِیها وَ قَدَّرَ فِیها أَقْواتَها أی لا یزول و یبقی فِی أَرْبَعَةِ أَیَّامٍ سَواءً لِلسَّائِلِینَ یعنی فی أربعة أوقات و هی التی یخرج الله فیها أقوات العالم من الناس و البهائم و الطیر و حشرات الأرض و ما فی البر و البحر من الخلق و الثمار و النبات و الشجر و ما یکون فیه معاش الحیوان کله و هو الربیع و الصیف و الخریف و الشتاء. ففی الشتاء یرسل الله الریاح و الأمطار و الأنداء و الطلول من السماء فیلقح الأرض و الشجر و هو وقت بارد ثم یجی ء من بعده الربیع و هو وقت معتدل حار و بارد فیخرج الشجر ثماره و الأرض نباتها فیکون أخضر ضعیفا ثم یجی ء من بعده وقت الصیف و هو حار فینضج الثمار و یصلب الحبوب التی هی أقوات العالم و جمیع الحیوان ثم یجی ء من بعده وقت الخریف فیطیبه و یبرده و لو کان الوقت کله شیئا واحدا لم یخرج النبات من الأرض لأنه لو کان الوقت کله ربیعا لم تنضج الثمار و لم تبلغ الحبوب و لو کان الوقت کله صیفا لاحترق کل شی ء فی الأرض و لم یکن للحیوان معاش و لا قوت، و لو کان الوقت کله خریفا و لم یتقدمه شی ء من هذه الأوقات لم یکن شی ء یتقوت به العالم، فجعل الله هذه الأقوات فی هذه الأربعة الأوقات فی الشتاء و الربیع و الصیف و الخریف و قام به العالم و استوی و بقی و سمی الله هذه الأوقات أیاما سَواءً لِلسَّائِلِینَ یعنی المحتاجین لأن کل محتاج سائل و فی العالم من خلق الله من لا یسأل و لا یقدر علیه من الحیوان کثیر فهم سائلون و إن لم یسألوا. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 262]

«ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاء وَ هِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَ لِلْأَرْضِ اِئْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ * فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَ أَوْحَى فِي كُلِّ سَمَاء أَمْرَهَا وَ زَيَّنَّا السَّمَاء الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ ...»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

«ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاء» یعنی سپس خداوند به تدبیر و خلقت آسمان پرداخت، و از حضرت رضا(علیه السلام) سؤال شد: آیا جز جنّ و انس [و حیوان] چیزی سخن گفته است؟ فرمود: آری، آسمان ها و زمین سخن گفته اند، چنان که خداوند می فرماید: «اِئْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ»، سپس گوید: «فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ»، یعنی «خَلَقَهُنَ سَبْعَ سَماواتٍ فِي وَقْتَيْنِ: ابْتِدَاءً وَ انْقِضَاءً» و «وَ زَيَّنَّا السَّمَاء الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ» یعنی ما آسمان دنیا را به وسیله ستارگان زینت دادیم، و «حِفظاً» یعنی به وسیله ستارگان شیاطین را از اطلاع یافتن از آسمان دور نمودیم.(2)

امام صادق(علیه السلام) -- همان گونه که در ذیل آیه 4 سوره سجده گذشت -- فرمود:

خداوند خیر را قبل از شرّ در روز یکشنبه آفرید، و در روز یکشنبه و دوشنبه

1- 493.. سوره ی فصّلت، آیات 11 و 12.

2- 494.. و قوله: ثُمَّ اسْتَوى إِلَى السَّماءِ أی دبّر و خلق و قد سئل أبو الحسن الرّضا(علیه السلام) عمن کلم الله لا من الجن و لا من الإنس فقال السماوات و الأرض فی قوله: ائْتِيا طَوْعاً أَوْ كَرْهاً قالَتا أَتَيْنا طائِعِينَ فَقَضاهُنَ أی فخلقهن سَبْعَ سَماواتٍ فِي يَوْمَيْنِ یعنی فی وقتین ابتداء و انقضاء وَ أَوْحى فِي كُلِّ سَماءٍ أَمْرَها فهذا وحی تقدیر و تدبیر وَ زَيَّنَّا السَّماءَ الدُّنْيا بِمَصابِيحَ یعنی بالنجوم وَ حِفْظاً یعنی من الشیطان أن یخرق السماء. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 263]

زمین را آفرید، و در روز سه شنبه اقوات زمین را خلق نمود، و در روز چهارشنبه و پنجشنبه آسمان ها را آفرید، و در روز جمعه اقوات آسمان ها را آفرید، چنان که فرمود: «وَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ وَ مَا بَيْنَهُمَا فِی سِتَّةِ أَيَّامٍ.»(1)

«فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَ ثَمُودَ * إِذْ جَاءتْهُمُ الرُّسُلُ مِن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ قَالُوا لَوْ شَاء رَبُّنَا لَأَنزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ»(2)

امیرالمؤمنین(علیه السلام) می فرماید: هنگامی که سوره ی شعرا نازل شد و در پایان آن آیه «وَ أَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ»، نازل گردید، رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به من فرمود:

«غذایی را طبخ کن گرچه ران گوسفند و یا صاعی از طعام و ظرفی از شیر باشد و سپس قریش را دعوت کن». پس من به دستور آن حضرت عمل کردم و قریش را دعوت نمودم و آنان بیش از چهل نفر بودند و در بین آنان ابوطالب و حمزه و عبّاس وجود داشتند، و چون من غذا را مقابل آنان گذاردم خندیدند و استهزا کردند و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) انگشت مبارک خود را در چهار طرف ظرف غذا فرو برد و فرمود: بخورید و بگویید: «بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» پس ابوجهل گفت: ای محمّد! چگونه این غذا را بخوریم در حالی که تنها یک نفر از ما یک گوسفند و چهار صاع از طعام غذای اوست؟

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به ابوجهل فرمود:

1- 495.. عَنْهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْخَيْرَ يَوْمَ الْأَحَدِ وَ مَا كَانَ لِيَخْلُقَ الشَّرَّ قَبْلَ الْخَيْرِ وَ فِی يَوْمِ الْأَحَدِ وَ الْإِثْنَيْنِ خَلَقَ الْأَرَضِينَ وَ خَلَقَ أَقْوَاتَهَا فِی يَوْمِ الثَّلَاثَاءِ وَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ يَوْمَ الْأَرْبِعَاءِ وَ يَوْمَ الْخَمِيسِ وَ خَلَقَ أَقْوَاتَهَا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ؟عز؟ -- خَلَقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ وَ ما بَيْنَهُما فِی سِتَّةِ أَيَّامٍ. [کافی، ج 8، ص 145، ح 117]

2- 496.. سوره ی فصّلت، آیات 13 و 14.

بخور تا من ببینم چقدر می خوری؟ پس همگی غذای کامل خود را خوردند و به خدا سوگند چیزی از آن غذا کم نشد، و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) بر آنان فریاد زد و فرمود: «بخورید» و آنان گفتند: چه کسی بیش از این می تواند بخورد؟ پس به من فرمود: یا علی غذا را جمع کن و به آنان فرمود: «ای مردم بدانید که پروردگار من و شما خداست» ناگهان ابولهب فریاد کرد و گفت: «ای مردم برخیزید، محمّد شما را سحر نمود» و آنان خارج شدند.

راوی گوید: امیرالمؤمنین(علیه السلام) خواست آنان را تعقیب و مجازات نماید، و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

«ما مأمور به انذار هستیم و مأمور به شمشیر نیستیم، و شمشیر در وقت دیگری لازم است، و لکن یا علی! تو روز آینده باز همان گونه آنان را دعوت کن» امیرالمؤمنین(علیه السلام) می فرماید: من به دستور رسول خدا عمل کردم و چون آنان جمع شدند و از آن غذا خوردند، رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به آنان فرمود: «من هیچ جوانی از عرب را سراغ ندارم که برای قوم خود سودمندتر از من باشد، چرا که من خیر دنیا و آخرت را برای شما آورده ام» پس ابوجهل گفت: «امر محمّد ما را متحیّر نموده و خوب است که در مقابل او ساحر و کاهنی همانند او قرار بدهیم و خود را راحت کنیم».

ناگهان عتبة بن ربیعه سخن او را قطع کرد و گفت: «به خدا سوگند من به آنچه تو می گویی آگاهم» ابوجهل گفت: پس برای چه با او مقابله و مباحثه نمی کنی؟ عتبه گفت: او از آنچه تو درباره ی او می گویی منزّه است [و هرگز او ساحر و کاهن نیست].

پس ابوجهل به رسول خدا(صلی الله علیه و آله) گفت: ای محمّد! آیا تو بهتر از هاشم هستی؟ و آیا تو بهتر از عبدالمطّلب هستی؟

و آیـا تو بهتر از عبـدالله هستی؟ و آیـا تو بهتر از علیّ بن ابیطـالب هستی که بزرگ ترین جبّـاران و فرزنـدان آنان را نابود نمود؟ و اگر چنین نیست برای چه پدران ما را گم راه می دانی و خدایان ما را دشنام می دهی؟ اگر هدف تو ریاست است، ما پرچم ریاست را به تو می دهیم و تا ما زنـده هستیم تو رئیس ما باش، و اگر نیاز به همسـر داری، ما ده نفر از دختران بزرگان خود را در اختیار تو می گذاریم و به تو تزویج می کنیم، و اگر نیـاز به مال و ثروت داری، ما از اموال خود به قـدری به تو می دهیم تا تو و آینـدگان تو را بی نیاز کنـد، و با این سـخن دیگر چه خواهی گفت؟ رسول خدا(صـلی الله علیه و آله) فرمود: «بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ * حم * تَنزِیلٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ * کِتَابٌ فُصِّلَتْ آیَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِیًّا ...» إلی قولهِ: «فَقُلْ أَنذَرْتُکُمْ صَاعِقَةً مِّثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَ ثَمُودَ».

پس عتبه جلوی دهان رسول خدا(صلی الله علیه و آله) را گرفت و او را به خدا سوگند داد که دیگر

سخن خود را ادامه ندهد، و سـپس برخاست و رفت و حاضران نیز رفتند و لکن به عتبه نپیوستند، تا این که صبحگاه قریشیان نزد او رفتند، و ابوجهل گفت:

ای عتبه، محمّد تو را سـحر کرد! پس عتبه از جای خود برخاست و به او گفت: ای بی پدر! به خدا سوگند اگر در خانه من نبودی من تو را به بدترین وضع می کشـتم! وای بر تو! تو گفتی: محمّد ساحر و کاهن و شاعر است، و ما از تو اطاعت کردیم و نزد او رفتیم و از او شنیدیم که او سخن [ربّ العالمین] پروردگار آسمان را برای ما خواند، و من او را سوگند دادم تا ادامه ندهد و او نیز سکوت نمود، و این در حالی است که شما او را راستگو و امانتدار نامیده اید. سپس گفت: آیا شما هرگز دروغی را از او دیده اید؟ و اگر من اجازه می دادم که

او سخن خود را به پایان برساند، عذاب و نابودی شما قطعی بود!(1)

---

1 - 497.. الشیخ الفاضل عمر بن إبراهیم الأوسی: قال: روی عن أمیر المؤمنین(علیه السلام): «لما نزلت سورة الشعراء فی آخرها آیة الإنذار وَ أَنْذِرْ عَشِیرَتَکَ الْأَقْرَبِینَ «الشعراء 26: 214» أمرنی رسول الله(صلی الله علیه و آله)، و قال: یا علی، اطبخ و لو کراع شاة، و لو صاعا من طعام و قعبا من لبن، و اعمد إلی قریش. قال: فدعوتهم و اجتمعوا أربعین بطلا بزیادة، و کان فیهم أبو طالب و حمزة و العبّاس، فحضرت ما أمرنی به رسول الله(صلی الله علیه و آله) معمولا، فوضعته بین أیدیهم، فضحکوا استهزاء، فأدخل إصبعه رسول الله(صلی الله علیه و آله) بأربعة جوانب الجفنة، فقال: کلوا و قولوا: بسم الله الرحمن الرحیم. فقال أبو جهل: یا محمّد، ما نأکل، و أحدنا یأکل الشاة مع أربعة أصوع من الطعام! فقال: کل و أرنی أکلک. فأکلوا حتی تملؤوا، و أیم الله ما یری أثر أکل أحدهم، و لا نقص الزاد، فصاح بهم رسول الله(صلی الله علیه و آله): کلوا. فقالوا: و من یقدر علی أکثر من هذا؟ فقال: ارفعه یا علی. فرفعته، فدنا منهم محمّد(صلی الله علیه و آله)، و قال: یا قوم اعملوا أن الله ربی و ربکم. فصاح أبو لهب، و قال: قوموا إن محمّدا سحرکم. فقاموا و مضوا فاستعقبهم علی بن أبی طالب، و أراد أن یبطش بهم، فقال له رسول الله(صلی الله علیه و آله): لا یا علی، ادن منی. فترکهم و دنا منه، فقال له: أمرنا بالإنذار لا بذات الفقار، لأن له وقتا، و لکن اعمل لنا من الطعام مثل ما عملت، و ادع لی من دعیت، فلما أتی غد، فعلت ما بالأمس فعلت. فلما اجتمعوا و أکلوا کما أکلوا. قال لهم رسول الله(صلی الله علیه و آله): ما أعلم شابا من العرب جاء قومه بأفضل ما جئتکم به من أمر الدنیا و الآخرة. قیل: فقال أبو جهل: قد شغلنا أمر محمّد، فلو قابلتموه برجل مثله یعرف السحر و الکهانة، لکنا استرحنا. فقطع کلامه عتبة بن ربیعة، و قال: و الله إنّی لبصیر بما ذکرته. فقال: لم لا تباحثه؟ قال: حاشا أن کان به ما ذکرت، فقال له: یا محمّد، أنت خیر أم هاشم؟ أنت خیر أم عبد المطلب؟ أنت خیر أم عبد الله؟ أنت خیر أم علی بن أبی طالب، دامغ الجبابرة، قاصم أصلاب أکبرهم؟ فلم تضل آبائنا و تشتم آلهتنا، فإن کنت ترید الرئاسة عقدنا لک أولویتها، و کن رئیسا لنا ما بقیت و إن کان بک الباه زوجناک عشرة نسوة من أکبرنا. و إن کنت ترید المال جمعنا لک من أموالنا ما یغنیک أنت و عقبک من بعدک، فما تقول؟ فقال(صلی الله علیه و آله): بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ حم، تَنْزِیلٌ مِنَ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ کِتابٌ فُصِّلَتْ آیاتُهُ قُرْآناً عَرَبِیًّا إلی آخر الآیة، فإن أعرضوا فقل أنذرتکم صاعقة مثل صاعقة عاد و ثمود، فأمسک عتبة علی فیه، و رجع فناشده بالله اسکت، فسکت، و قام و مضی، فقام من کان حاضرا خلفه فلم یلحقوه، فدخل و لم یخرج أبدا، فغدوه قریش، فقال أبو جهل: قوموا بنا إلیه. فدخلوا و جلسوا. فقال أبو جهل: یا عتبة، محمّد سحرک. فقام قائما علی قدمیه، و قال: یا لکع الرجال، و الله لو لم تکن ببیتی لقتلتک شر قتلة، یا ویلک. قلت: محمّد ساحر کاهن شاعر، سرنا إلیه، سمعناه تکلم بکلام من رب السماء، فحلفته و أمسک، و قد سمیتموه الصّادق الأمین، هل رأیتم منه کذبة؟ و لکنی لو ترکته یتمم ما قرأ لحل بکم العذاب و الذهاب». [تفسیر برهان، ج 4، ص 777، ح 2]

امام صادق(علیه السلام) به داود رقّی فرمود:

کدام یک از شما می تواند به آسمان برود؟ به خدا سوگند ارواح ما و ارواح پیامبران در هر شب جمعه ای به عرش می رسند. سپس فرمود: ای داود! پدرم محمّد بن علی(علیه السلام) سوره ی «حم سجده» را قرائت کرد تا به «فَهُمْ لاَ یَسّ مَعُونَ» رسید و سپس فرمود: جبرئیل بر رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نازل شد و گفت: «امام بعد از تو علیّ(علیه السلام) می باشد» سپس پدرم سوره ی «حم * تَنزِیلٌ مِّنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ * کِتَابٌ فُصِّلَتْ آیَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِیًّا لِّقَوْمٍ یَعْلَمُونَ»، را قرائت نمود تا به آیه «فَأَعْرَضَ أَکْثَرُهُمْ»

رسید و فرمود: مقصود: اعراض از ولایت علیّ(علیه السلام) است و خداوند درباره ی منکرین ولایت او فرمود: «فَأَعْرَضَ أَکْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا یَسْمَعُونَ * وَ قَالُوا قُلُوبُنَا فِی أَکِنَّةٍ

مِّمَّا تَدْعُونَا إِلَیْهِ وَ فِی آذَانِنَا وَقْرٌ وَ مِن بَیْنِنَا وَ بَیْنِکَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنَا عَامِلُونَ.»(1)

---

1 - 498.. ذکره محمّد بن العبّاس؟ره؟ فی تفسیره قال حدثنا علی بن محمّد بن مخلد الدهان عن الحسن بن علی بن أحمد العلوی قال بلغنی عن أبی عبد الله(علیه السلام) أنه قال لداود الرقی أیکم ینال السماء فو الله إن أرواحنا و أرواح النّبیین لتناول العرش کل لیلة جمعة یا داود قرأ أبی محمّد بن علی حم السجدة حتی بلغ فَهُمْ لا یَسْمَعُونَ ثم قال نزل جبرائیل علی رسول الله(صلی الله علیه و آله) بأن الإمام بعده علی(علیه السلام) ثم قرأ(علیه السلام) حم تَنْزِیلٌ مِنَ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ کِتابٌ فُصِّلَتْ آیاتُهُ قُرْآناً عَرَبِیًّا لِقَوْمٍ یَعْلَمُونَ حتی بلغ فَأَعْرَضَ أَکْثَرُهُمْ عن ولایة علی(علیه السلام) فَهُمْ لا یَسّ مَعُونَ وَ قالُوا قُلُوبُنا فِی أَکِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونا إِلَیْهِ وَ فِی آذانِنا وَقْرٌ وَ مِنْ بَیْنِنا وَ بَیْنِکَ حِجابٌ فَاعْمَلْ إِنَّنا عامِلُونَ. [تأویل الآیات، ص 520، ح 1]

«فَأَمَّا عادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِی الْأَرْضِ بِغَیْرِ الْحَقِّ وَ قالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أَ وَ لَمْ یَرَوْا أَنَّ اللّهَ الَّذِی خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَ کانُوا بِآیاتِنا یَجْحَدُونَ»(1)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

1- 499.. سوره ی فصّلت، آیه ی 15.

هنگامی که خداونـد هود(علیه السـلام) را به نبوّت مبعوث نمود، فرزنـدان سام بن نوح به او ایمان آوردنـد، و بقیّه مردم گفتند: «مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً» یعنی چه کسی از ما قوی تر است؟» و خداوند آنان را به وسیله باد کشنده [ریح عقیم] هلاک نمود، و هود(علیه السلام) بقیّه مردم را به راه خدا و صلاح سفارش نمود و بشارت آمدن صالح(علیه السلام) را

به آنان داد.(1)

امیرالمؤمنین(علیه السلام) در یکی از خطب خود می فرماید:

ای مردم عبرت بگیرید از کسانی که گفتند: «مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً» چرا که آنان با مرکب های

خود وارد قبرهای شان شدند، و دیگر کسی آنان را سواره ننامید، و به خانه های قبر

وارد شدند و کسی آنان را میهمان نخواند، و سنگ قبر روح آنان شد، و خاک کفن

آنان گردید، و استخوان های آنان پوسید و مردگان همسایگانشان شدند!(2)

1- 500.. ابن بابویه: بإسـناده عن عبد الحمید بن أبی الدیلم، عن أبی عبد الله جعفر بن محمّد الصّادق؟سهما؟، قال: «لما بعث الله؟عز؟ هودا، أسـلم له العقب من ولـد سام، و أما الآخرون فقالوا: مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً فأهلکوا بالریـح العقیم، و أوصاهم هود و بشـرهم بصالـح(علیه السلام)». [تفسیر برهان، ج 4، ص 798، ح 1]

2- 501.. وَ اتَّعِظُوا فِیهَا بِالَّذِینَ قَالُوا -- مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً حُمِلُوا إِلَی قُبُورِهِمْ فَلَا یُدْعَوْنَ رُکْبَاناً وَ أُنْزِلُوا الْأَجْدَاثَ فَلَا یُدْعَوْنَ ضِیفَاناً وَ جُعِلَ لَهُمْ مِنَ الصَّفِیحِ أَجْنَانٌ وَ مِنَ التُّرَابِ أَکْفَانٌ وَ مِنَ الرُّفَاتِ جِیرَانٌ فَهُمْ جِیرَةٌ لَا یُجِیبُونَ دَاعِیاً وَ لَا یَمْنَعُونَ ضَیْماً وَ لَا یُبَالُونَ مَنْدَبَةً إِنْ جِیدُوا لَمْ یَفْرَحُوا وَ إِنْ قُحِطُوا لَمْ یَقْنَطُوا جَمِیعٌ وَ هُمْ آحَادٌ وَ جِیرَةٌ وَ هُمْ أَبْعَادٌ. [نهج البلاغة، ص 166، خطبه 111]

«فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِی أَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْیِ فِی الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ لَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَی وَ هُمْ لَا يُنصَرُونَ»(1)

امام باقر(علیه السلام) می فرماید:

«رِيحً صَرْصَرً» باد سرد است، و «أَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ» ایّام و روزهای شوم و نحس می باشد.(2)

ابوبصیر گوید: به امام صادق(علیه السلام) گفتم: مقصود از «عَذَابَ الْخِزْیِ»، و خواری در آیه «عَذَابَ الْخِزْیِ فِی الْحَيَاةِ الدُّنْيَا» چیست؟ فرمود:

ای ابابصیر کدام خواری بدتر از این است که کسی در خانه خود با زن و بچّه خویش بر سر سفره ی غذا نشسته باشد، و ناگهان مسخ شود و به شکل حیوانی درآید، و زن و بچّه او فریاد کنند، و گریبان پاره نمایند، و مردم بگویند: این چیست؟ و به آنان گفته شود: الآن صاحب خانه مسخ شد!! ابوبصیر گوید: گفتم: آیا این قصّه قبل از قیام قائم؟عج؟ خواهد بود و یا بعد از آن خواهد بود؟ فرمود: قبل از آن خواهد بود.(3)

1- 502.. سوره ی فصّلت، آیه ی 16.

2- 503.. و فی روایة أبی الجارود عن أبی جعفر(علیه السلام) فی قوله: فَأَرْسَلْنا عَلَيْهِمْ رِيحاً صَرْصَراً و الصرصر الریح الباردة فِی أَيَّامٍ نَحِساتٍ أی أیام میاشیم. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 263]

3- 504.. حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ التَّيْمُلِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَی عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْمُخْتَارِ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَوْلُ اللَّهِ؟عز؟ -- عَذابَ الْخِزْیِ فِی الْحَياةِ الدُّنْيا وَ فِی الْآخِرَةِ مَا هُوَ عَذَابُ خِزْیِ الدُّنْيَا فَقَالَ وَ أَیُّ خِزْیٍ أَخْزَی يَا أَبَا بَصِيرٍ مِنْ أَنْ يَكُونَ الرَّجُلُ فِی بَيْتِهِ وَ حِجَالِهِ وَ عَلَی إِخْوَانِهِ وَسْطَ عِيَالِهِ إِذْ شَقَّ أَهْلُهُ الْجُيُوبَ عَلَيْهِ وَ صَرَخُوا فَيَقُولُ النَّاسُ مَا هَذَا فَيُقَالُ مُسِخَ فُلَانٌ السَّاعَةَ فَقُلْتُ قَبْلَ قِيَامِ الْقَائِمِ(علیه السلام) أَوْ بَعْدَهُ قَالَ لَا بَلْ قَبْلَهُ. [غیبت نعمانی، ص 269]

«وَ أَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى الْهُدَى فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ * وَ نَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَ كَانُوا يَتَّقُونَ ...»(1)

امام صادق(علیه السلام) در تفسیر آیه «وَ مَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُم

مَّا يَتَّقُونَ»(2)، فرمود:

یعنی خداوند پس از آن که مردمی را هدایت کرد، هرگز گم راه شان نخواهد نمود، تا این که آنان را از اسباب خشنودی و خشم خود آگاه سازد [و آنان به اختیار خود راه گم راهی را بپیمایند] و در تفسیر آیه «فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَ تَقْوَاهَا»(3)، فرمود: یعنی «بیّن لها ما تأتی و ما تترک»، و در تفسیر آیه «إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَ إِمَّا كَفُورًا»(4)، فرمود: یعنی «عرّفناه امّا أخذاً و امّا تارکاً» و در تفسیر «وَ أَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى الْهُدَى» فرمود: یعنی ما قوم ثمود را به خوبی ها و زشتی ها آگاه ساختیم و آنان دانسته، انحراف و ضلالت و گم راهی را بر هدایت و صلاح مقدّم نمودند.(5)

1- 505.. سوره ی فصّلت، آیه ی 18.

2- 506.. سوره ی توبه، آیه ی 115.

3- 507.. سوره ی شمس، آیه ی 8.

4- 508.. سوره ی انسان، آیه ی 3.

5- 509.. عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ الطَّيَّارِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) فِي قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- وَ مَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْماً بَعْدَ إِذْ هَداهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ ما يَتَّقُونَ قَالَ حَتَّى يُعَرِّفَهُمْ مَا يُرْضِيهِ وَ مَا يُسْخِطُهُ وَ قَالَ فَأَلْهَمَها فُجُورَها وَ تَقْواها قَالَ بَيَّنَ لَهَا مَا تَأْتِي وَ مَا تَتْرُكُ وَ قَالَ إِنَّا هَدَيْناهُ السَّبِيلَ إِمَّا شاكِراً وَ إِمَّا كَفُوراً قَالَ عَرَّفْنَاهُ إِمَّا آخِذٌ وَ إِمَّا تَارِكٌ وَ عَنْ قَوْلِهِ وَ أَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْناهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمى عَلَى الْهُدى قَالَ عَرَّفْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى الْهُدَى وَ هُمْ يَعْرِفُونَ وَ فِي رِوَايَةٍ بَيَّنَّا لَهُمْ. [کافی، ج 1، ص 163، ح 3]

امام هادی(علیه السلام) می فرماید:

هدایت خداوند، بیان و تعریف است، چنان که می فرماید: «وَ أَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى الْهُدَى.»(1)

ص: 377

1- 510.. و المعنی الآخر أن الهدایة منه التعریف کقوله تعالی وَ أَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْناهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمی عَلَی الْهُدی. [احتجاج، ص 453]

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

خداوند در آیه فوق فرموده است: «فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَی عَلَی الْهُدَی» و نفرموده: «استحبّ الله» چنان که جبریّه می گویند: اعمال را خدا ایجاد می کند و ما را اختیاری نیست.(1)

«وَ یَوْمَ یُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَی النَّارِ فَهُمْ یُوزَعُونَ * حَتَّی إِذَا مَا جَاؤُوهَا شَهِدَ عَلَیْهِمْ سَمْعُهُمْ وَ أَبْصَارُهُمْ وَ جُلُودُهُمْ بِمَا کَانُوا یَعْمَلُونَ * وَ قَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدتُّمْ عَلَیْنَا قَالُوا أَنطَقَنَا اللَّهُ الَّذِی أَنطَقَ کُلَّ شَیْءٍ وَ هُوَ خَلَقَکُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَ إِلَیْهِ تُرْجَعُونَ * وَ مَا کُنتُمْ تَسْتَتِرُونَ ... إلی قولِهِ: وَ ذَلِکُمْ ظَنُّکُمُ الَّذِی ظَنَنتُم بِرَبِّکُمْ أَرْدَاکُمْ فَأَصْبَحْتُم مِّنَ الْخَاسِرِینَ»(2)

امام صادق(علیه السلام) ضمن حدیثی می فرماید:

خداونـد به طور منظّم آنچه بر قلب و زبـان و گوش و چشم واجب نموده است را بیان نموده و می فرمایـد: «وَ مَا کُنتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ یَشْهَدَ عَلَیْکُمْ سَمْعُکُمْ وَ لَا أَبْصَارُکُمْ وَ لَا جُلُودُکُمْ»، و مقصود از جلود آلت های زناشویی یعنی فروج و افخاذ است.(3)

1- 511.. وَ أَمَّا ثَمُودُ فَهَدَیْناهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمی عَلَی الْهُدی و لم یقل استحب الله کما زعمت المجبرة أن الأفعال أحدثها الله لنا. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 264]

2- 512.. سوره ی فصّلت، آیات 23-19.

3- 513.. ثُمَّ نَظَمَ مَا فَرَضَ عَلَی الْقَلْبِ وَ اللِّسَانِ وَ السَّمْعِ وَ الْبَصَرِ فِی آیَةٍ أُخْرَی فَقَالَ وَ ما کُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ یَشْهَدَ عَلَیْکُمْ سَمْعُکُمْ وَ لا أَبْصارُکُمْ وَ لا جُلُودُکُمْ یَعْنِی بِالْجُلُودِ الْفُرُوجَ وَ الْأَفْخَاذَ. [کافی، ج 2، ص 36، ح 1]

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

آیـات فوق دربـاره ی کسـانی است که اعمال شان بر آن ها عرضه می شود و آنان اعمال خویش را انکار می کننـد و می گوینـد: «ما چنین اعمالی را انجام نـداده ایم» از این رو ملائکه ای که اعمال آنان را نوشـته انـد، بر آنان گواهی می دهند، و باز آنان به فرموده امام صادق(علیه السـلام)، به خدای خود می گویند: «خدایا این ها ملائکه تو هسـتند و به نفع تو شهادت و گواهی می دهند» و سپس به نام خداوند سوگند یاد می کنند که چنین اعمالی را انجام نداده اند، چنان که خداوند می فرماید:

«یَوْمَ یَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِیعًا فَیَحْلِفُونَ لَهُ کَمَا یَحْلِفُونَ لَکُمْ»(1)، و این گروه همان غاصبین حقّ امیرالمؤمنین(علیه السـلام) هستند و خداوند بر زبان های آن ها مهر می زند و اعضای بدن آنان را به سـخن در می آورد و گوش آنان به آنچه از حرام شـنیده است گواهی می دهد، و چشم آنان نیز به آنچه از حرام دیـده است گواهی می دهد و دست های آنان به آنچه گرفته اند گواهی می دهند، و پاهای آنان به هر راه حرامی رفته اند گواهی می دهند، و آلت های زناشویی آنان به آنچه از حرام مرتکب شده اند گواهی می دهند.

و سـپس خداونـد زبـان هـای آنان را آزاد می کنـد و آنان به جلود [یعنی آلت های زناشویی] خود می گوینـد: برای چه بر ضـرر ما گواهی دادید؟ و جلود می گویند: آن خدایی که هر چیزی را به سخن در می آورد، ما را نیز به سخن در آورد، و او بود که شما را از نخست آفرید، و شما به او بازگشت نمودید، و اکنون

1- 514.. سوره ی مجادله، آیه ی 18.

شما نمی توانید، شـهادت و گواهی ما را پنهان نمایید، و لکن گمان می کردید که خداوند گناهان فراوان شما را نمی داند [و همین گمان بود که شما را به پستی و خواری و هلاکت رسانید.](1)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

آخرین بنده ای که به طرف آتش برده می شود صورت خود را بر می گرداند، و خداوند به ملائکه می فرماید: او را باز گردانید، و سـپس به او می فرمایـد: برای چه صورت خود را باز گرداندی؟ آن بنده [گنهکار] می گوید: «خدایا گمان من به تو این نبود» خطاب می شود: گمان تو به من چه بود؟ او می گوید: خدایا گمان من به تو این بود که مرا ببخشی و از خطاهایم درگذری و مرا داخل بهشت خود جای دهی.

---

1 - 515.. و قوله: حَتَّی إِذا مـا جاؤُهـا شَـهِدَ عَلَیْهِمْ سَـمْعُهُمْ وَ أَبْصـارُهُمْ وَ جُلُودُهُمْ بِمـا کـانُوا یَعْمَلُونَ فإنهـا نزلت فی قوم یعرض علیهم أعمالهم فینکرونها فیقولون ما عملنا منها شیئا، فتشهد علیهم الملائکة الذین کتبوا علیهم أعمالهم، فقال الصّادق(علیه السلام) فیقولون لله: یـا رب هؤلاء ملائکتـک یشـهدون لـک ثم یحلفون بـالله مـا فعلوا من ذلک شـیئا و هو قول الله: «یَوْمَ یَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِیعاً فَیَحْلِفُونَ لَهُ کَما یَحْلِفُونَ لَکُمْ» و هم الذین غصبوا أمیر المؤمنین(علیه السلام) فعند ذلک یختم الله علی ألسنتهم و ینطق جوارحهم فیشهد السمع بما سمع مما حرم الله و یشـهد البصر بما نظر به إلی ما حرم الله و تشهد الیدان بما أخذتا و تشهد الرجلان بما سعتا فیما حرم الله و یشهد الفرج بما ارتکب مما حرم الله ثم أنطق الله ألسنتهم وَ قالُوا هم لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَیْنا قالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِی أَنْطَقَ کُلَّ شَیْ ءٍ وَ هُوَ خَلَقَکُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَ إِلَیْهِ تُرْجَعُونَ وَ ما کُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أی من الله أَنْ یَشْهَدَ عَلَیْکُمْ سَمْعُکُمْ وَ لا أَبْصارُکُمْ وَ لا جُلُودُکُمْ و الجلود الفروج وَ لکِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لا یَعْلَمُ کَثِیراً مِمَّا تَعْمَلُونَ وَ ذلِکُمْ ظَنُّکُمُ الَّذِی ظَنَنْتُمْ بِرَبِّکُمْ أَرْداکُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخاسِرِینَ. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 264]

پس خداوند جبّار می فرماید:

ای ملائکه به عزّت و جلال و بزرگی و مقام والای من سوگند که این بنده هرگز ساعتی در دنیا به من چنین گمانی نداشت، وگرنه او را از آتش نمی ترساندم و لکن دروغ او را امضا کنید و او را داخل بهشت نمایید.

سپس رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

هیچ بنده ای به خدای خود گمان نیک پیدا نمی کند، جز آن که خداوند طبق گمان او با او معامله خواهد نمود، چنان که می فرماید: «وَ ذَلِکُمْ ظَنُّکُمُ الَّذِی ظَنَنتُم بِرَبِّکُمْ أَرْدَاکُمْ فَأَصْبَحْتُم مِّنْ الْخَاسِرِینَ.»(1)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

سزاوار است مؤمن آن گونه از خدا بترسد که خود را مشرف بر آتش ببیند، و آن گونه به او امیدوار باشد که خود را اهل بهشت بداند، چرا که خداوند می فرماید: «وَ ذَلِکُمْ ظَنُّکُمُ الَّذِی ظَنَنتُم بِرَبِّکُمْ ...» سپس فرمود: خداوند منتظر گمان بنده ی خود می باشد، پس اگر گمان او به خداوند نیکو باشد خداوند

1- 516.. قال: فإنه حدثنی أبی عن ابن أبی عمیر عن عبد الرحمن بن الحجاج قال قلت لأبی عبد الله(علیه السلام) حدیث یرویه الناس فیمن یؤمر به آخر الناس إلی النار فقال: أما أنه لیس کما یقولون قال رسول الله(صلی الله علیه و آله): إن آخر عبد یؤمر به إلی النار فإذا أمر به التفت فیقول الجبار ردوه فیردونه فیقول له: لم التفت إلی فیقول: یا رب لم یکن ظنی بک هذا فیقول: و ما کان ظنک بی فیقول یا رب کان ظنی بک أن تغفر لی خطیئتی و تسکننی جنتک قال فیقول الجبار یا ملائکتی لا و عزتی و جلالی و آلائی و علوی و ارتفاع مکانی ما ظن بی عبدی ساعة من خیر قط و لو ظن بی ساعة من خیر ما روعته بالنار أجیزوا له کذبه فأدخلوه الجنة، ثم قال رسول الله(صلی الله علیه و آله) لیس من عبد یظن بالله خیرا إلّا کان عند ظنه به و ذلک قوله «وَ ذلِکُمْ ظَنُّکُمُ الَّذِی ظَنَنْتُمْ بِرَبِّکُمْ أَرْداکُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخاسِرِینَ». [تفسیر قمّی، ج 2، ص 264]

پاداش نیک به او می دهد، و اگر گمان او به خداوند بد باشد، خداوند کیفر بدی به او می دهد.(1)

«وَ قَالَ الَّذِینَ کَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَیْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِیَکُونَا مِنَ الْأَسْفَلِینَ»(2)

امام صادق(علیه السلام) درباره ی «رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَیْنِ أَضَلَّانَا» فرمود:

مقصود آن دو هستند، و فلانی همواره شیطان بود.(3)

و در سخن دیگری فرمود:

به خدا سوگند مقصود، آن دو هستند، و این را سه مرتبه تکرار نمود و فرمود: به خدا سوگند ما خزانه داران علم خداوند -- در آسمان [و زمین] -- هستیم.(4)

1- 517.. قال الصّادق(علیه السلام) ینبغی للمؤمن أن یخاف الله خوفا کأنه یشرف علی النار و یرجوه رجاء کأنه من أهل الجنة أن الله تعالی یقول «وَ ذلِکُمْ ظَنُّکُمُ الَّذِی ظَنَنْتُمْ بِرَبِّکُمْ» الآیة ثم قال إن الله عند ظن عبده به إن خیرا فخیر و إن شرا فشر. [مجمع البیان، ج 9، ص 14]

2- 518.. سوره ی فصّلت، آیه ی 29.

3- 519.. مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْقُمِّیُّ عَنْ عَمِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّلْتِ عَنْ یُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ حُسَیْنٍ الْجَمَّالِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) فِی قَوْلِ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی -- رَبَّنا أَرِنَا الَّذَیْنِ أَضَلَّانا مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ نَجْعَلْهُما تَحْتَ أَقْدامِنا لِیَکُونا مِنَ الْأَسْفَلِینَ قَالَ هُمَا ثُمَّ قَالَ وَ کَانَ فُلَانٌ شَیْطَاناً. [کافی، ج 8، ص 334، ح 523]

4- 520.. یُونُسُ عَنْ سَوْرَةَ بْنِ کُلَیْبٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) فِی قَوْلِ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی -- رَبَّنا أَرِنَا الَّذَیْنِ أَضَلَّانا مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ نَجْعَلْهُما تَحْتَ أَقْدامِنا لِیَکُونا مِنَ الْأَسْفَلِینَ قَالَ یَا سَوْرَةُ هُمَا وَ اللَّهِ هُمَا ثَلَاثاً وَ اللَّهِ یَا سَوْرَةُ إِنَّا لَخُزَّانُ عِلْمِ اللَّهِ فِی السَّمَاءِ وَ إِنَّا لَخُزَّانُ عِلْمِ اللَّهِ فِی الْأَرْضِ. [کافی، ج 8، ص 334، ح 524]

حمّاد بن عثمان گوید: امام صادق(علیه السلام) در حدیث مفصّلی حال قنفذ و صاحب او را در قیامت توصیف نمود، و فرمود:

قنفذ و صاحب او را در قیامت می آورند، و تازیانه هایی از آتش بر آنان می زنند، که اگر یکی از آن تازیانه ها را به دریاها بزنند، از مشرق تا مغرب آن به جوش می آید، و اگر بر کوه های دنیا بزنند ذوب و خاکستر می شود، پس آن دو را با تازیانه های آتشین می زنند، و سپس امیرالمؤمنین(علیه السلام) در پیشگاه خداوند آماده ی خصومت با چهارمین آنان می شود، و آن سه نفر [اوّل] را در چاهی در قعر جهنّم می برند و درب آن چاه را می بندند، و کسی آنان را نمی بیند، و آنان نیز کسی را نمی بینند، پس کسانی که در دنیا ولایت آنان را پذیرفته اند، می گویند:

«رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ»، و خداوند در پاسخ آنان می فرماید: «وَ لَن يَنفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ»(1)، یعنی پیروان غاصبین خلافت می گویند: «خدایا آن دو نفر از جنّ و انس را به ما نشان ده، تا ما آنان را زیر پاهای خود قرار بدهیم، و از اسفلین باشند» و خداوند در پاسخ آنان می فرماید: «امروز هرگز این کار برای شما سودی ندارد، چرا که شما ستمکار بوده اید، و با آنان در عذاب شریک هستید.(2)

1- 521.. سوره ی زخرف، آیه ی 39.

2- 522.. حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحِمْيَرِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ الْبَصْرِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَصَمِّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ لَمَّا أُسْرِيَ بِالنَّبِيِّ(صلی الله علیه و آله) إِلَى السَّمَاءِ قِيلَ لَهُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَخْتَبِرُكَ فِي ثَلَاثٍ لِيَنْظُرَ كَيْفَ صَبْرُكَ قَالَ أُسَلِّمُ لِأَمْرِكَ يَا رَبِّ وَ لَا قُوَّةَ لِي عَلَى الصَّبْرِ إِلَّا بِكَ فَمَا هُنَّ قِيلَ لَهُ أَوَّلُهُنَّ الْجُوعُ وَ الْأَثَرَةُ عَلَى نَفْسِكَ وَ عَلَى أَهْلِكَ لِأَهْلِ الْحَاجَةِ قَالَ قَبِلْتُ يَا رَبِّ وَ رَضِيتُ وَ سَلَّمْتُ وَ مِنْكَ التَّوْفِيقُ وَ الصَّبْرُ وَ أَمَّا الثَّانِيَةُ فَالتَّكْذِيبُ وَ الْخَوْفُ الشَّدِيدُ وَ بَذْلُكَ مُهْجَتَكَ فِي مُحَارَبَةِ أَهْلِ الْكُفْرِ بِمَالِكَ وَ نَفْسِكَ وَ الصَّبْرُ عَلَى مَا يُصِيبُكَ مِنْهُمْ مِنَ الْأَذَى وَ مِنْ أَهْلِ النِّفَاقِ وَ الْأَلَمِ فِي الْحَرْبِ وَ الْجِرَاحِ قَالَ قَبِلْتُ يَا رَبِّ وَ رَضِيتُ وَ سَلَّمْتُ وَ مِنْكَ التَّوْفِيقُ وَ الصَّبْرُ وَ أَمَّا الثَّالِثَةُ فَمَا يَلْقَى أَهْلُ بَيْتِكَ مِنْ بَعْدِكَ مِنَ الْقَتْلِ أَمَّا أَخُوكَ عَلِيٌّ فَيَلْقَى مِنْ أُمَّتِكَ الشَّتْمَ وَ التَّعْنِيفَ وَ التَّوْبِيخَ وَ الْحِرْمَانَ وَ الْجَحْدَ [وَ الْجُهْدَ] وَ الظُّلْمَ وَ آخِرُ ذَلِكَ الْقَتْلُ فَقَالَ: يَا رَبِّ قَبِلْتُ وَ رَضِيتُ وَ مِنْكَ التَّوْفِيقُ وَ الصَّبْرُ وَ أَمَّا ابْنَتُكَ فَتُظْلَمُ وَ تُحْرَمُ وَ يُؤْخَذُ حَقُّهَا غَصْباً الَّذِي تَجْعَلُهُ لَهَا وَ تُضْرَبُ وَ هِيَ حَامِلٌ وَ يُدْخَلُ عَلَيْهَا وَ عَلَى حَرِيمِهَا وَ مَنْزِلِهَا بِغَيْرِ إِذْنٍ ثُمَّ يَمَسُّهَا هَوَانٌ وَ ذُلٌّ ثُمَّ لَا تَجِدُ مَانِعاً وَ تَطْرَحُ مَا فِي بَطْنِهَا مِنَ الضَّرْبِ وَ تَمُوتُ مِنْ ذَلِكَ الضَّرْبِ قُلْتُ إِنَّا لِلهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ -- قَبِلْتُ يَا رَبِّ وَ سَلَّمْتُ وَ مِنْكَ التَّوْفِيقُ وَ الصَّبْرُ [لِلصَّبْرِ] وَ يَكُونُ لَهَا مِنْ أَخِيكَ ابْنَانِ يُقْتَلُ أَحَدُهُمَا غَدْراً وَ يُسْلَبُ وَ يُطْعَنُ تَفْعَلُ بِهِ ذَلِكَ أُمَّتُكَ قُلْتُ يَا رَبِّ قَبِلْتُ وَ سَلَّمْتُ -- إِنَّا لِلهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ وَ مِنْكَ التَّوْفِيقُ لِلصَّبْرِ وَ أَمَّا ابْنُهَا الْآخَرُ فَتَدْعُوهُ أُمَّتُكَ لِلْجِهَادِ ثُمَّ يَقْتُلُونَهُ صَبْراً وَ يَقْتُلُونَ وُلْدَهُ وَ مَنْ مَعَهُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ ثُمَّ يَسْلُبُونَ حَرَمَهُ فَيَسْتَعِينُ بِي وَ قَدْ مَضَى الْقَضَاءُ مِنِّي فِيهِ بِالشَّهَادَةِ لَهُ وَ لِمَنْ مَعَهُ وَ يَكُونُ قَتْلُهُ حُجَّةً عَلَى مَنْ بَيْنَ قُطْرَيْهَا فَيَبْكِيهِ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَ أَهْلُ الْأَرَضِينَ جَزَعاً عَلَيْهِ وَ تَبْكِيهِ مَلَائِكَةٌ لَمْ يُدْرِكُوا نُصْرَتَهُ ثُمَّ أُخْرِجُ مِنْ صُلْبِهِ ذَكَراً بِهِ أَنْصُرُكَ وَ إِنَّ شَبَحَهُ عِنْدِي تَحْتَ الْعَرْشِ. وَ فِي نُسْخَةٍ أُخْرَى -- ثُمَّ أُخْرِجُ مِنْ صُلْبِهِ ذَكَراً أَنْتَصِرُ لَهُ بِهِ وَ إِنَّ شَبَحَهُ عِنْدِي تَحْتَ الْأَرْشِ يَمْلَأُ الْأَرْضَ بِالْعَدْلِ وَ يُطْبِقُهَا بِالْقِسْطِ يَسِيرُ مَعَهُ الرُّعْبُ يَقْتُلُ حَتَّى يُشَكَّ فِيهِ قُلْتُ إِنَّا لِلهِ فَقِيلَ ارْفَعْ رَأْسَكَ فَنَظَرْتُ إِلَى رَجُلٍ أَحْسَنِ النَّاسِ صُورَةً وَ أَطْيَبِهِمْ رِيحاً وَ النُّورُ يَسْطَعُ مِنْ بَيْنِ عَيْنَيْهِ وَ مِنْ فَوْقِهِ وَ مِنْ تَحْتِهِ فَدَعَوْتُهُ فَأَقْبَلَ إِلَيَّ وَ عَلَيْهِ ثِيَابُ النُّورِ وَ سِيمَاءُ كُلِّ خَيْرٍ حَتَّى قَبَّلَ بَيْنَ عَيْنَيَّ وَ نَظَرْتُ إِلَى الْمَلَائِكَةِ قَدْ حَفُّوا بِهِ لَا يُحْصِيهِمْ إِلَّا اللَّهُ؟عز؟ فَقُلْتُ: يَا رَبِّ لِمَنْ يَغْضَبُ هَذَا وَ لِمَنْ أَعْدَدْتَ هَؤُلَاءِ وَ قَدْ وَعَدْتَنِي النَّصْرَ فِيهِمْ فَأَنَا أَنْتَظِرُهُ مِنْكَ وَ هَؤُلَاءِ أَهْلِي وَ أَهْلُ بَيْتِي -- وَ قَدْ أَخْبَرْتَنِي مِمَّا يَلْقَوْنَ مِنْ بَعْدِي وَ لَئِنْ [وَ لَوْ] شِئْتَ

لَأَعْطَيْتَنِي النَّصْرَ فِيهِمْ عَلَى مَنْ بَغَى عَلَيْهِمْ وَ قَدْ سَلَّمْتُ وَ قَبِلْتُ وَ رَضِيتُ وَ مِنْكَ التَّوْفِيقُ وَ الرِّضَا وَ الْعَوْنُ عَلَى الصَّبْرِ -- فَقِيلَ لِي أَمَّا أَخُوكَ فَجَزَاؤُهُ عِنْدِي جَنَّةُ الْمَأْوَى نُزُلًا بِصَبْرِهِ أفلح [أُفْلِحُ] حُجَّتَهُ عَلَى الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْبَعْثِ وَ أُوَلِّيهِ حَوْضَكَ يَسْقِي مِنْهُ أَوْلِيَاءَكُمْ وَ يَمْنَعُ مِنْهُ أَعْدَاءَكُمْ وَ أَجْعَلُ عَلَيْهِ جَهَنَّمَ بَرْداً وَ سَلَاماً يَدْخُلُهَا وَ يُخْرِجُ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنَ الْمَوَدَّةِ وَ أَجْعَلُ مَنْزِلَتَكُمْ فِي دَرَجَةٍ وَاحِدَةٍ فِي الْجَنَّةِ وَ أَمَّا ابْنُكَ الْمَخْذُولُ الْمَقْتُولُ وَ ابْنُكَ الْمَغْدُورُ الْمَقْتُولُ صَبْراً فَإِنَّهُمَا مِمَّا أُزَيِّنُ بِهِمَا عَرْشِي وَ لَهُمَا مِنَ الْكَرَامَةِ سِوَى ذَلِكَ مِمَّا لَا يَخْطُرُ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ لِمَا أَصَابَهُمَا مِنَ الْبَلَاءِ فَعَلَيَّ فَتَوَكَّلْ وَ لِكُلِّ مَنْ أَتَى قَبْرَهُ مِنَ الْخَلْقِ مِنَ الْكَرَامَةِ لِأَنَّ زُوَّارَهُ زُوَّارُكَ وَ زُوَّارَكَ زُوَّارِي وَ عَلَيَّ كَرَامَةُ زُوَّارِي [زَائِرِي] وَ أَنَا أُعْطِيهِ مَا سَأَلَ وَ أَجْزِيهِ جَزَاءً يَغْبِطُهُ مَنْ نَظَرَ إِلَى عَظَمَتِي إِيَّاهُ وَ مَا أَعْدَدْتُ لَهُ مِنْ كَرَامَتِي. وَ أَمَّا ابْنَتُكَ فَإِنِّي أُوقِفُهَا عِنْدَ عَرْشِي فَيُقَالُ لَهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَّمَكِ فِي خَلْقِهِ فَمَنْ ظَلَمَكِ وَ ظَلَمَ وُلْدَكِ فَاحْكُمِي فِيهِ بِمَا أَحْبَبْتِ فَإِنِّي أُجِيزُ حُكُومَتَكِ فِيهِمْ فَتَشْهَدُ الْعَرْصَةُ فَإِذَا وَقَفَ مَنْ ظَلَمَهَا أَمَرْتُ بِهِ إِلَى النَّارِ فَيَقُولُ الظَّالِمُ وَا حَسْرَتَاهُ عَلَى مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَ يَتَمَنَّى الْكَرَّةَ وَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلى يَدَيْهِ وَ يَقُولُ يا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا -- يا وَيْلَتى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلاناً خَلِيلًا وَ قَالَ حَتَّى إِذا جاءَنا قالَ يا لَيْتَ بَيْنِي وَ بَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ. وَ لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذابِ مُشْتَرِكُونَ فَيَقُولُ الظَّالِمُ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبادِكَ فِي ما كانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ أَوِ الْحُكْمُ لِغَيْرِكَ فَيُقَالُ لَهُمْ: أَلا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ. الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَ يَبْغُونَها عِوَجاً وَ هُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كافِرُونَ وَ أَوَّلُ مَنْ يُحْكَمُ فِيهِمْ مُحَسِّنُ بْنُ عَلِيٍّ(عليه السلام) وَ فِي قَاتِلِهِ ثُمَّ فِي قُنْفُذٍ فُيُؤْتَيَانِ هُوَ وَ صَاحِبُهُ فَيُضْرَبَانِ بِسِيَاطٍ مِنْ نَارٍ لَوْ وَقَعَ سَوْطٌ مِنْهَا عَلَى الْبِحَارِ لَغَلَتْ مِنْ مَشْرِقِهَا إِلَى مَغْرِبِهَا -- وَ لَوْ وُضِعَتْ عَلَى جِبَالِ الدُّنْيَا لَذَابَتْ حَتَّى تَصِيرَ رَماداً فَيُضْرَبَانِ بِهَا ثُمَّ يَجْثُوا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ(عليه السلام) بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ لِلْخُصُومَةِ مَعَ الرَّابِعِ فَيَدْخُلُ الثَّلَاثَةُ فِي جُبٍ فَيُطْبَقُ عَلَيْهِمْ لَا يَرَاهُمْ أَحَدٌ وَ لَا يَرَوْنَ أَحَداً فَيَقُولُ الَّذِينَ كَانُوا فِي وَلَايَتِهِمْ: رَبَّنا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانا مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ نَجْعَلْهُما تَحْتَ أَقْدامِنا لِيَكُونا مِنَ الْأَسْفَلِينَ قَالَ اللَّهُ؟عز؟ وَ لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذابِ مُشْتَرِكُونَ فَعِنْدَ ذَلِكَ يُنَادُونَ بِالْوَيْلِ وَ الثُّبُورِ وَ يَأْتِيَانِ الْحَوْضَ فَيَسْأَلَانِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ(عليه السلام) وَ مَعَهُمْ حَفَظَةٌ فَيَقُولَانِ اعْفُ عَنَّا وَ اسْقِنَا وَ تُخَلِّصْنَا [خَلِّصْنَا] فَيُقَالُ لَهُمْ فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَ قِيلَ هذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ بِإِمْرَةِ الْمُؤْمِنِينَ ارْجِعُوا ظِمَاءً مُظْمَئِينَ إِلَى النَّارِ -- فَمَا شَرابُكُمْ إِلَّا الْحَمِيمُ وَ الْغِسْلِينُ وَ مَا تَنْفَعُكُمْ شَفاعَةُ الشَّافِعِينَ. [كامل الزيارات، ص 332، باب 108، ح 11]

مرحوم طبرسی از امیرالمؤمنین(علیه السلام) نقل نموده که فرمود:

مقصود از «الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنسِ» ابلیس بزرگ و قابیل فرزند آدم(علیه السلام) است [که برادر خود را کشت] و این دو بوده اند که از نخست گناه را روی زمین شروع و ابداع نموده اند.(1)

سوره ی فصّلت، آیات 30 تا 44

متن:

إِنَّ الَّذينَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلائِكَةُ أَلاَّ تَخافُوا وَ لا تَحْزَنُوا وَ أَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتى كُنْتُمْ تُوعَدُونَ 30 نَحْنُ أَوْلِياؤُكُمْ فِى الْحَياةِ الدُّنْيا وَ فِى الآخِرَةِ وَ لَكُمْ فيها ما تَشْتَهى أَنْفُسُكُمْ وَ لَكُمْ فيها ما تَدَّعُونَ 31 نُزُلاً مِنْ غَفُورٍ رَحيمٍ 32 وَ مَنْ أَحْسَنُ قَوْلاً مِمَّنْ دَعا إِلَى اللَّهِ وَ عَمِلَ صالِحاً وَ قالَ إِنَّنى مِنَ الْمُسْلِمينَ 33 وَ لا تَسْتَوِى الْحَسَنَةُ وَ لاَ السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتى هِىَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذى بَيْنَكَ وَ بَيْنَهُ عَداوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِىٌّ حَميمٌ 34 وَ ما يُلَقَّاها إِلاَّ الَّذينَ صَبَرُوا وَ ما يُلَقَّاها إِلاَّ ذُو حَظٍّ عَظيمٍ 35 وَ إِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّميعُ الْعَليمُ 36 وَ مِنْ آياتِهِ اللَّيْلُ وَ النَّهارُ وَ الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ لا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَ لا لِلْقَمَرِ وَ اسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذى خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ 37 فَإِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَ النَّهارِ وَ هُمْ لا يَسْأَمُونَ 38 وَ مِنْ آياتِهِ أَنَّكَ تَرَى

1- 523.. يعنون إبليس الأبالسة و قابيل بن آدم أول من أبدع المعصية روى ذلک عن على(عليه السلام). [مجمع البيان، ج 9، ص 17]

الْأَرْضَ خاشِعَةً فَإِذا أَنْزَلْنا عَلَيْهَا الْماءَ اهْتَزَّتْ وَ رَبَتْ إِنَّ الَّذی أَحْياها لَمُحْیِ الْمَوْتی إِنَّهُ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدیرٌ 39 إِنَّ الَّذینَ یُلْحِدُونَ فی آیاتِنا لا یَخْفَوْنَ عَلَیْنا أَ فَمَنْ یُلْقی فِی النَّارِ خَیْرٌ أَمْ مَنْ یَأْتی آمِناً یَوْمَ الْقِیامَةِ اعْمَلُوا ما شِئْتُمْ إِنَّهُ بِما تَعْمَلُونَ بَصیرٌ 40 إِنَّ الَّذینَ کَفَرُوا بِالذِّکْرِ لَمَّا جاءَهُمْ وَ إِنَّهُ لَکِتابٌ عَزیزٌ 41 لا یَأْتیهِ الْباطِلُ مِنْ بَیْنِ یَدَیْهِ وَ لا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزیلٌ مِنْ حَکیمٍ حَمیدٍ 42 ما یُقالُ لَکَ إِلاَّ ما قَدْ قیلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِکَ إِنَّ رَبَّکَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَ ذُو عِقابٍ أَلیمٍ 43 وَ لَوْ جَعَلْناهُ قُرْآناً أَعْجَمِیًّا لَقالُوا لَوْ لا فُصِّلَتْ آیاتُهُ ءَ أَعْجَمِیٌّ وَ عَرَبِیٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذینَ آمَنُوا هُدیً وَ شِفاءٌ وَ الَّذینَ لا یُؤْمِنُونَ فی آذانِهِمْ وَقْرٌ

وَ هُوَ عَلَیْهِمْ عَمًی أُولئِکَ یُنادَوْنَ مِنْ مَکانٍ بَعیدٍ 44

لغات:

«وَ إِمَّا یَنزَغَنَّکَ مِنَ الشَّیْطَانِ نَزْغٌ»، «نَزغ» به معنای تحریک و وادار کردن به کاری است که موجب فساد شود و «نَزَعَ ینزِغ فلاناً» یعنی او را تحریک و تحریص به خلاف نمود و از صواب و درستی بازداشت، و «یلحدون» یعنی یمیلون عن الحقّ، و قرآن را «ذِکر» گویند به خاطر این که دلائل و احکام در آن یاد شده است و «أعجمّی» غیر عربی را گویند، و بعضی عرب غیر فصیح را نیز اعجمیّ گفته اند، از این رو نمازهای روزانه را که آهسته خوانده می شود را «عجماء» گویند به خاطر روشن نبودن قرائت آن ها، و «زیاد اعجم» را به این خاطر اعجم می گفتند که لکنت زبان داشت، و عرب هر کسی را بیان و زبان روشنی ندارد عجم گوید.

ترجمه:

به یقین کسانی که گفتند: «پروردگار ما خداوند یگانه است!» سپس استقامت

کردند، فرشتگان بر آنان نازل می شوند که: «نترسید و غمگین مباشید، و بشارت باد بر شما به آن بهشتی که به شما وعده داده شده است! (30) ما یاران و مددکاران شما در زندگی دنیا و آخرت هستیم و برای شما هر چه دلتان بخواهد در بهشت فراهم است، و هر چه طلب کنید به شما داده می شود! (31) اینها وسیله پذیرایی از سوی خداوند غفور و رحیم است!» (32) چه کسی خوش گفتارتر است از آن کس که دعوت به سوی خدا می کند و عمل صالح انجام می دهد و می گوید: «من از مسلمانانم»؟! (33) هرگز نیکی و بدی یکسان نیست بدی را با نیکی دفع کن، ناگاه (خواهی دید) همان کس که میان تو و او دشمنی است، گویی دوستی گرم و صمیمی است! (34) امّا جز کسانی که دارای صبر و استقامتند به این مقام نمی رسند، و جز کسانی که بهره عظیمی (از ایمان و تقوا) دارند به آن نایل نمی گردند! (35) و هر گاه وسوسه هایی از شیطان متوجّه تو گردد، از خدا پناه بخواه که او شنوده و داناست! (36) و از نشانه های او، شب و روز و خورشید و ماه است برای خورشید و ماه سجده نکنید، برای خدایی که آفریننده آنهاست سجده کنید اگر می خواهید او را بپرستید! (37) و اگر (از عبادت پروردگار) تکبّر کنند، کسانی که نزد پروردگار تو هستند شب و روز برای او تسبیح می گویند و خسته نمی شوند! (38) و از آیات او این است که زمین را خشک (و بی جان) می بینی، امّا هنگامی که آب (باران) بر آن می فرستیم به جنبش درمی آید و نموّ می کند همان کسی که آن را زنده کرد، مردگان را نیز زنده می کند او بر هر چیز تواناست! (39) کسانی که آیات ما را تحریف می کنند بر ما پوشیده نخواهند بود! آیا کسی که در آتش افکنده می شود بهتر است یا کسی که در نهایت امن و امان در قیامت به عرصه محشر می آید؟! هر کاری می خواهید بکنید، او به آنچه انجام می دهید بیناست! (40) کسانی

که به این ذکر [قرآن] هنگامی که به سراغ شان آمد کافر شدند (نیز بر ما مخفی نخواهد ماند)! و این کتابی است قطعاً شکست ناپذیر... (41) که هیچ گونه باطلی، نه از پیش رو و نه از پشت سر، به سراغ آن نمی آید چرا که از سوی خداوند حکیم

و شایسته ستایش نازل شده است! (42) آنچه به ناروا درباره تو می گویند همان است که درباره پیامبران قبل از تو نیز گفته شده پروردگار تو دارای مغفرت و (هم) دارای مجازات دردناکی است! (43) هر گاه آن را قرآنی عجمی قرار می دادیم حتماً می گفتند: «چرا آیاتش روشن نیست؟! قرآن عجمی از پیغمبری عربی؟!» بگو: «این (کتاب) برای کسانی که ایمان آورده اند هدایت و درمان است ولی کسانی که ایمان نمی آورند، در گوشهای شان سنگینی است و گویی نابینا هستند و آن را نمی بینند آنها (همچون کسانی هستند که گویی) از راه دور صدا زده می شوند!» (44)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«إِنَّ الَّذِینَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَیْهِمُ الْمَلائِکَةُ أَلَّا تَخافُوا وَ لَا تَحْزَنُوا وَ أَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِی کُنتُمْ تُوعَدُونَ * نَحْنُ أَوْلِیاؤُکُمْ فِی الْحَیاةِ الدُّنْیا وَ فِی الآخِرَةِ ...»(1)

مرحوم علیّ بن ابراهیم قمّی گوید:

خداوند پس از بیان حال گم راهان و گم راه کنندگان، احوال مؤمنین از شیعیان امیرالمؤمنین(علیه السلام) را ذکر نموده. تا این که گوید: معنای «ثُمَّ اسْتَقامُوا» استقامت بر ولایت امیرالمؤمنین(علیه السلام) است، و مقصود از «تَتَنَزَّلُ عَلَیْهِمُ الْمَلائِکَةُ» نزول ملائکه هنگام مرگ است.(2)

1- 524.. سوره ی فصّلت، آیات 30 و 31.

2- 525.. ثم ذکر المؤمنین و شیعة أمیر المؤمنین(علیه السلام) فقال إِنَّ الَّذِینَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقامُوا قال علی ولایة أمیر المؤمنین(علیه السلام) قوله تَتَنَزَّلُ عَلَیْهِمُ الْمَلائِکَةُ قال عند الموت أَلَّا تَخافُوا وَ لا تَحْزَنُوا وَ أَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِی کُنْتُمْ تُوعَدُونَ نَحْنُ أَوْلِیاؤُکُمْ فِی الْحَیاةِ الدُّنْیا قال کنا نحرسکم من الشیاطین وَ فِی الآخِرَةِ أی عند الموت وَ لَکُمْ فِیها ما تَشْتَهِی أَنْفُسُکُمْ وَ لَکُمْ فِیها ما تَدَّعُونَ یعنی فی الجنة نُزُلًا مِنْ غَفُورٍ رَحِیمٍ. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 265]

سپس گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

هر کس ولایت ما را پذیرفته باشد، و با دشمنان ما دشمن باشد، قطعاً هنگام مرگ رسول خدا(صلی الله علیه و آله) و امیرالمؤمنین و امام حسن و امام حسین(علیهم السلام) نزد او خواهند آمد، و او را خشنود می نمایند و به او بشارت خواهند داد، و اگر میّت اهل ولایت ما نباشد، ملاقات آن بزرگواران برای او تلخ و ناگوار خواهد بود». و دلیل این موضوع سخن امیرالمؤمنین(علیه السلام) به حارث همدانی است

که فرمود:(1)

يَا حَارِ هَمْدَانَ مَنْ يَمُتْ يَرَنِي

مِنْ مُؤْمِنٍ أَوْ مُنَافِقٍ قُبُلًا

يَعْرِفُنِي طَرْفُهُ وَ أَعْرِفُهُ

بِنَعْتِهِ وَ اسْمِهِ وَ مَا فَعَلَا

وَ أَنْتَ عِنْدَ الصِّرَاطِ تَعْرِفُنِي

فَلَا تَخَفْ عَثْرَةً وَ لَا زَلَلًا

أَسْقِيكَ مِنْ بَارِدٍ عَلَى ظَمَأٍ

تَخَالُهُ فِي الْحَلَاوَةِ الْعَسَلَا

أَقُولُ لِلنَّارِ حِينَ تُعْرَضُ لِلْعَرْضِ

دَعِيهِ لَا تَقْبَلِي الرَّجُلَا

دَعِيهِ لَا تَقْرَبِيهِ إِنَّ لَهُ

حَبْلًا بِحَبْلِ الْوَصِيِّ مُتَّصِلا

1- 526.. قال حدثنی أبی عن ابن أبی عمیر عن ابن سنان عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال ما یموت موال لنا مبغض لأعدائنا إلّا و یحضره رسول الله(صلی الله علیه و آله) و أمیر المؤمنین و الحسن و الحسین(علیه السلام) فیسروه و یبشروه، و إن کان غیر موال لنا یراهم بحیث یسوؤه، و الدلیل علی ذلک قول أمیر المؤمنین(علیه السلام) لحارث الهمدانی: یا حار همدان من یمت یرنی من مؤمن أو منافق قبلا. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 237]

محمّد بن مسلم گوید: از امام صادق(علیه السلام) درباره ی آیه فوق سؤال کردم فرمود:

یعنی، «اسْتَقامُوا عَلَى الْأَئِمَّةِ وَاحِدٍ بَعْدَ وَاحِدٍ.»(1)

از برخی از روایات استفاده می شود که ملائکه بر ائمّه طاهرین(علیه السلام) نازل می شوند، و منافاتی با روایت فوق ندارد. چرا که همیشه بر امامان نازل می شوند و لکن برای شیعیانشان هنگام مرگ و در قیامت نازل می شوند.

حمران بن اعین گوید: به امام باقر(علیه السلام) گفتم: فدای شما شوم، به ما خبر رسیده که ملائکه بر شما نازل می شوند؟ فرمود:

آری به خدا سوگند ملائکه بر ما نازل می شوند و قدم بر روی فرش های ما می گذارند، مگر قرآن نخوانده ای که می فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا

تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَ لَا تَحْزَنُوا وَ أَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ.»(2)

امام باقر(علیه السلام) فرمود:

ملائکه بر کسانی نازل می شوند، که خود را نسبت به طاعت خدا و رسول

1- 527.. الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنْ فَضَالَةَ بْنِ أَيُّوبَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) -- عَنْ قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- الَّذِينَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقامُوا فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) اسْتَقَامُوا عَلَى الْأَئِمَّةِ وَاحِدٍ بَعْدَ وَاحِدٍ -- تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلائِكَةُ أَلَّا تَخافُوا وَ لا تَحْزَنُوا وَ أَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ. [کافی، ج 1، ص 220، ح 2]

2- 528.. حدثنا عمران بن موسى عن موسى بن جعفر عن الحسن بن على قال حدثنا عبد الله بن سهل الأشعرى عن أبيه عن أبى اليسع قال دخل حمران بن أعين على أبى جعفر(علیه السلام) و قال له جعلت فداک يبلغنا أن الملائكة تنزل عليكم فقال إن الملائكة و الله لتنزل علينا تطأ فرشنا أ ما تقرأ كتاب الله تعالى إِنَّ الَّذِينَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلائِكَةُ أَلَّا تَخافُوا وَ لا تَحْزَنُوا وَ أَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ. [بصائر الدرجات، ص 91، باب 17، ح 3]

او و ولایت آل محمّد(صلی الله علیه و آله) به کمال رسانده اند، و بر آن استقامت می ورزند، و بر چنین کسانی روز قیامت ملائکه فرود می آیند و به آنان می گویند: خوف و هراسی نداشته باشید، ما شما را به بهشت موعود بشارت می دهیم، و می گویند: ما در دنیا با شما بودیم و از شما حمایت می کردیم و اکنون نیز از شما جدا نمی شویم تا داخل بهشت شوید.(1)

ابوبصیر گوید: امام باقر(علیه السلام) در تفسیر «إِنَّ الَّذِینَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا» فرمود:

به خدا سوگند مقصود از این آیه همین ولایتی که شما نسبت به ما دارید و خداوند نیز درباره ی همین ولایت می فرماید: «وَ أَلَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِیقَةِ لَأَسْقَیْنَاهُم مَّاء غَدَقًا»(2)، گفتم: چه وقتی ملائکه بر شیعیان شما نازل می شوند و می گویند:

هراس و اندوهی به خود راه ندهید و ما شما را به بهشت موعود بشارت می دهیم

و در دنیا و آخرت ولیّ شما هستیم؟ فرمود: هنگام مرگ و روز قیامت.(3)

1- 529.. قال محمّد بن العبّاس؟ره؟ حدثنا محمّد بن الحسین بن حمید عن جعفر بن عبد الله المحمّدی عن کثیر بن عیاش عن أبی الجارود عن أبی جعفر(علیه السلام) فی قوله؟عز؟ إِنَّ الَّذِینَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقامُوا یقول استکملوا طاعة الله و رسوله و ولایة آل محمّد(علیه السلام) ثم استقاموا علیها تَتَنَزَّلُ عَلَیْهِمُ الْمَلائِکَةُ یوم القیامة أَلَّا تَخافُوا وَ لا تَحْزَنُوا وَ أَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِی کُنْتُمْ تُوعَدُونَ فأولئک هم الذین إذا فزعوا یوم القیامة حین یبعثون تتلقاهم الملائکة و یقولون لهم لا تخافوا و لا تحزنوا نحن الذین کنا معکم فی الحیاة الدنیا لا نفارقکم حتی تدخلوا الجنة وَ أَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِی کُنْتُمْ تُوعَدُونَ. [تأویل الآیات، ص 524، ح 8]

2- 530.. سوره ی جنّ، آیه ی 16.

3- 531.. و قال أیضا حدثنا الحسین بن أحمد عن محمّد بن عیسی عن یونس بن یعقوب عن أبی بصیر قال سألت أبا جعفر(علیه السلام) عن قول الله؟عز؟ إِنَّ الَّذِینَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقامُوا قال هو و الله ما أنتم علیه وَ أَنْ لَوِ اسْتَقامُوا عَلَى الطَّرِیقَةِ لَأَسْقَیْناهُمْ ماءً غَدَقاً قلت متی تتنزل علیهم الملائکة ب أَلَّا تَخافُوا وَ لا تَحْزَنُوا وَ أَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِی کُنْتُمْ تُوعَدُونَ نَحْنُ أَوْلِیاؤُکُمْ فِی الْحَیاةِ الدُّنْیا وَ فِی الْآخِرَةِ فقال عند الموت و یوم القیامة معناه عند الموت فی الدنیا و یوم القیامة فی الآخرة. [تأویل الآیات، ص 524، ح 10]

حضرت عسکری(علیه السلام) نیز در حدیث مفصّلی از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل نموده که فرمود:

مؤمن همواره از عـاقبت خود در هراس است، و یقین به رسـیدن به رضوان الهی نـدارد، تـا هنگـام جان دادن و ظاهر شـدن ملک الموت و بشارت های او و دیدن جمال محمّد و علیّ و آل طیّبین آنان (صلوات الله علیهم أجمعین.)(1)

ص: 392

---

1 - 532.. قـال رسول الله(صـلی الله علیه و آله) لاـ یزال المؤمن خائفـا من سوء العاقبـة، لا یتیقن الوصول إلی رضوان الله -- حتی یکون وقت نزع روحه و ظهور ملک الموت له. و ذلک أن ملک الموت یرد علی المؤمن -- و هو فی شـدة علته، و عظیم ضـیق صـدره بما یخلفه من أمواله، و لما هو علیه من [شدة] اضـطراب أحواله -- فی معامليه و عیاله [و] قد بقیت فی نفسه حسـراتها، و اقتطع دون أمانیه فلم ینلها. فیقول له ملـک الموت: ما لک تجرع غصـصک فیقول: لاضـطراب أحوالی، و اقتطاعک لی دون [أموالی و] آمالی. فیقول له ملک الموت: و هل یحزن عاقل من فقد درهم زائف -- و اعتیاض ألف ألف ضـعف الدنیا فیقول لا. فیقول ملک الموت: فانظر فوقک. فینظر، فیری درجات الجنـان و قصورهـا التی تقصـر دونهـا الأمـانی، فیقول ملـک الموت: تلک منازلک و نعمک -- و أموالک و أهلک و عیالک و من کان من أهلک هاهنا و ذریتک صالحا، فهم هناک معک أ فترضـی به بـدلا مما هناک فیقول: بلی و الله. ثم یقول: انظر. فینظر، فیری محمّدا و علیا و الطیبین من آلهما فی أعلی علیین فیقول [له]: أ و تراهم هؤلاء ساداتک و أئمتک، هم هناک جلاسک و أناسک [أ] فما ترضـی بهم بدلا مما تفارق هاهنا فیقول: بلی و ربی. فـذلک ما قال الله؟عز؟: إِنَّ الَّذِینَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقامُوا -- تَتَنَزَّلُ عَلَیْهِمُ الْمَلائِکَةُ أَلَّا تَخافُوا وَ لا تَحْزَنُوا «فصلت: 30» فما أمامکم من الأهوال فقـد کفیتموها وَ لا تَحْزَنُوا علی ما تخلفونه من الـذراری و العیال [و الأموال]، فهذا الذی شاهدتموه فی الجنان بـدلا منهم وَ أَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِی کُنْتُمْ تُوعَدُونَ هذه منازلکم و هؤلاء ساداتکم و أناسـکم و جلاسـکم. ثم قال الله؟عز؟: «یا بَنِی إِسْرائِیلَ اذْکُرُوا نِعْمَتِیَ الَّتِی أَنْعَمْتُ عَلَیْکُمْ وَ أَنِّی فَضَّلْتُکُمْ عَلَی الْعـالَمِینَ». [تفسـیر منسوب به امام عسـکری(علیه السـلام)، ص 239، ح 117]

«وَ مَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَا إِلَى اللّهِ وَ عَمِلَ صَالِحًا وَ قَالَ إِنَّنِی مِنَ الْمُسْلِمِینَ»(1)

در تفسیر عیّاشی از جابر نقل شده که گوید: به امام باقر(علیه السلام) گفتم: مقصود از آیه «إِنَّ الَّذِینَ آمَنُواْ ثُمَّ کَفَرُواْ»(2)، کیانند؟ فرمود:

مقصود: آن دو و سوّمی و چهارمی و عبدالرحمان و طلحه و... می باشند و آنان هفده نفر بودند.

سپس فرمود:

هنگامی که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) علیّ بن ابیطالب(علیه السلام) و عمّار بن یاسر؟ره؟ را برای راهنمایی اهل مکّه فرستاد آن ها به حذیفه گفتند: «برای چه این بچّه «صبیّ» را می فرستد، خوب بود دیگری را برای اهل مکّه می فرستاد، چرا که بزرگانی در مکّه وجود دارند؟» و آنان علیّ(علیه السلام) را صبیّ می نامیدند به خاطر این که نام او در کتاب خدا صبیّ بود، و خداوند فرموده بود: «وَ مَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَا إِلَى اللَّهِ وَ عَمِلَ صَالِحًا وَ قَالَ إِنَّنِی مِنَ الْمُسْلِمِینَ.»(3)

1- 533.. سوره ی فصّلت، آیه ی 33.

2- 534.. سوره ی نساء، آیه ی 137.

3- 535.. عن جابر قال قلت لمحمّد بن علی(علیه السلام) قول الله فی کتابه «الَّذِینَ آمَنُوا ثُمَّ کَفَرُوا» قال: هما و الثالث و الرابع و عبد الرحمن و طلحة و کانوا سبعة عشر رجلا قال: لما وجه النّبی(صلی الله علیه و آله) علی بن أبی طالب(علیه السلام) و عمار بن یاسر؟ره؟ إلی أهل مکة قالوا بعث هذا الصبی و لو بعث غیره یا حذیفة إلی أهل مکة و فی مکة صنادیدها و کانوا یسمون علیا الصبی لأنه کان اسمه فی کتاب الله الصبی لقول الله: «و من أحسن قولا- ممن دعا إلی الله و عمل صالحا و هو صبی و قال إننی من المسلمین» فقالوا: و الله الکفر بنا أولی مما نحن فیه، فساروا فقالوا لهما و خوفوهما بأهل مکة فعرضوا لهما و غلظوا علیهما الأمر، فقال علی ص: حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَکِیلُ و مضی، فلما دخلا مکة أخبر الله نبیه بقولهم لعلی و بقول علی لهم، فأنزل الله بأسمائهم فی کتابه، و ذلک قول الله أ لم تر إلی الَّذِینَ قالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَکُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزادَهُمْ إِیماناً وَ قالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَکِیلُ» إلی قوله: «وَ اللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِیمٍ» و إنّما نزلت أ لم تر إلی فلان و فلان لقوا علیا و عمارا فقالا إن أبا سفیان و عبد الله بن عامر و أهل مکة قد جمعوا لکم فاخشوهم فقالوا حسبنا الله و نعم الوکیل، و هما اللذان قال الله: «إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا ثُمَّ کَفَرُوا» إلی آخر الآیة فهذا أول کفرهم و الکفر الثانی قول النّبی ع: یطلع علیکم من هذا الشعب رجل فیطلع علیکم بوجهه، فمثله عند الله کمثل عیسی لم یبق منهم أحد إلّا تمنی أن یکون بعض أهله، فإذا بعلی قد خرج و طلع بوجهه و قال: هو هذا فخرجوا غضابا و قالوا: ما بقی إلّا أن یجعله نبیا و الله الرجوع إلی آلهتنا خیر مما نسمع منه فی ابن عمه و لیصدنا علی أن دام هذا، فأنزل الله: «وَ لَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْیَمَ مَثَلًا إِذا قَوْمُکَ مِنْهُ یَصِدُّونَ» إلی آخر الآیة فهذا الکفر الثانی و زاد الکفر بالکفر حین قال الله «إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِکَ هُمْ خَیْرُ الْبَرِیَّةِ» فقال النّبی ص: یا علی أصبحت و أمسیت خیر البریة فقال له الناس: هو خیر من آدم و نوح و من إبراهیم و من الأنبیاء، فأنزل الله «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفی آدَمَ وَ نُوحاً وَ آلَ إِبْراهِیمَ» إلی «سَمِیعٌ عَلِیمٌ» قالوا: فهو خیر منک یا محمّد (قال) قال الله: «قُلْ... إِنِّی رَسُولُ اللَّهِ إِلَیْکُمْ جَمِیعاً» و لکنه خیر منکم و ذریته خیر من ذریتکم و من اتبعه خیر ممن اتبعکم، فقاموا غضابا و قالوا زیادة الرجوع إلی الکفر أهون علینا مما یقول فی ابن عمه، و ذلک قول الله «ثُمَّ ازْدادُوا کُفْراً». [تفسیر عیّاشی، ج 1، ص 279، ح 286]

ابن عبّاس گوید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

علیّ بعـد از من، باب هـدایت، و دعوت کننـده به پروردگار من، و صالـح مؤمنین است. و سـپس این آیه را تلاوت نمود «وَ مَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَا إِلَی اللَّهِ وَ عَمِلَ صَالِحًا ....»(1)

ص: 394

1- 536.. ابن عبّـاس عن النّبی أن علیا باب الهـدی بعـدی و الـداعی إلی ربی و هو صالـح المؤمنین وَ مَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعا إِلَی اللَّهِ وَ عَمِلَ صالِحاً الآیة. [مناقب ابن شهر آشوب، ج 3، ص 77]

و تفسیر آیه فوق در آخر سوره آل عمران که می فرماید: «یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُواْ اصْبِرُواْ وَ صَابِرُواْ وَ رَابِطُواْ ...»(1)، گذشت.

«وَ لَا تَسْتَوِی الْحَسَنَةُ وَ لَا السَّیِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِی بَیْنَکَ وَ بَیْنَهُ عَدَاوَةٌ کَأَنَّهُ وَلِیٌّ حَمِیمٌ * وَ مَا یُلَقَّاهَا إِلَّا الَّذِینَ صَبَرُوا وَ مَا یُلَقَّاهَا إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِیمٍ»(2)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

مقصود از «حَسَنَةُ» تقیّه است، و مقصود از «سَّیِّئَةُ» اذاعه و افشاگری اسرار است، و مقصود از «بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ» نیز تقیّه است، [و تو با رعایت تقیّه می توانی خطر دشمن را دفع و او را دوست حامی خود قرار بدهی.](3)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید: هنگامی که آیه فوق نازل شد، رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

«من مأمور به تقیّه شدم» و تا ده سال آن حضرت در پنهانی تبلیغ می نمود، تا این که

به او گفته شد: «فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ» و علی(علیه السلام) نیز مأمور به تقیّه بود، تا زمانی که

مأمور به تبلیغ آشکار گردید، و ائمّه(علیهم السلام) نیز همدیگر را امر به تقیّه نمودند [و شیعیان

خود را نیز امر به تقیّه کردند] و چون قائم ما؟عج؟ قیام نماید، تقیّه برداشته می شود، و شمشیر او برهنه می گردد و با شمشیر با مردم برخورد می نماید.(4)

1- 537.. سوره ی آل عمران، آیه ی 200.

2- 538.. سوره ی فصّلت، آیه ی 34 و 35.

3- 539.. عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ حَرِیزٍ عَمَّنْ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) فِی قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- وَ لا تَسْتَوِی الْحَسَنَةُ وَ لَا السَّیِّئَةُ قَالَ الْحَسَنَةُ التَّقِیَّةُ وَ السَّیِّئَةُ الْإِذَاعَةُ وَ قَوْلُهُ؟عز؟ -- ادْفَعْ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ السَّیِّئَةَ قَالَ الَّتِی هِیَ أَحْسَنُ التَّقِیَّةُ -- فَإِذَا الَّذِی بَیْنَکَ وَ بَیْنَهُ عَداوَةٌ کَأَنَّهُ وَلِیٌّ حَمِیمٌ. [کافی، ج 2، ص 218، ح 6]

4- 540.. قال محمّد بن العبّاس؟ره؟ حدثنا الحسین بن أحمد المالکی قال حدثنا محمّد بن عیسی عن یونس بن عبد الرحمن عن سورة بن کلیب عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال لما نزلت هذه الآیة علی رسول الله(صلی الله علیه و آله) ادْفَعْ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِی بَیْنَکَ وَ بَیْنَهُ عَداوَةٌ کَأَنَّهُ وَلِیٌّ حَمِیمٌ فقال رسول الله(صلی الله علیه و آله) أمرت بالتقیة فسار بها عشرا حتی أمر أن یصدع بما أمر و أمر بها علی فسار بها حتی أمر أن یصدع بها ثم أمر الأئمة بعضهم بعضا فساروا بها فإذا قام قائمنا سقطت التقیة و جرد السیف و لم یأخذ من الناس و لم یعطهم إلّا بالسیف. [تأویل الآیات، ص 526، ح 13]

محمّد بن فضیل گوید: امام کاظم(علیه السلام) فرمود:

ما «حسنة» هستیم، و بنی امیّه «سیئّة» می باشند.(1)

امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود:

با دشمن خود مصافحه کن گرچه کراهت داشته باشد، چرا که این دستور خداوند است به بندگان خود که می فرماید: «ادْفَعْ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ ...» سپس فرمود: چیزی برای دشمن تو سخت تر از این نیست که تو با برخورد خود با او، خدا را اطاعت نمایی، و همین برای تو بس که ببینی دشمن در دنیا مشغول به معصیت خداوند است.(2)

مؤلّف گوید:

روایات مربوط به تقیّه در ذیل آیات پیشین مانند آیه «إِلاَّ أَن تَتَّقُواْ مِنْهُمْ تُقَاةً»(3)، گذشت.

1- 541.. فقال أیضا حدثنا الصالح الحسین بن أحمد عن محمّد بن عیسی عن یونس بن عبد الرحمن عن محمّد بن فضیل عن العبد الصالح(علیه السلام) قال سألته عن قول الله؟عز؟ وَ لا تَسْتَوِی الْحَسَنَةُ وَ لَا السَّیِّئَةُ فقال نحن الحسنة و بنو أمیة السیئة. [تأویل الآیات، ص 526]

2- 542.. صَافِحْ عَدُوَّکَ وَ إِنْ کَرِهَ فَإِنَّهُ مِمَّا أَمَرَ اللَّهُ؟عز؟ بِهِ عِبَادَهُ یَقُولُ ادْفَعْ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِی بَیْنَکَ وَ بَیْنَهُ عَدَاوَةٌ کَأَنَّهُ وَلِیٌّ حَمِیمٌ وَ ما یُلَقَّاها إِلَّا الَّذِینَ صَبَرُوا وَ ما یُلَقَّاها إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِیمٍ مَا یُکَافِی عَدُوَّکَ بِشَیْ ءٍ أَشَدَّ عَلَیْهِ مِنْ أَنْ تُطِیعَ اللَّهَ فِیهِ وَ حَسْبُکَ أَنْ تَرَی عَدُوَّکَ یَعْمَلُ بِمَعَاصِی اللَّهِ؟عز؟. [خصال، ج 2، ص 633، ح 10]

3- 543.. سوره ی آل عمران، آیه ی 28.

«وَ إِمَّا یَنزَغَنَّکَ مِنَ الشَّیْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

آیه فوق در ظاهر خطاب به رسول خدا(صلی الله علیه و آله) است و لکن مقصود، امّت اویند، یعنی اگر از ناحیه ی شیطان نسبت به تو وسوسه ی به عمل خلافی شد، به خدا پناه ببر.(2)

امیرالمؤمنین(علیه السلام) در حدیث «أَرْبَعَمِائَةِ بَابٍ مِمَّا یَصْلَحُ لِلْمُسْلِمِ فِی دِینِهِ وَ دُنْیَاهُ» فرمود:

«إِذَا وَسْوَسَ الشَّیْطَانُ إِلَی أَحَدِکُمْ فَلْیَستَعِذْ بِاللَّهِ وَ لْیَقُلْ آمَنْتُ بِاللَّهِ مُخْلِصاً لَهُ الدِّینَ»

یعنی هنگامی که شیطان یکی از شما را وسوسه می کند، تا به عمل خلافی وا بدارد، به خدا پناه ببرید و بگویید: «آمَنْتُ بِاللَّهِ مُخْلِصاً لَهُ الدِّینَ.»(3)

مؤلّف گوید:

مشابه آیه فوق با مختصر اختلاف در سوره اعراف(4) است که می فرماید: «وَ إِمَّا یَنزَغَنَّکَ مِنَ الشَّیْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِیعٌ عَلِیمٌ»، و در این آیه تنها الف و لام

در سمیع علیم نیامده است، و شرح آن در سوره اعراف گذشت.

1- 544.. سوره ی فصّلت، آیه ی 36.

2- 545.. وَ إِمَّا یَنْزَغَنَّکَ مِنَ الشَّیْطانِ نَزْغٌ أی إن عرض بقلبک نزغ من الشیطان فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ و المخاطبة لرسول الله(صلی الله علیه و آله) و المعنی للناس. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 266]

3- 546.. فی کتاب الخصال فیما علم أمیر المؤمنین(علیه السلام) أصحابه من الاربعمأة باب مما یصلح للمسلم فی دینه و دنیاه إذا وسوس الشیطان إلی أحدکم فلیستعذ بالله و لیقل: آمنت بالله مخلصا له الدین. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 551، ح 58]

4- 547.. آیه ی 199.

«وَ مِنْ آیَاتِهِ اللَّیْلُ وَ النَّهَارُ وَ الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَ لَا لِلْقَمَرِ وَ اسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِی خَلَقَهُنَّ إِن کُنتُمْ إِیَّاهُ تَعْبُدُونَ»(1)

صاحب مجمع البیان گوید:

مرویّ از ائمّه ما(علیهم السلام) این است که موضع سجده «إِن کُنتُمْ إِیَّاهُ تَعْبُدُونَ» است.(2)

مرحوم صدوق در کتاب فقیه گوید:

روایت شده که در آیات سجده باید در حال سجده گفت: «لَاإِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حَقّاً حَقّاً لَاإِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِیمَاناً وَ تَصْدِیقاً لَاإِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عُبُودِیَّةً وَ رِقّاً سَجَدْتُ لَکَ یَا رَبِّ تَعَبُّداً وَ رِقّاً لَا مُسْتَکْبِراً عَنْ عِبَادَتِکَ وَ لَا مُسْتَنْکِفاً وَ لَا مُتَعَظِّماً بَلْ أَنَا عَبْدٌ ذَلِیلٌ خَائِفٌ مُسْتَجِیرٌ» سپس سر از سجده بردارد و تکبیر بگوید.(3)

مرحوم امام خمینی در کتاب تحریرالوسیله می فرماید:

هنگام قرائت و استماع آیات سجده، در آخر سوره نجم و عَلَق و «لا یستکبرون»، «الم تنزیل»، و «تعبدون»، «حم فصّلت» باید سجده نمود و کل آیه سبب وجوب سجده است و وجوب آن فوری است، و تأخیر سبب عصیان است و بدون انجام ساقط نمی شود و مسمّای سجده کفایت می کند، و استقبال و طهارت از حدث و خبث و موضع سجده شرط نیست، و نیزذکر

1- 548.. سوره ی فصّلت، آیه ی 37.

2- 549.. عن ابن مسعود و الحسن أنه عند قوله «إِنْ کُنْتُمْ إِیَّاهُ تَعْبُدُونَ» و هو اختیار أبی عمرو بن العلاـ و هو المروی عن أئمتناـ(علیه السلام). [مجمع البیان، ج 9، ص 22]

3- 550.. فیمن لا یحضره الفقیه قد روی انه یقول فی سجدة العزایم: لا اله الا الله حقا حقا الا اله الا الله ایمانا و تصدیقا لا اله الا الله عبودیة ورقا سجدت لک یا رب تعبدا ورقا لا مستنکفا و لا مستکبرا بل انا عبد ذلیل خائف مستجیر، ثم یرفع رأسه ثم یکبر. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 551، ح 61]

خاصّی در آن واجب نیست و مطلق ذکر کفایت می کند و بهتر است بگوید: «لَاإِلَهَ إِلّا اللّهُ حَقّاً حَقّا ....»(1)

ص: 399

1- 551.. القول فی سجدتی التلاوة و الشکر مسألة 1 یجب السجود عند تلاوة آیات أربع فی السور الأربع: آخر «النجم» و «العلق» و «لا یَسْتَکْبِرُونَ» فی أ لم تنزیل و «تَعْبُدُونَ» فی حم فصلت، و کذا عند استماعها دون سماعها علی الأظهر، و لکن لا ینبغی ترک الاحتیاط، و السبب مجموع الآیة، فلا یجب بقراءة بعضها و لو لفظ السجدة منها و إن کان أحوط، و وجوبها فوری لا یجوز تأخیرها، و إن أخرها و لو عصیانا یجب إتیانها و لا تسقط. مسألة 2 یتکرر السجود بتکرر السبب مع التعاقب و تخلل السجود قطعا، و هو مع التعاقب بلا تخلله لا یخلو من قوة، و مع عدم التعاقب لا یبعد عدمه. مسألة 3 إن قرأها أو استمعها فی حال السجود یجب رفع الرأس منه ثم الوضع، و لا یکفی البقاء بقصده، و لا الجرّ الی مکان آخر، و کذا فیما إذا کان جبهته علی الأرض لا بقصد السجدة فسمع أو قرأ آیة السجدة. مسألة 4 الظاهر أنه یعتبر فی وجوبها علی المستمع کون المسموع صادرا بعنوان التلاوة و قصد القرآنیة، فلو تکلم شخص بالآیة لا بقصدها لا تجب بسماعها، و کذا لو سمعها من صبی غیر ممیز أو نائم أو من حبس صوت، و إن کان الأحوط ذلک خصوصا فی النائم مسألة 5 یعتبر فی السماع تمییز الحروف و الکلمات،فلا یکفی سماع الهمهمة و إن کان أحوط. مسألة 6 یعتبر فی هذا السجود بعد تحقق مسماه النیة و إباحة المکان. و الأحوط وضع المواضع السبعة، و وضع الجبهة علی ما یصح السجود علیه، و إن کان الأقوی عدم اللزوم، نعم الأحوط ترک السجود علی المأکول و الملبوس، بل عدم الجواز لا یخلو من وجه، و لا یعتبر فیه الاستقبال، و لا الطهارة من الحدث و الخبث، و لا طهارة موضع الجبهة، و لا ستر العورة. مسألة 7 لیس فی هذا السجود تشهد و لا تسلیم و لا تکبیرة افتتاح نعم یستحب التکبیر للرفع عنه، و لا یجب فیه الذکر، بل یستحب، و یکفی مطلقه، و الأولی أن یقول: «لا إله إلّا اللّه حقّا حقّا، لا إله إلّا اللّه إیمانا و تصدیقا، لا إله إلّا اللّه عبودیّة و رقّا، سجدت لک یا ربّ تعبّدا و رقّا، لا مستنکفا و لا مستکبرا بل أنا عبد ذلیل خائف مستجیر». [تحریرالوسیله، ج 1، ص 177، مسأله 1 تا 7]

«وَ مِنْ آیَاتِهِ أَنَّکَ تَرَی الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَیْهَا الْمَاء اهْتَزَّتْ وَ رَبَتْ إِنَّ الَّذِی أَحْیَاهَا لَمُحْیِی الْمَوْتَی إِنَّهُ عَلَی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیرٌ»(1)

علیّ بن فضّال ازپدر خود نقل کرده که گوید: به امام هشتم(علیه السلام) گفتم: برای چه خداوند

مخلوق خود را بر انواع و اشکالی آفریده و به یک نوع و یک شکل نیافریده است؟ فرمود:

به خاطر این که کسی فکر نکند او عاجز است، از این رو خداوند هر شکلی و صورتی که در فکر بشر کافر بیاید را آفریده تا کسی نتواند بگوید: آیا خداوند می تواند موجودی به این صورت بیافریند؟» از این رو خداوند آنچه به فکر او بیاید را آفریده است، تا بداند که خداوند بر هر چیزی قادر و تواناست.(2)

«إِنَّ الَّذِینَ یُلْحِدُونَ فِی آیَاتِنَا لَا یَخْفَوْنَ عَلَیْنَا أَ فَمَن یُلْقَی فِی النَّارِ خَیْرٌ أَم مَّن یَأْتِی آمِنًا یَوْمَ الْقِیَامَةِ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِیرٌ»(3)

مرحوم طبرسی در کتاب احتجاج روایت مفصّلی را نقل نموده که امیرالمؤمنین(علیه السلام) در بخشی از آن در جواب یکی از منکرین نبوّت می فرماید:

بی احترامی و عیب گویی و عتاب و سرزنش تو نسبت به پیامبر خدا(صلی الله علیه و آله) خلاف فرموده خداوند در قرآن است، چرا که خداوند آن حضرت را بر همه ی

1- 552.. سوره ی فصّلت، آیه ی 39.

2- 553.. فی عیون الاخبار باسناده إلی علی بن الحسن بن علی بن فضال عن أبیه عن أبی الحسن الرّضا(علیه السلام) قال: قلت له: لم خلق الله؟عز؟ الخلق علی أنواع شتی و لم یخلقه نوعا واحدا؟ قال: لئلا یقع فی الأوهام انه عاجز، فلا تقع صورة فی وهم ملحد الا و قد خلق الله؟عز؟ علیها خلقا، و لا یقول قائل: هل یقدر الله تعالی علی ان یخلق علی صورة کذا و کذا الا وجد ذلک فی خلقه تبارک و تعالی فیعلم بالنظر إلی أنواع خلقه انه علی کل شی ء قدیر. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 551، ح 62]

3- 554.. سوره ی فصّلت، آیه ی 40.

پیامبران فضیلت داده، جز این که او در مقابل هر پیامبری دشمنی از مشرکان قرار داده و فرموده است: «وَ كَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ وَ كَفَى بِرَبِّكَ هَادِيًا وَ نَصِيرًا»(1)، و پیامبر ما(صلی الله علیه و آله) به خاطر جلالت قدر او -- در پیشگاه خداوند -- دشمنان بیشتری داشته، و مشقّت و آزارهای فراوان تری را تحمّل نموده است، و دشمنان او فراوان نسبت به آزار و تکذیب و جلوگیری از نبوّت او کوشیده اند و با کفر و نفاق خود، در مقام ابطال دعوت و تغییر آیین و مخالفت با سنّت های او بر آمده اند، و سخت ترین حیله و کید آنان این بود که مردم را از پذیرفتن ولایت وصیّ او منع نموده و بر دشمنی با او واداشته اند، و در مقام این برآمدند که کتاب این پیامبر(صلی الله علیه و آله) را تغییر بدهند، و آیاتی که درباره ی فضیلت خوبان و کفر دیگران نازل شده است را از آن حذف کنند، و خداوند که نیّات آنان را می دانسته فرموده است: «إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا»، و نیز فرموده است: «يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ.»(2)و(3)

1- 555.. سوره ی فرقان، آیه ی 31.

2- 556.. سوره ی فتح، آیه ی 15.

3- 557.. فی کتاب الاحتجاج للطبرسی عن أمیر المؤمنین(علیه السلام) حدیث طویل یقول فیه(علیه السلام) مجیبا لبعض الزنادقة: و اما ما ذکرته من الخطاب الدال علی تهجین النّبی(صلی الله علیه و آله) و الإزراء به و التأنیب له مع ما أظهره الله تبارک و تعالی فی کتابه من تفضیله إیاه علی سایر أنبیائه فان الله؟عز؟ جعل لکل نبی عدوا من المشرکین کما قال فی کتابه و بحسب جلالة منزلة نبینا(صلی الله علیه و آله) عند ربه کذلک عظم محنته لعدوه الذی عاذ منه فی حال شقاقه و نفاقه، و کل أذی و مشقة لدفع نبوته و تکذیبه إیاه و سعیه فی مکارهه و قصده لنقض کل ما أبرمه، و اجتهاده و من ما لاه علی کفره و عناده و نفاقه و إلحاده فی ابطال دعوته و تغییر ملته و مخالفة سنته، و لم یر شیئا أبلغ فی تمام کیده من تنفیرهم عن موالاة وصیه و إیحاشهم منه و صدهم عنه و اغرائهم بعداوته، و القصد لتغییر الکتاب الذی جاء به، و إسقاط ما فیه من فضل ذوی الفضل و کفر ذوی الکفر، منه و ممن وافقه علی ظلمه و بغیه و شرکه، و لقد علم الله ذلک منهم فقال: إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا و قال: «يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ» و لقد احضروا الکتاب مکملا مشتملا علی التأویل و التنزیل و المحکم و المتشابه و الناسخ و المنسوخ، لم یسقط منه حرف الف و لا لام، فلما وقفوا علی ما بینه الله من أسماء أهل الحق و الباطل، و ان ذلک ان ظهر نقض ما عقدوه، قالوا: لا حاجة لنا فیه نحن مستغنون عنه بما عندنا، و لذلک قال: «فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَ اشْتَرَوْا بِهِ ثَمَناً قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ» ثم دفعهم الاضطرار بورود المسائل علیهم عما لا یعلمون تأویله إلی جمعه و تألیفه و تضمینه من تلقائهم ما یقیمون به دعائم کفرهم، فصرخ مناديهم: من کان عنده شی ء من القرآن فلیأتنا به و وکلوا تألیفه و نظمه إلی بعض من وافقهم علی معاداة أولیاء الله فألفه علی اختیارهم، و ما یدل للمتأمل علی اختلال تمییزهم و افترائهم و ترکوا منه ما قدروا انه لهم و هو علیهم، و زادوا فیه ما ظهرتنا کره و تنافره، و علم الله ان ذلک یظهر و یبین، فقال: «ذلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ» و انکشف لأهل الاستبصار عوارهم و افتراؤهم، و الذی بدا فی الکتاب من الإزراء علی النّبی(صلی الله علیه و آله) من فریة الملحدین و لذلک قال: «إِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَراً مِنَ الْقَوْلِ وَ زُوراً» فیذکر جل ذکره لنبیه(صلی الله علیه و آله) ما یحدثه عدوه فی کتابه من بعده بقوله: «وَ ما أَرْسَلْنا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَ لا نَبِيٍّ إِلَّا إِذا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ ما يُلْقِي الشَّيْطانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آياتِهِ» یعنی انه ما من نبی تمنی مفارقة ما یعاینه من نفاق قومه و عقوقهم و الانتقال إلی دار الاقامة الا القی الشیطان المعرض لعداوته عند فقده فی الکتاب الذی انزل علیه ذمه و القدح فیه و الطعن علیه، فینسخ الله ذلک من قلوب المؤمنین فلا- تقبله و لا- تصغی الیه غیر قلوب المنافقین و الجاهلین، و یحکم الله آیاته بأن یحمی أولیائه من الضلال و العدوان و مشایعة أهل الکفر و العدوان و الطغیان الذین لم یرض الله ان یجعلهم کالأنعام، حتی قال: «بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا» فافهم هذا و اعمل به، و اعلم انک ما قد ترکت مما یجب علیک السؤال عنه أکثر مما سألت، و انی قد اقتصرت علی تفسیر یسیر من کثیر لعدم حملة العلم و قلة الراغبین فی التماسه، و فی دون ما بینت لک بلاغ لذوی الألباب. قال عز من قائل: أَ فَمَنْ يُلْقى فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِي آمِناً يَوْمَ الْقِيامَةِ.

[رواه فی تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 551، ح 63]

«لَا یَأْتِیهِ الْبَاطِلُ مِن بَیْنِ یَدَیْهِ وَ لَا مِنْ خَلْفِهِ تَنزِیلٌ مِّنْ حَکِیمٍ حَمِیدٍ»(1)

مرحوم طبرسی در مجمع البیان از امام باقر و امام صادق(علیه السلام) نقل نموده که فرموده اند:

مقصود از این آیه این است که در خبرهایی که قرآن از گذشته و آینده داده است، باطلی وجود ندارد، و همه خبرهای آن مطابق با واقع است.(2)

مرحوم علیّ بن ابراهیم قمّی گوید:

«لَا یَأْتِیهِ الْبَاطِلُ مِن بَیْنِ یَدَیْهِ» یعنی لا من قبل التوراة و لا من قبل الإنجیل و الزبور، و «مِنْ خَلْفِهِ» یعنی و لا من بعده کتاب یبطله.(3)

ابوبصیر گوید: شخصی نزد امام صادق(علیه السلام) از درد ناف شکایت نمود و آن حضرت به او فرمود:

دست خود را بر روی موضع درد قرار بده و سه مرتبه بگو: «وَ إِنَّهُ لَکِتَابٌ عَزِیزٌ * لَا یَأْتِیهِ الْبَاطِلُ مِن بَیْنِ یَدَیْهِ وَ لَا مِنْ خَلْفِهِ تَنزِیلٌ مِّنْ حَکِیمٍ حَمِیدٍ» و اگر چنین کنی به اذن خدا شفا می یابی.(4)

1- 558.. سوره ی فصّلت، آیه ی 42.

2- 559.. معناه أنه لیس فی إخباره عما مضی باطل و لا فی إخباره عما یکون فی المستقبل باطل بل إخباره کلها موافقة لمخبراتها و هو المروی عن أبی جعفر(علیه السلام) و أبی عبد الله(علیه السلام). [مجمع البیان، ج 9، ص 23]

3- 560.. و فی روایة أبی الجارود عن أبی جعفر(علیه السلام) فی قوله إِنَّ الَّذِینَ کَفَرُوا بِالذِّکْرِ لَمَّا جاءَهُمْ یعنی القرآن الذی لا یَأْتِیهِ الْباطِلُ مِنْ بَیْنِ یَدَیْهِ قال لا یأتیه الباطل من قبل التوراة و لا من قبل الإنجیل و الزبور و أما من خلفه لا یأتیه من بعده کتاب یبطله. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 266]

4- 561.. فی کتاب طب الائمة باسناده إلی أبی بصیر قال: شکی رجل إلی أبی -- عبد الله(علیه السلام) وجع السرة فقال له: اذهب فضع یدک علی الموضع الذی تشتکی و قال: «وَ إِنَّهُ لَکِتابٌ عَزِیزٌ لا یَأْتِیهِ الْباطِلُ مِنْ بَیْنِ یَدَیْهِ وَ لا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِیلٌ مِنْ حَکِیمٍ حَمِیدٍ» ثلثا فانک تعافی بإذن الله. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 554]

«وَ لَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَمِيًّا لَّقَالُوا لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ أَ أَعْجَمِيٌّ وَ عَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَ شِفَاء وَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَ هُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى أُوْلَئِكَ يُنَادَوْنَ مِن مَّكَانٍ بَعِيدٍ»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

یعنی اگر این قرآن به زبان عجمی می بود، و عربی نبود، عرب ها می گفتند: «چگونه ما آن را بیاموزیم، در حالی که زبان ما عربی است تو قرآن عجمی برای ما آورده ای؟» از این رو خداوند خواست قرآن را عربی نازل نماید، و عذر آنان را از بین ببرد، و فرمود: «وَ ما أَرْسَلْنا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسانِ قَوْمِهِ» یعنی ما هیچ پیامبری نفرستادیم مگر با زبان قوم او.(2)

مرحوم صدوق در کتاب عیون از حضرت رضا(علیه السلام) نقل نموده که آن حضرت روزی

نامی از قرآن برد، و آن را حجّت [و معجزه ی] بزرگی دانست و حقانیّت آن را از راه فصاحت

و نظم خاصّی که دارد بیان نمود و فرمود: قرآن ریسمان محکم خداوند و دستگیره ی مطمئن نجات و بهترین طریقه رسیدن به بهشت و نجات از آتش است، و با گذشت

زمان کهنه نمی شود و با تکرار بر زبان ها ملالتی نسبت به آن رخ نمی دهد، چرا که خداوند

آن را برای زمان خاصّی نفرستاده، بلکه آن دلیل و برهان هر انسانی است، و باطلی در آن راه

پیدا نمی کند «لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَ لَا مِنْ خَلْفِهِ تَنزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ.»(3)

1- 562.. سوره ی فصّلت، آیه ی 44.

2- 563.. و قوله لَوْ لا فُصِّلَتْ آياتُهُ ءَ أَعْجَمِيٌّ وَ عَرَبِيٌّ قال لو كان هذا القرآن أعجميا لقالوا كيف نتعلمه و لساننا عربی و آتينا بقرآن أعجمی فأحب الله أن ينزله بلسانهم و قد قال الله؟عز؟ وَ ما أَرْسَلْنا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسانِ قَوْمِهِ. [تفسير قمّی، ج 2، ص 266]

3- 564.. أقول: و روى الصدوق؟ره؟ فی عيون الاخبار عن الحسين بن أحمد البيهقی قال حدثنا محمّد بن يحيى الصولی قال حدثنا محمّد بن موسى الرازی قال حدثنی أبی قال ذكر الرّضا(عليه السلام) يوما القرآن فعظم الحجة فيه و الاية و المعجزة فی نظمه، قال: هو حبل اللّه المتين و عروته الوثقى و طريقته المثلى المؤدی الى الجنة و المنجى من النار لا يخلق على الازمنة و لا يغث على الالسنة لأنه لم يجعل لزمان دون زمان بل جعل دليل البرهان و الحجة على كل إنسان «لا يَأْتِيهِ الْباطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ لا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ». [تفسير نورالثّقلين، ج 4، ص 554]

و در کتاب عیون نیز از آن حضرت نقل شده که -- درباره ی اساس اسلام و شرایع دین -- به مأمون نوشت:

«و از شرایع دین است، تصدیق به کتاب خدا و آن صادق و عزیز است، و «(لَا یَأْتِیهِ الْبَاطِلُ مِن بَیْنِ یَدَیْهِ وَ لَا مِنْ خَلْفِهِ تَنزِیلٌ مِّنْ حَکِیمٍ حَمِیدٍ) وَ أَنَّهُ الْمُهَیْمِنُ عَلَی الْکُتُبِ کُلِّهَا وَ أَنَّهُ حَقٌّ مِنْ فَاتِحَتِهِ إِلَی خَاتِمَتِهِ نُؤْمِنُ بِمُحْکَمِهِ وَ مُتَشَابِهِهِ وَ خَاصِّهِ وَ عَامِّهِ وَ وَعْدِهِ وَ وَعِیدِهِ وَ نَاسِخِهِ وَ مَنْسُوخِهِ وَ قِصَصِهِ وَ أَخْبَارِهِ لَا یَقْدِرُ أَحَدٌ مِنَ الْمَخْلُوقِینَ أَنْ یَأْتِیَ بِمِثْلِهِ ....»(1)

سوره ی فصّلت، آیات 45 تا 54

متن:

وَ لَقَدْ آتَیْنا مُوسَی الْکِتابَ فَاخْتُلِفَ فیهِ وَ لَوْ لا کَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّکَ لَقُضِیَ بَیْنَهُمْ وَ إِنَّهُمْ لَفی شَکٍّ مِنْهُ مُرِیبٍ 45 مَنْ عَمِلَ صالِحاً فَلِنَفْسِهِ وَ مَنْ أَساءَ فَعَلَیْها وَ ما رَبُّکَ بِظَلاَّمٍ

---

1 - 565.. و روی أیضا فی باب ما کتبه الرّضا(علیه السلام) للمأمون فی محض الإسلام و شرایع الدین و فیه: و التصدیق بکتابه الصّادق العزیز الذی «لا یَأْتِیهِ الْباطِلُ مِنْ بَیْنِ یَدَیْهِ وَ لا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِیلٌ مِنْ حَکِیمٍ حَمِیدٍ» و انه المهیمن علی الکتب کلها و انه حق من فاتحته الی خاتمته، نؤمن محکمه و متشابهه و خاصه و عامه و وعده و وعیده و ناسخه و منسوخه و قصصه و أخباره لا یقدر أحد من المخلوقین أن یأتی بمثله... الی آخر الحدیث. [همان]

لِلْعَبيدِ 46 إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ وَ ما تَخْرُجُ مِنْ ثَمَراتٍ مِنْ أَكْمامِها وَ ما تَحْمِلُ مِنْ أُنْثى وَ لا تَضَعُ إِلاّ بِعِلْمِهِ وَ يَوْمَ يُناديهِمْ أَيْنَ شُرَكائى قالُوا آذَنّاكَ ما مِنّا مِنْ شَهيدٍ 47 وَ ضَلَّ عَنْهُمْ ما كانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ وَ ظَنُّوا ما لَهُمْ مِنْ مَحيصٍ 48 لا يَسْأَمُ الْإِنْسانُ مِنْ دُعاءِ الْخَيْرِ وَ إِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَؤُسٌ قَنُوطٌ 49 وَ لَئِنْ أَذَقْناهُ رَحْمَةً مِنّا مِنْ بَعْدِ ضَرّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هذا لى وَ ما أَظُنُّ السّاعَةَ قائِمَةً وَ لَئِنْ رُجِعْتُ إِلى رَبّى إِنَّ لى عِنْدَهُ لَلْحُسْنى فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذينَ كَفَرُوا بِما عَمِلُوا وَ لَنُذيقَنَّهُمْ مِنْ عَذابٍ غَليظٍ 50 وَ إِذا أَنْعَمْنا عَلَى الْإِنْسانِ أَعْرَضَ وَ نَأى بِجانِبِهِ وَ إِذا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعاءٍ عَريضٍ 51 قُلْ أَ رَأَيْتُمْ إِنْ كانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فى شِقاقٍ بَعيدٍ 52 سَنُريهِمْ آياتِنا فِى الآفاقِ وَ فى أَنْفُسِهِمْ حَتّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَ وَ لَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ شَهيدٌ 53 أَلا إِنَّهُمْ فى مِرْيَةٍ

مِنْ لِقاءِ رَبِّهِمْ أَلا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْ ءٍ مُحيطٌ 54

لغات:

«أكمام» جمع كِمّ، وكِمّ جمع كِمّة است و آن ظرف طلع درخت خرماست، و «تَكَمَّمَ الرجل فى ثوبه» إذا تلفّف به، و «إيذان» به معنای اعلام است، و «آذنّاک» يعنى أعلمناک و أسمعناک، و «ضَلَّ عنهم» يعنى غاب عنهم، و «يدعون» به معنای «يعبدون» است، و «محيص» به معنای مهرب و محل فرار است، و «لَا يَسْأَمُ الْإِنسَانُ» يعنى لا يملّ من طلب النعمة، و «نأى بجانبه» يعنى بَعُدَ و مالَ بِنفسهِ تَجبُّراً، و «دعاءٍ عريض» يعنى دعای كثير و دائم، و «آيَاتِنَا فِى الآفَاقِ» يعنى فى أقطار السماوات و الأرض من النعم و الحوادث و العبر، و «و فى أنفسهم» يعنى من بدايع الحكم و لطائف الصنع، و «بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ» يعنى علماً و قدرةً فلا يفوته شئ.

ترجمه:

ما به موسی کتاب آسمانی دادیم سپس در آن اختلاف شد و اگر فرمانی از ناحیه پروردگارت در این باره صادر نشده بود (که باید به آنان مهلت داد تا اتمام حجّت شود)، در میان آنها داوری می شد (و به کیفر می رسیدند) ولی آنها هنوز درباره آن شکّی تهمت انگیز دارند! (45) کسی که عمل صالحی انجام دهد، سودش برای خود اوست و هر کس بدی کند، به خویشتن بدی کرده است و پروردگارت هرگز به بندگان ستم نمی کند! (46) علم به قیامت (و لحظه وقوع آن) تنها به خدا بازمی گردد هیچ میوه ای از غلاف خود خارج نمی شود، و هیچ زنی باردار نمی گردد و وضع حمل نمی کند مگر به علم او و آن روز که آنها را ندا می دهد (و می گوید:) کجایند شریکانی که برای من می پنداشتید؟! می گویند: «(پروردگارا!) ما عرضه داشتیم که هیچ گواهی بر گفته خود نداریم!» (47) و همه معبودانی را که قبلًا می خواندند محو و گم می شوند و می دانند هیچ گریزگاهی ندارند! (48) انسان هرگز از تقاضای نیکی (و نعمت) خسته نمی شود و هر گاه شرّ و بدی به او رسد، بسیار مأیوس و نومید می گردد! (49) و هر گاه او را رحمتی از سوی خود بعد از ناراحتی که به او رسیده بچشانیم می گوید: «این بخاطر شایستگی و استحقاق من بوده، و گمان نمی کنم قیامت برپا شود و (بفرض که قیامتی باشد،) هر گاه بسوی پروردگارم بازگردانده شوم، برای من نزد او پاداشهای نیک است. ما کافران را از اعمالی که انجام داده اند (بزودی) آگاه خواهیم کرد و از عذاب شدید به آنها می چشانیم. (50) و هر گاه به انسان (غافل و بی خبر) نعمت دهیم، روی می گرداند و به حال تکبّر از حق دور می شود ولی هر گاه مختصر ناراحتی به او رسد، تقاضای فراوان و مستمرّ (برای بر طرف شدن آن) دارد! (51) بگو: «به من خبر دهید اگر این قرآن از سوی خداوند

باشد و شما به آن کافر شوید، چه کسی گم راهتر خواهد بود از کسی که در مخالفت شدیدی

قرار دارد؟! (52) به زودی نشانه های خود را در اطراف جهان و در درون جانشان به آنها

نشان می دهیم تا برای آنان آشکار گردد که او حق است آیا کافی نیست که پروردگارت

بر همه چیز شاهد و گواه است؟! (53) آگاه باشید که آنها از لقای پروردگارشان در شکّ و تردیدند و آگاه باشید که خداوند به همه چیز احاطه دارد! (54)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَ مَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَ مَا رَبُّکَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ»(1)

ابراهیم بن ابی محمود گوید: به امام رضا(علیه السلام) گفتم: آیا خدا بندگان خود را مجبور بر گناهان می کند؟ فرمود:

«خداوند کسی را اجبار به گناه و عبادت نمی کند، بلکه آنان را مخیّر و مختار

قرار می دهد، و اگر گناه بکنند، به آنان مهلت می دهد تا توبه کنند» گفتم: آیا او مردم

را به چیزی که طاقت آن را ندارند تکلیف می نماید؟ فرمود: چگونه ممکن است چنین کاری را بکند، در حالی که می فرماید: «وَ مَا رَبُّکَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ؟»

سپس فرمود: پدرم از پدرش امام صادق(علیه السلام) نقل کرد که فرمود:

هر کس گمان کند که خداوند بندگان خود را اجبار به گناه می کند، و به آنچه طاقت آن را ندارند تکلیف می نماید [او مسلمان نیست و] شما نباید از حیوانی که او ذبح می کند. بخورید، و نباید شهادت او را بپذیرید، و نباید پشت سر او نماز بخوانید، و نباید چیزی از زکات را به او بدهید.(2)

1- 566.. سوره ی فصّلت، آیه ی 46.

2- 567.. حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ السِّنَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ الْآدَمِيِّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَسَنِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي مَحْمُودٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا(علیه السلام) عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَ تَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لا يُبْصِرُونَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَا يُوصَفُ بِالتَّرْكِ كَمَا يُوصَفُ خَلْقُهُ وَ لَكِنَّهُ مَتَى عَلِمَ أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ عَنِ الْكُفْرِ وَ الضَّلَالِ مَنَعَهُمُ الْمُعَاوَنَةَ وَ اللُّطْفَ وَ خَلَّى بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَ اخْتِيَارِهِمْ قَالَ وَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عز؟ خَتَمَ اللَّهُ عَلى قُلُوبِهِمْ وَ عَلى سَمْعِهِمْ قَالَ الْخَتْمُ هُوَ الطَّبْعُ عَلَى قُلُوبِ الْكُفَّارِ عُقُوبَةً عَلَى كُفْرِهِمْ كَمَا قَالَ عز؟ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْها بِكُفْرِهِمْ فَلا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا قَالَ وَ سَأَلْتُهُ عَنِ اللَّهِ عز؟ هَلْ يُجْبِرُ عِبَادَهُ عَلَى الْمَعَاصِي فَقَالَ بَلْ يُخَيِّرُهُمْ وَ يُمْهِلُهُمْ حَتَّى يَتُوبُوا قُلْتُ فَهَلْ يُكَلِّفُ عِبَادَهُ مَا لَا يُطِيقُونَ فَقَالَ كَيْفَ يَفْعَلُ ذَلِكَ وَ هُوَ يَقُولُ وَ ما رَبُّکَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ثُمَّ قَالَ(علیه السلام) حَدَّثَنِي أَبِي مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ(علیه السلام) أَنَّهُ قَالَ مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ

تَعَالَى يُجْبِرُ عِبَادَهُ عَلَى الْمَعَاصِي أَوْ يُكَلِّفُهُمْ مَا لَا يُطِيقُونَ فَلَا تَأْكُلُوا ذَبِيحَتَهُ وَ لَا تَقْبَلُوا شَهَادَتَهُ وَ لَا تُصَلُّوا وَرَاءَهُ وَ لَا تُعْطُوهُ مِنَ الزَّكَاةِ شَيْئاً.
[عيون، ج 1، ص 123، ح 16]

«إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ وَ مَا تَخْرُجُ مِن ثَمَرَاتٍ مِّنْ أَكْمَامِهَا وَ مَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَى وَ لَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَ يَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِي قَالُوا آذَنَّاكَ مَا مِنَّا مِن شَهِيدٍ * وَ ضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَدْعُونَ مِن قَبْلُ وَ ظَنُّوا مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ»(1)

مرحوم علیّ بن ابراهیم قمّی گوید:

خداوند در روز قیامت به مشرکان -- که غیر خدا را می پرستیده اند -- می گوید: کسانی را که شما شریک من می دانستید کجایند؟ و آنان در پاسخ می گویند: «ما گواه بر چنین چیزی نیستیم» و آنان پرستش غیر خدا را از یاد برده، و می دانند که هیچ ملجأ و پناهگاهی ندارند!(2)

1- 568.. سوره ی فصّلت، آیات 47 و 48.

2- 569.. و قال علی بن إبراهیم فی قوله وَ یَوْمَ یُنادِیهِمْ أَیْنَ شُرَکائِی یعنی ما کانوا یعبدون من دون الله قالُوا آذَنَّاکَ أی أعلمناک ما مِنَّا مِنْ شَهِیدٍ وَ ضَلَّ عَنْهُمْ ما کانُوا یَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ إلی قوله وَ ظَنُّوا ما لَهُمْ مِنْ مَحِیصٍ أی علموا أنه لا محیص لهم و لا ملجأ و لا مفر. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 266]

«سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الآفَاقِ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَ وَ لَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ»(1)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

چه آیه و نشانه حقّی جز ما وجود دارد، که خداوند به اهل آفاق نشان بدهد؟(2)

و در سخن دیگری فرمود:

مقصود از آیات نشانه های حقانیّت و قیام حضرت مهدیّ(علیه السلام) است، و آن نشانه ها کشته شدن [زیادی از] مردم و مسخ شدن گروهی دیگر است، تا مردم به حقانیّت آن حضرت پی ببرند.(3)

حدیث فوق از امام باقر(علیه السلام) در کتاب غیبت نعمانی نیز نقل شده است.(4)

1- 570.. سوره ی فصّلت، آیه ی 53.

2- 571.. سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الآفَاقِ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ فَأَيُّ آيَةٍ فِي الآفَاقِ غَيْرِنَا أَرَاهَا اللَّهُ أَهْلَ الآفَاقِ -- وَ قَالَ ما نُرِيهِمْ مِنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا فَأَيُّ آيَةٍ أَكْبَرُ مِنَّا. [كامل الزيارات، ص 329، باب 108، ح 2]

3- 572.. قال محمّد بن العبّاس؟ره؟ حدثنا جعفر بن محمّد بن مالک عن القاسم بن إسماعيل الأنباری عن الحسن بن علی بن أبی حمزة عن أبيه عن إبراهيم عن أبی عبد الله(علیه السلام) فی قوله؟عز؟ سَنُرِيهِمْ آيَاتِنا فِي الآفاقِ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ قال فِي الآفاقِ انتقاص الأطراف عليهم وَ فِي أَنْفُسِهِمْ بالمسخ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أنه القائم؟عج؟. [تأويل الآيات، ص 537، ح 17]

4- 573.. حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ بْنِ يَعْقُوبَ مِنْ كِتَابِهِ قَالَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مِهْرَانَ قَالَ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِيهِ وَ وُهَيْبٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ سَأَلَ أَبُو جَعْفَرٍ الْبَاقِرُ(علیه السلام) عَنْ تَفْسِيرِ قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الآفَاقِ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ فَقَالَ يُرِيهِمْ فِي أَنْفُسِهِمُ الْمَسْخَ وَ يُرِيهِمْ فِي الآفَاقِ انْتِقَاصَ الآفَاقِ عَلَيْهِمْ فَيَرَوْنَ قُدْرَةَ اللَّهِ فِي أَنْفُسِهِمْ وَ فِي الآفَاقِ وَ قَوْلِهِ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ يَعْنِي بِذَلِكَ خُرُوجَ الْقَائِمِ هُوَ الْحَقُّ مِنَ اللَّهِ؟عز؟ يَرَاهُ هَذَا الْخَلْقُ لَا بُدَّ مِنْهُ. [غيبت نعمانی، ص 269]

و در کافی از امام صادق(علیه السلام) نقل شده که فرمود:

مقصود از آیات، نشانه های مربوط به قیام حضرت قائم؟عج؟ است. و «خَسف و مَسخ و قَذف» از نشانه های حقانیّت آن حضرت می باشد.(1)

مرحوم علیّ بن ابراهیم قمّی گوید:

مقصود از آیات آفاقی، گرفتن خورشید، و زلزله، و آنچه است که در آسمان رخ می دهد، و مقصود از آیات انفسی، نشانه هایی مانند گرسنگی، تشنگی، سیری،

سیرابی، بیماری، سلامتی، فقر و نیازمندی، رضایت، خشم، ترس و امنیّت است، که نشانه های حقانیّت خداوند است، چنان که شاعر می گوید:

و فی کلّ شی ء له آیة

تدلّ علی أنّه واحد

امام کاظم(علیه السلام) می فرماید:

مقصود از آیات آفاقی فتنه های اطراف زمین است، و مقصود از آیات انفسی مسخ دشمنان اسلام است.(2)

مؤلّف گوید:

منافاتی بین معانی یاد شده نیست و آیه تاب همه این معانی را دارد، و الله العالم.

1- 574.. سَهْلُ بْنُ زِيَادٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنِ الطَّيَّارِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) فِي قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- سَنُرِيهِمْ آيَاتِنا فِي الآفاقِ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ قَالَ خَسْفٌ وَ مَسْخٌ وَ قَذْفٌ قَالَ قُلْتُ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ قَالَ دَعْ ذَا ذَاكَ قِيَامُ الْقَائِمِ. [کافی، ج 8، ص 166، ح 18]

2- 575.. فی إرشاد المفید علی بن أبی حمزة عن أبی الحسن موسی(علیه السلام) فی قوله «سَنُرِيهِمْ آيَاتِنا فِي الآفاقِ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ» قال: الفتن فی آفاق الأرض، و المسخ فی أعداء الحق. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 556، ح 76]

سوره ی شوری

اشاره

محلّ نزول: مکّه.

به جز آیات 23، 24، 25 و 27 که در مدینه نازل شده است.

ترتیب نزول: بعد از سوره ی فصّلت نازل شده است.

تعداد آیات: 53 آیه.

ثواب قرائت سوره ی شوری

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

کسی که سوره ی شوری را قرائت کند، خداوند روز قیامت او را مبعوث می نماید،

در حالی که صورت او مانند برف و یا خورشید، نورانی خواهد بود، تا این که در

پیشگاه خداوند قرار می گیرد، و خداوند به او می فرماید: «ای بنده ی من، تو همواره

سوره ی شوری را قرائت می کردی و پاداش قرائت آن را نمی دانستی، و اگر برکات

و ثواب این سوره را می دانستی هرگز از قرائت آن خسته نمی شدی، و لکن من

پاداش تو را می دهم».

سپس به ملائکه می فرماید:

«او را داخل بهشت کنید» و برای او در بهشت قصری از یاقوت سرخ می باشد،

که درها و بالکن ها و پله های آن از یاقوت است، و باطن آن از ظاهر آن دیده می شود،

و ظاهر آن از باطن آن دیده می شود، و برای او در آن قصیر یک حورالعین، و هزار کنیز و

هزار غلام از فرزندان بهشتی خواهد بود که همواره در بهشت با او

هستند، همان گونه که خداوند آنان را در قرآن توصیف نموده است.(1)

در خواصّ القرآن از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل شده که فرمود:

کسی که این سوره را قرائت کند، ملائکه برای او درود می فرستند، و بعد از مرگ

به او ترّحم می کنند....(2)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

کسی که این سوره را بنویسد، و بر خود بیاویزد، از شرّ مردم ایمن خواهد بود و کسی

که بنویسد و بشوید و از آب آن بنوشد، در سفر ایمن خواهد شد.(3)

1- 576.. بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ مَنْ قَرَأَ حمعسق بَعَثَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ وَجْهُهُ كَالثَّلْجِ أَوْ كَالشَّمْسِ حَتَّى يَقِفَ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ؟عز؟ فَيَقُولُ عَبْدِی أَدَمْتَ قِرَاءَةَ حمعسق وَ لَمْ تَدْرِ مَا ثَوَابُهَا أَمَا لَوْ دَرَيْتَ مَا هِیَ وَ مَا ثَوَابُهَا لَمَا طلت [مَلِلْتَ] قِرَاءَتَهَا وَ لَكِنْ سَأُجِيزُكَ جَزَاءَكَ أَدْخِلُوهُ الْجَنَّةَ وَ لَهُ فِيهَا قَصْرٌ مِنْ يَاقُوتَةٍ حَمْرَاءَ أَبْوَابُهَا وَ شُرَفُهَا وَ دَرَجُهَا مِنْهَا يُرَى ظَاهِرُهَا مِنْ بَاطِنِهَا وَ بَاطِنُهَا مِنْ ظَاهِرِهَا وَ أَلْفُ غُلَامٍ مِنَ الْوِلْدَانِ الْمُخَلَّدِينَ الَّذِينَ وَصَفَهُمُ اللَّهُ؟عز؟. [ثواب الأعمال، ص 113]

2- 577.. من (خواص القرآن): روی عن رسول الله(صلی الله علیه و آله)، أنه قال: «من قرأ هذه السورة صلت علیه الملائکة، و ترحموا علیه بعد موته و من کتبها بماء المطر، و سحق بذلک الماء کحلا، و اکتحل به من بعینه بیاض قلعه، و زال عنه کل ما کان عارضا فی عینه من الآلام بإذن الله تعالی». [تفسیر برهان، ج 4، ص 801، ح 2]

3- 578.. قال الصّادق(علیه السلام): «من کتبها و علقها علیه أمن من الناس، و من شربها فی سفر أمن». [تفسیر برهان، ج 4، ص 801، ح 4]

سوره ی شوری، آیات 1 تا 18

متن:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

حم 1 عسق 2 كَذلِكَ يُوحى إِلَيْكَ وَ إِلَى الَّذينَ مِنْ قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزيزُ الْحَكيمُ 3 لَهُ ما فِي السَّماواتِ وَ ما فِي الْأَرْضِ وَ هُوَ الْعَلِيُّ الْعَظيمُ 4 تَكادُ السَّماواتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَ الْمَلائِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَ يَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ أَلا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحيمُ 5 وَ الَّذينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِياءَ اللَّهُ حَفيظٌ عَلَيْهِمْ وَ ما أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكيلٍ 6 وَ كَذلِكَ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ قُرْآناً عَرَبِيًّا لِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرى وَ مَنْ حَوْلَها وَ تُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لا رَيْبَ فيهِ فَريقٌ فِي الْجَنَّةِ وَ فَريقٌ فِي السَّعيرِ 7 وَ لَوْ شاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً واحِدَةً وَ لكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشاءُ فى رَحْمَتِهِ وَ الظَّالِمُونَ ما لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَ لا نَصيرٍ 8 أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِياءَ فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَ هُوَ يُحْيِ الْمَوْتى وَ هُوَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَديرٌ 9 وَ مَا اخْتَلَفْتُمْ فيهِ مِنْ شَيْ ءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ذلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَ إِلَيْهِ أُنيبُ 10 فاطِرُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْواجاً وَ مِنَ الْأَنْعامِ أَزْواجاً يَذْرَؤُكُمْ فيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْ ءٌ وَ هُوَ السَّميعُ الْبَصيرُ 11 لَهُ

مَقالیدُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ یَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ یَشاءُ وَ یَقْدِرُ إِنَّهُ بِکُلِّ شَیْ ءٍ عَلیمٌ 12 شَرَعَ لَکُمْ مِنَ الدِّینِ ما وَصَّی بِهِ نُوحاً وَ الَّذی أَوْحَیْنا إِلَیْکَ وَ ما وَصَّیْنا بِهِ إِبْراهیمَ وَ مُوسی وَ عیسی أَنْ أَقیمُوا الدِّینَ وَ لا تَتَفَرَّقُوا فیهِ کَبُرَ عَلَی الْمُشْرِکینَ ما تَدْعُوهُمْ إِلَیْهِ اللَّهُ یَجْتَبی إِلَیْهِ مَنْ یَشاءُ وَ یَهْدی إِلَیْهِ مَنْ یُنیبُ 13 وَ ما تَفَرَّقُوا إِلاَّ مِنْ بَعْدِ ما جاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْیاً بَیْنَهُمْ وَ لَوْ لا کَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّکَ إِلی أَجَلٍ مُسَمًّی لَقُضِیَ بَیْنَهُمْ وَ إِنَّ الَّذینَ أُورِثُوا الْکِتابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفی شَکٍّ مِنْهُ مُریبٍ 14 فَلِذلِکَ فَادْعُ وَ اسْتَقِمْ کَما أُمِرْتَ وَ لا تَتَّبِعْ أَهْواءَهُمْ وَ قُلْ آمَنْتُ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ کِتابٍ وَ أُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَیْنَکُمُ اللَّهُ رَبُّنا وَ رَبُّکُمْ لَنا أَعْمالُنا وَ لَکُمْ أَعْمالُکُمْ لا حُجَّةَ بَیْنَنا وَ بَیْنَکُمُ اللَّهُ یَجْمَعُ بَیْنَنا وَ إِلَیْهِ الْمَصیرُ 15 وَ الَّذینَ یُحَاجُّونَ فِی اللَّهِ مِنْ بَعْدِ ما اسْتُجیبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ داحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَ عَلَیْهِمْ غَضَبٌ وَ لَهُمْ عَذابٌ شَدیدٌ 16 اللَّهُ الَّذی أَنْزَلَ الْکِتابَ بِالْحَقِّ وَ الْمیزانَ وَ ما یُدْریکَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَریبٌ 17 یَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذینَ لا یُؤْمِنُونَ بِها وَ الَّذینَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْها وَ یَعْلَمُونَ أَنَّهَا

الْحَقُّ أَلا إِنَّ الَّذینَ یُمارُونَ فِی السَّاعَةِ لَفی ضَلالٍ بَعیدٍ 18

لغات:

«الذَرأ» إظهار الخَلق بایجاده، و «شَرَعَ اللّه الدین» یعنی بیّن و أظهرالدین، و منه المشرعة و الشریعة لکونهما فی مکانٍ ظاهر معلوم، بنابراین «شَریعت و شرایع و شَرعة» مذهب مستقیم و آشکاری است که خداوند آن ها را تشریع فرموده است، و «مقالید السماوات» مفاتیح خزائن آن هاست، و «إنابة» به معنای اقبال و توجّه به خداوند است، و «بَغیاً بینهم» یعنی حَسَداً و عَداوَةً، و «لا حجّة بیننا» یعنی لا محاجّة و لا خصومة بیننا و بینکم لظهور الحقّ، و «داحضةً» به معنای باطلةً است، و «میزان» وسیله ی سنجش است، تا حق و انصاف روشن شود، و «مشفقون» به معنای

خائفون است، و آن خوف همراه با امید است، و «یُمارون» به معنای یخاصمون است، و «مِریَة» به معنای شک است.

ترجمه:

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر

حم. (1) عسق. (2) این گونه خداونـد عزیز و حکیم به تو و پیامبرانی که پیش از تو بودنـد وحی می کنـد. (3) آنچه در آسمانها و آنچه در زمین است از آن اوست و او بلنـدمرتبه و بزرگ است! (4) نزدیک است آسـمانها (بخاطر نسبتهای ناروای مشرکان) از بالا متلاشی شوند و فرشـتگان پیوسـته تسبیـح و حمـد پروردگارشان را بجا می آورند و برای کسانی که در زمین هسـتند اسـتغفار می کنند آگاه باشـید خداوند آمرزنده و مهربان است. (5) کسـانی که غیر خـدا را ولیّ خود انتخاب کردنـد، خداونـد حساب همه اعمال آنها را نگه می دارد و تو مأمور نیسـتی که آنـان را مجبور به قبول حقّ کنی! (6) و این گـونه قرآنی عربی [فصـیح و گویـا] را بر تو وحی کردیم تـا «أمّ القری» [مکّه] و مردم پیرامون آن را انذار کنی و آنها را از روزی که همه خلایق در آن روز جمع می شوند و شکّ و تردید در آن نیست بترسانی گروهی در بهشتند و گروهی در آتش سوزان! (7) و اگر خدا می خواست همه آنها را امّت واحدی قرار می داد (و به زور هدایت می کرد، ولی هدایت اجباری سودی نـدارد) امّا خداونـد هر کس را بخواهد در رحمتش وارد می کند، و برای ظالمان ولیّ و یاوری نیست. (8) آیا آنها غیر از خدا را ولیّ خود برگزیدنـد؟! در حالی که «ولیّ» فقط خداوند است و اوست که مردگان را زنده می کند، و اوست که بر هر چیزی تواناست! (9) در هر چیز اختلاـف کنیـد، داوریش با خـداست این است خداونـد، پروردگار من، بر او توکّل کرده ام و به سوی او بازمی گردم! (10) او آفریننده آسمانها و زمین است و از جنس شما

همسرانی برای شما قرار داد و جفتهایی از چهارپایان آفرید و شما را به این وسیله [بوسیله همسران] زیاد می کند هیچ چیز همانند او نیست و او شنوا و بیناست! (11) کلیدهای آسمانها و زمین از آن اوست روزی را برای هر کس بخواهد گسترش می دهد یا محدود می سازد او به همه چیز داناست. (12) آیینی را برای شما تشریع کرد که به نوح توصیه کرده بود و آنچه را بر تو وحی فرستادیم و به ابراهیم و موسی و عیسی سفارش کردیم این بود که: دین را برپا دارید و در آن تفرقه ایجاد نکنید! و بر مشرکان گران است آنچه شما آنان را به سویش دعوت می کنید! خداوند هر کس را بخواهد برمی گزیند، و کسی را که به سوی او بازگردد هدایت می کند. (13) آنان پراکنده نشدند مگر بعد از آنکه علم و آگاهی به سراغ شان آمد و این تفرقه جویی بخاطر انحراف از حق (و عداوت و حسد) بود و اگر فرمانی از سوی پروردگارت صادر نشده بود که تا سرآمد معیّنی (زنده و آزاد) باشند، در میان آنها داوری می شد و کسانی که بعد از آنها وارثان کتاب شدند نسبت به آن در شک و تردیدند، شکی همراه با بدبینی! (14) پس به همین خاطر تو نیز آنان را به سوی این آیین واحد الهی دعوت کن و آن چنان که مأمور شده ای استقامت نما، و از هوی و هوسهای آنان پیروی مکن، و بگو: «به هر کتابی که خدا نازل کرده ایمان آورده ام و مأمورم در میان شما عدالت کنم خداوند پروردگار ما و شماست نتیجه اعمال ما از آن ما است و نتیجه اعمال شما از آن شما، خصومت شخصی در میان ما نیست و خداوند ما و شما را در یک جا جمع می کند، و بازگشت (همه) به سوی اوست!» (15) کسانی که (از روی لجاجت) درباره خدا بعد از پذیرفتن (و ایمان به) او، محاجّه می کنند، دلیل شان نزد پروردگارشان باطل و بی پایه است و غضب بر آنهاست و عذابی شدید دارند. (16) خداوند کسی است که کتاب را بحق نازل کرد و میزان (سنجش

حق و باطل و خبر قیامت) را نیز تو چه می دانی شاید ساعت (قیام قیامت) نزدیک باشد! (17) کسانی که به قیامت ایمان ندارند درباره آن شتاب می کنند ولی آنها که ایمان آورده اند پیوسته از آن هراسانند، و می دانند آن حق است آگاه باشید کسانی که در قیامت تردید می کنند، در گم راهی عمیقی هستند. (18)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«حم * عسق * كَذَلِكَ يُوحِي إِلَيْكَ وَ إِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ»(1)

در تفسیر قمّی از امام باقر(علیه السلام) نقل شده که فرمود:

«حم * عسق» عدد سال های حضرت مهدی(علیه السلام) است... و دانش هر چیزی در «عسق» است.(2)

مرحوم علیّ بن ابراهیم قمّی گوید:

«حم * عسق» حروف متفرّق اسم اعظم الهی است، و پیامبر و امام؟سهما؟ آن ها را تألیف می کنند و اسم اعظم به دست می آید، و خداوند را با آن می خوانند و او اجابت می فرماید.(3)

1- 579.. سوره ی شوری، آیات 3-1.

2- 580.. حدثنا أحمد بن علی و أحمد بن إدریس قالا: حدثنا محمّد بن أحمد العلوی عن العمرکی عن محمّد بن جمهور قال: حدثنا سلیمان بن سماعة عن عبد الله بن القاسم عن یحیی بن مسیرة [میسرة] الخثعمی عن أبی جعفر(علیه السلام) قال: سمعته یقول حم عسق أعداد سنی القائم و قاف جبل محیط بالدنیا من زمرد أخضر فحضره السماء من ذلک الجبل و علم کل شی ء فی عسق. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 267]

3- 581.. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ حم عسق هو حروف من اسم الله الأعظم المقطوع یؤلفه رسول الله(صلی الله علیه و آله) أو الإمام(علیه السلام) فیکون الاسم الأعظم الذی إذا دعا الله به أجاب ثم قال: كَذلِكَ يُوحِي إِلَيْكَ وَ إِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 267]

امام باقر(علیه السلام) می فرماید:

«حم» به معنای حتم است، و «عین» به معنای عذاب است، و «سین» به معنای سنین است مانند سنین یوسف(علیه السلام)، و «قاف» به معنای قذف و خسف و مسخ است، که در آخرالزمان بر سفیانی و یاران او وارد می شود، و یاران او و ناس از قبیله کلب سی هزار هزار نفر هستند که قیام می کنند، و آن در زمانی است که حضرت مهدی(علیه السلام) در مکّه ظهور می نماید [و سفیانی و یاران او در بیداء بین مکّه و مدینه گرفتار خسف و مسخ و قذف می شوند.](1)

امام صادق(علیه السلام) ضمن حدیث مفصّلی می فرماید:

و امّا «حم * عسق» به معنای حکیم استوار و عالم و سمیع و قادر و قویّ است.(2)

و نیز فرمود:

«وَ یَسْتَغْفِرُونَ لِمَن فِی الْأَرْضِ» مخصوص به مؤمنین و شیعیان است.(3)

1- 582.. بحذف الإسناد یرفعه إلی محمّد بن جمهور عن السکونی عن أبی جعفر(علیه السلام) قال حم حمیم و عین عذاب و سین سنون کسنی یوسف و قاف قذف و خسف و مسخ یکون فی آخر الزمان بالسفیانی و أصحابه و ناس من کلب ثلاثون ألف ألف یخرجون معه و ذلک حین یخرج القائم؟عج؟ بمکة و هو مهدی هذه الأمة. [تأویل الآیات، ص 528، ح 3]

2- 583.. فی کتاب معانی الاخبار باسناده إلی سفیان بن سعید الثوری عن الصّادق(علیه السلام) حدیث طویل یقول فیه(علیه السلام): و اما حم عسق فمعناه الحکیم المثبت العالم السمیع القادر القوی. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 556، ح 3]

3- 584.. فی مجمع البیان أبی بن کعب عن النّبی(صلی الله علیه و آله) من قرء سورة حم عسق کان ممن تصلی علیه الملائکة و یستغفرون له و یسترحمون. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 556، ح 2]

«وَ كَذَلِکَ أَوْحَيْنَا إِلَيْکَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَ مَنْ حَوْلَهَا وَ تُنذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَ فَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ»(1)

امام جواد(علیه السلام) فرمود:

پیامبر(صلی الله علیه و آله) به این خاطر «اُمّی» نامیده شد که اهل مکّه بود و مکّه «أُمَّ الْقُرَى» نامیده شده است، چنان که خداوند می فرماید: «لِّتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَ مَنْ حَوْلَهَا.»(2)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

مکّه به این خاطر «أُمَّ الْقُرَى» گفته شده که آن نخستین بقعه ای است که خداوند روی زمین خلق کرده است، چنان که می فرماید: «إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا ...»(3)و(4)

1- 585.. سوره ی شوری، آیه ی 7.

2- 586.. حدثنا أحمد بن محمّد عن أبی عبد الله البرقی عن جعفر بن محمّد الصوفی قال سألت أبا جعفر(علیه السلام) محمّد بن علی الرّضا(علیه السلام) و قلت له یا ابن رسول الله لم سمی النّبی الأمی قال ما یقول الناس قال قلت له جعلت فداک یزعمون أنما سمی النّبی الأمی لأنه لم یکتب فقال کذبوا علیهم لعنة الله أنی یکون ذلک و الله تبارک و تعالی یقول فی محکم کتابه هُوَ الَّذِی بَعَثَ فِی الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آياتِهِ وَ يُزَكِّيهِمْ وَ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتابَ وَ الْحِكْمَةَ فکیف کان یعلمهم ما لا یحسن و الله لقد کان رسول الله(صلی الله علیه و آله) یقرأ و یکتب باثنین و سبعین أو بثلاثة و سبعین لسانا و إنّما سمی الأمی لأنه کان من أهل مکة و مکة من أمهات القری و ذلک قول الله تعالی فی کتابه لِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرى وَ مَنْ حَوْلَها. [بصائر الدرجات، ص 225، ح 1]

3- 587.. سوره ی آل عمران، آیه ی 96.

4- 588.. و قال علی بن إبراهیم فی قوله: تَكادُ السَّماواتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَ الْمَلائِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَ يَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ قال للمؤمنین من الشیعة التوابین خاصة، و لفظ الآیة عامة و معناه خاص و قوله: وَ كَذلِكَ أَوْحَيْنا إِلَيْكَ قُرْآناً عَرَبِيًّا لِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرى وَ مَنْ حَوْلَها قال: أم القری مکة سمیت أم القری لأنها أول بقعة خلقها الله من الأرض لقوله «إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبارَكاً». [تفسیر قمّی، ج 2، ص 268]

در تفسیر آیه «وَ تُنذِرَ یَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَیْبَ فِیهِ فَرِیقٌ فِی الْجَنَّةِ وَ فَرِیقٌ فِی السَّعِیرِ» روایت مفصّلی نقل شده و در ذیل آن آمده که پادشاه روم برای کشف حقانیّت امیرالمؤمنین(علیه السلام) -- و معاویه از هر کدام نماینده ای طلب نمود، و امیرالمؤمنین(علیه السلام) امام حسن(علیه السلام) را نزد او فرستاد، و پادشاه روم سؤالاتی از او کرد و امام حسن پاسخ همه سؤالات او را داد.

و در اواخر این حدیث آمده که پادشاه روم به امام حسن(علیه السلام) گفت: هنگامی که مؤمنین می میرند ارواح آنان کجا می روند؟ فرمود:

«در هر شب جمعه ای نزد صخره ی بیت المقدس جمع می شوند، و آن عرش ادنای الهی است، و از آنجا خداوند زمین را گسترده می کند و در آنجا آن را در هم می پیچد، و از آنجا محشر بر پا می شود و خداوند مستولی بر آسمان و ملائکه می گردد.

سپس گفت:

ارواح کفّار پس از مرگ در کجا جمع می شوند؟ امام حسن(علیه السلام) فرمود: در وادی

حضرموت پشت شهر یمن، و سپس خداوند آتشی از مشرق و آتشی از مغرب

می فرستد و به دنبال آن دو باد تند می وزد و مردم را نزد صخره ی بیت المقدس

جمع می کند، و اهل بهشت در سمت راست صخره جمع می شوند و اهل دوزخ در

سمت چپ صخره، و جهنّم نیز در سمت چپ صخره در تخوم ارض یعنی طبقه

هفتم پایین زمین قرار دارد و در آن، چاه فلق و سجّین می باشد، و سپس خلایق از

کنار صخره ی بیت المقدس متفرّق می شوند و بهشتیان به بهشت و دوزخیان به دوزخ می روند، چنان که خداوند می فرماید: «وَ فَرِیقٌ فِی السَّعِیرِ.»(1)

1- 589.. قال: فإنه حدثنی الحسین بن عبد الله السکینی عن أبی سعید البجلی [النحلی] عن عبد الملک بن هارون عن أبی عبد الله(علیه السلام) عن آبائه(علیه السلام) قال لما بلغ أمیر المؤمنین(علیه السلام) أمر معاویة و أنه فی مائة ألف قال من أی القوم قالوا من أهل الشام، قال(علیه السلام) لا- تقولوا من أهل الشام و لکن قولوا من أهل الشوم هم من أبناء مضر لعنوا علی لسان داود فجعل الله منهم القردة و الخنازیر، ثم کتب(علیه السلام) إلی معاویة لا تقتل الناس بینی و بینک و هلم إلی المبارزة فإن أنا قتلتک فإلی النار أنت و تستریح الناس منک و من ضلالتک و إن قتلتنی فأنا إلی الجنة و یغمد عنک السیف الذی لا یسعنی غمده حتی أرد مکرک و بدعتک، و أنا الذی ذکر الله اسمه فی التوراة و الإنجیل بمؤازرة رسول الله(صلی الله علیه و آله)، و أنا أول من بایع رسول الله(صلی الله علیه و آله) تحت الشجرة فی قوله: «لَقَدْ رَضِیَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِینَ إِذْ یُبایِعُونَکَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ». فلما قرأ معاویة کتابه و عنده جلساؤه قالوا و الله قد أنصفک فقال معاویة و الله ما أنصفنی و الله لأرمینه بمائة ألف سیف من أهل الشام من قبل أن یصل إلی، و و الله ما أنا من رجاله، و لقد سمعت رسول الله(صلی

الله علیه و آله) یقول و الله یا علی لو بارزک أهل الشرق و الغرب لقتلتهم أجمعین، فقال له رجل من القوم فما یحملک یا معاویة علی قتال من تعلم و تخبر فیه عن رسول الله(صلی الله علیه و آله) بما تخبر ما أنت و نحن فی قتاله إلّا علی الضلالة! فقال معاویة: إنّما هذا بلاغ مِنَ اللَّهِ وَ رِسالاتِهِ و الله ما أستطیع أنا و أصحابی رد ذلک حتی یکون ما هو کائن. قال: و بلغ ذلک ملک الروم و أخبر أن رجلین قد خرجا یطلبان الملک فسأل من أین خرجا فقیل له رجل بالکوفة و رجل بالشام قال: فلمن الملک الآن فأمر وزراءه فقال تخللوا هل تصیبون من تجار العرب من یصفهما لی، فأتی برجلین من تجار الشام و رجلین من تجار مکة فسألهم عن صفتهما فوصفوهما له ثم قال لخزان بیوت خزائنه أخرجوا إلی الأصنام فأخرجوها فنظر إلیها فقال: الشامی ضال و الکوفی هاد، ثم کتب إلی معاویة أن ابعث إلی أعلم أهل بیتک و کتب إلی أمیر المؤمنین(علیه السلام) أن ابعث إلی أعلم أهل بیتک، فأسمع منهما ثم أنظر فی الإنجیل کتابنا ثم أخبرکما من أحق بهذا الأمر و خشی علی ملکه، فبعث معاویة یزید ابنه و بعث أمیر المؤمنین الحسن ابنه(علیه السلام) فلما دخل یزید علی الملک أخذ بیده و قبلها ثم قبل رأسه ثم دخل علیه الحسن بن علی(علیه السلام) فقال: الحمد لله الذی لم یجعلنی یهودیا و لا نصرانیا و لا مجوسیا و لا عابدا للشمس و القمر و لا الصنم و لا البقر و جعلنی حنیفا مسلما و لم یجعلنی من المشرکین تبارک الله رب العرش العظیم وَ الْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعالَمِینَ، ثم جلس لا یرفع بصره، فلما نظر ملک الروم إلی الرجلین أخرجهما ثم فرق بینهما ثم بعث إلی یزید فأحضره ثم أخرج من خزائنه ثلاثمائة و ثلاثة عشر صندوقا فیها تماثیل الأنبیاء و قد زینت بزینة کل نبی مرسل فأخرج صنما فعرضه علی یزید فلم یعرفه ثم عرض علیه صنما صنما فلا یعرف منها شیئا و لا یجیب منها بشی ء ثم سأله عن أرزاق الخلائق و عن أرواح المؤمنین أین تجتمع و عن أرواح الکفار أین تکون إذا ماتوا فلم یعرف من ذلک شیئا ثم دعا الملک الحسن بن علی(علیه السلام) فقال: إنّما بدأت بیزید بن معاویة کی یعلم أنک تعلم ما لا یعلم و یعلم أبوک ما لا یعلم أبوه فقد وصف لی أبوک و أبوه و نظرت فی الإنجیل فرأیت فیه محمّدا رسول الله(صلی الله علیه و آله) و الوزیر علیا(علیه السلام) فنظرت فی الأوصیاء فرأیت فیها أباک وصی محمّد رسول الله(صلی الله علیه و آله). فقال له الحسن: سلنی عما بدا لک مما تجده فی الإنجیل و عما فی التوراة و عما فی القرآن أخبرک به إن شاء الله تعالی، فدعا الملک بالأصنام فأول صنم عرض علیه فی صورة القمر فقال الحسن ع: هذه صفة آدم أبو البشر ثم عرض علیه أخری فی صفة الشمس فقال الحسن ع: هذه صفة حواء أم البشر ثم عرض علیه آخر فی صورة حسنة فقال: هذه صفة شیث بن آدم و کان أول من بعث و بلغ عمره فی الدنیا ألف سنة و أربعین عاما، ثم عرض علیه أخری فقال: هذه صفة نوح صاحب السفینة کان عمره ألفا و أربعمائة سنة و لبث فی قومه أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِینَ عاماً، ثم عرض علیه آخر فقال: هذه صفة إبراهیم عریض الصدر طویل الجبهة ثم عرض علیه صنما آخر فقال: هذه صفة موسی بن عمران و کان عمره مائتین و أربعین سنة و کان بینه و بین إبراهیم خمسمائة عام ثم أخرج إلیه صنما آخر فقال: هذه صفة إسرائیل و هو یعقوب ثم أخرج إلیه صنما آخر فقال: هذه صفة إسماعیل ثم أخرج إلیه صنما آخر فقال: هذه صفة یوسف بن یعقوب بن إسحاق بن إبراهیم ثم أخرج إلیه صنما آخر فقال: هذه صفة داود صاحب المحراب [الحرب] ثم أخرج إلیه صنما آخر فقال: هذه صفة شعیب ثم زکریا ثم یحیی ثم عیسی بن مریم روح الله و کلمته و کان عمره فی الدنیا ثلاثا و ثلاثین سنة ثم رفعه الله إلی السماء و یهبط إلی الأرض بدمشق و هو الذی یقتل الدجال. ثم عرض علیه صنما صنما فیخبر باسم نبی نبی ثم عرض علیه الأوصیاء و الوزراء فکان یخبر باسم وصی وصی و وزیر وزیر ثم عرض علیه أصناما بصفة الملوک فقال الحسن(علیه السلام) هذه أصنام لم نجد صفتها فی التوراة و لا فی الإنجیل و لا فی الزبور و لا فی الفرقان فلعلها من صفة الملوک فقال الملک: أشهد علیکم یا أهل بیت محمّد أنکم قد أعطیتم علم الأولین و الآخرین و علم التوراة و الإنجیل و الزبور و صحف إبراهیم و ألواح موسی(علیه السلام) ثم عرض علیه صنما یلوح، فلما نظر إلیه بکی بکاء شدیدا، فقال له الملک ما یبکیک فقال: هذه صفة جدی محمّد(صلی الله علیه و آله) کثیف اللحیة عریض الصدر طویل العنق عریض الجبهة، أقنی الأنف، أفلج الأسنان حسن الوجه قطط الشعر طیب الریح حسن الکلام فصیح اللسان، کان یأمر بالمعروف و ینهی عن المنکر، بلغ عمره ثلاثا و ستین سنة و لم یخلف بعده إلّا خاتما مکتوب علیه لا إله إلّا الله محمّد رسول الله(صلی الله علیه و آله) و کان یختم بیمینه و خلف سیفه ذا الفقار و قضیبه و جبة صوف و کساء صوف کان یتسرول به، لم یقطعه و لم یخطه حتی لحق بالله! فقال الملک: إنا نجد فی الإنجیل أنه یکون له ما یتصدق به علی سبطیه

فهل كان ذلک فقال له الحسن ع: قد كان ذلک، فقال الملک فبقی لکم ذلک فقال لا، فقال الملک أول فتنة هذه الأمة غلبا أباکما و هما الأول و الثانی علی ملک نبیکم و اختیار هذه الأمة علی ذریة نبیهم، منکم القائم بالحق الآمر بالمعروف و الناهی عن المنکر. قال: ثم سأل الملک الحسن(علیه السلام) عن سبعة أشیاء خلقها الله لم ترکض فی رحم، فقال الحسن(علیه السلام) أول هذه آدم ثم حواء ثم کبش إبراهیم ثم ناقة صالح ثم إبلیس الملعون ثم الحیة ثم الغراب التی ذکرها الله فی القرآن، قال: ثم سأله عن أرزاق الخلائق، فقال الحسن ع: أرزاق الخلائق فی السماء الرابعة ینزل بقدر و یبسط بقدر ثم سأله عن أرواح المؤمنین أین تکون إذا ماتوا قال: تجتمع عند صخرة بیت المقدس فی کل لیلة جمعة و هو عرش الله الأدنی منها بسط الله الأرض و إلیها یطویها و منها المحشر و منها استوی ربنا إلی السماء أی استولی علی السماء و الملائکة، ثم سأله عن أرواح الکفار أین تجتمع قال: تجتمع فی وادی حضرموت وراء مدینة الیمن ثم یبعث الله نارا من المشرق و نارا من المغرب و یتبعهما بریحین شدیدتین فیحشر الناس عند صخرة بیت المقدس فیحشر أهل الجنة عن یمین الصخرة و یزلف المیعاد و تصیر جهنّم عن یسار الصخرة فی تخوم الأرضین السابعة و فیها الفلق و السجین فتفرق الخلائق من عند الصخرة فمن وجبت له الجنة دخلها و من وجبت له النار دخلها و ذلک قوله «فَرِیقٌ فِی الْجَنَّةِ وَ فَرِیقٌ فِی السَّعِیرِ» فلما أخبر الحسن(علیه السلام) بصفة ما عرض علیه من الأصنام و تفسیر ما سأله التفت الملک إلی یزید بن معاویة و قال: أشعرت أن ذلک علم لا یعلمه إلّا نبی مرسل أو وصی مؤازر قد أکرمه الله بمؤازرة نبیه أو عترة نبی مصطفی و غیره فقد طبع الله علی قلبه و آثر دنیاه علی آخرته و هواه علی دینه و هو من الظالمین. قال: فسکت یزید و خمد قال: فأحسن الملک جائزة الحسن و أکرمه و قال له: ادع ربک حتی یرزقنی دین نبیک فإن حلاوة الملک قد حالت بینی و بین ذلک و أظنه سما مردیا و عذابا ألیما، قال: فرجع یزید إلی معاویة: و کتب إلیه الملک أنه من آتاه الله العلم بعد نبیه و حکم التوراة و ما فیها و الإنجیل و ما فیه و الزبور و ما فیه و الفرقان و ما فیه فالحق و الخلافة له و کتب إلی علی(علیه السلام) أن الحق و الخلافة لک و بیت النبوة فیک و فی ولدک فقاتل من قاتلک یعذبه الله بیدک فإن من قاتلک نجده فی الإنجیل أن علیه لَعْنَةُ اللَّهِ وَ الْمَلائِکَةِ وَ النَّاسِ أَجْمَعِینَ و علیه لعنة أهل السماوات و الأرضین. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 268]

بشر بن غالب گوید: به امام حسین(علیه السلام) گفتم: معنای «یَوْمَ نَدْعُو کُلَّ أَنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ»

چیست؟ فرمود:

هر امام عادلی که مردم را هـدایت نموده و از او اطاعت کرده انـد، و هر امام جائری که مردم را به گم راهی دعوت نموده و از او پیروی کرده اند، را خداوند در قیامت صدا می زند و گروه اوّل با امام خود به بهشت می روند و گروه دوّم

نیز با امام خود به دوزخ می روند، چنان که خداوند می فرماید: «فَرِیقٌ فِی الْجَنَّةِ وَ فَرِیقٌ فِی السَّعِیرِ ....»(1)

امام باقر(علیه السلام) از پدران خود نقل نموده که روزی رسول خدا(صلی الله علیه و آله) بین مردم آمد، در حالی که در دست راست او نامه ای بود و آن را گشود و این چنین خواند:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِیمِ» این نامه ای است که نام اهل بهشت و نام پدران و قبائل آنان در آن نوشته شده است و کم و زیادی در آن رخ نخواهد داد، و سپس نامه ای که در دست چپ او بود را گشود و در آن نوشته شده بود: «این نامه خدای رحمان و رحیم است که در آن نام های اهل دوزخ و نام های پدران و قبائل آنان در آن نوشته شده است. و کم و زیادی در آن رخ

نخواهد داد.»(2)

1- 590.. فی أمالی الصدوق؟ره؟ باسناده إلی أبی عبد الله(علیه السلام) قال: سئل رجل یقال له بشر بن غالب أبا عبد الله الحسین(علیه السلام) فقال: یا بن رسول الله أخبرنی عن قول الله؟عز؟: «یَوْمَ نَدْعُوا کُلَّ أُناسٍ بِإِمامِهِمْ» قال: امام دعا إلی هدی فأجابوه الیه و امام دعا إلی ضلالة فأجابوه إلیها، هؤلاء فی الجنة و هؤلاء فی النار، و هو قوله؟عز؟: «فَرِیقٌ فِی الْجَنَّةِ وَ فَرِیقٌ فِی السَّعِیرِ». [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 558، ح 13]

2- 591.. فی بصائر الدرجات احمد بن محمّد عن محمّد بن إسماعیل عن محمّد ابن الفضیل عن أبی الصباح الکنانی عن أبی جعفر(علیه السلام) قال: حدثنی أبی عمن ذکره قال: خرج علینا رسول الله(صلی الله علیه و آله) و فی یده الیمنی کتاب، و فی یده الیسری کتاب فنشر الکتاب الذی فی یده الیمنی فقرا: بسم الله الرحمن الرحیم کتاب لأهل الجنة بأسمائهم و أسماء آبائهم و قبائلهم لا یزاد فیهم واحد و لا ینقص منهم واحد، قال: ثم نشر الذی بیده الیسری فقرا: کتاب من الله الرحمن الرحیم لأهل النار بأسمائهم و أسماء آبائهم و قبائلهم لا یزاد فیهم واحد و لا ینقص منهم واحد. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 559، ح 15]

مؤلّف گوید:

نظیر روایت فوق نیز در تفسیر نورالثّقلین، از اصول کافی نقل شده است.(1)

«وَ لَوْ شَاء اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَ لَكِن يُدْخِلُ مَن يَشَاء فِي رَحْمَتِهِ وَ الظَّالِمُونَ مَا لَهُم مِّن وَلِيٍّ وَ لَا نَصِيرٍ»(2)

مرحوم علیّ بن ابراهیم قمّی گوید:

معنای آیه این است که اگر خدا می خواست همه مردم را مانند ملائکه معصوم

قرار بدهد و طبیعت حیوانی در آن ها نباشد، می توانست ولکن او هر که را بخواهد

[و شایسته باشد] داخل رحمت خود می کند، و کسانی که به آل محمّد(صلی الله علیه و آله) ظلم کردند و حقّ آنان را غصب نمودند، ولیّ و سرپرست و یاوری ندارند.(3)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

مقصود از رحمت در این آیه ولایت امیرالمؤمنین(علیه السلام) است، و ظالمین [به آل محمّد(صلی الله علیه و آله)] هیچ سرپرست و یاوری ندارند.(4)

1- 592.. فی أصول الکافی علی بن إبراهیم عن أبیه عن الحسن بن سیف عن أبیه عمن ذکره عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال: خطب رسول الله(صلی الله علیه و آله) الناس ثم رفع یده الیمنی قابضا علی کفه ثم قال: أ تدرون ایها الناس ما فی کفی؟ قالوا: الله و رسوله اعلم، فقال: فیها أسماء أهل الجنة و أسماء آبائهم و قبائلهم إلی یوم القیامة، ثم رفع یده الشمال فقال: ایها الناس أ تدرون ما فی کفی؟ قالوا: الله و رسوله اعلم فقال: أسماء أهل النار و أسماء آبائهم و قبائلهم إلی یوم القیامة ثم قال: حکم الله و عدل، حکم الله و عدل «فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَ فَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ». [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 559]

2- 593.. سوره ی شوری، آیه ی 8.

3- 594.. و أما قوله: وَ لَوْ شاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً واحِدَةً قال: و لو شاء أن یجعلهم کلهم معصومین مثل ملائکة بلا طباع لقدر علیه وَ لکِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَ الظَّالِمُونَ آل محمّد حقهم ما لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَ لا نَصِيرٍ. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 272]

4- 595.. قال محمّد بن العبّاس حدثنا علی بن العبّاس عن حسن بن محمّد عن عباد بن یعقوب عن عمر بن جبیر عن جعفر بن محمّد(علیه السلام) فی قوله؟عز؟ وَ لکِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشاءُ فِي رَحْمَتِهِ قال الرحمة ولایة علی بن أبی طالب(علیه السلام) وَ الظَّالِمُونَ ما لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَ لا نَصِيرٍ. [تأویل الآیات، ص 529، ح 4]

«أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاء فَاللّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَ هُوَ يُحْيِي المَوْتَى وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»(1)

مرحوم علّامه محمّد بن شهر آشوب از کتاب علویّ بصری نقل نموده:

جماعتی از یمن نزد رسول خدا(صلی الله علیه و آله) آمدند و گفتند: ما باقیمانده های ملک مقدم از آل نوح(علیه السلام) هستیم و پیامبر ما نوح وصیّی داشت به نام سام و در کتاب خود خبر داده بود که هر پیامبری دارای معجزه است و برای او جانشینی است که پس از او قائم مقام آن پیامبر خواهد بود، اکنون جانشین و وصیّ شما کیست؟» پس رسول خدا(صلی الله علیه و آله) با دست مبارک خود به علیّ(علیه السلام) اشاره نمود، و آنان گفتند: ای محمّد، آیا اگر ما از او بخواهیم که سام بن نوح را به ما نشان بدهد، چنین کاری را می کند؟ فرمود: «آری با اذن خداوند چنین کاری را خواهد کرد» و به امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود: «یا علی برخیز و همراه آنان داخل مسجد شو و نزدیک محراب دو رکعت نماز بخوان و پای خود را بر زمین بزن» پس امیرالمؤمنین(علیه السلام) با آنان داخل مسجد شد و دو رکعت نماز خواند، و چون پای مبارک خود را بر زمین زد، زمین شکافته شد، و لحد و تابوتی آشکار گردید و پیرمردی نورانی، مثل نور ماه در شب چهاردهم، از تابوت برخاست در حالی که خاک از صورت او می ریخت و محاسن بلندی داشت، پس بر علیّ(علیه السلام) درود فرستاد و گفت: «أَشْهَدُ أَنْ لَاإِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ سَيِّدُ الْمُرْسَلِينَ وَ أَنَّكَ عَلِيٌّ وَصِيُّ مُحَمَّدٍ سَيِّدُ الْوَصِيِّينَ وَ أَنَا سَامُ بْنُ نُوحٍ» پس آن جماعت نوشته های خود را باز کردند، و اوصاف او را در کتاب های خود یافتند، و سپس گفتند: «ما می خواهیم او سوره ای از کتاب های خود را

1- 596.. سوره ی شوری، آیه ی 9.

بخوانـد.» و سام شـروع کرد و سوره ای از کتاب خود را تا آخر خواند، و سـپس بر علیّ(علیه السـلام) سـلام کرد، و مانند اوّل در تابوت به خواب رفت و زمین او را در بر گرفت، و آن جماعت همگی گفتنـد: «إِنَّ الدِّینَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْـلامُ». و ایمان آوردند و خداوند این آیه را نازل نمود «أَمِ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِیَاء فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِیُّ وَ هُوَ یُحْیِی المَوْتَی ... تا وَ إِلَیْهِ أُنِیبُ.»(1)

«فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ جَعَلَ لَکُم مِّنْ أَنفُسِکُمْ أَزْوَاجًا وَ مِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا یَذْرَؤُکُمْ فِیهِ لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْءٌ وَ هُوَ السَّمِیعُ البَصِیرُ»(2)

ابراهیم بن محمّد همدانی گوید: به امام کاظم(علیه السلام) نوشتم: در بین ما از دوستان شما کسانی هستند که در توحید اختلاف دارند، و برخی از آنان می گویند: «خدا

1- 597.. کتاب العلوی البصـری أن جماعـة من الیمن أتوا النّبی(صـلی الله علیه و آله) فقالوا نحن من الملل المتقدمة من آل نوح و کان لنبینا وصـی اسـمه سام و أخبر فی کتابه أن لکل نبی معجزا و له وصی یقوم مقامه فمن وصیک فأشار بیده نحو علی فقالوا یا محمّد إن سألناه أن یرینـا سام بن نوح فیفعل فقال(صـلی الله علیه و آله) نعم بإذن الله و قال یا علی قم معهم إلی داخل المسـجد و اضـرب برجلک الأرض عند المحراب فذهب علی و بأیدیهم صـحف إلی أن دخل محراب رسول الله(صـلی الله علیه و آله) داخل المسجد فصلی رکعتین ثم قام و ضرب برجله الأرض فانشـقت الأرض و ظهر لحد و تابوت فقام من التابوت شیخ یتلألأ وجهه مثل القمر لیلة البدر و ینفض التراب من رأسه و له لحیة إلی سـرته و صـلی علی علی(علیه السـلام) و قال أشهد أن لا إله إلّا الله و أن محمّدا رسول الله سید المرسلین و أنک علی وصی محمّد سـید الوصـیین و أنا سام بن نوح فنشروا أولئک صحفهم فوجدوه کما وصفوه فی الصحف ثم قالوا نرید أن یقرأ من صحفة سورة فأخذ فی قراءته حتی تمم السورة ثم سلم علی علی و نام کما کان فانضمت الأرض و قالوا بأسرهم إن الدین عند الله الإسلام و آمنوا و أنزل الله أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِیاءَ فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِیُّ وَ هُوَ یُحْیِ الْمَوْتی إلی قوله یُنِیبُ. [مناقب آل ابی طالب، ج 2، ص 339]

2- 598.. سوره ی شوری، آیه ی 11.

جسم است» برخی می گویند: صورت است. پس امام(علیه السلام) با خط مبارک خود نوشت:

«منزّه است خدایی که حدّ و وصفی [از اوصاف مخلوق] برای او نیست و چیزی شبیه او نمی باشد» «لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْءٌ وَ هُوَ السَّمِیعُ البَصِیرُ.»(1)

مرحوم شیخ طوسی در مصباح از امیرالمؤمنین(علیه السلام) نقل نموده که آن حضرت در خطبه خود فرمود:

... چیزی همانند خداوند نیست، چرا که «شئ» از مشیّت است و مشیّت و مخلوق او شباهتی به او ندارند.(2)

فضل بن شاذان گوید: حضرت رضا(علیه السلام) ضمن بیان علل و فلسفه احکام فرمود:

اگر کسی بگوید: برای چه، بر مردم واجب است، اقرار کنند و معتقد باشند که برای خداوند مثل و مانندی نیست؟ در پاسخ او گفته می شود: به عللی:

به این علّت که هنگام عبادت و طاعت او را قصد کنند نه دیگری را، و خدا و رازق و آفریدگار خود را اشتباه نگیرند، [و به غیر خداوند توجّه نکنند].

اگر مردم ندانند که مثل و مانندی برای خداوند نیست، بسا فکر می کنند که پروردگار و خالق آن ها این بت هایی هستند که پدرانشان آن ها را می پرستیده اند، و بسا خورشید و ماه و آتش و ... را خدای خود می پندارند، و این

---

1 - 599.. فی أصول الکافی سهل عن إبراهیم بن محمّد الهمدانی قال: کتبت إلی الرجل(علیه السلام): ان من قبلنا من موالیک فقد اختلفوا فی التوحید، فمنهم یقول جسم و منهم من یقول صورة، فکتب بخطه: سبحان من لا یحد و لا یوصف لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْ ءٌ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْبَصِیرُ. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 559، ح 17]

2- 600.. فی مصباح شیخ الطائفة قدس سره خطبة مروية عن أمیر المؤمنین و فیها: لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْ ءٌ إذ کان الشی ء من مشیته، فکان لا یشبه مکونه. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 560، ح 21]

سبب فساد در عبودیّت، و ترک همه طاعات، و رو آوردن به همه گناهان می شود،

همان گونه که از اخبار بت پرستان و مشرکان این معنا به ما رسیده است.

اگر مردم ندانند که برای خداوند، مثل و مانندی نیست و اعتقاد به آن نداشته باشند، امکان دارد که خدای خود را همانند مخلوقین متّصف به عجز و ناتوانی، و جهل و نادانی، و تغیّر و زوال و فنا و نابودی، و دروغ و ظلم و... بدانند، و اعتماد به عدالت او نداشته باشند، و سخن و امر و نهی و وعده و وعید و ثواب و عقاب او را حق ندانند، و این سبب فساد اعتقاد مردم و ابطال ربوبیّت خداوند خواهد شد.(1)

عبد الرحمان بن ابی نجران گوید: از امام جواد(علیه السلام) درباره ی توحید سؤال کردم و گفتم: آیا من می توانم خدا را به چیزی توهّم نمایم؟ فرمود:

«آری و لکن نباید معقول و محدود باشد» سپس فرمود: آنچه در فکر تو بیاید،

1- 601.. فی عیون الاخبار فی باب العلل التی ذکر الفضل بن شاذان فی آخرها انه سمعها من الرّضا(علیه السلام) مرة بعد مرة و شیئا بعد شی ء، فان قال: فلم وجب علیهم الإقرار بأنه لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْ ءٌ؟ قیل: لعلل منها ان لا یکونوا قاصدین نحوه بالعبادة و الطاعة دون غیره، غیر مشتبه علیهم امر ربهم و صانعهم و رازقهم، و منها انهم لو لم یعلموا انه لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْ ءٌ لم یدروا لعل ربهم و صانعهم هذه الأصنام التی نصبها لهم آباؤهم و الشمس و القمر و النیران إذا کان جائزا ان یکون علیهم ان یکون علیهم مشتبه، و کان یکون فی ذلک الفساد و ترک طاعاته کلها و ارتکاب معاصیه کلها علی قدر ما یتناهی من اخبار هذه الأرباب و أمرها و نهیها، و منها انه لو لم یجب علیهم ان یعرفوا انه لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْ ءٌ لجاز عندهم ان یجری علیه ما یجری علی المخلوقین من العجز و الجهل و التغیر و الزوال و الفناء و الکذب و الاعتداء، و من جازت علیه هذه الأشیاء لم یؤمن من فناؤه و لم یوثق بعدله، و لم یحقق قوله و امره و نهیه و وعده و وعیده و ثوابه و عقابه. و فی ذلک فساد الخلق و ابطال الربوبیة. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 560، ح 22]

آن خدا نیست، چرا که خداوند شباهت به چیزی ندارد و به وهم و فکر کسی نمی رسد، و چگونه فکرها و ادراکات به او می رسد، در حالی که او در تصوّر و فکر کسی نمی آید....(1)

«شَرَعَ لَکُم مِّنَ الدِّینِ مَا وَصَّی بِهِ نُوحًا وَ الَّذِی أَوْحَیْنَا إِلَیْکَ وَ مَا وَصَّیْنَا بِهِ إِبْرَاهِیمَ وَ مُوسَی وَ عِیسَی أَنْ أَقِیمُوا الدِّینَ وَ لَا تَتَفَرَّقُوا فِیهِ کَبُرَ عَلَی الْمُشْرِکِینَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَیْهِ اللَّهُ یَجْتَبِی إِلَیْهِ مَن یَشَاء وَ یَهْدِی إِلَیْهِ مَن یُنِیبُ»(2)

عبدالله بن جندب گوید: حضرت رضا(علیه السلام) فرمود:

ماییم برگزیدگان خداوند، ماییم وارث پیامبران ماییم فرزندان اوصیا، ماییم مخصوصین در کتاب خدا، ماییم سزاوارترین مردم به رسول خدا(صلی الله علیه و آله)، ماییم کسانی که خداوند دین خود را در اختیار ما قرار داده و فرموده است: «شَرَعَ لَکُم مِّنَ الدِّینِ مَا وَصَّی بِهِ نُوحًا وَ الَّذِی أَوْحَیْنَا إِلَیْکَ».

سپس فرمود:

مقصود از «وَ الَّذِی أَوْحَیْنَا إِلَیْکَ وَ مَا وَصَّیْنَا بِهِ إِبْرَاهِیمَ وَ مُوسَی وَ عِیسَی» ولایت علیّ(علیه السلام) است که خداوند به پیامبر خود(صلی الله علیه و آله) و ابراهیم و موسی و عیسی(علیهم السلام) سفارش نموده، و آنچه به آنان وصیّت کرده به ما نیز تعلیم نموده و علوم آنان را نزد ما سپرده است، و ماییم وارث پیامبران أولوالعزم و خداوند به پیامبر

1- 602.. و باسناده إلی عبد الرحمن بن أبی نجران قال: سألت أبا جعفر الثانی(علیه السلام) عن التوحید، فقلت: أتوهم شیئا؟ فقال: نعم غیر معقول و لا محدود، فما وقع وهمک علیه من شی ء فهو خلافه لا یشبهه شی ء و لا تدرکه الأوهام، کیف تدرکه الأوهام و هو خلاف ما یعقل و خلاف ما یتصور فی الأوهام، انما یتوهم شی ء غیر معقول و لا محدود. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 560، ح 27]

2- 603.. سوره ی شوری، آیه ی 13.

خود(صلی الله علیه و آله) و ابراهیم و موسی و عیسی(علیهم السلام) وصیّت نمود تا [مردم] دین خدا را بر پا بدارند، و از اختلاف و تفرّق دوری کنند، و در ولایت امیرالمؤمنین متّحد شوند، و نسبت به ولایت او مشرک نباشند، و دیگران را همتای او در ولایت قرار ندهند، اگرچه پذیرفتن ولایت امیرالمؤمنین(علیه السلام) برای مشرکان سخت است، چرا که آنان می خواهند، دیگران را در ولایت، با او شریک قرار بدهند، از این رو خداوند می فرماید: «اللَّهُ یَجْتَبِی إِلَیْهِ مَن یَشَاء وَ یَهْدِی إِلَیْهِ مَن یُنِیبُ» و مقصود از «مَن یُنِیبُ» کسانی هستند که ولایت علیّ(علیه السلام) را پذیرفته اند.(1)

امام سجّاد(علیه السلام) در تفسیر آیه فوق می فرماید:

ماییم کسانی که خداوند دین خود را در اختیار ما قرار داده است، و «أَقِیمُوا الدِّینَ» خطاب به آل محمّد(صلی الله علیه و آله) است، و آنچه بر مشرکین بزرگ و سخت است، پذیرفتن ولایت علیّ(علیه السلام) می باشد، و خداوند کسانی که ولایت او را پذیرفته اند را اهل إنابه دانسته است.(2)

1- 604.. [و عنه: عن إبراهیم بن هاشم، عن عبد العزیز بن المهتدی،] عن عبد الله بن جندب، عن الرّضا(علیه السلام) [فی حدیث] قال: «نحن النجباء، و نحن أفراط الأنبیاء، و نحن أولاد الأوصیاء، و نحن المخصوصون فی کتاب الله، و نحن أولی الناس برسول الله(صلی الله علیه و آله)، و نحن الذین شرع الله لنا دینه، فقال فی کتابه: شَرَعَ لَکُمْ مِنَ الدِّینِ ما وَصَّی بِهِ نُوحاً وَ الَّذِی أَوْحَیْنا إِلَیْکَ یا محمّد وَ ما وَصَّیْنا بِهِ إِبْراهِیمَ وَ مُوسی وَ عِیسی قد علمنا و بلغنا ما علمنا و استودعنا علمهم، و نحن ورثة الأنبیاء، و نحن ورثة أولی العزم من الرسل و الأنبیاء أَنْ أَقِیمُوا الدِّینَ کما قال: وَ لا تَتَفَرَّقُوا فِیهِ کَبُرَ عَلَی الْمُشْرِکِینَ من أشرک بولایة علی ما تَدْعُوهُمْ إِلَیْهِ من ولایة علی، إن اللَّهُ یا محمّد یَجْتَبِی إِلَیْهِ مَنْ یَشاءُ وَ یَهْدِی إِلَیْهِ مَنْ یُنِیبُ من یجیبک إلی ولایة علی(علیه السلام)». [تفسیر برهان، ج 4، ص 810، ح 5]

2- 605.. قال محمّد بن العبّاس؟ره؟ حدثنا جعفر بن محمّد الحسنی عن إدریس بن زیاد الحناط عن أحمد بن عبد الرحمن الخراسانی عن یزید بن إبراهیم عن أبی حبیب النباجی عن أبی عبد الله عن أبیه محمّد عن أبیه علی بن الحسین(علیه السلام) قال فی تفسیر هذه الآیة نحن الذین شرع الله لنا دینه فی کتابه و ذلک قوله؟عز؟ شَرَعَ لَکُمْ یا آل محمّد مِنَ الدِّینِ ما وَصَّی بِهِ نُوحاً وَ الَّذِی أَوْحَیْنا إِلَیْکَ وَ ما وَصَّیْنا بِهِ إِبْراهِیمَ وَ مُوسی وَ عِیسی أَنْ أَقِیمُوا الدِّینَ یا آل محمّد وَ لا تَتَفَرَّقُوا فِیهِ کَبُرَ عَلَی الْمُشْرِکِینَ ما تَدْعُوهُمْ إِلَیْهِ من ولایة علی(علیه السلام) اللَّهُ یَجْتَبِی إِلَیْهِ مَنْ یَشاءُ وَ یَهْدِی إِلَیْهِ مَنْ یُنِیبُ أی من یجیبک إلی ولایة علی(علیه السلام). [تأویل الآیات، ص 529، ح 5]

مؤلّف گوید:

مضمون دو روایت فوق در چند روایت نقل شده است.(1)

---

1 - 606.. -- محمّد بن یعقوب: عن علی بن إبراهیم، عن أبیه، عن عبد العزیز بن المهتدی، عن عبد الله بن جندب، أنه کتب إلیه الرّضا(علیه السلام): «أما بعد، فإن محمّدا(صلی الله علیه و آله) کان أمین الله فی خلقه، فلما قبض(صلی الله علیه و آله) کنا أهل البیت ورثته، فنحن أمناء الله فی أرضه، عندنا علم البلایا و المنایا، و أنساب العرب، و مولد الإسلام، و إنا لنعرف الرجل إذا رأیناه بحقیقة الإیمان و حقیقة النفاق، و إن شیعتنا لمکتوبون بأسمائهم و أسماء آبائهم، أخذ الله علینا و علیهم المیثاق، یردون موردنا، و یدخلون مدخلنا، لیس علی ملة الإسلام غیرنا و غیرهم. نحن النجباء و النجاة، و نحن أفراط الأنبیاء، و الأوصیاء، و نحن المخصوصون فی کتاب الله؟عز؟، و نحن أولی الناس بکتاب الله، و نحن أولی الناس برسول الله(صلی الله علیه و آله)، و نحن الذین شرع لنا دینه، فقال فی کتابه: شَرَعَ لَکُمْ یا آل محمّد مِنَ الدِّینِ ما وَصَّی بِهِ نُوحاً قد وصانا بما وصی به نوحا وَ الَّذِی أَوْحَیْنا إِلَیْکَ یا محمّد وَ ما وَصَّیْنا بِهِ إِبْراهِیمَ وَ مُوسی وَ عِیسی فقد علمنا و بلغنا علم ما علمنا و استودعنا علمهم، نحن ورثة أولی العزم من الرسل أَنْ أَقِیمُوا الدِّینَ یا آل محمّد وَ لا تَتَفَرَّقُوا فِیهِ و کونوا علی جماعة کَبُرَ عَلَی الْمُشْرِکِینَ من أشرک بولایة علی ما تَدْعُوهُمْ إِلَیْهِ من ولایة علی، إن الله یا محمّد یَهْدِی إِلَیْهِ مَنْ یُنِیبُ من یجیبک إلی ولایة علی(علیه السلام)». -- محمّد بن الحسن الصفار: عن عبد الله بن عامر، عن عبد الرحمن بن أبی نجران، قال: کتب أبو الحسن الرّضا(علیه السلام) رسالة [و أقرأنیها، قال]: «قال علی بن الحسین؟سهما؟: إن محمّدا(صلی الله علیه و آله) کان أمین الله فی أرضه، فلما قبض محمّد(صلی الله علیه و آله) کنا أهل البیت ورثته، فنحن أمناء الله فی أرضه، عندنا علم البلایا و المنایا، و أنساب العرب، و مولد الإسلام، و إنا لنعرف الرجل إذا رأیناه بحقیقة الإیمان و حقیقة النفاق، و إن شیعتنا لمکتوبون بأسمائهم و أسماء آبائهم، أخذ الله علینا و علیهم المیثاق، یردون موردنا و یدخلون مدخلنا. نحن النجباء، و أفراطنا أفراط الأنبیاء، و نحن أبناء الأوصیاء، و نحن المخصوصون فی کتاب الله، [و نحن أولی الناس بالله]، و نحن أولی الناس بکتاب الله، و نحن أولی الناس بدین الله، و نحن الذین شرع لنا دینه فقال فی کتابه: شَرَعَ لَکُمْ یا آل محمّد مِنَ الدِّینِ ما وَصَّی بِهِ نُوحاً و قد وصانا بما وصی به نوحا وَ الَّذِی أَوْحَیْنا إِلَیْکَ یا محمّد وَ ما وَصَّیْنا بِهِ إِبْراهِیمَ و إسماعیل وَ مُوسی وَ عِیسی و إسحاق و یعقوب، فقد علمنا و بلغنا ما علمنا و استودعنا علمهم، و نحن ورثة الأنبیاء، و نحن ورثة أولی العزم من الرسل أَنْ أَقِیمُوا الدِّینَ یا آل محمّد وَ لا تَتَفَرَّقُوا فِیهِ و کونوا علی جماعة کَبُرَ عَلَی الْمُشْرِکِینَ [من أشرک] بولایة علی(علیه السلام) ما تَدْعُوهُمْ إِلَیْهِ من ولایة علی، إن الله یا محمّد یَهْدِی إِلَیْهِ مَنْ یُنِیبُ من یجیبک إلی ولایة علی(علیه السلام)». -- سعد بن عبد الله: عن محمّد بن الحسین بن أبی الخطاب، عن النضر بن شعیب، عن عبد الغفار الجازی، عن أبی عبد الله(علیه السلام)، قال: «إن الله؟عز؟ قال لنبیه(صلی الله علیه و آله): و لقد وصیناک بما وصینا به آدم و نوحا و إبراهیم و النّبیین من قبلک أَنْ أَقِیمُوا الدِّینَ وَ لا تَتَفَرَّقُوا فِیهِ کَبُرَ عَلَی الْمُشْرِکِینَ ما تَدْعُوهُمْ إِلَیْهِ من تولیة علی بن أبی طالب(علیه السلام)». قال(علیه السلام): «إن الله؟عز؟ أخذ میثاق کل نبی، و کل مؤمن لیؤمنن بمحمّد و علی، و بکل نبی، و بالولایة، ثم قال لمحمّد(صلی الله علیه و آله): أُولئِکَ الَّذِینَ هَدَی اللَّهُ فَبِهُداهُمُ اقْتَدِهْ «الأنعام 6: 90»، یعنی آدم و نوحا و کل نبی بعده». -- محمّد بن إبراهیم النعمانی، قال: أخبرنا أحمد بن محمّد بن سعید، قال: حدثنا القاسم بن محمّد ابن الحسن بن حازم، قال: حدثنا عبیس بن هشام الناشری، قال: حدثنا عبد الله بن جبلة، عن عمران بن قطن، عن زید الشحام، قال: سألت أبا عبد الله(علیه السلام): هل کان رسول الله(صلی الله علیه و آله) یعرف الأئمة(علیهم السلام)؟ قال: «قد کان نوح(علیه السلام) یعرفهم، الشاهد علی ذلک قول الله؟عز؟ فی کتابه: شَرَعَ لَکُمْ مِنَ الدِّینِ ما وَصَّی بِهِ نُوحاً وَ الَّذِی أَوْحَیْنا إِلَیْکَ وَ ما وَصَّیْنا بِهِ إِبْراهِیمَ وَ مُوسی وَ عِیسی». قال: «شَرَعَ لَکُمْ مِنَ الدِّینِ یا معشر الشیعة ما وَصَّی بِهِ نُوحاً». -- محمّد بن العبّاس، قال: حدثنا جعفر بن محمّد الحسنی، عن إدریس بن زیاد الحناط، عن

أحمد ابن عبد الرحمان الخراسانی، عن یزید بن إبراهیم، عن أبی حبیب النباجی، عن أبی عبد الله، عن أبیه محمّد، عن أبیه علی بن الحسین(علیهم السلام)، قال فی تفسیر هذه الآیة: «نحن الذین شرع الله لنا دینه فی کتابه، و ذلک قوله تعالی: شَرَعَ لَکُمْ یا آل محمّد مِنَ الدِّینِ ما وَصَّی بِهِ نُوحاً وَ الَّذِی أَوْحَیْنا إِلَیْکَ وَ ما وَصَّیْنا بِهِ إِبْراهِیمَ وَ مُوسی وَ عِیسی أَنْ أَقِیمُوا الدِّینَ یا آل محمّد وَ لا تَتَفَرَّقُوا فِیهِ کَبُرَ عَلَی الْمُشْرِکِینَ ما تَدْعُوهُمْ إِلَیْهِ من ولایة علی(علیه السلام) اللَّهُ یَجْتَبِی إِلَیْهِ مَنْ یَشاءُ وَ یَهْدِی إِلَیْهِ مَنْ یُنِیبُ أی من یجیبک إلی ولایة علی(علیه السلام)». -- و عنه، قال: حدثنا محمّد بن همام، عن عبد الله بن جعفر، عن عبد الله القصبانی، عن عبد الرحمن ابن أبی نجران، قال: کتب أبو الحسن الرّضا(علیه السلام) إلی عبد الله بن جندب رسالة، و أقرأنیها: «قال علی بن الحسین؟سهما؟: [نحن أولی الناس بالله؟عز؟]، و نحن أولی الناس بکتاب الله، و نحن أولی الناس بدین الله، و نحن الذین شرع الله لنا دینه، فقال فی کتابه: شَرَعَ لَکُمْ مِنَ الدِّینِ یا آل محمّد ما وَصَّی بِهِ نُوحاً فقد وصانا بما وصی به نوحا وَ الَّذِی أَوْحَیْنا إِلَیْکَ یا محمّد وَ ما وَصَّیْنا بِهِ إِبْراهِیمَ و إسماعیل و إسحاق و یعقوب وَ مُوسی وَ عِیسی فقد علمنا و بلغنا ما علمنا و استودعنا، فنحن ورثة الأنبیاء، و نحن ورثة أولی العزم من الرسل أَنْ أَقِیمُوا الدِّینَ یا آل محمّد وَ لا تَتَفَرَّقُوا فِیهِ و کونوا علی جماعة کَبُرَ عَلَی الْمُشْرِکِینَ ما تَدْعُوهُمْ إِلَیْهِ من ولایة علی(علیه السلام)، إن اللَّهُ یا محمّد یَجْتَبِی إِلَیْهِ مَنْ یَشاءُ وَ یَهْدِی إِلَیْهِ مَنْ یُنِیبُ من یجیبک إلی ولایة علی(علیه السلام)». -- علی بن إبراهیم، قال: قوله تعالی: شَرَعَ لَکُمْ مِنَ الدِّینِ مخاطبة لرسول الله(صلی الله علیه و آله) ما وَصَّی بِهِ نُوحاً وَ الَّذِی أَوْحَیْنا إِلَیْکَ یا محمّد وَ ما وَصَّیْنا بِهِ إِبْراهِیمَ وَ مُوسی وَ عِیسی أَنْ أَقِیمُوا الدِّینَ أی تعلموا الدین، یعنی التوحید، و إقام الصلاة، و إیتاء الزکاة، و صوم شهر رمضان، و حج البیت، و السنن و الأحکام التی فی الکتب، و الإقرار بولایة أمیر المؤمنین(علیه السلام) وَ لا تَتَفَرَّقُوا فِیهِ [أی لا تختلفوا فیه] کَبُرَ عَلَی الْمُشْرِکِینَ ما تَدْعُوهُمْ إِلَیْهِ من ذکر هذه الشرائع. ثم قال: اللَّهُ یَجْتَبِی إِلَیْهِ مَنْ یَشاءُ أی یختار وَ یَهْدِی إِلَیْهِ مَنْ یُنِیبُ و هم الأئمة الذین اجتباهم الله و اختارهم، قال: وَ ما تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ ما جاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْیاً بَیْنَهُمْ قال: لم یتفرقوا بجهل، و لکنهم تفرقوا لما جاءهم العلم و عرفوه، و حسد بعضهم بعضا، و بغی بعضهم علی بعض، لما رأوا من تفضیل أمیر المؤمنین(علیه السلام) بأمر الله، فتفرقوا فی المذاهب، و أخذوا بالآراء و الأهواء. ثم قال؟عز؟: وَ لَوْ لا کَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّکَ إِلی أَجَلٍ مُسَمًّی لَقُضِیَ بَیْنَهُمْ، قال: لو لا أن الله قدر ذلک أن یکون فی التقدیر الأول لقضی بینهم إذا اختلفوا، و أهلکهم و لم ینظرهم، و لکن أخرهم إلی أجل مسمی مقدر. وَ إِنَّ الَّذِینَ أُورِثُوا الْکِتابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِی شَکٍّ مِنْهُ مُرِیبٍ عنی الذین نقضوا أمر رسول الله(صلی الله علیه و آله)، ثم قال: فَلِذلِکَ فَادْعُ یعنی هذه الأمور، و الذی تقدم ذکره، و موالاة أمیر المؤمنین(علیه السلام) وَ اسْتَقِمْ کَما أُمِرْتَ. -- علی بن إبراهیم: حدثنی أبی، عن علی بن مهزیار، عن بعض أصحابنا، عن أبی عبد الله(علیه السلام)، فی قول الله تعالی: أَنْ أَقِیمُوا الدِّینَ، قال: «الإمام وَ لا تَتَفَرَّقُوا فِیهِ کنایة عن أمیر المؤمنین(علیه السلام)، ثم قال: کَبُرَ عَلَی الْمُشْرِکِینَ ما تَدْعُوهُمْ إِلَیْهِ من ولایة علی(علیه السلام) اللَّهُ یَجْتَبِی إِلَیْهِ مَنْ یَشاءُ کنایة عن علی(علیه السلام) وَ یَهْدِی إِلَیْهِ مَنْ یُنِیبُ، ثم قال: فَلِذلِکَ فَادْعُ یعنی إلی ولایة علی أمیر المؤمنین(علیه السلام)، وَ لا تَتَّبِعْ أَهْواءَهُمْ فیه وَ قُلْ آمَنْتُ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ کِتابٍ وَ أُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَیْنَکُمُ اللَّهُ رَبُّنا وَ رَبُّکُمْ إلی قوله: وَ إِلَیْهِ الْمَصِیرُ». -- محمّد بن یعقوب: عن الحسین بن محمّد، عن معلی بن محمّد، عن عبد الله بن إدریس، عن محمّد بن سنان، عن الرّضا(علیه السلام)، فی قول الله؟عز؟: «کَبُرَ عَلَی الْمُشْرِکِینَ بولایة علی ما تَدْعُوهُمْ إِلَیْهِ یا محمّد من ولایة علی، هکذا فی الکتاب محفوظ». -- نرجع إلی روایة علی بن إبراهیم: ثم قال؟عز؟: وَ الَّذِینَ یُحَاجُّونَ فِی اللَّهِ أی یحتجون علی الله بعد ما شاء [الله] أن یبعث إلیهم الرسل [و الکتب]، فبعث الله إلیهم الرسل و الکتب فغیروا و بدلوا، ثم یحتجون یوم القیامة علی الله حُجَّتُهُمْ داحِضَةٌ أی باطلة عِنْدَ رَبِّهِمْ وَ عَلَیْهِمْ غَضَبٌ وَ لَهُمْ عَذابٌ شَدِیدٌ. ثم قال؟عز؟: اللَّهُ الَّذِی أَنْزَلَ الْکِتابَ بِالْحَقِّ وَ الْمِیزانَ «الرحمن 55: 7»، قال: المیزان: أمیر المؤمنین(علیه السلام)، و الدلیل علی ذلک قوله فی سورة الرحمن: وَ السَّماءَ رَفَعَها وَ وَضَعَ الْمِیزانَ یعنی الإمام. و قوله تعالی: یَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِینَ لا یُؤْمِنُونَ بِها کنایة عن القیامة فإنهم کانوا یقولون لرسول الله(صلی الله علیه و آله): أقم لنا الساعة و ائتنا بما تعدنا من العذاب إن کنت من الصّادقین، قال الله: أَلا إِنَّ الَّذِینَ یُمارُونَ فِی السَّاعَةِ أی یخاصمون. [تفسیر برهان، ج 4، ص 810]

اساس دین و شرایع اسلام

مرحوم صدوق از حضرت عبدالعظیم حسنی نقل نموده که گوید:

وارد شدم بر مولای خود حضرت علیّ بن محمّد هادی(علیه السلام) و چون او مرا دید، فرمود: خوش آمدی، سپس فرمود: ای اباالقاسم، تو حقّاً اهل ولایت ما هستی»

گفتم: «ای فرزند رسول خدا من می خواهم دین خود را بر شما عرضه کنم، و اگر مورد قبول و رضایت شما بود، بر آن پایدار باشم، تا خدا را ملاقات کنم.»

امام(علیه السلام) فرمود:

بگو ای اباالقاسم. پس من گفتم: «اعتقاد من این است که خدای تبارک و تعالی یگانه است و مثل و مانندی برای او نیست، و از حدّ ابطال [و نفی] و حدّ تشبیه [و شباهت به مخلوق] خارج است، و او جسم و صورت و عرض و جوهر نیست، بلکه او آفریدگار اجسام و مصوّر صورت ها و خالق اعراض و جواهر، و مالک و جاعل و مُحدِث هر چیزی است.

و اعتقاد دارم که حضرت محمّد(صلی الله علیه و آله) بنده خدا و رسول او و خاتم پیامبران است، و بعد از او تا قیامت پیامبری نیست.

و اعتقاد دارم که امام و خلیفه و ولیّ امر بعد از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) امیرالمؤمنین(علیه السلام) و سپس امام حسن و امام حسین و علیّ بن الحسین و محمّد بن علیّ

و جعفر بن محمّد و موسی بن جعفر و علیّ بن موسی و محمّد بن علیّ و سپس شما ای مولای من امام هستید».

پس امام هادی(علیه السلام) فرمود:

و بعد از من نیز حسن فرزندم، امام است و چگونه خواهد بود حال مردم نسبت به جانشین او [حضرت مهدیّ(علیه السلام)؟!] گفتم: مگر چگونه خواهند بود ای مولای من؟ فرمود: [اعتقاد به ولایت او کار مشکلی خواهد بود] «به خاطر این که کسی او را نمی بیند، و نام او را نیز نمی توانند ببرند تا وقتی که قیام کند، و زمین را پر از عدل و داد نماید، همان گونه که پر از ظلم و جور شده باشد» پس من گفتم: «به امامت آنان نیز اقرار نمودم، و اعتقاد دارم که دوست آنان دوست خداست، و دشمن آنان دشمن خداست و اطاعت از آنان اطاعت از خداست، و نافرمانی از آنان نافرمانی از خداوند است، و اعتقاد دارم که معراج رسول خدا(صلی الله علیه و آله)، و سؤال قبر، و بهشت، و دوزخ، و صراط و میزان و قیامت حق است، و شکّی در آن نیست و خداوند اهل قبور را در قیامت زنده خواهد نمود، و اعتقاد دارم که واجبات اسلام بعد از ولایت [و اعتقاد به امامت ائمّه(علیهم السلام)] نماز و زکات و روزه و حجّ و جهاد و امر به معروف و نهی از منکر می باشد» پس امام هادی(علیه السلام) فرمود: ای اباالقاسم به خدا سوگند این همان دین خداست، و مورد رضایت او می باشد، و تو بر آن ثابت و پایدار باش، خدا تو را به قول حقّ در دنیا و آخرت ثابت نگاه بدارد.(1)

1- 607.. فی کتاب التوحید باسناده إلی عبد العظیم بن عبد الله الحسنی قال: دخلت علی سیدی علی بن محمّد بن علی بن موسی بن جعفر بن محمّد بن علی بن الحسین ابن علی بن أبی طالب(علیهم السلام) فلما بصر بی قال لی: مرحبا بک یا أبا القاسم أنت ولینا حقا، قال: فقلت له: یا بن رسول الله انی أرید ان اعرض علیک دینی فان کان مرضیا ثبت علیه حتی القی الله؟عز؟، فقال: هاتها یا أبا القاسم فقلت: انی أقول: ان الله تبارک و تعالی واحد لیس کمثله شی ء، خارج من الحدین حد الابطال و حد التشبیه و انه لیس بجسم و لا صورة و لا عرض و لا جوهر، بل هو مجسم الأجسام و مصور الصور، و خالق الاعراض و الجواهر، و رب کل شی ء و مالکه و جاعله و محدثه، و ان محمّدا عبده و رسوله خاتم النّبیین فلا نبی بعده إلی یوم القیمة و أقول ان الامام و الخلیفة و ولی الأمر بعده أمیر المؤمنین علی بن أبی طالب(علیه السلام)، ثم الحسن ثم الحسین ثم علی بن الحسین ثم محمّد بن علی ثم جعفر بن محمّد ثم موسی بن جعفر ثم علی بن موسی ثم محمّد بن علی ثم أنت یا مولای، فقال(علیه السلام): و من بعدی الحسن إبنی، فکیف الناس بالخلف من بعده قال: فقلت: و کیف ذاک یا مولای؟ قال: لأنه لا یری شخصه و لا یحل ذکره باسمه حتی یخرج، فیملأ الأرض قسطا و عدلا کما ملئت ظلما و جورا، قال: فقلت: أقررت و أقول ان ولیهم ولی الله و عدوهم عدو الله، و طاعتهم طاعة الله، و معصیتهم معصیة الله، و أقول ان المعراج حق و المسائلة فی القبر حق، و ان الجنة حق و النار حق، و الصراط حق و المیزان حق، وَ أَنَّ السَّاعَةَ آتِیَةٌ لا رَیْبَ فِیها وَ أَنَّ اللَّهَ یَبْعَثُ مَنْ فِی الْقُبُورِ، و أقول: ان الفرائض الواجبة بعد الولایة الصلوة و الزکاة و الصوم و الحج و الجهاد و الأمر بالمعروف و النهی عن المنکر، فقال علی بن محمّد علیهما السلام: یا أبا القاسم هذا و الله دین الله الذی ارتضاه لعباده، فاثبت علیه ثبتک الله بالقول الثابت فی الحیوة الدنیا و فی الآخرة. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 564، ح 37]

عمرو بن حریث گوید:

به امام صادق(علیه السلام) گفتم: فدای شما شوم آیا اجازه می دهید من دین خود را برای شما بازگو کنم؟ فرمود: آری. پس من گفتم: دین من، شهادت به یگانگی خداوندی است که شریکی برای او نیست، و حضرت محمّد(صلی الله علیه و آله) بنده و رسول اوست، و قیامت را شکّی نیست و خداوند مردگان را برای قیامت زنده خواهد نمود، و بر پا داشتن نماز، و پرداختن زکات، و روزه ماه رمضان، و حجّ خانه خدا، و پذیرفتن ولایت و امامت امیرالمؤمنین(علیه السلام) بعد

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله)، و ولایت و امامت امام حسن و امام حسین و علیّ بن الحسین و محمّد بن علیّ (صلوات الله علیهم أجمعین) و ولایت شما بر من واجب است، و شما امامان من هستید و من بر این اعتقاد زنده هستم و بر این اعتقاد می میرم و با این اعتقاد متدیّن به دین خدا می باشم.»

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

«ای عمرو بن حریث! این همان دین خدا و دین پدران من است و من در آشکار و پنهان متدیّن به آن می باشم». سپس فرمود: از خدا بترس و زبان خود را جز به خیر باز مکن و مگو: من خود را هدایت نمودم، بلکه خدا تو را هدایت نموده است، شکر نعمت هایی که خدا به تو عطا نموده است را ادا کن، و از کسانی مباش که مردم در آشکار و پنهان از او بدگویی کنند [یعنی از خوبان باش تا مردم آشکارا و پنهان تو را ستایش نمایند] و [به خاطر ترک تقیّه] مردم را بر گردن خود سوار مکن، و اگر چنین کنی مردم [یعنی مخالفین] پشت تو را می شکنند.(1)

---

1 - 608.. علی بن إبراهیم عن أبیه و أبو علی الأشعری عن محمّد بن عبد الجبار جمیعا عن صفوان بن یحیی عن عمرو بن حریث قال: دخلت علی أبی عبد الله(علیه السلام) و هو فی منزل أخیه عبد الله بن محمّد فقلت له: جعلت فداک ما حولک إلی هذا المنزل؟ قال: طلب النزهة، فقلت: جعلت فداک الا أقص علیک دینی؟ فقال: بلی. قلت: أدین الله بشهادة ان لا اله الا الله وحده لا شریک له و ان محمّدا عبده و رسوله وَ أَنَّ السَّاعَةَ آتِیَةٌ لا رَیْبَ فِیها، وَ أَنَّ اللَّهَ یَبْعَثُ مَنْ فِی الْقُبُورِ، و اقام الصلوة و إیتاء الزکاة و صوم شهر رمضان و حج البیت و الولایة لعلی أمیر المؤمنین بعد رسول الله(صلی الله علیه و آله) و الولایة للحسن و الحسین، و الولایة لعلی بن الحسین و الولایة لمحمّد بن علی و لک من بعده صلوات الله علیهم أجمعین و انکم أئمتی، علیه أحیی و علیه أموت و أدین الله به فقال: یا عمرو هذا دین الله و دین آبائی الذی أدین الله به فی السر و العلانیة، فاتق الله و کف لسانک الا من خیر، و لا تقل انی هدیت نفسی بل الله هداک فأد شکر ما أنعم الله؟عز؟ به علیک، و لا- تکن ممن إذا اقبل طعن فی عینه، و إذا أدبر طعن فی قفاه و لا تحمل الناس علی کاهلک فانک أوشک ان حملت الناس علی کاهلک ان یصدعوا شعب کاهلک. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 566، ح 44]

«وَ الَّذِینَ یُحَاجُّونَ فِی اللَّهِ مِن بَعْدِ مَا اسْتُجِیبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَ عَلَیْهِمْ غَضَبٌ وَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِیدٌ»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم در تفسیر آیه فوق گوید:

آنان که می گفتند: خداوند حجّتی بر ما نفرستاده است» پس از آن که خداوند پیامبران

و کتاب های آسمانی را برای آنان فرستاد، آنان کتاب های خداوند را تغییر و تبدیل دادند، و روز قیامت نیز از خداوند طلب کاری می کنند، حجّت چنین کسانی در قیامت باطل و غضب خدا و عذاب شدیدی برای آنان خواهد بود.

و در تفسیر «اللَّهُ الَّذِی أَنْزَلَ الْکِتابَ بِالْحَقِ وَ الْمِیزانَ» گوید:

مقصود از میزان امیرالمؤمنین(علیه السلام) است و دلیل آن این آیه از سوره ی الرحمن است که خداوند می فرماید: «وَ السَّماءَ رَفَعَها وَ وَضَعَ الْمِیزانَ»(2) و مقصود از میزان امام(علیه السلام) است، و آیه «یَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِینَ لا یُؤْمِنُونَ بِها» کنایه از قیامت است چرا که مشرکین به رسول خدا(صلی الله علیه و آله) می گفتند: «اگر راست می گویی قیامت را برای ما بر پا کن و عذابی که به ما وعده می دهی را به ما برسان» از این رو خداوند درباره ی آنان می فرماید: آگاه باشید، آنان که درباره ی قیامت با پیامبر ما مخاصمه و جدال می کنند، در گم راهی دوری هستند [و قابل هدایت نمی باشند.](3)

1- 609.. سوره ی شوری، آیه ی 16.

2- 610.. سوره ی الرحمن، آیه ی 7.

3- 611.. قال: فحدثنی أبی عن علی بن مهزیار عن بعض أصحابنا عن أبی عبد الله(علیه السلام) فی قول الله: أَنْ أَقِیمُوا الدِّینَ قال الإمام وَ لا تَتَفَرَّقُوا فِیهِ کنایة عن أمیر المؤمنین(علیه السلام) ثم قال: کَبُرَ عَلَی الْمُشْرِکِینَ ما تَدْعُوهُمْ إِلَیْهِ من أمر ولایة علی(علیه السلام) «اللَّهُ یَجْتَبِی إِلَیْهِ مَنْ یَشاءُ» کنایة عن علی(علیه السلام) وَ یَهْدِی إِلَیْهِ مَنْ یُنِیبُ ثم قال: فَلِذلِکَ فَادْعُ وَ اسْتَقِمْ کَما أُمِرْتَ یعنی إلی أمیر المؤمنین(علیه السلام) وَ لا تَتَّبِعْ أَهْواءَهُمْ فیه وَ قُلْ آمَنْتُ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ کِتابٍ وَ أُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَیْنَکُمُ اللَّهُ رَبُّنا وَ رَبُّکُمْ إلی قوله وَ إِلَیْهِ الْمَصِیرُ ثم قال؟عز؟ الَّذِینَ یُحَاجُّونَ فِی اللَّهِ أی یحتجون علی الله بعد ما شاء الله أن یبعث إلیهم الرسل و الکتب فبعث الله إلیهم الرسل و الکتب فغیروا و بدلوا ثم یحتجون یوم القیامة علی الله فُجَّتُهُمْ داحِضَةٌ أی باطلة عِنْدَ رَبِّهِمْ وَ عَلَیْهِمْ غَضَبٌ وَ لَهُمْ عَذابٌ شَدِیدٌ ثم قال اللَّهُ الَّذِی أَنْزَلَ الْکِتابَ بِالْحَقِّ وَ الْمِیزانَ قال المیزان أمیر المؤمنین(علیه السلام) و الدلیل علی ذلک قوله فی سورة الرحمن وَ السَّماءَ رَفَعَها وَ وَضَعَ الْمِیزانَ قال یعنی الإمام، و قوله یَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِینَ لا یُؤْمِنُونَ بِها کنایة عن القیامة فإنهم کانوا یقولون لرسول الله(صلی الله علیه و آله) أقم لنا الساعة و ائتنا بما تَعِدُنا من العذاب إِنْ کُنْتَ مِنَ الصّادقینَ فقال الله: أَلا إِنَّ الَّذِینَ یُمارُونَ فِی السَّاعَةِ أی یخاصمون. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 273]

سوره ی شوری، آیات 19 تا 40

متن:

اللَّهُ لَطیفٌ بِعِبادِهِ یَرْزُقُ مَنْ یَشاءُ وَ هُوَ الْقَوِیُّ الْعَزیزُ 19 مَنْ کانَ یُریدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ

فی حَرْثِهِ وَ مَنْ کانَ یُریدُ حَرْثَ الدُّنْیا نُؤْتِهِ مِنْها وَ ما لَهُ فِی الْآخِرَةِ مِنْ نَصیبٍ 20 أَمْ لَهُمْ شُرَکاءُ

شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّینِ ما لَمْ یَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ وَ لَوْ لا کَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِیَ بَیْنَهُمْ وَ إِنَّ الظَّالِمینَ لَهُمْ

عَذابٌ أَلیمٌ 21 تَرَی الظَّالِمینَ مُشْفِقینَ مِمَّا کَسَبُوا وَ هُوَ واقِعٌ بِهِمْ وَ الَّذینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ فی رَوْضاتِ الْجَنَّاتِ لَهُمْ ما یَشاؤُنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذلِکَ هُوَ الْفَضْلُ الْکَبیرُ 22 ذلِکَ الَّذی

یُبَشِّرُ اللَّهُ عِبادَهُ الَّذینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ قُلْ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْراً إِلاَّ الْمَوَدَّةَ فِی الْقُرْبی

وَ مَنْ یَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فیها حُسْناً إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَکُورٌ 23 أَمْ یَقُولُونَ افْتَری عَلَی اللَّهِ

كَذِباً فَإِنْ يَشَإِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلى قَلْبِكَ وَ يَمْحُ اللَّهُ الْباطِلَ وَ يُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِماتِهِ إِنَّهُ عَليمٌ بِذاتِ الصُّدُورِ 24 وَ هُوَ الَّذى يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبادِهِ وَ يَعْفُوا عَنِ السَّيِّئاتِ وَ يَعْلَمُ ما تَفْعَلُونَ 25

وَ يَسْتَجيبُ الَّذينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ وَ يَزيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَ الْكافِرُونَ لَهُمْ عَذابٌ شَديدٌ 26 وَ لَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبادِهِ لَبَغَوْا فِى الْأَرْضِ وَ لكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ ما يَشاءُ إِنَّهُ بِعِبادِهِ خَبيرٌ بَصيرٌ 27 وَ هُوَ الَّذى يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ ما قَنَطُوا وَ يَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَ هُوَ الْوَلِيُّ الْحَميدُ 28

وَ مِنْ آياتِهِ خَلْقُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما بَثَّ فيهِما مِنْ دابَّةٍ وَ هُوَ عَلى جَمْعِهِمْ إِذا يَشاءُ قَديرٌ 29

وَ ما أَصابَكُمْ مِنْ مُصيبَةٍ فَبِما كَسَبَتْ أَيْديكُمْ وَ يَعْفُوا عَنْ كَثيرٍ 30 وَ ما أَنْتُمْ بِمُعْجِزينَ فِى الْأَرْضِ وَ ما لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَ لا نَصيرٍ 31 وَ مِنْ آياتِهِ الْجَوارِ فِى الْبَحْرِ كَالْأَعْلامِ 32 إِنْ يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَواكِدَ عَلى ظَهْرِهِ إِنَّ فى ذلِكَ لَآياتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ 33 أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِما كَسَبُوا وَ يَعْفُ عَنْ كَثيرٍ 34 وَ يَعْلَمَ الَّذينَ يُجادِلُونَ فى آياتِنا ما لَهُمْ مِنْ مَحيصٍ 35 فَما أُوتيتُمْ مِنْ شَىْ ءٍ فَمَتاعُ الْحَياةِ الدُّنْيا وَ ما عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَ أَبْقى لِلَّذينَ آمَنُوا وَ عَلى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ 36 وَ الَّذينَ يَجْتَنِبُونَ كَبائِرَ الْإِثْمِ وَ الْفَواحِشَ وَ إِذا ما غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ 37 وَ الَّذينَ اسْتَجابُوا لِرَبِّهِمْ وَ أَقامُوا الصَّلاةَ وَ أَمْرُهُمْ شُورى بَيْنَهُمْ وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ يُنْفِقُونَ 38 وَ الَّذينَ إِذا أَصابَهُمُ الْبَغْىُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ 39 وَ جَزاءُ سَيِّئَةٍ

سَيِّئَةٌ مِثْلُها فَمَنْ عَفا وَ أَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لا يُحِبُّ الظَّالِمينَ 40

لغات:

«اَعلام» جمع عَلَم، به معنای کوه است، و «فَيَظْلَلْنَ» يعنى يَقُمنَ و يُدْمِنَّ، و ظَلَّ يفعل

كذا، إذا فعله نهاراً، و «رواكد» به معنای ثوابت است، و «يوبِقْهُنَّ» از ايباق به معنای اهلاک و اتلاف است، و «وَبَقَ» به معنای هلاکت است، و «محيص» به معنای ملجأ و راه بازگشت است، و «ما لهم من محيص» يعنى ليس لهم ملجأ و لا معدِل.

ترجمه:

خداونـد نسـبت به بنـدگانش لطف (و آگاهی) دارد هر کس را بخواهـد روزی می دهـد و او قویّ و شـکست ناپـذیر است! (19) کسی که زراعت آخرت را بخواهد، به کشت او برکت و افزایش می دهیم و بر محصولش می افزاییم و کسـی که فقط کشت دنیا را بطلبد، کمی از آن به او می دهیم امّا در آخرت هیـچ بهره ای ندارد! (20) آیا معبودانی دارنـد که بی اذن خداوند آیینی برای آنها ساخته اند؟! اگر مهلت معیّنی برای آنهـا نبود، در میانشان داوری می شـد (و دسـتور عـذاب صادر می گشت) و برای ظالمان عـذاب دردناکی است! (21) (در آن روز) ستمگران را می بینی که از اعمالی که انجام داده انـد سـخت بیمناکند، ولی آنها را فرامی گیرد! امّا کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسـته انجام داده انـد در باغهای بهشـتند و هر چه بخواهند نزد پروردگارشان برای آنها فراهم است این است فضل (و بخشـش) بزرگ! (22) این همان چیزی است که خداوند بندگانش را که ایمان آورده و اعمال صالح انجام داده اند به آن نوید می دهد! بگو: «من هیچ پاداشـی از شما بر رسـالتم درخواست نمی کنم جز دوست داشـتن نزدیکـانم [اهـل بیتم] و هر کس کار نیکی انجام دهـد، بر نیکی اش می افزاییم چرا که خداوند آمرزنده و سپاسگزار است. (23) آیا می گوینـد: «او بر خدا دروغ بسـته است»؟! در حالی که اگر خدا بخواهد بر قلب تو مُهر می نهـد (و اگر خلاف بگویی قـدرت اظهار این آیات را از تو می گیرد) و باطل را محو می کند و حقّ را بفرمانش پابرجا می سازد چرا که او از آنچه درون سینه هاست آگاه است. (24) او کسی است که توبه را از بندگانش می پذیرد و بدیها را می بخشد، و آنچه را انجام می دهید می داند. (25) و درخواست کسانی را که ایمان آورده و کارهای نیک انجام داده انـد می پذیرد و از فضل خود بر آنها می افزاید امّا برای کافران عذاب شدیدی

است! (26) هر گاه خداوند روزی را برای بندگانش وسعت بخشد، در زمین طغیان و ستم

می کنند از این رو بمقداری که می خواهد (و مصلحت می داند) نازل می کند، که

نسبه به بندگانش آگاه و بیناست! (27) او کسی است که باران سودمند را پس از آنکه مأیوس شدند نازل می کند و رحمت خویش را می گستراند و او ولیّ و (سرپرست) و ستوده

است! (28) و از آیات اوست آفرینش آسمانها و زمین و آنچه از جنبندگان در آنها منتشر

نموده و او هر گاه بخواهد بر جمع آنها تواناست! (29) هر مصیبتی به شما رسد بخاطر

اعمالی است که انجام داده اید، و بسیاری را نیز عفو می کند! (30) و شما هرگز نمی توانید در زمین از قدرت خداوند فرار کنید و غیر از خدا هیچ ولیّ و یاوری برای شما

نیست. (31) از نشانه های او کشتیهایی است که در دریا همچون کوه ها به نظر می رسند! (32) اگر او اراده کند، باد را ساکن می سازد تا آنها بر پشت دریا بی حرکت بمانند

در این نشانه هایی است برای هر صبرکننده شکرگزار! (33) یا اگر بخواهد آنها را بخاطر

اعمالی که سرنشینانش مرتکب شده اند نابود می سازد و در عین حال بسیاری را می بخشد. (34) کسانی که در آیات ما مجادله می کنند بدانند هیچ گریزگاهی ندارند! (35) آنچه به شما عطا شده متاع زودگذر زندگی دنیاست، و آنچه نزد خداست برای

کسانی که ایمان آورده و بر پروردگارشان توکّل می کنند بهتر و پایدارتر است. (36) همان

کسانی که از گناهان بزرگ و اعمال زشت اجتناب می ورزند، و هنگامی که خشمگین شوند عفو می کنند. (37) و کسانی که دعوت پروردگارشان را اجابت کرده

و نماز را برپا می دارند و کارهای شان به صورت مشورت در میان آنهاست و از آنچه به آنها

روزی داده ایم انفاق می کنند، (38) و کسانی که هر گاه ستمی به آنها رسد، (تسلیم ظلم

نمی شوند و) یاری می طلبند! (39) کیفر بدی، مجازاتی است همانند آن و هر کس عفو

و اصلاح کند، پاداش او با خداست خداوند ظالمان را دوست ندارد! (40)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«اللَّهُ لَطِیفٌ بِعِبَادِهِ یَرْزُقُ مَن یَشَاء وَ هُوَ الْقَوِیُّ العَزِیزُ * مَن کَانَ یُرِیدُ حَرْثَ الآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِی حَرْثِهِ وَ مَن کَانَ یُرِیدُ حَرْثَ الدُّنْیَا نُؤتِهِ مِنْهَا وَ مَا لَهُ فِی الآخِرَةِ مِن نَّصِیبٍ»(1)

حضرت رضا(علیه السلام) درباره ی برخی از «اسماء الله» می فرماید:

و امّا لطیف: به معنای لاغری جسم و نازکی استخوان نیست بلکه به معنای دقّت و ظرافت و نفوذ در حقیقت اشیاء و عدم امکان درک و پی بردن به او است، چنان که گفته می شود: «لَطُفَ عَنّی هذا الأمر» و یا «لطف فلان فی مذهبه» و مقصود این است که آن چیز و آن مذهب به قدری ظریف و غامض است، که عقل را مبهوت نموده و نمی توان به آن پی برد، و فکر انسان به آن نمی رسد، و خداوند لطیف است یعنی از فهم و درک ما دور است، و حدّ محدودی ندارد که انسان به او پی ببرد، آری لفظ لطیف درباره ی خداوند و انسان ها استعمال می شود و لکن معنای آن مختلف است.(2)

1- 612.. سوره ی شوری، آیات 19 و 20.

2- 613.. حَدَّثَنَا عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَّاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ الْکُلَیْنِیُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا(علیه السلام) أَنَّهُ قَالَ اعْلَمْ عَلَّمَکَ اللَّهُ الْخَیْرَ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی قَدِیمٌ وَ الْقِدَمُ صِفَةٌ دَلَّتِ الْعَاقِلَ عَلَی أَنَّهُ لَا شَیْ ءَ قَبْلَهُ وَ لَا شَیْ ءَ مَعَهُ فِی دَیْمُومِیَّتِهِ فَقَدْ بَانَ لَنَا بِإِقْرَارِ الْعَامَّةِ مَعَ مُعْجِزَةِ الصِّفَةِ أَنَّهُ لَا شَیْ ءَ قَبْلَ اللَّهِ وَ لَا شَیْ ءَ مَعَ اللَّهِ فِی بَقَائِهِ وَ بَطَلَ قَوْلُ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ کَانَ قَبْلَهُ أَوْ کَانَ مَعَهُ شَیْ ءٌ وَ ذَلِکَ أَنَّهُ لَوْ کَانَ مَعَهُ شَیْ ءٌ فِی بَقَائِهِ لَمْ یَجُزْ أَنْ یَکُونَ خَالِقاً لَهُ لِأَنَّهُ لَمْ یَزَلْ مَعَهُ فَکَیْفَ یَکُونُ خَالِقاً لِمَنْ لَمْ یَزَلْ مَعَهُ. وَ لَوْ کَانَ قَبْلَهُ شَیْ ءٌ کَانَ الْأَوَّلُ ذَلِکَ الشَّیْ ءَ لَا هَذَا وَ کَانَ الْأَوَّلُ أَوْلَی بِأَنْ یَکُونَ خَالِقاً لِلْأَوَّلِ الثَّانِی ثُمَّ وَصَفَ نَفْسَهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی بِأَسْمَاءٍ دَعَا الْخَلْقَ إِذْ خَلَقَهُمْ وَ تَعَبَّدَهُمْ وَ ابْتَلَاهُمْ إِلَی أَنْ یَدْعُوهُ بِهَا فَسَمَّی نَفْسَهُ سَمِیعاً بَصِیراً قَادِراً قَائِماً ظَاهِراً بَاطِناً لَطِیفاً خَبِیراً قَوِیّاً عَزِیزاً حَکِیماً عَلِیماً وَ مَا أَشْبَهَ هَذِهِ الْأَسْمَاءَ فَلَمَّا رَأَی ذَلِکَ مِنْ أَسْمَائِهِ الْغَالُونَ الْمُکَذِّبُونَ وَ قَدْ سَمِعُونَا نُحَدِّثُ عَنِ اللَّهِ أَنَّهُ لَا شَیْ ءَ مِثْلُهُ وَ لَا شَیْ ءَ مِنَ الْخَلْقِ فِی حَالِهِ قَالُوا: أَخْبِرُونَا إِذْ زَعَمْتُمْ أَنَّهُ لَا مِثْلَ لِلهِ وَ لَا شِبْهَ لَهُ کَیْفَ شَارَکْتُمُوهُ فِی أَسْمَائِهِ الْحُسْنَی فَسَمَّیْتُمْ بِجَمِیعِهَا -- فَإِنَّ فِی ذَلِکَ دَلِیلًا عَلَی أَنَّکُمْ مِثْلُهُ فِی حَالَاتِهِ کُلِّهَا أَوْ فِی بَعْضِهَا دُونَ بَعْضٍ إِذْ جَمَعَتْکُمُ الْأَسْمَاءُ الطَّیِّبَةُ قِیلَ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَلْزَمَ الْعِبَادَ أَسْمَاءً مِنْ أَسْمَائِهِ عَلَی اخْتِلَافِ الْمَعَانِی وَ ذَلِکَ کَمَا یَجْمَعُ الِاسْمُ الْوَاحِدُ مَعْنَیَیْنِ مُخْتَلِفَیْنِ وَ الدَّلِیلُ عَلَی ذَلِکَ قَوْلُ النَّاسِ الْجَائِزُ عِنْدَهُمُ الشَّائِعُ وَ هُوَ الَّذِی خَاطَبَ اللَّهُ بِهِ الْخَلْقَ وَ کَلَّمَهُمْ بِمَا یَعْقِلُونَ لِیَکُونَ عَلَیْهِمْ حُجَّةً فِی تَضْیِیعِ مَا ضَیَّعُوا وَ قَدْ یُقَالُ لِلرَّجُلِ کَلْبٌ وَ حِمَارٌ وَ ثَوْرٌ وَ سَکَّرَةٌ وَ عَلْقَمَةٌ وَ أَسَدٌ وَ کُلُّ ذَلِکَ عَلَی خِلَافِهِ وَ حَالَاتِهِ لَمْ تَقَعِ الْأَسَامِی عَلَی مَعَانِیهَا الَّتِی کَانَتْ بُنِیَتْ عَلَیْهَا لِأَنَّ الْإِنْسَانَ لَیْسَ بِأَسَدٍ وَ لَا کَلْبٍ فَافْهَمْ ذَلِکَ رَحِمَکَ اللَّهُ. وَ إِنَّمَا نُسَمِّی اللَّهَ بِالْعَالِمِ بِغَیْرِ عِلْمٍ حَادِثٍ عَلِمَ بِهِ الْأَشْیَاءَ وَ اسْتَعَانَ بِهِ عَلَی حِفْظِ مَا یَتَقَبَّلُ مِنْ أَمْرِهِ وَ الرَّوِیَّةِ فِیمَا یَخْلُقُ مِنْ خَلْقِهِ وَ بِعَیْنِهِ مَا مَضَی مِمَّا أَفْنَی مِنْ خَلْقِهِ مِمَّا لَوْ لَمْ یَحْضُرْهُ ذَلِکَ الْعِلْمُ وَ یُعِنْهُ کَانَ جَاهِلًا ضَعِیفاً کَمَا أَنَّا رَأَیْنَا عُلَمَاءَ الْخَلْقِ إِنَّمَا سَمُّوا بِالْعِلْمِ لِعِلْمٍ حَادِثٍ إِذْ کَانُوا قَبْلَهُ جَهَلَةً وَ رُبَّمَا فَارَقَهُمُ الْعِلْمُ بِالْأَشْیَاءِ فَصَارُوا إِلَی الْجَهْلِ وَ إِنَّمَا سُمِّیَ اللَّهُ عَالِماً لِأَنَّهُ لَا یَجْهَلُ شَیْئاً فَقَدْ جَمَعَ الْخَالِقَ وَ الْمَخْلُوقَ اسْمُ الْعِلْمِ وَ اخْتَلَفَ الْمَعْنَی عَلَی مَا رَأَیْتَ وَ سُمِّیَ رَبُّنَا سَمِیعاً لَا بِجُزْءٍ فِیهِ یَسْمَعُ بِهِ الصَّوْتَ وَ لَا یُبْصِرُ بِهِ کَمَا أَنَّ جُزْءَنَا الَّذِی نَسْمَعُ بِهِ لَا نَقْوَی عَلَی النَّظَرِ بِهِ وَ لَکِنَّهُ أَخْبَرَ أَنَّهُ لَا یَخْفَی عَلَیْهِ الْأَصْوَاتُ لَیْسَ عَلَی حَدِّ مَا سُمِّینَا نَحْنُ فَقَدْ جَمَعَنَا الِاسْمُ بِالسَّمِیعِ وَ اخْتَلَفَ الْمَعْنَی وَ هَکَذَا الْبَصَرُ لَا بِجُزْءٍ بِهِ أَبْصَرَ کَمَا أَنَّا نُبْصِرُ بِجُزْءٍ مِنَّا لَا نَنْتَفِعُ بِهِ فِی غَیْرِهِ. وَ لَکِنَّ اللَّهَ بَصِیرٌ لَا یَجْهَلُ شَخْصاً مَنْظُوراً إِلَیْهِ فَقَدْ جَمَعَنَا الِاسْمُ وَ اخْتَلَفَ الْمَعْنَی وَ هُوَ قَائِمٌ لَیْسَ عَلَی مَعْنَی انْتِصَابٍ وَ قِیَامٍ عَلَی سَاقٍ فِی کَبَدٍ کَمَا

قَامَتِ الْأَشْيَاءُ وَ لَكِنْ أَخْبَرَ أَنَّهُ قَائِمٌ يُخْبِرُ أَنَّهُ حَافِظٌ كَقَوْلِكَ الرَّجُلُ الْقَائِمُ بِأَمْرِنَا فُلَانٌ وَ هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَ الْقَائِمُ أَيْضاً فِي كَلَامِ النَّاسِ الْبَاقِي وَ الْقَائِمُ أَيْضاً يُخْبِرُ عَنِ الْكِفَايَةِ كَقَوْلِكَ لِلرَّجُلِ قُمْ بِأَمْرِ فُلَانٍ أَيِ اكْفِهِ وَ الْقَائِمُ مِنَّا قَائِمٌ عَلَى سَاقٍ فَقَدْ جَمَعَنَا الِاسْمُ وَ لَمْ يَجْمَعْنَا الْمَعْنَى. وَ أَمَّا اللَّطِيفُ فَلَيْسَ عَلَى قِلَّةٍ وَ قَضَافَةٍ وَ صِغَرٍ وَ لَكِنْ ذَلِكَ عَلَى النَّفَاذِ فِي الْأَشْيَاءِ وَ الِامْتِنَاعِ مِنْ أَنْ يُدْرَكَ كَقَوْلِكَ لَطُفَ عَنِّي هَذَا الْأَمْرُ وَ لَطُفَ فُلَانٌ فِي مَذْهَبِهِ وَ قَوْلِهِ يُخْبِرُكَ أَنَّهُ غَمَضَ فَبَهَرَ الْعَقْلَ وَ فَاتَ الطَّلَبَ وَ عَادَ مُتَعَمِّقاً مُتَلَطِّفاً لَا يُدْرِكُهُ الْوَهْمُ فَهَكَذَا لَطُفَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَنْ أَنْ يُدْرَكَ بِحَدٍّ أَوْ يُحَدَّ بِوَصْفٍ وَ اللَّطَافَةُ مِنَّا الصِّغَرُ وَ الْقِلَّةُ فَقَدْ جَمَعَنَا الِاسْمُ وَ اخْتَلَفَ الْمَعْنَى. وَ أَمَّا الْخَبِيرُ فَالَّذِي لَا يَعْزُبُ عَنْهُ شَيْءٌ وَ لَا يَفُوتُهُ شَيْءٌ لَيْسَ لِلتَّجْرِبَةِ وَ لَا لِلِاعْتِبَارِ بِالْأَشْيَاءِ فَيُفِيدَهُ التَّجْرِبَةُ وَ الِاعْتِبَارُ عِلْماً لَوْ لَا هُمَا مَا عُلِمَ لِأَنَّ مَنْ كَانَ كَذَلِكَ كَانَ جَاهِلًا وَ اللَّهُ لَمْ يَزَلْ خَبِيراً بِمَا يَخْلُقُ وَ الْخَبِيرُ مِنَ النَّاسِ الْمُسْتَخْبِرُ عَنْ جَهْلِ الْمُتَعَلِّمِ وَ قَدْ جَمَعَنَا الِاسْمُ وَ اخْتَلَفَ الْمَعْنَى وَ أَمَّا الظَّاهِرُ فَلَيْسَ مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ عَلَا الْأَشْيَاءَ بِرُكُوبٍ فَوْقَهَا وَ قُعُودٍ عَلَيْهَا وَ تَسَنُّمٍ لِذُرَاهَا وَ لَكِنْ ذَلِكَ لِقَهْرِهِ وَ لِغَلَبَتِهِ الْأَشْيَاءَ وَ لِقُدْرَتِهِ عَلَيْهَا كَقَوْلِ الرَّجُلِ ظَهَرْتُ عَلَى أَعْدَائِي وَ أَظْهَرَنِيَ اللَّهُ عَلَى خَصْمِي يُخْبِرُ عَنِ الْفَلْجِ وَ الْغَلَبَةِ فَهَكَذَا ظُهُورُ اللَّهِ عَلَى الْأَعْدَاءِ وَ وَجْهٌ آخَرُ أَنَّهُ الظَّاهِرُ لِمَنْ أَرَادَهُ لا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ وَ أَنَّهُ مُدَبِّرٌ لِكُلِّ مَا بَرَأَ فَأَيُّ ظَاهِرٍ أَظْهَرُ وَ أَوْضَحُ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى وَ إِنَّكَ لَا تَعْدَمُ صُنْعَهُ حَيْثُمَا تَوَجَّهْتَ وَ فِيكَ مِنْ آثَارِهِ مَا يُغْنِيكَ وَ الظَّاهِرُ مِنَّا الْبَارِزُ بِنَفْسِهِ وَ الْمَعْلُومُ بِحَدِّهِ -- فَقَدْ جَمَعَنَا الِاسْمُ وَ لَمْ يَجْمَعْنَا الْمَعْنَى. وَ أَمَّا الْبَاطِنُ فَلَيْسَ عَلَى مَعْنَى الِاسْتِبْطَانِ لِلْأَشْيَاءِ بِأَنْ يَغُورَ فِيهَا وَ لَكِنْ ذَلِكَ مِنْهُ عَلَى اسْتِبْطَانِهِ لِلْأَشْيَاءِ عِلْماً وَ حِفْظاً وَ تَدْبِيراً كَقَوْلِ الْقَائِلِ أَبْطَنْتُهُ يَعْنِي خَبَرْتُهُ وَ عَلِمْتُ مَكْتُومَ سِرِّهِ وَ الْبَاطِنُ مِنَّا بِمَعْنَى الْغَائِرِ فِي الشَّيْءِ الْمُسْتَتِرِ بِهِ فَقَدْ جَمَعَنَا الِاسْمُ وَ اخْتَلَفَ الْمَعْنَى وَ أَمَّا الْقَاهِرُ فَإِنَّهُ لَيْسَ عَلَى مَعْنَى عِلَاجٍ وَ نَصْبٍ وَ احْتِيَالٍ وَ مُدَارَاةٍ وَ مَكْرٍ كَمَا يَقْهَرُ الْعِبَادُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً فَالْمَقْهُورُ مِنْهُمْ يَعُودُ قَاهِراً وَ الْقَاهِرُ يَعُودُ مَقْهُوراً وَ لَكِنْ ذَلِكَ مِنَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَلَى أَنَّ جَمِيعَ مَا خَلَقَ مُلْتَبِسٌ بِهِ الذُّلُّ لِفَاعِلِهِ وَ قِلَّةُ الِامْتِنَاعِ لِمَا أَرَادَ بِهِ لَمْ يَخْرُجْ مِنْهُ طَرْفَةَ عَيْنٍ غَيْرَ أَنَّهُ يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ وَ الْقَاهِرُ مِنَّا عَلَى مَا ذَكَرْتُهُ وَ وَصَفْتُ فَقَدْ جَمَعَنَا الِاسْمُ وَ اخْتَلَفَ الْمَعْنَى وَ هَكَذَا جَمِيعُ الْأَسْمَاءِ وَ إِنْ كُنَّا لَمْ نُسَمِّهَا كُلَّهَا فَقَدْ يُكْتَفَى لِلِاعْتِبَارِ بِمَا أَلْقَيْنَا إِلَيْكَ وَ اللَّهُ عَوْنُنَا وَ عَوْنُكَ فِي إِرْشَادِنَا وَ تَوْفِيقِنَا. [توحيد صدوق، ص 186، ح 2]

ابوبصیر گوید: امام صادق(علیه السلام) در تفسیر آیه فوق فرمود:

مقصود از «یَرْزُقُ مَنْ یَشاءُ» ولایت امیرالمؤمنین و ائمّه(علیهم السلام) است، و مقصود از

«نَزِدْ لَهُ فِی حَرْثِهِ» رسیدن به دولت آنان [در رجعت و قیام مهدی(علیه السلام)] است، و مقصود از «وَ مَا لَهُ فِی الآخِرَةِ مِن نَّصِیبٍ» این است که افراد دنیاطلب در دولت حقّه و حکومت حضرت مهدیّ(علیه السلام) نصیب و بهره ای ندارند.(1)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

مال و فرزند کشت دنیاست، و عمل صالح کشت آخرت است، و بسا خداوند برای عدّه ای هر دو را جمع می کند.(2)

1- 614.. مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَةَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) فِی قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- وَ مَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِکْرِی فَإِنَّ لَهُ مَعِیشَةً ضَنْکاً قَالَ یَعْنِی بِهِ وَلَایَةَ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ(علیه السلام) قُلْتُ وَ نَحْشُرُهُ یَوْمَ الْقِیامَةِ أَعْمی قَالَ یَعْنِی أَعْمَی الْبَصَرِ فِی الآخِرَةِ أَعْمَی الْقَلْبِ فِی الدُّنْیَا عَنْ وَلَایَةِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ(علیه السلام) قَالَ وَ هُوَ مُتَحَیِّرٌ فِی الْقِیَامَةِ یَقُولُ -- لِمَ حَشَرْتَنِی أَعْمی وَ قَدْ کُنْتُ بَصِیراً قَالَ «کَذلِکَ أَتَتْکَ آیاتُنا فَنَسِیتَها». قَالَ الآیَاتُ الْأَئِمَّةُ(علیه السلام) -- فَنَسِیتَها وَ کَذلِکَ الْیَوْمَ تُنْسی یَعْنِی تَرَکْتَهَا وَ کَذَلِکَ الْیَوْمَ تُتْرَکُ فِی النَّارِ کَمَا تَرَکْتَ الْأَئِمَّةَ(علیه السلام) فَلَمْ تُطِعْ أَمْرَهُمْ وَ لَمْ تَسْمَعْ قَوْلَهُمْ قُلْتُ وَ کَذلِکَ نَجْزِی مَنْ أَسْرَفَ وَ لَمْ یُؤْمِنْ بِآیاتِ رَبِّهِ وَ لَعَذابُ الآخِرَةِ أَشَدُّ وَ أَبْقی قَالَ یَعْنِی مَنْ أَشْرَکَ بِوَلَایَةِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ(علیه السلام) غَیْرَهُ وَ لَمْ یُؤْمِنْ بِآیَاتِ رَبِّهِ وَ تَرَکَ الْأَئِمَّةَ مُعَانَدَةً فَلَمْ یَتَّبِعْ آثَارَهُمْ وَ لَمْ یَتَوَلَّهُمْ قُلْتُ اللَّهُ لَطِیفٌ بِعِبادِهِ یَرْزُقُ مَنْ یَشاءُ قَالَ وَلَایَةُ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ(علیه السلام) قُلْتُ مَنْ کانَ یُرِیدُ حَرْثَ الآخِرَةِ قَالَ مَعْرِفَةُ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ(علیه السلام) وَ الْأَئِمَّةِ -- نَزِدْ لَهُ فِی حَرْثِهِ قَالَ نَزِیدُهُ مِنْهَا قَالَ یَسْتَوْفِی نَصِیبَهُ مِنْ دَوْلَتِهِمْ -- وَ مَنْ کانَ یُرِیدُ حَرْثَ الدُّنْیا نُؤْتِهِ مِنْها وَ ما لَهُ فِی الآخِرَةِ مِنْ نَصِیبٍ قَالَ لَیْسَ لَهُ فِی دَوْلَةِ الْحَقِّ مَعَ الْقَائِمِ نَصِیبٌ. [کافی، ج 1، ص 435، ح 92]

2- 615.. قال: حدثنی أبی عن بکیر [بکر] بن محمّد الأزدی عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال المال و البنون حرث الدنیا و العمل الصالح حرث الآخرة و قد یجمعهما الله لأقوام. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 274]

«قُل لّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلّا الْمَوَدَّةَ فِی الْقُرْبَی وَ مَن یَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِیهَا حُسْنًا إِنَّ اللّهَ غَفُورٌ شَکُورٌ»(1)

امام باقر(علیه السلام) فرمود:

مقصود از «قُرْبَی» ائمّه(علیهم السلام) هستند.(2)

و عن المحاسن عنه(علیه السلام) قَالَ: «هُمُ الْأَئِمَّةُ الَّذِینَ لَا یَأْکُلُونَ الصَّدَقَةَ وَ لَا تَحِلُ لَهُمْ.»(3)

اسماعیل بن عبدالخالق گوید: از امام صادق(علیه السلام) شنیدم که به ابی جعفر احول می فرمود:

آیا به بصره رفتی؟ او گفت: آری. فرمود: توجّه و استقبال و دخول مردم را در ولایت ما چگونه دیدی؟ او گفت: به خدا سوگند اهل ولایت شما ناچیزند! امام(علیه السلام) فرمود: بر تو باد به جوان ها، چرا که آنان سریع تر از دیگران به طرف هر چیزی می روند.

سپس فرمود:

اهل بصره درباره ی آیه ی «قُل لَّا أَسْأَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِی الْقُرْبَی» چه می گویند؟ گفتم: فدای شما شوم آنان این آیه را مربوط به خویشان رسول

1- 616.. سوره ی شوری، آیه ی 23.

2- 617.. الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَشْعَرِیُّ عَنْ مُعَلَّی بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ مُثَنًّی عَنْ زُرَارَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَجْلَانَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ(علیه السلام) فِی قَوْلِهِ تَعَالَی -- قُلْ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِی الْقُرْبی قَالَ هُمُ الْأَئِمَّةُ(علیهم السلام). [کافی، ج 1، ص 413، ح 7]

3- 618.. عنه عن الحسن بن علی الخزاز عن مثنی الحناط عن عبد الله بن عجلان قال: سألت أبا جعفر(علیه السلام) عن قول الله تبارک و تعالی: «قُلْ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِی الْقُرْبی» قال: هم الائمة الذین لا یأکلون الصدقة و لا تحل لهم. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 571، ح 64]

خدا(صلی الله علیه و آله) می دانند. فرمود: دروغ می گویند، این آیه تنها در حقّ اهل البیت نازل شده است و آنان علیّ و فاطمه و حسن و حسین(علیهم السلام) که اصحاب کسا بودند می باشند.(1)

ابو مسروق گوید:

به امام صادق(علیه السلام) گفتم: ما به اهل تسنّن [درباره ی ولایت شما] می گوییم: خداوند فرموده است: «أَطِيعُواْ اللّهَ وَ أَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَ أُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ»(2)، و آنان می گویند: «این آیه درباره ی حکّام و امرای هر مردمی نازل شده است» و چون به آیه «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِينَ آمَنُواْ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ»(3)، استدلال می کنیم می گویند: این آیه درباره ی مؤمنین نازل شده است، و چون به آیه «قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى» استدلال می کنیم، می گویند:

این آیه درباره ی خویشان مؤمنین و مسلمین نازل شده است، و به هر دلیل دیگری نیز که استدلال می کنیم آنان توجیه می کنند و نمی پذیرند؟ پس امام صادق(علیه السلام) فرمود: «اگر چنین است آنان را دعوت به مباهله کن» گفتم:

1- 619.. مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَبْدِ الْخَالِقِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) يَقُولُ لِأَبِي جَعْفَرٍ الْأَحْوَلِ وَ أَنَا أَسْمَعُ أَتَيْتَ الْبَصْرَةَ فَقَالَ نَعَمْ قَالَ كَيْفَ رَأَيْتَ مُسَارَعَةَ النَّاسِ إِلَى هَذَا الْأَمْرِ وَ دُخُولَهُمْ فِيهِ قَالَ وَ اللَّهِ إِنَّهُمْ لَقَلِيلٌ وَ لَقَدْ فَعَلُوا وَ إِنَّ ذَلِكَ لَقَلِيلٌ فَقَالَ عَلَيْكَ بِالْأَحْدَاثِ فَإِنَّهُمْ أَسْرَعُ إِلَى كُلِّ خَيْرٍ -- ثُمَّ قَالَ مَا يَقُولُ أَهْلُ الْبَصْرَةِ فِي هَذِهِ الْآيَةِ -- قُلْ لا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبى قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّهَا لِأَقَارِبِ رَسُولِ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) فَقَالَ كَذَبُوا إِنَّمَا نَزَلَتْ فِينَا خَاصَّةً فِي أَهْلِ الْبَيْتِ فِي عَلِيٍّ وَ فَاطِمَةَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ أَصْحَابِ الْكِسَاءِ(علیهم السلام). [کافی، ج 8، ص 93، ح 66]

2- 620.. سوره ی نساء، آیه ی 59.

3- 621.. سوره ی مائده، آیه ی 55.

چگونه با آنان مباهله کنم؟ امام(علیه السلام) سه مرتبه فرمود:

«نخست نفس خود را پاک و اصلاح کن» و به گمانم فرمود: روزه بگیر و غسل کن، و با او به بیابان خارج شوید و بگو: «اَللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَ رَبَ الْأَرَضِ ینَ السَّبْعِ عَالِمَ الْغَیْبِ وَ الشَّهَادَةِ الرَّحْمَنَ الرَّحِیمَ» سپس بگو: خدایا اگر ابو مسروق حقّی را انکار می کند و باطلی را ادّعا می نماید، حُسبان یعنی بلایی از آسمان

و یا عذاب دردناکی بر او فرو فرست و سپس بگو: خدایا اگر فلانی حقّی را انکار می کند و ادّعای باطلی می نماید، بر او بلا و حسبانی از آسمان، و عذاب

دردناکی فرو فرست، سپس فرمود: اگر چنین کنی فوراً عذاب بر او نازل می شود»

ابو مسروق گوید: پس از آن من احدی را نیافتم که حاضر به مباهله شود.(1)

1- 622.. عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَکِیمٍ عَنْ أَبِی مَسْرُوقٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ قُلْتُ إِنَّا نُکَلِّمُ النَّاسَ فَنَحْتَجُّ عَلَیْهِمْ بِقَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنْکُمْ فَیَقُولُونَ نَزَلَتْ فِی أُمَرَاءِ السَّرَایَا فَنَحْتَجُّ عَلَیْهِمْ بِقَوْلِهِ؟عز؟ -- إِنَّما وَلِیُّکُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ إِلَی آخِرِ الْآیَةِ فَیَقُولُونَ نَزَلَتْ فِی الْمُؤْمِنِینَ وَ نَحْتَجُّ عَلَیْهِمْ بِقَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- قُلْ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِی الْقُرْبی فَیَقُولُونَ نَزَلَتْ فِی قُرْبَی الْمُسْلِمِینَ قَالَ فَلَمْ أَدَعْ شَیْئاً مِمَّا حَضَرَنِی ذِکْرُهُ مِنْ هَذِهِ وَ شِبْهِهِ إِلَّا ذَکَرْتُهُ فَقَالَ لِی إِذَا کَانَ ذَلِکَ فَادْعُهُمْ إِلَی الْمُبَاهَلَةِ قُلْتُ وَ کَیْفَ أَصْنَعُ قَالَ أَصْلِحْ نَفْسَکَ ثَلَاثاً وَ أَظُنُّهُ قَالَ وَ صُمْ وَ اغْتَسِلْ وَ ابْرُزْ أَنْتَ وَ هُوَ إِلَی الْجَبَّانِ فَشَبِّکْ أَصَابِعَکَ مِنْ یَدِکَ الْیُمْنَی فِی أَصَابِعِهِ ثُمَّ أَنْصِفْهُ وَ ابْدَأْ بِنَفْسِکَ وَ قُلِ اَللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَ رَبَّ الْأَرَضِ ینَ السَّبْعِ عَالِمَ الْغَیْبِ وَ الشَّهَادَةِ الرَّحْمَنَ الرَّحِیمَ إِنْ کَانَ أَبُو مَسْرُوقٍ جَحَدَ حَقّاً وَ ادَّعَی بَاطِلًا فَأَنْزِلْ عَلَیْهِ حُسْبَاناً مِنَ السَّمَاءِ أَوْ عَذَاباً أَلِیماً ثُمَّ رُدَّ الدَّعْوَةَ عَلَیْهِ فَقُلْ وَ إِنْ کَانَ فُلَانٌ جَحَدَ حَقّاً وَ ادَّعَی بَاطِلًا فَأَنْزِلْ عَلَیْهِ حُسْبَاناً مِنَ السَّمَاءِ أَوْ عَذَاباً أَلِیماً ثُمَّ قَالَ لِی فَإِنَّکَ لَا تَلْبَثُ أَنْ تَرَی ذَلِکَ فِیهِ فَوَ اللَّهِ مَا وَجَدْتُ خَلْقاً یُجِیبُنِی إِلَیْهِ. [کافی، ج 2، ص 513، ح 1]

در کتاب قرب الاسناد حمیری امام صادق(علیه السلام) از پدرانش نقل نموده که چون آیه «قُل

لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى» نازل شد، رسول خدا(صلی الله علیه و آله) برخاست و فرمود:

«ای مردم خدای تبارک و تعالی چیزی را برای من بر عهده ی شما واجب نموده است، آیا شما به این واجب عمل می کنید؟» پس احدی پاسخ نداد و روز بعد باز آن حضرت این سخن را تکرار نمود و کسی پاسخ نداد، و روز سوّم نیز این سخن را تکرار نمود و احدی چیزی نگفت، تا این که فرمود: «ای مردم آنچه بر شما واجب شده طلا و نقره و آب و نان نیست» و چون مردم این سخن را شنیدند گفتند: اگر چنین است انجام خواهیم داد.

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: خداوند می فرماید:

«قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى.»

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

به خدا سوگند به این نیز کسی عمل نکرد مگر هفت نفر: سلمان، ابوذرّ، عمّار، مقداد بن اسود کندی، جابر بن عبدالله انصاری، دوستی از دوستان رسول خدا(صلی الله علیه و آله) که به او «ثبت یا ثبیت» می گفتند و زید بن ارقم.(1)

1- 623.. فی قرب الاسناد للحمیری باسناده إلی أبی عبد الله عن آبائه(علیهم السلام) انه قال: لما نزلت هذه الآیة علی رسول الله(صلی الله علیه و آله): قُلْ لا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبی قام رسول الله فقال: ایها الناس ان الله تبارک و تعالی قد فرض لی علیکم فرضا فهل أنتم مؤدوه؟ قال: فلم یجبه أحد منهم، فانصرف فلما کان من الغد قام فیهم فقال مثل ذلک، ثم قام فیهم فقال مثل ذلک فی الیوم الثالث فلم یتکلم أحد، فقال: ایها الناس انه لیس من ذهب و لا فضة و لا مطعم و لا مشرب، قالوا: فألقه إذا، قال: ان الله تبارک و تعالی انزل علی «قُلْ لا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبی» فقالوا: اما هذه فنعم فقال أبو عبد الله(علیه السلام): فو الله ما وفی بها الا سبعة نفر: سلمان و أبو ذر و عمار و المقداد ابن الأسود الکندی و جابر بن عبد الله الأنصاری و مولی لرسول الله یقال له الثبت و زید بن أرقم. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 570، ح 59]

ابوالقاسم حسکانی صاحب کتاب «شواهد التنزیل» از ابوامامه باهلی نقل نموده که گوید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

خدای متعال پیامبران را از شجره های گوناگون آفرید، و من و علیّ را از شجره ی واحده آفرید، و من اصل آن شجره هستم و علی فرع آن است و فاطمه لقاح آن است و حسن و حسین میوه های آنند، و شیعیان ما برگ های آن هستند، و هر کس به شاخه ای از شاخه های آن بیاویزد، نجات خواهد یافت، و هر کس از آن رو بگرداند هلاک خواهد شد.

سپس فرمود:

اگر بنده ای دو هزار سال بین صفا و مروه عبادت کند، تا مانند مشک پوسیده شود و محبّت ما را پیدا نکرده باشد خداوند او را با صورت در آتش می افکند. سپس این آیه را تلاوت نمود «قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِی الْقُرْبَی.»(1)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

هنگامی که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) از حجّة الوداع بازگشت و وارد مدینه شد، انصار نزد او آمدند و گفتند: «خداوند به برکت وجود شما، ما را هدایت نمود، و

1- 624.. و باسناده إلی أبی القاسم الحسکانی مرفوعا إلی أبی أمامة الباهلی قال: قال رسول الله(صلی الله علیه و آله): ان الله تعالی خلق الأنبیاء من أشجار شتی و خلقت انا و علی من شجرة واحدة فأنا أصلها و علی فرعها و فاطمة لقاحها و الحسن و الحسین ثمارها و أشیاعنا أوراقها، فمن تعلق بغصن من أغصانها نجا، و من زاغ عنها هوی، و لو ان عبدا عبد الله بین الصفا و المروة الف عام ثم الف عام حتی یصیر کالشن البالی ثم لم یدرک محبتنا کبه الله علی منخریه فی النار، ثم تلی: «قُلْ لا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِی الْقُرْبی». [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 572، ح 69]

دوستان ما را شاد و دشمنان ما را خوار کرد، و اکنون گروه هایی بر شما وارد می شوند و شما مالی در اختیار ندارید که به آنان بدهید، و دشمنان به این خاطر به شما شماتت می کنند، و ما می خواهیم ثلث اموال خود را در اختیار شما قرار بدهیم، تا اگر گروه هایی از مکّه بر شما وارد شدند دست شما خالی نباشد» پس رسول خدا(صلی الله علیه و آله) پاسخی به آنان نداد و منتظر وحی بود، و جبرئیل نازل شد و این آیه را آورد:

«قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى». و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) اموال آنان را نپذیرفت، و منافقین گفتند: خداوند چنین چیزی بر او نازل نکرده، و او می خواهد دست پسر عمّ خود را بالا ببرد و اهل بیت خویش را بر ما حاکم نماید، چرا که دیروز گفت: «مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ هَذَا مَوْلَاهُ» و امروز می گوید: «قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى.»(1)

1- 625.. الحسین بن محمّد و غیره عن سهل عن محمّد بن عیسی و محمّد بن یحیی و محمّد بن الحسین جمیعا عن محمّد بن سنان عن إسماعیل بن جابر و عبد الکریم بن عمرو و عن عبد الحمید بن أبی الدیلم عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال فی حدیث طویل: فلما رجع رسول الله(صلی الله علیه و آله) من حجة الوداع و قدم المدینة أتته الأنصار فقالوا: یا رسول الله ان الله جل ذکره قد أحسن إلینا و شرفنا بک و بنزولک بین ظهر أنینا، فقد فرح الله صدیقنا و کبت عدونا و قد تأتیک وفود فلا تجد ما تعطیهم فیشمت بک العدو، فنحب ان تأخذ ثلث أموالنا حتی إذا قدم علیک وفد مکة وجدت ما تعطیهم، فلم یرد رسول الله(صلی الله علیه و آله) علیهم شیئا و کان ینتظر ما یأتیه من ربه، فنزل جبرئیل(علیه السلام) و قال: «قُلْ لا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبى» و لم یقبل أموالهم، فقال المنافقون: ما انزل الله هذا علی محمّد و ما یرید الا ان یرفع بضبع ابن عمه و یحمل علینا أهل بیته، یقول أمس: من کنت مولاه فعلی مولاه، و الیوم: «قُلْ لا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبى». [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 573، ح 73]

مؤلّف گوید:

روایات فراوان دیگری در ذیل آیه مودّت وارد شده و طالبین می توانند به تفسیر نورالثّقلین و برهان مراجعه فرمایند.

معنای اقتراف حسنه

در چندین روایت از امام باقر(علیه السلام) نقل شده که فرمود:

«إقتراف حسنة» تسلیم و تصدیق ما و تکذیب نکردن ما می باشد.(1)

مرحوم طبرسی در مجمع البیان از ابوحمزه از سدیّ نقل نموده که گوید:

«إقتراف حسنة» مودّت و دوستی آل محمّد(صلی الله علیه و آله) است.(2)

سپس گوید:

در حدیث صحیح از امام حسن(علیه السلام) نقل شده که در خطبه خود فرمود: ما اهل بیتی هستیم که خداوند مودّت و دوستی ما را بر هر مسلمانی واجب نموده

و فرموده است: «قُل لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى وَ مَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا» بنابراین «اقتراف حسنة» مودّت ما اهل بیت است.(3)

1- 626.. الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ أَبَانٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ(علیه السلام) فِي قَوْلِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى -- وَ مَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيها حُسْناً قَالَ الِاقْتِرَافُ التَّسْلِيمُ لَنَا وَ الصِّدْقُ عَلَيْنَا وَ أَلَّا يَكْذِبَ عَلَيْنَا. [کافی، ج 1، ص 391، ح 4]

2- 627.. ثم قال سبحانه «وَ مَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيها حُسْناً» أی و من فعل طاعة نزد له فی تلک الطاعة حسنا بأن نوجب له الثواب و ذکر أبو حمزة الثمالی عن السدی قال إن اقتراف الحسنة المودة لآل محمّد(صلی الله علیه و آله) و صح. [مجمع البیان، ج 9، ص 44]

3- 628.. عن الحسن بن علی(علیه السلام) أنه خطب الناس فقال فی خطبته إنا من أهل البیت الذین افترض الله مودتهم علی کل مسلم فقال «قُلْ لا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبى وَ مَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيها حُسْناً» فاقتراف الحسنة مودتنا أهل البیت. [همان]

ابن عبّاس گوید:

هنگامی که آیه مودّت نازل شد، اصحاب به رسول خدا(صلی الله علیه و آله) گفتند: یا رسول الله! کسانی که خداوند امر به مودّت آنان نموده کیانند؟ فرمود: علی و فاطمه و فرزندان فاطمه(علیه السلام) می باشند.(1)

ثعلبی در تفسیر آیه فوق با طرق مختلفی از امّ سلمه نقل کرده که گوید:

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به فاطمه(علیه السلام) فرمود: همسر و فرزندان خود را بیاور و چون آورد، رسول خدا(صلی الله علیه و آله) کسای خود را بر آنان قرار داد و سپس دست مبارک خویش را بالا نمود و فرمود: «خدایا این هایند آل محمّد، پس تو صلوات و برکات خود را بر آل محمّد قرار ده، همانا تو حمید و مجید هستی. امّ سلمه گوید: پس من گوشه ی کسا را بالا نمودم تا بین آنان بروم و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) کسا را جمع نمود و فرمود: تو بر راه خیر هستی (و این ها اهل بیت من هستند.)(2)

1- 629.. و أخبرنا السید أبو الحمد مهدی بن نزار الحسینی قال أخبرنا الحاکم أبو القاسم الحسکانی قال حدثنی القاضی أبو بکر الحمیری قال أخبرنا أبو العبّاس الضبعی قال أخبرنا الحسن بن علی بن زیاد السری قال أخبرنا یحیی بن عبد الحمید الحمانی قال حدثنا حسین الأشتر قال أخبرنا قیس عن الأعمش عن سعید بن جبیر عن ابن عبّاس قال لما نزلت «قُلْ لا أَسْئَلُکُمْ عَلَیْهِ أَجْراً» الآیة قالوا یا رسول الله من هؤلاء الذین أمرنا الله بمودتهم قال علی و فاطمة و ولدهما. [مجمع البیان، ج 9، ص 43]

2- 630.. وَ رَوَی الثَّعْلَبِیُّ فِی تَفْسِیرِ هَذِهِ الآیَةِ تَعْیِینَ آلِ مُحَمَّدٍ(علیه السلام) مِنْ عِدَّةِ طُرُقٍ فَمِنْهَا عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) أَنَّهُ قَالَ لِفَاطِمَةَ(علیه السلام) ایتِنِی بِزَوْجِکِ وَ ابْنَیْکِ فَأَتَتْ بِهِمْ فَأَلْقَی عَلَیْهِمْ کِسَاءً ثُمَّ رَفَعَ یَدَیْهِ عَلَیْهِمْ فَقَالَ اَللَّهُمَّ هَؤُلَاءِ آلُ مُحَمَّدٍ فَاجْعَلْ صَلَوَاتِکَ وَ بَرَکَاتِکَ عَلَی آلِ مُحَمَّدٍ فَإِنَّکَ حَمِیدٌ مَجِیدٌ قَالَتْ فَرَفَعْتُ الْکِسَاءَ لِأَدْخُلَ مَعَهُمْ فَاجْتَذَبَهُ وَ قَالَ إِنَّکِ عَلَی خَیْرٍ وَ سَیَأْتِی فِی تَفْسِیرِ قَوْلِهِ تَعَالَی إِنَّما یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ مِنْ رِوَایَةِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ تَعْیِینُ آلِ مُحَمَّدٍ(صلی الله علیه و آله) أَیْضاً وَ رَوَی الثَّعْلَبِیُّ نَحْوَ ذَلِکَ عَنْ مَشَایِخِهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ الْمَعْرُوفِ بِزَیْنِ الْعَابِدِینَ(علیه السلام) وَ عَنْ غَیْرِهِ. [طرائف، ص 113، ح 170]

«وَ لَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِی الْأَرْضِ وَ لَکِن یُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا یَشَاء إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِیرٌ بَصِیرٌ»(1)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

اگر خداونـد روزی مردم را فراوان کنـد، طغیان می کنند، و لکن برخی را نیازمند به برخی دیگر نموده تا به وسـیله نیازمندی، خدا را عبادت کنند، و اگر همه آنان را اغنیاء و ثروتمند قرار می داد، روی زمین طغیان می کردند و لکن او [از حکمت خود] این گونه صـلاح دین و دنیای آنان را دانسته است.(2)

حضرت رضا(علیه السلام) فرمود:

«خبیر» کسـی است که چیزی از علم او پنهان و از قدرت او خارج نباشد. سپس فرمود: خداوند همواره خبیر به مخلوق خود بوده، و خبیر از مردم کسـی است که جاهل بوده و سپس آگاه شده است، گرچه نام «خبیر» مشترک بین خداوند و مخلوق اوست، و بصیر نیز مانند خبیر در لفظ مشترک بین خدا و مخلوق است و در معنا چنین نیست چرا که خداوند بصـیر است و نیازی به مُبصِّر و تجربه و تحصـیل بصـیرت ندارد و او بینای به هر چیزی است.(3)

1- 631.. سوره ی شوری، آیه ی 27.

2- 632.. قال الصّادق(علیه السـلام) لو فعل لفعلوا و لکن جعلهم محتاجین بعضـهم إلی بعض و اسـتعبدهم بـذلک و لو جعلهم کلهم أغنیاء لبغوا فی الأرض. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 276]

3- 633.. حَدَّثَنَا عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَّاقُ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ الْکُلَیْنِیُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِیُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَعْرُوفُ بِعَلَّانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا(علیه السلام) أَنَّهُ قَالَ اعْلَمْ عَلَّمَکَ اللَّهُ الْخَیْرَ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی قَدِیمٌ وَ الْقِدَمَ صِفَةٌ دَلَّتِ الْعَاقِلَ عَلَی أَنَّهُ لَا شَیْ ءَ قَبْلَهُ وَ لَا شَیْ ءَ مَعَهُ فِی دَیْمُومَتِهِ فَقَدْ بَانَ لَنَا بِإِقْرَارِ الْعَامَّةِ مُعْجِزَةُ الصِّفَةِ أَنَّهُ لَا شَیْ ءَ قَبْلَ اللَّهِ وَ لَا شَیْ ءَ مَعَ اللَّهِ فِی بَقَائِهِ وَ بَطَلَ قَوْلُ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ کَانَ قَبْلَهُ أَوْ کَانَ مَعَهُ شَیْ ءٌ. وَ ذَلِکَ أَنَّهُ لَوْ کَانَ مَعَهُ شَیْ ءٌ فِی بَقَائِهِ لَمْ یَجُزْ أَنْ یَکُونَ خَالِقاً لَهُ لِأَنَّهُ لَمْ یَزَلْ مَعَهُ فَکَیْفَ یَکُونُ خَالِقاً لِمَنْ لَمْ یَزَلْ مَعَهُ وَ لَوْ کَانَ قَبْلَهُ شَیْ ءٌ کَانَ الْأَوَّلَ ذَلِکَ الشَّیْ ءُ لَا هَذَا وَ کَانَ الْأَوَّلُ أَوْلَی بِأَنْ یَکُونَ خَالِقاً لِلْآوَلِ ثُمَّ وَصَفَ نَفْسَهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی بِأَسْمَاءٍ دَعَا الْخَلْقَ إِذْ خَلَقَهُمْ وَ تَعَبَّدَهُمْ وَ ابْتَلَاهُمْ إِلَی أَنْ یَدْعُوهُ بِهَا فَسَمَّی نَفْسَهُ سَمِیعاً بَصِیراً قَادِراً قَاهِراً حَیّاً قَیُّوماً ظَاهِراً بَاطِناً لَطِیفاً خَبِیراً قَوِیّاً عَزِیزاً حَکِیماً عَلِیماً وَ مَا أَشْبَهَ هَذِهِ الْأَسْمَاءَ فَلَمَّا رَأَی ذَلِکَ مِنْ أَسْمَائِهِ الْغَالُونَ الْمُکَذِّبُونَ وَ قَدْ سَمِعُونَا نُحَدِّثُ عَنِ اللَّهِ أَنَّهُ لَا شَیْ ءَ مِثْلُهُ وَ لَا شَیْ ءَ مِنَ الْخَلْقِ فِی حَالِهِ قَالُوا أَخْبِرُونَا إِذْ زَعَمْتُمْ أَنَّهُ لَا مِثْلَ لِلهِ وَ لَا شِبْهَ لَهُ ... أقول: مضت هـذه الروای فی ذیل قوله تعالی: «الله لطیف بعباده» [سوره ی شوری، آیه ی 19؛ عیون اخبار الرّضا(علیه السلام)، ج 1، ص 145؛ عن التوحید، ص 186، ح 2]

«وَ مَا أَصَابَکُم مِّن مُّصِیبَةٍ فَبِمَا کَسَبَتْ أَیْدِیکُمْ وَ یَعْفُو عَن کَثِیرٍ»(1)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

آگاه باشید که هیچ رگی زده نمی شود، و هیچ کسی زمین نمی خورد، و هیچ بیماری و سردردی رخ نمی دهد، مگر به خاطر گناهی که انجام می گیرد، چنان که خداوند می فرماید: «وَ مَا أَصَابَکُم مِّن مُّصِیبَةٍ فَبِمَا کَسَبَتْ أَیْدِیکُمْ وَ یَعْفُو عَن کَثِیرٍ» سپس فرمود: و آنچه خدا عفو می کند، بیش از مقداری است که مؤاخذه می نماید.(2)

علی بن رئاب گوید: به امام صادق(علیه السلام) گفتم: آیا مصائبی که بر علیّ(علیه السلام) و بر

1- 634.. سوره ی شوری، آیه ی 30.

2- 635.. عَنْهُ عَنْ أَبِیهِ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَیْدٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ أَمَا إِنَّهُ لَیْسَ مِنْ عِرْقٍ یَضْرِبُ وَ لَا نَکْبَةٍ وَ لَا صُدَاعٍ وَ لَا مَرَضٍ إِلَّا بِذَنْبٍ وَ ذَلِکَ قَوْلُ اللَّهِ؟عز؟ فِی کِتَابِهِ -- وَ ما أَصابَکُمْ مِنْ مُصِیبَةٍ فَبِما کَسَبَتْ أَیْدِیکُمْ وَ یَعْفُوا عَنْ کَثِیرٍ قَالَ ثُمَّ قَالَ وَ مَا یَعْفُو اللَّهُ أَکْثَرُ مِمَّا یُؤَاخِذُ بِهِ. [کافی، ج 2، ص 269، ح 3]

اهل بیت او(علیهم السلام) وارد شد به خاطر اعمال آنان بود؟ در حالی که آنان اهل بیت پاک و معصوم بوده اند؟ فرمود:

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در هر شبانه روز یکصد مرتبه بدون گناهی که انجام داده باشد، توبه و استغفار می نمود، و خداوند اولیای خود را به مصائبی مخصوص می نماید تا پاداشی به آنان بدهد.(1)

حضرت زین العابدین(علیه السلام) در جواب یزید که گفت: «وَ مَا أَصَابَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ» فرمود:

این آیه درباره ی ما نیست، و خداوند درباره ی ما می فرماید: «مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَ لَا فِي أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ.»(2)و(3)

---

1 - 636.. عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ وَ عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ جَمِيعاً عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِئَابٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) عَنْ قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- وَ ما أَصابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِما كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ أَ رَأَيْتَ مَا أَصَابَ عَلِيّاً وَ أَهْلَ بَيْتِهِ(علیه السلام) مِنْ بَعْدِهِ هُوَ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَ هُمْ أَهْلُ بَيْتِ طَهَارَةٍ مَعْصُومُونَ فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) كَانَ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ وَ يَسْتَغْفِرُهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَ لَيْلَةٍ مِائَةَ مَرَّةٍ مِنْ غَيْرِ ذَنْبٍ إِنَّ اللَّهَ يَخُصُّ أَوْلِيَاءَهُ بِالْمَصَائِبِ لِيَأْجُرَهُمْ عَلَيْهَا مِنْ غَيْرِ ذَنْبٍ. [کافی، ج 2، ص 450، ح 2]

2- 637.. سوره ی حدید، آیه ی 22.

3- 638.. عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ رَفَعَهُ قَالَ لَمَّا حُمِلَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ؟سهما؟ إِلَى يَزِيدَ بْنِ مُعَاوِيَةَ فَأُوقِفَ بَيْنَ يَدَيْهِ قَالَ يَزِيدُ لَعَنَهُ اللَّهُ -- وَ ما أَصابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِما كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ(علیه السلام) لَيْسَتْ هَذِهِ الآيَةُ فِينَا إِنَّ فِينَا قَوْلَ اللَّهِ؟عز؟ -- ما أَصابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَ لا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَها إِنَّ ذلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ. [کافی، ج 2، ص 450، ح 3]

«وَ الَّذِینَ یَجْتَنِبُونَ کَبَائِرَ الْإِثْمِ وَ الْفَوَاحِشَ وَ إِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ یَغْفِرُونَ»(1)

امام صادق(علیه السلام) از پدران خود از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل نموده که فرمود:

هر کس بخواهد بداند که قدر و منزلت او نزد خداوند چگونه است؟ باید ببیند قدر و منزلت خداوند نزد او چگونه است؟ [پس اگر خداوند نزد او بزرگ و باعظمت است و به این خاطر مخالفت او را نمی کند، بداند او نیز نزد خداوند عزیز است و خداوند او را گرامی خواهد داشت.](2)

امام باقر(علیه السلام) فرمود:

کسی که خشم خود را فرو ببرد و بتواند خشم کند، خداوند قلب او را در قیامت

پر از امن و ایمان خواهد نمود، و کسی که هنگام شادی و هنگام ترس و هنگام خشم مالک خود باشد، خداوند بدن او را بر آتش حرام خواهد نمود.(3)

و نیز می فرماید:

کسی که قدرت انتقام گرفتن داشته باشد و خشم خود را فرو ببرد، خداوند در قیامت قلب او را پر از امن و ایمان خواهد نمود.(4)

1- 639.. سوره ی شوری، آیه ی 37.

2- 640.. أحمد بن محمّد بن خالد البرقی، فی (المحاسن): عن الحسن بن یزید النوفلی، عن إسماعیل بن أبی زیاد السکونی، عن أبی عبد الله، عن آبائه(علیهم السلام)، قال: «قال رسول الله(صلی الله علیه و آله): من أحب أن یعلم ما له عند الله، فلیعلم ما لله عنده». [برهان، ج 4، ص 842، ح 1]

3- 641.. قال أبو جعفر(علیه السلام) من کظم غیظا و هو یقدر علی إمضائه حشا الله قلبه أمنا و إیمانا یوم القیامة قال: و من ملک نفسه إذا رغب و إذا رهب و إذا غضب حرم الله جسده علی النار. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 277]

4- 642.. أَبُو عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ غَالِبِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُنْذِرٍ عَنِ الْوَصَّافِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ(علیه السلام) قَالَ مَنْ کَظَمَ غَیْظاً وَ هُوَ یَقْدِرُ عَلَی إِمْضَائِهِ حَشَا اللَّهُ قَلْبَهُ أَمْناً وَ إِیمَاناً یَوْمَ الْقِیَامَةِ. [کافی، ج 2، ص 110]

«وَ الَّذِینَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَ أَمْرُهُمْ شُورَی بَیْنَهُمْ وَ مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ یُنفِقُونَ»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

««اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ فی إقامة الإمام وَ أَمْرُهُمْ شُورَی بَیْنَهُمْ» یعنی یشاورون الإمام فیما یحتاجون إلیه من أمر دینهم کما قال الله تعالی: «وَ لَوْ رَدُّوهُ إِلَی الرَّسُولِ وَ إِلی أُولِی الْأَمْرِ مِنْهُمْ»(2)،» و «هُمْ یَنتَصِرُونَ» یعنی إذا بغی علیهم «هُمْ یَنتَصِرُونَ»، و هی رخصة صاحبها فیها بالخیار، إن شاء فعل، و إن شاء ترک.»(3)

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

احدی مشورت نمی کند، مگر آن که خیر و شر خود را می یابد و هدایت می شود.(4)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

لقمان به فرزند خود گفت: هنگامی که با عدّه ای مسافرت نمودی، فراوان درباره ی امور خود و امور آنان با آن ها مشورت کن. تا این که فرمود: و چون با

1- 643.. سوره ی شوری، آیه ی 38.

2- 644.. سوره ی نساء، آیه ی 83.

3- 645.. و قوله: وَ الَّذِینَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ قال: فی إقامة الإمام وَ أَقامُوا الصَّلاةَ وَ أَمْرُهُمْ شُوری بَیْنَهُمْ أی یقبلون ما أمروا به و یشاورون الإمام فیما یحتاجون إلیه من أمر دینهم کما قال الله «وَ لَوْ رَدُّوهُ إِلَی الرَّسُولِ وَ إِلی أُولِی الْأَمْرِ مِنْهُمْ». و أما قوله: وَ الَّذِینَ إِذا أَصابَهُمُ الْبَغْیُ هُمْ یَنْتَصِرُونَ یعنی إذا بغی علیهم ینتصرون و هی الرخصة التی صاحبها فیها بالخیار إن شاء فعل و إن شاء ترک ثم جزی ذلک فقال وَ جَزاءُ سَیِّئَةٍ سَیِّئَةٌ مِثْلُها أی لا تعتدی و لا تجازی بأکثر مما فعل بک ثم قال فَمَنْ عَفا وَ أَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَی اللَّهِ ثم قال وَ تَرَی الظَّالِمِینَ آل محمّد حقهم لَمَّا رَأَوُا الْعَذابَ یَقُولُونَ هَلْ إِلی مَرَدٍّ مِنْ سَبِیلٍ أی إلی الدنیا. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 277]

4- 646.. فی مجمع البیان: وَ أَمْرُهُمْ شُوری بَیْنَهُمْ و فی هذه الآیة دلالة علی فضل المشاورة فی الأمور. و قد روی عن النّبی(صلی الله علیه و آله) أنه قال: ما من رجل یشاور أحدا الا هدی إلی الرشد. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 584، ح 118]

تو مشورت کردنـد، فوراً پاسـخ مده و تأمّل و دقّت کن و چیزی مگو تا ساعاتی بگذرد و تو قیام و قعود کنی و به خواب روی و بیدار شوی و غذایی بخوری و نمازی بخوانی و در این حالات فکر خود را به کار بگیری و درباره ی مشورت او دقّت کنی. سپس فرمود: و اگر کسی برای مشورت کننده کاملاً خیرخواهی نکند خداوند عقل و امانت را از او سلب خواهد نمود.(1)

«وَ جَزَاء سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَ أَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ»(2)

ابوحمزه گوید: امام سجّاد(علیه السلام) فرمود:

روز قیامت خداونـد اوّلین و آخرین مردم را جمع می کند و منادی از طرف خداوند ندا می کند: اهل فضل کجایند؟ پس گروهی آماده می شوند و ملائکه

به آنان می گویند: فضل شما چه بوده است؟ و آنان می گویند: «ما با آنان که از ما قطع رحم می کردند، صله رحم می نمودیم، و به کسانی که مـا را محروم می کردنـد عطـا و احسـان می کردیم، و از کسانی که به ما ظلم می کردنـد گـذشت می نمودیم» پس ملائکه می گوینـد: راست می گویید داخل بهشت شوید.(3)

1- 647.. فی من لا یحضـره الفقیه و روی سـلیمان بن داود المنقری عن حماد بن عیسـی عن أبی عبـد الله(علیه السـلام) قال: قالَ لُقْمانُ لِابْنِهِ: إذا سافرت مع قوم فأکثر استشارتهم فی أمرک و أمورهم إلی قوله: و اجهد رأیک لهم إذا استشاروک، ثم لا تعزم حتی تثبت و تنظر و لا تجب فی مشورة حتی تقوم فیهـا و تقعـد و تنـام و تأکـل و تصـلی و أنت مسـتعمل فکرتـک و حکمتک فی مشورتک، فان من لم یمحض النصیحة لمن استشاره سلبه الله رأیه و نزع عنه الامانة. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 584، ح 119]

2- 648.. سوره ی شوری، آیه ی 40.

3- 649.. فی أصول الکافی باسـناده إلی أبی حمزة الثمالی عن علی بن الحسین علیهما السلام قال: سمعته یقول: إذا کان یوم القیامة جمع الله تبـارک و تعـالی الأـولین و الآـخرین فی صـعید واحـد ثم ینـادی منـاد: أین أهل الفضل؟ قال: فیقوم عنق من الناس فتلقاهم الملائکة فیقولون: و ما کان فضـلکم؟ فیقولون: کنا نصل من قطعنا و نعطی من حرمنا، و نعفو عمن ظلمنا، فیقال لهم: صدقتم ادخلوا الجنة. [تفسـیر نورالثّقلین، ج 4، ص 585، ح 122]

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

بر شما باد به عفو و گذشت، چرا که عفو و گذشت سبب عزّت شما می شود، پس همدیگر را عفو کنید، تا خداوند به شما عزّت بدهد.(1)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

سه خصلت در هر کس باشد، خصلت های ایمان را کامل کرده است:

صبر بر ظلم دیگران.

کظم غیظ برای خدا.

عفو و گذشت.

و صاحب این خصلت ها، بدون حساب داخل بهشت می شود، و خداوند او را شفیع جمعیّتی مانند جمعیّت دو قبیله ی بزرگ عرب ربیعه و مضرّ قرار می دهد.(2)

امام سجّاد(علیه السلام) در رساله حقوق خود می فرماید:

و حق کسی که به تو ظلم کرده این است که او را عفو کنی، و اگر می دانی که

1- 650.. عدة من أصحابنا عن أحمد بن محمّد بن خالد عن جهم بن الحکم المدائنی عن اسمعیل بن أبی زیاد السکونی عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال: قال رسول الله(صلی الله علیه و آله): علیکم بالعفو، فان العفو لا یزید العبد الا عزا فتعافوا یعزکم الله. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 585، ح 123]

2- 651.. فی کتاب الخصال عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال: ثلاث من کن فیه فقد استکمل خصال الایمان، من صبر علی الظلم و کظم غیظه و احتسب و عفی و غفر، کان ممن یدخله الله الجنة بغیر حساب، و یشفعه فی مثل ربیعة و مضر. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 585، ح 124]

عفو از او زیان دارد و صلاح تو نیست می توانی حق خود را دریافت نمایی، چرا که خداوند می فرماید: «وَ لَمَنِ انتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُوْلَئِکَ مَا عَلَیْهِم مِّن سَبِیلٍ.»(1)

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

به سه گروه اگر ظلم نکنی آنان به تو ظلم می کنند:

افراد نادان و سفیه، همسران و ممکوک ها [یعنی غلامان و کنیزان.](2)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در خطبه خود فرمود:

آیا من شما را به بهترین خصلت های دنیا و آخرت خبر بدهم؟ گفتند: آری. فرمود: «الْعَفْوُ عَمَّنْ ظَلَمَکَ وَ تَصِلُ مَنْ قَطَعَکَ وَ الْإِحْسَانُ إِلَی مَنْ أَسَاءَ إِلَیْکَ وَ إِعْطَاءُ مَنْ حَرَمَکَ»(3). یعنی گذشت از کسی که به تو ظلم کرده، صله با کسی که با تو قطع رابطه نموده و احسان به کسی که تو را محروم نموده است.

سوره ی شوری، آیات 41 تا 53

متن:

وَ لَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولئِکَ ما عَلَیْهِمْ مِنْ سَبیلٍ 41 إِنَّمَا السَّبیلُ عَلَی الَّذینَ یَظْلِمُونَ

---

1 - 652.. و فیه فی الحقوق المرویة عن علی بن الحسین علیهما السلام: و حق من أساءک ان تعفو عنه، و ان علمت أن العفو یضر انتصرت، قال الله تبارک و تعالی: وَ لَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولئِکَ ما عَلَیْهِمْ مِنْ سَبِیلٍ. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 585، ح 125]

2 - 653.. عن أبی عبد الله عن آبائه(علیهم السلام) قال: قال رسول الله(صلی الله علیه و آله): ثلاثة ان لم تظلمهم ظلموک: السفلة و الزوجة و المملوک. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 585، ح 126]

3 - 654.. فی أصول الکافی علی بن إبراهیم عن أبیه عن ابن أبی عمیر عن عبد ابن سنان عن أبی عبد الله(علیه السلام): قال رسول الله(صلی الله علیه و آله)لی علیه و آله فی خطبة: ألا ـ أخبرکم بخیر خلائق الدنیا و الآخرة: العفو عمن ظلمک و تصل من قطعک، و الإحسان إلی من أساء إلیک، و إعطاء من حرمک. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 585، ح 112]

النَّاسَ وَ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُولئِکَ لَهُمْ عَذابٌ أَلِيمٌ 42 وَ لَمَنْ صَبَرَ وَ غَفَرَ إِنَّ ذلِکَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ 43 وَ مَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَما لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهِ وَ تَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلى مَرَدٍّ مِنْ سَبِيلٍ 44 وَ تَراهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْها خاشِعِينَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ وَ قالَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ الْخاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَ أَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيامَةِ أَلا إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذابٍ مُقِيمٍ 45 وَ ما كانَ لَهُمْ مِنْ أَوْلِياءَ يَنْصُرُونَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ مَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَما لَهُ مِنْ سَبِيلٍ 46 اسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ ما لَكُمْ مِنْ مَلْجَإٍ يَوْمَئِذٍ وَ ما لَكُمْ مِنْ نَكِيرٍ 47 فَإِنْ أَعْرَضُوا فَما أَرْسَلْناکَ عَلَيْهِمْ حَفِيظاً إِنْ عَلَيْکَ إِلاَّ الْبَلاغُ وَ إِنَّا إِذا أَذَقْنَا الْإِنْسانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِها وَ إِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِما قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنْسانَ كَفُورٌ 48 لِلَّهِ مُلْکُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ يَخْلُقُ ما يَشاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشاءُ إِناثاً وَ يَهَبُ لِمَنْ يَشاءُ الذُّكُورَ 49 أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْراناً وَ إِناثاً وَ يَجْعَلُ مَنْ يَشاءُ عَقِيماً إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ 50 وَ ما كانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلاَّ وَحْياً أَوْ مِنْ وَراءِ حِجابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولاً فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ ما يَشاءُ إِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ 51 وَ كَذلِکَ أَوْحَيْنا إِلَيْکَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتابُ وَ لاَ الْإِيمانُ وَ لكِنْ جَعَلْناهُ نُوراً نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشاءُ مِنْ عِبادِنا وَ إِنَّکَ لَتَهْدِي إِلى صِراطٍ مُسْتَقِيمٍ 52 صِراطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ ما

فِي السَّماواتِ وَ ما فِي الْأَرْضِ أَلا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ 53

لغات:

«انتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ» يعنى طلب النصرة بعد ما ظُلِم، و «مَا عَلَيْهِم مِّن سَبِيلٍ» يعنى ما عليهم مؤاخذة و عقوبة و ملامة، و «لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ» يعنى من معزوماتها المهمّة، و «وَ مَن يُضْلِلِ اللَّهُ» يعنى يخليّه و ضلاله فيخذل، و «المردّ» الرجوع، و «طَرْفٍ خَفِيٍّ» يعنى از گوشه چشم نگاه كردن، و آن را نظر مسارقه گويند، و «نكير» به معناى انكار

است، و «كَفُور» كثير الكفر است، و «عقيم» نـازا را گوينـد، و «وَحى» به معنـاى الهام در خواب، و به معناى شـنيدن صـدا، بـدون ديـدن گوينـده و محل آن است، و «وَرَاء حِجَابٍ» به معناى دريافت از ملک وحى ماننـد جبرئيل مى باشـد، و «رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا» يا قرآن است و يا جبرئيل است و يا ملكى اعظم از جبرئيل است كه همواره با رسول خدا(صلى الله عليه و آله) و ائمّه(عليهم السلام) مى باشد.

ترجمه:

و كسـى كه بعد از مظلوم شدن يارى طلبد، ايرادى بر او نيست (41) ايراد و مجازات بر كسانى است كه به مردم سـتم مى كنند و در زمين بناحق ظلم روا مى دارنـد براى آنان عذاب دردناكى است! (42) امّا كسانى كه شـكيبايى و عفو كنند، اين از كارهاى پرارزش است! (43) كسـى را كه خـدا گم راه كند، ولىّ و ياورى جز او نخواهد داشت و ظالمان را (روز قيامت) مى بينى هنگامى كه عذاب الهى را مشاهده مى كننـد ميگوينـد: «آيا راهى به سوى بازگشت (و جبران) وجود دارد؟!» (44) و آنهـا را مى بينى كه بر آتش عرضه مى شونـد در حـالى كه از شـدّت مـذلّت خاشـعند و زير چشـمى (به آن) نگاه مى كننـد و كسانى كه ايمان آورده انـد مى گوينـد: «زيانكاران واقعى آنانند كه خود و خانواده خويش را روز قيامت از دست داده اند آگاه باشـيد كه ظالمان (آن روز) در عذاب دائمند!» (45) آنها جز خدا اولیا و ياورانى ندارند كه ياريشان كننـد و هر كس را خـدا گم راه سازد، هيـچ راه نجاتى براى او نيست! (46) اجـابت كنيـد دعوت پروردگار خود را پيش از آنكه روزى فرا رسـد كه بازگشتى براى آن در برابر اراده خـدا نيست و در آن روز، نه پناهگاهى داريـد و نه مدافعى! (47) و اگر روى گردان شوند (غمگين مباش)، ما تو را حافظ آنان (و مأمور اجبارشان) قرار نداده ايم وظيفه تو تنها ابلاغ رسالت است! و هنگامى كه ما

رحمتی از سوی خود به انسـان بچشـانیم به آن دلخوش می شود، و اگر بلاـیی بخـاطر اعمالی که انجام داده انـد به آنها رسـد (به کفران می پردازند)، چرا که انسان بسیار کفران کننده است! (48) مالکیّت و حاکمیّت آسـمانها و زمین از آن خداست هر چه را بخواهد می آفریند به هر کس اراده کند دختر می بخشد و به هر کس بخواهد پسـر، (49) یا (اگر بخواهد) پسـر و دختر -- هر دو -- را برای آنان جمع میکند و هر کس را بخواهـد عقیم می گـذارد زیرا که او دانـا و قادر است. (50) و شایسـته هیچ انسانی نیست که خدا با او سـخن گوید، مگر از راه وحی یا از پشت حجاب، یا رسولی می فرسـتد و بفرمان او آنچه را بخواهـد وحی می کنـد چرا که او بلنـدمقام و حکیم است! (51) همان گونه (که بر پیامبران پیشـین وحی فرسـتادیم) بر تو نیز روحی را بفرمان خود وحی کردیم تو پیش از این نمی دانستی کتاب و ایمان چیسـت (و از محتـوای قرآن آگـاه نبودی) ولی مـا آن را نوری قرار دادیم که بوسـیله آن هر کس از بنـدگان خویش را بخواهیم هـدایت می کنیم و تو مسلّماً به سوی راه راست هدایت می کنی. (52) راه خداوندی که تمامی آنچه در آسمانها و آنچه در زمین است از آن اوست آگاه باشید که همه کارها تنها بسوی خدا بازمی گردد! (53)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«وَ لَمَنِ انتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُوْلَئِکَ مَا عَلَیْهِم مِّن سَبِیلٍ * إِنَّمَا السَّبِیلُ عَلَی الَّذِینَ یَظْلِمُونَ النَّاسَ وَ یَبْغُونَ فِی الْأَرْضِ بِغَیْرِ الْحَقِّ أُوْلَئِکَ لَهُم عَذَابٌ أَلِیمٌ * وَ لَمَن صَبَرَ وَ غَفَرَ إِنَّ ذَلِکَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ»(1)

امام باقر(علیه السلام) فرمود:

این آیه مربوط به حضرت قائم؟عج؟ است، و هنگامی که او قیام می کند

1- 655.. سوره ی شوری، آیات 43-41.

از بنی امیّه و از مکذّبین و از دشمنان اهل بیت(علیهم السلام) [و شیعیانشان] انتقام خواهد گرفت.(1)

«وَ تَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلَى مَرَدٍّ مِّن سَبِيلٍ * وَ تَرَاهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَاشِعِينَ مِنَ الذُّلِّ يَنظُرُونَ مِن طَرْفٍ خَفِيٍّ وَ قَالَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَ أَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا إِنَّ الظَّالِمِينَ فِى عَذَابٍ مُّقِيمٍ»(2)

ابوحمزه گوید: امام باقر(علیه السلام) آیه فوق را چنین قرائت نمود: «وَ تَرَى ظَالِمِي آل محمّد حقَّهم لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ» و فرمود:

مقصود از عذاب علیّ(علیه السلام) است و او سبب عذاب ظالمین آل محمّد می باشد، چرا که او قسیم الجنّة و النار است.(3)

و نیز فرمود:

مقصود از «خَاشِعِينَ مِنَ الذُّلِّ» ظالمین به آل محمّد(صلی الله علیه و آله)اند، و مقصود از

1- 656.. محمّد بن العبّاس، قال: حدثنا علی بن عبد الله، عن إبراهیم بن محمّد، عن علی بن هلال الأحمسی، عن الحسن بن وهب، عن جابر الجعفی، عن أبی جعفر(علیه السلام)، فی قوله؟عز؟: وَ لَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولئِکَ ما عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ، قال: «ذلک القائم؟عج؟، إذا قام انتصر من بنی امیة و من المکذبین و النصاب». [تفسیر برهان، ج 4، ص 829، ح 1]

2- 657.. سوره ی شوری، آیات 44 و 45.

3- 658.. قال محمّد بن العبّاس حدثنا أحمد بن القاسم عن أحمد بن محمّد السیاری عن محمّد بن خالد عن محمّد بن علی الصوفی عن محمّد بن فضیل عن أبی حمزة عن أبی جعفر(علیه السلام) أنه قرأ و تری ظالمی آل محمّد حقهم لما رأوا العذاب و علی هو العذاب يَقُولُونَ هَلْ إِلى مَرَدٍّ مِنْ سَبِيلٍ یعنی أنه هو سبب العذاب لأنه قسیم الجنة و النار. [تأویل الآیات، ص 535، ح 19]

«يَنظُرُونَ مِن طَرْفٍ خَفِيٍّ» نگاه آنان از زير چشم و با ترس و هراس، از حضرت مهدی(عليه السلام) می باشد. [كه از آنان انتقام خواهد گرفت.](1)

مرحوم علیّ بن ابراهيم پس از بيان مضمون روايات فوق گويد:

مقصود از «وَ قَالَ الَّذِينَ آمَنُوا» آل محمّد(صلی الله عليه و آله) و شيعيان آنان هستند. سپس گويد: به خدا سوگند مقصود از «أَلَا إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّقِيمٍ» دشمنان اهل بيت و ناصبی ها می باشند كه دشمن اميرالمؤمنين(عليه السلام) و ذريّه او(عليهم السلام) بودند....(2)

«لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاء يَهَبُ لِمَنْ يَشَاء إِنَاثًا وَ يَهَبُ لِمَن يَشَاء الذُّكُورَ * أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَ إِنَاثًا وَ يَجْعَلُ مَن يَشَاء عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ»(3)

امام باقر(عليه السلام) در تفسير «يَهَبُ لِمَنْ يَشَاء إِنَاثًا» تا آخر آيه فرمود:

مقصود اين است كه خداوند به هر كس بخواهد فرزند دختر می دهد، و به هر

1- 659.. قال محمّد بن العبّاس؟ره؟ حدثنا أحمد بن القاسم عن أحمد بن محمّد السياری عن البرقی عن محمّد بن أسلم عن أيوب البزاز عن عمرو بن شمر عن جابر بن يزيد عن أبی جعفر(عليه السلام) قال قوله؟عز؟ خاشِعِينَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ يعنی إلی القائم؟عج؟. [تأويل الآيات، ص 535، ح 20]

2- 660.. و قوله تَرَى الظَّالِمِينَ آل محمّد حقهم لَمَّا رَأَوُا الْعَذابَ و علی(عليه السلام) هو العذاب فی هذا الوجه يَقُولُونَ هَلْ إِلی مَرَدٍّ مِنْ سَبِيلٍ فنوالی عليا(عليه السلام) وَ تَراهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْها خاشِعِينَ مِنَ الذُّلِّ لعلی يَنْظُرُونَ إِلی علی مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ وَ قالَ الَّذِينَ آمَنُوا يعنی آل محمّد و شيعتهم إِنَّ الْخاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَ أَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيامَةِ أَلا إِنَّ الظَّالِمِينَ آل محمّد حقهم فِی عَذابٍ مُقِيمٍ قال: و الله يعنی النصاب الذين نصبوا العداوة لعلی و ذريته(عليه السلام) و المكذبين وَ ما كانَ لَهُمْ مِنْ أَوْلِياءَ يَنْصُرُونَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ مَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَما لَهُ مِنْ سَبِيلٍ. [تفسير قمّی، ج 2، ص 278]

3- 661.. سوره ی شوری، آيات 49 و 50.

کس بخواهـد فرزنـد پسـر می دهـد، و به هر کس بخواهـد پسـر و دختر می دهـد، و هر کس را بخواهد عقیم می کند و فرزندی به او نمی دهد.(1)

محمّد بن سعید گوید:

یحیی بن اکثم از موسـی بن محمّـد مسائلی را سؤال نمود و یکی از سؤالات او مربوط به آیه «یَهَبُ لِمَنْ یَشَاء إِنَاثًا» بود و سؤال او این بود که گفت: آیا امکان دارد که خداونـد مردها را به مردها تزویـج نماید، در حالی که قوم لوط را به این عمل ملامت نموده است؟! پس موسـی بن محمّد از برادر خود حضـرت هادی(علیه السـلام) پاسخ سؤالات او را درخواست نمود و امام هادی(علیه السلام) فرمود: ... و امّا مقصود از آیه «أَوْ یُزَوِّجُهُمْ ذُکْرَانًا وَ إِنَاثًا» این است که خداوند مردان مؤمن مطیع را به زن های حورالعین تزویج می نماید، و زنان مؤمنه مطیعات را به مردان مؤمن مطیع تزویج می کند، و معاذ الله که خداوند جلیل آن معنایی که تو برای آزادی خویش نسبت به عمل حرام فکر کرده ای را اراده کرده باشد، چرا که او می فرماید: «وَ مَن یَفْعَلْ ذَلِکَ یَلْقَ أَثَامًا * یُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ یَوْمَ الْقِیَامَةِ وَ یَخْلُدْ فِیهِ مُهَانًا.»(2)و(3)

1- 662.. و فی روایـة أبی الجارود عن أبی جعفر(علیه السـلام) فی قوله یَهَبُ لِمَنْ یَشاءُ إِناثاً أی لیس معهن ذکر وَ یَهَبُ لِمَنْ یَشاءُ الـذُّکُورَ یعنی لیس معهم أنثی أَوْ یُزَوِّجُهُمْ ذُکْراناً وَ إِناثاً جمیعا یجمع له البنین و البنات أی یهبهم جمیعا لواحد. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 278]

2- 663.. سوره ی فرقان، آیات 68 و 69.

3- 664.. قال: فحدثنی أبی عن المحمودی و محمّد بن عیسـی بن عبید عن محمّد بن إسـماعیل الرازی عن محمّد بن سـعید أن یحیی بن أکثم سأل موسـی بن محمّـد عن مسائل و فیها أخبرنا عن قول الله «أَوْ یُزَوِّجُهُمْ ذُکْراناً وَ إِناثاً» فهل یزوج الله عباده الـذکران و قد عاقب قوما فعلوا ذلـک فسأل موسـی أخاه أبا الحسن العسـکری(علیه السـلام) و کان من جواب أبی الحسن أما قوله «أَوْ یُزَوِّجُهُمْ ذُکْراناً وَ إِناثاً» فإن الله تبـارک و تعـالی یزوج ذکران المطیعین إناثا من الحور العین و إناث المطیعات من الإنس من ذکران المطیعین و معاذ الله أن یکون الجلیل عنی ما لبست علی نفسک تطلبا للرخصة لارتکاب المأثم قال وَ مَنْ یَفْعَلْ ذلِکَ یَلْقَ أَثاماً یُضاعَفْ لَهُ الْعَذابُ یَوْمَ الْقِیامَةِ وَ یَخْلُدْ فِیهِ مُهاناً إن لم یتب. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 278]

مؤلّف گوید:

حدیث فوق به طور کامل در کتاب اختصاص، نقل شده است، و متن آن را در پاورقی مشاهده می کنید.(1)

ص: 474

1- 665.. وَ هُوَ حَدِيثٌ طَوِيلٌ يَرْوِيهِ مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى بْنِ عُبَيْدٍ الْبَغْدَادِيُّ عَنْ مُوسَى بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى سَأَلَهُ بِبَغْدَادَ فِي دَارِ الْقُطْنِ قَالَ قَالَ مُوسَى كَتَبَ إِلَيَّ يَحْيَى بْنُ أَكْثَمَ يَسْأَلُنِي عَنْ عَشْرِ مَسَائِلَ أَوْ تِسْعَةٍ فَدَخَلْتُ عَلَى أَخِي فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّ ابْنَ أَكْثَمَ كَتَبَ إِلَيَّ يَسْأَلُنِي عَنْ مَسَائِلَ أُفْتِيهِ فِيهَا فَضَحِكَ ثُمَّ قَالَ فَهَلْ أَفْتَيْتَهُ قُلْتُ لَا قَالَ وَ لِمَ قُلْتُ لَمْ أَعْرِفْهَا قَالَ وَ مَا هِيَ قُلْتُ كَتَبَ إِلَيَّ أَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ أَ نَبِيُّ اللَّهِ كَانَ مُحْتَاجاً إِلَى عِلْمِ آصَفَ وَ أَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ وَ رَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَ خَرُّوا لَهُ سُجَّداً أَ سَجَدَ يَعْقُوبُ وَ وُلْدُهُ لِيُوسُفَ وَ هُمْ أَنْبِيَاءُ. وَ أَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنا إِلَيْكَ فَسْئَلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُنَ الْكِتابَ مِنْ قَبْلِكَ مَنِ الْمُخَاطَبُ بِالْآيَةِ فَإِنْ كَانَ الْمُخَاطَبُ رَسُولَ اللَّهِ(صلى الله عليه و آله) أَ لَيْسَ قَدْ شَكَّ فِيمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ وَ إِنْ كَانَ الْمُخَاطَبُ بِهِ غَيْرَهُ فَعَلَى غَيْرِهِ إِذاً أُنْزِلَ الْقُرْآنُ وَ أَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى وَ لَوْ أَنَّ ما فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلامٌ وَ الْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ ما نَفِدَتْ كَلِماتُ اللَّهِ مَا هَذِهِ الْأَبْحُرُ وَ أَيْنَ هِيَ وَ أَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِ اللَّهِ فِيهَا ما تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَ تَلَذُّ الْأَعْيُنُ فَاشْتَهَتْ نَفْسُ آدَمَ الْبُرَّ فَأَكَلَ وَ أَطْعَمَ فَكَيْفَ عُوقِبَا فِيهَا عَلَى مَا تَشْتَهِي الْأَنْفُسُ وَ أَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِ اللَّهِ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْراناً وَ إِناثاً فَهَلْ زَوَّجَ اللَّهُ عِبَادَهُ الذُّكْرَانَ وَ قَدْ عَاقَبَ اللَّهُ قَوْماً فَعَلُوا ذَلِكَ. وَ أَخْبِرْنِي عَنْ شَهَادَةِ امْرَأَةٍ جَازَتْ وَحْدَهَا وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ؟عز؟ وَ أَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَ أَخْبِرْنِي عَنِ الْخُنْثَى وَ قَوْلِ عَلِيٍّ فِيهَا تُوَرَّثُ الْخُنْثَى مِنَ الْمَبَالِ مَنْ يَنْظُرُ إِذَا بَالَ وَ شَهَادَةُ الْجَارِّ إِلَى نَفْسِهِ لَا تُقْبَلُ مَعَ أَنَّهُ عَسَى أَنْ يَكُونَ رَجُلًا وَ قَدْ نَظَرَ إِلَيْهِ النِّسَاءُ وَ هَذَا مَا لَا يَحِلُّ فَكَيْفَ هَذَا وَ أَخْبِرْنِي عَنْ رَجُلٍ أَتَى قَطِيعَ غَنَمٍ فَرَأَى الرَّاعِيَ يَنْزُو عَلَى شَاةٍ مِنْهَا فَلَمَّا بَصُرَ بِصَاحِبِهَا خَلَّى سَبِيلَهَا فَانْسَابَتْ بَيْنَ الْغَنَمِ لَا يَعْرِفُ الرَّاعِي أَيَّهَا كَانَتْ وَ لَا يَعْرِفُ صَاحِبُهَا أَيَّهَا يَذْبَحُ وَ أَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِ عَلِيٍّ لِابْنِ جُرْمُوزٍ بَشِّرْ قَاتِلَ ابْنِ صَفِيَّةَ بِالنَّارِ فَلِمَ لَمْ يَقْتُلْهُ وَ هُوَ إِمَامٌ وَ مَنْ تَرَكَ حَدّاً مِنْ حُدُودِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ إِلَّا مِنْ عِلَّةٍ. وَ أَخْبِرْنِي عَنْ صَلَاةِ الْفَجْرِ لِمَ يُجْهَرُ فِيهَا بِالْقِرَاءَةِ وَ هِيَ مِنْ صَلَاةِ النَّهَارِ وَ إِنَّمَا يُجْهَرُ فِي صَلَاةِ اللَّيْلِ وَ أَخْبِرْنِي عَنْهُ لِمَ قَتَلَ أَهْلَ صِفِّينَ وَ أَمَرَ بِذَلِكَ مُقْبِلِينَ وَ مُدْبِرِينَ وَ أَجَازَ عَلَى جَرِيحِهِمْ وَ يَوْمَ الْجَمَلِ غَيَّرَ حُكْمَهُ لَمْ يَقْتُلْ مِنْ جَرِيحِهِمْ وَ لَا مَنْ دَخَلَ داراً وَ لَمْ يُجِزْ عَلَى جَرِيحِهِمْ وَ لَمْ يَأْمُرْ بِذَلِكَ وَ مَنْ أَلْقَى سِلَاحَهُ آمَنَهُ لِمَ فَعَلَ ذَلِكَ فَإِنْ كَانَ الْأَوَّلُ صَوَاباً كَانَ الثَّانِي خَطَاءً؟ فَقَالَ(عليه السلام) اكْتُبْ قُلْتُ وَ مَا أَكْتُبُ قَالَ اكْتُبْ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ وَ أَنْتَ فَأَلْهَمَكَ اللَّهُ الرُّشْدَ أَلْقَانِي كِتَابُكَ بِمَا امْتَحَنْتَنَا بِهِ مِنْ تَعَنُّتِكَ لِتَجِدَ إِلَى الطَّعْنِ سَبِيلًا قَصَرْنَا فِيهَا وَ اللَّهُ يُكَافِئُكَ عَلَى نِيَّتِكَ وَ قَدْ شَرَحْنَا مَسَائِلَكَ فَأَصْغِ إِلَيْهَا سَمْعَكَ وَ ذَلِّلْ لَهَا فَهْمَكَ وَ اشْتَغِلْ بِهَا قَلْبَكَ فَقَدْ أَلْزَمْتُكَ الْحُجَّةَ وَ السَّلَامُ سَأَلْتَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ فِي كِتَابِهِ: قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ فَهُوَ آصَفُ بْنُ بَرْخِيَا وَ لَمْ يَعْجِزْ سُلَيْمَانُ عَنْ مَعْرِفَةِ مَا عَرَفَ لَكِنَّهُ أَحَبَّ أَنْ يُعَرِّفَ أُمَّتَهُ مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ أَنَّهُ الْحُجَّةُ مِنْ بَعْدِهِ وَ ذَلِكَ مِنْ عِلْمِ سُلَيْمَانَ أَوْدَعَهُ آصَفَ بِأَمْرِ اللَّهِ فَفَهَّمَهُ اللَّهُ ذَلِكَ لِئَلَّا يُخْتَلَفَ فِي إِمَامَتِهِ وَ دَلَالَتِهِ كَمَا فَهَّمَ سُلَيْمَانَ فِي حَيَاةِ دَاوُدَ لِيَعْرِضَ إِمَامَتَهُ وَ نُبُوَّتَهُ مَنْ بَعْدَهُ لِتَأْكِيدِ الْحُجَّةِ عَلَى الْخَلْقِ. وَ أَمَّا سُجُودُ يَعْقُوبَ وَ وُلْدِهِ لِيُوسُفَ فَإِنَّ السُّجُودَ لَمْ يَكُنْ لِيُوسُفَ كَمَا أَنَّ السُّجُودَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ لِآدَمَ لَمْ يَكُنْ لِآدَمَ إِنَّمَا كَانَ مِنْهُمْ طَاعَةً لِلَّهِ وَ تَحِيَّةً لِآدَمَ فَسَجَدَ يَعْقُوبُ وَ وُلْدُهُ شُكْراً لِلَّهِ بِاجْتِمَاعِ شَمْلِهِمْ أَ لَمْ تَرَ أَنَّهُ يَقُولُ فِي شُكْرِهِ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَ عَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ وَ أَمَّا قَوْلُهُ «فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنا إِلَيْكَ فَسْئَلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُنَ الْكِتابَ مِنْ قَبْلِكَ» فَإِنَّ الْمُخَاطَبَ فِي ذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ(صلى الله عليه و آله) وَ لَمْ يَكُنْ فِي شَكٍّ مِمَّا أُنْزِلَ إِلَيْهِ وَ لَكِنْ قَالَتِ الْجَهَلَةُ كَيْفَ لَمْ يَبْعَثِ اللَّهُ نَبِيّاً مِنْ مَلَائِكَتِهِ أَمْ كَيْفَ لَمْ يُفَرِّقْ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ خَلْقِهِ بِالِاسْتِغْنَاءِ عَنِ الْمَأْكَلِ وَ الْمَشْرَبِ وَ الْمَشْيِ فِي الْأَسْوَاقِ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى نَبِيِّهِ(صلى الله عليه و آله) «فَسْئَلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُنَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ» تَفَحَّصْ بِمَحْضَرِ كَذَا مِنَ الْجَهَلَةِ هَلْ بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا قَبْلَكَ إِلَّا وَ هُوَ يَأْكُلُ وَ يَشْرَبُ وَ يَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ وَ لَكَ بِهِمْ أُسْوَةٌ وَ إِنَّمَا قَالَ فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ وَ لَمْ يَكُنْ لِلنَّصَفَةِ كَمَا قَالَ(صلى الله عليه و آله) فَقُلْ

تَعالَوْا نَدْعُ أَبْناءَنا وَ أَبْناءَكُمْ وَ نِساءَنا وَ نِساءَكُمْ وَ أَنْفُسَنا وَ أَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكاذِبِينَ وَ لَوْ قَالَ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ لَمْ يَكُونَا يَجُوزَانِ لِلْمُبَاهَلَةِ وَ قَدْ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّ نَبِيَّهُ مُؤَدٍّ عَنْهُ رِسالاتِهِ وَ ما هُوَ مِنَ الْكاذِبِينَ وَ كَذَلِكَ عَرَّفَ النَّبِيَّ أَنَّهُ صَادِقٌ فِيمَا يَقُولُ وَ لَكِنْ أَحَبَّ أَنْ يُنْصِفَهُمْ مِنْ نَفْسِهِ. وَ أَمَّا قَوْلُهُ «وَ لَوْ أَنَّ ما فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلامٌ وَ الْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ ما نَفِدَتْ كَلِماتُ اللَّهِ» فَهُوَ كَذَلِكَ لَوْ أَنَّ أَشْجَارَ الدُّنْيَا أَقْلَامٌ وَ الْبَحْرَ مِدَادٌ لَهُ بَعْدَ سَبْعَةِ مَدَّدَ الْبَحْرَ حَتَّى فُجِّرَتِ الْأَرْضُ عُيُوناً فَغَرِقَ أَصْحَابُ الطُّوفَانِ لَنَفِدَتْ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ اللَّهِ؟عز؟ وَ هِيَ عَيْنُ الْكِبْرِيتِ وَ عَيْنُ الْيَمَنِ وَ عَيْنُ بَرَهُوتَ وَ عَيْنُ الطَّبَرِيَّةِ وَ حَمَّةُ ماسَبَذَانَ وَ تُدْعَى المنيات وَ حَمَّةُ إِفْرِيقِيَةَ وَ تُدْعَى بسلان وَ عَيْنُ باحروان وَ بَحْرُ بحر وَ نَحْنُ الْكَلِماتُ الَّتِي لَا تُدْرَكُ فَضَائِلُنَا وَ لَا تُسْتَقْصَى. وَ أَمَّا الْجَنَّةُ فَفِيهَا مِنَ الْمَآكِلِ وَ الْمَشَارِبِ وَ الْمَلَاهِي وَ الْمَلَابِسِ مَا تَشْتَهِي الْأَنْفُسُ وَ تَلَذُّ الْأَعْيُنُ وَ أَبَاحَ اللَّهُ ذَلِكَ كُلَّهُ لآدَمَ وَ الشَّجَرَةُ الَّتِي نَهَى اللَّهُ عَنْهَا آدَمَ وَ زَوْجَتَهُ أَنْ يَأْكُلَا مِنْهَا شَجَرَةُ الْحَسَدِ عَهِدَ إِلَيْهِمَا أَنْ لَا يَنْظُرَا إِلَى مَنْ فَضَّلَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا وَ عَلَى كُلِّ خَلَائِقِهِ بِعَيْنِ الْحَسَدِ فَنَسِيَ وَ نَظَرَ بِعَيْنِ الْحَسَدِ وَ لَمْ يَجِدْ لَهُ عَزْماً. وَ أَمَّا قَوْلُهُ أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَاناً وَ إِنَاثاً فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يُزَوِّجُ ذُكْرَانَ الْمُطِيعِينَ إِنَاثاً مِنَ الْحُورِ وَ مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ يَكُونَ عَنَى الْجَلِيلُ مَا لَبَّسْتَ عَلَى نَفْسِكَ تَطْلُبُ الرُّخَصَ لِارْتِكَابِ الْمَآثِمِ وَ مَنْ يَفْعَلْ ذلِكَ يَلْقَ أَثاماً يُضاعَفْ لَهُ الْعَذابُ يَوْمَ الْقِيامَةِ وَ يَخْلُدْ فِيهِ مُهاناً إِنْ لَمْ يَتُبْ وَ أَمَّا قَوْلُ عَلِيٍّ بَشِّرْ قَاتِلَ ابْنِ صَفِيَّةَ بِالنَّارِ لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ(صلى الله عليه و آله) بَشِّرْ قَاتِلَ ابْنِ صَفِيَّةَ بِالنَّارِ وَ كَانَ مِمَّنْ خَرَجَ يَوْمَ النَّهْرَوَانِ وَ لَمْ يَقْتُلْهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ(عليه السلام) بِالْبَصْرَةِ لِأَنَّهُ عَلِمَ أَنَّهُ يُقْتَلُ فِي فِتْنَةِ النَّهْرَوَانِ. وَ أَمَّا قَوْلُكَ عَلِيٌّ قَتَلَ أَهْلَ صِفِّينَ مُقْبِلِينَ وَ مُدْبِرِينَ وَ أَجَازَ عَلَى جَرِيحِهِمْ وَ يَوْمَ الْجَمَلِ لَمْ يَتْبَعْ مُوَلِّياً وَ لَمْ يُجِزْ عَلَى جَرِيحٍ وَ مَنْ أَلْقَى سَيْفَهُ آمَنَهُ وَ مَنْ دَخَلَ دَارَهُ آمَنَهُ فَإِنَّ أَهْلَ الْجَمَلِ قُتِلَ إِمَامُهُمْ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ فِئَةٌ يَرْجِعُونَ إِلَيْهَا وَ إِنَّمَا رَجَعَ الْقَوْمُ إِلَى مَنَازِلِهِمْ غَيْرَ مُحَارِبِينَ وَ لَا مُحْتَالِينَ وَ لَا مُتَجَسِّسِينَ وَ لَا مُنَابِذِينَ وَ قَدْ رَضُوا بِالْكَفِّ عَنْهُمْ فَكَانَ الْحُكْمُ رَفْعَ السَّيْفِ وَ الْكَفَّ عَنْهُمْ إِذَا لَمْ يَطْلُبُوا عَلَيْهِ أَعْوَاناً. وَ أَهْلُ صِفِّينَ يَرْجِعُونَ إِلَى فِئَةٍ مُسْتَعِدَّةٍ وَ إِمَامٍ لَهُمْ مُنْتَصِبٍ يَجْمَعُ لَهُمُ السِّلَاحَ مِنَ الدُّرُوعِ وَ الرِّمَاحِ وَ السُّيُوفِ وَ يَسْتَعِدُّ لَهُمُ الْعَطَاءَ وَ يُهَيِّئُ لَهُمُ الْأَنْزَالَ وَ يَتَفَقَّدُ جَرِيحَهُمْ وَ يَجْبُرُ كَسِيرَهُمْ وَ يُدَاوِي جَرِيحَهُمْ وَ يَحْمِلُ رَجِلَتَهُمْ وَ يَكْسُو حَاسِرَهُمْ وَ يَرُدُّهُمْ فَيَرْجِعُونَ إِلَى مُحَارَبَتِهِمْ وَ قِتَالِهِمْ لَا يُسَاوِي بَيْنَ الْفَرِيقَيْنِ فِي الْحُكْمِ وَ لَوْ لَا عَلِيٌّ(عليه السلام) وَ حُكْمُهُ لِأَهْلِ صِفِّينَ وَ الْجَمَلِ لَمَا عُرِفَ الْحُكْمُ فِي عُصَاةِ أَهْلِ التَّوْحِيدِ لَكِنَّهُ شَرَحَ ذَلِكَ لَهُمْ فَمَنْ رَغِبَ عَنْهُ يُعْرَضُ عَلَى السَّيْفِ أَوْ يَتُوبَ مِنْ ذَلِكَ. وَ أَمَّا شَهَادَةُ الْمَرْأَةِ الَّتِي جَازَتْ وَحْدَهَا فَهِيَ الْقَابِلَةُ جَائِزٌ شَهَادَتُهَا مَعَ الرِّجَالِ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ رِجَالٌ فَلَا أَقَلَّ مِنِ امْرَأَتَيْنِ تَقُومُ مَقَامَهَا بَدَلَ الرَّجُلِ لِلضَّرُورَةِ لِأَنَّ الرَّجُلَ لَا يُمْكِنُهُ أَنْ يَقُومَ مَقَامَهَا فَإِنْ كَانَتْ وَحْدَهَا قُبِلَ مَعَ يَمِينِهَا وَ أَمَّا قَوْلُ عَلِيٍّ(عليه السلام) فِي الْخُنْثَى أَنَّهُ يُوَرَّثُ مِنَ الْمَبَالِ فَهُوَ كَمَا قَالَ وَ يَنْظُرُ إِلَيْهِ قَوْمٌ عُدُولٌ فَيَأْخُذُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمُ الْمِرْآةَ فَيَقُومُ الْخُنْثَى خَلْفَهُمْ عُرْيَاناً وَ يَنْظُرُونَ فِي الْمِرْآةِ فَيَرَوْنَ الشَّبَحَ فَيَحْكُمُونَ عَلَيْهِ. وَ أَمَّا الرَّجُلُ الَّذِي قَدْ نَظَرَ إِلَى الرَّاعِي قَدْ نَزَا عَلَى شَاةٍ فَإِنْ عَرَفَهَا ذَبَحَهَا وَ أَحْرَقَهَا وَ إِنْ لَمْ يَعْرِفْهَا قَسَمَهَا بِنِصْفَيْنِ سَاهَمَ بَيْنَهُمَا فَإِنْ وَقَعَ السَّهْمُ عَلَى أَحَدِ النِّصْفَيْنِ فَقَدْ نَجَا الآخَرُ ثُمَّ يُفَرِّقُ الَّذِي وَقَعَ فِيهِ السَّهْمُ بِنِصْفَيْنِ وَ يُقْرِعُ بَيْنَهُمَا بِسَهْمٍ فَإِنْ وَقَعَ عَلَى أَحَدِ النِّصْفَيْنِ نَجَا النِّصْفُ الآخَرُ فَلَا يَزَالُ كَذَلِكَ حَتَّى يَبْقَى اثْنَانِ فَيُقْرِعُ بَيْنَهُمَا فَأَيُّهُمَا وَقَعَ السَّهْمُ لَهَا تُذْبَحُ وَ تُحْرَقُ وَ قَدْ نَجَتْ سَائِرُهَا وَ أَمَّا صَلَاةُ الْفَجْرِ وَ الْجَهْرُ فِيهَا بِالْقِرَاءَةِ لِأَنَّ النَّبِيَّ(صلى الله عليه و آله) كَانَ يُغَلِّسُ بِهَا فَقِرَاءَتُهَا مِنَ اللَّيْلِ وَ قَدْ أَنْبَأْتُكَ بِجَمِيعِ مَا سَأَلْتَنَا فَاعْلَمْ ذَلِكَ يُوَلِّي اللَّهُ حِفْظَكَ وَ الْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعالَمِينَ. [اختصاص، ص 91]

«وَ مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ اللّهُ إِلّا وَحْيًا أَوْ مِن وَرَاء حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاء إِنَّهُ عَلِيٌّ حَكِيمٌ»(1)

امیرالمؤمنین(علیه السلام) در تفسیر این آیه می فرماید:

شایسته نیست خداوند با بشری سخن بگوید، مگر به صورت وحی، و آن

1- 666.. سوره ی شوری، آیه ی 51.

انجام نمی شود مگر از ورای حجاب، و یا خداونـد به واسـطه ملائکه آسـمان، وحی را منتقل به ملائکه زمین می کنـد، و به رسول خدا می رسد، و یا مستقیماً ملائکه زمین وحی را به رسول خدا می رسانند و ملائکه آسمان واسطه آن نخواهند بود.

سپس فرمود:

رسول خـدا(صـلی الله علیه و آله) به جبرئیـل فرمود: آیا تو خـدای خود را دیـده ای؟ جبرئیل گفت: پروردگار من با چشم دیـده نمی شود، رسول خدا(صـلی الله علیه و آله) فرمود: پس تو چگونه وحی را از او می گیری؟ جبرئیل گفت: من از اسرافیل می گیرم، و اسرافیل از ملکی فوق خود -- از روحـانیّون -- می گیرد، و خداونـد وحی را در قلب او می فرسـتد، و کلاـم خـدا را اقسـامی است، برخی به صورت تکلّم خداوند با پیامبر است، و برخی به صورت وارد شدن در قلب اوست، و برخی به صورت خواب است، و برخی به صورت مسـتقیم بر پیامبر خدا قرائت می شود و بر قلب او وارد می گردد. سپس فرمود: بیش از این توضیح مخواه....(1)

1- 667.. فَأَمَّا قَوْلُهُ ما کانَ لِبَشَرٍ أَنْ یُکَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْیاً أَوْ مِنْ وَراءِ حِجابٍ فَإِنَّهُ مَا یَنْبَغِی لِبَشَرٍ أَنْ یُکَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْیاً وَ لَیْسَ بِکَائِنٍ إِلَّا مِنْ وَراءِ حِجابٍ أَوْ یُرْسِلَ رَسُولًا فَیُوحِیَ بِإِذْنِهِ ما یَشاءُ کَذَلِکَ قَالَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی عُلُوّاً کَبِیراً قَدْ کَانَ الرَّسُولُ یُوحَی إِلَیْهِ مِنْ رُسُلِ السَّمَاءِ فَیُبَلِّغُ رُسُلُ السَّمَاءِ رُسُلَ الْأَرْضِ وَ قَدْ کَانَ الْکَلَامُ بَیْنَ رُسُلِ أَهْلِ الْأَرْضِ وَ بَیْنَهُ مِنْ غَیْرِ أَنْ یُرْسِلَ بِالْکَلَامِ مَعَ رُسُلِ أَهْلِ السَّمَاءِ وَ قَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله): یَا جَبْرَئِیلُ هَلْ رَأَیْتَ رَبَّکَ فَقَالَ جَبْرَئِیلُ إِنَّ رَبِّی لَا یُرَی فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) فَمِنْ أَیْنَ تَأْخُذُ الْوَحْیَ فَقَالَ آخُذُهُ مِنْ إِسْرَافِیلَ فَقَالَ وَ مِنْ أَیْنَ یَأْخُذُهُ إِسْرَافِیلُ قَالَ یَأْخُذُهُ مِنْ مَلَکٍ فَوْقَهُ مِنَ الرُّوحَانِیِّینَ قَالَ فَمِنْ أَیْنَ یَأْخُذُهُ ذَلِکَ الْمَلَکُ قَالَ یُقْذَفُ فِی قَلْبِهِ قَذْفاً فَهَذَا وَحْیٌ وَ هُوَ کَلَامُ اللَّهِ؟عز؟ وَ کَلَامُ اللَّهِ لَیْسَ بِنَحْوٍ وَاحِدٍ مِنْهُ مَا کَلَّمَ اللَّهُ بِهِ الرُّسُلَ وَ مِنْهُ مَا قَذَفَهُ فِی قُلُوبِهِمْ وَ مِنْهُ رُؤْیَا یُرِیهَا الرُّسُلَ وَ مِنْهُ وَحْیٌ وَ تَنْزِیلٌ یُتْلَی وَ یُقْرَأُ فَهُوَ کَلَامُ اللَّهِ فَاکْتَفِ بِمَا وَصَفْتُ لَکَ مِنْ کَلَامِ اللَّهِ فَإِنَّ مَعْنَی کَلَامِ اللَّهِ لَیْسَ بِنَحْوٍ وَاحِدٍ فَإِنَّ مِنْهُ مَا یُبَلِّغُ بِهِ رُسُلُ السَّمَاءِ رُسُلَ الْأَرْضِ. [توحید صدوق، ص 264، ح 5]

امام صادق(علیه السلام) می فرماید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

خداوند مرا به معراج برد و از ورای حجاب مستقیماً با من سخن گفت، و از سخنان او این بود که فرمود: «یَا مُحَمَّدُ إِنِّی أَنَا اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا أَنَا عالِمُ الْغَیْبِ وَ الشَّهادَةِ... الرَّحْمنُ الرَّحِیمُ، إِنِّی أَنَا اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا أَنَا الْمَلِکُ الْقُدُّوسُ السَّلامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَیْمِنُ الْعَزِیزُ الْجَبَّارُ الْمُتَکَبِّرُ سُبْحانَ اللَّهِ عَمَّا یُشْرِکُونَ، إِنِّی أَنَا اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا أَنَا الْخالِقُ الْبارِئُ الْمُصَوِّرُ، لِیَ الْأَسْماءُ الْحُسْنَی، یُسَبِّحُ لِی مَنْ فِی السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ، وَ أَنَا الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ».

سپس فرمود:

ای محمّد! من خدایی هستم که جز من خدایی نیست، و من اوّلی هستم که چیزی قبل از من نبوده، و من آخری هستم که چیزی بعد از من نیست، و من ظاهری هستم که فوق من چیزی نیست، و من باطنی هستم که چیزی دون من نیست، و من خدایی هستم که خدایی جز من نیست، و من به هر چیزی عالم هستم.

سپس فرمود:

ای محمّد، علیّ اوّل کسی است -- از بین ائمّه -- که من میثاق از او گرفته ام، ای محمّد، من علیّ را به آنچه بر تو وحی می کنم، آگاه خواهم نمود، و تو حقّ نداری چیزی را از او پنهان نمایی، ای محمّد، آنچه از اسرار را به تو گفتم به او منتقل کن، تا او به آنچه بین من و تو بوده است، آگاه باشد، ای محمّد، هر حلال و حرامی که من خلق کردم علی به آن آگاه است.(1)

1- 668.. حدثنا إبراهیم بن هاشم عن البرقی عن ابن سنان و غیره عن عبد الله بن سنان قال قال أبو عبد الله(علیه السلام) قال رسول الله(صلی الله علیه و آله) لقد أسری بی ربی فأوحی إلی من وراء الحجاب ما أوحی و کلمنی فکان مما کلمنی أن قال یا محمّد علی الأول و علی الآخر و هو بکل شی ء علیم فقال یا رب أ لیس ذلک أنت أ لیس ذلک أنت فقال فقال یا محمّد(صلی الله علیه و آله) أنا الله لا إله إلّا أنا الملک القدوس السلام المؤمن المهیمن العزیز الجبار المتکبر سبحان الله عما یشرکون إنّی أنا الله لا إله إلّا أنا الخالق البارئ المصور له الأسماء الحسنی یسبح له من فی السماوات و الأرضین و أنا العزیز الحکیم. یا محمّد(صلی الله علیه و آله) أنا الله لا إله إلّا أنا الأول و لا شی ء قبلی و أنا الآخر فلا شی ء بعدی و أنا الظاهر فلا شی ء فوقی و أنا الباطن فلا شی ء تحتی و أنا الله لا إله إلّا أنا بکل شی ء علیم یا محمّد(صلی الله علیه و آله) علی الأول أول من أخذ میثاقی من الأئمة یا محمّد(صلی الله علیه و آله) علی الآخر آخر من أقبض أقبض من الأئمة و هی الدابة التی تکلمهم یا محمّد علی الظاهر أظهر علیه جمیع ما أوصیته إلیک لیس لک أن تکتم منه شیئا یا محمّد علی الباطن أبطنه سر الذی أسررته إلیک و لیس فیما بینی و بینک سرا أزویه عن علی ما خلقت من حلال أو حرام علی علیم به. [بصائر الدرجات، ص 514]

«وَ كَذَلِکَ أَوْحَيْنَا إِلَيْکَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنتَ تَدْرِی مَا الْكِتَابُ وَ لَا الْإِيمَانُ وَ لَكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِی بِهِ مَنْ نَّشَاء مِنْ عِبَادِنَا وَ إِنَّکَ لَتَهْدِی إِلَی صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ * صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِی لَهُ مَا فِی السَّمَاوَاتِ وَ مَا فِی الْأَرْضِ أَلَا إِلَی اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ»(1)

امام صادق(عليه السلام) فرمود:

مقصود از «رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا» خلقی از ملائکه خدا می باشد که بزرگ تر از جبرئيل

و ميكائيل است و او همواره با رسول خدا(صلی الله عليه و آله) بود و آن حضرت را آگاهی می داد و تقويت می نمود و پس از رسول خدا(صلی الله عليه و آله) همراه با ائمّه(عليهم السلام) می باشد.(2)

1- 669.. سوره ی شوری، آيات 52 و 53.

2- 670.. عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ يَحْيَی الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی الصَّبَّاحِ الْكِنَانِیِّ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ(عليه السلام) عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی -- وَ كَذلِکَ أَوْحَيْنا إِلَيْکَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما كُنْتَ تَدْرِی مَا الْكِتابُ وَ لَا الْإِيمانُ قَالَ خَلْقٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ؟عز؟ أَعْظَمُ مِنْ جَبْرَئِيلَ وَ مِيكَائِيلَ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ(صلی الله عليه و آله) يُخْبِرُهُ وَ يُسَدِّدُهُ وَ هُوَ مَعَ الْأَئِمَّةِ مِنْ بَعْدِهِ. [كافی، ج 1، ص 273، ح 1]

امام باقر(علیه السلام) در تفسیر آیه فوق فرمود:

خداونـد آن روح را بر پیامبر خود(صـلی الله علیه و آله) نازل نمود و تا آن حضـرت زنـده بود او به آسـمان نرفت و همراه او بود و پس از او همراه ما می باشد.(1)

ابوبصیر و ابوالصباح کنانی گویند: امام صادق(علیه السلام) در تفسیر آیه فوق فرمود:

مقصود از روح در این آیه ملکی است بزرگ تر از جبرائیل و میکائیل، و همواره او همراه رسول خدا(صلی الله علیه و آله) بود و آن حضرت را آگاهی می داد و تقویت می نمود، و همراه ائمّه(علیهم السلام) نیز می باشد و آنان را آگاهی و تقویت می نماید.(2)

امام باقر(علیه السلام) فرمود:

آیه «وَ إِنَّکَ لَتَهْدِی إِلَی صِرَاطٍ مُّسْتَقِیمٍ» خطاب به رسول خدا(صلی الله علیه و آله) می باشد

1- 671.. حـدثنا أحمـد بن محمّد عن الحسن بن محبوب عن ابن بکیر عن زرارة عن أبی جعفر(علیه السـلام) فی قول الله؟عز؟ وَ کَذلِکَ أَوْحَیْنـا إِلَیْکَ رُوحـاً مِنْ أَمْرِنـا مـا کُنْتَ تَدْرِی مَا الْکِتابُ وَ لَا الْإِیمانُ وَ لکِنْ جَعَلْناهُ نُوراً نَهْدِی بِهِ مَنْ نَشاءُ مِنْ عِبادِنا فقال أبو جعفر(علیه السلام) منذ أنزل الله ذلک الروح علی نبیه ما صعد إلی السماء و إنه لفینا. [بصائرالدرجات، ص 457]

2- 672.. قال محمّد بن العبّاس حدثنا أحمد بن إدریس عن أحمد بن محمّد بن عیسـی عن علی بن حدید و محمّد بن إسـماعیل بن بزیع عن منصور بن یونس عن أبی بصـیر و أبی الصـباح الکنانی قالا قلنا لأبی عبد الله(علیه السـلام) جعلنا الله فداک قوله تعالی وَ کَذلِکَ أَوْحَیْنا إِلَیْکَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنا ما کُنْتَ تَدْرِی مَا الْکِتابُ وَ لَا الْإِیمانُ وَ لکِنْ جَعَلْناهُ نُوراً نَهْدِی بِهِ مَنْ نَشاءُ مِنْ عِبادِنا وَ إِنَّکَ لَتَهْدِی إِلی صِراطٍ مُسْتَقِیمٍ قال یا أبا محمّد الروح خلق أعظم من جبرئیل و میکائیل کان مع رسول الله(صـلی الله علیه و آله) یخبره و یسدده و هو مع الأئمة یخبرهم و یسددهم. [تأویل الآیات، ص 535، ح 2]

و آن حضرت مردم را امر به ولایت علیّ(علیه السلام) می کند چرا که علی صراط مستقیم دین است.(1)

و در سخن دیگری نیز فرمود:

مقصود از «وَ لَكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِی بِهِ مَنْ نَّشَاء» علیّ بن ابیطالب(علیه السلام) است.(2)

ص: 482

---

1 - 673.. حدثنا عبد الله بن عامر عن أبی عبد الله البرقی عن الحسین بن عثمان عن محمّد بن الفضیل عن أبی حمزة قال سألت أبا جعفر(علیه السلام) عن قول الله تبارک و تعالی وَ مَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَ هُوَ فِی الآخِرَةِ مِنَ الْخاسِرِينَ قال تفسیرها فی بطن القرآن یعنی من یکفر بولایة علی و علی هو الإیمان قال سألت أبا جعفر(علیه السلام) عن قول الله تعالی وَ كانَ الْكافِرُ عَلى رَبِّهِ ظَهِيراً قال تفسیرها علی بطن القرآن یعنی علی هو ربه فی الولایة و الطاعة و الرب هو الخالق الذی لا یوصف و قال أبو جعفر(علیه السلام) إن علیا آیة لمحمّد و إن محمّدا یدعو إلی ولایة علی أ ما بلغک قول رسول الله(صلی الله علیه و آله) من کنت مولاه فعلی مولاه اَللَّهُمَّ وال من والاه و عاد من عاداه فوالی الله من والاه و عادا الله من عاداه و أما قوله إِنَّكُمْ لَفِی قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ فإنه علی یعنی إنه لمختلف علیه و قد اختلف هذه الأمة فی ولایته فمن استقام علی ولایة علی دخل الجنة و من خالف ولایة علی دخل النار و أما قوله يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ فإنه یعنی علیا من أفک عن ولایته أفک علی الجنة فذلک قوله يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ و أما قوله وَ إِنَّكَ لَتَهْدِی إِلى صِراطٍ مُسْتَقِيمٍ إنک لتأمر بولایة علی(علیه السلام) و تدعو إلیها و علی هو الصراط المستقیم و أما قوله فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِی أُوحِیَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلى صِراطٍ مُسْتَقِيمٍ إنک علی ولایة علی و علی هو الصراط المستقیم و أما قوله فَلَمَّا نَسُوا ما ذُكِّرُوا یعنی فلما ترکوا ولایة علی و قد أمروا بها فَتَحْنا عَلَيْهِمْ أَبْوابَ كُلِّ شَیْءٍ یعنی مع دولتهم فی الدنیا و ما بسط إلیهم فیها و أما قوله حَتَّى إِذا فَرِحُوا بِما أُوتُوا أَخَذْناهُمْ بَغْتَةً فَإِذا هُمْ مُبْلِسُونَ یعنی قیام القائم. [بصائرالدرجات، ص 77، ح 5]

2- 674.. و عنه، قال: حدثنا علی بن عبد الله، عن إبراهیم بن محمّد، عن علی بن هلال، عن الحسن بن وهب العبسی، عن جابر الجعفی، عن أبی جعفر(علیه السلام) فی قول الله؟عز؟: وَ لكِنْ جَعَلْناهُ نُوراً نَهْدِی بِهِ مَنْ نَشاءُ مِنْ عِبادِنا ، قال: «ذاک علی بن أبی طالب(علیه السلام)». [تفسیر برهان، ج 4، ص 837، ح 7]

و در تفسیر «صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِی لَهُ مَا فِی السَّمَاوَاتِ وَ مَا فِی الْأَرْضِ ...» فرمود:

مقصود از صراط، علیّ(علیه السلام) است و خداوند او را امین و خازن خود در آسمان ها و زمین قرار داده است.(1)

جابر گوید: از امام باقر(علیه السلام) شنیدم که فرمود:

قرآنی به دریا افتاد و چون آن را یافتند همه آیات آن محو شده بود جز این آیه «أَلَا إِلَی اللَّهِ تَصِیرُ الْأُمُورُ.»(2)

1- 675.. حدثنا جعفر بن أحمد قال: حدثنا عبد الکریم بن عبد الرحیم قال: حدثنا محمّد بن علی عن محمّد بن الفضیل عن أبی حمزة عن أبی جعفر(علیه السلام) فی قول الله لنبیه(صلی الله علیه و آله) «ما کُنْتَ تَدْرِی مَا الْکِتابُ وَ لَا الْإِیمانُ وَ لکِنْ جَعَلْناهُ نُوراً» یعنی علیا و علی هو النور فقال نَهْدِی بِهِ مَنْ نَشاءُ مِنْ عِبادِنا یعنی علیا(علیه السلام) به هدی من خلقه قال و قال الله لنبیه وَ إِنَّکَ لَتَهْدِی إِلی صِراطٍ مُسْتَقِیمٍ یعنی إنک لتأمر بولایة علی و تدعو إلیها و علی هو الصراط المستقیم صِراطِ اللَّهِ الَّذِی لَهُ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ یعنی علیا أنه جعله خازنه علی ما فی السماوات و ما فی الأرض من شی ء و ائتمنه علیه أَلا إِلَی اللَّهِ تَصِیرُ الْأُمُورُ. و قال علی بن إبراهیم فی قوله: «وَ إِنَّکَ لَتَهْدِی إِلی صِراطٍ مُسْتَقِیمٍ» أی تدعو إلی الإمامة المستویة ثم قال: «صِراطِ اللَّهِ» أی حجة الله الَّذِی لَهُ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ «أَلا إِلَی اللَّهِ تَصِیرُ الْأُمُورُ». [تفسیر قمّی، ج 2، ص 280]

2- 676.. عَنْهُ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ النَّضْرِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ أَبِی مَرْیَمَ الْأَنْصَارِیِّ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ(علیه السلام) قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ وَقَعَ مُصْحَفٌ فِی الْبَحْرِ فَوَجَدُوهُ وَ قَدْ ذَهَبَ مَا فِیهِ إِلَّا هَذِهِ الآیَةَ -- أَلا إِلَی اللَّهِ تَصِیرُ الْأُمُورُ. [کافی، ج 2، ص 632، ح 18]

سوره ی زُخرف

اشاره

محلّ نزول: مکّه.

به جز آیه ی 54 که در مدینه نازل شده است.

ترتیب نزول: بعد از سوره ی شوری نازل شده است.

تعداد آیات: 89 آیه.

ثواب قرائت سوره ی زُخرف

ابوبصیر از امام باقر(علیه السلام) نقل نموده که فرمود:

کسی که همواره سوره ی «حم زخرف» را قرائت کند خداوند او را از حیوانات و هوام قبر و فشار قبر ایمن خواهد نمود، تا وقتی که در پیشگاه پروردگار خود قرار بگیرد و به امر خداوند این سوره او را داخل بهشت ببرد.(1)

از کتاب خواصّ القرآن نقل شده که هر کس این سوره را قرائت کند، از کسانی خواهد

بود که روز قیامت به آنان گفته می شود: ای بندگان من، شما را خوف و هراس و اندوهی

نیست، و کسی که آن را بنویسد و بشوید و بخورد، برای هیچ بیماری نیازی به دارو ندارد،

1- 677.. بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِی الْمِعْزَی عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ(علیه السلام) مَنْ أَدْمَنَ قِرَاءَةَ حم الزُّخْرُفَ آمَنَهُ اللَّهُ فِی قَبْرِهِ مِنْ هَوَامِّ الْأَرْضِ وَ ضَغْطَةِ الْقَبْرِ حَتَّی یَقِفَ بَیْنَ یَدَیِ اللَّهِ؟عز؟ ثُمَّ جَاءَتْ حَتَّی تُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ بِأَمْرِ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی. [ثواب الأعمال، ص 113]

و اگر آب آن را به بیمار مصروعی بپاشند، بهبود پیدا خواهد نمود و با اذن خداوند شیطان

او سوخته خواهد شد.(1)

در مجمع البیان از ابیّ بن کعب نقل شده که گوید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

کسی که سوره ی زخرف را قرائت کند، از کسانی خواهد بود که روز قیامت به

او گفته می شود: «یَا عِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَیْکُمُ الْیَوْمَ وَ لَا أَنتُمْ تَحْزَنُونَ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ

بِغَیْرِ حِسَابٍ.»(2)و(3)

1- 678.. و من (خواص القرآن): روی عن رسول الله(صلی الله علیه و آله)، أنه قال: «من قرأ هذه السورة کان ممن یقال له یوم القیامة: یا عباد الله، لا- خوف علیکم و لا- أنتم تحزنون. و من کتبها و شربها لم یحتج إلی دواء یصیبه لمرض، و إذا رش بمائها مصروع أفاق من صرعته، و احترق شیطانه، بإذن الله تعالی». [تفسیر برهان، ج 4، ص 844]

2- 679.. سوره ی زخرف، آیه ی 68.

3- 680.. فی مجمع البیان أبی بن کعب عن النّبی(صلی الله علیه و آله) قال: من قرء سورة الزخرف کان ممن یقال له یوم القیامة: یا عِبادِ لا خَوْفٌ عَلَیْکُمُ الْیَوْمَ وَ لا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ادخلوا الجنة بغیر حساب. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 591، ح 2]

سوره ی زخرف، آیات 1 تا 25

متن:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحيمِ

حم 1 وَ الْكِتابِ الْمُبينِ 2 إِنَّا جَعَلْناهُ قُرْآناً عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ 3 وَ إِنَّهُ فى أُمِّ الْكِتابِ لَدَيْنا لَعَلِيٌّ حَكيمٌ 4 أَ فَنَضْرِبُ عَنْكُمُ الذِّكْرَ صَفْحاً أَنْ كُنْتُمْ قَوْماً مُسْرِفينَ 5 وَ كَمْ أَرْسَلْنا مِنْ نَبِيٍّ فِى الْأَوَّلينَ 6 وَ ما يَأْتيهِمْ مِنْ نَبِيٍّ إِلاَّ كانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ 7 فَأَهْلَكْنا أَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشاً وَ مَضى مَثَلُ الْأَوَّلينَ 8 وَ لَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزيزُ الْعَليمُ 9 الَّذى جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْداً وَ جَعَلَ لَكُمْ فيها سُبُلاً لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ 10 وَ الَّذى نَزَّلَ مِنَ السَّماءِ ماءً بِقَدَرٍ فَأَنْشَرْنا بِهِ بَلْدَةً مَيْتاً كَذلِكَ تُخْرَجُونَ 11 وَ الَّذى خَلَقَ الْأَزْواجَ كُلَّها وَ جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَ الْأَنْعامِ ما تَرْكَبُونَ 12 لِتَسْتَوُوا عَلى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَ تَقُولُوا سُبْحانَ الَّذى سَخَّرَ لَنا هذا وَ ما كُنَّا لَهُ مُقْرِنينَ 13 وَ إِنَّا إِلى رَبِّنا لَمُنْقَلِبُونَ 14 وَ جَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبادِهِ جُزْءاً إِنَّ الْإِنْسانَ لَكَفُورٌ مُبينٌ 15 أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَناتٍ وَ أَصْفاكُمْ بِالْبَنينَ 16 وَ إِذا بُشِّرَ

أَحَدُهُمْ بِما ضَرَبَ لِلرَّحْمنِ مَثَلاً ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَ هُوَ كَظِيمٌ 17 أَ وَ مَنْ يُنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ وَ هُوَ فِي الْخِصامِ غَيْرُ مُبِينٍ 18 وَ جَعَلُوا الْمَلائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبادُ الرَّحْمنِ إِناثاً أَ شَ هِدُوا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهادَتُهُمْ وَ يُسْئَلُونَ 19 وَ قالُوا لَوْ شاءَ الرَّحْمنُ ما عَبَدْناهُمْ ما لَهُمْ بِذلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلاَّ يَخْرُصُونَ 20 أَمْ آتَيْناهُمْ كِتاباً مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ 21 بَلْ قالُوا إِنَّا وَجَدْنا آباءَنا عَلى أُمَّةٍ وَ إِنَّا عَلى آثارِهِمْ مُهْتَدُونَ 22 وَ كَذلِكَ ما أَرْسَلْنا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلاَّ قالَ مُتْرَفُوها إِنَّا وَجَدْنا آباءَنا عَلى أُمَّةٍ وَ إِنَّا عَلى آثارِهِمْ مُقْتَدُونَ 23 قالَ أَ وَ لَوْ جِئْتُكُمْ بِأَهْدى مِمَّا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِ آباءَكُمْ قالُوا إِنَّا بِما أُرْسِلْتُمْ بِهِ

كافِرُونَ 24 فَانْتَقَمْنا مِنْهُمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كانَ عاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ 25

ترجمه:

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر

حم. (1) سوگند به کتاب مبین (و روشنگر)، (2) که ما آن را قرآنی فصیح و عربی قرار دادیم، شاید شما (آن را) درک کنید! (3) و آن در «أمّ الکتاب» [لوح محفوظ] نزد ما بلندپایه و استوار است! (4) آیا این ذکر [قرآن] را از شما بازگیریم بخاطر اینکه قومی اسرافکارید؟! (5) چه بسیار پیامبرانی که (برای هدایت) در میان اقوام پیشین فرستادیم (6) ولی هیچ پیامبری به سوی آنها نمی آمد مگر اینکه او را استهزا می کردند. (7) ولی ما کسانی را که نیرومندتر از آنها بودند هلاک کردیم، و داستان پیشینیان گذشت. (8) هر گاه از آنان بپرسی: «چه کسی آسمانها و زمین را آفریده است؟» مسلّماً می گویند: «خداوند قادر و دانا آنها را آفریده است»! (9) همان کسی که زمین را محل آرامش شما قرار داد، و برای شما در آن راه هایی آفرید باشد، که هدایت شوید (و به مقصد برسید)! (10) همان کسی که از آسمان آبی فرستاد بمقدار

معیّن، و بوسیله آن سرزمین مرده را حیات بخشیدیم همین گونه (در قیامت از قبرها) شما را خارج می سازند! (11) و همان کسی که همه زوجها را آفرید، و برای شما از کشتیها و چهارپایان مرکبهایی قرارداد که بر آن سوار می شوید، (12) تا بر پشت آنها بخوبی قرار گیرید سپس هنگامی که بر آنها سوار شدید، نعمت پروردگارتان را متذکّر شوید و بگویید: «پاک و منزّه است کسی که این را مسخّر ما ساخت، و گر نه ما توانایی تسخیر آن را نداشتیم (13) و ما به سوی پروردگارمان بازمی گردیم!» (14) آنها برای خداوند از میان بندگانش جزئی قرار دادند (و ملائکه را دختران خدا خواندند) انسان کفران کننده آشکاری است! (15) آیا از میان مخلوقاتش دختران را برای خود انتخاب کرده و پسران را برای شما برگزیده است؟! (16) در حالی که هر گاه یکی از آنها را به همان چیزی که برای خداوند رحمان شبیه قرار داده [به تولّد دختر] بشارت دهند، صورتش (از فرط ناراحتی) سیاه می شود و خشمگین می گردد! (17) آیا کسی را که در لابلای زینتها پرورش می یابد و به هنگام جدال قادر به تبیین مقصود خود نیست (فرزند خدا می خوانید)؟! (18) آنها فرشتگان را که بندگان خداوند رحمانند مؤنّث پنداشتند آیا شاهد آفرینش آنها بوده اند؟! گواهی آنان نوشته می شود و (از آن) بازخواست خواهند شد! (19) آنان گفتند: «اگر خداوند رحمان می خواست ما آنها را پرستش نمی کردیم!» ولی به این امر هیچ گونه علم و یقین ندارند و جز دروغ چیزی نمی گویند! (20) یا اینکه ما کتابی پیش از این به آنان داده ایم و آنها به آن تمسّک

می جویند؟! (21) بلکه آنها می گویند: «ما نیاکان خود را بر آئینی یافتیم، و ما نیز به پیروی آنان هدایت یافته ایم.» (22) و این گونه در هیچ شهر و دیاری پیش از تو پیامبر

انذارکننده ای نفرستادیم مگر اینکه ثروتمندان مست و مغرور آن گفتند: «ما پدران خود را

بر آئینی یافتیم و به آثار آنان اقتدا می کنیم.» (23) (پیامبرشان) گفت: «آیا اگر من آیینی

هدایت بخش تر از آنچه پدرانتان را بر آن یافتید آورده باشم (باز هم انکار می کنید)؟!» گفتند: «(آری،) ما به آنچه شما به آن فرستاده شده اید کافریم!» (24) به همین جهت از آنها انتقام گرفتیم بنگر پایان کار تکذیب کنندگان چگونه بود! (25)

لغات:

«ضَرَبتُ عنه و أضربتُ عنه» ای ترکتُه و أمسکتُ عنه، و «صفح عنّی بوجهه» یعنی أعرض عنّی وجهه، و «صَفوح» از صفات خداوند، به معنای عفو از بنده است، کأنّه أعرض عن مجازاته، و «اسراف» تجاوز از حدّ است در گناه، و «أنشر الله الخلق» یعنی أحیاهم.

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«وَ إِنَّهُ فِی أُمِّ الْکِتَابِ لَدَیْنَا لَعَلِیٌّ حَکِیمٌ»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

مقصود از «لَعَلِیٌّ حَکِیمٌ» امیرالمؤمنین(علیه السلام) است، و در تفسیر «اهدِنَا الصِّرَاطَ المُستَقِیمَ» در سوره ی فاتحه گذشت که امام صادق(علیه السلام) فرمود: مقصود از «الصِّرَاطَ المُستَقِیمَ» امیرالمؤمنین(علیه السلام) است.(2)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

مقصود از «الصِّرَاطَ المُستَقِیمَ» امیرالمؤمنین (صلوات الله علیه) و معرفت

1- 681.. سوره ی زخرف، آیه ی 4.

2- 682.. و قوله: وَ إِنَّهُ فِی أُمِّ الْکِتابِ لَدَیْنا لَعَلِیٌّ حَکِیمٌ یعنی أمیر المؤمنین(علیه السلام) مکتوب فی الحمد فی قوله: اهْدِنَا الصِّراطَ الْمُسْتَقِیمَ قال أبو عبد الله(علیه السلام) هو أمیر المؤمنین(علیه السلام). [تفسیر قمّی، ج 2، ص 280]

اوست، و دلیل آن این است که خداوند می فرماید: «وَ إِنَّهُ فِی أُمِّ الْکِتَابِ لَدَیْنَا لَعَلِیٌّ حَکِیمٌ.»(1)

در کتاب فضائل ابن شاذان آمده که بُرسی گوید:

معتمدین از ناقلین اخبار گفته اند: در قرآن برای امیرالمؤمنین علیّ(علیه السلام) سیصد نام وجود دارد، و از آن هاست روایت صحیحی که از عبدالله ابن مسعود درباره ی آیه «وَ إِنَّهُ فِی أُمِّ الْکِتَابِ لَدَیْنَا لَعَلِیٌّ حَکِیمٌ»، نقل شده است و آیه «وَ جَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِیًّا»(2)، و آیه «وَ اجْعَل لِّی لِسَانَ صِدْقٍ فِی الآخِرِینَ»(3)، و آیه «إِنَّ عَلَیْنَا جَمْعَهُ وَ قُرْآنَهُ»(4)، و آیه «إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرٌ وَلِکُلِّ قَوْمٍ هَادٍ»(5)، و منذر در این آیه رسول الله(صلی الله علیه و آله) است، و هادی علیّ بن ابیطالب(علیه السلام) است، و در آیه ی «أَ فَمَن کَانَ عَلَی بَیِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ وَ یَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ»(6)، بیّنه حضرت محمّد(صلی الله علیه و آله) است، و شاهد علیّ(علیه السلام) می باشد، و در آیه «إِنَّ عَلَیْنَا لَلْهُدَی * وَ إِنَّ لَنَا لَلآخِرَةَ وَ الْأُولَی»(7)، و آیه «إِنَّ اللَّهَ وَ مَلَائِکَتَهُ یُصَلُّونَ عَلَی النَّبِیِّ یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَیْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْلِیمًا»(8)، و آیه «أَن تَقُولَ نَفْسٌ یَا حَسْرَتَی عَلَی مَا فَرَّطتُ فِی جَنبِ اللَّهِ وَ إِن کُنتُ لَمِنَ السَّاخِرِینَ»(9)، مقصود از این آیات علیّ(علیه السلام)

1- 683.. قال و حدثنی أبی عن حماد عن أبی عبد الله(علیه السلام) فی قوله الصِّراطَ الْمُسْتَقِیمَ قال هو أمیر المؤمنین(علیه السلام) و معرفته و الدلیل علی أنه أمیر المؤمنین قوله وَ إِنَّهُ فِی أُمِّ الْکِتابِ لَدَیْنا لَعَلِیٌّ حَکِیمٌ و هو أمیر المؤمنین(علیه السلام) فی أم الکتاب و فی قوله الصِّراطَ الْمُسْتَقِیمَ. [تفسیر قمّی، ج 1، ص 28]

2- 684.. سوره ی مریم، آیه ی 50.

3- 685.. سوره ی شعراء، آیه ی 84.

4- 686.. سوره ی قیامت، آیه ی 17.

5- 687.. سوره ی رعد، آیه ی 7.

6- 688.. سوره ی هود، آیه ی 17.

7- 689.. سوره ی لیل، آیه ی 12 و 13.

8- 690.. سوره ی احزاب، آیه ی 56.

9- 691.. سوره ی زمر، آیه ی 56.

است و «جَنب اللّه» علیّ(علیه السلام) است، و در آیه ی «وَ کُلَّ شَیْءٍ أَحْصَیْنَاهُ فِی إِمَامٍ مُبِینٍ»(1)، مقصود از «إِمَامٍ مُبِینٍ» علیّ(علیه السلام) است، و در آیه ی «إِنَّکَ لَمِنَ الْمُرْسَلِینَ * عَلَی صِرَاطٍ مُسْتَقِیمٍ»(2)، و آیه «ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ یَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِیمِ»(3)، مقصود سؤال از محبّت علیّ بن ابیطالب(علیه السلام) است.(4)

در کتاب تهذیب شیخ؟ره؟ از امام صادق(علیه السلام) دعایی بعد از نماز روز غدیر نقل شده که می فرماید:

«رَبَّنَا آمَنَّا وَ اتَّبَعْنَا مَوْلَانَا وَ وَلِیَّنَا وَ هَادِیَنَا وَ دَاعِیَنَا وَ دَاعِیَ الْأَنَامِ وَ صِرَاطَکَ الْمُسْتَقِیمَ السَّوِیَّ وَ حُجَّتَکَ وَ سَبِیلَکَ الدَّاعِیَ إِلَیْکَ عَلَی بَصِیرَةٍ هُوَ وَ مَنِ اتَّبَعَهُ وَ سُبْحانَ اللَّهِ عَمَّا یُشْرِکُونَ* بِوَلَایَتِهِ وَ بِمَا یُلْحِدُونَ بِاتِّخَاذِ الْوَلَائِجِ دُونَهُ فَأَشْهَدُ یَا إِلَهِی أَنَّهُ الْإِمَامُ

1- 692.. سوره ی یس، آیه ی 12.

2- 693.. سوره ی یس، آیات 3 و 4.

3- 694.. سوره ی تکاثر، آیه ی 8.

4- 695.. و بالإسناد یرفعه إلی الثقات الذین کتبوا الأخبار أنهم وضح لهم فیما وجدوا و بان لهم من أسماء أمیر المؤمنین(علیه السلام) ثلاثمائة اسم فی القرآن منها ما رواه بالإسناد الصحیح عن ابن مسعود قوله تعالی وَ إِنَّهُ فِی أُمِّ الْکِتابِ لَدَیْنا لَعَلِیٌّ حَکِیمٌ و قوله تعالی وَ جَعَلْنا لَهُمْ لِسانَ صِدْقٍ عَلِیًّا و قوله تعالی وَ اجْعَلْ لِی لِسانَ صِدْقٍ فِی الْآخِرِینَ و قوله تعالی إِنَّ عَلَیْنا جَمْعَهُ وَ قُرْآنَهُ فَإِذا قَرَأْناهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ثُمَّ إِنَّ عَلَیْنا بَیانَهُ و قوله تعالی إِنَّما أَنْتَ مُنْذِرٌ وَ لِکُلِّ قَوْمٍ هادٍ فالمنذر رسول الله(صلی الله علیه و آله) و الهادی علی بن أبی طالب(علیه السلام) و قوله تعالی: أَ فَمَنْ کانَ عَلی بَیِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَ یَتْلُوهُ شاهِدٌ فالبینة محمّد و الشاهد علی(علیه السلام) و قوله تعالی إِنَّ عَلَیْنا لَلْهُدی وَ إِنَّ لَنا لَلْآخِرَةَ وَ الْأُولی و قوله تعالی إِنَّ اللَّهَ وَ مَلائِکَتَهُ یُصَلُّونَ عَلَی النَّبِیِّ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَیْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْلِیماً و قوله تعالی أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ یا حَسْرَتی عَلی ما فَرَّطْتُ فِی جَنْبِ اللَّهِ وَ إِنْ کُنْتُ لَمِنَ السَّاخِرِینَ جنب الله علی بن أبی طالب(علیه السلام) و قوله تعالی وَ کُلَّ شَیْءٍ أَحْصَیْناهُ فِی إِمامٍ مُبِینٍ معناه علی(علیه السلام) و قوله تعالی إِنَّکَ لَمِنَ الْمُرْسَلِینَ عَلی صِراطٍ مُسْتَقِیمٍ و قوله تعالی ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ یَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِیمِ معناه عن حب علی بن أبی طالب. [فضائل ابن شاذان، ص 174]

الْهَادِی الْمُرْشِدُ الرَّشِیدُ عَلِیٌّ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ الَّذِی ذَکَرْتَهُ فِی کِتَابِکَ فَقُلْتَ -- وَ إِنَّهُ

فِی أُمِّ الْکِتابِ لَدَیْنا لَعَلِیٌّ حَکِیمٌ لَا أُشْرِکُ مَعَهُ إِمَاماً وَ لَا أَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ وَلِیجَة.»(1)

«وَ جَعَلَ لَکُم مِّنَ الْفُلْکِ وَ الْأَنْعَامِ مَا تَرْکَبُونَ * لِتَسْتَوُوا عَلَی ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْکُرُوا نِعْمَةَ رَبِّکُمْ إِذَا اسْتَوَیْتُمْ عَلَیْهِ وَ تَقُولُوا سُبْحانَ الَّذِی سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَ مَا کُنَّا لَهُ مُقْرِنِینَ * وَ إِنَّا إِلَی رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ»(2)

ابوبصیر گوید:

به امام صادق(علیه السلام) گفتم: آیا برای شکر حدّی هست، که اگر بنده انجام بدهد، شاکر خدا باشد؟ فرمود: «آری». گفتم: آن چیست؟ فرمود: خدا را بر هر نعمتی نسبت به خانواده و مال ستایش کند، و اگر حقّی به مال او تعلّق گرفته باشد ادا نماید، مانند این که بگوید: «سُبْحانَ الَّذِی سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَ مَا کُنَّا لَهُ مُقْرِنِینَ» و یا بگوید: «رَبِّ أَنزِلْنِی مُنزَلًا مُّبَارَکًا وَ أَنتَ خَیْرُ الْمُنزِلِینَ»(3)، و یا بگوید: «رَبِّ أَدْخِلْنِی مُدْخَلَ صِدْقٍ وَ أَخْرِجْنِی مُخْرَجَ صِدْقٍ وَ اجْعَل لِّی مِن لَّدُنکَ سُلْطَانًا نَّصِیرًا.»(4)و(5)

1- 696.. فی تهذیب الأحکام فی الدعاء المنقول بعد صلوة یوم الغدیر عن أبی عبد الله(علیه السلام) ربنا آمنا و اتبعنا مولانا و ولینا و هادینا و داعینا و داعی الأنام و صراطک المستقیم السوی و حجتک و سبیلک الداعی إلیک علی بصیرة هو و من اتبعه سُبْحانَ اللَّهِ عَمَّا یُشْرِکُونَ بولایته و بما یلحدون باتخاذ الولائج دونه، فاشهد یا الهی انه الامام الهادی المرشد الرشید علی أمیر المؤمنین الذی ذکرته فی کتابک، فقلت: وَ إِنَّهُ فِی أُمِّ الْکِتابِ لَدَیْنا لَعَلِیٌّ حَکِیمٌ لا أشرکه إماما و لا اتخذ من دونه ولیجة. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 591، ح 5]

2- 697.. سوره ی زخرف، آیات 14-12.

3- 698.. سوره ی مؤمنون، آیه ی 29.

4- 699.. سوره ی اسراء، آیه ی 80.

5- 700.. عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ سَیْفِ بْنِ عَمِیرَةَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) هَلْ لِلشُّکْرِ حَدٌّ إِذَا فَعَلَهُ الْعَبْدُ کَانَ شَاکِراً قَالَ نَعَمْ قُلْتُ مَا هُوَ قَالَ یَحْمَدُ اللَّهَ عَلَی کُلِّ نِعْمَةٍ عَلَیْهِ فِی أَهْلٍ وَ مَالٍ وَ إِنْ کَانَ فِیمَا أَنْعَمَ عَلَیْهِ فِی مَالِهِ حَقٌّ أَدَّاهُ وَ مِنْهُ قَوْلُهُ جَلَّ وَ عَزَّ -- سُبْحانَ الَّذِی سَخَّرَ لَنا هذا وَ ما کُنَّا لَهُ مُقْرِنِینَ وَ مِنْهُ قَوْلُهُ تَعَالَی -- رَبِّ أَنْزِلْنِی مُنْزَلًا مُبارَکاً وَ أَنْتَ خَیْرُ الْمُنْزِلِینَ وَ قَوْلُهُ -- رَبِّ أَدْخِلْنِی مُدْخَلَ صِدْقٍ وَ أَخْرِجْنِی مُخْرَجَ صِدْقٍ وَ اجْعَلْ لِی مِنْ لَدُنْکَ سُلْطاناً نَصِیراً. [کافی، ج 2، ص 95، ح 12]

علی بن اسباط گوید:

متاعی را به مکّه بردم و در آنجا کساد بود و به فروش نرسید، سپس به مدینه آمدم و نزد حضرت رضا(علیه السلام) رفتم و گفتم: فدای شما شوم من متاعی را به مکّه بردم و کساد بود ... امام(علیه السلام) فرمود: چه مانعی دارد که به مسجد رسول خدا(صلی الله علیه و آله) بیایی و دو رکعت نماز بخوانی و یکصد و یک مرتبه از خداوند طلب خیر بکنی و چون سوار مرکب می شوی بگویی: «سُبْحانَ الَّذِی سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَ مَا کُنَّا لَهُ مُقْرِنِینَ * وَ إِنَّا إِلَی رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ»؟

سپس فرمود:

هیچ کس با خواندن این آیه سوار مرکبی نمی شود مگر آن که آسیبی و وبالی به او نمی رسد و سستی پیدا نمی کند، و اگر سوار کشتی شدی بگو: «بِسْمِ اللّهِ مَجْرَاهَا وَ مُرْسَاهَا»(1)، و اگر موجی رخ داد به طرف چپ تکیه کن و بگو: «اسْکُنْ بِسَکِینَةِ اللَّهِ وَ قِرَّ بِقَرَارِ اللَّهِ -- وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ».

علیّ بن اسباط گوید:

پس از آن من سوار کشتی شدم و هر گاه موجی پیدا شد به دستور امام(علیه السلام) عمل کردم و موج آرام شد و آسیبی به ما نرساند....(2)

1- 701.. سوره ی هود، آیه ی 41.

2 - 702.. قال حدثنی أبی عن علی بن أسباط قال حملت متاعا إلی مکة فکسد علی فجئت إلی المدینة فدخلت إلی أبی الحسن الرّضا(علیه السلام) فقلت جعلت فداک إنّی قد حملت متاعا إلی مکة فکسد علی و قد أردت مصر فأرکب بحرا أو برا فقال: بمصر الحتوف و تفیض إلیها أقصر الناس أعمارا قال النّبی ص: لا تغسلوا رءوسکم بطینها و لا تشربوا فی فخارها فإنه یورث الذلة و یذهب بالغیرة ثم قال لا، علیک أن تأتی مسجد رسول الله(صلی الله علیه و آله) فتصلی فیه رکعتین و تستخیر الله مائة مرة و مرة فإذا عزمت علی شی ء و رکبت البحر أو إذا استویت علی راحلتک فقل: سُبْحانَ الَّذِی سَخَّرَ لَنا هذا وَ ما کُنَّا لَهُ مُقْرِنِینَ وَ إِنَّا إِلی رَبِّنا لَمُنْقَلِبُونَ فإنه ما رکب أحد ظهرا فقال هذا و سقط إلّا لم یصبه کسر و لا وثی و لا وهن و إن رکبت بحرا فقل حین ترکب: بِسْمِ اللَّهِ مَجْراها وَ مُرْساها، فإذا ضربت بک الأمواج فاتکئ علی یسارک و أشر إلی الموج بیدک و قل: اسکن بسکینة الله و قر بقرار الله و لا حول و لا قوة إلّا بالله، قال علی بن أسباط: قد رکبت البحر فکان إذا هاج الموج قلت کما أمرنی أبو الحسن(علیه السلام) فیتنفس الموج و لا یصیبنا منه شی ء، فقلت: جعلت فداک و ما السکینة قال: ریح من الجنة لها وجه کوجه الإنسان طیبة و کانت مع الأنبیاء و تکون مع المؤمنین. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 282]

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

هر کس هنگام سوار شدن مرکب [دابّة] بگوید: «بِسْمِ اللَّهِ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی هَدانا لِهذا وَ ما کُنَّا لِنَهْتَدِیَ لَوْ لا أَنْ هَدانَا اللَّهُ سُبْحانَ الَّذِی سَخَّرَ لَنا هذا وَ ما کُنَّا لَهُ مُقْرِنِینَ [وَ إِنَّا إِلَی رَبِّنا لَمُنْقَلِبُونَ» خداوند او و مرکب او را حفظ خواهد نمود تا پیاده شود.(1)

مؤلّف گوید:

روایات فراوان و مفصّل دیگری نیز ذیل این آیه در تفسیر برهان و نورالثّقلین وارد شده مراجعه شود.

1- 703.. علی بن إبراهیم عن محمّد بن عیسی عن الدهقان عن درست عن إبراهیم ابن عبد الحمید عن أبی الحسن(علیه السلام) قال: قال رسول الله(صلی الله علیه و آله): إذا رکب الرجل... إلی أن قال: و قال: من قال إذا رکب الدابة: بسم الله لا حول و لا قوة الا بالله «الْحَمْدُ لِلهِ الَّذِی هَدانا لِهذا وَ ما کُنَّا لِنَهْتَدِیَ» الآیة «سُبْحانَ الَّذِی سَخَّرَ لَنا هذا وَ ما کُنَّا لَهُ مُقْرِنِینَ» حفظت له دابته و نفسه حتی ینزل. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 593، ح 14]

«وَ جَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا إِنَّ الْإِنسَانَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ * وَ إِذا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِما ضَرَبَ لِلرَّحْمنِ

مَثَلاً ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَ هُوَ كَظِيمٌ * أَ وَ مَنْ يُنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ وَ هُوَ فِي الْخِصامِ غَيْرُ مُبِينٍ * وَ جَعَلُوا الْمَلائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبادُ الرَّحْمنِ إِناثاً أَ شَهِدُوا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهادَتُهُمْ وَ يُسْئَلُونَ * وَ قالُوا لَوْ شاءَ الرَّحْمنُ ما عَبَدْناهُمْ ما لَهُمْ بِذلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلاَّ يَخْرُصُونَ»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی در تفسیر «وَ جَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا» گوید:

قریش می گفتند: ملائکه دختران خدایند، و خداوند به صورت استفهام انکاری می فرماید: «أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَ أَصْفَاكُم بِالْبَنِينَ؟!» و در تفسیر (وَ إِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَنِ مَثَلًا) گوید: آنان که ملائکه را دختران خدا می دانستند اگر دختری خدا به آنان می داد، از شرمساری صورت های شان سیاه می شد و خشم می کردند و چاره ای جز فرو بردن خشم خویش نداشتند [در حالی که آنچه سبب شرمساری آنان بود را برای خداوند روا می داشتند و می گفتند: ملائکه دختران خدایند و «وَ يَجْعَلُونَ لِلّهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ وَ لَهُم مَّا يَشْتَهُونَ.»(2)و(3)

و در تفسیر «أَ وَ مَن يُنَشَّأُ فِي الْحِلْيَةِ وَ هُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ» گوید:

خداوند به موسی(علیه السلام) قدرتی داده بود که خود را در چشم فرعون انسانی از طلای نرم و مزیّن به لباس های طلایی نشان می داد از این رو فرعون می گفت:

1- 704.. سوره ی زخرف، آیات 20-15.

2- 705.. سوره ی نحل، آیه ی 57.

3 - 706.. علی بن إبراهیم: قوله تعالی: وَ جَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبادِهِ جُزْءاً، قال: قالت قریش: إن الملائکة هم بنات الله، ثم قال علی حد الاستفهام: أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَناتٍ وَ أَصْفاكُمْ بِالْبَنِينَ وَ إِذا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِما ضَرَبَ لِلرَّحْمنِ مَثَلًا يعنی إذا ولدت لهم البنات ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَ هُوَ كَظِيمٌ و هو معطوف علی قوله تعالی: وَ يَجْعَلُونَ لِلهِ الْبَناتِ سُبْحانَهُ وَ لَهُمْ ما يَشْتَهُونَ. [تفسیر برهان، ج 4، ص 851، ح 1]

«عجب است که انسانی در زیور طلا رشد کرده و در سخن و استدلال لکنت زبان دارد؟! و اگر او پیامبر می بود نباید چنین باشد....»(1)

امام صادق(علیه السلام) در تفسیر «سَتُکْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَ یُسْأَلُونَ» فرمود:

روزی رسول خدا(صلی الله علیه و آله) دستور داد تا ابوبکر و عمر و علیّ(علیه السلام) نزد غار اصحاب کهف

بروند و ابوبکر دو رکعت نماز بخواند و سه مرتبه اصحاب کهف را صدا بزند و اگر او را

پاسخ ندادند، عمر نیز چنین کند، و اگر به او نیز پاسخ ندادند، علیّ(علیه السلام) به این دستور عمل کند، و آنان به دستور رسول خدا(صلی الله علیه و آله) عمل کردند و اصحاب کهف به ابوبکر و عمر پاسخی ندادند و چون امیرالمؤمنین علیّ بن ابیطالب(علیه السلام) آنان را صدا زد گفتند: «لبّیکَ لبّیکَ لبّیکَ» پس امیرالمؤمنین(علیه السلام) به آنان فرمود: برای چه به اوّلی و دوّمی پاسخ ندادید و به سوّمی پاسخ دادید؟ آنان گفتند: ما اجازه نداریم که جز به پیامبر و وصیّ پیامبر پاسخ بدهیم.

پس آنان خدمت رسول خدا(صلی الله علیه و آله) آمدند، و ماجرای خود را بیان کردند، و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) صحیفه حمراء را بیرون آورد و به آنان فرمود: به خطّ خود این گواهی را بنویسید و آنچه دیدید و شنیدید را مکتوب کنید. پس این آیه نازل شد: «سَتُکْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَ یُسْأَلُونَ». «یوم القیامة.»(2)

1- 707.. «أَ وَ مَنْ یُنَشَّؤُا فِی الْحِلْیَةِ» أی ینشأ فی الذهب «وَ هُوَ فِی الْخِصامِ غَیْرُ مُبِینٍ» قال إن موسی(علیه السلام) أعطاه الله من القوة أن أری فرعون صورته علی فرس من ذهب رطب علیه ثیاب من ذهب رطب، فقال فرعون «أَ وَ مَنْ یُنَشَّؤُا فِی الْحِلْیَةِ» أی ینشأ بالذهب «وَ هُوَ فِی الْخِصامِ غَیْرُ مُبِینٍ» قال: لا یبین الکلام و لا یتبین من الناس و لو کان نبیا لکان بخلاف الناس. [تفسیر القمّی، ج 2، ص 282]

2- 708.. قال محمّد بن العبّاس؟ره؟ حدثنا أحمد بن هوذة الباهلی عن إبراهیم بن إسحاق النهاوندی عن عبد الله بن حماد عن عمرو بن شمر قال قال أبو عبد الله(علیه السلام) أمر رسول الله(صلی الله علیه و آله) أبا بکر و عمر و علیا(علیه السلام) أن یمضوا إلی الکهف و الرقیم فیسبغ أبو بکر الوضوء و یصف قدمیه و یصلی رکعتین و ینادی ثلاثا فإن أجابوه و إلّا فلیقل مثل ذلک عمر فإن أجابوه و إلّا فلیقل مثل ذلک علی(علیه السلام) فمضوا و فعلوا ما أمرهم به رسول الله(صلی الله علیه و آله) فلم یجیبوا أبا بکر و لا عمر فقام علی(علیه السلام) و فعل ذلک فأجابوه و قالوا لبیک لبیک ثلاثا فقال لهم ما لکم لم تجیبوا الصوت الأول و الثانی و أجبتم الثالث فقالوا إنا أمرنا أن لا نجیب إلّا نبیا أو وصیا ثم انصرفوا إلی النّبی(صلی الله علیه و آله) فسألهم ما فعلوا فأخبروه فأخرج رسول الله(صلی الله علیه و آله) صحیفة حمراء فقال لهم اکتبوا شهادتکم بخطوطکم فیها بما رأیتم و سمعتم فأنزل الله؟عز؟ سَتُکْتَبُ شَهادَتُهُمْ وَ یُسْئَلُونَ یوم القیامة. [تأویل الآیات، ص 539، ح 7]

ابوبصیر گوید:

امام باقر(علیه السلام) آن نامه ای که منافقین بین خود نوشتند و بر آن گواهی دادند و آن را به مهرهای خود مهمور کردند و در کعبه گذاردند [تا اگر پیامبر خدا(صلی الله علیه و آله) از دنیا برود هرگز نگذارند علیّ(علیه السلام) خلیفه او باشد] را یادآوری نمود و به من فرمود: «ای ابوبصیر خداوند پیامبر خود(صلی الله علیه و آله) را قبل از نوشتن این نامه آگاه نمود و فرمود: آیه ای درباره ی آن نازل شد» گفتم: آیا آیه ای درباره ی آن نازل شد؟ فرمود: آری، مگر نشنیده ای که می فرماید: «سَتُکْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَ یُسْأَلُونَ.»(1)

روایات دیگری مشابه روایات فوق در ذیل این آیه نقل شده، به تفسیر برهان و نورالثّقلین مراجعه شود.

---

1 - 709.. و قال أیضا حدثنا الحسین بن أحمد المالکی عن محمّد بن عیسی عن یونس بن خلف عن حماد بن عیسی عن أبی بصیر قال ذکر أبو جعفر(علیه السلام) الکتاب الذی تعاقدوا علیه فی الکعبة و أشهدوا فیه و اجتمعوا علیه بخواتیمهم فقال یا أبا محمّد إن الله أخبر نبیه بما یصنعونه قبل أن یکتبوه و أنزل الله فیه کتابا قلت أنزل الله فیه کتابا قال نعم أ لم تسمع قوله تعالی سَ تُکْتَبُ شَ هادَتُهُمْ وَ یُسْئَلُونَ. [تأویل الآیات، ج 2، ص 539، ح 9]

سوره ی زخرف، آیات 26 تا 45

متن:

وَ إِذْ قالَ إِبْراهيمُ لِأَبيهِ وَ قَوْمِهِ إِنَّني بَراءٌ مِمَّا تَعْبُدُونَ 26 إِلاَّ الَّذي فَطَرَني فَإِنَّهُ سَيَهْدينِ 27 وَ جَعَلَها كَلِمَةً باقِيَةً في عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ 28 بَلْ مَتَّعْتُ هؤُلاءِ وَ آباءَهُمْ حَتَّى جاءَهُمُ الْحَقُّ وَ رَسُولٌ مُبينٌ 29 وَ لَمَّا جاءَهُمُ الْحَقُّ قالُوا هذا سِحْرٌ وَ إِنَّا بِهِ كافِرُونَ 30 وَ قالُوا لَوْ لا نُزِّلَ هذَا الْقُرْآنُ عَلى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظيمٍ 31 أَ هُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمْنا بَيْنَهُمْ مَعيشَتَهُمْ في الْحَياةِ الدُّنْيا وَ رَفَعْنا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً سُخْرِيًّا وَ رَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ 32 وَ لَوْ لا أَنْ يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً واحِدَةً لَجَعَلْنا لِمَنْ يَكْفُرُ بِالرَّحْمنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفاً مِنْ فِضَّةٍ وَ مَعارِجَ عَلَيْها يَظْهَرُونَ 33 وَ لِبُيُوتِهِمْ أَبْواباً وَ سُرُراً عَلَيْها يَتَّكِؤُنَ 34 وَ زُخْرُفاً وَ إِنْ كُلُّ ذلِكَ لَمَّا مَتاعُ الْحَياةِ الدُّنْيا وَ الآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقينَ 35 وَ مَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطاناً فَهُوَ لَهُ قَرينٌ 36 وَ إِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبيلِ وَ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ 37 حَتَّى إِذا جاءَنا قالَ يا لَيْتَ بَيْني وَ بَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرينُ 38 وَ لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنَّكُمْ في الْعَذابِ مُشْتَرِكُونَ 39 أَ فَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَ مَنْ كانَ في ضَلالٍ مُبينٍ 40 فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ 41 أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذي وَعَدْناهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِمْ مُقْتَدِرُونَ 42 فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلى صِراطٍ مُسْتَقيمٍ 43 وَ إِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَ لِقَوْمِكَ وَ سَوْفَ تُسْئَلُونَ 44 وَ سْئَلْ مَنْ أَرْسَلْنا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنا أَ جَعَلْنا

مِنْ دُونِ الرَّحْمنِ آلِهَةً يُعْبَدُونَ 45

لغات:

«بَراء» به معنـای برائت و بیزاری است، و مـذکّر و مؤنّث و مفرد و تثنیه و جمع آن یکسـان است، و «نحن براء منـک» یعنی ذو برائـةٍ منک، ماننـد: رجل عدل و امرأة عدل و ذووا عدل، و «معارج» به معنای نردبان و پلکان است، و جمع معرج می باشد، و عروج به معنای صـعود است، و «علیها یظهرون» یعنی علیها یصعدون، و «سُرُر» جمع سریر است، و «أسرّة» نیز چنین است، و «زخرف» کمال زیبایی می باشد، از ایـن رو به طلاـ زخرف می گوینـد، و «زَخرَفَهُ» إذا حَسَّنهُ و زیّنه، و نقـوش و تصـاویر را نیز زخرف گوینـد، و در حـدیث آمـده که رسـول خدا(صـلی الله علیه و آله) وارد کعبه نشد، تا دسـتور داد نقوش و تصاویر را از آن برطرف نمودند، و «عَشو» نگاه ضعیف البصر را گویند، و «عشـی یعشو عَشواً و عُشُوّاً» إذا ضـعف بصـره و أظلمت عینه کأنّ علیها غِشاوة، و هنگامی که دید چشم از بین برود، گفته می شود: عشـی الرجل و یَعشی عَشَاً و أعشی الرجل یعنی ذهب بصره، و عشی عنها إذا أعرض عنها، و «قیّضَ الله فلاناً لفلانٍ» یعنی جاء به.

ترجمه:

و به خاطر بیاور هنگامی را که ابراهیم به پدرش [عمویش آزر] و قومش گفت: «من از آنچه شـما می پرستید بیزارم. (26) مگر آن کسی که مرا آفریده، که او هدایتم خواهد کرد!» (27) او کلمه توحید را کلمه پاینده ای در نسلهای بعد از خود قرار داد، شاید به سوی خدا باز گردند! (28) ولی من این گروه و پدرانشان را از مواهب دنیا بهره مند ساختم تا حق و فرسـتاده آشـکار (الهی) به سراغ شان آمد (29) هنگامی که حق به سراغ شان آمد گفتند: «این سحر است، و ما نسبت به آن کافریم»! (30) و گفتند: «چرا این قرآن بر مرد بزرگ (و ثروتمندی) از این دو شهر (مکه و طائف) ناز ل نشده است؟!» (31) آیا آنان رحمت پروردگارت را تقسیم می کنند؟! ما معیشت آنها را در

حیات دنیا در میانشان تقسیم کردیم و بعضی را بر بعضی برتری دادیم تا یکدیگر را مسخر کرده (و با هم تعاون نمایند) و رحمت پروردگارت از تمام آنچه جمع آوری می کنند بهتر است! (32) اگر (تمکّن کفّار از مواهب مادی) سبب نمی شد که همه مردم امت واحد (گم راهی) شوند، ما برای کسانی که به (خداوند) رحمان کافر می شدند خانه هایی قرار می دادیم با سقفهایی از نقره و نردبانهایی که از آن بالا روند، (33) و برای خانه های شان درها و تختهایی (زیبا و نقره ای) قرار می دادیم که بر آن تکیه کنند (34) و انواع زیورها ولی تمام اینها بهره زندگی دنیاست، و آخرت نزد پروردگارت از آن پرهیزگاران است! (35) و هر کس از یاد خدا روی گردان شود شیطان را به سراغ او میفرستیم پس همواره قرین اوست! (36) و آنها [شیاطین] این گروه را از راه خدا بازمی دارند، در حالی که گمان می کنند هدایت یافتگان حقیقی آنها هستند! (37) تا زمانی که (در قیامت) نزد ما حاضر شود می گوید: ای کاش میان من و تو فاصله مشرق و مغرب بود چه بد همنشینی بودی! (38) (ولی به آنها می گوییم:) هرگز این گفتگوها امروز به حال شما سودی ندارد، چرا که ظلم کردید و همه در عذاب مشترکید! (39) (ای پیامبر!) آیا تو می توانی سخن خود را به گوش کران برسانی، یا کوران و کسانی را که در گم راهی آشکاری هستند هدایت کنی؟! (40) و هر گاه تو را از میان آنها ببریم، حتماً از آنان انتقام خواهیم گرفت (41) یا اگر (زنده بمانی و) و آنچه را (از عذاب) به آنان وعده داده ایم به تو نشان دهیم، باز ما بر آنها مسلّطیم! (42) آنچه را بر تو وحی شده محکم بگیر که تو بر صراط مستقیمی. (43) و این مایه یادآوری (و عظمت) تو و قوم تو است و بزودی سؤال خواهید شد. (44) از رسولانی که پیش از تو فرستادیم بپرس: آیا غیر از خداوند رحمان معبودانی برای پرستش قرار دادیم؟! (45)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«وَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِیمُ لِأَبِیهِ وَ قَوْمِهِ إِنَّنِی بَرَاء مِّمَّا تَعْبُدُونَ * إِلَّا الَّذِی فَطَرَنِی فَإِنَّهُ سَیَهْدِینِ * وَ جَعَلَهَا کَلِمَةً بَاقِیَةً فِی عَقِبِهِ لَعَلَّهُمْ یَرْجِعُونَ»(1)

سلیم بن قیس گوید: روزی امیرالمؤمنین(علیه السلام) وارد مسجد شد و ما اطراف او جمع شدیم و آن حضرت فرمود:

«سَلُونِی قَبْلَ أَنْ تَفْقِدُونِی ...» یعنی قبل آن که مرا نیابید، هر چه می خواهید از من سؤال کنید. سپس فرمود: از قرآن سؤال کنید، چرا که در قرآن علم اوّلین و آخرین موجود است، و خداوند برای احدی در قرآن چیزی فروگذار نکرده است و تأویل و اسرار آن را جز خدا و راسخون در علم [یعنی حضرت محمّد و اوصیای او(علیهم السلام)] کسی نمی داند، و راسخون در علم یک نفر نیستند، و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) یکی از آنان است و خداوند او را عالم به [اسرار] قرآن نمود، و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نیز مرا به اسرار قرآن آگاه نمود و همواره علوم قرآن در فرزندان رسول خدا(صلی الله علیه و آله) تا قیامت ادامه خواهد داشت» سپس آیه «وَ بَقِیَّةٌ مِّمَّا تَرَکَ آلُ مُوسَی وَ آلُ هَارُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلاَئِکَةُ»(2)، را تلاوت نمود و فرمود: منزلت من نسبت به رسول الله(صلی الله علیه و آله) منزلت هارون نسبت به موسی می باشد، جز نبوّت و پیامبری، و علم [قرآن] در فرزندان ما تا قیامت ادامه خواهد داشت سپس این آیه را قرائت نمود «وَ جَعَلَهَا کَلِمَةً بَاقِیَةً فِی عَقِبِهِ» و فرمود: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) عقب ابراهیم(علیه السلام) است، و ما عقب ابراهیم و عقب محمّد(صلی الله علیه و آله) هستیم.(3)

1- 710.. سوره ی زخرف، آیات 28-26.

2- 711.. سوره ی بقره، آیه ی 248.

3- 712.. قال محمّد بن العبّاس حدثنا علی بن محمّد الجعفی عن أحمد بن القاسم الأکفانی عن علی بن محمّد بن مروان عن أبیه عن أبان بن أبی عیاش عن سلیم بن قیس قال خرج علینا علی بن أبی طالب(علیه السلام) و نحن فی المسجد فاحتوشناه فقال سلونی قبل أن تفقدونی سلونی عن القرآن فإن فی القرآن علم الأولین و الآخرین لم یدع لقائل مقالا و لا یعلم تَأْوِیلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَ الرَّاسِخُونَ فِی الْعِلْمِ و لیسوا بواحد و رسول الله(صلی الله علیه و آله) کان واحدا منهم علمه الله سبحانه إیاه و علمنیه رسول الله(صلی الله علیه و آله) ثم لا یزال فی عقبه إلی یوم تقوم الساعة ثم قرأ وَ بَقِیَّةٌ مِمَّا تَرَکَ آلُ مُوسی وَ آلُ هارُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلائِکَةُ فأنا من رسول الله(صلی الله علیه و آله) بمنزلة هارون من موسی إلّا النبوة و العلم فی عقبنا إلی أن تقوم الساعة ثم قرأ وَ جَعَلَها کَلِمَةً باقِیَةً فِی عَقِبِهِ ثم قال کان رسول الله(صلی الله علیه و آله) عقب إبراهیم و نحن أهل البیت عقب إبراهیم و عقب محمّد(صلی الله علیه و آله). [تأویل الآیات، ج 2، ص 540، ح 10]

مفضّل گوید: امام صادق در تفسیر آیه فوق فرمود:

«مقصود از این آیه امامت است که خداوند آن را تا قیامت در فرزندان امام حسین(علیه السلام) قرار داده است» پس من گفتم: چگونه امامت در فرزندان امام حسین قرار داده شده و در فرزندان امام حسن(علیه السلام) قرار داده نشده است؟ در حالی که

آنان فرزندان رسول خدا(صلی الله علیه و آله) و دو سبط او و آقای جوانان بهشتی هستند؟! فرمود:

ای مفضّل! موسی و هارون دو برادر و دو پیامبر مرسل بودند و خداوند نبوّت را در صلب هارون قرار داد و احدی حق ندارد بگوید: برای چه خداوند امامت را در صلب حسین قرار داد و در صلب حسن قرار نداد؟ چرا که او در افعال خود حکیم است و خود می فرماید: «لَا یُسْأَلُ عَمَّا یَفْعَلُ وَ هُمْ یُسْأَلُونَ.»(1)و(2)

1- 713.. سوره ی انبیاء، آیه ی 23.

2- 714.. و روی الشیخ محمّد بن بابویه؟ره؟ فی کتاب النبوة بإسناده إلی المفضل بن عمر قال قلت لأبی عبد الله(علیه السلام) یا ابن رسول الله أخبرنی عن قول الله وَ جَعَلَها کَلِمَةً باقِیَةً فِی عَقِبِهِ قال یعنی بذلک الإمامة و جعلها الله فی عقب الحسین إلی یوم القیامة فقلت یا ابن رسول الله أخبرنی کیف صارت الإمامة فی ولد الحسین دون الحسن و هما ولدا رسول الله(صلی الله علیه و آله) و سبطاه و سیدا شباب أهل الجنة فقال یا مفضل إن موسی و هارون نبیان مرسلان إخوان فجعل الله النبوة فی صلب هارون دون صلب موسی و لم یکن لأحد أن یقول لم فعل الله ذلک و کذلک الإمامة و هی خلافة الله؟عز؟ و لیس لأحد أن یقول لم جعلها فی صلب الحسین دون صلب الحسن لأن الله؟عز؟ حکیم فی أفعاله لا یُسْئَلُ عَمَّا یَفْعَلُ وَ هُمْ یُسْئَلُونَ. [تأویل الآیات، ج 2، ص 541، ح 12]

هشام بن سالم گوید: به امام صادق(علیه السلام) گفتم: امام حسن افضل است یا امام حسین؟ فرمود:

«امام حسن افضل از امام حسین؟سهما؟ است» گفتم: پس برای چه امامت در فرزندان امام حسین قرار گرفته و در فرزندان امام حسن قرار نگرفته است؟ فرمود: «خداوند خواسته سنّت موسی و هارون را در حسن و حسین؟سهما؟ جاری نماید، آیا نمی بینی که موسی و هارون در نبوّت شریک بوده اند، همانند این که حسن و حسین در امامت شریک اند، و خداوند نبوّت را در فرزندان هارون قرار داد و در فرزندان موسی قرار نداد، گرچه موسی افضل از هارون بود» گفتم:

آیا دو امام در یک زمان صحیح است؟ فرمود: خیر، جز این که یکی از آنان ساکت و مأموم دیگری باشد و دیگری ناطق و امام او باشد، و امّا این که هر دو در یک زمان ناطق باشند، امکان ندارد» گفتم: آیا بعد از حسن و حسین؟سهما؟ امامت در دو برادر قرار می گیرد؟ فرمود: خیر، امامت تا قیامت در فرزندان حسین(علیه السلام) خواهد بود، چنان که خداوند می فرماید: «وَ جَعَلَهَا کَلِمَةً بَاقِیَةً فِی عَقِبِهِ.»(1)

1- 715.. و عنه، رفعه إلی هشام بن سالم، قال: قلت للصادق جعفر بن محمّد(علیه السلام): الحسن أفضل أم الحسین؟ فقال: «الحسن أفضل من الحسین». قلت: و کیف صارت [الإمامة] من بعد الحسین فی عقبه دون ولد الحسن؟ فقال: «إن الله تبارک و تعالی أحب أن یجعل سنة موسی و هارون جاریة فی الحسن و الحسین؟سهما؟، ألا تری أنهما کانا شریکین فی النبوة، کما کان الحسن و الحسین شریکین فی الإمامة، و أن الله؟عز؟ جعل النبوة فی ولد هارون و لم یجعلها فی ولد موسی، و إن کان موسی أفضل من هارون». قلت: فهل یکون إمامان فی وقت واحد؟ قال: «لا، إلّا أن یکون أحدهما صامتا مأموما لصاحبه، و الآخر ناطقا إماما لصاحبه، فأما أن یکونا إمامین ناطقین [فی وقت واحد] فلا». قلت: فهل تکون الإمامة فی أخوین بعد الحسن و الحسین؟سهما؟؟ قال: «لا إنّما هی جاریة فی عقب الحسین(علیه السلام)، کما قال الله؟عز؟: وَ جَعَلَها کَلِمَةً باقِیَةً فِی عَقِبِهِ ثم هی جاریة فی الأعقاب و أعقاب الأعقاب إلی یوم القیامة». [تفسیر برهان، ج 4، ص 853، ح 4]

مؤلّف گوید:

در ذیل آیه فوق روایات دیگری نقل شده طالبین به تفسیر برهان مراجعه نمایند.

«وَ قَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ * أَ هُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّکَ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ رَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضًا سُخْرِيًّا وَ رَحْمَتُ رَبِّکَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ»(1)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

مقصود از «رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ» عروة بن مسعود ثقفی بوده که [بین قریش] مرد عاقل و دانایی شمرده می شده است.(2)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی پس از نقل روایت فوق گوید:

مقصود از قریتین مکّه و طائف است، و عروة بن مسعود را مردم به این خاطر انتخاب کردند و گفتند: باید این قرآن بر او نازل می شد، که او تعهّدات مالی آنان -- مانند دیات -- را به عهده می گرفت و عموی مغیرة بن شعبه بود

1- 716.. سوره ی زخرف، آیات 31 و 32.

2- 717.. ... فبعثوا عروة بن مسعود الثقفی و کان عاقلا لبیبا و هو الذی أنزل الله فیه «وَ قالُوا لَوْ لا نُزِّلَ هذَا الْقُرْآنُ عَلی رَجُلٍ مِنَ الْقَرْیَتَیْنِ عَظِیمٍ». [تفسیر قمّی، ج 2، ص 310]

و خداوند سخن آنان را ردّ نمود و فرمود: «أَ هُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَةَ رَبِّکَ» یعنی آیا آنان رحمت الهی -- مانند نبوّت و قرآن -- را تقسیم می کنند [در حالی که شایستگی های افراد و مصالح جهان را نمی دانند؟] سپس فرمود:

«نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ رَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ» یعنی ما معیشت و زندگی مردم را تنظیم و تقسیم می کنیم و هر که را هر چه -- از مال و فرزند -- صلاح او باشد به او می دهیم [و به این وسیله آنان را

آزمایش می کنیم] و آنان به خاطر مال ها و فرزندان همدیگر را سُخریّه می کنند.

سپس گوید:

تنظیم معیشت و تقسیم مال، از بزرگ ترین دلائل خداشناسی و توحید است، چرا که خداوند مردم را در خلقت و امکانات و تمایلات، مختلف قرار داده، تا از همدیگر کمک بگیرند [و سبب ابتلا و امتحان آنان شود] چرا که انسان ها بی نیاز از همدیگر نیستند و نظام زندگی آنان اجتماعی است و هیچ کس نمی تواند همه نیازهای خود را تأمین نماید و اگر کسی بخواهد خودکفا باشد و امور خویش را مانند بنّایی و خیّاطی و صناعات گوناگون دیگر به دست خود انجام بدهد، عالم به اندازه چشم بر هم زدنی برقرار نمی نماند، چنان که اگر همه انسان ها به دنبال تحصیل علم بروند دنیا برقرار نمی ماند، از این رو خداوند تمایلات انسان ها را مختلف قرار داده تا هر کسی به کاری مشغول شود و این از بزرگ ترین حکمت های الهی است.(1)

1- 718.. ... ثم حکی الله؟عز؟ قول قریش وَ قالُوا لَوْ لا نُزِّلَ هذَا الْقُرْآنُ یعنی هلا نزل هذا القرآن عَلی رَجُلٍ مِنَ الْقَرْیَتَیْنِ عَظِیمٍ و هو عروة بن مسعود و القریتین مکة و الطائف، و کان جزاؤکم [جزاهم] ما تحتمل الذباب، و کان عم المغیرة بن شعبة فرد الله علیهم فقال: أَ هُمْ یَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّکَ یعنی النبوة و القرآن حین قالوا لم لم ینزل علی عروة بن مسعود ثم قال الله نَحْنُ قَسَمْنا بَیْنَهُمْ مَعِیشَتَهُمْ فِی الْحَیاةِ الدُّنْیا وَ رَفَعْنا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجاتٍ یعنی فی المال و البنین لِیَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً سُخْرِیًّا وَ رَحْمَتُ رَبِّکَ خَیْرٌ مِمَّا یَجْمَعُونَ فهذا من أعظم دلالة الله علی التوحید لأنه خالف بین هیآتهم و تشابههم و إراداتهم و أهوائهم لیستعین بعضهم علی بعض لأن أحدا لا یقوم بنفسه لنفسه و الملوک و الخلفاء لا یستغنون عن الناس و بهذا قامت الدنیا و الخلق المأمورون المنهیون المکلفون و لو احتاج کل إنسان أن یکون بناء لنفسه و خیاطا لنفسه و حجاما لنفسه و جمیع الصناعات التی یحتاج إلیها لما قام العالم طرفة عین لأنه لو طلب کل إنسان العلم ما قامت الدنیا و لکنه؟عز؟ خالف بینهم و بین هیآتهم و ذلک من أعظم الدلالة علی التوحید. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 283]

مؤلّف گوید:

در ذیل آیه فوق روایت مفصّلی از امام عسکری(علیه السلام) نقل شده که در ذیل آیات

گذشته بیان شد، طالبین به تفسیر منسوب به آن حضرت(1)، مراجعه نمایند.(2)

1- 719.. ص 500، ح 314.

2- 720.. الامام الحسن بن علی؟سهما؟، قال: «قلت لأبی علی بن محمّد؟سهما؟: فهل کان رسول الله(صلی الله علیه و آله) یناظرهم إذا عانتوه و یحاجهم؟ قال: بلی، مرارا کثیرة، منها ما حکی الله من قولهم: وَ قالُوا ما لِهذَا الرَّسُولِ یَأْکُلُ الطَّعامَ وَ یَمْشِی فِی الْأَسْواقِ لَوْ لا أُنْزِلَ إِلَیْهِ إلی قوله: مَسْحُوراً «الفرقان 25: 7 و 8»، وَ قالُوا لَوْ لا نُزِّلَ هذَا الْقُرْآنُ عَلی رَجُلٍ مِنَ الْقَرْیَتَیْنِ عَظِیمٍ، وَ قالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَکَ حَتَّی تَفْجُرَ لَنا مِنَ الْأَرْضِ یَنْبُوعاً إلی قوله: کِتاباً نَقْرَؤُهُ «الإسراء 17: 90. 93»، ثم قیل له فی آخر ذلک: لو کنت نبیا کموسی لنزلت علینا الصاعقة فی مساءلتنا إیاک، لأن مساءلتنا أشد من مساءلة قوم موسی لموسی. و ذلک أن رسول الله(صلی الله علیه و آله) کان قاعدا ذات یوم بمکة، بفناء الکعبة، إذ اجتمع جماعة من رؤساء قریش، منهم: الولید بن المغیرة المخزومی، و أبو البختری بن هشام، و أبو جهل بن هشام، و العاص بن وائل السهمی، و عبد الله بن أبی أمیة، و جمع ممن یلیهم کثیر، و رسول الله(صلی الله علیه و آله) فی نفر من أصحابه، یقرأ علیهم کتاب الله، و یذکرهم عن الله أمره و نهیه، فقال المشرکون بعضهم لبعض: لقد استفحل أمر محمّد، و عظم خطبه، تعالوا نبدأ بتقریعه و تبکیته و الاحتجاج علیه، و إبطال ما جاء به، لیهون خطبه علی أصحابه، و یصغر قدره عندهم، فلعله أن ینزع عما هو فیه من غیه و باطله و تمرده و طغیانه، فإن انتهی و إلّا عاملناه بالسیف الباتر. قال أبو جهل: فمن ذا الذی یلی کلامه و محاورته؟ فقال عبد الله بن أبی امیة المخزومی: أنا لذلک، أ فما ترضانی قرنا حسیبا، و مجادلا کفیا؟ قال أبو جهل: بلی. فأتوه بأجمعهم، فابتدأ عبد الله بن أبی أمیة، فقال: یا محمّد -- و ذکر ما طلبه من محمّد(صلی الله علیه و آله) و ما أجابه به -- فقال: و أما قولک: لَوْ لا نُزِّلَ هذَا الْقُرْآنُ عَلی رَجُلٍ مِنَ الْقَرْیَتَیْنِ عَظِیمٍ، الولید بن المغیرة بمکة، أو عروة بن مسعود بالطائف، فإن الله تعالی لیس یستعظم مال الدنیا کما تستعظمه أنت، و لا خطر له عنده کما کان له عندک، بل لو کانت الدنیا عنده تعدل جناح بعوضة لما سقی کافرا به، مخالفا له، شربة ماء، و لیس قسمة رحمة الله إلیک، بل الله القاسم للرحمة، و الفاعل لما یشاء فی عبیده و إمائه، و لیس هو؟عز؟ ممن یخاف أحدا کما تخافه لماله أو لحاله فتعرفه بالنبوة لذلک، و لا ممن یطمع فی أحد فی ماله و حاله کما تطمع فتخصه بالنبوة لذلک، و لا ممن یحب أحدا محبة الهوی کما تحب فتقدم من لا یستحق التقدیم، و إنّما معاملته بالعدل، فلا یؤثر بأفضل مراتب الدین و خلاله، إلّا الأفضل فی طاعته، و الآخذ فی خدمته، و کذلک لا یؤخر فی مراتب الدین و خلاله، إلّا أشدهم تباطؤا عن طاعته، و إذا کان هذا صفته لم ینظر إلی مال و لا إلی حال، بل هذا المال و الحال من فضله، و لیس لأحد من عباده علیه ضربة لازب. فلا یقال له: إذا تفضلت بالمال علی عبد، فلا بد أن تتفضل علیه بالنبوة أیضا، لأنه لیس لأحد إکراهه علی خلاف مراده، و لا إلزامه تفضلا، لأنه تفضل قبله بنعمة، ألا تری -- یا عبد الله -- کیف أغنی واحدا و قبح صورته؟ و کیف حسن صورة واحد و أفقره؟ و کیف شرف واحدا و أفقره؟ و کیف أغنی واحدا و وضعه؟ ثم لیس لهذا الغنی أن یقول: هلا أضیف إلی یساری جمال فلان؟ و لا للجمیل أن یقول: هلا أضیف إلی جمالی مال فلان؟ و لا للشریف أن یقول: هلا أضیف إلی شرفی مال فلان؟ و لا للوضیع أن یقول: هلا أضیف إلی ضعتی شرف فلان؟ و لکن الحکم لله یقسم کیف یشاء، و یفعل ما یشاء، و هو حکیم فی أفعاله، محمود فی أعماله، و ذلک قوله تعالی: وَ قالُوا لَوْ لا نُزِّلَ هذَا الْقُرْآنُ عَلی رَجُلٍ مِنَ الْقَرْیَتَیْنِ عَظِیمٍ. قال الله تعالی: أَ هُمْ یَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّکَ یا محمّد نَحْنُ قَسَمْنا بَیْنَهُمْ مَعِیشَتَهُمْ فِی الْحَیاةِ الدُّنْیا فأحوجنا بعضا إلی بعض، أحوجنا هذا إلی مال ذاک، و أحوجنا ذاک إلی سلعة هذا و إلی خدمته، فتری

أجل الملوک و أغنی الأغنیاء، محتاجا إلی أفقر الفقراء فی ضرب من الضروب، إما سلعة معه لیست معه، و إما خدمة یصلح لها لا یتهیأ لذلک الملک إلّا أن یستعین به، و إما باب من العلم و الحکم هو فقیر أن یستفیدها من هذا الفقیر، و هذا الفقیر یحتاج إلی مال ذلک الملک الغنی، و ذلک الملک یحتاج إلی علم ذلک الفقیر أو رأیه أو معرفته، ثم لیس للملک أن یقول: هلا أجمع إلی ملکی و مالی علمه و رأیه؟ و لا لذلک الفقیر أن یقول: هلا أجمع إلی رأیی و علمی و ما أتصرف فیه من فنون الحکم مال هذا الغنی؟ ثم قال تعالی: وَ رَفَعْنا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجاتٍ لِیَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً سُخْرِیًّا، ثم قال: یا محمّد وَ رَحْمَتُ رَبِّکَ خَیْرٌ مِمَّا یَجْمَعُونَ یجمعه هؤلاء من أموال الدنیا». [تفسیر برهان، ج 4، ص 857، ح 3]

«وَ لَوْلَا أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فَضَّةٍ وَ مَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ * وَ لِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَ سُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِؤُونَ * وَ زُخْرُفًا وَ إِن كُلُّ ذَلِکَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ...»(1)

سعید بن مسیّب گوید: امام سجّاد(علیه السلام) فرمود:

مقصود از این آیه امّت حضرت محمّد(صلی الله علیه و آله) است و خداوند می فرماید: «اگر این مردم امّت واحده نبودند و همه آنان کافر می بودند، ما خانه های آنان را آراسته [به طلا] می کردیم و سقف خانه های شان را از نقره قرار می دادیم و معارج و پلکان هایی در آن ها تعبیه می کردیم تا از آن ها بالا بروند».

سپس امام سجّاد(علیه السلام) فرمود:

و اگر خداوند برای امّت این پیامبر(صلی الله علیه و آله) چنین می کرد، مؤمنان [یعنی

1- 721.. سوره ی زخرف، آیات 35-33.

شیعیان] اندوه پیدا می کردند، و غیر مؤمنین با مؤمنین ازدواج نمی کردند، و مؤمنین از آنان ارث نمی بردند.(1)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

اگر خداوند چنین می کرد، همه مردم کافر می شدند.(2)

و در سخن دیگری فرمود:

اگر خداوند چنین می کرد، احدی ایمان نمی آورد، ولکن خداوند در بین مؤمنین و کافرین اغنیا و فقرا قرار داد، و آنان را به وسیله امر به معروف و نهی از منکر و صبر و رضا امتحان نمود....(3)

1- 722.. أَبِی رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ غَالِبٍ الْأَسَدِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعِیدِ بْنِ الْمُسَیَّبِ قَالَ سَأَلْتُ عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ(علیه السلام) عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی لَوْ لا أَنْ یَکُونَ النَّاسُ أُمَّةً واحِدَةً قَالَ عَنَی بِذَلِکَ أُمَّةَ مُحَمَّدٍ إِنْ یَکُونُوا عَلَی دِینٍ وَاحِدٍ کُفَّاراً کُلُّهُمْ لَجَعَلْنا لِمَنْ یَکْفُرُ بِالرَّحْمنِ لِبُیُوتِهِمْ سُقُفاً مِنْ فِضَّةٍ وَ مَعارِجَ عَلَیْها یَظْهَرُونَ وَ لَوْ فَعَلَ ذَلِکَ بِأُمَّةِ مُحَمَّدٍ(صلی الله علیه و آله) لَحَزِنَ الْمُؤْمِنُونَ وَ غَمَّهُمْ ذَلِکَ وَ لَمْ یُنَاکِحُوهُمْ وَ لَمْ یُوَارِثُوهُمْ. [علل الشرایع، ج 2، ص 589، ح 33]

2- 723.. الحسین بن سعید، فی کتاب (الزهد): عن النضر، عن إبراهیم بن عبد الحمید، عن إسحاق بن غالب، قال: سمعت أبا عبد الله(علیه السلام) یقول فی هذه الآیة: وَ لَوْ لا أَنْ یَکُونَ النَّاسُ أُمَّةً واحِدَةً لَجَعَلْنا لِمَنْ یَکْفُرُ بِالرَّحْمنِ لِبُیُوتِهِمْ سُقُفاً مِنْ فِضَّةٍ وَ مَعارِجَ عَلَیْها یَظْهَرُونَ، قال: «لو فعل، لکفر الناس جمیعا». [تفسیر برهان، ج 4، ص 859، ح 2]

3- 724.. فقال الصّادق(علیه السلام) لو فعل الله ذلک لما آمن أحد و لکنه جعل فی المؤمنین أغنیاء و فی الکافرین فقراء و جعل فی الکافرین أغنیاء و فی المؤمنین فقراء ثم امتحنهم بالأمر و النهی و الصبر و الرّضا. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 284]

و در سخن دیگری فرمود: خداوند می فرماید:

اگر بنده مؤمن من آزرده نمی شد، من دستمالی از طلا بر پیشانی کافر می بستم.(1)

و در سخن دیگری فرمود:

فقرای مؤمن هفتاد سال قبل از اغنیا در باغستان های بهشت متنعّم اند. سپس فرمود: مَثَل فقرا و اغنیاء در قیامت مَثَل دو کشتی می باشد، که مأمور گرفتن مالیات در یکی از آن ها اموالی نمی بیند و او را رها می کند و در دیگری اموال فراوانی را می یابد و آن را نگاه می دارد و از آن مالیات می گیرد.(2)

«وَ مَن یَعْشُ عَن ذِکْرِ الرَّحْمَنِ نُقَیِّضْ لَهُ شَیْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِینٌ * وَ إِنَّهُمْ لَیَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِیلِ وَ یَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ * حَتَّی إِذَا جَاءنَا قَالَ یَا لَیْتَ بَیْنِی وَ بَیْنَکَ بُعْدَ الْمَشْرِقَیْنِ فَبِئْسَ الْقَرِینُ * وَ لَن یَنفَعَکُمُ الْیَوْمَ إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّکُمْ فِی الْعَذَابِ مُشْتَرِکُونَ»(3)

مفاد آیه اوّل این است که اگر کسی از یاد خداوند چشم بپوشد، خداوند شیطانی را همراه او می کند و او همواره با آن شیطان هم نشین خواهد بود، و آیه «وَ مَنْ أَعْرَضَ عَن ذِکْرِی فَإِنَّ لَهُ مَعِیشَةً ضَنکًا وَ نَحْشُرُهُ یَوْمَ الْقِیَامَةِ أَعْمَی ... إلی قوله: کَذَلِکَ أَتَتْکَ

1- 725.. فی کتاب علل الشرائع باسناده إلی منصور بن یونس قال قال أبو عبد الله(علیه السلام): قال الله؟عز؟: لولا أن یجد عبدی المؤمن فی نفسه لعصبت الکافر بعصابة من ذهب. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 600، ح 34]

2- 726.. فی أصول الکافی علی بن إبراهیم عن محمّد بن عیسی عن یونس عن محمّد ابن سنان عن العلا عن ابن أبی یعفور عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال: ان فقراء المؤمنین یتقلبون فی ریاض الجنة قبل أغنیائهم أربعین خریفا، قال: سأضرب لک مثل ذلک، انما مثل ذلک مثل سفینتین مر بهما علی عاشر فنظر فی إحدیهما فلم یر فیها شیئا فقال: أسربوها و نظر فی الاخری فاذا هی موقرة فقال احبسوها. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 600، ح 35]

3- 727.. سوره ی زخرف، آیات 39-36.

آیَاتُنَا فَنَسِیتَهَا وَ کَذَلِکَ الْیَوْمَ تُنسَی»(1)، نیز به همین معناست، و در پایان دو آیه برای فراموش نمودن خداوند گم راهی و ندامت و حسرت در قیامت می باشد و هر دو آیه تفسیر و تأویل به انحراف از ولایت امیرالمؤمنین و امامان بعد از او (صلوات الله علیهم أجمعین) شده است.

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

مرد ثروتمندی با لباس های زیبا و پاکیزه نزد رسول خدا(صلی الله علیه و آله) آمد و در کنار آن حضرت نشست، و سپس مرد فقیری با لباس های کهنه وارد شد و چون در کنار آن مرد ثروتمند نشست، مرد ثروتمند لباس خود را از زیر پای آن فقیر کشید و جمع کرد و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به او فرمود: آیا ترسیدی فقر او به تو سرایت کند؟ او گفت: خیر. فرمود: آیا ترسیدی چیزی از ثروت تو به او برسد؟ گفت: خیر. فرمود: آیا ترسیدی او لباس تو را آلوده کند؟ گفت: خیر. فرمود: پس برای چه لباس خود را جمع کردی؟ مرد ثروتمند گفت: «یا رسول الله! مرا قرین و هم نشینی است که هر قبیح و زشتی را برای من زیبا می کند و هر زیبایی را برای من زشت می نماید، و من اکنون نصف مال خود را به او بخشیدم» رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به آن مرد فقیر فرمود: آیا مال او را می پذیری؟ او گفت: نمی پذیرم. مرد ثروتمند گفت: برای چه نمی پذیری؟ مرد فقیر گفت: می ترسم به آنچه تو گرفتار شده ای گرفتار شوم.(2)

1- 728.. سوره ی طه، آیه ی 126.

2- 729.. عدة من أصحابنا عن أحمد بن محمّد بن خالد عن عثمان بن عیسی عمن ذکره عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال: جاء رجل موسر إلی رسول الله(صلی الله علیه و آله) نقی الثوب فجلس إلی رسول الله(صلی الله علیه و آله) فجاء رجل معسر درن الثوب فجلس إلی جنب الموسر، فقبض الموسر ثیابه من تحت فخذیه، فقال له رسول الله(صلی الله علیه و آله): أخفت أن یمسک من فقره شی ء؟ قال: لا، قال: فخفت أن یصیبه من غناک شی ء؟ قال: لا، قال: فخفت أن یوسخ ثیابک؟ قال: لا، قال: فما حملک علی ما صنعت؟ قال: یا رسول الله ان لی قرینا یزین لی کل قبیح، و یقبح لی کل حسن و قد جعلت له نصف ما لی، فقال رسول الله(صلی الله علیه و آله) للمعسر، أتقبل؟ قال: لا، فقال له الرجل: و لم؟ قال: أخاف أن یدخلنی ما دخلک. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 601، ح 39]

مرحوم مجلسی در شرح روایت فوق گوید:

مقصود از «إِنَّ لِی قَرِیناً ...» این است که «إِنَّ لِی شیطاناً ...» و یا مقصود او نفس امّاره ی به سوء است که انسان را به بدی ها و زشتی ها امر می کند.» و الله العالم.

امیرالمؤمنین(علیه السلام) در تفسیر «یا لَیْتَ بَیْنِی وَ بَیْنَکَ بُعْدَ الْمَشْرِقَیْنِ فَبِئْسَ الْقَرِینُ» -- در خطبه وسیله -- می فرماید:

«وَ لَئِنْ تَقَمَّصَهَا دُونِیَ الْأَشْقَیَانِ وَ نَازَعَانِی فِیمَا لَیْسَ لَهُمَا بِحَقٍّ وَ رَکِبَاهَا ضَلَالَةً ...» یعنی، اگر آن دو شقّی لباس خلافت را که حقّ من بود به تن کردند، و درباره ی چیزی که حقّی به آن نداشتند، با من نزاع نمودند، و از گم راهی، بر مرکب خلافت سوار شدند، و از جهالت، مهار آن را به دست گرفتند، و آخرت

خود را تباه کردند و مستحق عذاب الهی شدند و جایگاه بسیار بدی را پس از مرگ پیدا کردند، چه بد توشه ای برای خویش فراهم نمودند، آنان در خانه های قبر همدیگر را لعنت می کنند، و از یکدیگر برائت و بیزاری می جویند، و چون در قیامت همدیگر را ملاقات می کنند، دوّمی به اوّلی می گوید:

«یا لَیْتَ بَیْنِی وَ بَیْنَکَ بُعْدَ الْمَشْرِقَیْنِ فَبِئْسَ الْقَرِینُ» و آن اَشقی [یعنی اوّلی] پاسخ می دهد و می گوید: «لَیْتَنِی لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِیلًا * لَقَدْ أَضَلَّنِی عَنِ الذِّکْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِی وَ کَانَ الشَّیْطَانُ لِلْإِنسَانِ خَذُولًا» سپس فرمود: من همان ذکری هستم

که او یعنی دومی راه رسیدن به من را بر او بست [و مردم را نسبت به ولایت من گم راه نمود] و من همان سبیلی هستم که او مردم را از آن منحرف نمود،

و من همان ایمانی هستم که او به آن کافر شد، و من همان قرآنی هستم که او آن را

کنار زد و مهجور نمود، و من همان دینی هستم که او آن را تکذیب نمود، و من

همان صراطی هستم که او از آن منحرف شد [و به دوزخ سقوط کرد ....](1)

در ذیل آیات فوق، روایات فراوانی نقل شده و ما آن ها را در سوره فرقان(2) که خداوند می فرماید:

«وَ یَوْمَ یَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَی یَدَیْهِ یَقُولُ یَا لَیْتَنِی اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِیلًا ...» نقل نمودیم، و در اینجا روایتی که مرحوم ابن قولویه در کامل الزیارات راجع به معراج پیامبر خدا(صلی الله علیه و آله) نقل نموده و خداوند از آن حضرت در این ماجراها پیمان گرفته است را نقل می کنیم و خوانندگان محترم متن آن را در پاورقی مشاهده می نمایند.(3)

1- 730.. ... فِیَّ مَنَاقِبُ لَوْ ذَکَرْتُهَا لَعَظُمَ بِهَا الِارْتِفَاعُ فَطَالَ لَهَا الِاسْتِمَاعُ وَ لَئِنْ تَقَمَّصَهَا دُونِیَ الْأَشْقَیَانِ وَ نَازَعَانِی فِیمَا لَیْسَ لَهُمَا بِحَقٍّ وَ رَکِبَاهَا ضَلَالَةً وَ اعْتَقَدَاهَا جَهَالَةً فَلَبِئْسَ مَا عَلَیْهِ وَرَدَا وَ لَبِئْسَ مَا لِأَنْفُسِهِمَا مَهَّدَا یَتَلَاعَنَانِ فِی دُورِهِمَا وَ یَتَبَرَّأُ کُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِنْ صَاحِبِهِ یَقُولُ لِقَرِینِهِ إِذَا الْتَقَیَا یا لَیْتَ بَیْنِی وَ بَیْنَکَ بُعْدَ الْمَشْرِقَیْنِ فَبِئْسَ الْقَرِینُ فَیُجِیبُهُ الْأَشْقَی عَلَی رُئُوسِ الْخَلَائِقِ یَا لَیْتَنِی لَمْ أَتَّخِذْکَ خَلِیلًا لَقَدْ أَضْلَلْتَنِی عَنِ الذِّکْرِ بَعْدَ إِذْ جاءَنِی وَ کانَ الشَّیْطانُ لِلْإِنْسانِ خَذُولًا فَأَنَا الذِّکْرُ الَّذِی عَنْهُ ضَلَّ وَ السَّبِیلُ الَّذِی عَنْهُ مَالَ وَ الْإِیمَانُ الَّذِی بِهِ کَفَرَ وَ الْقُرْآنُ الَّذِی إِیَّاهُ هَجَرَ وَ الدِّینُ الَّذِی بِهِ کَذَّبَ وَ الصِّرَاطُ الَّذِی عَنْهُ نَکَبَ وَ لَئِنْ رَتَعَا فِی الْحُطَامِ الْمُنْصَرِمِ وَ الْغُرُورِ الْمُنْقَطِعِ وَ کَانَا مِنْهُ عَلَی شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ لَهُمَا عَلَی شَرِّ وُرُودٍ فِی أَخْیَبِ وُفُودٍ وَ أَلْعَنِ مَوْرُودٍ یَتَصَارَخَانِ بِاللَّعْنَةِ وَ یَتَنَاعَقَانِ بِالْحَسْرَةِ مَا لَهُمَا مِنْ رَاحَةٍ وَ لَا عَنْ عَذَابِهِمَا مِنْ مَنْدُوحَةٍ .... [کافی، ج 8، ص 27، ح 4]

2- 731.. ذیل آیه ی 27.

3- 732.. أبو القاسم جعفر بن محمّد بن قولویه، فی (کامل الزیارات)، قال: حدثنی محمّد بن عبد الله بن جعفر الحمیری، عن أبیه، عن علی بن محمّد بن سالم، عن محمّد بن خالد، عن عبد الله بن حماد البصری، عن عبد الله بن عبد الرحمن الأصم، عن حماد بن عثمان، عن أبی عبد الله(علیه السلام)، قال: «لما أسری بالنّبی(صلی الله علیه و آله) قیل له: إن الله مختبرک فی ثلاث لینظر کیف صبرک؟ قال: اسلم لأمرک یا رب، و لا قوة لی علی الصبر إلّا بک، فما هن؟ قیل له: أولهن: الجوع و الأثرة علی نفسک و علی أهلک لأهل الحاجة. قال: قبلت یا رب و رضیت و سلمت، و منک التوفیق للصبر. و أما الثانیة: فالتکذیب و الخوف الشدید، و بذلک مهجتک فی محاربة أهل الکفر بمالک و نفسک، و الصبر علی ما یصیبک منهم من الأذی من أهل النفاق، و الألم فی الحرب و الجراح. قال: یا رب قبلت و رضیت و سلمت، و منک التوفیق للصبر. و أما الثالثة: فما یلقی أهل بیتک من بعدک من القتل، أما أخوک علی فیلقی من أمتک الشتم و التعنیف و التوبیخ و الحرمان و الجحد و الظلم، و آخر ذلک القتل، فقال: یا رب سلمت و قبلت، و منک التوفیق للصبر. و أما ابنتک فتظلم و تحرم، و یؤخذ حقها غصبا الذی تجعله لها، و تضرب و هی حامل، و یدخل حریمها و منزلها بغیر إذن، ثم یمسها هوان و ذل. ثم لا تجد مانعا، و تطرح ما فی بطنها من الضرب، و تموت من ذلک الضرب. فقلت: إنا لله و إنا إلیه راجعون، قبلت یا رب و سلمت، و منک التوفیق للصبر. و یکون لها من أخیک ابنان، یقتل أحدهما غدرا، و یسلب و یطعن و یسم، تفعل به ذلک أمتک، قال: قبلت یا رب، و إنا لله و إنا إلیه راجعون،

و منک التوفیق للصبر. و أما ابنها الآخر فتدعوه أمتک للجهاد، ثم یقتلونه صبرا و یقتلون ولده و من معه من أهل بیته، ثم یسلبون حرمه، فیستعین بی، و قد مضی القضاء منی فیه بالشهادة له و لمن معه، و یکون قتله حجة علی من بین قطریها، فیبکیه أهل السماوات و أهل الأرضین جزعا علیه، و تبکیه ملائکة لم یدرکوا نصرته. ثم أخرج من صلبه ذکرا به أنصرک، و إن شبحه عندی تحت العرش، یملأ الأرض بالعدل و یطبقها بالقسط، یسیر معه الرعب، یقتل حتی یشک فیه. فقلت: إنا لله و إنا إلیه راجعون، فقیل له: ارفع رأسک. فنظرت إلی رجل من أحسن الناس صورة، و أطیبهم ریحا، و النور یسطع من بین عینیه و من فوقه و من تحته، فدعوته فأقبل إلی، و علیه ثیاب النور، و سیماء کل خیر، حتی قبل بین عینی، و نظرت إلی الملائکة قد حفوا به، لا یحصیهم إلّا الله؟عز؟، فقلت: یا رب، لمن یغضب هذا، و لمن أعددت هؤلاء الملائکة، و قد وعدتنی النصر فیهم، فأنا أنتظره منک، فهؤلاء أهلی و أهل بیتی، و قد أخبرتنی بما یلقون من بعدی، و لو شئت لأعطیتنی النصر فیهم علی من بغی علیهم، و قد سلمت و قبلت و رضیت، و منک التوفیق و الرّضا و العون علی الصبر؟ فقیل لی: أما أخوک فجزاؤه عندی جنة المأوی نزلا بصبره، أفلج حجته علی الخلائق یوم البعث، و اولیه حوضک، یسقی منه أولیاءکم، و یمنع منه أعداءکم، و أجعل جهنّم علیه بردا و سلاما، یدخلها فیخرج من کان فی قلبه مثقال ذرة من المودة لکم، و أجعل منزلتکم فی درجة واحدة فی الجنة. و أما ابنک المقتول المخذول المسموم، و ابنک المغدور المقتول صبرا، فإنهما ممن أزین بهما عرشی، و لهما من الکرامة سوی ذلک، مما لا یخطر علی قلب بشر لما أصابهما من البلاء، و لکل من أتی قبره من الخلق، لأن زواره زوارک، و زوارک زواری، و علی کرامة زائری، و أنا أعطیه ما سأل، و أجزیه جزاء یغبطه به من نظر إلی عطیتی إیاه، و ما أعددت له من کرامتی. و أما ابنتک، فإنی أوقفها عند عرشی، فیقال لها: إن الله قد حکمک فی خلقه، فمن ظلمک و ظلم ولدک فاحکمی فیه بما أحببت، فإنی أجیز حکومتک فیهم. فتشهد العرض، فإذا أوقف من ظلمها أمرت به إلی النار، فیقول الظالم: یا حَسْرَتی عَلی ما فَرَّطْتُ فِی جَنْبِ اللَّهِ «الزمر 39: 56»، و یتمنی الکرة، و یعض الظالم علی یدیه، و یقول: یا لَیْتَنِی اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِیلًا یا وَیْلَتی لَیْتَنِی لَمْ أَتَّخِذْ فُلاناً خَلِیلًا «الفرقان 25: 27، 28»، و قال: حَتَّی إِذا جاءَنا قالَ یا لَیْتَ بَیْنِی وَ بَیْنَکَ بُعْدَ الْمَشْرِقَیْنِ فَبِئْسَ الْقَرِینُ وَ لَنْ یَنْفَعَکُمُ الْیَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنَّکُمْ فِی الْعَذابِ مُشْتَرِکُونَ، فیقول الظالم: أَنْتَ تَحْکُمُ بَیْنَ عِبادِکَ فِی ما کانُوا فِیهِ یَخْتَلِفُونَ «الزمر 39: 46»، فیقال لهما: أَلا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَی الظَّالِمِینَ الَّذِینَ یَصُدُّونَ عَنْ سَبِیلِ اللَّهِ وَ یَبْغُونَها عِوَجاً وَ هُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ کافِرُونَ «هود 11: 18، 19». و أول من یحکم فیه محسن بن علی(علیه السلام) و فی قاتله، ثم فی قنفذ فیؤتیان هو و صاحبه فیضربان بسیاط من نار، لو وقع سوط منها علی البحار لغلت من مشرقها إلی مغربها، و لو وضعت علی جبال الدنیا لذابت حتی تصیر رمادا، فیضربان بها. ثم یجثو أمیر المؤمنین(علیه السلام) للخصومة بین یدی الله تعالی مع الرابع، و یدخل الثلاثة فی جب، فیطبق علیهم، لا یراهم أحد و لا یرون أحدا، فعندها یقول الذین کانوا فی ولایتهم: رَبَّنا أَرِنَا الَّذَیْنِ أَضَلَّانا مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ نَجْعَلْهُما تَحْتَ أَقْدامِنا لِیَکُونا مِنَ الْأَسْفَلِینَ «فصلت 41: 29»، فیقول الله؟عز؟: وَ لَنْ یَنْفَعَکُمُ الْیَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنَّکُمْ فِی الْعَذابِ مُشْتَرِکُونَ فعند ذلک ینادون بالویل و الثبور، و یأتیان الحوض فیسألان عن أمیر المؤمنین(علیه السلام)، و معهم حفظة، فیقولان: اعف عنا و اسقنا و خلصنا. فیقال لهم: فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِیئَتْ وُجُوهُ الَّذِینَ کَفَرُوا وَ قِیلَ هذَا الَّذِی کُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ «الملک 67: 27»، یعنی بإمرة المؤمنین، ارجعوا ظماء مظمئین [إلی النار]، فما شرابکم إلّا الحمیم و الغسلین، و ما تنفعکم شفاعة الشافعین». [تفسیر برهان، ج 7، ص 123، ح 1]

امام باقر(علیه السلام) در حدیثی که احوال کفّار را در قیامت بیان می نماید، می فرماید:

سپس چنان بر سینه کافر زده می شود که با سر به دوزخ سقوط می کند و هفتاد هزار سال در حال سقوط است، تا به عذاب حُطَمة می رسد و آن عـذاب، او و شـیطان او را خورد و پاره پاره می کند، و شـیطانی با زنجیر او را می کشد، و هر چه سـر خود را بالا می کند و به صورت زشت او نگاه می نمایـد، بر زشتی او می افزایـد، پس به او می گویـد: «یا لَیْتَ بَیْنِی وَ بَیْنَکَ بُعْدَ الْمَشْرِقَیْنِ فَبِئْسَ الْقَرِینُ» سـپس می گوید: «وای بر تو امروز باید به خاطر این که مرا گم راه نمودی مقداری از عذاب مرا تحمّل کنی» پس آن شیطان به او می گوید: چگونه من چیزی از عذاب تو را می توانم تحمّل کنم، در حالی که من و تو در این عذاب مشترک هستیم.(1)

1- 733.. سـعید بن جناح قال حـدثنی عوف بن عبـد الله الأزدی عن جابر بن یزیـد الجعفی عن أبی جعفر(علیه السـلام) قال إذا أراد الله قبض روح الکـافر قـال یا ملک الموت انطلق أنت و أعوانک إلی عـدوی فإنی قـد ابتلیته فأحسـنت البلاء و دعوته إلی دار السـلام فأبی إلّا أن یشـتمنی و کفر بی و بنعمتی و شـتمنی علی عرشـی فاقبض روحه حتی تکبه فی النار قال فیجیئه ملک الموت بوجه کریه کالح عیناه کالبرق الخاطف و صوته کالرعد القاصف لونه کقطع اللیل المظلم نفسه کلهب النار رأسه فی السماء الدنیا و رجل فی المشرق و رجل فی المغرب و قدماه فی الهواء معه سـفود کثیر الشـعب معه خمسـمائة ملک معهم سـیاط من قلب جهنّم تلتهب تلک السیاط و هی من لهب جهنّم و معهم مسـح أسود و جمرة من جمر جهنّم. ثم یـدخل علیه ملـک من خزان جهنّم یقال له سـحقطائیل فیسـقیه شـربة من النار لا یزال منها عطشانا حتی یـدخل النار فإذا نظر إلی ملک الموت شـخص بصـره و طار عقله قال یا ملک الموت ارجعون قال فیقول ملک الموت کلا إنها کلمـة هو قائلها قال فیقول یا ملک الموت فإلی من أدع مالی و أهلی و ولدی و عشـیرتی و ما کنت فیه من الدنیا فیقول دعهم لغیرک و اخرج إلی النار و قال فیضـربه بالسـفود ضـربة فلا یبقی منه شعبة إلّا أنشبها فی کل عرق و مفصل ثم یجذبه جذبة فیسل روحه من قدمیه بسطا فإذا بلغت الرکبتین أمر أعوانه فأکبوا علیه بالسـیاط ضـربا ثم یرفعه عنه فیذیقه سـکراته و غمراته قبل خروجها کأنما ضرب بألف سیف فلو کان له قوة الجن و الإنـس لاشـتکی کل عرق منه علی حیاله بمنزلـة سـفود کثیر الشـعب ألقی علی صوف مبتل. ثم یطوقه فلم یأت علی شـی ء إلّا انتزعه کذلک خروج نفس الکافر من عرق و عضو و مفصل و شـعرة فإذا بلغت الحلقوم ضربت الملائکة وجهه و دبره و قیل أخرجوا أنفسکم الیوم تجزون عـذاب الهون بما کنتم تقولون علی الله غیر الحق و کنتم عن آیاته تسـتکبرون و ذلک قوله یَوْمَ یَرَوْنَ الْمَلائِکَةَ لا بُشْری یَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِینَ وَ یَقُولُونَ حِجْراً مَحْجُوراً فیقولون حراما علیکم الجنة محرما و قال تخرج روحه فیضعها ملک الموت بین مطرقة و سندان فیفضخ أطراف أنامله و آخر ما یشدخ منه العینان فیسـطع لها ریح منتن یتأذی منه أهل السـماء کلهم أجمعون فیقولون لعنة الله علیها من روح کافرة منتنة خرجت من الدنیا فیلعنه الله و یلعنه اللاعنون. فإذا أتی بروحه إلی السماء الدنیا أغلقت عنه أبواب السماء ذلک قوله لا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوابُ السَّماءِ وَ لا یَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّی یَلِجَ الْجَمَلُ فِی سَمِّ الْخِیاطِ وَ کَذلِکَ نَجْزِی الْمُجْرِمِینَ یقول الله ردوها علیه فمنها خلقتهم و فیها أعیدهم و منها أخرجهم تارة أخری فإذا حمل سـریره حملت نعشه الشیاطین فإذا انتهوا به إلی قبره قالت کل بقعة منها: اَللَّهُمَّ لا تجعله فی بطنی حتی یوضع فی الحفرة التی قضاها الله فإذا وضع فی لحده قالت له الأرض لا مرحبا بک یا عدو الله أما و الله لقد کنت أبغضک و أنت علی متنی و أنا لک الیوم أشد بغضا و أنت فی بطنی أما و عزة ربی لأسـیئن جوارک و لأضیقن مدخلک و لأوحشن مضجعک و لأبدلن مطعمک إنّما أنا روضـة من ریـاض الجنـة أو حفرة من حفر النیران ثم ینزل علیه منکر و نکیر و همـا ملکان أسودان أزرقان یبحثان القبر بأنیابهما و یطئان فی شعورهما حـدقتاهما مثل قدر النحاس و کلامهما مثل الرعد القاصف و أبصارهما مثل البرق اللامع فینتهرانه و یصـیحان به فیتقلص نفسـه حتی یبلغ حنجرته فیقولانـن له: من ربـک و مـا دینـک و من نبیـک و من إمامک فیقول لا أدری قال فیقولان شاک فی الـدنیا و شاک الیوم لا دریت و لا هدیت قال فیضربانه ضربة فلا یبقی فی المشرق و لا فی المغرب شی ء إلّا سمع صیحته إلّا الجن و الإنس قال فمن شدة صیحته

یلوذ الحیتان بالطین و ینفر الوحش فی الخیاس و لکنکم لا تعلمون قال ثم یسلط علیه حیتین سوداوتین زرقاوتین تعذبانه بالنهار خمس ساعات و باللیل ست ساعات لأنه کان یستخفی من الناس و لا یستخفی من الله فبعدا لقوم لا یؤمنون قال ثم یسلط الله علیه ملکین أصمین أعمیین معهما مطرقتان من حدید من نار یضربانه فلا یخطئانه و یصیح فلا یسمعانه إلی یوم القیامة. فإذا کانت صیحة القیامة اشتعل قبره نارا فیقول لی الویل إذا اشتعل قبری نارا فینادی مناد إلّا الویل قد دنا منک و الهوان قم من نیران القبر إلی نیران لا تطفأ فیخرج من قبره مسودا وجهه مزرقة عیناه قد طال خرطومه و کسف باله منکسا رأسه یسارق النظر فیأتیه عمله الخبیث فیقول و الله ما علمتک إلّا کنت عن طاعة الله مبطئا و إلی معصیته مسرعا قد کنت ترکبنی فی الدنیا فأنا أرید أن أرکبک الیوم کما کنت ترکبنی و أقودک إلی النار قال ثم یستوی علی منکبیه فیرکل قفاه حتی ینتهی إلی عجزة جهنّم فإذا نظر إلی الملائکة قد استعدوا له بالسلاسل و الأغلال قد عضوا علی شفاههم من الغیظ و الغضب فیقول: یا ویلتی لَیْتَنِی لَمْ أُوتَ کِتابِیَهْ و ینادی الجلیل جیئوا به إلی النار فصارت الأرض تحته نارا و الشمس فوقه نارا و جاءت نار فأحدقت بعنقه فنادی و بکی طویلا- یقول وا عقباه قال فتکلمه النار فتقول أبعد الله عقبیک عقبا مما أعقبت فی طاعة الله قال ثم تجی ء صحیفة تطیر من خلف ظهره و تقع فی شماله ثم یأتیه ملک فیثقب صدره إلی ظهره ثم یفتل شماله إلی خلف ظهره ثم یقال له اقرأ کتابک قال فیقول أیها الملک کیف أقرأ و جهنّم أمامی قال فیقول الله: دق عنقه و اکسر صلبه و شد ناصیته إلی قدمیه ثم یقول خذوه فغلوة قال فیبتدره لتعظیم قول الله سبعون ألف ملک غلاظ شداد فمنهم من ینتف لحیته و منهم من یحطم عظامه قال فیقول أ ما ترحمونی قال فیقولون یا شقی کیف نرحمک و لا یرحمک أرحم الراحمین أ فیؤذیک هذا قال فیقول أشد الأذی قال فیقولون یا شقی و کیف لو قد طرحناک فی النار قال فیدفعه الملک فی صدره دفعة فیهوی سبعین ألف عام قال فیقولون: یا لَیْتَنا أَطَعْنَا اللَّهَ وَ أَطَعْنَا الرَّسُولَا قال فیقرن معه حجر عن یمینه و شیطان عن یساره حجر کبریت من نار یشتعل فی وجهه و یخلق الله له سبعین جلدا کل جلد غلظته أربعون ذراعا بذراع الملک الذی یعذبه و بین الجلد إلی الجلد أربعون ذراعا و بین الجلد إلی الجلد حیات و عقارب من نار و دیدان من نار رأسه مثل الجبل العظیم و فخذاه مثل جبل ورقان و هو جبل بالمدینة مشفره أطول من مشفر الفیل فیسحبه سحبا و أذناه عضوضان بینهما سرادق من نار تشتعل قد أطلعت النار من دبره علی فؤاده فلا یبلغ درین سامهما حتی یبدل له سبعون سلسلة للسلسلة سبعون ذراعا ما بین الذراع إلی الذراع حلق عدد القطر و المطر لو وضعت حلقة منها علی جبال الأرض لأذابتها قال: و علیه سبعون سربالا من قطران من نار و تغشی وجوههم النار و علیه قلنسوة من نار و لیس فی جسده موضع فتر إلّا و فیه حلقة من نار و فی رجلیه قیود من نار علی رأسه تاج ستون ذراعا من نار قد نقب رأسه ثلاث مائة و ستین نقبا یخرج من ذلک النقب الدخان من کل جانب و قد غلی منها دماغه حتی یجری علی کتفیه یسیل منها ثلاث مائة نهر و ستون نهرا من صدید یضیق علیه منزله کما یضیق الرمح فی الزج فمن ضیق منازلهم علیهم و من ریحها و شدة سوادها و زفیرها و شهیقها و تغیظها و نتنها اسودت وجوههم و عظمت دیدانهم فینبت لها أظفار کأظفار السنور و العقبان تأکل لحمه و تقرض عظامه و تشرب دمه لیس لهن مأکل و لا مشرب غیره ثم یدفع فی صدره دفعه فیهوی علی رأسه سبعین ألف عام حتی یواقع الحطمة فإذا واقعها دقت علیه و علی شیطانه و جاذبه الشیطان بالسلسلة کلما وقع رأسه نظر إلی قبح وجهه کلح فی وجهه قال فیقول: یا لَیْتَ بَیْنِی وَ بَیْنَکَ بُعْدَ الْمَشْرِقَیْنِ فَبِئْسَ الْقَرِینُ ویحک بما أغویتنی احمل عنی من عذاب الله من شی ء فیقول یا شقی کیف أحمل عنک من عذاب الله من شی ء و أنا و أنت الیوم فی العذاب مشترکون ثم یضرب علی رأسه ضربة فیهوی سبعین ألف عام حتی ینتهی إلی عین یقال لها آنیة یقول الله تعالی تُسْقی مِنْ عَیْنٍ آنِیَةٍ و هی عین ینتهی حرها و طبخها و أوقد علیها مذ خلق الله جهنّم کل أودیة النار تنام و تلک العین لا تنام من حرها و تقول الملائکة یا معشر الأشقیاء ادنوا فاشربوا منها فإذا أعرضوا عنها ضربتهم الملائکة بالمقامع و قیل لهم ذُوقُوا عَذابَ الْحَرِیقِ ذلِکَ بِما قَدَّمَتْ أَیْدِیکُمْ وَ أَنَّ اللَّهَ لَیْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِیدِ قال ثم یؤتون بکأس من حدید فیه شربة من عین آنیة فإذا أدنی منهم تقلصت شفاههم و انتثرت لحوم وجوههم فإذا شربوا منها و صار فی أجوافهم یصهر به ما فی بطونهم و الجلود ثم یضرب علی رأسه ضربة فیهوی سبعین ألف عام حتی یواقع السعیر فإذا واقعها سعرت فی وجوههم فعند ذلک غشیت أبصارهم من نفحها. ثم یضرب علی رأسه ضربة فیهوی سبعین ألف عام حتی ینتهی إلی شجرة الزقوم شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِی أَصْلِ الْجَحِیمِ طَلْعُها کَأَنَّهُ رُؤُسُ الشَّیاطِینِ علیها سبعون ألف غصن من نار فی کل غصن سبعون ألف ثمرة من

نار كل ثمرة كأنها رأس الشيطان قبحا و نتنا تنشب على صخرة مملسة سوخاء كأنها مرآة زلقة بين أصل الصخرة إلى الصخرة سبعون ألف عام أغصانها تشرب من نار ثمارها نار و فروعها نار فيقال له يا شقى اصعد فكلما صعد زلق و كلما زلق صعد فلا يزال كذلك سبعين ألف عام فى العذاب و إذا أكل منها ثمرة يجدها أمر من الصبر و أنتن من الجيف و أشد من الحديد فإذا واقعت بطنه غلت فى بطنه كغلى الحميم فيذكرون ما كانوا يأكلون فى دار الدنيا من طيب الطعام. فبينا هم كذلك إذ تجذبهم الملائكة فيهوون دهرا فى ظلم متراكبة فإذا استقروا فى النار سمع لهم صوت كصيح السمك على المقلى أو كقضيب القصب ثم يرمى بنفسه من الشجرة فى أودية مذابة من صفر من نار و أشد حرا من النار تغلى بهم الأودية و ترمى بهم فى سواحلها و لها سواحل كسواحل بحركم هذا فأبعدهم منها باع و الثانى ذراع و الثالث فتر فتحمل عليهم هوام النار الحيات و العقارب كأمثال البغال الدلم لكل عقرب ستون فقارا فى كل فقار قلة من سم و حيات سود زرق مثال البخاتى فيتعلق بالرجل سبعون ألف حية و سبعون ألف عقرب ثم كب فى النار سبعين ألف عام لا تحرقه قد اكتفى بسمها ثم تعلق على كل غصن من الزقوم سبعون ألف رجل ما ينحنى و لا ينكسر فتدخل النار أدبارهم فتطلع على الأفئدة تقلص الشفاه و تطير الجنان و تنضج الجلود و تذوب الشحوم. و يغضب الحى القيوم فيقول يا مالك قل لهم ذوقوا فلن نزيدكم إلّا عذابا يا مالك سعر سعر قد اشتد غضبى على من شتمنى على عرشى و استخف بحقى و أنا الملك الجبار فينادى مالك يا أهل الضلال و الاستكبار و النعمة فى دار الدنيا كيف تجدون مس سقر قال فيقولون قد أنضجت قلوبنا و أكلت لحومنا و حطمت عظامنا فليس لنا مستغيث و لا لنا معين قال فيقول مالك و عزة ربى لا أزيدكم إلّا عذابا فيقولون إن عذبنا ربنا لم يظلمنا شيئا قال فيقول مالك فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ فَسُحْقاً لِأَصْحابِ السَّعِيرِ يعنى بعدا لأصحاب السعير. ثم يغضب الجبار فيقول يا مالك سعر سعر فيغضب مالك فيبعث عليهم سحابة سوداء تظل أهل النار كلهم ثم يناديهم فيسمعها أولهم و آخرهم و أفضلهم و أدناهم فيقول ما ذا تريدون إن أمطركم فيقولون الماء البارد وا عطشاه وا طول هواناه فيمطرهم حجارة و كلاليبا و خطاطيفا و غسلينا و ديدانا من نار فينضج وجوههم و جباههم و يعمى أبصارهم و يحطم عظامهم فعند ذلك ينادون وا ثبوراه. فإذا بقيت العظام عوارى من اللحوم اشتد غضب الله فيقول يا مالك اسجرها عليهم كالحطب فى النار ثم يضرب أمواجها أرواحهم سبعين خريفا فى النار ثم يطبق عليهم أبوابها من الباب إلى الباب مسيرة خمسمائة عام و غلظ الباب مسيرة خمسمائة عام ثم يجعل كل رجل منهم فى ثلاث توابيت من حديد من النار بعضها فى بعض فلا يسمع لهم كلاما أبدا إلّا أن لهم فيها شهيق كشهيق البغال و زفير مثل نهيق الحمير و عواء كعواء الكلاب صم بكم عمى فليس لهم فيها كلام إلّا أنين فيطبق عليهم أبوابها و يسد عليهم عمدها فلا يدخل عليهم روح أبدا و لا يخرج منهم الغم أبدا و هى عليهم مؤصدة يعنى مطبقة ليس لهم الملائكة شافعون و لا من أهل الجنة صديق حميم و ينساهم الرب و يمحو ذكرهم من قلوب العباد فلا يذكرون أبدا فنعوذ بالله العظيم الغفور الرحمن الرحيم من النار و ما فيها و من كل عمل يقرب من النار إنه غفور رحيم جواد كريم. [اختصاص شيخ مفيد، ص 362]

«فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِکَ فَإِنَّا مِنْهُم مُّنتَقِمُونَ»(1)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید: خداوند به پیامبر خود(صلی الله علیه و آله) می فرماید:

ای محمّد اگر ما تو را از مکّه به مدینه بردیم، باز تو را به مکّه باز خواهیم گرداند، و به وسیله علیّ بن ابیطالب(علیه السلام) از آنان [یعنی اهل مکّه] انتقام خواهیم گرفت.(2)

و در سخن دیگری فرمود:

خداوند -- همان گونه که به رسول خود وعده داده بود -- از آنان به وسیله علیّ(علیه السلام) در جنگ جمل انتقام گرفت.(3)

1- 734.. سوره ی زخرف، آیه ی 41.

2- 735.. قال فإنه حدثنی أبی عن القاسم بن محمّد عن سلیمان بن داود المنقری عن یحیی بن سعید عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِکَ یا محمّد من مکة إلی المدینة فإنا رادوک إلیها و منتقمون منهم بعلی بن أبی طالب؟سهما؟. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 284]

3- 736.. و قال أیضا حدثنا الحسین بن أحمد عن محمّد بن عیسی عن یونس عن عبد الرحمن بن سالم عن أبیه عن أبی عبد الله(علیه السلام) فی قول الله؟عز؟ فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِکَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ قال و الله انتقم بعلی یوم البصرة و هو الذی وعد الله رسوله. [تأویل الآیات، ص 543، ح 19]

مرحوم طبرسی از جابرن عبدالله انصاری نقل نموده که گوید:

من در سال حجّة الوداع در منا نزدیک رسول خدا(صلی الله علیه و آله) بودم که آن حضرت به مردم فرمود: «می بینم که شما بعد از من به کفر باز می گردید و گردن همدیگر را می زنید، به خدا سوگند اگر چنین کنید، مرا بین گروه رزمجویی خواهید یافت

که گردن شما را می زنند.» پس به پشت سر خود التفات نمود و سه مرتبه فرمود:

«و یا علیّ را خواهید دید» و ما جبرئیل را دیدیم که او را فشار داد، و این آیه نازل شد: «فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِکَ فَإِنَّا مِنْهُم مُّنتَقِمُونَ بِعَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ(علیه السلام).»(1)

مؤلّف گوید:

مضمون روایات فوق در مناقب ابن مغازلی نیز از جابر نقل شده است.(2)

ابن عبّاس گوید:

سخت ترین جایی که قریش کینه و حسد علیّ بن ابیطالب(علیه السلام) را پیدا کردند وقتی بود که سخنان فوق را از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) درباره ی علیّ(علیه السلام) شنیدند.(3)

1- 737.. و روی جابر بن عبد الله الأنصاری قال إنّی لأدناهم من رسول الله(صلی الله علیه و آله) فی حجة الوداع بمنی حتی قال لا ألفینکم ترجعون بعدی کفارا یضرب بعضکم رقاب بعض و أیم الله لئن فعلتموها لتعرفننی فی الکتیبة التی تضار بکم ثم التفت إلی خلفه فقال أو علی أو علی ثلاث مرات فرأینا أن جبرائیل غمزه فأنزل الله علی أثر ذلک «فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِکَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ» بعلی بن أبی طالب(علیه السلام). [مجمع البیان، ج 9، ص 75]

2- 738.. أخبرنا أحمد بن محمّد إجازة، أخبرنا عمر بن عبد اللّه بن شوذب، حدّثنا محمّد بن الحسن بن زیاد، حدّثنا یوسف بن عاصم، حدّثنا أحمد بن صبیح، حدّثنا یحیی بن یعلی، عن عمر بن عیسی، عن جابر قال: لمّا نزلت علی رسول اللّه(صلی الله علیه و آله) فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِکَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ قال: بعلیّ بن أبی طالب. [مناقب، ص 266، ح 366]

3- 739.. و قال أیضا حدثنا عبد العزیز بن یحیی عن المغیرة بن محمّد عن عبد الغفار بن محمّد عن منصور بن أبی الأسود عن زیاد بن المنذر عن عدی بن ثابت قال سمعت ابن عبّاس یقول ما حسدت قریش علیا(علیه السلام) بشی ء مما سبق له أشد مما وجدت یوما و نحن عند رسول الله(صلی الله علیه و آله) فقال کیف أنتم یا معشر قریش لو قد کفرتم من بعدی فرأیتمونی فی کتیبة أضرب وجوهکم بالسیف فهبط علیه جبرئیل فقال قل إن شاء الله أو علی فقال إن شاء الله أو علی. [تأویل الآیات، ص 543، ح 18]

«فَاسْتَمْسِکْ بِالَّذِی أُوحِیَ إِلَیْکَ إِنَّکَ عَلَی صِرَاطٍ مُّسْتَقِیمٍ * وَ إِنَّهُ لَذِکْرٌ لَّکَ وَ لِقَوْمِکَ وَ سَوْفَ تُسْأَلُونَ»(1)

امام باقر(علیه السلام) می فرماید:

مقصود از «أُوحِیَ إِلَیْکَ» ولایت امیرالمؤمنین(علیه السلام) است، و «إِنَّکَ عَلَی صِرَاطٍ مُّسْتَقِیمٍ» یعنی «أَنَّکَ عَلَی وَلَایَةِ عَلِیٍ وَ عَلِیٌّ هُوَ الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِیمِ.»(2)

و در سخن دیگری فرمود:

«فَاسْتَمْسِکْ بِالَّذِی أُوحِیَ إِلَیْکَ» یعنی «فی عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ(علیه السلام).»(3)

و در سخن دیگری فرمود: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در تفسیر آیه «فَاسْأَلُواْ أَهْلَ الذِّکْرِ إِن کُنتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ»(4)، فرمود:

مقصود از «ذکر» من هستم، و ائمّه بعد از من «أَهْلَ الذِّکْرِ»اند.

1- 740.. سوره ی زخرف، آیات 43 و 44.

2- 741.. مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنِ النَّضْرِ بْنِ شُعَیْبٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ مَادٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَضْلِ عَنِ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ(علیه السلام) قَالَ أَوْحَی اللَّهُ إِلَی نَبِیِّهِ(صلی الله علیه و آله) -- فَاسْتَمْسِکْ بِالَّذِی أُوحِیَ إِلَیْکَ إِنَّکَ عَلی صِراطٍ مُسْتَقِیمٍ قَالَ إِنَّکَ عَلَی وَلَایَةِ عَلِیٍّ وَ عَلِیٌّ هُوَ الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِیمُ. [کافی، ج 1، ص 416، ح 24]

3- 742.. و روی علی بن عبد الله عن إبراهیم بن محمّد عن علی بن هلال عن جابر بن یزید عن أبی جعفر(علیه السلام) فی قول الله؟عز؟ فَاسْتَمْسِکْ بِالَّذِی أُوحِیَ إِلَیْکَ فقال فی علی بن أبی طالب؟سهما؟. [تأویل الآیات، ص 544، ح 21]

4- 743.. سوره ی نحل، آیه ی 43.

سپس امام باقر(علیه السلام) در تفسیر آیه «وَ إِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّکَ وَ لِقَوْمِکَ وَ سَوْفَ تُسْأَلُونَ» فرمود:

«فَنَحْنُ قَوْمُهُ وَ نَحْنُ الْمَسْئُولُون.»(1)

امام صادق(علیه السلام) در تفسیر «وَ إِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّکَ وَ لِقَوْمِکَ وَ سَوْفَ تُسْأَلُونَ» فرمود:

مقصود از ذکر قرآن است، و ما قوم آن هستیم، و مسئولون نیز ما هستیم.(2)

و در سخن دیگری در تفسیر «فَاسْأَلُواْ أَهْلَ الذِّكْرِ ...» فرمود:

کتاب خدا ذکر است، و اهل ذکر آل محمّد(صلی الله علیه و آله) هستند، و خداوند مردم را امر کرده که از آنان سؤال کنند، و امر نکرده که از جهّال و نادان ها سؤال کنند، و قرآن را «ذکر» نامیده و فرموده: «وَ أَنزَلْنَا إِلَيْکَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ»(3)، و نیز فرموده است: «وَ إِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّکَ وَ لِقَوْمِکَ وَ سَوْفَ تُسْأَلُونَ.»(4)

1- 744.. الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَجْلاَنَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ(علیه السلام) فِی قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) الذِّكْرُ أَنَا وَ الْأَئِمَّةُ أَهْلُ الذِّكْرِ وَ قَوْلِهِ؟عز؟ -- وَ إِنَّهُ لَذِكْرٌ لَکَ وَ لِقَوْمِکَ وَ سَوْفَ تُسْئَلُونَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ(علیه السلام) نَحْنُ قَوْمُهُ وَ نَحْنُ الْمَسْئُولُونَ. [کافی، ج 1، ص 210، ح 1]

2- 745.. أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ رِبْعِیٍّ عَنِ الْفُضَيْلِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) فِی قَوْلِ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی -- وَ إِنَّهُ لَذِكْرٌ لَکَ وَ لِقَوْمِکَ وَ سَوْفَ تُسْئَلُونَ قَالَ الذِّكْرُ الْقُرْآنُ وَ نَحْنُ قَوْمُهُ وَ نَحْنُ الْمَسْئُولُونَ. [کافی، ج 1، ص 211، ح 5]

3- 746.. سوره ی نحل، آیه ی 44.

4- 747.. وَ قَالَ جَلَّ ذِكْرُهُ فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ قَالَ الْكِتَابُ هُوَ الذِّكْرُ وَ أَهْلُهُ آلُ مُحَمَّدٍ(علیه السلام) أَمَرَ اللَّهُ؟عز؟ بِسُؤَالِهِمْ وَ لَمْ يُؤْمَرُوا بِسُؤَالِ الْجُهَّالِ وَ سَمَّی اللَّهُ؟عز؟ الْقُرْآنَ ذِكْراً فَقَالَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی -- وَ أَنْزَلْنا إِلَيْکَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ ما نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ وَ قَالَ؟عز؟ -- وَ إِنَّهُ لَذِكْرٌ لَکَ وَ لِقَوْمِکَ وَ سَوْفَ تُسْئَلُونَ. [کافی، ج 1، ص 295، ح 3]

روایات فراوان دیگری نیز به همین مضامین در تفسیر برهان و غیر آن نقل شده مراجعه شود.(1)

مؤلّف گوید:

تفسیر ذکر به قرآن و به رسول خدا و به ائمّه(علیهم السلام) صحیح است و همه آن ها حاوی یک چیزند.

«وَ اسْأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِکَ مِن رُّسُلِنَا أَ جَعَلْنَا مِن دُونِ الرَّحْمَنِ آلِهَةً یُعْبَدُونَ»(2)

از امام باقر(علیه السلام) سؤال شد: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) از کدام پیامبر سؤال نمود، در حالی که پانصد سال بین او و بین عیسی(علیه السلام) فاصله بود؟ پس امام(علیه السلام) آیه «سُبْحَانَ الَّذِی أَسْرَی بِعَبْدِهِ لَیْلاً مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَی الْمَسْجِدِ الأَقْصَی الَّذِی بَارَکْنَا حَوْلَهُ لِنُرِیَهُ مِنْ آیَاتِنَا»(3)، را تلاوت نمود و فرمود:

از آیاتی که خداوند در معراج به پیامبر خود نشان داد این بود که پیامبران اوّلین و آخرین را جمع نمود و سپس جبرئیل(علیه السلام) اذان و اقامه گفت و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) بر آنان امامت کرد و چون از نماز فارغ شد به پیامبران فرمود: شما بر چه چیز شهادت می دهید، و اساس عبادت شما چیست؟ آنان گفتند: «ما شهادت به یگانگی خداوند و رسالت شما می دهیم و این پیمان و عهدی است که خداوند از ما گرفته است....»(4)

1- 748.. تفسیر برهان، ج 7، ص 129.

2- 749.. سوره ی زخرف، آیه ی 45.

3- 750.. سوره ی اسراء، آیه ی 1.

4- 751.. عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی حَمْزَةَ ثَابِتِ بْنِ دِینَارٍ الثُّمَالِیِّ وَ أَبِی مَنْصُورٍ عَنْ أَبِی الرَّبِیعِ قَالَ حَجَجْنَا مَعَ أَبِی جَعْفَرٍ(علیه السلام) فِی السَّنَةِ الَّتِی کَانَ حَجَّ فِیهَا هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِکِ وَ کَانَ مَعَهُ نَافِعٌ مَوْلَی عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فَنَظَرَ نَافِعٌ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ(علیه السلام) فِی رُکْنِ الْبَیْتِ وَ قَدِ اجْتَمَعَ عَلَیْهِ النَّاسُ فَقَالَ نَافِعٌ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ مَنْ هَذَا الَّذِی قَدْ تَدَاکَّ عَلَیْهِ النَّاسُ فَقَالَ هَذَا نَبِیُّ أَهْلِ الْکُوفَةِ هَذَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ فَقَالَ اشْهَدْ لآتِیَنَّهُ فَلَأَسْأَلَنَّهُ عَنْ مَسَائِلَ لَا یُجِیبُنِی فِیهَا إِلَّا نَبِیٌّ أَوِ ابْنُ نَبِیٍّ أَوْ وَصِیُّ نَبِیٍّ قَالَ فَاذْهَبْ إِلَیْهِ وَ سَلْهُ لَعَلَّکَ تُخْجِلُهُ فَجَاءَ نَافِعٌ حَتَّی اتَّکَأَ عَلَی النَّاسِ ثُمَّ أَشْرَفَ عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ(علیه السلام) فَقَالَ یَا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ إِنِّی قَرَأْتُ التَّوْرَاةَ وَ الْإِنْجِیلَ وَ الزَّبُورَ وَ الْفُرْقَانَ وَ قَدْ عَرَفْتُ حَلَالَهَا وَ حَرَامَهَا وَ قَدْ جِئْتُ أَسْأَلُکَ عَنْ مَسَائِلَ لَا یُجِیبُ فِیهَا إِلَّا نَبِیٌّ أَوْ وَصِیُّ نَبِیٍّ أَوِ ابْنُ نَبِیٍّ قَالَ فَرَفَعَ أَبُو جَعْفَرٍ(علیه السلام) رَأْسَهُ فَقَالَ سَلْ عَمَّا بَدَا لَکَ فَقَالَ أَخْبِرْنِی کَمْ بَیْنَ عِیسَی وَ بَیْنَ مُحَمَّدٍ(صلی الله علیه و آله) مِنْ سَنَةٍ قَالَ أُخْبِرُکَ بِقَوْلِی أَوْ بِقَوْلِکَ قَالَ أَخْبِرْنِی بِالْقَوْلَیْنِ جَمِیعاً قَالَ أَمَّا فِی قَوْلِی فَخَمْسُ مِائَةِ سَنَةٍ وَ أَمَّا فِی قَوْلِکَ فَسِتُّمِائَةِ سَنَةٍ قَالَ فَأَخْبِرْنِی عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عز؟ لِنَبِیِّهِ -- وَ سْئَلْ مَنْ أَرْسَلْنا مِنْ قَبْلِکَ مِنْ رُسُلِنا أَ جَعَلْنا مِنْ دُونِ الرَّحْمنِ آلِهَةً یُعْبَدُونَ مَنِ الَّذِی سَأَلَ مُحَمَّدٌ(صلی الله علیه و آله) وَ کَانَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ عِیسَی خَمْسُ مِائَةِ سَنَةٍ؟ قَالَ فَتَلَا أَبُو جَعْفَرٍ(علیه السلام) هَذِهِ الآیَةَ سُبْحانَ الَّذِی أَسْری بِعَبْدِهِ لَیْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ إِلَی الْمَسْجِدِ الْأَقْصَی الَّذِی بارَکْنا حَوْلَهُ لِنُرِیَهُ مِنْ آیاتِنا فَکَانَ مِنَ الآیَاتِ الَّتِی أَرَاهَا اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی -- مُحَمَّداً(صلی الله علیه و آله) حَیْثُ أَسْرَی بِهِ إِلَی بَیْتِ الْمَقْدِسِ أَنْ حَشَرَ اللَّهُ عَزَّ ذِکْرُهُ الْأَوَّلِینَ وَ الآخِرِینَ مِنَ النَّبِیِّینَ وَ الْمُرْسَلِینَ ثُمَّ أَمَرَ جَبْرَئِیلَ(علیه السلام) فَأَذَّنَ شَفْعاً وَ أَقَامَ شَفْعاً وَ قَالَ فِی أَذَانِهِ حَیَّ عَلَی خَیْرِ الْعَمَلِ ثُمَّ تَقَدَّمَ مُحَمَّدٌ(صلی الله علیه و آله) فَصَلَّی بِالْقَوْمِ فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ لَهُمْ عَلَی مَا تَشْهَدُونَ وَ مَا کُنْتُمْ تَعْبُدُونَ؟ قَالُوا نَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَاشَرِیکَ لَهُ وَ أَنَّکَ رَسُولُ اللَّهِ أَخَذَ عَلَی ذَلِکَ عُهُودَنَا وَ مَوَاثِیقَنَا فَقَالَ نَافِعٌ صَدَقْتَ یَا أَبَا جَعْفَرٍ

فَأَخْبِرْنِی عَنْ قَوْلِ اللّهِ؟عز؟ -- أَ وَ لَمْ یَرَ الَّذِینَ کَفَرُوا أَنَّ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ کانَتا رَتْقاً فَفَتَقْناهُما قَالَ إِنَّ اللّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی لَمَّا أَهْبَطَ آدَمَ إِلَی الْأَرْضِ وَ کَانَتِ السَّمَاوَاتُ رَتْقاً لَا تَمْطُرُ شَیْئاً وَ کَانَتِ الْأَرْضُ رَتْقاً لَا تُنْبِتُ شَیْئاً فَلَمَّا أَنْ تَابَ اللَّهُ؟عز؟ عَلَی آدَمَ(علیه السلام) أَمَرَ السَّمَاءَ فَتَقَطَّرَتْ بِالْغَمَامِ ثُمَّ أَمَرَهَا فَأَرْخَتْ عَزَالِیَهَا ثُمَّ أَمَرَ الْأَرْضَ فَأَنْبَتَتِ الْأَشْجَارَ وَ أَثْمَرَتِ الثِّمَارَ وَ تَفَهَّقَتْ بِالْأَنْهَارِ فَکَانَ ذَلِکَ رَتْقَهَا وَ هَذَا فَتْقَهَا. قَالَ نَافِعٌ صَدَقْتَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَأَخْبِرْنِی عَنْ قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- یَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَیْرَ الْأَرْضِ وَ السَّماواتُ أَیُّ أَرْضٍ تُبَدَّلُ یَوْمَئِذٍ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ(علیه السلام) أَرْضٌ تَبْقَی خُبْزَةً یَأْکُلُونَ مِنْهَا حَتَّی یَفْرُغَ اللَّهُ؟عز؟ مِنَ الْحِسَابِ فَقَالَ نَافِعٌ إِنَّهُمْ عَنِ الْأَکْلِ لَمَشْغُولُونَ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ(علیه السلام) أَ هُمْ یَوْمَئِذٍ أَشْغَلُ أَمْ إِذْ هُمْ فِی النَّارِ فَقَالَ نَافِعٌ بَلْ إِذْ هُمْ فِی النَّارِ قَالَ فَوَ اللَّهِ مَا شَغَلَهُمْ إِذْ دَعَوْا بِالطَّعَامِ فَأُطْعِمُوا الزَّقُّومَ وَ دَعَوْا بِالشَّرَابِ فَسُقُوا الْحَمِیمَ. قَالَ صَدَقْتَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَ لَقَدْ بَقِیَتْ مَسْأَلَةٌ وَاحِدَةٌ قَالَ وَ مَا هِیَ قَالَ أَخْبِرْنِی عَنِ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی مَتَی کَانَ قَالَ وَیْلَکَ مَتَی لَمْ یَکُنْ حَتَّی أُخْبِرَکَ مَتَی کَانَ سُبْحَانَ مَنْ لَمْ یَزَلْ وَ لَا یَزَالُ فَرْداً صَمَداً لَمْ یَتَّخِذْ صَاحِبَةً وَ لا وَلَداً ثُمَّ قَالَ یَا نَافِعُ أَخْبِرْنِی عَمَّا أَسْأَلُکَ عَنْهُ قَالَ وَ مَا هُوَ قَالَ مَا تَقُولُ فِی أَصْحَابِ النَّهْرَوَانِ فَإِنْ قُلْتَ إِنَّ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ قَتَلَهُمْ بِحَقٍّ فَقَدِ ارْتَدَدْتَ وَ إِنْ قُلْتَ إِنَّهُ قَتَلَهُمْ بَاطِلًا فَقَدْ کَفَرْتَ قَالَ فَوَلَّی مِنْ عِنْدِهِ وَ هُوَ یَقُولُ أَنْتَ وَ اللَّهِ أَعْلَمُ النَّاسِ حَقّاً حَقّاً فَأَتَی هِشَاماً فَقَالَ لَهُ مَا صَنَعْتَ قَالَ دَعْنِی مِنْ کَلَامِکَ هَذَا وَ اللَّهِ أَعْلَمُ النَّاسِ حَقّاً حَقّاً وَ هُوَ ابْنُ رَسُولِ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) حَقّاً وَ یَحِقُّ لِأَصْحَابِهِ أَنْ یَتَّخِذُوهُ نَبِیّاً. [کافی، ج 8، ص 120، ح 93]

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

در معراج ملکی نزد من آمـد و گفت: ای محمّد از پیامبران قبل از خود سؤال کن: اساس بعثت شـما چه بوده است؟ پس من به آنان گفتم: ای جماعت پیامبران و مرسـلین شما قبل از من بر چه اساس و اعتقادی مبعوث به رسالت و پیامبری شدید؟ آنان گفتند: ای محمّد نبوّت ما بر اساس پذیرفتن ولایت تو و ولایت علی بن ابیطالب استوار بود.(1)

حضرت کاظم(علیه السلام) می فرماید:

ولایت علیّ(علیه السلام) در همه کتاب های پیامبران گذشته مکتوب و واجب

1- 752.. و یؤیده ما رواه محمّد بن العبّاس؟ره؟ عن جعفر بن محمّد الحسـنی عن علی بن إبراهیم القطان عن عباد بن یعقوب عن محمّد بن فضـیل عن محمّد بن سوقة عن علقمة عن عبد الله بن مسـعود قال قال لی رسول الله(صـلی الله علیه و آله) فی حدیث الإسراء فإذا ملک قد أتانی فقال یا محمّد سل من أرسلنا من قبلک من رسلنا علی ما ذا بعثتم فقلت لهم معاشر الرسل و النّبیین علی ما ذا بعثکم الله قبلی قالوا علی ولایتک یا محمّد و ولایة علی بن أبی طالب. [تأویل الآیات، ص 546، ح 29]

شـده است، و خداونـد هیـچ پیـامبری را مبعوث نکرده مگر بـا اعتقـاد به نبوّت حضـرت محمّـد(صـلی الله علیه و آله) و امامت وصـیّ او علیّ(علیه السلام).(1)

امام صادق(علیه السلام) از پدران خود از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل نموده که فرمود:

خداوند هیچ پیامبری را قبض روح نکرد تا این که به او دسـتور داد بهترین خویشان خود را وصیّ و جانشین خود قرار بدهد، و من از خدای خود سؤال نمودم: وصـیّ من کیست؟ و خداونـد به من فرمود: ای محمّد وصـیّ تو پسـر عمّت علیّ بن ابیطالب است و من او را در کتاب هـای پیـامبران گذشـته ثبت نموده ام، و از همه خلاـیق و پیامبران و مرسـلین درباره ی او عهـد و پیمان گرفته ام، و برای خود از آنان میثاق ربوبیّت گرفتم، و برای تو ای محمّد از آنان میثاق نبوّت گرفتم، و برای علیّ بن ابیطالب میثاق ولا یت و امامت گرفتم.(2)

ص: 530

1- 753.. مُحَمَّدٌ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَـیْلِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ(علیه السـلام) قَالَ وَلَایَةُ عَلِیٍّ(علیه السـلام) مَکْتُوبَةٌ فِی جَمِیعِ صُحُفِ الْأَنْبِیَاءِ وَ لَنْ یَبْعَثَ اللَّهُ رَسُولًا إِلَّا بِنُبُوَّةِ مُحَمَّدٍ(صلی الله علیه و آله) وَ وَصِیِّهِ عَلِیٍّ(علیه السلام). [کافی، ج 1، ص 437، ح 6]

2- 754.. أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِی أَبُو الْقَاسِمِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِی أَبِی، عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَحْمَدَ بْـنِ مُحَمَّدٍ، عَـنِ الْعَبَّاسِ بْـنِ مَعْرُوفٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِـنَانٍ، عَنْ طَلْحَـةَ بْنِ زَیْـدٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصّـادق، عَنْ أَبِیهِ، عَنْ جَـدِّهِ (عَلَیْهِمُ السَّلَامُ)، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ(صـلی الله علیه و آله): مَا قَبَضَ اللَّهُ نَبِیّاً حَتَّی أَمَرَهُ أَنْ یُوصِـیَ إِلَی أَفْضَلِ عَشِیرَتِهِ مِنْ عَصَبَتِهِ، وَ أَمَرَنِی أَنْ أُوصِیَ. فَقُلْتُ: إِلَی مَنْ یَا رَبِّ فَقَالَ: أَوْصِ یَا مُحَمَّدُ إِلَی ابْنِ عَمِّکَ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ، فَإِنِّی قَـدْ أَثْبَتُّهُ فِی الْکُتُبِ السَّالِفَـةِ، وَ کَتَبْتُ فِیهَا أَنَّهُ وَصِـیُّکَ، وَ عَلَی ذَلِکَ أَخَـذْتُ مِیثَاقَ الْخَلَائِقِ وَ مَوَاثِیقَ أَنْبِیَائِی وَ رُسُـلِی، أَخَـذْتُ مَوَاثِیقَهُمْ لِی بِالرُّبُوبِیَّةِ، وَ لَکَ یَا مُحَمَّدُ بِالنُّبُوَّةِ، وَ لِعَلِیٍّ بِالْوَلَایَةِ. [امالی شیخ طوسی، ص 104]

و از طریق اهل تسنّن نیز ابونعیم محدّث در کتاب «حلیة الأولیاء» در تفسیر آیه فوق گوید:

خداوند پیامبران را در معراج نزد رسول خدا(صلی الله علیه و آله) جمع نمود، و به پیامبر خود فرمود: ای محمّد از پیامبران سؤال کن بر چه اساسی مبعوث به رسالت شدید؟ و آنان گفتند: «بر اساس شهادت به یگانگی خداوند، و اقرار به نبوّت تو، و ولایت علیّ بن ابیطالب.»(1)

لطیفة فی فضل امیرالمؤمنین علی الأنبیاء (علیهم السلام)

جابر بن عبدالله انصاری گوید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به من فرمود:

ای جابر بهترین برادران کیانند؟ گفتم: دو برادری که از یک پدر و مادر باشند. فرمود: ما پیامبران با همدیگر برادریم و من افضل آنان هستم و بهترین برادر من

علیّ بن ابیطالب است، از این رو او نزد من افضل از پیامبران دیگر است، و کسی که گمان کند پیامبران از او افضل هستند، مرا پایین تر از پیامبران دانسته است و کسی که مرا پایین تر از پیامبران بداند کافر شده است، چرا که من علی را برادر خود قرار ندادم مگر به خاطر فضیلتی که از او می دانستم.(2)

1- 755.. فمن ذلک ما رواه أبو نعیم الحافظ أن النّبی(صلی الله علیه و آله) لیلة أسری به إلی السماء جمع الله بینه و بین الأنبیاء ثم قال له سلهم یا محمّد علی ما ذا بعثتم فقالوا بعثنا علی شهادة أن لا إله إلّا الله و الإقرار بنبوتک و الولایة لعلی بن أبی طالب. [تأویل الآیات، ص 546، ح 31]

2- 756.. ما روی مسندا مرفوعا عن جابر بن عبد الله رضی الله عنه أنه قال قال لی رسول الله(صلی الله علیه و آله) یا جابر أی الإخوة أفضل قال قلت البنین من الأب و الأم فقال إنا معاشر الأنبیاء إخوة و أنا أفضلهم و أحب الإخوة إلی علی بن أبی طالب فهو عندی أفضل من الأنبیاء فمن زعم أن الأنبیاء أفضل منه فقد جعلنی أقلهم و من جعلنی أقلهم فقد کفر لأنی لم أتخذ علیا أخا إلّا لما علمت من فضله و أمرنی ربی بذلک. [تأویل الآیات، ص 548، ح 37]

امام کاظم(علیه السلام) فرمود: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به علیّ(علیه السلام) فرمود:

من رسول خدا و مبلّغ او هستم و تو «وجه الله» و امامی هستی که مردم باید به تو اقتدا

کنند، پس نظیری جز تو برای من نیست و برای تو نیز مثلی جز من نیست.(1)

سوره ی زخرف، آیات 46 تا 62

متن:

وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا مُوسی بِآیاتِنا إِلی فِرْعَوْنَ وَ مَلائِهِ فَقالَ إِنِّی رَسُولُ رَبِّ الْعالَمِینَ 46 فَلَمَّا جاءَهُمْ بِآیاتِنا إِذا هُمْ مِنْها یَضْحَکُونَ 47 وَ ما نُرِیهِمْ مِنْ آیَةٍ إِلاَّ هِیَ أَکْبَرُ مِنْ أُخْتِها وَ أَخَذْناهُمْ بِالْعَذابِ لَعَلَّهُمْ یَرْجِعُونَ 48 وَ قالُوا یا أَیُّهَا السَّاحِرُ ادْعُ لَنا رَبَّکَ بِما عَهِدَ عِنْدَکَ إِنَّنا لَمُهْتَدُونَ 49 فَلَمَّا کَشَفْنا عَنْهُمُ الْعَذابَ إِذا هُمْ یَنْکُثُونَ 50 وَ نادی فِرْعَوْنُ فی قَوْمِهِ قالَ یا قَوْمِ أَ لَیْسَ لی مُلْکُ مِصْرَ وَ هذِهِ الْأَنْهارُ تَجْری مِنْ تَحْتی أَ فَلا تُبْصِرُونَ 51 أَمْ أَنَا خَیْرٌ مِنْ هذَا الَّذی هُوَ مَهِینٌ وَ لا یَکادُ یُبِینُ 52 فَلَوْ لا أُلْقِیَ عَلَیْهِ أَسْوِرَةٌ مِنْ ذَهَبٍ أَوْ جاءَ مَعَهُ الْمَلائِکَةُ مُقْتَرِنِینَ 53 فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطاعُوهُ إِنَّهُمْ کانُوا قَوْماً فاسِقِینَ 54 فَلَمَّا آسَفُونا انْتَقَمْنا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْناهُمْ أَجْمَعِینَ 55 فَجَعَلْناهُمْ سَلَفاً وَ مَثَلاً لِلْآخِرِینَ 56 وَ لَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْیَمَ مَثَلاً إِذا قَوْمُکَ مِنْهُ یَصِدُّونَ 57 وَ قالُوا أَ آلِهَتُنا خَیْرٌ أَمْ هُوَ ما ضَرَبُوهُ لَکَ إِلاَّ جَدَلاً بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ 58 إِنْ هُوَ إِلاَّ عَبْدٌ أَنْعَمْنا عَلَیْهِ وَ جَعَلْناهُ مَثَلاً لِبَنی إِسْرائِیلَ 59 وَ لَوْ نَشاءُ لَجَعَلْنا مِنْکُمْ مَلائِکَةً فِی الْأَرْضِ یَخْلُفُونَ 60 وَ إِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ فَلا تَمْتَرُنَّ بِها وَ اتَّبِعُونِ

هذا صِراطٌ مُسْتَقِیمٌ 61 وَ لا یَصُدَّنَّکُمُ الشَّیْطانُ إِنَّهُ لَکُمْ عَدُوٌّ مُبِینٌ 62

1- 757.. لما روی المفضل بن محمّد المهلبی عن رجاله مسندا عن محمّد بن ثابت قال حدثنی أبو الحسن موسی(علیه السلام) قال قال رسول الله(صلی الله علیه و آله) لعلی(علیه السلام) أنا رسول الله المبلغ عنه و أنت وجه الله و المؤتم به فلا نظیر لی إلّا أنت و لا مثل لک إلّا أنا. [تأویل الآیات، ص 549، ح 38]

لغات:

«آسَفَه» یعنی او را به خشم آورد و غمگین نمود، و «اَسَف» به معنای غیظ است، و در اینجا به معنای غضب می باشد، و «سَلف» متقدّم بر دیگری را گویند، و «سَلَف» در بیع پیش فروش است و ثمن قبل از مبیع پرداخت می شود، و «سَلَف» نقیض خَلَف است، و «جَدَل» مقابله دلیل با دلیل است، و بعضی گفته اند: «جَدَل» سرسختی در دشمنی است، و برخی گویند: «جَدَل» از جدالة به معنای زمین است کانّه هر کدام از دو مخاصم می خواهد دیگری را به زمین بزند.

ترجمه:

ما موسی را با آیات خود به سوی فرعون و درباریان او فرستادیم (موسی به آنها) گفت: «من فرستاده پروردگار جهانیانم» (46) ولی هنگامی که او آیات ما را برای آنها آورد، به آن می خندیدند! (47) ما هیچ آیه (و معجزه ای) به آنان نشان نمی دادیم مگر اینکه از دیگری بزرگتر (و مهمتر) بود و آنها را به (انواع) عذاب گرفتار کردیم شاید بازگردند! (48) (وقتی گرفتار بلا می شدند می) گفتند: «ای ساحر! پروردگارت را به عهدی که با تو کرده بخوان (تا ما را از این بلا برهاند) که ما هدایت خواهیم یافت (و ایمان می آوریم)!» (49) امّا هنگامی که عذاب را از آنها برطرف می ساختیم پیمان خود را می شکستند! (50) فرعون در میان قوم خود ندا داد و گفت: «ای قوم من! آیا حکومت مصر از آن من نیست، و این نهرها تحت فرمان من جریان ندارد؟ آیا نمی بینید؟ (51) مگر نه این است که من از این مردی که از خانواده و طبقه پستی است و هرگز نمی تواند فصیح سخن بگوید برترم؟ (52) (اگر راست می گوید) چرا دستبندهای طلا به او داده نشده، یا اینکه چرا فرشتگان دوشادوش او نیامده اند (تا گفتارش را تأیید کنند)؟! (53) (فرعون) قوم خود را سبک شمرد، در نتیجه از او

اطاعت کردند آنان قومی فاسق بودند! (54) امّا هنگامی که ما را به خشم آوردند، از آنها انتقام گرفتیم و همه را غرق کردیم. (55) و آنها را پیشگامان (در عذاب) و عبرتی برای دیگران قرار دادیم. (56) و هنگامی که درباره فرزند مریم مثلی زده شد،

ناگهان قوم تو بخاطر آن داد و فریاد راه انداختند. (57) و گفتند: «آیا خدایان ما بهترند یا او [مسیح]؟! (اگر معبودان ما در دوزخند، مسیح نیز در دوزخ است، چرا که معبود واقع شده)!» ولی آنها این مثل را جز از طریق جدال (و لجاج) برای تو نزدند آنان گروهی

کینه توز و پرخاشگرند! (58) مسیح فقط بنده ای بود که ما نعمت به او بخشیدیم و او را نمونه و الگویی برای بنی اسرائیل قرار دادیم. (59) و هر گاه بخواهیم به جای شما در زمین فرشتگانی قرار می دهیم که جانشین (شما) گردند! (60) و او [مسیح] سبب آگاهی بر روز قیامت است. (زیرا نزول عیسی گواه نزدیکی رستاخیز است) هرگز در آن تردید نکنید و از من پیروی کنید که این راه مستقیم است! (61) و شیطان شما را (از راه خدا) باز ندارد، که او دشمن آشکار شماست! (62)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«وَ مَا نُرِیهِم مِّنْ آیَةٍ إِلَّا هِیَ أَکْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا وَ أَخَذْنَاهُم بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ یَرْجِعُونَ»(1)

مرحوم ابن قولویه در کتاب «کامل الزیارات» با سند خود از عبدالله بن بکر ارجانی نقل نموده که گوید:

با امام صادق(علیه السلام) از مدینه به طرف مکّه حرکت می کردیم و در منزلی به نام «عُسفان» پیاده شدیم و در سمت چپ راه کوه وحشتناکی بود، پس من گفتم: ای فرزند رسول! چه قدر این کوه وحشتناک است؟! فرمود: «آیا می دانی این چه کوهی است؟» گفتم: نمی دانم.

1- 758.. سوره ی زخرف، آیه ی 48.

فرمود:

این کوه «کَمَد» است که بر یکی از درّه های جهنّم قرار دارد و در آن قاتلین پدرم حسین(علیه السلام) گرفتارند و خداوند آنان را [قبل از قیامت] در اینجا قرار داده و در زیر آنان آب های غسلین، و صدید، و چاه خِزی، و فلق، و أثام، و طینة الخبال و آنچه از جهنّم، و لَظی و حُطَمَه، و سَقَر، و جَحیم، و هاویة، و سعیر خارج می شود جاری می باشد، و در هر سفری، من به آن برخورد نموده ام، و در کنار آن مانده ام، آن دو نفر را دیده ام که به من استغاثه می کنند، و قاتلین پدرم حسین(علیه السلام) را در اینجا می بینم و به آن دو نفر [یعنی اوّلی و دوّمی] می گویم: این ها به واسطه عمل شما و آنچه شما پایه گذاری کردید، گرفتار این عذاب شده اند، و شما هنگامی که به قدرت رسیدید، به ما رحم نکردید، و ما را کشتید و محروم نمودید، و حق ما را غصب کردید، و با استبداد و اجبار ولایتی که حق ما بود را تصاحب نمودید، پس خدا رحم نکند، کسی را که به شما رحم کند، اکنون بچشید وبال عمل خود را، و خداوند ذرّه ای به بندگان خود ظلم نخواهد نمود.

سپس فرمود:

آن دوّمی بیشتر تضرّع و اظهار بیچارگی می کند، و من بسا در کنار این ها توقّف می کنم تا برخی از عقده های قلب من تسلّی پیدا کند، و بسا از این کوه «کَمَد» فریادی می شنوم که گوینده ای می گوید: در پاسخ آن دو نفر بگو: «اَخْسَؤُا فِیها وَ لا تُکَلِّمُونِ».

راوی گوید:

به آن حضرت گفتم: فدای شما شوم، چه کسانی در کنار آن دو نفر معذّب

می باشند؟ فرمود: «هر فرعون سرکش و طاغی که به جنگ با خدا برخاسته باشد،

و هر کس که مردم را به کفر واداشته باشد» گفتم: آنان کیانند؟ فرمود: مانند «بولس» که به یهودیان گفت: «یدالله مغلولة» و «نسطور» که به نصاری گفت: عیسای

مسیح فرزند خداست، و «إنّه ثالث ثلاثة» و مانند فرعون موسی که گفت:

«أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلی» و نمرود که می گفت: «من بر اهل زمین قدرت پیدا کردم و هر کس در آسمان بود را کشتم.» و قاتل امیرالمؤمنین و قاتل فاطمه و محسن و قاتل حسن و حسین(علیهم السلام) و امّا معاویه و عمرو بن عاص امید و طمع نجات ندارند، و با آنان است، هر کسی که دشمن ما باشد، و با زبان و دست و مال خود بر علیه ما کار می کند... تا این که گفتم: فدای شما شوم، آیا امام از مشرق و مغرب عالم را می بیند؟ فرمود: اگر نبیند چگونه حجّت بر آنان خواهد بود؟ و چگونه بین آنان حکم خواهد کرد، و چگونه او دستورات خداوند را به آنان می رساند، و شاهد بر آنان است؟!

در حالی که خداوند می فرماید:

«وَ مَا أَرْسَلْنَاکَ إِلَّا کَافَّةً لِّلنَّاسِ»(1)، و «کَافَّةً لِّلنَّاسِ»، یعنی همه مردم روی زمین، و حجّت و امام بعد از پیامبر خدا(صلی الله علیه و آله) جانشین و قائم مقام پیامبر و راهنمای مردم است و اوست که باید حقوق مردم را دریافت کند و قائم به امر خدا باشد، و حق هر صاحب حقّی را از کسی که به او ظلم نموده بگیرد، و اگر بین مردم کسی نباشد که دستورات الهی را اجرا کند، چگونه خداوند می فرماید: «سَنُرِیهِمْ آیَاتِنَا فِی الآفَاقِ وَ فِی أَنفُسِهِمْ»(2)، و در روی زمین، چه آیه ای جز ما

1- 759.. سوره ی سبأ، آیه ی 28.

2- 760.. سوره ی فصّلت، آیه ی 53.

وجود دارد که خداوند آن را به مردم نشان بدهد؟ چنان که می فرماید: «وَ مَا نُرِيهِم مِّنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا» و چه آیه ای بزرگ تر از ما می باشد؟(1)

ص: 537

1- 761.. وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْأَصَمِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَكْرٍ الْأَرَّجَانِيِّ قَالَ صَحِبْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) فِي طَرِيقِ مَكَّةَ مِنَ الْمَدِينَةِ فَنَزَلْنَا مَنْزِلًا يُقَالُ لَهُ عُسْفَانُ ثُمَّ مَرَرْنَا بِجَبَلٍ أَسْوَدَ عَنْ يَسَارِ الطَّرِيقِ مُوحِشٍ فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) مَا أَوْحَشَ هَذَا الْجَبَلَ مَا رَأَيْتُ فِي الطَّرِيقِ مِثْلَ هَذَا فَقَالَ لِي يَا ابْنَ بَكْرٍ أَ تَدْرِي أَيُّ جَبَلٍ هَذَا قُلْتُ لَا قَالَ هَذَا جَبَلٌ يُقَالُ لَهُ الْكَمَدُ وَ هُوَ عَلَى وَادٍ مِنْ أَوْدِيَةِ جَهَنَّمَ وَ فِيهِ قَتَلَةُ أَبِي الْحُسَيْنِ(علیه السلام) اسْتَوْدَعَهُمْ فِيهِ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ مِيَاهُ جَهَنَّمَ مِنَ الْغِسْلِينِ وَ الصَّدِيدِ وَ الْحَمِيمِ وَ مَا يَخْرُجُ مِنْ جُبِّ الْجَوِي وَ مَا يَخْرُجُ مِنَ الْفَلَقِ مِنْ أَثَامٍ وَ مَا يَخْرُجُ مِنْ طِينَةِ الْخَبَالِ وَ مَا يَخْرُجُ مِنْ جَهَنَّمَ وَ مَا يَخْرُجُ مِنْ لَظَى وَ مِنَ الْحُطَمَةِ -- وَ مَا يَخْرُجُ مِنْ سَقَرَ وَ مَا يَخْرُجُ مِنَ الْحَمِيمِ وَ مَا يَخْرُجُ مِنَ الْهَاوِيَةِ وَ مَا يَخْرُجُ مِنَ السَّعِيرِ -- إلى أن قال: وَ مَا مَرَرْتُ بِهَذَا الْجَبَلِ فِي سَفَرِي فَوَقَفْتُ بِهِ إِلَّا رَأَيْتُهُمَا يَسْتَغِيثَانِ إِلَيَّ وَ إِنِّي لَأَنْظُرُ إِلَى قَتَلَةِ أَبِي وَ أَقُولُ لَهُمَا إِنَّمَا هَؤُلَاءِ فَعَلُوا مَا أَسَّسْتُمَا لَمْ تَرْحَمُونَا إِذْ وُلِّيتُمْ -- وَ قَتَلْتُمُونَا وَ حَرَمْتُمُونَا وَ وَثَبْتُمْ عَلَى قَتْلِنَا [حَقِّنَا] وَ اسْتَبْدَدْتُمْ بِالْأَمْرِ دُونَنَا فَلَا رَحِمَ اللَّهُ مَنْ يَرْحَمُكُمَا ذُوقَا وَبَالَ مَا قَدَّمْتُمَا وَ مَا اللَّهُ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ وَ أَشَدُّهُمَا تَضَرُّعاً وَ اسْتِكَانَةً الثَّانِي فَرُبَّمَا وَقَفْتُ عَلَيْهِمَا لِيَسْتَسْلِمَ عَنِّي بَعْضُ مَا فِي قَلْبِي -- وَ رُبَّمَا طَوَيْتُ الْجَبَلَ الَّذِي هُمَا فِيهِ وَ هُوَ جَبَلُ الْكَمَدِ قَالَ: قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَإِذَا طَوَيْتَ الْجَبَلَ فَمَا تَسْمَعُ قَالَ أَسْمَعُ أَصْوَاتَهُمَا يُنَادِيَانِ عَرِّجْ عَلَيْنَا نُكَلِّمْكَ فَإِنَّا نَتُوبُ وَ أَسْمَعُ مِنَ الْجَبَلِ صَارِخاً يَصْرُخُ بِي أَجِبْهُمَا وَ قُلْ لَهُمَا اخْسَؤُا فِيهَا وَ لَا تُكَلِّمُونِ قَالَ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ مَنْ مَعَهُمْ قَالَ كُلُّ فِرْعَوْنٍ عَتَا عَلَى اللَّهِ وَ حَكَى اللَّهُ عَنْهُ فِعَالَهُ وَ كُلُّ مَنْ عَلَّمَ الْعِبَادَ الْكُفْرَ فَقُلْتُ مَنْ هُمْ قَالَ نَحْوُ بُولِسَ الَّذِي عَلَّمَ الْيَهُودَ أَنَّ يَدَ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ وَ نَحْوُ نَسْطُورَ الَّذِي عَلَّمَ النَّصَارَى أَنَّ عِيسَى الْمَسِيحَ ابْنُ اللَّهِ وَ قَالَ لَهُمْ هُمْ ثَلَاثَةٌ وَ نَحْوُ فِرْعَوْنَ مُوسَى الَّذِي قَالَ -- أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى وَ نَحْوُ نُمْرُودَ الَّذِي قَالَ قَهَرْتُ أَهْلَ الْأَرْضِ وَ قَتَلْتُ مَنْ فِي السَّمَاءِ وَ قَاتِلِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ(علیه السلام) وَ قَاتِلِ فَاطِمَةَ وَ مُحَسِّنٍ وَ قَاتِلِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ(علیه السلام) فَأَمَّا مُعَاوِيَةُ وَ عَمْرٌو فَمَا يَطْمَعَانِ فِي الْخَلَاصِ وَ مَعَهُمْ كُلُّ مَنْ نَصَبَ لَنَا الْعَدَاوَةَ وَ أَعَانَ عَلَيْنَا بِلِسَانِهِ وَ يَدِهِ وَ مَالِهِ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَأَنْتَ تَسْمَعُ ذَا كُلَّهُ وَ لَا تُقْرَعُ قَالَ: يَا ابْنَ بَكْرٍ إِنَّ قُلُوبَنَا غَيْرُ قُلُوبِ النَّاسِ إِنَّا مُطِيعُونَ مُصَفَّوْنَ مُصْطَفَوْنَ نَرَى مَا لَا يَرَى النَّاسُ وَ نَسْمَعُ مَا لَا يَسْمَعُ النَّاسُ وَ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَنْزِلُ عَلَيْنَا فِي رِحَالِنَا وَ تَتَقَلَّبُ فِي فُرُشِنَا وَ تَشْهَدُ طَعَامَنَا وَ تَحْضُرُ مَوْتَانَا وَ تَأْتِينَا بِأَخْبَارِ مَا يَحْدُثُ قَبْلَ أَنْ يَكُونَ وَ تُصَلِّي مَعَنَا وَ تَدْعُو لَنَا وَ تُلْقِي عَلَيْنَا أَجْنِحَتَهَا وَ تَتَقَلَّبُ عَلَى أَجْنِحَتِهَا صِبْيَانُنَا وَ تَمْنَعُ الدَّوَابَّ أَنْ تَصِلَ إِلَيْنَا وَ تَأْتِينَا مِمَّا فِي الْأَرَضِينَ مِنْ كُلِّ نَبَاتٍ فِي زَمَانِهِ وَ تَسْقِينَا مِنْ مَاءِ كُلِّ أَرْضٍ نَحْدُ ذَلِكَ فِي آنِيَتِنَا وَ مَا مِنْ يَوْمٍ وَ لَا سَاعَةٍ وَ لَا وَقْتِ صَلَاةٍ إِلَّا وَ هِيَ تَتَهَيَّأُ لَهَا وَ مَا مِنْ لَيْلَةٍ تَأْتِي عَلَيْنَا إِلَّا وَ أَخْبَارُ كُلِّ أَرْضٍ عِنْدَنَا وَ مَا يَحْدُثُ فِيهَا وَ أَخْبَارُ الْجِنِّ وَ أَخْبَارُ أَهْلِ الْهَوَى مِنَ الْمَلَائِكَةِ وَ مَا مِنْ مَلَكٍ يَمُوتُ فِي الْأَرْضِ وَ يَقُومُ غَيْرُهُ إِلَّا أَتَانَا خَبَرُهُ وَ كَيْفَ سِيرَتُهُ فِي الَّذِينَ قَبْلَهُ وَ مَا مِنْ أَرْضٍ مِنْ سِتَّةِ أَرَضِينَ إِلَى السَّابِعَةِ إِلَّا وَ نَحْنُ نُؤْتَى بِخَبَرِهِمْ فَقُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ فَأَيْنَ مُنْتَهَى هَذَا الْجَبَلِ قَالَ إِلَى الْأَرْضِ السَّابِعَةِ [السَّادِسَةِ] -- وَ فِيهَا جَهَنَّمُ عَلَى وَادٍ مِنْ أَوْدِيَتِهِ عَلَيْهِ حَفَظَةٌ أَكْثَرُ مِنْ نُجُومِ السَّمَاءِ وَ قَطْرِ الْمَطَرِ وَ عَدَدِ مَا فِي الْبِحَارِ وَ عَدَدِ الثَّرَى قَدْ وُكِّلَ كُلُّ مَلَكٍ مِنْهُمْ بِشَيْءٍ وَ هُوَ مُقِيمٌ عَلَيْهِ لَا يُفَارِقُهُ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِلَيْكُمْ جَمِيعاً يُلْقُونَ الْأَخْبَارَ قَالَ لَا إِنَّمَا يُلْقَى ذَلِكَ إِلَى صَاحِبِ الْأَمْرِ وَ إِنَّا لَنَحْمِلُ مَا لَا يَقْدِرُ الْعِبَادُ عَلَى الْحُكُومَةِ فِيهِ فَنَحْكُمُ فِيهِ فَمَنْ لَمْ يَقْبَلْ حُكُومَتَنَا جَبَرَتْهُ الْمَلَائِكَةُ عَلَى قَوْلِنَا وَ أَمَرَتِ الَّذِينَ يَحْفَظُونَ نَاحِيَةً أَنْ يَقْسِرُوهُ عَلَى قَوْلِنَا وَ إِنْ كَانَ مِنَ الْجِنِّ مِنْ أَهْلِ الْخِلَافِ وَ الْكُفْرِ أَوْثَقَتْهُ وَ عَذَّبَتْهُ حَتَّى يَصِيرَ إِلَى مَا حَكَمْنَا بِهِ قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ فَهَلْ يَرَى الْإِمَامُ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ فَقَالَ يَا ابْنَ بَكْرٍ فَكَيْفَ يَكُونُ حُجَّةَ اللَّهِ عَلَى مَا بَيْنَ قُطْرَيْهَا وَ هُوَ لَا يَرَاهُمْ وَ لَا يَحْكُمُ فِيهِمْ وَ كَيْفَ يَكُونُ حُجَّةً عَلَى قَوْمٍ غُيَّبٍ لَا يَقْدِرُ عَلَيْهِمْ وَ لَا يَقْدِرُونَ عَلَيْهِ وَ كَيْفَ يَكُونُ مُؤَدِّياً عَنِ اللَّهِ وَ شَاهِداً عَلَى الْخَلْقِ وَ هُوَ لَا يَرَاهُمْ وَ كَيْفَ يَكُونُ حُجَّةً عَلَيْهِمْ وَ هُوَ مَحْجُوبٌ عَنْهُمْ وَ قَدْ جَعَلَ بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَهُ أَنْ يَقُومَ بِأَمْرِ رَبِّهِ فِيهِمْ وَ اللَّهُ يَقُولُ وَ ما أَرْسَلْناكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ يَعْنِي بِهِ مَنْ عَلَى الْأَرْضِ وَ الْحُجَّةُ مِنْ بَعْدِ النَّبِيِّ(صلی الله علیه و آله) يَقُومُ مَقَامَ النَّبِيِّ(صلی الله علیه و آله) مِنْ بَعْدِهِ وَ هُوَ الدَّلِيلُ عَلَى مَا تَشَاجَرَتْ فِيهِ

الْأَمَّةُ وَ الْآخِذُ بِحُقُوقِ النَّاسِ وَ الْقَيِّمُ بِأَمْرِ اللَّهِ -- وَ الْمُنْصِفُ لِبَعْضِهِمْ مِنْ بَعْضٍ فَإِذَا لَمْ يَكُنْ مَعَهُمْ مَنْ يَنْفُذُ قَوْلُهُ وَ هُوَ يَقُولُ: «سَنُرِيهِمْ آياتِنا فِي الْآفاقِ وَ فِي أَنْفُسِهِمْ» فَأَيُّ آيَةٍ فِي الْآفَاقِ غَيْرِنَا أَرَاهَا اللَّهُ أَهْلَ الْآفَاقِ -- وَ قَالَ ما نُرِيهِمْ مِنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِها فَأَيُّ آيَةٍ أَكْبَرُ مِنَّا وَ اللَّهِ إِنَّ بَنِي هَاشِمٍ وَ قُرَيْشاً لَتَعْرِفُ مَا أَعْطَانَا اللَّهُ وَ لَكِنَّ الْحَسَدَ أَهْلَكَهُمْ كَمَا أَهْلَكَ إِبْلِيسَ وَ إِنَّهُمْ لَيَأْتُونَنَا إِذَا اضْطُرُّوا وَ خَافُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ فَيَسْأَلُونَّا فَنُوَضِّحُ لَهُمْ فَيَقُولُونَ نَشْهَدُ أَنَّكُمْ أَهْلُ الْعِلْمِ ثُمَّ يَخْرُجُونَ فَيَقُولُونَ مَا رَأَيْنَا أَضَلَّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَؤُلَاءِ وَ يَقْبَلُ مَقَالَتَهُمْ. قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ أَخْبِرْنِي عَنِ الْحُسَيْنِ(عليه السلام) لَوْ نُبِشَ كَانُوا يَجِدُونَ فِي قَبْرِهِ شَيْئاً قَالَ يَا ابْنَ بَكْرٍ مَا أَعْظَمَ مَسَائِلَكَ الْحُسَيْنُ(عليه السلام) مَعَ أَبِيهِ وَ أُمِّهِ وَ أَخِيهِ الْحَسَنِ فِي مَنْزِلِ رَسُولِ اللَّهِ(صلى الله عليه و آله) يُحْبَوْنَ كَمَا يُحْبَى وَ يُرْزَقُونَ كَمَا يُرْزَقُ فَلَوْ نُبِشَ فِي أَيَّامِهِ لَوُجِدَ وَ أَمَّا الْيَوْمَ فَهُوَ حَيٌّ عِنْدَ رَبِّهِ يُرْزَقُ وَ يَنْظُرُ إِلَى مُعَسْكَرِهِ وَ يَنْظُرُ إِلَى الْعَرْشِ مَتَى يُؤْمَرُ أَنْ يَحْمِلَهُ وَ إِنَّهُ لَعَلَى يَمِينِ الْعَرْشِ مُتَعَلِّقٌ يَقُولُ يَا رَبِّ أَنْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي وَ إِنَّهُ لَيَنْظُرُ إِلَى زُوَّارِهِ وَ هُوَ أَعْرَفُ بِهِمْ وَ بِأَسْمَاءِ آبَائِهِمْ وَ بِدَرَجَاتِهِمْ وَ بِمَنْزِلَتِهِمْ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ أَحَدِكُمْ بِوَلَدِهِ وَ مَا فِي رَحْلِهِ وَ إِنَّهُ لَيَرَى مَنْ يَبْكِيهِ فَيَسْتَغْفِرُ لَهُ رَحْمَةً لَهُ وَ يَسْأَلُ أَبَاهُ الِاسْتِغْفَارَ لَهُ وَ يَقُولُ لَوْ تَعْلَمُ أَيُّهَا الْبَاكِي مَا أُعِدَّ لَكَ لَفَرِحْتَ أَكْثَرَ مِمَّا جَزِعْتَ فَلَيَسْتَغْفِرُ لَهُ كُلُّ مَنْ سَمِعَ بُكَاءَهُ مِنَ الْمَلَائِكَةِ فِي السَّمَاءِ وَ فِي الْحَائِرِ وَ يَنْقَلِبُ وَ مَا عَلَيْهِ مِنْ ذَنْبٍ. [كامل الزيارات، ص 326، باب 108، ح 2]

«فَلَمَّا آسَفُونَا انتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ»(1)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

خداوند؟عز؟ مانند ما تأسّف پیدا نمی کند، ولکن اولیایی برای خود آفریده که آنان

تأسّف و یا خشنودی پیدا می کنند و خداوند سخط و تأسّف و رضای آنان را

سخط و تأسّف و رضای خود قرار داده، چرا که آنان دعوت کنندگان و راهنمایان

مردم به او می باشند، و این گونه نیست که خداوند همانند خلق خود حالت

رضا و سخط و تأسّف پیدا کند و لکن این معنای سخن اوست که می فرماید:

1- 762.. سوره ی زخرف، آیه ی 55.

«مَنْ أَهَانَ لِی وَلِیّاً فَقَدْ بَارَزَنِی بِالْمُحَارَبَةِ وَ دَعَانِی إِلَیْهَا» و یا می فرماید: «مَّنْ یُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّهَ»(1)، و یا می فرماید: «إِنَّ الَّذِینَ یُبَایِعُونَکَ إِنَّمَا یُبَایِعُونَ اللَّهَ یَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَیْدِیهِمْ»(2)، و همه این آیات و امثال این ها به همین معنایی است که من برای تو بیان کردم، و اگر تأسّف و انضجار، بر خداوندی که آنان را خلق نموده تأثیری می داشت، صحیح بود که کسی بگوید:

خالق نیز روزی کهنه می شود، و از بین می رود، چرا که اگر غضب و انضجار بر او وارد شود، تغییر می کند، و اگر تغییر پیدا کرد، در معرض نابودی خواهد بود، و در آن صورت فرقی بین خالق و مخلوق و قادر و مقدور نخواهد بود، و خداوند منزّه از آن است و خداوند همه چیز را خلق نموده، بدون آن که نیازی به آن ها داشته باشد. از این رو برای او حدّ و اندازه و کیفیّت محال است، و تو این را بفهم إن شاء الله.(3)

1- 763.. سوره ی نساء، آیه ی 80.

2- 764.. سوره ی فتح، آیه ی 10.

3- 765.. وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِیهِ رَفَعَهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) فِی قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ فَلَمَّا آسَفُونا انْتَقَمْنا قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی لَا یَأْسَفُ کَأَسَفِنَا وَ لَکِنَّهُ خَلَقَ أَوْلِیَاءَ لِنَفْسِهِ یَأْسَفُونَ وَ یَرْضَوْنَ وَ هُمْ مَخْلُوقُونَ مُدَبَّرُونَ فَجَعَلَ رِضَاهُمْ لِنَفْسِهِ رِضًی وَ سَخَطَهُمْ لِنَفْسِهِ سَخَطاً وَ ذَلِکَ لِأَنَّهُ جَعَلَهُمُ الدُّعَاةَ إِلَیْهِ وَ الْأَدِلَّاءَ عَلَیْهِ فَلِذَلِکَ صَارُوا کَذَلِکَ وَ لَیْسَ أَنَّ ذَلِکَ یَصِلُ إِلَی اللَّهِ کَمَا یَصِلُ إِلَی خَلْقِهِ وَ لَکِنْ هَذَا مَعْنَی مَا قَالَ مِنْ ذَلِکَ وَ قَدْ قَالَ أَیْضاً مَنْ أَهَانَ لِی وَلِیّاً فَقَدْ بَارَزَنِی بِالْمُحَارَبَةِ وَ دَعَانِی إِلَیْهَا وَ قَالَ أَیْضاً: «مَنْ یُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ» وَ قَالَ أَیْضاً إِنَّ الَّذِینَ یُبَایِعُونَکَ إِنَّمَا یُبَایِعُونَ اللَّهَ وَ کُلُّ هَذَا وَ شِبْهُهُ عَلَی مَا ذَکَرْتُ لَکَ وَ هَکَذَا الرِّضَا وَ الْغَضَبُ وَ غَیْرُهُمَا مِنَ الْأَشْیَاءِ مِمَّا یُشَاکِلُ ذَلِکَ وَ لَوْ کَانَ یَصِلُ إِلَی الْمُکَوِّنِ الْأَسَفُ وَ الضَّجَرُ وَ هُوَ الَّذِی أَحْدَثَهُمَا وَ أَنْشَأَهُمَا لَجَازَ لِقَائِلٍ أَنْ یَقُولَ إِنَّ الْمُکَوِّنَ یَبِیدُ یَوْماً مَا لِأَنَّهُ إِذَا دَخَلَهُ الضَّجَرُ وَ الْغَضَبُ دَخَلَهُ التَّغْیِیرُ وَ إِذَا دَخَلَهُ التَّغْیِیرُ لَمْ یُؤْمَنْ عَلَیْهِ الْإِبَادَةُ وَ لَوْ کَانَ ذَلِکَ کَذَلِکَ لَمْ یُعْرَفِ الْمُکَوِّنُ مِنَ الْمُکَوَّنِ وَ لَا الْقَادِرُ مِنَ الْمَقْدُورِ وَ لَا الْخَالِقُ مِنَ الْمَخْلُوقِ تَعَالَی اللَّهُ عَنْ هَذَا الْقَوْلِ عُلُوّاً کَبِیراً هُوَ الْخَالِقُ لِلْأَشْیَاءِ لَا لِحَاجَةٍ فَإِذَا کَانَ لَا لِحَاجَةٍ اسْتَحَالَ الْحَدُّ وَ الْکَیْفُ فِیهِ فَافْهَمْ ذَلِکَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. [توحید صدوق، ص 168، ح 2]

«وَ لَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُکَ مِنْهُ يَصِدُّونَ * وَ قَالُوا أَ آلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَکَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ * إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَ جَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ * وَ لَوْ نَشَاء لَجَعَلْنَا مِنکُم مَّلَائِکَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ»(1)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

روزی رسول خدا(صلی الله علیه و آله) با اصحاب خود نشسته بود، ناگهان امیرالمؤمنین(علیه السلام) وارد شد، و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به او فرمود: «یا علی! تو را به عیسی بن مریم شباهتی است، و اگر گروهی از امّت من آنچه را نصارا درباره ی عیسی گفتند درباره ی تو نمی گفتند، من درباره ی تو سخنی را می گفتم: که تو بر هر مسلمانی وارد شوی او خاک زیر قدم تو را برای برکت برگیرد.» پس آن دو اعرابی [یعنی اوّلی و دوّمی] و مغیرة بن شعبة و گروهی از قریش خشمگین شدند و گفتند: «او کسی را جز عیسی بن مریم پیدا نکرد که پسر عمّ خود را به او تشبیه کند.» پس آیه فوق نازل شد.

سپس امام صادق(علیه السلام) فرمود:

در آن جلسه حارث بن عمرو فهری نشسته بود و چون سخنان رسول خدا(صلی الله علیه و آله) را شنید گفت: «اَللَّهُمَّ إِنْ کانَ هذا هُوَ الْحَقَ مِنْ عِنْدِکَ ...» یعنی خدایا اگر آنچه پیامبر تو می گوید حقّ و از ناحیه تو است که بنی هاشم وارث هُرقُل باشند و سلطنت را به ارث ببرند تو سنگی از آسمان بر ما ببار، و یا عذاب دردناکی بر ما نازل بفرما».

1- 766.. سوره ی زخرف، آیات 60-57.

پس خداوند گفته او را این گونه نازل نمود، و این آیه نازل شد «وَ مٰا کٰانَ اللّٰهُ لِیُعَذِّبَهُمْ وَ أَنْتَ فِیهِمْ وَ مٰا کٰانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ یَسْتَغْفِرُونَ»(1)، و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به حارث بن عمرو فرمود: یا توبه کن، و یا از اینجا خارج شو. حارث بن عمرو گفت: «آری سزاوار بود که شما برای سایر قریش نیز سهمی در حکومت و قدرت قرار بدهی، چرا که بنی هاشم دارای کرامت عرب و عجم شدند.» رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

«این در اختیار من نیست، و به دست خدا می باشد.» حارث گفت: «قلب من آماده ی توبه نیست و لکن از اینجا می روم» پس مرکب خود را طلب نمود و سوار بر آن شد و چون به پشت مدینه رسید، سنگی از آسمان بر سر او فرود آمد و هلاک شد و سپس این آیه نازل شد «سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ * لِّلْکَافِرِینَ بولایة علیٍّ لَیْسَ لَهُ دَافِعٌ * مِّنَ اللَّهِ ذِی الْمَعَارِجِ»(2)، ابوبصیر گوید: گفتم: «فدای شما شوم، ما این آیه را این چنین قرائت نمی کنیم.» فرمود: به خدا سوگند جبرئیل این آیه را این چنین بر حضرت محمّد(صلی الله علیه و آله) نازل نمود، و به خدا سوگند، در مصحف فاطمه(علیها السلام) نیز چنین ثبت شده است.

سپس رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به منافقینی که اطراف او بودند فرمود:

بروید ببینید بر سر رفیقتان چه آمده؟ و خداوند این آیه را نازل نمود، «وَ اسْتَفْتَحُواْ وَ خَابَ کُلُّ جَبَّارٍ عَنِیدٍ.»(3)و(4)

1- 767.. سوره ی انفال، آیه ی 33.

2- 768.. سوره ی معارج، آیه ی 3-1.

3- 769.. سوره ی ابراهیم، آیه ی 15.

4- 770.. عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِیَادٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ بَیْنَا رَسُولُ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) ذَاتَ یَوْمٍ جَالِساً إِذْ أَقْبَلَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ(علیه السلام) فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) إِنَّ فِیکَ شَبَهاً مِنْ عِیسَی ابْنِ مَرْیَمَ وَ لَوْ لَا أَنْ تَقُولَ فِیکَ طَوَائِفُ مِنْ أُمَّتِی مَا قَالَتِ النَّصَارَی فِی عِیسَی ابْنِ مَرْیَمَ لَقُلْتُ فِیکَ قَوْلًا لَا تَمُرُّ بِمَلَإٍ مِنَ النَّاسِ إِلَّا أَخَذُوا التُّرَابَ مِنْ تَحْتِ قَدَمَیْکَ یَلْتَمِسُونَ بِذَلِکَ الْبَرَکَةَ قَالَ فَغَضِبَ الْأَعْرَابِیَّانِ وَ الْمُغِیرَةُ بْنُ شُعْبَةَ وَ عِدَّةٌ مِنْ قُرَیْشٍ مَعَهُمْ فَقَالُوا مَا رَضِیَ أَنْ یَضْرِبَ لِابْنِ عَمِّهِ مَثَلًا إِلَّا عِیسَی ابْنَ مَرْیَمَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَی نَبِیِّهِ(صلی الله علیه و آله) فَقَالَ -- وَ لَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْیَمَ مَثَلًا إِذا قَوْمُکَ مِنْهُ یَصِدُّونَ وَ قالُوا أَ آلِهَتُنا خَیْرٌ أَمْ هُوَ ما ضَرَبُوهُ لَکَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنا عَلَیْهِ وَ جَعَلْناهُ مَثَلًا لِبَنِی إِسْرائِیلَ وَ لَوْ نَشاءُ لَجَعَلْنا مِنْکُمْ یَعْنِی مِنْ بَنِی هَاشِمٍ -- مَلائِکَةً فِی الْأَرْضِ یَخْلُفُونَ قَالَ: فَغَضِبَ الْحَارِثُ بْنُ عَمْرٍو الْفِهْرِیُّ فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنْ کانَ هذا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِکَ أَنَّ بَنِی هَاشِمٍ یَتَوَارَثُونَ هِرَقْلًا بَعْدَ هِرَقْلٍ فَأَمْطِرْ عَلَیْنا حِجارَةً مِنَ السَّماءِ أَوِ ائْتِنا بِعَذابٍ أَلِیمٍ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَیْهِ مَقَالَةَ الْحَارِثِ وَ نَزَلَتْ هذِهِ الْآیَةُ -- وَ ما کانَ اللَّهُ لِیُعَذِّبَهُمْ وَ أَنْتَ فِیهِمْ وَ ما کانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ یَسْتَغْفِرُونَ ثُمَّ قَالَ لَهُ یَا ابْنَ عَمْرٍو إِمَّا تُبْتَ وَ إِمَّا رَحَلْتَ فَقَالَ یَا مُحَمَّدُ بَلْ تَجْعَلُ لِسَائِرِ قُرَیْشٍ شَیْئاً مِمَّا فِی یَدَیْکَ فَقَدْ ذَهَبَتْ بَنُو هَاشِمٍ بِمَکْرُمَةِ الْعَرَبِ وَ الْعَجَمِ فَقَالَ لَهُ النَّبِیُّ(صلی الله علیه و آله): لَیْسَ ذَلِکَ إِلَیَّ ذَلِکَ إِلَی اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی فَقَالَ یَا مُحَمَّدُ قَلْبِی مَا یُتَابِعُنِی عَلَی التَّوْبَةِ وَ لَکِنْ أَرْحَلُ عَنْکَ فَدَعَا بِرَاحِلَتِهِ فَرَکِبَهَا فَلَمَّا صَارَ بِظَهْرِ الْمَدِینَةِ أَتَتْهُ جَنْدَلَةٌ فَرَضَخَتْ هَامَتَهُ ثُمَّ أَتَی الْوَحْیُ إِلَی النَّبِیِّ(صلی الله علیه و آله) فَقَالَ سَأَلَ سائِلٌ بِعَذابٍ واقِعٍ لِلْکافِرِینَ بِوَلَایَةِ عَلِیٍّ لَیْسَ لَهُ دافِعٌ مِنَ اللَّهِ ذِی الْمَعارِجِ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنَّا لَا نَقْرَؤُهَا هَکَذَا فَقَالَ هَکَذَا وَ اللَّهِ نَزَلَ بِهَا جَبْرَئِیلُ عَلَی مُحَمَّدٍ(صلی الله علیه و آله) وَ هَکَذَا هُوَ وَ اللَّهِ مُثْبَتٌ فِی مُصْحَفِ فَاطِمَةَ(علیه السلام) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) لِمَنْ حَوْلَهُ مِنَ الْمُنَافِقِینَ انْطَلِقُوا إِلَی صَاحِبِکُمْ فَقَدْ أَتَاهُ مَا اسْتَفْتَحَ بِهِ قَالَ اللَّهُ؟عز؟ -- وَ اسْتَفْتَحُوا وَ خابَ کُلُّ جَبَّارٍ عَنِیدٍ. [کافی، ج 8، ص 57، ح 18]

امام صادق(علیه السلام) در دعای روز عید غدیر می فرماید:

«رَبَّنَا فَقَدْ أَجَبْنَا دَاعِیَکَ النَّذِیرَ الْمُنْذِرَ مُحَمَّداً(صلی الله علیه و آله) عَبْدَکَ وَ رَسُولَکَ إِلَی عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ(علیه السلام) الَّذِی أَنْعَمْتَ عَلَیْهِ وَ جَعَلْتَهُ مَثَلًا لِبَنِی إِسْرَائِیلَ، أَنَّهُ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ وَ مَوْلَاهُمْ وَ وَلِیِّهِم إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَةِ، یَوْمِ الدِّینِ، فَإِنَّکَ قُلْتَ: (إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنا عَلَیْهِ وَ جَعَلْناهُ مَثَلًا لِبَنِی إِسْرائِیلَ.)»(1)

ص: 543

---

1 - 771.. یا أخا الکریم اغتنم دعاء یوم الغدیر الْحُسَیْنُ بْنُ الْحَسَنِ الْحُسَیْنِیُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَی الْهَمَدَانِیُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِیُّ بْنُ حَسَّانَ الْوَاسِطِیُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ الْعَبْدِیُّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقَ(علیه السلام) یَقُولُ صِیَامُ یَوْمِ غَدِیرِ خُمٍّ یَعْدِلُ صِیَامَ عُمُرِ الدُّنْیَا لَوْ عَاشَ إِنْسَانٌ ثُمَّ صَامَ مَا عَمَرَتِ الدُّنْیَا لَکَانَ لَهُ ثَوَابُ ذَلِکَ وَ صِیَامُهُ یَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ؟عز؟ فِی کُلِّ عَامٍ مِائَةَ حَجَّةٍ وَ مِائَةَ عُمْرَةٍ مَبْرُورَاتٍ مُتَقَبَّلَاتٍ وَ هُوَ عِیدُ اللَّهِ الْأَکْبَرُ وَ مَا بَعَثَ اللَّهُ؟عز؟ نَبِیّاً قَطُّ إِلَّا وَ تَعَیَّدَ فِی هَذَا الْیَوْمِ وَ عَرَفَ حُرْمَتَهُ وَ اسْمُهُ فِی السَّمَاءِ یَوْمُ الْعَهْدِ الْمَعْهُودِ وَ فِی الْأَرْضِ یَوْمُ الْمِیثَاقِ الْمَأْخُوذِ وَ الْجَمْعِ الْمَشْهُودِ مَنْ صَلَّی فِیهِ رَکْعَتَیْنِ یَغْتَسِلُ عِنْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَزُولَ مِقْدَارَ نِصْفِ سَاعَةٍ یَسْأَلُ اللَّهَ؟عز؟ یَقْرَأُ فِی کُلِّ رَکْعَةٍ سُورَةَ الْحَمْدِ مَرَّةً وَ عَشْرَ مَرَّاتٍ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَ عَشْرَ مَرَّاتٍ آیَةَ الْکُرْسِیِّ وَ عَشْرَ مَرَّاتٍ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ عَدَلَتْ عِنْدَ اللَّهِ؟عز؟ مِائَةَ أَلْفِ حَجَّةٍ وَ مِائَةَ أَلْفِ عُمْرَةٍ وَ مَا سَأَلَ اللَّهَ؟عز؟ حَاجَةً مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْیَا وَ حَوَائِجِ الْآخِرَةِ إِلَّا قُضِیَتْ کَائِنَةً مَا کَانَتِ الْحَاجَةُ وَ إِنْ فَاتَتْکَ الرَّکْعَتَانِ وَ الدُّعَاءُ قَضَیْتَهُمَا بَعْدَ ذَلِکَ وَ مَنْ فَطَّرَ فِیهِ مُؤْمِناً کَانَ کَمَنْ أَطْعَمَ فِئَاماً وَ فِئَاماً وَ فِئَاماً فَلَمْ یَزَلْ یَعُدُّ إِلَی أَنْ عَقَدَ بِیَدِهِ عَشْراً ثُمَّ قَالَ: أَ تَدْرِی کَمِ الْفِئَامُ قُلْتُ لَا قَالَ مِائَةُ أَلْفٍ کُلُّ فِئَامٍ کَانَ لَهُ ثَوَابُ مَنْ أَطْعَمَ بِعَدَدِهَا مِنَ النَّبِیِّینَ وَ الصِّدِّیقِینَ وَ الشُّهَدَاءِ فِی حَرَمِ اللَّهِ؟عز؟ وَ سَقَاهُمْ فِی یَوْمٍ ذِی مَسْغَبَةٍ وَ الدِّرْهَمُ فِیهِ بِأَلْفِ أَلْفِ دِرْهَمٍ قَالَ لَعَلَّکَ تَرَی أَنَّ اللَّهَ؟عز؟ خَلَقَ یَوْماً أَعْظَمَ حُرْمَةً مِنْهُ لَا وَ اللَّهِ لَا وَ اللَّهِ لَا وَ اللَّهِ ثُمَّ قَالَ وَ لْیَکُنْ مِنْ قَوْلِکُمْ إِذَا الْتَقَیْتُمْ أَنْ تَقُولُوا «الْحَمْدُ لِلهِ الَّذِی أَکْرَمَنَا بِهَذَا الْیَوْمِ وَ جَعَلَنَا مِنَ الْمُوفِینَ بِعَهْدِهِ إِلَیْنَا وَ مِیثَاقِهِ الَّذِی وَاثَقَنَا بِهِ مِنْ وَلَایَةِ وُلَاةِ أَمْرِهِ وَ الْقُوَّامِ بِقِسْطِهِ وَ لَمْ یَجْعَلْنَا مِنَ الْجَاحِدِینَ وَ الْمُکَذِّبِینَ بِیَوْمِ الدِّینِ ثُمَّ قَالَ: وَ لْیَکُنْ مِنْ دُعَائِکَ فِی دُبُرِ هَاتَیْنِ الرَّکْعَتَیْنِ أَنْ تَقُولَ -- رَبَّنَا إِنَّنا سَمِعْنا مُنادِیاً یُنادِی لِلْإِیمانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّکُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنا ذُنُوبَنا وَ کَفِّرْ عَنَّا سَیِّئاتِنا وَ تَوَفَّنا مَعَ الْأَبْرارِ رَبَّنا وَ آتِنا ما وَعَدْتَنا عَلی رُسُلِکَ وَ لا تُخْزِنا یَوْمَ الْقِیامَةِ إِنَّکَ لا تُخْلِفُ الْمِیعادَ ثُمَّ تَقُولُ بَعْدَ ذَلِکَ -- اَللَّهُمَّ إِنِّی أُشْهِدُکَ وَ کَفی بِکَ شَهِیداً وَ أُشْهِدُ مَلَائِکَتَکَ وَ حَمَلَةَ عَرْشِکَ وَ سُکَّانَ سَمَاوَاتِکَ وَ أَرْضِکَ بِأَنَّکَ أَنْتَ اللَّهُ الَّذِی لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَعْبُودُ الَّذِی لَیْسَ مِنْ لَدُنْ عَرْشِکَ إِلَی قَرَارِ أَرْضِکَ مَعْبُودٌ یُعْبَدُ سِوَاکَ إِلَّا بَاطِلٌ مُضْمَحِلٌّ غَیْرُ وَجْهِکَ الْکَرِیمِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَعْبُودُ فَلَا مَعْبُودَ سِوَاکَ تَعَالَیْتَ عَمَّا یَقُولُ الظَّالِمُونَ عُلُوّاً کَبِیراً وَ أُشْهِدُ أَنَّ مُحَمَّداً(صلی الله علیه و آله) عَبْدُکَ وَ رَسُولُکَ وَ أُشْهِدُ أَنَّ عَلِیّاً صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ وَ وَلِیُّهُمْ وَ مَوْلَاهُمْ رَبَّنَا إِنَّنَا سَمِعْنَا بِالنِّدَاءِ وَ صَدَّقْنَا الْمُنَادِیَ رَسُولَ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) إِذَا نَادَی بِنِدَاءٍ عَنْکَ بِالَّذِی أَمَرْتَهُ بِهِ أَنْ یُبَلِّغَ مَا أَنْزَلْتَ إِلَیْهِ مِنْ وَلَایَةِ وَلِیِّ أَمْرِکَ فَحَذَّرْتَهُ وَ أَنْذَرْتَهُ إِنْ لَمْ یُبَلِّغْ أَنْ تَسْخَطَ عَلَیْهِ وَ أَنَّهُ إِنْ بَلَّغَ رِسَالَاتِکَ عَصَمْتَهُ مِنَ النَّاسِ فَنَادَی مُبَلِّغاً وَحْیَکَ وَ رِسَالَاتِکَ: أَلَا مَنْ کُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِیٌّ مَوْلَاهُ وَ مَنْ کُنْتُ وَلِیَّهُ فَعَلِیٌّ وَلِیُّهُ وَ مَنْ کُنْتُ نَبِیَّهُ فَعَلِیٌّ أَمِیرُهُ رَبَّنَا فَقَدْ أَجَبْنَا دَاعِیَکَ النَّذِیرَ الْمُنْذِرَ مُحَمَّداً(صلی الله علیه و آله) عَبْدَکَ وَ رَسُولَکَ إِلَی عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ(علیه السلام) الَّذِی أَنْعَمْتَ عَلَیْهِ وَ جَعَلْتَهُ مَثَلًا -- لِبَنِی إِسْرَائِیلَ إِنَّهُ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ وَ مَوْلَاهُمْ وَ وَلِیُّهُمْ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَةِ یَوْمِ الدِّینِ فَإِنَّکَ قُلْتَ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنا عَلَیْهِ وَ جَعَلْناهُ مَثَلًا لِبَنِی إِسْرائِیلَ رَبَّنَا آمَنَّا وَ اتَّبَعْنَا مَوْلَانَا وَ وَلِیَّنَا وَ هَادِیَنَا وَ دَاعِیَنَا وَ دَاعِیَ الْأَنَامِ وَ صِرَاطَکَ الْمُسْتَقِیمَ السَّوِیَّ وَ حُجَّتَکَ وَ سَبِیلَکَ الدَّاعِیَ إِلَیْکَ عَلَی بَصِیرَةٍ هُوَ وَ مَنِ اتَّبَعَهُ وَ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا یُشْرِکُونَ* بِوَلَایَتِهِ وَ بِمَا یُلْحِدُونَ بِاتِّخَاذِ الْوَلَائِجِ دُونَهُ فَأَشْهَدُ یَا إِلَهِی أَنَّهُ الْإِمَامُ الْهَادِی الْمُرْشِدُ الرَّشِیدُ عَلِیٌّ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ الَّذِی ذَکَرْتَهُ فِی کِتَابِکَ فَقُلْتَ: -- وَ إِنَّهُ فِی أُمِّ الْکِتابِ لَدَیْنا لَعَلِیٌّ حَکِیمٌ لَا أُشْرِکُ مَعَهُ إِمَاماً وَ لَا أَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ وَلِیجَةً اَللَّهُمَّ فَإِنَّا نَشْهَدُ أَنَّهُ عَبْدُکَ الْهَادِی مِنْ بَعْدِ نَبِیِّکَ النَّذِیرُ الْمُنْذِرُ وَ صِرَاطُکَ الْمُسْتَقِیمُ وَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ وَ قَائِدُ الْغُرِّ الْمُحَجَّلِینَ وَ حُجَّتُکَ الْبَالِغَةُ وَ لِسَانُکَ الْمُعَبِّرُ عَنْکَ فِی خَلْقِکَ وَ الْقَائِمُ بِالْقِسْطِ مِنْ بَعْدِ نَبِیِّکَ وَ دَیَّانُ

دِينِکَ وَ خَازِنُ عِلْمِکَ وَ مَوْضِعُ سِرِّکَ وَ عَيْبَةُ عِلْمِکَ وَ أَمِينُکَ الْمَأْمُونُ الْمَأْخُوذُ مِيثَاقُهُ مَعَ مِيثَاقِ رَسُولِکَ(صلى الله عليه و آله) مِنْ جَمِيعِ خَلْقِکَ وَ بَرِيَّتِکَ شَهَادَةً بِالْإِخْلَاصِ لَکَ بِالْوَحْدَانِيَّةِ بِأَنَّکَ أَنْتَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُکَ وَ رَسُولُکَ وَ عَلِيّاً أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ وَ أَنَّ الْإِقْرَارَ بِوَلَايَتِهِ تَمَامُ تَوْحِيدِکَ وَ الْإِخْلَاصُ بِوَحْدَانِيَّتِکَ وَ کَمَالُ دِينِکَ وَ تَمَامُ نِعْمَتِکَ وَ فَضْلِکَ عَلَى جَمِيعِ خَلْقِکَ وَ بَرِيَّتِکَ فَإِنَّکَ قُلْتَ وَ قَوْلُکَ الْحَقُّ: -- الْيَوْمَ أَکْمَلْتُ لَکُمْ دِينَکُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْکُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيتُ لَکُمُ الْإِسْلامَ دِيناً اَللَّهُمَّ فَلَکَ الْحَمْدُ عَلَى مَا مَنَنْتَ بِهِ عَلَيْنَا مِنَ الْإِخْلَاصِ لَکَ بِوَحْدَانِيَّتِکَ إِذْ هَدَيْتَنَا لِمُوَالَاةِ وَلِيِّکَ الْهَادِي مِنْ بَعْدِ نَبِيِّکَ الْمُنْذِرِ وَ رَضِيتَ لَنَا الْإِسْلَامَ دِيناً بِمُوَالَاتِهِ وَ أَتْمَمْتَ عَلَيْنَا نِعْمَتَکَ الَّتِي جَدَّدْتَ لَنَا عَهْدَکَ وَ مِيثَاقَکَ وَ ذَکَّرْتَنَا ذَلِکَ وَ جَعَلْتَنَا مِنْ أَهْلِ الْإِخْلَاصِ وَ التَّصْدِيقِ بِعَهْدِکَ وَ مِيثَاقِکَ وَ مِنْ أَهْلِ الْوَفَاءِ بِذَلِکَ وَ لَمْ تَجْعَلْنَا مِنَ النَّاکِثِينَ وَ الْجَاحِدِينَ وَ الْمُکَذِّبِينَ بِيَوْمِ الدِّينِ وَ لَمْ تَجْعَلْنَا مِنْ أَتْبَاعِ الْمُغَيِّرِينَ وَ الْمُبَدِّلِينَ وَ الْمُنْحَرِفِينَ وَ الْمُبَتِّکِينَ آذَانَ الْأَنْعَامِ وَ الْمُغَيِّرِينَ خَلْقَ اللَّهِ وَ مِنَ الَّذِينَ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنْسَاهُمْ ذِکْرَ اللَّهِ وَ صَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَ عَنِ الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ» وَ أَکْثِرْ مِنْ قَوْلِکَ فِي يَوْمِکَ وَ لَيْلَتِکَ أَنْ تَقُولَ: «اَللَّهُمَّ الْعَنِ الْجَاحِدِينَ وَ النَّاکِثِينَ وَ الْمُغَيِّرِينَ وَ الْمُکَذِّبِينَ بِيَوْمِ الدِّينِ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ اَللَّهُمَّ فَلَکَ الْحَمْدُ عَلَى إِنْعَامِکَ عَلَيْنَا بِالَّذِي هَدَيْتَنَا إِلَى وَلَايَةِ وُلَاةِ أَمْرِکَ مِنْ بَعْدِ نَبِيِّکَ الْأَئِمَّةِ الْهُدَاةِ الرَّاشِدِينَ الَّذِينَ جَعَلْتَهُمْ أَرْکَاناً لِتَوْحِيدِکَ وَ أَعْلَامَ الْهُدَى وَ مَنَارَ التَّقْوَى وَ الْعُرْوَةَ الْوُثْقَى وَ کَمَالَ دِينِکَ وَ تَمَامَ نِعْمَتِکَ فَلَکَ الْحَمْدُ آمَنَّا بِکَ وَ صَدَّقْنَا بِنَبِيِّکَ وَ اتَّبَعْنَا مِنْ بَعْدِهِ النَّذِيرَ الْمُنْذِرَ وَ وَالَيْنَا وَلِيَّهُمْ وَ عَادَيْنَا عَدُوَّهُمْ وَ بَرِئْنَا مِنَ الْجَاحِدِينَ وَ النَّاکِثِينَ وَ الْمُکَذِّبِينَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ. اَللَّهُمَّ فَکَمَا کَانَ مِنْ شَأْنِکَ يَا صَادِقَ الْوَعْدِ يَا مَنْ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ* -- يَا مَنْ هُوَ کُلَّ يَوْمٍ فِي شَأْنٍ أَنْ أَنْعَمْتَ عَلَيْنَا بِمُوَالَاةِ أَوْلِيَائِکَ الْمَسْئُولِ عَنْهَا عِبَادُکَ فَإِنَّکَ قُلْتَ وَ قَوْلُکَ الْحَقُّ -- ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ وَ قُلْتَ وَ قِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ وَ مَنَنْتَ عَلَيْنَا بِشَهَادَةِ الْإِخْلَاصِ لَکَ بِمُوَالَاةِ أَوْلِيَائِکَ الْهُدَاةِ مِنْ بَعْدِ النَّذِيرِ الْمُنْذِرِ وَ السِّرَاجِ الْمُنِيرِ وَ أَکْمَلْتَ الدِّينَ بِمُوَالَاتِهِمْ وَ الْبَرَاءَةِ مِنْ عَدُوِّهِمْ وَ أَتْمَمْتَ عَلَيْنَا النِّعْمَةَ الَّتِي جَدَّدْتَ لَنَا عَهْدَکَ وَ ذَکَّرْتَنَا مِيثَاقَکَ الْمَأْخُوذَ مِنَّا فِي مُبْتَدَإِ خَلْقِکَ إِيَّانَا وَ جَعَلْتَنَا مِنْ أَهْلِ الْإِجَابَةِ وَ ذَکَّرْتَنَا الْعَهْدَ وَ الْمِيثَاقَ وَ لَمْ تُنْسِنَا ذِکْرَکَ فَإِنَّکَ قُلْتَ وَ إِذْ أَخَذَ رَبُّکَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَ أَشْهَدَهُمْ عَلى أَنْفُسِهِمْ أَ لَسْتُ بِرَبِّکُمْ قالُوا بَلى اَللَّهُمَّ بَلَى شَهِدْنَا بِمَنِّکَ وَ لُطْفِکَ بِأَنَّکَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ رَبُّنَا وَ مُحَمَّدٌ عَبْدُکَ وَ رَسُولُکَ نَبِيُّنَا وَ عَلِيٌّ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْحُجَّةُ الْعُظْمَى وَ آيَتُکَ الْکُبْرَى وَ النَّبَأُ الْعَظِيمُ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ. اَللَّهُمَّ فَکَمَا کَانَ مِنْ شَأْنِکَ أَنْ أَنْعَمْتَ عَلَيْنَا بِالْهِدَايَةِ إِلَى مَعْرِفَتِهِمْ فَلْيَکُنْ مِنْ شَأْنِکَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُبَارِکَ لَنَا فِي يَوْمِنَا هَذَا الَّذِي ذَکَّرْتَنَا فِيهِ عَهْدَکَ وَ مِيثَاقَکَ وَ أَکْمَلْتَ دِينَنَا وَ أَتْمَمْتَ عَلَيْنَا نِعْمَتَکَ وَ جَعَلْتَنَا مِنْ أَهْلِ الْإِجَابَةِ وَ الْإِخْلَاصِ بِوَحْدَانِيَّتِکَ وَ مِنْ أَهْلِ الْإِيمَانِ وَ التَّصْدِيقِ بِوَلَايَةِ أَوْلِيَائِکَ وَ الْبَرَاءَةِ مِنْ أَعْدَائِکَ وَ أَعْدَاءِ أَوْلِيَائِکَ الْجَاحِدِينَ الْمُکَذِّبِينَ بِيَوْمِ الدِّينِ وَ أَنْ لَا تَجْعَلَنَا مِنَ الْغَاوِينَ وَ لَا تُلْحِقَنَا بِالْمُکَذِّبِينَ بِيَوْمِ الدِّينِ وَ اجْعَلْ لَنَا قَدَمَ صِدْقٍ مَعَ النَّبِيِّينَ وَ تَجْعَلُ لَنَا مَعَ الْمُتَّقِينَ إِمَاماً إِلَى يَوْمِ الدِّينِ يَوْمَ يُدْعَى کُلُّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ وَ احْشُرْنَا فِي زُمْرَةِ الْهُدَاةِ الْمَهْدِيِّينَ وَ أَحْيِنَا مَا أَحْيَيْتَنَا عَلَى الْوَفَاءِ بِعَهْدِکَ وَ مِيثَاقِکَ الْمَأْخُوذِ مِنَّا وَ عَلَيْنَا لَکَ وَ اجْعَلْ لَنَا مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا وَ ثَبِّتْ لَنَا قَدَمَ صِدْقٍ فِي الْهِجْرَةِ. اَللَّهُمَّ وَ اجْعَلْ مَحْيَانَا خَيْرَ الْمَحْيَا وَ مَمَاتَنَا خَيْرَ الْمَمَاتِ وَ مُنْقَلَبَنَا خَيْرَ الْمُنْقَلَبِ حَتَّى تَوَفَّانَا وَ أَنْتَ عَنَّا رَاضٍ قَدْ أَوْجَبْتَ لَنَا حُلُولَ جَنَّتِکَ بِرَحْمَتِکَ وَ الْمَثْوَى فِي دَارِکَ وَ الْإِنَابَةَ إِلَى دَارِ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِکَ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ رَبَّنَا إِنَّکَ أَمَرْتَنَا بِطَاعَةِ وُلَاةِ أَمْرِکَ وَ أَمَرْتَنَا أَنْ نَکُونَ مَعَ الصَّادِقِينَ فَقُلْتَ أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْکُمْ وَ قُلْتَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ کُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ فَسَمِعْنَا وَ أَطَعْنَا رَبَّنَا فَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَ تَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ مُصَدِّقِينَ لِأَوْلِيَائِکَ وَ لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَ هَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْکَ رَحْمَةً إِنَّکَ أَنْتَ الْوَهَّابُ. اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُکَ بِالْحَقِّ الَّذِي جَعَلْتَهُ عِنْدَهُمْ وَ بِالَّذِي فَضَّلْتَهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ جَمِيعاً أَنْ تُبَارِکَ لَنَا فِي يَوْمِنَا هَذَا الَّذِي أَکْرَمْتَنَا فِيهِ وَ أَنْ تُتِمَّ عَلَيْنَا نِعْمَتَکَ وَ تَجْعَلَهُ عِنْدَنَا مُسْتَقَرّاً وَ لَا تَسْلُبَنَاهُ أَبَداً وَ لَا تَجْعَلَهُ مُسْتَوْدَعاً فَإِنَّکَ قُلْتَ فَمُسْتَقَرٌّ وَ مُسْتَوْدَعٌ فَاجْعَلْهُ مُسْتَقَرّاً وَ لَا تَجْعَلْهُ مُسْتَوْدَعاً وَ ارْزُقْنَا نَصْرَ دِينِکَ مَعَ وَلِيٍّ هَادٍ مَنْصُورٍ مِنْ أَهْلِ بَيْتِ نَبِيِّکَ وَ اجْعَلْنَا مَعَهُ وَ تَحْتَ رَايَتِهِ شُهَدَاءَ صِدِّيقِينَ فِي سَبِيلِکَ وَ عَلَى نُصْرَةِ دِينِکَ ثُمَّ تَسْأَلُ بَعْدَهَا حَاجَتَکَ لِلدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ فَإِنَّهَا وَ اللَّهِ مَقْضِيَّةٌ فِي هَذَا الْيَوْمِ. [تهذيب، ج 3، ص 144، ح 1]

سلمان گوید: روزی رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به اصحاب خود فرمود:

«الآن شخصی بر شما وارد می شود که شبیه به عیسی بن مریم است» پس برخی از اصحاب خارج شدند، تا باز وارد بر آن حضرت بشوند ولکن علیّ(علیه السلام) زودتر وارد شد، و آن مرد [یعنی اوّلی] گفت: محمّد قانع و راضی نشد تا این که علیّ را بر ما فضیلت داد، و او را شبیه به عیسی بن مریم نمود!

ص: 547

سپس گفت: «به خدا سوگند خدایانی که ما در جاهلیّت می پرستیدیم بهتر از او بودند» پس این آیه نازل شد، «وَ لَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ...». پس آنان یضجّون را تبدیل به «یصدّون» کردند. «وَ قَالُوا أَ آلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ * إِنْ عَلِيٌّ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَ جَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِبَنِي إِسْرَائِيلَ»، پس مخالفین اسم علیّ(علیه السلام) را از اینجا برداشتند و محو نمودند.(1)

عبد الرحمان بن ابی لیلی گوید: علیّ(علیه السلام) فرمود:

مَثَل من در این امّت مَثَل عیسی بن مریم است که برخی در محبّت او غلوّ کردند و هلاک شدند، و برخی در بغض و دشمنی با او افراط کردند و هلاک شدند، و برخی معتدل شدند و نجات یافتند.(2)

1- 772.. قال فإنه حدثنی أبی عن وکیع عن الأعمش عن سلمة بن کهیل عن أبی صادق عن أبی الأعز عن سلمان الفارسی رضی الله عنه قال بینما رسول الله(صلی الله علیه و آله) جالس فی أصحابه إذ قال إنه یدخل علیکم الساعة شبیه عیسی بن مریم فخرج بعض من کان جالسا مع رسول الله(صلی الله علیه و آله) لیکون هو الداخل، فدخل علی بن أبی طالب(علیه السلام) فقال الرجل لبعض أصحابه أ ما یرضی محمّد أن فضل علیا علینا حتی یشبهه بعیسی بن مریم و الله لآلهتنا التی کنا نعبدها فی الجاهلیة أفضل منه، فأنزل الله فی ذلک المجلس «و لما ضرب ابن مریم مثلا إذا قومک منه یضجون» فحرفوها یَصِدُّونَ وَ قالُوا أَ آلِهَتُنا خَيْرٌ أَمْ هُوَ ما ضَرَبُوهُ لَکَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ إن علیّ إلّا عبد أنعمنا علیه و جعلناه مثلا لبنی إسرائیل فمحی اسمه عن هذا الموضع. ثم ذکر الله خطر أمیر المؤمنین(علیه السلام) و عظم شأنه عنده تعالی فقال هذا صِراطٌ مُسْتَقِيمٌ یعنی أمیر المؤمنین(علیه السلام) و قوله فَاسْتَمْسِکْ بِالَّذِی أُوحِیَ إِلَیْکَ إِنَّکَ عَلی صِراطٍ مُسْتَقِيمٍ [تفسیر قمّی، ج 2، ص 285]

2- 773.. و قال أیضا حدثنا عبد الله بن عبد العزیز عن عبد الله بن عمر عن عبد الله بن نمیر عن شریک عن عثمان بن عمیر البجلی عن عبد الرحمن بن أبی لیلی قال قال علی(علیه السلام) مثلی فی هذه الأمة مثل عیسی بن مریم أحبّه قوم فغالوا فی حبّه فهلکوا و أبغضه قوم فأفرطوا فی بغضه فهلکوا و اقتصد فیه قوم فنجوا. [تأویل الآیات، ص 550، ح 41]

مؤلّف گوید:

روایات فراوان دیگر به همین مضامین در ذیل آیه فوق نقل شده، طالبین به تفسیر برهان مراجعه فرمایند.(1)

«وَ إِنَّهُ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَ اتَّبِعُونِ هَذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ * وَ لَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ»(2)

مرحوم شیخ در امالی و ابن مغازلی در مناقب از جابر بن عبدالله انصاری از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل نموده اند که فرمود:

«و إنّ علیّاً لعلم الساعة لَکَ و لقومک و لسوف تسألون علی محبّة علیٍّ [عن علیٍّ أو عن محبّة علیٍّ بن أبیطالب(علیه السلام).»(3)

1- 774.. تفسیر برهان، ج 7، ص 140.

2- 775.. سوره ی زخرف، آیات 61 و 62.

3- 776.. وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ (عَلَيْهِمَا السَّلَامُ)، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: إِنِّي لَأَدْنَاهُمْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) فِي حِجَّةِ الْوَدَاعِ بِمِنًى، فَقَالَ: لَأَعْرِفَنَّكُمْ تَرْجِعُونَ بَعْدِي كُفَّاراً يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ، وَ ايْمُ اللَّهِ لَئِنْ فَعَلْتُمُوهَا لَتَعْرِفُنِّي فِي الْكَتِيبَةِ الَّتِي تُضَارِبُكُمْ، ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَى خَلْفِهِ فَقَالَ: أَوْ عَلِيٌّ أَوْ عَلِيٌّ، ثَلَاثاً، فَرَأَيْنَا أَنَّ جَبْرَئِيلَ(علیه السلام) غَمَزَهُ، وَ أَنْزَلَ اللَّهُ (عَزَّ وَ جَلَّ): «فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ» بِعَلِيٍّ «أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِي وَعَدْناهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِمْ مُقْتَدِرُونَ» ثُمَّ نَزَلَتْ: قُلْ رَبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي ما يُوعَدُونَ رَبِّ فَلا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ وَ إِنَّا عَلى أَنْ نُرِيَكَ ما نَعِدُهُمْ لَقادِرُونَ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ثُمَّ نَزَلَتْ: «فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ» مِنْ أَمْرِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ «إِنَّكَ عَلى صِراطٍ مُسْتَقِيمٍ» وَ إِنَّ عَلِيّاً لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ وَ «لَكَ وَ لِقَوْمِكَ وَ سَوْفَ تُسْئَلُونَ» عَنْ مَحَبَّةِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ. [امالی شیخ، ج 1، ص 363]

زراره گوید: از امام صادق(علیه السلام) نسبت به تفسیر آیه فوق سؤال کردم، فرمود:

مقصود امیرالمؤمنین(علیه السلام) است. سپس فرمود: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: «یَا عَلِیُّ أَنْتَ عِلْمُ هَذِهِ الْأُمَّةِ فَمَنِ اتَّبَعَکَ نَجَا وَ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْکَ هَلَکَ وَ هَوَی.»(1)

عبدالرحمان بن کثیر گوید: امام صادق(علیه السلام) در تفسیر «وَ إِنَّهُ لَذِکْرٌ لَّکَ وَ لِقَوْمِکَ وَ سَوْفَ تُسْأَلُونَ»(2)، فرمود:

مقصود از ذکر قرآن است، و مقصود از «وَ لِقَوْمِکَ» ما هستیم و از ما سؤال خواهد شد؛ سپس فرمود: و مقصود از «وَ لا یَصُدَّنَّکُمُ الشَّیْطانُ» دوّمی می باشد، که مردم را از پذیرفتن ولایت امیرالمؤمنین جلوگیری می کند، و «إِنَّهُ لَکُمْ عَدُوٌّ مُّبِینٌ.»(3)

سوره ی زخرف، آیات 63 تا 89

متن:

وَ لَمَّا جاءَ عیسی بِالْبَیِّناتِ قالَ قَدْ جِئْتُکُمْ بِالْحِکْمَةِ وَ لِأُبَیِّنَ لَکُمْ بَعْضَ الَّذی تَخْتَلِفُونَ فیهِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ أَطیعُونِ 63 إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّی وَ رَبُّکُمْ فَاعْبُدُوهُ هذا صِراطٌ مُسْتَقیمٌ 64 فَاخْتَلَفَ الْأَحْزابُ مِنْ بَیْنِهِمْ فَوَیْلٌ لِلَّذینَ ظَلَمُوا مِنْ عَذابِ یَوْمٍ أَلیمٍ 65 هَلْ یَنْظُرُونَ

1- 777.. لما روی بحذف الإسناد عن زرارة بن أعین قال سألت أبا عبد الله(علیه السلام) عن قول الله؟عز؟ وَ إِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ قال عنی بذلک أمیر المؤمنین(علیه السلام) و قال قال رسول الله(صلی الله علیه و آله) یا علی أنت علم هذه الأمة فمن اتبعک نجا و من تخلف عنک هلک و هوی. [تأویل الآیات، ج 2، ص 552، ح 45]

2- 778.. سوره ی زخرف، آیه ی 44.

3- 779.. حدثنا محمّد بن جعفر قال حدثنا یحیی بن زکریا عن علی بن حسان عن عبد الرحمن بن کثیر عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال قلت له قوله: وَ إِنَّهُ لَذِکْرٌ لَکَ وَ لِقَوْمِکَ وَ سَوْفَ تُسْئَلُونَ فقال الذکر القرآن و نحن قومه و نحن المسئولون. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 286]

إِلاّ السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَ هُمْ لا يَشْعُرُونَ 66 الْأَخِلاَّءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلاّ الْمُتَّقِينَ 67 يا عِبادِ لا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَ لا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ 68 الَّذِينَ آمَنُوا بِآياتِنا وَ كانُوا مُسْلِمِينَ 69 ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَ أَزْواجُكُمْ تُحْبَرُونَ 70 يُطافُ عَلَيْهِمْ بِصِحافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَ أَكْوابٍ وَ فيها ما تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُ وَ تَلَذُّ الْأَعْيُنُ وَ أَنْتُمْ فيها خالِدُونَ 71 وَ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوها بِما كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ 72 لَكُمْ فيها فاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْها تَأْكُلُونَ 73 إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذابِ جَهَنَّمَ خالِدُونَ 74 لا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَ هُمْ فيهِ مُبْلِسُونَ 75 وَ ما ظَلَمْناهُمْ وَ لكِنْ كانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ 76 وَ نادَوْا يا مالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنا رَبُّكَ قالَ إِنَّكُمْ ماكِثُونَ 77 لَقَدْ جِئْناكُمْ بِالْحَقِّ وَ لكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كارِهُونَ 78 أَمْ أَبْرَمُوا أَمْراً فَإِنَّا مُبْرِمُونَ 79 أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَ نَجْواهُمْ بَلى وَ رُسُلُنا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ 80 قُلْ إِنْ كانَ لِلرَّحْمنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعابِدِينَ 81 سُبْحانَ رَبِّ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ 82 فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَ يَلْعَبُوا حَتَّى يُلاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ 83 وَ هُوَ الَّذِي فِي السَّماءِ إِلهٌ وَ فِي الْأَرْضِ إِلهٌ وَ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ 84 وَ تَبارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما بَيْنَهُما وَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ 85 وَ لا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفاعَةَ إِلاّ مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَ هُمْ يَعْلَمُونَ 86 وَ لَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ 87 وَ قيلِهِ يا رَبِّ إِنَّ هؤُلاءِ قَوْمٌ لا يُؤْمِنُونَ 88 فَاصْفَحْ عَنْهُمْ

وَ قُلْ سَلامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ 89

لغات:

«تُحبَرون» از حَبور به معنای سروری است که اثر آن در صورت ظاهر شود، و «حَبَّرتُه» یعنی حسّنته، و «صِحاف» جمع صَحفة به معنای ظرفی است که در آن غذا می خورند، و «اکواب» جمع کَوب ظرفی است مانند ابریق که خرطوم و دسته ای

نداشته باشد، و بعضی گفته اند: ظرفی است مانند ظرف شراب، و «لا یُفتّر» یعنی لا یُخفّف، و «مُبلسوُنَ» یعنی آیسون و ساکتون للحیرة، و «أبرَمُوا» یعنی أحکموا، و «یؤفکون» یعنی یُصرفون عن عبادته إلی عبادة غیره، و «قِیلِهِ» یعنی قولِهِ، و «فاصفح عنهم» یعنی أعرض عنهم.

ترجمه:

و هنگامی که عیسی دلایل روشن (برای آنها) آورد گفت: «من برای شما حکمت آورده ام، و آمده ام تا برخی از آنچه را که در آن اختلاف دارید روشن کنم پس تقوای الهی پیشه کنید و از من اطاعت نمایید! (63) خداوند پروردگار من و پروردگار شماست (تنها) او را پرستش کنید که راه راست همین است!» (64) ولی گروه هایی از میان آنها (درباره مسیح) اختلاف کردند (و بعضی او را خدا پنداشتند) وای بر کسانی که ستم کردند از عذاب روزی دردناک! (65) آیا جز این انتظار دارند که قیامت ناگهان به سراغ شان آید در حالی که نمی فهمند؟ (66) دوستان در آن روز دشمن یکدیگرند، مگر پرهیزگاران! (67) ای بندگان من! امروز نه ترسی بر شماست و نه اندوهگین می شوید! (68) همان کسانی که به آیات ما ایمان آوردند و تسلیم بودند. (69) (به آنها خطاب می شود:) شما و همسرانتان در نهایت شادمانی وارد بهشت شوید! (70) (این در حالی است که) ظرفها (ی غذا) و جامهای طلایی (شراب طهور) را گرداگرد آنها می گردانند و در آن (بهشت) آنچه دلها می خواهد و چشم ها از آن لذت می برد موجود است و شما همیشه در آن خواهید ماند! (71) این بهشتی است که شما وارث آن می شوید بخاطر اعمالی که انجام می دادید! (72) و در آن برای شما میوه های فراوان است که از آن می خورید. (73) (ولی) مجرمان در عذاب دوزخ جاودانه می مانند. (74) هرگز عذاب آنان تخفیف

نمی یابد، و در آنجا از همه چیز مأیوسند. (75) ما به آنها ستم نکردیم، آنان خود ستمکار بودند! (76) آنها فریاد می کشند: «ای مالک دوزخ! (ای کاش) پروردگارت ما را بمیراند (تا آسوده شویم)!» می گوید: «شما در این جا ماندنی هستید!» (77) ما حق را برای شما آوردیم ولی بیشتر شما از حق کراهت داشتید! (78) بلکه آنها تصمیم محکم بر توطئه گرفتند ما نیز اراده محکمی (درباره آنها) داریم! (79) آیا آنان می پندارند که ما اسرار نهانی و سخنان درگوشی آنان را نمی شنویم؟ آری، رسولان (و فرشتگان) ما نزد آنها هستند و می نویسند! (80) بگو: «اگر برای خداوند فرزندی بود، من نخستین پرستنده او بودم!» (81) منزه است پروردگار آسمانها و زمین، پروردگار عرش، از توصیفی که آنها می کنند! (82) آنان را به حال خود واگذار تا در باطل غوطه ور باشند و سرگرم بازی شوند تا روزی را که به آنها وعده داده شده است ملاقات کنند (و نتیجه کار خود را ببینند)! (83) او کسی است که در آسمان معبود است و در زمین معبود و او حکیم و علیم است! (84) پر برکت و پایدار است کسی که حکومت آسمانها و زمین و آنچه در میان آن دو است از آن اوست و آگاهی از قیام قیامت نزد اوست و به سوی او بازگردانده می شوید! (85) کسانی را که غیر از او می خوانند قادر بر شفاعت نیستند مگر آنها که شهادت به حق داده اند و بخوبی آگاهند! (86) و اگر از آنها بپرسی چه کسی آنان را آفریده، قطعاً می گویند: خدا پس چگونه از عبادت او منحرف می شوند؟! (87) آنها چگونه از شکایت پیامبر که می گوید: «پروردگارا! اینها قومی هستند که ایمان نمی آورند» (غافل می شوند؟!) (88) پس (اکنون که چنین است) از آنان روی برگردان و بگو: «سلام بر شما»، امّا بزودی خواهند دانست! (89)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«وَ لَمَّا جَاءَ عِیسَی بِالْبَیِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُکُم بِالْحِکْمَةِ وَ لِأُبَیِّنَ لَکُم بَعْضَ الَّذِی تَخْتَلِفُونَ فِیهِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُونِ»(1)

عبدالله بن ولید سمّان گوید: امام صادق(علیه السلام) به من فرمود:

مردم درباره ی پیامبران اولوالعزم و امام شما امیرالمؤمنین(علیه السلام) چه می گویند؟ گفتم: «آنان کسی را بر أولی العزم مقدّم نمی دانند» امام(علیه السلام) فرمود: خداوند درباره ی موسی(علیه السلام) می فرماید: «وَ کَتَبْنَا لَهُ فِی الْأَلْوَاحِ مِن کُلِّ شَیْءٍ مَّوْعِظَةً» و نمی فرماید: «کُلِّ شَیْءٍ مَّوْعِظَةً» و درباره ی عیسی(علیه السلام) می فرماید: «وَ لِأُبَیِّنَ لَکُم بَعْضَ الَّذِی تَخْتَلِفُونَ فِیهِ» و نمی فرماید: «کُلِّ شَیْءٍ» در حالی که درباره ی امام شما امیرالمؤمنین(علیه السلام) می فرماید: «قُلْ کَفَی بِاللّهِ شَهِیدًا بَیْنِی وَ بَیْنَکُمْ وَ مَنْ عِندَهُ عِلْمُ الْکِتَابِ» و نیز می فرماید: «وَ لاَ رَطْبٍ وَ لاَ یَابِسٍ إِلاَّ فِی کِتَابٍ مُّبِینٍ» و علم این کتاب یعنی قرآن نزد امام شما -- امیرالمؤمنین(علیه السلام) -- جمع است.(2)

و فیه عن بصائر الدرجات عن الصّادق(علیه السلام) مثله مع اختلافٍ فی العبارة.(3)

1- 780.. سوره ی زخرف، آیه ی 63.

2- 781.. فی کتاب الاحتجاج للطبرسی؟ره؟ محمّد بن أبی عمیر الکوفی عن عبد الله بن الولید السمان قال: قال أبو عبد الله(علیه السلام): ما یقول الناس فی أولی العزم و صاحبکم أمیر المؤمنین(علیه السلام)؟ قال: قلت: ما یقدمون علی أولی العزم أحدا قال: فقال أبو عبد الله(علیه السلام): ان الله تبارک و تعالی قال لموسی(علیه السلام): «وَ کَتَبْنا لَهُ فِی الْأَلْواحِ مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ مَوْعِظَةً» و لم یقل کل شی ء موعظة، و قال لعیسی(علیه السلام): وَ لِأُبَیِّنَ لَکُمْ بَعْضَ الَّذِی تَخْتَلِفُونَ فِیهِ و لم یقل کل شی ء، و قال لصاحبکم أمیر المؤمنین(علیه السلام): «قُلْ کَفی بِاللَّهِ شَهِیداً بَیْنِی وَ بَیْنَکُمْ وَ مَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْکِتابِ» و قال؟عز؟: «وَ لا رَطْبٍ وَ لا یابِسٍ إِلَّا فِی کِتابٍ مُبِینٍ» و علم هذا الکتاب عنده. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 611، ح 78]

3- 782.. فی بصائر الدرجات علی بن إسماعیل عن محمّد بن عمر و الزیات عن عبد الله ابن ولید قال: قال لی أبو عبد الله(علیه السلام): أی شی ء یقول الشیعة فی عیسی و موسی و أمیر المؤمنین؟ قلت: یقولون: ان عیسی و موسی أفضل من أمیر المؤمنین، قال: أ یزعمون ان أمیر المؤمنین قد علم ما علم رسول الله(صلی الله علیه و آله)؟ قلت: نعم و لکن لا یقدمون علی أولی العزم من الرسل أحدا، قال أبو عبد الله(علیه السلام): فخاصمهم بکتاب الله، قلت: و فی أی موضع منه أخاصمهم؟ قال: قال الله تبارک و تعالی لموسی: «وَ کَتَبْنا لَهُ فِی الْأَلْواحِ مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ» علمنا أنه لم یکتب لموسی کل شی ء و قال الله تبارک و تعالی لعیسی: «وَ لِأُبَیِّنَ لَکُمْ بَعْضَ الَّذِی تَخْتَلِفُونَ فِیهِ» و قال تبارک و تعالی لمحمّد(صلی الله علیه و آله) «وَ جِئْنا بِکَ عَلی هؤُلاءِ شَهِیداً وَ نَزَّلْنا عَلَیْکَ الْکِتابَ تِبْیاناً لِکُلِّ شَیْ ءٍ». [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 611، ح 79]

«هَلْ يَنظُرُونَ إِلّا السَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً وَ هُمْ لَا يَشْعُرُونَ»(1)

زرارة گويد: از امام باقر(عليه السلام) درباره ى آيه فوق سؤال كردم، فرمود:

مقصود از «الساعة» ساعت قيام قائم؟عج؟ است، كه بغتةً و ناگهانى مى آيد، [مانند قيام قيامت.](2)

«الْأَخِلَّاء يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ»(3)

ابوبصير گويد: امام صادق(عليه السلام) فرمود:

به خدا سوگند، خداوند از «متّقين» در اين آيه جز شما شيعيان را اراده نكرده است.(4)

1- 783.. سوره ى زخرف، آيه ى 66.

2- 784.. قال محمّد بن العبّاس حدثنا على بن عبد الله بن أسد عن إبراهيم بن محمّد عن إسماعيل بن بشار عن على بن جعفر الحضرمى عن زرارة بن أعين قال سألت أبا جعفر(عليه السلام) عن قول الله؟عز؟ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً قال هى ساعة القائم تأتيهم بغتة. [تأويل الآيات، ص 552، ح 46]

3- 785.. سوره ى زخرف، آيه ى 67.

4- 786.. عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ(عليه السلام) إِذْ دَخَلَ عَلَيْهِ أَبُو بَصِيرٍ وَ قَدْ خَفَرَهُ النَّفَسُ فَلَمَّا أَخَذَ مَجْلِسَهُ قَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(عليه السلام) يَا أَبَا مُحَمَّدٍ مَا هَذَا النَّفَسُ الْعَالِي فَقَالَ جُعِلْتُ فِدَاكَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ كَبِرَ سِنِّي وَ دَقَّ عَظْمِي وَ اقْتَرَبَ أَجَلِي مَعَ أَنَّنِي لَسْتُ أَدْرِي مَا أَرِدُ عَلَيْهِ مِنْ أَمْرِ آخِرَتِي فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(عليه السلام) يَا أَبَا مُحَمَّدٍ وَ إِنَّكَ لَتَقُولُ هَذَا قَالَ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ كَيْفَ لَا أَقُولُ هَذَا فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُكْرِمُ الشَّبَابَ مِنْكُمْ وَ يَسْتَحْيِي مِنَ الْكُهُولِ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَكَيْفَ يُكْرِمُ الشَّبَابَ وَ يَسْتَحْيِي مِنَ الْكُهُولِ فَقَالَ: يُكْرِمُ اللَّهُ الشَّبَابَ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ وَ يَسْتَحْيِي مِنَ الْكُهُولِ أَنْ يُحَاسِبَهُمْ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ هَذَا لَنَا خَاصَّةً أَمْ لِأَهْلِ التَّوْحِيدِ قَالَ فَقَالَ لَا وَ اللَّهِ إِلَّا لَكُمْ خَاصَّةً دُونَ الْعَالَمِ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَإِنَّا قَدْ نُبِزْنَا نَبْزاً انْكَسَرَتْ لَهُ ظُهُورُنَا وَ مَاتَتْ لَهُ أَفْئِدَتُنَا وَ اسْتَحَلَّتْ لَهُ الْوُلَاةُ دِمَاءَنَا فِي حَدِيثٍ رَوَاهُ لَهُمْ فُقَهَاؤُهُمْ قَالَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(عليه السلام) الرَّافِضَةُ قَالَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ لَا وَ اللَّهِ مَا هُمْ سَمَّوْكُمْ وَ لَكِنَّ اللَّهَ سَمَّاكُمْ بِهِ أَ مَا عَلِمْتَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ أَنَّ سَبْعِينَ رَجُلًا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ رَفَضُوا فِرْعَوْنَ وَ قَوْمَهُ لَمَّا اسْتَبَانَ لَهُمْ ضَلَالُهُمْ فَلَحِقُوا بِمُوسَى(عليه السلام) لَمَّا اسْتَبَانَ لَهُمْ هُدَاهُ فَسُمُّوا فِي عَسْكَرِ مُوسَى الرَّافِضَةَ لِأَنَّهُمْ رَفَضُوا فِرْعَوْنَ وَ كَانُوا أَشَدَّ أَهْلِ ذَلِكَ الْعَسْكَرِ عِبَادَةً وَ أَشَدَّهُمْ حُبّاً لِمُوسَى وَ هَارُونَ وَ ذُرِّيَّتِهِمَا(عليهم السلام). فَأَوْحَى اللَّهُ؟عز؟ إِلَى مُوسَى(عليه السلام) أَنْ أَثْبِتْ لَهُمْ هَذَا الِاسْمَ فِي التَّوْرَاةِ فَإِنِّي قَدْ سَمَّيْتُهُمْ بِهِ وَ نَحَلْتُهُمْ إِيَّاهُ فَأَثْبَتَ مُوسَى(عليه السلام) الِاسْمَ لَهُمْ ثُمَّ ذَخَرَ اللَّهُ؟عز؟ لَكُمْ هَذَا الِاسْمَ حَتَّى نَحَلَكُمُوهُ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ رَفَضُوا الْخَيْرَ وَ رَفَضْتُمُ الشَّرَّ افْتَرَقَ النَّاسُ كُلَّ فُرْقَةٍ وَ تَشَعَّبُوا كُلَّ شُعْبَةٍ فَانْشَعَبْتُمْ مَعَ أَهْلِ بَيْتِ نَبِيِّكُمْ(صلى الله عليه و آله) وَ ذَهَبْتُمْ حَيْثُ ذَهَبُوا وَ اخْتَرْتُمْ مَنِ اخْتَارَ اللَّهُ لَكُمْ وَ أَرَدْتُمْ مَنْ أَرَادَ اللَّهُ فَأَبْشِرُوا ثُمَّ أَبْشِرُوا فَأَنْتُمْ وَ اللَّهِ الْمَرْحُومُونَ الْمُتَقَبَّلُ مِنْ مُحْسِنِكُمْ وَ الْمُتَجَاوَزُ عَنْ مُسِيئِكُمْ مَنْ لَمْ يَأْتِ اللَّهَ؟عز؟ بِمَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَمْ يُتَقَبَّلْ مِنْهُ حَسَنَةٌ وَ لَمْ يُتَجَاوَزْ لَهُ عَنْ سَيِّئَةٍ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُكَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ زِدْنِي. فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ لِلَّهِ؟عز؟ مَلَائِكَةً يُسَبِّحُونَ عَنْ ظُهُورِ شِيعَتِنَا كَمَا يُسَبِّحُ الرِّيحُ الْوَرَقَ فِي أَوَانِ سُقُوطِهِ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ؟عز؟ -- الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَ يَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا اسْتِغْفَارُهُمْ وَ اللَّهِ لَكُمْ دُونَ هَذَا الْخَلْقِ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُكَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ زِدْنِي قَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَكَرَكُمُ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ فَقَالَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجالٌ صَدَقُوا

ما عاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضى نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِيلًا إِنَّكُمْ وَفَيْتُمْ بِمَا أَخَذَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِيثَاقَكُمْ مِنْ وَلَايَتِنَا وَ إِنَّكُمْ لَمْ تُبَدِّلُوا بِنَا غَيْرَنَا وَ لَوْ لَمْ تَفْعَلُوا لَعَيَّرَكُمُ اللَّهُ كَمَا عَيَّرَهُمْ حَيْثُ يَقُولُ جَلَّ ذِكْرُهُ -- وَ ما وَجَدْنا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَ إِنْ وَجَدْنا أَكْثَرَهُمْ لَفاسِقِينَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی. فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَكَرَكُمُ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ فَقَالَ إِخْواناً عَلى سُرُرٍ مُتَقابِلِينَ وَ اللَّهِ مَا أَرَادَ بِهَذَا غَيْرَكُمْ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ -- الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ وَ اللَّهِ مَا أَرَادَ بِهَذَا غَيْرَكُمْ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَكَرَنَا اللَّهُ؟عز؟ وَ شِيعَتَنَا وَ عَدُوَّنَا فِي آيَةٍ مِنْ كِتَابِهِ فَقَالَ؟عز؟ -- هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ إِنَّما يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبابِ فَنَحْنُ الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ عَدُوُّنَا الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ وَ شِيعَتُنَا هُمْ أُولُوا الْأَلْبابِ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی. فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ وَ اللَّهِ مَا اسْتَثْنَى اللَّهُ؟عز؟ بِأَحَدٍ مِنْ أَوْصِيَاءِ الْأَنْبِيَاءِ وَ لَا أَتْبَاعِهِمْ مَا خَلَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ(عليه السلام) وَ شِيعَتَهُ فَقَالَ فِي كِتَابِهِ وَ قَوْلُهُ الْحَقُّ -- يَوْمَ لا يُغْنِي مَوْلًى عَنْ مَوْلًى شَيْئاً وَ لا هُمْ يُنْصَرُونَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ يَعْنِي بِذَلِکَ عَلِيّاً(عليه السلام) وَ شِيعَتَهُ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی. قَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَكَرَكُمُ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ إِذْ يَقُولُ -- يا عِبادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلى أَنْفُسِهِمْ لا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ وَ اللَّهِ مَا أَرَادَ بِهَذَا غَيْرَكُمْ فَهَلْ سَرَرْتُکَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَكَرَكُمُ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ فَقَالَ إِنَّ عِبادِي لَيْسَ لَکَ عَلَيْهِمْ سُلْطانٌ وَ اللَّهِ مَا أَرَادَ بِهَذَا إِلَّا الْأَئِمَّةَ(عليه السلام) وَ شِيعَتَهُمْ فَهَلْ سَرَرْتُکَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی. فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَكَرَكُمُ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ فَقَالَ فَأُولئِکَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الصِّدِّيقِينَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصَّالِحِينَ وَ حَسُنَ أُولئِکَ رَفِيقاً فَرَسُولُ اللَّهِ(صلى الله عليه و آله) فِي الْآيَةِ النَّبِيُّونَ وَ نَحْنُ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ الصِّدِّيقُونَ وَ الشُّهَدَاءُ وَ أَنْتُمُ الصَّالِحُونَ فَتَسَمَّوْا بِالصَّلَاحِ كَمَا سَمَّاكُمُ اللَّهُ؟عز؟ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی. قَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَكَرَكُمُ اللَّهُ إِذْ حَكَى عَنْ عَدُوِّكُمْ فِي النَّارِ بِقَوْلِهِ -- وَ قالُوا ما لَنا لا نَرى رِجالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرارِ أَتَّخَذْناهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصارُ وَ اللَّهِ مَا عَنَى وَ لَا أَرَادَ بِهَذَا غَيْرَكُمْ صِرْتُمْ عِنْدَ أَهْلِ هَذَا الْعَالَمِ شِرَارَ النَّاسِ وَ أَنْتُمْ وَ اللَّهِ فِي الْجَنَّةِ تُحْبَرُونَ وَ فِي النَّارِ تُطْلَبُونَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی. قَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ مَا مِنْ آيَةٍ نَزَلَتْ تَقُودُ إِلَى الْجَنَّةِ وَ لَا تَذْكُرُ أَهْلَهَا بِخَيْرٍ إِلَّا وَ هِيَ فِينَا وَ فِي شِيعَتِنَا وَ مَا مِنْ آيَةٍ نَزَلَتْ تَذْكُرُ أَهْلَهَا بِشَرٍّ وَ لَا تَسُوقُ إِلَى النَّارِ إِلَّا وَ هِيَ فِي عَدُوِّنَا وَ مَنْ خَالَفَنَا فَهَلْ سَرَرْتُکَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَيْسَ عَلَى مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا نَحْنُ وَ شِيعَتُنَا وَ سَائِرُ النَّاسِ مِنْ ذَلِکَ بُرَآءُ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ وَ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى فَقَالَ حَسْبِي. [كافى، ج 8، ص 34، ح 6]

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

آگاه باشید که هر دوستی و رفاقتی که در دنیا برای غیر خدا بوده باشد در قیامت تبدیل به دشمنی خواهد شد.

امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود:

فردای قیامت ظالم [از حسرت] دست خود را به دندان می گیرد، و ارتحال به قیامت نزدیک است، و دوستی ها تبدیل به ندامت [و دشمنی] می شود مگر دوستی بین متّقین [که برای خدا بوده است.](1)

و در مصباح الشریعه از امام صادق(علیه السلام) نقل شده که فرمود:

برای دوستی و برادری، اهل تقوا را انتخاب کن، گرچه در تاریکی های زمین باشند

و تو عمر خود را در طلب آنان تمام کنی، چرا که خداوند بعد از پیامبران (صلوات الله

علیهم أجمعین) بهتر از آنان را نیافریده است، و خداوند به بنده مؤمن خود نعمتی بالاتر از مصاحبت و رفاقت با آنان عطا نکرده است، چرا که می فرماید: «الْأَخِلَّاء يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ» و من گمان می کنم در زمان ما اگر کسی بخواهد دوست بدون عیب پیدا کند، بدون دوست خواهد ماند.(2)

1- 787.. و قال أمیر المؤمنین(علیه السلام) و للظالم غدا بکفه [یکفیه عضة یدیه] عضة و للرجل وشیک و للأخلاء ندامة إلّا المتقین. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 287]

2- 788.. فی مصباح الشریعة قال الصّادق(علیه السلام): و اطلب مواخاة الأتقیاء و لو فی ظلمات الأرض، و أن أفنیت عمرک فی طلبهم، فان الله؟عز؟ لم یخلق أفضل منهم علی وجه الأرض بعد النّبیین صلوات الله علیهم، و ما أنعم الله تعالی علی عبد بمثل ما أنعم به من التوفیق لصحبتهم، قال الله تعالی: «الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ» و أظن أن من طلب فی زماننا هذا صدیقا بلا عیب بقی بلا صدیق. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 613، ح 83]

«الَّذِینَ آمَنُوا بِآیَاتِنَا وَ کَانُوا مُسْلِمِینَ * ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنتُمْ وَ أَزْوَاجُکُمْ تُحْبَرُونَ ...»(1)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

اهل بهشت به اندازه ی عمر دنیا، برای یک وعده ی غذا بر سر سفره بهشتی می نشینند، و به اندازه ی آنچه در دنیا خورده اند را می خورند. سپس خداوند؟عز؟ آنچه برای دشمنان آل محمّد(صلی الله علیه و آله) آماده نموده است را بیان می کند و می فرماید: «إِنَّ الْمُجْرِمِینَ فِی عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ * لَا یُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَ هُمْ فِیهِ مُبْلِسُونَ» یعنی آیسون من الخیر، و این سخن امیرالمؤمنین(علیه السلام) است که می فرماید: و امّا اهل معصیت را خداوند در آتش مخلّد نموده و دست و پای آنان را به گردن های شان بسته، و لباس های آتشین بر بدن های آنان پوشانده است، و آنان در عذاب و آتش سوزان قرار دارند، و در گودالی از آتش هستند و طبقی بر آنان قرار دارد که هرگز برداشته نخواهد شد، و هرگز نسیمی به آنان نمی رسد، و عذاب شان با آن شدّت و سختی تمام نمی شود، نه دوران عذاب شان تمام می شود و نه عمرشان به آخر می رسد!(2)

1- 789.. سوره ی زخرف، آیات 69 و 70.

2- 790.. فذلک قول أمیر المؤمنین(علیه السلام) «و أما أهل المعصیة فخلدوا فی النار، و أوثق منهم الأقدام، و غل منهم الأیدی إلی الأعناق، و ألبس أجسادهم سرابیل القطران و قطعت لهم مقطعات من النار، هم فی عذاب قد اشتد حره و نار قد أطبق علی أهلها، فلا یفتح عنهم أبدا، و لا یدخل علیهم ریح أبدا، و لا ینقضی منهم الغم أبدا و العذاب أبدا شدید و العقاب أبدا جدید، لا الدار زائلة فتفنی و لا آجال القوم تقضی. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 289]

«وَ نَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُم مَّاكِثُونَ * لَقَدْ جِئْنَاكُم بِالْحَقِّ وَ لَكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ»(1)

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) درباره ی اهل دوزخ می فرماید:

آنان چون از مأمورینِ و خَزَنه ی جهنّم ناامید می شوند به مالک دوزخ که رئیس خَزَنه دوزخ است پناه می برند تا او آنان را از آن عذاب و خواری نجات بدهد، چنان که خداوند می فرماید: «وَ نَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ» پس چهل سال به آنان پاسخ داده نمی شود و در عذاب می مانند، و پس از آن گفته می شود: «إِنَّكُم مَّاكِثُونَ» یعنی شما برای همیشه در عذاب خواهید بود، و در این هنگام از مولای خود -- یعنی ربّ العالمین -- مأیوس می شوند، [چرا که] خداوند، برای آنان در دنیا از هر چیزی ناچیزتر بود، و آنان در طول زندگی خود در دنیا، هوا و هوس های خود را، بر خواسته خداوند مقدّم می دانستند...

حدیث فوق به طور تفصیل در ذیل آیه «وَ قَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ»(2) گذشت.

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

مقصود آنان از «لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ» مرگ است، و مالک در جواب آنان می گوید: شما برای همیشه در آتش خواهید ماند، و مقصود خداوند از «جِئْنَاكُم بِالْحَقِّ» ولایت امیرالمؤمنین(علیه السلام) است، و مقصود از «أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ» کراهت از ولایت امیرالمؤمنین(علیه السلام) است، و دلیل بر این که مقصود از «حقّ» ولایت امیرالمؤمنین(علیه السلام) است، آیه «وَ قُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ ...»(3)، می باشد، و

1- 791.. سوره ی زخرف، آیات 77 و 78.

2- 792.. سوره ی غافر، آیه ی 49.

3- 793.. سوره ی کهف، آیه ی 29.

حق در این آیه ولایة علیّ(علیه السلام) است، و مقصود از «ظّالِمِینَ» ظالمین حقّ آل محمّد(صلی الله علیه و آله) می باشند.(1)

«أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ * أَمْ یَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَ نَجْوَاهُم بَلَی وَ رُسُلُنَا لَدَیْهِمْ یَکْتُبُونَ»(2)

مرحوم علیّ بن ابراهیم قمّی گوید:

این آیه مربوط به عهـدنامه و پیمانی است که منافقین بین خود مقرّر نمودنـد -- و در کعبه گذاردنـد -- که هرگز نگذارند خلافت و امامت بعد از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در بین اهل بیت او قرار بگیرد.(3)

امام صادق(علیه السلام) در تفسیر «کَرِهُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ»(4)، فرمود:

مقصود؛ کراهت از ولایت امیرالمؤمنین(علیه السـلام) است و خداونـد آن را بر بندگان خود واجب نمود، و لکن منافقین بین خود عهدنامه ای نوشتند که بعد از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) هرگز نگذارند، خلافت به امیرالمؤمنین(علیه السلام) برسد، و

1- 794.. ثم حکی نـداء أهل النار فقال وَ نادَوْا یا مالِکُ لِیَقْضِ عَلَیْنا رَبُّکَ قالَ أی نموت فیقول مالک إِنَّکُمْ ماکِثُونَ ثم قال الله لَقَدْ جِئْناکُمْ بِالْحَقِّ یعنی بولایة أمیر المؤمنین(علیه السلام) وَ لکِنَّ أَکْثَرَکُمْ لِلْحَقِّ کارِهُونَ و الدلیل علی أن الحق ولایة أمیر المؤمنین(علیه السلام) قوله: «وَ قُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّکُمْ یعنی ولایة علی فَمَنْ شاءَ فَلْیُؤْمِنْ وَ مَنْ شاءَ فَلْیَکْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنا لِلظَّالِمِینَ آل محمّد حقهم ناراً». [تفسیر قمّی، ج 2، ص 289]

2- 795.. سوره ی زخرف، آیات 79 و 80.

3- 796.. ثم ذکر علی أثر هذا خبرهم و ما تعاهدوا علیه فی الکعبة أن لا یردوا الأمر فی أهل بیت رسول الله(صلی الله علیه و آله) فقال أَمْ أَبْرَمُوا أَمْراً فَإِنَّا مُبْرِمُونَ إلی قوله لَدَیْهِمْ یَکْتُبُونَ و قوله قُلْ إِنْ کانَ لِلرَّحْمنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعابِدِینَ یعنی أول القائلین لله أن یکون له ولد و قوله وَ هُوَ الَّذِی فِی السَّماءِ إِلهٌ وَ فِی الْأَرْضِ إِلهٌ قال هو إله فی السماء و الأرض. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 289]

4- 797.. سوره ی محمّد، آیه ی 9.

نویسنده ی آن عهدنامه ابوعبیده ی جرّاح بود و آیه «أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ...» درباره ی آنان نازل شد.(1)

بریده ی اسلمی گوید: پیامبر خدا(صلی الله علیه و آله) به برخی از اصحاب خود فرمود:

«بر علیّ(علیه السلام) به عنوان امیرالمؤمنین سلام کنید» پس یکی از آنان گفت: «به خدا سوگند هرگز نباید نبوّت و امامت در یک خانواده جمع شود». و پس از سخن او این آیه نازل شد «أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ....»(2)

1- 798.. وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) فِی قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی -- إِنَّ الَّذِینَ ارْتَدُّوا عَلی أَدْبارِهِمْ مِنْ بَعْدِ ما تَبَیَّنَ لَهُمُ الْهُدَی فُلَانٌ وَ فُلَانٌ وَ فُلَانٌ ارْتَدُّوا عَنِ الْإِیمَانِ فِی تَرْکِ وَلَایَةِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ(علیه السلام) قُلْتُ قَوْلُهُ تَعَالَی ذلِکَ بِأَنَّهُمْ قالُوا لِلَّذِینَ کَرِهُوا ما نَزَّلَ اللَّهُ سَنُطِیعُکُمْ فِی بَعْضِ الْأَمْرِ قَالَ نَزَلَتْ وَ اللَّهِ فِیهِمَا وَ فِی أَتْبَاعِهِمَا وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ؟عز؟ الَّذِی نَزَلَ بِهِ جَبْرَئِیلُ(علیه السلام) عَلَی مُحَمَّدٍ(صلی الله علیه و آله) ذلِکَ بِأَنَّهُمْ قالُوا لِلَّذِینَ کَرِهُوا ما نَزَّلَ اللَّهُ فِی عَلِیٍّ(علیه السلام) سَنُطِیعُکُمْ فِی بَعْضِ الْأَمْرِ قَالَ دَعَوْا بَنِی أُمَیَّةَ إِلَی مِیثَاقِهِمْ أَلَّا یُصَیِّرُوا الْأَمْرَ فِینَا بَعْدَ النَّبِیِّ(صلی الله علیه و آله) وَ لَا یُعْطُونَا مِنَ الْخُمُسِ شَیْئاً وَ قَالُوا إِنْ أَعْطَیْنَاهُمْ إِیَّاهُ لَمْ یَحْتَاجُوا إِلَی شَیْ ءٍ وَ لَمْ یُبَالُوا أَنْ یَکُونَ الْأَمْرُ فِیهِمْ فَقَالُوا سَنُطِیعُکُمْ فِی بَعْضِ الْأَمْرِ الَّذِی دَعَوْتُمُونَا إِلَیْهِ وَ هُوَ الْخُمُسُ أَلَّا نُعْطِیَهُمْ مِنْهُ شَیْئاً وَ قَوْلُهُ کَرِهُوا ما نَزَّلَ اللَّهُ وَ الَّذِی نَزَّلَ اللَّهُ مَا افْتَرَضَ عَلَی خَلْقِهِ مِنْ وَلَایَةِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ(علیه السلام) وَ کَانَ مَعَهُمْ أَبُو عُبَیْدَةَ وَ کَانَ کَاتِبَهُمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ أَمْ أَبْرَمُوا أَمْراً فَإِنَّا مُبْرِمُونَ أَمْ یَحْسَبُونَ أَنَّا لا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَ نَجْواهُمْ الآیَةَ. [کافی، ج 1، ص 420، ح 43]

2- 799.. محمّد بن العبّاس حدثنا أحمد بن محمّد النوفلی عن محمّد بن حماد الشاشی عن الحسین بن أسد الطفاوی عن علی بن إسماعیل المیثمی عن المفضل بن زبیر عن أبی داود عن بریدة الأسلمی أن النّبی(صلی الله علیه و آله) قال لبعض أصحابه سلموا علی علی بإمرة المؤمنین فقال رجل من القوم لا و الله لا یجتمع النبوة و الخلافة فی أهل بیت أبدا فأنزل الله؟عز؟ أَمْ أَبْرَمُوا أَمْراً فَإِنَّا مُبْرِمُونَ أَمْ یَحْسَبُونَ أَنَّا لا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَ نَجْواهُمْ بَلی وَ رُسُلُنا لَدَیْهِمْ یَکْتُبُونَ. [تأویل الآیات، ج 2، ص 553، ح 48]

عبدالله بن عبّاس گوید:

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) از اصحاب خود دو مرتبه برای امیرالمؤمنین(علیه السلام) پیمان گرفت، مرتبه اوّل زمانی بود که به آنان فرمود: آیا می دانید ولیّ شما بعد از من کیست؟ و آنان گفتند: «خدا و رسول او بهتر می داند». سپس آن حضرت فرمود: ولیّ شما بعد از من «صالح المؤمنین» است و با دست مبارک خود اشاره ی به علیّ بن ابیطالب نمود. و مرتبه دوّم روز غدیر خمّ بود که فرمود: «مَنْ کُنْتُ مَوْلاَ هُ فَعَلِیٌّ هَـذَا مَوْلاَ هُ» در حالی که آنان در باطن خود می گفتند: «ما خلافت را به این خانه ارجاع نخواهیم داد، و خمس را نیز به آنان اعطا نخواهیم کرد» و خداوند آنچه در باطن آنان بود را به پیامبر خود(صلی الله علیه و آله) خبر داد و این آیه نازل شد: «أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ * أَمْ یَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَ نَجْوَاهُم بَلَی وَ رُسُلُنَا لَدَیْهِمْ یَکْتُبُونَ.»(1)

مؤلّف گوید:

در سوره ی محمّد(صلی الله علیه و آله) روایات مربوط به این موضوع خواهد آمد إن شاء الله.

«قُلْ إِن کَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِینَ»(2)

---

1 - 800.. و یؤیده ما روی عن عبد الله بن العبّاس رضی الله عنه أنه قال إن رسول الله(صلی الله علیه و آله) أخذ علیهم المیثاق مرتین لأمیر المؤمنین(علیه السلام) الأولی حین قال أ تدرون من ولیکم من بعدی قالوا الله و رسوله أعلم قال صالح المؤمنین و أشار بیده إلی علی بن أبی طالب(علیه السلام) و قال هذا ولیکم من بعدی و الثانیة یوم غدیر خم یقول من کنت مولاه فهذا علی مولاه و کانوا قد أسروا فی أنفسهم و تعاقدوا أن لا نرجع إلی أهله هذا الأمر و لا نعطیهم الخمس فأطلع الله نبیه(صلی الله علیه و آله) علی أمرهم و أنزل علیه أَمْ أَبْرَمُوا أَمْراً فَإِنَّا مُبْرِمُونَ أَمْ یَحْسَبُونَ أَنَّا لا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَ نَجْواهُمْ بَلی وَ رُسُلُنا لَدَیْهِمْ یَکْتُبُونَ. [تأویل الآیات، ج 2، ص 554، ح 49]

2- 801.. سوره ی زخرف، آیه ی 81.

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

هنگـامی که خداونـد اراده نمود آدم(علیه السـلام) را خلق کنـد، آب را بر روی خاک ریخت و قبضه ای از آن را برداشت و مخلوط نمود و سپس آن را دو قسـمت کرد و آن ها حرکتی کردنـد و سـپس آتش برای آنان افروخت و اصـحاب شـمال را فرمود، تا داخل آن شونـد و آنان ترسـیدند و داخل آن نشدنـد، سـپس اصـحاب یمین را فرمود تا داخل آن شونـد و آنان داخل شدند، و خداوند به آتش امر نمود تا برای آنان سرد و سلامت شود، و چون اصحاب شمال وضع اصحاب یمین را دیدند گفتند: خدایا باز همان دستور خود را برای ما اعاده کن و خداوند اعاده نمود و فرمود: داخل آتش شوید، و آنان داخل آتش نشدند، پس خداوند همه آنان را باز تبدیل به گل نمود و آدم(علیه السلام) را از آن خلق نمود، از این رو اصـحاب یمین و اصـحاب شمال از همدیگر جدا شدند، سپس امام صادق(علیه السلام) فرمود: آنان دیدند که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) اوّل کسی بود که داخل آتش شد، از این رو خداوند می فرماید: «قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ.»(1)

ص: 564

---

1 - 802.. عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي نَصْرٍ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ إِنَّ اللَّهَ؟عز؟ لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَخْلُقَ آدَمَ(علیه السلام) أَرْسَلَ الْمَاءَ عَلَى الطِّينِ ثُمَّ قَبَضَ قَبْضَةً فَعَرَكَهَا ثُمَّ فَرَّقَهَا فِرْقَتَيْنِ بِيَدِهِ ثُمَّ ذَرَأَهُمْ فَإِذَا هُمْ يَدِبُّونَ ثُمَّ رَفَعَ لَهُمْ ناراً فَأَمَرَ أَهْلَ الشِّمَالِ أَنْ يَدْخُلُوهَا فَذَهَبُوا إِلَيْهَا فَهَابُوهَا فَلَمْ يَدْخُلُوهَا ثُمَّ أَمَرَ أَهْلَ الْيَمِينِ أَنْ يَدْخُلُوهَا فَذَهَبُوا فَدَخَلُوهَا فَأَمَرَ اللَّهُ جَلَّ وَ عَزَّ النَّارَ فَكَانَتْ عَلَيْهِمْ بَرْداً وَ سَلَاماً فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ أَهْلُ الشِّمَالِ قَالُوا رَبَّنَا أَقِلْنَا فَأَقَالَهُمْ ثُمَّ قَالَ لَهُمُ ادْخُلُوهَا فَذَهَبُوا فَقَامُوا عَلَيْهَا وَ لَمْ يَدْخُلُوهَا فَأَعَادَهُمْ طِيناً وَ خَلَقَ مِنْهَا آدَمَ(علیه السلام) وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) فَلَنْ يَسْتَطِيعَ هَؤُلَاءِ أَنْ يَكُونُوا مِنْ هَؤُلَاءِ وَ لَا هَؤُلَاءِ أَنْ يَكُونُوا مِنْ هَؤُلَاءِ قَالَ فَيَرَوْنَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) أَوَّلُ مَنْ دَخَلَ تِلْكَ النَّارَ فَذَلِكَ قَوْلُهُ جَلَّ وَ عَزَّ -- قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعابِدِينَ. [کافی، ج 2، ص 7، ح 3]

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

«فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ» به معنای «أوّل الآنفین أن یکون له ولد» می باشد، یعنی رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نخستین کسی بود که فرزند داشتن خداوند را انکار کرد.(1)

امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود:

«أَوَّلُ الْعَابِدِينَ» به معنای أوّل الجاحدین است و ظاهر این سخن ضدّ باطن آن است.(2)

«سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ»(3)

مرحوم صدوق با سند خود از یزید بن اصمّ نقل کرده که گوید:

شخصی به عمر بن خطّاب گفت: معنای «سبحان الله» چیست؟ عمر گفت: در این باغ مردی است که اگر از او سؤال شود پاسخ می دهد، و اگر سؤال نشود، ابتدای به سخن می کند، پس آن شخص وارد شد، و سؤال خود را از امیرالمؤمنین(علیه السلام) کرد و آن حضرت فرمود: «سبحان الله» تعظیم جلالت خداوند و تنزیه و منزّه دانستن اوست از آنچه مشرکان درباره ی او می گویند، و چون بنده ای بگوید: «سبحان الله» هر ملکی از ملائکه بر او درود می فرستد.(4)

1- 803.. و قوله قُلْ إِنْ كانَ لِلرَّحْمنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعابِدِينَ یعنی أول القائلین لله أن یکون له ولد و قوله وَ هُوَ الَّذِی فِی السَّماءِ إِلهٌ وَ فِی الْأَرْضِ إِلهٌ قال هو إله فی السماء و الأرض. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 289]

2- 804.. قَوْلُهُ إِنْ كانَ لِلرَّحْمنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعابِدِينَ أَيِ الْجَاحِدِينَ وَ التَّأْوِيلُ فِی هَذَا الْقَوْلِ بَاطِنُهُ مُضَادٌّ لِظَاهِرِهِ. [احتجاج طبرسی، ص 250]

3- 805.. سوره ی زخرف، آیه ی 82.

4- 806.. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ السِّجْزِيُّ بِنَيْسَابُورَ قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو الْحَسَنِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمْزَةَ الشَّعْرَانِيُّ الْعَمَّارِيُّ مِنْ وُلْدِ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الْبَاقِي الْأَذَنِيُّ بِأَذَنَةَ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ الْمَعَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ عَنْ يَحْيَى بْنِ عُقْبَةَ بْنِ أَبِي الْعَيْزَارِ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَجَّارٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ الْأَصَمِّ قَالَ سَأَلَ رَجُلٌ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَا تَفْسِيرُ سُبْحَانَ اللَّهِ قَالَ إِنَّ فِی هَذَا الْحَائِطِ رَجُلًا كَانَ إِذَا سُئِلَ أَنْبَأَ وَ إِذَا سَكَتَ ابْتَدَأَ فَدَخَلَ الرَّجُلُ فَإِذَا هُوَ عَلِيُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ(علیه السلام) فَقَالَ يَا أَبَا الْحَسَنِ مَا تَفْسِيرُ سُبْحَانَ اللَّهِ قَالَ هُوَ تَعْظِيمُ جَلَالِ اللَّهِ؟عز؟ وَ تَنْزِيهُهُ عَمَّا قَالَ فِيهِ كُلُّ مُشْرِكٍ فَإِذَا قَالَهَا الْعَبْدُ صَلَّى عَلَيْهِ كُلُّ مَلَكٍ. [توحید صدوق، ص 311، ح 1]

امام صادق(علیه السلام) در حدیث مفصّلی فرمود:

از اوصاف مختلف عرش الهی این است که خداوند می فرماید: «رَبِّ الْعَرْشِ» یعنی ربّ الوَحدانیّة. و «عَمَّا یَصِفُونَ» اشاره است به این که برخی خداونـد را به مخلوق او تشبیه نموده و او را دارای دست دانسـته و گفته اند: «یَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ»(1)، و برخی او را دارای پا دانسـته و گفته انـد: «او پای خود را بر صـخره ی بیت المقدّس گذارد و از آنجا به آسـمان بالا رفت» و خداوند را به صـفات مخلوق توصـیف نموده اند، و خداوند می فرماید: «سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَاوَاتِ ...».

سپس فرمود:

«رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا یَصِفُونَ» یعنی «رَبِ الْمَثَلِ الْأَعْلَی عَمَّا بِهِ مَثَّلُوهُ -- وَ لِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلی الَّذِی لَا یُشْبِهُهُ شَیْ ءٌ وَ لَا یُوصَفُ وَ لَا یُتَوَهَّمُ فَذَلِکَ الْمَثَلُ الْأَعْلَی.»(2)

1- 807.. سوره ی مائده، آیه ی 64.

2- 808.. فَمِن اخْتِلَافِ صِفَاتِ الْعَرْشِ أَنَّهُ قَالَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی -- رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا یَصِفُونَ وَ هُوَ وَصْفُ عَرْشِ الْوَحْدَانِیَّةِ لِأَنَّ قَوْماً أَشْرَکُوا کَمَا قُلْتُ لَکَ قَالَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی رَبِّ الْعَرْشِ رَبِّ الْوَحْدَانِیَّةِ عَمَّا یَصِفُونَ وَ قَوْماً وَصَفُوهُ بِیَدَیْنِ فَقَالُوا یَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ وَ قَوْماً وَصَفُوهُ بِالرِّجْلَیْنِ فَقَالُوا وَضَعَ رِجْلَهُ عَلَی صَخْرَةِ بَیْتِ الْمَقْدِسِ فَمِنْهَا ارْتَقَی إِلَی السَّمَاءِ وَ قَوْماً وَصَفُوهُ بِالْأَنَامِلِ فَقَالُوا إِنَّ مُحَمَّداً(صلی الله علیه و آله) قَالَ إِنِّی وَجَدْتُ بَرْدَ أَنَامِلِهِ عَلَی قَلْبِی فَلِمِثْلِ هَذِهِ الصِّفَاتِ قَالَ رَبِ الْعَرْشِ عَمَّا یَصِفُونَ یَقُولُ رَبِّ الْمَثَلِ الْأَعْلَی عَمَّا بِهِ مَثَّلُوهُ -- وَ لِلهِ الْمَثَلُ الْأَعْلی الَّذِی لَا یُشْبِهُهُ شَیْ ءٌ وَ لَا یُوصَفُ وَ لَا یُتَوَهَّمُ فَذَلِکَ الْمَثَلُ الْأَعْلَی. [توحید صدوق، ص 323، ح 1]

و در سوره ی نمل ذیل آیه «رَبُ الْعَرْشِ الْعَظِیمِ» حدیث فوق به طور کامل گذشت.(1)

و در ذیل آیه 26 سوره ی یوسف «قُلْ هذِهِ سَبِیلِی أَدْعُوا إِلَی اللَّهِ عَلی بَصِیرَةٍ ...» روایات فراوانی گذشت.

«وَ هُوَ الَّذِی فِی السَّمَاءِ إِلَهٌ وَ فِی الْأَرْضِ إِلَهٌ وَ هُوَ الْحَکِیمُ الْعَلِیمُ»(2)

هشام بن حکم گوید:

ابوشاکر دیصانی [ملحد] به من گفت: «در قرآن آیه ای هست که سخن ما را تأیید

می کند». گفتم: کدام آیه؟ او گفت: آیه «وَ هُوَ الَّذِی فِی السَّمَاءِ إِلَهٌ ...» پس من

نتوانستم به او پاسخ بدهم تا این که به حج رفتم و سخن او را [که خدا را جسم

می دانست] به امام صادق(علیه السلام) گفتم: و آن حضرت فرمود: «این سخن کافر پلیدی

است و چون بازگشتی، به او بگو: نام تو در کوفه چیست؟ او خواهد گفت: فلانی،

پس به او بگو: نام تو در بصره چیست؟ او خواهد گفت: فلانی، پس به او بگو خداوند

نیز چنین است، او در آسمان إله است، و در دریاها إله است، و در روی زمین إله است، و در بیابان ها نیز إله است، و در هر مکانی إله است».

هشام بن حکم گوید:

پس من به کوفه آمدم و نزد ابوشاکر رفتم و پاسخ امام(علیه السلام) را به او گفتم، و او گفت: این چیزی است که تو از حجاز آورده ای.(3)

1- 809.. کافی، ج 1، ص 99، ح 1.

2- 810.. سوره ی زخرف، آیه ی 84.

3- 811.. عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَکَمِ قَالَ قَالَ أَبُو شَاکِرٍ الدَّیْصَانِیُّ -- إِنَّ فِی الْقُرْآنِ آیَةً هِیَ قَوْلُنَا قُلْتُ مَا هِیَ فَقَالَ -- وَ هُوَ الَّذِی فِی السَّماءِ إِلهٌ وَ فِی الْأَرْضِ إِلهٌ فَلَمْ أَدْرِ بِمَا أُجِیبُهُ فَحَجَجْتُ فَخَبَّرْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) فَقَالَ هَذَا کَلَامُ زِنْدِیقٍ خَبِیثٍ إِذَا رَجَعْتَ إِلَیْهِ فَقُلْ لَهُ مَا اسْمُکَ بِالْکُوفَةِ فَإِنَّهُ یَقُولُ فُلَانٌ فَقُلْ لَهُ مَا اسْمُکَ بِالْبَصْرَةِ فَإِنَّهُ یَقُولُ فُلَانٌ فَقُلْ کَذَلِکَ اللَّهُ رَبُّنَا فِی السَّماءِ إِلهٌ وَ فِی الْأَرْضِ إِلهٌ وَ فِی الْبِحَارِ إِلَهٌ وَ فِی الْقِفَارِ إِلَهٌ وَ فِی کُلِّ مَکَانٍ إِلَهٌ قَالَ فَقَدِمْتُ فَأَتَیْتُ أَبَا شَاکِرٍ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ هَذِهِ نُقِلَتْ مِنَ الْحِجَازِ. [کافی، ج 1، ص 128، ح 10]

ابواسامه گوید: از امام صادق(علیه السلام) درباره ی آیه فوق سؤال کردم و به خدا سوگند دیدم که امام(علیه السلام) به زمین افتاد و فرمود:

خدای؟عز؟ اوست، و اوست پروردگار من و اوست که در آسمان خدای معبود است، و در زمین خدای معبود است و اوست خدای؟عز؟.(1)

مرحوم سیّد رضی در کتاب خصائص گوید:

أسقف نصرانی به عمر گفت: ای عمر بگو بدانم خدای متعال کجاست؟ پس عمر خشمگین شد و پاسخی نداد، و امیرالمؤمنین(علیه السلام) به اسقف فرمود: «من پاسخ تو را می دهم، از هر چه می خواهی سؤال کن» سپس فرمود: روزی، ما نزد رسول خدا(صلی الله علیه و آله) بودیم، ناگهان ملکی از ملائکه نزد او آمد و سلام کرد و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به او فرمود: از کجا فرستاده شده ای؟ آن ملک گفت: «از بالای آسمان های هفتگانه، از نزد پروردگار خود» پس ملک دیگری فرود آمد و سلام کرد و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به او فرمود: از کجا فرستاده شده ای؟ و او گفت: «از انتهای هفت زمین، از نزد پروردگارم» پس ملک دیگری فرود آمد و سلام کرد و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به او فرمود: از کجا فرستاده شده ای؟ او

1- 812.. حدثنا محمّد بن جعفر قال: حدثنا محمّد بن الحسین عن الحسن بن محبوب عن علی بن رئاب عن منصور عن أبی أسامة قال سألت أبا عبد الله(علیه السلام) عن قوله؟عز؟ «وَ هُوَ الَّذِی فِی السَّماءِ إِلهٌ وَ فِی الْأَرْضِ إِلهٌ» فنظرت و الله إلیه و قد لزم الأرض و هو یقول: و الله؟عز؟ الذی هو و الله ربی فِی السَّماءِ إِلهٌ وَ فِی الْأَرْضِ إِلهٌ و هو الله؟عز؟. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 289]

گفت: «از محلّ طلوع خورشید، از نزد پروردگارم، پس ملک دیگری فرود آمد و سلام کرد و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به او فرمود: از کجا فرستاده شده ای؟ او گفت: «از محلّ غروب خورشید، از نزد پروردگار خودم» سپس امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود: «بنابراین خداوند در همه جا وجود دارد و او در آسمان اله است و در روی زمین اله است و هو الحکیم العلیم.»(1)

امام باقر(علیه السلام) فرمود:

معنای آیه فوق این است که ملکوت و قدرت و سلطان خداوند در همه مکان هاست و چیزی از علم او پوشیده نیست و او متبارک و متعالی است.(2)

مؤلّف گوید:

در سوره ی مجادله که خداوند می فرماید: «ما یَکُونُ مِنْ نَجْوی ثَلاثَةٍ إِلَّا هُوَ رابِعُهُمْ»(3) توضیح بیشتری در این موضوع خواهد آمد، إن شاء الله.

1- 813.. السید الرضی فی (الخصائص): قال الأسقف النصرانی لعمر: أخبرنی -- یا عمر -- أین الله تعالی؟ قال: فغضب عمر، فقال أمیر المؤمنین(علیه السلام): «أنا أجیبک و سل عما شئت، کنا عند رسول الله(صلی الله علیه و آله) ذات یوم، إذ أتاه ملک فسلم، فقال له رسول الله(صلی الله علیه و آله): من أین أرسلت؟ قال: من سبع سماوات من عند ربی، ثم أتاه ملک آخر فسلم، فقال له رسول الله: من أین أرسلت؟ قال: من سبع أرضین من عند ربی ثم أتاه ملک آخر فسلم، فقال له رسول الله: من أین أرسلت؟ قال: من مشرق الشمس من عند ربی ثم أتاه ملک آخر، فقال له رسول الله: من أین أرسلت؟ قال: من مغرب الشمس من عند ربی، فالله ها هنا و ها هنا، فی السماء إله، و فی الأرض إله، و هو الحکیم العلیم». [تفسیر برهان، ج 4، ص 887، ح 3]

2- 814.. قال أبو جعفر(علیه السلام): «معناه من ملکوت ربی فی کل مکان، و لا یعزب عن علمه شی ء تبارک و تعالی». [همان]

3- 815.. آیه ی 7.

«وَ لَا یَمْلِکُ الَّذِینَ یَدْعُونَ مِن دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ بِالْحَقِّ وَ هُمْ یَعْلَمُونَ * وَ لَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَیَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّی یُؤْفَکُونَ * وَ قِیلِهِ یَارَبِّ إِنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَّا یُؤْمِنُونَ * فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَ قُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ یَعْلَمُونَ»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

مقصود از آیه فوق این است که معبودهایی که مردم آنان را پرستیده اند در قیامت قدرت شفاعت از پرستش کنندگان خود را ندارند، و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به خدای خود می گوید: «یَارَبِّ إِنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَّا یُؤْمِنُونَ» و خداوند به او می فرماید: «فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَ قُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ یَعْلَمُونَ.»(2)

مرحوم کلینی با سند خود از امام صادق(علیه السلام) نقل نموده که فرمود:

هنگامی که خداوند پیامبر خود(صلی الله علیه و آله) را مبعوث به رسالت نمود، بنی اسرائیل [یعنی یهود و نصارا] او را تکذیب نمودند و خداوند نسل آن حضرت را از شرّ بدخواهان حفظ کرد، و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) مردم را به دین خدا دعوت نمود، و در راه خدا جهاد کرد، و خداوند به او فرمود: «فضیلت وصیّ و جانشین خود را اعلان کن».

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) عرض کرد:

خدایا! عرب ها اهل جفا و ناسپاسی هستند، و هیچ کتابی و پیامبری بین آنان نبوده و از این رو مقام پیامبران و منزلت آنان را نمی شناسند و اگر من

1- 816.. سوره ی زخرف، آیات 89-86.

2- 817.. و قال علی بن إبراهیم: وَ لا یَمْلِکُ الَّذِینَ یَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفاعَةَ قال: هم الذین قد عبدوا فی الدنیا من لا یملکون الشفاعة لمن عبدهم ثم قال رسول الله(صلی الله علیه و آله) یا رَبِّ إِنَّ هؤُلاءِ قَوْمٌ لا یُؤْمِنُونَ فقال الله: فَاصَّفَحْ عَنْهُمْ وَ قُلْ سَلامٌ فَسَوْفَ یَعْلَمُونَ. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 289]

فضیلت وصیّ خود را اعلان کنم به من ایمان نمی آورند.» خطاب شد: «وَ لا تَحْزَنْ عَلَیْهِمْ»(1)، و «وَ قُلْ سَلامٌ فَسَوْفَ یَعْلَمُونَ» پس رسول خدا(صلی الله علیه و آله) محزون گردید و خداوند به او فرمود: «وَ لَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّکَ یَضِیقُ صَدْرُکَ بِما یَقُولُونَ»(2)، «فَإِنَّهُمْ لاَ یُکَذِّبُونَکَ وَلَکِنَّ الظَّالِمِینَ بِآیَاتِ اللّهِ یَجْحَدُونَ»(3)، یعنی ما می دانیم که سینه تو به خاطر آنچه آنان می گویند تنگ می شود [و بر تو سخت خواهد بود] و لکن آنان تو را تکذیب نخواهند نمود و ستمکاران آیات خدا را [بدون حجّت و دلیل] انکار می نمایند.(4)

1- 818.. سوره ی نحل، آیه ی 127.

2- 819.. سوره ی حجر، آیه ی 97.

3- 820.. سوره ی انعام، آیه ی 33.

4- 821.. مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ وَ غَیْرُهُ عَنْ سَهْلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی وَ مُحَمَّدُ بْنُ یَحْیَی وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَیْنِ جَمِیعاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ جَابِرٍ وَ عَبْدِ الْکَرِیمِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ عَبْدِ الْحَمِیدِ بْنِ أَبِی الدَّیْلَمِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ أَوْصَی مُوسَی(علیه السلام) إِلَی یُوشَعَ بْنِ نُونٍ وَ أَوْصَی یُوشَعُ بْنُ نُونٍ إِلَی وَلَدِ هَارُونَ وَ لَمْ یُوصِ إِلَی وَلَدِهِ وَ لَا إِلَی وَلَدِ مُوسَی إِنَّ اللَّهَ تَعَالَی لَهُ الْخِیَرَةُ یَخْتَارُ مَنْ یَشَاءُ مِمَّنْ یَشَاءُ وَ بَشَّرَ مُوسَی وَ یُوشَعُ بِالْمَسِیحِ(علیه السلام) فَلَمَّا أَنْ بَعَثَ اللَّهُ؟عز؟ الْمَسِیحَ(علیه السلام) قَالَ الْمَسِیحُ لَهُمْ: إِنَّهُ سَوْفَ یَأْتِی مِنْ بَعْدِی نَبِیٌّ اسْمُهُ أَحْمَدُ مِنْ وُلْدِ إِسْمَاعِیلَ(علیه السلام) یَجِیءُ بِتَصْدِیقِی وَ تَصْدِیقِکُمْ وَ عُذْرِی وَ عُذْرِکُمْ -- وَ جَرَتْ مِنْ بَعْدِهِ فِی الْحَوَارِیِّینَ فِی الْمُسْتَحْفَظِینَ وَ إِنَّمَا سَمَّاهُمُ اللَّهُ تَعَالَی الْمُسْتَحْفَظِینَ لِأَنَّهُمُ اسْتُحْفِظُوا الِاسْمَ الْأَکْبَرَ وَ هُوَ الْکِتَابُ الَّذِی یُعْلَمُ بِهِ عِلْمُ کُلِّ شَیْءٍ الَّذِی کَانَ مَعَ الْأَنْبِیَاءِ(صلی الله علیه و آله) یَقُولُ اللَّهُ تَعَالَی وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلًا مِنْ قَبْلِکَ*... وَ أَنْزَلْنا مَعَهُمُ الْکِتابَ وَ الْمِیزانَ الْکِتَابُ الِاسْمُ الْأَکْبَرُ وَ إِنَّمَا عُرِفَ مِمَّا یُدْعَی الْکِتَابَ التَّوْرَاةُ وَ الْإِنْجِیلُ وَ الْفُرْقَانُ فِیهَا کِتَابُ نُوحٍ وَ فِیهَا کِتَابُ صَالِحٍ وَ شُعَیْبٍ وَ إِبْرَاهِیمَ(علیه السلام) فَأَخْبَرَ اللَّهُ؟عز؟: إِنَّ هذا لَفِی الصُّحُفِ الْأُولی صُحُفِ إِبْرَاهِیمَ وَ مُوسی فَأَیْنَ صُحُفُ إِبْرَاهِیمَ إِنَّمَا صُحُفُ إِبْرَاهِیمَ الِاسْمُ الْأَکْبَرُ وَ صُحُفُ مُوسَی الِاسْمُ الْأَکْبَرُ فَلَمْ تَزَلِ الْوَصِیَّةُ فِی عَالِمٍ بَعْدَ عَالِمٍ حَتَّی دَفَعُوهَا إِلَی مُحَمَّدٍ(صلی الله علیه و آله) فَلَمَّا بَعَثَ اللَّهُ؟عز؟ مُحَمَّداً(صلی الله علیه و آله) أَسْلَمَ لَهُ الْعَقِبُ مِنَ الْمُسْتَحْفَظِینَ وَ کَذَّبَهُ بَنُو إِسْرَائِیلَ وَ دَعَا إِلَی اللَّهِ؟عز؟ وَ جَاهَدَ فِی سَبِیلِهِ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ جَلَّ ذِکْرُهُ عَلَیْهِ أَنْ أَعْلِنْ فَضْلَ وَصِیِّکَ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ الْعَرَبَ قَوْمٌ جُفَاةٌ لَمْ یَکُنْ فِیهِمْ کِتَابٌ وَ لَمْ یُبْعَثْ إِلَیْهِمْ نَبِیٌّ وَ لَا یَعْرِفُونَ فَضْلَ نُبُوَّاتِ الْأَنْبِیَاءِ(علیه السلام) وَ لَا شَرَفَهُمْ وَ لَا یُؤْمِنُونَ بِی إِنْ أَنَا أَخْبَرْتُهُمْ بِفَضْلِ أَهْلِ بَیْتِی. فَقَالَ اللَّهُ جَلَّ ذِکْرُهُ -- وَ لا تَحْزَنْ عَلَیْهِمْ وَ قُلْ سَلامٌ فَسَوْفَ یَعْلَمُونَ فَذَکَرَ مِنْ فَضْلِ وَصِیِّهِ ذِکْراً فَوَقَعَ النِّفَاقُ فِی قُلُوبِهِمْ فَعَلِمَ رَسُولُ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) ذَلِکَ وَ مَا یَقُولُونَ فَقَالَ اللَّهُ جَلَّ ذِکْرُهُ یَا مُحَمَّدُ وَ لَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّکَ یَضِیقُ صَدْرُکَ بِما یَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لا یُکَذِّبُونَکَ وَ لکِنَّ الظَّالِمِینَ بِآیاتِ اللَّهِ یَجْحَدُونَ وَ لَکِنَّهُمْ یَجْحَدُونَ بِغَیْرِ حُجَّةٍ لَهُمْ وَ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) یَتَأَلَّفُهُمْ وَ یَسْتَعِینُ بِبَعْضِهِمْ عَلَی بَعْضٍ وَ لَا یَزَالُ یُخْرِجُ لَهُمْ شَیْئاً فِی فَضْلِ وَصِیِّهِ حَتَّی نَزَلَتْ هَذِهِ السُّورَةُ فَاحْتَجَّ عَلَیْهِمْ حِینَ أَعْلَمَ بِمَوْتِهِ وَ نُعِیَتْ إِلَیْهِ نَفْسُهُ فَقَالَ اللَّهُ جَلَّ ذِکْرُهُ -- فَإِذا فَرَغْتَ فَانْصَبْ وَ إِلی رَبِّکَ فَارْغَبْ یَقُولُ إِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ عَلَماً لَکَ وَ أَعْلِنْ وَصِیَّکَ فَأَعْلَمَهُمْ فَضْلَهُ عَلَانِیَةً فَقَالَ ص: مَنْ کُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِیٌّ مَوْلَاهُ اللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ وَ عَادِ مَنْ عَادَاهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ قَالَ لَأَبْعَثَنَّ رَجُلًا یُحِبُّ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ یُحِبُّهُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ لَیْسَ بِفَرَّارٍ یُعَرِّضُ بِمَنْ رَجَعَ یُجَبِّنُ أَصْحَابَهُ وَ یُجَبِّنُونَهُ وَ قَالَ(صلی الله علیه و آله) عَلِیٌّ سَیِّدُ الْمُؤْمِنِینَ وَ قَالَ عَلِیٌّ عَمُودُ الدِّینِ وَ قَالَ هَذَا هُوَ الَّذِی یَضْرِبُ النَّاسَ بِالسَّیْفِ عَلَی الْحَقِّ بَعْدِی وَ قَالَ الْحَقُّ مَعَ عَلِیٍّ أَیْنَمَا مَالَ وَ قَالَ إِنِّی تَارِکٌ فِیکُمْ أَمْرَیْنِ إِنْ أَخَذْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا -- کِتَابَ اللَّهِ؟عز؟ وَ أَهْلَ بَیْتِی عِتْرَتِی أَیُّهَا النَّاسُ اسْمَعُوا وَ قَدْ بَلَّغْتُ إِنَّکُمْ سَتَرِدُونَ عَلَیَّ الْحَوْضَ فَأَسْأَلُکُمْ عَمَّا فَعَلْتُمْ فِی الثَّقَلَیْنِ وَ الثَّقَلَانِ کِتَابُ اللَّهِ جَلَّ ذِکْرُهُ وَ أَهْلُ بَیْتِی فَلَا تَسْبِقُوهُمْ فَتَهْلِکُوا وَ لَا تُعَلِّمُوهُمْ فَإِنَّهُمْ أَعْلَمُ مِنْکُمْ. فَوَقَعَتِ الْحُجَّةُ بِقَوْلِ النَّبِیِّ(صلی الله علیه و آله) وَ بِالْکِتَابِ الَّذِی یَقْرَأُهُ النَّاسُ فَلَمْ یَزَلْ یُلْقِی فَضْلَ أَهْلِ بَیْتِهِ بِالْکَلَامِ وَ یُبَیِّنُ لَهُمْ بِالْقُرْآنِ -- إِنَّما یُرِیدُ اللَّهُ لِیُذْهِبَ عَنْکُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ یُطَهِّرَکُمْ تَطْهِیراً وَ قَالَ عَزَّ ذِکْرُهُ -- وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْءٍ فَأَنَّ لِلهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی ثُمَّ قَالَ وَ آتِ ذَا

الْقُرْبى حَقَّهُ فَكانَ عَلِيٌّ(عليه السلام) وَ كانَ حَقُّهُ الْوَصِيَّةَ الَّتِي جُعِلَتْ لَهُ وَ الِاسْمَ الْأَكْبَرَ وَ مِيراثَ الْعِلْمِ وَ آثارَ عِلْمِ النُّبُوَّةِ فَقالَ قُلْ لا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبى ثُمَّ قالَ وَ إِذَا الْمَوْؤُدَةُ سُئِلَتْ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ. يَقُولُ أَسْأَلُكُمْ عَنِ الْمَوَدَّةِ الَّتِي أَنْزَلْتُ عَلَيْكُمْ فَضْلَهَا مَوَدَّةِ الْقُرْبى بِأَيِّ ذَنْبٍ قَتَلْتُمُوهُمْ وَ قالَ جَلَّ ذِكْرُهُ فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ قالَ الْكِتابُ هُوَ الذِّكْرُ وَ أَهْلُهُ آلُ مُحَمَّدٍ(عليه السلام) أَمَرَ اللَّهُ؟عز؟ بِسُؤالِهِمْ وَ لَمْ يُؤْمَرُوا بِسُؤالِ الْجُهَّالِ وَ سَمَّى اللَّهُ؟عز؟ الْقُرْآنَ ذِكْراً فَقالَ تَبارَكَ وَ تَعالَى -- وَ أَنْزَلْنا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ ما نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ وَ قالَ؟عز؟ -- وَ إِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَ لِقَوْمِكَ وَ سَوْفَ تُسْئَلُونَ وَ قالَ؟عز؟ -- أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ وَ قالَ؟عز؟ -- وَ لَوْ رَدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَ إِلَى الرَّسُولِ وَ إِلى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ. فَرَدَّ الْأَمْرَ أَمْرَ النَّاسِ إِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمُ الَّذِينَ أَمَرَ بِطاعَتِهِمْ وَ بِالرَّدِّ إِلَيْهِمْ. فَلَمَّا رَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ(صلى الله عليه و آله) مِنْ حَجَّةِ الْوَداعِ نَزَلَ عَلَيْهِ جَبْرَئِيلُ(عليه السلام) فَقالَ يا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ ما أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَ إِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَما بَلَّغْتَ رِسالَتَهُ وَ اللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكافِرِينَ فَنادَى النَّاسَ فَاجْتَمَعُوا وَ أَمَرَ بِسَمُراتٍ فَقُمَّ شَوْكُهُنَّ ثُمَّ قالَ(صلى الله عليه و آله) يا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ وَلِيُّكُمْ وَ أَوْلى بِكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ فَقالُوا اللَّهُ وَ رَسُولُهُ فَقالَ مَنْ كُنْتُ مَوْلاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلاهُ اَللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالاهُ وَ عادِ مَنْ عاداهُ ثَلاثَ مَرَّاتٍ فَوَقَعَتْ حَسَكَةُ النِّفاقِ فِي قُلُوبِ الْقَوْمِ -- وَ قالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ جَلَّ ذِكْرُهُ هَذَا عَلَى مُحَمَّدٍ قَطُّ وَ مَا يُرِيدُ إِلَّا أَنْ يَرْفَعَ بِضَبْعِ ابْنِ عَمِّهِ فَلَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ أَتَتْهُ الْأَنْصارُ فَقالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ جَلَّ ذِكْرُهُ قَدْ أَحْسَنَ إِلَيْنَا وَ شَرَّفَنَا بِكَ وَ بِنُزُولِكَ بَيْنَ ظَهْرَانَيْنَا فَقَدْ فَرَّحَ اللَّهُ صَدِيقَنَا وَ كَبَتَ عَدُوَّنَا وَ قَدْ يَأْتِيكَ وُفُودٌ فَلَا تَجِدُ مَا تُعْطِيهِمْ فَيَشْمَتُ بِكَ الْعَدُوُّ فَنُحِبُّ أَنْ تَأْخُذَ ثُلُثَ أَمْوَالِنَا حَتَّى إِذَا قَدِمَ عَلَيْكَ وَفْدُ مَكَّةَ وَجَدْتَ مَا تُعْطِيهِمْ فَلَمْ يَرُدَّ رَسُولُ اللَّهِ(صلى الله عليه و آله) عَلَيْهِمْ شَيْئاً وَ كانَ يَنْتَظِرُ مَا يَأْتِيهِ مِنْ رَبِّهِ فَنَزَلَ جَبْرَئِيلُ(عليه السلام) وَ قالَ: قُلْ لا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبى وَ لَمْ يَقْبَلْ أَمْوَالَهُمْ فَقالَ الْمُنافِقُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ هَذَا عَلَى مُحَمَّدٍ وَ مَا يُرِيدُ إِلَّا أَنْ يَرْفَعَ بِضَبْعِ ابْنِ عَمِّهِ وَ يَحْمِلَ عَلَيْنَا أَهْلَ بَيْتِهِ يَقُولُ أَمْسِ مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ وَ الْيَوْمَ قُلْ لا أَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبى ثُمَّ نَزَلَ عَلَيْهِ آيَةُ الْخُمُسِ فَقالُوا يُرِيدُ أَنْ يُعْطِيَهُمْ أَمْوَالَنَا وَ فَيْئَنَا ثُمَّ أَتَاهُ جَبْرَئِيلُ فَقالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّكَ قَدْ قَضَيْتَ نُبُوَّتَكَ وَ اسْتَكْمَلْتَ أَيَّامَكَ فَاجْعَلِ الِاسْمَ الْأَكْبَرَ وَ مِيراثَ الْعِلْمِ وَ آثارَ عِلْمِ النُّبُوَّةِ عِنْدَ عَلِيٍّ(عليه السلام) فَإِنِّي لَمْ أَتْرُكِ الْأَرْضَ إِلَّا وَ لِيَ فِيهَا عَالِمٌ تُعْرَفُ بِهِ طاعَتِي وَ تُعْرَفُ بِهِ وَلَايَتِي وَ يَكُونُ حُجَّةً لِمَنْ يُولَدُ بَيْنَ قَبْضِ النَّبِيِّ إِلَى خُرُوجِ النَّبِيِّ الآخَرِ قالَ فَأَوْصى إِلَيْهِ بِالِاسْمِ الْأَكْبَرِ وَ مِيراثِ الْعِلْمِ وَ آثارِ عِلْمِ النُّبُوَّةِ وَ أَوْصى إِلَيْهِ بِأَلْفِ كَلِمَةٍ وَ أَلْفِ بَابٍ يَفْتَحُ كُلُّ كَلِمَةٍ وَ كُلُّ بَابٍ أَلْفَ كَلِمَةٍ وَ أَلْفَ بَابٍ. [كافى، ج 1، ص 293، ح 3]

سوره ی دُخان

اشاره

محلّ نزول: مکّه.

ترتیب نزول: بعد از سوره ی زُخرف نازل شده است.

تعداد آیات: 59 آیه.

ثواب قرائت سوره ی دُخان

امام باقر(علیه السلام) فرمود:

کسی که سوره ی دخان را در نمازهای واجب و مستحب خود بخواند، خداوند

در قیامت او را زیر عرش خود از آمنین قرار می دهد، و حساب او را آسان، و نامه

او را به دست راستش می دهد.(1)

و از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود:

کسی که سوره ی دخان را در شب جمعه بخواند خداوند گناهان گذشته او را

می آمرزد، و کسی که آن را بنویسد و بر خود بیاوزید، از کید شیطان ایمن شود،

و اگر زیر سر خود گذارد خواب های خوب خواهد دید، و از اضطراب ایمن خواهد

1- 822.. بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ عَامِرٍ الْخَيَّاطِ عَنْ أَبِی حَمْزَةَ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ(علیه السلام) مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الدُّخَانِ فِی فَرَائِضِهِ وَ نَوَافِلِهِ بَعَثَهُ اللَّهُ مَعَ الآمِنِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ ظَلَّلَهُ تَحْتَ عَرْشِهِ وَ حَاسَبَهُ حِساباً يَسِيراً وَ أَعْطَاهُ كِتابَهُ بِيَمِينِهِ. [ثواب الأعمال، ص 114]

شد، و اگر آب آن را بنوشد از سردرد نجات خواهد یافت، و اگر آن را در محلّ تجارت

خود قرار بدهد، سود فراوان می کند و مال او سریعاً زیاد می شود.(1)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

کسی که سوره دخان را بنویسد و بر خود بیاوزید، از شرّ هر پادشاه ظالمی ایمن

شود، و در چشم هر که او را ملاقات کند بزرگ شود، و نزد مردم محبوب باشد،

و اگر آب آن را بنوشد، از یبوست نجات یابد، با اذن خداوند.(2)

1- 823.. و قال رسول الله(صلی الله علیه و آله): «من قرأها لیلة الجمعة غفر الله له ذنوبه السابقة و من کتبها و علقها علیه أمن من کید الشیاطین و من ترکها تحت رأسه رأی فی منامه کل خیر، و أمن من القلق، و إن شرب ماءها صاحب الشقیقة بری ء من ساعته و إذا کتبت و جعلت فی موضع فیه تجارة ربح صاحبها و کثر ماله سریعا». [تفسیر برهان، ج 5، ص 8، ح 3]

2- 824.. و قال الصّادق(علیه السلام): «من کتبها و علقها علیه أمن من شر کل ملک، و کان مهابا فی وجه کل من یلقاه، و محبوبا عند الناس و إذا شرب ماءها نفع من انعصار البطن، و سهل المخرج بإذن الله». [تفسیر برهان، ج 5، ص 8، ح 4]

سوره ی دخان، آیات 1 تا 33

متن:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحيمِ

حم 1 وَ الْكِتابِ الْمُبينِ 2 إِنَّا أَنْزَلْناهُ فى لَيْلَةٍ مُبارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنْذِرينَ 3 فيها يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكيمٍ 4 أَمْراً مِنْ عِنْدِنا إِنَّا كُنَّا مُرْسِلينَ 5 رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّهُ هُوَ السَّميعُ الْعَليمُ 6 رَبِّ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما بَيْنَهُما إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنينَ 7 لا إِلهَ إِلاَّ هُوَ يُحْيى وَ يُميتُ رَبُّكُمْ وَ رَبُّ آبائِكُمُ الْأَوَّلينَ 8 بَلْ هُمْ فى شَكٍّ يَلْعَبُونَ 9 فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِى السَّماءُ بِدُخانٍ مُبينٍ 10 يَغْشَى النَّاسَ هذا عَذابٌ أَليمٌ 11 رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ 12 أَنَّى لَهُمُ الذِّكْرى وَ قَدْ جاءَهُمْ رَسُولٌ مُبينٌ 13 ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَ قالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ 14 إِنَّا كاشِفُوا الْعَذابِ قَليلاً إِنَّكُمْ عائِدُونَ 15 يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرى إِنَّا مُنْتَقِمُونَ 16 وَ لَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَ جاءَهُمْ رَسُولٌ كَريمٌ 17 أَنْ أَدُّوا إِلَىَّ عِبادَ اللَّهِ إِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ أَميٌن 18 وَ أَنْ لا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ إِنِّى آتيكُمْ بِسُلْطانٍ مُبينٍ 19 وَ إِنِّى عُذْتُ بِرَبِّى وَ رَبِّكُمْ أَنْ تَرْجُمُونِ 20 وَ إِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لى فَاعْتَزِلُونِ 21 فَدَعا رَبَّهُ أَنَّ هؤُلاءِ قَوْمٌ

مُجْرِمُونَ 22 فَأَسْرِ بِعِبادی لَیْلاً إِنَّکُمْ مُتَّبَعُونَ 23 وَ اتْرُکِ الْبَحْرَ رَهْواً إِنَّهُمْ جُنْدٌ مُغْرَقُونَ 24 کَمْ تَرَکُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَ عُیُونٍ 25 وَ زُرُوعٍ وَ مَقامٍ کَرِیمٍ 26 وَ نَعْمَةٍ کانُوا فیها فاکِهِینَ 27 کَذلِکَ وَ أَوْرَثْناها قَوْماً آخَرِینَ 28 فَما بَکَتْ عَلَیْهِمُ السَّماءُ وَ الْأَرْضُ وَ ما کانُوا مُنْظَرِینَ 29 وَ لَقَدْ نَجَّیْنا بَنی إِسْرائِیلَ مِنَ الْعَذابِ الْمُهِینِ 30 مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ کانَ عالِیاً مِنَ الْمُسْرِفِینَ 31 وَ لَقَدِ اخْتَرْناهُمْ عَلی عِلْمٍ عَلَی الْعالَمِینَ 32 وَ آتَیْناهُمْ

مِنَ الْآیاتِ ما فیهِ بَلؤُا مُبِینٌ 33

لغات:

«رَهو» به معنای سهل و ساکن است، و «عیش راهٍ» ای عیش خافضٍ وادعٍ، و بعضی گفته اند: «رَهو» به معنای دَمث یعنی مکان نرم و لیّن و دارای رمل است، و «أمر حکیم» یعنی امر محکم و یا امر دارای حکمت، و «فَارتقب» یعنی فانتظر، و «نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْکُبْرَی» یعنی «نأخذهم أخذاً کبیراً شدیداً»، و «فاکهین و فکهین» یعنی ناعمین و متنعّمین، و «بَلَاء مُّبِینٌ» یعنی امتحان بیّن.

ترجمه:

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر

حم (1) سوگند به این کتاب روشنگر، (2) که ما آن را در شبی پر برکت نازل کردیم ما همواره انذارکننده بوده ایم! (3) در آن شب هر امری بر اساس حکمت (الهی) تدبیر و جدا می گردد. (4) (آری، نزول قرآن) فرمانی بود از سوی ما ما (محمّد (ص) را) فرستادیم! (5) اینها همه بخاطر رحمتی است از سوی پروردگارت، که شنونده و داناست! (6) (همان) پروردگار آسمانها و زمین و آنچه در میان آنهاست،

اگر اهل یقین هستید! (7) هیچ معبودی جز او نیست زنده می کند و می میراند او پروردگار شما و پروردگار پدران نخستین شماست! (8) ولی آنها در شک کند و (با حقایق) بازی می کنند. (9) پس منتظر روزی باش که آسمان دود آشکاری پدید آورد... (10) که همه مردم را فرامی گیرد این عذاب دردناکی است! (11) (می گویند:) پروردگارا! عذاب را از ما برطرف کن که ایمان می آوریم. (12) چگونه: و از کجا متذکر می شوند با اینکه رسول روشنگر (با معجزات و منطق روشن) به سراغ شان آمد! (13) سپس از او روی گردان شدند و گفتند: «او تعلیم یافته ای دیوانه است!» (14) ما عذاب را کمی برطرف می سازیم، ولی باز به کارهای خود بازمی گردید! (15) (ما از آنها انتقام می گیریم) در آن روز که آنها را با قدرت خواهیم گرفت آری ما انتقام گیرنده ایم! (16) ما پیش از اینها قوم فرعون را آزمودیم و رسول بزرگواری به سراغ شان آمد، (17) (و به آنان گفت: امور) بندگان خدا را به من واگذارید که من فرستاده امینی برای شما هستم! (18) و در برابر خداوند تکبر نورزید که من برای شما دلیل روشنی آورده ام! (19) و من به پروردگار خود و پروردگار شما پناه می برم از اینکه مرا متهم کنید! (20) و اگر به من ایمان نمی آورید، از من کناره گیری کنید (و مانع ایمان آوردن مردم نشوید)! (21) (آنها هیچ یک از این پندها را نپذیرفتند، و موسی) به پیشگاه پروردگارش عرضه داشت: اینها قومی مجرمند! (22) (به او دستور داده شد:) بندگان مرا شبانه حرکت ده که شما تعقیب می شوید! (23) (هنگامی که از دریا گذشتید) دریا را آرام و گشاده بگذار (و بگذر) که آنها لشکری غرق شده خواهند بود! (24) (سرانجام همگی نابود شدند و) چه بسیار باغها و چشمه ها که از خود به جای گذاشتند، (25) و زراعتها و قصرهای زیبا و گرانقیمت، (26) و نعمتهای فراوان دیگر که در آن (غرق) بودند! (27) اینچنین بود ماجرای آنان! و

مـا (اموال و حکومت) اینهـا را میراث برای اقوام دیگری قرار دادیم! (28) نه آسـمان بر آنان گریست و نه زمین، و نه به آنها مهلتی داده شـد! (29) ما بنی اسـرائیل را از عـذاب ذلّت بار رهایی بخشـیدیم (30) از فرعون که مردی متکـبر و از اسـرافکاران بود! (31) مـا آنها را با علم (خویش) بر جهانیان برگزیـدیم و برتری دادیم، (32) و آیاتی (از قـدرت خویش) را به آنها دادیم که آزمایش آشـکاری در آن بود (ولی آنان کفران کردند و مجازات شدند)! (33)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«حم * وَ الْکِتَابِ الْمُبِینِ * إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِی لَیْلَةٍ مُّبَارَکَةٍ إِنَّا کُنَّا مُنذِرِینَ * فِیهَا یُفْرَقُ کُلُّ أَمْرٍ حَکِیمٍ»(1)

مرحوم کلینی با سند خود از یعقوب بن جعفر بن ابراهیم نقل نموده که گوید:

من خـدمت امام کاظم(علیه السـلام) بودم که مردی از نصارا نزد آن حضـرت آمـد و گفت: من از راه دور آمده ام و سـی سال است که از خداوند درخواست می کنم که مرا به بهترین ادیان و بهترین و داناترین بندگان خود راهنمایی کند تا این که در خواب شخصی مرا راهنمایی نمود و... و گفت: اگر تو می خواهی به علم اسلام و علم تورات و علم انجیل و علم زبور و کتاب هود و آنچه بر پیامبران نازل شده، و تبیان کلّ شـئ و شـفاء عالمین و... برسـی باید به مدینة النّبی(صـلی الله علیه و آله) بروی و آن شهر پیامبر عربی هاشمی است و چون داخل آن شهر شدی سراغ منزل موسی بن جعفر(علیه السلام) را بگیری» سپس گفت:

«اگر اجازه می دهی من مقابل شـما سر به خاک بسایم و سپس بنشینم» امام(علیه السلام) فرمود: اجازه نشستن می دهم و لکن اجازه سر به خاک ساییدن

1- 825.. سوره ی دخان، آیات 5-1.

نمی دهم. پس نشست و کلاه برنس خود را کنار انداخت و گفت: فدای شما شوم اجازه سخن به من می دهی؟ فرمود: آری. مرد نصرانی گفت: مرا به کتابی که بر محمّد(صلی الله علیه و آله) نازل شده است آگاه نمایید، سپس آن را توصیف کرد و گفت: معنای «حم * وَ الْکِتَابِ الْمُبِینِ ...» در باطن چیست؟ امام کاظم(علیه السلام) فرمود: امّا «حم» محمّد(صلی الله علیه و آله) است و نام او در کتاب هود منقوص الحروف می باشد، و امّا «کِتَابِ الْمُبِینِ» امیرالمؤمنین(علیه السلام) است، و امّا «لیلة» فاطمه(علیها السلام) است، و امّا معنای «فِیهَا یُفْرَقُ کُلُّ أَمْرٍ حَکِیمٍ» این است که از فاطمه(علیها السلام) خیر کثیر

یعنی مردان حکیمی خارج می شوند.

پس مرد نصرانی گفت: «برای من اوّل و آخر این مردان حکیم را توصیف نمایید» امام(علیه السلام) فرمود: صفات آنان مشابه همدیگر است، و لکن من برای تو بیان می کنم که از سوّم آنان افراد حکیمی به وجود می آیند، و این در کتاب های شما نازل شده اگر تغییر و تحریفی نسبت به آن نشده باشد که البتّه شما قدیماً

چنین کاری را می کرده اید».

مرد نصرانی گفت: من چیزی را بر شما پنهان نمی کنم و شما را نیز تکذیب نمی نمایم و شما به صدق آنچه من می گویم آگاهید، به خدا سوگند خداوند از فضل و نعمت خویش به قدری به شما داده است که به خاطر کسی نمی آید و کسی نمی تواند آن را تکذیب نماید و مستور کند، و سخنی که من درباره ی شما

می گویم و آنچه شما می فرمایید حق است.

امام کاظم(علیه السلام) فرمود:

آیا می خواهی من زودتر خبری را به تو بدهم که کسی از آن آگاه نیست، مگر افراد کمی از اهل کتاب. سپس فرمود: بگو بدانم اسم مادر مریم چیست؟ و در چه روزی روح عیسی در او دمیده شده است؟ و ساعت نهار شما چیست؟ و در چه روزی مریم عیسی(علیه السلام) را به دنیا آورده است؟ مرد نصرانی گفت: نمی دانم. امام(علیه السلام) فرمود: امّا نام مادر مریم «مَرثا» بوده و به زبان عربی وهیبه [یعنی موهوبه] است، و امّا باردار شدن مریم روز جمعه هنگام زوال ظهر بوده است، و این

همان روزی است که جبرئیل امین [بر رسول خدا(صلی الله علیه و آله)] به زمین هبوط نموده است، و مسلمانان را عیدی بزرگ تر از آن نیست، و خدا و رسول او آن را بزرگ شمرده اند، و خداوند به پیامبر خود(صلی الله علیه و آله) دستور داده که آن را عید قرار بدهد، و آن روز جمعه است، و اما روزی که عیسی(علیه السلام) به دنیا آمده، روز سه شنبه

ساعت چهار و نیم روز بوده است.

سپس فرمود:

آیا تو آن نهری که عیسی(علیه السلام) در کنار آن به دنیا آمده است را می شناسی؟ مرد نصرانی گفت: نمی دانم. امام(علیه السلام) فرمود: آن نهر فرات است که در کنار آن درخت انگور و خرما می باشد و... پس مرد نصرانی گفت: «آمَنْتُ بِاللَّهِ الْعَظِیمِ وَ شَهِدْتُ أَنْ لَاإِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَاشَرِیکَ لَهُ ... وَ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُه ....»(1)

1- 826.. أَحْمَدُ بْنُ مِهْرَانَ وَ عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ جَمِیعاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ یَعْقُوبَ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ قَالَ کُنْتُ عِنْدَ أَبِی الْحَسَنِ مُوسَی(علیه السلام) إِذْ أَتَاهُ رَجُلٌ نَصْرَانِیٌّ وَ نَحْنُ مَعَهُ بِالْعُرَیْضِ فَقَالَ لَهُ النَّصْرَانِیُّ أَتَیْتُکَ مِنْ بَلَدٍ بَعِیدٍ وَ سَفَرٍ شَاقٍّ وَ سَأَلْتُ رَبِّی مُنْذُ ثَلَاثِینَ سَنَةً أَنْ یُرْشِدَنِی إِلَی خَیْرِ الْأَدْیَانِ وَ إِلَی خَیْرِ الْعِبَادِ وَ أَعْلَمِهِمْ وَ أَتَانِی آتٍ فِی النَّوْمِ فَوَصَفَ لِی رَجُلًا بِعُلْیَا دِمَشْقَ فَانْطَلَقْتُ حَتَّی أَتَیْتُهُ فَکَلَّمْتُهُ فَقَالَ أَنَا أَعْلَمُ أَهْلِ دِینِی وَ غَیْرِی أَعْلَمُ مِنِّی فَقُلْتُ أَرْشِدْنِی إِلَی مَنْ هُوَ أَعْلَمُ مِنْکَ فَإِنِّی لَا أَسْتَعْظِمُ السَّفَرَ وَ لَا تَبْعُدُ عَلَیَّ الشُّقَّةُ وَ لَقَدْ قَرَأْتُ الْإِنْجِیلَ کُلَّهَا وَ مَزَامِیرَ دَاوُدَ وَ قَرَأْتُ أَرْبَعَةَ أَسْفَارٍ مِنَ التَّوْرَاةِ وَ قَرَأْتُ ظَاهِرَ الْقُرْآنِ حَتَّی اسْتَوْعَبْتُهُ کُلَّهُ فَقَالَ لِیَ الْعَالِمُ إِنْ کُنْتَ تُرِیدُ عِلْمَ النَّصْرَانِیَّةِ فَأَنَا أَعْلَمُ الْعَرَبِ وَ الْعَجَمِ بِهَا وَ إِنْ کُنْتَ تُرِیدُ عِلْمَ الْیَهُودِ -- فَبَاطِی بْنُ شَرْحَبِیلَ السَّامِرِیُّ أَعْلَمُ النَّاسِ بِهَا الْیَوْمَ. وَ إِنْ کُنْتَ تُرِیدُ عِلْمَ الْإِسْلَامِ وَ عِلْمَ التَّوْرَاةِ وَ عِلْمَ الْإِنْجِیلِ وَ عِلْمَ الزَّبُورِ وَ کِتَابَ هُودٍ وَ کُلَّ مَا أُنْزِلَ عَلَی نَبِیٍّ مِنَ الْأَنْبِیَاءِ فِی دَهْرِکَ وَ دَهْرِ غَیْرِکَ وَ مَا أُنْزِلَ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ خَبَرٍ فَعِلْمُهُ أَحَدٌ أَوْ لَمْ یَعْلَمْ بِهِ أَحَدٌ فِیهِ تِبْیَانُ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ شِفَاءٌ لِلْعَالَمِینَ وَ رَوْحٌ لِمَنِ اسْتَرْوَحَ إِلَیْهِ وَ بَصِیرَةٌ لِمَنْ أَرَادَ اللَّهُ بِهِ خَیْراً وَ أَنِسَ إِلَی الْحَقِّ فَأُرْشِدُکَ إِلَیْهِ فَأْتِهِ وَ لَوْ مَشْیاً عَلَی رِجْلَیْکَ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرْ فَحَبْواً عَلَی رُکْبَتَیْکَ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرْ فَزَحْفاً عَلَی اسْتِکَ فَإِنْ لَمْ تَقْدِرْ فَعَلَی وَجْهِکَ فَقُلْتُ لَا بَلْ أَنَا أَقْدِرُ عَلَی الْمَسِیرِ فِی الْبَدَنِ وَ الْمَالِ قَالَ فَانْطَلِقْ مِنْ فَوْرِکَ حَتَّی تَأْتِیَ یَثْرِبَ فَقُلْتُ لَا أَعْرِفُ یَثْرِبَ قَالَ فَانْطَلِقْ حَتَّی تَأْتِیَ مَدِینَةَ النَّبِیِّ(صلی الله علیه و آله) الَّذِی بُعِثَ فِی الْعَرَبِ وَ هُوَ النَّبِیُّ الْعَرَبِیُّ الْهَاشِمِیُّ فَإِذَا دَخَلْتَهَا فَسَلْ عَنْ بَنِی غَنْمِ بْنِ مَالِکِ بْنِ النَّجَّارِ وَ هُوَ عِنْدَ بَابِ مَسْجِدِهَا وَ أَظْهِرْ بِزَّةَ النَّصْرَانِیَّةِ وَ حِلْیَتَهَا فَإِنَّ وَالِیَهَا یَتَشَدَّدُ عَلَیْهِمْ وَ الْخَلِیفَةُ أَشَدُّ ثُمَّ تَسْأَلُ عَنْ بَنِی عَمْرِو بْنِ مَبْذُولٍ وَ هُوَ بِبَقِیعِ الزُّبَیْرِ. ثُمَّ تَسْأَلُ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ وَ أَیْنَ مَنْزِلُهُ وَ أَیْنَ هُوَ مُسَافِرٌ أَمْ حَاضِرٌ فَإِنْ کَانَ مُسَافِراً فَالْحَقْهُ فَإِنَّ سَفَرَهُ أَقْرَبُ مِمَّا ضَرَبْتَ إِلَیْهِ -- ثُمَّ أَعْلِمْهُ أَنَّ مَطْرَانَ عُلْیَا الْغُوطَةِ -- غُوطَةِ دِمَشْقَ هُوَ الَّذِی أَرْشَدَنِی إِلَیْکَ وَ هُوَ یُقْرِئُکَ السَّلَامَ کَثِیراً وَ یَقُولُ لَکَ إِنِّی لَأُکْثِرُ مُنَاجَاةَ رَبِّی أَنْ یَجْعَلَ إِسْلَامِی عَلَی یَدَیْکَ فَقَصَّ هَذِهِ الْقِصَّةَ وَ هُوَ قَائِمٌ مُعْتَمِدٌ عَلَی عَصَاهُ ثُمَّ قَالَ إِنْ أَذِنْتَ لِی یَا سَیِّدِی کَفَّرْتُ لَکَ وَ جَلَسْتُ فَقَالَ آذَنُ لَکَ أَنْ تَجْلِسَ وَ لَا آذَنُ لَکَ أَنْ تُکَفِّرَ فَجَلَسَ ثُمَّ أَلْقَی عَنْهُ بُرْنُسَهُ ثُمَّ قَالَ: جُعِلْتُ فِدَاکَ تَأْذَنُ لِی فِی الْکَلَامِ قَالَ نَعَمْ مَا جِئْتَ إِلَّا لَهُ فَقَالَ لَهُ النَّصْرَانِیُّ ارْدُدْ عَلَی صَاحِبِی السَّلَامَ أَوَ مَا تَرُدُّ السَّلَامَ فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ(علیه السلام) عَلَی صَاحِبِکَ إِنْ هَدَاهُ اللَّهُ -- فَأَمَّا التَّسْلِیمُ فَذَاکَ إِذَا صَارَ فِی دِینِنَا فَقَالَ النَّصْرَانِیُّ إِنِّی أَسْأَلُکَ أَصْلَحَکَ اللَّهُ قَالَ سَلْ قَالَ أَخْبِرْنِی عَنْ کِتَابِ اللَّهِ تَعَالَی الَّذِی أُنْزِلَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ نَطَقَ بِهِ ثُمَّ وَصَفَهُ بِمَا وَصَفَهُ بِهِ. فَقَالَ حم. وَ الْکِتَابِ الْمُبِینِ. إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِی لَیْلَةٍ مُبارَکَةٍ إِنَّا کُنَّا مُنْذِرِینَ. فِیها یُفْرَقُ کُلُّ أَمْرٍ حَکِیمٍ مَا تَفْسِیرُهَا فِی الْبَاطِنِ فَقَالَ أَمَّا حم فَهُوَ مُحَمَّدٌ(صلی الله علیه و آله) وَ هُوَ فِی کِتَابِ هُودٍ الَّذِی أُنْزِلَ عَلَیْهِ وَ هُوَ مَنْقُوصُ الْحُرُوفِ وَ أَمَّا الْکِتَابُ الْمُبِینُ فَهُوَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیٌّ(علیه السلام) وَ أَمَّا اللَّیْلَةُ فَفَاطِمَةُ(علیها السلام) وَ أَمَّا قَوْلُهُ فِیها یُفْرَقُ کُلُّ أَمْرٍ حَکِیمٍ یَقُولُ یَخْرُجُ مِنْهَا خَیْرٌ کَثِیرٌ فَرَجُلٌ حَکِیمٌ وَ رَجُلٌ حَکِیمٌ وَ رَجُلٌ

حَكِيمٌ فَقَالَ الرَّجُلُ صِفْ لِيَ الْأَوَّلَ وَ الْآخِرَ مِنْ هَؤُلَاءِ الرِّجَالِ فَقَالَ إِنَّ الصِّفَاتِ تَشْتَبِهُ وَ لَكِنَّ الثَّالِثَ مِنَ الْقَوْمِ أَصِفُ لَکَ مَا يَخْرُجُ مِنْ نَسْلِهِ وَ إِنَّهُ عِنْدَكُمْ لَفِي الْكُتُبِ الَّتِي نَزَلَتْ عَلَيْكُمْ إِنْ لَمْ تُغَيِّرُوا وَ تُحَرِّفُوا وَ تُكَفِّرُوا وَ قَدِيماً مَا فَعَلْتُمْ قَالَ لَهُ النَّصْرَانِيُّ: إِنِّي لَا أَسْتُرُ عَنْکَ مَا عَلِمْتُ وَ لَا أُكَذِّبُکَ وَ أَنْتَ تَعْلَمُ مَا أَقُولُ فِي صِدْقِ مَا أَقُولُ وَ كَذِبِهِ وَ اللَّهِ لَقَدْ أَعْطَاکَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ قَسَمَ عَلَيْکَ مِنْ نِعَمِهِ مَا لَا يَخْطُرُهُ الْخَاطِرُونَ وَ لَا يَسْتُرُهُ السَّاتِرُونَ وَ لَا يُكَذِّبُ فِيهِ مَنْ كَذَّبَ فَقَوْلِي لَکَ فِي ذَلِکَ الْحَقُّ كَمَا ذَكَرْتُ فَهُوَ كَمَا ذَكَرْتُ فَقَالَ لَهُ أَبُو إِبْرَاهِيمَ(عليه السلام): أُعَجِّلُکَ أَيْضاً خَبَراً لَا يَعْرِفُهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِمَّنْ قَرَأَ الْكُتُبَ أَخْبِرْنِي مَا اسْمُ أُمِّ مَرْيَمَ وَ أَيُّ يَوْمٍ نُفِخَتْ فِيهِ مَرْيَمُ وَ لِكَمْ مِنْ سَاعَةٍ مِنَ النَّهَارِ وَ أَيُّ يَوْمٍ وَضَعَتْ مَرْيَمُ فِيهِ عِيسَى(عليه السلام) وَ لِكَمْ مِنْ سَاعَةٍ مِنَ النَّهَارِ فَقَالَ النَّصْرَانِيُّ لَا أَدْرِي فَقَالَ أَبُو إِبْرَاهِيمَ(عليه السلام) أَمَّا أُمُّ مَرْيَمَ فَاسْمُهَا مَرْثَا وَ هِيَ وَهِيبَةُ بِالْعَرَبِيَّةِ وَ أَمَّا الْيَوْمُ الَّذِي حَمَلَتْ فِيهِ مَرْيَمُ فَهُوَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ لِلزَّوَالِ وَ هُوَ الْيَوْمُ الَّذِي هَبَطَ فِيهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ وَ لَيْسَ لِلْمُسْتَلِمِينَ عِيدٌ كَانَ أَوْلَى مِنْهُ عَظَّمَهُ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَى وَ عَظَّمَهُ مُحَمَّدٌ(صلى الله عليه و آله) فَأَمَرَ أَنْ يَجْعَلَهُ عِيداً فَهُوَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ. وَ أَمَّا الْيَوْمُ الَّذِي وَلَدَتْ فِيهِ مَرْيَمُ فَهُوَ يَوْمُ الثَّلَاثَاءِ لِأَرْبَعِ سَاعَاتٍ وَ نِصْفٍ مِنَ النَّهَارِ وَ النَّهَرُ الَّذِي وَلَدَتْ عَلَيْهِ مَرْيَمُ عِيسَى(عليه السلام) هَلْ تَعْرِفُهُ قَالَ لَا قَالَ هُوَ الْفُرَاتُ وَ عَلَيْهِ شَجَرُ النَّخْلِ وَ الْكَرْمِ وَ لَيْسَ يُسَاوَى بِالْفُرَاتِ شَيْءٌ لِلْكُرُومِ وَ النَّخِيلِ فَأَمَّا الْيَوْمُ الَّذِي حَجَبَتْ فِيهِ لِسَانَهَا وَ نَادَى قَيِّدُوسُ وُلْدَهُ وَ أَشَاعَهُ فَأَعَانُوهُ وَ أَخْرَجُوا آلَ عِمْرَانَ لِيَنْظُرُوا إِلَى مَرْيَمَ فَقَالُوا لَهَا مَا قَصَّ اللَّهُ عَلَيْکَ فِي كِتَابِهِ وَ عَلَيْنَا فِي كِتَابِهِ فَهَلْ فَهِمْتَهُ قَالَ نَعَمْ وَ قَرَأْتُهُ الْيَوْمَ الْأَحْدَثَ قَالَ إِذَنْ لَا تَقُومَ مِنْ مَجْلِسِکَ حَتَّى يَهْدِيَکَ اللَّهُ. قَالَ النَّصْرَانِيُّ مَا كَانَ اسْمُ أُمِّي بِالسُّرْيَانِيَّةِ وَ بِالْعَرَبِيَّةِ فَقَالَ كَانَ اسْمُ أُمِّکَ بِالسُّرْيَانِيَّةِ عَنْقَالِيَةَ وَ عُنْقُورَةَ كَانَ اسْمُ جَدَّتِکَ لِأَبِيکَ وَ أَمَّا اسْمُ أُمِّکَ بِالْعَرَبِيَّةِ فَهُوَ مَيَّةُ وَ أَمَّا اسْمُ أَبِيکَ فَعَبْدُ الْمَسِيحِ وَ هُوَ عَبْدُ اللَّهِ بِالْعَرَبِيَّةِ وَ لَيْسَ لِلْمَسِيحِ عَبْدٌ قَالَ صَدَقْتَ وَ بَرِرْتَ فَمَا كَانَ اسْمُ جَدِّي قَالَ كَانَ اسْمُ جَدِّکَ -- جَبْرَئِيلَ وَ هُوَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ سَمَّيْتُهُ فِي مَجْلِسِي هَذَا قَالَ أَمَا إِنَّهُ كَانَ مُسْلِماً قَالَ أَبُو إِبْرَاهِيمَ(عليه السلام) نَعَمْ وَ قُتِلَ شَهِيداً دَخَلَتْ عَلَيْهِ أَجْنَادٌ فَقَتَلُوهُ فِي مَنْزِلِهِ غِيلَةً وَ الْأَجْنَادُ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ. قَالَ فَمَا كَانَ اسْمِي قَبْلَ كُنْيَتِي قَالَ كَانَ اسْمُکَ عَبْدَ الصَّلِيبِ قَالَ فَمَا تُسَمِّينِي قَالَ أُسَمِّيکَ عَبْدَ اللَّهِ قَالَ فَإِنِّي آمَنْتُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَ شَهِدْتُ أَنْ لَاإِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَاشَرِيکَ لَهُ فَرْداً صَمَداً لَيْسَ كَمَا تَصِفُهُ النَّصَارَى وَ لَيْسَ كَمَا تَصِفُهُ الْيَهُودُ وَ لَا جِنْسٌ مِنْ أَجْنَاسِ الشِّرْكِ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ أَرْسَلَهُ بِالْحَقِّ فَأَبَانَ بِهِ لِأَهْلِهِ وَ عَمِيَ الْمُبْطِلُونَ وَ أَنَّهُ كَانَ رَسُولَ اللَّهِ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً إِلَى الْأَحْمَرِ وَ الْأَسْوَدِ كُلٌّ فِيهِ مُشْتَرِكٌ فَأَبْصَرَ مَنْ أَبْصَرَ وَ اهْتَدَى مَنِ اهْتَدَى وَ عَمِيَ الْمُبْطِلُونَ وَ ضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ. وَ أَشْهَدُ أَنَّ وَلِيَّهُ نَطَقَ بِحِكْمَتِهِ وَ أَنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَهُ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ نَطَقُوا بِالْحِكْمَةِ الْبَالِغَةِ وَ تَوَازَرُوا عَلَى الطَّاعَةِ لِلهِ وَ فَارَقُوا الْبَاطِلَ وَ أَهْلَهُ وَ الرِّجْسَ وَ أَهْلَهُ وَ هَجَرُوا سَبِيلَ الضَّلَالَةِ وَ نَصَرَهُمُ اللَّهُ بِالطَّاعَةِ لَهُ وَ عَصَمَهُمْ مِنَ الْمَعْصِيَةِ فَهُمْ لِلهِ أَوْلِيَاءُ وَ لِلدِّينِ أَنْصَارٌ يَحُثُّونَ عَلَى الْخَيْرِ وَ يَأْمُرُونَ بِهِ آمَنْتُ بِالصَّغِيرِ مِنْهُمْ وَ الْكَبِيرِ وَ مَنْ ذَكَرْتُ مِنْهُمْ وَ مَنْ لَمْ أَذْكُرْ وَ آمَنْتُ بِاللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَى رَبِّ الْعَالَمِينَ. ثُمَّ قَطَعَ زُنَّارَهُ وَ قَطَعَ صَلِيباً كَانَ فِي عُنُقِهِ مِنْ ذَهَبٍ ثُمَّ قَالَ مُرْنِي حَتَّى أَضَعَ صَدَقَتِي حَيْثُ تَأْمُرُنِي فَقَالَ هَاهُنَا أَخٌ لَکَ كَانَ عَلَى مِثْلِ دِينِکَ وَ هُوَ رَجُلٌ مِنْ قَوْمِکَ مِنْ قَيْسِ بْنِ ثَعْلَبَةَ وَ هُوَ فِي نِعْمَةٍ كَنِعْمَتِکَ فَتَوَاسَيَا وَ تَجَاوَرَا وَ لَسْتُ أَدَعُ أَنْ أُورِدَ عَلَيْكُمَا حَقَّكُمَا فِي الْإِسْلَامِ فَقَالَ وَ اللَّهِ أَصْلَحَکَ اللَّهُ إِنِّي لَغَنِيٌّ وَ لَقَدْ تَرَكْتُ ثَلَاثَمِائَةِ طَرُوقٍ بَيْنَ فَرَسٍ وَ فَرَسَةٍ وَ تَرَكْتُ أَلْفَ بَعِيرٍ فَحَقُّکَ فِيهَا أَوْفَرُ مِنْ حَقِّي فَقَالَ لَهُ أَنْتَ مَوْلَى اللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ أَنْتَ فِي حَدِّ نَسَبِکَ عَلَى حَالِکَ فَحَسُنَ إِسْلَامُهُ وَ تَزَوَّجَ امْرَأَةً مِنْ بَنِي فِهْرٍ وَ أَصْدَقَهَا أَبُو إِبْرَاهِيمَ(عليه السلام) خَمْسِينَ دِينَاراً مِنْ صَدَقَةِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ(عليه السلام) وَ أَخْدَمَهُ وَ بَوَّأَهُ وَ أَقَامَ حَتَّى أُخْرِجَ أَبُو إِبْرَاهِيمَ(عليه السلام) فَمَاتَ بَعْدَ مَخْرَجِهِ بِثَمَانٍ وَ عِشْرِينَ لَيْلَةً.
[كافى، ج 1، ص 478، ح 4]

حُمران بن اعین گوید: امام باقر(علیه السلام) در تفسیر «إِنَّا أَنْزَلْناهُ فِی لَیْلَةٍ مُبارَکَةٍ» فرمود:

لیله ی مبارکه شب قدر است و آن در هر سال در دهه آخر ماه رمضان می باشد، و قرآن جز در شب قدر نازل نشده است و خداوند درباره ی شب قدر می فرماید: «فِیها یُفْرَقُ کُلُ أَمْرٍ حَکِیمٍ» یعنی تقدیر و اندازه ی هر چیزی -- از

این سال تا سال بعد -- در شب قدر است، و هر خیر و شـرّ و طاعت و معصـیت و ولادت و مرگ و رزق و تقدیری در شب قدر انجام می گیرد، و این قضای حتم است، و مشیّت خداوند در آن جاری است.

حُمران بن اعین گوید: گفتم: معنای «لَیْلَةُ الْقَدْرِ خَیْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ» چیست؟ فرمود:

عمل نیک در آن شب -- مانند نماز و زکات و اعمال خیر دیگر -- بهتر و افضل از عملی است که در هزار ماه انجام بگیرد که شب قدر در آن نباشد، و اگر خداوند اعمال مؤمنین [یعنی شیعیان] را در شب قدر مضاعف نمی کرد به مقصد خود نمی رسیدند، ولکن خداوند اعمال نیک و حسنات آنان را مضاعف می نماید.(1)

مرحوم علیّ بن ابراهیم گوید: پدرم از محمّد بن ابی عمیر از عبدالله بن مُسکان از امام باقر و امام صادق و امام کاظم(علیهم السلام) نقل نمود، که این سه امام، فرمودند:

خداوند قرآن را در لیله ی مبارکه قدر یکباره در بیت المعمور نازل نمود و سپس از بیت المعمور در طول بیست سال بر پیامبر خدا(صلی الله علیه و آله) نازل شد، و در

---

1 - 827.. عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أُذَیْنَةَ عَنِ الْفُضَیْلِ وَ زُرَارَةَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ حُمْرَانَ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا جَعْفَرٍ(علیه السلام) عَنْ قَوْلِ اللَّهِ؟عز؟ -- إِنَّا أَنْزَلْناهُ فِی لَیْلَةٍ مُبارَکَةٍ قَالَ نَعَمْ لَیْلَةُ الْقَدْرِ وَ هِیَ فِی کُلِّ سَنَةٍ فِی شَهْرِ رَمَضَانَ فِی الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ فَلَمْ یُنْزَلِ الْقُرْآنُ إِلَّا فِی لَیْلَةِ الْقَدْرِ قَالَ اللَّهُ؟عز؟ -- فِیها یُفْرَقُ کُلُّ أَمْرٍ حَکِیمٍ قَالَ یُقَدَّرُ فِی لَیْلَةِ الْقَدْرِ کُلُّ شَیْ ءٍ یَکُونُ فِی تِلْکَ السَّنَةِ إِلَی مِثْلِهَا مِنْ قَابِلٍ خَیْرٍ وَ شَرٍّ -- وَ طَاعَةٍ وَ مَعْصِیَةٍ وَ مَوْلُودٍ وَ أَجَلٍ أَوْ رِزْقٍ فَمَا قُدِّرَ فِی تِلْکَ السَّنَةِ وَ قُضِیَ فَهُوَ الْمَحْتُومُ وَ لِلَّهِ؟عز؟ فِیهِ الْمَشِیئَةُ قَالَ قُلْتُ لَیْلَةُ الْقَدْرِ خَیْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ أَیُّ شَیْ ءٍ عُنِیَ بِذَلِکَ فَقَالَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ فِیهَا مِنَ الصَّلَاةِ وَ الزَّکَاةِ وَ أَنْوَاعِ الْخَیْرِ خَیْرٌ مِنَ الْعَمَلِ فِی أَلْفِ شَهْرٍ لَیْسَ فِیهَا لَیْلَةُ الْقَدْرِ وَ لَوْ لَا مَا یُضَاعِفُ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی لِلْمُؤْمِنِینَ مَا بَلَغُوا وَ لَکِنَّ اللَّهَ یُضَاعِفُ لَهُمُ الْحَسَنَاتِ بِحُبِّنَا. [کافی، ج 4، ص 157، ح 6]

شب قدر خداوند هر امری از امور را در آن سال -- حق یا باطل -- تقدیر می نماید، و برای خود، بداء و مشیّت و تقدیم و تأخیر و آنچه بخواهد و آنچه نخواهد و آنچه کم کند [و زیاد کند] را باقی می گذارد، و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) آن مقدّرات را تحویل امیرالمؤمنین(علیه السلام) می دهد، و امیرالمؤمنین(علیه السلام) تحویل ائمّه(علیهم السلام) می دهد، تا به دست حضرت صاحب الزمان(علیه السلام) می رسد، و بداء و مشیّت و تقدیم و تأخیر برای خداوند در آن ها ثابت است.(1)

امام باقر(علیه السلام) فرمود:

شب قدر بر ما پوشیده و مخفی نیست، چرا که ملائکه در آن شب اطراف ما می گردند.(2)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

کسی که در شب قدر بخوابد در آن سال به حج نمی رود و شب قدر شب 23

1- 828.. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ حم وَ الْکِتابِ الْمُبِینِ إِنَّا أَنْزَلْناهُ یعنی القرآن فِی لَیْلَةٍ مُبارَکَةٍ إِنَّا کُنَّا مُنْذِرِینَ و هی لیلة القدر أنزل الله القرآن فیها إلی البیت المعمور جملة واحدة ثم نزل من البیت المعمور علی رسول الله(صلی الله علیه و آله) فی طول [ثلاث و] عشرین سنة فِیها یُفْرَقُ فی لیلة القدر کُلُّ أَمْرٍ حَکِیمٍ أی یقدر الله کل أمر من الحق و من الباطل و ما یکون فی تلک السنة و له فیه البداء و المشیة یقدم ما یشاء و یؤخر ما یشاء من الآجال و الأرزاق و البلایا و الأعراض و الأمراض و یزید فیها ما یشاء و ینقص ما یشاء و یلقیه رسول الله(صلی الله علیه و آله) إلی أمیر المؤمنین(علیه السلام) و یلقیه أمیر المؤمنین(علیه السلام) إلی الأئمة(علیه السلام) حتی ینتهی ذلک إلی صاحب الزمان ع، و یشترط له ما فیه البداء و المشیة و التقدیم و التأخیر. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 290]

2- 829.. قال: حدثنی بذلک أبی عن ابن أبی عمیر عن عبد الله بن مسکان عن أبی جعفر و أبی عبد الله و أبی الحسن ع، قال: و حدثنی أبی عن ابن أبی عمیر عن یونس عن داود بن فرقد عن أبی المهاجر عن أبی جعفر(علیه السلام) قال یا أبا المهاجر! لا تخفی علینا لیلة القدر إن الملائکة یطوفون بنا فیها. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 290]

ماه رمضان است، چرا که نام حجّاج و ارزاق و آجال و مقدّرات سال در آن شب نوشته می شود.(1)

مؤلّف گوید:

روایات فراوان دیگری در ذیل آیه فوق و آیه «إِنَّا أَنْزَلْناهُ فِی لَیْلَةِ الْقَدْرِ» نقل شده، مراجعه شود.

«فَارْتَقِبْ یَوْمَ تَأْتِی السَّمَاء بِدُخَانٍ مُّبِینٍ * یَغْشَی النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِیمٌ * رَبَّنَا اکْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ * أَنَّی لَهُمُ الذِّکْرَی وَ قَدْ جَاءهُمْ رَسُولٌ مُّبِینٌ ...»(2)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

«فَارْتَقِبْ» یعنی اصبر، و «یَوْمَ تَأْتِی السَّمَاء بِدُخَانٍ مُّبِینٍ» مربوط به زمانی است که مردم در رجعت از قبرهای خود خارج می شوند.(3)

مؤلّف گوید:

در برخی از روایات آمده که «یَوْمَ تَأْتِی السَّمَاء بِدُخَانٍ مُّبِینٍ» مربوط به هنگام زنده شدن مردم برای رجعت است، و در برخی دیگر آمده که مربوط به هنگام زنده شدن آنان برای قیامت است، و در برخی آمده که این آیه مربوط به زمان دعوت رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در مکّه است که ظلمت مردم را فرا گرفت و

1- 830.. فی کتاب علل الشرائع باسناده إلی الحسین بن یزید النوفلی عن علی بن سالم عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال: من نام فی اللیلة التی یفرق کل أمر حکیم و لم یحج تلک السنة و هی لیلة ثلاث و عشرین من شهر رمضان، لان فیها یکتب وفد الحاج و فیها تکتب الأرزاق و الآجال و ما یکون من السنة إلی السنة. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 626، ح 23]

2- 831.. سوره ی دخان، آیات 13-10.

3- 832.. یَوْمَ تَأْتِی السَّماءُ بِدُخانٍ مُبِینٍ قال: ذلک إذا خرجوا فی الرجعة من القبر. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 290]

گفتند: «هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ * رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ» و خداوند در ردّ آنان فرمود: «أَنَّى لَهُمُ الذِكْرَى وَ قَدْ جَاءهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ».

مرحوم علیّ بن ابراهیم قمّی گوید:

قریش هنگام نزول وحی بر رسول خدا(صلی الله علیه و آله) گفتند: او «معلَّم و مجنون است یعنی او دیوانه ای است که این سخنان را به او یاد داده اند.(1)

ولکن ظاهر آیات فوق با رجعت بهتر تطبیق می شود، و اگر روایت ابن شهر آشوب در مناقب مرسل و ضعیف نبود می گفتیم: آیات فوق مربوط به زمان دعوت رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در مکّه است و در روایت ابن شهر آشوب آمده که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

«اَللَّهُمَّ الْعَنْ رِعْلًا وَ ذَكْوَانَ اَللَّهُمَّ اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلَى مُضَرَ اَللَّهُمَّ اجْعَلْ سِنِيهِمْ كَسِنِي يُوسُف»، سپس گوید: «فَفِي الْخَبَرِ أَنَ الرَّجُلَ كَانَ مِنْهُمْ ....»(2)

1- 833.. ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَ قالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ قال قالوا ذلک لما نزل الوحی علی رسول الله(صلی الله علیه و آله) و أخذه الغشی فقالوا هو مجنون. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 291]

2- 834.. ابن شهر آشوب: روی أن النّبی(صلی الله علیه و آله) قال: «اَللَّهُمَّ العن رعلا و ذکوان، أللهم اشدد وطأتک علی مضر، اَللَّهُمَّ اجعل سنیهم کسنی یوسف». ففی الخبر أن الرجل منهم کان یلقی صاحبه فلا یمکنه الدنو، فإذا دنا منه لا یبصره من شدة دخان الجوع، و کان یجلب إلیهم من کل ناحیة، فإذا اشتروه و قبضوه لم یصلوا به إلی بیوتهم حتی یتسوس و ینتن، فأکلوا الکلاب المیتة و الجیف و الجلود، و نبشوا القبور، و أحرقوا عظام الموتی فأکلوها، و أکلت المرأة طفلها، و کان الدخان یتراکم بین السماء و الأرض، و ذلک قوله تعالی: فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّماءُ بِدُخانٍ مُبِينٍ يَغْشَى النَّاسَ هذا عَذابٌ أَلِيمٌ. فقال أبو سفیان و رؤساء قریش: یا محمّد، أ تأمرنا بصلة الرحم، فأدرک قومک فقد هلکوا فدعا لهم، و ذلک قوله تعالی: رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ، فقال الله تعالی: إِنَّا كاشِفُوا الْعَذابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عائِدُونَ، فعاد إلیهم الخصب و الدعة، و هو قوله تعالی: فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هذَا الْبَيْتِ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَ آمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ. [تفسیر برهان، ج 5، ص 13، ح 2]

«فَمَا بَکَتْ عَلَیْهِمُ السَّمَاء وَ الْأَرْضُ وَ مَا کَانُوا مُنظَرِینَ»(1)

ابراهیم نخعی گوید: امیرالمؤمنین(علیه السلام) در مسجد، بین اصحاب خود نشسته بود و امام حسین(علیه السلام) وارد شد و مقابل پدر خود ایستاد و امیرالمؤمنین(علیه السلام) دست مبارک خود را بر سر او گذارد و فرمود:

فرزند عزیزم! خداوند گروهی را در قرآن سرزنش نموده و می فرماید: «فَمَا بَکَتْ عَلَیْهِمُ السَّمَاء وَ الْأَرْضُ وَ مَا کَانُوا مُنظَرِینَ» و [لکن] به خدا سوگند تو بعد از من کشته خواهی شد و آسمان و زمین بر تو گریه خواهند کرد.(2)

امام باقر(علیه السلام) فرمود: همواره [پدرم] علیّ بن الحسین(علیه السلام) می فرمود:

هر مؤمنی که به خاطر شهادت امام حسین(علیه السلام) و یاران او گریه کند، و اشک او بر گونه هایش جاری شود، خداوند او را در غرفه های بهشتی جای می دهد، و اگر چشمان او به خاطر آزاری که از دشمنان ما به ما می رسد اشکبار شود، خداوند او را در جایگاه صدق بهشتی جای می دهد، و هر آزاری را از او برطرف می کند و روز قیامت او را از خشم خود و عذاب دوزخ ایمن خواهد نمود.(3)

1- 835.. سوره ی دخان، آیه ی 29.

2- 836.. حَدَّثَنِی مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الرَّزَّازُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنِ الْحَکَمِ بْنِ مِسْکِینٍ عَنْ دَاوُدَ [یَزْدَادَ] بْنِ عِیسَی الْأَنْصَارِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی لَیْلَی عَنْ إِبْرَاهِیمَ النَّخَعِیِّ قَالَ خَرَجَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ(علیه السلام) فَجَلَسَ فِی الْمَسْجِدِ وَ اجْتَمَعَ أَصْحَابُهُ حَوْلَهُ وَ جَاءَ الْحُسَیْنُ(علیه السلام) حَتَّی قَامَ بَیْنَ یَدَیْهِ فَوَضَعَ یَدَهُ عَلَی رَأْسِهِ فَقَالَ یَا بُنَیَّ إِنَّ اللَّهَ عبر [عَیَّرَ] أَقْوَاماً بِالْقُرْآنِ فَقَالَ -- فَما بَکَتْ عَلَیْهِمُ السَّماءُ وَ الْأَرْضُ وَ ما کانُوا مُنْظَرِینَ وَ ایْمُ اللَّهِ لَیَقْتُلُنَّکَ بَعْدِی ثُمَّ تَبْکِیکَ السَّمَاءُ وَ الْأَرْضُ وَ حَدَّثَنِی أَبِی عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ أَبِی الْخَطَّابِ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ. [کامل الزیارات، ص 89، باب 28، ح 2]

3- 837.. قال: و حدثنی أبی عن الحسن بن محبوب عن العلاء عن محمّد بن مسلم عن أبی جعفر(علیه السلام) قال: کان علی بن الحسین(علیه السلام) یقول أیما مؤمن دمعت عیناه لقتل الحسین بن علی(علیه السلام) دمعة حتی تسیل علی خده بوأه الله بها فی الجنة غرفا یسکنها أحقابا و أیما مؤمن دمعت عیناه دمعا حتی تسیل علی خده لأذی مسنا من عدونا فی الدنیا بوأه الله مبوأ صدق فی الجنة، و أیما مؤمن مسه أذی فینا فدمعت عیناه حتی تسیل دمعه علی خدیه من مضاضة ما أوذی فینا صرف الله عن وجهه الأذی و آمنه یوم القیامة من سخطه و النار. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 291]

امام صادق(علیه السلام) در تفسیر آیه فوق فرمود:

آسمان پس از کشته شدن یحی بن زکریّا برای کسی گریه نکرد تا این که امام حسین(علیه السلام) کشته شد و بر او گریه نمود.(1)

زراره گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

«آسمان برای یحیی بن زکریّا و حسین بن علی(علیه السلام) چهل روز گریه کرد، و جز برای این دو نفر بر دیگری گریه نکرد» زراره گوید: گفتم: گریه آسمان چگونه است؟ فرمود: گریه او این است که هنگام طلوع و غروب خورشید، آسمان قرمز می شود.(2)

روایات فراوان دیگری نیز در این معنا نقل شده و ما به همین اندازه بسنده کردیم.

1- 838.. حَدَّثَنِی عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ بْنِ مُوسَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِی جَمِیلَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) فِی قَوْلِهِ تَعَالَی فَما بَکَتْ عَلَیْهِمُ السَّماءُ وَ الْأَرْضُ وَ ما کانُوا مُنْظَرِینَ قَالَ لَمْ تَبْکِ السَّمَاءُ عَلَی أَحَدٍ مُنْذُ قُتِلَ یَحْیَی بْنُ زَکَرِیَّا حَتَّی قُتِلَ الْحُسَیْنُ(علیه السلام) فَبَکَتْ عَلَیْهِ. [کامل الزیارات، ص 89، باب 28، ح 6]

2- 839.. روی زرارة بن أعین عن أبی عبد الله(علیه السلام) أنه قال بکت السماء علی یحیی بن زکریا و علی الحسین بن علی(علیه السلام) أربعین صباحا و لم تبک إلّا علیهما قلت و ما بکاؤها قال کانت تطلع حمراء و تغیب حمراء. [مجمع البیان، ج 9، ص 98]

«وَ لَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ * مِن فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِّنَ الْمُسْرِفِينَ * وَ لَقَدِ اخْتَرْنَاهُمْ عَلَى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِينَ»(1)

ابن عبّاس گوید: امیرالمؤمنین(علیه السلام) به شخصی -- که شتر او رام نمی شد و او را آزار می داد -- دعایی را تعلیم نمود و فرمود:

این دعا برای هر چیزی که برای انسان سخت و دشوار و غیرقابل تحمّل باشد -- مانند: مال و اهل و فرزند و هر فرعونی از فراعنه -- مؤثّر خواهد بود و آن دعا این است: «اَللَّهُمَّ إِنِّی أَتَوَجَّهُ إِلَیْکَ بِنَبِیِّکَ نَبِیِّ الرَّحْمَةِ وَ أَهْلِ بَیْتِهِ الَّذِینَ اخْتَرْتَهُمْ عَلی عِلْمٍ عَلَی الْعالَمِینَ اَللَّهُمَّ فَذَلِّلْ لِی صُعُوبَتَهَا وَ حُزُونَتَهَا وَ اکْفِنِی شَرَّهَا فَإِنَّکَ الْکَافِی الْمُعَافِی وَ الْغَالِبُ الْقَاهِرُ.»(2)

1- 840.. سوره ی دخان، آیات 32-30.

2- 841.. السید الرضی: بالإسناد، عن الأصبغ بن نباتة، عن عبد الله بن عبّاس، قال: کان رجل علی عهد عمر بن الخطاب، له إبل بناحیة أذربایجان، قد استصعبت علیه جملة فمنعت جانبها، فشکا إلیه ما قد ناله و أنه کان معاشه منها، فقال له: اذهب فاستغث الله؟عز؟، فقال الرجل: ما أزال أدعوا و أبتهل إلیه، فکلما قربت منها حملت علی. قال: فکتب له رقعة فیها: من عمیر أمیر المؤمنین إلی مردة الجن و الشیاطین أن تذللوا هذه المواشی له. قال: «فأخذ الرجل الرقعة و مضی، فاغتممت لذلک غما شدیدا، فلقیت أمیر المؤمنین علیا(علیه السلام) فأخبرته مما کان، فقال: «و الذی فلق الحبة و برأ النسمة لیعودن بالخیبة»، فهدأ ما بی، و طالت علی سنتی، و جعلت أرقب کل من جاء من أهل الجبال، فإذا أنا بالرجل قد وافی و فی جبهته شجة تکاد الید تدخل فیها، فلما رأیته بادرت إلیه، فقلت له: ما وراءک؟ فقال: «إنی صرت إلی الموضع، و رمیت بالرقعة، فحمل علی عداد منها، فهالنی أمرها، فلم تکن لی قوة بها، فجلست فرمحنی أحدها فی وجهی، فقلت: اَللَّهُمَّ اکفنیها، فکلها یشد علی و یرید قتلی، فانصرفت عنی، فسقطت فجاء أخ لی فحملنی، و لست أعقل، فلم أزل أتعالج حتی صلحت، و هذا الأثر فی وجهی، فجئت لأعلمه یعنی عمر. فقلت له: صر إلیه فأعلمه. فلما صار إلیه، و عنده نفر، فأخبره بما کان فزبره، و قال له: کذبت لم تذهب بکتابی. قال: فحلف الرجل بالله الذی لا إله إلّا هو، و حق صاحب هذا القبر، لقد فعل ما أمره به من حمل الکتاب، و أعلمه أنه قد ناله منها ما یری، قال: فزبره و أخرجه عنه. فمضیت معه إلی أمیر المؤمنین(علیه السلام)، فتبسم ثم قال: «أ لم أقل لک»، ثم أقبل علی الرجل، فقال له: «إذا انصرفت فصر إلی الموضع الذی هی فیه، و قل: اَللَّهُمَّ إنّی أتوجه إلیک بنبیک نبی الرحمة، و أهل بیته الذین اخترتهم علی علم علی العالمین، اَللَّهُمَّ فذلل لی صعوبتها و حزانتها، و اکفنی شرها، فانک الکافی المعافی الغالب القاهر». فانصرف الرجل راجعا، فلما کان من قابل قدم الرجل و معه جملة قد حملها من أثمانها إلی أمیر المؤمنین(علیه السلام) فصار إلیه و أنا معه، فقال له: «تخبرنی أو أخبرک؟ فقال الرجل: بل تخبرنی، یا أمیر المؤمنین، قال: «کأنک صرت إلیها، فجاءتک و لاذت بک خاضعة ذلیلة، فأخذت بنواصیها واحدا بعد آخر» فقال: صدقت یا أمیر المؤمنین، کأنک کنت معی، فهذا کان، فتفضل بقبول ما جئتک به فقال: «امض راشدا، بارک الله لک فیه»، فبلغ الخبر عمر فغمه ذلک حتی تبین الغم فی وجهه، فانصرف الرجل و کان یحج کل سنة و لقد أنمی الله ماله. قال: و قال: أمیر المؤمنین(علیه السلام): «کل من استصعب علیه شی ء من مال أو أهل أو ولد أو أمر فرعون من الفراعنة فلیبتهل بهذا الدعاء فإنه یکفی مما یخاف، إن شاء الله تعالی». [تفسیر برهان، ج 5، ص 17، ح 3]

مرحوم صدوق در کتاب عیون از حضرت رضا از پدرانش امام حسن از امیرالمؤمنین(علیه السلام) از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل نموده که فرمود:

خداوند؟عز؟ آل محمّد و پیامبران و ملائکه مقرّب خود را انتخاب ننمود مگر آن که

می دانست آنان از ولایت او خارج نمی شوند، و از عصمت او منقطع نمی گردند

و از کسانی که به عذاب و نعمت های الهی توهین می کنند انتقام می گیرند.(1)

---

1 - 842.. فی عیون الاخبار فی باب ما جاء عن الرّضا(علیه السلام) فی هاروت و ماروت قال الامام الحسن بن علی علیهما السلام: حدثنی أبی عن أبیه عن جده عن الرّضا عن آبائه عن علی(علیهم السلام) قال: قال رسول الله(صلی الله علیه و آله): ان الله؟عز؟ اختارنا معاشر آل محمّد و اختار النّبیین و اختار الملائکة المقربین، و ما اختارهم الا علی علم منه بهم أنهم لا یواقعون ما یخرجون به عن ولایته، و ینقطعون به عن عصمته، و ینقمون به إلی المستخفین بعذابه و نعمته. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 629، ح 36]

«أَ هُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ وَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ»(1)

در سوره بقره خداوند می فرماید:

«وَ كَانُواْ مِن قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُواْ»(2) و در ذیل آن روایتی نقل شد، و در ذیل آیه «وَ قَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ»(3) از سوره «ق» روایتی خواهد آمد إن شاء الله.

«وَ قَوْمُ تُبَّعٍ» همان دو قبیله اوس و خزرج هستند، و امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

تُبَّع به آنان فرمود: در همین مکان یعنی مدینه بمانید تا این پیامبر(صلی الله علیه و آله) مبعوث شود، و بدانید که اگر من او را درک می نمودم در خدمت او بودم و از او اطاعت می کردم.(4)

سهل بن سعد گوید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

به تُبَّع دشنام ندهید چرا که او مسلمان شد، و اسلام را [از پیش] پذیرفت.(5)

1- 843.. سوره ی دخان، آیه ی 37.

2- 844.. سوره ی بقره، آیه ی 89.

3- 845.. سوره ی ق، آیه ی 14.

4- 846.. و روی الولید بن صبیح عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال: ان تبعا قال للأوس و الخزرج: کونوا هاهنا حتی یخرج هذا النّبی(صلی الله علیه و آله) أما أنا فلو أدرکته لخدمته و خرجت معه. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 629، ح 38]

5- 847.. فی مجمع البیان: أَ هُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ و روی سهل بن سعد عن النّبی(صلی الله علیه و آله) أنه قال: لا تسبوا تبعا، فانه کان قد أسلم. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 629، ح 37]

«إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ * يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَن مَّوْلًى شَيْئًا وَ لَا هُمْ يُنصَرُونَ * إِلَّا مَن رَّحِمَ اللَّهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ»(1)

یعقوب بن شعیب گوید: امام صادق(علیه السلام) در تفسیر آیه فوق فرمود:

ماییم اهل رحمت.(2)

ابوبصیر گوید: امام صادق(علیه السلام) فرمود:

خداوند از اوصیای پیامبران و پیروان آنان [درباره فریاد رسی در قیامت] کسی را استثنا نکرده جز امیرالمؤمنین(علیه السلام) و شیعیان او را، چنان که در کتاب خود می فرماید: «يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَن مَّوْلًى شَيْئًا وَ لَا هُمْ يُنصَرُونَ * إِلَّا مَن رَّحِمَ اللَّهُ» و مقصود او علیّ(علیه السلام) و شیعیان اویند.(3)

امام صادق(علیه السلام) در سخن دیگری در شب جمعه ای به زید شحّام فرمود:

«قرآن بخوان» زید شحّام گوید: پس من قرآن خواندم و چون به این آیه رسیدم «يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَن مَّوْلًى شَيْئًا وَ لَا هُمْ يُنصَرُونَ» فرمود: آنان کیانند؟ گفتم: «إِلَّا مَن رَّحِمَ اللَّهُ» فرمود: ماییم کسانی که خداوند به آنان رحم می کند، و

1- 848.. سوره ی دخان، آیات 42-40.

2- 849.. و روی أیضا عن أحمد بن محمّد النوفلی عن محمّد بن عیسی عن النضر بن سوید عن یحیی الحلبی عن ابن مسکان عن یعقوب بن شعیب عن أبی عبد الله(علیه السلام) فی قوله تعالی یَوْمَ لا یُغْنِی مَوْلًی عَنْ مَوْلًی شَیْئاً وَ لا هُمْ یُنْصَرُونَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ قال نحن أهل الرحمة. [تأویل الآیات، ص 557]

3- 850.. محمّد بن یعقوب: عن عدة من أصحابنا، عن سهل بن زیاد، عن محمّد بن سلیمان، عن أبیه، عن أبی عبد الله(علیه السلام) -- فی حدیث أبی بصیر -- قال: «یا أبا محمّد، ما استثنی الله عز ذکره بأحد من أوصیاء الأنبیاء و لا أتباعهم ما خلا أمیر المؤمنین(علیه السلام) و شیعته، فقال فی کتابه و قوله الحق: یَوْمَ لا یُغْنِی مَوْلًی عَنْ مَوْلًی شَیْئاً وَ لا هُمْ یُنْصَرُونَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ، یعنی بذلک علیا(علیه السلام) و شیعته». [تفسیر برهان، ج 5، ص 19، ح 1]

ماییم کسانی که خداوند در این آیه استثناء نموده، و به خدا سوگند ماییم که به فریاد [شیعیانمان] می رسیم.(1)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

مقصود از «إِلَّا مَن رَّحِمَ اللَّهُ» آل محمّد(صلی الله علیه و آله) هستند، و جز آنان کسی در قیامت به فریاد کسی نخواهد رسید، و هر کس ولایت غیر آنان را پذیرفته باشد فریادرسی ندارد.(2)

«إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ * طَعَامُ الْأَثِيمِ * كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ * كَغَلْيِ الْحَمِيمِ * خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَى سَوَاءِ الْجَحِيمِ * ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ * ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ»(3)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

آیات فوق درباره ی ابوجهل نازل شد، و «مُهل» مسّ گداخته است، و «يَغْلِي فِي الْبُطُونِ * كَغَلْيِ الْحَمِيمِ» نهایت حرارت و گرمی آن است، و «خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ» یعنی از هر طرف او را فشار بدهید تا به وسط دوزخ برسد و سپس آن مسّ گداخته را بر سر او بریزید، و سپس به او گفته شود: «ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ

1- 851.. محمّد بن العبّاس؟ره؟: عن حمید بن زیاد، عن عبد الله بن أحمد، عن ابن أبی عمیر، عن إبراهیم بن عبد الحمید، عن أبی اسامة زید الشحام، قال کنت عند أبی عبد الله(علیه السلام) لیلة الجمعة، فقال لی: «اقرأ» فقرأت، ثم قال: «اقرأ» فقرأت، ثم قال: «یا شحام اقرأ فإنها لیلة قرآن». فقرأت حتی إذا بلغت یَوْمَ لا یُغْنِی مَوْلًی عَنْ مَوْلًی شَیْئاً وَ لا هُمْ یُنْصَرُونَ، قال: «من هم» قال: قلت: إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ، قال: «نحن القوم الذین رحم الله، و نحن القوم الذین استثنی الله، و إنا و الله نغنی عنهم». [تفسیر برهان، ج 5، ص 19، ح 3]

2- 852.. قوله: یَوْمَ لا یُغْنِی مَوْلًی عَنْ مَوْلًی شَیْئاً قال: من والی غیر أولیاء الله لا یغنی بعضهم عن بعض، ثم استثنی من والی آل محمّد فقال إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِیزُ الرَّحِیمُ. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 292]

3- 853.. سوره ی دخان، آیات 49-43.

الْكَرِيمُ» و این به خاطر آن است که ابوجهل می گفت: «من عزیز کریم هستم» و در آخرت با همین لقب او سرزنش می شود.(1)

و در جوامع الجامع روایت شده که ابوجهل به رسول خدا(صلی الله علیه و آله) می گفت: بین این دو کوه مکّه کسی عزیزتر و گرامی تر از من نیست.(2)

و در مجمع البیان نقل شده که روزی ابوجهل خرما و سرشیر را مخلوط کرده بود و می خورد و می گفت: این همان زقّومی است که محمّد(صلی الله علیه و آله) ما را از آن می ترساند.(3)

سوره ی دخان، آیات 51 تا 59

متن:

وَ نادی فِرْعَوْنُ فی قَوْمِهِ قالَ یا قَوْمِ أَ لَیْسَ لی مُلْکُ مِصْرَ وَ هذِهِ الْأَنْهارُ تَجْری مِنْ تَحْتی أَ فَلا تُبْصِرُونَ 51 أَمْ أَنَا خَیْرٌ مِنْ هذَا الَّذی هُوَ مَهینٌ وَ لا یَکادُ یُبینُ 52 فَلَوْ لا أُلْقِیَ عَلَیْهِ أَسْوِرَةٌ مِنْ ذَهَبٍ أَوْ جاءَ مَعَهُ الْمَلائِکَةُ مُقْتَرِنینَ 53 فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطاعُوهُ إِنَّهُمْ کانُوا قَوْماً فاسِقینَ 54 فَلَمَّا آسَفُونا انْتَقَمْنا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْناهُمْ أَجْمَعینَ 55 فَجَعَلْناهُمْ سَلَفاً وَ مَثَلاً

1- 854.. ثم قال: إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ طَعامُ الْأَثِیمِ نزلت فی أبی جهل و قوله: کَالْمُهْلِ قال المهل الصفر المذاب یَغْلِی فِی الْبُطُونِ کَغَلْیِ الْحَمِیمِ و هو الذی قد حمی و بلغ المنتهی ثم قال: خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ أی اضغطوه من کل جانب ثم انزلوا به إِلی سَواءِ الْجَحِیمِ ثم یصب علیه ذلک الحمیم ثم یقال له ذُقْ إِنَّکَ أَنْتَ الْعَزِیزُ الْکَرِیمُ فلفظه خبر و معناه حکایة عمن یقول له ذلک و ذلک أن أبا جهل کان یقول: أنا العزیز الکریم، فتعیر بذلک فی النار. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 292]

2- 855.. فی جوامع الجامع روی ان أبا جهل قال لرسول الله(صلی الله علیه و آله): ما بین جبلیها أعز و لا أکرم منی. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 630، ح 45]

3- 856.. فی مجمع البیان و روی ان أبا جهل أتی بتمر و زبد فجمع بینهما و أکل و قال: هذا هو الزقوم الذی یخوفنا محمّد به. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 630، ح 42]

لِلآخِرِينَ 56 وَ لَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلاً إِذا قَوْمُکَ مِنْهُ يَصِدُّونَ 57 وَ قالُوا أَ آلِهَتُنا خَيْرٌ أَمْ هُوَ ما ضَرَبُوهُ لَکَ إِلاّ جَدَلاً بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ 58 إِنْ هُوَ إِلاَّ عَبْدٌ أَنْعَمْنا عَلَيْهِ

وَ جَعَلْناهُ مَثَلاً لِبَنِى إِسْرائِيلَ 59

لغات:

«فِي مَقامٍ أَمِينٍ» يعنى ذات أمن من المكاره، و «سُندُس» حرير نازک است، و «اسْتَبرَق» حرير غليظ است، و «حُورٍ عِينٍ» يعنى زن هاى سفيدروى گشاده چشم، و «فَوْزُ الْعَظِيمُ» رسيدن به آرزوى بزرگ است، بدون هيچ مكروهى، و «فارتقب» يعنى إنتظر ما يحلّ بهم، «إِنَّهُم مُّرْتَقِبُونَ» يعنى منتظرون بک الدوائر.

ترجمه:

فرعون در ميان قوم خود ندا داد و گفت: «اى قوم من! آيا حكومت مصر از آن من نيست، و اين نهرها تحت فرمان من جريان ندارد؟ آيا نمى بينيد؟ (51) مگر نه اين است كه من از اين مردى كه از خانواده و طبقه پستى است و هرگز نمى تواند فصيح سخن بگويد برترم؟ (52) (اگر راست مى گويد) چرا دستبندهاى طلا به او داده نشده، يا اينكه چرا فرشتگان دوشادوش او نيامده اند (تا گفتارش را تأييد كنند)؟! (53) (فرعون) قوم خود را سبک شمرد، در نتيجه از او اطاعت كردند آنان قومى فاسق بودند! (54) امّا هنگامى كه ما را به خشم آوردند، از آنها انتقام گرفتيم و همه را غرق كرديم. (55) و آنها را پيشگامان (در عذاب) و عبرتى براى ديگران قرار داديم. (56) و هنگامى كه درباره فرزند مريم مثلى زده شد، ناگهان قوم تو بخاطر آن داد و فرياد راه انداختند. (57) و گفتند: «آيا خدايان ما بهترند يا او [مسيح]؟! (اگر

معبودان ما در دوزخند، مسیح نیز در دوزخ است، چرا که او نیز معبود واقع شده)!» ولی آنها این مثل را جز از طریق جدال (و لجاج) برای تو نزدند آنان گروهی کینه توز و پرخاشگرند! (58) مسیح فقط بنده ای بود که ما نعمت به او بخشیدیم و او را نمونه و الگویی برای بنی اسرائیل قرار دادیم. (59)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِی مَقَامٍ أَمِينٍ * فِی جَنَّاتٍ وَ عُيُونٍ ...»(1)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

هر بنده ای که به طرف خواسته های خداوند برود، خداوند نیز به خواسته های او توجّه می نماید، و هر بنده ای که از خداوند عصمت و پاکی طلب کند، خداوند

به او عصمت می دهد و او را از آسیب ها حفظ می نماید، و کسی که خدا او را حفظ نماید، باکی ندارد که آسمان به زمین فرود آید، و اگر حادثه ای بر اهل

زمین نازل شود، او به خاطر تقوایی که دارد، حزب خدا خواهد بود و از هر بلایی

محفوظ می ماند، چرا که خداوند می فرماید: «إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِی مَقَامٍ أَمِينٍ.»(2)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

نعمت های یاد شده در آیات فوق مربوط به متّقین از شیعیان امیرالمؤمنین(علیه السلام) است، و مقصود از «إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَى» مرگ دنیایی است و آنان مرگ دیگری را

1- 857.. سوره ی دخان، آیات 57-51.

2- 858.. مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ أَيُّمَا عَبْدٍ أَقْبَلَ قِبَلَ مَا يُحِبُّ اللَّهُ؟عز؟ أَقْبَلَ اللَّهُ قِبَلَ مَا يُحِبُّ وَ مَنِ اعْتَصَمَ بِاللَّهِ عَصَمَهُ اللَّهُ وَ مَنْ أَقْبَلَ اللَّهُ قِبَلَهُ وَ عَصَمَهُ لَمْ يُبَالِ لَوْ سَقَطَتِ السَّمَاءُ عَلَى الْأَرْضِ أَوْ كَانَتْ نَازِلَةٌ نَزَلَتْ عَلَى أَهْلِ الْأَرْضِ فَشَمِلَتْهُمْ بَلِيَّةٌ كَانَ فِی حِزْبِ اللَّهِ بِالتَّقْوَى مِنْ كُلِّ بَلِيَّةٍ أَ لَيْسَ اللَّهُ؟عز؟ يَقُولُ -- إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِی مَقامٍ أَمِينٍ. [كافی، ج 2، ص 65، ح 4]

نخواهند چشید و خداوند آنان را از عذاب جهنّم حفظ خواهد نمود.(1)

جابر گوید: امام باقر(علیه السلام) فرمود:

هنگامی که اهل بهشت داخل بهشت و اهل آتش داخل آتش می شوند خداوند -- ربّ العزّة -- علیّ(علیه السلام) را می فرستد، تا اهل بهشت را در بهشت در منازل شان اسکان بدهد و به حورالعین تزویج شان نماید. سپس فرمود: به خدا سوگند علیّ(علیه السلام) است که اهل بهشت را در بهشت تزویج می نماید، و این کرامت و تفضّل و منّتی است از خداوند بر او....(2)

ابوحمزه ی ثمالی گوید: از امام صادق(علیه السلام) شنیدم که به یکی از شیعیان می فرمود:

مردان و زنان شما پاک و طیّب اند، و هر زن مؤمنه ای از شما [در آن عالم] حوریّه است، و هر مردی از شما صدّیق است....(3)

1- 859.. ثم وصف ما أعده الله للمتقین من شیعة أمیر المؤمنین(علیه السلام) فقال: إِنَّ الْمُتَّقِینَ فِی مَقامٍ أَمِینٍ إلی قوله إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولی یعنی فی الجنة غیر الموتة التی فی الدنیا وَ وَقاهُمْ عَذابَ الْجَحِیمِ. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 266]

2- 860.. فی روضة الکافی عدة من أصحابنا عن سهل ابن زیاد عن محمّد بن سنان عن عمرو بن شمر عن جابر عن أبی جعفر(علیه السلام) قال: قال: إذا دخل أهل الجنة الجنة و أهل النار النار بعث رب العزة علیا(علیه السلام)، فأنزلهم منازلهم من الجنة فزوجهم، فعلی و الله الذی یزوج أهل الجنة فی الجنة، و ما ذاک إلی أحد غیره کرامة من الله عز ذکره، و فضلا فضله الله و من به علیه. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 631، ح 47]

3- 861.. أحمد بن محمّد عن علی بن الحسن التیمی عن محمّد بن عبد الله عن زرارة عن محمّد بن الفضیل عن أبی حمزة قال: سمعت أبا عبد الله(علیه السلام) یقول لرجل من الشیعة: أنتم الطیبون و نساؤکم الطیبات، کل مؤمنة حوراء عیناه، و کل مؤمن صدیق. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 631، ح 48]

حسین بن خالد گوید: به امام کاظم(علیه السلام) گفتم: به چه علّت مهرالسنة پانصد درهم تعیین شده است؟ فرمود:

خداوند تبارک و تعالی بر خود واجب نموده که هر مؤمنی یکصد مرتبه تکبیر و تسبیح و تحمید و تهلیل و صلوات بر محمّد و آل محمّد بفرستد و سپس بگوید: «اَللّهُمَّ زَوِّجْنِی مِنَ الْحُورِ الْعِینِ» خداوند یکی از حورالعین را به او تزویج نماید، و این اذکار مهریّه او باشد، و سپس به پیامبر خود(صلی الله علیه و آله) وحی نموده: تا مهریّه زن های مؤمنه را پانصد درهم نقره قرار بدهد، و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) چنین کرده است، و هر مؤمنی که با این مهریّه از برادر مؤمن خود نسبت به دختر او خواستگاری کند، و او دختر خود را به او تزویج ننماید به او ظلم کرده و شایسته است که خداوند حورالعین بهشتی را به او تزویج ننماید.(1)

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

ریزه های اطراف سفره [را اگر کسی بخورد] مهریه حورالعین خواهد بود.(2)

1- 862.. فی الکافی محمّد بن یحیی عن أحمد بن أبی نصر عن الحسین بن خالد و علی بن إبراهیم عن أبیه عن عمرو بن عثمان الخزاز عن رجل عن الحسین بن خالد قال: سألت أبا الحسن(علیه السلام) عن مهر السنة کیف صار خمسمائة؟ فقال: ان الله تبارک و تعالی أوجب علی نفسه ان لا یکبره مؤمن مأة تکبیرة و یسبحه مأة تسبیحة، و یحمده مأة تحمیدة، و یهلله مأة تهلیلة، و یصلی علی محمّد و آل محمّد مأة مرة، ثم یقول: أللهم زوجنی من الحور العین، الا زوجه الله حورا، و جعل ذلک مهرها، ثم أوحی الله إلی نبیه(صلی الله علیه و آله) أن سن مهور المؤمنات خمسمائة درهم ففعل ذلک رسول الله(صلی الله علیه و آله)، و أیما مؤمن خطب إلی أخیه حرمته فقال خمسمائة درهم فلم یزوجه، فقد عقه و استحق من الله؟عز؟ ألا یزوجه حورا. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 632، ح 49]

2- 863.. فی صحیفة الرّضا و باسناده قال رسول الله(صلی الله علیه و آله): الذی یسقط من المائدة مهور الحور العین. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 632، ح 50]

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

چهار نفر صدای همه خلایق را می شنوند،

1. پیامبر خدا(صلی الله علیه و آله)، 2. حورالعین، 3. بهشت، 4. دوزخ.

بنابراین هر بنده ای درود و سلام بر پیامبر خدا(صلی الله علیه و آله) بفرستد، درود و سلام او به آن حضرت ابلاغ می شود، و او نیز درود و سلام آن بنده را می شنود، و هر کسی بگوید: «اَللّهُمَّ زَوِّجْنِی مِنَ الْحُورِ الْعِینِ» حورالعین صدای او را می شنوند و می گویند: خدایا فلانی ما را از تو خواستگاری نمود، پس تو ما را به او تزویج کن، و هر بنده ای بگوید: «خدایا مرا داخل بهشت کن» بهشت می شوند و می گوید: خدایا این بنده از تو درخواست بهشت نمود، پس تو او را داخل بهشت کن، و هر بنده ای بگوید: «أعتقنی من النّار» آتش می گوید: خدایا این بنده از تو

خواست که او را از من آزاد کنی، پس تو او را از من آزاد کن....(1)

مؤلّف گوید:

ما نعمت های بهشتی و اوصاف اهل بهشت و... را در کتاب «راه بهشت» بیان نمودیم مراجعه شود.

1- 864.. فی کتاب الخصال عن أبی عبد الله(علیه السلام) قال: أربعة أوتوا سمع الخلایق «1» النّبی(صلی الله علیه و آله)، و الحور العین، و الجنة، و النار، فما من عبد یصلی علی النّبی(صلی الله علیه و آله) أو یسلم علیه الا بلغه ذلک و سمعه، و ما من أحد قال: اَللّهُمَّ زوجنی من الحور العین الا سمعته و قلن: یا رب ان فلانا خطبنا إلیک فزوجنا منه. [تفسیر نورالثّقلین، ج 4، ص 632، ح 51]

سوره ی جاثیه

اشاره

محلّ نزول: مکّه.

به جز آیه ی 14 که در مدینه نازل شده است.

ترتیب نزول: بعد از سوره ی دُخان نازل شده است.

تعداد آیات: 37 آیه.

ثواب قرائت سوره ی جاثیه

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

کسی که سوره ی جاثیه را قرائت کند، آتش دوزخ را نخواهد دید، و زفیر و شهیق

جهنّم را نخواهد شنید، و با حضرت محمّد(صلی الله علیه و آله) هم نشین خواهد بود.(1)

و در «خواصّ القرآن» از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل شده که فرمود:

کسی که سوره ی جاثیه را بخواند، روز قیامت خداوند ترس او را برطرف می کند،

و آبروی او را حفظ می نماید....(2)

1- 865.. بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عَاصِمٍ بن [عَنْ] أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْجَاثِیَةِ کَانَ ثَوَابُهَا أَنْ لَا یَرَی النَّارَ أَبَداً وَ لَا یَسْمَعَ زَفِیرَ جَهَنَّمَ وَ لَا شَهِیقَهَا وَ هُوَ مَعَ مُحَمَّدٍ(صلی الله علیه و آله). [ثواب الأعمال، ص 114]

2- 866.. و من (خواص القرآن): روی عن النّبی(صلی الله علیه و آله)، أنه قال: «من قرأ هذه السورة سکن الله روعته یوم القیامة إذا جثا علی رکبتیه و سترت عورته، و من کتبها و علقها علیه أمن من سطوة کل جبار و سلطان، و کان مهابا محبوبا وجیها فی عین کل من یراه من الناس، تفضلا من الله؟عز؟». [تفسیر برهان، ج 5، ص 123، ح 2]

و فرمود:

کسی که این سوره را بنویسد و بر خود بیاویزد، از شرّ هر شیطان و سطوت و شرّ هر

جبّاری ایمن شود، و نزد همه مردم محبوب و مورد احترام باشد.(1)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

کسی که این سوره را بنویسد و بر خود بیاویزد، از شرّ هر سخن چین محفوظ بماند،

و هرگز کسی از او غیبت نکند، و اگر بر طفلی -- هنگام ولادت -- بیاویزند به اذن

خداوند محفوظ خواهد ماند.(2)

1- 867.. و قال رسول الله(صلی الله علیه و آله): «من کتبها و علقها علیه أمن من سطوة کل شیطان و جبار، و کان مهابا محبوبا فی عین کل من رآه من الناس». [تفسیر برهان، ج 5، ص 123، ح 3]

2- 868.. و قال الصّادق(علیه السلام): «من کتبها و علقها علیه أمن من شر کل نمام، و لیس یغتب عند الناس أبدا، و إذا علقت علی الطفل حین یسقط من بطن امه، کان محفوظا و محروسا بإذن الله تعالی». [تفسیر برهان، ج 5، ص 123، ح 4]

سوره ی جاثیه، آیات 1 تا 15

متن:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحیمِ

حم 1 تَنْزیـلُ الْکِتابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزیزِ الْحَکیمِ 2 إِنَّ فِی السَّمـاواتِ وَ الْأَرْضِ لآیاتٍ لِلْمُؤْمِنینَ 3 وَ فی خَلْقِکُمْ وَ مـا یَبُثُّ مِنْ دابَّةٍ آیـاتٌ لِقَوْمٍ یُوقِنُونَ 4 وَ اخْتِلافِ اللَّیْلِ وَ النَّهارِ وَ ما أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّماءِ مِنْ رِزْقٍ فَأَحْیا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها وَ تَصْریفِ الرِّیاحِ آیاتٌ لِقَوْمٍ یَعْقِلُونَ 5 تِلْکَ آیاتُ اللَّهِ نَتْلُوها عَلَیْکَ بِالْحَقِّ فَبِأَیِّ حَدیثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَ آیاتِهِ یُؤْمِنُونَ 6 وَیْلٌ لِکُلِّ أَفَّاکٍ أَثیمٍ 7 یَسْمَعُ آیاتِ اللَّهِ تُتْلی عَلَیْهِ ثُمَّ یُصِرُّ مُسْتَکْبِراً کَأَنْ لَمْ یَسْمَعْها فَبَشِّرْهُ بِعَذابٍ أَلیمٍ 8 وَ إِذا عَلِمَ مِنْ آیاتِنا شَیْئاً اتَّخَذَها هُزُواً أُولئِکَ لَهُمْ عَذابٌ مُهینٌ 9 مِنْ وَرائِهِمْ جَهَنَّمُ وَ لا یُغْنی عَنْهُمْ ما کَسَبُوا شَیْئاً وَ لا ما اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِیاءَ وَ لَهُمْ عَذابٌ عَظیمٌ 10 هـذا هُدیً وَ الَّذینَ کَفَرُوا بِآیاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذابٌ مِنْ رِجْزٍ أَلیمٌ 11 اللَّهُ الَّذی سَخَّرَ لَکُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِیَ الْفُلْکُ فیهِ بِأَمْرِهِ وَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَ لَعَلَّکُمْ تَشْکُرُونَ 12 وَ سَخَّرَ لَکُمْ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ جَمیعاً مِنْهُ إِنَّ فی ذلِکَ لآیاتٍ لِقَوْمٍ

يَتَفَكَّرُونَ 13 قُلْ لِلَّذينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذينَ لا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ لِيَجْزِيَ قَوْماً بِما كانُوا

يَكْسِبُونَ 14 مَنْ عَمِلَ صالِحاً فَلِنَفْسِهِ وَ مَنْ أَساءَ فَعَلَيْها ثُمَّ إِلى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ 15

لغات:

«تصريف الرياح» تقلّبها فی مهابّها و أحوالها، و «آيات الله» دلائله، و «أفّاک أثيم» يعنی

كذّاب مفتری و كثير الإفک و الإثم، و «كأن لم يسمعها» أن مخفّفة است و اسم آن ضمير

شأن محذوف است، يعنی كأنّه لم يسمعها، و «اتّخذها هُزُواً» يعنی، استهزأ بها.

ترجمه:

به نام خداوند بخشنده بخشايشگر

حم (1) اين كتاب از سوی خداوند عزيز و حكيم نازل شده است! (2) بی شكّ در آسمانها و زمين نشانه های (فراوانی) برای مؤمنان وجود دارد (3) و نيز در آفرينش شما و جنبندگانی كه (در سراسر زمين) پراكنده ساخته، نشانه هايی است برای جمعيّتی كه اهل يقينند. (4) و نيز در آمد و شد شب و روز، و رزق (و بارانی) كه خداوند از آسمان نازل كرده و بوسيله آن زمين را بعد از مردنش حيات بخشيده و همچنين در وزش بادها، نشانه های روشنی است برای گروهی كه اهل تفكّرند! (5) اينها آيات خداوند است كه ما آن را بحقّ بر تو تلاوت می كنيم اگر آنها به اين آيات ايمان نياورند، به كدام سخن بعد از سخن خدا و آياتش ايمان می آورند؟! (6) وای بر هر دروغگوی گنهكار... (7) كه پيوسته آيات خدا را می شنود كه بر او تلاوت می شود، امّا از روی تكبّر اصرار بر مخالفت دارد گويی اصلًا آن را هيچ نشنيده است چنين كسی را به عذابی دردناک بشارت ده! (8) و هر گاه از بعضی آيات ما

آگاه شود، آن را به باد استهزا می گیرد برای آنان عذاب خوارکننده ای است! (9) و پشت سرشان دوزخ است و هرگز آنچه را به دست آورده اند آنها را (از عذاب الهی) رهایی نمی بخشد، و نه اولیایی که غیر از خدا برای خود برگزیدند (مایه نجات شان خواهند بود) و عذاب بزرگی برای آنهاست! (10) این (قرآن) مایه هدایت است، و کسانی که به آیات پروردگارشان کافر شدند، عذابی سخت و دردناک دارند! (11) خداوند همان کسی است که دریا را مسخّر شما کرد تا کشتیها بفرمانش در آن حرکت کنند و بتوانند از فضل او بهره گیرید، و شاید شکر نعمتهایش را بجا آورید! (12) او آنچه در آسمانها و آنچه در زمین است همه را از سوی خودش مسخّر شما ساخته در این نشانه های (مهمّی) است برای کسانی که اندیشه می کنند! (13) به مؤمنان بگو: «کسانی را که امید به ایّام اللَّه [روز رستاخیز] ندارند مورد عفو قرار دهند تا خداوند هر قومی را به اعمالی که انجام می دادند جزا دهد»! (14) هر کس کار شایسته ای بجا آورد، برای خود بجا آورده است و کسی که کار بد می کند، به زیان خود اوست سپس همه شما به سوی پروردگارتان بازگردانده می شوید! (15)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«إِنَّ فِی السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ لآیَاتٍ لِّلْمُؤْمِنِینَ * وَ فِی خَلْقِکُمْ وَ مَا یَبُثُّ مِن دَابَّةٍ آیَاتٌ لِّقَوْمٍ یُوقِنُونَ ...»(1)

هشام بن حکم گوید: حضرت کاظم(علیه السلام) به من فرمود:

ای هشام! خدای تبارک و تعالی در کتاب خود، اهل عقل و فهم را بشارت داده و فرموده است: «فَبَشِّرْ عِبَادِ * الَّذِینَ یَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَیَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُوْلَئِکَ الَّذِینَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَ أُوْلَئِکَ هُمْ أُوْلُوا الْأَلْبَابِ.»(2)

1- 869.. سوره ی جاثیه، آیات 5-3.

2- 870.. سوره ی زمر، آیات 17 و 18.

سپس فرمود:

ای هشام! خداوند متعال به واسطه عقل ها، حجّت را بر مردم تمام نموده، و با قدرت بیان، پیامبران را یاری کرده و با دلیل، آنان را به ربوبیّت خود راهنمایی نموده، و فرموده است: «وَ إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ * إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَ الأَرْضِ وَ اخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَ النَّهَارِ وَ الْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ النَّاسَ وَ مَا أَنزَلَ اللّهُ مِنَ السَّمَاء مِن مَّاء فَأَحْيَا بِهِ الأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَ بَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَآبَّةٍ وَ تَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَ السَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاء وَ الأَرْضِ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ»(1). سپس فرمود: ای هشام! خداوند این آیه را دلیل بر معرفت خود قرار داده، چرا که از این آیه روشن می شود که برای این عالم مدبّر [و خالق حکیمی] است، چنان که می فرماید: «وَ سَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَ النَّهَارَ وَ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ وَ النُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ»(2)، و می فرماید: «هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَ مِنكُم مَّن يُتَوَفَّى مِن قَبْلُ وَ لِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُّسَمًّى وَ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ»(3)، و نیز می فرماید: «إِنَّ فِي اخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَ النَّهَارِ وَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاء مِن رِّزْقٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَ تَصْرِيفِ الرِّيَاحِ آيَاتٌ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ.»(4)

1- 871.. سوره ی بقره، آیات 163 و 164.

2- 872.. سوره ی نحل، آیه ی 12.

3- 873.. سوره ی غافر، آیه ی 67.

4- 874.. أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْأَشْعَرِيُّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا رَفَعَهُ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ قَالَ قَالَ لِي أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ(علیه السلام) يَا هِشَامُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى بَشَّرَ أَهْلَ الْعَقْلِ وَ الْفَهْمِ فِي كِتَابِهِ فَقَالَ فَبَشِّرْ عِبادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولئِكَ الَّذِينَ هَداهُمُ اللَّهُ وَ أُولئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبابِ يَا هِشَامُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَكْمَلَ لِلنَّاسِ الْحُجَجَ بِالْعُقُولِ وَ نَصَرَ النَّبِيِّينَ بِالْبَيَانِ وَ دَلَّهُمْ عَلَى رُبُوبِيَّتِهِ بِالْأَدِلَّةِ فَقَالَ وَ إِلهُكُمْ إِلهٌ واحِدٌ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمنُ الرَّحِيمُ. إِنَّ فِي خَلْقِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ اخْتِلافِ اللَّيْلِ وَ النَّهارِ وَ الْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِما يَنْفَعُ النَّاسَ وَ ما أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّماءِ مِنْ ماءٍ فَأَحْيا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها وَ بَثَّ فِيها مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَ تَصْرِيفِ الرِّياحِ وَ السَّحابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّماءِ وَ الْأَرْضِ لآياتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ. يَا هِشَامُ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ ذَلِكَ دَلِيلًا عَلَى مَعْرِفَتِهِ بِأَنَّ لَهُمْ مُدَبِّراً فَقَالَ وَ سَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَ النَّهارَ وَ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ وَ النُّجُومُ مُسَخَّراتٌ بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي ذلِكَ لآياتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ وَ قَالَ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخاً وَ مِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى مِنْ قَبْلُ وَ لِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُسَمًّى وَ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ وَ قَالَ إِنَّ فِي اخْتِلافِ اللَّيْلِ وَ النَّهارِ وَ ما أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّماءِ مِنْ رِزْقٍ فَأَحْيا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها وَ تَصْرِيفِ الرِّياحِ وَ السَّحابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّماءِ وَ الْأَرْضِ لآياتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ وَ قَالَ -- يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ وَ قَالَ: «وَ جَنَّاتٌ مِنْ أَعْنابٍ وَ زَرْعٌ وَ نَخِيلٌ صِنْوانٌ وَ غَيْرُ صِنْوانٍ يُسْقى بِماءٍ واحِدٍ وَ نُفَضِّلُ بَعْضَها عَلى بَعْضٍ فِي الْأُكُلِ إِنَّ فِي ذلِكَ لآياتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ» وَ قَالَ -- وَ مِنْ آياتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفاً وَ طَمَعاً وَ يُنَزِّلُ مِنَ السَّماءِ ماءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها إِنَّ فِي ذلِكَ لآياتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ -- وَ قَالَ قُلْ تَعالَوْا أَتْلُ ما حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً وَ بِالْوالِدَيْنِ إِحْساناً وَ لا تَقْتُلُوا أَوْلادَكُمْ مِنْ إِمْلاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَ إِيَّاهُمْ وَ لا تَقْرَبُوا الْفَواحِشَ ما ظَهَرَ مِنْها وَ ما بَطَنَ وَ لا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ -- وَ قَالَ هَلْ لَكُمْ مِنْ ما مَلَكَتْ أَيْمانُكُمْ مِنْ شُرَكاءَ فِي ما رَزَقْناكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَواءٌ تَخافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ كَذلِكَ نُفَصِّلُ الآياتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ يَا هِشَامُ وَعَظَ أَهْلَ الْعَقْلِ وَ رَغَّبَهُمْ فِي الآخِرَةِ فَقَالَ وَ مَا الْحَياةُ الدُّنْيا إِلَّا لَعِبٌ وَ لَهْوٌ وَ لَلدَّارُ الآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَ فَلا تَعْقِلُونَ. يَا هِشَامُ ثُمَّ خَوَّفَ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ عِقَابَهُ فَقَالَ تَعَالَى ثُمَّ دَمَّرْنَا الآخَرِينَ. وَ إِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ. وَ بِاللَّيْلِ أَ فَلا تَعْقِلُونَ. -- وَ قَالَ إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلى أَهْلِ هذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزاً مِنَ السَّماءِ بِما كانُوا يَفْسُقُونَ وَ لَقَدْ تَرَكْنا مِنْها

آيَةً بَيِّنَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ يَا هِشَامُ إِنَّ الْعَقْلَ مَعَ الْعِلْمِ فَقَالَ وَ تِلْكَ الْأَمْثالُ نَضْرِبُها لِلنَّاسِ وَ ما يَعْقِلُها إِلَّا الْعالِمُونَ يَا هِشَامُ ثُمَّ ذَمَّ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ فَقَالَ وَ إِذا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا ما أَنْزَلَ اللَّهُ قالُوا بَلْ نَتَّبِعُ ما أَلْفَيْنا عَلَيْهِ آباءَنا أَ وَ لَوْ كانَ آباؤُهُمْ لا يَعْقِلُونَ شَيْئاً وَ لا يَهْتَدُونَ -- وَ قَالَ وَ مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِما لا يَسْمَعُ إِلَّا دُعاءً وَ نِداءً صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لا يَعْقِلُونَ وَ قَالَ -- وَ مِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ... -- أَ فَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَ لَوْ كانُوا لا يَعْقِلُونَ وَ قَالَ -- أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا وَ قَالَ لا يُقاتِلُونَكُمْ جَمِيعاً -- إِلَّا فِي قُرىً مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَراءِ جُدُرٍ بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعاً وَ قُلُوبُهُمْ شَتَّى ذلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لا يَعْقِلُونَ وَ قَالَ -- وَ تَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَ أَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتابَ أَ فَلا تَعْقِلُونَ. يَا هِشَامُ ثُمَّ ذَمَّ اللَّهُ الْكَثْرَةَ فَقَالَ وَ إِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَ قَالَ -- وَ لَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لا يَعْلَمُونَ وَ قَالَ -- وَ لَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فَأَحْيا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِها لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لا يَعْقِلُونَ يَا هِشَامُ ثُمَّ مَدَحَ الْقِلَّةَ فَقَالَ -- وَ قَلِيلٌ مِنْ عِبادِيَ الشَّكُورُ وَ قَالَ وَ قَلِيلٌ ما هُمْ وَ قَالَ وَ قالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمانَهُ أَ تَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَ قَالَ -- وَ مَنْ آمَنَ وَ ما آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ وَ قَالَ -- وَ لكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لا يَعْلَمُونَ وَ قَالَ وَ أَكْثَرُهُمْ لا يَعْقِلُونَ وَ قَالَ -- وَ أَكْثَرُهُمْ لَا يَشْعُرُونَ. يَا هِشَامُ ثُمَّ ذَكَرَ أُولِي الْأَلْبَابِ بِأَحْسَنِ الذِّكْرِ وَ حَلَّاهُمْ بِأَحْسَنِ الْحِلْيَةِ فَقَالَ يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشاءُ وَ مَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْراً كَثِيراً وَ ما يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبابِ وَ قَالَ -- وَ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنا وَ ما يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبابِ وَ قَالَ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ اخْتِلافِ اللَّيْلِ وَ النَّهارِ لَآياتٍ لِأُولِي الْأَلْبابِ وَ قَالَ أَ فَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّما أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمى إِنَّما يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبابِ وَ قَالَ أَمَّنْ هُوَ قانِتٌ آناءَ اللَّيْلِ ساجِداً وَ قائِماً يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَ يَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ إِنَّما يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبابِ -- وَ قَالَ كِتابٌ أَنْزَلْناهُ إِلَيْكَ مُبارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آياتِهِ وَ لِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبابِ -- وَ قَالَ وَ لَقَدْ آتَيْنا مُوسَى الْهُدى وَ أَوْرَثْنا بَنِي إِسْرائِيلَ الْكِتابَ هُدىً وَ ذِكْرى -- لِأُولِي الْأَلْبابِ وَ قَالَ وَ ذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ. يَا هِشَامُ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ فِي كِتَابِهِ -- إِنَّ فِي ذلِكَ لَذِكْرى لِمَنْ كانَ لَهُ قَلْبٌ يَعْنِي عَقْلٌ وَ قَالَ وَ لَقَدْ آتَيْنا لُقْمانَ الْحِكْمَةَ قَالَ الْفَهْمَ وَ الْعَقْلَ يَا هِشَامُ إِنَّ لُقْمَانَ قَالَ لِابْنِهِ تَوَاضَعْ لِلْحَقِّ تَكُنْ أَعْقَلَ النَّاسِ وَ إِنَّ الْكَيِّسَ لَدَى الْحَقِّ يَسِيرٌ يَا بُنَيَّ إِنَّ الدُّنْيَا بَحْرٌ عَمِيقٌ قَدْ غَرِقَ فِيهَا عَالَمٌ كَثِيرٌ فَلْتَكُنْ سَفِينَتُكَ فِيهَا تَقْوَى اللَّهِ وَ حَشْوُهَا الْإِيمَانَ وَ شِرَاعُهَا التَّوَكُّلَ وَ قَيِّمُهَا الْعَقْلَ وَ دَلِيلُهَا الْعِلْمَ وَ سُكَّانُهَا الصَّبْرَ يَا هِشَامُ إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ دَلِيلًا وَ دَلِيلُ الْعَقْلِ التَّفَكُّرُ وَ دَلِيلُ التَّفَكُّرِ الصَّمْتُ وَ لِكُلِّ شَيْءٍ مَطِيَّةً وَ مَطِيَّةُ الْعَقْلِ التَّوَاضُعُ وَ كَفَى بِكَ جَهْلًا أَنْ تَرْكَبَ مَا نُهِيتَ عَنْهُ يَا هِشَامُ مَا بَعَثَ اللَّهُ أَنْبِيَاءَهُ وَ رُسُلَهُ إِلَى عِبَادِهِ إِلَّا لِيَعْقِلُوا عَنِ اللَّهِ فَأَحْسَنُهُمُ اسْتِجَابَةً أَحْسَنُهُمْ مَعْرِفَةً وَ أَعْلَمُهُمْ بِأَمْرِ اللَّهِ أَحْسَنُهُمْ عَقْلًا وَ أَكْمَلُهُمْ عَقْلًا أَرْفَعُهُمْ دَرَجَةً فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ يَا هِشَامُ إِنَّ لِلهِ عَلَى النَّاسِ حُجَّتَيْنِ حُجَّةً ظَاهِرَةً وَ حُجَّةً بَاطِنَةً فَأَمَّا الظَّاهِرَةُ فَالرُّسُلُ وَ الْأَنْبِيَاءُ وَ الْأَئِمَّةُ(عليه السلام) وَ أَمَّا الْبَاطِنَةُ فَالْعُقُولُ يَا هِشَامُ إِنَّ الْعَاقِلَ الَّذِي لَا يَشْغَلُ الْحَلَالُ شُكْرَهُ وَ لَا يَغْلِبُ الْحَرَامُ صَبْرَهُ يَا هِشَامُ مَنْ سَلَّطَ ثَلَاثاً عَلَى ثَلَاثٍ فَكَأَنَّمَا أَعَانَ عَلَى هَدْمِ عَقْلِهِ مَنْ أَظْلَمَ نُورَ تَفَكُّرِهِ بِطُولِ أَمَلِهِ وَ مَحَا طَرَائِفَ حِكْمَتِهِ بِفُضُولِ كَلَامِهِ وَ أَطْفَأَ نُورَ عِبْرَتِهِ بِشَهَوَاتِ نَفْسِهِ فَكَأَنَّمَا أَعَانَ هَوَاهُ عَلَى هَدْمِ عَقْلِهِ وَ مَنْ هَدَمَ عَقْلَهُ أَفْسَدَ عَلَيْهِ دِينَهُ وَ دُنْيَاهُ يَا هِشَامُ كَيْفَ يَزْكُو عِنْدَ اللَّهِ عَمَلُكَ وَ أَنْتَ قَدْ شَغَلْتَ قَلْبَكَ عَنْ أَمْرِ رَبِّكَ وَ أَطَعْتَ هَوَاكَ عَلَى غَلَبَةِ عَقْلِكَ يَا هِشَامُ الصَّبْرُ عَلَى الْوَحْدَةِ عَلَامَةُ قُوَّةِ الْعَقْلِ فَمَنْ عَقَلَ عَنِ اللَّهِ اعْتَزَلَ أَهْلَ الدُّنْيَا وَ الرَّاغِبِينَ فِيهَا وَ رَغِبَ فِيمَا عِنْدَ اللَّهِ وَ كَانَ اللَّهُ أُنْسَهُ فِي الْوَحْشَةِ وَ صَاحِبَهُ فِي الْوَحْدَةِ وَ غِنَاهُ فِي الْعَيْلَةِ وَ مُعِزَّهُ مِنْ غَيْرِ عَشِيرَةٍ يَا هِشَامُ نَصْبُ الْحَقِّ لِطَاعَةِ اللَّهِ وَ لَا نَجَاةَ إِلَّا بِالطَّاعَةِ وَ الطَّاعَةُ بِالْعِلْمِ وَ الْعِلْمُ بِالتَّعَلُّمِ وَ التَّعَلُّمُ بِالْعَقْلِ يُعْتَقَدُ وَ لَا عِلْمَ إِلَّا مِنْ عَالِمٍ رَبَّانِيٍّ وَ مَعْرِفَةُ الْعِلْمِ بِالْعَقْلِ يَا هِشَامُ قَلِيلُ الْعَمَلِ مِنَ الْعَالِمِ مَقْبُولٌ مُضَاعَفٌ وَ كَثِيرُ الْعَمَلِ مِنْ أَهْلِ الْهَوَى وَ الْجَهْلِ مَرْدُودٌ. يَا هِشَامُ إِنَّ الْعَاقِلَ رَضِيَ بِالدُّونِ مِنَ الدُّنْيَا مَعَ الْحِكْمَةِ وَ لَمْ يَرْضَ بِالدُّونِ مِنَ الْحِكْمَةِ مَعَ الدُّنْيَا -- فَلِذلِكَ رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ يَا هِشَامُ إِنَّ الْعُقَلَاءَ تَرَكُوا فُضُولَ الدُّنْيَا فَكَيْفَ الذُّنُوبَ وَ تَرْكُ الدُّنْيَا مِنَ الْفَضْلِ وَ تَرْكُ الذُّنُوبِ مِنَ الْفَرْضِ يَا هِشَامُ إِنَّ الْعَاقِلَ نَظَرَ إِلَى الدُّنْيَا وَ إِلَى أَهْلِهَا فَعَلِمَ أَنَّهَا لَا تُنَالُ إِلَّا بِالْمَشَقَّةِ وَ نَظَرَ إِلَى الْآخِرَةِ فَعَلِمَ أَنَّهَا لَا تُنَالُ إِلَّا بِالْمَشَقَّةِ فَطَلَبَ بِالْمَشَقَّةِ أَبْقَاهُمَا يَا هِشَامُ إِنَّ الْعُقَلَاءَ زَهِدُوا فِي الدُّنْيَا وَ رَغِبُوا فِي الْآخِرَةِ لِأَنَّهُمْ عَلِمُوا أَنَّ الدُّنْيَا طَالِبَةٌ مَطْلُوبَةٌ وَ الْآخِرَةَ طَالِبَةٌ وَ مَطْلُوبَةٌ فَمَنْ طَلَبَ الْآخِرَةَ طَلَبَتْهُ الدُّنْيَا حَتَّى يَسْتَوْفِيَ مِنْهَا رِزْقَهُ وَ مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا طَلَبَتْهُ الْآخِرَةُ فَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ فَيُفْسِدُ عَلَيْهِ دُنْيَاهُ وَ آخِرَتَهُ. يَا هِشَامُ مَنْ أَرَادَ الْغِنَى بِلَا مَالٍ وَ رَاحَةَ الْقَلْبِ مِنَ الْحَسَدِ وَ السَّلَامَةَ فِي الدِّينِ فَلْيَتَضَرَّعْ إِلَى

اللَّهِ؟عز؟ فِي مَسْأَلَتِهِ بِأَنْ يُكَمِّلَ عَقْلَهُ فَمَنْ عَقَلَ قَنِعَ بِمَا يَكْفِيهِ وَ مَنْ قَنِعَ بِمَا يَكْفِيهِ اسْتَغْنَى وَ مَنْ لَمْ يَقْنَعْ بِمَا يَكْفِيهِ لَمْ يُدْرِكِ الْغِنَى أَبَداً يَا هِشَامُ إِنَّ اللَّهَ حَكَى عَنْ قَوْمٍ صَالِحِينَ أَنَّهُمْ قَالُوا رَبَّنا لا تُزِغْ قُلُوبَنا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنا وَ هَبْ لَنا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ -- حِينَ عَلِمُوا أَنَّ الْقُلُوبَ تَزِيغُ وَ تَعُودُ إِلَى عَمَاهَا وَ رَدَاهَا إِنَّهُ لَمْ يَخَفِ اللَّهَ مَنْ لَمْ يَعْقِلْ عَنِ اللَّهِ وَ مَنْ لَمْ يَعْقِلْ عَنِ اللَّهِ لَمْ يَعْقِدْ قَلْبَهُ عَلَى مَعْرِفَةٍ ثَابِتَةٍ يُبْصِرُهَا وَ يَجِدُ حَقِيقَتَهَا فِي قَلْبِهِ وَ لَا يَكُونُ أَحَدٌ كَذَلِكَ إِلَّا مَنْ كَانَ قَوْلُهُ لِفِعْلِهِ مُصَدِّقاً وَ سِرُّهُ لِعَلَانِيَتِهِ مُوَافِقاً لِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ اسْمُهُ لَمْ يَدُلَّ عَلَى الْبَاطِنِ الْخَفِيِّ مِنَ الْعَقْلِ إِلَّا بِظَاهِرٍ مِنْهُ وَ نَاطِقٍ عَنْهُ. يَا هِشَامُ كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ(عليه السلام) يَقُولُ مَا عُبِدَ اللَّهُ بِشَيْ ءٍ أَفْضَلَ مِنَ الْعَقْلِ وَ مَا تَمَّ عَقْلُ امْرِئٍ حَتَّى يَكُونَ فِيهِ خِصَالٌ شَتَّى الْكُفْرُ وَ الشَّرُّ مِنْهُ مَأْمُونَانِ وَ الرُّشْدُ وَ الْخَيْرُ مِنْهُ مَأْمُولَانِ وَ فَضْلُ مَالِهِ مَبْذُولٌ وَ فَضْلُ قَوْلِهِ مَكْفُوفٌ وَ نَصِيبُهُ مِنَ الدُّنْيَا الْقُوتُ لَا يَشْبَعُ مِنَ الْعِلْمِ دَهْرَهُ الذُّلُّ أَحَبُّ إِلَيْهِ مَعَ اللَّهِ مِنَ الْعِزِّ مَعَ غَيْرِهِ وَ التَّوَاضُعُ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنَ الشَّرَفِ يَسْتَكْثِرُ قَلِيلَ الْمَعْرُوفِ مِنْ غَيْرِهِ وَ يَسْتَقِلُّ كَثِيرَ الْمَعْرُوفِ مِنْ نَفْسِهِ وَ يَرَى النَّاسَ كُلَّهُمْ خَيْراً مِنْهُ وَ أَنَّهُ شَرُّهُمْ فِي نَفْسِهِ وَ هُوَ تَمَامُ الْأَمْرِ. يَا هِشَامُ إِنَّ الْعَاقِلَ لَا يَكْذِبُ وَ إِنْ كَانَ فِيهِ هَوَاهُ يَا هِشَامُ لَا دِينَ لِمَنْ لَا مُرُوَّةَ لَهُ وَ لَا مُرُوَّةَ لِمَنْ لَا عَقْلَ لَهُ وَ إِنَّ أَعْظَمَ النَّاسِ قَدْراً الَّذِي لَا يَرَى الدُّنْيَا لِنَفْسِهِ خَطَراً أَمَا إِنَّ أَبْدَانَكُمْ لَيْسَ لَهَا ثَمَنٌ إِلَّا الْجَنَّةُ فَلَا تَبِيعُوهَا بِغَيْرِهَا يَا هِشَامُ إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ(عليه السلام) كَانَ يَقُولُ إِنَّ مِنْ عَلَامَةِ الْعَاقِلِ أَنْ يَكُونَ فِيهِ ثَلَاثُ خِصَالٍ يُجِيبُ إِذَا سُئِلَ وَ يَنْطِقُ إِذَا عَجَزَ الْقَوْمُ عَنِ الْكَلَامِ وَ يُشِيرُ بِالرَّأْيِ الَّذِي يَكُونُ فِيهِ صَلَاحُ أَهْلِهِ فَمَنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ مِنْ هَذِهِ الْخِصَالِ الثَّلَاثِ شَيْ ءٌ فَهُوَ أَحْمَقُ إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ(عليه السلام) قَالَ لَا يَجْلِسُ فِي صَدْرِ الْمَجْلِسِ إِلَّا رَجُلٌ فِيهِ هَذِهِ الْخِصَالُ الثَّلَاثُ أَوْ وَاحِدَةٌ مِنْهُنَّ فَمَنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ شَيْ ءٌ مِنْهُنَّ فَجَلَسَ فَهُوَ أَحْمَقُ. وَ قَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ(عليه السلام) إِذَا طَلَبْتُمُ الْحَوَائِجَ فَاطْلُبُوهَا مِنْ أَهْلِهَا قِيلَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَ مَنْ أَهْلُهَا قَالَ الَّذِينَ قَصَّ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ وَ ذَكَرَهُمْ فَقَالَ -- إِنَّما يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبابِ قَالَ هُمْ أُولُو الْعُقُولِ وَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ(عليه السلام) مُجَالَسَةُ الصَّالِحِينَ دَاعِيَةٌ إِلَى الصَّلَاحِ وَ آدَابُ الْعُلَمَاءِ زِيَادَةٌ فِي الْعَقْلِ وَ طَاعَةُ وُلَاةِ الْعَدْلِ تَمَامُ الْعِزِّ وَ اسْتِثْمَارُ الْمَالِ تَمَامُ الْمُرُوءَةِ وَ إِرْشَادُ الْمُسْتَشِيرِ قَضَاءٌ لِحَقِّ النِّعْمَةِ وَ كَفُّ الْأَذَى مِنْ كَمَالِ الْعَقْلِ وَ فِيهِ رَاحَةُ الْبَدَنِ عَاجِلًا وَ آجِلًا يَا هِشَامُ إِنَّ الْعَاقِلَ لَا يُحَدِّثُ مَنْ يَخَافُ تَكْذِيبَهُ وَ لَا يَسْأَلُ مَنْ يَخَافُ مَنْعَهُ وَ لَا يَعِدُ مَا لَا يُقْدِرُ عَلَيْهِ وَ لَا يَرْجُو مَا يُعَنِّفُ بِرَجَائِهِ وَ لَا يُقْدِمُ عَلَى مَا يَخَافُ فَوْتَهُ بِالْعَجْزِ عَنْهُ. [كافى، ج 1، ص 13، ح 12]

ابوبصیر گوید: از امام باقر(علیه السلام) درباره بادهای چهارگانه: شمال و جنوب و صبا و دبور سؤال کردم و گفتم: مردم می گویند: باد شمال از ناحیه بهشت است، و باد جنوب از ناحیه آتش و دوزخ است؟ فرمود:

خداوند را لشگرهایی است از بادها و هر کدام از گناهکاران را بخواهد به وسیله آن ها عذاب می نماید، و هر بادی در اختیار ملکی است، و هر گاه خداوند مردمی را بخواهد عذاب کند، به آن ملک دستور می دهد تا مردم را به وسیله آن باد عذاب نماید، و آن ملک دستور می دهد تا آن باد مانند شیر خروشانی حرکت نماید و امر الهی را اجرا نماید، و هر بادی را نامی است چنان که خداوند در قرآن می فرماید: «كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَ نُذُرِ * إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ»، و یا می فرماید: «الرِّيحَ الْعَقِيمَ»، و یا می فرماید: «رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ»، و یا می فرماید: «فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ»، و بادهای دیگری نیز هست که خداوند به وسیله آن ها گنهکاران را عذاب می نماید.

سپس فرمود:

و خداوند را بادهای دیگری است که رحمت می باشند و برخی درخت ها را

بارور می کند، و برخی نشانه نزول رحمت او می باشد، و برخی ابرها را حرکت می دهد، و برخی ابرها را بین آسمان و زمین نگاه می دارد، و برخی ابرها را فشار می دهد تا باران از لابلای آن ها با اذن خداوند ببارد، و بادهای دیگری نیز در قرآن شماره شده است، و امّا بادهای چهارگانه، شمال و جنوب و صبا و دَبور، نام های ملائکه موکّل به آن هاست....(1)

ص: 614

1- 875.. محمّد بن یعقوب: عن محمّد بن یحیی، عن أحمد بن محمّد بن عیسی، عن الحسن بن محبوب، عن علی بن رئاب، و هشام بن سالم، عن أبی بصیر، قال: سألت أبا جعفر(علیه السلام) عن الریاح الأربع: الشمال، و الجنوب، و الصبا، و الدبور، و قلت: إن الناس یذکرون أن الشمال من الجنة و الجنوب من النار؟ فقال: «إن لله؟عز؟ جنودا من ریاح، یعذب بها من یشاء ممن عصاه، فلکل ریح منها ملک موکل بها، فإذا أراد الله عز ذکره أن یعذب قوما بنوع من العذاب أوحی إلی الملک الموکل بذلک النوع من الریح التی یرید أن یعذبهم بها -- قال -- فیأمرها الملک فتهیج کما یهیج الأسد المغضب -- قال -- و لکل ریح منها اسم، أما تسمع قول الله؟عز؟: کَذَّبَتْ عادٌ فَکَیْفَ کانَ عَذابِی وَ نُذُرِ إِنَّا أَرْسَلْنا عَلَیْهِمْ رِیحاً صَرْصَراً فِی یَوْمِ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ «القمر 54: 18، 19»، و قال: الرِّیحَ الْعَقِیمَ «الذاریات 51: 41»، و قال: رِیحٌ فِیها عَذابٌ أَلِیمٌ «الأحقاف 46: 24»، و قال: فَأَصابَها إِعْصارٌ فِیهِ نارٌ فَاحْتَرَقَتْ «البقرة 2: 266»؟ و ما ذکر من الریاح التی یعذب الله بها من عصاه». قال: «و لله عز ذکره ریاح رحمة لواقح و غیر ذلک، ینشرها بین یدی رحمته، منها ما یهیج السحاب للمطر، و منها ریاح تحبس السحاب بین السماء و الأرض، و ریاح تعصر السحاب فتمطره بإذن الله، و منها ما عدد الله فی الکتاب، فأما الریاح الأربع: الشمال، و الجنوب، و الصبا، و الدبور، فإنما هی أسماء الملائکة الموکلین بها، فإذا أراد الله أن تهب شمالا، أمر الملک الذی اسمه الشمال، فیهبط علی البیت الحرام، فقام علی الرکن الشامی، فضرب بجناحه، فتفرقت ریح الشمال حیث یرید الله من البر و البحر، و إذا أراد الله أن تبعث جنوبا، أمر الملک الذی اسمه الجنوب، فیهبط علی البیت الحرام، فقام علی الرکن الشامی، فضرب بجناحه، فتفرقت ریح الجنوب فی البر و البحر، و إذا أراد الله أن یبعث دبورا، أمر الملک الذی اسمه الدبور، فهبط علی البیت الحرام، فقام علی الرکن الشامی، فضرب بجناحه، فتفرقت ریح الدبور حیث یرید الله من البر و البحر». ثم قال أبو جعفر(علیه السلام): «أما تسمع لقوله: ریح الشمال، و ریح الجنوب، و ریح الدبور، و ریح الصبا؟ إنّما تضاف إلی الملائکة الموکلین بها». [تفسیر برهان، ج 5، ص 25، ح 4]

«وَيْلٌ لِكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ * يَسْمَعُ آيَاتِ اللَّهِ تُتْلَى عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ * وَ إِذَا عَلِمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا هُزُوًا أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ * مِن وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ وَ لَا يُغْنِى عَنْهُم مَّا كَسَبُوا شَيْئًا وَ لَا مَا اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاء وَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ»(1)

مرحوم طبرسی در مجمع البیان گوید:

«أَفَّاكٍ أَثِيمٍ» مبالغه در افک به معنای کذب است، و به کسی افّاک می گویند که زیاد دروغ می گوید و یا دروغ بزرگ می گوید گرچه در یک سخن باشد، مانند مسیلمه که ادّعای پیامبری نمود و به او مسیلمه کذّاب گفتند، و «أثیم» گناهکاری است که مستحقّ عقاب و عذاب باشد، و «ویل» کلمه وعید [و عذاب] است که برای کفّار گفته می شود، و یا وادی [و یا چاهی] است از صدید جهنّم که عذاب آن سخت است، و مصداق «أَفَّاكٍ أَثِيمٍ» ابوجهل است که چون شنید: «إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ طَعامُ الْأَثِيمِ» استهزا نمود [چنان که گذشت] و یا نضر بن حارث که می خواست با توصیفاتی که برای اسب خود می کند، با قرآن مقابله نماید.(2)

ص: 615

1- 876.. سوره ی جاثیه، آیات 10-7.

2- 877.. «وَيْلٌ لِكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ» الأفاک الفعال من الإفک و هو الکذب و یطلق ذلک علی من یکثر کذبه أو یعظم کذبه و إن کان فی خبر واحد ککذب مسیلمة فی ادعاء النبوة و الأثیم ذو الإثم و هو صاحب المعصیة التی یستحق بها العقاب و الویل کلمة وعید یتلقی بها الکفار و قیل هو واد سائل من صدید جهنّم ثم وصف سبحانه الأفاک الأثیم بقوله «يَسْمَعُ آيَاتِ اللَّهِ تُتْلَى عَلَيْهِ» أی یسمع آیات القرآن التی فیها الحجة تقرأ علیه «ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِراً» أی یقیم علی کفره و باطله متعظما عند نفسه عن الانقیاد للحق «كَأَنْ لَمْ يَسْمَعْها» أصلا فی عدم القبول لها و الاعتبار بها «فَبَشِّرْهُ بِعَذابٍ أَلِيمٍ» أی مؤلم «وَ إِذا عَلِمَ مِنْ آياتِنا شَيْئاً اتَّخَذَها هُزُواً» أی و إذا علم هذا الأفاک الأثیم من حججنا و أدلتنا شیئا استهزأ بها لیری العوام أنه لا حقیقة لها کما فعله أبو جهل حین سمع قوله إِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ طَعامُ الْأَثِيمِ أو کما فعله النضر بن الحارث حین کان یقابل القرآن بأحادیث الفرس. [مجمع البیان، ج 9، ص 110]

«قُل لِّلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لا يَرْجُون أَيَّامَ اللَّهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِما كَانُوا يَكْسِبُونَ»(1)

داود بن کثیر گوید: امام صادق(علیه السلام) در تفسیر این آیه فرمود:

خداونـد به پیـامبر خود(صـلی الله علیه و آله) می فرمایـد: به کسانی که ما بر آنان منّت نهادیم و معرفت خود را به آن ها عطا نمودیم بگو: مردم را به معرفت ما آگاه سازید، و آگاهی دادن به آنان بخششی است به آن ها.(2)

روایت شده که امام سـجّاد(علیه السلام) می خواست غلام خود را بزند و آن غلام آیه فوق را قرائت نمود، و امام(علیه السلام) با شنیدن این آیه تازیانه را رها نمود و غلام گریان شد، و امام(علیه السلام) به او فرمود:

برای چه گریه می کنی؟ غلام گفت: ای مولای من آیا شما مرا از کسانی دانستی که «لا یَرْجُون أَیَّامَ اللَّهِ»؟ امام(علیه السلام) فرمود: آیا تو از کسانی هستی که

1- 878.. سوره ی جاثیه، آیه ی 14.

2- 879.. حدثنا أبو القاسم قال: حدثنا محمّد بن عبّاس قال: حدثنا عبید الله بن موسـی قال: حدثنا عبد العظیم بن عبد الله الحسنی، قال: حـدثنا عمر بن رشـید عن داود بن کثیر عن أبی عبد الله(علیه السـلام) فی قول الله؟عز؟ قُلْ لِلَّذِینَ آمَنُوا یَغْفِرُوا لِلَّذِینَ لا یَرْجُونَ أَیَّامَ اللَّهِ قال قل للذین مننا علیهم بمعرفتنا أن یغفروا للذین لا یعلمون فإذا عرفوهم فقد غفروا لهم. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 294]

خداونـد می فرمایـد: «یَرْجُون أَیَّامَ اللّهِ»؟ غلاـم گفت: «آری ای مولای من» امام(علیه السـلام) فرمود: من دوست نمی دارم مالک کسـی باشم که او مصداق «یَرْجُو أَیَّامَ اللَّهِ» است. سـپس فرمود: برخیز و نزد قبر رسول خدا(صـلی الله علیه و آله) برو و بگو: «خدایا در قیامت از خطای علی بن الحسین در گذر» و پس از آن، تو در راه خدا آزاد خواهی بود.(1)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

«أَیَّامَ اللَّهِ» که امید ماست. سه روز است:

روز قیام قائم آل محمّد(صلی الله علیه و آله)، روز رجعت و روز قیامت.(2)

مؤلّف گوید:

موضوعات آیات فوق مانند: إفک، إثم، اصرار در گناه، تکبّر، استهزاء، و عذاب ألیم، و عذاب مهین، و عذاب عظیم، در جای خود بیان شده و بیان خواهد شد إن شاء الله. و بقیّه آیات این بخش از محکمات است و روایتی در ذیل آن ها نقل نشده است.

1- 880.. قال روی أن الإمام علی بن الحسـین(علیه السـلام) أراد أن یضرب غلاما له فقرأ قُلْ لِلَّذِینَ آمَنُوا یَغْفِرُوا لِلَّذِینَ لا یَرْجُونَ أَیَّامَ اللَّهِ فوضع السوط من یـده فبکی الغلاـم فقال له ما یبکیک قال و کیف لا أبکی و إنّی عنـدک یا مولای ممن لا یَرْجُونَ أَیَّامَ اللَّهِ فقال له أنت ممن یرجو أیـام الله قال نعم یا مولای فقال(علیه السـلام) لا أحب أن أملک من یرجو أیام الله قم فأت قبر رسول الله(صـلی الله علیه و آله) و قل اَللَّهُمَّ اغفر لعلی بن الحسین خطیئته یوم الدین و أنت حر لوجه الله. [تأویل الآیات، ص 558]

2- 881.. و روی عن أبی عبد الله(علیه السـلام) أنه قال أیام الله المرجوة ثلاثة أیام یوم قیام القائم و یوم الکرة و یوم القیامة. [تأویل الآیات، ص 558]

سوره ی جاثیه، آیات 16 تا 26

متن:

وَ لَقَدْ آتَيْنا بَنى إِسْرائيلَ الْكِتابَ وَ الْحُكْمَ وَ النُّبُوَّةَ وَ رَزَقْناهُمْ مِنَ الطَّيِّباتِ وَ فَضَّلْناهُمْ عَلَى الْعالَمينَ 16 وَ آتَيْناهُمْ بَيِّناتٍ مِنَ الْأَمْرِ فَمَا اخْتَلَفُوا إِلاَّ مِنْ بَعْدِ ما جاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْياً بَيْنَهُمْ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضى بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيامَةِ فيما كانُوا فيهِ يَخْتَلِفُونَ 17 ثُمَّ جَعَلْناكَ عَلى شَريعَةٍ مِنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْها وَ لا تَتَّبِعْ أَهْواءَ الَّذينَ لا يَعْلَمُونَ 18 إِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئاً وَ إِنَّ الظَّالِمينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِياءُ بَعْضٍ وَ اللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقينَ 19 هذا بَصائِرُ لِلنَّاسِ وَ هُدىً وَ رَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ 20 أَمْ حَسِبَ الَّذينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ سَواءً مَحْياهُمْ وَ مَماتُهُمْ ساءَ ما يَحْكُمُونَ 21 وَ خَلَقَ اللَّهُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَ لِتُجْزى كُلُّ نَفْسٍ بِما كَسَبَتْ وَ هُمْ لا يُظْلَمُونَ 22 أَ فَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلهَهُ هَواهُ وَ أَضَلَّهُ اللَّهُ عَلى عِلْمٍ وَ خَتَمَ عَلى سَمْعِهِ وَ قَلْبِهِ وَ جَعَلَ عَلى بَصَرِهِ غِشاوَةً فَمَنْ يَهْديهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَ فَلا تَذَكَّرُونَ 23 وَ قالُوا ما هِيَ إِلاَّ حَياتُنَا الدُّنْيا نَمُوتُ وَ نَحْيا وَ ما يُهْلِكُنا إِلاَّ الدَّهْرُ وَ ما لَهُمْ بِذلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلاَّ يَظُنُّونَ 24 وَ إِذا تُتْلى عَلَيْهِمْ آياتُنا بَيِّناتٍ ما كانَ حُجَّتَهُمْ إِلاَّ أَنْ قالُوا ائْتُوا بِآبائِنا إِنْ كُنْتُمْ صادِقينَ 25 قُلِ اللَّهُ يُحْييكُمْ ثُمَّ يُميتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلى يَوْمِ الْقِيامَةِ لا رَيْبَ فيهِ وَ لكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ 26

لغات:

«اِجتراح» به معنای اکتساب است، و جَرَحَ و اِجتَرَحَ و کَسَبَ و اِکتَسَبَ به یک معناست، و فلان جارحة قومه یعنی کاسبة قومه، و اصل لغت از جراح است، چنان که اقتراف مشتقّ از قَرَفَ القرحة یعنی قشّرها بعد یبسها می باشد، و «سیئّة»

فعل قبیح را گویند، که صاحب آن مستحقّ مذمّت و نکوهش باشد، و «حَسَنَه» عمل نیک را گویند که صاحب آن مستحقّ ستایش باشد، و هر عملی که وجه قبح و حسن نداشته باشد لغو است، و به حکیم نسبت داده نمی شود.

ترجمه:

ما بنی اسرائیل را کتاب (آسمانی) و حکومت و نبوّت بخشیدیم و از روزیهای پاکیزه به آنها عطا کردیم و آنان را بر جهانیان (و مردم عصر خویش) برتری بخشیدیم (16) و دلایل روشنی از امر نبوّت و شریعت در اختیارشان قرار دادیم آنها اختلاف نکردند مگر بعد از علم و آگاهی و این اختلاف بخاطر ستم و برتری جویی آنان بود امّا پروردگارت روز قیامت در میان آنها در آنچه اختلاف داشتند داوری می کند. (17) سپس تو را بر شریعت و آیین حقّی قرار دادیم از آن پیروی کن و از هوسهای کسانی که آگاهی ندارند پیروی مکن! (18) آنها هرگز نمی توانند تو را در برابر خداوند بی نیاز کنند (و از عذابش برهانند) و ظالمان یار و یاور یکدیگرند، امّا خداوند یار و یاور پرهیزگاران است! (19) این (قرآن و شریعت آسمانی) وسایل بینایی و مایه هدایت و رحمت است برای مردمی که (به آن) یقین دارند! (20) آیا کسانی که مرتکب بدیها و گناهان شدند گمان کردند که ما آنها را همچون کسانی قرار می دهیم که ایمان آورده و اعمال صالح انجام داده اند که حیات و مرگ شان یکسان باشد؟! چه بد داوری می کنند! (21) و خداوند آسمانها و زمین را بحقّ آفریده است تا هر کس در برابر اعمالی که انجام داده است جزا داده شود و به آنها ستمی نخواهد شد! (22) آیا دیدی کسی را که معبود خود را هوای نفس خویش قرار داده و خداوند او را با آگاهی (بر اینکه شایسته هدایت نیست) گم راه ساخته و بر گوش و قلبش مُهر زده و بر چشمش پرده ای افکنده است؟! با این حال چه کسی می تواند غیر از

خدا او را هدایت کند؟! آیا متذکّر نمی شوید؟! (23) آنها گفتند: «چیزی جز همین زندگی دنیای ما در کار نیست گروهی از ما می میرند و گروهی جای آنها را می گیرند و جز طبیعت و روزگار ما را هلاک نمی کند!» آنان به این سخن که می گویند علمی ندارند، بلکه تنها حدس می زنند (و گمانی بی پایه دارند)! (24) و هنگامی که آیات روشن ما بر آنها خوانده می شود، دلیلی در برابر آن ندارند جز اینکه می گویند: «اگر راست می گویید پدران ما را (زنده کنید) و بیاورید (تا گواهی دهند)!» (25) بگو: «خداوند شما را زنده می کند، سپس می میراند، بار دیگر در روز قیامت که در آن تردیدی نیست گردآوری می کند ولی بیشتر مردم نمی دانند.» (26)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«أَمْ حَسِبَ الَّذِینَ اجْتَرَحُوا السَّیِّئَاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ کَالَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاء مَّحْیَاهُم وَ مَمَاتُهُمْ سَاء مَا یَحْکُمُونَ»(1)

ابن عبّاس گوید:

مقصود از «کَالَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ» بنی هاشم و فرزندان عبدالمطلّب هستند و مقصود از «الَّذِینَ اجْتَرَحُوا السَّیِّئَاتِ» فرزندان عبد شمس می باشند.(2)

و در سخن دیگری گوید:

آیه فوق درباره ی علیّ بن ابیطالب(علیه السلام) و حمزة بن عبدالمطلّب و عبیدة بن

1- 882.. سوره ی جاثیه، آیه ی 21.

2- 883.. قال محمّد بن العبّاس؟ره؟ حدثنا علی بن عبید عن حسین بن حکم عن حسن بن حسین عن حبان بن علی عن الکلبی عن أبی صالح عن ابن عبّاس فی قوله؟عز؟ أَمْ حَسِبَ الَّذِینَ اجْتَرَحُوا السَّیِّئاتِ الآیة قال الذین آمنوا و عملوا الصالحات بنو هاشم و بنو عبد المطلب و الذین اجترحوا السیئات بنو عبد شمس. [تأویل الآیات، ص 559]

حارث بن عبدالمطلب نازل شد که ایمان آوردند و مقصود از «الّذِینَ اجْتَرَحُوا السَّیِّئَاتِ» عتبة و شیبة فرزندان ربیعة و ولید بن عتبة هستند و این سه نفر از مشرکین بودند.(1)

«أَ فَرَأَیْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَ أَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَی عِلْمٍ وَ خَتَمَ عَلَی سَمْعِهِ وَ قَلْبِهِ وَ جَعَلَ عَلَی بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَن یَهْدِیهِ مِن بَعْدِ اللَّهِ أَ فَلَا تَذَکَّرُونَ * ... إِنْ هُمْ إِلَّا یَظُنُّونَ»(2)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

آیه فوق درباره ی قریش نازل شد و آنان به هر چه علاقه پیدا می کردند آن را می پرستیدند، و مقصود از «وَ أَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَی عِلْمٍ» کسانی هستند که به امیرالمؤمنین(علیه السلام) ظلم کردند و پس از پیامبر خدا(صلی الله علیه و آله) نیز ظلم آنان ادامه پیدا نمود و به آراء و هوس های خود عمل کردند و خلافت و امامت را از او سلب کردند، در حالی که دو مرتبه از آنان درباره ی ولایت آن حضرت پیمان گرفته شده بود!(3)

1- 884.. و قال أیضا حدثنا عبد العزیز بن یحیی عن محمّد بن زکریا عن أیوب بن سلیمان عن محمّد بن مروان عن الکلبی عن أبی صالح عن ابن عبّاس فی قوله؟عز؟ أَمْ حَسِبَ الَّذِینَ اجْتَرَحُوا السَّیِّئَاتِ الآیة قال إن هذه الآیة نزلت فی علی بن أبی طالب و حمزة بن عبد المطلب و عبیدة بن الحارث هم الذین آمنوا و فی ثلاثة من المشرکین عتبة و شیبة ابنی ربیعة و الولید بن عتبة و هم الذین اجترحوا السیئات. [تأویل الآیات، ص 559]

2- 885.. سوره ی جاثیه، آیات 23 و 24.

3- 886.. و قوله أَ فَرَأَیْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلهَهُ هَواهُ قال: نزلت فی قریش کلما هووا شیئا عبدوه وَ أَضَلَّهُ اللَّهُ عَلی عِلْمٍ أی عذبه علی علم منه فیما ارتکبوا من أمیر المؤمنین(علیه السلام) و جری ذلک بعد رسول الله(صلی الله علیه و آله) لما فعلوه بأهوائهم و آرائهم و أزالوهم و أمالوا الخلافة و الإمامة عن أمیر المؤمنین بعد أخذ المیثاق علیهم مرتین لأمیر المؤمنین. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 294]

«وَ قالُوا مَا هِیَ إِلّا حَیاتُنَا الدُّنْیَا نَمُوتُ وَ نَحْیَا وَ مَا یُهْلِکُنَا إِلّا الدَّهْرُ وَ مَا لَهُم بِذَلِکَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلّا یَظُنُّونَ ...»(1)

ابوعمرو زبیری گوید: به امام صادق(علیه السلام) گفتم: اقسام کفر چیست؟ فرمود:

کفر در کتاب خدا پنج قسم است، کفر به خاطر ترک دستورات خداوند، و کفر به خاطر برائت [از اولیای خداوند]، و کفر به نعمت های الهی، و کفر به ربوبیّت خداوند و این کفر دهریّه است که می گویند: خدایی و بهشتی و دوزخی نیست، چنان که خداوند سخن آنان را نقل نموده که می گویند: «وَ مَا یُهْلِکُنَا إِلَّا الدَّهْرُ» و این چیزی است که آنان از پیش خود در آورده اند و منطق و دلیلی بر آن ندارند، از این رو خداوند می فرماید: «إِنْ هُمْ إِلَّا یَظُنُّونَ» و خداوند دربارهی آنان میفرماید: «إِنَّ الَّذِینَ کَفَرُوا سَواءٌ عَلَیْهِمْ أَ أَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لا یُؤْمِنُونَ» و این وجه اول کفر جهود است، و وجه دوم کفر جهود این است که دانسته حق را انکار کند، چنان که خداوند میفرماید: «وَ جَحَدُوا بِها وَ اسْتَیْقَنَتْها أَنْفُسُهُمْ ظُلْماً وَ عُلُوًّا...»(2)

ص: 622

1- 887.. سوره ی جاثیه، آیات 24 و 25.

2- 888.. فی أصول الکافی: عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ بَکْرِ بْنِ صَالِحٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی عَمْرٍو الزُّبَیْرِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ: قُلْتُ لَهُ أَخْبِرْنِی عَنْ وُجُوهِ الْکُفْرِ فِی کِتَابِ اللَّهِ؟عز؟ قَالَ الْکُفْرُ فِی کِتَابِ اللَّهِ عَلَی خَمْسَةِ أَوْجُهٍ فَمِنْهَا کُفْرُ الْجُحُودِ وَ الْجُحُودُ عَلَی وَجْهَیْنِ وَ الْکُفْرُ بِتَرْکِ مَا أَمَرَ اللَّهُ وَ کُفْرُ الْبَرَاءَةِ وَ کُفْرُ النِّعَمِ فَأَمَّا کُفْرُ الْجُحُودِ فَهُوَ الْجُحُودُ بِالرُّبُوبِیَّةِ وَ هُوَ قَوْلُ مَنْ یَقُولُ لَا رَبَّ وَ لَا جَنَّةَ وَ لَا نَارَ وَ هُوَ قَوْلُ صِنْفَیْنِ مِنَ الزَّنَادِقَةِ یُقَالُ لَهُمُ الدَّهْرِیَّةُ وَ هُمُ الَّذِینَ یَقُولُونَ -- وَ ما یُهْلِکُنا إِلَّا الدَّهْرُ «الجاثیة: 23» وَ هُوَ دِینٌ وَضَعُوهُ لِأَنْفُسِهِمْ بِالِاسْتِحْسَانِ عَلَی غَیْرِ تَثَبُّتٍ مِنْهُمْ وَ لَا تَحْقِیقٍ لِشَیْءٍ مِمَّا یَقُولُونَ قَالَ اللَّهُ؟عز؟ -- إِنْ هُمْ إِلَّا یَظُنُّونَ «الجاثیة: 23» أَنَّ ذَلِکَ کَمَا یَقُولُونَ وَ قَالَ -- إِنَّ الَّذِینَ کَفَرُوا سَواءٌ عَلَیْهِمْ أَ أَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لا یُؤْمِنُونَ «البقرة: 6» یَعْنِی بِتَوْحِیدِ اللَّهِ تَعَالَی فَهَذَا أَحَدُ وُجُوهِ الْکُفْرِ وَ أَمَّا الْوَجْهُ الْآخَرُ مِنَ الْجُحُودِ عَلَی مَعْرِفَةٍ وَ هُوَ أَنْ یَجْحَدَ الْجَاحِدُ وَ هُوَ یَعْلَمُ أَنَّهُ حَقٌّ قَدِ اسْتَقَرَّ عِنْدَهُ وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ؟عز؟ -- وَ جَحَدُوا بِها وَ اسْتَیْقَنَتْها أَنْفُسُهُمْ ظُلْماً وَ عُلُوًّا «النمل: 14» وَ قَالَ اللَّهُ؟عز؟ -- وَ کانُوا مِنْ قَبْلُ یَسْتَفْتِحُونَ عَلَی الَّذِینَ کَفَرُوا فَلَمَّا جاءَهُمْ ما عَرَفُوا کَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَی الْکافِرِینَ «البقرة: 89» فَهَذَا تَفْسِیرُ وَجْهَیِ الْجُحُودِ وَ الْوَجْهُ الثَّالِثُ مِنَ الْکُفْرِ کُفْرُ النِّعَمِ وَ ذَلِکَ قَوْلُهُ تَعَالَی یَحْکِی قَوْلَ سُلَیْمَانَ(علیه السلام) -- هذا مِنْ فَضْلِ رَبِّی لِیَبْلُوَنِی أَ أَشْکُرُ أَمْ أَکْفُرُ وَ مَنْ شَکَرَ فَإِنَّما یَشْکُرُ لِنَفْسِهِ وَ مَنْ کَفَرَ فَإِنَّ رَبِّی غَنِیٌّ کَرِیمٌ «النمل: 40» وَ قَالَ لَئِنْ شَکَرْتُمْ لَأَزِیدَنَّکُمْ وَ لَئِنْ کَفَرْتُمْ إِنَّ عَذابِی لَشَدِیدٌ «إبراهیم: 7» وَ قَالَ فَاذْکُرُونِی أَذْکُرْکُمْ وَ اشْکُرُوا لِی وَ لا تَکْفُرُونِ «البقرة: 152» وَ الْوَجْهُ الرَّابِعُ مِنَ الْکُفْرِ تَرْکُ مَا أَمَرَ اللَّهُ؟عز؟ بِهِ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ؟عز؟ -- وَ إِذْ أَخَذْنا مِیثاقَکُمْ لا تَسْفِکُونَ دِماءَکُمْ وَ لا تُخْرِجُونَ أَنْفُسَکُمْ مِنْ دِیارِکُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَ أَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ثُمَّ أَنْتُمْ هؤُلاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَکُمْ وَ تُخْرِجُونَ فَرِیقاً مِنْکُمْ مِنْ دِیارِهِمْ تَظاهَرُونَ عَلَیْهِمْ بِالْإِثْمِ وَ الْعُدْوانِ وَ إِنْ یَأْتُوکُمْ أُسارَی تُفادُوهُمْ وَ هُوَ مُحَرَّمٌ عَلَیْکُمْ إِخْراجُهُمْ أَ فَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْکِتابِ وَ تَکْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَما جَزاءُ مَنْ یَفْعَلُ ذلِکَ مِنْکُمْ «البقرة: 84» فَکَفَّرَهُمْ بِتَرْکِ مَا أَمَرَ اللَّهُ؟عز؟ بِهِ وَ نَسَبَهُمْ إِلَی الْإِیمَانِ وَ لَمْ یَقْبَلْهُ مِنْهُمْ وَ لَمْ یَنْفَعْهُمْ عِنْدَهُ فَقَالَ فَما جَزاءُ مَنْ یَفْعَلُ ذلِکَ مِنْکُمْ إِلَّا خِزْیٌ فِی الْحَیاةِ الدُّنْیا وَ یَوْمَ الْقِیامَةِ یُرَدُّونَ إِلی أَشَدِّ الْعَذابِ وَ مَا اللَّهُ بِغافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ «البقرة: 85» وَ الْوَجْهُ الْخَامِسُ مِنَ الْکُفْرِ کُفْرُ الْبَرَاءَةِ وَ ذَلِکَ قَوْلُهُ؟عز؟ یَحْکِی قَوْلَ إِبْرَاهِیمَ(علیه السلام) -- کَفَرْنا بِکُمْ وَ بَدا بَیْنَنا وَ بَیْنَکُمُ الْعَداوَةُ وَ الْبَغْضاءُ أَبَداً حَتَّی تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ «الممتحنة: 4» یَعْنِی تَبَرَّأْنَا مِنْکُمْ وَ قَالَ یَذْکُرُ إِبْلِیسَ وَ تَبَرِّئَتَهُ مِنْ أَوْلِیَائِهِ مِنَ الْإِنْسِ یَوْمَ الْقِیامَةِ إِنِّی کَفَرْتُ بِما أَشْرَکْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ «إبراهیم: 22» وَ قَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثاناً مَوَدَّةَ بَیْنِکُمْ فِی الْحَیاةِ الدُّنْیا ثُمَّ یَوْمَ الْقِیامَةِ یَکْفُرُ بَعْضُکُمْ بِبَعْضٍ وَ یَلْعَنُ بَعْضُکُمْ بَعْضاً «العنکبوت: 25» یَعْنِی یَتَبَرَّأُ بَعْضُکُمْ مِنْ بَعْضٍ. [کافی، ج 2، ص 389]

مرحوم سیّد رضی در نهج البلاغة از امیرالمؤمنین(علیه السلام) نقل نموده که به یکی از اصحاب خود فرمود:

تو بایـد به خورشـید و مـاه و گیـاه و درخت و آب و سـنگ و اختلاـف شب و روز و دریا و کوه ها و قلّه ها و لغات گوناگون مردم بنگری تا آفریدگار جهان را بشناسی، سپس فرمود: وای بر کسی که با دیدن این ها مقدّر و مدّبر عالم را

انکار نمایـد، و گمان کنـد که خود به خود -- مانند گیاهی -- روئیده شده است، و آن گیاه زارعی نداشـته و برای اختلاف صور موجودات صانع و مدّبری نبوده است، و بدون هیچ دلیلی وجود خود را بدون صانع و مدّبر بداند، در حالی که هیچ بنایی بدون بانی، و هیچ... نخواهد بود.(1)

در مجمع البیان از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل شده که فرمود:

روزگار را دشـنام ندهیـد، چرا که خداوند همان روزگار است، و علّت آن این است که اهل جاهلیّت حوادث تلخ و بلاهایی که بر آنان نازل می شد را به روزگار نسـبت می دادند و می گفتند: روزگار با ما چنین و چنان کرد، و به روزگار دشنام می دادند، و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به آنان فرمود: فاعل این بلاها و مصائب خداست، و شما نباید خدای خود را دشنام بدهید.(2)

1- 889.. فی نهـج البلاغـة فـانظر الی الشـمس و القمر و النبات و الشـجر و الماء و الحجر، و اختلاف هـذا اللیل و النهار، و تفجر هـذه البحار، و کثرة هذه الجبال، و طول هذه القلال، و تفرق هذه اللغات و الألسن المختلفات، فالویل لمن جحد المقدر، و أنکر المدبر، زعموا انهم کالنبـات مـا لهم زارع، و لا لاختلاف صورهم صانع، و لم یلجئوا الی حجـة فیما ادعوا، و لا تحقیق لما ادعوا و هل یکون بناء من غیر بان، أو جنایة من غیر جان؟. [تفسیر نورالثّقلین، ج 5، ص 3، ح 11]

2- 890.. فی مجمع البیان و قـد روی فی الحدیث عن النّبی(صـلی الله علیه و آله) انه قال: لا تسـبوا الدهر فان الله هو الدهر، و تأویله ان أهل الجاهلیـة کانوا ینسـبون الحوادث المجحفـة و البلایا النازلـة الی الـدهر، فیقولون: فعل الـدهر کـذا و کانوا یسـبون الـدهر، فقال(علیه السلام): ان فاعل هذه الأمور هو الله تعالی فلا تسبوا فاعلها، و قیل معناه فان الله مصرف الدهر و مدبره، و الوجه الاول أحسن فان کلامهم مملو من ذلـک، ینسـبون افعال الله تعالی الی الـدهر، قال الأصـمعی: ذم أعرابی رجلا فقال: هو أکثر ذنوبا من الـدهر، و قال کثیر: و کنت کذی رجلین رجل صحیحة و رجل رمی فیها الزمان فشلت. [تفسیر نورالثّقلین، ج 5، ص 4، ح 12]

سوره ی جاثیه، آیات 27 تا 37

متن:

وَ لِلَّهِ مُلْکُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ یَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ یَوْمَئِذٍ یَخْسَرُ الْمُبْطِلُونَ 27 وَ تَرى کُلَّ أُمَّةٍ

جاثِیَةً کُلُّ أُمَّةٍ تُدْعى إِلى کِتابِهَا الْیَوْمَ تُجْزَوْنَ ما کُنْتُمْ تَعْمَلُونَ 28 هذا کِتابُنا یَنْطِقُ

عَلَیْکُمْ بِالْحَقِّ إِنَّا کُنَّا نَسْتَنْسِخُ ما کُنْتُمْ تَعْمَلُونَ 29 فَأَمَّا الَّذینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ فَیُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فی رَحْمَتِهِ ذلِکَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبینُ 30 وَ أَمَّا الَّذینَ کَفَرُوا أَ فَلَمْ تَکُنْ آیاتی تُتْلى

عَلَیْکُمْ فَاسْتَکْبَرْتُمْ وَ کُنْتُمْ قَوْماً مُجْرِمینَ 31 وَ إِذا قیلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَ السَّاعَةُ لا رَیْبَ

فیها قُلْتُمْ ما نَدْری مَا السَّاعَةُ إِنْ نَظُنُّ إِلاَّ ظَنًّا وَ ما نَحْنُ بِمُسْتَیْقِنینَ 32 وَ بَدا لَهُمْ سَیِّئاتُ ما عَمِلُوا

وَ حاقَ بِهِمْ ما کانُوا بِهِ یَسْتَهْزِؤُنَ 33 وَ قیلَ الْیَوْمَ نَنْساکُمْ کَما نَسیتُمْ لِقاءَ یَوْمِکُمْ هذا وَ مَأْواکُمُ النَّارُ وَ ما لَکُمْ مِنْ ناصِرینَ 34 ذلِکُمْ بِأَنَّکُمُ اتَّخَذْتُمْ آیاتِ اللَّهِ هُزُواً وَ غَرَّتْکُمُ الْحَیاةُ

الدُّنْیا فَالْیَوْمَ لا یُخْرَجُونَ مِنْها وَ لا هُمْ یُسْتَعْتَبُونَ 35 فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّماواتِ وَ رَبِّ

الْأَرْضِ رَبِّ الْعالَمینَ 36 وَ لَهُ الْکِبْرِیاءُ فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ هُوَ الْعَزیزُ الْحَکیمُ 37

لغات:

«کُلَّ أُمَّةٍ جَاثِیَةً» یعنی بارکة علی الرکب یعنی هر امّتی در آن روز به زانو در می آید، و «جاثیة» به معنای مجتمعة می باشد، یعنی هر امّتی در آن روز جمع می شوند تا از نامه اعمال خود با خبر شوند، و «وَ حَاقَ بِهِم» یعنی حلّ بهم، و «ننساکم» یعنی نترککم فی العذاب کما ترکتم العمل للقائه، و «اتَّخَذْتُمْ آیَاتِ اللَّهِ هُزُوًا» یعنی استهزئتم بآیات الله، و «وَ لَا هُمْ یُسْتَعْتَبُونَ» یعنی لا یطلب منهم العتبی بالتوبة و لا یُقبل منهم الإنابة و العتبی منهم، «وَ لَهُ الْکِبْرِیَاء» یعنی أنّ العظمة مخصوصَة به سبحانه.

ترجمه:

مالکیّت و حاکمیّت آسمانها و زمین برای خداست و آن روز که قیامت برپا شود اهل باطل زیان می بینند! (27) در آن روز هر امّتی را می بینی (که از شدّت ترس و وحشت) بر زانو نشسته هر امّتی بسوی کتابش خوانده می شود، و (به آنها می گویند:) امروز جزای آنچه را انجام می دادید به شما می دهند! (28) این کتاب ما است که بحق با شما سخن می گوید (و اعمال شما را بازگو می کند) ما آنچه را انجام می دادید می نوشتیم! (29) امّا کسانی که ایمان آوردند و اعمال صالح انجام

دادند، پروردگارشان آنها را در رحمت خود وارد می کند این همان پیروزی بزرگ است! (30) امّا کسانی که کافر شدند (به آنها گفته می شود:) مگر آیات من بر شما خوانده

نمی شد و شما استکبار کردید و قوم مجرمی بودید؟! (31) و هنگامی که گفته می شد: «وعده خداوند حقّ است، و در قیامت هیچ شکّی نیست»، شما می گفتید: «ما نمی دانیم قیامت چیست؟ ما تنها گمانی در این باره داریم، و به هیچ وجه یقین نداریم!» (32) و بدیهای اعمال شان برای آنان آشکار می شود، و سرانجام آنچه را استهزا می کردند آنها را فرامی گیرد! (33) و به آنها گفته می شود: «امروز شما را فراموش می کنیم همان گونه که شما دیدار امروزتان را فراموش کردید و جایگاه شما دوزخ است و هیچ یاوری ندارید! (34) این بخاطر آن است که شما آیات خدا را به مسخره گرفتید و زندگی دنیا شما را فریب داد! «امروز نه آنان را از دوزخ بیرون می آورند، و نه هیچ گونه عذری از آنها پذیرفته می شود! (35) پس حمد و ستایش مخصوص خداست، پروردگار آسمانها و پروردگار زمین و پروردگار همه جهانیان! (36)

و برای اوست کبریا و عظمت در آسمانها و زمین، و اوست عزیز و حکیم! (37)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«هَذَا کِتَابُنَا یَنطِقُ عَلَیْکُم بِالْحَقِّ إِنَّا کُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا کُنتُمْ تَعْمَلُونَ»(1)

حسین بن بشّار گوید: به حضرت رضا(علیه السلام) گفتم: آیا خداوند از چیزی که هنوز به وجود نیامده آگاه است که اگر به وجود آید چگونه خواهد بود؟ امام(علیه السلام) فرمود:

خداوند عالم به همه چیزهاست، قبل از به وجود آمدن آن ها، چنان که می فرماید: «إِنَّا کُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا کُنتُمْ تَعْمَلُونَ» و درباره ی اهل دوزخ می فرماید: «وَ لَوْ رُدُّواْ لَعَادُواْ لِمَا نُهُواْ عَنْهُ وَ إِنَّهُمْ لَکَاذِبُونَ»(2)، و خداوند می داند که اگر آنان به دنیا بازگردند به همان اعمال ناشایسته خود ادامه می دهند و در خواسته ی خود دروغگو هستند. و نیز هنگامی که ملائکه گفتند: «أَ تَجْعَلُ فِیهَا مَن یُفْسِدُ فِیهَا وَ یَسْفِکُ الدِّمَاء وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِکَ وَ نُقَدِّسُ لَکَ» در پاسخ آنان فرمود: «إِنِّی أَعْلَمُ مَا لاَ تَعْلَمُونَ»(3). بنابراین همواره خداوند عالم به همه ی چیزها بوده، قبل از آن که آن ها را خلق نماید، و همواره عالم و سمیع و بصیر به همه ی اشیا خواهد بود.(4)

1- 891.. سوره ی جاثیه، آیه ی 29.

2- 892.. سوره ی انعام، آیه ی 28.

3- 893.. سوره ی بقره، آیه ی 30.

4- 894.. حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ الْقُرَشِیُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْفَضْلِ بْنِ الْمُغِیرَةِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو نَصْرٍ مَنْصُورُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ الْأَصْبَهَانِیُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِیُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا الْحُسَیْنُ بْنُ بَشَّارٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی الرِّضَا(علیه السلام) قَالَ سَأَلْتُهُ أَ یَعْلَمُ اللَّهُ الشَّیْ ءَ الَّذِی لَمْ یَکُنْ أَنْ لَوْ کَانَ کَیْفَ کَانَ یَکُونُ قَالَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَی هُوَ الْعَالِمُ بِالْأَشْیَاءِ قَبْلَ کَوْنِ الْأَشْیَاءِ قَالَ؟عز؟ إِنَّا کُنَّا نَسْتَنْسِخُ ما کُنْتُمْ تَعْمَلُونَ وَ قَالَ لِأَهْلِ النَّارِ وَ لَوْ رُدُّوا لَعادُوا لِما نُهُوا عَنْهُ وَ إِنَّهُمْ لَکاذِبُونَ فَقَدْ عَلِمَ؟عز؟ أَنَّهُ لَوْ ردوهم [رَدَّهُمْ] لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَ قَالَ لِلْمَلَائِکَةِ لَمَّا قَالَتْ أَ تَجْعَلُ فِیها مَنْ یُفْسِدُ فِیها وَ یَسْفِکُ الدِّماءَ وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِکَ وَ نُقَدِّسُ لَکَ قالَ إِنِّی أَعْلَمُ ما لا تَعْلَمُونَ فَلَمْ یَزَلِ اللَّهُ؟عز؟ عِلْمُهُ سَابِقاً لِلْأَشْیَاءِ قَدِیماً قَبْلَ أَنْ یَخْلُقَهَا فَتَبَارَکَ اللَّهُ رَبُّنَا وَ تَعَالَی عُلُوّاً کَبِیراً خَلَقَ الْأَشْیَاءَ وَ عِلْمُهُ بِهَا سَابِقٌ لَهَا کَمَا شَاءَ کَذَلِکَ رَبُّنَا لَمْ یَزَلْ عَالِماً سَمِیعاً بَصِیراً. [عیون، ج 1، ص 118، ح 8]

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) می فرماید:

هنگامی بنده خدا در قلب خویش به یاد خدا می افتد، خداوند این یادآوری را در

نامه عمل او ثبت می کند، و سپس روز پنجشنبه آن را به ملائکه نشان می دهد،

و ملائکه می گویند: «پروردگارا ما عمل این بنده را شماره و احصا نمودیم و چنین عملی را از او ندیدیم» و خداوند به آنان می فرماید: «بنده ی من در قلب خود مرا یاد نمود، و من عمل او را در نامه و صحیفه ی او ثبت نمودم» و این معنا را

خداوند در آیه «إِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ» بیان نموده است.(1)

«وَ قِيلَ الْيَوْمَ نَنسَاكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاء يَوْمِكُمْ هَذَا وَ مَأْوَاكُمْ النَّارُ وَ مَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ ...»(2)

مرحوم علیّ بن ابراهیم قمّی گوید:

نسیان در این آیه به معنای ترک است، یعنی همان گونه که شما آمادگی خود را برای ملاقات با پروردگارتان ترک کردید، ما نیز در این روز [قیامت] شما را نادیده می گیریم و شما را به حال خود رها می نماییم. سپس گوید: مقصود از «آیات الله» که آنان به استهزاء و مسخره گرفتند ائمّه(علیهم السلام) هستند که آنان را تکذیب نمودند و به استهزا گرفتند، و به این خاطر در قیامت از آتش دوزخ

1- 895.. روی عن النّبی(صلی الله علیه و آله)، أنه قال: «إذا ذکر العبد ربه فی قلبه، کتب الله له ذلک فی صحیفة، ثم یعارض الملائکة یوم الخمیس، فیریهم الله ذکر عبده له بقلبه، فیقول الملائکة: ربنا عمل هذا العبد قد أحصیناه، أما هذا العمل فما نعرفه. فیقول الرب: إن عبدی قد ذکرنی بقلبه فأثبته فی صحیفته، فذلک قوله تعالی: إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ ما كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ». [تفسیر برهان، ج 5، ص 32، ح 2]

2- 896.. سوره ی جاثیه، آیات 34 و 35.

نجات پیدا نمی کنند، و خداوند آنان را نمی پذیرد و پاسخی به خواسته آنان نمی دهد.(1)

پاسخ به منکرین خداوند از زبان معصومین(علیهم السلام)

هشام بن حکم گوید:

منکر خدا [و زندیقی] به امام صادق(علیه السلام) گفت: دلیل بر وجود آفریدگار جهان چیست؟ امام(علیه السلام) به او فرمود: مخلوقات خداوند گواهی می دهند که آفریننده ای دارند.

سپس فرمود:

«آیا اگر تو ساختمان بزرگی را مشاهده کنی یقین نمی کنی که آن سازنده ای داشته است، گرچه تو او را مشاهده نکرده ای؟» زندیق کافر گفت: «خدایی که شما می گویی آفریدگار جهان است چیست و چگونه است؟» امام(علیه السلام) فرمود: او موجودی است که به مخلوق شباهت ندارد، و مقصود من از کلمه «شئ» و موجود، اثبات وجود اوست، جز آن که او جسم و صورت نیست و با حواسّ پنجگانه درک نمی شود، و تماسّ با او امکان ندارد، و عقول و افکار

1- 897.. و قال علی بن إبراهیم فی قوله وَ قِیلَ الْیَوْمَ نَنْساکُمْ أی نترککم فهذا نسیان الترک کَما نَسِیتُمْ لِقاءَ یَوْمِکُمْ هذا وَ مَأْواکُمُ النَّارُ وَ ما لَکُمْ مِنْ ناصِرِینَ ذلِکُمْ بِأَنَّکُمُ اتَّخَذْتُمْ آیاتِ اللَّهِ هُزُواً و هم الأئمة أی کذبتموهم و استهزأتم بهم فَالْیَوْمَ لا یُخْرَجُونَ مِنْها یعنی من النار وَ لا هُمْ یُسْتَعْتَبُونَ أی لا یجاوبون و لا یقبلهم الله فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّماواتِ وَ رَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعالَمِینَ وَ لَهُ الْکِبْرِیاءُ یعنی القدرة فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ هُوَ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 295]

مردم نمی تواند ذات او را درک نماید، و روزگار از او نمی کاهد، و گذشت زمان او را تغییر نمی دهد ....(1)

ص: 630

1- 898.. ج، [الإحتجاج] رُوِیَ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَکَمِ أَنَّهُ قَالَ کَانَ مِنْ سُؤَالِ الزِّنْدِیقِ الَّذِی أَتَی أَبَا عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ مَا الدَّلِیلُ عَلَی صَانِعِ الْعَالَمِ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) وُجُودُ الْأَفَاعِیلِ الَّتِی دَلَّتْ عَلَی أَنَّ صَانِعَهَا صَنَعَهَا أَ لَا تَرَی أَنَّکَ إِذَا نَظَرْتَ إِلَی بِنَاءٍ مُشَیَّدٍ مَبْنِیٍّ عَلِمْتَ أَنَّ لَهُ بَانِیاً وَ إِنْ کُنْتَ لَمْ تَرَ الْبَانِیَ وَ لَمْ تُشَاهِدْهُ قَالَ وَ مَا هُوَ قَالَ هُوَ شَیْ ءٌ بِخِلَافِ الْأَشْیَاءِ ارْجِعْ بِقَوْلِی شَیْ ءٌ إِلَی إِثْبَاتِهِ وَ أَنَّهُ شَیْ ءٌ بِحَقِیقَةِ الشَّیْئِیَّةِ غَیْرَ أَنَّهُ لَا جِسْمٌ وَ لَا صُورَةٌ وَ لَا یُحَسُّ وَ لَا یُجَسُّ وَ لَا یُدْرَکُ بِالْحَوَاسِّ الْخَمْسِ لَا تُدْرِکُهُ الْأَوْهَامُ وَ لَا تَنْقُصُهُ الدُّهُورُ وَ لَا یُغَیِّرُهُ الزَّمَانُ. قَالَ السَّائِلُ فَإِنَّا لَمْ نَجِدْ مَوْهُوماً إِلَّا مَخْلُوقاً قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) لَوْ کَانَ ذَلِکَ کَمَا تَقُولُ لَکَانَ التَّوْحِیدُ مِنَّا مُرْتَفِعاً فَإِنَّا لَمْ نُکَلَّفْ أَنْ نَعْتَقِدَ غَیْرَ مَوْهُومٍ لَکِنَّا نَقُولُ کُلُّ مَوْهُومٍ بِالْحَوَاسِّ مُدْرَکٌ بِهَا تَحُدُّهُ الْحَوَاسُّ مُمَثَّلًا فَهُوَ مَخْلُوقٌ وَ لَا بُدَّ مِنْ إِثْبَاتِ صَانِعِ الْأَشْیَاءِ خَارِجاً مِنَ الْجِهَتَیْنِ الْمَذْمُومَتَیْنِ إِحْدَاهُمَا النَّفْیُ إِذْ کَانَ النَّفْیُ هُوَ الْإِبْطَالَ وَ الْعَدَمَ وَ الْجِهَةُ الثَّانِیَةُ التَّشْبِیهُ بِصِفَةِ الْمَخْلُوقِ الظَّاهِرِ التَّرْکِیبِ وَ التَّأْلِیفِ فَلَمْ یَکُنْ بُدٌّ مِنْ إِثْبَاتِ الصَّانِعِ لِوُجُودِ الْمَصْنُوعِینَ وَ الِاضْطِرَارِ مِنْهُمْ إِلَیْهِ أَنَّهُمْ مَصْنُوعُونَ وَ أَنَّ صَانِعَهُمْ غَیْرُهُمْ وَ لَیْسَ مِثْلَهُمْ إِذْ کَانَ مِثْلُهُمْ شَبِیهاً بِهِمْ فِی ظَاهِرِ التَّرْکِیبِ وَ التَّأْلِیفِ وَ فِیمَا یَجْرِی عَلَیْهِمْ مِنْ حُدُوثِهِمْ بَعْدَ أَنْ لَمْ یَکُونُوا وَ تَنَقُّلِهِمْ مِنْ صِغَرٍ إِلَی کِبَرٍ وَ سَوَادٍ إِلَی بَیَاضٍ وَ قُوَّةٍ إِلَی ضَعْفٍ وَ أَحْوَالٍ مَوْجُودَةٍ لَا حَاجَةَ بِنَا إِلَی تَفْسِیرِهَا لِثَبَاتِهَا وَ وُجُودِهَا. قَالَ السَّائِلُ فَأَنْتَ قَدْ حَدَدْتَهُ إِذْ أَثْبَتَّ وُجُودَهُ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) لَمْ أَحُدَّهُ وَ لَکِنْ أَثْبَتُّهُ إِذْ لَمْ یَکُنْ بَیْنَ الْإِثْبَاتِ وَ النَّفْیِ مَنْزِلَةٌ قَالَ السَّائِلُ فَقَوْلُهُ الرَّحْمنُ عَلَی الْعَرْشِ اسْتَوی قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) بِذَلِکَ وَصَفَ نَفْسَهُ وَ کَذَلِکَ هُوَ مُسْتَوٍ عَلَی الْعَرْشِ بَائِنٌ مِنْ خَلْقِهِ مِنْ غَیْرِ أَنْ یَکُونَ الْعَرْشُ حَامِلًا لَهُ وَ لَا أَنَّ الْعَرْشَ مَحَلٌّ لَهُ لَکِنَّا نَقُولُ هُوَ حَامِلٌ لِلْعَرْشِ وَ مُمْسِکٌ لِلْعَرْشِ وَ نَقُولُ فِی ذَلِکَ مَا قَالَ وَسِعَ کُرْسِیُّهُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ فَثَبَّتْنَا مِنَ الْعَرْشِ وَ الْکُرْسِیِّ مَا ثَبَّتَهُ وَ نَفَیْنَا أَنْ یَکُونَ الْعَرْشُ وَ الْکُرْسِیُّ حَاوِیاً لَهُ وَ أَنْ یَکُونَ؟عز؟ مُحْتَاجاً إِلَی مَکَانٍ أَوْ إِلَی شَیْ ءٍ مِمَّا خَلَقَ بَلْ خَلْقُهُ مُحْتَاجُونَ إِلَیْهِ قَالَ السَّائِلُ فَمَا الْفَرْقُ بَیْنَ أَنْ تَرْفَعُوا أَیْدِیَکُمْ إِلَی السَّمَاءِ وَ بَیْنَ أَنْ تَخْفِضُوهَا نَحْوَ الْأَرْضِ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) ذَلِکَ فِی عِلْمِهِ وَ إِحَاطَتِهِ وَ قُدْرَتِهِ سَوَاءٌ وَ لَکِنَّهُ؟عز؟ أَمَرَ أَوْلِیَاءَهُ وَ عِبَادَهُ بِرَفْعِ أَیْدِیهِمْ إِلَی السَّمَاءِ نَحْوَ الْعَرْشِ لِأَنَّهُ جَعَلَهُ مَعْدِنَ الرِّزْقِ فَثَبَّتْنَا مَا ثَبَّتَهُ الْقُرْآنُ وَ الْأَخْبَارُ عَنِ الرَّسُولِ(صلی الله علیه و آله) حِینَ قَالَ ارْفَعُوا أَیْدِیَکُمْ إِلَی اللَّهِ؟عز؟ وَ هَذَا تُجْمِعُ عَلَیْهِ فِرَقُ الْأُمَّةِ کُلُّهَا. [بحار، ج 3، ص 29]

هشام بن حکم گوید:

ابن ابی العوجای کافر و منکر خدا، خدمت امام صادق(علیه السلام) آمد، و امام(علیه السلام) به او فرمود: «ای ابن ابی العوجاء» آیا تو مخلوقی و یا غیرمخلوق؟» او گفت: من مخلوق نیستم. امام(علیه السلام) به او فرمود: «اگر مخلوق می بودی چگونه بودی؟» ابن ابی العوجاء پاسخی نداد و برخاست و از مجلس خارج شد.(1)

ابوشاکر دیصانی نزد امام صادق(علیه السلام) آمد و گفت: «آفریدگار جهان را برای من اثبات کنید» امام(علیه السلام) فرمود:

بنشین، و سپس تخم مرغی را از کودکی گرفت و به دیصانی فرمود: «این تخم

مرغ اطرافش بسته و دارای پوست ضخیمی است، و پس از این پوست ضخیم

پوست نازکی است، و پس از آن مایع روان سفید و نقره ای می باشد، و پس از آن،

پوست رقیقی است، و داخل آن پوست رقیق مایع روان زرد و طلایی وجود دارد،

و این دو مادّه ی روان مخلوط نمی شوند، در حالی که این تخم مرغ همین گونه

آفریده شده، و کسی در آن تصرّفی انجام نداده است، و کسی نمی داند آیا

سالم است و یا فاسد است، و کسی نمی داند از آن جوجه نر به وجود می آید یا

جوجه مادّه آیا تو فکر نمی کنی این تخم مرغ خالق و مدبّری داشته باشد؟».

1- 899.. ج، [الإحتجاج] عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَکَمِ قَالَ دَخَلَ ابْنُ أَبِی الْعَوْجَاءِ عَلَی الصّادق(علیه السلام) فَقَالَ لَهُ الصّادق یَا ابْنَ أَبِی الْعَوْجَاءِ أَ مَصّ نُوعٌ أَنْتَ أَمْ غَیْرُ مَصّ نُوعٍ قَالَ لَسْتُ بِمَصّ نُوعٍ فَقَالَ لَهُ الصّادق(علیه السلام) فَلَوْ کُنْتَ مَصْنُوعاً کَیْفَ کُنْتَ تَکُونُ فَلَمْ یُحِرِ ابْنُ أَبِی الْعَوْجَاءِ جَوَاباً وَ قَامَ وَ خَرَجَ. [بحارالأنوار، ج 3، ص 31]

پس دیصانی مدّتی سر به زیر افکند و سپس گفت: «أَشْهَدُ أَنْ لَاإِلهَ إِلّا اللّهُ وَحْدَهُ

لَاشَرِیکَ لَهُ، وَ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ، وَ أَنَّکَ إِمَامٌ وَ حُجَّةٌ مِنَ اللَّهِ عَلی خَلْقِهِ،

وَ أَنَا تَائِبٌ مِمَّا کُنْتُ فِیهِ.»(1)

مؤلّف گوید:

ما در کتاب «راه خداشناسی» سخنان معصومین(علیهم السلام) را درباره خداشناسی بیان

نموده ایم، طالبین مراجعه فرمایند.(2)

مرحوم طبرسی در ذیل آیه «وَ لَهُ الْکِبْرِیاءُ فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ» گوید:

در حدیثی آمده: که خداوند می فرماید: «الْکِبْرِیَاءُ رِدَائِی وَ الْعَظَمَةُ إِزَارِی فَمَنْ نَازَعَنِی فِی وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَلْقَیْتُهُ فِی النَّارَ جَهَنَّم.»(3)

1- 900.. ج، [الإحتجاج] دَخَلَ أَبُو شَاکِرٍ الدَّیْصَانِیُّ وَ هُوَ زِنْدِیقٌ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) فَقَالَ لَهُ یَا جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ دُلَّنِی عَلَی مَعْبُودِی فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ اجْلِسْ فَإِذَا غُلَامٌ صَغِیرٌ فِی کَفِّهِ بَیْضَةٌ یَلْعَبُ بِهَا فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) نَاوِلْنِی یَا غُلَامُ الْبَیْضَةَ فَنَاوَلَهُ إِیَّاهَا فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) یَا دَیْصَانِیُّ هَذَا حِصْنٌ مَکْنُونٌ لَهُ جِلْدٌ غَلِیظٌ وَ تَحْتَ الْجِلْدِ الْغَلِیظِ جِلْدٌ رَقِیقٌ وَ تَحْتَ الْجِلْدِ الرَّقِیقِ ذَهَبَةٌ مَائِعَةٌ وَ فِضَّةٌ ذَائِبَةٌ فَلَا الذَّهَبَةُ الْمَائِعَةُ تَخْتَلِطُ بِالْفِضَّةِ الذَّائِبَةِ وَ لَا الْفِضَّةُ الذَّائِبَةُ تَخْتَلِطُ بِالذَّهَبَةِ الْمَائِعَةِ فَهِیَ عَلَی حَالِهَا لَمْ یَخْرُجْ مِنْهَا خَارِجٌ مُصْلِحٌ فَیُخْبِرَ عَنْ إِصْلَاحِهَا وَ لَمْ یَدْخُلْ فِیهَا دَاخِلٌ مُفْسِدٌ فَیُخْبِرَ عَنْ إِفْسَادِهَا لَا یُدْرَی لِلذَّکَرِ خُلِقَتْ أَمْ لِلْأُنْثَی تَنْفَلِقُ عَنْ مِثْلِ أَلْوَانِ الطَّوَاوِیسِ أَ تَرَی لَهَا مُدَبِّراً قَالَ فَأَطْرَقَ مَلِیّاً ثُمَّ قَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَاإِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَاشَرِیکَ لَهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ وَ أَنَّکَ إِمَامٌ وَ حُجَّةٌ مِنَ اللَّهِ عَلَی خَلْقِهِ وَ أَنَا تَائِبٌ مِمَّا کُنْتُ فِیهِ. [بحارالأنوار، ج 3، ص 31]

2- 901.. راه خداشناسی، ص 36.

3- 902.. فی مجمع البیان «وَ لَهُ الْکِبْرِیاءُ فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ» و فی الحدیث: یقول الله سبحانه الکبریاء ردائی، و العظمة إزاری، فمن نازعنی واحدة منهما ألقیته فی نار جهنّم. [تفسیر نورالثّقلین، ج 5، ص 7، ح 22]

سوره ی احقاف

اشاره

محلّ نزول: مکّه.

به جز آیات 10 و 15 و 35 که در مدینه نازل شده است.

ترتیب نزول: بعد از سوره ی جاثیه نازل شده است.(1)

تعداد آیات: 35 آیه به اعتقاد اهل کوفه، و 34 آیه به اعتقاد دیگران.

ثواب قرائت سوره ی احقاف

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

کسی که در روز جمعه سوره ی احقاف را بخواند، خداوند در دنیا ترسی بر او قرار

نمی دهد، و از فزع و وحشت بزرگ قیامت نیز او را ایمن می کند، إن شاء الله.(2)

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نقل شده که فرمود:

کسی که این سوره را قرائت کند، خداوند به عدد هر مردی که روی زمین راه رفته

ده برابر به او حسنه و پاداش می دهد، و ده گناه از او محو می شود، و ده درجه به

1- 903.. تفسیر برهان؛ صافی.

2- 904.. بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَعْفُورٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ مَنْ قَرَأَ كُلَّ لَيْلَةٍ أَوْ كُلَّ جُمُعَةٍ سُورَةَ الْأَحْقَافِ لَمْ يُصِبْهُ اللَّهُ بِرَوْعَةٍ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ آمَنَهُ مِنْ فَزَعِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. [ثواب الأعمال، ص 114]

درجات او افزوده می گردد، و کسی که آن را بنویسد و بر خود و یا بر طفلی بیاویزد

و یا آن را بشوید و آب آن را به آن طفل بنوشاند، بدن او قوی و سالم باشد و از همه

حوادث ایمن شود و با اذن خداوند و فضل او در گهواره شاد به سر ببرد.(1)

امام صادق(علیه السلام) فرمود:

کسی که این سوره را بنویسد و با آب زمزم بشوید و بنوشد، نزد مردم محبوب

می شود، و سخن او مسموع خواهد بود، و هر چه را بشنود از یاد نبرد، و با اذن الهی

به مقاصد خود برسد، و امراض او برطرف گردد.(2)

1- 905.. و من (خواص القرآن): روی عن النّبی(صلی الله علیه و آله)، أنه قال: «من قرأ هذه السورة کتبت له من الحسنات بعدد کل رجل مشت علی الأرض عشر مرات، و محی عنه عشر سیئات، و رفع له عشر درجات، و من کتبها و علقها علیه، أو علی طفل، أو ما یرضع، أو سقاه ماءها، کان قویا فی جسمه، سالما مما یصیب الأطفال من الحوادث کلها، قریر العین فی مهده بإذن الله تعالی و منه علیه». [تفسیر برهان، ج 5، ص 35، ح 2]

2- 906.. و قال الصّادق(علیه السلام): «من کتبها فی صحیفة و غسلها بماء زمزم، و شربها کان عند الناس محبوبا، و کلمته مسموعة، و لا یسمع شیئا إلّا وعاه، و تصلح لجمیع الأغراض، تکتب و تمحی و تغسل بها الأمراض، یسکن بها المرض بإذن الله تعالی». [تفسیر برهان، ج 5، ص 35، ح 4]

سوره ی احقاف، آیات 1 تا 15

متن:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

حم 1 تَنْزِيلُ الْكِتابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ 2 ما خَلَقْنَا السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ وَ ما بَيْنَهُما إِلاَّ بِالْحَقِّ وَ أَجَلٍ مُسَمًّى وَ الَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ 3 قُلْ أَ رَأَيْتُمْ ما تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي ما ذا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّماواتِ ائْتُونِي بِكِتابٍ مِنْ قَبْلِ هذا أَوْ أَثارَةٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صادِقِينَ 4 وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلى يَوْمِ الْقِيامَةِ وَ هُمْ عَنْ دُعائِهِمْ غافِلُونَ 5 وَ إِذا حُشِرَ النَّاسُ كانُوا لَهُمْ أَعْداءً وَ كانُوا بِعِبادَتِهِمْ كافِرِينَ 6 وَ إِذا تُتْلى عَلَيْهِمْ آياتُنا بَيِّناتٍ قالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جاءَهُمْ هذا سِحْرٌ مُبِينٌ 7 أَمْ يَقُولُونَ افْتَراهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئاً هُوَ أَعْلَمُ بِما تُفِيضُونَ فِيهِ كَفى بِهِ شَهِيداً بَيْنِي وَ بَيْنَكُمْ وَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ 8 قُلْ ما كُنْتُ بِدْعاً مِنَ الرُّسُلِ وَ ما أَدْرِي ما يُفْعَلُ بِي وَ لا بِكُمْ إِنْ أَتَّبِعُ إِلاَّ ما يُوحى إِلَيَّ وَ ما أَنَا إِلاَّ نَذِيرٌ مُبِينٌ 9 قُلْ أَ رَأَيْتُمْ إِنْ كانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَ كَفَرْتُمْ بِهِ وَ شَهِدَ شاهِدٌ

مِنْ بَنی إِسْرائیلَ عَلی مِثْلِهِ فَآمَنَ وَ اسْتَکْبَرْتُمْ إِنَّ اللَّهَ لا یَهْدِی الْقَوْمَ الظَّالِمینَ 10 وَ قالَ الَّذینَ کَفَرُوا لِلَّذینَ آمَنُوا لَوْ کانَ خَیْراً ما سَبَقُونا إِلَیْهِ وَ إِذْ لَمْ یَهْتَدُوا بِهِ فَسَیَقُولُونَ هذا إِفْکٌ قَدیمٌ 11 وَ مِنْ قَبْلِهِ کِتابُ مُوسی إِماماً وَ رَحْمَةً وَ هذا کِتابٌ مُصَدِّقٌ لِساناً عَرَبِیًّا لِیُنْذِرَ الَّذینَ ظَلَمُوا وَ بُشْری لِلْمُحْسِنینَ 12 إِنَّ الَّذینَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقامُوا فَلا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَ لا هُمْ یَحْزَنُونَ 13 أُولئِکَ أَصْحابُ الْجَنَّةِ خالِدینَ فیها جَزاءً بِما کانُوا یَعْمَلُونَ 14 وَ وَصَّیْنَا الْإِنْسانَ بِوالِدَیْهِ إِحْساناً حَمَلَتْهُ أُمُّهُ کُرْهاً وَ وَضَعَتْهُ کُرْهاً وَ حَمْلُهُ وَ فِصالُهُ ثَلاثُونَ شَهْراً حَتَّی إِذا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ بَلَغَ أَرْبَعینَ سَنَةً قالَ رَبِّ أَوْزِعْنی أَنْ أَشْکُرَ نِعْمَتَکَ الَّتی أَنْعَمْتَ عَلَیَّ وَ عَلی والِدَیَّ وَ أَنْ أَعْمَلَ صالِحاً تَرْضاهُ وَ أَصْلِحْ لی فی ذُرِّیَّتی

إِنِّی تُبْتُ إِلَیْکَ وَ إِنِّی مِنَ الْمُسْلِمینَ 15

لغات:

«آیه» به معنای نشانه و دلالتی است که مایه ی تعجّب شود، و «أفاض القوم فی الحدیث إذا مضوا فیه، و اصل إفاضة به معنای دفع است، و أفاضوا من عرفات، یعنی اندفعوا منها، و حدیث مستفیض حدیث جاری و شایع است، و «بدع و بَدیع» به معنای ابداع و نوآوری است، و «إفک قدیم» ما تقادم وجوده یعنی اسطوره های پیشین، و در عرف متکلمین قدیم به معنای موجود لا أوّل لوجوده است، «و أوزِعنی» یعنی امنعنی عن الإنصراف، و «ایزاع» ایصال الشئ إلی القلب.

ترجمه:

به نام خداوند بخشنده بخشایشگر

حم (1) این کتاب از سوی خداوند عزیز و حکیم نازل شده است! (2) ما آسمانها

و زمین و آنچه را در میان این دو است جز بحق و برای سرآمد معیّنی نیافریدیم امّا کافران از آنچه انذار می شوند روی گردانند! (3) به آنان بگو: «این معبودهایی را که غیر از خدا پرستش می کنید به من نشان دهید چه چیزی از زمین را آفریده اند، یا شرکتی در آفرینش آسمانها دارند؟ کتابی آسمانی پیش از این، یا اثر علمی از گذشتگان برای من بیاورید (که دلیل صدق گفتار شما باشد) اگر راست می گویید!» (4) چه کسی گم راهتر است از آن کس که معبودی غیر خدا را می خواند که تا قیامت هم به او پاسخ نمی گوید و از خواندن آنها (کاملا) بی خبر است؟! (و صدای آنها را هیچ نمی شنود!) (5) و هنگامی که مردم محشور می شوند، معبودهای آنها دشمنانشان خواهند بود حتّی عبادت آنها را انکار می کنند! (6) هنگامی که آیات روشن ما بر آنان خوانده می شود، کافران در برابر حقّی که برای آنها آمده می گویند: «این سحری آشکار است!» (7) بلکه می گویند: «این آیات را بر خدا افترا بسته است!» بگو: «اگر من آن را بدروغ به خدا نسبت داده باشم (لازم است مرا رسوا کند و) شما نمی توانید در برابر خداوند از من دفاع کنید! او کارهایی را که شما در آن وارد می شوید بهتر می داند همین بس که خداوند گواه میان من و شما باشد و او آمرزنده و مهربان است!» (8) بگو: «من پیامبر نوظهوری نیستم و نمی دانم با من و شما چه خواهد شد من تنها از آنچه بر من وحی می شود پیروی می کنم، و جز بیم دهنده آشکاری نیستم!» (9) بگو: «به من خبر دهید اگر این قرآن از سوی خدا باشد و شما به آن کافر شوید، در حالی که شاهدی از بنی اسرائیل بر آن شهادت دهد، و او ایمان آورد و شما استکبار کنید (چه کسی گم راهتر از شما خواهد بود)؟! خداوند گروه ستمگر را هدایت نمی کند!» (10) کافران درباره مؤمنان چنین گفتند: «اگر (اسلام) چیز خوبی بود، هرگز آنها (در پذیرش آن) بر ما پیشی نمی گرفتند!» و چون خودشان بوسیله آن

هـدایت نشدند می گویند: «این یک دروغ قدیمی است!» (11) و پیش از آن، کتـاب موسـی که پیشوا و رحمت بود (نشانه های آن را بیان کرده)، و این کتـاب هماهنـگ بـا نشـانه هـای تورات است در حـالی که به زبان عربی و فصـیح و گویاست، تا ظالمان را بیم دهـد و برای نیکوکاران بشارتی باشد! (12) کسانی که گفتند: «پروردگار ما اللّه است»، سـپس استقامت کردند، نه ترسی برای آنان است و نه اندوهگین می شوند. (13) آنها اهل بهشتند و جاودانه در آن می مانند این پاداش اعمالی است که انجام می دادند. (14) ما به انسان توصیه کردیم که به پدر و مادرش نیکی کند، مادرش او را با ناراحتی حمل می کند و با ناراحتی بر زمین می گذارد و دوران حمل و از شـیر بازگرفتنش سـی ماه است تا زمانی که به کمال قـدرت و رشـد برسد و به چهل سالگی بالغ گردد می گوید: «پروردگارا! مرا توفیق ده تا شـکر نعمتی را که به من و پدر و مادرم دادی بجا آورم و کار شایسته ای انجام دهم که از آن خشنود باشی، و فرزندان مرا صالح گردان من به سوی تو بازمی گردم و توبه می کنم، و من از مسلمانانم!» (15)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«قُـلْ أَرَأَيْتُم مَّا تَـدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ أَرُونِى مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِـرْكٌ فِى السَّمَاوَاتِ ائْتُونِى بِكِتَابٍ مِّن قَبْلِ هَـذَا أَوْ أَثَارَةٍ مِّنْ عِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

آیه فوق درباره ی مشرکین قریش است، و خداوند بر آنان احتجاج نموده، و به رسول خود(صلی الله علیه و آله) می فرماید: به آنان بگو: اگر راست می گویید به من نشان دهید

1- 907.. سوره ی احقاف، آیه ی 4.

آیا بت هایی که می پرستید چیزی را روی زمین آفریده اند، و یا در خلقت آسمان ها شرکتی داشته اند و یا...؟(1)

امام باقر(علیه السلام) می فرماید:

مقصود از کتاب در آیه فوق تورات و انجیل است، و مقصود از «أَوْ أَثَارَةٍ مِّنْ عِلْمٍ» علم اوصیای پیامبران می باشد.(2)

«وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُو مِن دُونِ اللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَومِ الْقِيَامَةِ وَ هُمْ عَن دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ * وَ إِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاء وَ كَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ»(3)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

کسانی که خورشید و ماه و ستارگان و چهار پایان و درختان و سنگ ها را پرستیده اند، هنگامی که در قیامت محشور می شوند، این معبودها دشمنان آنان خواهند بود، و نسبت به عبادت آنان کافر می شوند!!(4)

1- 908.. علی بن إبراهیم: یعنی قریشا عما دعاهم إلیه رسول الله(صلی الله علیه و آله) و هو معطوف علی قوله تعالی: فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ، إلی قوله تعالی: عادٍ وَ ثَمُودَ، ثم احتج الله علیهم، فقال: قُلْ لهم یا محمّد: أَ رَأَيْتُمْ ما تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ، یعنی الأصنام التی کانوا یعبدونها أَرُونِي ما ذا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّماواتِ، إلی قوله تعالی: إِنْ كُنْتُمْ صادِقِينَ. [تفسیر برهان، ج 5، ص 36، ح 1]

2- 909.. مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ جَمِيلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ(علیه السلام) عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هذا أَوْ أَثارَةٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صادِقِينَ قَالَ عَنَى بِالْكِتَابِ التَّوْرَاةَ وَ الْإِنْجِيلَ وَ أَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ فَإِنَّمَا عَنَى بِذَلِكَ عِلْمَ أَوْصِيَاءِ الْأَنْبِيَاءِ(علیهم السلام). [کافی، ج 1، ص 476، ح 72]

3- 910.. سوره ی احقاف، آیات 5 و 6.

4- 911.. قال: من عبد الشمس و القمر و الکواکب و البهائم و الشجر و الحجر إذا حشر الناس کانت هذه الأشیاء لهم أعداء و کانوا بعبادتهم کافرین. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 296]

«قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنْ الرُّسُلِ وَ مَا أَدْرِی مَا یُفْعَلُ بِی وَ لَا بِکُمْ إِنْ أَتَّبِعُ إِلّا مَا یُوحَی إِلَیَّ وَ مَا أَنَا إِلّا نَذِیرٌ مُّبِینٌ»(1)

امام باقر(علیه السلام) می فرماید:

... بسا دستوری از ناحیه خداوند می آمد و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) مدّتی به آن عمل می کرد، و سپس دستور دیگری می آمد و آن حضرت باز به اصحاب و امّت خود ابلاغ می نمود، از این رو بعضی از اصحاب گفتند: «یا رسول الله شما ما را به چیزی امرکردی و چون ما بر آن عادت نمودیم باز ما را به چیز دیگری امر کردی؟!» و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) سکوت نمود و این آیه نازل شد: «قُلْ مَا کُنتُ بِدْعًا مِّنْ الرُّسُلِ ....»(2)

امام باقر و امام صادق(علیه السلام) می فرمایند:

هنگامی که آیه فوق بر رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نازل شد، قریش گفتند: «او که نمی داند در جنگ ها [و...] چه بر سر ما و او خواهد آمد، برای چه ما از او پیروی کنیم؟» پس این آیه نازل شد: «إِنَّا فَتَحْنا لَکَ فَتْحاً مُبِینا.»(3)

1- 912.. سوره ی احقاف، آیه ی 9.

2- 913.. أحمد بن أبی عبد الله البرقی عن أبیه محمّد بن خالد البرقی عن خلف بن حماد عن عمرو بن شمر عن جابر قال قلت لأبی جعفر(علیه السلام) کیف اختلف أصحاب النّبی(صلی الله علیه و آله) فی المسح علی الخفین فقال کان الرجل منهم یسمع من النّبی(صلی الله علیه و آله) الحدیث فیغیب عن الناسخ و لا یعرفه فإذا أنکر ما یخالف فی یدیه کبر علیه ترکه و قد کان الشی ء ینزل علی رسول الله(صلی الله علیه و آله) فیعمل به زمانا ثم یؤمر بغیره فیأمر به أصحابه و أمته حتی قال أناس یا رسول الله(صلی الله علیه و آله) إنک تأمرنا بالشی ء حتی إذا اعتدناه و جرینا علیه أمرتنا بغیره فسکت النّبی(صلی الله علیه و آله) عنهم فأنزل الله علیه قُلْ ما کُنْتُ بِدْعاً مِنَ الرُّسُلِ... إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا ما یُوحی إِلَیَّ وَ ما أَنَا إِلَّا نَذِیرٌ مُبِینٌ. [محاسن، ج 2، ص 299، ح 1]

3- 914.. سوره ی فتح، آیه ی 1.

سپس امام باقر و امام صادق(علیه السلام) فرمودند:

آیه فوق این گونه نازل شده است: «إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا یُوحَی إِلَیَّ فی علیٍّ.»(1)

«قُلْ أَ رَأَیْتُمْ إِن کَانَ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَ کَفَرْتُم بِهِ وَ شَهِدَ شَاهِدٌ مِّن بَنِی إِسْرَائِیلَ عَلَی مِثْلِهِ فَآمَنَ وَ اسْتَکْبَرْتُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا یَهْدِی الْقَوْمَ الظَّالِمِینَ»(2)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

مقصود از «شاهد» امیرالمؤمنین(علیه السلام) است، و دلیل آن آیه «أَ فَمَن کَانَ عَلَی بَیِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ وَ یَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ»(3)، است که شاهد در این آیه امیرالمؤمنین(علیه السلام) است.

و نیز گوید:

مقصود از آیه (13) که می فرماید: «إِنَّ الَّذِینَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَ لَا هُمْ یَحْزَنُونَ» استقامت بر ولایت علیّ امیرالمؤمنین(علیه السلام) است.(4)

1- 915.. ما روی مرفوعا عن محمّد بن خالد البرقی عن أحمد بن النضر عن أبی مریم عن بعض أصحابنا رفعه إلی أبی جعفر و أبی عبد الله(علیه السلام) قال لما نزلت علی رسول الله(صلی الله علیه و آله) قُلْ ما کُنْتُ بِدْعاً مِنَ الرُّسُلِ وَ ما أَدْرِی ما یُفْعَلُ بِی وَ لا بِکُمْ یعنی فی حروبه قالت قریش فعلی ما نتبعه و هو لا یدری ما یفعل به و لا بنا فأنزل الله إِنَّا فَتَحْنا لَکَ فَتْحاً مُبِیناً و قال قوله تعالی إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا ما یُوحی إِلَیَ فی علیٍّ هکذا أنزلت. [تأویل الآیات، ص 561]

2- 916.. سوره ی احقاف، آیه ی 10.

3- 917.. سوره ی هود، آیه ی 17.

4- 918.. وَ شَهِدَ شاهِدٌ مِنْ بَنِی إِسْرائِیلَ عَلی مِثْلِهِ فَآمَنَ وَ اسْتَکْبَرْتُمْ قال: الشاهد أمیر المؤمنین(علیه السلام) و الدلیل علیه فی سورة هود أَ فَمَنْ کانَ عَلی بَیِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَ یَتْلُوهُ شاهِدٌ مِنْهُ یعنی أمیر المؤمنین(علیه السلام) و قوله: إِنَّ الَّذِینَ قالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقامُوا فَلا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَ لا هُمْ یَحْزَنُونَ قال استقاموا علی ولایة أمیر المؤمنین(علیه السلام). [تفسیر قمّی، ج 2، ص 296]

«وَ وَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَ وَضَعَتْهُ كُرْهًا وَ حَمْلُهُ وَ فِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّى إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ بَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ ...»(1)

امام صادق(علیه السلام) می فرماید:

جبرئیل بر رسول خدا(صلی الله علیه و آله) نازل شد و گفت: «ای محمّد! خداوند تو را به مولودی از فاطمه بشارت می دهد و امّت تو آن مولود را بعد از تو می کشند!» رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: «ای جبرئیل بر پروردگارم سلام می رسانم، و مرا حاجتی به این مولود نیست» پس جبرئیل(علیه السلام) به آسمان صعود نمود و بازگشت و این خبر را باز تکرار نمود و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: مرا در چنین مولودی حاجت

نیست. و در مرتبه سوّم جبرئیل فرود آمد و گفت: «پروردگارت تو را سلام می رساند و به تو بشارت می دهد که امامت و وصایت در ذریّه این مولود خواهد بود» و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: اکنون راضی شدم، و سپس به فاطمه(علیها السلام) پیغام داد: «خداوند مرا بشارت داد، که فرزندی به تو خواهد داد و پس از من، این امّت او را خواهند کشت» و فاطمه(علیها السلام) پاسخ داد: «مرا به چنین مولودی نیاز نیست» تا این که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) پیغام داد: خداوند امامت و ولایت و وصایت را در ذریّه او قرار خواهد داد، و فاطمه(علیها السلام) فرمود: اکنون راضی شدم» از این رو خداوند درباره ی این مولود فرمود: «حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهاً ...».

سپس امام صادق(علیه السلام) فرمود:

اگر [آن مولود] گفته بود: «وَ أَصْلِحْ لِي ذُرِّيَّتِي» ذریّه او کلّاً امام می شدند تا این که فرمود:

امام حسین(علیه السلام) از مادر خود فاطمه شیر نخورد، و از هیچ زن دیگری نیز شیر نخورده،

1- 919.. سوره ی احقاف، آیه ی 15.

و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) انگشت در دهان او می گذارد و او می مکید و غذای دو روز و یا سه روز او

تأمین می شد، از این رو گوشت و خون امام حسین(علیه السلام) از گوشت و خون رسول خدا(صلی الله علیه و آله)

رویید، و هیچ فرزندی جز امام حسین و عیسی؟سهما؟ شش ماهه به دنیا نیامد.(1)

مؤلّف گوید:

روایت فوق با اختلاف مختصری در کافی و علل الشرایع(2)، و مجالس شیخ و امالی او(3)، و کامل الزیارات(4)، و تأویل الآیات(5)، نقل شده است.

1- 920.. مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو الزَّيَّاتِ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَالَ إِنَّ جَبْرَئِيلَ(علیه السلام) نَزَلَ عَلَى مُحَمَّدٍ(صلی الله علیه و آله) فَقَالَ لَهُ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِمَوْلُودٍ يُولَدُ مِنْ فَاطِمَةَ تَقْتُلُهُ أُمَّتُكَ مِنْ بَعْدِكَ فَقَالَ يَا جَبْرَئِيلُ وَ عَلَى رَبِّيَ السَّلَامُ لَا حَاجَةَ لِي فِي مَوْلُودٍ يُولَدُ مِنْ فَاطِمَةَ تَقْتُلُهُ أُمَّتِي مِنْ بَعْدِي فَعَرَجَ ثُمَّ هَبَطَ(علیه السلام) فَقَالَ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ فَقَالَ يَا جَبْرَئِيلُ وَ عَلَى رَبِّيَ السَّلَامُ لَا حَاجَةَ لِي فِي مَوْلُودٍ تَقْتُلُهُ أُمَّتِي مِنْ بَعْدِي فَعَرَجَ جَبْرَئِيلُ(علیه السلام) إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ هَبَطَ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ رَبَّكَ يُقْرِئُكَ السَّلَامَ وَ يُبَشِّرُكَ بِأَنَّهُ جَاعِلٌ فِي ذُرِّيَّتِهِ الْإِمَامَةَ وَ الْوَلَايَةَ وَ الْوَصِيَّةَ فَقَالَ قَدْ رَضِيتُ ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَى فَاطِمَةَ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُنِي بِمَوْلُودٍ يُولَدُ لَكِ تَقْتُلُهُ أُمَّتِي مِنْ بَعْدِي فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ لَا حَاجَةَ لِي فِي مَوْلُودٍ مِنِّي تَقْتُلُهُ أُمَّتُكَ مِنْ بَعْدِكَ فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا أَنَّ اللَّهَ قَدْ جَعَلَ فِي ذُرِّيَّتِهِ الْإِمَامَةَ وَ الْوَلَايَةَ وَ الْوَصِيَّةَ فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ أَنِّي قَدْ رَضِيتُ فَ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهاً وَ وَضَعَتْهُ كُرْهاً وَ حَمْلُهُ وَ فِصالُهُ ثَلاثُونَ شَهْراً حَتَّى إِذا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ بَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَ عَلى والِدَيَّ وَ أَنْ أَعْمَلَ صالِحاً تَرْضاهُ وَ أَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي فَلَوْ لَا أَنَّهُ قَالَ أَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي لَكَانَتْ ذُرِّيَّتُهُ كُلُّهُمْ أَئِمَّةً وَ لَمْ يَرْضَعِ الْحُسَيْنُ مِنْ فَاطِمَةَ(علیه السلام) وَ لَا مِنْ أُنْثَى كَانَ يُؤْتَى بِهِ النَّبِيَّ فَيَضَعُ إِبْهَامَهُ فِي فِيهِ فَيَمَصُّ مِنْهَا مَا يَكْفِيهَا الْيَوْمَيْنِ وَ الثَّلَاثَ فَنَبَتَ لَحْمُ الْحُسَيْنِ مِنْ لَحْمِ رَسُولِ اللَّهِ وَ دَمِهِ وَ لَمْ يُولَدْ لِسِتَّةِ أَشْهُرٍ إِلَّا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ(علیه السلام) وَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ؟سهما؟. [کافی، ج 1، ص 464، ح 4]

2- 921.. علل الشرایع، ج 1، ص 242، ح 3.

3- 922.. امالی شیخ، ج 2، ص 274.

4- 923.. کامل الزیارات، ص 122، باب 16، ح 4 و 5.

5- 924.. تأویل الآیات، ج 2، ص 578، ح 3 و 6.

در کتاب تأویل الآیات نقل شده:

یکی از اصحاب رسول خدا(صلی الله علیه و آله) را عمر بن خطّاب در یکی از جنگ ها فرستاد و او شش ماه از خانواده ی خود دور بود و چون بازگشت فرزندی از همسر او به دنیا آمده بود، و او انکار نمود و همسر خود را نزد عمر آورد و گفت: با فاصله شش ماه این همسر من فرزندی به دنیا آورده است و می گوید: «این فرزند از تو می باشد» پس عمر به او گفت: ای زن چه می گویی؟ او گفت:

به خدا سوگند من جز از شوهر خود این فرزند را به دنیا نیاورده ام و این فرزند اوست و من فجور و گناهی نکرده ام. و نام آن هیثم بود. پس عمر به آن زن گفت: آیا شوهر تو راست می گوید؟ زن گفت: آری یا امیرالمؤمنین. پس عمر دستور داد تا گودالی کندند و آن زن را در آن گودال قرار دادند [تا او را سنگسار نمایند] و چون این خبر به امیرالمؤمنین(علیه السلام) رسید آن حضرت فوراً نزد آن زن آمد و او را از گودال بیرون آورد و به عمر فرمود: خود را کنترل کن، این زن راست می گوید، چرا که خداوند در قرآن می فرماید: «وَ حَمْلُهُ وَ فِصالُهُ ثَلاثُونَ شَهْرًا» یعنی مدّت بارداری و شیرخوارگی فرزند سی ماه است و خداوند درباره ی مدّت شیرخوارگی می فرماید: «وَ الْوَالِدَاتُ یُرْضِعْنَ أَوْلاَدَهُنَّ حَوْلَیْنِ کَامِلَیْنِ»(1)، یعنی مادرها دو سال کامل باید فرزندان خود را شیر بدهند، بنابراین دوران حمل می تواند شش ماه بوده باشد و خداوند دوران حمل و شیرخوارگی را سی ماه تعیین نموده، چنان که این حسین من با حمل شش ماه به دنیا آمده» پس عمر گفت: «لَو لَا عَلِیٌ لَهَلَکَ عُمَرُ.»(2)

1- 925.. سوره ی بقره، آیه ی 233.

2- 926.. و قوله وَ حَمْلُهُ وَ فِصالُهُ ثَلاثُونَ شَهْراً فقد جاء فی معنی ذلک حکومة وقعت لعمر بن الخطاب و قضی فیها أمیر المؤمنین(علیه السلام) بالحکمة و فصل الخطاب. و هی ما رواه أحمد بن هوذة الباهلی عن إبراهیم بن إسحاق النهاوندی عن عبد الله بن حماد الأنصاری عن نصر بن یحیی عن المقتبس بن عبد الرحمن عن أبیه عن جده قال کان رجل من أصحاب رسول الله(صلی الله علیه و آله) مع عمر بن الخطاب فأرسله فی جیش فغاب ستة أشهر ثم قدم و کان مع أهله ستة أشهر فعلقت منه فجاءت بولد لستة أشهر فأنکره فجاء بها إلی عمر فقال یا أمیر المؤمنین کنت فی البعث الذی وجهتنی فیه و تعلم أنی قدمت منذ ستة أشهر و کنت مع أهلی و قد جاءت بغلام و هو ذا و تزعم أنه منی فقال لها عمر ما ذا تقولین أیتها المرأة فقالت و الله ما غشینی رجل غیره و ما فجرت و إنه لابنه و کان اسم الرجل الهیثم فقال لها عمر أ حق ما یقول زوجک قالت قد صدق یا أمیر المؤمنین فأمر بها عمر أن ترجم فحفر لها حفیرة ثم أدخلها فیه فبلغ ذلک علیا(علیه السلام) فجاء مسرعا حتی أدرکها و أخذ بیدیها فسلها من الحفیرة ثم قال لعمر اربع علی نفسک إنها قد صدقت إن الله؟عز؟ یقول فی کتابه حَمْلُهُ وَ فِصالُهُ ثَلاثُونَ شَهْراً فقال فی الرّضاع وَ الْوالِداتُ یُرْضِعْنَ أَوْلادَهُنَّ حَوْلَیْنِ کامِلَیْنِ فالحمل و الرّضاع ثلاثون شهرا و هذا الحسین ولد لستة أشهر فعندها قال عمر لو لا علی لهلک عمر. [تأویل الآیات، ص 565]

مؤلّف گوید:

خلفـای غـاصب از این گونه نـادانی هـا فراوان داشـته انـد و برخی از اهل تاریـخ گفته انـد: عمر بن خطّاب بیش از هفتاد مرتبه در قضایای گوناگون در اثر بی اطلاعی

و جهالت و نادانی نسـبت به احکام الهی جمله فوق را تکرار نموده است و هرگز از روی تواضع نبوده، چنان که برخی از علمای اهل سنّت ادّعا می کنند و برای روشن شدن این معنا به کتاب «النصّ و الإجتهاد» مراجعه شود.

ص: 645

سوره ی احقاف، آیات 16 تا 28

متن:

أُولئِکَ الَّذینَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ ما عَمِلُوا وَ نَتَجاوَزُ عَنْ سَیِّئاتِهِمْ فی أَصْحابِ الْجَنَّةِ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذی کانُوا یُوعَدُونَ 16 وَ الَّذی قالَ لِوالِدَیْهِ أُفٍّ لَکُما أَ تَعِدانِنی أَنْ أُخْرَجَ وَ قَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلی وَ هُما یَسْتَغیثانِ اللَّهَ وَیْلَکَ آمِنْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَیَقُولُ ما هذا إِلاَّ أَساطیرُ الْأَوَّلینَ 17 أُولئِکَ الَّذینَ حَقَّ عَلَیْهِمُ الْقَوْلُ فی أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ إِنَّهُمْ کانُوا خاسِرینَ 18 وَ لِکُلٍّ دَرَجاتٌ مِمَّا عَمِلُوا وَ لِیُوَفِّیَهُمْ أَعْمالَهُمْ وَ هُمْ لا یُظْلَمُونَ 19 وَ یَوْمَ یُعْرَضُ الَّذینَ کَفَرُوا عَلَی النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَیِّباتِکُمْ فی حَیاتِکُمُ الدُّنْیا وَ اسْتَمْتَعْتُمْ بِها فَالْیَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذابَ الْهُونِ بِما کُنْتُمْ تَسْتَکْبِرُونَ فِی الْأَرْضِ بِغَیْرِ الْحَقِّ وَ بِما کُنْتُمْ تَفْسُقُونَ 20 وَ اذْکُرْ أَخا عادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقافِ وَ قَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِنْ بَیْنِ یَدَیْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ أَلاَّ تَعْبُدُوا إِلاَّ اللَّهَ إِنِّی أَخافُ عَلَیْکُمْ عَذابَ یَوْمٍ عَظیمٍ 21 قالُوا أَ جِئْتَنا لِتَأْفِکَنا عَنْ آلِهَتِنا فَأْتِنا بِما تَعِدُنا إِنْ کُنْتَ مِنَ الصّادِقینَ 22 قالَ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَ أُبَلِّغُکُمْ ما أُرْسِلْتُ بِهِ وَ لکِنِّی أَراکُمْ قَوْماً تَجْهَلُونَ 23 فَلَمَّا رَأَوْهُ عارِضاً مُسْتَقْبِلَ أَوْدِیَتِهِمْ قالُوا هذا عارِضٌ مُمْطِرُنا بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ ریحٌ فیها عَذابٌ أَلیمٌ 24 تُدَمِّرُ کُلَّ شَیْ ءٍ بِأَمْرِ رَبِّها فَأَصْبَحُوا لا یُرى إِلاَّ مَساکِنُهُمْ کَذلِکَ نَجْزِی الْقَوْمَ الْمُجْرِمینَ 25 وَ لَقَدْ مَکَّنَّاهُمْ فیما إِنْ مَکَّنَّاکُمْ فیهِ وَ جَعَلْنا لَهُمْ سَمْعاً وَ أَبْصاراً وَ أَفْئِدَةً فَما أَغْنى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَ لا أَبْصارُهُمْ وَ لا أَفْئِدَتُهُمْ مِنْ شَیْ ءٍ إِذْ کانُوا یَجْحَدُونَ بِآیاتِ اللَّهِ وَ حاقَ بِهِمْ ما کانُوا بِهِ یَسْتَهْزِؤُنَ 26 وَ لَقَدْ أَهْلَکْنا ما حَوْلَکُمْ مِنَ الْقُرى وَ صَرَّفْنَا الْآیاتِ لَعَلَّهُمْ یَرْجِعُونَ 27 فَلَوْ لا نَصَرَهُمُ الَّذینَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ قُرْباناً آلِهَةً بَلْ ضَلُّوا

عَنْهُمْ وَ ذلِکَ إِفْکُهُمْ وَ ما کانُوا یَفْتَرُونَ 28

لغات:

«أحقاف» جمع حَقف به معنای رَمل فراوانی است که انباشته شده باشد و به اندازه کوه نباشد، و «عارض» ابر پهناور است، و «تَدمیر» به معنای اهلاک و ریختن

چیزی بر چیزهای دیگر است تا سبب خرابی و هلاکت آن ها شود، و «تمکین» اعطای مکنت و قدرت و آلت و سایر چیزهایی است که فاعل به آن احتیاج دارد، و بعضی گفته اند: تمکین به معنای برطرف کردن موانع است، و «قربان» هر چیزی است که به وسیله آن تقرّب به خداوند حاصل می شود و جمع آن قرابین است. مرحوم طبرسی سپس گوید: کلمه «اِن» در آیه «وَ لَقَدْ مَكَّنَّاهُمْ فِيما إِنْ مَكَّنَّاكُمْ ...» به معنای مای نافیه است.

ترجمه:

آنها کسانی هستند که ما بهترین اعمال شان را قبول می کنیم و از گناهانشان می گذریم و در میان بهشتیان جای دارند این وعده راستی است که وعده داده می شدند. (16) و کسی که به پدر و مادرش می گوید: «اف بر شما! آیا به من وعده می دهید که من روز قیامت مبعوث می شوم؟! در حالی که پیش از من اقوام زیادی بودند (و هرگز مبعوث نشدند)! و آن دو پیوسته فریاد می کشند و خدا را به یاری می طلبند که: وای بر تو، ایمان بیاور که وعده خدا حق است امّا او پیوسته می گوید:» اینها چیزی جز افسانه های پیشینیان نیست! (17) آنها کسانی هستند که فرمان عذاب درباره آنان همراه اقوام (کافری) که پیش از آنان از جنّ و انس بودند مسلّم شده، چرا که همگی زیانکار بودند! (18) و برای هر کدام از آنها درجاتی است بر طبق اعمالی که انجام داده اند، تا خداوند کارهای شان را بی کم و کاست به آنان تحویل دهد و به آنها هیچ ستمی نخواهد شد! (19) آن روز که کافران را بر آتش عرضه می کنند (به آنها گفته می شود:) از طیّبات و لذائذ در زندگی دنیا خود استفاده کردید و از آن بهره گرفتید اما امروز عذاب ذلّت بار بخاطر استکباری که در زمین بناحق کردید و بخاطر گناهانی که انجام می دادید جزای شما خواهد بود! (20) (سرگذشت هود)

برادر قوم عـاد را یـاد کن، آن زمـان که قومش را در سـرزمین «احقاف» بیم داد در حالی که پیامبران زیادی قبل از او در گذشـته های دور و نزدیک آمده بودند که: جز خدای یگانه را نپرستید! (و گفت:) من بر شما از عذاب روزی بزرگ می ترسم! (21) آنها گفتند: «آیا آمده ای که ما را (با دروغهایت) از معبودانمان بازگردانی؟! اگر راست می گویی عـذابی را که به ما وعده می دهی بیاور!» (22) گفت: «علم (آن) تنها نزد خداست (و او می داند چه زمانی شـما را مجازات کند) من آنچه را به آن فرسـتاده شده ام به شـما می رسانم، (وظیفه من همین است!) ولی شما را قومی می بینیم که پیوسته در نادانی هستید!» (23) هنگامی که آن (عذاب الهی) را بصورت ابر گسترده ای

دیدنـد که بسوی درّه ها و آبگیرهای آنان در حرکت است (خوشـحال شدنـد) گفتنـد: «این ابری است که بر ما می بارد!» (ولی به آنها گفته شـد:) این همان چیزی است که برای آمـدنش شـتاب می کردید، تندبادی است (وحشـتناک) که عذاب دردناکی در آن است! (24) همه چیز را بفرمان پروردگارش در هم میکوبد و نابود میکند (آری) آنها صبح کردند در حالی که چیزی جز خانه های شان به چشم نمی خورد مـا این گونه گروه مجرمان را کیفر می دهیم! (25) ما به آنها [قوم عاد] قـدرتی دادیم که به شـما ندادیم، و برای آنان گوش و چشم و دل قرار دادیم (امّا به هنگام نزول عذاب) نه گوشها و چشم ها و نه عقلهای شان برای آنان هیچ سودی نداشت، چرا که آیات خدا را انکار می کردند و سـرانجام آنچه را استهزا می کردند بر آنها وارد شد! (26) ما آبادیهایی را که پیرامون شـما بودند نابود ساختیم، و آیات خود را بصورتهای گوناگون (برای مردم آنها) بیان کردیم شاید بازگردند! (27) پس چرا معبودانی را که غیر از خدا برگزیدند -- به گمان اینکه به خدا نزدیکشان سازد -- آنها را یاری نکردند؟! بلکه از میانشان گم شدند! این بود نتیجه دروغ آنها و آنچه افترا می بستند! (28)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«وَ الَّذِی قَالَ لِوَالِدَیْهِ أُفٍّ لَّکُمَا أَ تَعِدَانِنِی أَنْ أُخْرَجَ وَ قَدْ خَلَتْ الْقُرُونُ مِن قَبْلِی وَ هُمَا یَسْتَغِیثَانِ اللَّهَ وَیْلَکَ آمِنْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَیَقُولُ مَا هَذَا إِلَّا أَسَاطِیرُ الْأَوَّلِینَ»(1)

جابر بن عبدالله انصاری گوید:

خداوند به دنبال ستایش از فرزندی مثل حسین بن علی؟سهما؟، از فرزند دیگری مانند عبدالرحمن بن ابی بکر مذمّت و نکوهش نموده است.

جابر بن یزید جعفی گوید:

من سخن جابر انصاری را نزد امام باقر(علیه السلام) مطرح نمودم و آن حضرت [در مورد عبدالرحمان بن ابوبکر چیزی نفرمود و] سخن خود را معطوف به امام حسین(علیه السلام) کرد و فرمود: ای جابر به خدا سوگند اگر امام حسین(علیه السلام) در دعای خود فرموده بود: «وَ أَصْلِحْ لِی ذُرِّیَّتِی» ذریّه او کلاً امامان پاک می بودند، و لکن او در دعای خود فرمود: «وَ أَصْلِحْ لِی فِی ذُرِّیَّتِی» از این رو برخی از فرزندان او یکی پس از دیگری امام شدند و خداوند به واسطه آنان حجّت را بر مردم تمام نمود.(2)

1- 927.. سوره ی احقاف، آیه ی 17.

2- 928.. حدثنی العبّاس بن محمّد قال حدثنی الحسن بن سهل بإسناد رفعه إلی جابر بن یزید عن جابر بن عبد الله قال ثم أتبع الله جل ذکره مدح الحسین بن علی(علیه السلام) بذم عبد الرحمن بن أبی بکر قال جابر بن یزید نقلت هذا الحدیث لأبی جعفر(علیه السلام) فقال أبو جعفر(علیه السلام) یا جابر و الله لو سبقت الدعوة من الحسین «و أصلح لی ذریتی» لکان ذریته کلهم أئمة و لکن سبقت الدعوة أَصْلِحْ لِی فِی ذُرِّیَّتِی فمنهم الأئمة(علیه السلام) واحد فواحد فثبت الله بهم حجته. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 297]

برخی از مفسّرین گفته اند:

آیه فوق مربوط به هر کافری است که عاقّ پدر و مادر خود شده باشد.(1)

«وَ یَوْمَ یُعْرَضُ الَّذِینَ کَفَرُوا عَلَی النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَیِّبَاتِکُمْ فِی حَیَاتِکُمُ الدُّنْیَا وَ اسْتَمْتَعْتُم بِهَا فَالْیَوْمَ

تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا کُنتُمْ تَسْتَکْبِرُونَ فِی الْأَرْضِ بِغَیْرِ الْحَقِّ وَ بِمَا کُنتُمْ تَفْسُقُونَ»(2)

مرحوم علی بن ابراهیم گوید:

در قیامت کافران را بر آتش دوزخ عرضه می کنند و به آنان گفته می شود: شما در دنیا بهره های خود را بردید و خوردید و آشامیدید، و لباس [های زیبا] پوشیدید، و بر مرکب ها [ی زرّین] سوار شدید. سپس گوید: این آیه درباره ی بنی امیّه نازل شده است. و مقصود از «عَذَابَ الْهُونِ» عطش آنان می باشد.(3)

امام باقر(علیه السلام) می فرماید:

برای امیرالمؤمنین(علیه السلام) حلوایی از خرما و روغن آوردند و آن حضرت از خوردن آن خودداری نمود و فرمود: آن را حرام نمی کنم ولکن می ترسم نفس من مایل به آن بشود و بخواهم آن را تهیّه نمایم. و سپس این آیه را تلاوت نمود: «أَذْهَبْتُمْ طَیِّبَاتِکُمْ فِی حَیَاتِکُمُ الدُّنْیا وَ اسْتَمْتَعْتُمْ بِها.»(4)

1- 929.. و قیل الآیة عامة فی کل کافر عاق لوالدیه. [مجمع البیان، ج 9، ص 132]

2- 930.. سوره ی احقاف، آیه ی 20.

3- 931.. قال علی بن إبراهیم فی قوله وَ یَوْمَ یُعْرَضُ الَّذِینَ کَفَرُوا عَلَی النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَیِّبَاتِکُمْ فِی حَیَاتِکُمُ الدُّنْیا وَ اسْتَمْتَعْتُمْ بِها قال أکلتم و شربتم و لبستم و رکبتم و هی فی بنی فلان فَالْیَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذابَ الْهُونِ قال العطش بِما کُنْتُمْ تَسْتَکْبِرُونَ فِی الْأَرْضِ بِغَیْرِ الْحَقِّ وَ بِما کُنْتُمْ تَفْسُقُونَ. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 298]

4- 932.. قَالَ أَخْبَرَنِی أَبُو الْحَسَنِ عَلِیُّ بْنُ بِلَالٍ الْمُهَلَّبِیُّ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَاشِدٍ الْأَصْفَهَانِیُّ قَالَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِیمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِیُّ قَالَ أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ شِمْرٍ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَیْمُونٍ الْمَکِّیُّ مَوْلَی بَنِی مَخْزُومٍ عَنْ جَعْفَرٍ الصَّادِقِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبَاقِرِ عَنْ أَبِیهِ(علیه السلام) إِنَّ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیَّ بْنَ أَبِی طَالِبٍ(علیه السلام) أُتِیَ بِخَبِیصٍ فَأَبَی أَنْ یَأْکُلَهُ فَقَالُوا لَهُ أَ تُحَرِّمُهُ قَالَ لَا وَ لَکِنِّی أَخْشَی أَنْ تَتُوقَ إِلَیْهِ نَفْسِی فَأَطْلُبَهُ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآیَةَ -- أَذْهَبْتُمْ طَیِّبَاتِکُمْ فِی حَیَاتِکُمُ الدُّنْیا وَ اسْتَمْتَعْتُمْ بِها. [امالی مفید، ص 134، ح 2]

احنف بن قیس گوید:

وارد بر معاویه شدم و او برای من شیرینی ها و ترشی هایی آورد که من تعجّب نمودم، و سپس نوعی از شیرینی آورد که من آن را ندیده بودم و من به او گفتم: این چیست؟ معاویه گفت: «غـذایی است از مرغ آبی و مغز حیوان که با روغن پسـته و شـکر آمیخته شده است» پس من گریان شدم و معاویه گفت: برای چه گریه می کنی؟ گفتم: به یاد علیّ(علیه السـلام) افتادم که روزی نزد او بودم و چون وقت افطار رسید از من خـواست که بـا او افطـار کنم، سـپس فرمود تـا کیسه ی مهر زده ای را آوردنـد، و من گفتم: این چیست؟ فرمود: این سویق آرد جو می باشد. گفتم: آیا ترسیده ای کسی ببرد و یا بخل ورزیده ای نسبت به آن؟ فرمود: هیچ کدام ولکن ترسیده ام که حسن و حسین آن را به روغن آمیخته سازنـد. گفتم: مگر حرام است که چنین کننـد؟ فرمود: حرام نیست ولکن بر پیشوایان حق، واجب است که خود را با ضـعیف ترین مردم تطبیق بدهند، تا فقر برای فقیر سخت نباشد، پس معاویه گفت: کسی را به یاد آوردی که مقام و فضیلت او قابل انکار نیست.(1)

1- 933.. ابن شـهر آشوب: قال الأحنف بن قیس: دخلت علی معاویـة، فقـدم إلی من الحلو و الحامض ما کثر تعجبی منه، ثم قدم لونا ما أدری ما هو، فقلت: ما هذا؟ فقال: مصارین البط محشوة بالمخ، قد قلی بدهن الفستق، و ذر علیه الطبرزد، فبکیت، فقال: ما یبکیک؟ فقلت ذکرت علیـا(علیه السـلام)، بینـا أنـا عنـده، فحضـر وقت إفطار فسألنی المقام، إذ دعا بجراب مختوم، فقلت: ما هـذا الجراب؟ قال: «سویق الشـعیر»، فقلت: خفت علیه أن یؤخذ، أو بخلت به؟ قال: «لا و لا أحدهما، لکنی خفت أن یلینه الحسن و الحسـین بسمن أو زیت». قلت: محرم هو؟ قال: «لا، و لکن یجب علی أئمـة الحق أن یقتـدوا بالقسم من ضـعفة الناس کیلا یطغی بالفقیر فقره»، فقال معاویة: ذکرت من لا ینکر فضله. [تفسیر برهان، ج 5، ص 45، ح 3]

امام باقر(علیه السلام) می فرماید:

امیرالمؤمنین(علیه السلام) همواره به مردم نان گندم و گوشت اطعام می نمود، و چون به منزل خود باز می گشت، نان جو و زیت و سرکه می خورد.(1)

محمّد بن قیس گوید: امام باقر(علیه السلام) فرمود:

به خدا سوگند علیّ(علیه السلام) مانند غلامان غذا می خورد و مانند آنان می نشست، او دو پیراهن می خرید و به غلام خود [قنبر] می فرمود: آن پیراهن بهتر را تو بردار و آن دیگری را خود می پوشید، و اگر آستین آن از انگشتانش بلندتر بود و یا از کعب پا تجاوز می کرد آن را قطع می نمود و پنج سال حاکم بود و هرگز آجری بر روی آجری نگذارد، و چون از دنیا رفت چیزی از او به ارث نماند، او به مردم نان گندم و گوشت اطعام می کرد، و چون به منزل باز می گشت نان جو و زیت و سرکه می خورد....(2)

1- 934.. الباقر(علیه السلام) فی خبر کان(علیه السلام) لیطعم خبز البر و اللحم و ینصرف إلی منزله و یأکل خبز الشعیر و الزیت و الخل. [مناقب ابن شهر آشوب، ج 2، ص 99]

2- 935.. روی محمّد بن قیس عن أبی جعفر الباقر(علیه السلام) أنه قال و الله إن کان علی(علیه السلام) لیأکل أکلة العبد و یجلس جلسة العبد و إن کان یشتری القمّیصین فیخیر غلامه خیرهما ثم یلبس الآخر فإذا جاز أصابعه قطعه و إذا جاز کعبه حذفه و لقد ولی خمس سنین ما وضع آجرة علی آجرة و لا لبنة علی لبنة و لا أورث بیضاء و لا حمراء و إن کان لیطعم الناس علی خبز البر و اللحم و ینصرف إلی منزله فیأکل خبز الشعیر و الزیت و الخل و ما ورد علیه أمران کلاهما لله؟عز؟ فیه رضی إلّا أخذ بأشدهما علی بدنه و لقد أعتق ألف مملوک من کد یمینه تربت منه یداه و عرق فیه وجهه و ما أطاق عمله أحد من الناس بعده و إن کان لیصلی فی الیوم و اللیلة ألف رکعة و إن کان أقرب الناس شبها به علی بن الحسین(علیه السلام) ما أطاق عمله أحد من الناس بعده. [مجمع البیان، ج 9، ص 133]

مؤلّف گوید:

روایات درباره ی زهد امیرالمؤمنین و فرزندان او(علیهم السلام) فراوان است، به کتاب «میزان الحق» مراجعه شود.

«وَ اذْکُرْ أَخَا عادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقافِ وَ قَدْ خَلَتْ النُّذُرُ مِن بَیْنِ یَدَیْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّی أَخَافُ عَلَیْکُمْ عَذَابَ یَوْمٍ عَظِیمٍ»(1)

در کتاب خرائج و جرایح نقل شده که مهدی عبّاسی (یعنی هارون الرشید) دستور داد تا در راه مکّه برای حجّاج چاهی حفر کنند، و پس از یکصد قامت انسان که حفر

کردند ناگهان به فضای بازی رسیدند که انتهای آن معلوم نبود و دارای ظلمت و تاریکی بود و صدای بادی از آن شنیده می شد، پس دو نفر را داخل آن فضای تاریک فرستادند و چون خارج شدند رنگ صورت های شان تغییر نموده بود و گفتند:

«ما در آنجا هوا و فضای وسیعی یافتیم و خانه هایی وجود داشت و اجساد مردها و زنان و حیواناتی مانند شتر و گاو و گوسفند را دیدیم و با هر کدام تماس گرفتیم مانند پودر و غبار بود».

سپس گوید: از علما سؤال کردیم و احدی از آنان چیزی درباره ی آن ها نمی دانستند، تا این که موسی بن جعفر(علیه السلام) وارد بر هارون شد، و آن حضرت فرمود: «آن ها اصحاب احقاف یعنی بقیّه قوم عاد بوده اند، که عذاب بر آنان نازل شده و زمین آنان را در بر گرفته است» سپس همان اوصافی که آن دو نفر گفته بودند را آن حضرت نیز بیان فرمود.(2)

1- 936.. سوره ی احقاف، آیه ی 21.

2- 937.. فی الخرائج و الجرائح ان المهدی الخلیفة أمر بحفر بئر بقرب قبر العبادی «1» لعطش الحاج هناک، فحفروا أکثر من مأة قامة، فبینما هم یحفرون إذ خرقوا خرقا و إذا تحته هواء لا یدری قعره و هو مظلم، و للریح فیه دوی فأدلوا رجلین فلما خرجا تغیرت ألوانهما فقالا: رأینا هواء [واسعا] و رأینا بیوتا قائمة و رجالا و نساء وابلا و بقرا و غنما، و کلما مسسنا شیئا رأیناه هباء فسألنا الفقهاء عن ذلک فلم یدر أحد ما هو، فقدم ابو الحسن موسی بن جعفر(علیه السلام) علی المهدی فسأله عن ذلک، فقال: هؤلائک أصحاب الأحقاف، و هم بقیة من قوم عاد، ساخت بهم منازلهم و ذکر علی مثل قول الرجلین. [تفسیر نورالثّقلین، ج 5، ص 18، ح 29]

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی در تفسیر آیه «أَ جِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عمّا كان يعبد آباؤنا فَأْتِنَا تَعِدُنَا إِن كُنتَ مِنَ الصّادقينَ» گوید:

پیامبر این مردم حضرت هود(علیه السلام) بوده و شهرهای آنان سبز و آباد و برکات فراوانی داشته [و به خاطر گناه] خداوند هفت سال آنان را گرفتار بی آبی نمود و شهرهای شان خشکید و حضرت هود(علیه السلام) به آنان فرمود: «اسْتَغْفِرُواْ رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُواْ إِلَيْهِ ... وَ لاَ تَتَوَلَّوْاْ مُجْرِمِينَ»، و آنان سرکشی کرده و ایمان نیاوردند و خداوند به حضرت هود وحی نمود: که عذاب الهی در وقت فلانی بر آنان نازل خواهد شد «رِيحٌ فِيها عَذابٌ أَلِيمٌ ...» و چون زمان عذاب فرا می رسد، آنان ابری را به طرف خود در حرکت می بینند و خشنود می شوند و می گویند: «هَذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا» یعنی اکنون از این ابر بارانی برای ما می بارد، و هود(علیه السلام) به آنان می فرماید: «بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُم بِهِ» یعنی بلکه این همان عذابی است که شما درخواست می کردید و می گفتید: «فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِن كُنتَ مِنَ الصّادقينَ» و این بادی است که در آن عذاب دردناکی خواهد بود و هر چیزی را به امر پروردگار خود نابود می نماید، چنان که خداوند می فرماید: «فَأَصْبَحُوا لَا يُرَى إِلَّا مَسَاكِنُهُمْ».

سپس مرحوم علیّ بن ابراهیم گوید:

این اخبار قرآنی از قضایای امّت های گذشته و عذاب و هلاکت آنان، برای بیدار باش و ترساندن امّت محمّد(صلی الله علیه و آله) است.(1)

سوره ی احقاف، آیات 29 تا 35

متن:

وَ إِذْ صَرَفْنا إِلَیْکَ نَفَراً مِنَ الْجِنِّ یَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قالُوا أَنْصِتُوا فَلَمَّا قُضِیَ وَلَّوْا إِلی قَوْمِهِمْ مُنْذِرِینَ 29 قالُوا یا قَوْمَنا إِنَّا سَمِعْنا کِتاباً أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسی مُصَدِّقاً لِما بَیْنَ یَدَیْهِ یَهْدی إِلَی الْحَقِّ وَ إِلی طَرِیقٍ مُسْتَقِیمٍ 30 یا قَوْمَنا أَجِیبُوا داعِیَ اللَّهِ وَ آمِنُوا بِهِ یَغْفِرْ لَکُمْ مِنْ ذُنُوبِکُمْ وَ یُجِرْکُمْ مِنْ عَذابٍ أَلِیمٍ 31 وَ مَنْ لا یُجِبْ داعِیَ اللَّهِ فَلَیْسَ بِمُعْجِزٍ فِی الْأَرْضِ وَ لَیْسَ لَهُ مِنْ دُونِهِ أَوْلِیاءُ أُولئِکَ فی ضَلالٍ مُبِینٍ 32 أَ وَ لَمْ یَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذی خَلَقَ

---

1 - 938.. فی تفسیر علی بن إبراهیم ثم حکی الله؟عز؟ قول قوم عاد قالوا أ جئتنا لتأفکنا ای تزیلنا عما کان یعبد آباؤنا فأتنا بما تعدنا من العذاب ان کنت من الصّادقین و کان نبیهم هود و کانت بلادهم کثیرة الخیر خصبة فحبس الله عنهم المطر سبع سنین حتی أجدبوا و ذهب خیرهم من بلادهم، و کان هو یقول لهم ما حکی الله: «اسْتَغْفِرُوا رَبَّکُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَیْهِ» الی قوله «وَ لا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِینَ» فلم یؤمنوا و عتوا فأوحی الله الی هود: انه یأتیهم العذاب فی وقت کذا و کذا ریح فیها عذاب الیم، فلما کان ذلک الوقت نظروا الی سحاب قد أقبلت، ففرحوا فقالوا: هذا عارض ممطرنا الساعة نمطر فقال لهم هود: بل هو ما استعجلتم به ریح فی قوله: «فَأْتِنا بِما تَعِدُنا إِنْ کُنْتَ مِنَ الصّادقینَ رِیحٌ فِیها عَذابٌ أَلِیمٌ تُدَمِّرُ کُلَّ شَیْ ءٍ بِأَمْرِ رَبِّها» فلفظه عام و معناه خاص لأنها ترکت أشیاء کثیرة لم تدمرها، و انما دمرت ما لهم کله فکان کما قال الله؟عز؟: فَأَصْبَحُوا لا یُری إِلَّا مَساکِنُهُمْ و کل هذه الاخبار من هلاک الأمم تخویف و تحذیر لامة محمّد(صلی الله علیه و آله). [تفسیر نورالثّقلین، ج 5، ص 18، ح 30]

السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ وَ لَمْ يَعْىَ بِخَلْقِهِنَّ بِقادِرٍ عَلى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتى بَلى إِنَّهُ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَديرٌ 33 وَ يَوْمَ يُعْرَضُ الَّذينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَ لَيْسَ هذا بِالْحَقِّ قالُوا بَلى وَ رَبِّنا قالَ فَذُوقُوا الْعَذابَ بِما كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ 34 فَاصْبِرْ كَما صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَ لا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ ما يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلاَّ ساعَةً مِنْ نَهارٍ بَلاغٌ

فَهَلْ يُهْلَكُ إِلاَّ الْقَوْمُ الْفاسِقُونَ 35

لغات:

«صَرَفْنَا إِلَيْکَ» يعنى أملنا إليک، و «نَفَر» كمتر از ده تا را گويند، و «أَنصِتُوا» يعنى أسكتوا لإستماعه، و «فَلَمَّا قُضِىَ» يعنى فلمّا فرغ من قرائته، و «ولّوا» يعنى انصرفوا، و «وَ يُجِرْكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ» يعنى يمنعكم من العذاب الأليم، و «و لم يَعىَ» يعنى لم يتعب بخلقهنّ، و «أُوْلُوا الْعَزْمِ» يعنى ذو الجِدّ و الثبات، و «أُوْلُوا الْعَزْمِ» نوح و ابراهيم و موسى و عيسى و محمّد(عليه و على آله و(عليهم السلام)) هستند، و «فَاسِقُونَ» يعنى خارجون عن أمر الله.

ترجمه:

(به ياد آور) هنگامى كه گروهى از جنّ را به سوى تو متوجّه ساختيم كه قرآن را بشنوند وقتى حضور يافتند به يكديگر گفتند: «خاموش باشيد و بشنويد!» و هنگامى كه پايان گرفت، به سوى قوم خود بازگشتند و آنها را بيم دادند! (29) گفتند: «اى قوم ما! ما كتابى را شنيديم كه بعد از موسى نازل شده، هماهنگ با نشانه هاى كتاب هاى پيش از آن، كه به سوى حقّ و راه راست هدايت مى كند. (30) اى قوم ما! دعوت كننده الهى را اجابت كنيد و به او ايمان آوريد تا گناهانتان را ببخشد و شما را از عذابى دردناک پناه دهد! (31) و هر كس به دعوت كننده الهى پاسخ نگويد، هرگز

نمی تواند از چنگال عذاب الهی در زمین فرار کند، و غیر از خدا یار و یاوری برای او نیست چنین کسانی در گم راهی آشکارند!» (32) آیا آنها نمی دانند خداوندی

که آسمانها و زمین را آفریده و از آفرینش آنها ناتوان نشده است، می تواند مُردگان را زنده کند؟! آری او بر هر چیز تواناست! (33) روزی را به یاد آور که کافران را بر آتش عرضه می دارند (و به آنها گفته می شود:) آیا این حقّ نیست؟! می گویند: «آری، به پروردگارمان سوگند (که حقّ است)!» (در این هنگام خداوند) می گوید: «پس عذاب را بخاطر کفرتان بچشید!» (34) پس صبر کن آن گونه که پیامبران «اولو العزم» صبر کردند، و برای (عذاب) آنان شتاب مکن! هنگامی که وعده هایی را که به آنها داده می شود ببینند، احساس می کنند که گویی فقط ساعتی از یک روز (در دنیا) توقّف داشتند این ابلاغی است برای همگان آیا جز قوم فاسق هلاک می شوند؟! (35)

تفسیر اهل البیت(علیهم السلام):

«وَ إِذْ صَرَفْنَا إِلَيْکَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَى قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ ...»(1)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

آیات فوق حاکی از ایمان آوردن جنّیان است، و سبب نزول این آیات این بوده که رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در مکّه به بازار عکاظ رفت، و زید بن حارثه با او بود، و مردم را دعوت به اسلام می کرد و احدی او را اجابت ننمود، و چون به مکّه بازگشت و به وادی مجنّه رسید، در نیمه شب مشغول تهجّد به قرآن شد، و گروهی از جنّ به او برخورد نمودند و چون قرائت او را شنیدند به همدیگر گفتند: «أَنصِتُوا»، یعنی ساکت شوید، و چون قرائت آن حضرت به پایان

1- 939.. سوره ی احقاف آیات 32-29.

رسید، آنان به سوی قوم خود بازگشتند، و مردم را انذار کردند و گفتند:

«ما کتابی را شنیدیم که بعد از موسی نازل شده است و کتاب های آسمانی دیگر را مانند تورات و انجیل تصدیق می نماید، و مردم را به حق و به صراط مستقیم هدایت می نماید، پس شما دعوت کننده خدا [یعنی حضرت محمّد(صلی الله علیه و آله) و یا قرآن] را اجابت کنید» پس گروهی از آنان نزد رسول خدا(صلی الله علیه و آله) آمدند و مسلمان شدند و ایمان آوردند، و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) شرایع اسلام را به آنان تعلیم نمود و این سوره نازل شد، و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) یک نفر را والی و نماینده خود در بین آنان قرار داد، و آنان همواره نزد رسول خدا(صلی الله علیه و آله) می آمدند و رسول خدا(صلی الله علیه و آله) به امیرالمؤمنین(علیه السلام) می فرمود تا معارف اسلام را به آنان تعلیم نماید. بنابراین اجنّه نیز مانند مردم، برخی مؤمن، و برخی کافر، و برخی ناصبی و دشمن اهل بیت(علیهم السلام) و برخی یهودی و یا نصرانی و یا مجوسی هستند و این ها از فرزندان «جانّ» می باشند.(1)

---

1 - 940.. و قوله: وَ إِذْ صَرَفْنا إِلَیْکَ نَفَراً مِنَ الْجِنِّ یَسْتَمِعُونَ إلی قوله أُولئِکَ فِی ضَلالٍ مُبِینٍ فهذا کله حکایة عن الجن و کان سبب نزول هذه الآیة أن رسول الله(صلی الله علیه و آله) خرج من مکة إلی سوق عکاظ و معه زید بن حارثة یدعو الناس إلی الإسلام فلم یجبه أحد و لم یجد من یقبله، ثم رجع إلی مکة فلما بلغ موضعا یقال له وادی مجنة تهجد بالقرآن فی جوف اللیل فمر به نفر من الجن فلما سمعوا قراءة رسول الله(صلی الله علیه و آله) استمعوا له فلما سمعوا قراءته قال بعضهم لبعض أَنْصِتُوا یعنی اسکتوا فَلَمَّا قُضِیَ أی فرغ رسول الله(صلی الله علیه و آله) من القراءة وَلَّوْا إِلی قَوْمِهِمْ مُنْذِرِینَ قالُوا یا قَوْمَنا إِنَّا سَمِعْنا کِتاباً أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسی مُصَدِّقاً لِما بَیْنَ یَدَیْهِ یَهْدِی إِلَی الْحَقِّ وَ إِلی طَرِیقٍ مُسْتَقِیمٍ یا قَوْمَنا أَجِیبُوا داعِیَ اللَّهِ وَ آمِنُوا بِهِ إلی قوله أُولئِکَ فِی ضَلالٍ مُبِینٍ فجاءوا إلی رسول الله(صلی الله علیه و آله) فأسلموا و آمنوا و علمهم رسول الله(صلی الله علیه و آله) شرائع الإسلام، فأنزل الله علی نبیه «قُلْ أُوحِیَ إِلَیَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ» السورة کلها فحکی الله قولهم و ولی علیهم رسول الله(صلی الله علیه و آله) منهم و کانوا یعودون إلی رسول الله(صلی الله علیه و آله) فی کل وقت فأمر رسول الله(صلی الله علیه و آله) أمیر المؤمنین(علیه السلام) أن یعلمهم و یفقههم فمنهم مؤمنون و منهم کافرون و ناصبون و یهود و نصاری و مجوس و هم ولد الجان. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 299]

از موسی بن جعفر(علیه السلام) سؤال شد: آیا مؤمنین از جنّ داخل بهشت می شوند؟ امام(علیه السلام) فرمود:

داخل بهشت نمی شوند، و لکن خداوند بین بهشت و جهنّم جایی دارد که در آنجا مؤمنین از جنّ و فسّاق از شیعه قرار خواهند گرفت.(1)

یکی از علمای یهود به امیرالمؤمنین(علیه السلام) گفت: خداوند شیاطین را برای سلیمان مسخّر نمود، و آنان از او اطاعت می کردند و برای او هر چیزی که می خواست -- از محراب ها و عکس ها و مجسّمه های غیرحیوان و انسان -- می ساختند، آیا برای پیامبر شما نیز چنین چیزی بوده است؟ امیرالمؤمنین(علیه السلام) فرمود:

آری برای او آنچه گفتی و بهتر از آن بوده، چرا که شیاطین و جنّیان کافر بودند، و از سلیمان به اجبار اطاعت می کردند، ولکن نسبت به پیامبر ما مؤمن بودند و از او اطاعت می نمودند.

سپس فرمود:

نه نفر از اشراف جنّ -- که یکی از آنان از جنّ نصیبین بود و بقیّه از بنی عمرو بن عامر احجر -- به نام های: شَضاء، و مَضاء، و هَملَکان و مَرزبان، و مازمان، و نضاء، و هاضب و عمرو بودند، و خداوند درباره ی آنان می فرماید: «وَ إِذْ صَرَفْنَا إِلَیْکَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ یَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ» و این ها همان نه نفر بودند.

سپس فرمود:

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) در منطقة «بَطن النخل» بود و آنان نزد او آمدند و ایمان آوردند و

1- 941.. و سئل العالم(علیه السلام) عن مؤمنی الجن أ یدخلون الجنة فقال لا و لکن لله حظائر بین الجنة و النار یکون فیها مؤمنو الجن و فساق الشیعة. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 300]

اعتذار نمودند، از این که گمان کرده بودند: خداوند هرگز احدی را معبوث به پیامبری نمی کند، و هفتاد و یک هزار نفر از آنان با آن حضرت بیعت کردند که نسبت به نماز و روزه و زکات و حجّ و جهاد و خیرخواهی از مسلمانان، پایدار باشند، و عذرخواهی نمودند از این که درباره ی خداوند سخن خلافی گفته اند، و این بالاتر از آنچه است که خداوند به سلیمان(علیه السلام) عطا نموده است، آری منزّه است خدایی که آنان را برای نبوّت حضرت محمّد(صلی الله علیه و آله) مسخّر و مطیع نمود، بعد از آن که متمرّد و نافرمان بودند و گمان می کردند که خدا را فرزندی است، بنابراین، پیامبر ما محمّد بن عبدالله(صلی الله علیه و آله) مبعوث به جنّ و انس شد و امّت او بی نهایت می باشند.(1)

ص: 660

1- 942.. قَالَ الْیَهُودِیُّ فَإِنَّ هَذَا سُلَیْمَانُ سُخِّرَتْ لَهُ الشَّیَاطِینُ یَعْمَلُونَ لَهُ ما یَشاءُ مِنْ مَحارِیبَ وَ تَماثِیلَ قَالَ لَهُ عَلِیٌّ(علیه السلام) لَقَدْ کَانَ کَذَلِکَ وَ لَقَدْ أُعْطِیَ مُحَمَّدٌ(صلی الله علیه و آله) أَفْضَلَ مِنْ هَذَا إِنَّ الشَّیَاطِینَ سُخِّرَتْ لِسُلَیْمَانَ وَ هِیَ مُقِیمَةٌ عَلَی کُفْرِهَا -- وَ لَقَدْ سُخِّرَتْ لِنُبُوَّةِ مُحَمَّدٍ(صلی الله علیه و آله) الشَّیَاطِینُ بِالْإِیمَانِ فَأَقْبَلَ إِلَیْهِ مِنَ الْجِنَّةِ التِّسْعَةُ مِنْ أَشْرَافِهِمْ وَاحِدٌ مِنْ جِنِّ نَصِیبِینَ وَ الثَّمَانُ مِنْ بَنِی عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ مِنَ الْأَحِجَّةِ مِنْهُمْ شِصَاه وَ مِضَاه وَ الْهَمْلَکَانُ وَ الْمَرْزُبَانُ وَ المأزمان وَ نَضَاهُ وَ هَاضِبٌ وَ هضب وَ عَمْرٌو وَ هُمُ الَّذِینَ یَقُولُ اللَّهُ تَبَارَکَ اسْمُهُ فِیهِمْ -- وَ إِذْ صَرَفْنا إِلَیْکَ نَفَراً مِنَ الْجِنِّ یَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ وَ هُمُ التِّسْعَةُ -- فَأَقْبَلَ إِلَیْهِ الْجِنُّ وَ النَّبِیُّ(صلی الله علیه و آله) بِبَطْنِ النَّخْلِ فَاعْتَذَرُوا بِأَنَّهُمْ ظَنُّوا کَما ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ یَبْعَثَ اللَّهُ أَحَداً وَ لَقَدْ أَقْبَلَ إِلَیْهِ أَحَدٌ وَ سَبْعُونَ أَلْفاً مِنْهُمْ -- فَبَایَعُوهُ عَلَی الصَّوْمِ وَ الصَّلَاةِ وَ الزَّکَاةِ وَ الْحَجِّ وَ الْجِهَادِ وَ نُصْحِ الْمُسْلِمِینَ وَ اعْتَذَرُوا بِأَنَّهُمْ قَالُوا عَلَی اللَّهِ شَطَطاً وَ هَذَا أَفْضَلُ مِمَّا أُعْطِیَ سُلَیْمَانُ فَسُبْحَانَ مَنْ سَخَّرَهَا لِنُبُوَّةِ مُحَمَّدٍ(صلی الله علیه و آله) بَعْدَ أَنْ کَانَتْ تَتَمَرَّدُ وَ تَزْعُمُ أَنَّ لِلهِ وَلَداً وَ لَقَدْ شَمَلَ مَبْعَثُهُ مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ مَا لَا یُحْصَی. [احتجاج، ص 222]

«فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُوْلُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ»(1)

امام باقر(علیه السلام) می فرماید: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

آقای پیامبران و مرسلین پنج نفر هستند، و آنان «أُوْلُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ» می باشند، و عالَم بر اساس مقام و منزلت آنان برقرار است، و آنان: نوح و ابراهیم و موسی و عیسی و محمّد(صلی الله علیه و آله) و علی جمیع الأنبیاء می باشند.(2)

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود:

نخستین وصیّ پیامبر در روی زمین هبة الله یعنی شیث فرزند و وصیّ آدم بوده است، و هر پیامبری آمده وصیّ و جانشینی داشته است، و جمیع پیامبران یکصد و بیست [و چهار] هزار نفر بودند، و پنج نفر آنان [صاحب شریعت و] أولوالعزم بوده اند مانند: نوح، ابراهیم، موسی، عیسی و محمّد(صلی الله علیه و آله). و علیّ بن ابیطالب(علیه السلام) نیز هبة الله [و بخشش خداوند] به محمّد(صلی الله علیه و آله) بوده و او وارث علم اوصیا و علوم کسانی که قبل از او آمده اند می باشد، چنان که محمّد(صلی الله علیه و آله) وارث علوم پیامبران پیشین می باشد، و بر قائمه عرش نوشته شده: حمزه اسدالله و اسد رسوله و سیّدالشهدا می باشد، و بر گوشواره ی عرش نوشته شده: علیّ(علیه السلام) امیرالمؤمنین است، و این حجّت ماست در مقابل کسانی که حق ما و میراث ما را انکار می کنند.

1- 943.. سوره ی احقاف، آیه ی 35.

2- 944.. عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْخَثْعَمِيِّ عَنْ هِشَامٍ عَنِ ابْنِ أَبِي يَعْفُورٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) يَقُولُ سَادَةُ النَّبِيِّينَ وَ الْمُرْسَلِينَ خَمْسَةٌ وَ هُمْ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَ عَلَيْهِمْ دَارَتِ الرَّحَى -- نُوحٌ وَ إِبْرَاهِيمُ وَ مُوسَى وَ عِيسَى وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ عَلَى جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ. [کافی، ج 1، ص 175، ح 3]

سپس امام باقر(علیه السلام) فرمود:

«وَ مَا مَنَعَنَا مِنَ الْكَلَامِ وَ أَمَامَنَا الْيَقِينُ فَأَيُّ حُجَّةٍ تَكُونُ أَبْلَغَ مِنْ هَذَا؟»(1)

سماعة بن مهران گوید:

به امام صادق(علیه السلام) گفتم: مقصود از «أولوالعزم» در آیه «فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُوْلُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ»، کیانند؟ فرمود: «نوح و ابراهیم و موسی و عیسی و محمّد، (صلوات الله علیهم) می باشند. گفتم: به چه خاطر آنان أولوالعزم می باشند؟ فرمود: به خاطر این که، نوح، دارای کتاب و شریعت بود، و پیامبران پس از او به کتاب و شریعت او عمل کردند، تا این که ابراهیم(علیه السلام) با صحف و شریعت جدید و دستور ترک شریعت نوح(علیه السلام) آمد، گرچه کافر به شریعت او نبود، و هر پیامبری پس از ابراهیم(علیه السلام) آمد به شریعت و صحف ابراهیم(علیه السلام) عمل نمود، تا این که موسی(علیه السلام) با تورات و شریعت جدید و دستور ترک شریعت و صحف ابراهیم(علیه السلام) آمد، و هر پیامری پس از موسی آمد، به تورات و شریعت موسی عمل نمود، تا این که عیسی(علیه السلام) با انجیل و شریعت جدید و دستور ترک شریعت موسی(علیه السلام) آمد، و هر پیامبری پس از عیسی(علیه السلام) آمد،

1- 945.. مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ(علیه السلام) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ(صلی الله علیه و آله) إِنَّ أَوَّلَ وَصِيٍّ كَانَ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ -- هِبَةُ اللَّهِ بْنُ آدَمَ وَ مَا مِنْ نَبِيٍّ مَضَى إِلَّا وَ لَهُ وَصِيٌّ وَ كَانَ جَمِيعُ الْأَنْبِيَاءِ مِائَةَ أَلْفِ نَبِيٍّ وَ عِشْرِينَ أَلْفَ نَبِيٍّ مِنْهُمْ خَمْسَةٌ أُولُو الْعَزْمِ -- نُوحٌ وَ إِبْرَاهِيمُ وَ مُوسَى وَ عِيسَى وَ مُحَمَّدٌ(علیه السلام) وَ إِنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ كَانَ هِبَةَ اللَّهِ لِمُحَمَّدٍ وَ وَرِثَ عِلْمَ الْأَوْصِيَاءِ وَ عِلْمَ مَنْ كَانَ قَبْلَهُ أَمَا إِنَّ مُحَمَّداً وَرِثَ عِلْمَ مَنْ كَانَ قَبْلَهُ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ عَلَى قَائِمَةِ الْعَرْشِ مَكْتُوبٌ -- حَمْزَةُ أَسَدُ اللَّهِ وَ أَسَدُ رَسُولِهِ وَ سَيِّدُ الشُّهَدَاءِ وَ فِي ذُؤَابَةِ الْعَرْشِ عَلِيٌّ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ فَهَذِهِ حُجَّتُنَا عَلَى مَنْ أَنْكَرَ حَقَّنَا وَ جَحَدَ مِيرَاثَنَا وَ مَا مَنَعَنَا مِنَ الْكَلَامِ وَ أَمَامَنَا الْيَقِينُ فَأَيُّ حُجَّةٍ تَكُونُ أَبْلَغَ مِنْ هَذَا. [کافی، ج 1، ص 224، ح 2]

به شـریعت عیسـی و انجیل او عمل کرد، تا این که حضـرت محمّد(صـلی الله علیه و آله) با قرآن و شـریعت جدید [و دسـتور ترک شرایع پیشین] آمد، و حلال او تا قیامت حلال خواهد بود، و حرام او نیز تا قیامت حرام می باشد، و این پنج نفر، پیامبران أولوالعزم می باشند.(1)

مرحوم علی بن ابراهیم قمّی گوید:

معنای «أُولُوا الْعَزْمِ» این است که آنان از پیامبران دیگر نسـبت به اقرار به یگانگی خداونـد و نبوّت پیامبران قبل از خود و بعـد از خود پیشـی گرفتند، و عزم بر صبر و تحمّل آزار و تکذیب مردم را پیدا کردند.(2)

1- 946.. عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ سَمَاعَةَ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ(علیه السلام) قَوْلَ اللَّهِ؟عز؟ -- فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ فَقَالَ نُوحٌ وَ إِبْرَاهِيمُ وَ مُوسَى وَ عِيسَى وَ مُحَمَّدٌ(صلی الله علیه و آله) قُلْتُ كَيْفَ صَارُوا أُولِي الْعَزْمِ قَالَ لِأَنَّ نُوحاً بُعِثَ بِكِتَابٍ وَ شَرِيعَةٍ وَ كُلُّ مَنْ جَاءَ بَعْدَ نُوحٍ أَخَذَ بِكِتَابِ نُوحٍ وَ شَرِيعَتِهِ وَ مِنْهَاجِهِ حَتَّى جَاءَ إِبْرَاهِيمُ(علیه السلام) بِالصُّحُفِ وَ بِعَزِيمَةِ تَرْكِ كِتَابِ نُوحٍ لَا كُفْراً بِهِ فَكُلُّ نَبِيٍّ جَاءَ بَعْدَ إِبْرَاهِيمَ(علیه السلام) أَخَذَ بِشَرِيعَةِ إِبْرَاهِيمَ وَ مِنْهَاجِهِ وَ بِالصُّحُفِ حَتَّى جَاءَ مُوسَى بِالتَّوْرَاةِ وَ شَرِيعَتِهِ وَ مِنْهَاجِهِ وَ بِعَزِيمَةِ تَرْكِ الصُّحُفِ وَ كُلُّ نَبِيٍّ جَاءَ بَعْدَ مُوسَى(علیه السلام) أَخَذَ بِالتَّوْرَاةِ وَ شَرِيعَتِهِ وَ مِنْهَاجِهِ حَتَّى جَاءَ الْمَسِيحُ(علیه السلام) بِالْإِنْجِيلِ وَ بِعَزِيمَةِ تَرْكِ شَرِيعَةِ مُوسَى وَ مِنْهَاجِهِ فَكُلُّ نَبِيٍّ جَاءَ بَعْدَ الْمَسِيحِ أَخَذَ بِشَرِيعَتِهِ وَ مِنْهَاجِهِ حَتَّى جَاءَ مُحَمَّدٌ(صلی الله علیه و آله) فَجَاءَ بِالْقُرْآنِ وَ بِشَرِيعَتِهِ وَ مِنْهَاجِهِ فَحَلَالُهُ حَلَالٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ حَرَامُهُ حَرَامٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَهَؤُلَاءِ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ(علیهم السلام). [کافی، ج 2، ص 17، ح 2]

2- 947.. و معنى أولى العزم أنهم سبقوا الأنبياء إلى الإقرار بالله و الإقرار بكل نبى كان قبلهم و بعدهم و عزموا على الصبر مع التكذيب و الأذى. [تفسیر قمّی، ج 2، ص 300]

یادآوری ها:

مولّف گوید:

یادآوری می شود که جز در جلد اوّل، در بقیّه ی مجلّدات از ترجمه ی آیة الله مکارم شیرازی زید عزّه استفاده شده است. ضمناً لغات نیز جز در جلد اوّل -- که از

لغت نامه های گوناگونی استفاده گردیده -- در بقیّه ی مجلّدات تنها از تفسیر مجمع البیان مرحوم طبرسی رضوان الله تعالی علیه استفاده شده است؛ جز

مواردی که لغتی را آن مرحوم معنا نکرده بوده و نگارنده از جاهای دیگری مانند بحارالانوار و تفسیر صافی و تفسیر شبّر و غیره استفاده کرده اند. همچنین به

لغت نامه های معروف، به خاطر شبهه ی عدم اعتبار شرعی آن ها مراجعه نکردیم.

(والله العالم)

پایان جلد هفتم تفسیر اهل البیت علیهم السلام

ص: 664

درباره مرکز

بسمه تعالی

جَاهِدُواْ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ

با اموال و جان های خود، در راه خدا جهاد نمایید، این برای شما بهتر است اگر بدانید.

(توبه : 41)

چند سالی است که مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه موفق به تولید نرم‌افزارهای تلفن همراه، کتاب‌خانه‌های دیجیتالی و عرضه آن به صورت رایگان شده است. این مرکز کاملا مردمی بوده و با هدایا و نذورات و موقوفات و تخصیص سهم مبارك امام علیه السلام پشتیباني مي‌شود.

براي خدمت رسانی بیشتر شما هم می توانید در هر کجا که هستید به جمع افراد خیراندیش مرکز بپیوندید.

آیا می‌دانید هر پولی لایق خرج شدن در راه اهلبیت علیهم السلام نیست؟

و هر شخصی این توفیق را نخواهد داشت؟

به شما تبریک میگوییم.

شماره کارت :

6104-3388-0008-7732

شماره حساب بانک ملت :

9586839652

شماره حساب شبا :

IR390120020000009586839652

به نام : (موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه)

مبالغ هدیه خود را واریز نمایید.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک 129/34- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 88318722 ـ 021

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانه‌ای
قائمیه
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹